

Роман Висоцький

**ПАЦИФІКАЦІЯ
ГАЛИЧИНИ 1930 РОКУ**

ДОКУМЕНТИ

Том I

Видавничка серія: «Україна. Європа – 1921–1939»

Редакційна рада: Роман Висоцький, Марк фон Гаген, Ігор Галагіда, Оля Гнатюк, Ярослав Грицак (голова), Андреа Граціозі, Олександр Зайцев, Леонід Зашкільняк, Олег Павлишин, Сергій Плохій, Віктор Рибчук, Франк Сисин, Мирослав Чех, Юрій Шаповал

Науковий редактор: Оля Гнатюк

Координатор: Мирослав Чех

Програма дослідження сучасної історії України ім. Петра Яцика
Канадського Інституту Українських Студій (Університет Альберти)

Журнал «Україна Модерна»

Роман Висоцький

**ПАЦИФІКАЦІЯ
ГАЛИЧИНИ 1930 РОКУ
ДОКУМЕНТИ**

Том I

Видавництво
Українського Католицького Університету

Львів 2019

УДК 94(477):323.281(=162.1)(477.83/.86)''1930''(082)
В 536

Роман Висоцький. **Пацифікація Галичини 1930 року. Документи.** Том I. – Львів: Україна Модерна; Видавництво Українського Католицького Університету, 2019. – 696 с. (Сер. «Україна. Європа – 1921–1939»).

ISBN 978-617-7608-13-3

У виданні репрезентовано дослідження та документи, що стосуються «пацифікації Східної Галичини» в 1930 р. Ці матеріали зберігаються в різних архівних установах України та світу. «Пацифікація Східної Галичини» відома через застосування польською владою принципу колективної відповідальності й терору щодо мирного українського населення Галичини за участі поліції та військових формувань. Офіційним приводом для «пацифікації» мешканців цієї території (на той час частини Польської Республіки) було звинувачення українського нелегального націоналістичного руху в нищенні майна польських землевласників. Насправді ж українське питання стало «заручником» внутрішньопольської боротьби за владу і встановлення авторитарної політичної системи. Саме тому метою видання є не тільки донести до широкого загалу документи, що з'явилися в другій половині 1930-х рр., а й розкрити обставини, умови й перебіг описаних у них подій.

Збірник призначений для науковців, студентів-істориків і всіх зацікавлених мислитель.

Рецензенти: проф. д-р Ігор Галагіда
проф. д-р Ярослав Грицак
д-р Ігор Соляр

ISBN 978-617-7608-13-3

© Висоцький Р., 2019, текст
© Видавництво УКУ, 2019

«ЧАСТИННИЙ ВИСТУП»

I «ПАЦИФІКАЦІЯ» ГАЛИЧИНИ В 1930 РОЦІ

I. Війна легенд

У другій половині 1930 р. на теренах Галичини¹, поділеної тоді адміністративними межами трьох південно-східних воєводств II Польської Республіки, трапилися події, що й досі живуть у пам'яті мешканців цього краю. Події, про які йдеться, – це «саботажна акція» (її також називають «частинним виступом»²) і, як заведено вважати, проведена у відповідь на неї «пацифікація»³ Східної Галичини». З часом вони стали одним із символів польсько-українських стосунків у 30-х рр. XX ст. Проте супутні їм обставини досі належно не вивчені й не прояснені. До речі, якщо порівняти сучасні погляди на них з тими, що були притаманними громадській думці багато десятиліть тому, може скластися враження, що ми у нашій оцінці зовсім не просунулися уперед.

¹ У 30-х рр. XX ст. українці вирішили зберегти в публіцистичній і політичній термінології австрійську назву «Східна Галичина». Польські органи влади й більшість тогочасних польських політичних угруповань намагалися використовувати для окреслення цієї території термін «Східна Малопольща» («Małopolska Wschodnia»). Частина польських публіцистів не погодилася на жодне з цих понять, убачаючи в них експонування політичного чинника. Тому вони популяризували назву «Червенська Земля» («Ziemia Czerwieńska»), або намагалися застосовувати нейтральне «південно-східні воєводства». Жоден із термінів, запропонованих польською стороною, не був цілком тотожним із українським баченням терену «Східної Галичини». У сучасній польській історіографії надалі триває суперечка про термінологію: Східна Галичина *contra* Східна Малопольща. Див. ск.: Henryk Batowski, «Pojęcie polityczne Galicji Wschodniej» w *Ukraińska myśl polityczna w XX wieku* (Kraków, 1993): 33–43; Katarzyna Hibel, «Od „Małopolski Wschodniej” do „Ukrainy Zachodniej”. Geneza, rozwój oraz zakres funkcjonowania w języku polskim nazw geograficznych odnoszących się do „Galicji Wschodniej” w latach 1918–1939», *Slavia Orientalis*, 4 (2012): 475–501.

² У польських документах цей термін з'явився після перекладу назв статей, уміщених у «Сурмі» («Частинний виступ», *Сурма*, 9 (вересень 1930): 1–2) й у часописі «Україна» («Частинний виступ», *Україна* (17.X.1930)), який видавала українська еміграція в Сполучених Штатах

³ Від лат. «pacificatio» – умиротворення, втихомирення – у модерній польській мові набуло значення «придушення, приборкання (втихомирення) бунтів, національних чи селянських повстань за допомогою збройної сили» (Słownik języka polskiego pod red. W. Doroszewskiego, <https://sjp.pwn.pl/doroszewski/pacyfikacja;5468977.html>); як рідко вживаний книжний термін у такому ж значенні слово зафіксоване в: *Словник української мови: в 11 томах*, т. 6 (Київ, 1975): 102. – прим. перекл.

Генезу й перебіг обох подій, а також наявні між ними взаємозв'язки, незмога зрозуміти, представляючи їх лише епізодами, що трапилися у хронологічній послідовності. Ми теж не пояснимо механізму тогочасних подій, вириваючи їх з ширшого контексту, не знаючи загальної тогочасної політичної та економічної ситуації. Ці застереження переважно не враховують у найновіших наукових публікаціях, а передусім публіцистиці. Запропонований у них опис подій, які нас цікавлять, часто зводять до схематичної та апологетичної аргументації, *de facto* сформованої обома сторонами конфлікту ще у 1930-х рр.

Згідно з повторюваною всіма версією подій, наприкінці першої половини липня 1930 р. органи польських служб безпеки зареєстрували значну кількість загоряння майна польських землевласників. Вони вирішили, що винуватцями підпалів були члени Української військової організації (УВО)⁴. Незабаром, у передостанній день липня, бойовики цієї організації неподалік від Бібрки вчинили напад на поштовий віз («амбулянс»), який перевозив готівку. Під час цієї операції відбулася перестрілка, у якій поранили фірмана, а один з нападників – Григорій (Гриць) Пісецький⁵ – загинув. Він був одягнений у стрій члена української скаутської організації «Пласт»⁶. Польська влада оповістила це доказом на підтвердження того, що пластуни активно підтримують підпільну діяльність. Цей аргумент використали через декілька тижнів для обґрунтування рішення про заборону «Пласту»⁷.

У серпні 1930 р. в галицьких селах відбулося збільшення кількості навмисних підпалів. Посилаючись на їхню ескалацію, польська влада через місяць віддала наказ про розміщення поліцейських і військових підрозділів у сільській місцевості. Цей крок призвів до масових репресій і обтяжив українських селян обов'язком утримувати карні підрозділи. Натомість державні

⁴ Українська військова організація (УВО) – підпільна українська організація, заснована в 1920 р., що ставила за мету продовження збройної боротьби за незалежність. Організували її колишні солдати підрозділів Січових Стрільців і Української Галицької Армії. З невеликими перервами її очолював полк. Євген Коновалець. У 1929 р. УВО виступила співзасновником Організації українських націоналістів (ОУН), кадри якої з часом опанували і поглинули УВО.

⁵ Григорій Пісецький (П'ясецький), псевдо «Пісуньо», «Цуньо» (1907–1930) – член «Пласту», бойовик УВО, студент юридичного факультету Львівського університету. Під час нападу на поштовий віз неподалік від Бібрки у липні 1930 р. поранений поліцією. Застрелився, щоб не потрапити у її руки.

⁶ «Пласт» – українська скаутська організація, заснована в 1911 р. Її мета полягала у патріотичному вихованні української молоді. В 1928 р. польська влада заборонила діяльність «Пласту» на території Волині, а через два роки – в Галичині. Після офіційної заборони частина членів «Пласту» продовжили діяльність у підпіллі. Єдиною його легальною частиною був Союз українських пластунів – емігрантів у Чехословаччині, який діяв за межами польської держави.

⁷ Див. док. № 28.

органи влади оголосили, що це посприяло втихомиренню («пацифікуванню») території та припиненню «антипольської терористичної операції».

Окрему позицію щодо цих подій посіли українські політики, що представляли галицьке суспільство. За їхніми словами, підпали, інкриміновані влітку 1930 р. членам УВО, не були ні єдиними, ні першими підтвердженими випадками навмисного палійства в Галичині. Крім того, вони підкреслювали, що збільшення кількості підпалів відбулося в період глибокої економічної та політичної кризи⁸. У «пацифікації» вони вбачали невиправдані репресивні дії, спрямовані винятково на залякування українського населення. На їхню думку, її прямим наслідком було руйнування приватної власності та доробку українського національного життя. Адже поліційні та військові карні експедиції супроводжувалися репресіями проти місцевих українських політичних, економічних, соціальних і культурних установ та організацій. Завдання поліційних і військових формувань полягало не просто у квартируванні у заздалегідь визначених сільських місцевостях. Прагнучи стероризувати їхніх мешканців, вони влаштовували т. зв. обтяжливі обшуки, під час яких навмисно нищили майно (наприклад, під приводом трусу розсипали по підлозі чи зміщували різні сипкі продукти харчування). Українців силоміць змушували розпускати у певних населених пунктах українські організації, публічно заявляти про лояльність і підтримку державних органів⁹.

Позаяк за декілька тижнів до початку «пацифікації» Сейм і Сенат розпустили, українські політичні партії втратили змогу протестувати і представляти спільну позицію в найкращому для цього місці – парламенті. Раніше вони мали 57 парламентських мандатів. 3-поміж цієї групи 26 послів і 5 сенаторів діяли гуртом в Українській парламентарній репрезентації (УПР)¹⁰, яку вважали найбільш представницькою й уповноваженою висловлюватися щодо загальних питань української громади у країні. Лише вибір нового парламенту в листопаді 1930 р. надав українським політикам трибуну, з якої вони змогли протестувати без попередніх побоювань про репресії. Вони також чимало зробили для того, щоб інформація про події в Галичині дісталася за кордон. Завдяки відчутній підтримці британських парламентаріїв упродовж майже півтора року «пацифікація» в Галичині та питання відповідальності за неї обговорювали в Лізі Націй¹¹.

⁸ Див. док. № 9, 25.

⁹ Див. док. № 23, 27, 33, 34, 42, 70.

¹⁰ Українська парламентарна репрезентація [= парламентське представництво] (УПР) – організована структура, що об'єднувала українських послів і сенаторів, обраних до польського парламенту.

¹¹ Ліга Націй – перша міжнародна міждержавна організація, заснована на Паризькій мирній конференції в 1919–1920 рр. Створена за пропозицією президента США Вудро Вільсона для розвитку співробітництва, досягнення миру та безпеки між народами. Проіснувала до Другої світової війни, а її функції перейняла Організація Об'єднаних Націй (ООН).

«Саботажна акція» і «пацифікація» обтяжили міжвоєнні польсько-українські відносини. Їхня міфологізація, що тривала впродовж наступних десятиліть, стимулювала, з одного боку, перебільшення, а з іншого, знецінення цих подій. Документи, вміщені у цьому збірникові, змушують верифікувати дотепершні пояснення та інтерпретації. По-перше, їхній аналіз дає змогу дійти до висновку, що насправді «саботажної акції», як масштабного і заздалегідь планованого заходу, організованого українським підпіллям, по суті не існувало. Відомі публічні заяви про її спланованість відповідали інтересам як панівного режиму, який шукав приводу для виправдань подальших дій, так і українського підпілля, якому здавалося, що таким чином задарма подарували для нього можливість прославитися. Обидва середовища намагалися накинути свою думку та цілі суспільству, з яким себе асоціювали. По-друге, проведена «пацифікація» мала бути нібито відплатою за «саботажну акцію». Насправді вона не була ні відплатою, ні самоціллю, а лише черговим задумом-знаряддям для досягнення зміцнення позиції правлячого табору в Польщі. Щоб її застосувати, потрібно було придумати причину. Саме для цього представники режиму розповсюджували чутки про масштабну «саботажну акцію», яку нібито проводило українське підпілля. Послідовне повторення таких тверджень розвивало віру в їхню правдивість. Організатори «пацифікації» не міркували про далекоюсяжне майбутнє, не задумувалися над наслідками застосованого насильства для суспільства, проте вірили у свою силу, непомильність і праведність. Високу ціну за таке ставлення прийшлося заплатити всім, хто у той час вірив у рівність перед законом, належні йому громадянські права та хотів налагодити польсько-українські відносини.

Важливим чинником, який перешкоджав випрацювати цілісну оцінку «саботажної акції» та «пацифікації», стала післявоєнна історія. Період комуністичного правління в Польщі й на підпорядкованій радянській державі Україні витворив паузу в польсько-українському історичному дискурсі. Тільки історики та політики, котрі перебували в еміграції, могли формулювати оцінку подій 1930 р. Проте й там перемогли тенденції до (іноді достоту крайньої) політизації цього етапу в історії, уникнення деконструкції довоєнних міфів. Так само й нині ми маємо справу не з історичним дискурсом довкола «саботажної акції» та «пацифікації» в Галичині, а з зимовою сплячкою позицій, у якій «сторони», відмовившись від історичної рефлексії, повторюють давно сформульовані тези й наполягають «на своєму».

II. «Саботажна акція» та «пацифікація Східної Галичини» в історіографії

Панівна в історичних опрацюваннях версія перебігу подій загалом збігається з офіційним становищем довоєнного польського державного ке-

рівництва. Воно стверджувало, що ініціювання карної операції було лише реакцією на «саботажну акцію». Після війни ця інтерпретація спиралася у середовищі істориків, головним чином, на свідчення чільного організатора «пацифікації», тодішнього міністра внутрішніх справ Славоя Феліціяна Складковського¹². У своїх спогадах він зазначив, що 1 вересня 1930 р. отримав від Юзефа Пілсудського наказ:

«Підпали, саботажі, напади та насильства у Східній Малопольщі не можна розглядати як якесь повстання. Уникати кровопролиття, натомість застосовувати у разі добровільної та мимовільної підтримки нападів з боку людності поліційні репресії, а де це не допоможе, – розквартирувати військових з усіма тяготами, пов'язаними з цим. Сама присутність війська знеможливіть змовникам тероризування людності. Людність мусять знати, що має слухати владу, а не змовників»¹³.

Аргументацію Складковського повторив і закріпив у історіографії емігрантський історик Владислав Побуг-Маліновський¹⁴. Він упровадив до наукового обігу опис, який прижився у польських історичних дослідженнях¹⁵. Попри його обширність, цей опис процитувати варто:

«Ця акція сягнула апогею влітку 1930 р., саме тоді, коли Пілсудський, уже ухваливши розпустити Сейм, готував для польської опозиції Берестя. Він вирішив, що годі далі терпіти цей стан справ і що слід ужити аргументу сили. Міністрові Складковському, віддавши команду щодо польських послів з „кондемантками”¹⁶, він водночас наказав відновити спокій у цій околиці: „Підпали, саботажі, напади та насильства у Малопольщі, – казав він, – не можна розглядати як повстання!.. Уникати кровопролиття!” там, де українська людність добровільно чи з примусу підтримує змовників, – застосувати „поліційні репресії”, а „де це не допоможе, – розквартирувати військових” з усіма тяготами, пов'язаними з цим. „Сама присутність війська, – завбачував він, – унеможливіть змовникам тероризування людності” ... „Людність мусять знати, що має слухати владу, а не змовників!” ...

¹² Славой Феліціян Складковський (Sławoj Felicjan Składkowski, 1885–1962) – польський політик, за освітою лікар, генерал Війська Польського, прем'єр польського уряду (1936–1939) і багаторазовий міністр внутрішніх справ Польщі (1926–1929, 1930–1931, 1935–1939).

¹³ Felicjan Sławoj-Składkowski, *Strzępy meldunków* (London, 1965): 68.

¹⁴ Владислав Побуг-Маліновський (Władysław Pobóg-Malinowski, 1899–1962) – поручник Війська Польського, польський історик; від 1931 р. керівник Історично-наукового відділу Міністерства закордонних справ.

¹⁵ Див., напр.: Arkadiusz Adamczyk, *Generał dywizji Sławoj Felicjan Składkowski (1885–1962). Zarys biografii politycznej* (Toruń, 2002): 130–131.

¹⁶ Іронічний демінутив від «кондеманата» (kondemnata) – у давньому польському праві заочний вирок, поєднаний з позбавленням шляхетства до часу підпорядкування карі. – прим. перекл.

[...У листі до мене від 27 серпня 1952 р. ген. Складковський стверджує: „Маршал рішуче підкреслював, що пацифікація має бути безкровною; він наказав запровадити спокій, не роблячи українське повстання... ворожа українська та німецька пропаганда прагнула навмисно роздмухати ці випадки; йшлося про те, щоб ні цій пропаганді, ні закордонові загалом не давати підстав для ствердження, наче цей рух настільки серйозний, що аж стріляти треба в людей...“]

Обперта на цьому наказі Пилсудського „пацифікація“ Малопольщі тривала 10 тижнів, від 16 вересня до 30 листопада 1930 р. Розпочато її арештом 30 колишніх українських послів до Сейму і близько ста найжвавіших і найшкідливіших активістів; розпущено молодіжну організацію „Пласт“, цілковито опановану терористами, закрито з цієї ж причини три українські гімназії – в Рогатині, Дрогобичі й Тернополі; „поліційні репресії“ обмежено до обшуків у пошуках зброї або таємних організаційних пов'язань – переважно в читальнях і кооперативних крамницях, керівниками яких, і на селі, були молоді люди, котрі здобули освіту в зарубіжних університетах, і, як правило, належали до ОУН [Організації українських націоналістів]; у випадках зухвалої постави чинено „дошкульний обшук“ (скажімо, у крамницях сіль сипали в цукор, або „помилково“ поливали борошно гасом, що теж було тільки наслідуванням методів, використовуваних українцями); били – поліційними гумовими палицями – тільки у разі активного опору. Військо з'являлося тільки там, де українці після 16 вересня надалі виступали зі своїми методами терору, насильств, підпалів чи побиття польської людності; на прохання воєводи чи старости, військове керівництво скеровувало до неспокойного району переважно кавалерійські ескадрони; квартирування зі зобов'язанням постачати коштом села фураж, сіно, конюшину тривало від кількох днів до пари тижнів і, як правило, було пов'язано з повторними і вже „дошкульними“ поліційними обшуками. Впродовж усього часу „пацифікації“ не зроблено жодного пострілу, хоча часто з боку українців траплялися спроби збройного опору; їх карали за це лише побиттям; не було й жодного випадку смерті, не спалено жодного українського господарства, ні навіть жодного стогу сіна, хоча українці застосовували цей метод ще під час „пацифікації“ [Ген. Ф. Сл.-Складковський у листі до мене від 4 серпня 1952 р.: „Уряд загалом не втручався до цієї справи, знаючи, що я діяв як міністр внутрішніх справ за прямою вказівкою Маршала“ ... У листі від 27 серпня 1952 р.: „Як я мав навести лад, коли цілі села були під терором молодчиків з ОУН? Адже чимось і якимось треба було без кровопролиття показати людності, переконати її, що українських боївків боятися не слід“ ...] Ворожа Польщі пропаганда – не тільки українська й советська, а передусім німецька, намагалася пробудити в Європі обурення Польщею; аж ніяк не українці, а німці здобували в європейській пресі перші шпальти для найфантастичніших новин про перебіг „пацифікації“. Також за німецькі гроші була видана спершу в Чехії українською, а незабаром

теж англійською, французькою, німецькою й іспанською „чорна книга” [...] з ілюстраціями й копіями документів, покликаних засвідчити перед світом „польське варварство”. Українське представництво в Нью-Йорку¹⁷ заклиало великі держави й Лігу Націй послати до Малопольщі міжнародну слідчу комісію. Петрушевич¹⁸, підтримуваний німцями, домагався втручання Ліги в Женеві. Туди ж у січні 1931 р. скерували „петицію” українські послы з нового Сейму у Варшаві. Польща у відповідь на це вказувала, що договір про захист меншин не тільки обдаровує їх привілеями, а й покладає на них обов’язок лояльності щодо держави, в якій вони мешкають; без особливих труднощів доведено, що пацифікацію спричинили самі українці своїми діями проти держави та насильствами проти польської людності; представлено докази, що методи, використовувані українцями, багатократно перевищують навіть те, що ворожа пропаганда закидає Польщі. Отож Ліга Націй, розглянувши справу, 30 січня 1932 р. ухвалила рішення про те, що „Польща не провадить проти українців політики переслідувань і насильств”, і що „пацифікацію” спровокували самі українці своєю „революційною акцією” проти польської держави [Тепер, коли минуло 20 років, українці самі починають удаватися до спокійної помірності у представленні „пацифікації” та її оцінці. Див. для прикладу: *Енциклопедія українознавства* (Мюнхен – Нью-Йорк, 1949); в обширному розділі „Українські землі під Польщею” його автор С. Витвицький і С. Баран, хоч образ, який вони подають, яскраво тенденційний і відгонить розмаїтими претензіями та виразною неприязню до Польщі, в описі „пацифікації” не кажуть ані слова про кровопролиття; цілковито замовчуючи методи ОУН, – про польські репресії вони пишуть лише те, що „по селах і містах краю роз’їжджали відділи війська й поліції”, які виволікали з домівок „провідних укр. діячів, між ними й жінок” і „важко їх били” – „кілька з них від побоїв померло”]. Ще раніше – в самому українському суспільстві відгукнулися голоси, котрі засуджували ОУН – її виступи проти Польщі, а зокрема застосовувані нею засоби боротьби; найбільшу вагу тут мав голос митрополита Шептицького¹⁹, відомого своєю неприязню до Польщі, і якого українці вважали найвищим моральним авторитетом [Митрополит Шептицький в інтерв’ю львівській газеті „Słowo Polskie” констатував „принциповий факт”: „Джерело акцій ОУН, – сказав він, – знаходиться за кордонами країни”; він згадав

¹⁷ Ймовірно, що автор перепутав із Українським Бюро в Лондоні.

¹⁸ Євген Петрушевич (1863–1940) – український громадсько-політичний діяч, Президент і Уповновашений Диктатор Західно-Української Народної Республіки.

¹⁹ Андрей Шептицький, світське ім’я Роман Марія Александер Шептицький (1865–1944) – єпископ Української Греко-Католицької Церкви, від 1901 р. до смерті Митрополит Галицький та Архиепископ Львівський, предстоятель Української Греко-Католицької Церкви. Матеріально підтримував українські культурно-просвітницькі товариства, надавав стипендії молодим митцям, заснував Національний музей у Львові.

Коновальця²⁰ як „лідера ОУН” і додав: „Коновальця не можна вважати українським політиком”...]. Польське суспільство у всіх угрупованнях, з єдиним винятком соціалістів, оцінювало пацифікацію, як прикру, проте неминучу державну необхідність [Тільки соціалістичний „Robotnik” атакував уряд за відправку до Малопольщі „експедиційних корпусів”; „Robotnik” не визнав цих „корпусів” за „спосіб урегулювання українсько-польської суперечки”. Головний орган правих „Gazeta Warszawska”, а особливо львівське „Słowo Polskie” засуджували соціалістів за їхню позицію, доводячи, що акції ОУН є „роботою, керованою з Берліна”, є „інструментом пруської політики”, і вимагали „єдиного національного фронту проти злочинної терористичної роботи”. Пов’язаний із правими „Kurier Warszawski” стверджував, що „не дивно, що в боротьбі з підіривним рухом, керованим ворожими руками Берліна, польська влада врешті вдалася до суворих засобів”, а противників цієї акції запитував: „Чи мусимо ми терпіти руйнування держави зсередини терористами, підтримуваними Берліном?”... Консервативний краківський „Czas” висловлював надію, що „розпорядження польського керівництва проти гайдамацької акції покладуть нарешті край бандитській роботі, яка украй компрометує руське суспільство”; репресії, – вважав „Czas” – „мусять тривати до тих пір, поки усі вогнища підіривної пропаганди не будуть викриті, а проводирі й підбурювачі не потрапляють до рук правосуддя”]²¹.

Сучасну наукову літературу, присвячену подіям першої половини 1930-х рр., характеризують три риси. По-перше, об’єктом зацікавлення є в ній «пацифікація» та її міжнародні наслідки. По-друге, «саботажна акція», що передує «пацифікації», вказується лише як факт і більш ранній епізод, але ніколи не подано детального аналізу. По-третє, представлені оцінки повторюють тези, розроблені ще до Другої світової війни.

Згідно з прийнятою в історіографії оцінкою, «саботажна акція» була справою рук українського націоналістичного підпілля, розробленою та здійсненою в порозумінні з його верховним керівництвом. До речі, ця позиція майже одностайно прийнята обома сторонами «дискурсу». Різниця в підході полягає лише в тому, що для одних «чинний виступ» був прикладом терористичної та антидержавної діяльності. Для інших «підпали» були методом діяльності самостійницького руху, що сприяв героїзації українського

²⁰ Євген Коновалець (1891–1938) – український політичний і військовий діяч, полковник Армії Української Народної Республіки (УНР). У 1917 р. був співзасновником Галицько-буковинського куреня Січових Стрільців, а в 1920 р. – Української військової організації, яку незабаром очолив. Від 1927 р. голова Проводу українських націоналістів, від 1929 р. перший голова ОУН. Загинув 23 травня 1938 р. у Роттердамі внаслідок спецоперації радянської служби зовнішньої розвідки.

²¹ Władysław Pobóg-Malinowski, *Najnowsza historia Polski. Okres 1914–1939*, cz. 2 (Gdańsk, 1990): 726–728.

підпілля, поширював доблесну легенду, і водночас переконував у згуртованості, силі й дисциплінованості членів націоналістичного руху.

Так само по-різному в історіографії та публіцистиці трактують «пацифікацію». Для одних вона стала цілком обґрунтованим актом протидії анархізації відносин, який ефективно пригасив схильність до руйнівного та деморалізаційного саботажу. На цій базі міцніла легенда, котра сакралізує міжвоєнну владу і трактує «пацифікацію Східної Малополющі / Східної Галичини» як підставну (контр)акцію, ба навіть застосування методів, які не суперечать верховенству закону. Згідно з цією легендою, в «пацифікації» необхідно вбачати винятково епізод внутрішньої політики держави, котрий може й асоціюється з брутальними методами, проте цілком виправданий, оскільки мета, яку вони прагнули досягнути, полягала у збереженні ладу і територіальної цілісності. Для інших «пацифікація» – це безжальна розправа з українським політичним життям, яка не мала нічого спільного з верховенством права, повагою до громадян, рівністю й гідністю, акт вандалізму та політичної гри.

Наукова література, котра описує «саботажну акцію» і «пацифікацію» 1930 р., не надто показна, навіть скромна²². Перший етап публікації творів про ці події можна назвати «інформаційною війною». Він розпочався ще під час «акції пацифікації», коли широкій громадськості, зокрема міжнародній, намагалися нав'язати інтерпретацію обсягу й характеру подій. Тоді з'явилося чимало українських і польських пропагандистських текстів, часто з агресивними назвами, які, хоча й опиралися на вартісний джерельний матеріал, але передусім прагнули спонукати до певної суспільної та політичної реакції.²³

Упродовж наступних десятиліть «саботажна акція» та «пацифікація Східної Галичини» були епізодами, про які згадували щонайбільше в наукових працях. Після краху комунізму в Україні з'явилися публікації, що відновлювали пам'ять про ці події. Найсерйозніше опрацювання перших років цього періоду – це праця Михайла Швагуляка²⁴, що заохочувала українських істориків до подальших досліджень. Відтоді цю тему піднімали багато разів, але робили це передусім принагідно, в контексті

²² Петро Гава, «Діяльність УВО й ОУН міжвоєнного періоду в Західній Україні: сучасна польська історіографія», *Галичина*, 24 (2013): 249–256.

²³ Докладніше про це питання див.: Roman Wysocki, «Liga Narodów wobec pacyfikacji Galicji Wschodniej w 1930 roku a polsko-ukraińska konfrontacja na arenie międzynarodowej» w *Українці в найновіших dziejach Polski (1918–1939)*, t. 1 (Słupsk – Warszawa, 2000): 46–71.

²⁴ Михайло Швагуляк, «Пацифікація». *Польська репресивна акція у Галичині 1930 р. і українська суспільність* (Львів, 1993). Див. також: Його ж, «Суспільно-політична ситуація у Західній Україні на початку 30-х рр. XX ст.», *Записки Наукового товариства ім. Т. Шевченка*, т. ССХХІІ (Львів, 1991): 111–145.

обговорення низки інших питань²⁵. Натомість цілковито проблемі «паціфікації» присвячені статті Вікторії Будзінської²⁶, Марти Гавришко²⁷, Ліліани Гентош²⁸, Маріанни Пиріг²⁹, Ігоря Саківського³⁰, Віталія Виздрика³¹, Олександра Зайцева³² та Наталії Захарчин і Любові Шептицької³³. Роман Скакун і досі залишається єдиним в Україні ученим, який цілісно висвітлив питання, що зумовило появу на видавничому ринку першої (й на сьогодні найважливішої) наукової монографії, присвяченої «паціфікації Східної Галичини»³⁴. Сучасному дослідникові події 1930 р. стають зрозумілішими також завдяки деяким нещодавнім публікаціям наукових джерел³⁵.

²⁵ Див. ск.: Орест Я. Красівський, «Польсько-українські конфлікти і компроміси початку 1930-х років», *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*, вип. 41 (2008): 236–245; Олександра Троханяк, «Польська репресивна політика початку 1930-х рр. у Галичині», *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка*, серія: Історія, вип. 2, ч. 4 (2015): 16–21; Юрій Юрик, «Протистояння ОУН і польської держави (1929–1935 рр.)», *Проблеми історії України: Факти, судження, пошуки*, ред. С. В. Кульчицький, вип. 13 (Київ, 2005): 356–407; Ольга О. Савченко, «Польські репресії проти народу Галичини в 30-х роках ХХ ст.», *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*, серія: Держава та армія, № 670 (Львів, 2010): 146–150.

²⁶ Вікторія Будзінська, «Польська „паціфікаційна акція“ в Галичині та українська громадськість зарубіжжя», *Наукові зошити історичного факультету Львівського державного університету ім. Ів. Франка*, вип. 2 (1999): 163–168.

²⁷ Марта Гавришко, «Заходи ОУН на міжнародній арені у справі „паціфікації“ в Галичині у 1930 р.», *Український визвольний рух*, т. 19 (2014): 175–201.

²⁸ Ліліана Гентош, «Ставлення митрополита Андрея Шептицького до „паціфікації“ 1930 р.», *Україна Модерна*, ч. 21 (2014): 91–112.

²⁹ Маріанна Пиріг, «Ліворадикальні сили у саботажних акціях 1930 року та їх наслідки», *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка*, серія: Історія, вип. 2 (2012): 77–83.

³⁰ Ігор Саківський, «Паціфікація в Тернопільському воєводстві», *Україна – Європа – Світ. Міжнародний збірник наукових праць*, серія: Історія, міжнародні відносини, вип. 10 (2012): 414–418.

³¹ Віталій Виздрік, «Політика колонізації та „паціфікації“ Польщею західноукраїнських земель в 30-х рр. ХХ ст.» в *Держава та армія* (Львів, 2000): 79–84.

³² Олександр Зайцев, «До питання про „саботажну акцію УВО“ 1930 р.» в *Українсько-польські відносини в Галичині у ХХ ст.: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції 21–22.11.1996 р.* (Івано-Франківськ, 1997): 224–227.

³³ Наталія Г. Захарчин, Любов Б. Шептицька, «Паціфікація Львівського повіту у висвітленні офіційного друкованого органу Українського національно-демократичного об'єднання (УНДО) – газети „Діло“», *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського*, серія: Історія, вип. 25 (2017): 118–121.

³⁴ Роман Скакун, *«Паціфікація»: Польські репресії 1930 року в Галичині* (Львів, 2012).

³⁵ *Я б'ю в дзвін, щоб зрушити справу ОУН з мертвої точки... Невідомі документи Організації Українських Націоналістів. Рік 1930.* (Листування Голови Проводу ОУН Є. Коновальця і секретаря ПРУН В. Мартинця), (Київ, 2003); *Український національно-визвольний рух на Прикарпатті в ХХ столітті.* Документи і матеріали, т. 1, кн. 2 (1929–1939), ред. М. Кугутяк (Івано-Франківськ, 2014).

Водночас і в Польщі помітний інтерес до проблематики «саботажної акції» та «пацифікації Східної Галичини». Ці теми у своїх статтях обговорюють Гжегож Мазур³⁶, Ян Пісулінський³⁷, Анджей А. Земба³⁸, автор цього тексту³⁹ й інші⁴⁰. Питання, що стосуються «саботажної акції» та «пацифікації», також обговорювали під час утілення ширших дослідницьких проєктів⁴¹. Слід зазначити, що нещодавно з'явилася друком праця Адама Адріана Останека⁴², яку можна вважати першою книжкою в польській історіографії, присвяченою окремим аспектам «саботажної акції» та «пацифікації»

³⁶ Grzegorz Mazur, «Problem pacyfikacji Małopolski Wschodniej w 1930 r.», *Zeszyty Historyczne*, z. 135 (2000): 3–39.

³⁷ Jan Pisuliński, «Pacyfikacja w Małopolsce Wschodniej na forum Ligi Narodów», *Zeszyty Historyczne*, z. 144 (2003): 109–123.

³⁸ Andrzej A. Zięba, «Pacyfikacja Małopolski Wschodniej w 1930 roku i jej echo wśród emigracji ukraińskiej w Kanadzie» w *Przez dwa stulecia XIX i XX w. Studia historyczne ofiarowane prof. Wacławowi Felczakowi* (Kraków, 1993): 75–95.

³⁹ Roman Wysocki, «Liga Narodów wobec pacyfikacji Galicji Wschodniej w 1930 roku a polsko-ukraińska konfrontacja na arenie międzynarodowej» w *Ukraińcy w najnowszych dziejach Polski (1918–1939)*, t. 1 (Słupsk – Warszawa, 2000): 46–71.

⁴⁰ Варто згадати про тексти польських авторів, опубліковані в Україні. Див., напр.: Магдалена Гібієц, «Пацифікація 1930 року у Східній Галичині на матеріалах львівської преси» в *По той бік Дніпра: вплив контраверсійних образів «іншого українця» на формування ментальних кордонів*, ред. М. О. Фролов (Запоріжжя, 2015): 160–165; Адам А. Останек, «Пацифікація 1930 року: дія чи протидія польської влади в контексті безпеки держави та регіону», *Історичні та культурологічні студії*, вип. 6–7 (2014–2015): 133–147.

⁴¹ Див., скажімо: Andrzej Chojnowski, *Koncepcje polityki narodowościowej rządów polskich w latach 1921–1939* (Warszawa, 1979); Karol Grünberg, Bolesław Sprengel, *Trudne sąsiedztwo polsko-ukraińskie w X–XX wieku* (Warszawa, 2005): 424–428; Teofil Piotrkiwicz, *Kwestia ukraińska w Polsce w koncepcjach Piłsudczyzny 1926–1930* (Warszawa, 1981): 66–69; Robert Potocki, *Polityka państwa polskiego wobec zagadnienia ukraińskiego w latach 1930–1939* (Lublin, 2003): 69–95; Marek Sioma, *Sławoj Felicjan Składkowski (1885–1962). Żołnierz i polityk* (Lublin, 2005); Mirosław Szumiło, «Ewolucja stanowiska Ukraińskiej Reprezentacji Parlamentarnej wobec państwa polskiego w latach 1931–1935», *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*, т. 17 (2008): 186–197; Ryszard Tomczyk, *Ukraińskie Zjednoczenie Narodowo-Demokratyczne 1925–1939* (Szczecin, 2006): 128–136; Roman Wysocki, *Organizacja Ukraińskich Nacjonalistów w Polsce w latach 1929–1939. Geneza, struktura, program, ideologia* (Lublin, 2003): 128–134; Andrzej A. Zięba, *Ukraińcy w Kanadzie wobec Polaków i Polski (1914–1939)* (Kraków, 1998); його ж, *Lobbying dla Ukrainy w Europie międzywojennej. Ukraińskie Biuro Prasowe w Londynie oraz jego konkurenci polityczni (do roku 1932)* (Kraków, 2010); Lucyna Kulińska, *Działalność terrorystyczna i sabotażowa nacjonalistycznych organizacji ukraińskich w Polsce w latach 1922–1939* (Kraków, 2009): 207–244.

⁴² Adam Adrian Ostanek, *Wydarzenia 1930 roku w Małopolsce a bezpieczeństwo II Rzeczypospolitej* (Warszawa, 2017).

Східної Галичини». Врешті варто відзначити публікацію окремих джерельних документів, важливих для пізнання подій 1930 р.⁴³

Окремого уважного аналізу заслуговують роботи західних авторів. Їхні тексти маловідомі, проте вагомі у вивченні подій 1930 р. До цієї групи наукових публікацій належать статті Штефана Дірофа⁴⁴, Мілли Бергстрем⁴⁵ і Мирослава Шкандрія⁴⁶.

Шукаючи відповіді на запитання про генезу «саботажної акції» й «пацифікації», а також зважаючи на стійкість схем, увічнених у літературі, варто звернути увагу на тогочасну суспільно-політичну ситуацію у країні й українське націоналістичне підпілля. Зосереджуючись на останньому, варто підкреслити, що для нашої дослідної праці надзвичайно важливо показати організаційні перетворення всередині цього підпілля та їхнього зв'язку з подіями 1930 р.

Українське підпілля найчастіше зображають як моноліт і єдиного ініціатора «саботажної акції». Тимчасом ці події відбулися лише через півтора роки після створення ОУН, яка мала стати політичною платформою для УВО. Та друга організація існувала від початку 1920-х рр. і провадила в підпіллі політичну і військову діяльність, а про своє існування повідомляла актами терору. Після декількох років існування її запілля почало слабшати. Зміни наприкінці 20-х рр. в українському політичному житті в Галичині, де вона в основному діяла, спонукали до переформатування. Водночас голосно почало заявляти про себе нове покоління з іще радикальнішими поглядами. На його базі сформувалося кілька ідеологічно подібних націоналістичних організацій, які діяли в Галичині й еміграції. Чинена під проводом УВО консолідація лав призвела до їхнього об'єднання. Таким чином, на межі січня та лютого 1929 р. у Відні була утворена згадана ОУН. Це формування, що прагнуло бути політичним рухом, а не партією, незабаром визнане організацією, цілковито тотожною з концепцією українського націоналістичного підпілля. Обидві організації залишалися незалежними, і водночас від початку пов'язаними. Через характер їхньої діяльності демонстрували велику організаційну схожість. Центральне ке-

⁴³ Roman Wysocki, «Galicja Wschodnia w roku 1930 w świetle raportu konsula brytyjskiego w Warszawie», *Rocznik Lubelski*, t. 35 (2009): 217–244; «Pacyfikacja Galicji Wschodniej w 1930 roku w świetle interpelacji posłów Klubu Ukraińskiego z dnia 24 kwietnia 1931 roku», oprac. Tomasz Grajżul, Michał Śwędrowski, *Meritium*, t. I (2009): 269–278. Див. також: *Polskie Dokumenty Dyplomatyczne 1931*, red. Mariusz Wołos (Warszawa, 2008).

⁴⁴ Stefan Dyroff, «Minority rights and Humanitarianism. The international campaign for the Ukrainians in Poland, 1930–31», *Journal of Modern European History*, no. 12 (2014): 216–230.

⁴⁵ Milla Bergström, «The information of the Holy See concerning the pacification of Eastern Galicia, 1930–1931», in *Le Gouvernement pontifical sous Pie XI. Pratiques romaines et gestion de l'universel*, ed. L. Pettinaroli (Rome, 2013): 153–169.

⁴⁶ Myroslav Shkandrij, «Ukrainianization, terror and famine: coverage in Lviv's Dilo and the nationalist press of the 1930s», *Nationalities Papers*, no. 3 (2012): 431–451.

рівництво УВО й ОУН (Начальна команда УВО і Провід українських націоналістів) перебувало в еміграції, на галицьких теренах вони мали окремі крайові керівні структури (Крайова команда УВО і Крайова езекутива⁴⁷ ОУН на західноукраїнських землях).

Улітку 1930 р. назва ОУН була ще малознана, тож польська влада, навіть згадуючи про неї, вчинення диверсій приписувала УВО⁴⁸. Варто зазначити, що остання на той час і далі мала окремі структури, а ОУН лише починала творити власні. У зв'язку з первісними планами збереження організаційного дуалізму обидві організації єднала тільки «персональна унія» в особі лідерів: Євгена Коновальця на центральному щаблі та Юліана Головінського⁴⁹ в Галичині. Дії, скеровані на створення бойового апарату ОУН на крайовому щаблі, відмінні від первісної концепції організації, призвели до того, що її активність часом перепліталася з діяльністю УВО. З іншого боку, не тільки обидві структури вбачали у своїх членах діячів одного й того ж підпілля, подібно бачила це й польська влада. Підтверджувало таке бачення використання «перехідної» номенклатури, котру вона застосовувала: УВО-ОУН, ОУН-УВО і «ОУН і УВО». Це давало змогу окреслювати організаційну приналежність учасників українського підпілля, не вдаючись у деталі її внутрішніх залежностей. Події літа й осені 1930 р. зумовили те, що згадана організаційна плутанина стала чинником, який стимулював і прискорив процес зрощення УВО й ОУН.

Події, окреслені назвою «саботажної акції», можна розглядати як останню «велику акцію», де ініціатива належала Українській військовій організації, а водночас першу, під час якої широкі кола громадськості дізналися про існування ОУН. Утім, проблема полягає в тому, що гадане авторство є лише частиною легенди. Про це пишуть у спогадах чільні діячі підпілля, які відверто визнають, що зв'язок їхніх організацій з подіями, – до чого ми повернемося далі, – був далеким від офіційного висвітлення. Важливим елементом для тодішніх польських політичних кіл у випрацюванні оцінки подій і зрозумінні джерела згаданої «легенди» є увага до їхніх політичних потреб. Підхоплюючи інформацію про навмисні підпали за умов політичного перелому й очікування на початок виборчої кампанії, вони шукали простого пояснення витоків подій. Далекі від нормальності стосунки з українським національним життям підказали тим, хто споглядав на все

⁴⁷ Виконавчий орган. – прим. перекл.

⁴⁸ Archiwum Akt Nowych (AAN), Ministerstwo Spraw Zagranicznych (MSZ), sygn. 2347, s. 3.

⁴⁹ Юліан Головінський, псевдо «Дубик» (1894–1930) – сотник Української Галицької Армії (УГА), комендант (командир) VI (Равської) Бригади УГА, відтак II бригади Червоної Української Галицької Армії (ЧУГА). Співорганізатор УВО, бойовий референт, а відтак краєвий комендант УВО (1926–1927, червень – вересень 1930) краєвий провідник (керівник) ОУН (червень – вересень 1930). Убитий поліцією під час слідчого експерименту 30 вересня 1930 р. в околицях с. Великі Глібовичі поблизу Бібрки.

з обложеної фортеці, де їм шукати не лише винних у підпалах, а й ті сили, що прагнуть підірвати панівний лад.

III. Підпали чи «саботажна акція»?

Сформульована в 1930-х рр. теза про «саботажну акцію» як подію, інтегрально пов'язану з «пацифікацією Східної Галичини», має багато «прогалин». Адже її основна мета полягала не в тому, щоб пояснити, а щоб виправдати політичні рішення, котрі призвели до репресій супроти української людності. Висловлювання тогочасної польської влади та преси, що демонстрували «масовість» діяльності українського підпілля, виявилися на руку «головному обвинуваченому», який скористався ними для поширення антипольських настроїв і підтримки міфу про власну силу й політичну роль. Тому спершу, ніж ми перейдемо до «пацифікації Східної Галичини», розглянемо питання т. зв. «саботажної акції».

Керівництво польських органів безпеки стверджувало, що «частинний виступ» («саботажна акція») був винятково роботою УВО. За їхньою оцінкою, «саботажна акція» тривала від 12 липня до 24 вересня 1930 р. До її початку впродовж попередніх одинадцяти місяців (якщо рахувати до 1 липня 1930 р.) ця організація начебто несла відповідальність за 22 випадки саботажу⁵⁰. 10 із них припадали на листопад 1929 р.⁵¹, тобто місяць, коли щороку зростала активність УВО через відзначення річниць т. зв. «листопадового зриву (чину)»⁵². Польська влада ніколи не пояснювала, чим було зумовлене те, що структури «засинаючої» організації, нездатної весь попередній рік до частих виступів, мали тоді змогу проводити інтенсивну саботажну діяльність. У принципі, відповіді на це ніхто не шукав. Теза про винуватців «саботажів» прийнята як така, що не вимагає доказів. Досконалою ілюстрацією чого можуть послужити публікації тогочасної преси. У часописі «Robotnik», друкованому органі Польської соціалістичної партії, опозиційної до санаційного режиму (владної системи, запровадженої Юзефом Пілсудським і його послідовниками шляхом перевороту у травні 1926 р.), який зазвичай стриманіше трактував події літа 1930 р., написано:

⁵⁰ Див. док. № 85.

⁵¹ AAN, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych (MSW), sygn. 1250, s. 114.

⁵² Листопадовий чин (зрив) [= подвиг, порив] – перейняття влади у Львові у ніч з 31 жовтня на 1 листопада 1918 р. Українською Національною Радою. Мета виступу полягала в запровадженні влади української держави на теренах Австро-Угорщини, що у той момент зазнавала розпаду. Утворена держава від 13 листопада 1918 р. називалася Західно-Українською Народною Республікою (ЗУНР). «Листопадовий зрив» призвів до конфронтації з поляками, що готувалися перебрати владу у Львові й на Галичині. Таким чином розпочалася польсько-українська війна за Галичину.

«Увагу загалу приваблюють тривожні новини, котрі надходять зі Східної Малополющі, про терористично-саботажну акцію, здійснювану Українською військовою організацією (УВО). У польській пресі, особливо львівській, кишить від статей про діяльність і методи цієї організації. Там не бракує голосів, які закликають польське суспільство на Окраїнах [Kresach] до „самооборони“, ба навіть „помсти“ українцям.

Немає сумніву, що за останні тижні УВО активізувала свою діяльність. Ми стали свідками посиленого саботажного наступу. Майже щодня фіксують випадки саботажу, які викликають занепокоєння у Східній Малополющі. [...]

У зв'язку з наведеними фактами постає питання, на чий рахунок віднести ці інциденти: вони результат випадковості чи певних запланованих дій? Преса та влада приписують їх УВО. Адже та організація, передусім на східномалополюському терені, своєю попередньою діяльністю зуміла витворити собі таку марку, що розслідування у справі будь-якого інциденту, котрий має риси саботажу, – обертається передусім у бік У.В.О. Підстави для цього дали попередні процеси членів цієї організації, які значною мірою показали її роль, мету й характер. Під час судових розглядів беззаперечно доведено, що засобом діяльності УВО є терор і саботаж, покликані „пробудити національний дух серед українців та звернути увагу світу на українське питання“, – як висловлюються члени У.В.О. – „під польською займанщиною“. Тож немає сумніву в тому, що недавні інциденти – якщо не цілком, то значною мірою, – робота УВО, тим більше, що її члени визнають причетність до практики саботажу»⁵³.

Наведений уривок демонструє нам тогочасну атмосферу. Проте насамперед він підтверджує, що під час обговорення (хоча деякі публіцисти ставили питання про те, хто був винуватцем подій) ніхто не ставив під сумнів думку, що зафіксовані інциденти є «саботажем». Вірогідності таким оцінкам у сприйнятті читачів надавали позиція Міністерства внутрішніх справ (МВС) у Варшаві та офіційні повідомлення УВО. МВС систематично повторювало, що події в Галичині – це саботажі, а їхні винуватці – члени УВО. Та, у своєму друкованому органі «Сурма»⁵⁴, неодноразово приписувала собі ініціативу підпалів і радила вбачати в пожежах дії, скеровані проти майна великих землевласників та осадників польської національності, що таким чином поціляють у політику польської держави.

Проте у документах МВС точка зору про підпали як вияви саботажу сформульована щойно восени 1930 р. і, як стверджувалося, це відбулося

⁵³ К. N., «U.W.O.», *Robotnik*, nr 253 (29 sierpnia 1930): 3.

⁵⁴ «Сурма» – друкований орган УВО. Публікувався як місячник у 1927–1934 рр., спершу його друкували в Берліні, згодом – у Каунасі. Польська влада заборонила відправляти видання читачам, тому на Волині і Галичині поширення відбувалося підпільно, передусім серед членів організації.

після аналізу підпалів за серпень і вересень і визнання їх саботажами⁵⁵. Важко, однак, не зауважити, що ця позиція показала хронологічний збіг з вересневою заявою УВО, в якій організація приписала собі ініціативу «саботажної акції»⁵⁶.

Погоджуючись із періодизацією, запропонованою МВС, доведеться визнати, що перші самостійні виступи українського підпілля в межах «саботажної акції» організовані ще до нападу на поштовий віз неподалік Бібрки (30 липня 1930 р.). Вони, нібито, призвели до наступних масових підпалів. Тимчасом у липні 1930 р. МВС зафіксувало лише 6 інцидентів (зокрема один кваліфікований як спроба), визнаних саботажами. Перший трапився у ніч з 11 на 12 липня у Львівському воєводстві між Равою-Руською та Белжецем і полягав у перерізуванні дротів. Того ж дня знайдено 30 примітивних ліхтариків для підпалів, з надгорілими свічками, сховані в полі. Вночі з 15 на 16 липня облиті гасом і підпалені 4 стодоли зі збіжжям і знаряддями на фільварку генерала Юліуша Тарнави-Мальчевського. Наступним виступом начебто був підпал 22 липня бараків, у яких мешкали 40 польських родин. 30 липня трапився єдиний, уже згаданий, напад неподалік від Бібрки. Польська влада завжди вважала його елементом «часткового виступу», хоча сам по собі він був подією, що підважувала тезу про те, що УВО веде широку «саботажну акцію».

Наступні місяці принесли справжнє зростання кількості подій, які поліційна влада приписала членам українського підпілля. Проте їхній аналіз не приводив до простих висновків. У серпні 1930 р., за даними МВС, УВО була відповідальною за 55 випадків саботажу, проте зазвичай поліції не вдавалося назвати їхніх виконавців на ім'я, так само, зрештою, як і під час липневих подій. Серед згаданих тут випадків саботажу 2 були замахами на безпеку залізниці (один трапився на Волині), 3 – перерізуванням дротів або підпилюванням телефонних стовпів, а решта 48 – підпалами (зокрема один, де потерпів греко-католицький священник, 7 – євреї і 40 – власники-поляки). Крім того, в серпні 1930 р. зафіксовано 2 випадки, кваліфіковані як спроби підпалів⁵⁷.

Найбільша кількість саботажів, приписуваних УВО, припала на вересень (zareєстровано 101 випадок). Із цієї кількості 2 – це пошкодження залізничної колії, 2 – залізничних об'єктів (складів), 1 – перерізування дротів, які тягнулися до стрілки, 5 – перерізування телефонних дротів або підпилювання стовпів, 2 – демонстративні вчинки (замазування державного герба на поштових скриньках у Львові та підпал трибуни стадіону на Східному

⁵⁵ AAN, MSW, sygn. 1250, s. 105, 108. Див. док. № 85.

⁵⁶ «Частинний виступ», *Сурма*, ч. 9 (вересень 1930): 1–2.

⁵⁷ AAN, MSW, sygn. 1250, s. 73, 114; *Sabotaż ukraiński i akcja pacyfikacyjna* (Warszawa, 1931): 28–29.

ярмарку), 86 – підпали (зокрема один, коли потерпів греко-католицький священник, 1 – «старорусин»⁵⁸, 10 – євреї і 74 – поляки). Під час найбільшої пожежі згоріли 57 господарств (переважно польські, але й українські також). Більшість подій зафіксовані у період від 19 до 23 вересня, коли щоденно реєстрували 8–10 саботажів. Від цього моменту «акція» раптово ослабла, а впродовж двох останніх днів місяця не зареєстровано жодного саботажу.

У жовтні 1930 р., за даними варшавського МВС, трапилося ще 22 саботажі. 3-поміж них 2 замаху на залізничну колію (зокрема один на Волині), 1 – скерований проти телефонних стовпів, а решта 19 – підпали (в одному випадку потерпілим був «старорусин», 1 – євреї, 17 – поляки). Зафіксовано також 2 спроби підпалів, які приписали УВО⁵⁹. Обговорюючи підпали, котрі трапилися у цей місяць, МВС заявило, що вважає їх учиненими на власний ризик, бо були влаштовані після віддачі наказу про припинення «акції»⁶⁰.

У «Повідомленні №5...» за період від 1 вересня до 31 грудня 1930 р. МВС визнало, що до «саботажної акції» не варто відносити – чого, як правило, не дотримувалися, – 8 листопадових інцидентів. До них належали 2 випадки саботажу на залізниці й 6 підпалів, 4 з яких були помстою за підтримку під час парламентських виборів урядового списку, тобто Безпартійного блоку співпраці з урядом (ББСУ)⁶¹. Територіально 3 зі згаданих інцидентів зафіксовані у Львівському воєводстві, а 5 – у Станіславівському⁶².

Загалом за підрахунками польської влади у період від липня до жовтня 1930 р. УВО мала би відповісти за 1 грабінницький напад на поштовий віз, 8 нападів на залізничні колії (2 «спроби» і 2 випадки, вчинені на Волині), 14 замахів на телефонні лінії, 155 підпалів і 8 спроб підпалу⁶³. Попри визнання інцидентів на Волині вчинками УВО, вважали, що організація не провадила там «саботажної акції»⁶⁴. Слід зазначити, що в списках, які представляла польська влада, не завжди йшлося про однакову кількість інцидентів. У «Зіставленні саботажів у Східній Малопольщі в 1930 році» («Zestawienie sabotażów w Małopolsce Wschodniej w roku 1930»), підготованим Окремим

⁵⁸ Старорусини – представники політичної течії у Галичині, започаткованій у 40-х рр. XIX ст., які заявляли, що окремого українського народу не існує, а галицькі українці є представниками єдиного народу, що проживає на території від Карпат до Уралу.

⁵⁹ AAN, MSW, sygn. 1250, s. 114–115.

⁶⁰ Див. док. № 85.

⁶¹ Безпартійний блок співпраці з урядом (ББСУ, пол. *Bezpartyjny Blok Współpracy z Rządem, BBWR*) – польська політична організація, утворена в 1927 р. прихильниками Юзефа Пілсудського; розпущена в 1935 р. після смерті глави держави.

⁶² AAN, MSW, sygn. 1250, s. 115–116, 153. Див. також: «Саботажі», *Сурма*, ч. 10 (жовтень 1930): 10.

⁶³ AAN, MSW, sygn. 1250, s. 116.

⁶⁴ AAN, MSW, sygn. 1250, s. 75.

інформаційним відділом Округного командування корпусу № VI (Samodzielny Referat Informacyjny Dowództwa Okręgu Korpusu nr VI), зафіксовано на терені трьох воєводств 251 саботаж і 20 «підозр у саботажі»⁶⁵. У роз'ясненні, надісланому на прохання МЗС у зв'язку з винесенням цього питання на форум Ліги Націй, МВС написало про 191 випадок саботажу, серед яких 19 стосувалися замахів на державну власність і 172 – на приватне майно⁶⁶. Цими кількостями оперували найчастіше, їх наводили й у публікаціях у пресі. Вони не подавали подій у Волинському воєводстві, але включали саботажі за листопад⁶⁷.

Згідно з даними МВС, територіально «саботажною акцією» в Галичині «були охоплені тільки половина повітів, а саме 30 із 60 повітів». З-поміж 17 повітів Тернопільського воєводства згадані МВС саботажі трапилися у 13 (89 випадків), у Станіславівському воєводстві з-поміж 16 повітів у 7 (27 випадків), а у Львівському з-поміж 27 повітів «акції» вчинили у 10 (61 випадок). Упродовж трьох місяців більше 10 випадків саботажу зафіксовано у 6 повітах, а саме Львівському (26), Тернопільському (18), Підгаєцькому (16), Бережанському (15), Рогатинському (13) й Бібрському (12). Натомість у 6 повітах зафіксовано лише по одному інцидентові (Скалатський, Борщівський, Бродівський, Равський, Снятинський, Стрийський), а з урахуванням Волині їхня кількість зростає ще на 3 повіти (Дубненський, Рівненський, Володимирський)⁶⁸.

МВС також провело перерахунок відомостей, прагнучи домогтися додаткової політичної мети, з погляду поділу на греко-католицькі єпархії. З цієї позиції, на теренах єпархії митрополита Андрея Шептицького їх трапилося 147, єпископа Григорія Хомишина⁶⁹ – 20, єпископа Йосафата Коциловського⁷⁰ – 19. Аналізуючи підпали, МВС стверджувало:

«Найбільше підпалив ми спостерігаємо в тих повітах, на які поширюється вплив українських шкіл. У Львівському і сусідньому Бібрському

⁶⁵ AAN, MSZ, sygn. 2258, s. 172–173.

⁶⁶ AAN, MSW Dopyły, sygn. 1073, s. 3; APL, UWL, WSP, sygn. 413, s. 3.

⁶⁷ «Udział Ukraińców w wyborach do Sejmu i Senatu», *Sprawy Narodowościowe*, R. IV, nr 5–6 (1930): 592–601; M. Feliński [R. Różycki], *Ukraińcy w Polsce odrodzonej* (Warszawa, 1931): 134.

⁶⁸ AAN, MSW, sygn. 1250, s. 116. Див. також: док. № 85.

⁶⁹ Григорій Хомишин (1867–1947) – ієрарх Української Греко-Католицької Церкви, від 1904 р. єпископ Станіславівський. Відстоював прозахідну орієнтацію та сприяв латинізації обряду. У 1930 р. схвалив заснування Української католицької народної партії (УКНП), яку активно підтримував. Новомученик УГКЦ, репресований більшовиками в 1945 р. У 2001 р. проголошений блаженним.

⁷⁰ Йосафат Коциловський (1876–1947) – доктор філософії і теології, професор (1907), єпископ Перемиської єпархії УГКЦ. Після Другої світової війни двічі ув'язнений польською владою і переданий СРСР, помер у київській в'язниці. У 2001 р. проголошений блаженним.

це стосується української гімназії у Львові (VI клас скасовано у жовтні), в Тернопільському – IV гімназії з руською мовою навчання (скасована 27.IX.[19]30), у сусідніх повітах Підгаєцькому, Бережанському й Рогатинському – гімназій у Рогатині, Бережанах і Станіславові. Рівною мірою це відноситься до скупчення в цих повітах псевдоспортивних і культурних організацій, як от: Просвіти⁷¹, Лути⁷², Соколи⁷³ й Пласти (Львівський повіт – 16, Бібрський – 11, Рогатинський – 11), із лона яких найчастіше походить ініціатива саботажу»⁷⁴.

Попри наведену статистику й мальовничо представлену територіальну структуру підпалів й інших умисних дій, керівництво польських органів безпеки не мало достатніх доказів, аби підтвердити фактичну кількість саботажів, учинених УВО (ОУН). Найкраще про це свідчив баланс вересневих саботажів, де з загальної кількості 101 події, вже згаданої, тільки 5 одразу були визнані справою рук УВО, 79 такими, які могла вчинити ця організація, а у випадку 17 не було жодних доказів, чи це взагалі були вияви саботажу. Крім того, якщо винуватцем саботажів у процитованому уривку вказано передусім молодь з українських шкіл, то він не пояснював, яким чином інтерпретувати той факт, що більшість підпалів трапилися у вересні, коли вона повернулася після канікул на навчання.

Станом на 31 грудня 1930 р., з-поміж 180 саботажів за період серпня – жовтня 14 з певністю визнані вчиненими УВО, за «саботажі, припустимо з боку УВО», – 125 і «не підтверджено, чи це саботажні підпали» – 41⁷⁵. Із наведеної статистики польського МВС випливало, що поняття «саботаж» у ній уживали до вчинків, у яких вбачали навмисні дії. Між констатацією про умисність дії з наміром заподіяти шкоду й завдати втрат, і визнанням того, що це був учинок за наказом УВО-ОУН, мусив існувати доказовий зв'язок.

⁷¹ Товариство «Просвіта» – українське культурно-освітнє товариство, засноване в 1868 р. у Львові. У 1929 р. мало в Галичині 84 філії та понад 2,9 тис. читалень і бл. 13 тис. дійсних членів. Значно слабшим було становище «Просвіти» на Волині, де тогочасний волинський воевода Генрик Юзевський провадив політику обмеження її діяльності на цій території.

⁷² «Луг» – українське руханково-пожежне товариство [руханка = фізична культура], засноване у 1925 р. у Галичині; у 1930-х рр. одна з найчисленніших легальних українських молодіжних громадських організацій у Польщі (40–50 тис. осіб). У 1933 р. «Луг» спершу заборонений польською владою, проте згодом його дозволили реорганізувати, зберігши назву.

⁷³ «Сокол» – українське тіловиховне, руханкове [= фізкультурне] та пожежне товариство. Його структури засновані в різний час у Галичині (1894 р.) та Наддніпрянщині (1907 р.) за зразком однойменних чеських і польських організацій. Після Першої світової війни товариство «Сокол» працювало й у еміграції. Апогеєм розвитку організація досягнула в 1930 р., коли мала 508 філій («гнізд»).

⁷⁴ AAN, MSW, sygn. 1250, s. 117. Див. також: док. № 85.

⁷⁵ Див. док. № 73.

Згідно з процитованими даними, поліція мала з цим труднощі. До «саботажної акції» зараховано 41 випадок, щодо якого існував сумнів, чи це взагалі був саботаж. Після виключення випадків, щодо яких існували якісь сумніви, виявилось, що масова «саботажна акція УВО» налічувала... 14 випадків саботажу, вчинених упродовж трьох місяців. При цьому варто зазначити, що наведені цифри не можна трактувати однозначно, позаяк вони походять з поліційної статистики, спорядженої до оголошення судових вироків.

У наступні роки відомості про винуватців дещо розширилися внаслідок розслідувань проти підпільників. Як свідчать члени УВО, за звинуваченням у вчиненні саботажів нерідко засуджували людей, не причетних до організації. З іншого боку, винуватцями підпалів бували особи, які, не будучи членами організації, фактично діяли під впливом її пропаганди⁷⁶. Про неслухняність висунутих звинувачень свідчила і статистика судових процесів у випадку осіб, заарештованих під час «пацифікації», до чого ми повернемося пізніше.

Цифри, вміщені в офіційній статистиці МВС як «саботажі УВО», після прочитання документів міністерства, породжували серйозні сумніви у тому, чим була «саботажна акція». Прикладом може слугувати один із 55 згаданих «саботажів» серпня 1930 р. – пожежа у Василеві поблизу Рави-Руської, що завдала шкоди орендарю Юзефові Щербінському. Попри кваліфікування підпалу як «саботажу УВО», за даними МВС насправді він трапився «через помсту місцевих селян»⁷⁷. На шпальтах соціалістичного львівського часопису «Dziennik Ludowy», пояснено, що згадана «пожежа трапилася внаслідок підпалу на тлі сварки місцевої людності з потерпілим про ушкодження посівів»⁷⁸. Це ж видання стверджувало, що підпал маєтку у Струсові, який належить Марії Борковській, начебто вчинила УВО, бо «на місці знайшли виготовлений із жита тризуб, тобто відзнаку українського „Пласту“, залишену паліями»⁷⁹. Тимчасом, згідно з документами МВС, «існує підозра про підпал з помсти», а винуватцем був сторож, який влаштував його «у помсту за звільнення»⁸⁰.

У МВС визнали, що випадків нищення державних об'єктів було мало і зазвичай полягали в перетинанні телефонних і телеграфних дротів. У збережених звітах адміністративних органів влади ми також не знайдемо інформації, який відсоток усіх пожеж у цей період припадає на підпали,

⁷⁶ Володимир Макар згадував, що, дізнавшись про це, його брат Василь, який іще не був членом підпілля, підпалив фільварок графа Дзедушицького. Див.: Володимир Макар, «Його Воїни» в Євген Коновалець та його доба (Мюнхен, 1974): 554.

⁷⁷ Див. док. № 73.

⁷⁸ «Podpalenie», *Dziennik Ludowy*, nr 178 (7 sierpnia 1930): 9.

⁷⁹ «U.O.W. pali folwarki», *Dziennik Ludowy*, nr 183 (13 sierpnia 1930): 9.

⁸⁰ Див. док. № 73.

котрі офіційно вважали саботажами УВО. Тимчасом у них охочіше писали про елементи, що вказують на УВО, як на винуватця підпалу. Такими вважали використання для влаштування пожежі гасу, бензину, пороху, суміші хлористого калію й тростинового цукру, що спалахує, коли полити її концентрованою сірчаною кислотою, запалювальних гнотів, ракет із гнотами та ручних гранат⁸¹. Згідно з повідомленнями керівництва польських органів безпеки, можна було також зауважити певні спільні для певних теренів особливості. Наприклад, при підпалах у Бібрському, Яворівському та Жовківському повітах переважно використовували суміш хлорату калію, дрібного цукру й сірчаної кислоти, натомість у Равському й Сокальському повітах зостосовували й порох⁸². Методи виготовлення легкозаймистих матеріалів буцім відповідали інструкціям, опублікованим у виданнях УВО. Ідея підпалів, як пояснювали в МВС, збігалася з гаслами, пропагованими у брошурі М. Буджака «Польське повстання 1863 р.», знайденій під час трусу у Львові в одного з членів ОУН. Наголошували на словах автора брошури, що у боротьбі за незалежність не потрібно соромитися «мордів, грабіжів й підпалів»⁸³. На практиці згадані методи влаштування пожеж не були однозначною інформацією про злочинця, оскільки доступ до деяких із цих матеріалів був повсюдним.

Польська поліція фіксувала спорадичні випадки отримання анонімних погроз, підписаних нібито членами УВО⁸⁴. Така подія трапилася в Городенці, де 16 серпня 1930 р. підпалена скирта сіна, що належала князеві Любомірському, а наступного і в подальші дні до місцевого постерунку поліції надходили листи з погрозами. У них службовців поліції залякували смертними вироями. Також написано, що подальша «саботажна акція» припинена за наказом зверхників⁸⁵. Поліція визнала анонімки за провокацію і свідчення того, що в цій місцевості найімовірніше немає жодної сильної структури УВО. Доказ на підтвердження цієї оцінки вбачали у тому, що тільки бл. 20 осіб узяли участь у поминальній службі на честь Гриця Пісецького⁸⁶.

МВС стверджувало, що крім перелічених методів підпалів та інформації зі слідств, воно має достатню кількість документів, аби звинуватити УВО в організації «саботажної акції»⁸⁷. Один з них – це стаття у чиказькій

⁸¹ ААН, MSW, sygn. 1250, s. 117.

⁸² ААН, MSZ, sygn. 2253, s. 4.

⁸³ ААН, MSW, sygn. 1250, s. 108; М. Буджак [Михайло Колодзінський], *Польське повстання 1863 р.* (Львів, 1929): 13–14.

⁸⁴ Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі ЦДІАУЛ), ф. 205, оп. 1, спр. 983, арк. 26.

⁸⁵ ЦДІАУЛ, ф. 205, оп. 1, спр. 983, арк. 24, 33; спр. 988, арк. 2–14.

⁸⁶ ААН, MSW, sygn. 1250, s. 81; ЦДІАУЛ, ф. 205, оп. 1, спр. 973, арк. 3; спр. 983, арк. 20.

⁸⁷ Див. док. № 85.

«Україні», де написано, що саботажі почалися від поодиноких підпалів маєтків польських генералів і колишніх воєвод і міністрів⁸⁸, що пов'язували з підпалом маєтку ген. Юліуша Тарнави-Мальчевського⁸⁹. Також зазначалося, що УВО зізналася в організації «саботажної акції» й публічно оголосила про це на сторінках «Сурми». На шпальтах цього часопису Начальна команда УВО поінформувала і про наказ припинити подальші виступи (підпали). Ще одним доказом називали перехоплений лист від 20 жовтня 1930 р., надісланий з Праги водночас на три львівські адреси: Ярослава Рака⁹⁰, редакції «Діла»⁹¹ й редакції «Громадського Голосу»⁹². У конверті була стаття «Перманентна революція», опублікована в жовтневому номері «Сурми»⁹³. Також перехоплено лист, який містив натяки на зв'язок УВО з саботажем, відправлений з Праги, датований 29 вересня 1930 р., адресований невідомому одержувачеві в Марійському товаристві молоді у Львові⁹⁴. Як одне з основних підтверджень участі УВО в «саботажній акції» вважали повідомлення про розмови радника Казімежа Івахува⁹⁵ із Юліаном Головінським, крайовим комендантом УВО⁹⁶.

Фактичні виконавці навмисних підпалів, зафіксованих улітку 1930 р., якщо й були задіяні в політичному житті, могли походити з різних політичних середовищ. Симптоматичними були наведені дані про інциденти, оцінені як саботажі, в яких годі було вказати середовище, звідки походили б виконавці. До речі, у багатьох випадках польська влада спершу від-

⁸⁸ AAN, MSW, sygn. 1250, s. 184.

⁸⁹ Юліуш Тарнава-Мальчевський (Juliusz Tarnawa-Malczewski, 1872–1940) – генерал Війська Польського, у 1920-х рр. працював у штабі Міністерства з військових питань у Варшаві (1921–1922 рр.), був командувачем округи корпусу у Гродні (1922–1923) та Львові (1924–1925), у травні 1926 р., напередодні державного перевороту, міністр із військових питань.

⁹⁰ Ярослав Рак, псевдо «Мортик» (1908–1989) – український пластовий і політичний діяч, правник, член Українського Спортивного Союзу у Львові, один із перших членів ОУН.

⁹¹ «Діло» – провідний український часопис Галичини, що виходив від 1 січня 1880 р.; від 1888 р. – щоденник; у міжвоєнний період офіційний орган УНДО; останнє число опубліковане 15 вересня 1939 р.

⁹² «Громадський Голос» – українська газета, що виходила у Львові в 1895–1939 рр.; від 1926 р. друкований орган Української соціалістично-радикальної партії (УСРП).

⁹³ «Перманентна революція», *Сурма*, ч. 10 (жовтень 1930): 4–7. Див. також: док. № 85.

⁹⁴ Марійське товариство молоді – українська прицерковна організація з осідком у Львові, що виникла після Першої світової війни на базі чинного від 1904 р. Марійського товариства пань [заміжніх жінок; Марійське – покликане шанувати пам'ять Пресвятої Діви Марії].

⁹⁵ Казімеж Івахув (Kazimierz Iwachów, 1890?–?) – польський функціонер, радник відділу безпеки воєводської управи у Львові.

⁹⁶ AAN, MSW, sygn. 1250, s. 106–107, 173–181, 184. Див. також: док. № 85; Státní ústřední archive v Praze (SUA), Ruské a ukrajinské emigrantské spolky a organizace v ČSR (RUESO), karton 10. Лист (Мартинця) до (Сеника) з дня 10.X.1930.

верто визнавала, що певну роль у виникненні низової ініціативи відіграли комуністи⁹⁷. Втім, від моменту відправки карних експедицій у звітах адміністративних органів влади та повідомленнях преси їхню участь почали применшувати. В одному з повідомлень МВС заявило, що «попри збільшення кількості більшовицької літератури, що приписує собі керівництво акцією від певного моменту, – незважаючи на цю саморекламу, – відсоток підпалів, влаштованих комуністичними організаціями, мізерно малий»⁹⁸. Таке становище в МВС підтримували, стверджуючи, що «попри приписування собі багатьох вчинків, фактична діяльність комуністів під час частинного виступу УВО була нульовою, а це мабуть, через раптовість і брак директив від керівних партій[них] комун[істичних] органів»⁹⁹.

Діяльність комуністів у Галичині перебувала у залежності від радянських центрів ухвалення рішень, які жваво цікавилися тим, що діялося в Галичині й на Волині. Вони уважно спостерігали й намагалися грати на загостренні польсько-українських стосунків. За цією сферою інтересів офіційних радянських чинників стежило, своєю чергою, МЗС Польщі. У цьому міністерстві навіть опрацьована спеціальна «Записка у справі використання советськими урядовими чинниками та пресою інцидентів у Малопольщі з агітаційною метою проти Польської Держави» («Notatka w sprawie wykorzystania wypadków w Małopolsce przez czynniki urzędowe oraz prasę sowiecką dla celów agitacyjnych przeciwko Państwu Polskiemu»), в якій проаналізовано поведінку радянських властей. У ній, зокрема, йшлося, що:

«Випадки саботажу в Східній Малопольщі советська преса, передусім Советської України, коментувала як комуністичні успіхи КПЗУ [Комуністичної партії Західної України] та як перші кроки на шляху приєднання Західної України до УРСР. Пацифікаційна акція [...] викликала нестримну інтенсивну кампанію советської преси [...]

На засіданнях XII Всеукраїнського з'їзду Рад у Харкові [...] голова народних комісарів УРСР Чубар під час своєї промови уживав для означення

⁹⁷ 7 жовтня 1930 р. після розмови з митрополитом Андреем Шептицьким католицький священник, заступник міністра релігійних конфесій і публічної освіти о. Броніслав Жонголлоуич занотував у щоденнику: «Про агітацію комуністів серед молоді не знали. Були чутки. Ця агітація виявилася сьогодні, і значна. Слід протидіяти. Буде пастирський лист. У листі буде засуджено комуністичні підступи, але й закинуто хиби Уряду: 8 [греко-католицьких] священників поліція побила до синців, побила також мирян – стариків, понищила в адвокатських канцеляріях документи й акти справ – у Потоцького, в бюро його адвоката знищила плани парцеляції. У поліції є комуністи, є в святоюрській консисторії кур'єр, підозрюваний у комунізмі. Повсюди втискаються комуністи». Див.: Bronisław Żongołłowicz, *Dzienniki 1930–1936* (Warszawa, 2004): 56.

⁹⁸ AAN, MSW, sygn. 1250, s. 105–106. Див. також: док. № 85; AAN, MSW, sygn. 1251, s. 41.

⁹⁹ AAN, MSW, sygn. 1251, s. 41.

Східної Малополющі термін „Західна Україна”, стверджуючи, що на цьому терені польська буржуазія чинила погроми, ліквідувала низку культурних товариств, а також, що терор, який там панує, добре знаний усьому світові»¹⁰⁰.

Зосередимося на цьому повідомленні й запитаємо: чому комуністи мали би приписувати собі вчинення «саботажної акції», якщо винуватцем була УВО, і чому радянська влада висловлювала підтримку для цих інцидентів, якщо їх влаштувала ворожа їй організація? Підставою для цього могло б бути твердження, що виявлення винуватців «саботажної акції» не було питанням настільки очевидним, як це зазвичай зображують. Додаймо, що не тільки польські комуністи, що діяли у підпіллі, а й легальна прокомуністична ПСП Лівіця¹⁰¹ ще в листопаді 1930 р. висловлювала підтримку акції підпалів маєтків у Галичині¹⁰².

Деякі історики однозначно заперечують можливість започаткування «саботажної акції» з ініціативи радянського керівництва¹⁰³, проте інші вказують, що «без вивчення советських джерел її годі виключити»¹⁰⁴. Втім, це питання здається менш складним. Безсумнівно, масштаби й міра залучення радянських властей, жваво зацікавлених у тому, що діялося на цих теренах, потребують глибших досліджень. Натомість, попри офіційну по-

¹⁰⁰ AAN, MSZ, sygn. 2258, s. 19.

¹⁰¹ Польська соціалістична партія-лівіця, ПСП-лівіця (Polska Partia Socjalistyczna-Lewica, PPS Lewica) – польська радикальна соціалістична партія, існувала в 1926–1931 рр. Від 1929 р. її вважали легальною діючою філією комуністичної партії.

¹⁰² В обіжнику ПСП-Лівіці, розісланому до окружних комітетів у листопаді 1930 р., написано:

«Масова боротьба українських селян за землю й волю триває. Попри терор карних експедицій, які сіють спустошення в українському селі, попри тисячі ув'язнених і скатованих, український селянин не заспокоївся. Український селянин підпалює маєтки польських і українських поміщиків, кліру й куркулів. На українських землях, де поруч із соціальним існує також національний гніт, класова боротьба набула найгостріших форм.

Водночас із посиленням і загостренням визвольного селянського руху на Україні, посилила та загостила свою діяльність Українська військова організація. Було би політичною помилкою із достоту непередбачуваним наслідком, якби ми дозволили собі затьмарити через цей факт присутній характер масової боротьби на З[ахідній] У[країні]». Див.: «[1930, listopad 3], Warszawa. Okólnik Sekretariatu Generalnego PPS Lewicy do komitetów okręgowych i miejscowych w sprawie akcji przeciw „pacyfikacji” na Zachodniej Ukrainie» w *PPS Lewica 1926–1931. Materiały źródłowe*, oprac. Ludwik Hass (Warszawa, 1963): 325–327.

¹⁰³ Grzegorz Mazur, «Problem pacyfikacji Małopolski Wschodniej w 1930 r.», *Zeszyty Historyczne*, z. 135 (2000): 8–9.

¹⁰⁴ A. A. Zięba, *Lobbing dla Ukrainy w Europie międzywojennej. Ukraińskie Biuro Prasowe w Londynie oraz jego konkurenci polityczni (do roku 1932)*: 372.

зицію Комуністичної партії Західної України (КПЗУ)¹⁰⁵, в якій вона визнавала, що не була ініціатором саботажів, участь у них її членів незаперечна¹⁰⁶.

КПЗУ і Комуністична партія Польщі (КПП)¹⁰⁷, яка нею керувала, видали чимало циркулярів, присвячених «саботажам» і «пацифікації»¹⁰⁸. Їхня тактика відрізнялася від тієї, яку використовувала УВО. Додаймо, що КПЗУ неодноразово намагалася проникнути в лави цієї організації й перетягнути її членів на свій бік¹⁰⁹. У сучасній тим подіям радянській пресі, в текстах, присвячених українським проблемам у Польщі, йшлося, що підпали маєтків улітку 1930 р. мали стихійний характер і резонували з гаслами класової боротьби. Виступаючи від імені всіх комуністичних середовищ, вона заявляла про підтримку цієї «акції»¹¹⁰. У радянській пресі, що про це згадує, знаходимо точку зору, що підпали трактували як спонтанну реакцію і бунт «пригноблених». Напади на приватну власність найбагатших мешканців села представляли як дії, згідні з комуністичною ідеологією та партійними постулатами¹¹¹. З неї ми також довідуємося про численні мітинги, влаштовані «на промислових підприємствах і в советських установах [...], де, окрім [...] протестів з приводу жорстокості польських окупантів, ухвалювали також постанови про самооподаткування на цілі Мопру»¹¹².

Керівництво КПЗУ не заявляло, усупереч твердженням польської влади, що це воно стояло за організацією акції. Проте комуністи стверджували, що підпали трапилися з ініціативи індивідів, доведених до крайнощів

¹⁰⁵ Комуністична партія Західної України (КПЗУ, пол. *Komunistyczna Partia Zachodniej Ukrainy, KPZU*) – політична партія, що діяла в підпіллі як автономна частина Комуністичної партії Польщі. Створена в 1919 р. під назвою «Комуністична партія Східної Галичини», перейменована у КПЗУ в 1923 р., розпущена у 1938 р. за рішенням виконкому Комінтерну в рамках підготовки Радянського Союзу до війни з Польщею.

¹⁰⁶ Див. док. № 83, 84.

¹⁰⁷ Комуністична партія Польщі (пол. *Komunistyczna Partia Polski, KPP*) – комуністична партія, заснована в 1918 р. (у 1918–1925 рр. існувала під назвою «Комуністична робітнична партія Польщі»), розпущена Комінтерном у 1938 р.; заборонена у II Республіці, діяла в підпіллі.

¹⁰⁸ AAN, MSW, sygn. 1250, s. 113.

¹⁰⁹ Див.: Roman Wysocki, «Komuniści versus nacjonalisci. Konfrontacja i walka o wpływ pomiędzy Komunistyczną Partią Zachodniej Ukrainy a Organizacją Ukraińskich Nacjonalistów w Galicji Wschodniej i na Wołyniu w latach 1929–1938», *Rocznik Chełmski*, t. XI (2007): 177–198.

¹¹⁰ Петро Гірняк, «Західна Україна в огні», *Західна Україна*, № 10 (жовтень 1930): 18–23.

¹¹¹ «До активної боротьби проти польського імперіялізму. Проти окупації Західної України», *Західна Україна*, № 10 (жовтень 1930): 40–41.

¹¹² «Oszczersstwa prasy sowieckiej», *Gazeta Lwowska*, nr 238 (15 października 1930): 1. МОПР – аббревіатура назви російською мовою міжнародної структури, аналогічної в комуністичному русі Червоному Хресту, – «Международная организация помощи борцам революции».

через важкий економічний стан, і таким чином вони надихнули інших. Характерним прикладом була відозва Центрального комітету Комуністичної партії Польщі за жовтень 1930 р. У цьому документі висловлено підтримку «саботажній акції». Комуністи також не заперечували участі в «акції» членів УВО. Натомість вони підкреслювали, що це не була справа рук цієї організації, проте:

«Щоби завоювати маси на свій бік, щоби відтягнути їх від революційної боротьби, УВО підмазується до селянського руху [...]. Є випадки підпалів, які були ділом УВО, але це не значить, що рух підпалів та нищення державних об'єктів були визвані та організовані УВО-м. Безперечно, що низові сільські організації УВО, які давались уносити сільській стихії, які ще національно-революційну фразеологію УВО приймають за добру монету де-неде і підкладали вогонь під панські стирти. Але це говорить лише про силу, розгін стихії [...]. Якраз свідчить, що хвиля підпалів і низка актів нищення державного майна не є роботою УВО, як то хоче вмовити польська преса і урядові чинники для прикриття терору, що буцімто стосують не до західньо-українського населення, а до терористичної організації»¹¹³.

У грудні 1930 р. частина керівництва КПЗУ розкритикувала попередню позицію партії та брак ширшого залучення в події. Переконані у спонтанному характері підпалів, вони звинуватили членів УВО у тому, що ті у своїх заявах натякали, буцім комуністи не розуміють «ролі національно-визвольного руху». Вони також критикували брак ставлення партії до «пацифікації». В одній з резолюцій, підготовленій і польською мовою, йшлося:

«Тимчасом акція проти „пацифікації“ почалася зі значною затримкою. Проведення „Українського Тижня“, демонстрації у Варшаві та Лодзі, масовки у Горішній Сілезії, сотні прапорів і транспарантів, низка ухвал, прийнятих на зборах робітників і селян, окружні видання – хоча й донесли до мас освітлення героїчної боротьби західноукраїнських мас, проте ще не мобілізували широких мас пролетаріату й трудового селянства Польщі для підтримки цієї боротьби. Акцію солідарності в польському селі гальмували опортуністичні застереження в масових революційних організаціях до руху на Західній Україні, який нібито „не виявляється в формах, притаманних робітничо-селянській боротьбі“, – у формах, „нав'язаних буржуазними українськими організаціями (УВО)“ [...].»¹¹⁴.

Погоджуючись з цією позицією, Пленум ЦК КПП ухвалив резолюцію, в якій визнав, що «і КПП, і КПЗУ та КПЗБ [Комуністична партія Західної Білорусі] не порадили собі з завданням у ставленні до стихійного націо-

¹¹³ Г. Бараба [Григорій Іваненко], «Західньо-українське працююче селянство в боротьбі з окупацією», *Західня Україна*, № 11–12 (листопад-грудень 1930): 55–56.

¹¹⁴ ААН, Komunistyczna Partia Zachodniej Ukrainy (KPZU), sygn. 165/V–5, s. 9. Див. також: док. № 84.

нально-визвольного руху на Західній Україні, не оцінили значимості національно-визвольної боротьби українських народних мас як сили, що руйнує основи фашистської диктатури»¹¹⁵.

Так само, на думку легальних українських організацій, які не заперечували участі УВО-ОУН у підпалах, «саботажну акцію» накручували й використовували передусім комуністи і польські землевласники, котрі прагнули заробити на спекуляціях з убезпеченням¹¹⁶. Активність комуністів була насправді такою значною, що після розпуску «Пласту» вони спробували, зрештою, невдало, перехопити контроль над цим середовищем. Проте їм удалося створити лише ефемерний Союз революційного стрілецтва¹¹⁷.

З очевидних причин проти пов'язування підпалів улітку 1930 р. Галичині за участю в них комуністів виступило керівництво УВО-ОУН. На шпальтах «Сурми» воно переконувало, що комуністи спершу записали «саботажну акцію» на свій рахунок, а відтак за розпорядженням «згори» засудили «УВО як союзників польського фашизму»¹¹⁸.

Це становище засвоїла сучасна історіографія, в якій «саботажна акція» ототожнена з діяльністю УВО-ОУН. Тезу про заплановану «саботажну акцію» та згоду на неї керівництва націоналістичного руху заперечує лише невелика частина дослідників¹¹⁹. На протилежному боці розташована більшість, зокрема й ті, хто стверджують, що насправді це був задум, за який особисто відповідав Євген Коновалець, а крайові діячі лише його втілили¹²⁰, або що ідея про терористичні виступи начебто народилася у лавах членів українського підпілля й була низовою ініціативою¹²¹.

Згідно з останньою думкою, від імені «низів» із пропозицією провести «акцію» виступив Іван Габрусевич¹²², керівник підреферантури юнацтва в Крайовій ексекутиві ОУН, який тоді відіграв ключову роль

¹¹⁵ ААН, КРЗУ, sygn. 165/V-5, s. 31.

¹¹⁶ Олекса Яворський, «Громадсько-політичне життя Підгаєччини» в *Підгаєцька земля. Історично-мемуарний збірник*, ред. проф. Тарас Гунчак (Нью-Йорк–Париж–Сідней–Торонто, [Дітройт], 1980): 329.

¹¹⁷ Ryszard Torzecki, *Kwestia ukraińska w Polsce w latach 1923–1929* (Kraków 1989): 227.

¹¹⁸ «До Українського Громадянства», *Сурма*, ч. 11–12 (листопад–грудень 1930): 1–3.

¹¹⁹ Олександр Ю. Зайцев, «Формування воєнно-політичної стратегії і тактики ОУН (1929–1939)», *Військово-науковий вісник*, вип. 19 (2013): 81–84.

¹²⁰ А. А. Zięba, «Lobbing dla Ukrainy» w *Europie międzywojennej. Ukraińskie Biuro Prasowe w Londynie oraz jego konkurenci polityczni (do roku 1932)*: 368, 373–374.

¹²¹ Докладніше про це див.: О. Ю. Зайцев, «Формування воєнно-політичної стратегії і тактики ОУН (1929–1939)»: 79.

¹²² Іван Габрусевич, псевдо «Гребелька», «Джон», «Зубр», «Іртен», «Северко» (1902–1944) – український націоналістичний діяч, член «Пласту». В 1931 р. закінчив Львівський університет. Співтворець, згодом керівник підреферантури (підвідділу) Юнацтва (молодіжної мережі) у Краєвій ексекутиві (виконавчому органі) ОУН. Редактор підпільного видання «Юнак». Від середини 1931 до травня 1932 р. краєвий провідник ОУН на ЗУЗ (західноукраїнських землях). Загинув у нацистському концтраційному таборі Заксенгаузен.

у формуванні структур ОУН. Із запитом у цій справі він нібито звернувся до свого зверхника – Юліана Головінського. Головінський, тогочасний крайовий (у Галичині) провідник ОУН, а водночас крайовий комендант УВО, вислухавши пропозицію, неначе погодився провести акцію. Цей план не обговорювався на нараді керівного органу організації – Проводу українських націоналістів (ПУН), проте полковник Євген Коновалець, який очолював його, знав про нього й особисто схвалив цю акцію¹²³.

Така версія генези «саботажної акції», прийнята й поширювана після Другої світової війни, принципово розходиться з мемуарними свідченнями. Зиновій Книш¹²⁴, який у 1930 р. виконував функції бойового референта Крайової команди УВО, і завдяки своїй посаді мусив знати про всі бойові операції на підлеглому йому терені, після війни писав: «Во ім'я історичної правди слід ствердити, що УВО цієї акції не задумувала, не плянувала, була їй противна і через свого Команданта на З[ахідних] У[країнських] З[емлях], Юліана Головінського, вживала всіх заходів, щоб покласти їй якнайскоріше край»¹²⁵. Так само тогочасний політичний референт ПУН Дмитро Андрієвський¹²⁶ у своїх спогадах підтвердив, що «Плянуння цієї акції не було предметом нарад ПУН, в яких я брав би участь»¹²⁷. Подібну версію представив Осип Бойдуник, представник того ж, що й Книш, політичного нурту, який улітку 1930 р. у крайовому керівництві ОУН у Галичині відповідав за політичні питання. У мемуарах він писав: «Річ в тому, що „крайовики“, зокрема молодь, на чолі з Іваном Габрусевичем, вже в той час змагали до унезалежнення від ПУН і поводили себе надто „автономно“. Доказом того була відома саботажева акція, яка відбулася не лише без апробати¹²⁸, але й без відома ПУН»¹²⁹. Позицію Бойдуника підтверджує участь у подіях

¹²³ О. Яворський, «Громадсько-політичне життя Підгаєччини»: 329; Д. Андрієвський, «Обставини 30-их років і Провід Українських Націоналістів»: 655. Див. також: М. Швагуляк, «Паціфікація». Польська репресивна акція у Галичині 1930 р. і українська суспільність: 13. Пор.: ААН, MSW, sygn. 1250, s. 106–107, 173–181, 184.

¹²⁴ Зиновій Книш, псевдо «Ренс», «Голіят», «Ю. Мохнацький», «Богдан Михайлюк» (1906–1999) – український націоналістичний діяч, журналіст, автор численних праць з історії УВО й ОУН. Закінчив Львівський університет. Від середини 1920-х рр. член УВО, у 1930 р. призначений бойовим референтом Крайової Команди УВО. Арештований у 1931 р., вийшов на волю в 1936 р. Після розколу в ОУН у 1940 р. підтримав Андрія Мельника і став членом Проводу українських націоналістів (ПУН). Від 1944 р. в еміграції, спершу в Австрії, відтак у Франції, врешті від 1949 р. у Канаді.

¹²⁵ Зиновій Книш, *Дух, що тіло рве до бою...* (Юліан Головінський, Крайовий Командант У.В.О.) (Вінніпег, 1951): 151.

¹²⁶ Дмитро Андрієвський (1892–1976) – український публіцист, ідеолог. Консул Української Народної Республіки у Швейцарії, від 1922 р. мешкав у Бельгії. Співорганізатор ОУН і член Проводу українських націоналістів.

¹²⁷ Див.: Д. Андрієвський, *Обставини 30-их років і Провід Українських Націоналістів*: 655.

¹²⁸ Схвалення. – прим. пер.

¹²⁹ О. Бойдуник, *На переломі. (Уривки спогадів)* (Париж, 1967): 24–25.

структур т. зв. Юнацтва ОУН, хоча нічого не сказано про масштаби їхніх починань. А їх, як знаємо з документів, зазвичай перебільшували.

Теза про обізнаність і згоду керівництва українського націоналістичного підпілля на здійснення «саботажної акції» була надзвичайно вигідною післявоєнним діячам націоналістичного підпілля. Вона давала змогу культивувати легенду про УВО, як попередницю ОУН, а водночас бойовий авангард, що непохитно стояв на варті самостійницького чину, і в ім'я цієї ідеї, ладної на самопожертву й відчайдушні вчинки. Дискусія довкола цієї тези не може заступати ключового питання: чи в той період узагалі можна говорити про існування організованої акції українського підпілля?

Із внутрішніх організаційних документів ОУН випливає, що навіть ті, хто приписував собі ініціативу саботажів, відверто зізнавалися, що не організовували масової акції та не координували підпалів улітку 1930 р. Прикладом може слугувати реферат, підготовлений для конференції керівництва ОУН у 1932 р., у якому йдеться:

«„Дурак счастья имеет“ – і українській революції прийшла з поміччю ще більша глупота Поляків, що як відомо, з виборчих мотивів, пішли на паціфікацію, а згодом були примушені за кордоном дарувати українській революції те, чого вона сама добути на ЗУЗ не вміла: весь революційний, морально-політичний капітал як із саботажів та із паціфікації».¹³⁰

Вкорінена в історіографії (передусім у публіцистиці) теза про роль українського націоналістичного руху в організації «саботажної акції» заснована на версії подій, яку розповсюджував Казімеж Івахув¹³¹. У 1930-х рр. Івахув був радником відділу безпеки воєводської управи у Львові та головою тамтешнього українського бюро. Щоби зрозуміти, яким чином поширилася його інтерпретація подій, вистачить указати на те, що в 1930-х рр. Івахув виступав на процесах над підпільниками, а його висловлювання вважали авторитетними й неодноразово повторювали у пресі. У документах польських органів безпеки ми часто знаходимо інформацію про те, що влітку 1930 р. він двічі розмовляв одразу після арешту з крайовим комендантом УВО Ю. Головінським. Немає підстав не вірити в цю частину свідчень. Натомість застереження породжує та частина, згідно з якою Головінський

¹³⁰ SÚA, RUESO, karton 13. ОУН на ЗУЗ (1928–1932): 26.

¹³¹ Польський політичний діяч Клявдіуш Грабик у спогадах писав: «Політики санції у ставленні до українців послуговувалися у той час поліційно-провокаторськими методами. У Львівському воєводстві на посаді начальника відділу безпеки вигулькнув такий собі Казімеж Івахув, постать щонайменше таємнича, який тоді начебто відігравав особливу роль у справах таємної організації українських терористів. Однак, за якийсь час Івахув зник, а його наступником став, здається, радник Тилько [...]». Див.: Klaudiusz Hrabyk, «Wspomnienia, cz. V», *Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego*, nr 2 (1971): 189–190.

начебто особисто сказав Іваху, що акцію підпалу скірт ініціювали юнаки ОУН, які наприкінці шкільного року звернулися до нього з запитанням, що їм робити на канікулах, і самі запропонували зайнятися підпалами, й отримали на це згоду¹³².

Достовірність інформації про те, що ключові питання діяльності підпілля виказані «під час розмови» загартованим діячем підпілля, малоімовірна, проте це не означає, що це неможливо. Версії Івахува суперечать також деякі інші факти. Передусім інформація про плани тодішніх керівників організації. На початку липня 1930 р. Євген Коновалець погодився, щоб ПУН ініціював широку політично-пропагандистську акцію в Європі. Потенціал підлеглого йому апарату УВО в Галичині він оцінював критично, і вважав його нездатним до масових виступів¹³³. По-друге, влітку цього року українське націоналістичне підпілля готувалося висунути своїх кандидатів і взяти участь у виборчій кампанії до польського парламенту, а будь-яка попередня «саботажна акція» заздалегідь зменшувала б шанси на включення представників УВО-ОУН до виборчих списків¹³⁴. У своїй діяльності підпілля прагнуло уникнути, як виявилось – безуспішно, втягування у внутрішні польські чвари. Згадку про це можна знайти в листі Євгена Коновальця від 5 вересня 1930 р. до Володимира Мартинця¹³⁵, члена Начальної команди УВО і секретаря ПУН. Обговорюючи важливість майбутніх парламентських виборів і ставлення до них ОУН, він писав: «Ми не можемо й не хочемо рішатися за чи проти Пілсудського, бо ця справа є для нас індиферентною^{136»}¹³⁷. По-третє, переказ про згоду керівництва українського підпілля на «саботажну акцію», можливо, плутають зі свідченнями про заплановану в цьому році т. зв. «шкільну акцію». Саме вона, а не «саботажна акція», схвалена ПУН, і почалися приготування до неї. Врешті-решт зачинателям «шкільної акції», попри ініціювання перших заходів, утілити їхній план не вдалося. Констатуючи цей факт, у одному з уже цитованих документів ОУН написано: «Шкільної акції не переведено, але передбачені нею репресійні висліди прийшли і без неї в комплексі пацифікації на терені середніх шкіл»¹³⁸.

¹³² ААН, MSW, sygn. 1250, s. 106–107, 173–181, 184.

¹³³ Євген Онацький, *У вічному місті. Записки українського журналіста. Рік 1930* (Буенос-Айрес, 1954): 310–311, 329–336.

¹³⁴ Див.: *Документи і матеріали з історії Організації Українських Націоналістів*, т. 2, ч. 2. Листування Є. Коновальця з Д. Андрієвським (1927–1934 рр.), упор. Ю. Черченко (Київ, 2007): 144–145.

¹³⁵ Володимир Мартинець (1899–1960) – член Верховної Команди УВО (1927–1933), секретар і член Проводу українських націоналістів, головний редактор часописів ОУН «Розбудова Нації», «Сурма», «Українське слово». Від 1923 р. мешкав у Чехословаччині, у 1934–1940 рр. – у Франції, від 1949 р. – в еміграції в Канаді.

¹³⁶ Байдужою. – прим. пер.

¹³⁷ *Я б'ю в дзвін...*: 217.

¹³⁸ SÚA, RUESO, karton 13. ОУН на ЗУЗ (1928–1932): 21–23.

Фактичний зв'язок між УВО й ОУН і саботажами показує листування Євгена Коновальця зі згаданим уже Дмитром Андрієвським. З нього ми дізнаємося про організацію конференції членів ПУН і представників Галичини 29 червня 1930 р.¹³⁹ Однак у доступному листуванні немає згадок про підготовку націоналістів до масової «саботажної акції». Через декілька місяців у листі від 4 жовтня Д. Андрієвський писав до Є. Коновальця:

«Зараз іде дика нагінка на все, що є українське. Тим поляки безумовно собі роблять злу рекліаму. Ми не повинні давати найменшої нагоди і оправдання їх нерозважним вчинкам. Коли б зараз виступила [УВО¹⁴⁰] і прилюдно признала факт свого існування і чинности, то тим самим ми би дали підставу твердити, що поляки є лише в стані оборони. [...] Гадаю, що нині маєм виступати в імені мирного населення, говорити про акти насильства, а не боротьби. [...] Мусимо знайти спромогу випускати як найчастіше комунікати від імені „Пресової Служби Укр[аїнських] Націоналістів закордоном“. [...] Не забудьте подати в першій же комунікаті свідчення воєводи про те, що більшість підпалів є спекуляцією на асекураційних преміях тощо. Загалом не в'яжучись дуже у висловах, треба старатися удавати з себе об'єктивних, бо в той спосіб можемо легше здобути довіря чужинців. А тому признати частинно акти саботажів, але натискати на безправство і урядовий терор, який найбільше дискредитує поляків»¹⁴¹.

Коновалець не погоджувався з позицією політичного референта ПУН. Через чотири дні, відповідаючи на його лист, він переконував, що під час публічного виступу не слід зосереджувати увагу на захисті сільської людності, а скористатися польськими звинуваченнями в організації саботажу, оскільки «Чи не краще нам супроти цього польського терору заявити саме, що ми ведемо й будемо вести діло і що ніяка сила чи то польська, чи більшовицька нас в цьому не спинить. [...] Постільки ходить о скапіталізованія подій на ЗУЗ Проводом ОУН [...]»¹⁴².

Дискутуючи, діячі ОУН погоджувалися, що організування саботажів приписують не їм, а комуністам, і що генезу «саботажної акції» вбачають у анархізації (більшовизації) дедалі бідніючого галицького суспільства. 29 жовтня 1930 р. у листі до Д. Андрієвського Є. Коновалець писав:

«Рівночасно доводжу до Вашого відома, що дня 10 жовтня англійський та французький послы були у Піасудського і робили представлення в справі положення Польщі взагалі, а в Сх[ідній] Галичині зокрема. Він прийняв їх холодно і заявив, що це робота большевицьких агентів,

¹³⁹ *Документи і матеріали з історії Організації Українських Націоналістів*, т. 2, ч. 2: 131.

¹⁴⁰ Назва організації фігурувала в первісному варіанті тексту листа, згодом її викреслили.

¹⁴¹ *Документи і матеріали з історії Організації Українських Націоналістів*, т. 2, ч. 2: 152–153.

¹⁴² Там само: 156–157.

які хочуть помішати йому у виборах та що аж до виборів буде продовжувати репресії»¹⁴³.

У ході подальшого обговорення Андрієвський виступив проти спроб зробити з ОУН терористичну організацію. Він вимагав, аби вона зберігала характер суто політичного формування. У листі до Коновальця від 19 листопада він так тлумачив свою позицію:

«Так, ОУН є революційною організацією, але то ще не значить, що вона мусить бути терористичною і признаватися до актів, які зрештою не нею dokonані. [...]

То зовсім не значить, що ОУН має осуджувати чи відсовуватися від недавніх подій. Протівно, вона мусить їх широко використовувати щоб деморалізувати Польщу і підірвати довіря до неї. Коли б таких подій не було, може довелось би їх викликати, але то не значить, що ми мусимо кричати, що то наша робота.

[...] Одна річ, коли б ходило про маніфестації з яскравим і для чужинців очевидним національно-політичним змістом, організований страйк, масове повстання. Їх можна скорше взяти на рахунок політичної організації. Інша річ, коли йде мова про підпали, нищення приватного майна. Ми знаєм, що і тут є свій зміст, але для сторонніх то лише „жакерія“. [...] Зрештою є інші організації, які більше управнені відповідати за ці події.

Більше того, ОУН, як політична організація, мусить змагати, аби на місце стихійних зривів та підпалів прийшли інші, організовані, з певним політичним характером виступи, щоб методи боротьби в нашім краю забезпечували би в остаточнім рахунку організацію, а не анархізацію життя. Своїми деклараціями ми не повинні нині давати вражіння нашої політичної нерозвинености і творчої безсилости»¹⁴⁴.

Євген Коновалець знову не погодився з позицією Андрієвського. У своїй відповіді, написаній 24 листопада, він переконував його, що в момент, коли польська влада вдалася до репресій, і опубліковано заяви українських галицьких партій і митрополита Андрея Шептицького, «Для мене стало тоді ясным, що саме [...] трапляється прекрасна нагода виступити з публічною заявою [...]». Далі в цитованому листі він дорікав Андрієвському, що «Ви посунулися так далеко, що вжили на очернення спілчанської діяльності в краю назви „жакерія“, що більше, порівняли Спілку [УВО] „з підпольними організаціями типу балканських комітетів“ [...]»¹⁴⁵. Через день, оцінюючи твердження, що ОУН, будучи організацією революційною, не мусить бути терористичним формуванням, а відтак, оприлюднюючи

¹⁴³ *Документи і матеріали з історії Організації Українських Націоналістів*, т. 2, ч. 2: 169.

¹⁴⁴ Там само: 177.

¹⁴⁵ Там само: 180–181.

свою позицію, не повинна брати на себе відповідальність за дії, які вчинила не вона, писав: «Я читав декілька разів відозву і абсолютно ні в одному місці не находив виправдання на ваше твердження, бо ні в одному місці ПРУН не признається до ніяких актів, але тільки заявляє, що останні акти на ЗУЗ були доцільними і врешті виявляє свою готовість співпрацювати з творчими – революційними елементами на ЗУЗ»¹⁴⁶.

Аргументи Коновальця не переконали Андрієвського, який і далі не погоджувався з покладанням відповідальності за саботажі на УВО. Він також доповнював, що коли під впливом ситуації члени Юнацтва включалися до організації саботажів самовільно, то вони формально підпорядковувалися керівництвові ОУН, а не УВО¹⁴⁷.

УВО визнала причетність до «саботажної акції», як уже згадувалося, у вересневому номері «Сурми». Аналізуючи цей сюжет, варто звернути увагу на два питання. Перше – це затримка, з якою видавали часопис і доправляли в терен. Зі збереженого листування членів ПУН ми довідуємося, що число «Сурми» за травень 1930 р. з'явилося щойно в середині липня. Видання не мало проблем із друком. Запізнення зумовлене затримкою, з якою починався збір матеріалів і редагування. Для того, щоб упорядкувати пунктуальність видання часопису, було вирішено (і вдалося реалізувати) поєднати числа за червень і серпень¹⁴⁸. Завдяки інтенсифікації редакторської роботи, серпневий випуск з'явився на межі серпня та вересня¹⁴⁹. Описуючи в ньому випадки підпалів, автори «Сурми» обговорювали їхню порівняно невелику кількість, та й то, посилаючись на польську пресу. Цитуючи її, вони писали про збільшення кількості саботажів, але не визнавали причетність до проведення організованої «саботажної акції». Крім того, вони дорікали польській владі, що та почала нову антиукраїнську кампанію, в якій кожен легальну українську організацію звинувачували в зв'язках з УВО, і в кожній політичній дії українських середовищ убачали стосунок до діяльності підпілля¹⁵⁰.

Ухваливши рішення про використання «саботажної акції» як елементу пропаганди, керівництво націоналістичного підпілля почало готувати аргументацію, спрямовану підкреслити її плановість. На шпальтах «Сурми» її автори декілька разів поверталися до цієї теми. Вони щоразу повторювали висновки, представлені у згаданому вересневому номері часопису. Акцентували, що підпали мали викликати занепокоєння та паніку серед польської людності, зламати експансіоністський дух польського окраїнного

¹⁴⁶ Там само: 183.

¹⁴⁷ Там само: 185.

¹⁴⁸ *Я б'ю в дзвін...*: 190–191.

¹⁴⁹ Там само: 202.

¹⁵⁰ «Голоси польської преси з нагоди останніх виступів УВО», *Сурма*, ч. 8 (серпень 1930): 6–8; «Хроніка», *Сурма*, ч. 8 (серпень 1930): 10–11.

елементу, посягти у ньому невіру до вдалого захисту з боку державних органів і до здатності захистити цю людність від нападу з українського боку і тепер, і в майбутньому, а також вплинути на українську людність, аби пробудити у ній ворожість до польської нації та держави. Головну увагу приділяли нищенню майна великих землевласників і колоністів, буцім тому, що польська влада підтримувала колонізацію польськими осадниками, що становило серйозну небезпеку для українців. Таким чином начебто відлякували польських колоністів від поселення серед української людності. «Сурма» також переконувала, що українська людність, побачивши пожежі маєтку тих, хто відібрав у неї землю, виявиться під більшим враженням від акції, ніж довідавшись про замах на представників державної влади. Наприкінці статті додано:

«Ми дійшли до кульмінаційної точки. Наша ціль досягнена: викликано потрібне моральне вражіння так між українським загалом, як між ляхами й чужинцями, нанесено ворогові великі моральні та матеріальні втрати, а, вкінці, боєвики виказали технічну справність, про що свідчить обставина, що за цілий час тревання акції ні одного з них не зловлено на горячим вчинку.

Тому акцію масових саботажів припиняємо»¹⁵¹.

Через декілька місяців, коли питання «саботажної акції» та «пацифікації» стало предметом обговорення на міжнародному форумі, а водночас предметом суперечки між націоналістами та легальними українськими партіями, керівництво УВО виступило з новою заявою: «Саботажну акцію започаткувала та переводила УВО». На цій заяві воно намагалося будувати престиж терористичної організації. Було оголошено, що саме до розпочатих нею дій приєдналися й інші. У числі «Сурми» за січень 1931 р. повторено попередні аргументи. Через висунуті проти організації звинувачення їх намагалися спростувати:

«Які непорозуміння й закиди викликала саботажна акція?

Зачалося від того: хто це робить? Одні казали, що – польські дідичі самі, бо, мовляв, їм треба асекураційних премій; другі, що – польські провокатори, щоб, мовляв, тим способом підбурити польське населення до погромів українців; треті, що це роблять – комуністи; комуністи ж або врисували саботажі на свій рахунок, або заявляли, що не мають із ними нічого спільного, однак додавали, це також не діло УВО, а самого українського населення й то проти волі УВО, ще інші підносили, що це діло – безвідповідальних авантюристів і національних шкідників, яких треба найгостріше осудити, бо мовляв, це ніяка штука палити „купи соломи“ і поширювати анархію; дехто просто не вірив, що це діло УВО

¹⁵¹ «Частинний виступ УВО», *Сурма*, ч. 9 (вересень 1930): 2.

і казав, що коли б так і насправду було, то треба б було тільки їй подякувати за організоване переведення такої акції, що ось уже 3 місяці триває, і яку при нинішнім польським поліційним режимі, здавалося, неможливо було б навіть і розпочати.

Коли ж УВО призналася до ведення саботажної акції, тоді посипалися запити й закиди: пощо було признаватися? Чи не ліпше було звалити вину на поляків? А другі: чому взагалі палено дідичів, бож вони дістануть асекурацію? А треті: пощо взагалі було вести акцію підпалів? Чи не ліпше б вбити одного-другого воєводу, та виконати кілька атентатів?

А що акція продовжувалася, тоді одні зачинали осуджувати її прилюдно, домагаючися її припинення, а другі, навпаки, жадали продовження акції.

Коли ж акцію припинено, тоді одні зчинили галас: пощо було акцію припиняти якраз тепер? Другі дякували, що акцію припинено у свій час¹⁵².

Позиція УВО, представлена на шпальтах «Сурми», свідчила про її прагнення за допомогою вжитих тут аргументів витворити переконання у русійській силі й організаційних здібностях УВО. Тимчасом реальність була брутальною: структури організації були слабкими, і саме з цієї причини не змогли відстояти власну суб'єктність у процесі політичної консолідації в рамках Організації українських націоналістів. Улітку 1930 р., за винятком декількох акцій, УВО була неспроможна вести інтенсивну диверсійну та саботажну діяльність. З позиції кадрів, вона навіть мала проблему з формуванням крайового керівництва. Тому Є. Коновалець і його оточення вирішили, що за відсутності контролю над подіями і в умовах польської кампанії звинувачень на адресу УВО в ініціюванні «саботажної акції», необхідно «поплисти за течією» і скористатися ситуацією для пропаганди. Цей крок, окрім піднесення престижу організації в Галичині, був скерований на здобуття прихильності еміграції, що була основним джерелом фінансової підтримки діяльності УВО. Гіпотетично, це також могла бути чудова розмінна монета в переторгу з легальними українськими партіями, яким під впливом подій довелося б рахуватися з УВО. Водночас присвоєння собі виняткових «прав» на початок саботажної діяльності було вчинком до певної міри «самогубним». Легальні українські середовища негативно поставилися до діяльності підпілля, а поліційні репресії радикально обмежили його можливості.

Твердження про заплановану масову «саботажну акцію» УВО в 1930 р. довести неможливо. Керівництво українського націоналістичного підпілля не запроєктувало «стихийне лихо пожеж», а підлеглі йому члени діяли під впливом саме цього явища. Крім того, подібну позицію могли продемонструвати члени тільки деяких структур. Найуразливішою виявилася

¹⁵² «Останній виступ УВО, його причини та наслідки», *Сурма*, ч. 1 (січень 1931): 1.

молодь, яка належала до Юнацтва ОУН і мріяла про «революційний чин». Свою активність вона ототожнювала з діяльністю УВО. Це переконання було помилковим, адже від моменту виникнення ОУН, якій вони підпорядковувалися, члени Юнацтва не мали чинити т. зв. бойових операцій. Щоправда, керівник Юнацтва ОУН Іван Габрусевич за декілька місяців до описуваних подій намагався з підлеглих йому юнаків створити бойові структури, незалежні від УВО, проте ці дії спіткала гостра реакція, і вони стали предметом бурхливих дискусій під час конференції керівництва УВО-ОУН, організованої в лютому 1930 р. у Львові¹⁵³. Із внутрішньоорганізаційного погляду участь юнаків у саботажі була ознакою недисциплінованості. Це підтверджує цитоване опрацювання «ОУН на ЗУЗ (1928–1932)», яке найімовірніше підготував Габрусевич. У ньому визнано, що проведення саботажів було організаційним свавіллям: «Для історії ОУН є важне ствердження факту, що саме перший акт саботажу в 1930 р. був ділом того самого юнака, що в той сам спосіб виладував був свою революційну енергію вже в 1929 р. [...]»¹⁵⁴.

Від весни 1930 р. про погіршення ситуації з протипожежною охороною йшлося у звітах адміністративних органів різних щаблів. Організації, котрі стежать за безпекою такого роду, передбачали неминуче збільшення кількості пожеж власне у літній період. Друкований орган Малопольської спілки пожежників «Walka z Pożarem» у номері за липень 1930 р., аналізуючи події від травня до початку липня, констатував: «Немає вже нині й дня, щоб не надходила звістка про численні пожежі й нещасні випадки на терені нашої Держави. Поточний рік відзначається у цьому напрямку достоту жахливим чином»¹⁵⁵.

В іншому ж місці було пояснено:

«У зв'язку із катастрофічним збільшенням кількості пожеж, а особливо масових, які трапляються в поточному році на терені усїєї нашої Держави, було встановлено, що причиною пожеж у багатьох випадках є підпали. [...]»

Триваюча посуха й пануюча упродовж тривалого часу спека спонукають до припущення, що після жнив кількість пожеж іще значно зросте»¹⁵⁶.

У наступному випуску згаданого видання підтверджено збільшення кількості випадків навмисних підпалів і повторено: «Стихійне лихо пожеж

¹⁵³ З. Книш, *Дух, що тіло рве до бою...*: 111–115; Його ж, *Дрижить підземний гук. (Спогади з 1930 у 1931 років у Галичині)* (Вінніпег, 1953): 97–98, 101, 103, 105; Петро Мірчук, *Нарис історії Організації Українських Націоналістів* (Мюнхен – Лондон – Нью-Йорк, 1968): 143–145.

¹⁵⁴ SUA, RUESO, karton 13. ОУН на ЗУЗ (1928–1932): 23.

¹⁵⁵ «Kronika pożarnicza», *Walka z Pożarem*, nr 27 (lipiec 1930): 470. Див. також: «Kronika pożarnicza», *Walka z Pożarem*, nr 27 (lipiec 1930): 503.

¹⁵⁶ «Do wszystkich Straży!», *Walka z Pożarem*, nr 27 (lipiec 1930): 463.

не припиняється, навпаки, іноді складається враження, що в цьому році якийсь особливий фатум повис над країною й збуджує щораз нові хвилі вогню, який нищить майно й навіть людські життя»¹⁵⁷. При оцінці тих подій не використовували термін «саботаж». Він з'явився як синонім джерела пожеж тільки в жовтневому числі¹⁵⁸.

Подібно описувала ці події в липні 1930 р. щоденна преса, що змальовувала пожежі в усій країні. Одразу після звезення збіжжя та складування в стодолах і скиртах визнано, що воно стало легкою мішенню. Про «заграву пожеж над Львівським воєводством» щоденна преса повідомляла ще за декілька тижнів до того, коли, на думку польської влади, УВО вчинила свій перший саботаж. Зазначалося існування такої ситуації не тільки в тих регіонах, де мешкала українська людність¹⁵⁹. Про жахливі пожежі писали, як про «асекураційні» злочини, тобто пов'язані зі знищенням зібраного в сільських оборах збіжжя задля отримання відшкодувань страхових фірм¹⁶⁰.

¹⁵⁷ «Kronika pożarnicza», *Walka z Pożarem*, nr 28–29 (sierpień–wrzesień 1930): 503. У редакційній статті, де не згадано про жодну «українську саботажну акцію», йшлося: «Минулий літній період поточного року пройшов під знаком дошкульного й трагічного лиха шаленіючих пожеж. Не було сливе тижня, коли б не надходили тривожні, а часто й трагічні вісті про щоразу нові епізоди того страхітливого нищення, якого завдала цього року громадянам Держави грізна стихія, просто збиткуючись із майна, а часто й життя сотень і тисяч людей і цілих родин.

Вчинений безмір спустошень, зумовлених пожежами, – сповнює смутком: під голим небом стирчать – немов виразна пересторога – згарища й рештки заробленого важкою працею майна, між якими сновигають, наче тіні, понурі постаті доведених до розпуки жертв... Що цей безповоротно втрачений із димом пожарищ національний здобуток становить виразну пересторогу для суспільства, неважко довести. Адже маємо доказ, як слабо ще організований загаль людності і як недостатньо приготований і озброєний для боротьби із грізним ворогом–пожежею. Ворог цей довів цього року, що на податливому ґрунті байдужості й суспільної апатії зросла його могутність і сила, що він пильнує і чигає на наше життя й майно, що замало іще з ним борються, що замала підтримка для війська, яке провадить бій, [с[еб]то], для жертвовних Добровільних пожежних варт, які щосили змагаються з цим ворогом. Довів, що – як довго цей хворобливий стан триватиме, стільки й далі шаленітимуть пожежі й нищення, адже навіть найбільш геройська праця й зусилля Добровольця – Пожежника не покладуть край стихійному лихові, якщо за пожежниками не стане ураз стіною усе Суспільство, уся без винятку людність міст, гмін, повітів і сіл, уся нація». Див.: «Dobitne memento dla społeczeństwa», *Walka z Pożarem*, nr 28–29 (sierpień–wrzesień 1930): 479.

¹⁵⁸ «Kronika pożarnicza», *Walka z Pożarem*, nr 28–29 (październik 1930): 539.

¹⁵⁹ «Łuna pożarów nad wojew. lwowskim», *Dziennik Poznański*, nr 150 (2 lipca 1930): 5. Див. також: «Kłeska pożarów», *Robotnik*, nr 196 (9 lipca 1930): 4; «Masowe pożary», *Robotnik*, nr 197 (10 lipca 1930): 4; «Krwawa łuna pożarów nad Polesiem», *Dziennik Poznański*, nr 153 (5 lipca 1930): 5; «Płoną zagrody wiejskie», *Dziennik Ludowy*, nr 156 (11 lipca 1930): 9; «Fala pożarów», *Dziennik Ludowy*, nr 158 (14 lipca 1930): 5; «Kilka wsi znów poszło z dymem», *Dziennik Ludowy*, nr 160 (17 lipca 1930): 2.

¹⁶⁰ AAN, Urząd Wojewódzki w Tarnopolu (UWT), sygn. 12, k. 224–224.

Прикладом може послужити інформація про пожежу, що трапилася у ніч з 7 на 8 липня 1930 р. у Печеніжині, і яка знищила 16 будинків. У зв'язку з цією подією «Gazeta Lwowska»¹⁶¹ писала: «До стихійного лиха пожеж, яке спіткало переважно наші села, додалася пожежа малого містечка. Схоже, психоз підпалів охоплює дедалі ширші кола, позаяк і в Печеніжині є обґрунтована підозра, що пожежа була влаштована навмисно, щоб отримати страхову премію»¹⁶².

Інший аспект «саботажної акції» полягав у тому, що вона відбувалася в роки т. зв. «великої економічної кризи»¹⁶³, наслідки якої визначали тогочасне становище мешканців усієї держави, а зокрема села. Цей чинник був одним з основних (що не означає єдиним) джерел інтенсифікації навмисних актів підпалів улітку 1930 р. Масштаб економічного спаду, а водночас ситуацію сільського населення, відображає зниження цін на сільськогосподарську продукцію. У 1930 р., відповідно до котирувань на Познанській біржі, ціна одного центнера жита на межі 1927/1928 рр. становила 38,5 злотих, у 1928/1929 – 34,4, 1929/1930 – 25,2, а в першому кварталі 1930 р. упала до 19,6 злотих¹⁶⁴.

У дискусії про саботажні дії органи державної влади лише спорадично вказували на зв'язок між підпалами й умисними спробами вимагання відшкодувань¹⁶⁵. Тимчасом від моменту стабілізації грошового ринку в Польщі в 1924 р. страхові фірми фіксували систематичне зростання кількості навмисних підпалів. Аналізуючи окремі випадки, було підтверджено, що «[з]ростання кількості умисних підпалів має [...] економічну основу»¹⁶⁶. Зважаючи на різні методи збору відомостей, якими послуговувалися окремі страхові товариства¹⁶⁷, а також відмінності в методології їхнього розрахунку, сьогодні неможливо отримати повну картину втрат, яких зазнало галицьке село. Крім того, не всі господарства були застраховані, й про них у статистиці немає жодної інформації.

Позаяк у 1930 р. не існувало жодної повсюдної уніфікованої системи реєстрації завданої шкоди, авторитетним джерелом статистичної інформації, необхідної для розуміння певних тенденцій і загальної ситуації в цей період, вважають дані двох основних перестраховувальних товариств: Закладу

¹⁶¹ «Gazeta Lwowska» – щоденна польська газета, що виходила у Львові в 1810–1939 рр.

¹⁶² «Wielki pożar w Peczenizynie», *Gazeta Lwowska*, nr 156 (10 lipca 1930): 5.

¹⁶³ «Велика депресія» – найбільша загальносвітова економічна криза ХХ ст., трапилася восени 1929 р. і тривала до 1941 р. У різних країнах мала різні хронологічні межі: Велика Британія, Японія та скандинавські держави почали виходити з неї вже в 1931 р., найдовше тривала у Франції, Польщі, Бельгії та Швейцарії.

¹⁶⁴ «Podłoże kryzysu gospodarczego w Polsce», *Gazeta Lwowska*, nr 151 (4 lipca 1930): 6.

¹⁶⁵ «Кому це потрібне?», *Свобода*, ч. 38 (21.IX 1930): 2.

¹⁶⁶ *Pożary w województwie poznańskim w latach 1919–1929*, oprac. L. Rosiński (Poznań, 1930): 12.

¹⁶⁷ У 1929 р. у Польщі існувало 60 закладів убезпечень (страхування), через три роки – 63.

взаємних ubezpieczeń¹⁶⁸ і Загального закладу взаємних ubezpieczeń¹⁶⁹. За їхніми даними, у 1924 р. на території всієї держави зареєстровано 6 624 пожежі. Наступні роки призвели до зростання їхньої кількості, і в 1930 р. пожеж трапилося вже 16 753. Більшість (89 %) зафіксовані в сільській місцевості, і там вони завдали найбільших збитків. У 1930 р. пересічна шкода від пожежі на селі становила 3 490 злотих. На думку знавців у цій галузі

«Часті підпали зазвичай були зумовлені майновими суперечками та іншими конфліктами (особливо на селі). Підпалювачами найчастіше ставали особи, позбавлені власності, наймити та сільськогосподарські робітники. Нерідко пожежі спричинювали свідомо, щоб отримати високе відшкодування. Остання процедура набула особливого поширення в середині 1920-х років, разом із поширенням страхування майна від пожеж. Кількість таких підпалів у Польщі неухильно зростала: в 1923 р. було їх 1603, у 1924 р. – 1689, у 1925 р. – 2007, у 1926 р. – 2218, у 1927 р. – 2094, у 1928 р. – 2352, у 1929 р. – 2521, у 1935 р. – 3104, а у 1937 р. – 4889 (дані не включають Познанського воєводства)»¹⁷⁰.

«Асекураційні» злочини були справжнім лихом, а їхня інтенсивність безпосередньо пов'язана з поточною економічною ситуацією людної та зниженням рентабельності сільськогосподарського виробництва. Економічна криза призвела до різкого падіння цін і глибокої кризи в економіці також у Галичині, зокрема в сільському господарстві. Труднощі, з якими стикалися місцеві рільники, пов'язані з проблемами у збуті вирощеної сільськогосподарської продукції. З огляду на запровадження обов'язкового ubezpieчення від пожежі¹⁷¹, ситуація сприяла тому, щоб піддатися спокусі ступити на шлях фінансових махінацій. У цьому випадку це відобразилося в удаванні підпаду, щоб отримати відшкодування. Масштаб цього явища був

¹⁶⁸ Заклад взаємних ubezpieczeń ст. м. [столичного міста] Варшави (Zakład Ubezpieczeń Wzajemnych m. st. Warszawy) – польська страхувальна інституція. Виник у 1927 р. на основі закону про обов'язкове ubezpieчення будинків. У 1933 р. цю компанію об'єднано із Загальним закладом взаємних ubezpieczeń.

¹⁶⁹ Загальний заклад взаємних ubezpieczeń (Powszechny Zakład Ubezpieczeń Wzajemnych, PZUW) – польська страхувальна інституція, створена у 1803 р. Під цією назвою діяла у 1927–1952 рр., відтак як Загальний заклад ubezpieczeń (Powszechny Zakład Ubezpieczeń, PZU).

¹⁷⁰ Tomasz Sawicki, «Pożary i podpalenia w międzywojniu», *Przegląd Pożarniczy*, nr 5 (2016): 48–49. Див. також: Iwona Kienzler, *Dwudziestolecie międzywojenne*, t. 40, *Katastrofy i kłeski żywiołowe* (Warszawa, 2014): 112–119.

¹⁷¹ «Ustawa z dnia 23 czerwca 1921 r. o przymusie ubezpieczenia budowli od ognia i Polskiej Dyrekcji Ubezpieczeń Wzajemnych», *Dziennik Ustaw*, nr 64, poz. 395 (1921): 1065–1071; «Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 maja 1927 r. o przymusie ubezpieczenia od ognia i o Powszechnym Zakładzie Ubezpieczeń Wzajemnych», *Dziennik Ustaw*, nr 46, poz. 410 (1927): 572–582.

величезним. Аналізуючи з сучасної перспективи зв'язок між підпалами та пожежами у міжвоєнний період, Томаш Савицький виснував, що:

«Порятунок у складному фінансовому становищі, у випадку заборгованості, втрати ліквідності чи примари банкрутства, став парадоксальним чином підпал власного майна (т. зв. „асекураційний підпал”). У деяких районах II Польської Республіки вибухали достоту епідемії таких пожеж. За оцінками страхових компаній, вони становили близько 30–40 % усіх пожеж»¹⁷².

Раніше до подібних висновків дійшов уже в 1930-х рр. Ігнацій Гліксман. Дані, які він зібрав, давали змогу однозначно ствердити, що в 1930 р. явище значного збільшення кількості пожеж стосувалося всієї країни, а не тільки Галичини. Вивчаючи статистику пожеж у 1928–1930 рр. на основі даних Загального закладу взаємних ubezpieczeń, він писав:

«Якщо брати до уваги економічну кризу 1930 р., можна припустити, що збільшення кількості пожеж цього року слід пов'язати із економічними причинами [...]. У деяких районах Держави кількість пожеж зростає дещо більшою мірою у центральних воєводствах (на 15 %) і південних (на 13 %) ¹⁷³, ніж у східних (на 7 %). Цю різницю слід пов'язати з підпалами й почасти із невідомими причинами.

Кількість пожеж унаслідок підпалів зростає в центральних воєводствах на 61 %, у південних на 64 %, кількість пожеж унаслідок невідомих причин у центральних воєводствах збільшилася на 32 %. У східних воєводствах найбільше (на 30 %) збільшилось кількість пожеж із невідомих причин»¹⁷⁴.

Підпали посилено відбувалися скрізь, однак як приводом для вчинення «пацифікації» ними скористалися тільки в Галичині. Щоби зрозуміти, чому так трапилося, необхідно звернути увагу на тогочасні політичні ігрища в країні, мета яких полягала у збереженні започаткованого чотири роки тому курсу на зміцнення системи авторитарного правління.

IV. «Пацифікація Східної Галичини»

В історіографії, як уже сказано, панує переконання, що «пацифікація Східної Галичини» – це іманентний наслідок «саботажної акції». Спробу пояснити репресивні дії підкріплюють оцінкою, що схильна вбачати

¹⁷² T. Sawicki, «Pożary i podpalenia w międzywojniu»: 50.

¹⁷³ Згідно з номенклатурою, заведеною в польському Головному статистичному управлінні в міжвоєнний період, південні воєводства – це Львівське, Станіславівське, Тернопільське і Краківське.

¹⁷⁴ Ignacy Glikzman, «Pożary budynków w województwach centralnych (z wyjątkiem m. st. Warszawy), wschodnich i południowych w latach 1928–1930» w *Statystyka pożarów 1928–1930* (Warszawa, 1934): 5.

в II Польській Республіці державу, може й не ідеальну за устроєм, але правову і справедливу¹⁷⁵. Проте вісню історичної суперечки довкола «паціфікації» є не інституція держави й не форма устрою, а ставлення влади до громадян, які належать до іншої етнічної групи, та їхніх прагнень, і в цьому сенсі ставлення до верховенства закону.

У період проведення «саботажної акції» та «паціфікації» політичне життя в Польщі вирувало навколо боротьби за владу. Країною прокотилася хвиля протестів і маніфестацій населення, невдоволеного політичною й економічною ситуацією. Правителів, які хотіли зберегти й зміцнити позиції, непокоїли спроби об'єднання польської опозиції, котрі чинили з правого й лівого боку політичної сцени¹⁷⁶. Принаймні від початку літа 1930 р. правлячий табір (т. зв. санація), очолюваний Юзефом Пілсудським¹⁷⁷, готувався до ослаблення політичних опонентів. У серпні деякі польські газети також почали активну антиукраїнську кампанію під гаслом осуду участі УВО в організації масового саботажу. Позиція преси зродила підозру, що таким чином вона готувала ґрунт для радикальних кроків. На шпальтах газет лунали заклики до активних дій проти українського населення. Атмосферу антиукраїнських настроїв у Галичині в перші дні вересня 1930 р. описав соціалістичний щоденник «Robotnik»:

«[...] Стан напруженості в польсько-українських відносинах у Східній Малопольщі загрозливий. Преса повідомляє про щораз нові акти саботажу Української військової організації (УВО). Передують у цьому „П[ustrowany] Kurjer Codzienny“, „Lwowski Kurjer Poranny“ та „Słowo Polskie“. Ці видання, наче за командою, ведуть запеклу антиукраїнську кампанію, яка вже має всі риси цькування. Небезпека полягає в тому, що вони приписують провину за інциденти усього українському суспільству, закликаючи до застосування якнайбільших репресій. Закидаючи, буцім усі українські культурно-освітні й господарські установи є осередками терористично-саботажної діяльності, вони вимагають: розпустити всі законно існуючі гімнастично-спортивні товариства, ліквідувати українську освіту, „Просвіти“, український театр, припинити державне

¹⁷⁵ Див., скажімо: Adam Adrian Ostanek, *Wydarzenia 1930 roku...*: 7–9.

¹⁷⁶ Див., скажімо: «Przed kongresem krakowskim», *Dziennik Ludowy*, nr 144 (28 czerwca 1930): 2; «O konsekwencje kongresu», *Dziennik Ludowy*, nr 150 (4 lipca 1930): 1.

¹⁷⁷ Юзеф Пілсудський (Józef Piłsudski, 1867–1935) – польський політичний і державний діяч, перший глава відродженої польської держави, маршал Польщі. Замолоду пов'язаний з Польською соціалістичною партією. Прихильник союзу з Україною, у 1920 р. підписав з Симоном Петлюрою «Варшавську угоду», на основі якої провадили спільну війну проти Радянської Росії, що на той час окупувала більшу частину території УНР. Речник федеративної концепції відродженої польської державності. У травні 1926 р. влаштував державний переворот, започаткувавши устроєві зміни, що призвели до встановлення авторитарної влади (т. зв. «санації»).

кредитування господарських інституцій, розпустити ці інституції, закрити українцям доступ до посад на державній службі, ліквідувати Крайовий виділ¹⁷⁸ тощо, тощо.

Це факт, що досі українське суспільство енергійно не протистояло й не чинило кроків у напрямку боротьби із божевільною акцією УВО, однак, з цього не випливає, що воно солідарне з цією акцією. Чимала частина українців ставиться до цієї організації негативно, проте значна частина також поводить пасивно, що значно полегшує завдання УВО.

Слід також сказати, що українська преса у справі УВО не зайняла рішучого становища, задовольняючись лише нотуванням інцидентів і арештів. Ба більше: не виключаючи, що УВО є виконавцем акцій саботажу, вона висловлює точку зору, що ці дії, якщо не всі, то більшість, або спровоковані, або є інцидентами й випадками, в яких і звинувачують УВО, – „Новий час”, [друкований] орган правого крила „Унда” [партії УНДО], недвозначно натякає, що підпали чинять польські дідичі або селяни, щоб отримати страхові відшкодування.

Отже, точкою зору, що УВО не є виконавцем саботажних актів, слід тлумачити брак протиставлення цієї організації з боку української преси. Однак слід нагадати, що практика терористично-саботажних дій з боку УВО була беззаперечно підтверджена членами цієї організації під час судових слухань. Такий спосіб реагування з українського боку падає на благодатний ґрунт для агітації польських націоналістів. Дедалі частіше на шпальтах преси з'являється погрози „помсти” й „порахунків”, які переступають допустимі із уваги на спокій і громадську безпеку межі. Отож, поширюються, – як повідомляє „Діло” – листівки, підписані якимись „громадськими комітетами”, що закликають до „розправи”, а „Повітова федерація польських спілок оборонців вітчизни у Львові” оголошує „маніфест” про самоорганізацію та готовність до „боротьби”. „Gazeta Kołomyjska” навіть заявляє: „Ми зможемо знайти спосіб врегулювати власні борги, із тією різницею, що заплатимо з відсотками, і то лихварськими”, а „Lwowski Kurjer Poranny” стрелив собі таку фразу: „Якщо на вбивства й підпали УВО не відповідають, як слід, то ми дуже вболіваємо з цього приводу, але вважаємо, що настане належна відповідь. Що стосується нас, – ми не залишимося в боргу! І не за принципом „зуб за зуб”, а десять за одного!”

Зазначені голоси мабуть найкраще свідчать про стосунки й настрої у Східній Малопольщі.

Плоди цієї пропаганди уже починають дозрівати: минулої суботи понад 20 осіб влаштували раптовий напад на український готель „Народна

¹⁷⁸ Крайовий виділ (Wydział Krajowy) – орган виконавчої влади, якого до першої світової війни сформував Галицький Крайовий Сейм. Складався з семи членів (шість із них виборні), а від 1914 р. його склад збільшився на два виборних члени і з того часу з-посеред усіх членів двоє мали бути українцями.

Гостинниця” у Львові, причому портьє цього готелю зазнав ножових поранень. Той ніж свідчить про те, з яких елементів склалися індивіди, „готові до боротьби”.

Полишення польсько-українського конфлікту на поталу часу може закінчитися катастрофою. Дієва реакція з польського боку – поза її наслідками – не тільки не усуне конфлікту, а ще більше посилить войовничість „саботажників”. Тому ми стоїмо перед небезпекою навалного загострення стосунків. Слід очікувати, що влада вчинить усе, щоб запобігти правопорушенням із польського боку. Кожну спробу скандалу чи заворушень треба безжально придушувати в зародку. Найгірше, коли розгарячкова на юрба починає допомагати владі в урядуванні. Тоді легко може трапитися якийсь інцидент, котрий може стати огнищем сумних наслідків»¹⁷⁹.

Збережене листування польських політиків дає можливість зрозуміти, як і для чого тогочасне керівництво вирішило скористатися інформацією про пожежі на території Галичини. З цього джерела ми знаємо, що 5 серпня 1930 р. Валерій Славек¹⁸⁰, тодішній прем’єр-міністр (і голова ББСУ) з думкою про майбутні вибори відвідав свого попередника на посаді глави уряду – Казімежа Бартеля¹⁸¹, що мешкав у Львові. Інформуючи про цей візит, колишній прем’єр у листі до професора Адама Кшижановського¹⁸², тодішнього декана юридичного факультету Ягеллонського університету в Кракові, писав:

«[...] Б[езпартійний] Б[лок співпраці з урядом] йде на вибори з тією ж [що й досі] формою. Він має повну підтримку Кліру. Ми рішуче переможемо. У Східній Малопольщі буде кинуте гасло: всі поляки (не партії), підтримайте гуртом у боротьбі з руською анархією. (Як це добре, що ті русини палять!)»¹⁸³.

Сучасний історик Славомір Кальбарчик, описуючи цю подію, виснував, що прем’єр В. Славек «[ц]ією їдкою заувагою дав на здогад, що він думає про використання [Безпартійним] Блоком [співпраці з урядом] важкої ситуації для створення „беручих” проурядових виборчих гасел»¹⁸⁴.

¹⁷⁹ К. N., «Zaognienie konfliktu polsko-ukraińskiego», *Robotnik*, nr 259 (4 września 1930): 3.

¹⁸⁰ Валерій Славек (Walery Sławek, 1879–1939) – польський політик, прем’єр польського уряду (1930–1931, 1935), один з творців і багатолітній голова Безпартійного блоку співпраці з урядом.

¹⁸¹ Казімеж Бартель (Kazimierz Bartel, 1882–1941) – польський учений-математик і політик, п’ятикратний прем’єр польського уряду, прихильник Юзефа Пілсудського.

¹⁸² Адам Кшижановський (Adam Krzyżanowski, 1873–1963) – польський економіст, політик, посол до польського Сейму, ідеолог польського лібертанізму, професор і проректор Ягеллонського університету в Кракові.

¹⁸³ Biblioteka Naukowa PAU i PAN w Krakowie, sygn. 6830, mkf. 1767, Korespondencja Adama Krzyżanowskiego. Litery B-M. 1920–1962, s. 1.

¹⁸⁴ Sławomir Kalbarczyk, *Kazimierz Bartel (1882–1941). Uczony w świecie polityki* (Warszawa, 2015): 652.

Найімовірніше, що в той момент використання українського питання (під прикриттям нападів на УВО) як консолідувального гасла у виборчій боротьбі було затверджене на найвищому рівні політичного керівництва правлячого табору. Підтвердженням цього було і пожвавлення місцевої влади, котра, попри повідомлення з терену про стабільність ситуації, раптом почала вбачати надзвичайну загрозу в «саботажах» УВО. Після спроб трьох підпалів у ніч з 18 на 19 серпня у Бібрському та Коломийському повіті преса повідомила:

«У зв'язку з актами саботажу станіславівський воевода др. [Броніслав] Наконечніков-Клюковський¹⁸⁵ виїхав дня 19 п.м. в супроводі воеводського коменданта поліції [Алойзи] Бучацького [Бучовського – Р.В.]¹⁸⁶ до Павелча Станіславівського повіту, до Городенки та Гвіздця Коломийського повіту, де дав повітовим старостам і повітовим комендантам державної поліції низку розпоряджень, пов'язаних із публічною безпекою»¹⁸⁷.

Здогадуючись про початок підготовки польською владою до виборчої кампанії та про її наміри зробити з українського питання привід до вчинення заходів, покликаних активізувати її прихильників, із критикою правлячих кіл і польської преси виступив колишній український посол Сейму Дмитро Паліїв¹⁸⁸. Його висловлювання не можна оминати, оскільки він був добре обізнаний з діяльністю українського підпілля, хоча вже декілька років конфліктував з його проводом. На сторінках української щоденної газети «Новий час» він писав, що коли в окремих випадках скоєння правопорушень можна приписати УВО, то в більшості «саботажів» це було б абсолютно нелогічно. Він риторично запитував: якщо пожежі були «по цілій Польщі», то чому тільки ті, що трапилися в Галичині, приписують УВО, чому не провадять інтенсивних слідств і не вказують безпосередніх злочин-

¹⁸⁵ Броніслав Наконечніков-Клюковський (Bronisław Nakoniecznikow-Klukowski, 1888–1962) – польський політик, лікар, полковник Війська Польського. Станіславівський (1928–1930), львівський (1930–1931) і варшавський (1934–1938) воевода, міністр землеробства та земельної реформи (1932–1934), заступник міністра внутрішніх справ (1931, 1938–1939).

¹⁸⁶ Алойзи Юзеф Бучовський (Alojzy Józef Buczowski) – інспектор польської державної поліції. У період від листопада 1928 до квітня 1933 р. перебував на посаді воеводського коменданта державної поліції в Станіславові; відтак переведений на подібну посаду у Віленському воеводстві.

¹⁸⁷ «Zpów trzy wypadki sabotażu», *Dziennik Ludowy*, nr 190 (22 sierpnia 1930): 10.

¹⁸⁸ Дмитро Паліїв (1896–1944) – український політичний і військовий діяч, один з організаторів повстання у Львові 1 листопада 1918 р., член начальної команди УВО, співзасновник Української партії національної роботи, член УНДО, посол до польського Сейму, після ув'язнення в 1930 р. вийшов на волю через три роки. Засновник Фронту національної єдності. Під час Другої світової війни був одним з ініціаторів творення 14-ї дивізії зброї СС «Галичина».

ців, і чому раптом представництвами УВО стають усі українські легальні організації. Наче відповідаючи сам собі на запитання, він звинуватив польську владу в маніпуляції: «Щуєте [цькуєте] проти тих організацій не тому, що вони мають що-небудь спільного з УВО. Але тому що вони взагалі існують. УВО – це тільки декорація для вас, якою ви прикриваєте свої пляни». Цей виступ не минувся непоміченим, його передрукувала польська соціалістична преса¹⁸⁹. Через два тижні посла Палііва заарештували.

Перш ніж правлячий табір у Польщі розкрив свої плани щодо українців, 25 серпня відбулася зміна прем'єр-міністра. Новим главою кабінету міністрів став маршал Юзеф Пілсудський. Задля зміцнення позицій своїх прихильників, він добився в президента Ігнація Мосціцького¹⁹⁰ видання декрету про розпуск обох палат парламенту (30 серпня 1930 р.) і призначення терміну нових виборів до Сейму (16 листопада 1930 р.) і Сенату (23 листопада 1930 р.). Саме напередодні ухвалення цього рішення союз опозиційних партій, т. зв. Центролів¹⁹¹, оголосив на 14 вересня великі маніфестації. Демонстрації набули масового характеру, у відповідь країною прокотилася хвиля арештів¹⁹².

Дізнавшись про розпуск парламенту, 30 серпня у Львові зібралася езекутива [виконавчий комітет] Українського національно-демократичного об'єднання (УНДО)¹⁹³, найпотужнішої української партії в II Польській Республіці. Учасники зустрічі вирішили звернутися до Української

¹⁸⁹ Статтю Дмитра Палііва «У відкриті карти» (*Новий Час*, ч. 95 (25 серпня 1930): 1–2) львівський «*Dziennik Ludowy*» передрукував, додавши короткі коментарі. Див.: «Kto podpala sterty i stodoły? Głos posła ukraińskiego», *Dziennik Ludowy*, nr 193 (25 sierpnia 1930): 4.

¹⁹⁰ Ігнацій Мосціцький [Мощицький] (Ignacy Mościcki, 1867–1946) – польський політик, учений-хімік, президент Польщі в 1926–1939 рр.

¹⁹¹ Центролів (Centrolew) – блок польських центристських і лівих партій, який постав у 1929 р. для протидії правлячому табору. До складу Центролізу ввійшли: Польська селянська / народна партія «Визволення» (Polskie Stronnictwo Ludowe «Wyzwolenie», PSL «Wyzwolenie»), Польська селянська / народна партія «П'яст» (Polskie Stronnictwo Ludowe «Piast», PSL «Piast»), Національна робітничка партія (Narodowa Partia Robotnicza, NPR), Польська соціалістична партія (Polska Partia Socjalistyczna, PPS), Селянська партія (Stronnictwo Chłopskie, SCh) і Польська партія християнської демократії (Polskie Stronnictwo Chrześcijańskiej Demokracji, PSChD).

¹⁹² За даними Антонія Чубінського, у передвиборчий період арештовано бл. 5 тис. ос., у т. ч. 84 колишні послы й сенатори. Див.: Antoni Czubiński, *Centrolew. Kształtowanie się i rozwój demokratycznej opozycji antysanacyjnej w Polsce w latach 1926–1930* (Poznań, 1963): 215.

¹⁹³ Українське національно-демократичне об'єднання (УНДО) – найбільша українська партія в Галичині, що діяла у міжвоєнний період. Виникла в 1925 р. Політики цієї партії посідали чільні позиції в українському національному житті, контролювали більшість українських інституцій, були також найбільше представлені в польському парламенті.

соціалістично-радикальної партії (УСРП)¹⁹⁴ і Української соціал-демократичної партії (УСДП)¹⁹⁵ з пропозицією про створення виборчого блоку. Через три тижні ці партії підписали коаліційну угоду, покликану дати їм змогу досягти успіху на виборах¹⁹⁶. Порозуміння відбулося у момент, коли частина українських політиків уже перебували у в'язниці, а до галицьких сіл входили перші військові підрозділи.

Напередодні цієї зустрічі членів екзекутиви УНДО, на якій узгоджено ставлення партії до майбутніх виборів, у ніч з 29 на 30 серпня польська поліція провела масові обшуки в помешканнях українців у Львівському повіті. З нагоди цих подій до Львова за розпорядженням Ю. Пілсудського прибули керівник відділу національностей МВС Генрик Сухенек-Сухецький¹⁹⁷ і заступник міністра внутрішніх справ Броніслав Перацький¹⁹⁸. Після приїзду вони провели нараду з воєводським керівництвом у справі «ліквідації саботажної акції в Східній Малополющі»¹⁹⁹. На організовану з цієї нагоди прес-конференцію запросили представників українських видань «Діло», «Новий Час»²⁰⁰ і «Неділя»²⁰¹. Під час прес-конференції Сухенек-Сухецький заявив, прагнучи справити враження на громадську думку та дискредитувати діяльність українського підпілля, буцім польська влада знає, що УВО всі свої виступи чинила на замовлення іноземних чинників.

¹⁹⁴ Українська соціалістично-радикальна партія (УСРП) – перша українська політична партія, заснована в 1890 р. у Львові. Її друкованим органом був тижневик «Громадський Голос». Партія дотримувалася соціалістичної теорії, й водночас була представницею антирадянського нурту.

¹⁹⁵ Українська соціал-демократична партія (УСДП) – українська соціалістична партія, що діяла в Галичині (з перервою) в 1899–1939 рр. Програмно спиралася на соціал-демократичні засади, зокрема австромарксизм. У 1924 р. польська влада розпустила УСДП у зв'язку зі спробою комуністичних угруповань опанувати партію. Після відновлення діяльності у 1928 р. мала антирадянську позицію.

¹⁹⁶ Mirosław Szumiło, *Українська Репрезентація Парламентарна в Sejmie i Senacie RP (1928–1939)* (Warszawa, 2007): 141.

¹⁹⁷ Генрик Сухенек-Сухецький (Henryk Suchenek-Sucheki, 1887–1941) – керівник відділу національностей політичного департаменту Міністерства внутрішніх справ Польщі.

¹⁹⁸ Броніслав Перацький (Bronisław Pieracki, 1895–1934) – польський політик, учасник польсько-української війни 1918–1919 рр., міністр внутрішніх справ у 1931–1934 рр. Загинув унаслідок замаху, вчиненого членом ОУН у Варшаві в червні 1934 р.

¹⁹⁹ «Likwidacja akcji sabotażowej w Małopolsce Wschodniej», *Gazeta Lwowska*, nr 200 (31 sierpnia 1930): 1–2.

²⁰⁰ «Новий Час» – український позапартійний часопис, який почав виходити 1923 р. у Львові за дорученням УВО. Від 1926 р. належав видавцеві Івану Тикторові, який на його базі розбудував потужний видавничий концерн «Українська преса». Від 1932 р. «Новий Час» став щоденником (наклад 16 тис.).

²⁰¹ «Неділя» – тижневик, який виходив у 1928–1939 рр. у Львові. У 1931 р. газету придбав Український католицький союз.

Тепер влада вирішила ліквідувати це явище, і з цією метою він і заступник міністра Броніслав Перацький прибули до Львова. За словами Сухенека-Сухецького, в останні дні серпня був заарештований увесь штаб УВО, проте кількість затриманих іще зросте. Заплановані начебто тоді терористичні напади УВО він оцінив, як невміло підготовлені. Це начебто підтвердили обшуки, під час яких, як він стверджував, удалося виявити плани учинених і запланованих нападів²⁰².

Інформації, що містилися в заяві Сухенека-Сухецького, були надзвичайно важливі. Вони продемонстрували тактику, прийняту владою, а також сповістили про подальші репресивні кроки. Дата прес-конференції, на якій оголошено про початок «контракції», теж була не випадковою. Замість обговорювати ухвалу про розпуск Сейму і Сенату, мешканцям Галичини запропонували дискутувати про «ліквідацію саботажної акції в Східній Малополющі»²⁰³. Відволіканню уваги сприяли і згадані арешти, метою яких начебто було українське підпілля.

Вищезгадані події були одним з елементів дій, спрямованих на досягнення довгострокових цілей. Адже незабаром увага польського суспільства перемістилася на вчинену Ю. Пілсудським чергову спробу залякати політичних суперників. З його ініціативи у ніч з 9 на 10 вересня 1930 р., тобто за декілька днів до заявлених демонстрацій Центроліву, почалися арешти опозиційних парламентаріїв. То були не перші затримання²⁰⁴, проте вони набули найбільшого розголосу. У межах ужитих заходів затримано 19 колишніх послів, яких посадили у задалегідь підготовлену для цього в'язницю в Бересті. У цій групі опинилися 5 українських послів²⁰⁵: Володимир Целевич²⁰⁶, Іван Ліщинський²⁰⁷, Дмитро Паліїв і Олександр Вислоцький²⁰⁸

²⁰² «В справі арештувань. Пресова конференція у гродським старостві», *Нова Зоря*, ч. 67 (4.IX.1930): 2; M. Feliński, *Ukraińcy w Polsce odrodzonej*: 135.

²⁰³ «Likwidacja akcji sabotażowej w Małopolsce Wschodniej», *Gazeta Lwowska*, nr 200 (31 sierpnia 1930): 1–2.

²⁰⁴ «Aresztowanie byłych posłów», *Robotnik*, nr 265 (9 września 1930): 2.

²⁰⁵ Див. док. № 12, 18.

²⁰⁶ Володимир Целевич (1891–1942) – український політик, громадський і культурний діяч, редактор, адвокат, посол до польського Сейму. До 1925 р. член Начальної колегії УВО. Діяч УНДО та головний редактор друкованого органу партії «Свобода» (1932–1935). Заарештовуваний польською владою у 1926 та 1930 рр., радянською – в 1939 р.

²⁰⁷ Іван Ліщинський (1883–1941) – український педагог, громадсько-політичний діяч, четар УГА, голова Організації українців Львова (1922–1926), співзасновник УНДО. Посол до польського Сейму (1928–1930). Після арешту у вересні 1930 р. у квітні 1931 р. засуджений до двох років ув'язнення.

²⁰⁸ Олександр Вислоцький (1896–1941) – український громадський і політичний діяч, сотник Армії УНР, посол від УНДО до польського Сейму у Варшаві. Заарештований у вересні 1930 р., вийшов на волю в 1933 р.

з УНДО та Осип Когут²⁰⁹ з УСРП. Затримання українських політиків було навмисним кроком, їхні прізвища назвав особисто Ю. Пілсудський²¹⁰. Цю тезу найширше розгорнув Мірослав Шуміло, який виснував, що у випадку з українськими парламентаріями «вибір був не випадковим, оскільки згадані особи характеризувалися особливо гострими антидержавними промовама на вічах і в Сеймі»²¹¹.

У наступні тижні, крім згаданої п'ятірки, в неволі опинилися кільканадцять українських політиків. Серед заарештованих – голова УНДО Дмитро Левицький²¹², секретар цієї партії Любомир Макарушка²¹³ та головний редактор газети «Діло» Василь Мудрий²¹⁴. Загалом порушено кримінальні справи проти 29 колишніх членів Української парламентарної репрезентації. Проти 9 з них слідство припинено, проте щодо решти 20 парламентаріїв від грудня 1930 до січня 1933 р. тривали судові процеси²¹⁵.

Під час серпневих затримань арешту unikнув крайовий комендант УВО Юліан Головінський. Через два-три дні він мав виїхати за кордон на зустріч з Євгеном Коновальцем. Головінський повернувся до Львова на початку другої половини вересня. А 20 вересня його заарештували, коли виходив з Народної канцелярії УНДО у Львові, де провів коротку бесіду з по-

²⁰⁹ Осип Когут (1891–1941) – український громадсько-політичний діяч, адвокат, кооператор, член Української соціалістично-радикальної партії, від якої був послом до польського Сейму (1928–1930). Після арешту в 1930 р. удруге заарештований в 1932 р. і засуджений до 5-ти місяців ув'язнення. У 1941 р. засуджений радянським судом на 8 років таборів.

²¹⁰ Łukasz Kopytko, «Nie tylko proces – socjalista Adam Pragier w tzw. sprawie brzeskiej», *Res Historica*, t. 32 (2011): 74–75.

²¹¹ M. Szumiło, *Ukraińska Reprezentacja Parlamentarna w Sejmie i Senacie RP...*: 140.

²¹² Дмитро Левицький (1877–1942) – український громадсько-політичний діяч, правник, адвокат. У 1918 р. підписав у Фастові договір про об'єднання УНР і ЗУНР. Посол УНР у Копенгагені, у 1921–1922 рр. очолював організацію «Молода Галичина» у Відні, до складу якої входили Є. Коновалець, А. Мельник, І. Чмола, І. Кедрин-Рудницький та ін. Після повернення до Львова – редактор «Діла» й голова УНДО (1925–1935), посол до польського Сейму (1928–1935).

²¹³ Любомир Макарушка (1899–1986) – український громадський і політичний діяч, сотник УГА, член УВО та Групи української націоналістичної молоді, згодом генеральний секретар центрального комітету УНДО, посол до польського Сейму (1930–1935), служив у 14-ій гренадерській дивізії СС «Галичина».

²¹⁴ Василь Мудрий (1893–1966) – український громадський і політичний діяч, журналіст, член Головної управи товариства «Просвіта», член УНДО, головний редактор «Діла», віце-маршалок [= заступник голови] Сейму Польщі.

²¹⁵ M. Szumiło, *Ukraińska Reprezentacja Parlamentarna w Sejmie i Senacie RP...*: 144–145. Див. також: *Biuletyn Informacyjny „Do wiadomości” PAT*, nr 210 (30 lipca 1931): 1; *Polish Atrocities in Ukraine*, ed. E. Revyuk (New York City, 1931): 269; Czesław Partacz, «Między realizmem a nihilizmem. Organizacja Ukraińskich Nacjonalistów a Ukraińskie Narodowo-Demokratyczne Zjednoczenie», *Rocznik Koszaliński*, nr 27 (1997): 111, 113; «Роковини Берестя», *Час*, ч. 6 (12 вересня 1931): 1.

літиками цієї партії²¹⁶. У літературі з цього питання прийнято вважати, що розмова стосувалася участі УВО в парламентських виборах. Справжній перебіг зустрічі досі залишається нез'ясованим, невідомо й те, чи справді під час розмови могла виринути згадана тема²¹⁷. Однак відомо, що 30 вересня Головінського перевезли до Бібрки, щоби влаштувати зводини у зв'язку з липневим нападом на поштовий віз, учиненим піддєглыми йому членами УВО²¹⁸. У цей момент версія подій знову розходиться. За словами представників польських властей, під час транспортування з Бібрки до залізничної станції Великі Глібовичі, скориставшись тим, що його конвоювали тільки два службовці поліції, Головінський спробував утекти, та був застрелений під час погоні²¹⁹. Іншу версію представляли члени УВО-ОУН, опираючись, зокрема, на огляд тіла. Згідно з нею Головінського вбрали в кайданки, прив'язали до дерева й застрелили²²⁰. Проте незалежно від того, як загинув

²¹⁶ Biblioteka Narodowa w Warszawie (далі: BN), Archiwum Naukowe im. Tarasa Szewczenki (далі: ANTSz.), mkf. 70156; Л. Макарушка, Отвертий лист до Редакції «Розбудови Нації» органу Проводу українських націоналістів. Див. також: Володимир. Стахів, «„Пацифікація“ Західньої України і моя співпраця з полк. Мельником» в *Непогасний огонь віри. Збірник на пошану полковника Андрія Мельника, голови Проводу Українських Націоналістів*, ред. З. Книш (Париж, 1974): 166.

²¹⁷ Див.: Д. Левицький, «На маргінесі одної статті», *Діло*, ч. 228, (14 жовтня 1930): 1.

²¹⁸ ЦДАУЛ, ф. 205, оп. 1, спр. 968, арк. 65.

²¹⁹ ААН, MSW, sygn. 809, s. 6. Див. також: док. № 28.

²²⁰ З. Книш, *Дух, що тіло рве до бою...*: 171–174; «Краєвий Командант УВО Ю. Головінський», *Сурма*, ч. 10 (жовтень 1930): 3; Степан Шухевич, *Моє життя. Спогади* (Лондон, 1991): 405–406. Про вчинений судово-медичний огляд «Сурма» писала: «Далеко важніше є однак от що: 1) зізнає жінка бл. п. Головінського та парох Хлібович, що ховав Головінського, дістав Головінський 2 кулі в груди та 1 кулю в чоло, значить 3 рази стріляно до нього зпереду, а не ззаду, в часі втечі. 2) Здалека від міста, та ще в лісі, і о 7 год. вечір, коли є вже зовсім темно, вязня, і то такого, як командант УВО ведеться скованого; скований чоловік не може втікати, та впрочім про сковання Головінського не згадуть комунікати. 3) Колиб в ночі та в лісі Головінський втік кількадесять кроків від поліціантів, були би вони, що є убрані в тяжкі чоботи та плащі, ніколи його не наздігнали, як рівнож не вцілили б із револьверу. 4) Маємо відомости, що Головінського привязано скованого до дерева і так безборонного застрілили [...], мстячись за застрілення поліціанта під Бібркою, який загинув в боротьбі, будучи від стіп до голови узброєний та маючи можливість боронитися». Див.: «Арештовання та застрілення Юліяна Головінського», *Сурма*, ч. 10 (жовтень 1930): 3. В одному зі звітів, привезених кур'єром УВО-ОУН у грудні 1930 р. до Праги, повідомлялося: «З політичних кругів, з якими спілка має звязок, є точні відомости, що Дубика [Головінського] не застр[ілено] przypadково, але на виразне розпорядження [Казімежа] Білевича. Є відомі назвиська агентів, які цей наказ виконали. Краєві круги схильються до припущення, що у звязку з тою смертю перенесено Білевича зі Львова, щоби тим способом охоронити його перед евен[уальною] помстою спілчан, подібно як це було з Кайданом. Невиконання присуду на Білевича пояснює край тим, що він нікуди не рушався без 4 агентів. Так само в домі, де він мешкав, мала бути стала варта». Див.: SÚA, RUESO, karton 10. Копія [звіту кур'єра] для Полковника [Коновальця] з 2.XII.1930.

крайовий комендант УВО, а водночас крайовий провідник ОУН, його смерть стала подією, що породила багато невизначеностей. Передусім у контексті важливості його постаті для слідства, зацікавленого, звісно ж, у посіданні однієї з найвпливовіших осіб у керівництві українського підпілля. Неясності виринають і стосовно залучення Головінського у справу укладення передвиборної угоди між УВО й УНДО. Крім того, його смерть привертає увагу завдяки зусиллям, які УВО чинила в той час, намагаючись вийти на терени Радянської України.

Смерть Головінського відбулася в момент, коли «пацифікація» галицьких сіл уже тривала. 11 вересня в Купчинцях Тернопільського повіту в межах каральної експедиції побував 6 полк кінної артилерії зі Станіславова (у Купчинцях до кінця вересня ще тричі скеровували на зміну каральні поліційні та військові експедиції)²²¹. 14–16 вересня в чотирьох населених пунктах Львівського повіту розквартирований 14-й уланський полк²²². Через декілька днів офіційно оголошено про початок підготовки до репресій на місцях. Це завдання делегували органам влади трьох південно-східних воєводств. Загальне керівництво операцією здійснював воєводський комендант державної поліції у Львові Чеслав Грабовський²²³. Початковий етап «пацифікації» обговорено 18 вересня 1930 р. на нараді в Рогатині за участі комендантів поліції Бібрського, Бережанського, Підгаєцького та Рогатинського повітів. На теренах згаданих повітів вирішено провести перші заходи. Через декілька днів преса оприлюднила офіційне повідомлення, що 21 вересня розпочалася операція, скерована проти «саботажників»²²⁴. На шпальтах львівських газет писали:

«Завдяки домовленості між трьома воєводами Східної Малополющі, органи безпеки влаштували велику операцію в кількох повітах, де зафіксовано найбільшу кількість саботажів. Ця акція, яка включає в себе пошук обтяжуючих матеріалів, зброї тощо, а також пошук підозрюваних осіб, розпочалася 21 п. м. уранці на території Бібрського, Рогатинського, Бережанського та Підгаєцького повітів за участі спеціально організованих загонів державної поліції. Усією операцією керує воєводський комендант державної поліції у Львові, інспектор [Чеслав] Грабовський. Вона триватиме кілька днів»²²⁵.

²²¹ «Купчинциці, пов. Тернопіль», *Діло*, ч. 223 (8 жовтня 1930): 3.

²²² Згаданий 14-й полк Язловецьких уланів (пол. 14 Pułk Ułanów Jazłowieckich) базувався у Львові. Під час пацифікації 1930 р. ним командував полк. Антоній Шушкевич (Antoni Szuszkiewicz), який у 1919 р. брав участь у польсько-українській війні в Галичині. Заступником командира був майор Єжи Залеський (Jerzy Zaleski).

²²³ Чеслав Грабовський (Czesław Grabowski, 1898–1940) – інспектор польської державної поліції, воєводський комендант державної поліції у Волинському (1925–1927), відтак у Львівському (1927–1931) воєводствах.

²²⁴ М. Швагуляк, «Пацифікація». *Польська репресивна акція у Галичині 1930 р. і українська суспільність*: 17–18.

²²⁵ «Akcja przeciw sabotażystom», *Gazeta Lwowska*, nr 219 (23.09.1930): 5. Див. також: док. № 56.

В історіографії, покликаючись на свідчення Славоя Феліціяна Складковського, повторюють, що Юзеф Пілсудський, наказуючи почати «пацифікацію», начебто заявив, що ці події не потрібно розглядати як повстання. Версія, що вказує про «повстання», не має нічого спільного з реальністю. Ключові слова «акція», «саботаж», «УВО», як уже йшлося, були маніпуляцією, призначеною обґрунтувати дії, скеровані на те, щоби перемогти у виборах на цій території. Повідомлення Складковського показує нам, як творилися «аргументи», покликані виправдати дії, вчинені всупереч закону. Правдою в ньому було лише те, що своє розпорядження Пілсудський переказав міністрові внутрішніх справ Складковському²²⁶. Проте це був уже кінцевий етап, пов'язаний з утіленням окреслених пропозицій. Слід додати, що за словами ген. Кордіана Заморського, який обіймав посаду головного коменданта державної поліції, справжнім автором задуму «пацифікації» був директор політичного департаменту МВС Генрик Кавецький²²⁷.

Згодом, через декілька місяців, готуючись до обґрунтування рішення про «пацифікацію Східної Галичини», в МВС розробили концепцію її представлення широкому загалові. Перебіг подій зображували таким, що складається з трьох етапів. Спершу мали віддати попереджувальні накази, відтак для «пацифікаційної акції» було потрібно використати поліцейні загони, і насамкінець провести оперативні маневри військових підрозділів.

Звіти МВС переконували, буцім «пацифікації» передували місцеві попереджувальні розпорядження, що полягали в посиленні розвідки, виставленні нічних стежень і контролі за гмінними вартами, перевірці поліцією документів у зустрічних осіб, особливо вночі, контроль за незнайомцями й іноземцями, а також посилені обшукачі у підозрюваних осіб, звітуванні про саботажі та негайному проведенні розслідувань і накладанні на гміни матеріальної відповідальності. Ці заходи – пояснювали в МВС – не призвели до зменшення кількості «саботажних актів». Навпаки, як стверджували, навіть почали реєструвати випадки обстрілу варт, які охороняли майно, й непокори місцевої української людності стосовно захисних розпоряджень адміністративних органів. У цей момент начебто зауважено зростання «відплатних» тенденцій серед польської людності. Ці мотиви, як переконували в МВС, визнано достатньою підставою, при вичерпанні всіх попередніх

²²⁶ A. Chojnowski, *Koncepcje polityki narodowościowej rządów polskich...*: 158; Włodzimierz Bączkowski, «Najnowsza praca o stosunkach polsko-ukraińskich», *Zeszyty Historyczne*, z. 59 (1982): 222; Jerzy Tomaszewski, *Ojczyzna nie tylko Polaków. Mniejszości narodowe w Polsce w latach 1918–1939* (Warszawa, 1985): 73.

²²⁷ Кордіан Юзеф Заморський (Kordian Józef Zamorski) згадував про це у листі від 11 червня 1978 р., адресованому Владиславові Желенському (Władysław Żeleński), пишучи, що: «Велика пацифікація східних воєводств у 1930 р. була його [Г. Кавецького] ініціативою, докладно ним обдуманого». Див.: Władysław Żeleński, «Jeszcze o zabójstwie Pierackiego i rozrachunkach polsko-ukraińskich», *Zeszyty Historyczne*, z. 46 (1978): 134.

заходів, для початку «пацифікаційної акції» з застосуванням поліційних, а відтак і військових підрозділів²²⁸.

Наприкінці вересня 1930 р. українська преса, посилаючись (зважаючи на цензуру) на інформацію, опубліковану в польських газетах, писала, що для «пацифікації Східної Галичини» було ужито 1 тис. службовців поліції²²⁹. Вона також повідомляла про карні експедиції, влаштовані 14 уланським полком, і тривожні чутки, що надходили з «пацифікованих» сіл, ілюструючи їх перебігом «пацифікації» в містечку Гаї неподалік Львова²³⁰. Наявну ситуацію представляли заголовки повідомлень у пресі. На першій сторінці вересневих чисел «Нової Зорі»²³¹ – не лише не пов'язаної, а й відверто вороже налаштованої до націоналістичного підпілля, – в рубриці «Що діється в нашім краю» можна побачити заголовки «Народ утікає в ліси. – Деякі громади беруть на себе обов'язок вдержання спокою», «Арештування і карні експедиції» чи «Бомбовий замах на монастир Студитів»²³².

«Пацифікацію» підтримала місцева адміністрація²³³. За офіційними даними, для її проведення поліційними силами від 20 до 29 вересня використали 17 поліційних рот у складі 60 рядових кожна. До згаданих зведених підрозділів, тобто організованих і злагоджено керованих груп функціонерів державної поліції, ввійшли 9 рот з поліційної школи в Великих Мостах, 3 роти з Львівського воєводства, 2,5 роти зі Станіславівського воєводства й 2,5 роти з Тернопільського. Загалом, включно з офіцерами, залучений 1041 функціонер. Після цього періоду зведені поліційні підрозділи мали діяти лише в Городенківському повіті у період від 2 до 7 жовтня 1930 р.²³⁴

²²⁸ AAN, MSW, sygn. 1250, s. 108–109; AAN, MSZ, sygn. 2253, s. 8.

²²⁹ «1000 поліціантів для „пацифікації“ Сх. Галичини», *Нова Зоря*, ч. 73 (25.IX.1930): 1; *Polish atrocities in Ukraine*: 7.

²³⁰ «Карні експедиції по селах», *Нова Зоря*, ч. 73 (25.IX.1930): 2.

²³¹ «Нова Зоря» – тижневик, який виходив у Львові у 1926–1939 рр., орган Української християнської організації (від 1930 р. Української католицької організації); після 1928 р. часопис редагував Осип Назарук.

²³² «Народ утікає в ліси. Деякі громади беруть на себе обов'язок вдержання спокою», *Нова Зоря*, ч. 74 (28 вересня 1930): 1; «Арештування і карні експедиції», *Нова Зоря*, ч. 74 (28 вересня 1930): 1; «Бомбовий замах на монастир Студитів», *Нова Зоря*, ч. 74 (28 вересня 1930): 1. Див. також: Михайло Островерх, *Наперекір. Міляно 1926–1932* (Новий Йорк – Мельборн, 1981): 102–104; V. J. Kushnir, *Polish Antrocities in the West Ukraine* (Vienna, 1931): 32.

²³³ Під час засідання повітового керівництва у Грудку Ягеллонському (тепер Городок), організованого 6 березня 1931 р., староста цього повіту ствердив, що пацифікація була «єдиним раціональним і ефективним засобом забезпечення адміністративним керівництвом – спокою та ладу [...]». Втім, той же промовець зауважив: «Хоча пацифікація у своєму результаті призвела на українському боці до озлоблення й посирила сепаратистсько-національний рух [...]». Див.: AAN, MSW, sygn. 75, s. 17.

²³⁴ AAN, MSW, sygn. 1250, s. 120.

23 вересня на нараді, організованій у МВС і президії Ради міністрів за участі львівського і тернопільського воєвод, було ухвалене рішення, що і школа поліції у Великих Мостах, і ескадрони кавалерії будуть розквартировані в селах, які не хотіли нести гмінну варту. Однак у звіті МВС визнано, що це рішення насправді легалізувало заходи, які вже відбувалися на місцях. Роти поліції використані для операцій у Тернопільському повіті 20 вересня, а в Бібрському, Бережанському та Підгаєцькому повітах 21 вересня. Ці загони почали відкликати найшвидше 26 вересня в Підгаєцькому повіті, а відтак і в решті повітів. За офіційними даними, останнім відкликано спеціальний загін поліції, що складався з 37 рядових, які оперували від 2 до 6 жовтня в Городенківському повіті²³⁵.

У МВС стверджували, що «пацифікація» охопила «загалом близько 450 сіл (гмін)»²³⁶, тобто статистично майже у два з половиною рази більше, ніж було сіл, де зафіксовано «саботажи». Операцію за участі зведених поліційних підрозділів провели у Львівському воєводстві в 206 населених пунктах у 9 повітах. У Тернопільському воєводстві поліційні загони використали в 63 населених пунктах у 4 повітах, а в Станіславівському воєводстві – у 2 повітах, де йшлося про 56 населених пунктів. Загалом зведені підрозділи поліції залучено до «пацифікації» в 325 населених пунктах у 15 повітах. За статистикою МВС, під час поліційної операції, підтриманої в деяких гмінах військовими загонами, вчинено 5195 обшуків²³⁷.

Спосіб використання армії під час «пацифікації» був темою спеціального засідання Ради міністрів і МВС за участі львівського й тернопільського воєвод 23 вересня. Через чотири дні підрозділи кавалерії ввійшли на територію Рогатинського, Станіславівського, Підгаєцького, Бучацького, Городоцького, Бібрського, Яворівського, Львівського, Збаразького, Жовківського й Сокальського повітів²³⁸. Як уже згадувалося, перші військові загони фактично розпочали операцію наприкінці першої половини вересня. Про це не згадували офіційно, оскільки така згадка підважила б ухвалений принцип публічного тлумачення протидії «саботажній акції» в три етапи й послабила б захист законності проведення «пацифікаційної акції». З іншого боку, цей факт поціляв у правдивість офіційних даних.

До прибуття армії поліційні постерунки отримали розпорядження підготувати перелік гмін, на теренах яких будуть розквартировані солдати. За даними МВС, найдовше вони були розміщені на терені Рогатинського повіту, де від 28 вересня до 15 жовтня оперували два навчальні ескадрони

²³⁵ Там само, s. 109.

²³⁶ AAN, MSZ, sygn. 2252, s. 197–198; AAN, MSW Dopyływy, sygn. 1073, s. 8. Див. також: М. Feliński, *Ukraińcy w Polsce odrodzonej*: 137.

²³⁷ AAN, MSW, sygn. 1250, s. 120–121.

²³⁸ М. Швагуляк, «Пацифікація». *Польська репресивна акція у Галичині 1930 р. і українська суспільність*: 21.

6 уланського полку²³⁹. 29 вересня військові підрозділи були використані в Тернопільському повіті²⁴⁰. Згідно зі списками, військові «пацифікаційні» підрозділи перебували в 168 населених пунктах у 14 повітах²⁴¹. У Львівському воєводстві, як повідомляв звіт МВС, операції військових загонів відбувалися на теренах 8 повітів, у 78 населених пунктах, зокрема в Бібрському повіті – у 25 населених пунктах, Городоцькому – 10, Яворівському – 9, Львівському – 12, Перемиському – 1, Рудківському – 1, Сокальському – 19, Жовківському – 1. У Тернопільському воєводстві військові підрозділи використані у 57 населених пунктах у 5 повітах, а в Станіславівському – у 33 населених пунктах одного повіту²⁴².

У рамках «пацифікації» від 1 липня до 1 грудня 1930 р. у трьох воєводствах заарештовано 1739 осіб. Серед затриманих, відповідно до «приблизного розподілу», землероби становили 510 осіб, учні – 360, студенти – 220, ремісники – 120, приватні посадові особи – 90, робітники – 45, священники – 30, учителі – 20, державні службовці – 8, торговці – 6, адвокати – 6, кандидати в адвокати – 6, журналісти – 5, диякони – 3, інженери – 3, клірики – 2, лікарі – 2, особи інших професій – 60, без професій – 33, не вказано професію – 210²⁴³.

Аналіз даних, які вміщені в «Комюніке № 5 щодо проявів діяльності Укр[аїнської] Вій[ськової] Орг[анізації] за час від 1-го вересня до 31 грудня 1930 р.» («Komunikat nr 5 o przejawach działalności Ukr[aińskiej] Org[anizacji] Woj[skowej] za czas od 1-go września do 31 grudnia 1930 r.»), офіційному звіті МВС про «пацифікацію», дає нам змогу вказати на низку серйозних сумнівів. Із загальної кількості осіб, затриманих у липні 1930 р., заарештовані 130, у серпні – 155, у вересні – 701, у жовтні – 397, у листопаді – 356²⁴⁴. Отож задля збільшення загальної кількості заарештованих у звіт включили й тих, кого затримали ще тоді, коли «пацифікаційних» дій ще не проводили (липень-серпень). Окрім того, офіційні відомості свідчать, що з-поміж заарештованих 1143 особи передані судовій владі, проте аж 596 осіб звільнені²⁴⁵. Зазначені пропорції вже на цьому етапі показали, що обґрунтованість арештів у багатьох випадках була, як мінімум, сумнівна. Варто також пам'ятати,

²³⁹ 6-й полк кінних стрільців (пол. *6 Pułk Strzelców Konnych*) – військове формування, розквартироване у Жовкві. Під час «пацифікації» Галичини ним командував полк. Єжи Питлевський (Jerzy Pytlewski), його заступником був майор Ігнацій Дроздовський (Ignacy Drozdowski).

²⁴⁰ AAN, MSW, sygn. 1250, s. 109.

²⁴¹ Там само, s. 188.

²⁴² Там само, s. 163–164.

²⁴³ AAN, MSW, sygn. 1250, s. 121. Див. також: док. № 85; Archiwum Państwowe w Lublinie (APL), Urząd Wojewódzki Lubelski Wydział Społeczno Polityczny (UWL WSP), sygn. 413, s. 9.

²⁴⁴ AAN, MSW, sygn. 1250, s. 156. Див. також: док. № 85; APL, UWL WSP, sygn. 413, s. 9.

²⁴⁵ AAN, MSW, sygn. 1250, s. 9.

що попри часте покликання на вказані дані, то були цифри кінця 1930 р. Станом на березень 1931 р. кількість звільнених становила 830 осіб, а переданих судам – 909. Ці цифри стануть іще промовистішими, якщо звернути увагу, що суди, з-поміж оскаржених, переказаних у їхнє розпорядження, звільнили ще 698 осіб. Окрім того, на підставі статистики судових рішень, ухвалених до березня 1931 р., можна обчислити, що майже 10 % обвинувачених виправдані²⁴⁶. Навіть не маючи відомостей про судові вироки, ухвалені впродовж наступних місяців, щодо решти 180 осіб, які чекали судових засідань, можна оцінити величезний розрив між кількістю заарештованих і кількістю тих, хто у підсумку засуджений на процесі. Згідно зі згаданими даними, з-поміж осіб, заарештованих під час «пацифікації», приблизно 88 % до того часу звільнені.

Кількість засуджених серед арештованих під час «пацифікації Східної Галичини» станом на 17 березня 1931 р.

Воєводство	Кількість осіб, які поліцією і військом			Кількість осіб, які на той час			Кількість судів		Кількість осіб	
	затримані	звільнені	віддані під суд	звільнені судом	засуджені й ув'язнені	підсудні	завершених	триваючих	засуджених	виправданих
Львівське	722	425	297	255	72	23	13	103	22	1
Тернопільське	610	159	451	323	128	0	0	86	0	0
Станіславівське	407	246	161	150	11	8	7	24	6	2
Усього	1739	830	909	698	211	31	20	213	28	3

Джерело: AAN, MSZ, sygn. 2258, s. 18.

Wykaz akcji pacyfikacyjnej w Małopolsce Wschodniej do dnia 17 marca 1931.

Арешт під час «пацифікаційної акції» значної групи греко-католицьких священників зумовив інтерес до цієї справи верховної влади Католицької Церкви в Римі. У листі МВС від 22 листопада 1930 р. на адресу Міністерства у справах релігійних конфесій і публічної освіти вказано применшену кількість арештованих, а також, усупереч правді, написано, що в «жодному випадку не підтверджено акту побиття священників, ані теж вони у цьому напрямку не скаржилися»²⁴⁷.

²⁴⁶ AAN, MSZ, sygn. 2258, s. 18.

²⁴⁷ AAN, Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego (MWRiOP), sygn. 928, s. 589–593. Див. також: док. № 64; Державний архів Львівської області (ДАЛО), ф. 1, оп. 51, спр. 699, арк. 6.

За даними МВС, унаслідок репресій проти громадських організацій у жовтні 1930 р. на теренах 3-х воєводств розпущено 28 філій «Лугів», 21 – «Сокола», 21 – «Просвіти», 1 кооператив і 2 інші товариства, натомість у листопаді в Львівському воєводстві – 1 філію «Луг» і 3 – «Просвіти». «Водночас населення, обурене участю в саботажній акції, самостійно ліквідувало наступні товариства»: 17 філій «Лугів», 19 – «Сокола», 15 – «Просвіти», 7 кооперативів і 2 інші товариства²⁴⁸. Наголошувана самоліквідація фактично відбулася, якщо такою можна вважати дії, чинені під тиском «пацифікаційних» підрозділів²⁴⁹. У підсумуванні вчинених МВС заходів ішлося про те, що удар, завданий українським товариствам «Пласт», «Сокіл», «Просвіта», «Луг», кооперативам і українській інтелігенції, «як справжній ініціаторці й керівниці саботажної акції», призвів до зниження кількості «саботажів». Ця констатація дезавувала власні заяви міністерства, боцім саме УВО була ціллю «пацифікації». На думку МВС, уведення загонів поліції й армії зумовило, – що теж було однією з цілей у межах виборчої кампанії, – позитивне ставлення до влади з боку польської громади. Нав'язані тягарі утримання гмінних варт і розквартирування війська начебто позитивно вплинули на лояльні та помірковані групи української людності, котра боцім помітила в «пацифікації» підтримку для своєї позиції. На думку МВС, від кінця вересня українська людність начебто «спонтанно» маніфестувала лояльність до влади й «навіть стверджуючи свою приналежність до руської нації, відгороджувалася від українізму узагалі». Міністерство також стверджувало, що УВО, побачивши рішучі дії та арешти, поставши перед загрозою розгрому, впало в паніку²⁵⁰.

Про спосіб поведінки підрозділів, відряджених для «пацифікації» українських сіл, можна дізнатися з офіційних документів і повідомлень осіб, які були свідками подій²⁵¹. Опис «пацифікації» часто представляють на прикладі згадуваних Гаїв неподалік Львова. 16 вересня 1930 р. до села прибув ескадрон 14 уланського полку. В'їжджаючи до села, улани побили нагаями зустрічних селян, які їхали на польові роботи, нібито через те, що ті не зняли шапок перед штандартом. Прибувши до села, «пацифікатори» веліли покликати вїйта, а позаяк той був відсутнім, з'явився його заступник. Йому доручили впродовж двох годин надати

²⁴⁸ ААН, MSW, sygn. 1250, s. 124. Див. також: док. № 85.

²⁴⁹ М. Швагуляк, «Пацифікація». Польська репресивна акція у Галичині 1930 р. і українська суспільність: 22.

²⁵⁰ ААН, MSW, sygn. 1250, s. 111. Див. також: док. № 85.

²⁵¹ Див., скажімо: Я. Гура, «Обшуки та арешти в Сокалі 1930 року» в *Надбужанщина. Сокальщина, Белзчина, Радехівщина, Камінеччина, Холмищина і Підляшшя. Історично-мемуарний збірник*. Том 1 (Нью-Йорк–Париж–Сідней–Торонто, 1986): 292–293; Я. Гура, «Пацифікація в Сокальському повіті 1930 року» в *Надбужанщина. Сокальщина, Белзчина, Радехівщина, Камінеччина, Холмищина і Підляшшя. Історично-мемуарний збірник*: 294–301.

контрибуцію, погрожуючи, що в іншому разі загін збере її сам. Після розквартирування улани наказали чоловікам і жінкам чистити уланських коней і упряж. Тимчасом військові викликали осіб зі списку, який привезли з собою, до зайнятої стодоли. Декількох побили до непритомності, після чого привели до тям, поливаючи водою, і далі били. У місцевому кооперативі наказали зняти написи українською мовою й повісити польською, в польських національних барвах²⁵².

Карні експедиції прибували не тільки до сіл, а й до невеликих міст. 27 вересня 1930 р. вони оточили будівлю Повітового союзу кооператив у Сокалі й почали обшук службових приміщень і складів. До цього будинку в ніч з 15 на 16 вересня 1930 р. невідомі зловмисники вкинули бомбу. Вибух не відбувся лише тому, що від удару об підлогу пошкодився запальник²⁵³.

За даними МВС, «пацифікації» галицьких населених пунктів відбувалися згідно з аналогічною схемою:

«[...] відділ, прибувши до вказаного населеного пункту, оточував село (гміну) постерунками, викликав війта й гмінну раду, пояснював їм мету прибуття, вимагав видати зброю, вибухові і легкозаймисті матеріали, а також вказати підозрюваних осіб, тобто тих, хто переховують такі предмети. Із села нікого не випускали. Всі мешканці мали перебувати на власних обійстях, потім [прибулі] бралися до обшуків, що були дуже докладними. Обшукували житлові будинки, обори, стайні, комори, льохи, навіть стоги й скирти, причому перевертали й уже складені в коморах збори. Під час обшуків у установах і в більш підозрілих осіб навіть здирали підлоги й покрівлю на даху. У деяких випадках, коли власники не бажали віддати ключі або ховалися, щоб ускладнити проведення обшуку, – довелось виважити двері й замки. У деяких випадках навіть частково розбирали печі, адже і в них знаходили шукані предмети. Обшуки виявили чималу кількість зброї, різного військового обладнання, легкозаймистих матеріалів, як-от гнотів, які використовували саботажники при підпалах скирт і будівель, стрільного пороху та інших матеріалів, які служать для підпалювання»²⁵⁴.

Звіти органів безпеки не згадували, що деякими з реквізованих предметів можна було законно володіти (предмети повсякденного ужитку сільської людності). До цієї групи належали кусачки (у звітах вказані як знаряддя для перетинання телефонних дротів), або сірчану кислоту, необхідну в молочних кооперативах для вимірювання вмісту жиру в молоці (на думку поліції, вона служила для виготовлення вибухових речовин). У звітах також не повідомлялося, що знайдена під час обшуків зброя часто була стара чи зіпсована, або походила з періоду Першої світової війни.

²⁵² ЦДІАУЛ, ф. 344, оп. 1, спр. 6, арк. 2.

²⁵³ Я. Гура, «Пацифікація в Сокальському повіті 1930 року»: 294.

²⁵⁴ AAN, MSZ, sygn. 2253, s. 9.

Із уміщеної у повідомленні МВС інформації щодо конфіскації друкованих матеріалів випливало, що кількість вилучених примірників була більш ніж скромною. На терені Львівського воєводства в жовтні 1930 р., який подавали, як начебто особливо рясний, зокрема конфіскували: 13 прим. «Сурми», 35 прим. «Розбудови Нації»²⁵⁵, 23 прим. «Ватри»²⁵⁶, 173 прим. «Променя»²⁵⁷, 34 листівки та відозви (не тільки УВО) й 18 нелегальних брошур. У Станіславівському воєводстві конфісковано 17 прим. «Сурми», 8 прим. «Розбудови Нації», а в Тернопільському – 20 прим. «Сурми», 42 прим. «Розбудови Нації», 20 брошур УВО, примірник програми ОУН і чимало інших видань, зокрема з тими, які розповсюджували легально²⁵⁸. З наданої статистики важко з'ясувати, з якого періоду походили вилучені матеріали. У випадку органу Проводу українських націоналістів «Розбудова Нації», це видання мало в Польщі передплату до липня 1929 р., тобто до того його розповсюджували легально²⁵⁹.

Щоб виправдати насильство, влада висунула звинувачення, буцім «саботажна акція» розбудила непослух у селянських масах. Вважалося, що:

«Наслідком цього були виявлені ознаки зневаги й опору розпорядженням державної влади та її органів, а також спроби революціонізації мас діючими в підпіллі паліями. В результаті доходило до того, що вкрай зухвалі селянські маси ледве давали себе угамувати органам безпеки, і в багатьох випадках поліція мусила ужити до найбільш упертих фізичну силу, проте до використання зброї не дійшло. Українська преса підступно обмежилася лише до ролі реєстратора випадків нищення польського майна, що безсумнівно мало мету ще більше піднести активність елементів, згрупованих у УВО».²⁶⁰

У цитованому документі не згадано про цензуру, що обмежувала свободу вислову тодішньої преси, зокрема й української. Навіть сторонньому спостерігачеві було зрозуміло, що опір мешканців села, куди несподівано вступала озброєна поліція чи військо, малоймовірний. Звинувачення українців у «провокації» постало тоді, коли польська влада боронилася від звинувачень у побитті. Так було у випадку Юстина Федоришина. У звіті

²⁵⁵ «Розбудова Нації» – офіційний орган Проводу українських націоналістів, часопис виходив друком у 1928–1934 рр. Редакція до квітня 1929 р. розташовувалася в Берліні, пізніше у Празі, де видання друкували законно. До липня 1929 р. «Розбудову Нації» можна було легально розповсюджувати й у Польщі.

²⁵⁶ «Ватра» – часопис 14-го підготовчого куреня торговельної школи Товариства «Просвіта». Перше (і єдине) число «Ватри» з'явилося у 1930 р. у Львові.

²⁵⁷ «Промінь» – видаваний на Буковині студентський часопис, виходив у 1921–1923 рр.

²⁵⁸ AAN, MSW, sygn. 1250, s. 123–124. Див. також: док. № 85.

²⁵⁹ Centralne Archiwum Wojskowe (CAW), Oddział II Sztabu Generalnego i Głównego (Oddział II SzG), sygn. 1774/89/381, k. 12.

²⁶⁰ AAN, MSZ, sygn. 2253, s. 7.

МВС намагалося перекласти провину на нього ж, переконуючи, що той, скориставшись фактом посідання американського громадянства, лаяв військових, обзиваючи їх «польськими бандами»²⁶¹. Пояснення польської сторони не переконали посольство США у Варшаві, що звернулося з запитом у справі потерпілого до польського МЗС²⁶².

Застосування насильства карними підрозділами, котрі квартирували в українських селах, було повсюдним явищем. В окремих випадках доходило до використання вогнепальної зброї (з обох боків)²⁶³. У документах польського МВС йшлося про 4 випадки (по 2 у Львівському й Тернопільському воєводстві) замахів на життя особи, котра «бере участь у наведенні спокою»²⁶⁴. На боці «пацифікованих» також повідомлялося про випадки смерті²⁶⁵. Гучною стала в той період справа Михайла Боднара, учня 7 класу, якого звинуватили в замаху на вбивство і який намагався втекти від конвоїрів, а під час утечі був застрелений (26 вересня 1930 р.)²⁶⁶. Точна кількість загиблих, переважно внаслідок побиття, невідома. У різних публікаціях ми помічаємо чималі розбіжності: від 7²⁶⁷ до 35 померлих²⁶⁸.

Одним із частих закидів, які з'являвся в українських скаргах, була відмова в медичній допомозі потерпілим²⁶⁹. Аби задовольнити бодай частину

²⁶¹ Там само, с. 13.

²⁶² AAN, MSW, sygn. 1250, s. 128. Див. також: док. № 85. 18 жовтня 1930 р. до Посольства США у Варшаві прибув Юстин [у документі помилово Теодор] Федоришин, аби зізнатися, що його побили «пацифікаційні» підрозділи. Спершу Посольство хотіло відіслати його до генерального консульства, проте, у зв'язку з заявою, що він боїться арешту після виходу з території Посольства, його перевезли дипломатичним автоном, а представник американського Посольства переказав усну ноту польському МЗС. Див.: «Американська амбасада й УВО. Укр. саботажист користує з дипломатичної опіки», *Нова Зоря*, ч. 81 (23 жовтня 1930): 2. Див. також: *На вічну ганьбу Польщі, твердині варшавства в Європі* (Прага, 1930): 91–92; *Polish Atrocities in Ukraine*: 53–56.

²⁶³ Див., напр.: «Nieporządane incydenty», *Gazeta Lwowska*, nr 226 (1 października 1930): 1.

²⁶⁴ За даними МВС, від рук саботажників загинув вояк 4-ї роти Корпусу охорони пограниччя (КОП) Францішек Вибранец, підстрелений вартовий Міхал Ясінський, а під час перевірки документів поранений старший постовий Юзеф Трембецький. Окрім того, убито Анджея Тиховського. Див.: AAN, MSW Dopyty, sygn. 1073, s. 14.

²⁶⁵ R. Torzecki, «Przyczyny i skutki konfliktu polsko-ukraińskiego w czasie II wojny światowej», *Dzieje Najnowsze*, R. XXV, nr 3 (1993): 75. Серед жертв були, зокрема «[...] Дмитро Підгірний із Седлиськ поблизу Бібрки, застрелений під час утечі солдатом, і пастух худоби, німий Михайло Мовчан, застрелений невідомо ким під час стрілянини, яка подала між групою незнаних осіб, котрі стріляли із лісу в Васючині Рогатинського пов. у патруль поліції [...]» Див.: AAN, MSW Dopyty, sygn. 1073, s. 12, 14.

²⁶⁶ APL, UWL WSP, sygn. 413, s. 12; «Хроніка», *Сурма*, ч. 10 (жовтень 1930): 10.

²⁶⁷ В. Мудрий, «Пацифікація» в *Енциклопедія Українознавства. Словникова частина*, т. 5 (Київ, 1996): 1964; Іван Кедрин, *Життя – події – люди. Спомини і коментарі* (Нью-Йорк, 1976): 146.

²⁶⁸ Stephan Horak, *Poland and Her National Minorities, 1919–39* (New York, 1961).

²⁶⁹ *Pogrom proti Ukrajincům v Polsku* (Praha, 1930): 10.

потреб, митрополит Шептицький дозволив створити шпиталь. Його розмістили в будівлі кафедрального собору св. Юра у Львові. Прагнучи применшити це рішення, МВС заявило, що такий крок був суто пропагандистським, адже шпиталь – це одна палата, що не виконує необхідних умов, окрім того, там змогли прийняти 11 осіб, хоча говорили про тисячі жертв²⁷⁰.

Під час «пацифікації» зачинили 6 українських шкіл. 26 вересня 1930 р. у Тернополі закрили IV гімназію з українською (офіційно «руською») мовою навчання. Це вчинено під приводом затримання 3-х учнів цієї школи (19 вересня 1930 р.) з кусачками для дроту на вокзалі в Тернополі й закиду, що вони винні в скоєнні саботажів. Наступного місяця закрито приватну українську гімназію в Рогатині, яку провадила «Рідна школа»²⁷¹, й учні якої поширювали нелегальні видання УВО. Також закрито семикласну початкову школу, яку утримувала «Рідна школа» в Станіславові. У цьому місті теж ліквідували гімназію з українською мовою навчання. Пояснюючи своє рішення, МВС посилялося на результати обшуку від 25 березня 1930 р., вчиненого в зв'язку з діяльністю Юнацтва ОУН на території школи. У жовтні 1930 р. замкнуто VI клас гімназії з українською мовою навчання у Львові й арештовано двох її учнів за звинуваченням у тому, що вони викинули у вікно портрет президента Мосціцького²⁷². Врешті у листопаді ліквідовано приватну гімназію з українською мовою навчання ім. Івана Франка в Дрогобичі²⁷³.

Ліквідація шкіл спричинила протести української громади. Філія «Рідної школи» в Рогатині опублікувала у пресі повідомлення, заперечуючи закиди польської влади. У ньому пояснено, що всупереч чуткам, заарештовано 3, а не 36 учнів (3-поміж 300), як повідомляла польська преса. Крім того, затриманих незабаром звільнили. Зі шкільного персоналу заарештований лише лікар. Також цілковитою брехнею було твердження, наче з приміщення гімназії вивезли «4 підводи зброї та горючих матеріалів і антидержавної літератури». У зв'язку з нападом поблизу Бібрки, як ішлося в цьому повідомленні, всупереч твердженням, буцім усі нитки ведуть до гімназії в Рогатині, заарештований тільки один учень цієї школи, проте незабаром його відпустили на свободу²⁷⁴.

²⁷⁰ APL, UWL WSP, sygn. 413, s. 11.

²⁷¹ Українське педагогічне товариство «Рідна Школа» – освітньо-виховне товариство, існувало в 1881–1939 рр. у Львові. Спершу діяло як «Руське Товариство Педагогічне», у 1912 р. перейменоване на «Українське Педагогічне Товариство», в 1926 р. на «Українське педагогічне товариство “Рідна Школа”».

²⁷² AAN, MSW, sygn. 1250, s. 124. Див. також: док. № 85; «Тернопільська гімназія», *Український Бескид*, ч. 17 (24 листопада 1935): 1.

²⁷³ AAN, MSW, sygn. 1250, s. 125. Див. також: док. № 85.

²⁷⁴ «Komunikat w sprawie rozwiązania gimnazjum w Rohatynie», *Wiadomości Ukraińskie*, nr 3/300 (6 listopada 1930): 2.

Серйозним ударом, завданим «пацифікацією» українському молодіжному та виховному життю, стало рішення про розпуск водночас зі школами української скаутської організації «Пласт». 18 вересня 1930 р. відділ безпеки Львівської воєводської управи опублікував стосовно цього питання спеціальний циркуляр²⁷⁵. Через вісім днів адміністративні органи оголосили рішення про розпуск організації²⁷⁶. Приводом для ліквідації послужила участь його члена Гриця Пісецького в нападі на поштовий віз неподалік Бібрки²⁷⁷. Одним із доказів зв'язку між українським скаутингом і УВО визнано знайдену під час обшуку в Ілька Ілечка (26 вересня 1930 р.), голови «Пласту» в гміні Пруси Самборського повіту, копію циркуляра, в якому зокрема йшлося про нищення єврейських і польських будівель²⁷⁸. Своє рішення влада виправдовувала прагненням обмежити антипольські виступи, тим самим наче покладаючи на пластунів відповідальність за їхнє улаштування. Ліквідація «Пласту» насправді була спробою взяти під контроль виховання української молоді, адже українська скаутська організація в 1930 р. налічувала понад 6 тис. членів²⁷⁹. Польська влада також не признавалася, що ще в травні 1929 р. підготувала ліквідацію «Пласту». Тоді вона не наважилася на цей крок і очікувала відповіднішого моменту. Парадокс цього рішення полягав у тому, що воно мало протидіяти зв'язкам між скаутами з українським підпіллям, а тимчасом розпуск організації не тільки не призвів до послаблення націоналістичного підпілля, а навпаки – зміцнив його новими кадрами²⁸⁰.

Із «пацифікацією» в Галичині узгоджено рішення владних органів сусідніх воєводств, де мешкала українська людність. Це питання раніше не досліджувалося, проте події 1930 р. в Галичині й на інших теренах, населених українцями, чомусь не сприймають як елементи тієї ж державної політики. Це можна зауважити на прикладі Холмщини. 2 вересня 1930 р. під приводом запобігання поширенню «саботажної акції» в цих околицях,

²⁷⁵ ДАЛО, ф. 121, оп. 3, спр. 651, арк. 8.

²⁷⁶ AAN, Ambasada RP w Berlinie, sygn. 3676, s. 143–145; APL, UWL WSP, sygn. 410, s. 35–42. Див. також: В. Żongołowicz, *Dzienniki 1930–1936*: 49.

²⁷⁷ Борис Савчук, *Український Пласт 1911–1939* (Івано-Франківськ, 1996): 110.

²⁷⁸ AAN, MSW, sygn. 1250, s. 108.

²⁷⁹ Marek Syrynyk, *Ukraińcy w Polsce 1918–1939: oświata i szkolnictwo* (Wrocław, 1996): 124–125; R. Torzecki, *Kwestia ukraińska w Polsce...*: 310; Володимир Янів, «Український Пластовий Улад» в *Енциклопедія Українознавства. Загальна частина*, т. 3 (Київ, 1995): 955–975.

²⁸⁰ Микола Климишин, «Розвиток політичної думки учнів української гімназії у Станиславіві у двадцятих роках» в *Альманах Станиславівської землі. Збірник матеріалів до історії Станиславова і Станиславівщини*, ред.-упор. Богдан Краців (Нью-Йорк–Торонто–Мюнхен, 1975): 306; Б. Савчук, *Український Пласт 1911–1939*: 35; Петро Дужий, *Степан Бандера – символ нації. Ескізний нарис про життя і діяльність Провідника ОУН*. Частина перша (Львів, 1996): 25.

повітовий комендант державної поліції в Грубешові розіслав підлеглим йому постерункам наказ про посилене патрулювання. Він також вимагав звернути особливу увагу на маєтки, що належать полякам і осадникам-колоністам. Комендант рекомендував докласти всіх зусиль, аби не трапилося саботажів, а якби до них дійшло, наказував під загрозою покарання блискавично сповіщати²⁸¹. Під час «пацифікування» галицького села, 6 жовтня 1930 р. люблінський воєвода видав черговий наказ, цього разу про закриття на підлеглий йому території товариства «Рідна Хата». Це товариство відіграло ключову роль в організації місцевого українського освітньо-культурного і політичного життя на Холмщині, а ліквідація організації призвела до регресу²⁸².

Опубліковані дані про територію, охоплену «пацифікацією», були зі зрозумілих причин занижені, адже цей факт ставив під сумнів попередню інформацію про її хід. Поданий у грудні 1930 р. запит українських сенаторів щодо «пацифікації» на теренах Львівського, Тернопільського та Станіславівського воєводств містив список населених пунктів з 28 повітів, звідки отримано підтвердження про діяльність там поліційних і військових підрозділів²⁸³. За підрахунками українських послів і сенаторів, «пацифікація» в різних формах зачепила понад 30 повітів. Необхідно також зазначити, що в офіційно представленій статистиці не згадано про операції, які проводили місцеві поліційні сили²⁸⁴. Всупереч офіційному оголошенню Г. Сухенка-Сухоцького, наче 10 жовтня 1930 р. «пацифікацію» завершено²⁸⁵, інформації, що надходили з терену, підтверджували її тривання аж до парламентських виборів²⁸⁶.

²⁸¹ APL, Starostwo Powiatowe Hrubieszowskie, sygn. 84, k. 218. Див. також: док. № 4.

²⁸² Grzegorz Kuprianowicz, «Ukraińskie życie kulturalne na Chełmszczyźnie i Podlasiu Południowym w pierwszej połowie lat trzydziestych XX wieku», *Res Historica*, nr 31 (2011): 109. Українське благодійне товариство «Рідна Хата» – просвітне товариство на Холмщині і південному Підляшші. Існувало в 1919–1930 рр.

²⁸³ «Treść wniosku senatorów z Klubu Ukraińskiego w sprawie wypadków w związku z przeprowadzoną pacyfikacją na obszarach województw lwowskiego, stanisławowskiego i tarnopolskiego w miesiącach wrześniu, październiku i listopadzie 1930 r.», *Ukraińskie Materiały Specjalne*, nr 13 (30 grudnia 1930): 1–39. Див. також скорочений текст висновку в: *Polish Atrocities in Ukraine*: 312–365.

²⁸⁴ М. Швагуляк, «Пацифікація». Польська репресивна акція у Галичині 1930 р. і українська суспільність: 23. Згідно з уміщеним у «Liste breve...» списком, «пацифікація» проведена в 31 повіті. Див.: *Liste breve des actions de l'expédition pénale militaire et policiere envoyée par le Pouvoir de la République Polonaise contre la population ukrainienne en Galycie das les mois Septembre, Octobre, Novembre 1930* ([б.м.], 1931): 1–7.

²⁸⁵ «Akcja pacyfikacyjna zakończona», *Gazeta Lwowska*, nr 236 (12 października 1930): 3; «Дальші маневри уданів», *Нове Село*, ч. 28 (26 жовтня 1930): 6.

²⁸⁶ Див., напр.: «Nastroje wśród ludności ukraińskiej w Małopolsce Wschodniej», *Wiadomości Ukraińskie*, nr 2/299 (5.XI.1930): 1; «Ревізія в „Унді”», *Нове Село*, ч. 40 (9 листопада 1930): 1.

Наслідком «пацифікації» насамперед стали матеріальні втрати, завдані господарському життю, зокрема кооперативному рухові. Величезна кількість товарів, які належали українським кооперативам, а також частина будівель різних інституцій і їхня власність знищені. Так само матеріальних утрат зазнали багато приватних осіб.²⁸⁷ Процедура нищення майна й інституцій докладно описана в офіційних запитах українських парламентаріїв²⁸⁸. Однак необхідно пам'ятати, що головним наслідком «пацифікації» в Галичині стало тривале ослаблення українського національного життя. Деякі інституції, наприклад, «Пласт», не відродилися до кінця міжвоєнного періоду. У конкретному випадку це безпосередньо вплинуло на здатність формувати молоде покоління. «Пацифікація» сприяла майбутній радикалізації настроїв, послабила тенденцію до подолання етнічних бар'єрів і ворожнечі, й аж ніяк не творила позитивного образу владних органів II Польської Республіки.

Розквартирування поліції та військових підрозділів у селах супроводжувалося зловживаннями, що підживляли віру у правовий характер держави, яку вони представляли. Польське МВС намагалось спростовувати ці закиди, стверджуючи, що випадки неприйнятної поведінки функціонерів і військових були, «на щастя, нечисленні». Реальні події «пацифікації» суперечили цьому, насильство було повсякденністю. Його ілюстрували фото зруйнованих будівель і побитих людей, котрі документували дії, не передбачені жодним параграфом тогочасного кримінального кодексу. Трагізм ситуації призвів до того, що «пацифікація» залишила слід у народній творчості, яка не лише описує події, а й зберігає пам'ять про них²⁸⁹.

Непередбаченим наслідком «пацифікації» стало посилення огиди галицьких українців до органів влади Польської держави²⁹⁰. Репресії також,

²⁸⁷ Ілля Витанович, *Історія Українського Кооперативного Руху* (Нью-Йорк, 1964): 366; Mirosław Sycz, *Spółdzielczość ukraińska w Galicji w okresie II wojny światowej* (Warszawa, 1997): 44.

²⁸⁸ Див. док. № 75, 77.

²⁸⁹ ДАЛО, ф. 121, оп. 3, спр. 499, арк. 91; Підгаєцька земля. *Історично-мемуарний збірник*: 664.

²⁹⁰ Stephan M. Horak, «Byelorussian and Ukrainian Peasants in Poland 1919–1939. A Case Study in Peasantry under Foreign Rule», *The Ukrainian Review*, vol. XXIV, No. 3 (1977): 32; *Sprawa brzeska. Dokumenty i materiały*, opracował, wstępem i przypisami opatrzył Marian Leczyk (Warszawa, 1987): 248; Петро Чавс, «Громада Кам'янка Волоська у минулому і сучасному» в *Жовківщина. Історико-мемуарний збірник*, т. 3 (Жовква–Львів–Балтимор, 1997): 286. У вступі до книжки Бернарда Зінгера «Від Вітоса до Славека» Павел Гостовець (Єжи Стемповський) писав: «Дивовижна та легкість, із якою вожді, на відміну від простих смертних, ступають на шляхи, звідки нема вороття. Це змушує їх згодом зосередити увагу на засобах утримання при владі, якої мирним способом вони зрештою не можуть».

У царині національних справ пацифікація Галичини була таким безповоротним кроком, який задалегідь визначив долю східних окраїн. Польські впливи там відтоді

звичайно, не посприяли стримуванню діяльності українського націоналістичного підпілля. Навпаки, ці події стали «поживою» і одним з лейтмотивів пропаганди ОУН, яка закликала до помсти за «паціфікацію», і на міфі про неї конструювала «виправдання» для застосування терору й замахів на польських політиків і посадових осіб, як от Тадеуш Голувко чи Броніслав Перацький.

V. «Саботажна акція» та «паціфікація» в оцінці українського «легального сектора»

Влітку 1930 р. українські політичні партії не бачили підстав, аби говорити про «саботажну акцію УВО». Цю позицію вони також послідовно бороили і в період «паціфікації». Причину численних навмисних пожеж, як уже згадувалося, вони вбачали в «асекраційних злочинах» і анархічній поставі суспільства, доведеного до розпачу економічною кризою, або ж діяльного з невідомих мотивів. У зв'язку з цькуванням у польській пресі та розпорядженнями місцевих органів влади, котрі покладали співвідповідальність за ці інциденти на загал української громади, керівництво окремих українських партій офіційно заперечувало такі закиди²⁹¹. Про це йшлося в статті «Підпали», опублікованій 11 вересня 1930 р. в «Ділі»²⁹², єдиному на той час українському щоденному виданні Галичини. Вона з'явилася як редакційний матеріал, а оскільки головний редактор Василь Мудрий сидів у в'язниці, її підготував Іван Кедрин-Рудницький²⁹³. Текст статті був надзвичайно значущим, адже його можна розглядати як офіційну позицію найважливішого українського політичного середовища в Галичині. Автор статті зазначив, що усупереч твердженню львівського воєводи Б. Наконечнікова-Клюковського, що українцям не можна приписувати

не переставали відступати, щоб обмежитися урешті, зокрема у сфері діяльності всемогутнього Корпусу охорони пограниччя, до суто військової окупації. Було ясно, що східні окраїни відпадуть від Польщі при першому ж потрясінні. В останні передвоєнні роки я прощався із ними кількаразово, гадаючи щоразу, що бачу їх востанне. Паціфікація Галичини була очевидним доказом, що на неминучий уже відтоді процес відпадиння східних окраїн вождь так само не має жодного рецепту». Paweł Hostowicz, «Słowo wstępne» w B. Singer, *Od Witosa do Ślawka* (Warszawa, 1990): 13–14.

²⁹¹ Krzysztof Lewandowski, *Sprawa ukraińska w polityce zagranicznej Czechosłowacji w latach 1918–1932* (Wrocław, 1974): 294.

²⁹² «Підпали», *Діло*, ч. 201 (11 вересня 1930): 1. Див. також: док. № 9.

²⁹³ Іван Кедрин-Рудницький (1896–1995) – український журналіст, політичний діяч. Працював у газеті «Діло», пресовий референт Української парламентарної репрезентації у Варшавському Сеймі. Член ЦК УНДО. Відповідав за підтримання зв'язків між УНДО й Організацією українських націоналістів та урядом УНР на чужині. Після еміграції до США в 1949 р. голова Спілки українських журналістів в Америці та заступник голови Наукового Товариства ім. Т. Шевченка в Америці.

всі підпали, на їхні плечі покладена відповідальність за сукупність подій. Він зауважив, що «визвольницький український рух» найбільше потерпає від «таких подій, як ті масові підпали»²⁹⁴. Аналогічну позицію у ставленні до «саботажної акції», «пацифікації» й дедалі численніших антиукраїнських виступів зайняла редакція «Нової Зорі», впливовий тижневик, який репрезентував українські консервативні кола. У зверненні до польської громади, опублікованому 2 жовтня 1930 р., редакція писала:

«Від кількох тижнів наш край став ареною незвичайних і дуже сумних подій. З одного боку невловимі руки під покровом ночі палять по селах збіжжа й господарські будинки польських великих земельних власників і взагалі поодиноких громадян-Поляків, атакують публичні, державні і громадські об'єкти, як залізниці, телеграфи, телефони, мости і т. д. З другого: 1) також невловимі руки так само палять збіжжа й господарські будинки українського духовенства й поодиноких громадян-Українців, нищать українські громадянські установи, як читальні, кооперативи, висаджують в повітря українські школи й читальні, як школу ім. кн. Льва у Львові, читальню в Збоїсках і т. д. атакують навіть українські монастирі, як монастир оо. Студитів на Знесінню під Львовом; 2) адміністраційна влада висилає на села карні військові експедиції, накладає на селян обов'язок вартувати по фільварках і на ланах та робить їх матеріально відповідальними за евентуальні шкоди, переводить серед Українців численні ревізії й арештування, розв'язує українські установи, як 8-класові українські гімназії в Дрогобичи, Рогатині і Тернополі, 7-класову українську народню школу в Станиславові, цілий Пласт, ряд читалень „Просвіти“, Лугів, Соколів і т. д. В першому випадку, як твердить польська сторона, се саботажі, які виконує Українська Військова Організація (УВО); в другому – се очевидні реванжі з польської сторони й урядова „пацифікація“ краю. [...]

Але чи ж може мирне українське населення відповідати за вчинки невідомої, невідповідальної, підпольної організації, на яку не має впливу, якої терористичних актів не апробує і з якої революційною діяльністю взагалі не солідаризується? [...]

[В]иступаючи проти актів насильства невідповідальної, підпольної організації УВО, ми тим більш рішучіше мусимо виступити і протестувати проти актів „реванжу“ польського громадянства та проти такої „пацифікації“ нашого краю, яку ведуть урядові чинники. [...]

Ми не промовляємо за безкарністю. Але щоб карати в цілі поправи, на те треба безумовно наперед доказати вину тих, котрих карається»²⁹⁵.

Нагадуючи про слова львівського воєводи, – як це раніше вчинило «Діло», – «Нова Зоря» застерігала, що польська влада помиляється,

²⁹⁴ І. Кедрин, *Життя – події – люди*: 152–155; М. Feliński, *Українцы в Polsce odrodzonej*: 136.

²⁹⁵ «Слово до польського громадянства. Про саботажі, реванжі і пацифікацію. На чий млин вода?», *Нова Зоря*, ч. 75 (2 жовтня 1930): 1–2.

вважаючи, що таким чином втихомирить українське населення. Наслідки цих дій, як вона писала, будуть протилежними від очікуваних, а репресії заженуть українську молодь до лав УВО²⁹⁶.

Згадані декларації оприлюднені в період, коли учасники політичного життя мусили зосередити увагу на передвиборній конкуренції. Тимчасом питання захисту «пацифікованої» людності ставало для них найважливішим завданням поточної політики. 25 вересня 1930 р. три основні українські партії – УНДО, УСРП і УСДП – ухвалили комюніке, в якому висловили спільну позицію та відмежувалися від виконавців підпалів. Підкреслено, що ціла українська громада не може нести відповідальність за діяльність окремих осіб²⁹⁷. Обговорюючи це питання, один з лідерів УСДП Микола Ганкевич²⁹⁸ в інтерв'ю для львівського часопису «Dziennik Ludowy» сказав:

«Тактика, якої перед виборами тримається санаційний табір, не є новою ані оригінальною. Це давна тактика ворогів демократії [...]

Ті самі методи пристосовують тепер у Польщі наслідники європейських диктаторів. А тут на східних окраїнах Польщі мають вони тепер облекшене завдання. Окрім боротьби між демократією та диктатурою в гру входить національний антагонізм, входить польсько-українська проблема. І тут у саму пору прийшли злочинні замах невідповідальних безумців, виконувані наче на замовлення найгірших ворогів українського народу, ворогів розумного полагодження польсько-української справи. [...]²⁹⁹

Демокрація [sic!] стверджує рішучо, що всякі акти саботажистів є актами людей нерозумних, або провокаторів, за яких українське громадянство не відповідає. Це зрештою стверджувала нераз українська преса, але польська націоналістична преса про це вимовно мовчала; мовчала про це передовсім преса санаційна»³⁰⁰.

Спробували втрутитися також церковні чинники. Попри хворобу, несподівано для польських політиків 1 жовтня 1930 р. до Варшави прибув митрополит Андрей Шептицький³⁰¹. Первісна мета візиту – участь у Комісії єпископату з правових питань, але перебування у Варшаві він використав

²⁹⁶ «Слово до польського громадянства. Про саботажі, реванжі і пацифікацію. На чий млин вода?», *Нова Зоря*, ч. 75 (2 жовтня 1930): 1–2.

²⁹⁷ ААН, MSW Dopyływy, sygn. 1073, s. 6–7; М. Швагуляк, «Пацифікація». *Польська репресивна акція у Галичині 1930 р. і українська суспільність*: 27.

²⁹⁸ Микола Ганкевич (1869–1931) – політичний і профспілковий діяч, ідеолог австромарксизму в українській соціал-демократії, засновник Української соціал-демократичної партії та співредактор її пресових органів. Заступник голови Головної Української Ради (1914–1915) і віце-президент Загальної української ради (1915–1918), член Польської соціалістичної партії, батько відомого польського історика Генрика Верещицького.

²⁹⁹ Квадратними дужками зазначено уривок тексту, конфіскований цензурою.

³⁰⁰ Цит. за: «Микола Ганкевич про нинішні події», *Діло*, ч. 221 (5 жовтня 1930): 2.

³⁰¹ Див. док. № 27.

і для спроб утрутитися в перебіг подій на рівні урядових кіл. Митрополитові не вдалося отримати згоду на аудієнцію ні у президента Ігнація Мосьціцького, ні у прем'єр-міністра Юзефа Пілсудського, проте він зустрівся з міністром внутрішніх справ Славойом Феліціаном Складковським³⁰², наступного дня – з віце-прем'єром Юзефом Беком³⁰³, а 3 жовтня – з головою ББСУ Валерієм Славеком³⁰⁴. Звіт про зустріч, застерігши, що він не може розкрити деталей у зв'язку зі зобов'язанням дотримання таємниці, митрополит Шептицький опублікував на сторінках «Діла»:

«Скажу тільки загально, що завданням моїх розмов було звернути увагу відповідальних чинників на те, що т.зв. пацифікація на практиці зводиться до того, що поліційні та військові відділи допускаються у місцевостях, через які переходять, масових надужит' і безправств у відношенні до сільського українського населення та у відношенні до українського національно-культурного дорібку по селах і містах. Я підкреслював, що за підпали не можна перекидати масової відповідальности на все мирне населення, яке не має і не може мати з ними нічого спільного. Коло половини серпня виплачено у варшавському воевідстві, наприклад, за спалене збіже 200 проц[ентів] премій тоді, коли у львівському воевідстві виплати премій не доходили до 100 проц[ентів]. Це один з доказів не те, що при підпалях малося до діла і зі спекуляцією на асекураціях. У Сх[ідній] Галичині великий відсоток підпалів треба віднести на рахунок комуністів, яким залежить на тому, щоби на тій території заціплювати та поглиблювати т. зв. клясову ненависть, а попри те використовувати для своїх цілей національні антагонізми. Вся діяльність т. зв. пацифікаційних поліційних і військових відділів на території Сх[ідної] Галичини приносить у результаті найбільше користи для комуністів»³⁰⁵.

Після тих розмов митрополит повернувся до Львова. Однак уже 7 жовтня знову полетів до Варшави³⁰⁶. Офіційною метою другої поїздки була участь у міжнародному конгресі з питань боротьби з торгівлею людьми, але, як і попереднього разу, він запланував зустрічі у справі «пацифікації». У день прильоту його прийняв о. Броніслав Жонголович, заступник міністра релігійних конфесій і народної освіти³⁰⁷. Наступного дня Шептицький

³⁰² «Metropolita Szeptycki w Warszawie», *Gazeta Lwowska*, nr 228 (3 października 1930): 2; «Митрополит Шептицький у мін. Складковського», *Діло*, ч. 220 (4 жовтня 1930): с. 4.

³⁰³ Юзеф Бек (Józef Beck, 1894–1944) – польський політик, міністр закордонних справ Польщі (1932–1939).

³⁰⁴ «Metropolita Szeptycki u Ministra Becka», *Gazeta Lwowska*, nr 229 (4 października 1930): 1.

³⁰⁵ «Розмова з Високопреосвященим Митрополитом Андреем», *Діло*, ч. 222 (7 жовтня 1930): 1.

³⁰⁶ «Metropolita Szeptycki w Warszawie», *Gazeta Lwowska*, nr 233 (9 października 1930): 1.

³⁰⁷ B. Żongołłowicz, *Dzienniki 1930–1936*: 56.

розмовляв з міністром юстиції Станіславом Царом³⁰⁸ і міністром релігійних конфесій і публічної освіти Славоміром Червінським³⁰⁹. Неофіційну бесіду з іншими польськими політиками він мав 11 жовтня³¹⁰.

Подібні переговори з польською владою намагалися вести і політики провідних українських партій. Голові УНДО Дмитрові Левицькому вдалося встановити контакти з директором політичного департаменту МВС Казімежем Стаміровським³¹¹. 2 жовтня з цим польським політиком також поспілкувався колишній маршалок (спікер) Сенату Михайло Галуцинський³¹². Як і у разі ініціатив митрополита Шептицького, клопотання політиків УНДО жодним чином не вплинули на коригування польської політики у справі «нацифікації» українських сіл³¹³. Тим не менше, 4 жовтня 1930 р. УНДО звернулася з пам'ятною запискою (меморіалом) до Президії Ради міністрів. У ній йшлося, що:

«[...] підпали й пожежі стали справжнім лихом для людності, чого ніхто не заперече, і навіть кожен може бути вдячний владі, якщо вона вирішила боротися зі злом і не допустити його подальшого поширення. Тим більше це було доцільно, оскільки пожежі сіяли гасла відплати й реваншу з польського боку. [...] лише невеликий відсоток випадків можна записати на рахунок занархізованих одиниць з-поміж українців, а в решті випадків усі докази вказували на комуністичну агітацію, на провокаційну роботу, покликану виправдати відплатну акцію проти української люд-

³⁰⁸ Станіслав Цар (Stanisław Car, 1882–1938) – польський політик і громадський діяч, правник, міністр юстиції (1928–1929, 1930), заступник голови (1930–1935) і голова (маршалок) Сейму (1935–1938).

³⁰⁹ «Odpowiedź Min. Cara i Czerwińskiego na interwencję Metropolity Szeptyckiego. Nie ma podstaw do zmiany zarządzeń», *Gazeta Lwowska*, nr 234 (10 października 1930): 1; «Інтервенція митр. Шептицького», *Діло*, ч. 225 (10 жовтня 1930): 4. Славомір Червінський (Sławomir Czerwiński, 1885–1931) – польський політик, член ББСУ, міністр релігійних конфесій і публічної освіти у 1929–1931 рр.

³¹⁰ «З побуту митр. Шептицького у Варшаві», *Діло*, ч. 228 (14 жовтня 1930): 4.

³¹¹ Казімеж Стаміровський (Kazimierz Stamirowski, 1884–1943) – польський політик, підполковник, ад'ютант Ю. Пілсудського. Від 1929 р. директор політичного департаменту Міністерства внутрішніх справ Польщі.

³¹² «Митрополит Шептицький у мін. Бека», *Діло*, ч. 221 (5 жовтня 1930): 1; «Metropolita Szeptycki u Ministra Becka», *Gazeta Lwowska*, nr 229 (4 października 1930): 1. Михайло Галуцинський (1878–1931) – український політик, педагог, публіцист, культурно-освітній і громадський діяч. Командант Легіону УСС, член Наукового Товариства ім. Т. Шевченка. З 1928 р. був сенатором і заступником голови польського Сенату, а з 1930 р. послом Сейму. У 1930–1931 рр. один із керівників УНДО.

³¹³ A. Chojnowski, *Koncepcje polityki narodowościowej rządów polskich*: 174; R. Torzecki, «Sheptyts'kyi and Polish Society» in *Morality and Reality. The Life and Times of Andrei Sheptyts'kyi*, ed. Paul Robert Magocsi (Edmonton, 1989): 86–87.

ності й українських установ, в решті на спекулятивні практики власників збіжжя, щоб страховими преміями відшкодувати собі втрати, зумовлені низькими цінами на збіжжя»³¹⁴.

У пам'ятній записці нагадували, що занепокоєні подіями діячі УНДО вже раніше вислали делегацію до львівського воєводи. До її складу входили колишні парламентарії Михайло Галущинський і Володимир Целевич. Під час зустрічі вони від імені всього середовища підтвердили негативне ставлення до підпалів³¹⁵.

Ставлення до людної під час «пацифікації» послужило причиною оприлюднення 13 жовтня 1930 р. пастирського листа. Під ним підписалися сім греко-католицьких єпископів. У цьому документі піддано критиці і діяльність виконавців саботажів, і реакцію польської влади. Зазначено, що винних слід покарати, а єпископи не можуть відповідати за людей, які виконують накази таємних організацій³¹⁶. Польська влада намагалася змусити Шептицького змінити зміст документа. Оскільки він не погодився, частину пастирського листа (два уривки) конфісковано³¹⁷. Ця подія знайшла відгук на світовій арені, тим більше, що повний текст пастирського листа надрукували українські газети, котрі виходили в еміграції, а його зміст переказали церковній владі в Римі³¹⁸.

Поширення правлячими колами міфу про «саботажну акцію» було засобом відвернути увагу від основної вісі політичної суперечки та претекстом, аби змусити польську громаду Галичини підтримати владу. Цей аспект висвітлюють щомісячні звіти галицьких воєвод, які аналізують виборчу активність української громади та масштаби підтримки правлячого табору. Деякі польські історики вже давно це зауважили:

«Диверсійна діяльність ОУН була для уряду лише приводом для „пацифікації“, вчиненої під виглядом маневрів кавалерії на терені КОК VI³¹⁹. Насправді, йшлося про руйнування українського визвольного руху, легального й нелегального, а також про створення ситуації, яка би сприяла санаційному чудові над [виборчою] урною на близьких уже парламентських виборах»³²⁰.

³¹⁴ ЦДАУЛ, ф. 344, оп. 1, спр. 6, арк. 1.

³¹⁵ Там само.

³¹⁶ Bohdan Budurowycz, «Sheptyts'kyi and the Ukrainian National Movement after 1914» in *Morality and Reality. The Life and Times of Andrei Sheptyts'kyi*: 55.

³¹⁷ ААН, МWRiP, sygn. 928, s. 608–611; «Пастирський Лист Сімох Галицьких Гр.-Кат. Владик», *Нова Зоря*, ч. 82 (26 жовтня 1930): 1.

³¹⁸ Див. док. № 37.

³¹⁹ Командування округи корпусу № VI з центром у Львові. – прим. пер.

³²⁰ Roman Juryś, Tadeusz Szafran, *Pitaval polityczny 1918–1939* (Warszawa, 1971): 307.

Поліційні та військові загони виведені з галицьких сіл, усупереч обіцянкам, лише після виборів до Сенату. Їхня присутність у цьому районі до часу виборів уможливлювала ефективне блокування передвиборчих ініціатив українських партій. В умовах репресій вони були неспроможні конкурувати з партією влади – Безпартійним блоком співпраці з урядом. Кандидати цього утворення втішалися явною підтримкою з боку місцевої адміністрації³²¹, а також намагалися перехопити українські голоси (зокрема, вміщували до своїх виборчих списків українських кандидатів).

³²¹ Досконалий опис тогочасних подій знаходимо у спогадах Зигмунта Ключовського. Хоча він мешкав на Холмщині, але то був терен, де восени 1930 р. уряд також чинив зусилля, що поціяли в місцевий український рух. У опублікованих спогадах З. Ключовський писав: «Невдалі вибори 1928 року дали такий Сейм і Сенат, що [...] на листопад 1930 року були розписані нові. Навчений невдачею на попередніх виборах, Безпартійний блок співпраці з урядом завчасу узявся до діла й масової агітації. Усіляко підтримуваний урядом, він мав у розпорядженні чималі кошти, крім того йому була забезпечена допомога й співпраця з боку адміністрації, зокрема воєводств і староств [...]. Від цього прямо залежала їхня службова кар'єра [...].

Староста [...] встав у перші лави борців за мандати для ББСУ. Він не гребував нічим. Він тиснув на службовців, міських голів, війтів, а поліцію то вже цілковито було упряжено в передвиборчу діяльність.

Усіляким чином ускладнювали організацію віч і передвиборчих зборів опозиційних партій, під різними приводами затримували й бодай ненадовго садили до арешту партійних агітаторів [...], знищували опозиційну пропагандистську літературу. При визначенні кандидатів на послів голос старости мав вирішальне значення [...] Настав день виборів до Сейму. Цього дня беззаконь, насильств, шахрайств було найбільше. Уся поліція [...] перетворилася в загоничів ББСУ. Посилаючись на приписи законодавства, службовці поліції пильнували, щоб на відстані певної кількості метрів від виборчої дільниці не велася жодна агітація, а водночас самі впихали виборцям у руки картки зі списком номеру першого [ББСУ]. Вони безсоромно чинили це навіть на самих виборчих дільницях.

В принципі, голосування було таємним, проте довірені особи й деякі члени комісії уважно стежили, хто яку картку вкладає до отриманого конверту. Це спонукало багатьох виборців – передусім службовців – демонстративно вкладати „одинку“, щоб продемонструвати свою лояльність, часто всупереч справжнім переконанням. [...]

Під різними приводами намагалися ускладнити голосування тим, про кого було відомо, що це противники ББСУ, а позаяк у провінції всі знайомі, то неважко було в тому зорієнтуватися. Ставили під сумнів тотожність виборців, їхній вік, місце мешкання, вимагали показувати особисті документи, які мало хто мав при собі, – і не пускали до голосування.

Із євреями церемонилися ще менше. Невірно назване ім'я, перекручене прізвище, помилково названий номер дому, – цього вистачало, щоб відсунути їх від урни. Натомість не чинили найменших труднощів тим, хто голосував за „одинку“. [...]». Див.: Zygmunt Klukowski, *Zamojszczyzna*, t. I: 1918–1943 (Warszawa, 2007): 42–43.

Майже через десять років після «пацифікації» непересічний спостерігач і знавець реалій українського політичного життя, адвокат Степан Шухевич³²² на шпальтах газети «Краківські Вісті»³²³ сформулював аналогічну тезу про її зв'язок із виборчими планами «санаційного» середовища:

«Вкінці свідчить про це мова фактів, а саме т. зв. „виборчий календар“ з 1930 р. Згідно з отим календарем, що його долучили до розпорядку президента польської держави з 30. серпня 1930 р. [...], начальники громад мали 19. вересня 1930 р. виповнити викази виборців і 20. вересня 1930 р. мали вони ті викази виборців переслати до голови окружної комісії. 27. вересня 1930 р. та комісія викладала викази виборців до прилюдного перегляду, 10. жовтня 1930 р. був останній день перегляду лист виборців, а 11. жовтня 1930 р. останній день для зголошування реклямацій. 16. листопада 1930 р. були вибори до Союму.

Інтенсивна „пацифікація“ почалася 16. вересня 1930 р., а покінчилася в половині листопада 1930 р. Це був саме той час, у якому за виборчим календарем увесь загал мав брати живу участь у приготуваннях до виборів і в самих виборах. Мимходом кажучи, „пацифікація“ розпочалася тоді, коли провід ОУН наказав уже припинити саботажі й коли та акція вже дійсно припинилась»³²⁴.

Щоб зауважити зв'язок між «пацифікацією» і політичними цілями її ініціаторів, вистачить порівняти результати, отримані українськими партіями під час парламентських виборів у Польщі, проведених у 1922, 1928 і 1930 рр.³²⁵ Виборча статистика підказувала владним колам, що вони зможуть отримати більшу, ніж досі, підтримку, обмеживши вплив окремих середовищ. Досвід заборони стотисячної Білоруської селянсько-робітничої громади³²⁶, здобутий у 1927 р., зміцнив переконання, що можна ефективно скористатися силовими методами й помітно обмежити впливи українських угруповань.

³²² Степан Шухевич (1877–1945) – адвокат, український громадський і військовий діяч, отаман УСС та УГА. Захисник українських активістів на численних судових процесах у Галичині в міжвоєнний період.

³²³ «Краківські Вісті» – український щоденник (окремий варіант часопису одночасно був тижневником), який виходив у Кракові (1940–1944) та Відні (1944–1945).

³²⁴ Степан Шухевич, «Причинок до історії українських політичних процесів за Польщі», *Краківські Вісті* (10.02.1941) [<https://zbruc.eu/node/47534>, перегляд 22.03.2018].

³²⁵ «Udział Ukraińców w wyborach do Sejmu i Senatu», *Sprawy Narodowościowe*, nr 5–6 (1930): 594–595; «Події в Галичині і вибори», *Нова Зоря*, ч. 80 (19 жовтня 1930): 4. Див. також: *Sprawa brzeska. Dokumenty i materiały*: 247.

³²⁶ Білоруська селянсько-робітничка громада (пол. *Białoruska Włościańsko-Robotnicza Hromada*) – радикальна (ліва) політична партія, створена 1925 р. Кільканадцять місяців від створення нараховувала понад 100 тис. членів.

**Українські послы і сенатори з Галичини, Волині, Полісся,
Підляшшя й Холмщини в польському парламенті у 1922–1935 рр.**

Парламентське формування	Каденція парламенту					
	1922–1928		1928–1930		1930–1935	
	Сейм	Сенат	Сейм	Сенат	Сейм	Сенат
Українська парламентарна репрезентація	10	5	26	9	17	3
«Угодовський» табір	6	–	4	1	9	2
Радянофільський табір	9	1	7	1	–	–
Українська соціалістично-радикальна партія	–	–	8	1	3	1
Загалом	25	6	45	12	29	6
Загалом у Сеймі й Сенаті	31		57		35	

Джерело: M. Szumiło, «Ukraińska elita polityczna w Drugiej Rzeczypospolitej», Dzieje Najnowsze, nr 3 (2002): 23.

У 1922 р. українські політичні партії бойкотували вибори у Галичині. До парламенту звідти ввійшли лише декілька українців, які кандидували з проурядових списків. Через шість років, під час виборів 1928 р. явка виборців на теренах Галичини, за офіційними даними, становила у Львівському воєводстві 75,7 %, Станіславівському – 75,7 %, Тернопільському – 77,9 %. За українські виборчі списки там проголосували 922 тис. виборців, що становило 46,3 % від загальної кількості осіб, які взяли участь у виборах³²⁷. З-поміж українських партій найчисленніше представництво здобуло УНДО.

Через два роки, в 1930 р., УНДО і УСРП здобули в Галичині майже на 86 тис. голосів менше, ніж під час попередніх виборів. З огляду на «зростання» виборчої явки, це відобразилося на кількості здобутих мандатів. У підсумку УНДО здобуло їх тільки 17, а УСРП – 3. Напередодні виборів до Сенату «Діло» писало:

«Вистане сказати, що соймові вибори відбувались у нас не лише в ненормальних, але в особливих умовах. Чи повірить хто з вас, що в нашому краю так нараз зросли симпатії до одинки³²⁸, що наш нарід віддав їй по декотрих округах аж по три свої українські мандати з 1928-го року? Або чи найдеться між нами хтось такий наївний, що повірив би, що в станіславівській, гірській окрузі, до того при поганій погоді, голосувало близько 100 відсоток виборців? Ясно, що ні, і тому можемо сміло говорити, що соймові вибори не є відбиткою настроїв українських народніх мас»³²⁹.

³²⁷ M. Szumiło, *Ukraińska Reprezentacja Parlamentarna w Sejmie i Senacie RP...*: 49–50.

³²⁸ Виборчий список №1 ББСУ. – прим. пер.

³²⁹ «Перед виборами до Сенату», *Діло*, ч. 259 (20 листопада 1930): 1.

На виборах до Сенату на терені Галичини УНДО вдалося здобути 3 мандати, а УСРП – 1. Це менше, ніж два роки перед тим. Варто також відзначити, що питання про шахрайства, якими супроводжувалися вибори до обох палат, було предметом скарги українських політиків, скерованої до Верховного Суду.

У контексті українських угруповань у Галичині важливою також була підтримка, офіційно надана ББСУ. На виборах до Сейму в 1930 р. ця політична сила, згідно з опублікованими даними, перемогла на цій території. У Галичині вона здобула 1 208 225 голосів (52,5 %), тобто майже вдвічі більше, ніж на попередніх виборах³³⁰.

Українські послы й сенатори від Галичини, Волині, Полісся й Холмщини, обрані на парламентських виборах 1928 і 1930 рр.

Партія	Українські парламентарії			
	Сейм		Сенат	
	1928	1930	1928	1930
УНДО	23	17	9	3
УСРП	8	3	1	1
«Сель-Союз»	2	0	0	0
Безпартійні	1	0	0	0
«Сель-Роб» ³²⁵ і УПП ³²⁶	7	0	1	0
ББСУ	4	8	1	2
Усього	45	28	12	6

*Джерело: М. Szumiło, *Ukraińska Reprezentacja Parlamentarna w Sejmie i Senacie RP (1928–1939)* (Warszawa, 2007): 57; О. Ю. Зайцев, «Представники українських політичних партій Західної України в парламенті Польщі (1922–1939 рр.)», *Український історичний журнал*, ч. 1 (1993): 72–84.*

Під час виборів до Сейму й Сенату, на думку українських політичних партій, значна кількість українців вирішили піти до виборчих урн. Це сталося наперекір «пацифікації», за відсутності виборчої кампанії з боку українських партій і в умовах ув'язнення частини кандидатів. Варто додати,

³³⁰ М. Szumiło, *Ukraińska Reprezentacja Parlamentarna w Sejmie i Senacie RP...*: 146.

³³¹ Українське селянсько-робітничє соціалістичне об'єднання (пол. *Ukraiński Włościanсько-Robotniczy Związek Socjalistyczny*; скорочено Сель-Роб) виникло в жовтні 1926 р. У травні 1928 р. дійшло до розколу партії, більшість утворила фракцію «Українське селянсько-робітничє соціалістичне об'єднання „Єдність“», яка підпорядкувалась комуністам. У 1932 р. Сель-Роб ліквідований польською владою.

³³² Українська Партія Праці (УПП) – політична організація радянофільського спрямування, заснована 1927 р. у Львові з членів УНДО.

що після завершення виборів у в'язниці надалі перебували шість новообраних парламентаріїв. Результати виборів були далекі від задовільних, але з огляду на умови, в яких вони були досягнуті, вибір нових українських парламентаріїв трактували як підтвердження наявності в галицьких українців серйозної політичної бази та спроможності до формування, навіть за несприятливих умов, власного представництва.

VI. «Відплатна акція»

Проявом радикалізації польських середовищ стали публічні вимоги помститися українцям³³³. Ці вимоги надихали, втім, лише почасти, повідомлення в пресі й позиція влади, котра покладала відповідальність за саботаж і підпали господарств, які належали польській людині, не тільки на УВО-ОУН, а й на весь український національний рух³³⁴. Заклики до «помсти» стали реакцією на розвиток українського національного життя й відображали, так само, як справжні антипольські акти терору українського націоналістичного підпілля, стан тогочасних польсько-українських відносин³³⁵. Наростаюча атмосфера жаху, котру іноді супроводжували чутки про підготовку до українського повстання, сприяла формуванню звинувачень у колективній провині, організації цькування українських інституцій і вимогам їх розпустити³³⁶. Це питання досі окремо не досліджували.

Перші замаху на українське майно під гаслом «відплати за саботаж» трапилися в серпні 1930 р.³³⁷ Ознайомлення з матеріалами преси підтверджує, що вже тоді вони відбувалися по всій Галичині³³⁸. Свідчення про серйозність ситуації, а водночас оповіщення про каральні експедиції, знаходимо у замітці в пресі, що інформує про вступ Броніслава Наконечнікова-Клюковського на посаду львівського воєводи. До речі, в українських середовищах ширилася чутка, що відставка його попередника пов'язана з небажанням здійснювати «пацифікацію» за допомогою об'єднаних загонів поліції та війська.

Описуючи привітання Б. Наконечнікова-Клюковського 31 серпня 1930 р. на залізничному вокзалі у Львові, «Gazeta Lwowska» писала:

³³³ A. Chojnowski, *Koncepcje polityki narodowościowej rządów polskich*: 158.

³³⁴ Див. док. № 31, 75.

³³⁵ «Czas zerwać ze szkodliwym liberalizmem! woła całe społeczeństwo wschodniej Małopolski», *Ilustrowany Kuryer Codzienny*, nr 212 (9 sierpnia 1930): 11.

³³⁶ «Кому це потрібне?», *Свобода*, ч. 38 (21 вересня 1930): 2; М. Швагуляк, «Пацифікація». *Польська репресивна акція у Галичині 1930 р. і українська суспільність*: 10–11; Р. Скакун, «Пацифікація»: *Польські репресії 1930 року в Галичині*: 42.

³³⁷ «Горить майно Українців», *Нова Зоря*, ч. 69 (11 вересня 1930): 1; «Горить українське добро», *Свобода*, ч. 37 (14 вересня 1930); *Pogrom proti Ukrajincům v Polsku* (Praha, 1930): 7.

³³⁸ «Як виглядає польська самооборона?», *Сурма*, ч. 10 (жовтень 1930): 11–12.

«Пан воевода поїхав із вокзалу просто до воеводського палацу, наказавши негайно з'явитися у нього п. начальника від[ділу] безпеку [Базилію] Роговському³³⁹, воеводському комендантові поліції Грабовському й начальникові слідчої управи у воеводській комендатурі інспекторові [Романові] Штабі³⁴⁰, з якими він провів півгодинну нараду. У зв'язку із подальшими актами саботажу, п. Воевода видав цілу низку інструкцій та відредагував відповідну телеграму до Міністерства внутрішніх справ.

Пан Воевода Наконечников-Клюковський має рішучий намір ужити найгостріших заходів, щоб покласти край підривній акції саботажників, хоча, з іншого боку, є рішучим противником будь-яких відплатних акцій з боку польського суспільства»³⁴¹.

Та попри заяву львівського воеводи, події набули ще небезпечнішого обороту. На початку вересня й надалі тривали активні напади на українські установи. «Gazeta Lwowska», з посиланням на повідомлення Польської телеграфної агенції, про одну з таких подій писала: «Дня 8 п. м. бл. год. 20.30 закладено міну під будівлю читальні „Просвіти” в Манаєві, пов. Зборів, Тернопільське воеводство. Міна вибухнула й ушкодила частину будівлі. Невідомі зловмисники прибули верхи на конях із боку села Олеїв. Вчинивши це, вони на зворотному шляху застрелили русина Василя Прощанецького. Розслідування триває»³⁴².

Процитоване повідомлення було однією з ознак ескалації антиукраїнських настроїв. Їхня інтенсифікація відбулася після початку «пацифікації» та принесла нові акти антиукраїнського терору. 16 вересня до садиби повітової спілки кооперативів у Сокалі невідомий злочинець укинув бомбу (заряд не вибухнув). Тієї ж ночі і в тій же місцевості чорнилом облите вивіску Українського кооперативного банку³⁴³, а на стінах будинку розліплено плакати Комітету оборонців східних окраїн (Komitetu Obrońców Kresów Wschodnich). 21 вересня вибухнула бомба в українській школі ім. кн. Льва на Персенківці у Львові, керованій «Рідною Школою». Заряд був уміщений у шафі, тому вибух знищив внутрішнє облаштування однієї з кімнат. На території школи знайшли і другу бомбу, яка не встигла вибухнути. Того ж місяця, коли на Левандівці неподалік від Львова, як повідомляла

³³⁹ Базилій Роговський (Bazyli Rogowski, 1894–1960) – начальник відділу публічної безпеки воеводської управи у Львові (1930–1931), рівненський староста (1936–1938), тернопільський воевода (1939).

³⁴⁰ Роман Штаба (Roman Sztaba, ?–1942) – начальник слідчого відділу воеводської комендатури поліції у Львові (1927–1931).

³⁴¹ «Zarządzenie P. Wojewody lwowskiego», *Gazeta Lwowska*, nr 201 (2 września 1930): 3.

³⁴² «Mina pod budynkiem „Proswity”», *Gazeta Lwowska*, nr 210 (12 września 1930): 2.

³⁴³ Український Кооперативний Банк (Українбанк) – після реорганізації в 1924 р. Крайового Кредитового Союзу, кооперативний банк, підпорядкований Центральному Кооперативному Банку (Центробанк).

українська преса, через необережність робітників стався підпал дошок у будинку Товариства народної школи³⁴⁴, польська сторона приписала українцям відповідальність за розпалювання пожежі. Наступної ночі знищені кооператив, український дитячий садок, школа й помешкання учителя³⁴⁵. Також у вересні писали про підпал збіжжя на обійсті в Петра Бриковича у Тернополі та спробу підпалити двері неподалік від майдану Сокола Батька у Львові³⁴⁶.

Симптомом наростання атмосфери конфлікту стали збори гуртків місцевих польських товариств і студентських корпорацій, на яких ухвалювали вічові резолюції та звернення до влади. Такі маніфестації, до речі, часом відбувалися і поза межами Галичини, на теренах, де не мешкала українська людність³⁴⁷. Надто, читаючи звіти воєвод і повідомлення у пресі про тодішні передвиборні зустрічі на терені Галичині, може скластися враження, що їхнім неодмінним пунктом було ухвалення декларацій під гаслом «помсти за саботаж». Радикальні антиукраїнські вимоги лунали в спеціальних повідомленнях, які видавали різні інституції³⁴⁸. У них закликали уряд розпустити українські культурні, освітні та господарські установи, замкнути всі типи українських шкіл, звільнити або перевести вглиб країни українських державних службовців і вчителів, а на їхнє місце взяти осіб лише польської національності³⁴⁹. На місцевому рівні почали утворюватися комітети Спілки оборони східних окраїн³⁵⁰ або «комітети самооборони». Вони ставили собі за мету спостерігати за антиукраїнською акцією. Ініціативу щодо цього висунула Спілка офіцерів запасу (*Związek Oficerów Rezerwy*)³⁵¹. Варто зазначити, що згадана Спілка оборони східних окраїн утішалася підтримкою державної влади і провадила в її інтересах пропагандистську

³⁴⁴ Товариство народної школи (пол. *Towarzystwo Szkoły Ludowej*) – польська освітня організація, заснована в 1891 р. Першим її головою став поет Адам Ашик.

³⁴⁵ «Нищать українське добро», *Свобода*, ч. 39 (28 вересня 1930) [число конфісковане]: 3.

³⁴⁶ «Горить українське добро», *Свобода*, ч. 37 (14 вересня 1930): 3.

³⁴⁷ «Radom protestuje przeciwko sabotazom ukraińskim», *Gazeta Lwowska*, nr 209 (11 września 1930): 2.

³⁴⁸ Р. Скакун, «Паціфікація»: *Польські репресії 1930 року в Галичині*: 42. Див. також: «„Пшиспособене войскове“ і саботажі», *Діло*, ч. 220 (4 жовтня 1930): 3; «Nadzwyczajny Zjazd delagatów Związku Oficerów Rezerwy Ziemi Wschodnich», *Gazeta Lwowska*, nr 221 (25 września 1930): 4.

³⁴⁹ ЦДІАУЛ, ф. 344, оп. 1, спр. 6, арк. 1.

³⁵⁰ Спілка оборони / оборонців східних окраїн (*Związek Obrony/Obrońców Kresów Wschodnich*) – організація ветеранів польської армії. Своєю назвою перегукувалася з чинною від 1918 р. Спілкою оборони західних окраїн (*Związek Obrony Kresów Zachodnich*).

³⁵¹ Спілка офіцерів запасу Польської Республіки (*Związek Oficerów Rezerwy Rzeczypospolitej Polskiej*) – польська організація, що постала у 1922 р. як спілка ветеранів офіцерів запасу. Гасло спілки: «Все для Держави – Держава понад усе!».

кампанію. У передвиборний період, під приводом протидії «українським саботажам», її члени проголошували гасло мобілізації польського суспільства і закликали до підтримки ББСУ³⁵².

Кількість активних антиукраїнських виступів, зареєстрованих польськими органами безпеки, виразно відрізнялася від того, що повідомляла польська й українська преса. МВС визнало, що до «відплатних акцій», «які при іноді кумедних результатах завдають незмірної моральної шкоди», слід ставитися серйозно³⁵³. Поява активних нападів на українські установи не була чимось новим, але досі цього не фіксували в таких великих масштабах. У цитованому «Комюніке № 5...» МВС представляло «відплатну акцію» як «небажаний корелят репресивної акції». Також підтверджено, що вона стосувалася території всієї Галичини. У документі наведена статистика «відплат» за період від липня до кінця грудня 1930 р., замикаючи їх цифрою 16³⁵⁴.

Згідно з цим списком, у Львівському воєводстві польська влада занотувала лише два випадки: знищення приміщення «Центросоюзу»³⁵⁵ «внаслідок підриву накопиченого там вибухового матеріалу» і руйнування читальні «Просвіти» у Бібрському повіті, також із використанням вибухових матеріалів³⁵⁶. Перший замах, який трапився 2 жовтня 1930 р., набув широкого розголосу. Його детально описала преса³⁵⁷. Вибух бомби на складах центрального бюро кооперативу знищив деякі з приміщень і створив загрозу для життя тих, хто у них перебував, призвів до ушкоджень у сусідніх приміщеннях, які частково належали польським інституціям. «Діло» виступило проти намагань підважити вагомість цієї події, ба навіть покласти відповідальність на українців. Полемізуючи із польською пресою, щоденник з великою дозою сарказму писав:

«Ця преса, очевидно, забула всі ті поклики та заклики до „самооборони“ і реванжів, які містила на своїх сторінках і не хоче вірити, щоби їх хтонебудь з польської сторони проводив тепер у життя. Виходить, що спалення пластового табору на Соколі, висадження в воздух української школи на Личакові, читальні „Просвіти“ у Збоїсках, як і взагалі всі останніми днями нотовані в пресі підпали та спустошення українського

³⁵² «Rada Naczelną Obrony Kresów Wschodnich», *Gazeta Lwowska*, nr 238 (15 października 1930): 4.

³⁵³ AAN, MSW, sygn. 1250, s. 125.

³⁵⁴ Там само, s. 125–128.

³⁵⁵ Союз кооперативних союзів у Львові (Центросоюз) – торговельна інституція української кооперації; заснований у 1899 р. в Перемишлі; постачав споживчі та галантерейні товари, сільськогосподарські машини і знаряддя, будматеріали, штучне угноєння, насіння, збував сільськогосподарські продукти.

³⁵⁶ AAN, MSW, sygn. 1250, s. 126. Див. також: док. № 85.

³⁵⁷ «Вибух бомби у Центросоюзі», *Діло*, ч. 220 (4 жовтня 1930): 4.

приватного і громадського добра і накінець останній страшний вибух у кам'яниці Центросоюзу не є наслідком підготованого здавна польською шовіністичною пресою й ендецькими „самооборонними” організаціями реванжу, а виключно діло українських рук.

Але здороводумаючій людині важко в це повірити, щоби в нинішний страшний час самі українці нищили своє власне добро та руйнували національний дорібок поколінь. На ділі маємо до діла з реванжами»³⁵⁸.

У Станіславівському воєводстві, за даними МВС, трапилося 4 випадки знищення українських об'єктів з використанням вибухових речовин. Одним із них було підкладення (8 жовтня 1930 р.) гранати під приміщення читальні «Просвіти» в с. Фрага Рогатинського повіту. Польська влада намагалася пояснити вибух тим, що він стався унаслідок накопичення вибухових матеріалів, прихованих у приміщеннях українських установ, які відтак підривали, щоби знищити приміщення й уникнути «пацифікації». Цю інтерпретацію послабив той факт, що не виявлено виконавців злочину. Через день у Галичі в Станіславівському повіті вибуховий матеріал підклали в пивниці будинку, де була садиба читальні «Просвіти». Внаслідок вибуху зруйновано сходовий майданчик, двері й шибки. Підозрюваних у вчиненні цього руйнування заарештували і передали під суд³⁵⁹. Два наступні акти антиукраїнського терору на території Станіславівського повіту трапилися 16 жовтня. У першому випадку невідомі зловмисники підклали вибухівку під могилу Українських січових стрільців³⁶⁰ в Княжому, в результаті чого ушкоджена половина могили. У другому – в Ямниці невідомі лиходії знищили рами та шибки і внутрішнє спорядження приміщення «Просвіти»³⁶¹.

У Тернопільському воєводстві трапилося 10 саботажів українських об'єктів. Серед них – низка підпалів у Глещаві Тербовельського повіту: 2 жовтня намагалися спалити загороди, 3 жовтня вчинено три підпали (одного стогу сіна і двох загород), 4 жовтня підпалили загороди, котрі намагалися спалити попереднього дня, 5 жовтня підпалили стодолу. Через кільканадцять днів, 22 жовтня, підпалена з використанням бензину книжкова крамниця «Червоної Калини» в Золочеві та скинуто хрест із могили невідомого українського солдата в Довжанці Тернопільського повіту й частково розкопано могилу. Того ж дня також розкопано могилу українського солдата в Прошовій Тернопільського повіту, а 24 жовтня в Тербовлі замащено

³⁵⁸ «Реванжі», *Діло*, ч. 221 (5 жовтня 1930): 1.

³⁵⁹ AAN, MSW, sygn. 1250, s. 125. Див. також: док. № 85; «Під закидом замаху на чит. „Просвіти”», *Діло*, ч. 228 (14 жовтня 1930): 4.

³⁶⁰ Українські Січові Стрільці (УСС) – українське національне військове формування в складі австро-угорської армії, сформоване з добровольців. Базою для його підготовки було товариство «Січові стрільці», засноване 1913 р.

³⁶¹ AAN, MSW, sygn.1250, s. 126.

сумішшю смоли, каніфолі й жиру бл. 20 вивісок з написами українською мовою³⁶². Перші сім інцидентів на терені Тернопільського воєводства МВС характеризувало так:

«Підпали ці сталися одразу ж після від'їзду з Глещави ескадрону уланів, який там перебував упродовж однієї ночі – із 1 проти 2.X п[оточного] р[оку] в експедиції. Метою розпалювання цих пожеж була спроба продемонструвати, що вогонь був підкладений розквартированими уланами, таким чином вони хотіли показати, що не тільки українці палять польське майно, а й поляки палять майно українців.

Виконавці цих підпалів, руської національності, були виявлені та віддані судовій владі»³⁶³.

Ймовірність цієї оцінки підважували згадки про те, що підпали вчинені в білий день. Адже вкрай проблематично сподіватися від заляканої людності, буцім вона не знає, що подібні інциденти можуть спровокувати повернення до села незваної карної експедиції.

Перелік актів антиукраїнського терору, який підготувало МВС, був вибіркоким і не вичерпував сукупності подій. Окрім актів тероризму, перелічених у згаданих повідомленнях преси та наведеному комюніке, варто згадати про події 14 жовтня 1930 р. у Львові, коли відбулися бурхливі антиукраїнські демонстрації. Цього дня група польських студентів вищих шкіл, яка налічувала кількадесят осіб, атакувала серед білого дня українські установи. Нападники били шибки і зривали вивіски. Під час нападу постраждали приміщення бібліотеки, музею та книгарні Наукового Товариства ім. Т. Шевченка і декілька інших українських інституцій (і єврейських, на яких були вивіски українською), розташованих по вул. Руській. Через пару годин після цих подій більша в декілька разів група польської молоді напала на будинок греко-католицької семінарії, заходилася бити шибки у крамницях і садибах багатьох українських інституцій, розташованих у центрі міста. Частина з атакованих установ була вже два тижні до того метою подібних атак. Уночі демонстранти закидали камінням приміщення українського сирітського притулку й монастиря сестер василіянок. Атаки польської молоді, як тлумачила преса, нібито спровокувала фальшива

³⁶² Там само, s. 127.

³⁶³ Там само. З українського боку лунали ствердження, що називали арешти українців за звинуваченнями у вчиненні замахів на власні інституції провокаційними діями поліції, котра вчергове перекидала відповідальність на українську сторону. У книжці «На вічну ганьбу Польщі», яку видала ОУН, написано: «Провокації польської поліції йшли так далеко, що за бомбові замаху на українські культурні, економічні установи заарештовано українців під закидом, що це вони виконавці замахів». Див.: *На вічну ганьбу Польщі, твердині варварства в Європі*: 13.

чутка про «українські саботажі» і про те, «начебто українці підпалили трибуну на Перзенківці»³⁶⁴.

Після парламентських виборів питання про антиукраїнські виступи порушено з парламентської трибуни. У січні 1931 р. про них нагадав, переслідуючи, звісно, власну політичну мету, посол Здзіслав Стронський із ББСУ. У своєму виступі він звинуватив у розпалюванні ненависті до українців посла Станіслава Римара³⁶⁵, представника Національної партії³⁶⁶. Це нікого не здивувало, оскільки локальних діячів цього угруповання часто звинувачували у використанні злоби дня і підбурюванні польської людності до «розправи» з українцями. Розпалюванням напруженості керували не тільки діячі радикальної правіці, як правило, пов'язані з середовищем національних демократів. Із вимогою радикальної реакції влади й «помсти» також виступали середовища, пов'язані з санаційним табором.

Єдиним польським угрупованням, яке послідовно виступало проти будь-яких спроб нападів на українську громаду в Галичині, були члени Польської соціалістичної партії. Незалежно від ставлення до підпалів, які трапилися влітку 1930 р., вони засудили «пацифікацію» та її методи, протестували проти застосування принципу колективної відповідальності й будь-яких «низових» антиукраїнських акцій. Той факт, що вони мали скромні можливості для протидії, котрі в принципі обмежувалися протестами, призвів до того, що в умовах прогресувальної ворожості не вони задавали тон новому курсові державної політики в українському питанні.

VII. У тіні «пацифікації»

Українські політики змогли зайнятися проблемою «пацифікації» лише після парламентських виборів. Конституювання нового Сейму і Сенату привело до послаблення репресій, а нові парламентарії, які в них засідали, опинилися під захистом імунітету, котрий, хоча й не цілком їх захищав, проте давав більшу свободу слова. Формування нового українського полі-

³⁶⁴ «„Демонстрації“ львівських корпорантів», *Діло*, ч. 231 (17 жовтня 1930): 4; «Memento історії. Перестаньте заогнювати відносини в краю!», *Нова Зоря*, ч. 80 (19.X.1930): 1; *Polish Atrocities in Ukraine*: 208–213. Наукове Товариство ім. Т. Шевченка (НТШ) – утворене в 1873 р. наукове товариство, структури якого існують і досі. У 1897–1916 рр. НТШ очолював Михайло Грушевський; у міжвоєнний період зберігало свій престиж, у наукових середовищах його вважали неформальною українською Академією Наук.

³⁶⁵ Станіслав Римар (Stanisław Rymar, 1886–1965) – польський політик, член націонал-демократичного (ендецького) табору, посол до польського Сейму (1922–1927, 1930–1935).

³⁶⁶ *Sabotaż ukraiński i akcja pacyfikacyjna*: 37–38. Національна партія (Stronnictwo Narodowe) – польська радикальна націоналістична партія. Постає в 1928 р. на базі Народно-національної спілки (Związek Ludowo-Narodowy), була спадкоємицею традицій утвореної в 1893 р. Національної ліги й одним із формувань політичного табору, званого Національною демократією (Narodowa Demokracja), скорочено «ендеція / ендеки». Одним із чільних ідеологів нурту був Роман Дмовський.

тичного представництва не означало, що воно цілковито перебирає на себе всі обов'язки у справі здобуття відшкодувань за збитки і жертви, яких під час «пацифікації» зазнало населення. Величезні зусилля й далі чинили політичні партії, зокрема найсильніше українське формування – УНДО. Це угруповання мало найбільшу кількість послів і senatorів, а під час «пацифікації» відзначилося найефективнішою організацією з накопичення інформації про завдану шкоду, збитки і зловживання.

Від грудня 1930 р. ексекютива УНДО збиралася раз у тиждень. Це тривало аж до скликання засідання центрального комітету (ЦК) партії, що відбулося 31 січня 1931 р. «Пацифікації» присвячено подальші наради ЦК УНДО 1 лютого, 14 лютого і 7 березня 1931 р., а також наради ексекютиви УНДО від 21 і 24 лютого 1931 р. На останньому зі згаданих засідань ЦК УНДО, у якому взяли участь 26 осіб, повідомлено про стан переговорів з урядовою стороною та її політичним запіллям. У наступні місяці ексекютива УНДО провела низку зустрічей, у ході яких постійно обговорювалися наслідки «пацифікації»³⁶⁷.

З огляду на пильність цього питання, 17 грудня 1930 р. сенатори з Українського клубу оголосили в Сенаті перший запит щодо брутальних методів, застосованих під час «пацифікації». За словами заявників, постійним явищем під час «пацифікації» було зривання вивісок і руйнування приміщень українських установ, особливо читалень «Просвіти», крамниць і молочарських кооперативів. Поліція та військо нищили майно, гіпсові погруддя і портрети Шевченка й усілякі картини (і патріотичні, і жанрові), причому знущалися з українських національних почуттів. «Пацифікатори» руйнували матеріальний доробок окремих осіб, у яких проводили обшуки, троцачи меблі, вибиваючи вікна, навмисно зміщуючи різні види зернових, розшиваючи стріхи; на мешканців села накладали контрибуції у формі обов'язкових поставок відповідної кількості збіжжя, сіна, продуктів харчування та грошових сум у готівці. Хоча поліційні загони в деяких населених пунктах із розумінням ставилися до сільського населення, проте військові загони обходилися з ним жорстоко. Дуже часто «пацифікаційні акції» проводили у гмінах, де ніколи не було жодних проявів саботажу. Чинили арешти українських адвокатів, оскільки мешканці зверталися до них за порадою та з наміром подати скарги. У тих українських лікарів, які надавали допомогу потерпілому населенню, проводили обшуки³⁶⁸.

³⁶⁷ ЦДІАУЛ, ф. 344, оп. 1, спр. 37, арк. 1–2.

³⁶⁸ Див. док. № 75. Див. також: «Wniosek ukraiński w sprawie tzw. pacyfikacji Małopolski Wschodniej», *Wiadomości Ukraińskie*, nr 44/341 (29 grudnia 1930): 1–2; «Treść wniosku senatorów z Klubu Ukraińskiego w sprawie wypadków w związku z przeprowadzoną pacyfikacją na obszarach województw lwowskiego, stanisławowskiego i tarnopolskiego w miesiącach wrześniu, październiku i listopadzie 1930 r.», *Ukraińskie Materiały Specjalne*, nr 13 (30 grudnia 1930): 1–39.

Намагаючись протидіяти звинуваченням, через три тижні, 9 січня 1931 р., на засіданні бюджетної комісії Сейму виступив міністр внутрішніх справ Славой Феліціян Складковський. Він атакував винуватців саботаїв, заявивши, що вони були членами українського підпілля, а також засудив легальні українські організації. У виступі, підготованому в нападливому тоні, він уперше публічно представив звіт про «пацифікаційну» операцію. Наводячи цифри, поінформував, начебто органи влади володіють документом, – це він наводив, як доказ причетності УВО-ОУН до пожеж улітку 1930 р., – у якому ОУН інформувала, що підрозділи організації в еміграції отримали наказ засновувати протестні комітети у місцях свого перебування. Цей документ повідомляв про роботу націоналістичних прес-служб у Швейцарії, Берліні, Литві та Бельгії. Складковський говорив про відправку реферантурою пропаганди ПУН матеріалів про події в краї безпосередньо до всіх відділів ОУН у Європі, а в Литву переказувала їх, – що не відповідало дійсності, – по радіо³⁶⁹. Згаданий документ – це лист, відправлений з Праги до редакції газети «Діло», що потрапив до рук поліції під час обшуку, влаштованого там 31 жовтня 1930 р.³⁷⁰

На засіданні тієї ж парламентської бюджетної комісії, на якому виступив зі звинуваченнями міністр Складковський, слово взяв посол Михайло Матчак, депутат від УСРП. Він дорікнув главі МВС, що «пацифікацій» зазнали села, де не було жодних випадків саботажу чи пожеж. Посол від УНДО Остап Луцький³⁷¹ на цьому засіданні висунув звинувачення в осудній поведінці поліції під час «пацифікації»³⁷².

Із подібними звинуваченнями в Сеймі виступали й інші українські посли. Щоразу автори запитів заявляли, що під час «пацифікації» відбувалися жорстокі побиття і було декілька смертельних випадків. Вони підкреслювали, що людиність змушували ухвалювати резолюції, на підставі яких представники влади розпускали українські організації, а іноді нищили громадське майно й українські національні символи. Вони нагадували, що під час «пацифікації» вжито методи, котрі запобігали подальшому розслідуванню завданої шкоди. Ці методи полягали в усуненні номерів з мундирів і головних уборів службовців поліції, котрі брали участь у опе-

³⁶⁹ *Sabotaż ukraiński i akcja pacyfikacyjna*: 16–17; M. Feliński, *Ukraińcy w Polsce odrodzonej*: 139–140.

³⁷⁰ APL, UWL WSP, sygn. 413, s. 10. Див. також: AAN, MSW, sygn. 1250, s. 186–187, APL; UWL WSP, sygn. 413, s. 22–23; AAN, MSW Dopyływu, sygn. 1073, s. 21.

³⁷¹ Остап Луцький (1883–1941) – український політичний і громадський діяч, кооператор, публіцист і поет. Полковник, ад'ютант австрійського архикнязя Вільгельма Габсбурга (Василя Вишиваного), у 1929–1939 рр. голова Ревізійного союзу українських кооператив (РСУК), посол до польського Сейму від УНДО (1930–1935) та сенатор (1935–1939).

³⁷² AAN, MSW, sygn. 808, s. 22–24; «Obrady Komisji Budżetowej», *Robotnik*, nr 13 (11 stycznia 1931): 2.

рації, виїзді з села постійних поліцейних постерунків на час перебування «пацифікаційних» підрозділів. Із сеймової трибуни лунали скарги на те, що суди відмовлялися проводити судово-медичне обстеження побитих³⁷³.

Українські скарги ні в Сеймі, ні в Сенаті в більшості польських політичних угруповань не знайшли підтримки. Винятком була лише позиція членів Польської соціалістичної партії, що послідовно засуджували «пацифікацію». Брак прихильності до українських вимог проявився особливо 16 січня 1931 р., коли українські послы внесли особисто маршалку (спікерові) Сейму запит у справі «пацифікації»³⁷⁴. Звітуючи про це, «Діло» написало: «Цей внесок зложено як звичайний, бо наші послы не змогли здобути потрібної кількості підписів на зголошення наглого внеску (потрібно 75 підписів)»³⁷⁵.

У ході подальших засідань Сейму і Сенату ці законодавчі органи ще багаторазово поверталися з ініціативи українських парламентаріїв до питання «пацифікації». З'явилися також чергові запити. На сеймовий форум потрапив опис «пацифікації» сіл Криве, Саранчуки, Литятин і Лепишин у Бережанському повіті. Автори запиту пояснювали, що наведені факти були відомі адміністративній, судовій і прокурорській владі, але жоден з представників цих інституцій не відреагував на скарги³⁷⁶. Подібна доля спіткала й перелічені запити і пропозиції українських парламентаріїв. Коли йшлося про інші скарги, скажімо, побиття в Бережанах, польська влада стверджувала, що звинувачення безпідставні, так само оцінено і скаргу на арешти й побиття мешканців села Криве³⁷⁷.

Від літа 1930 р. українське національне життя в Галичині опинилося під «обстрілом» польської преси³⁷⁸. За винятком декількох видань, як-от згадуваного часопису «Robotnik»³⁷⁹, більшість із них не цуралася постійного осуду українських легальних партій і пов'язаної з ними преси, звинувачуючи їх навіть у славленні «саботажної акції». Більшість польських видань свідомо замовчували офіційні декларації та заяви різних українських

³⁷³ AAN, MSW, sygn. 808, s. 22–24; Іван Скочиляс, «Пацифікація в Уличні» в *Дрогобищина – земля Івана Франка*, під ред. Луки Луціва (Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто, 1973): 440.

³⁷⁴ *Sejm Rzeczypospolitej Polskiej*. Okres III. Sprawozdanie Stenograficzne z 6 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej dn. 16 stycznia 1931 r., łam VI/4.

³⁷⁵ «Засідання сойму», *Діло*, ч. 13 (21 січня 1931): 3.

³⁷⁶ «Interpelacja Nr 26 posłów z Klubu Ukraińskiego do Panów Ministrów Spraw Wewnętrznych i Sprawiedliwości w sprawie nadużyć jakich dopuścili się funkcjonariusze Policji Państwowej we wsiach Krzywe, Saranczuki, Litjatyn i Lępyszyn powiatu brzeżańskiego», *Ukraińskie Materiały Specjalne*, nr 19 (8.V.1931): 1–14; AAN, MSW, sygn. 809, s. 9.

³⁷⁷ ЦДАУЛ, ф. 205, оп. 1, стр. 629, арк. 26–29.

³⁷⁸ «Pacyfikacja», *Gazeta Lwowska*, nr 229 (4 października 1930): 1.

³⁷⁹ «Odpowiedź», *Robotnik*, nr 323 (22 października 1930): 1.

груп, не згадували вони і про цензуру, що травила українські часописи. Натомість у польській громадській думці тоді глибоко вкоренилася теза, котру охоче підхоплюють і сучасні дослідники, про іноземне джерело «саботажної акції»³⁸⁰. Найчастіше вона лунала у версії німецьких натхненників, яку намагалося підтримувати і МЗС Польщі³⁸¹. Воно переконувало, що до започаткування «саботажної акції» призвела промова німецького міністра Готфріда Тревірануса³⁸² про перегляд кордонів Польщі³⁸³.

У МВС підтримували цю тезу, проте водночас розбудовували інтерпретацію генези «саботажної акції» створенням «концепції планованих заходів, але втілених у життя приховано й потай навіть усередині самої організації». Згідно з новою інтерпретацією, причина того, що УВО-ОУН ухвалила рішення про початок «саботажної акції», начебто полягала у спробі скористатися внутрішнім конфліктом між урядом і Сеймом, важкою економічною ситуацією, а також вірою в перебільшені німецькі інформації щодо «підступів опозиції» в Польщі. В одному з документів МВС знаходимо спробу поєднати згадані концепції. У ньому стверджувалося, що «надії на ослаблення сили і внутрішньої єдності Польщі завдяки внутрішнім заворушенням, на можливість повернення українського питання на міжнародні форуми, а також острах перед дедалі сильнішими у руському суспільстві тенденціями лояльно ставитися до польської держави, викликали у керівників УВО рішення – байдуже, чи під впливом німецької режисури, чи під впливом уже наявних фактів [...]», що й призвело до ініціювання «саботажної акції»³⁸⁴.

³⁸⁰ «Komisja budżetowa rozpoczęła obrady. Budżet min. spraw wewnętrznych w ogniu dyskusji» w *Ilustrowany Kurier Codzienny*, nr 11 (11 stycznia 1931): 11.

³⁸¹ AAN, MSZ, sygn. 2253, s. 1. Цю точку зору намагалися прищепити й іноземній громадській думці. У виданій у 1931 р. в Монреалі брошурі «Impartial Opinion of British Journalists on Recent Events in Poland», де передруковано статтю з лондонського часопису «The Times» за 12 грудня 1930 р., описуючи в ній історію польсько-українських стосунків і представляючи коротку характеристику УВО, автор стверджував: «Інтерес німецьких військових кіл до українського націоналізму не новина. Він виразно постав іще до 1914 р.» . Див.: *Impartial Opinion of British Journalists on Recent Events in Poland* (Montreal, 1931): 8.

³⁸² Готфрід Тревіранус (Gottfried Treviranus, 1891–1971) – німецький політик, діяч Німецької національної народної партії (Deutschnationale Volkspartei, DNVP) та Консервативної народної партії (Konservative Volkspartei). Міністр окупованих територій (1930), а відтак транспорту (1930–1931); після приходу до влади нацистів і «ночі довгих ножів» виїхав з Німеччини.

³⁸³ AAN, MSW, sygn. 1250, s. 119. Див. також: Eugeniusz Koko, *W nadziei na zgodę. Polski ruch socjalistyczny wobec kwestii narodowościowej w Polsce (1918–1939)* (Gdańsk, 1995): 112; Iwo Werschler, *Z dziejów obozu belwederskiego. Tadeusz Hołowko życie i działalność* (Warszawa, 1984): 286; Antoni Szczęśniak, Wiesław Szota, *Droga do nikąd. Działalność Organizacji Ukraińskich Nacjonalistów i jej likwidacja w Polsce* (Warszawa, 1973): 19.

³⁸⁴ AAN, MSW, sygn. 1250, s. 118–119. Див. також: док. № 85.

Острах перед формуванням негативного образу Польщі на міжнародній арені у зв'язку зі звинуваченнями у проведенні «пацифікації Східної Галичини» змусив санаційний табір вдатися до тактичних заходів, які створювали шанси для пом'якшення критики з-за кордону³⁸⁵. З цієї причини, за дорученням Юзефа Пілсудського, конфіденційні переговори у справі «пацифікації» з послами Українського посольського клубу ініціювала Президія ББСУ³⁸⁶. 20 січня 1931 р. Януш Єнджеєвич³⁸⁷ повідомив маршалка (спікера) Сейму Казімежа Швітальського³⁸⁸ про намір їх провести. Того ж дня Швітальський порозмовляв із послами Михайлом Галуцинським і Остапом Луцьким із Української парламентарної репрезентації. Під час зустрічі українські політики зокрема клопотали про звільнення з в'язниці трьох чільних українських діячів: Дмитра Левицького, Любомира Макарушки й Дмитра Палііва³⁸⁹.

Через десять днів, 30 січня 1931 р. Президія Ради міністрів влаштувала у Варшаві конференцію, в якій узяли участь прем'єр-міністр Валерій Славек, Броніслав Перацький, Славой Феліціян Складковський, Чеслав Міхаловський³⁹⁰, Казімеж Стаміровський, Славомір Червінський і воєводи Броніслав Наконечніков-Клюковський, Казімеж Мошинський³⁹¹, Зигмунт Ягодзінський³⁹², а також Адам Коц³⁹³, Януш Єнджеєвич і Тадеуш Голувко³⁹⁴.

³⁸⁵ Див. док. № 44, 55.

³⁸⁶ AAN, MSZ, sygn. 2254, s. 16–17.

³⁸⁷ Януш Єнджеєвич (Janusz Jędrzejewicz, 1885–1951) – майор Війська Польського, політик угруповання Ю. Пілсудського, член ББСУ, міністр релігійних вировизнань і публічної освіти (1931–1934), прем'єр-міністр польського уряду (1933–1934), автор реформи польської освітньої системи.

³⁸⁸ Казімеж Швітальський (Kazimierz Świtalski, 1886–1962) – польський політик, співробітник Ю. Пілсудського, міністр релігійних вировизнань і публічної освіти (1928–1929), прем'єр-міністр польського уряду (1929), маршалок (голова) польського Сейму (1930–1935).

³⁸⁹ Kazimierz Świtalski, *Diariusz 1919–1935* (Warszawa, 1992): 548–549.

³⁹⁰ Чеслав Міхаловський (Czesław Michałowski, 1885–1941) – польський політик, правник, міністр юстиції та генеральний прокурор у Польщі в 1930–1936 рр.

³⁹¹ Казімеж Мошинський (Kazimierz Moszyński, 1881–1966) – польський політик, міський голова Овруча (1907–1919), працював у воєводській адміністрації на Волині, тернопільський воєвода у 1928–1933 рр.

³⁹² Зигмунт Ягодзінський (Zygmunt Jagodziński, 1891–1968) – польський політик, поручник Війська Польського, станіславівський воєвода у 1930–1936 рр.

³⁹³ Адам Коц (Adam Kos, 1891–1969) – польський політик, полковник Війська Польського, шеф штабу Командування Округу VI Корпусу (Львів) у 1926–1928 рр., член ББСУ, посол до польського Сейму (1928–1935).

³⁹⁴ Тадеуш Голувко (Tadeusz Hołowko, 1889–1931) – польський політик, публіцист, до I Світової війни член Польської соціалістичної партії, діяч ББСУ. Один із популяризаторів ідеї прометеїзму, активний учасник польсько-українських перемовин. Застрелений бойовиками ОУН у Трускавці.

Темою наради були проведені Єнджеєвичем і Голувком розмови з Галущинським і Луцьким й аналіз можливих поступок на користь українців. В обмін на звільнення трьох згаданих українських діячів Швітальський вимагав запропонувати українським послам виступити з заявою, в якій вони визнали б Польську державу, відмежуватися від допомоги зовнішніх чинників і відкликати скарги до Ліги Націй. Вимоги української сторони, зокрема відкриття замкнутих 3-х українських гімназій і відшкодування для кооперативів, на його думку, потрібно відкинути, щоб у польській громаді не створилося враження про надмірні поступки³⁹⁵. Через декілька днів діячі ББСУ В. Славек, Т. Голушко, Я. Єнджеєвич запропонували Українській парламентарній репрезентації обговорити за участі обох посольських фракцій увесь комплекс польсько-українських стосунків. Українські послы, почувши пропозицію, звернулися в цій справі за повноваженнями до ЦК УНДО. Отримавши їх, 25 лютого 1931 р. вони розпочали переговори. З українського боку в них брали участь Володимир Загайкевич³⁹⁶, М. Галущинський, О. Луцький, а з польського – Я. Єнджеєвич і Т. Голушко³⁹⁷. Українські політики згодом стверджували, що клопотали в основному про відшкодування для жертв «паціфікації» та покарання винних. Однак представники ББСУ, від імені яких виступав Голушко, умовою подальших переговорів назвали відкликання скарги з Ліги Націй і проголошення декларації лояльності до Польщі³⁹⁸. Вимагати від українських парламентаріїв виголосити декларацію лояльності, коли вони кільканадцять тижнів тому складали присягу, приймаючи мандат, було демонстративним учинком. У відповідь на запитання щодо цього, Т. Голушко пояснив на шпальтах часопису «Gazeta Polska», що така вимога зумовлена тим, що «досі українська громада в Східній Малополющі провадила політику формальної лояльності супро-

³⁹⁵ K. Świtalski, *Diariusz 1919–1935*: 556–558.

³⁹⁶ Володимир Загайкевич (1876–1949) – український громадсько-політичний діяч, посол до польського Сейму (1928–1935) від УНДО, віце-маршалок (заступник голови) Сейму (1928–1930).

³⁹⁷ A. Chojnowski, *Koncepcje polityki narodowościowej rządów polskich*: 174–175; K. Świtalski, *Diariusz 1919–1935*: 574–575; I. Werschler, *Z dziejów obozu belwederskiego*: 298–301; Зиновій Книш, *В сутінках зради. (Убивство Тадеуша Голушка на тлі зради Романа Барановського)* (Торонто, 1975): 267, 272–273.

³⁹⁸ ААН, MSZ, sygn. 2255, s.117–121. Володимир Мартинець у листі до Василя Панейка писав: «З краю дістав я власне листа, що йдуть там переговори в справі угоди. З польського боку ставляють передумовою: а/ зложення заяви лояльності та зрезигновання раз на все із незалежності Зах. Земель, б/ вицофання скарг в Женеві. З укр[аїнського] боку ставляють передумовою привернення статусу кво зперед „паціфікації”. Дуже можливо, що справа й тим разом покінчиться кольосальним скандалом, в тому розумінні, що укр[аїнська] сторона програє на цілій лінії: зложать заяву, вицофають скаргу в Женеві, й не тільки нічого не дістануть, але ще й до криміналу підуть. Коли ми вже будемо мати характери?!» Див.: SÚA, RUESO, karton 11. Лист референта пропаганди В. Мартинця до д-ра Василя Панейка. Ч. 250/31.-П. Прага, 13 березня 1931 р.

ти польської держави, на практиці ж тією чи іншою мірою культивувала заперечення всього польського»³⁹⁹.

10 лютого 1931 р. «Gazeta Polska» повідомила, що УНДО розірвало переговори, оскільки не хотіло зізнатися у них публічно. Слідом за газетою цю інформацію повторив український тижневик «Сель-Робу»⁴⁰⁰. На підставі відомостей з конфіденційних джерел МВС вирішило, що інформація про польсько-українські переговори, котрі провадила з послами Українського посольського клубу Президія ББСУ, була розкрита одним з українських послів. За інформацією міністерства, він начебто підтримував контакти з членами крайових структур УВО⁴⁰¹.

Після тривалої паузи, через декілька місяців урядова сторона погодилася на певні поступки у питанні «пацифікації». В листі до МЗС від 24 серпня 1931 р. директор політичного відділу МВС Александер Гауке-Новак⁴⁰², пишучи про запроєктовану польсько-українську угоду, повідомляв, що польський уряд запланував низку позитивних кроків щодо українців. Він обіцяв погодитися на пропозицію щодо реформи системи місцевого самоврядування, легалізувати гімнастично-спортивне товариство «Луг», відновити гімназії в Тернополі, Рогатині та Дрогобичі (закриті в 1930 р.), які зрештою хотів перетворити на фахові школи, допомогти українським організаціям у збуті сільськогосподарської продукції. Втілення цих постулатів почалося зі звільнення українських послів з в'язниці⁴⁰³.

Чутки про таємні переговори між українськими парламентаріями та політиками санаційного табору викликали широкий резонанс і невдоволення. В тогочасному дискурсі відзначено, що ці переговори почалися в період, коли скарги і петиції щодо «пацифікації» Галичини перебували на розгляді в Лізі Націй. З'явилися закиди, що польському урядові йшлося не про вирішення проблеми, а про те, щоби здобути перевагу на міжнародній арені й дискредитувати українські скарги. Гостро запротестувала проти переговорів з польськими політиками ОУН. Навесні 1931 р. на теренах Тернопільського й Збаразького повітів з'явилися її відозви, що засуджували будь-які переговори, у яких націоналісти також погрожували політикам з легальних українських партій:

«Ми знаємо, що ще не настав час для національної революції. Проте, ми також знаємо, що тільки кривавими розправами із поляками,

³⁹⁹ «Rozmowy polsko-ukraińskie», *Sprawy Narodowościowe*, nr 2–3 (1931): 270.

⁴⁰⁰ «Тайні переговори Ундорадикалів», *Сель-Роб*, ч. 222 (15 березня 1931): 1.

⁴⁰¹ AAN, MSZ, sygn. 2254, s. 16–17. Див.: SÚA, RUESO, karton 11. Копія листа (М. Рудницької) до (Мартинця) від 4.3.1931 р.

⁴⁰² Александер Гауке-Новак (Aleksander Hauke-Nowak, 1896–1956) – польський політик, майор Війська Польського, директор політичного відділу МВС, воєвода лодзький (1933–1938) і волинський (1938–1939)

⁴⁰³ AAN, MSZ, sygn. 2255, s. 204–207.

страйками й саботажами ми зможемо підірвати силу Польщі тут і її кредит за кордоном. Ми вимагаємо послуху й дисципліни від усіх українців. „Хрунів” і зрадників ми каратимемо смертю»⁴⁰⁴.

Після оприлюднення факту переговорів «Діло» першим поквапилося з поясненнями. Газета поінформувала, що пропозиція надійшла від польської сторони, точніше від ББСУ. Було визнано, що справді польські співрозмовники тиснули на Українську парламентарну репрезентацію, пропонуючи заявити з парламентської трибуни декларацію лояльності та відкликати петиції з Ліги Націй⁴⁰⁵. Розповідаючи про цю суперечку, часопис «Sprawy Narodowościowe»⁴⁰⁶ зауважив, що українські політики намагалися представити переговори як такі, що обмежувалися питанням про компенсацію для людності, котра постраждала під час «пацифікації», хоча їхній масштаб був ширшим і стосувався питань, пов'язаних не лише з відшкодуваннями⁴⁰⁷.

Для польського керівництва поважною проблемою було те, що від осені 1930 р. «пацифікація Східної Галичини» стала питанням, яке обговорювали не тільки в межах II Польської Республіки. Вже тоді різні групи квапливо включилися у поширення інформації про події. Відтак українська еміграція сформувала у багатьох іноземних центрах протестні комітети. Особливу роль у пропагандистській кампанії відіграло Українське інформаційне бюро в Лондоні⁴⁰⁸, засноване нікому раніше не знаним Яковом Макогоном⁴⁰⁹.

Зростання активності українських емігрантських середовищ зумовлене вірою в можливість винесення дискусії про «пацифікацію» на засідання Ліги Націй⁴¹⁰. Для цього до Женеви почали масово надсилати петиції з протестами. Це призвело до того, що від жовтня 1930 р., упродовж на-

⁴⁰⁴ AAN, MSZ, sygn. 2254, s. 111.

⁴⁰⁵ «Rozmowy polsko-ukraińskie», *Sprawy Narodowościowe*, R.V, nr 2–3 (1931): 269. Див. також: AAN, MSZ, sygn. 2255, s. 117–121; SÚA, RUESO, karton 11. Копія листа (М. Рудницької) до Секретара (Мартинця) з 27.2.1931 р.

⁴⁰⁶ «Sprawy Narodowościowe» – польський двомісячник, який видавав Інститут вивчення національних питань (Instytut Badań Spraw Narodowościowych) у 1927–1939 рр. Редактором часопису був Станіслав Ю. Папроцький (Stanisław J. Paprocki).

⁴⁰⁷ «Rozmowy polsko-ukraińskie», *Sprawy Narodowościowe*, nr 2–3 (1931): 269.

⁴⁰⁸ Українське Бюро в Лондоні, також Українське Пресове Бюро – інформаційне бюро, засноване 1931 р. (існувало до 1939 р.) коштом Якова Макогона, для ознайомлення англійського загалу з українськими справами. Керівником Бюро був Володимир Кисілевський.

⁴⁰⁹ Д. Андрієвський, «Обставини 30-их років і Провід Українських Націоналістів» в *Євген Коновалець та його доба* (Мюнхен, 1974): 658–659. Яків Макогін (1880–1956) – американський військовий, засновник і спонсор Українського Бюро в Лондоні та його представництв у Женеві та Празі.

⁴¹⁰ І. Кедрин, *Життя – події – люди*: 157.

ступних 16 місяців питання «пацифікації» з різною інтенсивністю піднімали на форумі Ліги Націй. Його також порушено в Комісії з питань меншин Унії товариств Ліги Націй⁴¹¹.

Попри численність скарг із питання «пацифікації», реальну роль у його винесенні на форум Ліги Націй зіграли лише декілька петицій: Української парламентарної репрезентації, британської Співки демократичного контролю⁴¹² (її заява скеровувалася на ім'я генерального секретаря Ліги Націй Джеймса Еріка Драммонда⁴¹³) та петиція 63-х британських парламентаріїв⁴¹⁴.

В останній декаді січня 1931 р. Рада Ліги Націй ухвалила рішення прийняти їх до розгляду. Для вивчення петицій створено Комітет Трьох⁴¹⁵, до складу якого ввійшли: представник Великої Британії Артур Гендерсон⁴¹⁶, Італії – Массімо Пілотті⁴¹⁷ й Норвегії – Йоган Людвіг Мовінкель⁴¹⁸. У вересні 1931 р. Рада прийняла доповідь Комітету Трьох і доручила делегату Японії Кенкічі Йошізаві⁴¹⁹ підготувати підсумковий документ у питанні «пацифікації Східної Галичини». Позаяк політик-доповідач незабаром виїхав на батьківщину, щоб посісти там посаду міністра закордонних справ, його місце в Женеві перейняв колишній посол Японії в Брюсселі Наотаке Сато⁴²⁰.

⁴¹¹ W. Śl. Rybicki, «Unja Międzynarodowa Stowarzyszeń Ligi Narodów», *Sprawy Narodowościowe*, R. V, nr 6 (1931): 691–696.

⁴¹² Співка демократичного контролю (The Union of Democratic Control) – британська група, заснована в 1914 р. для нагляду над закордонною політикою. Хоча вона не була пацифістською структурою, проте виступала проти використання урядами сили та війська щодо громадян.

⁴¹³ Джеймс Ерік Драммонд (James Eric Drummond, 1876–1951) – британський дипломат, перший генеральний секретар Ліги Націй (1919–1933), посол Великої Британії в Італії (1933–1939).

⁴¹⁴ AAN, MSZ, sygn. 2253, s. 78; AAN, MSZ, sygn. 5315, s. 128–133; *Polish Atrocities in Ukraine*: 453–456, 460.

⁴¹⁵ Комітет Трьох (анг. Committee of Three) – інституція, утворена *ad hoc* на внесок Ради Ліги Націй для розгляду скарг національних меншин.

⁴¹⁶ Артур Гендерсон (Arthur Henderson, 1863–1935) – лідер британської лейбористської партії, міністр закордонних справ Великої Британії (1929–1931).

⁴¹⁷ Массімо Пілотті (Massimo Pilotti, 1879–1962) – італійський правник і суддя, перший президент Європейського суду в Люксембурзі, заступник генерального секретаря Ліги Націй (1932–1937).

⁴¹⁸ Йоган Людвіг Мовінкель (Johan Ludwig Mowinckel, 1870–1943) – норвезький політичний діяч, прем'єр-міністр Норвегії (1924–1926, 1928–1931, 1933–1935), міністр інфраструктури (1921–1923) та міністр закордонних справ Норвегії (1922–1923, 1924–1926, 1928–1931, 1933–1935), голова Ради Ліги Націй; у 1933 р. Мовінкель виніс питання Голодомору на розгляд Ради.

⁴¹⁹ Кенкічі Йошізава (芳沢 謙吉 Yoshizawa Kenkichi, 1874 –1965) – японський дипломат, міністр закордонних справ Японії (1932).

⁴²⁰ Наотаке Сато (佐藤 尚武 Naotake Satō, 1882–1971) – японський дипломат, посол Японії в Бельгії (1930) та Франції (1933), міністр закордонних справ Японії (1937).

Зусилля польських дипломатів, які клопотали, щоб питання петицій завершилося в Комісії Трьох і не розглядалося у Раді, тоді не виправдалися, що зродило в українців надію. Втім, незабаром вони почали підозрювати, що в зв'язку з заявою, наче в січні 1932 р. питання потрапить на засідання Ради Ліги Націй, в листопаді 1931 р. почали ширитися різні чутки: спершу, що польський уряд готує декларацію про нещодавні події, а потім про укладення списку покараних за зловживання під час «пацифікації» службовців поліції та військових. Задля послаблення промовистості українських скарг до Ліги Націй, в січні 1932 р. у нового львівського воєводи Юзефа Болеслава Ружнецького⁴²¹ відбулася «неполітична» конференція – як окреслили її «Wiadomości Ukraińskie» – з українськими політиками⁴²². До певної міри цю мету переслідувало й експозе міністра Б. Перацького, виголошене в бюджетній комісії Сейму 16 січня 1932 р., тобто за декілька днів до початку женеvської сесії. У його виступі пролунали пропозиції щодо питань, попередньо постульованих українськими політиками (скажімо, реорганізації територіального самоврядування)⁴²³.

Польське керівництво намагалося протидіяти поширенню інформації про «пацифікацію Східної Галичини», ініціюючи власну пропагандистську кампанію на міжнародній арені. Діяльність у цьому напрямку тривала від початку осені 1930 р. й відбувалася у різних площинах. Наприклад, були спроби використати лояльних до влади українців, аби ті своїми заявами чи деклараціями паралізували діяльність українських протестних комітетів⁴²⁴. Для цього МЗС планувало скористатися українською інформаційною агенцією «Оніфор», яка працювала завдяки фінансовій підтримці польської влади⁴²⁵.

Іншою площиною кампанії дезінформації стала кампанія у пресі, покликана представити «пацифікацію» як локальну подію, а СРСР та Німеччину – як країни, що намагаються розбурхати польсько-український національний антагонізм. У цьому контексті відправку карних експедицій пояснювали, як рішення, ухвалене тоді, коли уряд переконався,

⁴²¹ Юзеф Болеслав Ружнецький (Józef Bolesław Różniecki, 1890–1944) – польський правник, майор Війська Польського, львівський (1931–1933) і люблінський (1933–1937) воєвода.

⁴²² «Echa konferencji u wojewody Roźnieckiego», *Wiadomości Ukraińskie*, nr 62/652 (18 stycznia 1932): 6.

⁴²³ «Exposé ministra spraw wewnętrznych p. Bronisława Pierackiego w komisji budżetowej Sejmu», *Gazeta Polska*, nr 4 (17 січня 1932): 6; «Prasa ukraińska o decyzji genevskiej», *Wiadomości Ukraińskie*, nr 75/665 (3 lutego 1932): 1–2; «[Na posiedzeniu Komisji budżetowej Sejmu]», *Wiadomości Ukraińskie*, nr 62/652 (18 stycznia 1932), 1–3; Waldemar Paruch, *Od konsolidacji państwowej do konsolidacji narodowej. Mniejszości narodowe w myśli politycznej obozu piłsudczykowskiego (1926–1939)* (Lublin 1997): 138, 196–197.

⁴²⁴ AAN, MSZ, sygn. 2253, s. 141.

⁴²⁵ AAN, MSZ, sygn. 2256, s. 202–204.

що ні лідери українських партій, ні духовенство аж до миті початку операції «пацифікації» не виступили з осудом терору. Треба було підкреслити, що польська держава не лише не переслідує українського національного руху, а й підтримує його⁴²⁶.

У тому, щоб переконати західну громадську думку, МЗС Польщі використовувало контакти з іноземними кореспондентами, зокрема звернувшись до прихильних йому журналістів лондонського часопису «Times»⁴²⁷. У цій акції також ужито тексти сеймових промов і пастирський лист єпископа Хомишина⁴²⁸. Найбільша проблема полягала в підготовці обширних досліджень та їхньому перекладі іноземними мовами. Офіційну позицію польської влади у цьому питанні висловлювала брошура, видана англійською та французькою «Хто гнобить українців?», підписана прізвищем неіснуючого д-ра Яна Бергера⁴²⁹, та книжка М. Фелінського (фактично Раймунда Ружицького) «Українці у відродженій Польщі»⁴³⁰.

Півторарічний період польсько-українських змагань довкола питання «пацифікації Східної Галичини» на форумі Ліги Націй закінчився 30 січня 1932 р. Того дня д-р Сато подав свій остаточний звіт⁴³¹. Кінцевий зміст документа, на думку загалу, визначила міжнародна ситуація. Прихильні до українців настрої почали слабшати, коли у Великій Британії трапилася зміна кабінетів. Автор звіту мусив також зважати на той факт, що його країна напала на Маньчжурію, і це зродило її гостру критику на форумі Ліги Націй. Після оприлюднення звіту д-ра Сато часопис «Sprawy Narodowościowe» визнав його моральною перемогою українців⁴³², проте українські політики побачили в ньому свою поразку⁴³³.

⁴²⁶ AAN, MSZ, sygn. 2253, s. 98–102.

⁴²⁷ AAN, Ambasada RP w Londynie, sygn. 1435, s. 172; sygn. 1436, s. 75–76.

⁴²⁸ AAN, Ambasada RP w Berlinie, sygn. 3676, s. 156.

⁴²⁹ AAN, Ambasada RP w Londynie, sygn. 1436, s. 139–143, 150, 153–154, 192; AAN, MSZ, sygn. 5095, s. 92–95. John Berger, *Who is Oppressing the Ukrainians?* (London, 1931); Jean Berger, *Qui opprime les Ukrainiens?* (Varsovie, 1931).

⁴³⁰ AAN, Ambasada RP w Londynie, sygn. 1436, s. 192.

⁴³¹ Завершення розгляду питання про «пацифікацію» на форумі Ліги Націй не призвело до цілковитого забуття світовою громадською думкою. У Великій Британії до питання про «пацифікацію» та відшкодування потерпілим апелював посол-лейборист Ріс Дж. Девіс (Rhys J. Davies, 1877–1954), який 28 листопада 1932 р. звернувся з запитом до британського міністра закордонних справ, аби в'яяснити, як виглядає виплата польським урядом відшкодувань постраждалим під час «пацифікації». Див.: «Interpelacja posłów ang. w sprawie odszkodowań dla ofiar pacyfikacji», *Wiadomości Ukraińskie*, 35/924 (6.XII.1932): 1.

⁴³² «Sprawa petycji ukraińskich w Lidze Narodów», *Sprawy Narodowościowe*, 1 (1932): 65–66; S.J. Paprocki, «VIII Kongres Mniejszości Narodowych w Wiedniu», *Sprawy Narodowościowe*, 4–5 (1932): 522–523.

⁴³³ *Енциклопедія Українознавства. Загальна частина*, т. 2 (Київ, 1995): 561.

* * *

Починаючи з 1930-х рр., питання про «саботажну акцію» та «паціфікацію Східної Галичини» періодично виринало під час публічних дискусій. Розширилися і наші знання про ці події. На жаль, це стосується не всіх аспектів проблеми. Досі відомості про масштаб участі радянської влади у подіях 1930 р. більш ніж скромні. Не потрібно вважати, що радянці не брали участі в цих подіях, позаяк на той час вони вже цілком ефективно відстежували все українське політичне життя на захід від Збруча. Це добре видно на прикладі матеріалів міжвоєнного періоду, розсекречених Архівом Служби зовнішньої розвідки України.

Огляд подій 1930 р. дає змогу показати механізми маніпулювання поведомленнями. Незалежно від періоду, влітку в галицьких селах завжди спалахували пожежі. Частина з них була наслідком необережного поводження з вогнем, деякі – результатом погодних умов, інші – навмисними вчинками. Останні зумовлені різними причинами: поставали на тлі непорозумінь і чвар, були актами помсти й заздрощів тощо. У добу економічної кризи, що призвела до погіршення матеріального становища власників селянських господарств, з'явився додатковий чинник. Навмисні підпали здавалися декому з власників маєтків виходом із пастки «ножиців цін». Чимала група господарів, зокрема досі найзаможніших, вдавалася до знищення свого майна взамін за виплату страхової премії. Спекотного літа 1930 р., у період, коли з року в рік зростала кількість пожеж, а економічна криза стала повсякденною реальністю, «асекураційні» злочини перетворилися на справжню пошесть. У навмисних підпалах також брали участь найбільш анархістичні середовища, схильні навіть убачати в них політичні акти. У термінологічному словнику органів безпеки вчинки цих осіб фігурували як «підривна діяльність», «диверсія», «саботаж». Улітку 1930 р. в організації підпалив брали участь і комуністи, напевне, керуючись індивідуальними спонуканими й не так уже й рідко. Годі заперечувати, що в окремих випадках зловмисниками були особи, пов'язані з УВО-ОУН. Як і комуністи, члени цієї структури метою своїх нападів обирали об'єкти, що вони пов'язували з символічною присутністю державних інституцій: вивіски, герби, телеграфні стовпи, залізничні компоненти. Причому й тут винуватцями могли бути особи, які не брали участі в політичній діяльності⁴³⁴. Члени УВО-ОУН долучалися до таких виступів, але їхня участь, судячи з усього, була не більшою, ніж раніше. Публічно говорилося переважно про пожежі. З позиції влади, кожен інцидент, який можна було приписати українському націоналістичному підпіллю, мав величезний пропаган-

⁴³⁴ «Uszkodzenie linii telefonicznych i telegraficznych przez młodzież. Okólnik Ministra W. R. i O. P. z dnia 6 czerwca 1930 r.», *Dziennik Urzędowy Kuratorjum Okręgu Szkolnego Lwowskiego*, 10 (1930): 541–542.

дистський потенціал. Інформація про нього падала на благодатний ґрунт негативних польсько-українських відносин, і, як незабаром виявилось, нею скористалися. Керівництво українського підпілля жодної «саботажної акції» не готувало і провадити масові виступи влітку 1930 р. не рекомендувало. Проте, коли до нього дійшли відомості про те, що польська влада намагається приписати їм заклик до «саботажної акції», воно вирішило скористатися цими звинуваченнями для власних потреб. Що краще могло би підтвердити участь у замаху, аніж заяви державних органів! Для того, щоб існувати, УВО-ОУН потребували публічності та віри суспільства в їхній потенціал. Це давало націоналістичному підпіллю шанси розвитку на майбутнє: поповнення новими кадрами, зростання активності членів, готовність до матеріальної підтримки з боку власного суспільства і зважання на нього з боку інших політичних партій, а можливо і зростання популярності проголошеної ним ідеології та програми.

У стратегії польського правлячого табору в 1930 р. українське питання не було чільною проблемою, але було важливим і розігрувалося в контексті боротьби за владу. «Саботажна акція» не була причиною проведення «пацифікації Східної Галичини», якби було інакше, то подібним чином слід було боротися з умисними підпалами-саботажами в інших регіонах держави. Проте нічого такого не трапилося. Основою для дій, які зродили «пацифікацію», було прагнення до політичного панування в масштабах держави. У ній вбачали різновид підготовки владного табору до виборчої кампанії у Сейм і Сенат, яка водночас символізувала поглиблення авторитарної системи влади. При розправі з політичними противниками репресіям піддано широкі кола українського суспільства⁴³⁵. Польське керівництво вірило, що завдяки розпалюванню антиукраїнських настроїв вдасться мобілізувати підтримку правлячого табору з боку решти суспільства. З цим наміром, що особливо важливо, і було завдано удару українському національному життю. Поширення санкцій на українські інституції поза Галичиною підказувало, що плани владних середовищ мають і далекосяжні цілі. Це підтвердили події пізніших років, які засвідчили стрімке загострення національного антагонізму.

Проведення «пацифікації Східної Галичини» призвело до далекосяжних негативних наслідків для польсько-українських відносин. Протидія їм була можлива лише за умови порозуміння обох сторін. Навіть матеріальні й моральні збитки, заподіяні під час каральних експедицій до українських сіл, здебільшого можна було компенсувати: це неможливо в авторитарній системі правління, проте реально в умовах поваги й рівності громадянських прав. Відмова піти цим шляхом підготувала ґрунт для радикалізації настроїв, виразно помітної на галицьких теренах уже через декілька років

⁴³⁵ Andrzej Chojnowski, *Koncepcje polityki narodowościowej rządów polskich*: 159–160.

після подій літа й осені 1930 р. З іншого боку, поява питання про «пацифікацію Східної Галичини» на форумі Ліги Націй призвела до того, що українське питання з'явилося в ще одному вимірі міжнародної політики й продемонструвало свою важливість.

Для істориків «саботажна акція» та «пацифікація Східної Галичини» – це дослідні проблеми й постулати, що потребують поглиблених досліджень. Аби до них могли приєднатися якомога більше дослідників, потрібні видання джерельних документів. Саме в цьому полягає мета цього збірника. Вона містить добірку документів про «пацифікацію Східної Галичини» у 1930 р. й відкриває шлях для подальшого видання джерел, пов'язаних із цією подією.

Кількість матеріалів, доступних у різних архівах і присвячених різним аспектам «саботажної акції» та «пацифікації Східної Галичини», величезна. Такі документи можна знайти в національних архівах майже всіх європейських держав, а також у подібних інституціях за межами нашого континенту. Цей чинник спонукав до певного відбору. Саме тому в запропонованому томі вміщено лише документи, створені в 1930 р. Вирішено не виходити за межі цієї цезури. Обґрунтування полягає в тому, що в них задокументовано безпосередні наслідки подій і реакцію на них різних середовищ. Такий діапазон представлених матеріалів дає змогу виробити картину подій. Це не означає, що вона повна. У цьому томі, скажімо, ми відмовилися від представлення архівів, які документують події на найнижчому рівні адміністративних органів. Виняток із правила зроблено лише у декількох випадках, аби продемонструвати читачеві додаткові сфери, в яких ухвалювали рішення.

Чільним принципом було залучення архівних документів найважливіших центральних і місцевих органів влади, дипломатичної служби й основних політичних представництв. Ми схилилися до того, щоб не включати текстів, публікованих у пресі, хоча вони також у багатьох випадках важливі. Від цього правила ми відступили лише в декількох випадках, вирішивши, що їх необхідно представити (наприклад, конфіскований пастирський лист галицьких єпископів від 13 жовтня 1930 р.). До тому входять документи, які зберігаються здебільшого у польських (Архів документів нового часу [Archiwum Akt Nowych] у Варшаві), британських (Національний архів [National Archives] у Лондоні), а подекуди в українських архівах. Цей вибір не випадковий. Матеріали з українських інституцій уміщують дуже цінну інформацію, проте стосуються подій безпосередньо на місцях. Це питання вимагає ретельної уваги, та його варто висвітлити іншого разу, щоб не згубити образ, який із них вимальовується.

Збірник нараховує 85 документів, в основному польською мовою, рідше українською, англійською та французькою. Серед них короткі шифрограми, телеграми, довідки, листи, відозви та багатосторінкові звіти, описи, пе-

тиції тощо. За змістом це поодинокі інструкції та накази польської поліції, підсумкові звіти польських влад щодо «саботажної акції» та «пацифікації» на території Львівського, Станіславівського та Тернопільського воєводств, розпорядження про підготовку військових підрозділів до участі в пацифікації, ліквідацію українських організацій, описи подій, виготовлені польським МВС, та інструкції МЗС проведення протидії пресовій критиці за кордоном тощо. У збірнику особливо важливу позицію займає звіт МВС про діяльність УВО протягом останніх чотирьох місяців 1930 р., без якого, як і без згаданих документів, неможливо зрозуміти обставини події та поведінки польських влад. Серед поміщених у томі фрагментів звітів (місячних і тижневих) польської адміністрації не випадково найбільше документів, які стосуються території Тернопільського воєводства. Принцип добірки обумовлений спробою показати ситуацію в терені, а саме Тернопільщина була територією, на якій офіційно зареєстрували найбільшу кількість саботажів, спрямованих проти польських землевласників. Увагу привертають ключові документи, які віддзеркалюють, причому однозначно негативні, реакції провідних українських політичних і громадських середовищ Галичини щодо «саботажної акції» та «пацифікації», зокрема пастирське послання єпископів Греко-Католицької Церкви. Не можна не згадати і про поміщену в томі, надзвичайно важливу, першу петицію сенаторів-українців, яка детально інформувала про хід і поведінку карних експедицій в українських селах, направлену до відома не лише польського парламенту, а й, після перекаду, до Ліги Націй. У збірнику також майже два десятки документів англійською мовою, передовсім звітів працівників британського дипломатичного представництва у Варшаві. Поміж вибраними документами увагу приділено і відозвам КПЗУ, і доказам, що «утихомиріння» українського національного життя, восени 1930 р., поліційними методами здійснювалося не лише в межах Галичини.

Деякі з документів подані повністю, включно з додатками, інші – фрагментарно. Скорочення обумовлене лише змістом документа та, в основному, стосується періодичних ситуаційних звітів польських адміністративних влад, які нерідко нараховували кількадесят сторінок. У таких архівних матеріалах інформації, що стосувалися саботажів, «пацифікації» та українського політичного, культурно-освітнього чи економічного рухів, пересічно займали ледь клаптики документа, тому поміщати його повністю було би недоцільно. Скорочення у документах позначені квадратними дужками, причому завжди подані всі фрагменти, котрі фіксували інформацію про згадані події.

Принцип, прийнятий при виданні документів, полягав у збереженні мови джерела, тобто відмові від перекладу. Таким чином, опубліковані документи можуть відрізнятися з погляду використаного в них правопису. Відсутність перекладу документів впливає з потреби подати їх в оригіналі,

щоб уникнути будь-яких помилок, які могли би вплинути на дослідження. При перекладі українською (наприклад, із англійської мови) певні елементи будуть розмиті (наприклад, географічні назви, в яких вибір термінів був не випадковим), і це завдало би шкоди їхньому пізнавальному значенню. Це також позбавило би читача змоги (зрештою, й так уже обмеженої з огляду на передрук документів) здійснити критику документів. При публікації вирішено відмовитися від усіх приміток на полях і канцелярських елементів документів, наявність яких не впливала на зміст документа. Документи подані з заголовком, який коротко інформує про дату створення, зміст і автора, бібліографічною приміткою щодо місця зберігання (чи бібліографічним описом), формою документа (оригінал, копія) та його записом (друк, рукопис).

Оскільки ключових документів про «саботажну акцію» та «пацифікацію Східної Галичини» чимало, зрозуміло, що неможливо помістити їх в одному томі. Саме тому збірник передбачений як багатотомне видання. Якщо до першої частини ввійшли лише документи за 1930 р., то у другому томі поміщатимуться архівні матеріали від початку 1931 р. до перших місяців 1932 р., тобто такі, що стосуються як опису ходу подій, так і дискусій, що розгорнулися після їхнього завершення.

І, нарешті, необхідно подякувати всім, хто зробив свій внесок у підготовку цього тому, допомагав і спонукав, а також сприяв у його виданні. Будемо сподіватися, що подані документи дадуть історикам можливість зрозуміти складне минуле, в цьому випадку в контексті історії України та Польщі, яка стає дедалі давнішим.

Переклав Андрій Павлишин

Бібліографія

Архіви

Державний архів Львівської області (ДАЛО):

ф. 1, оп. 51, спр. 699;

ф. 121, оп. 3, спр. 499, 651.

Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі ЦДІАУЛ),

ф. 205, оп. 1, спр. 629, 968, 973, 983, 988;

ф. 344, оп. 1, спр. 6, 37.

Archiwum Akt Nowych:

Ambasada RP w Berlinie, sygn. 3676;

Ambasada RP w Londynie, sygn. 1435, 1436;

Komunistyczna Partia Zachodniej Ukrainy (KPZU), sygn. 165/V-5;

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych (MSW), sygn. 75, 808, 809, 1250, 1251;

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych Dopływy (MSW), sygn. 1073;

Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego (MWRiOP),
sygn. 928;

Ministerstwo Spraw Zagranicznych (MSZ), sygn. 2252, 2253, 2254, 2255,
2256, 2258, 2347, 5095, 5315;

Urząd Wojewódzki w Tarnopolu (UWT), sygn. 12.

Archiwum Państwowe w Lublinie:

Urząd Wojewódzki Lubelski Wydział Społeczno Polityczny, sygn. 410, 413;

Starostwo Powiatowe Hrubieszowskie, sygn. 84.

Biblioteka Narodowa w Warszawie (далі: BN):

Archiwum Naukowe im. Tarasa Szewczenki (далі: ANTSz.), mkf. 70156.

Biblioteka Naukowa PAU i PAN w Krakowie:

sygn. 6830, mkf. 1767, Korespondencja Adama Krzyżanowskiego. Lityry
B-M. 1920–1962, s. 1.

Centralne Archiwum Wojskowe (CAW):

Oddział II Sztabu Generalnego i Głównego (Oddział II SzG), sygn.
1774/89/381.

Státní ústřední archive v Praze (SÚA):

Ruské a ukrajinské emigrantské spolky a organizace v ČSR (RUESO), kar-
ton 10, 11, 13.

Друковані документи

- Буджак М. [Михайло Колодзінський], «Польське повстання 1863 р.» (Львів, 1929).
- На вічну ганьбу Польщі, твердині варварства в Європі* (Прага, 1930).
- Berger Jean, *Qui opprime les Ukrainiens?* (Varsovie, 1931).
- Berger Jean, *Who is Oppressing the Ukrainians?* (London, 1931).
- Feliński M. [R. Różycki], *Ukraińcy w Polsce odrodzonej* (Warszawa, 1931).
- Gliksman Ignacy, «Pożary budynków w województwach centralnych (z wyjątkiem m. st. Warszawy), wschodnich i południowych w latach 1928–1930» w *Statystyka pożarów 1928–1930* (Warszawa, 1934).
- Impartial Opinion of British Journalists on Recent Events in Poland* (Montreal, 1931).
- Kushnir V. J., *Polish Atrocities in the West Ukraine* (Vienna, 1931).
- Liste breve des actions de l'expédition pénale militaire et policiere envoyée par le Pouvoir de la République Polonaise contre la population ukrainienne en Galycie das les mois Septembre, Octobre, Novembre 1930* ([б.м.в.], 1931).
- «Pacyfikacja Galicji Wschodniej w 1930 roku w świetle interpelacji posłów Klubu Ukraińskiego z dnia 24 kwietnia 1931 roku» oprac. Tomasz Grajżul, Michał Swędrowski, *Meritium*, t. I (2009).
- Pogrom proti Ukrajincům v Polsku* (Praha, 1930).
- Polish Atrocities in Ukraine*, ed. E. Revyuk (New York City, 1931).
- Polskie Dokumenty Dyplomatyczne 1931*, red. Mariusz Wołos (Warszawa, 2008).
- Pożary w województwie poznańskim w latach 1919–1929*, oprac. L. Rosiński (Poznań, 1930).
- PPS Lewica 1926–1931. Materiały źródłowe*, oprac. Ludwik Hass (Warszawa, 1963).
- «Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 maja 1927 r. o przymusie ubezpieczenia od ognia i o Powszechnym Zakładzie Ubezpieczeń Wzajemnych», *Dziennik Ustaw*, nr 46, poz. 410 (1927).
- Sabotaż ukraiński i akcja pacyfikacyjna* (Warszawa, 1931).
- Sejm Rzeczypospolitej Polskiej. Okres III. Sprawozdanie Stenograficzne z 6 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej dn. 16 stycznia 1931 r., łam VI/4.*
- Sprawa brzeska. Dokumenty i materiały*, opracował, wstępem i przypisami opatrzył Marian Leczyk (Warszawa, 1987).
- «Ustawa z dnia 23 czerwca 1921 r. o przymusie ubezpieczenia budowli od ognia i Polskiej Dyrekcji Ubezpieczeń Wzajemnych», *Dziennik Ustaw*, nr 64, poz. 395 (1921).

«Uszkodzenie linii telefonicznych i telegraficznych przez młodzież. Okólnik Ministra W. R. i O. P. z dnia 6 czerwca 1930 r.», *Dziennik Urzędowy Kuratorium Okręgu Szkolnego Lwowskiego*, 10 (1930).

Wysocki Roman, «Galicja Wschodnia w roku 1930 w świetle raportu konsula brytyjskiego w Warszawie», *Rocznik Lubelski*, t. 35 (2009): 217–244.

Спогади, щоденники, листування

Бойдуник Осип, *На переломі. (Уривки спогадів)* (Париж, 1967).

Документи і матеріали з історії Організації Українських Націоналістів, т. 2, ч. 2. Листування Є. Коновальця з Д. Андрієвським (1927–1934 рр.), упор. Ю. Черченко (Київ, 2007).

Євген Коновалець та його доба (Мюнхен, 1974).

Кедрин Іван, *Життя – події – люди. Спомини і коментарі* (Нью-Йорк, 1976).

Климишин Микола, «Розвиток політичної думки учнів української гімназії у Станиславові у двадцятих роках» в *Альманах Станиславівської землі. Збірник матеріалів до історії Станиславова і Станиславівщини*, редактор-упорядник Богдан Краців (Нью-Йорк – Торонто – Мюнхен, 1975).

Книш Зиновій, *Дрижить підземний гук. (Спогади з 1930 у 1931 років у Галичині)* (Вінніпег, 1953).

Книш Зиновій, *В сутінках зради. (Убивство Тадеуша Голуфка на тлі зради Романа Барановського)* (Торонто, 1975).

Книш Зиновій, *Дух, що тіло рве до бою... (Юліян Головінський, Крайовий Командант У.В.О.)* (Вінніпег, 1951).

Онацький Євген, *У вічному місті. Записки українського журналіста. Рік 1930* (Буенос-Айрес, 1954).

Островерх Михайло, *Наперекір. Міляно 1926–1932* (Новий Йорк – Мельборн, 1981).

Стахів Володимир, «„Пацифікація“ Західної України і моя співпраця з полк. Мельником» в *Непогасний огонь віри. Збірник на пошану полковника Андрія Мельника, голови Проводу Українських Націоналістів*, ред. З. Книш (Париж, 1974).

Український національно-визвольний рух на Прикарпатті в ХХ столітті. Документи і матеріали, т. 1, кн. 2 (1929–1939), ред. М. Кугутяк (Івано-Франківськ, 2014).

Шухевич Степан, *Мое життя. Спогади* (Лондон, 1991).

Шухевич Степан, «Причинок до історії українських політичних процесів за Польщі», *Краківські Вісті* (10.02.1941) [<https://zbruc.eu/node/47534>, перегляд 22.03.2018].

Я б'ю в дзвін, щоб зрушити справу ОУН з мертвої точки... Невідомі документи Організації Українських Націоналістів. Рік 1930. (Листування Голови Проводу ОУН Є. Коновальця і секретаря ПРУН В. Мартинця) (Київ, 2003).

Яворський О., «Громадсько-політичне життя Підгаєччини» в *Підгаєцька земля. Історично-мемуарний збірник*, ред. проф. Тарас Гунчак (Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто, [Дітройт], 1980).

Felicjan Sławoj-Składkowski, *Strzępy meldunków* (London, 1965).

Klaudiusz Hrabuk, «Wspomnienia, cz. V», *Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego*, nr 2 (1971).

Klukowski Zygmunt, *Zamojszczyzna*, t. I: 1918–1943 (Warszawa, 2007).

Świtalski Kazimierz, *Diariusz 1919–1935* (Warszawa, 1992).

Żongolłowicz Bronisław, *Dzienniki 1930–1936* (Warszawa, 2004).

Періодичні видання (преса)

Діло, 1930–1931.

Західня Україна, 1930.

Нова Зоря, 1930.

Нове Село, 1930

Свобода, 1930 .

Сель-Роб, 1931.

Сурма, 1930–1931

Український Бескид, 1930.

Час, 1931.

Biuletyn Informacyjny «Do wiadomości» PAT, 1931.

Dziennik Ludowy, 1930.

Dziennik Poznański, 1930.

Gazeta Lwowska, 1930.

Gazeta Polska, 1932.

Ilustowany Kuryer Codzienny, 1930–1931.

Robotnik, 1930–1931.

Sprawy Narodowościowe, 1931–1932.

Ukraińskie Materiały Specjalne, 1930–1931.

Walka z Pożarem, 1930.

Wiadomości Ukraińskie, 1930, 1932.

Монографії, статті, наукові роботи

- Будзінська Вікторія, «Польська „пацифікаційна акція” в Галичині та українська громадськість зарубіжжя», *Наукові зошити історичного факультету Львівського державного університету ім. Ів. Франка*, вип. 2 (1999).
- Виздрик Віталій, «Політика колонізації та „пацифікації” Польщею західноукраїнських земель в 30-х рр. ХХ ст.» в *Держава та армія* (Львів, 2000).
- Витанович Ілля, *Історія Українського Кооперативного Руху* (Нью-Йорк, 1964).
- Гавришко Марта, «Заходи ОУН на міжнародній арені у справі „пацифікації” в Галичині у 1930 р.», *Український визвольний рух*, т. 19 (2014).
- Гентош Ліліана, «Ставлення митрополита Андрея Шептицького до „пацифікації” 1930 р.», *Україна Модерна*, ч. 21 (2014).
- Гібієц Магдалена, «Пацифікація 1930 року у Східній Галичині на матеріалах львівської преси» в *По той бік Дніпра: вплив контраверсійних образів «іншого українця» на формування ментальних кордонів*, ред. М. О. Фролов (Запоріжжя, 2015).
- Гура Я., «Обшуки та арешти в Сокалі 1930 року» в *Надбужанищина. Сокальщина, Белзчина, Радехівщина, Камінецьчина, Холмщина і Підляшшя. Історично-мемуарний збірник. Том 1* (Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто, 1986).
- Гава Петро, «Діяльність УВО й ОУН міжвоєнного періоду в Західній Україні: сучасна польська історіографія», *Галичина*, 24 (2013).
- Дужий Петро, *Степан Бандера – символ нації, Ескізний нарис про життя і діяльність Провідника ОУН. Частина перша* (Львів, 1996): 25.
- Енциклопедія Українознавства. Загальна частина*, т. 2 (Київ, 1995).
- Зайцев Олександр Ю., «Формування воєнно-політичної стратегії і тактики ОУН (1929–1939)», *Військово-науковий вісник*, вип. 19 (2013).
- Зайцев Олександр, «До питання про „саботажну акцію УВО” 1930 р.» в *Українськопольські відносини в Галичині у ХХ ст.: Матеріали Міжнародної науковопрактичної конференції 21–22.11.1996 р.* (ІваноФранківськ, 1997).
- Захарчин Наталія Г., Любов Б. Шептицька, «Пацифікація Львівського повіту у висвітленні офіційного друкованого органу Українського національно-демократичного об’єднання (УНДО) – газети „Діло”», *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського*, серія: Історія, вип. 25 (2017).
- Красівський Орест Я., «Польсько-українські конфлікти і компроміси початку 1930-х років», *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*, вип. 41 (2008).

- Мірчук Петро, *Нарис історії Організації Українських Націоналістів* (Мюнхен – Лондон – Нью-Йорк, 1968).
- Мудрий Василь, «Пацифікація» в *Енциклопедія Українознавства. Словникова частина*, т. 5 (Київ, 1996).
- Останек Адам А., «Пацифікація 1930 року: дія чи протидія польської влади в контексті безпеки держави та регіону», *Історичні та культурологічні студії*, вип. 6–7 (2014–2015).
- Пиріг Маріанна, «Ліворадикальні сили у саботажних акціях 1930 року та їх наслідки», *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка*, серія: Історія, вип. 2 (2012).
- Савченко Ольга О., «Польські репресії проти народу Галичини в 30-х роках ХХ ст.», *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*, серія: Держава та армія, № 670 (Львів, 2010).
- Савчук Борис, *Український Пласт 1911–1939* (Івано-Франківськ, 1996).
- Саківський Ігор, «Пацифікація в Тернопільському воєводстві», *Україна – Європа – Світ. Міжнародний збірник наукових праць*, серія: Історія, міжнародні відносини, вип. 10 (2012).
- Скаун Роман, *«Пацифікація»: Польські репресії 1930 року в Галичині* (Львів, 2012).
- Скочиляс Іван, «Пацифікація в Уличні» в *Дрогобиччина – земля Івана Франка*, під ред. Луки Луцвіва (Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто, 1973).
- Троханяк Олександра, «Польська репресивна політика початку 1930-х рр. у Галичині», *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка*, сер. Історія, вип. 2, ч. 4 (2015).
- Чавс Петро, «Громада Кам'янка Волоська у минулому і сучасному» в *Жовківщина. Історико-мемуарний збірник*, т. 3 (Жовква – Львів – Балтимор, 1997).
- Швагуляк Михайло, «Суспільно-політична ситуація у Західній Україні на початку 30-рр. ХХ ст.», *Записки Наукового товариства ім. Т. Шевченка*, т. ССХХІІ (Львів, 1991).
- Швагуляк Михайло, *«Пацифікація». Польська репресивна акція у Галичині 1930 р. і українська суспільність* (Львів, 1993).
- Юрик Юрій, «Протистояння ОУН і польської держави (1929–1935 рр.)» в *Проблеми історії України. Факти, судження, пошуки*, ред. С. В. Кульчицький, вип. 13 (Київ, 2005).
- Янів Володимир, «Український Пластовий Улад» в *Енциклопедія Українознавства. Загальна частина*, т. 3 (Київ, 1995).

- Adamczyk Arkadiusz, *Generał dywizji Sławoj Felicjan Składkowski (1885–1962). Zarys biografii politycznej* (Toruń, 2002).
- Batowski Henryk, «Pojęcie polityczne Galicji Wschodniej» w *Ukraińska myśl polityczna w XX wieku* (Kraków, 1993).
- Bączkowski Włodzimierz, «Najnowsza praca o stosunkach polsko-ukraińskich», *Zeszyty Historyczne*, z. 59 (1982).
- Bergström Milla, «The information of the Holy See concerning the pacification of Eastern Galicia, 1930–1931» in *Le Gouvernement pontifical sous Pie XI. Pratiques romaines et gestion de l'universel*, ed. L. Pettinaroli (Rome, 2013).
- Budurowycz Bohdan, «Sheptyts'kyi and the Ukrainian National Movement after 1914» in *Morality and Reality. The Life and Times of Andrei Sheptyts'kyi*, ed. Paul Robert Magocsi (Edmonton, 1989).
- Chojnowski Andrzej, *Koncepcje polityki narodowościowej rządów polskich w latach 1921–1939* (Warszawa, 1979).
- Czubiński Antoni, *Centrolew. Kształtowanie się i rozwój demokratycznej opozycji antysanacyjnej w Polsce w latach 1926–1930* (Poznań, 1963).
- Dyroff Stefan, «Minority Rights and Humanitarianism. The International Campaign for the Ukrainians in Poland, 1930–31», *Journal of Modern European History*, no. 12 (2014).
- Grünberg Karol, Bolesław Sprengel, *Trudne sąsiedztwo polsko-ukraińskie w X–XX wieku* (Warszawa, 2005);
- Hibel Katarzyna, «Od „Małopolski Wschodniej” do „Ukrainy Zachodniej”. Geneza, rozwój oraz zakres funkcjonowania w języku polskim nazw geograficznych odnoszących się do „Galicji Wschodniej” w latach 1918–1939», *Slavia Orientalis*, 4 (2012).
- Horak Stephan M., «Byelorussian and Ukrainian Peasants in Poland 1919–1939. A Case Study in Peasantry under Foreign Rule», *The Ukrainian Review*, vol. XXIV, no. 3 (1977).
- Horak Stephan, *Poland and Her National Minorities, 1919–39* (New York, 1961).
- Hostowiec Paweł, «Słowo wstępne» w B. Singer, *Od Witosa do Sławka* (Warszawa, 1990).
- Juryś Roman, Tadeusz Szafran, *Pitaval polityczny 1918–1939* (Warszawa, 1971): 307.
- Kalbarczyk Sławomir, *Kazimierz Bartel (1882–1941). Uczony w świecie polityki* (Warszawa, 2015).
- Kienzler Iwona, *Dwudziestolecie międzywojenne*, t. 40, *Katastrofy i klęski żywiołowe* (Warszawa, 2014).
- Koko Eugeniusz, *W nadziei na zgodę. Polski ruch socjalistyczny wobec kwestii narodowościowej w Polsce (1918–1939)* (Gdańsk, 1995).

- Kopytko Łukasz, «Nie tylko proces – socjalista Adam Pragier w tzw. sprawie brzeskiej», *Res Historica*, t. 32 (2011).
- Kulińska Lucyna, *Działalność terrorystyczna i sabotażowa nacjonalistycznych organizacji ukraińskich w Polsce w latach 1922–1939* (Kraków, 2009).
- Kuprianowicz Grzegorz, «Ukraińskie życie kulturalne na Chełmszczyźnie i Podlasiu Południowym w pierwszej połowie lat trzydziestych XX wieku», *Res Historica*, nr 31 (2011).
- Lewandowski Krzysztof, *Sprawa ukraińska w polityce zagranicznej Czechosłowacji w latach 1918–1932* (Wrocław, 1974).
- Mazur Grzegorz, «Problem pacyfikacji Małopolski Wschodniej w 1930 r.», *Zeszyty Historyczne*, z. 135 (2000).
- Ostaniek, Adam A., *Wydarzenia 1930 roku w Małopolsce a bezpieczeństwo II Rzeczypospolitej* (Warszawa, 2017).
- Partacz Czesław, «Między realizmem a nihilizmem. Organizacja Ukraińskich Nacjonalistów a Ukraińskie Narodowo-Demokratyczne Zjednoczenie», *Rocznik Koszaliński*, nr 27 (1997).
- Paruch Waldemar, *Od konsolidacji państwowej do konsolidacji narodowej. Mniejszości narodowe w myśli politycznej obozu piłsudczykowski (1926–1939)* (Lublin 1997).
- Piotrkiewicz Teofil, *Kwestia ukraińska w Polsce w koncepcjach Piłsudczyzny 1926–1930* (Warszawa, 1981).
- Pisuliński Jan, «Pacyfikacja w Małopolsce Wschodniej na forum Ligi Narodów», *Zeszyty Historyczne*, z. 144 (2003).
- Pobóg-Malinowski Władysław, *Najnowsza historia Polski. Okres 1914–1939*, cz. 2 (Gdańsk, 1990).
- Potocki Robert, *Polityka państwa polskiego wobec zagadnienia ukraińskiego w latach 1930–1939* (Lublin, 2003).
- Sawicki Tomasz, «Pożary i podpalenia w międzywojniu», *Przegląd Pożarniczy*, nr 5 (2016).
- Shkandrij Myroslav, «Ukrainianization, Terror and Famine: Coverage in Lviv's Dilo and the Nationalist Press of the 1930s», *Nationalities Papers*, no. 3 (2012).
- Sioma Marek, *Stawoj Felicjan Składkowski (1885–1962). Żołnierz i polityk* (Lublin, 2005).
- Sycz Mirosław, *Spółdzielczość ukraińska w Galicji w okresie II wojny światowej* (Warszawa, 1997).
- Syrnyk Marek, *Ukraińcy w Polsce 1918–1939: oświata i szkolnictwo* (Wrocław, 1996).
- Szczeńniak Antoni, Wiesław Szota, *Droga do nikąd. Działalność Organizacji Ukraińskich Nacjonalistów i jej likwidacja w Polsce* (Warszawa, 1973).

- Szumilo Mirosław, «Ewolucja stanowiska Ukraińskiej Reprezentacji Parlamentarnej wobec państwa polskiego w latach 1931–1935», *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*, т. 17 (2008).
- Szumilo Mirosław, *Ukraińska Reprezentacja Parlamentarna w Sejmie i Senacie RP (1928–1939)* (Warszawa, 2007).
- Tomaszewski Jerzy, *Ojczyzna nie tylko Polaków. Mniejszości narodowe w Polsce w latach 1918–1939* (Warszawa, 1985).
- Tomczyk Ryszard, *Ukraińskie Zjednoczenie Narodowo-Demokratyczne 1925–1939* (Szczecin, 2006).
- Torzecki Ryszard, «Przyczyny i skutki konfliktu polsko-ukraińskiego w czasie II wojny światowej», *Dzieje Najnowsze*, R. XXV, nr 3 (1993).
- Torzecki Ryszard, «Sheptyts'kyi and Polish Society» in *Morality and Reality. The Life and Times of Andrei Sheptyts'kyi*, ed. Paul Robert Magocsi (Edmonton, 1989).
- Torzecki Ryszard, *Kwestia ukraińska w Polsce w latach 1923–1929*, Kraków 1989.
- Werschler Iwo, *Z dziejów obozu belwederskiego. Tadeusz Hołówko życie i działalność* (Warszawa, 1984).
- Wysocki Roman, «Komuniści versus nacjonaści. Konfrontacja i walka o wpływy pomiędzy Komunistyczną Partią Zachodniej Ukrainy a Organizacją Ukraińskich Nacjonalistów w Galicji Wschodniej i na Wołyniu w latach 1929–1938», *Rocznik Chełmski*, t. XI (2007).
- Wysocki Roman, «Liga Narodów wobec pacyfikacji Galicji Wschodniej w 1930 roku a polsko-ukraińska konfrontacja na arenie międzynarodowej» w *Ukraińcy w najnowszych dziejach Polski (1918–1939)*, t. 1 (Słupsk – Warszawa, 2000).
- Wysocki Roman, *Organizacja Ukraińskich Nacjonalistów w Polsce w latach 1929–1939. Geneza, struktura, program, ideologia* (Lublin, 2003).
- Zięba Andrzej A., «Pacyfikacja Małopolski Wschodniej w 1930 roku i jej echo wśród emigracji ukraińskiej w Kanadzie» w *Przez dwa stulecia XIX i XX w. Studia historyczne ofiarowane prof. Wacławowi Felczakowi* (Kraków, 1993).
- Zięba Andrzej A., *Lobbing dla Ukrainy w Europie międzywojennej. Ukraińskie Biuro Prasowe w Londynie oraz jego konkurenci polityczni (do roku 1932)* (Kraków, 2010).
- Zięba Andrzej A., *Ukraińcy w Kanadzie wobec Polaków i Polski (1914–1939)* (Kraków, 1998).
- Żeleński Władysław, «Jeszcze o zabójstwie Pierackiego i rozrachunkach polsko-ukraińskich», *Zeszyty Historyczne*, z. 46 (1978).

Документи

Позначення у тексті документів

а- -а	текст, написаний великими літерами
б- -б	текст, підкреслений друковано
в- -в	печатка
г- -г	текст, написаний від руки
г- -г	текст, написаний жирним шрифтом
д- -д	текст, написаний курсивом
е- -е	підпис нерозбірливий
є- -є	текст, дописаний на машинці
ж- -ж	власноручний підпис
з- -з	конфіскована частина тексту
и- -и	квадратні дужки в тексті документа
і- -і	друк (анкети для заповнення)
ї- -ї	текст, підкреслений вручну
й- -й	написано в розбивку
к- -к	текст, закреслений від руки
л- -л	текст, позначений від руки на лівому полі
м- -м	текст, перекреслений і дописаний вручну

Список абревіатур назв установ, де зберігаються документи, опубліковані в збірнику

ДАЛО	–	Державний архів Львівської області (Львів, Україна)
AAN	–	Archiwum Akt Nowych (Варшава, Польща)
APL	–	Archiwmu Państwowe w Lublinie (Люблін, Польща)
BN	–	Biblioteka Narodowa w Warszawie (Варшава, Польща)
NA	–	National Archives (Лондон, Велика Британія)
PISM	–	The Polish Institute and Sikorski Museum (Лондон, Велика Британія)

№ 1
[20 серпня 1930]. Інструкція
воеводського коменданта поліції
у Станіславі щодо протидії саботажам

^a-Komenda Wojewódzka P[olicji] P[aństwowej]^a
Urząd Śledczy Stanisławów
Nr 4231/30
Zarządzenia w związku z sabotażami UWO

Do
Wszystkich Powiatowych Komend P[olicji] P[aństwowej]
⁶-w Województwie⁶

⁶Stanisławów, dnia 20 VIII 1930⁶

Wypadki, jakie zdarzyły się w ostatnim czasie świadczą, że UWO podjęła na terenie całej Małopolski Wschodniej o wiele intensywniejszą niż dotychczas działalność w kierunku dywersyjnym i sabotażowym celem zademonstrowania swego istnienia wobec czynników państwowych oraz zagranicy. Świadczy o tym cały szereg aktów dywersyjnych i sabotażowych, jakie miały miejsce w ostatnich tygodniach na terenie wszystkich województw Małopolski Wschodniej.

Były to głównie podpalenia oraz uszkodzenia linii telegraficznych, względnie telefonicznych. Na terenie województwa stanisławowskiego dokonane zostały w ostatnim czasie:

- 1) Przecięcie drutów telefonicznych w nocy z 11 na 12 VII br. w Pistyniu, pow. Kosów,
- 2) Przecięcie drutów telefonicznych w nocy z 8 na 9 bm. w Miłowaniu, pow. Kałusz,
- 3) Spalenie dnia 16 bm. trzech stert ze zbożem, własność ks[ięcia] Lubomirskiego w Horodence,
- 4) Spalenie dnia 18 bm. trzech stert ze zbożem, własność Stanisława Menclaw Pawełczu, pow. Stanisławów,
- 5) Spalenie dnia 18 bm. dwóch stert ze zbożem, własność Horocha z Gwoźdźcu, pow. Kołomyja.

Szkody materialne, jakie powstają wskutek tych sabotaży, są nieznaczne w stosunku do bogactw ogólnopaństwowych, ale inaczej ma się rzecz, o ile chodzi o efekt moralny wywołany u ogółu społeczeństwa wskutek tej roboty. Nie da się zaprzeczyć, że zamachy te z jednej strony stają się przyczyną niepokoju u ogółu odnośnie bezpieczeństwa publicznego oraz czynnikiem demoralizującym odnośnie elementu skłonnego do przestępstw, a z drugiej strony podrywają autorytet władz państwowych, a nawet samego Państwa; to ostatnie jest właśnie istotnym celem owej roboty UWO. Jest to zatem akcja antypaństwowa

wielce niebezpieczna, bo trwała, planowa, konsekwentna i godząca w najżywotniejszy interes Państwa. Z tego właśnie powodu spotkać się ona musi z jak najbardziej skuteczną reakcją ze strony władz i organów bezpieczeństwa publicznego.

Z uwagi na powyższe zapodaję niniejszym szereg wskazówek odnośnie aktualnych w związku z tą akcją UWO zadań policji i to zadań tak w kierunku prewencyjnym, jak represyjnym.

Bez wątpienia czynnikiem wielce skutecznym, bo paraliżującym wszelkie wstępne przygotowania do tej akcji sabotażowej jest należycie wykonywana służba prewencyjna. Tę ostatnią zaś pełnić można tym racjonalniej i skuteczniej, im lepiej zaznajomione są organa policyjne ze stosunkami danego terenu, a zwłaszcza im lepsze, pewniejsze i obfitsze posiadają wiadomości o osobach podejrzanych o należenie do UWO, o ich kontaktach, działalności, rozjazdach i zamierzeniach. Wiadomości te daje należycie zorganizowany i utrzymany wywiad. Należy zatem dążyć jak najusilniej do pozyskania takich wiadomości w drodze wywiadu.

Wiadomą jest rzeczą, że w akcji tego rodzaju zaangażowana jest przeważnie młodzież szkół średnich oraz akademickich, a w mniejszym stopniu młodzież rzemieślnicza i wiejska. Główną uwagę zwrócić należy na młodzież, w pierwszym rzędzie akademików i płastrunów, oraz na te ośrodki, w których ta młodzież się grupuje, jak lokale ukraińskich stowarzyszeń lub instytucji. Nie mniejszą uwagę zwrócić należy na płastrowe obozy i wycieczki.

Z największą starannością przestrzegać należy przeprowadzania kontroli osób obcych i nieznanych przejezdnych. Osoby takie należy legitymować, nazwiska ich notować, stwierdzać, czy przestrzegają one przepisów meldunkowych, ustalać ich kontakty, a w razie wyjazdu zawiadamiać telefonicznie odosny Posterunek P[olicji] P[aaństwowej], na którego teren one się udają, względnie Pow[iatowe] Komendy P[olicji] P[aaństwowej], jeżeli udają się na teren innego powiatu.

Podobnie, ale z większą jeszcze uwagą traktować należy takie osoby [, które są] podejrzane. Osoby takie legitymować winien organ policyjny przy przestrzeganiu obowiązujących przepisów oraz z największą uwagą na ich zachowanie się w chwili legitymowania. W razie zaistnienia jakichkolwiek poszlak należy przy zastosowaniu takiej samej ostrożności przeprowadzić rewizje osobiste za bronią, materiałami wybuchowymi lub innymi narzędziami, względnie za kompromitującymi papierami, po czym ewentualnie przytrzymać.

Ze względu na ten okres przejściowy polecam zarządzić staranne wykonywanie patroli nocnych oraz kontrolowanie tychże przez komendantów posterunków P[olicji] P[aaństwowej], a równocześnie zawiadamiam, że ulegają zawieszeniu takiej kontroli ze strony Panów Powiatowych Komendantów, wobec czego polecam tymże odbywać również kontrolę tej służby w powiecie i to tak w dzień, jak w porze nocnej.

Metodą racjonalnej służby prewencyjnej będzie należyta kontrola wart nocnych wystawionych przez gminy. Kontrolę tę przeprowadzać należy jak najczęściej, wszelkie niedomagania uchylać, a na uchybienia odpowiednio reagować.

Podobnie ustosunkować się należy do straży nocnych, które wystawiać będą właściciele większych obiektów gospodarczych na wsi dla ochrony swego majątku przed zamachami, na podstawie okólnika, który wydaje w tej sprawie Pan Wojewoda do Starostów. Odnośnie tej służby przestrzegać należy odpowiedniego doboru ludzi dla wykonywania takiej służby, stróżów tych również starannie kontrolować, wszelkie wady uchylać, a o uchyleniach zgłaszać.

By opisana wyżej służba organów policyjnych była należycie wykonana, polecam wydać zarządzenia odnośnie pouczenia funkcjonariuszy policyjnych o doniosłości tej służby i ich szczególnej odpowiedzialności za sprawne jej wykonanie.

Dla celów prewencyjnych polecam w końcu przygotować po myśli obowiązującej instrukcji alarmowej taką instrukcję alarmową własną, która by odpowiadała [...]¹ w zależności od lokalnych warunków. Odpis tej instrukcji polecam przedłożyć tutaj [ejszemu] Urzędowi.

We wszystkich wypadkach podpaień lub innych szkód, odnośnie których już w pierwszej chwili zaistnieje podejrzenie, że są one dziełem UWO, winne Posterunki P[olicji] P[aństwowej] natychmiast wdrażać energiczne śledztwo na miejscu i meldować o wypadkach Powiatowej Komendzie P[olicji] P[aństwowej] z zapodaniem dokładnych szczegółów dotyczących stanu faktycznego sprawy. Otrzymawszy ten meldunek Pan Powiatowy Komendant P[olicji] P[aństwowej] wyda natychmiast odpowiednie zarządzenia odnośnie P[osterunków] P[olicji] P[aństwowej], zamelduje bezzwłocznie o wypadku Urzędowi Śledczemu żądając ewentualnie pomocy, jeżeli zajdzie potrzeba użycia funkcjonariuszy służby śledczej lub psa policyjnego, po czym uda się osobiście na miejsce wypadku celem objęcia kierownictwa w dalszych dochodzeniach.

Jednym z pierwszych kroków w toku dochodzeń w takiej sprawie winno być przesłuchanie osób pełniących wartę nocną w krytycznym czasie, względnie straż danego obiektu majątkowego. W takiej gminie należy natychmiast wartę nocną odpowiednio wzmocnić i zaostrzyć odpowiedzialność gminy na przyszłość. Właściwe dochodzenia podjęte na wypadek sabotażu przeprowadzić należy jak najenergiczniej, a wyniki meldować bezzwłocznie Urzędowi Śledczemu, by tenże mógł ze swej strony uczynić zadość obowiązkowi informowania o stanie dochodzenia Pana Wojewódzkiego Komendanta i Pana Naczelnika Wydziału Bezpieczeństwa Publicznego, co szczególnie podkreślam z uwagi na to, że sprawa meldowania o ważnych wydarzeniach dziennych stale niedomaga z winy poszczególnych jednostek policyjnych mimo tylu wydanych w tym względzie rozkazów.

¹ Слово написано нерозбірливо.

Podnoszę w końcu, że Panów Powiatowych Komendantów P[olicji] P[aństwowej] czynię specjalnie odpowiedzialnymi za sprawne wykonywanie opisanej powyżej służby na podległym terenie.

Komendant Wojewódzki P[olicji] P[aństwowej]
w z[astępstwie] (–) Petri², nadkomisarz
p[elniający] o[bowiązki] Naczelnika Urzędu Śled[czego]

ДАЛО, ф. 121, оп. 3с, стр. 607, арк. 35–36. Копія. Машинопис.

² Ян Петрі (Jan Petri; 1895–1940) – підкомісар державної поліції; народився у Дублянах під Львовом; учасник Першої світової війни у лавах австро-угорської армії, в 1919–1922 рр. служив у Польському війську, учасник війни з більшовиками 1920 р.; від 15 березня 1922 р. працював у державній поліції, начальник слідчого управління воєводської комендатури державної поліції у Станіславові (до 1932), у Львові (1932–1934) та в Лодзі (1934–1939). Жертва т.зв. катинського розстрілу, вчиненого органами НКВС СРСР, в'язень табору в Осташкові, вбитий у Твері.

№ 2
[31 серпня 1930]. Шифрограма
Посольства Великої Британії у Варшаві
про початок репресій у Галичині

^b-N. 5959 1 SEP 1930^b

From ^{a-b}Poland^{-b-a}

Decode. Mr. Broadmead¹ (Warsaw) 31st August 1930

[...]

No. 47 [...]

Owing to many acts of sabotage which have been taken place in Galicia the authorities have now taken drastic action and arrested the entire staff of the Ukraine² military organisation. Further investigations are being made.

NA, FO 371/14827. Оригінал. Машинопис.

¹ Філіп Мейнверінг Бродмід (англ. *Philip Mainwaring Broadmead*; 1893–1977) – випускник Оксфордського університету, під час Першої світової війни отримав звання капітана, після війни британський дипломат; працював у посольстві Великої Британії у Варшаві, згодом був секретарем посольства Великої Британії у Вашингтоні, консулом Великої Британії у Китаї (1938–1941) та Бразилії (1941–1944); керівник Американського департаменту в Міністерстві закордонних справ (1944–1945); посол у Колумбії (1945–1947), міністр посольства Великої Британії в Сирії (1947–1950); кар’єру завершив послом Великої Британії у Чехословаччині.

² Так у документі.

№ 3
[1 вересня 1930]. Комюніке № 4
про діяльність УВО за період
від 1 жовтня 1929 до 1 вересня 1930 року

^aMinisterstwo
Spraw Wewnętrznych^a

Warszawa, dnia 1 września 1930 r.

^bWydział Bezpieczeństwa^b
Nr 244/1/30/tajne

^{b-a}Komunikat^a nr 4^b

o przejawach działalności Ukr[aińskiej] Org[anizacji] Wojskowej
za czas od 1 października 1929 [r.] do 1 września 1930 r.

Ubiega prawie rok od ostatniego komunikatu. Długi ten okres czasu, aż do 1 sierpnia r[oku] b[ieżącego] nie wysunął konieczności specjalnego zajęcia się przejawami dość anemicznie płynącej działalności UOW, targanej niedomaganiem zarówno wewnętrznymi, jak dotkliwym rozgromieniem organizacji przez władze po zamachu na IX Targi Wschodnie.

Cechuje ten okres rozluźnienie dyscypliny, samorzutne wystąpienia i upadek popularności komendantów krajowych (Suszko¹, Senyk²). Jednakże okresu tego nie można jeszcze nazwać okresem niewiary i upadku. Organizacja pracuje głównie propagandowo, rozbudowując asocjacje i tworząc tu i ówdzie placówki UOW i pracując usilnie wśród młodzieży.

Od zbrojnego napadu na ambulans pocztowy pod Bóbrką dnia 30 lipca r[oku] b[ieżącego] jesteśmy świadkami niebywałej ilości aktów dywersji pożarowej i sabotażu środków komunikacji (telef[onicznych] i teleg[raficznych]) w Mał[opolsce] Wsch[odniej].

Gdy w ciągu całego roku (do 1 sierpnia 1930) było ogółem 29 wypadków sabotażowych, to już tylko w przeciągu jednego sierpnia notujemy ich 55, a we wrześniu wzrastają one w tempie jeszcze szybszym. Najbardziej nimi zagrożone jest województwo tarnopolskie, po nim idzie lwowskie.

Rozpatrując na ogół jeszcze szczupły materiał dochodzeń policyjnych, możemy twierdzić już konkretnie, że materiału ludzkiego do wykonywania tych

¹ Роман Сушко (1894–1944, псевдоніми «Сич», «Кіндрат») – український військовий і політичний діяч, поручник УСС, співорганізатор і полковник Січових Стрільців, крайовий комендант УВО, член Проводу ОУН; від 1938 р. готував військові кадри ОУН в Австрії; на початку Другої світової війни очолював українську військову групу (т.зв. «Легіон Сушка»).

² Омелян Сенік (1891–1941, псевдоніми «Грибівський», «Канцлер», «Урбан») – український військовий і політичний діяч; займав пост крайового коменданта УВО; член Проводу ОУН.

aktów sabotażowych dostarcza właśnie odpowiednio urobiona młodzież, przeważnie z „Płasta”, częstokroć szkolna (z gimnazjów ruskich) i że na terenie „Płasta”, a także „Łuhów”, „Sokiłów” i oświatowych tow[arzystw] „Proświt” musiała je poprzedzić wroga dla państwa propaganda.

Sytuacja wynikła z niezwykłego wzrostu aktów dywersji wymaga stałego pogotowia władz i aparatu policyjnego, szybkości działania oraz zwiększenia środków do zwalczania sabotażu tym bardziej, że obecny okres kampanii wyborczej i nadchodzący okres podniesienia się agitacji i propagandy UOW corocznie obserwowany z okazji świętowania przez Ukraińców rocznicy 1-listopadowej spowodować mogą jeszcze intensywniejsze niż dotychczas wystąpienie czynników wywrotowych.

^{a-6}II. Działalność referatu bojowego^{6-a}

Ta część działalności referatu bojowego, która dotyczy szkolenia bojowców drogą specjalnych kursów, tworzonych przez UOW czy to nielegalnie w kraju, czy też za granicą nie jest znana władzom bezpieczeństwa.

Inna część działalności referatu, mianowicie kierownictwo tzw. „wystąpieniami częściowymi”, tj. technika przeprowadzania terroru indywidualnego i akcji terrorystyczno-sabotażowej, jest z natury rzeczy znana dość dobrze. Działalność tę śmiało można nazwać dywersją, posiada ona bowiem wszystkie potrzebne do tego cechy, jeżeli myśleć będziemy kategoriami tej części Ukraińców, którzy należą do UOW. UOW uważa się bowiem w stosunku do polskiej państwowości za nieprzyjacielską organizację prowadzącą samoistną akcję, osłabiającą państwo według planu opracowanego przez ukraiński sztab generalny, jakim chce być UOW już w czasie pokoju. Skoro ma być to dywersja, to da się ona podzielić na:

- a) dywersję techniczną (czyli obiektów martwych), która przejawiała się w okresie sprawozdawczym w sabotażach środków komunikacyjnych i dywersji pożarowej,
- b) dywersję przeciw obiektom żywym, która przejawiała się w szeregu napadów terrorystycznych,
- c) dywersję moralną, stosowaną stale, przez osłabianie tendencji państwowych drogą podburzania przez prasę, odezwy, proklamacje i terrorystyczne groźby.

⁶A. Dywersja techniczna⁶ przejawiała się wyłącznie w kierunku niszczenia środków komunikacyjnych przez przecinanie drutów telegr[aficznych], telef[onicznych] lub obalanie słupów oraz wzniesienie pożarów. Sabotaży zakładów przemysłowych ani wojskowych, ani prywatnych nie zanotowano.

Poniższa tabelka (patrz wykaz nr 1) wylicza wszystkie tego rodzaju sabotaże, dokonane bądź przez UOW, bądź też wynikiem na terenie Małopolski Wschodniej i których sprawcy nie zostali wykryci. Wypadki wymienione nie były podane w Komunikacie nr 3 i miały miejsce między 9 VIII [19]29 [r.] a 1 sierpnia 1930 r.

Nr kol.	1.	2.	3.
Data	9 VIII 1929	2 IX 1929	12 X 1929
Miejscowość	gm[ina] Podmanasterz	2 km od Schodnicy	Borysław
Powiat	Bóbrka	Drohobycz	Drohobycz
Województwo	Lwowskie	Lwowskie	Lwowskie
Opis sabotażu	<p>Na łące dworskiej Alfreda Potockiego spłonęła 1 sterta siana wart[ości] 720 zł. Podpalili ją czterej czł[onkowie] „Łuhu” z Budkowa z zemsty za aresztowanie ich przywódcy i odmowę administratora odstąpienia lokalu na czytelnię.</p>	<p>Trzech uzbrojonych w rewolwery sprawców napadło na furę wiozącą pocztę z Borysławia i po sterroryzowaniu woźnicy zrabowało mu różne przedmioty wartości 350 zł. Jeden z domniemanych sprawców został aresztowany (wypadek opisany na str[onie] 74 komunikatu nr 3).</p>	<p>W nocy na wóz pocztowy, wiozący znaczniejszą gotówkę napadło trzech osobników, przy czym jeden z nich wymienił z eskortą 10 strażów rewolwerywych, lecz bezskutecznie. Sprawców nie ujęto i pierwotnie przypuszczano, że napadu nie było, a tylko eskorta uległa psychozie dzięki poprzednio dokonanemu napadowi (poz. 2). Ustalono jednak, że usiłowany napad miał miejsce.</p>
Czy sabotaż wykonała UOW	Członkowie „Łuhu” z zemsty do administratora, nie UOW.	Według poważnych inform[acji] poufnych napad [z]robiła UOW.	Zdublowany wywiad poufny mówi, że obydwie czyny (poz. 2 i 3) [z]robiła UOW, przyznaje bowiem, że napady są źle zrobione, ale jednak w drohobyckim powiecie jest to pierwszy przejaw działalności UOW od 1920 roku.
Nr akt	PB 6708/29	26/31/29	7419/29

4.	5.	6.
28/29 X 1929	28 X 1929	4[-]6 XI 1929
Jezierzany	gm[ina] Tłusteńkie	Lewandówka
Borszczów	Kopyczyńce	Lwów
Tarnopolskie	Tarnopolskie	Lwowskie
<p>W nocy spłonęły na szkodę dzierżawcy Gustawa Szulca 4 sterty zboża wart[ości] 63 000 zł. Po przeprowadzonych dochodzeniach aresztowano 8 os[ób], zam[ieszkałych] w Jezierzanach.</p>	<p>Wieczorem o 20.45 na linii telefonicznej KOP-u, prowadzącej z Kopyczyńiec do Kociubińczyk, zerżnięto 11 słupów telef[onicznych] piłkami ręcznymi na wysokości 1 metra od ziemi, przez co przerwano na 24 godz. połączenie między I kompanią a Dow[ódstwem] 13 baonu KOP. Policja zatrzymała 13 chłopów ruskich, z których 6, jako silnie podejrzanych aresztowano i oddano do sądu. Moralnym sprawcą ma być poseł UNDO Zawalykut – wg wiadomości KOP podejrzany o należenie do UOW. Władze admin[istracyjne] uważają go też za moralnego sprawcę, gdyż swoimi nacechowanymi nienawiścią do państwa, przemówieniami na wiecach miał wywołać odpowiedni odruch wśród słuchaczy przed 1 listopada.</p>	<p>W nocy nieznany sprawca usiłował za pomocą łatwopalnego materiału podpalić samolot na lotnisku w Lewandówce pod Lwowem, w którym znajdują się wojskowe płatowce. Na lewym skrzydle jednego z nich zapalił papier, usiłując spowodować wybuch benzyny, a na zbiorniku gliceryny zapalił pudełko od zapalek polane naftą. Uszkodzenie płatowca było tego rodzaju, że bez remontu nie był zdolny do użytku. Tylko dzięki niezłomnemu wykonaniu i brakowi oznaj[omienia] z konstrukcją płatowca, nie doszło do pożaru hangaru i zniszczenia 6-ciu znajdujących się w nim płatowców.</p>
Nie ustalono.	<p>6 sprawców aresztowano. Przynależności do UOW nie stwierdzono, jednakże czyn przypisuje się skutkom propagandy.</p>	<p>Nie wykryty. Tylko okres ok[olo] 1 listopada każe przypuszczać, że czyn jest wynikiem wzmożonej propagandy UOW. Urząd Woj[ewódzki] traktuje ten wypadek jako sfingowany przez żołnierza na warcie, dla otrzymania nagrody, gdyż UOW nie podpalałaby w tak prymitywny sposób.</p>
7581/29	26/317/29	26/300/29

Nr kol.	7.	8.	9.
Data	1/2 XI 1929	31 X/1 XI 1929	4/5 XI 1929
Miejscowość	½ km od Rohatyna	?	gm[ina] Leśniki
Powiat	Rohatyn	Brzeżany	Brzeżany
Województwo	Stanisławowskie	Tarnopolskie	Tarnopolskie
Opis sabotażu	<p>W nocy przecięto 4 przewody telefon[iczne] na przestrzeni Rohatyn–Przemysłany. Sposobu dokonania sabotażu nie podano. Aresztowano i oddano do Sądu dwóch uczniów gimnaz[jum] ruskiego w Rohatynie, którzy działali z ramienia UOW. Mają oni być także sprawcami sabotażu w pow. brzeżańskim (patrz pozycja 8).</p>	<p>W nocy przerwane zostały połączenia telef[oniczne] w okolicy Brzeżan. Aczkolwiek jest to w tym powiecie już 6 sabotaż, Urz[ąd] Woj[ewódzki] w Tarnopolu nie podał do dziś o nim żadnych szczegółów. Z doniesienia Urz[ędu] Woj[ewódzkiego] w Stanisławowie nadesłanego 23 I [19]30 [r.] można się dopiero zorientować, że nocy tej przecięto wszystkie przewody pięciu linii telef[onicznych] w pow. Brzeżany i że sprawcami tego czynu mają być Pyłypow i Onufryk, uczn[iowie] gimn[azjum] ruskiego w Rohatynie (patrz poz. 7).</p>	<p>Woj[ewódzki] Urz[ąd] w Tarnopolu 6 XI doniósł tylko, że zaszedł nowy wypadek przecięcia drutu w tym miejscu. Od tego czasu bliższych danych nie otrzymano. Jest to już 7 sabotaż w tym powiecie.</p>
Czy sabotaż wykonała UOW	UOW	<p>Zdaniem Urz[ędu] Woj[ewódzkiego] we Lwowie jest to dziełem ZUNR, gdyż terenem trzęsie poseł Zachidny¹ z UPP. Wprawdzie w Brzeżanach mieszka undowiec adw[okat] Bemko^{II}, b[yły] kpt. UHA, były kom[en]d[an]t okręgowy, ale on dziś poza sympatiami z UOW nie ma nic wspólnego.</p>	<p>UOW – co można twierdzić mimo braku zawiadomienia.</p>
Nr akt	26/335/30	26/291/29	26/296/29

¹ Михайло Західний (1885–1937) – український громадсько-політичний діяч, адвокат; співавторник радянофільської галицької партії «Праця», посол до польського сейму.

^{II} Володимир Bemko (1889–1965) – український громадський діяч, сотник УГА, правник; учасник Листопадового чину на Покутті. У січні 1920 р. – зв'язковий старшина УГА при штабі

10.	11.	12.	13.
10/11 XI 1929	21 XI 1929	28 XI 1929	листопад 1929
gm[ina] Leśniki	Niestanice	Winniki	pod Jastrzębicą
Brzeżany	Radziechów	Lwów	Sokal
Tarnopolskie	Tarnopolskie	Lwowskie	Lwowskie
<p>W nocy nieznani sprawcy przewali przewody w Leśnikach, przy czym jako podejrzanych o ten czyn aresztowano Iwana Mara i Osipa Tuke, rolników z Leśnik. Jest to 8 sabotaż w tym pow[iecie] (patrz także poz. 25).</p>	<p>W dzień spłonęło 8 stodół wraz ze zbożem należącym do 8 włościan. Straty ogólne wynoszą 30 000 zł. Za prawdopodobną przyczynę pożaru podano podpalenie, jednakże dochodzenie nie ustaliło ani sprawców, ani podłoża politycznego tego czynu.</p>	<p>Nieznani sprawcy spowodowali wybuch ognia w lesie rządowym w Winnikach przez podpalenie większej ilości benzyny. Na miejscu znaleziono butelkę po benzynie. Szkód żadnych nie wyrządzono. Sabotaż ten jest niewątpliwie dziełem UOW i o planowaniu jego dowiedziały się władze w spr[awozdaniu z] 7 listopada (zamach na Targi W[schodnie]) we Lwowie z zeznań Kruszelnickiego.</p>	<p>O sabotażu dowiedziano się ustnie od radcy Iwachowa przy omawianiu innego sabotażu (patrz poz. 14). Mianowicie na Post[erunku] P[olicji] P[raństwowej] pod Jastrzębicą było wybicie szyb i zatknięcie za szyldem chorągwi ukr[aińskiej]. Przypuszczalnie była to robota czł[onków] rozwiązanego „Łuhu”. Wprawdzie organiz[acji] UOW na miejscu nie ma, ale młodzież jest zorganizowana. Winę braku doniesienia ponosi k[omen]d[ant] post[erunku], który jest nieudolny, zniechęcony i zajęty więcej swoimi sprawami.</p>
<p>UOW – co można twierdzić mimo braku zawiadomienia.</p>	<p>Nie ustalono.</p>	<p>Wykonany przez trójkę czł[onków] UOW.</p>	<p>Młodzież roz[a]gitowana w „Łuhu”.</p>
26/301/29	PB. 685/2/30	26/315/29	26/324/29

Добровольчої армії генерала Миколи Шиллінга в Одесі; у 1930-х рр. адвокат у Бережанах, голова бережанської філії товариства «Рідна школа», повітового союзу кооперативів, «Українбанку», «Народного дому», керівник повітового комітету УНДП; у 1944 р. емігрував з України до Австрії, в 1953 р. – до США.

Nr kol.	14.	15.
Data	7 XII 1929	24 XI 1929
Miejscowość	gm[ina] Hohołów pod Jastrzębicą	folw[ark] Deczysów
Powiat	Sokal	Tarnopol
Województwo	Lwowskie	Tarnopolskie
Opis sabotażu	<p>Trzej sprawcy [od]dali do samolotu wojsk[owego], który przymusowo wylądował, 7 strażaków karab[ino]wych]. Był to niewątpliwie sabotaż, za czym przemawia i ta okoliczność, że sprawcy zbiegli w stronę gminy Jastrzębica, gdzie w listopadzie niewyśledzeni sprawcy uszkodzili z pobudek polit[ycznych] lokal Post[erunku] P[olicji] P[ra]wnej].</p> <p>W wyniku dochodzenia oddano sądowi 3 domniem[anych] sprawców: Staroszczyka, Michaluka i Iwaszkite, parobków z Jastrzębicy, czł[onków] „Łuhu”.</p>	<p>O godz. 21 spaliła się na polach właśc[iciela] dóbr Feliksa Ujejskiego sterta pszenicy wart[ości] 6500 zł. Równocześnie z wybuchem pożaru sprawcy usiłowali podpalić na folw[arku] stertę słomy, co spowodować by mogło zniszczenie zabudowań i całego zboża złożonego na folwar-ku, gdyby nie wiatr przeciwny. Jako sprawcę oddano do Sądu Bohdana Hryńkiewicza, lat 22, ucznia ze Lwo-wa, syna miejsc[owego] naucz[yciela], skrajnego szowinistę ukr[aińskiego], którego wydalono z semin[arium] w Tarnopolu ze względu na działal-ność przeciwpaństwową.</p>
Czy sabotaż wykonała UOW	Członkowie „Łuhu”.	Nie ustalono, czy sprawca należy do UOW, ale jest szowinistą ukr[aińskim].
Nr akt	26/329/30	9479/1/30

16.	17.	18.
24 XI 1929	27 II 1930	4 XI 1929
obszar dw[oru] i gm[iny] Suszno	między Tobołowem a Suszнем	Zubrza folw[ark] magistracki
Radziechów	Radziechów	Lwów
II	Tarnopolskie	Lwowskie
<p>Na szkodę Jana Roztworowskiego, wł[ąściciela] dóbr Suszno, spaliła się sterta jęczmienia wart[ości] 80 000 zł. Pożar powstał z podpalenia, co potwierdza fakt, że pod innymi 4-ma stertami znaleziono podłożone świece.</p> <p>Sprawcą okazał się czł[onek] „Sokiła” Teodozy Olijczyk, lat 22, użyty do wykon[ania] tego planu przez b[ły] zarząd rozwiąz[anego] w końcu 1928 r. „Sokiła” w Susznie, manifestującego w ten sposób swą nienawiść do Polaków.</p>	<p>Na szkodę J. Roztworowskiego, wł[ąściciela] dóbr Suszno, podpalone zostały i spaliły się 2 sterty żyta wart[ości] 8800 zł. Pod 3 stertą znaleziono kawałek pudełka od zapalek i trzy zapaliki. Po dokonaniu podpalenia słyszano na polach strzał karabinowy. W czasie dochodzeń znalazła policja naboje karab[inowe] oraz ukrytą broszurę propag[andową] pt. „UOW”, zawierającą art[ykuł] o sabotażach, 1 egz. „Rozbudowy Nacji” i „Na ruinach Siczy”. Pod zarzutem podpalenia oddano sądowi Sałatbuba, lat 20, czł[onek] UOW i jego 3 kol[egów:] Swistuna, Spiwaka i Barana. Jest to już drugi sabotaż w tym samym miejscu (patrz poz. 16).</p>	<p>Na folw[arku] mag[istrackim] m[iasta] Lwowa pożar strawił 4 sterty słomy wart[ości] 9000 zł. Na miejscu pożaru znaleziono 3 chorągiewki o barwach ukr[aińskich] zawieszzone na drutach kolczastych i pół butelki nafty. Według wiadomości Woj[ewódzkiego] Urzędu nie ulega wątpliwości, że podpalenie było czynem „Selrobu”.</p>
Zarząd rozwiązanego „Sokiła” prawdopodobnie pod wpływem UOW (patrz podpalenie tamże 27/2 poz. 17).	UOW, o czym świadczy literatura znaleziona przy sprawcach.	„Selrob”
7822/30	26/361/30	7657/29

Nr kol.	19.	20.	21.
Data	16 XI 1929	13/14 IV 1930	17/18 IX 1930
Miejscowość	Honiatycze	Zadwórze	Koło Pistyni
Powiat	II	Przemyślany	Kosów
Województwo	II	Tarnopolskie	Stanisławowskie
Opis sabotażu	<p>O godz. 22 m[inut] 30 wybuchł pożar, który zniszczył 2 sterty słomy wart[ości] 10 000 [zł], na szkodę dzierżawcy inż. Albina Misterki. Majątek stanowi własność rz[ymsko]kat[o-lickiej] kapituły lwowskiej. Na miejscu czynu sprawcy pozostawili 2 chorągiewki ukr[a-ińskiej] przymocowane do parkanu. Do podpalenia użyto nafty. Sposób podpalenia analogiczny jak w tymże powiecie dn. 4 listopada (patrz poz. 18).</p>	<p>W nocy na cmentarzyk żołnierzy pol[skich] poległych w wojnie z bolsz[ewikami] w 1920 r. wtargnęli nieznani sprawcy i połamali 17 krzyży, niszcząc tablice z napisami. Urząd Woj[ewódzki] twierdzi, że dokonali tego czynu Ukraińcy na tle nienawiści do Polaków. Ponieważ ma tu miejsce szkoda materialna, byłby to niewątpliwie sabotaż, jednakże brak wyników dochodzenia nie pozwala obecnie określić ze strony jakiej organizacji.</p>	<p>W nocy na gościńcu między Jabłonowem a Pistynią przecięto wszystkie przewody telef[oniczno]-telegr[aficzne] na słupie 398. W tymże dniu zniszczono tablicę orientacyjną Dyrekcji Lasów Państw[owych]. Urząd Wojew[ódzki] twierdzi, że nie było sabotażu, tylko złośliwość ze strony Jurka Chruszcza i Jurka Wasylaszczuka, którym udowodniono rabunek dokonany 18 kwietnia na osobie Bratiwnika.</p>
Czy sabotaż wykonała UOW	Prawdopodobnie „Selrob” (poz. 18).	Nie stwierdzono.	Sabotażu nie stwierdzono, ale następny wypadek (poz. 22) wskazywałby, że tu był sabotaż.
Nr akt	7755/29	9155/30	9154/30

22.	23.	24.	25.
11/12 VII 1930	24/25 IX 1930	30 IV 1930	19/20 VII 1930
między Pistynią a Utoropami	między Rawą Ruską a Bełżcem	między Rawą Ruską a Bełżcem	Złoczów Białkamień ^{III}
Kosów	Rawa Ruska		Złoczów
Stanisławowskie	Lwowskie		Tarnopolskie
<p>W nocy przecięte zostały druty telefoniczno-telegraficzne na granicy powiatów kosowskiego i kołomyjskiego. Druty przecięto w dwóch miejscach.</p>	<p>W nocy w kilometry 285 gościńca przecięto 6 par przewodów międzymiastowych na słupie nr 239. Przeciętego drutu nie skradziono. Władze pocztowe o powyższym wypadku nie powiadomiły policji, a dopiero dowiedziano się o nim przy dochodzeniu w sprawie następnego sabotażu (patrz poz. 24). Starosta również nie zawiadomił o wypadku Urzędu Wojewódzkiego].</p>	<p>Po raz drugi w tymże miejscu przecięto w godzinach popołudniowych prawie te same 6 przewodów. Moralnym sprawcą ma być Wasyłynka z Borysowa, członek KPZU, który pouczał na zebraniach o konieczności przecinania drutów w związku z demonstracją 1 maja i na skutek tego czynu dokonać mieli: Iwan Ołenycz, lat 20 i Iwan Ołenycz, lat 17, których oddano Sądowi.</p>	<p>W nocy przecięto 12 drutów telefonicznych na dwóch liniach: Złoczów-Białkamień^{IV} (4 druty) i Złoczów-Lwów (8 drutów).</p>
Nie stwierdzono nic.	Agitacja członka KPZU.	Nie. Demonstracja KPZU.	
9997/1/30	9610/1/30	9610/1/30	10106/1/30

^{III} Див. Біаły Камієнь.

^{IV} Див. Біаły Камієнь.

Nr kol.	26.	27.	28.
Data	30 VII 1930	2/3 V 1930	3 V 1930
Miejscowość	Koło Bóbrki	w prom[ieniu] 3 k[i][o]- m[etrów] od Brodów	na polu w Romanowie
Powiat	Bóbrka	Brody	Bóbrka
Województwo	Lwowskie	Tarnopolskie	Lwowskie
Opis sabotażu	<p>Na drodze między Bóbrką a Chlebowicami pięciu członków UOW dokonało zbrojnego napadu na wóz pocztowy, rabując 26 000 zł, przy czym eskortujący wóz post[erunkowy] został ranny i zmarł. W pościgu zastrzelono 1 sprawcę Hrycia Piseckiego, akademika, czł[onka] „Płasta” i odebrano mu 5000 zł.</p>	<p>Dziwiątego sabotażu z okazji 3 maja dokonano w sposób wykazujący, że sprawcy doszli już do pewnej doskonałości, przecięto bowiem od razu 22 przewody na pięciu liniach w promieniu 3 kilometrów od Brodów, odcinając w ten sposób Brody od reszty kraju. Przejęcia dokonano za pomocą pilników przy samych słupach. I tak wzdłuż toru kolejowego Brody–Radziwiłów przecięto 8 przewodów, wzdłuż szosy – 3. Na linii Brody–Leszniów – 5 przewodów, na linii Brody–Stanisławów – 2 przewody.</p>	<p>Około godz. 22-ej na polu w Romanowie, własność Alfreda Potockiego, podpalona została jedna sterta owsa z dwóch stron i ta doszczętnie spłonęła i druga sterta z jednej strony, przy czym spłonęła częściowo. Straty 9900 zł. Sprawców dotychczas nie wykryto.</p>
Czy sabotaż wykonała UOW		<p>UOW. Zachodzi przypuszczenie, że [o]środkiem akcji sab[otażowej] na 4 powiaty jest UOW Rohatyńskie.</p>	<p>Nie ustalono (pow. bóbrecki jest objęty agitacją Selrobu).</p>
Nr akt	10163	9288/2/30	9889/30

29.	30.	31.	32.
15/16 VI 1930	22 VII 1930	15/16 VII 1930	12 VII 1930
Bartniki	Synowodzk Wyżny	gm[ina] Wisłoboki	Wolica Komarowa
Czortków	Skole	Lwów	Sokal
Tarnopolskie	Stanisławowskie	Lwowskie	Lwowskie
<p>W nocy nieznani sprawcy podłożyli granat większego kalibru ze słomą, którą następnie podpalili, pod ganek domu mieszkalnego oficera rezerwy Izbińskiego, Polaka. Zauważony pożar został zlikwidowany przed eksplozją granatu, który mógł zniszczyć cały budynek. Sprawców dotychczas nie wykryto.</p>	<p>Nieznani sprawcy podpalili baraki robotnicze zamieszkałe przez 48 rodzin polskich. Ogień został zlokalizowany, nie wyrządzając żadnej szkody.</p>	<p>Podpalono na folwarku emer[ytowanego] gen[erała] Malczewskiego 4 stodoły ze zbożem i narzędziami wartości 150 000 [zł]. Budynek oblane były naftą i znaleziono kilka kartek z napisem „Lachiw za San”.</p>	<p>Sapieha, działacz polski, na którego Ukraińcy robili zamach 1 III znalazł 30 latarek z nadpalonymi świecami i lnem służącymi do podpaleń. Latarki ukryte były prawdopodobnie wskutek rewizji zarządzonych po zamachu 1 i 30 marca.</p>
<p>Zemsta osobista ze strony Ukraińców.</p>	<p>Akt sabotażu prawdopodobnie ze strony ruskich szowinistów.</p>	<p>Aresztowano 2-ch absolwentów i studenta ruskiego we Lwowie, u których znaleziono odcinki i ręczną drukarnię do tych napisów.</p>	<p>Sprawców dotychczas nie wykryto.</p>
9884/30	10110	10041	10268

W wykazie powyższym [tj. wspomnianym wykazie nr 1] uwzględniono tylko wypadki dywersji technicznej, nie podając kilku wypadków dywersji przeciw obiektom żywym. Jeżeli odrzucimy podane pod poz. 18 i 19 sabotaże przypisywane „Selrobowi” i podane po[d] poz. 23 i 24, które idą na rachunek KPZU, to okaże się, że z 27 dokonanych przez UOW (1 niedokonany, poz. 32) na terenie Małopolski Wschodniej sabotaży najwięcej, bo aż 13, miało miejsce w Tarnopolskiem, następnym miejscem zajmuje Lwowskie (10), a najmniej sabotaży było w woj. stanisławowskim (4). W wykazie nie uwzględniono niżej zamieszczonych (patrz C. Demonstracje str[ona] 103) sześciu sabotaży w woj. lwowskim (powiat[y] bóbrecki i sokalski), przypisywane są one „Selrobowi”. Jeżeli doliczyć te wypadki, to województwo lwowskie okaże się najbardziej przez sabotaże zagrożone (razem 16 w okresie sprawozdawczym).

Poniższa tabelka różniczkuje zebrane wypadki sabotaży na 3 kategorie (patrz wykaz nr 2).

⁶-Wykaz nr II⁶

Województwo	Sabotaży niewątpliwie wykonanych przez UOW	Sabotaży wynikłych z propagandy nacion[alistycznej] (UOW)	Wątpliwych i niesprawdzonych	Ogółem sabotaży
Tarnopolskie	6	5	2	13
Lwowskie	4	4	2	10
Stanisławowskie	1	1	2	4
Razem:	11	10	6	27

Wynika z niego, że najbardziej zagrożone i pod względem jakości, i pod względem ilości sabotaży jest województwo tarnopolskie, najmniej – stanisławowskie.

Jeżeli dodamy do tego dwa wypadki sabotaży zamieszczone już w poprzednim komunikacie, a które miały miejsce w okresie między 1 sierpnia 1929 a 1 sierpnia 1930 [r.] (7 IX [19]29 [r.] zamach) na Targi Wschodnie i 7 sierpnia zunrowski sabotaż słupów na „Strzeleckiej Górze” w Stanisławowskim, to okaże się, iż w ciągu roku wykonano w Małopolsce Wschodniej 29 sabotaży, z tego 13 sabotaży w Tarnopolskiem, 11 – we Lwowskim i 5 – w Stanisławowskim.

Obecnie już możemy podać cyfry odnośnie do domniemanych sabotaży wykonanych na terenie Małopolski Wschodniej za sierpień 1930 roku zaznaczając, że nieliczne dochodzenia policyjne w żadnym zaliczonych³ wypadków nie zostały jeszcze ukończone, a i przypuszczać należy na zasadzie dotychczasowej praktyki, że w większości wypadków nie zostaną przyczyny tych podpałów dostatecznie wyjaśnione. Warunkuje się to trudnością tego rodzaju dochodzeń, kiedy po przestępstwie dokonanym w nocy nie pozostaje wskutek pożaru prawie żadnych śladów, a ludność okoliczna przeważnie nie przyczynia się w najmniejszym stopniu do wykrycia sprawców.

³ Так у тексті. Має бути: з wymienionych.

Zestawienie sabotaży według województw
i przypuszczalnych przyczyn

Województwo	Są poszlaki lub pewność, że czyn wykonała UOW	Czyn wykonany wskutek szowinistycznej propagandy	Nie stwierdzono jaka organiz[acja] dokonała sabotażu	Wątpliwy sabotaż	"Razem"
Tarnopolskie	3	1	21	2	27
Lwowskie	6	–	13	–	19
Stanisławowskie	3	–	4	1	8
Wołyńskie	–	–	1	–	1
"Ogółem"	12	1	39	3	55

Jeżeli porównamy te cyfry z sabotażami dokonanymi za cały okres roczny od 1 sierpnia 1930 r. (ogółem 29 wypadków), to wskazuje ona [na] bardzo silny wzrost sabotaży, przeciętnie w stosunku 23:1. Jak i za cały rok na pierwszym miejscu kroczy województwo tarnopolskie, w którym przyczyna podpażeń jest najmniej znana, – na drugim miejscu w dalszym ciągu idzie województwo lwowskie, gdzie już łatwiej określają sabotaż jako czyny UOW, a województwo stanisławowskie i obecnie pozostaje w najszcześniejszym położeniu, chociaż wzrost ilości sabotaży w stosunku do poprzednich cyfr jest tu cokolwiek żywszy.

Gdyby jeden wypadek sabotażu kolei na Wołyniu można zaliczyć na rachunek UOW (we wr[ze]śniu notujemy też 2 wypadki), oznaczałoby to próbę ogarnięcia sabotażami zupełnie nietkniętego dotąd terenu.

B. Dywersja przeciw obiektom żywym skierowana była tylko przeciwko ludziom i przejawiała się w następujących wypadkach terroru (patrz wykaz nr 3).

Nr kol[ejny]	1.	2.	3.	4.
Data	1 III 1930	30 V 1930	19 III 1930	11 IV 1930
Miejscowość	gm[ina] Komarów	Komarów	Gimnazjum ukraińskie we Lwowie	Lwów, ul. Kurkowa 40
Powiat	Sokal	Sokal	Lwowski	Lwowski
Województwo	Lwowskie	Lwowskie	Lwowskie	Lwowskie
Opisanie	Iwan Jarmoluk, Ukrainiec, lat 19, przybył z Sokala do domu Jana Sapiehy, przywódcy ruchu polskiego w Komarowie i mając w liście wyrok śmierci na niego chciał się z nim zetknąć. Gdy go nie dopuszczono, strzelił do Piotra Sapiehy, ojca Jana, raniąc go w czoło. Wtedy Jan Sapieha zastrzelił Jarmoluka z broni myśliwskiej.	W czasie gdy prowadzono dochodzenia przeciwko cztem podejrzany o usiłowane morderstwo Sapiehy (patrz poz. 1), zatrzymanym w Domu Ludowym, nieznanym sprawcą z odległości 500 kroków strzelił z karabinu do okna, nie raniąc nikogo. Wypadek jest wynikiem agitacji ukraińskich nacjonalistów, kierowanej niewątpliwie przez UOW.	W dniu imienin Marszałka Piłsudskiego uczeń gimnazjum z klasy prof. Kłapouszczaka spowodował wybuch petardy lub naboju wybuchowego w gmachu gimnazjum.	O godzinie 19 m[inut] 50 napadło dwóch nieznanymi młodzieńców na prof. Stanisława Kłapouszczaka i zadało mu dwie rany: bokserem ¹ złamano nos i tęnym narzędziem uderzono w głowę, po czym w czasie ucieczki sprawcy oddali 3 strzały pistoletowe do goniącego ich Lewickiego, którego raniono w udo. Sprawców nie ujęto jeszcze, ale dowiedziano się, że są to członkowie Org[anizacji] Ukr[aińskich] Nacjonalistów, którzy w ten sposób wykonali zamach na profesora, który oburzył prowadzeniem dochodzenia w sprawie 19 III [19]30 [r.] (patrz poz. 3) młodzieź ukraińską.
Nr akt	8700/1/30	8700/6/30	Nie zawiadomiono.	9358/1/30

¹ Застаріла назва каскета (пол. *kasket*).

5.	6.	7.	8.
listopad 1929	17 V 1930	VI-IX 1929	4 X
wieś Majków	Borysław, sala „Sokoła”	gm[ina] Staje	Korczów obok Uhnowa
Równe	Borysław	Rawa Ruska	Rawa Ruska
Wołyńskie	Lwowskie	Lwowskie	Lwowskie
<p>W listopadzie 1929 [r.] nieznani na razie sprawcy z karabinu ciężko zranili Piotra Usaczuka ze wsi Majków, którego UOW podejrzewała o zdradę przed policją. Urząd Wojewódzki doniósł o wypadku dopiero z chwilą przeprowadzenia likwidacji UOW w Majkowie, która miała miejsce od 7 do 12 maja 1930 [r.] i wykazała, że istotnie członkowie UOW wykonali zamach na Usaczuka.</p>	<p>O godz. 19-ej w czasie akademii Zw[iązku] Obrońców Podkarpacia z okazji 11-lecia oswobodzenia Zagłębia Naftowego od inwazji ukraińskiej rzucony został przez Ukraińców na salę zaczepny granat ręczny, który jednak nie eksplodował.</p>	<p>O godz. 19-ej napadło 3 ukraińskich parobków (Obertas, Ostasiuk i Król), Polaka, Mikołaja Wójtowicza ze Staj, czł[onka] Zw[iązku] Strzeleckiego i ciężko go pobili. Według doniesienia karnego tłem pobicia była nienawiść narodowa i chęć wystąpienia przeciwko człon[kom] polskiej organizacji wojskowego przysposobienia.</p>	<p>O godzinie 23-ej według relacji komendanta przysp[osobienia] wojsk[owego] – sześciu młodych Rusinów ze wsi Kurów, umundurowanych po rusku, z karabinami i bagnetami, napadło na Franciszka Nagórnego, pobili go dotkliwie i zadali 4 rany bagnetami, po czym zbiegli. Nagórny jest członkiem oddziału P[rzysposobienia] W[ojskowego]. Pięciu sprawców oddano sądowi.</p> <p>Według opinii Urzędu Wojew[ódzkiego] te dwa ostatnie wypadki (poz. 7 i 8) nie są aktami terroru, a po prostu wybrykami pijanych parobków ukraińskich.</p>
9373/1/30	9435/3/30	26/322/29	26/305/29

Jeżeli sabotaży zanotowano najwięcej w Tarnopolskiem, to gdy chodzi o wypadki terroru, najwięcej ich było we Lwowskiem, jak o tym świadczy powyżej zamieszczony wykaz, w którym 7 spośród 8-miu znanych Ministerstwu wypadków przypada na województwo lwowskie, jeden – na wołyńskie. Do siedmiu wypadków terroru należy dodać jeszcze przygotowania poczynione przez UOW do zamachu na konsula ZSRR we Lwowie, przerwane przez aresztowanie 18 osób, rozpoczęte zatrzymaniem w dniu 21 IV 1930 [r.] Mikołaja Łasejczuka we Lwowie, niosącego materiały wybuchowe. Wiadomości konfidencjonalne, zeznania aresztowanych i data, łącząca się z oczekiwaniem na wyrok sowiecki (ogłoszony 19 IV 1930 [r.]) w sprawie Jefremowa dowodzą, że UOW miała wykonać w tym czasie w stosunku do konsula Łapczyńskiego akt terroru, a jako hasło miał służyć wyrok w procesie „Spiłki Wyzwolenia Ukrainy”⁴, toczącym się od 9 marca w Charkowie przeciwko 45 działaczom ukraińskim, który jednak wypadł nadspodziewanie łagodnie (najwyższy wymiar kary 10 lat więzienia patrz str[ony] 22–32 „sprawozdanie z życia mniejszości narodowych za I kwartał r[oku] b[ieżącego]).

C. ⁶Demonstracje i manifestacyjne wystąpienia
o charakterze przeciwpństwowym⁶

Jak każdego roku najbardziej przejawily się wrogie tendencje narodowości ruskiej w rocznicę 1 listopada 1918 roku, jednakże w tym roku miały one, wbrew zapowiedziom (wiadomości Poselstwa Polskiego w Pradze i Woj[ewódzkiego] Urzędu w Stanisławowie), charakter daleko łagodniejszy i widocznie bardziej skutecznie powstrzymany przez starsze społeczeństwo ukraińskie, aniżeli to było w roku 1928. Zapowiadało się, że 1 listopad[a] będzie przez UOW wykorzystany w kierunku wystąpień ulicznych dla celów propagandowych i dla próbnej mobilizacji celem zebrania doświadczeń, a według wiadomości Woj[ewódzkiego] Urzędu w Stanisławowie miały mieć miejsce zamachy na obiekty rządowe i niektóre obiekty użyteczności publicznej, przy użyciu materiałów wybuchowych i granatów ręcznych, tymczasem święto całe ograniczyło się do uroczystych nabożeństw połączonych niekiedy z mniej lub więcej jaskrawymi przemówieniami natury politycznej, wygłaszanymi przy tej okazji przez duchowieństwo. W szczególności we Lwowie zjawiała się u starosty grodzkiego delegacja ukr[aińska], która zagwarantowała spokojne odbycie przebiegu uroczystości, mimo wyznaczenia w cerkwi św. Jura rannego nabożeństwa dla młodzieży i popołudniowej „panachidy”, na której obecne były delegacje stowarzyszeń: „Płasta”, „Łuhu” i „Sokiła”. Rzeczywiście spokój, przy

⁴ Спілка визволення України (СВУ) – організація, вигадана радянськими органами державного терору задля дискредитації провідних діячів української культури та громадського життя. Сфабрикований процес над 45-а «членами» Спілки відбувався у Харкові від 9 березня до 19 квітня 1930 р.

usilnej pracy komitetu uroczystości, nie został we Lwowie zakłócony. Pod tym względem trochę zbyt późno rozesłane wiadomości Urzędu Wojewódzkiego we Lwowie z 29 X [19]29 [r.] zupełnie trafnie oceniły sytuację. Lwów za przyczynę niezdolności psychicznej i fizycznej tych kół, które by mogły chcieć przeprowadzić akcję manifestacyjną na wzór zeszłorocznej podał: pewne załamanie się ideologiczne w szeregach organizacji OUN i UOW, jeżeli chodzi o ustosunkowanie się do państwa, a głównie dość głęboko posuniętą likwidację UOW po zamachu na „Targi Wschodnie” w dniu 7 września 1929 r.

⁶Uwagi o przebiegu 1 listopada we Lwowskiem⁶

16 października 1929 [r.] zauważono powalanie pomnika „Orląt” we Lwowie. Najprawdopodobniej był to akt prowokacji ze strony polskich szowinistów. W każdym razie dobrze się stało, że władze skonfiskowały endeckie dzienniki, które przypisując akademikom ukraińskim znieważenie pomnika mogły wywołać tak łatwe na terenie lwowskim odwetowe wystąpienia młodzieży polskiej.

Na terenie całego województwa lwowskiego odbyły się uroczyste nabożeństwa przy mniejszej lub większej frekwencji, gdzieśgdzie przy zupełnym braku zainteresowania (chłopi robili w polu), ale wszędzie prawie zupełnie spokojnie i bez demonstracyjnych wystąpień przeciwpństwowych. Tu i ówdzie zanotowano bardziej gorące części przemówienia duchowieństwa o charakterze politycznym, bądź wywieszenie chorągwi żałobnej z herbem ukraińskim (trójzębem), lub niebiesko-żółtych wstęg albo chorągwi, a nawet rozklejenie kilku ulotek UOW (w Janowie) albo tablic z napisami ukraińskimi (gm. Bolanowice, pow. Mościska) lub nawet rozdawanie przez uczniów ulotek OUN (w Samborze) podczas nabożeństwa, jednakże nie zauważono nigdzie agitatorów UOW, ani nie stawiono nigdzie oporu policji. Wprawdzie podejrzany bardzo ze względu na datę są następujące sabotaże w powiecie Bóbrka (1–4) i Skole (5–6).

1. 1 listopada 1929 [r.] nieznani sprawcy rzucili bombę do lokalu Posterunku P[olicji] P[awnstwowej] w Podhorodyszczu i zdemolowali lokal, przy czym spośród 9-ciu aresztowanych dwóch ma być członkami ZUNRO⁵ (bracia Snowidowicze), reszta „selrobowcy”;
2. W nocy na 2 listopada spalili nieznani sprawcy szopę, zawierającą 600 kóp pszenicy wartości 42 000 zł na szkodę L. Mycielskiego w Ostrowie;
3. Wieczorem 2 listopada podpalono na folwarku ordynata A. Potockiego w Romanowie stertę siana wartości 1600 zł, w odległości 2 km od wymienionego wyżej posterunku;

⁵ Західноукраїнська народно-революційна організація (ЗУНРО) – підпільна терористична організація в Галичині та на еміграції. Заснована у 1925 р. групою військових, прихильників президента ЗУНР Євгена Петрушевича. Виступала за приєднання західних українських земель до УСРР. Друкованими органами організації були «Український революціонер» та «Журнал ЗУНРО».

4. Dnia 4 listopada na folwarku tegoż ordynata w Podsosnowie (4 km od Romanowa) znów spalono dwie sterty słomy, ^kprzy czym^k pożar poprzedziły dwa strzały;
5. W nocy na 1 listopada nieznani sprawcy spalili 4 sterty zboża w Poturzycy na szkodę hr. Dzieduszyckiego, zostawiając żółto-niebieskie chorągiewki na miejscu czynu i na budynku szkolnym;
6. W nocy na 1 listopada – [nieznani sprawcy] spalili 4 sterty zboża w Wolicy Komarowej na szkodę Kuczyńskiego.

Jednakże Urząd Wojewódzki we Lwowie jest zdania, że sabotaże te nie są dziełem UOW, lecz żywiołów, pozostających pod wpływami „Selrobu-Jedności”. „Selrob” wyzyskuje w ten sposób antagonizm między dworem i wsią i czyni odwet za tłumienie strajków (aresztowania w pow. bóbreckim).

To że na miejscu niektórych sabotaży selrobowskich znajdowano chorągiewki o barwach ukraińskich, traktowane jest w Urzędzie] Wojew[ódzkim] jako zwykle odwrócenie uwagi.

Należy też dodać, że po zamachu bombowym w Podhorodyszczu, pow. Bóbrka, rada gminna powzięła uchwałę potępiającą ten czyn i lokal postęrunku wyremontowała. Przebieg rocznicy listopadowej w ⁶Tarnopolskiem⁶ miał charakter analogiczny, jednakże tu zanotowano jeden wypadek oporu, stawionego przez Ukraińców zebranych w sile 2000 ludzi na cmentarzu w Tarnopolu. Zebrani na mogile żołnierzy ukraińskich powiesili na krzyżu herb ukr[aiński] „Tryzub”⁶ i śpiewali pieśni przeciwpaństwowe. Przy rozpraszaniu przez policję z tłumy padły cztery strzały, oddane prawdopodobnie ze straszaka, gdyż nikt nie został zraniony.

W innych miejscowościach odbywały się nabożeństwa cerkiewne z okolicznościowymi kazaniami o charakterze politycznym przy słabej frekwencji i małym zainteresowaniu zebranych.

Z wystąpień manifestujących wrogię stanowisko zanotowano w dniu 1 listopada 1929 [r.]:

1. Wybicie szyby w mieszkaniu nauczyciela w gm. Juśkowie pow. złoczowskiego;
2. Zdjęcie z budynku szkolnego tablicy z godłem państwowym i umieszczenie chorągwi o barwach ukraińskich w gm. Obodówka, pow. Zbaraż;
3. Wywieszenie chorągwi ukraińskiej na budynku szkolnym w gm. Lezówka, pow. Zbaraż.

Poza świętowaniem rocznicy owładnięcia Lwowa zanotowano następujące wystąpienia demonstracyjne:

1. Demonstracje akademickie 21 listopada 1929 [r.] we Lwowie przeciwko konsulatowi ZSRR i przeciwko starorusinom pod „Narodnym Domem” oraz pod budynkiem „Stauropigii” i Bursą akademicką. Wypadki te należą

⁶ В оригіналі: *Trezub*.

do ukraińskiego życia politycznego i uwzględnione są w „Sprawozdaniu z życia mniejszości narodowych” za IV kwartał 1929 [r.] (na str[onie] 45) i za I kwartał 1930 r. (na str[onie] 55). Należy zauważyć, że akcja co do konsulatu sowieckiego była zakonspirowana, a organizatorem jej był Bogdan Krawciw⁷ (patrz komunikat nr 1 str[ona] 3 i komunikat nr 2 str[ona] 36 – przywódca UNM⁸ i organizator zajęć 1 listopada 1928 [r.] (we Lwowie) oraz studenci Stefan Łękawski⁹ i Ochrymowicz¹⁰ (ta trójka prawdopodobnie inicjowała). Po obiedzie w Domu Akademickim zatrzymał Krawciw studentów i odbył zebranie, na którym przemawiał, podburzając młodzież do aktywnego protestu przeciwko terrorowi bolszewickiemu na Ukrainie. Początkowo istniał zamiar tylko uderzenia na konsulat, ale gdy namiętności rozgorzały, to nastąpiły dalsze wystąpienia i akademicy skierowali się do „Stauropigii”, których uważają za moskalofilów (zwłaszcza, że mieli też pretensje o wymówienie lokalu „Płastowi” i dzierżawy księgarni „Ukr[aińskiego] T[o]wa[rzystwa] Wydawniczego” oraz wzajemne anse za tarcia na terenie cerkwi wołoskiej), dalej do „Domu Narodnego” i bur-sy, jako do moskalofilskich instytucji, kierowanych dziś przez komisarza rządowego, nadto chcieli rozbić organ UPP „Rada i Praca”, to jest placówkę radianofilów, którzy otrzymują pieniądze bolszewickie, przysłane przez Petruszewicza.

2. 15 XII [19]29 [r.], gdy w czasie nabożeństwa w cerkwi wołoskiej we Lwowie zebrani tam Ukraińcy zaczęli śpiewać „Boże wełykyj nam Ukrainu spasi”, a starorusini opuszczali wskutek tego świątynię, wywiązała się bójka, przy czym starorusini zostali dość dotkliwie pobici, a policja była zmuszona do interwencji.
3. Dnia 16 marca 1930 [r.] w związku z zapowiedzianą eksmisją sądową „Płasta” w budynku „Instytutu Stauropigialnego” usiłowała młodzież ukraińska, zebrawszy się w liczbie 400 osób, urządzić demonstrację, którą rozproszył oddział policji.

⁷ Богдан Кравців (1904–1975) – український поет, перекладач, редактор, критик, активний діяч українського націоналістичного руху, перший крайовий провідник ОУН на західноукраїнських землях (лютий–червень 1929).

⁸ Союз української націоналістичної молоді (СУНМ) – об’єднання підпільних груп націоналістичної молоді, що навчалася в середніх школах і закладах вищої освіти в Галичині (найпотужніша студентська група діяла у Львові). Члени СУНМ стали опорою для перших структур Організації українських націоналістів у Галичині.

⁹ Так в оригіналі. Степан Ленкавський (1904–1977) – український політичний діяч, публіцист, один з ідеологів ОУН і член першого крайового Проводу ОУН для Галичини (референт ідеологічного відділу); після розколу в ОУН – прихильник Степана Бандери.

¹⁰ Степан Охримович (1905–1931) – активний діяч українського націоналістичного руху, член-засновник ОУН, крайовий провідник ОУН у Галичині (жовтень 1930 – квітень 1931).

⁶III. Referat propagandowy, czyli polityczny⁶

Pod kierunkiem tego referatu („Propagandiwnyj Widdił UWO” – jak drukuje „Surma”) wychodzi oficjalny organ UOW „Surma”, drukowana obecnie w Kownie. Koszty tego wydawnictwa pokrywają Litwini, którzy zwracają też część kosztów zagranicznej akcji propagandowej, o ile zazębia się ona bezpośrednio z interesami Litwy. Komitet Redakcyjny („Redakcyjna Kolegia”) „Surmy” ma swą siedzibę w Pradze, przy czym na czele jego stoi Włodzimierz Martyneć.

Przewożeniem tego organu do Polski i kolportażem w kraju zajmuje się – jak to już zaznaczono w komunikacie poprzednim (str[ona] 76) – subreferat propagandy, wchodzący w skład referatu bojowego.

Urząd Wojewódzki w Stanisławowie nadesłał w końcu marca 1930 r. niektóre dane co do przemytu nielegalnej literatury (a także broni) przez dwa punkty:

a) przez stację graniczną Zebrzydowice, przy czym do „dromaderki”¹¹ tej używa organizacja studentów ukraińskich, przebywających w Czechosłowacji na studiach i powracających na ferie do kraju.

W liczbie takich kurierów mają być Hawryło Macuła, Julian Byk i Włodzimierz Borys – wszyscy pochodzący ze wsi Nakoneczna powiatu jaworowskiego. Przybywają oni ze studiów w Pradze w kwietniu lub maju każdego roku, przywożąc ze sobą bibułę propagandową.

b) przez odcinek graniczny w powiecie skolskim.

Transporty mają być przemycane za pośrednictwem chłopów z Oporca, po czym na furze napełnionej słomą lub sieczką dostawia się transport do Skolego, skąd członkowie UOW przewożą go do Lwowa.

Wiadomości o tym punkcie przemytu potwierdza fakt, że największą ilość literatury jednego rodzaju znaleziono właśnie w powiecie skolskim.

Jeżeli chodzi o natężenie akcji kolportażowej, to wydaje się, że najsilniej przejawiała się ona na terenie województwa stanisławowskiego ostatnio w powiatach: rohatyńskim (kolporterzy Jarosław Hładki i Włodzimierz Bojkowicz), stanisławowskim (kolporterzy: Platon Połotniuk, Leon Kobryński, Jerzy Maczkur i Stefan Łękawski, student Uniw[ersytetu]), dolińskim (Hryń Tiuń i Nykoła Matijciow, aresztowani za to 1.03.1930 [r.]), skolskim oraz w mniejszym stopniu w powiecie stryjskim.

Kolportaż dotyczy nie tylko „Surmy”, ale całego szeregu wydawnictw nielegalnych, specyfikację których zamieszczono poniżej.

Ostatnio – w końcu lipca 1930 [r.] – zauważono wzmożony kolportaż „Surmy” i rozlepiania ulotek w Horodence i Kołomyi, przy czym w tej ostatniej w związku z tym aresztowano 5 osób (Sielski Konstanty, Marta Kuźma i trzech innych członków organizacji).

W Horodence zaszedł charakterystyczny fakt.

Następnego dnia po podpaleniu 3 stert żyta w dn[ui]u 16 sierpnia na szkodę ks[ięcia] Lubomirskiego policja w Horodence otrzymała pocztówkę, w której nieznany autor grozi podpaleniem folwarku w Horodence oraz czyni uwagę,

¹¹ Неологізм від слова «дромадер» (одногорбий верблюд).

że policja będzie musiała dołożyć wysiłków, aby wykryć sprawców. Poczтівка ta ma następujący podpis: „UOW 30 członków w Horodence”. Drugi anonim nadesłano z datą stempla pocztowego Horodenka 20 VIII 1930 [r.] do Powiatowej Komendy, przy czym autorzy powiadamiają policję (!), że mają zamiar wykonać wyrok śmierci na agencie policji Zajączkowskim i przerwać linię telegraficzną Kołomyja–Horodenka. Poczтівка ta znów wspomina, że „nas jest więcej jak 30 członków” i dlatego rewizje na nic się nie zdadzą i jest podpisana: „Toj sam, szczo perszuj, hołowa UOW”. Trzeci wreszcie anonim jest pisany po polsku i brzmi następująco: „UOW – Świetna Policjo. Wy sobie za dużo pozwalacie na naszej ziemi, aresztujecie naszych chłopców. Pamiętajcie o Potockim i ostatnim policaju z Bóbrki. Jeżeli wam życie miłe, to siedzcie spokojnie. Tu wam podpalamy wszystko, idźcie za San, tu nie miejsce dla was. Czas już, aby noga wasza tu nie została. Szkoda nam was, wy niewinni, a będzie rodzina cierpieć. Litościwy”.

Ta korespondencja z policją, jeżeli nie jest prowokacją, świadczy o dużej naiwności autorów, przez co dowodzi, że są to ludzie młodzi. To nasuwa mniemanie, że żadnej organizacji w Horodence nie ma, a tylko zarówno w sabotaż, jak i ową korespondencję zabawiła się, kpiąc w sposób bezczelny z policji, studenteria przebywająca na wakacjach. To mniemanie potwierdzałoby się przez udział około 20 studentów z Horodenki i powiatu na nabożeństwie żałobnym w cerkwi horodeńskiej, odprawionym z okazji śmierci zabitego pod Bóbrką bojowca UOW Hrycia Piseckiego.

W Hrehorowie, pow. Rohatyn, 19 sierpnia 1930 [r.] nalepiono afisze wzywające ludność do obchodzenia żałoby po zabitym 30 lipca przy napadzie na ambulans Hryciu Piseckim.

Na terenie województwa tarnopolskiego zanotowano akcję rozlepiania bądź przybijania do drzew, płotów i słupów „Surmy”. W nocy na 19 sierpnia r[oku] b[ieżącego] wystawiono w ten sposób na widok publiczny „Surmę” w siedmiu gminach powiatu zbarskiego. W Stanisławowskim również stwierdzono rozlepianie tytułowej strony „Surmy” na murach miasta w dniu 29 lipca r[oku] b[ieżącego] przez dwóch osobników, przy których znaleziono 10 egz. tytułowej karty, przeznaczonych do rozlepiania. W Brodach 29 czerwca r[oku] b[ieżącego] niewyśledzony sprawca rozrzucił w lokalu urzędu pocztowego kolorowe ulotki z napisem, sporządzonym drukiem (który w tłumaczeniu brzmi następująco:) „Narodzie Ukraiński! Walka za państwo ukraińskie nie skończyła się. Znów leje się świeża krew naszych braci z UOW. Sława Ukrainie. Niech żyje UOW. Precz z Lachami!”. Też treści ulotki rozrzucone zostały w Buczaczu 26 sierpnia r[oku] b[ieżącego] przez dwóch nieznanymi osobników, którzy przejechali autem w kierunku Zaleszczyk.

Na terenie ⁶województwa lwowskiego⁶ poza kolportażem „Surmy” ujawniono w pow. bóbreckim na słupie kilometrowym napis „Lachy za San” sporządzony farbą 15 lutego przez Włodzimierza Wojciechowskiego z Ostrowa Czarnego.

W powiecie rawskim 12 sierpnia r[oku] b[ieżącego] wywiesili nieznanymi sprawcy w gm. Żurawce odezwy ręcznie pisane, wzywające do powstania zbrojnego o wyzwolenie Ukrainy.

Na terenie ⁶Wołynia⁶ również ujawniono kolportaż „Surmy” w powiecie rówieńskim w 1929 roku. „Surma” nadesłana była jako próbka towaru ze Lwowa.

Wykaz wydawnictw nielegalnie kolportowanych przez UOW i OUN na terenie Małopolski Wschodniej w roku 1930.

		Miejsce data wydania	
1.	„UOW” wydanie Oddziału Prop[agandy]	– 1929	– broszura formatu ósemki, stron 90, w języku ukraińskim (znalezione we wszystkich 3 woj[ewództwach] Mał[opolski] Wsch[odniej]).
2.	„Bojowi Gazy” cz. 4	– 1926	– broszura o ratowaniu się od gazów trujących w czasie wojny.
3.	„Konspiracja”	– Lwów 1922	– broszura na bibułce formatu ósemkowego, stron 94 w okładkach o rozmaitych tytułach, jak: „Zinka”, „Ruchanka”, „Silskie Gospodarstwo”, „Kwadratura Koła”, „Tuberkuloza”, „Kobieta w życiu społecznym”, „Elektryfikacja”.
4.	„Ukraińci”	– 1930	– odezwa wydana z okazji śmierci Olgi Bessarab ¹ z datą „Postój w lutym 1930 UWO”.
5.	„Powiedinka w pidpilli”	–	– instrukcja o zachowaniu się w pracy podziemnej i w czasie rewizji oraz śledztwa.
6.	„Powiedinka w podpilli na seli”	–	– instrukcja o zachowaniu się w pracy konspiracyjnej na wsi, przec[h]owywaniu mater[iałów] wybuch[owych] itp. (znaleziona 27 VI [19]30 [r.] przy rewizji u Juliana Dumnego w Dźwiniaczu).
7.	„Ukraińskij Narode”	– bez daty	– krótka odezwa UWO z okazji rocznicy 1918 roku, powielana w Rohatynie (sprawca Bójkiewicz).
8.	„Anketnyj Listok” Cz. 25	– bez daty	– ankieta jednostronicowa wydana w celu ulepszenia kolportażu, zawierająca 30 pytań, podzielona na VII części.
9.	„O sabotażach kolei”	– –	– instrukcja o znaczeniu sabotażu kolei żelaznej (prawdopodobnie z broszury Kulicza „Deszczo pro zaleźnici” ¹¹).
10.	„Sylnyj charakter”	– –	– instrukcja o kształceniu charakteru, wytrwałości i woli.
11.	„Instrukcja sabotażowa na wypadek mobilizacji”	– –	– instrukcja omawia znaczenie mobilizacji i sposoby stosowania planowej akcji sabotażowej. (Kolport[aż] wśród młodzieży ukr[aińskiej] w Stanisławowie] styczeń 1930 [r.]).
12.	„Ukraińskij Narode” Niech żyje UOW	– –	– krótka ulotka na kolorowym papierze (żółta, czerwona) z hasłami, rozrzucona w Brodach 29.06.[19]30 [r.].

¹ Ольга Басараб (1889–1924) – українська громадська та політична діячка, співorganizatorka жіночої чоти Легіону УСС, працювала в українському Посольстві у Фінляндії та Австрії; після ліквідації дипломатичних представництв УНР переїхала до Львова й увійшла до Головної управи філії Союзу українок у Львові; співпрацювала з Українською військовою організацією та займалася розвідкою; після арешту польською поліцією та допитів знайдена повішеною у в’язниці.

¹¹ Має бути: залізници. Див.: В. Кулич, *Дещо про залізници* (б.м.: [б.в.], 1927): 19 с.

13.	Chowajcie piered lachami „Towariszi”	– bez daty (1930)	– dwustronicowo odbita na powielaczu drukiem odezwa nawiązująca do 12 rocznicy zajęcia Lwowa, wzywająca m.in. do terroru i sabotażu, do przygotowania się tajnego do walki, unieszkodliwienia prowokatorów, przygotowywania broni. Broszura zakończona wierszem i podpisem „Ukr[aińskiej] Wojsk[owej] Organ[izacji]”.
14.	Ulotki gloryfikujące czyn Jarosława Lubowicza ^{III}	–	– 4 IV [19]29 [r.] ukazały się w Tarnopolu. Jarosław Lubowicz dokonał 6.03.[19]29 [r.] znanego napadu rabunkowego na listonosza we Lwowie i został zastrzelony w pościgu. Analogiczne ulotki ukazały się 5.03.1930 [r.] we Lwowie na panachidzie za Lubowicza.
15.	Kartki z podobiznami Olgi Bessarab i Lubowicza	–	– Były sprzedawane w woj. stanisławowskim z przeznaczeniem dochodu na „Bojowyj Fond” UOW.
16.	„Wijskowyj Wistnik”	–	–
17.	Z okazji im[ienin] Marszałka Piłsudskiego	18.03.[19]30	– Zauważono w gimnazjum ruskim w Stanisławowie kolportaż pisanych na szapirografie odezw lokalnej UOW, nawołujących do bojkotu obchodu imienin Marszałka Piłsudskiego.
18.	„Wijskowe Samowychowania”	– Praga 1927	– Broszura napisana przez „sotnyka” R. Jaryja ^{IV} (znaleziona w Radziechowie u Andrzeja Antoniuka). Nakład „Grupy Ukr[aińskiej] Nacion[alnej] Mołodi”.
19.	„Desiat zapowidiw Ukrainśkocho Nacionalista”	– bez daty	– Znalezione w czasie rewizji 19 IV 1930 [r.] u Juliana Hoszowskiego i Stefana Ochrymowicza w Morszynie, pow. Stryj
20.	Człenam Studenckoho Widdiū OUN instrukcji dla praci pidczas ferij	– Lwów	– – (Instrukcja podpisana jest nast[ępująco]: „Organizacyjny referent krajowej Egzekutywy OUN”).
21.	„Organizacyjny Statut Junactwa I” (Wytiah)	– bez daty	– Znalezione tamże. Zawiera schemat organizacyjny „Junactwa”.
22.	„Organizacyjna Schema werchownych organiw Junactwa”	– –	– –
23.	„Instrukcji praci dla powodu grupy Junactwa”	– –	– –
24.	„Oficyjna czastyina” i „Dodatek”	– bez daty	– Zawiera postanowienia konf[erencji] krajowej OUN w dniu 22 i 23 lutego 1930 [r.]. Podpisana: „Pidreferent Junactwa Krajowej Ekzek[utywy] UOW”.

^{III} Ярослав Любович (1908–1929) – член Української військової організації, загинув під час невдалого нападу на листоношу, вчиненого, щоб роздобути кошти на потреби організації.

^{IV} Ріхард (Ріко) Ярій (1898–1969) – австрійський та український військовий, політичний діяч, один з провідних діячів ОУН; після розколу ОУН прихильник Степана Бандери.

25.	„Instrukcja dla spraw wojskowego wyszkoleń”		– Znalaziona tamże.
26.	P. Karmański. Striłecka prysiaha. – Klatba		– –
27.	M. Budzak. „Nacjonalista i wijskowe samowychowanie”		– –
28.	„Nowa Ukraina”	– Praga maj 1925	– Książka znaleziona 20 IV [19]29 [r.] przy rewizji w Tarnopolu u Piotra Krakowskiego.
29.	„Wijna buduczności”	– Praga 1927	– Książka wydana przez Ukr[aińską] Nacij[onalną] Młod[zież] w Pradze. Znalaziona tamże.
30.	„Ukrainci Junaki – Sziszt lit mynuło”	– Postój luty 1930	– Odezwa podpisana: „UWO w sprawie uczczenia rocznicy śmierci Olgi Bessarab. (Kolportowana pocztą i znaleziona 15.02.[19]30 [r.] w pow. radziechowskim oraz rozrzucana we Lwowie na panachidzie za Bessarabową dn. 15.02.[19]30 [r.], także w Stanisławowskiem).
31.	„Rozbudowa Nacji”	– miesięcznik różne daty	– Przesyłana pocztą nawet w woj. krakowskim.
32.	„Junak” nr 1	– marzec 1930	– Biuletyn wydany przez Podreferenturę Junactwa Krajowej Egzekutywy OUN. Jest w nim m.in. mowa o konstrukcji granatów ręcznych. (Znaleziony przy rewizji 21.04.[19]30 [r.] u B. Stecyszyna we Lwowie).

Wreszcie kiedy mowa o propagandzie nie od rzeczy będzie przypomnieć, jak ją sobie wyobraża i klasyfikuje sama UOW. Znajdziemy co do tego świadectwo w „Surmie” (nr 6 ze stycznia 1928 [r.]). Propagandę prowadzi się słowem (legalnie i nielegalnie) żywym (rozmowy, odczyty, referaty, wiece, kursy itp.) i pisanym (notatki, odezwy, listy, broszury, książki, prasa itp.). Pozytywne cele tej propagandy są uzależnione od jej przeznaczenia. Jeżeli to jest propaganda wewnętrzna (w kraju), to inne cele ma organizacja UOW, a inne jej wszystkie asocjacje. „Wszystkie nasze asocjacje, cała nasza prasa – pisze organ UOW – każda jednostka mogą robić i to różnymi sposobami: propagandę narodowo-państwowej ideologii, kultywowanie narodowej moralności i dyscypliny; szerzenie hasła «Na własne siły»; popularyzację prymatu interesów nacji nad interesami klas, partii i jednostek; żądanie wolności, propagandę: żądy poświęcenia się za wszelką ideę narodową, wiary w zwycięstwo nad wrogami; popularyzację konieczności nie tylko bohaterskich uczynków, ale i drobnej pracy w duchu narodowo-państwowej ideologii, we wszystkich kierunkach więc wychowania młodzieży, szkolnictwa, zagadnień socjalnych, gospodarczych itd.”.

Ścisła organizacja UOW pozostawia sobie przede wszystkim pierwsze i główne zadanie, którym jest: „Zmilitaryzowanie ukraińskiej społeczności i przygotowanie jej do przyszłej wojny z okupantami”. A jako dalsze pole do pracy wyznacza sobie: kultywowanie ducha rycerskiego i zamiłowanie do rzemiosła wojskowego, kultywowanie ukraińskiej tradycji wojskowej, propagandę konieczności dla sprawy ukraińskiej wojny i jej sposób prowadzenia, oraz zaznajomienie ze sposobami wojen wyzwoleniczych innych narodów ujarzmionych.

W propagandzie zewnętrznej stawia sobie UOW następujące cele:

- a) Propagandę sojuszy między narodami ujarzmionymi przez tych samych „okupantów” (Litwini, Białorusini, Gruzini itd.). Sposoby tej propagandy to prasa, literatura, konferencje, rozmowy, referaty, korespondencja itp.
- b) Propaganda ukraińskiego ruchu wyzwoleniczego między obcymi narodami i zyskiwanie przychylniej opinii świata oraz zjednywanie sobie sojuszników na wypadek zbrojnej walki z „okupantami”.
- c) Wydźwignięcie zagadnienia ukraińskiego na forum międzynarodowe i rozwiązanie jego w duchu ukraińskiego ideału narodowego.

To byłyby pozytywne zadania propagandy wewnętrznej i zewnętrznej, gdyż istnieją jeszcze negatywne, za które UOW uważa:

- „1) Rozkład wojska wroga od wewnątrz. W tej akcji powinny wziąć udział i inne ujarzmione narody.
- 2) Kultywowanie rozumnej nienawiści do okupantów wśród naszego społeczeństwa i innych ujarzmionych narodów.
- 3) Szerzenie wśród polskiego społeczeństwa demoralizacji i ciągłego niezadowolenia.
- 4) Wytwarzanie za granicą opinii nieprzychylnej dla naszych wrogów i paraliżowanie propagandy wroga”.

Jeżeli chodzi o udział tej pracy propagandowej w kierownictwie UOW, to wiadomości ostatnio otrzymane z poważnego źródła poufnego mówią, że Konowalec chce się głównie zająć akcją propagandystyczno-polityczną za granicą, co między innymi wpłynęło na wyjazd jego z Berlina wraz z rodziną (żona i syn) na stałe do Genewy, gdzie osiadł już, ściągając do siebie dwóch pomocników (jeden z Małopolski Wsch[odniej], drugi z Wielkiej Ukrainy). W Genewie wynajął Konowalec obszerne mieszkanie, postanawiając dla ułatwienia sobie misji prowadzić dom otwarty. W Berlinie jako kierownik ekspozytury UOW pozostał Ryszard Jary.

Co do znaczenia wyjazdu Konowalca z Berlina trudno pominąć głosy prasy, która podaje, że Niemcom chodziło przede wszystkim o uspokojenie zagranicy, która coraz bardziej zaczęła się interesować ciekawą symbiozą Konowalca z Reichswehrą. Chodziło także o użycie Konowalca na terenie Ligi Narodów i na kongresie mniejszości narodowych w Genewie zakończonym 5 września 1930 r.

Nowy komendant krajowy UOW Julian Hołowiński postanowił – według tychże wiadomości poufnych – w pierwszej linii przeorganizować wydawniczą akcję prasową przez:

- a) zreformowanie „Ukr[aińskiego] Hołosu” w Przemyślu, który już całkowicie wykupiony został z rąk prof. Gregolińskiego¹² przez Konowalca, dokładającego doń jednak około 100 dolarów miesięcznie. Zmiana miałaby pójść w kierunku zabrania dotychczasowego naczelnego redaktora Zenona Peleńskiego do pracy organizacyjnej OUN we Lwowie i następnie zaangażowania nowych współpracowników z grona poważniejszych ludzi (dr Giza, Bohdan Hnatewicz¹³, Kornel Kupczanko¹⁴ i innych), dotąd bowiem – zdaniem Hołowińskiego – pismo było redagowane słabo, nie odpowiada ani potrzebom mas, ani inteligencji ukraińskiej, stąd też z jednej strony nie spełnia przeznaczonej mu roli, a z drugiej jest przedsiębiorstwem deficytowym;
- b) usunięcie b[yłego] pośła Dymitra Palijiwa ze stanowiska naczelnego redaktora „Nowego Czasu” i odebranie mu jakiegokolwiek wpływu na to pismo, które powstało z inicjatywy i za pieniądze UOW, jakie ze względów konspiracyjnych tylko firmował Palijiw jako swój udział.

Objęcie w posiadanie „Nowego Czasu” przewidywał Hołowiński z początkiem września r[oku] b[ieżącego], przy czym na wypadek oporu ze strony Palijiwa zdecydowany był opór ten przełamać siłą fizyczną. Obecnie, należy zaznaczyć, zaszła ta zmiana, że Palijiw został aresztowany w dniu 12 września;

- c) opanowanie i odpowiednie nastawienie kooperatywy wydawniczej „Czerwona Kałyna” we Lwowie oraz usunięcie redaktora Józefa Nawrockiego z wprowadzeniem na jego miejsce Piotra Bakowicza¹⁵. Dla „Nowego Czasu” i „Czerwonej Kałyny” miałyby być utworzona wspólna drukarnia we Lwowie.

IV. Referat organizacyjny (kadrowy)⁶

Do sfery działania referatu organizacyjnego należy:

- a) organizacja władz i roboty w terenie, b) ewidencja członków UOW, c) ewidencja zdolnych do noszenia broni Ukraińców niezorganizowanych w UOW, d) ewidencja broni, materiałów wybuchowych, amunicji i środków technicz-

¹² Дмитро Грегोलінський (1880–1944) – учитель гімназії у Перемишлі; видавець і редактор «Українського голосу» (1919–1929), першої української газети в Перемишлі.

¹³ Богдан Гнатевич (1894–1968) – український військовий і політичний діяч, комендант УВО, член ОУН, історик, редактор.

¹⁴ Корній (Корнель) Купчанко (1890–1943) – громадський діяч, військовик, музеєзнавець, автор публікацій з української військової проблематики; у 1930 р. переїхав з Буковини до Станіслава.

¹⁵ Петро Баківич (1893–1978) – сотник Армії УНР і УГА, крайовий комендант УВО.

nych, e) wyszkolenie wojskowe poszczególnych jednostek, f) elaborat planu walki, słowem wszystko, co prowadzi do zmilitaryzowania społeczeństwa ukraińskiego i przygotowania go do przyszłego zbrojnego powstania. Z natury rzeczy działalność tego referatu wychodzi poza ramy ścisłej organizacji UOW i pojęta jest szerzej, gdyż musi objąć niemal całe zdolne do noszenia broni społeczeństwo. Poza szkoleniem członków UOW na przyszłych oficerów armii powstańczej referat ten ma za zadanie przeszkolenie szeregowców, których dostarczyć ma społeczeństwo ukraińskie. Nie jest do pomyślenia takie masowe przeszkolenie w organizacjach nielegalnych, toteż tutaj usiłuje się odpowiednio nastawić i przeszkolić te masy w organizacjach legalnych, o charakterze zbliżonym do przysposobienia wojskowego, jakimi są „Łuhy”, „Sokiły”, „Płast” i różne kluby sportowe. W tych jawnych organizacjach ukraińskich UOW stara się zdobyć wpływ dominujący. Praca w tym kierunku idzie w tempie coraz bardziej wzmożonym, a kierownictwo OUN kładzie na nią jak największy nacisk, stawiając tę robotę ponad akcję bojową, wywiadowczą i nawet propagandową.

Poza wymienionymi legalnymi organizacjami szczególną uwagę zwracają sfery UOW na rozbudowę Organizacji Ukraińskich Nacjonalistów, szczególnie wśród młodzieży, tzw. „Junactwa”. Że rozbudowa OUN postąpiła już silnie naprzód dowodzi materiał organizacyjny znaleziony w czasie likwidacji nielegalnego pozaszkolnego „Płasta” 19, 26 i 24 kwietnia 1930 [r.] w Stryju. (Materiały znalezione wtedy u Juliana Horszowskiego (karany już w 1928 r. za kolportaż odezw UOW 10-miesięcznym więzieniem), a szczególnie u Stefana Ochrymowicza).

Ze sprawy aresztowanych 26 VI [19]29 [r.] w Rohatynie członków OUN – Bogdana Sawczuka i Włodzimierza Ozarkowa znany już był statut organizacyjny „Junactwa”. Obecnie zaś u Ochrymowicza znaleziono m.in. „Dodatek do ustroju organizacji ukraińskich nacjonalistów”. Jest on rozwinięciem podanego w komunikacie nr 3, str[ona] 81, statutu organizacyjnego OUN) rozdziałów III i IV) i stanowi rezolucję I krajowej konferencji odbytej w sprawach organizacyjnych w lutym 1930 roku.

Cyfry II i III oznaczają kraj ZUZ, tj. „zachodnioukraińskich ziem” (cała Ukraina dzieli się na 10 okręgów), które tworzą jedną organizacyjną całość i w praktyce, jako jeden kraj, podlegają jednemu kierownikowi (prowidnykowi). Pomocniczym organem tego kierownika jest krajowa egzekutywa OUN ZUZ, w skład której wchodzi: „Prowidnyk”, Sekretar i trzech referentów: organizacyjny, polityczny i finansowy. Poszczególni referenci mają następujących podreferentów: politycznego wywiadu (rozwidky), propagandy i spraw społecznych. Kraj dzieli się na okręgi, którymi kierują sekretarze przy pomocy aparatu wykonawczego, który nazywa się „Okružna Egzekutywa OUN”. Skład jej nie był jeszcze na konferencji uregulowany.

Okręgi, których dla kraju ZUZ wyznaczono tymczasowo sześć, podzielono na powiaty, zgodn[i]e z istniejącym podziałem administracyjnym. Na czele

powiatu stoi „Podporucznik”, który prowadzi swoją robotę przy pomocy Powiatowej Egzekutywy OUN. Dalszym i ostatnim stopniem sieci organizacyjnej jest Oddział (Widdi) OUN, na czele którego stoi „Uprawa” (zarząd). Równorzędne z nim miejsce pod względem organizacyjnym zajmują mężowie zaufania dla poszczególnych miejscowości. W miarę potrzeby wprowadza się jeszcze podział powiatu na rejony.

Znaleziona podczas teŝże rewizji „Instrukcja dla spraw wyszkolenia wojskowego” świadczy o kierunku działalności tej organizacji wśród młodzieży.

Należy zaznaczyć, że według wspomnianych wiadomości poufnych z lipca 1930 r. Hołowiński miał zamiar poświęcić się głównie akcji zorganizowania, względnie należytego postawienia w kraju OUN, przy czym postanowił nadać organizacji formy legalne, werbować do pracy przede wszystkim młodzież i b[yłych] wojskowych i sam wziąć w niej oficjalny udział (częściowo teŝ dla zamaskowania swej właściwej roli komendanta krajowego).

⁶Dane o kierownictwie UOW⁶

Według poufnych danych nadesłanych przez Lwów dnia 26 lipca 1930 r. w czasie procesu 17 członków UOW o zamach na Targi Wschodnie, zakończonego 28 czerwca 1930 r., przyjechał z Czechosłowacji do Polski ostatni komendant krajowy UOW, Emil Senyk ps. „Urban”. Wracając do Pragi wziął on ze sobą Juliana Hołowińskiego, aby ten mógł bezpośrednio z przebywającym właśnie w Pradze Eugeniuszem Konowalcem omówić ostatecznie kwestię objęcia przezeń stanowiska komendanta krajowego. Hołowiński w okresie swego siedmiodniowego pobytu w Pradze rzeczywiście kilkakrotnie dłuŝej konferował z naczelnym komendantem UOW i otrzymał ostatecznie mandat objęcia komendy krajowej, przy czym Konowalec na ŝądanie Hołowińskiego pozostawił mu w przyszłej jego robocie w kraju zupełnie wolną rękę, gdyż sam ma zająć się akcją propagandowo-polityczną za granicą.

W czasie rozmów z Hołowińskim Konowalec opowiadał, że zeszłoroczna jego akcja w Ameryce powiodła się o tyle, iż zdołał nawiązać kontakt osobisty z przywódcami emigracji, wpłynąć na rozszerzenie się „Strzeleckich Hromad”¹⁶ i pozyskać pomoc finansową w wysokości 700 do 1000 dolarów miesięcznie na cele UOW. Konowalec liczy na to, że po ukończeniu w Ameryce akcji zbiórkowej na „Dom Ukraińskich Iwalidów we Lwowie”, tj. pod koniec 1930 roku, wpływać będzie z Ameryki na cele UOW kwota znacznie większa, tym bardziej, że dla pokierowania tą akcją zbiórkową wysłany zostanie do Ameryki Emil Senyk. Akcja zbiórkowa obejmie równieŝ „fundusz zakładowy” UOW, przy czym Konowalec wyraził nadzieję, że przy odpowiednim nastawieniu da się zebrać na ten cel nawet 100 000 dolarów i tym sposobem uniezależnić

¹⁶ Українська стрілецька громада (УСГ) – ветеранська організація, заснована 1924 р. у США, згодом діяла як окрема організація у 1928 р. в Канаді.

Naczelną Komendę UOW od wpływów jakichkolwiek bądź czynników zewnętrznych. Jak dotąd w Stanach Zjednoczonych na pierwszym miejscu stoi zbiórka na „Dom Inwalidów”, a na drugim na cele UOW.

Ponadto Konowalec wspomniał, że obecnie dają Litwini na cele UOW 300 dolarów co drugi miesiąc i że do niedawna to subsydium było wypłacane nieregularnie i w rozmaitej wysokości. Nadto Litwini ponoszą koszty utrzymania w Kownie eksponenta UOW Józefa Rewiuka, koszty drukowania „Surmy” i częściowo koszty akcji propagandowej.

Około 24 czerwca 1930 [r.] Hołowiński wrócił z Pragi, jednakże formalnie nie przyjął jeszcze z rąk Suszki i Senyka kierownictwa komendy krajowej, odkładając to do początku września. Według tychże wiadomości Roman Suszko ma również opuścić kraj, przy czym Konowalec zamierza go wysłać na zbiórkę funduszy do Kanady.

Na dzień 15 sierpnia 1930 roku w robocie UOW w kraju najaktywniejszymi byli:

1. Hołowiński Julian, lat 36, urzędnik prywatny, Jarosław, Kraj[owy] Kom[en]d[an]t [...] UOW.
2. Stefanyszyn Antoni, lat 33, dziennikarz, Kętrzyńskiego 22, adiutant Krajow[ego] Kom[en]d[an]ta.
3. Krawciw Bohdan, lat 36, student praw, Supińskiego 22, referent propagandy Kraj[owej] Kom[en]dy UWO, Kom[en]d[an]t [...] OUN Lwów.
4. Jeciw Nestor, lat 35, urzędnik pryw[atny,] Zofii Chrzanowskiej 8, referent kadrowy.
5. Bukało Semen, lat 31, urzędnik pryw[atny], Bolestraszyce, referent materiałowy.
6. Kowalysko Mikołaj, lat 31, urzędnik pryw[atny], Bolestraszyce, referent sabotażowy.
7. Gingało Semen, lat 32, urzędnik pryw[atny], Bolestraszyce, referent wywiadowczy.
8. Zyplikiewicz Bohdan, lat 28, redaktor, Przemyśl, Basztowa 20, okręgowy Kom[en]d[an]t [...] UWO Przemyśl.
9. Peleński Zenon, lat 27, redaktor „Ukr[aińskiego] Hołosu”, Przemyśl, Basztowa 20, organizator OUN.
10. Szymański Iwan, lat 23, student praw, Supińskiego 21, pracuje w referacie wyszkolenia.
11. Mulkiwicz Włodzimierz, lat 19, urzędnik pryw[atny], Kętrzyńskiego 10, pracuje w refer[acie] wyszkol[enia] bojowego.
12. Serednicka Włodzim[iera], lat 20, urzędnik pryw[atny], Stryj, kurierka między Okr[ęgową] Komendą a Kraj[ową] Komendą.
13. Kuchar Michał, lat 23, student politechniki, Supińskiego 21, technik bombowy.
14. Halibej Piotr, lat 24, student politechniki, Supińskiego 21.
15. Minciński Włodzimierz, lat 22, urzędnik prywatny, Przemyśl, jeden z projektowanych zamachowców na Targi Wschodnie.

16. Kordiuk Bohdan, lat 21, student praw, Piastów 8, chwilowy referent bojowy, kolportaż „Surmy” i wywiad UWO.
17. Ochrymowicz Stefan, lat 23, student filozofii, Supińskiego 16, kurier między Kraj[ową] K[om]en[da] a Konowalcem.
18. Skrentowicz Bohdan, lat 22, student polit[ecniki], Supińskiego 21, główny kolporter „Surmy” i łącznik.
19. Pytlar Orest, lat 19, abiturient gimn[azjalny], Potockiego 12, pracuje w referacie bojowym.
20. Waluch Anatol, lat 22, stud[ent] polit[ecniki], Supińskiego 21, wybitniejszy członek UWO.
21. Czołowski Włodzimierz, lat 19, student, Kurkowa 16, kolporter „Surmy”.
22. Dacyszyn Jurko, student techniki, Lwów, chemik organizacyjny, dziś siedzi jeszcze w technice jako konstruktor narzędzi zamachowych. Fabrykował bomby krakowskie i lwowskie w red[akcji] gazet.
23. Fedusiewicz Maria, Lwów, ul. Listopada, referentka ref[eratu] kobiecego.
24. Stefanyk Semen, st[udent] Uniw[ersytetu], zam. Dom Akad[emicki], pełni ob[owiązk]ki ref[erenta] bojowego w Kraj[owej] Komendzie (za Senyka).
25. Rudnicki Iwan, zatr[udniony] w „Dniestrze”¹⁷, zapisany u adw[okata] Starosolskiego jako koncypiant, zast[ępc]a Kraj[owego] Komend[anta], pełni funkcje kasjera, b[yły] kpt. UHA, b[yły] attaché Petrusz[ewycza] w Pradze.
26. Knysz Zenon (znany i areszt[owany] w napadzie na listonosza), referent bojowy,

⁶a wśród równoczesnych członków UOW i OUN:⁶

27. Lupuł Włodzimierz, występował w napadzie pod Kałuszem, reprezentuje lokal[ną] org[anizację] przed Kraj[ową] K[omen]dą [...] UOW, „związkowy” OUN na pow. Kałusz.
28. Matijczuk Prokop, lustrator Pow[iatowego] Sojuzu Koop[eratyw]¹⁸ w Kałuszu, „związkowy” OUN na pow. Dolina.
29. Medwid Antoni, Skole, ma posesję w Nar[odnym] Domu, „związkowy” OUN na pow. Skole.

⁶V. Referat wywiadowczy⁶

Jak to już zaznaczono w poprzednim komunikacie (str[ona] 82) referat ten nazywany w organizacji „służbą informacyjno-wojskową” zlikwidowano

¹⁷ «Дністер» – українська страхова компанія (офіційна назва – Товариство взаємних обезпечень «Дністер»), заснована у Львові в 1892 р.

¹⁸ Повітовий союз кооперативів – об’єднання кооперативних структур на рівні повіту, що діяли в рамках Ревізійного союзу українських кооперативів, тобто провідної установи, яка гуртувала українські кооперативи в Галичині, а згодом і на інших територіях міжвоєнної Польщі.

zarówno na poziomie Naczelnej, jak i Krajowej Komendy. Toteż w broszurze pt. „UWO” wydanej w 1929 roku na stronie 15 autor kategorycznie zaprzecza, aby UOW była jakąś centralą wywiadowczą („UWO nie jest żadną centralą wywiadowczą. Nie! Jeszcze raz nie!”), ale następnie pisze o tym, że organizacja na wypadek zbrojnego powstania czy konfliktu wojennego Polski z sąsiadami musi posiadać wypracowany plan działania, oczywiście więc musi posiadać o swym przeciwniku dokładne wiadomości wojskowe. Toteż wywiad wojskowy prowadzony jest nadal, ⁶ „przy czym”⁶ traktuje się go jako środek pomocniczy do planowego przygotowania powstania zbrojnego, do wyrządzenia przeciwnikowi jak największej szkody.

Świeżym potwierdzeniem tego są wyniki rewizji przeprowadzonych 19 IV 1930 [r.] przez Wydział Śledczy w Stryju wśród członków „Płasta” i równoczesnych członków UOW i OUN. Mian[owicie] u Włodzimierzy Serednickiej, maszynistki adwokackiej, zam. w Stryju znaleziono następujący materiał szpiegowski:

- a) referat o organizacji wojska polskiego,
- b) referat dotyczący organizacji policji państwowej,
- c) wykaz osób piastujących wybitniejsze stanowiska w państwowej służbie cywilnej i wojskowej,
- d) graficzne zestawienie znaków lotniczych.

⁶Omówienia i sprostowania do poprzedniego komunikatu nr 3⁶

⁶Do str[ony] – Według najnowszych danych poufnych pierwszym komendantem w 1920 roku 65⁶ był Jurko Polański, obecnie prof. gimnazjum we Lwowie.

⁶Do str[on] – Dane poufne o postanowieniach „Werch[ownej] Rady” co do wykonania zamachów na Deveya¹, a potem na Ministra S[praw] Wewn[ętrznych] Składkowskiego, po przepracowaniu przez lwowskie władze bezpieczeństwa nie potwierdziły się i są oceniane przez nie jako wytwór fantazji informatora.

⁶Do str[ony] – O mającym się odbyć we wrześniu 1929 [r.] kongresie UOW nie posiada 66⁶ Ministerstwo żadnych danych.

⁶Do str[ony] – Do wiadomości poufnych Wydziału Śledczego we Lwowie o zamierzeniach 67⁶ UOW w stosunku do Targów Wschodnich dodać należy, że autorytatywnym potwierdzeniem ich jest artykuł wstępny pt. „Bomby padły znów” zamieszczony w „Surmie” nr 9 (24) z września 1929 [r.].
W artykule tym pisze UOW, co następuje: „Targi Wschodnie czeka i krach polityczny... kiedyś przyjeżdżali na nie polscy prezydenci, ale odstraszyły ich kule rewolwerowe i bomby. Jeszcze przyjeżdżają ministrowie i cudzoziemcy. Ale i ci przestaną przyjeżdżać. O to my się postaramy!... „Targi Wschodnie” przestaną istnieć! Na to my przysięgamy!...”.

⁶Do str[ony] – Planowane przez Popadiaka podpalenie lasu rządowego w Winnikach 71⁶ nastąpiło rzeczywiście 28 XI [19]29 [r.], przy czym użyto znaczną ilość benzyny, a na miejscu znaleziono butelkę po benzynie. Dzięki temu, że władze wiedziały o planie z zeznań Kruszelnickiego, wybuch ognia nie wyrządził strat żadnych.

¹ Чарлз Дувій (Charles Dewey, 1880–1980) – американський банкір, у міжвоєнний період радник польського уряду та член Ради Польського банку.

⁶Do str[on] 69 i 70⁶

– Rozważania o materiałach wybuchowych zamieszczone na str[onie] 69 mogą być obecnie uzupełnione dzięki ekspertyzie wygłoszonej w procesie 17 oskarżonych o zamach na T[argi] Wschodnie przez d-ra Westwalewicza^{II}. Niestety treść ekspertyzy znana jest Ministerstwu tylko z prasy. Według sprawozdania „Lwowskiego Kuriera Porannego” z 7 VI r[oku] b[iejącego] analiza chemiczna zawartości trzech pakietów (Tereszczuka^{III}, Wacyka^{IV} i zostawionego w przechowalni kolejowej) i maszyny piekielnej pozostawionej przez Bidę^V w zarządzie T[argów] W[schodnich] wykazała, że „Wszystkie bomby skonstruowane były wedle jednolitego planu i tej samej zasady. Samych materiałów nie było. Pozostały tylko strzępy i resztki opakowania, pozostał ekrazyt, który nie wybuchł, tudzież flaszeczki z benzyną i kwasem siarkowym. Mimo to jednak na podstawie tylko nielicznych resztek wiedza chemiczna dzisiejsza może stanowczo orzec, jakiego rodzaju materiałem posługiwano się w danym wypadku i jakiego rodzaju mogły być skutki.

Wszystkie bomby zawierały chloran potasowy, tzw. kali chloricum, środek na pozór niewinny, stosowany w medycynie, między innymi [...] do płukania gardła. Środek ten ma szczególną własność, a mianowicie tą, że zmieszany z ciałami pochodzenia organicznego, jak nafta, cukier trzcinowy, parafina itp., może przy użyciu detonatora gwałtownie eksplodować, lub też za polaniem^{VI} kwasem siarkowym zapalić się bardzo gorącym i trudnym do ugaszenia płomieniem. Oprócz chloranu potasowego zawierały bomby i glin metaliczny, który zapalony pali się nader intensywnie nawet pod wodą i pod ziemią bez dostępu powietrza.

Prócz tych środków wybuchowych (chloran zmieszano z cukrem trzcinowym) i palnych, dołączono jeszcze flaszeczki z benzyną, które mogły się łatwo zapalić i przyczynić się znacznie do rozszerzenia pożaru. Niezależnie od tej zawartości, znajdowały się w pakietach pudełka z nabojami flobertowymi, które wybuchając miały odstraszać ratujących od zbliżania się do pożaru. Bomby Tereszczuka i Wacyka, jak również bomba w przechowalni, mogły działać przy użyciu detonatora krusząco, w danym jednak wypadku miały wywołać pożar. Zawierały one prócz wyżej wspomnianych materiałów flaszeczki z kwasem siarkowym zatkane zatyczkami papierowymi. Przez odpowiednie ustawienie pakietu, kwas miał przeżreć zatyczkę i wylać się z flaszeczki na mieszaninę chloranu pot[asu] z cukrem i aluminium i spowodować zapalenie się. Dzięki nieostrożnemu obchodzeniu się Tereszczuka z pakietem doszło do eksplozji na ul. Poniatowskiego. Ze zjawisk towarzyszących wybuchowi na dworcu wnioskować należy, że bomba tam umieszczona była o wiele silniejsza od bomb Tereszczuka i Wacyka”.

Przechodząc do omówienia zawartości walizki, pozostawionej przez Bidę w zarządzie T[argów] W[schodnich], biegły podkreśla, że zawierała ona prócz wspomnianych materiałów, jeden kilogram ekrazytu, tudzież żelazne śruby i hacele. W czasie wybuchu detonował tylko chloran potasowy, ekrazyt natomiast począł się tylko palić i to jedna część. Ekrazyt był zawarty w opakowaniu kartonowym, oryginalnym, zaopatrzonym w otwór do założenia spłonki. Na pytanie dlaczego zupełnie zdalny do użytku ekrazyt nie wybuchł podaje biegły, że stało się to albo dzięki temu, że tzw. inicjał (spłonka), był za słaby, lub też dzięki temu, że ekrazyt pękł na dwie części, z których jedna poczęła płonąć, a druga odrzucona na bok nie eksplodowała. Siła wybuchu 1 kilograma ekrazytu równa się sile wybuchu 12 szrapneli typu aust[riackiego] nr 9. Gdyby ten ładunek eksplodował, zniósłby doszczętnie nie tylko cały budynek zarządu T[argów] W[schodnich], ale jeszcze kilka budynków, nie wyłączając domów mieszkalnych, znajdujących się w pobliżu. Ludzie znajdujący się w promieniu około 200 metrów od miejsca wybuchu, narażeni byli na pewną śmierć. Hacele i śruby znajdowały się w pakunku po to, ażeby przy eksplozji zadawać rany osobom, które by znalazły się w pobliżu miejsca wybuchu. Od jednego z takich pocisków odniosła [Maria] Streitówna ranę na czole.

Na stosowne pytania wyjaśnia biegły pewne szczegóły, które wskazywałyby na szkołę niemiecką przy konstrukcji tych bomb.

AAN, Delegacja RP przy Lidze Narodów, sygn. 264, s. 100–128. Kopія. Машинопис.

^{II} Маріан Вествалеви́ч (Marian Westwalewicz, 1899–1940) – керівник поліційної хіміко-діагностичної лабораторії (Laboratorium Chemiczno-Rozpoznawcze) у Львові.

^{III} Михайло Терещук (1906–?) – член Української військової організації.

^{IV} Іван Вацик (1898–?) – член Української військової організації.

^V Роман-Осип Біда (1905–1942) – бойовий референт Крайової комендатури УВО, член ОУН, командир відділу української поліції в Києві під час Другої світової війни.

^{VI} Так у документі. Повинно бути: *po polaniu*.

№ 4
[2 вересня 1930]. Супровідний опис справи
та звіт Філіпа Бродміда
з Посольства Великої Британії у Варшаві
міністрові закордонних справ Артурові Гендерсону
в Лондоні про терористичну діяльність українців
у Галичині

[...]
Registry Number N 6126/274/55

[...]

⁶Ukrainian terrorist activity in Eastern Galicia⁶

Refers to Warsaw telegram No. 47 of August 31st (N 5959/274/55)

In consequence of sabotage and arson, numerous arrests have been effected. These Galician arrests appear to have no connexion with arrest of White Russian deputies.

[...]

^rColonel Beldy, the Military attaché of the Hungarian legation here, told me recently that, when he was in the Ukraine attending the Polish military manoeuvres, he had been struck by the boycott of the troops by the peasantry and the general atmosphere of hostility. (Like all Hungarians, Colonel Beldy is very friendly to the Poles, so his testimony is the more remarkable).

L. Collier

September 9th.^r

[...]

[Додаток]

^r-и-[N 6126/274/55]-и-^r

No. 1

^aMr. Broadmead to Mr. A. Henderson. – (Received September^a 8.)
(No. 439)

Sir,

^aWarsaw, September^a 2, 1930

^aAs^a I had the honour to report in my telegram No. 47 of the 31st August, the Polish police have recently arrested at Lemberg the entire staff of the Ukrainian Military Organisation. During the last few weeks numerous acts of sabotage and arson have taken place in Eastern Galicia, trains being attacked, farms burnt and telephone wires cut, and from the evidence collected by the authorities it was clear that this secret revolutionary organisation was responsible. The object of their campaign was apparently to reduce the countryside to such a state of terror that public notice would have to be taken of it at the forthcoming sessions of the Council and Assembly of the League of Nations.

2. The counter-attack was drawn up in detail beforehand and appears to have been completely successful. On the 29th August a number of simultaneous arrests were carried out in the voivodeships of Lemberg, Stanisławów and Tarnopol, and in the night of the 29th–30th August the houses of various suspects were searched, large quantities of compromising literature and correspondence, arms, ammunition and inflammatory material being found. On the strength of the evidence brought to light in these searches, the twenty ringleaders were arrested in Lemberg the following night. The „Gazeta Polska” states, though not in the official communique, that the tracking down of a number of young boys, who were picketing the house of a former Ukrainian Deputy to the Sejm when the police came to search it, led to the discovery of a secret store of 34 kilog[rams] of explosive, which the experts declare to be of foreign origin.

3. The Vice-Minister of the Interior has gone to Lemberg accompanied by one of the heads of department in that Ministry, in order to consult with the newly – appointed voivode, M. Nakoniecznikoff-Klukowski. Further investigations are being made; among those recently arrested are a number of members of the Ukrainian National Organisation. This is not to be confused with the Ukrainian National Democratic Organisation (UNDO), but is a political annexe of the military organisation, and consequently uses terrorist methods.

4. The Galician arrests appear to have no connexion with the arrests of former White Russian Deputies to the Sejm, on which I am reporting separately, and it is, I think, no more than an unfortunate coincidence, from the point of view of foreign public opinion, that the two should have occurred together. There can be no doubt that the activities of the Ukrainian terrorist organisation had reached such a pitch that drastic action had to be taken by the authorities responsible for the peace and protection of the country.

I have, & c.

P.M. ^aBroadmead^a

NA, FO 317/14827. Оригінал. Рукопис і друк.

№ 5
[2 вересня 1930]. Наказ повітового коменданта
державної поліції у м. Грубешів
щодо посилення контролю в терені

^aKomenda Pol[icji] Państw[owej]^a
pow. hrubieszowskiego

Hrubieszów, dnia 2 września 1930 r.

^bB[ardzo] pilne
Nr ^r414/tjn. 30.^r

^aŚcisłe tajne^{a-b}

Do
P[anów] Komendantów
wszystkich Posterunków Pol[icji] Państw[owej]
w powiecie

Akcja sabotażowa – zarządzenie
przeciwdziałania

^bDo rąk własnych^b

Na terenie Małopolski Wschodniej od dłuższego czasu mają miejsce wypadki sabotażu ze strony ukraińskich organizacji antypaństwowych, jak podpalanie stert zboża i zabudowań należących do Polaków – właścicieli majątków ziemskich, kolonistów i osadników wojskowych, przerywanie linii komunikacyjnych (telefony, telegrafy), zamachy na pociągi przez uszkodzenie torów kolejowych lub podkładanie na torach przedmiotów ciężkich, trudnych do usunięcia, w celu wykolejenia i wywołania katastrof itp.

Ze względu na to, że wypadki powyższe nie ustają i że nie jest wykluczone, iż akcja sabotażowa może być rozszerzona i na teren powiatu hrubieszowskiego – jako graniczącego bezpośrednio z Małopolską Wschodnią – w celu zapobieżenia tej akcji na tut[ejszym] terenie zarządzam, co następuje:

Wszystkie Posterunki Policji Państwowej w powiecie natychmiast rozpoczną wzmoczoną służbę patrolową, mając na celu przede wszystkim ochronę stert ze zbożem i zabudowań należących do Polaków – właścicieli majątków ziemskich, kolonistów i osadników wojskowych przed ewent[ualnym] podpaleniem oraz ochronę linii komunikacyjnych i kolejowych przed ewent[ualnym] uszkodzeniem i zamachami ze strony sabotażystów.

P[anom] Komendantom Posterunków Pol[icji] Państw[owej] polecam zaraz wejść w porozumienie z administracjami majątków ziemskich, informując je w drodze poufnej, aby ze względu na wzmoczenie się pożarów w ogóle zwiększyli nadzór nad stertami i zabudowaniami, szczególnie w porze nocnej. Nie należy jednak podawać im do wiadomości przyczyny mego zarządzenia – by nie wywoływać nieuzasadnionej i niepotrzebnej paniki.

Patrole mają być wysyłane w taki sposób, aby ludność nie wiedziała o czasie odejścia i przyjscia i kierunku patrolowania, przy tym główną uwagę należy

zwrócić na patrole nocne – kombinowane, które w danym wypadku osiągają najlepszy rezultat.

Osoby podejrzane, nieznanego miejsca zamieszkania lub będące bez zajęcia, wążające się bez określonego celu lub przybywające do osób politycznie podejrzanych, każdorazowo zatrzymywać i kierować do Komendy Powiatowej Pol[icji] Państw[owej].

Bezwłocznie pogłębić wszechstronne wywiady poufne w kierunku uzyskania informacji o ewent[ualnych] zamierzeniach sabotażystów odnośnie tutajszego] powiatu oraz ujawnienia osób, które są podejrzane jako mogące brać udział w akcji sabotażowej i już obecnie sporządzić u siebie spisy takich osób, roztaczając jednocześnie na[d] nimi ścisłą poufną obserwację.

Wykonując powyższe należy wyęzać całą energię, aby akcja sabotażowa na tutajszym] terenie bezwzględnie nie była dopuszczona.

O ile jednak zaszedłby wypadek sabotażu, Komendant odnośnego posterunku winien natychmiast, bezpośrednio po otrzymaniu meldunku⁶ o wypadku donieść mi o tym telefonicznie, a jeżeli linia telefoniczna okazałaby się uszkodzona – przesłać meldunek rowerem lub kurierem konnym. Dochodzenie pierwiastkowe w takim wypadku przypadłoby wyłącznie Komendantowi Posterunku do czasu mego przybycia i objęcia kierownictwa dochodzeniem.

Uprzedzam P[anów] Komendantów Posterunków, że w razie nieściśłego wykonania mego powyższego rozkazu grozi im surowa odpowiedzialność.

Komendant Powiatowy P[olicji] P[aństwowej]
e[...]^e
Kononowicz, podkomisarz
[...]

APL, Starostwo Powiatowe Hrubieszowskie, sygn. 84, k. 219. Kopia. Машинопис.

№ 6

[3 вересня 1930]. Звіт Посольства Великої Британії
у Варшаві до Міністерства закордонних справ
у Лондоні про саботажі УВО в Галичині

^aBritish Embassy
Warsaw^a

3rd September, 1930

D. 12

Sir,

I have the honour to submit, herewith, a report on events of military interest during the month of August, 1930.

[...]

9. Ukrainian Sabotage

During the night of 17th/18th August, telegraph and telephone and telephone lines used by the ^aLwow^a Railway Directorate for communication with ^aStanislawow^a, ^aSambor^a and ^aPrzemysl^a were cut about 3 Km. from ^aLwow^a main station. A number of members of the Ukrainian Military Organisation and of Communist Party were arrested by the ^aLwow^a police in connection with this act of sabotage.

The internal security authorities have arrested 18 persons in ^aLwow^a, said to belong to the ^aUkrainian^a Military Organisation for ^aEastern Galicia^a. It is stated also that a large amount of explosives was confiscated.

[...]

NA, FO 371/14825. Копія. Машинопис.

№ 7
[6 вересня 1930]. Тижневий ситуаційний звіт
Тернопільського воєводи
за період від 30 серпня до 6 вересня 1930 року

Wojewoda Tarnopolski
L: 772/Taj.

Tarnopol, dnia 6 września 1930 [r.]

⁶Тыgodniowe sprawozdanie sytuacyjne nr 36⁶
[za czas od 30.08. do 6.09.1930 r.]

[...]

⁶Сytuacja ogólna⁶

W okresie sprawozdawczym w działalności i życiu ugrupowań wywrotowych żadne zmiany nie zaszły.

Strajków na terenie Województwa w tygodniu sprawozdawczym nie zanotowano ani też nie stwierdzono nigdzie agitacji za ich wszczęciem.

W okresie sprawozdawczym w dalszym ciągu uwidacznia się dość poważna ilość pożarów, których tła dopatrywać się należy w [1]) sabotażach popełnianych przez Ukraińców i te przeważnie na własności obywateli narodowości polskiej, 2) z zemsty, 3) przypadkowych. Te ostatnie w ewidencji pożarów stanowią największą rubrykę.

Celem zapobiegnięcia pożarom przypadkowym, po największej części spowodowanym przez nieletnie dzieci, nieostrożne obchodzenie się z ogniem i wadliwą budowę kominów, wydałem odpowiednie zarządzenia porządkowe, przez stosowanie których oraz stałą kontrolę, czy są należycie przez mieszkańców gmin przepisy te przestrzegane – o ile całkowicie wypadki tego rodzaju pożarów nie staną – to jest jednak ta pewność, że cyfra ich zmniejszy się znacznie.

Dla uniemożliwienia dostępu do obiektów, które ulec mogą zamachom zbrodniczym (sabotażowi) wydałem szereg ostrych przepisów prewencyjnych i represyjnych, nad wykonaniem których czuwam osobiście, a nadto przez podległych mi urzędników i organa przeprowadzam kontrolę.

Mimo tak dość wzrosłej ilości przestępstw, stan bezpieczeństwa oceniam jako dość dobry, jako miernik do oceny służy mi w pierwszym rzędzie wynik pracy organów P[olicji] P[aństwowej] wyrażający się w przeważnie wysokim procencie natychmiast ujawnianych sprawców.

[...]

⁶IV. Stan bezpieczeństwa⁶

[...]

Požary

Dnia 26 VIII br. spaliły się kompletnie 4-ry zagrody włościańskie w Strzałkowcach, pow. Borszczów z wszystkimi zabudowaniami gospodarczymi i tegorocznymi plonami polnymi, a nadto spaliła się także jedna krowa i świnia.

Ogólna szkoda powstała skutkiem ognia wynosi około 29 000 zł; ubezpieczona była na 6000 zł. Ogień powstał w zagrodzie Mikołaja Stecka, gospodarza w Strzałkowcach i jak ustaliły dochodzenia wzniecili go synowie Stecka, 7-letni Iwan i 5-cioletni Mikołaj, bawiąc się zapalkami.

Dnia 21 sierpnia br. wybuchł pożar w zagrodzie Marii Zając w Berlinie, pow. Brody. Pożar zniszczył stajnię i stodołę łącznej wartości 2000 zł. Oprócz budynków pastwą pożaru padło zboże, siano, materiał budowlany oraz sprzęty gospodarcze, przedstawiające wartość 2090 zł. Budynki wymienionej były ubezpieczone na 2000 zł. Przyczyna pożaru na razie nieustalona. Dochodzenia w toku.

W nocy z 26 na 27 sierpnia br. wybuchł pożar w stodole Iwana Bojki w Łanowie ad Narajów M[iasto], powiat Brzeżany, który strawił stajnię, szopę, stodołę, 48 kóp zboża, 13 fur paszy i inwentarz martwy na ogólną szkodę 5450 zł.

Pożar ten przeniósł się na sąsiednie zabudowanie Tekli Lolińskiej i zniszczył dach domu mieszkalnego, stodołę i około 10 fur zboża wartości około 1300 zł. Budynki były ubezpieczone. Przyczyna pożaru nieustalona.

Dnia 28 sierpnia br. powstał pożar na probostwie gr[recko]kat[olickiego] ks. Grzegorza Kaczały w Leśnikach, pow. Brzeżany, niszcząc stajnię krytą słomą, niektóre sprzęty gospodarskie, dwie krowy i drób. Szkoda wynosi około 2000 zł. Budynek był ubezpieczony. Przyczyna pożaru dotychczas niewyjaśniona.

Dnia 3 sierpnia br. spalono 4 stert[y] koniczyny w folwarku Tadeusza Cebrowskiego, pow. Brzeżany, wartości 18 000 zł.

Dnia 17 sierpnia br. spalono dwa brogi (28 fur) siana na leśniczówce, własność Jakuba Potockiego w Wierzbowie, pow. Brzeżany, wartości 1500 zł.

Dnia 28 sierpnia br. spalono 1 stertę (150 kóp) pszenicy na folwarku dzierżawcy Pawła Molina w Krzywem, pow. Brzeżany, wartości około 5000 zł.

Dnia 28 sierpnia br. podpalono dwie sterty ze zbożem na folwarku Karola Woyciechowskiego w Litiatynie, pow. Brzeżany, z których jedna sterta z pszenicą (150 kóp) spłonęła doszczętnie, zaś drugą zdołano uratować. Szkoda wynosi około 5000 zł.

Dnia 30 sierpnia br. podpalono stodołę na leśniczówce w Leśnikach, pow. Brzeżany, administrowanej przez leśniczego Karola Oczkę, a należącej do Jakuba Potockiego. Wraz ze stodołą spłonęło 10 kóp pszenicy, 5 kóp jęczmienia i 2½ kopy owsa. Szkoda wynosi około 2500 zł.

Dnia 30 sierpnia br. spalono na folwarku dzierżawcy Majbluma w Potoku, pow. Brzeżany, 1 stertę jęczmienia wartości około 2500 zł.

Dnia 31 sierpnia br. spalono stajnię na folwarku Filipa Mączyńskiego w Wierzbowie, pow. Brzeżany. Szkodę dotychczas nie ustalono.

We wszystkich wypadkach dochodzenia w toku. Zachodzi podejrzenie, że zachodzą w tych wypadkach sabotaże.

Dnia 25 sierpnia br. wskutek wadliwej budowy komina spaliło się gospodarstwo Piotra Melnyka w Jagielnicy Starej, pow. Czortków, łącznie z tegorocznymi zbiorami na szkodę około 3500 zł.

Dnia 28 sierpnia spaliły się 4 gospodarstwa w Muchawce, pow. Czortków, Dmytra Wasylyszyna, Dudczaka Józefa, Zofii Mykytej i Justyny Atamańczuk, łącznie z tegorocznymi zbiorami na szkodę około 28 000 zł. Dochodzenia celem ustalenia przyczyny pożaru w toku, które wykazują, że podpalenie nastąpiło na tle zemsty osobistej, dokonane przez miejscowego parobka.

Dnia 28 VIII br. pow. Kamionka Str[umiłowa] wybuchł w zagrodzie Zadworniaka Piotra, gr[eco]kat[olickiego] ks[iędza] w Derewlanach pożar, wskutek którego spłonęły dom mieszkalny, stajnia i stodoła ze zbożem. Ogólna szkoda powstała przez pożar wynosi 8300 zł. Zachodzi przypuszczenie podpalenia, dochodzenia w toku.

W nocy z dnia 1 na 2 września br. o godzinie 0.30 na polu w Rusiłowiu, pow. Kamionka Str[umiłowa], spaliły się 3 sterty pszenicy wartości 10 000 zł na szkodę Zofii Krzasztofowicz z Rusiłowa.

Zachodzi podejrzenie sabotażu. Dochodzenia w toku.

Dnia 1 IX 1930 [r.] o godz. 19-tej w majątku Sołowa, pow. Przemyślany, własności Alfreda hr. Potockiego na szkodę tegoż spłonęła jedna sterta siana wartości 1000 zł. Podpalenia dokonali prawdopodobnie sabotażyści ukr[aińscy]. Dochodzenia w toku.

Dnia 27 sierpnia br. o godz. 12.30 wybuchł pożar w budynkach Prokopa Petryнки na Czuczmanach ad Toporów, pow. Radziechów. Spaliło się całe gospodarstwo, tj. dom mieszkalny, stodoła, stajnia, 3 świnie, 1 jałówka, cały zbiór oraz inne narzędzia rolnicze i sprzęty gospodarstwa domowego. Ogólna szkoda wynosi 12 000 zł.

Tylko budynki były ubezpieczone w PZUW Tarnopol za kwotę 1690 zł. Przeprowadzone dochodzenia wykazały, że pożar spowodowały małe dzieci bawiąc się zapałkami.

Dnia 28 VII br. spłonęła w Śródoplcach, pow. Radziechów, szopa na szkodę Antoniego Bartkowa.

W szopie tej było 12 fur torfu wart[ości] 84 zł. Szopa była ubezpieczona w Prywatn[ym] T[owarzystwie] „Dnister” na kwotę 134 zł. Przyczyna pożaru nieustalona. Dochodzenia w toku.

W dniu 27 sierpnia br. niewyśledzeni sprawcy podłożyli pod stertę słomy Kazimierza Zgłobickiego z Eleonorówki, pow. Skalał, przyrząd samopalny, którym chcieli spowodować pożar. Dzięki jednak temu, że dzień był pochmurny i poszkodowany w czas podłożony przyrząd zauważył, pożar nie wybuchł.

Dochodzenia w toku.

Dnia 27 VIII br. wybuchł pożar w zagrodzie Marii Oborskiej w Baworowie, pow. Tarnopol – skutkiem wadliwej budowy komina.

Dnia 30 VIII br. nieznanymi sprawcami podpalili na folwarku Ujejskiego w Denysowie, pow. Tarnopol, stertę pszenicy wartości około 5000 zł i stertę maku wartości około 2000 zł. Sterty były ubezpieczone.

Dnia 30 VIII br. nieznani sprawcy podpalili stertę słomy z około 1500 kopami zboża wartości 8000 zł – należącej do dzierżawcy dóbr w Dołżance, pow. Tarnopol, niejakiego Samuela Lipmana. Majątek należy do Piotra Borkowskiego, byłego wojewody poznańskiego.

Dnia 1 września br. nieznani sprawcy podpalili stertę pszenicy w ilości 190 kóp wartości około 7600 zł na folwarku Wiktora Jurystowskiego w Kurowcach, pow. Tarnopol. Spalone zboże nie było ubezpieczone.

Dnia 31 sierpnia br. wybuchł pożar w zagrodzie Piotra Brykowicza w Tarnopolu, któremu spaliły się skutkiem tego 2 stożki pszenicy i jęczmienia wartości 800 zł. Obok spalonych stożków znaleziono flaszkę benzyny – co wskazuje na podpalenie, którego dokonali prawdopodobnie sabotażyści z tego przypuszczalnie powodu, że Brykowicz jako Rusin nie angażuje się politycznie. Dochodzenia prowadzi Wydział Śledczy.

W nocy na 27 VIII br. o godz. 23.30 spaliła się 1-na sverta koniczyny wartości 2500 złotych na folwarku Broniszyn obok Mogielnicy, pow. Trembowla, na szkodę właściciela tego folwarku Arona Sassa, zamieszkałego w Trembowli.

Według dotychczasowych dochodzeń przyczyną tego pożaru najprawdopodobniej jest podpalenie z zemsty.

Dalsze dochodzenia prowadzi Posterunek Policji Państw[owej] w Mogielnicy.

W nocy z dnia 30 na 31 sierpnia o godzinie 0.50 wybuchł pożar w zagrodzie Jana Pachółka zamieszkałego [w] Złoczowie przy ulicy Gliniańskiej, przy czym pożar strawił stodołę napełnioną zbożem, narzędzia rolnicze. Na miejscu pożaru znaleziono ulotkę z napisem „Lachy widpowid na manifestaciju, chaj żywut Łuhy, Sokiły, Proświty i kooperatywy”, dalej podpis „ukraińska studencka Rada – UWOW”.

Jako podejrzani o podpalenie zostali aresztowani Jan Bałuszka i Hryńko Wowk, obaj ze Złoczowa. Dochodzenia w toku.

Dnia 1 września br. o godzinie 1.20 podłożony został ogień pod gankiem budynku prywatnego gimn[azjum] ukr[aińskiego] w Złoczowie nie wyrządzając żadnej szkody, albowiem pod gankiem budynku znaleziono szmatę lekko napuszczoną naftą, część tych szmat była nadpalona. Fakt ten pozwala mniemać, że podpalenie to zostało upozorowane dla rzucenia wersji, iż sabotaże dokonywane są przez Polaków.

Dnia 1 września o godz. 23-ciej wybuchł pożar na polu tak zwanym Dubowem między Olszanicą a Bortkowem, pow. Złoczów, wskutek czego spaliły się 4 stogi rzepaku, wartości około 2000 zł na szkodę ss. Opatrzności¹ w Lackim Wielkim. Pożar powstał wskutek podpalenia, albowiem na miejscu znaleziono dwie flaszki z nafty. Dochodzenia w toku.

¹ Згромадження сестер Божого Провидіння (Zgromadzenie Sióstr Opatrzności Bożej) – католицьке (латинське) чернече жіноче згромадження, засноване 1857 р. у Львові.

Z 2-ma² 3-go września br. o godzinie 1.40 wybuchł pożar w zabudowaniach gr[еcko]kat[olickiego] księdza szambelana dr. Juryka³ w Złoczowie, który strawił stodołę wraz z[e] 120 kopami zboża. Akcja ratunkowa była utrudniona z powodu znalezienia w stodole dwóch granatów francuskich ofensywnych, oraz obawy przed dalszą eksplozją. Stodoła spłonęła doszczętnie, a ubezpieczona była w PZUW na sumę 3150 zł oraz w „Dnistrze” na sumę 1580, zaś zboża w Dnistrze na sumę 4910 zł. Przyczyna pożaru nieustalona.

[...]

AAN, Urząd Wojewódzki w Tarnopolu, sygn. 12, k. 278, 280–282. Kopія. Машинопис.

² Так в оригіналі. Має бути: 2-go па.

³ Степан Юрик (1864–1937) – греко-католицький священник, доктор богослов'я, папський шамбелян, крилошанин Митрополічої консисторії УГКЦ; у 1918–1919 рр. – делегат Української Національної Ради ЗУНР; у 1920-1930-х рр. – український політичний і громадський діяч; співпрацював із УНДО.

№ 8

[10 вересня 1930]. Звіт Філіпа Бродміда з Посольства
Великої Британії у Варшаві міністрові Артурові
Гендерсону про саботажі у Галичині

[...]

Mr. Broadmead to Mr. A. Henderson – (Received September 15)
(No. 451)

Sir,

Warsaw, September 10, 1930

^aWith^a reference to my despatch No. 439 of the 2nd instant, I have the honour to report that it is stated in the press that the number of persons arrested in Eastern Galicia in connexion with Ukrainian terrorist activities now amounts to approximately 200. The damage said to have been caused as the result of the acts of sabotage is estimated at more than 6 and ½ million zlote, i.e., about £150,000.

2. It would be natural to suppose that these arrests had been motivated by the desire of the Government to put out of action during the period of the elections for the Diet various prominent Ukrainian politicians. There are, however, some considerations which militate against that view. In the first place the Government must know perfectly well that the great bulk of the Ukrainians in Eastern Galicia, whatever may be the position in Volhynia, will not at the present time vote for any Polish candidate. Secondly, so far as can be seen at present, the persons arrested do not appear to be by any means prominent in the Ukrainian movement. Very few names or details have been given in the press, but it has certainly been implied in the official communiques on the subject that most of the persons arrested have been students or even schoolboys. It is quite possible that one arrest may lead to another and that suspicion may eventually attach to important members of the "Undo." So far, however, it looks as if the blow had fallen almost entirely on the very communistically-inclined "Selobjednosc."

2. In any case, it is quite obvious that the acts of terrorism carried out by Ukrainians in Eastern Galicia were sufficiently serious and frequent – they have been going on for several months now – to call imperatively for prompt and energetic action on the part of the authorities. The Poles on the spot were showing signs of taking the law into their own hands, a thing which the Government obviously could not allow. Numerous arrests would certainly have been made even if elections for the Diet had not loomed ahead in the near future. It does, however, seem as if the Government were calling more attention to their action in arresting these alleged Ukrainian terrorists than they have done in the past, and I consider it possible that they may be doing so in the hope of winning over some of the Polish elements in Eastern Galicia who have

hitherto reproached Marshal Pilsudski and his followers with neglecting that part of Poland and grossly favouring the Ukrainians as against the Poles there.

I have, &c.
P. M. ^aBroadmead^a

NA, FO 417/27. Друк.

№ 9

[11 вересня 1930]. Стаття «Підпали», опублікована Іваном Кедриним-Рудницьким на шпальтах газети «Діло» напередодні пацифікації

Підпали

Львів, 9 вересня 1930

Масові підпали є від кількох тижнів безумовно найважливішою подією у нашому краю. Вони хвилюють уми всього населення, кладуть свою вогненну печатку на настроях мас, врешті мають взагалі вплив на формування відносин у краю в різних ділянках його життя.

А проте ми не забирали досіль голосу у цій справі, про яку стільки скрізь чується, пишеться і говориться. Не забирали, бо – не могли. Внеможливила нам це польська сторона. Вона використала підпали лише в одному-одніському напрямкові: для протиукраїнської нагінки. Майже ні одного (за виключенням соціалістичних газет) спокійного й безпристрасного критичного розгляду причин, самого факту й його наслідків, а єдино і виключно крик, повний злоби, лайки й ненависти. Заклики до репресій і погрози терору є однаково поганим засобом спонукування незалежної преси до промовлювання у справах, які дають причину до того крику, що й якісь улесливі обіцянки. Коли би ми були сказали те, що хотіли давно вже сказати, в тій жахливій атмосфері, яку створила польська преса й оті всі польські віча, летучки і т. д., – тоді справедливо кожний український читач міг би подумати, що ми попали в паніку, що душа втекла нам у п'ятки і що просто ми піддалися вимушенню. Зновуж польська преса і ті чинники, що її підтримують, могли би потім слушно голосити, що їх тактика натиску на нас була правильною. Річ ясна, що шалено утруднювала нам – і все ще утруднює – свобідний вислів думки ^Ацензура^А, яка в таких нервозних часах стає також дивно нервозна та інколи наче взагалі забуває, що українська незалежна преса апріорі не може підходити до справ, які ближче чи дальше заторкують найболючіші струни української душі, – з такого самого становища, що преса польська.

Тому ми воліли взагалі мовчати, лише реєструвати факти і чужі голоси та – стягати на себе нові атаки обурення, що – мовляв – своєю мовчанкою ми похвалюємо все те явище масових підпалів, радіємо з нього та даємо йому моральну підтримку... Але нині все воно вже трохи уляглося. Потахла дещо заграва пожеж, минув теж уже перший пароксизм істеричних вигуків. Не знаємо: може це лише «передишка», після якої історія з одної і другої сторони зачнеться «да капо»¹. Але без огляду на те – а отже й саме тому – уважаємо теперішній момент за догідний сказати кілька слів.

¹ Італ. *da capo* – повторення, від початку.

У цілому тому шумі з підпалами є кілька трагічних непорозумінь: 1) що всі ті підпали в чамбул записано на український рахунок, 2) що і широке польське і українське громадянство (у великій мірі засугестіоноване польськими голосами!) останні підпали вважає якимось атакіом української визвольницької боротьби (неперебірчива специфічна термінологія польської преси – не грає ролі); 3) що все те, що хоч би тільки на зовні й на перший погляд виглядало, наче революційно визвольницький порив, стало в очах багатьох членів нашого громадянства святим «табу», якого ніякому українцеві не вільно торкатися. Пригляньмося цим непорозумінням по черзі:

Сам новоіменований львівський воєвода прилюдно признав, що 50 відс[отків] підпалів є свідомою роботою українських рук. Деж у такому разі других 50 відсотків?! Хто інший підпали робить і для яких цілей? В усякому разі такий величезний відсоток підпалів неукраїнськими руками – мусить викликати призадуму: ^Авидно ті пожежі і неукраїнцям потрібні^А. Ствердження того факту викликає новий сумнів: чи в такому разі, коли половина всіх підпалів роблена згори не в українських інтересах, то ^Ачи взагалі ці підпали потрібні й корисні для української справи?!^А

Поставлене в той спосіб питання тісно вяжеться з двома дальшими, зазначеними вище непорозуміннями. Чи на ту другу «неукраїнську» частину пожеж складаються звичайні в тій порі випадки у цілій Польщі, залежні від підсоння, атмосферичних впливів, необережності сільської дітвори й молоді і т. д.; чи наслідок це купецької калькуляції, яка має на увазі низьку ціну збіжжа й труднощі його продажі (брак готівки та пересичення ринку) з одної сторони, а високі асекураційні премії з другої; чи врешті встрягла туди рука свідомої провокації – все оно всі тії три категорії пожеж не мають з українським визвольницьким рухом нічого спільного. Гаразд, – але яке відношення підпалів, свідомо підложених руками української інтелігенції та сільської молоді, до української визвольницької боротьби?

Всяке діло, яке є роблене не з особистих мотивів, без жадних особистих матеріальних користей, а навпаки – з нараженням свого життя і безпеки та з вірою, що воно принесе користь великій справі, якою у даному випадку має бути національна ідея, – кожне таке діло є діло ідейне. Так каже дефініція того поняття. І тому ми – дозвольте, пане цензоре! – не можемо ніяк погодитися зі становищ[е]м тих польських чинників, які згори всякий ^Анасильний^А акт чи то УВО чи молодих одиниць, які до УВО й не належать, але захопилися революційними гаслами і наосліп кидаються проявлювати цей запал якимись ділами, – не можемо погодитися, щоби згори кожне таке діло охрещувати «бандитизмом», а їх справників камінувати як «бандитів». Не можемо ніяк не добачувати моменту ідейности, ніяк не можемо підтягати всякої підпольної роботи під знаменник «німецького диктату», ніяк не можемо відділювати наслідків від сутніх причин, до яко-

го дочисляємо і нинішнє положення українського народу, і польську національну політику в цілості та у відношенні до української молоді зокрема, і врешті ціле психологічне підлога, зроджене ріжними поважними і складними життєвими явищами. Це одна сторінка медалі, яка відноситься взагалі до існування підпілля, конспіративних революційних організацій та їх роботи; ця сторінка звязана з історією національних рухів майже всіх культурних народів світа і вона теж в історії польського народу записана від гори до споду. Але є і друга сторінка медалі: ^Ачи взагалі кожна революційна робота в кожному часі є потрібна і доцільна та чи взагалі досить того, аби якесь діло було ідейне, щоб воно було тим самим корисне для здійснення ідеї?!^А

Гарно це свідчить про українське громадянство і зокрема про українську молодь, що вони надзвичайно вразливі на все, що торкається діл, які зарховуються до категорії актів визвольницької боротьби. Але й у цій ділянці потрібний деякий критицизм. Бо коли його зовсім не буде – можемо стати жертвою трагічних помилок. А вказують на це саме ті останні масові підпали. ^АКому вони наносять шкоду? Асекураційним товариствам. Кому приносять користи? Усім тим, кому залежить саме на поглиблюванні хаосу понять серед наших людей, що таке революційна боротьба, а що легкодушна нерозвага: усім тим, які раді бачити найширші маси українського народу занархізовані, пригожі під усякі експерименти та нездатні для ніякої позитивної, органічно-творчої праці; врешті тим, які з математичною точністю можуть передбачити ближчі й дальші наслідки такої псевдо-революційної роботи: репресії влади, моральну депресію серед населення, внеможливлення всякої організаційної праці на всіх ділянках життя та засилення двох скрайніх течій – більшовицької та угодовецької. Визвольницький український рух на таких подіях, як ті масові підпали, виходить найгірше.^А

«Підпали», Діло, № 201 (11 вересня 1930): 1. Друк.

№ 10
[11 вересня 1930]. Місячний ситуаційний звіт
Тернопільського воєводи
про політичну і громадську діяльність та життя
національних меншин № 8
за серпень 1930 року

a-б-Tajne!^{-б-a}

Wojewoda Tarnopolski

Tarnopol, dnia 11 września 1930 [r.]

L:779/Taj.

^бМісячне sprawozdanie sytuacyjne nr 8-^б
z ruchu polityczno-społecznego oraz narodowościowego
za czas od 1 do 31 sierpnia 1930 r.

[...]

^бI. Część ogólna^{-б}

[...]

Przechodząc do omówienia przejawów działalności ugrupowań politycznych – to nadmienić muszę, że BBWzRz¹ nadal było prawie nieczynne. Stronnictwo Narodowe przez swego działacza dr. Świrskiego² zajmowało się organizowaniem pod firmą „Polskiego komitetu organizacyjnego” wieców protestacyjnych, przeciw zbrodniczym zakusom Niemców na zachodnie granice Polski i przeciw akcji sabotaży prowadzonej przez UWO. Na terenie Małopolski Wschodniej. [...]

Mniejszości narodowe w okresie sprawozdawczym nie wykazały zbytnej aktywności. Rusini czynili wrażenie, jak gdyby liczyli się z pewnymi wydarzeniami politycznymi o zasadniczej wadze i wskutek tego nie objawiali zbytnej aktywności. Zresztą sezon żniw należy zwykle do martwego okresu w życiu politycznym.

Również u Żydów okres sprawozdawczy nie przyniósł istotnych zmian. Natomiast opinia tutejszego społeczeństwa polskiego została silnie poruszona wypadkami sabotażu ze strony terrorystycznych organizacji ukraińskich. Społeczeństwo polskie podjęło akcję zorganizowania wieców protestacyjnych celem wykazania [...] z jednej strony, że nie będzie tolerowało tego rodzaju wystąpień, a z drugiej strony celem zadeklarowania pomocy władzom w tępieniu sabotażystów. Wiece protestacyjne odbiły się silnym echem u Rusinów, którzy zrozumieli je jako zapowiedź odwetu. Wydane zarządzenia zapobiegawcze

¹ Те ж, що BBWR – Безпартійний блок співпраці з урядом; див. «Вступ», прим. 50.

² Казімеж Швірський (Kazimierz Świrski, ?-?) – польський політик, юрист, громадський діяч, член національної демократії.

³ Слово *teg[o]* викреслене в оригіналі з огляду на стилістику.

oraz wzmożona czujność organów bezpieczeństwa uspokoiły społeczeństwo polskie, zaś u Rusinów zastosowane represje wywołały pewną refleksję. Na ogół wyczuwa się, że szerokie koła społeczeństwa ruskiego są nieprzychylnie usposobione do aktów sabotażowych.

[...]

°II. Część szczegółowa°

[...]

°2) Stronnictwo Narodowe°

Stronnictwo Narodowe wykorzystując zaniepokojenie, jaki[e] wśród społeczeństwa polskiego powstało po antypolskim wystąpieniu niemieckiego ministra Travinasa⁴ i wskutek wypadków sabotaży popełnianych przez UWÓ – przystąpiło w okresie sprawozdawczym do urządzania kilku wieców pod pretekstem uświadomienia szerszego ogółu społeczeństwa kresowego o grożącym niebezpieczeństwie ze strony Niemiec, tudzież w celu obmyślenia i zorganizowania się do samoobrony. Wieców takich urządzono trzy, jednak w żadnym wypadku wiecom tym nie starano się nadać oblicza politycznego, występując dlatego pod firmą „Polskiego Komitetu Organizacyjnego”.

Posiadane informacje wskazują, że sprawa urządzania podobnych wieców była przedmiotem rozważań dzielnicowego Zarządu Stronnictwa Narodowego we Lwowie, który z góry nakazał swoim działaczom prowincjonalnym zająć się ich organizowaniem w tym celu, by 1) inicjatywa wyłącznie pochodziła z rąk działaczy Stronnictwa, 2) wciągnąć najszersze masy społeczeństwa polskiego i przekonać go o stanowisku Stronnictwa Narodowego, które stoi na gruncie nienaruszalności dotychczasowych granic Polski, 3) wykazać społeczeństwu brak stanowczego i zdecydowanego przeciwdziałania ze strony władz rządowych w zwalczaniu wywrotowej akcji sabotażystów i 4) zachęcać ludność polską do zorganizowania się w celu samoobrony.

[...]

Dnia 23 sierpnia 1930 [r.] odbył się w Tarnopolu wiec publiczny zwołany przez polski Komitet Organizacyjny z dr. Kazimierzem Świrskim na czele. W wiecu wzięło udział 1000 osób. Przemówienie programowe wygłosił M[g]r Jan Bogdanowicz⁵ ze Lwowa, w którym omówił tolerancyjne traktowanie Ukraińców w Polsce, zbyt wielką swobodę organizowania ukraińskich stowarzyszeń jak Łuhów, Sokiłów, Płastów, Proświt i Kooperatyw, które za główny cel postawiły sobie wychowywanie w duchu separatystycznym młodzieży ukraińskiej.

⁴ Має бути: *Treviranus*.

⁵ Ян Богданович (Jan Bogdanowicz, 1905–1985) – діяч польських молодіжних націоналістичних організацій у Львові, згодом член польської Національної партії; після війни змінив ім'я на Пйотр (Piotr).

Omawiając wypadki sabotaży nadmienił, że zbrodni tych dopuszcza się na obywatelach polskich i ich własności UWO, działające za pieniądze niemieckie, dlatego Polacy muszą się domagać od Władz tępienia sabotażystów, tudzież likwidowania wszystkich powyżej wymienionych stowarzyszeń i zniesienia ukraińskich gimnazjów i seminariów w Polsce. Następnie przemawiali jeszcze inni mówcy oraz uchwalili zebrani rezolucje podane Ministerstwu tutejszym sprawozdaniem z dnia 25 sierpnia br. za L:B.4176/30.

Taki sam wiec odbył się w Złoczowie dnia 31 sierpnia br., na którym przemówienie wygłosił dr Kazimierz Świrski z Tarnopola. Udział wzięło około 1000 osób. [...]

⁶Mniejszość narodowa⁶

Okres sprawozdawczy nie odznaczał się większym ożywieniem mniejszości narodowych.

Rusini objawiali taktykę oczekiwania, ażeby nie być zaskoczonymi wypadkami politycznymi, o których wiele pisała prasa, łącząc to ze zjazdem Legionistów w Radomiu.

W szczególności aktywność wiecową przejawiało UNDO tylko o charakterze lokalnym. Poseł Jaworski, działając na własną rękę, starał się przerzucić swe wpływy na powiat buczacki, jak również spopularyzować swoją pozycję w powiecie podhajeckim.

USRP przerzuciła swą działalność na powiaty niezorganizowane, mianowicie na powiat borszczowski i zaleszczycki. Podjęta akcja wiecowa w tych powiatach ze strony USRP wywołała zaniepokojenie w szeregach Unda⁶, które właściwie nie posiadało tam konkurencji politycznej.

Wreszcie w okresie sprawozdawczym urządzano kilka obchodów o charakterze polityczno-narodowym, jak uroczystość ku czci Szaszkiewicza⁷ w powiecie złoczowskim, uroczystość ku czci poległych żołnierzy ukraińskich w powiecie podhajeckim oraz kilka uroczystości związanych z poświęceniem budynków Czytelni Proświty.

Dla całości obszaru zaznaczyć należy, że reakcja społeczeństwa polskiego na akty sabotażu, wyrażająca się w protestacyjnych zebraniach wywołała konsternację w kołach ukraińskich i obawę przed ewentualnością odwetu.

[...]

AAN, Urząd Wojewódzki w Tarnopolu, sygn. 13, k. 257, 259–260, 264. Kopia. Машинопис.

⁶ Так у документі.

⁷ Маркіян Шашкевич (1811–1843) – зачинатель нової української літератури в Галичині, греко-католицький священик, релігійний і культурно-громадський діяч; член «Руської трійци», ініціатор видання альманаху «Русалка Дністровая» (1837).

№ 11
[12 вересня 1930]. Ситуаційний звіт
Тернопільського воєводи № 9
за період від 1 до 13 вересня 1930 року

Wojewoda Tarnopolski
L: 802/Taj.

Tarnopol, dnia 12 września 1930 [r.]

⁶Справозданіє ситуаційне nr 9⁶
z ruchu polityczno-społeczного oraz narodowościowego
za okres od 1 do 13 września 1930 [r.]

[...]

⁶Мniejszość narodowa⁶

Mniejszość narodowa tak ruska, jak żydowska zaelektryzowana została rozpisaniem wyborów do ciał ustawodawczych. Przy tej sposobności ujawniło się, że Rusini do wyborów niezupełnie się przygotowali. UNDO z miejsca wystosowało apel w celu zawarcia bloku wyborczego z innymi partiami ruskimi oraz skierowało wezwanie do składania datków na fundusz wyborczy, czym wykazało, że nie dysponuje funduszami na przeprowadzenie kampanii wyborczej.

W terenie na razie nie rozwija prawie żadnej akcji, ograniczając się do lokalnych konwentyklów. Również kwestia kandydatur jest w stanie płynnym, a kilka obiegających na ten temat pogłosek zamieściłem w części szczegółowej.

U innych partii ruskich jak w USRP, UPP i Starorusinów panował kompletny zastój.

Co się tyczy społeczeństwa ruskiego jako masy, zachowuje się ono na razie biernie i nie widać u niego zbyt dużego zainteresowania dla sprawy wyborów.

Żydzi jako grupa narodowości o wysokim poczuciu solidarności, kwestią wyborów się nie interesuje, wyczekując wskazówek swych przywódców. W terenie nie zaobserwowało się jakichkolwiek przygotowań.

W końcu podnieść należy, że aresztowanie przywódców opozycji oraz wybitnych posłów spośród Ukraińców wywołało w szeregach mniejszości narodowych dużą konsternację.

Aresztowanie takich posłów z tut[ejszego] terenu jak Celewicz, Wisłowski¹ oraz Kuzyk² i Zawalykut³ – ci ostatni aresztowani przez władze sądowe – osłabi bezwarunkowo sprężystość partii UNDO i skomplikuje jej ruchliwość wyborczą.

[...]

⁶-a) Rusini⁶

Rozwiązanie ciał ustawodawczych oraz rozpisanie nowych wyborów, w dodatku w terminie nieco krótszym, zaskoczyło Rusinów i obecnie widać, że jakkolwiek liczyli się oni z taką ewentualnością, to jednakowoż nie przewidzieli, że to tak szybko nastąpi. Drugim wypadkiem, który wywołał silną konsternację w kołach ruskich było aresztowanie przywódców Centrolewu oraz wybitnych posłów spośród mniejszości narodowych. Po tych wydarzeniach zapanowała dezorientacja u Rusinów, wskutek czego nie widać z ich strony wyraźniejszych przygotowań do kampanii wyborczej. Na razie odbywają się miejscami konwentykle, na których rozważana jest techniczna strona przygotowania kampanii wyborczej. Kwestia kandydatur obraca się w granicach przypuszczeń. Zresztą tak undowcy, jako też uesperowcy wyczekują na instrukcje od swych zarządów oraz czekają na wynik pertraktacji w sprawie utworzenia bloku ugrupowań ruskich, względnie bloku mniejszości narodowych. Dopiero po sfinalizowaniu obrad w sprawie utworzenia bloku, względnie w wypadku, gdy konferencje nie przyniosą żadnego rezultatu, będzie można spodziewać się żywszej kampanii wyborczej.

⁶-UNDO⁶

Borszczów

Dnia 7 września br. księża ruscy w Burdiakowcach i Krzywczu Górnym na kazaniu wzywali Rusinów do konsolidacji i głosowania na ukr[aińskie] listy nacjonalistyczne.

Brzeżany

W szeregach undowców lansowana jest pogłoska, że ze strony Unda⁴ będzie wysunięta kandydatura Iwana Sztabaluka, rolnika z Wybudowa. Poza tym u prezesa Pow[iatowego] Komitetu dra Bemki odbywają się poufne narady w sprawie technicznej strony wyborów.

¹ Має бути: *Wisłocki*.

² Степан Кузык (1888–1947) – український політичний діяч, кооператор, посол від УНДО до польського сейму у Варшаві; член Центрального Комітету УНДО; у 1939 р. переїхав до Кракова; у 1941 р. повернувся до Львова відновлювати кооперативне життя; в 1944 р. емігрував з України.

³ Іван Заваликут (1884–1975) – український політичний діяч, адвокат, посол від УНДО до польського сейму у Варшаві; у період ЗУНР – офіцер УГА. Заарештований у вересні 1930 й ув'язнений до 1932 р.

⁴ Так у документі.

Czortków

Były senator dr Horbaczewski zaangażował do pracy wyborczej instruktora Proświty Ostapa Bilińskiego i polecił mu zwerbować do pracy wyborczej akademików z Narodnej Hromady. W dniach 6 i 7 bm. odbyła się w sprawach wyborczych poufna narada u ks. Worobkiewicza z Białobożnicy z udziałem kilku księży, Horbaczewskiego, adwokatów dra Elektrowicza Włodzimierza i Ostapa Jurczyńskiego oraz dyrektorów Sojuszu kooperatyw Michała Semkowicza i Tomasza Horyna. Według lansowanych pogłosek kandydować mają Horbaczewski, Elektrowicz i Horyn, przy czym dwaj ostatni mają kandydować do Sejmu.

Podhajce

W związku z rozpisaniem wyborów do ciał ustawodawczych rozpowszechnia Powiatowy Narodny Komitet UNDO w Podhajcach broszury pt. „Українське Національно-Демократичне Об'єднання – його програма і тактика” Олександра Черкавського i „Наше відношення до Радянської України” Василя Мудрого, nakładem M. Strutyńskiego, drukarnia Knoler i Syn, Przemyśl, Rynek, r[oku] 1927, z których to utworów wynikają następujące postulaty polityczne UNDO:

- 1) zdobycie zjednoczonego i niezależnego demokratycznego państwa ukraińskiego, w którym to celu partia propaguje polityczne samookreślenie ukraińskiego narodu na wszystkich jego etnograficznych ziemiach;
- 2) walka o ustawodawczą ochronę robotników rolnych, przemysłowych i umysłowych, zabezpieczenie spoczynku niedzielnego, ośmiogodzinny dzień pracy w fabrykach i zakładach przemysłowych, przymusowe zabezpieczenie robotników i robotnic na wypadek niezdolności do pracy, choroby i starości, zabezpieczenie wdów i sierot po nich, zabezpieczenie robotnic na czas macierzyństwa, zakaz pracy małoletnich i ochronę pracy młodzieży i kobiet;
- 3) walka o uprzemysłowienie ziem ukraińskich i wykorzystanie wszystkich naturalnych bogactw ukraińskiej ziemi, walka przeciwko przechodzeniu wielkich fabryk i przedsiębiorstw przemysłowych na własność państwa, o zabezpieczenie robotnikom należnego udziału w produkcji i o ustawodawczą ochronę robotników przed wyzyskiem.

Partia dąży również do podniesienia drobnego przemysłu i rzemiosła oraz do rozbudowy handlu, a osobliwy nacisk kładzie na rozwój Kooperacji we wszystkich gałęziach gospodarczego życia ukraińskiego narodu;

- 4) walka ukraińskie szkolnictwo narodowe i moralne przedszkolne, szkolne i pozaszkolne wychowanie, o wolny dostęp do szkoły dla wszystkich bez różnicy stanu i wiary, o przymus szkolny w szkołach początkowych, o bezpłatną naukę i pomoc państwową dla niezamożnej młodzieży.

W sprawach religijnych stoi partia na gruncie równouprawnienia wszystkich wyznań religijnych i ich wewnętrznych urządzeń, zapewniając szczególne prawa Kościołowi greckokatolickiemu w Galicji i Kościołowi prawosławnemu na innych ziemiach ukraińskich.

⁶Sposoby taktyczne do osiągnięcia tego programu:⁶

- 1) Na zachodnioukraińskich ziemiach UNDO prowadzi walkę wszystkimi skutecznymi sposobami, mającymi na celu niedopuszczenie prawnego uznania cudzego panowania na tych ziemiach.
- 2) UNDO nie uznaje żadnych aktów międzynarodowych, zaistniałych wbrew woli ukraińskiego narodu i dopuszczających [do] podziału żywego organizmu ukr[aińskiego] narodu na jego terytoriach pomiędzy poszczególne obce państwa.
- 3) UNDO uważa za konieczne istnienie za granicą upelnomocnionego przedstawicielstwa zachodnioukraińskich ziem, które by w ścisłym związku z krajem wiodło polityczną akcję na terenie międzynarodowym.

Odnośnie Ukrainy Sowieckiej UNDO stwierdza, że na ziemiach ukraińskich, podlegających Rosji Sowieckiej, daje się zauważyć wielki ruch narodowy, przejawiający się we wzroście kultury i siły narodowej.

Tam odbywa się proces ewolucyjny, który doprowadzi niebawem do przejęcia praw suwerennych na Ukrainie przez naród ukraiński.

Naród ukraiński pod Polską orientuje się w kierunku wzrostu siły i wpływów narodowych nad Dnieprem.

Ponadto wydał Powiatowy Narodny Komitet UNDO okólnik do wszystkich mężów zaufania, wzywający do zakładania w każdej gminie lokalnych Komitetów wyborczych, złożonych z przewodniczącego i 6 członków.

Komitet wybiera spośród siebie zastępcę Przewodniczącego, sekretarza i skarbnika. Celem Komitetu jest praca wyborcza w kontakcie z Powiatowym Narodnym Komitetem UNDO w Podhajcach. Komitet winien przypilnować, by wszyscy mieszkańcy wsi, którzy do 30 sierpnia br. ukończyli lat 21 byli umieszczeni na spisach wyborców do Sejmu, a wszyscy, którzy w tym dniu ukończyli 30 lat, mają być umieszczeni w spisach wyborców do Senatu. W celach kontroli czystości wyborów, winne Komitety wyborcze sporządzić sobie odpisy list wyborczych.

Okólnik zawiera pouczenie, że ustawa o ochronie swobody wyborów przed nadużyciami władz i urzędników, przewiduje kary od 1 [do] 5 lat więzienia za fałszowanie list wyborczych, przeszkadzanie w odbywaniu wieców wyborczych, wpływanie na głosowanie itp., oraz że każdemu wyborcy służy⁵ prawo uczynienia doniesienia za te przestępstwa.

Komitety mają być wybrane najdalej do dnia 16 września br., przy równoczesnym wskazaniu członka Komitetu, pod którego adresem mają być nadsyłane wszelkie pisma dotyczące spraw wyborczych.

⁶Zebrania⁶

Dnia 7 września br. odbyło się w Bożykowie zebranie publiczne pod gołym niebem, zwołane przez Hryńka Skaškowa z Bożykowa, przy udziale około

⁵ Має бути: *przystuguje*.

300 osób, na którym prelegent omawiając wybory nawoływał do zwartego poparcia UNDO jako jedyne ugrupowania politycznego reprezentującego narodowe interesy Ukraińców.

Omawiając panoszące się sabotaże nadmienił Skaśków, że podpalenia te mogą być wykonywane równie dobrze przez inne czynniki zbrodnicze, wrogie Państwu Polskiemu, jak: komuniści, Selrobowcy itp., a opinia polska zwała winę jedynie na Ukraińców, z którego to powodu naród ukr[aiński] cierpi znosząc rozmaite represje ze strony władz.

Również wyjaśnił, że czasami podpalenia, szczególnie folwarków, mogą być uskutecznione przez samych właścicieli tychże w celu uzyskania odszkodowania asekuracyjnego, co również idzie na rachunek narodu ukr[aińskiego], a zwłaszcza UWO, a wszystko mści się na narodzie ukraińskim.

Trembowla

Dnia 9 bm. Powiatowy Komitet UNDO w Trembowli urządził wiec publiczny w sali Czytelni Proświta w Trembowli przy udziale około 600 osób. Do sali czytelnicy Proświta wpuszczono jedynie Rusinów, od Polaków zaś żądano zaproszeń, mimo że wiec był publiczny i żaden z innych obecnych wewnątrz Rusinów nie posiadał zaproszenia, a listę obecnych sporządzono w ostatniej chwili w drzwiach wejściowych.

Ponieważ wiec miał charakter podburzający przeciw narodowości polskiej, a nadto nie odpowiadał wymogom ustawowym, bowiem dla Rusinów był publicznym, zaś Polaków nie wpuszczano żądając zaproszeń, przeto na wezwanie Komendanta Posterunku P[olicji] P[aństwowej] przewodniczący wiecu adwokat Zaplitny⁶ wiec ten rozwiązał.

[...]

AAN, *Urząd Wojewódzki w Tarnopolu*, sygn. 14, s. 9–12. Копія. Машинопис.

⁶ Антін Заплітний (1890–1968) – адвокат, урядовець, український громадський і кооперативний діяч, член УНДО.

№ 12
[13 вересня 1930]. Стаття, опублікована
Іваном Кедриним-Рудницьким на шпальтах газети
«Діло» напередодні пацифікації

Арештування б[увших] послів

^а Львів, 11 вересня 1930^а

В ніч з 10 на 11 ц. м. dokonано у Польщі арештування 17-и послів ріжних польських опозиційних клубів в останньому соймі та 4-ох б[увших] послів українських: Ліщинського, Паліва і Целевича (УНДО) та Когута (соц.-рад.). Сьогодні надійшла вістка про арештування ще одного б[увшого] українського посла: Вислоцького з Бродів; разом з арештованими кілька днів тому б[увшим] послом Кузиком перебуває у в'язниці вже 5 б[увших] членів Українського Клубу та 1 член клубу соц. радикалів.

Офіційний комунікат пояснює, що ці арештування торкаються провин, dokonаних б[увшими] послами підчас тривання останньої сесії соймової. Ці провини, мовляв, були однаково «кримінальної що й політичної натури». «З огляду на те, що посольські мандати вигасли, а за ними й посольська недоторканість, покликані власти приступили до розгляду справ, нагромаджених протягом цілої минулої соймової каденції». Кажучи конкретно про закидувані б[увшим] послам злочини, комуніке згадує про стріляння до поліції (закид б[увшому] послуві Дворчанінові¹ з Клубу Білоруської Громади²), накликування до насильства й непослуху владі, протидержавні виступи і т.д. З того комунікату виходить, що арештування торкаються індивідуальних провин, значить – не мають масово-політичного характеру. Однак одночасно читаємо у газетах звістки, що цілою тією акцією кермує особисто маршал Пілсудський, який теж особисто виготовив «операційний плян» і що «розпочата акція має характер свого рода боротьбу, тому, що опозиція урухомила всі можливі засоби атаки». «Маршал Пілсудський – мовляв програти в цій боротьбі не може...». Коли є «битва», «операційний плян» та авторитет фактичного носія державної влади, то це вже справа поважніша, ніж притягання до відповідальности за індивідуальні провини, передбачені карним законом. І справді, – ось що читаємо у цій самій заяві «одної з визначних індивідуальностей урядового

¹ Ігнат Дварчанін (1895–1937) – діяч білоруського національного руху, поет, літературознавець; у 1928 р. став послом до польського Сейму, 1930 р. – арештований польською владою та засуджений до 8 років ув'язнення; 1932 р. в рамках обміну політв'язнями переїхав до СРСР, де в 1934 – засуджений, ув'язнений на Соловках і розстріляний.

² Інформація неточна. Згадана фракція існувала в попередньому скликанні польського Сейму. І. Дварчанін був членом Білоруського робітничо-селянського посольського клубу «Змагання».

табору» на тему останніх арештувань (беремо за «Газ[етою] Пор[анною]»): «Урядовий табір іде ^б до виборів ^б з вірою у перемогу, хоча намальована маршалом дорога може й виглядає трудною і важкою!»

Вибори! Виборчого моменту ніяк неможливо відділити від отих останніх арештувань. Неможливо теж відмежувати їх офіційну причину – індивідуальні провини – від цілої внутрішньо-політичної ситуації в Польщі, від затяжного конфлікту між володіючим санаційним та опозиційним табором усіх інших політичних партій. В останньому інтерв'ю марш[ала] Пілсудського чейже не говорилося нічого про ті чи інші колізії б[увших] послів з кримінальними законами, зате говорилося про «зимну воду», яку слід вилити на голову б[увшим] послам – як представникам політичних партій, у яких марш[ал] Пілсудський бачить усе зло державного устрою в Польщі та всі її сучасні лиха. Таким робом, в'язучи льогічно всі ці фактичні дані, кожний об'єктивний глядач мусить ствердити, що останні арештування є одним з моментів виборчої кампанії та одночасно одним з моментів довготривалої кампанії між урядом і соймом. Але імен арештованих, їх значіння в організованому громадському житті, врешті сам тісний зв'язок їх арештування з їхнього суто-політичною роботою – усе це робить з факту їх арештування першорядну політичну подію, яка вже не є звичайним епізодичним виборчим моментом, лише може стати переломовим моментом для цілої внутрішньої політичної ситуації в державі. Вказує на це теж те величезне вражіння, яке вчорашні арештування зробили в цілому краю і певно далеко поза ним, ті розхлювані надзвичайні додатки газет та гарячкова метушливість усіх громадсько-політичних чинників, які і в Варшаві і скрізь поза нею зібралися вчора на негайні наради, яке зайняти становище до новоствореної ситуації і як приготуватися на можливі дальші подібні несподіванки. З другого боку й сам уряд видно здає собі справу з ваги розпочатих кроків і їх можливих наслідків, бо інакше на головних вулицях Варшави не появилася би зміцнена поліційна сторожа у сталевих шоломах та брама міністерства внутрішніх справ на Новому Світі³ не булаб зачинена та бережена кордоном із наїженими багнетами.

Всі позначки на землі і небі кажуть, що розпочався той довгожданий і довго заповіджуваний «розрахунок» («розгрівка»⁴), який має рішити не лише про конституційні зміни, але може і взагалі про долю польської держави на найближчу майбутність. Занадто це поважна справа, щоби можна бавитися у пророцтва. Можна лише ствердити вже доконані факти і передбачувати найбільш імовірні консеквенції на найближчий час. Ствердженням

³ Новий Світ (*Nowy Świat*) – одна з головних вулиць Варшави; у міжвоєнний період у Палаці Замоїського, розміщеному на цій вулиці в будинку № 69, розташовані управління польського міністерства внутрішніх справ.

⁴ Пол.: *rozgrywka*.

такого фактичного стану є, що: почалася рубка дров у польському лісі і летять уже українські тріски! Це не голословна фраза: бо ось зпосеред арештованих б[увших] українських послів – пос[ол] Целевич мав вправді виточене слідство і була в мин[улім] соймі в його справі вимога прокуратора на видачу його судам, але ця справа торкалася – ^бпресового закону^б, з титулу підписування ним перед 2-ма роками «Свободи» в характері відповідального редактора, при чому сама справа була вже предметом судової розправи і давно вже полагоджена! Арештовано теж б[увшого] посла Ліщинського, якого видачі дійсно домогалася від сойму прокуратура, але потім – свій внесок на видачу зовсім взяла назад! Тому, коли можна ще пояснити собі, що інших б[увших] українських послів арештовано за їх колишні провини на справоздавчих вічах на підставі зголошених потім до сойму прокураторських внесків на видачу, то названих двох послів таке пояснення не торкається. Глядючи тверезо дійсності в очі, годі теж присягнути, що на цих арештуваннях скінчиться і що посеред чергових не буде теж подібних таємничих «непорозумінь». Тому теж треба бути на все приготованим.

Треба бути приготованим, що виборчу акцію прийдеться проводити в надзвичайно важких умовах. Усяке діло роблять люди. Позбавлення людей, здібних до праці, буває інколи річю дуже болючою. Можемо стрінутися і з іншими небезпечними перепонами. Але ні одна з них зокрема й усі вони разом узяті не можуть вплинути на остаточний вислід справи! Без огляду на форми «розрахунку» поміж двома польськими таборами, ми, українці, мусимо нині напружити всі свої сили й цілу енергію, щоби витримати важкий виборчий час і здобути такий вислід виборів, який здобути мусимо!

(ік)

(ік), «Арештування б[увших] послів», Діло, № 203 (13 вересня 1930): 1. Друк.

№ 13
[13 вересня 1930]. Тижневий звіт
Тернопільського воєводи № 37
за період від 6 до 13 вересня 1930 року

Wojewoda Tarnopolski
L: 801/Taj.

Tarnopol, dnia 13 września 1930

°Tygodniowe sprawozdanie sytuacyjne nr 37-°
za czas od 6 do 13 września 1930 [r.]

[...]

°Sytuacja ogólna°

W okresie sprawozdawczym ugrupowania wywrotowe nie przejawiały żadnej działalności.

[...]

Stan bezpieczeństwa na ogół dość dobry.

[...]

°IV. Stan bezpieczeństwa°

[...]

Dnia 2 bm. o północy na powracających z zasadzki urządzonej przy stertach zboża w Bobulińcach pow. Buczacz przodownika Baczyńskiego i poster[unkowego] Krylęgo z Posterunku P[olicji] P[aństwowej] Bielawiniec pow. Buczacz, ubranych po cywilnemu, idących w towarzystwie sekretarza gminy Drozda w Osowcach pow. Buczacz napadło 8 parobków, którzy poczęli wyżej nazwanych bić laskami, a równocześnie padły ze strony napastników strzały rewolwerowe, którymi trafiony został w obie nogi sekretarz gminy Drozd. W odpowiedzi na strzały przod[ownik] Baczyński użył rewolweru i oddał do uciekających dwa strzały, jednak bez rezultatu. W wyniku przeprowadzonych dochodzeń przytrzymano 8 parobków z Osowiec (członków towarzystwa „Sokił”), którzy do napadu przyznali się, natomiast zaprzeczyli, by strzelali. Czyn swój usprawiedliwiają tym, że byli przekonani, iż mają do czynienia z bandytami. Gdy dnia 3 września br. Komendant Posterunku P[olicji] P[aństwowej] udał się wraz z całą obsadą Posterunku do Osowiec celem doprowadzenia przytrzymanych w areszcie gminnym sprawców napadu do Sądu w Buczaczu przed urzędem gminy zebrał się tłum ludzi i domagał się uwolnienia aresztowanych. Powiadomiony o tym zastępca Powiat[owego] Komendanta P[olicji] P[aństwowej] udał się na miejsce wraz z 10 szeregowcami P[olicji] P[aństwowej]. Po przybyciu ich do Osowca zebrany tłum począł bić w dzwony na alarm, wskutek czego tłum urósł do 2000 osób, jednak do żadnych gwałtownych wystąpień ze strony tłumu nie doszło. Aresztowanych odstawiono do Sądu dopiero 4 września br. Dochodzenie w toku.

[...]

Dnia 4 września br. została przybita na murze domu imienia Szaszkiewicza w Złoczowie ulotka z trupią główką, na której widniał następujący napis:

„UWO” Ostrzegamy, że w razie powtórnego zniszczenia własności polskiej lub ruskiej odpowiemy granatami, podpisał Związek samoobrony przed bandytami. Dochodzenia w toku.

⁶Pożary⁶

Dnia 2 września 1930 r. spalił się na gajówce zam. przez Mateusza Stachnickiego na tzw. Babinej Górze ad Leśniki pow. Brzeżany zawalony dach nad piwnicą wartości około 50 zł. Istnieje podejrzenie zbrodniczego podpalenia z zemsty przez nieznanego żebraka-włóczęgę za odmówienie mu zapomogi. Spalony obiekt należący do dóbr Jakuba Potockiego w Raju ubezpieczony był na 80 zł.

Dnia 3 września podczas burzy uderzył piorun w budynek (chlew i stajnia pod jednym dachem) Michała Niżborskiego w Taurowie pow. Brzeżany, wskutek czego ten spłonął doszczętnie. Wraz z budynkiem spaliło się nieco zbiorów polnych i sprzętów gospodarskich. Ogólna szkoda wynosi około 1000 zł. Budynek ubezpieczony był na 800 zł.

Dnia 8 września br. około godziny 20-tej spaliła się w Kozówce pow. Brzeżany na szkodę dzierżawcy Mariana Leszczyńskiego sterta zawierająca około 140 kóp pszenicy. Przyczyną pożaru [było] podpalenie. Dochodzenia w toku.

Dnia 3 września br. znalazła Franciszka Kowarka z Płauczy Wielkiej pow. Brzeżany w narożniku jednej ze stert należących do tamt[ejszego] dzierżawcy Tadeusza Wolskiego podłożoną bawełnę strzelniczą w szklanej ampułce z benzyną i kawałki papieru. Również widoczny tam był ślad podpalenia, jednak ogień nie wybuchł jedynie dzięki niezajęciu się bawełny strzelniczej. Wartość stert zagrożonych tym pożarem wynosiła 70 000 zł, ubezpieczonych na 5000 zł.

W dniu 4 września br. [...] ¹niewykryci sprawcy podpalili 3 sterty zboża stojące na terytorium gminy Kujdanów pow. Buczacz, a stanowiące własność właściciela dóbr Rudrofa. Dochodzenia w toku.

W dniu 5 września br. wybuchł pożar w zagrodzie Kruszelnickiej Anieli z Kluwiniec powiat Kopyczyńce, który zniszczył na szkodę Kruszelnickiej stajnię, stodołę, 4 kopy mieszanki i 19 kóp pszenicy ogólnej wartości 3005 zł. Na szkodę Głowackiego Karola z Kluwiniec pożar zniszczył 1 stodołę, 2 stajnie, 5 kóp jęczmienia, 20 kóp pszenicy, 13 kóp żyta, 4 kopy hreczki, 6 kóp mieszanki, 22 słupy dębowe ogólnej wartości 4205 zł. Przeprowadzone dochodzenia wykazały, że ogień powstał wskutek nieostrożnego obchodzenia się z ogniem przez Stanisława Kosturowskiego z Kluwiniec, który będąc zajęty w tym dniu przy młóceniu zboża u Kruszelnickiej palił papierosy podczas noszenia plewy od młocarni do szopy, znajdującej się tuż obok stodoły, w której wybuchł pożar spowodowany rzuceniem niedopalonego papierosa przez Kosturowskiego.

¹ Слово викреслене.

W nocy z dnia 1 na 2 września br. na polu w Rusiłowiu pow. Kamionka Strum[ilowa] spaliły się 3 sterty pszenicy wartości 10 000 zł na szkodę Krzysztofowicz Zofii z Rusiłowa. Zachodzi podejrzenie podpalenia. Dochodzenia w toku.

Dnia 6 września br. spaliły się dwie sterty pszenicy i jedna sterta owsa na szkodę Zygmunta Lityńskiego, właściciela dóbr w Siemikowcach, pow. Podhajce.

Szkoda wynosi około 9500 zł.

Przyczyną pożaru [było] zbrodnicze podpalenie. Dochodzenia za sprawcą w toku.

Tego samego dnia o godzinie 20-tej usiłował zbliżyć się, pełzając, nieznanym osobnik do stert zboża w Wiśniowczyku, pow. Podhajce, własność Witolda Zyborskiego, właściciela dóbr w Wiśniowczyku.

Na skutek alarmu wszczętego przez wartownika osobnik zbiegł, a zarządzo-ny pościg nie odniósł żadnego rezultatu.

Dnia 7 września br. o godzinie 21.30 wybuchł pożar w budynku Kościa Dołyńskiego, rolnika i zarobnika w Wiśniowczyku, pow. Podhajce, narodowości rusińskiej, któremu spalił się dach na domu mieszkalnym, wyrządzając mu szkodę na kwotę 300 złotych.

Budynek był ubezpieczony w Powszechnym Zakładzie Ubezpieczeń Wzajemnych w Tarnopolu na kwotę 370 złotych.

Przyczyną pożaru [była] wadliwa budowa komina.

Dnia 5 września br. między godziną 17 a 18-tą wybuchł pożar gajówki krytej słomą, w lesie trembowelskim ad Zaścianocze, na szkodę Magistratu w Trembowli.

W gajówce zamieszkiwał gajowy Tomasz Huculak, Polak z Trembowli. Przeprowadzone dochodzenia wykazały, że pożar tej gajówki powstał wskutek wadliwej budowy komina.

Dnia 2 września br. wybuchł pożar na folwarku w Berezowicy Małej, pow. Zbaraż, własność Kazimierza Konopackiego.

Podczas pożaru spaliła się jedna sterta koniczyny białej, około 150 kóp. Ogólna szkoda wynosi 6000 zł. Słoma i koniczyna, według zarządcy tegoż folwarku Stanisława Kelbercha z Berezowicy Małej, była ubezpieczona w PZUW w Tarnopolu, na jaką kwotę – tego zapodać nie może. Przyczyny pożaru na razie nieustalone. Dochodzenia w toku.

Dnia 9 września 1930 [r.] powstał pożar sterty zawierającej 15 fur koniczyny, własność Dawida Strausa, Żyda z Firlejówki, powiat Złoczów, która była złożona w zagrodzie Demka Syrby w Krasnem, powiat Złoczów. Szkoda wynosi 800 zł. Przyczyna pożaru na razie nieustalona, zachodzi podejrzenie podpalenia celem uzyskania premii asekuracyjnej. Dochodzenia w toku.

W nocy z 8 na 9 bm. założono minę pod budynek czytelnicy „Proświty” w Manajowie, pow. Zborów, która eksplodując uszkodziła częściowo budynek. Niewyśledzeni sprawcy przybyli konno od strony Olejowa, pow. Zborów.

Po dokonanym czynie w drodze powrotnej zastrzelili Wasyla Trościanieckiego, Rusina z Manajowa, którego spotkali na drodze. Dochodzenia w toku.

W nocy na 7 bm. nieznani sprawcy podłożyli minę pod ruską kooperatywę w Daniłowcach, pow. Zborów, która eksplodując wyrwała w ścianie dziurę i rozwaliała małą szopę należącą do tej kooperatywy. Dochodzenia w toku.

[...]

AAN, Urząd Wojewódzki w Tarnopolu, sygn. 12, s. 285–286, 288–289. Kopia. Машинопис.

№ 14
[15 вересня 1930]. Розпорядження
Тернопільського воєводи
про запровадження обов'язкових сільських варт
по селах

Na zasadzie art. 103, pkt 2 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 19 stycznia 1928 r. (Dz. Ust. Rz. P. nr 11, poz. 86) i art. 111 tegoż samego rozporządzenia w celu ochrony bezpieczeństwa, spokoju i porządku publicznego – wydaję następujące

Rozporządzenie porządkowe:

Ponieważ stale powtarzają się wypadki podpaleń stert zbożowych, Panowie Starostowie powiatowi natychmiast zaprowadzą w całym powiecie całodzienne i całonocne warty przy stertach. Gminy w tym celu mają ułożyć pisemne podziały wart.

Tarnopol, dnia 15 września 1930 r.

Wojewoda: Moszyński

Tarnopolski Dziennik Wojewódzki, nr 14 (1 października 1930): 223. Друк.

№ 15
[20 вересня 1930]. Тижневий ситуаційний звіт
Тернопільського воєводи № 38
за період від 13 до 20 вересня 1930 року

Wojewoda Tarnopolski
L:825/Taj.

Tarnopol, dnia 20 września 1930 [r.]

⁶Тыgodniowe sprawozdanie sytuacyjne nr 38⁶
za czas od 13 do 20 września 1930 [r.]

[...]

⁶IV. Stan bezpieczeństwa⁶

Z popełnionych w tygodniu sprawozdawczym przestępstw na uwagę zasługują następujące:

Dnia 12 IX br. o godz. 20 m[inut] 20 pod lasem w Zalesiu powiatu czortkowskiego 2-ch funkcjonariuszy P[olicji] P[aństwowej] z posterunku w Zalesiu natknęło się na 2-ch osobników, którzy wezwani do zatrzymania się odpowiedzieli strzałami z rewolwerów i rzucili się do ucieczki w kierunku lasu Ułaszowieckiego pow. Czortków. Funkcjonariusze oddali 6 strzałów bezskutecznie. Zarządzona przy pomocy sąsiednich posterunków obława nie dała należytych wyników.

[...]

W nocy z 13 na 14 IX br. około godz. 1-szej nieznany sprawca wybił okna w mieszkaniu Wojciecha Pelczarskiego, prof. państw[owego] gimnazjum z ruskim językiem wykładowym w Tarnopolu [...]. Zachodzi podejrzenie, że czynu tego dokonał jeden z uczniów powyżej mianowanego¹ Gimnazjum. [...]

W nocy z 10 na 11 września br. nieznany sprawca pochłapał atramentem tablicę na pomniku ruskim w Trembowli obok cerkwi, wybudowaną w roku 1923 na cześć poległych żołnierzy ukr[aińskich]. Dotychczasowe dochodzenia wskazują, że czynu tego najprawdopodobniej dokonali sami Rusini, aby mieć powód do narzekania na Polaków. Dochodzenia dalsze prowadzi Posterunek P[olicji] P[aństwowej] w Trembowli.

W nocy z dnia 11 na 12 IX 1930 [r.] na bramie Hryhorka Moskaluka, ekonoma narod[owości] ruskiej, lat 48, sympatyka UNDO w Lisieczyńcach, powiat Zbaraż, została przybita gwoździemi ulotka, pisana pismem drukowanym nast[ępującej] treści: „Pan Konopacki i Hryhorko Moskaluk, mająt zhoryty”. Powyższą ulotkę Hryhorko Moskaluk idąc do swych zajęć w dniu 12 bm. około godz. 4 rano zdjął z bramy i oddał ją Włodzimierzowi Konopackiemu, dzierżawcy dóbr, narodowości polskiej, lat 48, przyn[ależność] part[yjna] BBWR w Lisieczyńcach – ten zaś oddał takową Poster[unkowemu] P[olicji] P[aństwowej] w Lisieczyńcach. Przeprowadzone dochodzenia w powyższej

¹ Застрiляе: *wymienionego*.

sprawie przez poster[unek] P[olicji] P[raństwowej] w Lisieczyńcach ustaliły, że powyższego dokonał Ferdynand Knitta, stróż dworski narodowości polskiej, lat 31, przyn[ależność do] partii nieustalona, zam. w Lisieczyńcach, który opisanego czynu dokonał w celu uzyskania w ten sposób większego wynagrodzenia ze strony swego chlebobdawcy.

[...]

⁶Požary:⁶

Dnia 8 września br. spalił się dom mieszkalny, stajnia, około 30 kóp zboża i narzędzia rolnicze na szkodę Kseńki Kuseń, wdowy w Ceniowie, powiat Brzeżany, na szkodę Feśki Kuseń, jedna stajnia, oraz jedna stajnia własność Barbary Cieplickiej; ogólna szkoda wynosi około 8000 zł. Wszystkie spalone budynki były ubezpieczone na 1600 zł. Przeprowadzone dochodzenia wykazały, że przyczyną pożaru było porzucenie przez Wasyla Kuseń, syna poszkodowanej Kseńki Kuseń, niedopałka papierosa w szopie na strychu.

W nocy z 13 na 14 września br. o godz. 24 spaliły się na łące w Glinnej, powiat Brzeżany, dwie kopice otawy należące do Semka Semeczyszyna i Teodora Gojnicza w Glinnej wartości około 30 zł. Przyczyn[y] pożaru na razie nie ustalono. Dochodzenia w toku.

W nocy z 10 na 11 IX br. podpalono na folwarku dzierżawcy Izydora Francoza w Słobodzie Złotej pow. Brzeżany sterty ze zbożem. Spośród znajdujących się tam 16 stert różnego rodzaju zboża spłonęło 8 stert (1000 kóp) pszenicy, 2 sterty (250 kóp) jęczmienia i jedna sterta (100 kóp) grochu. Ogólna szkoda wynosi około 45 000 zł. Wszystkie sterty ubezpieczone były na kwotę 56 440 zł. Jako podejrzany o podpalenie przyaresztowany został Iwan Bąkowski, Rusin, lat 33, rolnik ze Słobody Złotej.

Dnia 13 września br. około 21-szej niewykryci sprawcy usiłovali podpalić sterty zboża ustawione naprzeciw folwarku w Kościelnikach, powiat Buczacz, a należące do Celiny Seidmanowej, zostali jednak odpędzeni przez wartownika Łukiana Prowalniuka, który wspólnie z drugim wartownikiem usunęli tlejące [się] w stercie szmaty, ugasili je i w ten sposób nie dopuścili do pożaru. Natychmiastowy pościg za sprawcami usiłowanego podpalenia, których wymienieni wyżej wartownicy naocznie widzieli – pozostał bez dodatniego wyniku.

Następnego dnia, tj. 14 IX br. o godz. 20 najprawdopodobniej ci sami sprawcy, którzy podpalić usiłowali w dniu 13 IX br. sterty, podpalili w tejże samej miejscowości zabudowania folwarczne Celiny Seidmanowej, skutkiem czego spłonął dom mieszkalny, 1 szopa, 2 stajnie, 19 koni, 7 krów, 3 cielęta, 75 q nawozu sztucznego oraz liczny inwentarz martwy. Sprawcy podpalenia nie byli przez nikogo widziani, bowiem podeszli do zabudowań przez łąn kukurydzy² sięgający aż do samego okapu budynków gospodarczych i tą drogą zbiegli po dokonaniu podpalenia. Spalone budynki ubezpieczone były w PZUW.

² Так в оригіналі. Має бути: *kukurydzy*.

Inwentarz żywy i martwy nie był ubezpieczony. Szkoda wyrządzona podpaleniem wynosi przeszło 80 tysięcy złotych. W wyniku przeprowadzonych dochodzeń aresztowani zostali jako sprawcy podpalenia Kuź Wasyl i Baran Jacko, Rusini z Kościelnik, członkowie miejscowego stow[arzyszenia] „Łuh”. W wyniku dalszych dochodzeń prowadzonych przez sędziego śledczego z Potoka Złotego aresztowano na jego polecenie dnia 18 bm. jako dalszych sprawców sabotażu [księdza] gr[ecker]kat[olickiego] Halibeja³ ze Skomoroch, Wasyla Kusija z Kościelnik, Mikołaja Kuziewicz z Potoka Złotego i Mikołaja Futela z Potoka Złotego. Dalsze dochodzenia w toku.

Dnia 15 września br. około godz. 4 rano dwaj niewyśledzeni sprawcy usiłowali podpalić sterty znajdujące się na podwórzu folwarcznym hr. Stefana Badeniego⁴ w Zubrczu pow. Buczacz i w tym celu rzucili przez wysoki parkan okalający podwórze, szmaty nasyczone materiałami łatwopalnymi, jak nafta, benzyna, które padły na stertę trawki „rajgras” niełatwopalnej. Stróż folwarczy Marcin Dziadowicz, pilnujący stert, zauważywszy przy stercie płomień, pobiegł natychmiast w tym kierunku, stłumił ogień i rzucił się na poszukiwanie sprawcy podpalenia, w trakcie tego zauważył ww. leżących w rowie w odległości 30 metrów od wspomnianej wyżej sterty, 2 niskiego wzrostu osobników, oddał do nich strzał z posiadanej strzelby, który chybił, a następnie puścił się w pościg za nimi, jednak wkrótce, z powodu panującego jeszcze podówczas zmroku, stracił ich z oczu. Sprawcy zbiegli w kierunku Buczacza. Dochodzenia w toku.

Dnia 9 września w zagrodzie Stefana Sawickiego, wójta w Białej pow. Czortków, narodowości ruskiej, spalił się wskutek podpalenia stożek zawierający 30 kóp jęczmienia wartości 600 złotych. Pod zarzutem podpalenia na tle zemsty osobistej aresztowana została Maria Ośmak. Jakikolwiek tło polityczne w danym wypadku jest wykluczone.

Dnia 11 września wskutek nieostrożnego obchodzenia się z ogniem ze strony Romana Ostapowa spaliły się budynki gospodarcze łącznie ze zbiorami na szkodę jego ojca Mikołaja Ostapowa, zamieszkałego w Słobódce Dżuryńskiej, powiat Czortków. Szkoda wynosi około 12 000 zł, z czego tylko budynki gospodarcze ubezpieczone były w PZUW na sumę około 2500 złotych.

W nocy dnia 17 IX br. wskutek nieustalonych na razie przyczyn spaliły się w Byczkowcach pow. Czortków 3 gospodarstwa rolne, w tym 2 polskie Marcinowa Michała i Jadzyna Michała i ruskie Koziuka Grzegorza. Szkoda wynosi około 30 000 złotych. Dochodzenia w toku.

Dnia 12 września br. na szkodę Stanisława Stobieckiego w Mużyłowie pow. Podhajce, leśniczego, nieznani sprawcy podpalili 5 stert ze zbożem wyrządzając

³ Іван Галібей (1894–1949) – греко-католицький священик з Галичини, український громадський діяч, капелан УГА в 1919–1920 рр.

⁴ Стефан Бадені (Stefan Badeni, 1885–1961) – польський письменник, історик, син Станіслава-Марціна Бадені, маршалка Галицького крайового сейму.

temuż szkodę na 3856 zł. Zboże nie było ubezpieczone. Zachodzi podejrzenie sabotażu. Dochodzenia w toku.

Dnia 13 września br. o godzinie 19-tej spłonęła sterta zboża/żyta – 16 kóp – na szkodę dzierżawcy folwarku w Bohatkowcach pow. Podhajce, Józefa Wojciechowskiego, Polaka; szkoda wyrządzona przez pożar wynosi 4000 zł. Zboże ubezpieczone było w PZUW Tarnopol na kwotę 2800 złotych. Przypuszczalne podpalenie sabotażowe. Sprawcy dotychczas nie zostali wysledzeni. Dochodzenia w toku.

Dnia 10 września br. około godziny 23-ciej spaliły się 2 sterty pszenicy (około 330 kóp) na szkodę Wincentego Podlewskiego, Polaka, dzierżawcy folwarku w Hołhoczach, powiat Podhajce, wartości 9500 złotych. Zboże ubezpieczone było w Krakowskim Towarzystwie Ubezpieczeń⁵. Zachodzi podejrzenie podpalenia sabotażowego. Dochodzenia w toku.

Dnia 14 września br. o godzinie 21.55 wybuchł pożar w domu Heleny Martini, Rusinki, zarobnicy, wdowy, w Nowościółce pow. Podhajce, której spalił się dom mieszkalny wartości 700 złotych oraz 4 kopy zboża. Dom ubezpieczony był w PZUW Tarnopol na kwotę 500 złotych. Od palącego się domu Martini zapaliła się stodoła Bernarda Wilki, Polaka, szewca z Nowosiółki, wyrządzając temuż szkodę na 1290 zł. Stodoła ubezpieczona była w PZUW Tarnopol na kwotę 700 zł. Jak wykazały dochodzenia policyjne, przyczyną pożaru było nieostrożne obchodzenie się z ogniem.

Dnia 7 IX br. spaliło się gospodarstwo Łukasza Strusia i Kościa Bełzeckiego w Wiśniowczyku powiat Podhajce. Past[w]ą pożaru padł dom mieszkalny wartości około 1000 złotych. Budynek był ubezpieczony w PZUW Tarnopol na kwotę 740 zł. Przyczyną pożaru [była] wadliwa budowa komina.

Dnia 15 bm. między godz. 13 a 14 w gminie Hanaczów pow. Przemyślany wybuchł pożar, który zniszczył na szkodę Marka Nieckarza dom mieszkalny, stajnię i stodołę z całoroczną krescencją na ogólną szkodę 3000 [zł], następnie na szkodę Wojciecha Ufrygi stodołę i stajnię w kwocie 3000 [zł] oraz na szkodę Jana Łaby dom mieszkalny i stajnię w kwocie 2000 zł. Budynki pomienionych⁶ były ubezpieczone w PZUW w Tarnopolu. Przyczyna pożaru dotychczas nie ustalona, dochodzenia w toku.

Dnia 13 bm. w Dmytrowie, pow. Radziechów, wybuchł pożar, który zniszczył młyn wiatrowy, własność Piotra Grabińskiego, wartości około 600 zł. Młyn ten ubezpieczony był w PZUW w Tarnopolu na kwotę 4750 zł. Przeprowadzone dochodzenia wykazały, że pożar spowodował sam poszkodowany, aby uzyskać wygórowaną premię asekuracyjną. Sprawca został aresztowany i oddany do Sądu Powiatowego w Radziechowie.

⁵ Насправді Краківське страхове товариство «Флоріянка» (Krakowskie Towarzystwo Ubezpieczeń „Florianka”), також Товариство взаємних страхувань «Флоріянка» у Кракові (Towarzystwo Wzajemnych Ubezpieczeń „Florianka” w Krakowie) – страхова та фінансова польська компанія, заснована в 1860 р. у Кракові.

⁶ Застаріле: *wymienionych*.

Dnia 18 września br. około godz. 16-tej wybuchł pożar w stożku słomy Józefa Oliwy, gospodarza w Sabinówce, pow. Radziechów, od stożka zajęły się stajnia, chlew i stodoła, które to budynki spłonęły wraz z całym tegorocznym zbiorem i narzędziami gospodarczymi. Ogólna szkoda wynosi przypuszczalnie około 5000 zł. Tylko budynki były ubezpieczone w PZUW w Tarnopolu na kwotę 2500 zł. Pożar ten spowodowała 13-letnia córka poszkodowanego Michalina, która wysypała popiół obok stożka słomy. [...]

Dnia 15 września br. około [...] 0.30 w nocy zostało podpalonych 7 stert pszenicy zawierających 1050 kóp na polu między Grzymałowem a Eleonorówką pow. Skałat będących własnością Władysława i Julii Wolańskich z Grzymałowa. Spalone zboże było ubezpieczone w Krakowskim Towarzystwie Ubezpieczeń Wzajemnych na kwotę 88 642 zł. Na miejscu czynu znaleziono 1 flaszkę z nafty i wypalone 1 pudełko zapalek. Dochodzenia w toku.

Dnia 16 września br. około godz. 14-tej wybuchł pożar w mieszkaniu Anny Komar, zarobnicy, Polki, w Starym Skałacie. Spalił się dach mieszkania. Szkoda wynosi 1500 zł. Dom był asekurowany w PZUW na kwotę 2140 zł. Z powodu silnego wiatru pożar przeniósł się na budynki odległe od płonącego domu Anny Komar około 250 metrów, który zniszczył 18 gospodarstw, tj. budynki i zboże, których właścicielami jest 11 Polaków i 2 Rusinów. W ludziach ani też w żywym inwentarzu strat nie było. Początkowo dochodzenia wykazały, że pożar powstał z powodu zapalenia się sadzy w kominie domu mieszkalnego Komar Anny, która tegoż dnia przed wybuchem pożaru piekła chleb i równocześnie paliła w kuchni. Ogólna szkoda wynosi 37 000 zł. Sabotaż wykluczony.

W noc z 13 na 14 września 1930 [r.] wybuchł pożar na folwarku w Kupiaczce, powiat Tarnopol, gdzie spłonęło 18 stert zboża wartości 78 000 zł, które były ubezpieczone w Krak[owskim] Towarzystwie Ubezpieczeniowym „Florianka”. Zboże to było własnością dzierżawcy folwarku Gideona Giedrojcia z Kipiaczki. Podpalenia dokonali najprawdopodobniej wysłannicy UWO. Wkrótce po wybuchu pożaru widziano na polach uciekającego na koniu w stronę Tarnopola jakiegoś nieznanego osobnika. Dochodzenie w tej sprawie prowadzi Wydział Śledczy P[olicji] P[aństwowej].

Dnia 14 bm. o godz. 11-tej wybuchł pożar na folwarku Władysława Pinińskiego w Suszczynie pow. tarnopolskiego, gdzie spłonęły 2 stodoły wartości 9000 zł, które były ubezpieczone w Towarzystwie Ubezpieczeń „Sноп” w Warszawie⁷. Podpalenia dokonali najprawdopodobniej członkowie UWO. Na folwarku tym już jest drugie z rzędu podpalenie dokonane jako sabotażowe. Dochodzenia prowadzi Wydział Śledczy P[olicji] P[aństwowej].

W nocy z 13 na 14 września br. około godz. 19-tej wybuchł pożar w zagrodzie Błażeja Sztopery w Kokutkowcach pow. Tarnopol, Polaka, któremu spło-

⁷ Товариство взаємних страхувань «Сноп» у Варшаві (Towarzystwo Wzajemnych Ubezpieczeń «Sноп» w Warszawie) – польське страхове товариство, засноване 1902 р. з метою страхувати від пожеж.

не́ло кілька кóp збо́жа. По́жар по́вста́в пре́з по́дпа́леніє, доконе́не пре́з я́кіє-го́с о́собни́ка, ктóры рзекóмо миа́ спрзедава́ч ја́ловієс. До́ходзе́ня прóвзди́ Вы́дзиа́л Ѓ́ле́дчы П[о́лиціі] П[а́нствóвей].

В нóчы з 14 на 15 бм. о́ко́ло годз. 24 у́сі́лòвали́ я́чы́с не́знані́ спрзав́у по́дпа́ліч збо́же на фолв́арку в За́гробелі́ ад Тарно́пол на́ле́жачым до́ Ма́ло́польска́го Т[òвары́ст]ва́ Рóлннчэ́го. До́ у́сі́лòва́чы́х доконе́ч по́дпа́лені́я ва́ртóвннчы́ стóячы́ пры́ стертáх о́ддaлі́ тры́ стра́лы́ ре́вольверóве, једна́к нн́кого́ не́ зраннлі́.

Дня́ 16 в́рзе́снн́я бр. о́ко́ло годз. 20-тэ́й вы́бухну́л по́жар на́ фолв́арку Feibischa Weinsteina, в́ла́сці́целá дóбр в́ Smykowcach pow. tarnopolskiego, гдзле́ сплòне́лы́ 3 стерты́ пшэ́ннцы́, 3 стерты́ о́вса́ і једна́ стодо́ла пè́лна́ збо́жа́ о́раз на́рзè́дзла́ рóлннчэ́ ва́ртóсці́ 2521 дóларóв. Шкóда́ б́ула́ у́безпéчзона́ в́ Т[òвары́ст]вн́е А́секурáцыйн́ым „Orzeł” в́ Варшавн́е⁸. По́жар по́вста́в пре́з по́дпа́леніє. До́ходзе́ня прóвзди́ Вы́дзиа́л Ѓ́ле́дчы П[о́лиціі] П[а́нствóвей] в́ Тарно́полу.

Дня́ 16 в́рзе́снн́я бр. о́ко́ло годз. 20.23 вы́бухну́л по́жар на́ фолв́арку в́ла́сці́целá дóбр Ві́ктóра Јуры́стóвскн́го в́ Kurowcach pow. Tarnopol, гдзле́ сплòне́лы́ 3 стерты́ збо́жа́ за́вн́ера́жа́чэ́ 650 кóp ва́ртóсці́ 16 750 зл. Збо́же́ то́ б́уло́ у́безпéчзоне́ в́ Т[òвары́ст]вн́е У́безп[éчзенн́о́вым] „Silesia” в́ Варшавн́е⁹. Ја́кò спрзав́óв по́дпа́лені́я а́рзштóвано́ учнн́óв ту́[ејсзэ́го] гн́мнázjum па́нствóвэ́го з јэ́з[ыкн́ем] вы́кłaдóвым рúскн́м, а то́: Wasyla Sosnowskiego, учнн́а 5-тэ́й клáсы, Wasyla Со́лòнн́кэ́ і Bohdana Melnyka, учнн́óв 7-мэ́й клáсы. Дáлсзè до́ходзе́ня в́ тóку.

Дня́ 14 в́рзе́снн́я спáлі́ла́ с́я́ стертá с́лòмы́ і хлèв на́ фолв́арку hr. Zofii Lesiowej в́ Torskiem pow. Zaleszczyki, з по́вóду не́острòзнэ́го о́бчòдзє́нн́я с́я́ з о́гнн́ем пре́з хлòпца́ пасáчэ́го б́удлò, спрзав́а́ зостáл донесн́о́н¹⁰ до́ Са́ду в́ Тлústem.

Дня́ 16 в́рзе́снн́я бр. спáлі́ло́ с́я́ 6 стерт збо́жа́ на́ фолв́арку дра́ Monkesa в́ Nowosiółce pow. Zaleszczyki. Прзчы́нна́ по́жару́ – прáвдо́пóдóбно́ рзучє́ннє па́пн́єрòса́ пре́з слúгэ́ двóрскн́го. До́ходзе́ня в́ тóку.

[...]

AAN, *Urząd Wojewódzki w Tarnopolu*, sygn. 12, s. 291, 293v–295v. Копія. Машинопис.

⁸ Акціонерне товариство страхувань «Орел» (Towarzystwo Ubezpieczeń «Orzeł» S.A.) – польська страхова компанія, заснована 1920 р., згодом стала акціонерним товариством з головним осідком у Варшаві.

⁹ Акціонерне товариство страхувань «Силезія» (Towarzystwo Ubezpieczeń «Silesia» S.A.) – польська страхова компанія, що існувала як акціонерне товариство, згодом переважно на іноземному капіталі.

¹⁰ Повинно бути: *doprowadzony*.

№ 16
[20 вересня 1930]. Тижневий ситуаційний звіт
Тернопільського воєводи № 10
за період від 14 до 20 вересня 1930 року

⁶Wojewoda Tarnopolski⁶
[L:82]6/Taj.

Tarnopol, dnia 20 września 1930 [r.]

⁶Tygodniowe sprawozdanie sytuacyjne nr 10⁶
[z] ruchu polityczno-społecznego i narodowościowego
za okres od 14 do 20 września 1930 r.

[...]

⁶Mniejszość narodowa⁶

Rusini zaczynają powoli przygotowywać się do wyborów. Największą ruchliwość w tym kierunku wykazało UNDO, które odbyło 8 zebrań o charakterze przygotowawczym dla swych wybitniejszych działaczy, informując ich o obowiązku przygotowania wyborów w terenie oraz dopilnowania, by wszyscy wyborcy byli zamieszczeni na listach wyborczych.

Inne partie ruskie natomiast nie objawiły żadnej aktywności wyborczej.

Przygotowania do zorganizowania bloku partii ukraińskich znalazły swój wyraz na tut[ejszym] terenie, a mianowicie na terenie powiatu skałackiego, gdzie rywalizują ze sobą UNDO i USRP. Tam odbyło się wspólne zebranie zwolenników obu partii, na którym powołano do życia wspólny komitet wyborczy. Jak zauważono, zwolennicy obu partii odnieśli się życzliwie do takiej koncepcji.

Dalej podnieść należy, że UNDO zabiega o zebranie funduszków na cele wyborcze. Przywódca undowców w powiecie skałackim, niejaki Pisecki¹, wystosował odezwę do kleru ruskiego, w której apeluje do składania datków na akcję wyborczą.

Z innych przejawów działalności Rusinów podnieść należy wiec ruski w powiecie tarnopolskim będący wyrazem protestu przeciw akcji sabotażowej UWO. Wiec był stosunkowo bardzo licznie obsadzony², a panujące na nim nastroje oraz uchwalone rezolucje świadczą, że u Rusinów zaczynają się budzić objawy lojalnego współzycia w granicach Państwa Polskiego.

[...]

Wiec protestacyjny przeciw akcji ⁶sabotażowej⁶

¹⁻⁶Tarnopol⁶⁻¹

Dnia 14 września br. o godz. 13-tej odbył się w Kozłowie na Rynku pod gołym niebem wiec protestacyjny Rusinów przeciw sabotażom, w którym wzięło udział około 400 uczestników, mieszkańców Kozłowa i okolicznych wsi.

¹ Йдеться про Олександра Пісецького.

² Тут у значенні: *licznie obsadzony* (тобто з великою кількістю учасників).

Na wiecu przewodniczył Iwan Kusznir, a sekretarzował Paweł Herasymów, który też zarazem wygłosił dłuższe przemówienie, potępiając zbrodniczą robotę UWOW, jak zamachy podpalenia, gwałty dokonywane przez agitatorów płatnych przez Berlin na ludności polskiej i ruskiej, podkreślając zarazem dążenia Pana Marszałka Piłsudskiego do zbratania wszystkich narodowości w Polsce, a szczególnie na terenie Wschodniej Małopolski.

W końcu przyjęto następujące rezolucje:

- 1) Zebrani na wiecu publicznym Rusini dnia 14 września 1930 [r.] protestują przeciw wszelkim zamachom na ludność polską i ruską i z obrzydzeniem potępiają zbrodniczą robotę wrogich Państwu polskiemu elementów oraz płatnych wysłanników z Berlina, kryjących się w Ukraińskiej Wojskowej Organizacji.
- 2) Zebrani oświadczają gotowość do walki przeciw wszelkim gwałtom i zamachom, popełnianym przez członków Ukraińskiej Wojskowej Organizacji i stoczenia bojów z narodem Polskim przeciw Niemcom, wyciągającym łapy po polskie ziemie na Zachodzie.
- 3) Wyrażają hołd dla Pana Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej dra Ignacego Mościckiego i Pana Marszałka Józefa Piłsudskiego.

[...]

⁶6) Życie sportowe. Łuh⁶

Tow[arzystwo] Łuh w Filipkowcach w powiecie borszczowskim ożywił[ost] ostatnio swą działalność, wprowadzając regularne ćwiczenia członków.

Posterunek P[olicji] P[aństwowej] w Sidorowie pow. Kopyczyńce ustalił w toku dochodzeń, że Łuh w Kociubińczykach uprawia działalność antypaństwową, wobec czego przytrzymał dnia 3 września br. przewodniczącego Piotra Wętyczkę i członka stowarzyszenia Teodora Swerhuna i odstawił wraz z doniesieniem do Sądu Pow[iatowego] w Husiatynie. Równocześnie Starostwo w Kopyczyńcach wdrożyło kroki w celu zawieszenia działalności stowarzyszenia.

Starosta tarnopolski zawiesił działalność Łuhów w Kurowcach, Szyszkowcach i Kipiaczce z powodu stwierdzonego uchylania się od brania udziału w akcji ratowniczej w czasie wybuchłych tam pożarów sabotażowych.

⁶Sokół⁶

Starosta tarnopolski zawiesił działalność Sokół w Toustoługu za wystąpienia antypaństwowe. W związku z tym został aresztowany przewodniczący tegoż stowarzyszenia Osyp Pawłyszyn, u którego w czasie rewizji znaleziono ucięty karabin, dwa egzemplarze „Surmy” oraz granat ręczny niemieckiego pochodzenia.

[...]

№ 17
[20 вересня 1930]. Відозва Львівського воєводи
про нагороди для тих,
що співпрацюють у викритті організаторів саботажних
підпалів

a-б-Odezwa-б-a

[...]

W związku z akcją podpaleń i sabotaży kontynuowaną na terenie trzech województw Wschodniej Małopolski przez zbrodnicze elementy, zauważyłem objaw dodatni, że olbrzymia większość społeczeństwa coraz aktywniej usiłuje współdziałać z organami bezpieczeństwa, tak w zabezpieczeniu mienia ogólnego przeciw zbrodniczej akcji, jak też w ściganiu sprawców.

Dając wyraz swojemu zadowoleniu z tych objawów wyznaczam specjalne nagrody dla Obywateli wybitnie odznaczających się ^ew[e]^e współpracy w ściganiu zbrodni podpaleń i sabotaży.

Każdy, ktokolwiek przyczyni się do ujawnienia i przytrzymania jednostek dopuszczających się bezpośrednio lub organizujących zbrodniczą akcję podpaleń i sabotaży – otrzyma nagrodę do 200 zł.

Każdy, kto bezpośrednio przychwyci¹ sprawców powyższych zbrodni na gorącym uczynku i odda ich w ręce organów bezpieczeństwa, względnie bezpośrednio przyczyni się do natychmiastowego [...]² ujęcia ich po dokonaniu lub usiłowaniu dokonania zbrodni, otrzyma nagrodę od 300 do 1000 zł.

Powyższe nagrody będą wypłacane bezzwłocznie po ustaleniu stanu faktycznego przez Starostwa Powiatowe.

Wojewoda Lwowski

[...]³

Dr Nakoniecznikow-Klukowski

Lwów, dnia 20 września 1930 r. L.B.P.1975/930

ДАЛО, ф. 1, оп. 51, спр. 192. Оригінал. Машинопис.

¹ Застаріле: *przytrzyma, schwyta*.

² Фрагмент, викреслений на машинці: *ich przez organa bezpieczeństwa ujęciu*.

³ Параф.

№ 18
[22 вересня 1930]. Звіт посла Великої Британії
у Варшаві Вільяма Ерскіна
міністрові закордонних справ Артурові Гендерсону
про арешт українських послів до польського сейму

British Embassy,
Warsaw
September 16, 1930

[...]¹
No. 459
(67/15/30)
Sir,

I have the honour to report that since Mr. Broadmead's despatch number 451 of the 10th instant, the press has announced the arrest of seven former Ukrainian deputies, six of whom are members of the UNDO and are accused of belonging to the Ukrainian Military Organisation. The seventh was a member of the Ukrainian radical group in the Diet. All these arrests took place simultaneously with those of the other ex-deputies.

2. Meanwhile further cases of arson are reported from Eastern Galicia, but it does not appear that the perpetrators of those latest crimes have been arrested.

[...]
-William Erskine-²

The Right Honourable
^Arthur^ Henderson, M.P.
etc. [...]

NA, FO 317/14827. Оригінал. Машинопис.

¹ Печатка з датою отримання листа: 22 вересня 1930 р.

² Вільям Ерскін (1871–1952) – британський дипломат, Надзвичайний Посланник і Повноважний Міністр (1928–1929); згодом (1929–1934) – посол Великої Британії у Варшаві.

№ 19
[25 вересня 1930]. Розпорядження Львівського воєводи
про підготовку військових підрозділів
до участі в пацифікації

Do L. BB.1653 ex 1930

We Lwowie, dnia 25 września 1930 [r.]

Okólnik!
w[edłu]g rozdzielnika

W ciągu najbliższych dni skorzystam z zarządzonych przez Dowódcę O[kręgu] K[orpusu] VI ćwiczeń oddziałów kawalerii w celu pośredniego przeprowadzenia pacyfikacji w powiatach budzących najwięcej zastrzeżeń w związku z akcją sabotażową.

W pierwszej linii biorą pod uwagę aktywne powiaty, a mianowicie:

Lwów, Bóbrka, Sokal, Jaworów [...] i północno-wschodnią część pow. Gródek Jag[ielloński], ewent[ualnie] Rudki i Żółkiew.

W tym celu zechcą P[anowie] Starostowie przygotować bezzwłocznie wykaz tych gmin, w których wskazanym jest zakwaterowanie ćwiczących oddziałów z wyraźnym zaznaczeniem, którzy mieszkańcy danej gminy bez względu na narodowość winni być zwolnieni od ciężaru kwaterunku ze względu na swą lojalność państwową.

Przykładam zasadniczą wagę do jak najskrupulatniejszego zostawienia materiału informacyjnego dla odnośnych dowódców szwadronu, który będzie stanowił podstawę dla celowego przeprowadzenia niniejszej akcji.

Wykaz należy doręczyć odnośnemu Dowódcy szwadronu za pośrednictwem Powiatowego Komendanta P[olicji] P[aństwowej], zajęcie zaś kwater na miejscu winno się odbyć przy współdziałaniu funkcjonariusza Policji Państw[owej], który udzieli Dowódcy szwadronu bliższych wskazówek w tym kierunku.

Zakwaterowanie ćwiczących oddziałów odbędzie się na zasadzie ustawy z dn. 15 VII 1925 [r.] o zakwaterowaniu wojsk w czasie pokoju (Dz[iennik] U[rzędowy] Rz[eczypospolitej] P[olskiej] nr 97/25 art. 2 punkt c) i 40)¹.

W myśl art. 40 cytowanej ustawy zajęcie pomieszczeń na kwaterunek nagły, nieprzekraczający dni 3 jest bezpłatny.

¹ У згаданому законі йшлося: «[...] Art. 2. Zakwaterowanie jest [...] c) nagłe – w wypadku mobilizacji, powołania rezerwistów [...], wezwanie wojska dla asystencji władzom cywilnym i przy przemarszu wojska. [...] Art. 40. Zajęcie pomieszczeń na kwaterunek nagły, nie przekraczające dni trzech, jest bezpłatne. Za czas zajęcia ponad dni trzy wypłacane będzie wynagrodzenie podług zasad art. 32 ustawy niniejszej. [...]». «Ustawa z dnia 15 lipca 1925 r. o zakwaterowaniu wojska w czasie pokoju», *Dziennik Ustaw*, nr 97 (1925): poz. 681.

W razie konieczności pozostania oddziału w danej gminie przez dłuższy okres czasu, oddział winien opuścić po upływie 3 dni daną miejscowość, by do niej znowu po pewnym krótkim okresie czasu powrócić, wzgl[ędnie] w jego miejsce winien przybyć oddział nowyótak², by z tego tytułu Skarb Państwa nie poniósł żadnych kosztów.

Żywność dla ćwiczących oddziałów winna być przymusowo dostarczana przez mieszkańców dla danej gminy z tym, że Dowódca oddziału może zażądać wykonania od indywidualnie oznaczonych³ mieszkańców gminy.

Zapłata za dostarczone środki żywności nastąpi na miejscu gotówką, na podstawie cennika maksymalnego, zestawionego przez Pana Starostę z uwzględnieniem tegorocznych korzystnych zbiorów i zakupów na miejscu u producenta, która to okoliczność zezwoli na ustalenie cen znacznie niższych od cen rynkowych. Cennik ten należy również doręczyć Dowódcy szwadronu za pośrednictwem Powiatowego Komendanta Policji Państwowej.

Kwaterunek i dostarczenie żywności winno być odczute przez miejscową ludność jako pewnego rodzaju ciężar, dlatego nie należy ich stosować w odniesieniu do lojalnych mieszkańców danej gminy, a ⁶z reguły nie powinien dotyczyć ludności narodowości polskiej.⁶

Wyróżnienie powyższe akcentować ostentacyjnie.

Niezależnie od zakwaterowania ćwiczących oddziałów w wyznaczonych przez P[anów] Starostów gminach, będą te oddziały w celach demonstracyjnych wysyłać swych kwatermistrzów i do innych gmin celem wyznaczenia kwater.

P[anowie] Starostowie zechcą poświadczać wykazane w zarachowaniach oddziałów zużycie materiału ekwipunkowego i umundurowania w związku z niniejszą akcją.

W ustalonych powyżej ramach działalności Dowódców szwadronu odnośnie do kwaterunku i dostarczenia żywności dla ćwiczących oddziałów zechcą Panowie Starostowie pozostawić im całkowitą swobodę działania.

Równocześnie jednak zechcą P[anowie] Starostowie ze swej strony utrzymywać stały, ale niewidoczny kontakt z Dowódcami oddziałów wojskowych umożliwiając im w ten sposób skuteczne prowadzenie akcji.

Osobiście, względnie przez podwładne mi organa sprawdzą ściśle i celowe współdziałanie władz starościńskich z władzami wojskowymi w przeprowadzeniu niniejszej akcji.

^aWojewoda^a:

Nakoniecznikow-Klukowski

Dr Nakoniecznikow-Klukowski

² Помилка. Має бути: *nowy, tak*.

³ Тут у розумінні: *визначених, wskazanych*.

Rozdzielnik!

otrzymują do wiadomości:

Min[isterstwo] Spraw Wewn[ętrznych] Dep[artament] II B[ezpieczeństwa]
P[ublicznego]

P[an] Wojewoda Tarnopol,

Stanisławów

Do wykonania

Wojewódzki Komendant P[olicji] P[aństwowej]

P[anowie] Starostowie pow. Sokal, Żółkiew, Lwów-powiat, Bóbrka, Rudki,
Jaworów, Gródek Jagiell[oński]

ДАЛО, ф. 1, оп. 51, спр. 192, арк. 42–43. Оригінал. Машинопис.

№ 20
[26 вересня 1930]. Лист секретаря УНДО
до Володимира Косоноцького
з проханням про підготовку
зустрічі сенатора Галущинського
з міністром Юзефом Беком

26 вересня 1930 [р.]

r-2024/30
26/9^r

До
Високоповажаного Пана
Володимира ^aКосоноцького^{-a1}
^bу Варшаві^{-b}

Високоповажний Пане Секретаре!

У відповіді на Вашу телеграму повідомляю Вас, що п[ан] сен[атор] Галущинський приїздить в найближчим часі до Варшави, та з доручиння Президії Партії має інтервенювати у віце-премера Бека в справі військової і поліційних експедицій на терені Східної Галичини. Офіційно справа ця називається «пацифікація». При зголошуванні авдієнції [у міністерстві] можна назвати довільно [справу,] прим[іром] послідні події на терені Східньої Галичини і т.п.

[...]

з правдивою пошаною

BN, ATSz, mf. 95011, арк. 355. Копія. Машинопис.

¹ Володимир Косоноцький (1886–1942) – до Першої світової війни суддя, в 1922–1934 рр. – керівник канцелярії Української Парляментарної Репрезентації у Варшаві, визначний церковний і народний діяч на Холмщині, керманич пресового відділу холмсько-підляської Духовної Консисторії в Холмі.

№ 21
[27 вересня 1930]. Свідчення очевидця
каральних експедицій
на території Бережанського, Підгаєцького
та Тернопільського повітів
за період від 20 до 27 вересня 1930 року

^aPunitive Expeditions^a in the Tarnopol Wojewodschaft (West Ukraine) District, Brzezany, Podhajce and Tarnopol, September 20th to 27th 1930

^bBrzuzany.^{b1} In the priest's house of Eusebius Esczynskij² the portrait of the Metropolitan Scheptyckij, as well as other pictures were torn up, the frames broken, books removed from the library, the bed broken up, documents and papers from the office thrown into confusion, the walls were smeared with preserves taken from the larder, the bedding torn up and finally eleven Zentners of various kinds of corn all mixed up with other agricultural produce so as to render them useless. b) The Society "Ukrainska Besida"³. In the premises of this club two square meters in one room and one square meter in another of the flooring was torn up, the stove was demolished, the piano broken, tables, chairs and other furniture broken up into firwood. Pictures and books and other ornaments torn up and destroyed. c) The Ukrainian elementary school belonging to the "Ridna Schola". The paper was tom from the walls, the stoves were demolished, blackboards, tables, and benches broken and the school material, especially the Natural History material, Zoology and Botany destroyed. d) The Ukrainian Student's Hostel with 45 scholars. The police searched the premises in the absence of the pupils and of the Director. The stoves were demolished, the lamps broken up, the books in the school library and the pictures torn up and injured, the mattresses of the school bedding were torn up, the clothing and linen, some of it stolen and some of it damaged. The Director's chest was broken, the scholars and the director were kept under arrest for 24 hours and the boys were struck in the face.

^{a-b}District Podhajca^{-b-a4}

^bPodhajca.^b Over 30 Ukrainians including the Professor of Religion, Michael Slozowski and the Deputy to the Sejm Javoraki⁵, were seriously ill-treated.

¹ Має бути: *Brzezany*.

² Йдеться про о. Євсевія Бачинського, настоятеля греко-католицької парафії у Бережанах.

³ «Українська Бесіда» (до 1928 – «Руська Бесіда») – товариство клубного типу в Галичині.

⁴ Підгайці (пол. *Podhajce*).

⁵ Помилка у записі прізвища. Йдеться про Олексу Яворського.

According to the evidence of the latter the punishment was carried out as follows:

The Prisoners were chained and brought into a shed of the police station, then they were led singly into the cellar, where 20 policemen armed with guns and clubs were waiting for them. The victims were then inhumanly beaten until they lay unconscious on the ground. Then the tortured men had cold water poured over them and were further tortured. After being flogged they were obliged to eat earth and were asked whether it was Polish or Ukrainian earth. They told the priest, Słozowski, that his consecration by the Bishop was not valid, but only that by the police.

⁶2. Wierzbów.⁶⁶ In the priest's house all the windows were broken and the window frames broken up. The local priest, Anton Sodomora, his wife and daughter, a University woman student, also Bomankow, Head of the Elementary School and several peasants were severely ill-treated, the house of the Reading Circle, "Proswita", and the Co-operative store were injured, the windows were broken, the window frames torn out, all the furniture demolished, and the shop destroyed.

⁶3. Melhozo.⁶⁷ In the priest's house all windows were broken the pictures town up, the student's books destroyed, The Priest, Kostiuk, and several peasants and old people were seriously injured. The Priest Kostiuk was chained and beaten with rifle butts, until he was unconscious. Cold water was then poured over him and he was beaten again and ordered to sing Polish National Anthem. Kostiuk's wife, who had given birth to a child three days previously was so ill treated that she became severely ill. The Polish doctor, Dr. Kasprzek of Podhajce, who had been attending her now refused to treat her further. The premises of the reading room and of the Co-operative store were seriously damaged and the goods destroyed.

Nearly all the inhabitants with the exception of the old men and children on hearing that the Police were approaching fled into the woods, most of the younger peasants were still in hiding in the woods at the end of the first week in October.

⁶4). Mondzelovka.⁶⁸ Almost all the houses have been unroofed. The peasants were forced to do this themselves under the clubs of the police. The roof-tiles were broken to pieces and the lead broken up with bayonets. In almost all houses the windows were broken, the stoves smashed to pieces, the agricultural machines and tools, furniture and bed linen destroyed. The pillows were cut up and feathers thrown away. The houses of the reading room and Cooperative Store were injured. The goods had petroleum poured over them or were thrown into the wall. Three women were raped but their names were not disclosed for fear of the police. A Ukrainian proprietor, Kalba, has been absolutely ruined,

⁶ Вербів (пол. *Wierzbów*). Нині село Підгаєцького району Тернопільської області.

⁷ Голгоча (пол. *Hołhocze*). Нині село Підгаєцького району Тернопільської області.

⁸ Мозолівка (пол. *Mądzelowka*). Нині село Підгаєцького району Тернопільської області.

his dwelling is wrecked, agricultural machines and tools, eight carts, etc. were destroyed. Fifty six inhabitants were severely beaten and sixteen are in danger of death.

⁶⁻⁵) Marmaniza.⁻⁶⁹ The same events occurred here as in Mondzelovka. The windows in the new house of the priest were broken. Numerous peasants were severely beaten and inhumanly tortured. The priest, Wasyl Holowinski, received 200 strokes. This was witnessed by Dr. Szklerski, who was also flogged. The priest's gown was wrapped round his head, one policeman sat on his head, another on his feet, the others beat him until he fainted. They twice poured cold water over him and went on flogging him, accompanied by curses and oaths which cannot be repeated.

⁶⁻⁶) Wisniowczyk.⁻⁶¹⁰ The Priest's house had the windows broken, furniture and food destroyed. The Priest's wife, Czolij¹¹, who was lying ill in bed and her daughter a school girl, were inhumanly flogged. Many of the peasant houses were unroofed.

⁶⁻⁷) Pohatkowco.⁻⁶¹² The same events happened as in Mondzelovka. Every window was broken in the priest's house. The window frames, pictures, furniture and all apparatus totally demolished. The local priest, Eugen Mandzij, who was already ill was taken into the kitchen thrown to the ground, and beaten with the butts of rifles, kicked and trampled on, a policeman stood on his breast. He then became unconscious and had cold water poured over him. When he recovered consciousness the police poured boiling milk and a cauldron of boiling potatos over him and he was severely scalded. The priest's sister and his daughter, quite a little girl, were alsoflogged. Cornflour, eggs, jam were all put together and had petroleum poured over them, the stoves were demolished, and the hay and corn stacks smashed up. The reading room and Co-operative Store were demolished. General plundering and pillage was carried out. The priest's gold watch and chain were stolen and sixty dollars were stolen from a neighbour. Many peasants were flogged including school master, Ryzowski.

^{a-6}-III. District Tarnopol^{1-6-a}

⁶⁻¹. Kupczynce¹³ and 2. Donysov¹⁴.⁻⁶ The same events happened as in Mondzelovka. Premises of the reading room and of the co-operative store were de-

⁹ Зарваниця (пол. *Zarwanica*). Нині село Тербовлянського району Тернопільської області.

¹⁰ Вишнівчик (пол. *Wiśniowczyk*). Нині село Тербовлянського району Тернопільської області.

¹¹ Має бути: Чонія.

¹² Багатківці (пол. *Bohatkowce*). Нині село Тербовлянського району Тернопільської області.

¹³ Купчинці (пол. *Kupczyńce*). Нині село Козівського району Тернопільської області.

¹⁴ Денисів (пол. *Denysów*). Нині село Козівського району Тернопільської області.

molished, the goods destroyed, numerous peasants severely beaten, including the 85 year old Ivan Sczebywick, a farmer in Donyosow.

The events described above have been personally established and proved on the spot by me personally and I give my own signatures as guarantee.

N.N.

N.B. The name given as signing this report which was drawn up in the Polish language and given to the Polish authorities cannot be quoted.

NA, FO 317/15572. Копія. Машинопис.

№ 22
[27 вересня 1930]. Тижневий ситуаційний звіт
Тернопільського воєводи № 39
за період від 20 до 27 вересня 1930 року

°Wojewoda Tarnopolski°
L:856/Taj.

Tarnopol, dnia 27 września 1930 [r.]

°Tygodniowe sprawozdanie sytuacyjne nr [39]°
za czas od 20 do 27 września 1930 [r.]

[...]

°Sytuacja ogólna°

[...]

O ile chodzi o stan bezpieczeństwa, to zaznaczyć należy, że na skutek zarządzanej pacyfikacji i po przeprowadzonych rewizjach i aresztowaniach osób podejrzanych zaczynają się warunki bezpieczeństwa znacznie polepszać. Podpalenia sabotaż[ow]e, które przedtem nosiły charakter wprost masowy, zaczynają ustawać. Można więc z całą stanowczością twierdzić, że w najkrótszym czasie na tutejszym terenie zapanują normalne warunki.

[...]

°IV. Stan bezpieczeństwa°

Od czasu zarządzanej przez władze akcji pacyfikacyjnej daje się zauważyć znaczne polepszenie w stosunkach bezpieczeństwa.

Podpalenia sabotażowe, których poprzednio w ciągu jednej nocy było po kilka – dziś prawie że ustają.

Dnia 19.09. br. około godz. 20 jakichś dwóch osobników podchodziło do stert stojących w po[b]liżu folwarku Cyryla Czarkowskiego w powiecie borszczowskim, gdzie stała nocna warta. Na okrzyk wartowników „stój” osobnicy ci zbiegli. Za uciekającymi jeden z wartowników oddał 3 strzały z dubeltówki. Dochodzenia za owymi osobnikami [są] bez wyniku.

Dnia 20.09. br. około godz. 23.20 3-ch nieznanych osobników uzbrojonych w broń palną podeszło pod 6 stert zboża własności hr. Borkowskiego na folwarku „Julianówka” ad Mielnica pow. Borszczów, którzy zatrzymani przez wartowników okrzykiem „stój” odpowiedzieli strzałami, na co wartownicy również poczęli się ostrzeliwać. Osobnicy ci cofając się i ostrzel[iw]ując postrzelili w prawą nogę poniżej kolana pisarza dworskiego Janowskiego Stefana, a dostawszy się do szopy, gdzie czekała na nich furmanka, odjechali w kierunku Dźwiniaczki.

Następnie na innym miejscu na polu ad Mielnica tej samej nocy około godz. 3-ciej pojawił się jeden osobnik pod stertami zboża hr. Borkowskiego, który na okrzyk „stój” nie zatrzymał się, a gdy wartownicy oddali do niego 2 strzały, zbiegł w kierunku lasu Dźwiniaczka.

Zarządzony pościg w obu wypadkach nie dał dotychczas pożądanego wyniku.

W nocy z dnia 20 na 21 bm. na frontowej ścianie budynku „Sokoła” w Brodach umieszczono grubym drukiem napis „Lachy za San”. Przeprowadzone dochodzenia wykazały, że sprawcą umieszczenia napisu jest Dutczak Włodzimierz, lat 23, słuchacz praw, zamieszkały w Brodach [...]. Wymieniony uczynił to w związku z mającym się odbyć w dniu 21 bm. na boisku „Sokoła” wiecem protestacyjnym zwołanym przez Zarząd BBWR przeciw prowokacjom niemieckim jako protest przeciw temu wiecowi. Dutczak Włodzimierz dnia 21 IX 1930 [r.] został aresztowany i Sądowi Powiatowemu w Brodach do dalszego zarządzenia oddany.

Dnia 17 września 1930 r. o godzinie 17-tej Jan Czerski z Podkamienia pow. Brody, ojciec posterunkowego P[olicji] P[añstwowej], znalazł pod strzechą swej stodoły wetknięty przedmiot sporządzony w formie petardy, długości około 20 c[en]t[ym]e[trów], średnicy 5 cm, obłany smołą i napojony¹ jakimś płynem. Z jednego końca owego przedmiotu wystawał lont zapalny długości około 7 cm, zaś z boku 2 druciki metalowe. Przedmiot ten dowodzi, że ma się tu do czynienia z usiłowanym aktem sabotażu. Dochodzenia w tej sprawie w toku.

Dnia 21 września o godzinie 22-giej na drodze polnej z folwarku Czahor w powiecie zaleszczyckim do folwarku Maryłówka leżącego na terenie gminy Nagórzanka w powiecie zaleszczyckim pojawiło się auto oświetlające reflektorami boki drogi. Gdy auto zbliżyło się na odległość paręset metrów do folwarku Maryłówka, wówczas pełniący straż nocną członek Związku Strzeleckiego w Chomiakówce Marcin Sudan strzelił w kierunku auta, wskutek czego auto po zgaszeniu świateł szybko zawróciło w kierunku Czahoru. Na[d]mienić należy, że droga polna między Czahorem a Maryłówką nie jest przez auta używana.

[...]

Dnia 19 września br. Aleksander Zaleski, ziemianin w Ostapiu pow. Skałat otrzymał list anonimowy nadany w Urzędzie Pocztownym w Grzymałowie, dnia 18 września br. następującej treści: „Wielmożny Panie, podaję do wiadomości, ażeby Wielmożny Pan strzegł swego folwarku, bo tymi dniami ma spłonąć od² ukr[aińskich] rąk, o ile Wielmożny Pan nie da znać Posterunkowi P[olicji] P[añstwowej] w Grzymałowie, ażeby przytrzymali Mikołaja Kmetyka, szofera z Grzymałowa, który mając linię z Grzymałowa do Tarnopola, on to zajmuje się tymi sprawami, pożarami, bo z jego powodu spłonął folwark grzymałowski i wiele innych. Pomimo tego nie podaję swego adresu, bo wiem, że on się sam przyzna do winy, a o ile się nie przyzna, to posłużę jako świadek”. Dochodzenia w tej sprawie prowadzi Posterunek P[olicji] P[añstwowej] w Grzymałowie po porozumieniu się z Urzędem Śledczym w Tarnopolu.

Dnia 23 września 1930 [r.] przytrzymano Włodzimi[e]rę Tatuchównę, Rusinkę z Tarnopola, która zrywała afisze rozlepione w Tarnopolu przez Związek

¹ Так у документі. Повинно бути: *nasączony*.

² У тексті помилка: *do*.

Obrony Kresów Wschodnich. W czasie rewizji u tejże znaleziono zapiski dowodzące o jej udziale w akcji sabotażowej. Zapiski te posiadają następujące zdania: „Rižte, palit, [c]haj hynut Lachy, palit, byjte, nadijszła chwyła, świt nad namy jasna zorja”. Tatuchównę oddano Prokuratorowi Okręgowemu pod zarzutem zaburzania spokoju publicznego.

[...]

⁶Pożary⁶

Dnia 22 bm. o godzinie 0.30 spłonął jeden młyn wodny, dwie sterty ze zbożem, jedna stajnia i 8 owiec na szkodę Gabriela Sawczuka, starorusina z przysiółka Sawaryn ad Podkamień pow. Brody. Szkoda wynosi 31 650 zł, ubezpieczona w PZUD³ w Tarnopolu na niewielką na razie kwotę. Dochodzenia celem ustalenia przyczyny w toku.

W nocy z 16 na 17 września br. podpalono zabudowanie kolonistów Witka Józefa i jego syna Józefa w Ceniowie Osadzie, pow. Brzeżany. Pożar zniszczył stajnię, stodołę, około 300 kóp zboża, 8 fur siana, narzędzia rolnicze i większą ilość drobiu. Ogólna szkoda wynosi 20 600 zł. Budynki były ubezpieczone na 7400 zł. Zboże nie [jest] ubezpieczone.

2) W nocy z 17 na 18 września br. spalono zabudowanie kolonistów Józefa Stecia z Tryhubowej ad Kozowa pow. Brzeżany składającej się [z] budynku mieszkalnego, stodoły i stajni, wraz z całym tegorocznym plonem z 15 morgów pola.

3) Dnia 21 września br. podłożono ogień w zabudowaniu Franciszka Uchmanowicza, Polaka w Kozowej pow. Brzeżany. Ogień objął momentalnie całe zabudowanie i przeniósł się na sąsiednie budynki, wskutek czego spaliło się 57 zabudowań. Poszkodowanych jest 51 Polaków, 3 Rusinów i 3 Żydów. Spłonęły wszystkie plony tegoroczne, które nie były ubezpieczone. Szkoda na razie nieustalona, wynosi jednak kilkaset tysięcy złotych.

Dnia 16 września br. powstał pożar w zabudowaniu Onufrego Skropa w Potoku pow. Brzeżany, który zniszczył dom mieszkalny, dach na stajni i stodołę wraz ze zbożem i narzędziami rolniczymi. Szkoda wynosi 1200 zł, budynki ubezpieczone były na 890 złotych. Przyczyną pożaru było nieostrożne obchodzenie się z ogniem.

Dnia 21 września br. niewykryci sprawcy podpalili w Kośmierzynie pow. Buczacz stertę słomy, stanowiącą własność dzierżawcy Pinkasa Hirschhorna z Buczacza. Podpalenia dokonane przez oblanie sterty naftą. Dzierżawca Hirschhorn, który był obecny przy stercie w momencie wybuchu pożaru, zeznaje, że widział, jak po skutecznym podpaleniu dwaj osobnicy uciekli w stronę lasu. Dochodzenia w przedmiotowej sprawie prowadzi Policja.

Dnia 21 września br. o godz. 23.30 pod dom stanowiący własność Arona Preisera, sklepikarza w Zielonej pow. Buczacz zajechała furmanka, w której siedziało kilka osób. Któryś z tych osobników rzucił na dach jakiś przedmiot, któ-

³ Незрозуміло. Мабуць, ідеться про PZUW.

ry wybuchł i spowodował zajęcie się dachu. Skutkiem⁴ ognia spłonął na szkodę Preisera dom mieszkalny i stajnia, 8 kóp zboża, 1 fura koniczyny, 40 kur, urządzenia kuchenne i inne przedmioty domowego użytku. Ogólna szkoda 3570 złotych, ubezpieczona częściowo w PDUW⁵. Sprawcy po dokonanym podpaleniu odjechali furmanką w kierunku Dźwinogrodu, nie zatrzymani przez nikogo. Dochodzenia w toku.

Dnia 21 września br. zapalił się na szkodę Józefa Jaroszczyka w Porchowej pow. Buczacz dom mieszkalny wartości 200 zł, ubezpieczony w PDUW w Tarnopolu. Pożar powstał wskutek wadliwej budowy komina.

Dnia 20 września br. spaliły się zabudowania Fedia Koszyka, Rusina, w Potoku Żółtym, pow. Buczacz, a to: dach domu mieszkalnego, stodoła, szopa i 2 brogi ze zbożem oraz zabudowania Semania Koszyka z Potoka Żółtego, a to: chata, stodoła i 1 bróg ze zbożem. Ogólna szkoda wyrządzona ww. [w wysokości] 11 000 zł. Przyczyną pożaru było nieostrożne obchodzenie się z ogniem.

Dnia 20 IX br. wybuchł w zabudowaniach Jana Stanisławskiego w Dunajowie pow. Przemyślany pożar, który zniszczył dom mieszkalny, stodołę, stajnię oraz 22 kóp zboża ogólnej wartości 5000 zł.

Budynki były ubezpieczone w PZUW w Tarnopolu na kwotę 2000 zł. Przyczyną pożaru było zapalenie się sadzy w kominie, od której zapalił się dach domu mieszkalnego rozprzestrzeniając się na resztę zabudowań.

Dnia 20 września br. o godzinie 13.45 wybuchł pożar w zagrodzie gospodarza Piotra Zmory, Polaka w Kamionkach pow. Skałat, wskutek czego spalił się 1 stożek słomy, w tym jedna kopa owsa. Szkoda wynosi 60 zł. Spalona słoma i owies nie były asekurowane. Pożar ten wzniecił Wasyl Jacków, Rusin, nieletni chłopak z Kamionek, bawiąc się zapalkami.

Dnia 28 września br. o godzinie 20.30 wybuchł pożar w zagrodzie Jana Wirsmiana, Polaka, rolnika w Kaczanówce pow. Skałat. Spaliła się kopica słomy znajdująca się 1½ m od budynku gospodarczego, krytego słomą i 6 metrów od stogów zboża. Ogień został natychmiast ugaszony. Szkoda wynosi 10 zł. Przyczyną pożaru [były] prawdopodobnie [działania] zbrodnicze. Dochodzenia w toku.

Dnia 23 września br. o godzinie 18.15 wybuchł pożar w zagrodzie ks. Włodzimierza Kunickiego, greckokat[olickiego] proboszcza w Orzechowcu pow. Skałat, wskutek czego spaliła się kopica słomy (6 fur słomy) znajdująca się w oddaleniu 6 m od budynku mieszkalnego, krytego blachą. Pożar został natychmiast ugaszony. Pożar jest prawdopodobnie przypadkowy. Dochodzenia w toku.

Dnia 16 września br. wybuchł pożar folwarku Antoniego Ostrowskiego w Dyczkowie pow. Tarnopol, gdzie spłonęło 1½ sterty koniczyny. Szkoda była ubezpieczona. Dochodzenia w toku.

⁴ Повинно бути: *Na skutek*.

⁵ Польська дирекція взаємних страхувань (Polska Dyrekcja Ubezpieczeń Wzajemnych). На той час надалі використовувала стару назву, хоча була переформована в Powszechny Zakład Ubezpieczeń Wzajemnych.

Dnia 19 września br. wybuchł pożar w zabudowaniach księdza Mikołaja Winnickiego, gr[ecker]kat[olickiego] proboszcza w Hłuboczku Wielkim pow. Tarnopol. Szkoda wynosi około 800 zł.

Przyczyny pożaru nie ustalono. Dochodzenia prowadzi Wydział Śledczy P[olicji] P[raństwa].

Dnia 19 września br. wybuchł pożar na folwarku Hermana Lindera, dzierżawcy dóbr w Chodaczkowie Małym pow. Tarnopol, gdzie spłonęło 7 stert zboża wartości 28 000 zł. Szkoda była ubezpieczona. Dochodzenia prowadził Wydział Śledczy P[olicji] P[raństwa] w Tarnopolu.

W nocy z 19 na 20 września 1930 [r.] podpalono stertę pszenicy na folwarku właściciela dóbr Kazimierza Zawistowskiego w Kupczyńcach pow. Tarnopol. Dochodzenia w toku.

W nocy z 20 na 21 IX br. podpałiło 2-ch osobników w ⁶Lisieczyńcach⁶ pow. Zbaraż na szkodę właśc[iciela] dóbr Konopackiego Włodzimierza stertę zboża. Spaliła się jedna sterta zboża i 2 budynki gospodarcze. Szkoda wynosi około 100 000 zł. Budynki i zboże były ubezpieczone w PZUW na kwotę 12 000 zł. Wartownik strzelał do podpalaczy, jednak bez skutku. Dochodzenia w toku.

Dnia 20 IX br. wybuchł pożar w zagrodzie Romana Soroki w Koszlakach pow. Zbaraż, który zniszczył częściowo stertę słomy i dach na stodole. Szkoda wynosi około 500 zł. Pożar powstał wskutek nieostrożnego obchodzenia się z ogniem.

Dnia 20 września br. wybuchł pożar w zagrodzie Ołeksy Dupaka w Snowiczu pow. Złoczów, rolnika, który zniszczył stodołę wartości 900 zł. Stodoła była ubezpieczona w PZUW na 700 zł. W toku dochodzeń stwierdzono, że pożar powstał przypadkowo wskutek nieostrożnego obchodzenia się z ogniem.

Dnia 19 bm. 1930 [r.] wybuchł pożar w stodole u gospodarza Jana Czepila, Rusina z Mitulina pow. Złoczów, następnie pożar przeniósł się na zabudowania Piotra Skorupskiego i Zofii Galatowskiej, Rusinów z Mitulina. Szkoda wynosi 7500 zł. Ubezpieczenie na razie niewiadome. Pożar spowodowały dzieci Czepila bawiące się zapałkami w stodole u Czepila.

Dnia 18 września br. spłonęła sterta słomy na szkodę Stefana Kotura, Rusina, rolnika w Krasnem pow. Złoczów. Szkoda wynosi 600 zł. Sterta nie była ubezpieczona. Ogień spowodował syn poszkodowanego 11-letni Władysław, który bawił się garnkiem z ogniem pod wspomnianą stertą; ogień został na miejscu zlokalizowany.

[...]

AAN, Urząd Wojewódzki w Tarnopolu, sygn. 12, k. 298–299, 301–302v. Kopia. Машинопис.

№ 23
[27 вересня 1930]. Тижневий ситуаційний звіт
Тернопільського воєводи № 11
за період від 21 до 27 вересня 1930 року

°Wojewoda Tarnopolski°
L:865/Taj.

Tarnopol, dnia 27 września 1930 [r.]
a-°Tajne!°-a

°Tygodniowe sprawozdanie sytuacyjne nr 11°
z ruchu polityczno-społecznego oraz narodowościowego
za czas od 21 do 27 września 1930 r.

[...]

°I. Sytuacja ogólna°

[...]

Życie w organizacjach społecznych ujawniło się najsilniej w kierunku przeciwdziałania akcji sabotażowej. Od kilku dni prowadzona jes[t] na tutejszym terenie akcja pacyfikacyjna, tudzież znane już szerokiemu ogółowi pociągnięcia Rządu odnośnie Płasta, Państwowego Gimnazjum z ruskim językiem nauczania w Tarnopolu, rewizje za bronią, aresztowania sabotażystów i niektórych b[yl-y]ch] posłów – nie tylko przyjęło społeczeństwo polskie z uznaniem, ale utwierdziło się w tym głębokim przekonaniu, że Rząd Marszałka Piłsudskiego jest jedynym rządem silnej ręki, [...] o czym świadczą twierdzenia kół zbliżonych do ND¹, że dotychczas żaden z Rządów, nawet najbardziej nacjonalistycznych, nie zdobył się na tak energiczne i stanowcze wystąpienie.

[...]

°II. Część szczegółowa

A. Działalność Polskich Stronnictw Politycznych°

°1) BBWzRz°

[...] Nie urządził BBWzRz wieców i zebrań poufnych o charakterze czysto politycznym, natomiast inicjował i urządził szereg wieców protestacyjnych przeciw zakusom Niemiec na zachodnie granice Polski i przeciw aktom sabotaży, jakie od kilku tygodni mają miejsce na terenie Małopolski Wschodniej. Dzięki tym wiecom teren tutejszego Województwa pokryty został siecią Powiatowych Związków Obrony Kresów Wschodnich, a nadto na dzień 2^r-4^r bm. zwołane zostało do Tarnopola zebranie ogólne celem omówienia sytuacji wytworzonej wskutek wypadków sabotażowych; na zebraniu tym dokonany ma być wybór Wojewódzkiego Związku Obrony Kresów Wschodnich oraz zapasć mają

¹ Skorочення від назви Національна демократія (*Narodowa Demokracja*).

postanowienia stanowiące podwalinę pod stałą organizację pod nazwą „Komitet Obrony Kresów Wschodnich”. [...]

⁶Mniejszość narodowa⁶

Akcja polityczna w okresie sprawozdawczym nie objawiała większej żywotności. U Rusinów odbywały się poufne narady powiatowych Komitetów, na których omawiano sprawy wyborcze w kierunku należytego przygotowania terenu do wyborów, jak również sondowano opinię co do kandydatur. Tę ostatnią sprawę traktowano dość oględnie, rezerwując ostateczną decyzję głównym zarządom partii, aby przez przedwczesną dyskusję na temat kandydatur nie wywołać kwasów lokalnych. Poza tym społeczeństwo ruskie jest przygotowywane do wspólnego głosowania na listę bloku ukraińskiego. Jak dotychczas obserwuje się, UNDO nie posiada funduszków na akcję wyborczą i stara się zebrać je drogą dobrowolnych datków. Następnie fundusz wyborczy miałby być zasilany drogą opodatkowania się kandydatów do kwoty 2000 zł. Dla zbadania nastrojów b[yli] posłowie objeżdżali teren urządzając większą konferencję w Czortkowie.

Można jednakowoż powiedzieć, że okres sprawozdawczy pozostawał wybitnie pod znakiem akcji pacyfikacyjnej i że sprawy wyborcze zeszyły na plan dalszy.

Pacyfikacja terenu i likwidacja akcji sabotażowej odbiła się głębokim echem wśród społeczeństwa ruskiego. W szeregach inteligencji zapanowała konsternacja. Inteligencja ruska, jak również ogół społeczeństwa ruskiego nie liczył[ysię] z możliwością zdecydowanego zwalczania akcji sabotażowej. Ludność zaś wiejska, widząc z jednej strony, że zarządzenia prewencyjne, jak utrzymywanie wzmocnionych wart gminnych bezpośrednio ją dotyka, a z drugiej strony wyraźną wolę władzy w celu unieszkodliwienia elementu wywrotowego, zaczyna zmieniać swoją orientację i miejscami daje wyraźne dowody lojalności państwowej, składając odpowiednie deklaracje i uchwalając tego rodzaju rezolucje na wiecach publicznych.

Na skutek podjętej akcji pacyfikacyjnej fala sabotaży w okresie sprawozdawczym wybitnie zmalała.

[...]

⁶A. Rusini⁶

[...]

Z obawy przed odwetem za dokonywanie w Małopolsce Wschodniej sabotaże Dyrekcja Powiatowa Sojuza Kooperatyw [w Czortkowie] zarządziła pewne środki ostrożności, a mianowicie księgi kasowe w nocy przechowywane są w kasie ogniotrwałej, jak również obecnie zamurowane zostały okna do piwnic z obawy przed wrzuceniem tamże granatów i wysadzeniem w powietrze budynku Powiatowoho Sojuza² Kooperatyw tym bardziej, że w piwnicy znajdują się beczki z naftą.

[...]

Akcja pacyfikacyjna podjęta na terenie Województwa wywołuje miejscami reakcję w gminach ruskich, których ludność potępia akcję sabotażystów i dekla-

² Так у документі. Повинно бути: Powiatowego Związku (Sojuza) Kooperatyw.

ruje lojalność państwową. W powiecie tarnopolskim zaszło już tego rodzaju kilka wypadków. Mianowicie dnia 21 września br. ludność ruska w Horodyszczu na publicznym zebraniu przy udziale około 600 osób potępiła akcję sabotażową i uchwaliła rezolucję następującej treści:

- 1) My, Ukraińcy, zebrani na wiecu w Horodyszczu potępiamy wszystkie ukraińskie sabotaże i postanawiamy wyłapywać sabotażystów i oddawać ich władzy.
- 2) Wyrażamy głęboki hołd Panu Prezydentowi Rz[eczypospolitej] P[olskiej] i Panu Marszałkowi Piłsudskiemu i przyobiecujemy, być jak najlepszymi obywatelami lojalnymi oraz dawać posłuch władzy.

Dnia 24 września 1930 r. po południu pod przewodnictwem Mikołaja Fedczyszyna i księdza Myrona Korduby, gr[eco]kat[olickiego] proboszcza w Kipiaczce odbył się wiec protestacyjny w sprawie sabotaży, na którym uchwalono następujące rezolucje. Obecni na zebraniu, odbytym dnia 24 września 1930 r. Rusini wsi Kipiaczki powiatu tarnopolskiego ubolewają z powodów wypadków sabotażowych, które nie ominęły tutejszej gminy, z wypadkami tymi gmina tutejsza nie ma nic wspólnego, w dowód czego jest pospieszenie z energiczną akcją ratunkową wszystkich mieszkańców do pożaru. Zebrani protestują przeciw akcji sabotażowej i jako akty zbrodnicze potępiają je. Zebrani oświadczają, iż będą wykonywać wszelkie polecenia władz polskich, zwłaszcza wszelkie zarządzenia mające na celu położenie kres[u] sabotażom i ujęcia sprawców. Na koniec oświadczają, iż zajęte stanowisko na dzisiejszym zebraniu jest wynikiem uczucia lojalności, z jakim odnosili się i chcą się nadal odnosić do Państwa polskiego. Takie same zebrania odbyły się dnia 24 września 1930 r. w gminie 1) Dołżance, 2) Chodackowie Małym i 3) w Zarudziu, na których podobne jak wyżej wymienione uchwalono rezolucje.

Wśród inteligencji ruskiej akcja pacyfikacyjna wywołała natomiast wielką konsternację. W tych kołach nie przypuszczano nigdy, aby czynniki państwowe mogły w tak zdecydowany sposób przystąpić do likwidacji akcji sabotażowej.

Z powodu angażowania się młodzieży szkolnej państwowego gimnazjum z ruskim językiem nauczania w Tarnopolu, w działalności państwowej począwszy od roku 1928 oraz z powodu udziału tejże młodzieży w akcji sabotażowej, Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego zarządziło zwinięcie tego zakładu z dniem 26 września 1930 [r.]. Dyrekcja zakładu, wykonując to zarządzenie, nocą na 27 bm. zdjęła z budynku godło państwowe, zaś rano na drzwiach szkolnych umieściła komunikat o zwinięciu zakładu. Powyższym faktem społeczeństwo ruskie zostało wprost zaskoczony, albowiem nie przypuszczało, że środki represyjne pójdą tak daleko. Młodzież szkolna rozwiązanego zakładu zachow[yw]ała się dotychczas spokojnie.

[...]

№ 24

[26 вересня 1930]. Інструкція повітового коменданта державної поліції в Городку про порядок залучення військових підрозділів до пацифікаційної акції

⁶Powiatowa Komenda Policji Państwowej w Gródku Jagiell[ońskim]
Nr 486/T[a]jn[e]/30⁶
Pacyfikacja stosunków bezpieczeństwa

Ścisłe tajne!

⁶Do rąk własnych komendantów P[olicii] P[aństwowej]⁶

Do

Posterunków Policji Państwowej

¹Gródek Jag[ielloński] dnia 26 września 1930 r. w powiecie¹

W ślad za tut[ejszym] zarządzeniem nr 486 Tjn/30 z 24 II 1930 [r.] podaję poniżej do tajnej wiadomości komendantów poster[unków] okólnik Pana Wojewody dr. Nakoniecznikow-Klukowskiego, który w wyciągu brzmi.

W ciągu najbliższych dni skorzysta z zarządzonych przez Dow[ódstwo] O[kręgu] K[orpusu] VI ćwiczeń oddziałów kawalerii w celu pośredniego przeprowadzenia pacyfikacji w powiatach budzących najwięcej zastrzeżeń w związku z akcją sabotażową.

Należy przygotować bezzwłocznie wykaz tych gmin, w których wskazane jest zakwaterowanie ćwiczących oddziałów z bardzo wyraźnym zaznaczeniem, którzy mieszkańcy danej gminy bez względu na narodowość mają być zwolnieni od ciężaru kwaterunku ze względu na swą lojalność państwową.

Przykładam zasadniczą wagę do jak najbardziej skrupulatnego zestawienia materiału informacyjnego dla odnośnych dowódców szwadronów, który będzie stanowił podstawę dla celowego przeprowadzenia niniejszej akcji. Zajęciem kwater w wyznaczonych miejscowościach i w wykazie umieszczonych nielojalnych mieszkańców Ukraińców, ma się odbyć przy współdziałaniu funkcj[onariuszy] Policji Państw[owej], który udzieli D[owódcy] szwadronu bliższych wskázówek w tym kierunku.

Żywność dla ćwiczących oddziałów ma być przymusowo dostarczona przez mieszkańców danej gminy z tym, że D[owódc]a oddziału może zażądać dostarczenia żywności od indywidualnie oznaczonych¹ mieszkańców spośród innych mieszkańców danej gminy. Ci indywidualnie oznaczeni² mieszkańcy mają znajdować się w wykazie komendantów posterunków, wręczonym Dowódcy szwadronu.

¹ Так у документі. Має бути: *wyznaczonych, wskazanych*.

² Так у документі. Має бути: *wyznaczeni, wskazani*.

Zapłata za dostarczone środki żywności nastąpi na miejscu gotówką na podstawie cennika P[ana] Starosty z uwzględnieniem tegorocznych korzystnych zbiorów i na ustalenie cen znacznie niższych od cen rynkowych.

Kwaterunek i dostarczenie żywności winny być odczute przez miejscową ludność jako pewnego rodzaju ciężar, dlatego nie należy ich stosować w odniesieniu do lojalnych mieszkańców danej gminy, a z reguły nie można dotyczyć ludności narodowości polskiej. Wyróżnienie włościan narodowości polskiej należy akcentować ostentacyjnie i bardzo widocznie.

W celach demonstracyjnych może oddział kawalerii wysłać swych kwatermistrzów i do innych gmin celem wyznaczenia kwater.

Komendanci poster[unków] mają utrzymywać możliwie niewidoczny kontakt z Dowódcami oddziałów wojskowych, udzielając im jak najdalszej informacji i umożliwiając w ten sposób jak najskuteczniejsze przeprowadzenie akcji.

Podając powyższe komendantom poster[unków] do wiadomości polecam jak najściślej go wykonywać. W udzielonych informacjach D[owód]com oddziałów wojskowych nie może być niedokładności z jednej strony, zaś jakiegoś wahania z drugiej strony. Informacje mają być ściśle i pewne.

Dodaje, że przez pow. Gródek J[a]g[ielloński] przemaszeruje szwadron kawalerii w sile 120 koni, i że początek ćwiczeń rozpoczyna się wymarszem ze Lwowa dnia 27 września br. godz. 7.

Otrzymują: P[osterunki] P[olicji] P[aństwowej] Gródek J[a]g[ielloński]
Janów, Dobrostany, Domażyr, Mszana,
Obroszyn, Lubień Wielki, Dobrzany,
Uherce Niez[abitowskie,] Hartfeld.
Do wykonania zaś P[osterunki] P[olicji] P[aństwowej] Wiszenka, Łozina, Roda-
tycze
do wiadomości.

Komendant Powiatowy P[olicji] P[aństwowej]
r-Majewski S[tanisław]r
Majewski komisarz P[olicji] P[aństwowej]

ДАЛО, ф. 121, оп. 3, спр. 600, арк. 29. Оригінал. Машинопис.

№ 25

[1 жовтня 1930]. Комюніке українських політичних партій з приводу пацифікації

Солідарний голос політ[ичних] партій про події в краю.
^aКомунікат.^{-a}

Центральний Комітет ^rУкраїнського Національно-Демократичного Об'єднання^r на засіданні в дні 25 ц.м., Головна Управа ^rУкраїнської Соціалістично-Радикальної Партії^r на засіданні в дні 26 ц.м. і ^rЦентральний Комітет Української Соціал-Демократичної Партії^r на засіданні в дні 28 ц.м. у зв'язку з подіями на терені Галицької Землі, після взаємного порозуміння, прийняли однодушно такі постанови:

1. а) Стверджується, що організоване в політичних партіях та громадсько-суспільних, культурних і господарських установах українське громадянство не може нести ^rзбірної відповідальности^r за вчинки, виконувані таємними конспіративними організаціями чи окремими особами, котрі ані не підлягають, ані не можуть підлягати ніякій громадянській ^rконтролі^r;
б) Зокрема в справі масових ^rпожеж^r, які рівночасно вибухали так само і на корінно польських етнографічних землях, які то пожежі спершу навіть польська преса приписувала виключно асекураційній спекуляції, а які й потім на нашій території самі урядові чинники лише частинно відносили на рахунок української конспіративної організації, – стверджується, що, поскільки вони справді є ділом українських рук, то вони з національного погляду ^rбезцільні, позбавлені політичного зміслу та неоправдані навіть ніякими революційними мотивами;^r
2. а) Тому рішуче протестується проти перекидання законом недопустимої збірної відповідальности і відплати за всі ті акти на невинне і безборонне сільське й міське населення та проти нагінки польської преси і ріжних польських організацій на все українське населення;
³б) Зокрема закладається протест проти безправних вчинків так званих ^rпацифікаційних відділів^r, що загрожують здоровлю та життю ^rневинного населення^r, та проти ^rнищення^r українського ^rмайна^r й українських ^rкультурних і господарських інституцій^r, створених важким зусиллям цілих поколінь як духовий і матеріальний дорібок ^rусього українського народу;^{r-3}
3. ^rВзивається всіх українських громадян зберігти в нинішні важкі дні рівновагу духа, не піддаватися зневірі, не відтягатися від громадської праці та ще дужче об'єднуватися біля свого національно-політичного проводу.^r

^{а-г}За Центральний Комітет Українського
Національно-Демократичного Об'єднання:^{г-а}

^аД-р Дмитро Левицький^а, голова ^аД-р Любомир Макарушка^а, головний секретар;

^{а-г}За Головну Управу Української
Соціалістично-Радикальної Партії:^{г-а}

^аД-р Іван Макух^{1-а}, голова ^аД-р Матвій Стахів^{2-а}, головний секретар;

^{а-г}За Центральний Комітет Української Соціал-Демократичної Партії:^{г-а}

^аД-р Лев Ганкевич^а, голова ^аІван Квасниця^{3-а}, головний секретар

Діло, № 217 (1 жовтня 1930): 1. Друк.

¹ Іван Макух (1872–1946) – український громадський і політичний діяч, член Української соціалістично-радикальної партії та її голова в 1930–1939 рр., посол до Галицького Сейму (1908–1918), державний секретар внутрішніх справ ЗУНР, посол до польського Сейму (1928–1935).

² Матвій Стахів (1895–1978) – український правник, історик, громадський і політичний діяч; старшина УГА. Секретар УСРП (1925–1939) і редактор тижневика «Громадський Голос» (1929–1939).

³ Іван Квасниця (1893–1941) – громадський і політичний діяч, журналіст. Член Української соціал-демократичної партії, секретарем якої обраний у 1928 р.

№ 26
[4 жовтня 1930]. Тижневий ситуаційний звіт
Тернопільського воєводи № 40
за період від 27 вересня до 4 жовтня 1930 року

Wojewoda Tarnopolski
L:88^r-4^r/Taj.

Tarnopol, dnia 4 października 1930 [r.]
⁶Tajne!

Tygodniowe sprawozdanie sytuacyjne nr [40]⁶
za czas od 27 września do 4 października 1930 [r.]

[...]

⁶IV. Stan Bezpieczeństwa⁶

W tygodniu sprawozdawczym stan bezpieczeństwa na terenie Województwa był w zupełności zadowalający. [...]

⁶Pożary:⁶

Podpaleń sabotażowych zanotowano w czasie od 24 do 27 września trzy wypadki, a to:

Dnia 24 IX na folwarku w Słobodzie Żółtej powiat Brzeżany spłonęło na szkodę dzierżawcy folwarku Maurycego Lachowicza 2 sterty zboża. Szkoda wynosi 5000 zł.

Dnia 25 IX br. spłonęła na szkodę dr. Antoniego Kasprzyka na przysiółku Konopówka ad Wierzbów powiat Podhajce sterta pszenicy wartości 7500 zł.

Dnia 28 września br. na folwarku w Horodyszczu powiat Tarnopol powstały wskutek podpalenia pożar zniszczył na szkodę dr. Mariana Zielińskiego 160 kóp bobiku, 188 kóp nasienia buraczanego. Szkoda wynosi 36 000 zł.

Ogólnie szkoda wyrządzona przez podpalenia sabotażowe wynosi 48 500 złotych.

Podpaleń z zemsty osobistej popełnionych w drugiej połowie września zanotowano 7 wypadków na ogólną szkodę 13 865 złotych.

Pożarów wskutek nieostrożnego obchodzenia się z ogniem było w drugiej połowie września 4 wypadki. Ogólna szkoda wyrządzona tymi pożarami wynosi 9900 złotych.

Pożarów z nieustalonej przyczyny zanotowano 2 wypadki na ogólną szkodę 1700 złotych. Oba wypadki miały miejsce w drugiej połowie września br.

[...]

AAN, Urząd Wojewódzki w Tarnopolu, sygn. 12, k. 306, 309. Kopія. Машинопис.

№ 27
[27 вересня 1930]. Тижневий ситуаційний звіт
Тернопільського воєводи № 12
за період від 28 вересня до 4 жовтня 1930 року

⁶Wojewoda Tarnopolski⁶
L:883/Taj.

Tarnopol, dnia 4 października 1930 [r.]
⁶Tajne!

Tygodniowe sprawozdanie sytuacyjne nr [12]⁶
z ruchu polityczno-społecznego oraz narodowościowego
za czas od 28 września do 4 października 1930 [r.]

[...]

⁶I. Sytuacja ogólna⁶

Na czoło zagadnienia w okresie sprawozdawczym wysunęła się sprawa likwidacji akcji sabotażowej oraz pacyfikacji Małopolski Wschodniej. Energiczne pociągnięcia Rządu oraz czynników lokalnych zmierzające do przywrócenia porządku i bezpieczeństwa w Małopolsce Wschodniej powitało społeczeństwo polskie z dużym zadowoleniem i stwierdzić należy, że skuteczna akcja pacyfikacyjna nie tylko, że podniosła ducha u Polaków, ale w bardzo wysokim stopniu przyczyniła się do wzmocnienia nastrojów prorządowych. Stanowcze stanowisko Rządu zaimponowało nie tylko Polakom, lecz również mniejszościom narodowym, a to chłopom na wsi i Żydom.

Pewne ożywienie wywołała wiadomość [o] wyjeździe ks. Metropolity Szeptyckiego do Warszawy. Podaną następnie przez prasę informację o przebiegu konferencji u Pana Ministra Składkowskiego przyjęła ludność szczególnie polska z widoczną radością.

Przy tej sposobności zaznaczyć należy, że akcja pacyfikacyjna przyczyniła się i powoduje w dalszym ciągu zmianę nastrojów ludności ruskiej na wsi. Gdy ta ludność ulegała przedtem wpływom przywódców politycznych obecnie nie oglądając się na nikogo deklaruje lojalność państwową i objawia dobrą wolę na punkcie zgodnego pożycia z narodem polskim. Tę korzystną dla Państwa zmianę nastrojów należy przypisać wynikom pacyfikacji.

Na polu akcji wyborczej panowało bardzo słabe ożywienie. Ze strony Polaków aktywnym był BBWR, który przeprowadza akcję organizacyjną komitetów wyborczych. Ugrupowania opozycyjne zachowały się w okresie sprawozdawczym zupełnie biernie.

U Rusinów akcja wyborcza obraca się w granicach posiedzeń Pow[iatowych] Zarządów, na których udzielane są instrukcje co do taktyki wyborczej. UNDO i USRP – [...] ostatnio bardzo słabo nastawiają pracę wyborczą w kierunku wspólnego bloku zalecając, by obecnie czynności przygotowawcze odbywały

się w granicach poufnych posiedzeń oraz w kierunku przygotowania terenu na masowy okres wieców wyborczych, który miałby przypaść na ostatnie dwa tygodnie przed wyborami.

Inne partie ruskie, nie wchodząc w skład bloku nie przejawiały aktywności.

[...]

⁶Mniejszość narodowa⁶

Najważniejszymi wypadkami dla mniejszości narodowych, a zwłaszcza dla Rusinów był rozwój akcji pacyfikacyjnej. Koła polityczne ukraińskie spostrzegły obecnie, że akcja pacyfikacyjna może wytrącić im wpływy na wsi i z tego powodu wśród nich objawia się żywe życzenie, by ta akcja jak najszybciej została zlikwidowana. Wśród chłopów ruskich na wsi wytwarza się bowiem radykalna zmiana nastrojów. Całe wsie, które zostały objęte akcją pacyfikacyjną, występują obecnie jawnie przeciw akcji sabotażowej i deklarują swą lojalność wobec Państwa. Na wsi też objawia się niezadowolenie z dotychczasowej polityki ruskiej, a co więcej, wśród chłopów budzi się uprzedzenie do inteligencji ruskiej, którą uważają jako sprawców moralnych wywołania reakcji czynników rządowych na wystąpienia antypaństwowe i sabotażowe. Wiadomość o wyjeździe metropolity Szeptyckiego do Warszawy wywołała w sferach ukraińskich żywe zainteresowanie, co charakteryzowało najbardziej, że odnośne dzienniki polskie były natychmiast przez Rusinów rozkupione.

Co się tyczy akcji wyborczej, to nie przybiera ona szerszych rozmiarów. Na razie odbywają się zebrania Pow[iatowych] Zarządów, na których omawia się stronę techniczną wyborów oraz bada się grunt co do kandydatur. Cała akcja wyborcza, która idzie już pod kątem bloku ukraińskiego, jest w ten sposób nastawiana, by w obecnym okresie ograniczyć się tylko do roboty poufnej, przygotować zaś teren na masową akcję wyborczą na dwa tygodnie przed wyborami.

[...]

⁶A) Rusini⁶

Jak z uzyskanych okólników wyborczych wynika, Rusini zamierzają akcję przedwyborczą prowadzić na razie drogą konwentyklów celem przygotowania aparatu wyborczego, zaś akcja wiecowa miała być uruchomiona dopiero w ostatnich dwóch tygodniach przed wyborami. Powyższe instrukcje są mniej więcej stosowane, albowiem wieców przedwyborczych prawie się nie urządza, natomiast odbywają się poufne narady Powiat[owych] Komitetów, na których omawiana jest strona techniczna akcji wyborczej. U Rusinów panuje jednak duża wstrzeźliwość na punkcie działalności politycznej. Pod wpływem akcji pacyfikacyjnej życie polityczne na wsi niemal zupełnie zamarło, a inteligencja ruska, którą po prostu ogarnął popłoch, czyni wrażenie jak gdyby straciła głowę i na razie zachowuje całkowitą bierność.

Jako taką żywotność w okresie sprawozdawczym wykazało tylko UNDO, podczas gdy USRP, Ukr[aińska] Partia Pracy i Starorusini byli prawie że nieczynni.

Dotychczasowa akcja wyborcza prowadzona jest już całkiem wyraźnie pod znakiem ukr[aińskiego] bloku wyborczego.

⁶UNDO⁶

Tutejszy Urząd uzyskał instrukcyjne okólniki wyborcze UNDO, których odpisy zostały przedłożone Ministerstwu. Ogólne wpływy UNDO zostały mocno zachwiane akcją pacyfikacyjną i należy się liczyć, że nawiązanie kontaktu ze wsią może działaczom UNDO-wskim przysporzyć duże trudności. Wśród chłopów bowiem zarysowuje się poważna przemiana nastrojów i wytwarza się niechęć do dotychczasowych przywódców, których wieś obwinia o wywołanie akcji represyjnej ze strony czynników rządowych.

Działalność UNDO w okresie sprawozdawczym przedstawiała się następująco:

⁶Borszczów:⁶ Pow[iatowy] Komitet UNDO rozesłał pismo do mężów zaufania po gminach z wezwaniem do zakładania komitetów wyborczych. Uzyskano również informację, pochodzącą od sekretarza Piotra Górala, domniemanego kandydata na posła, że o ile akcja przedwyborcza natrafiałaby na trudności, to Powiatowy Komitet zaniecha urządzania wieców wyborczych, lecz odniesie się tylko z pisemną instrukcją do lokalnych komitetów wyborczych i mężów zaufania, jak należy głosować. Zdaniem Górala tego rodzaju taktyka może osiągnąć zamierzony efekt przy wyborach.

⁶Brody:⁶ Dnia 29 września br. odbyło się posiedzenie Pow[iatowego] Komitetu UNDO w Brodach. Ponieważ doszło do wiadomości organów bezpieczeństwa, że pod tą pokrywką ma się odbyć narada w sprawach akcji sabotażowej, przeto w czasie obrad wkroczyła Policja i przeprowadziła rewizję. W czasie rewizji znaleziono u jednego z uczestników, a to Iwana Wojtowicza z Leszniewa, zapiski o treści antypaństwowej, w następstwie czego Wojtowicza przytrzymano. Po rewizji obrady kontynuowano dalej. Na tym posiedzeniu miejscowy adwokat dr Lewicki przedstawił sytuację wyborczą, objaśniając zasady bloku ukraińskiego. [...]

^aRadziechów:^a Dnia 28 września br. odbyło się posiedzenie Pow[iatowego] Komitetu [...] w Radziechowie, na którym przemawiali b[były] poseł ks. Pellich¹, adwokat Selezinka² oraz sekretarz komitetu Panasiuk; solycytator adwokacki Pellich zreferował dotychczasową działalność UNDO, a poruszając sprawę sabotaży zauważył, że sprawa ta jest niejasna, albowiem niewiadomo kto podpalił. Selezinka zaś zreferował sytuację wyborczą, uprzedzając, że z powodu kryzysu gospodarczego i akcji sabotażowej kampania wyborcza napotyka na wielkie trudności. Mówca apelował, by po wsiach gorliwie pełniono warty

¹ Володимир Пелліх (1886–1981) – український громадський і політичний діяч, греко-католицький священник, посол до польського сейму в 1928–1930 рр., настоятель греко-католицької парафії у Радехові в 1918–1932 рр.

² Ярослав Селезінка (1887–1939) – український політик, військовик і правник, державний секретар уряду ЗУНР, отаман УГА, голова повітового комітету УНДО в Радехові.

gminne, gdyż władze nie przebiorają w środkach i stosują dotkliwe represje. W końcu mówca zapowiedział, że na pierwszym i na drugim miejscu listy okręgowej będą postawieni byli posłowie Celewicz i Kuzyk, zaś trzecie miejsce będzie odstąpione kandydatowi USRP. Następnie mówca Panasiuk objaśniał technikę wyborczą, zalecają[c] ustanowienie po gminach mężów zaufania oraz rejonu z dziesiętnikami, którzy czuwaliby nad przygotowaniem wyborów i przeprowadzeniem głosowania.

Po tych przemówieniach ze strony chłopów wysunięto postulat, by jedno pewne miejsce zarezerwowano dla przedstawiciela chłopskiego, gdyż inaczej ludność wiejska może zbagatelizować wybory. W innych powiatach UNDO nie przejawiało aktywności.

W końcu nadmienić należy, że w b[ieżącym] tygodniu aresztowani zostali b[yli] posłowie ks. Kunicki i ks. Pellich. Ks. Kunicki został oddany do dyspozycji Prokuratora w Czortkowie, zaś ks. Pellich do dyspozycji Prokuratora w Żłoczowie. Obaj pozostają pod zarzutem zbrodni §§ 58 i 65 ustawy karnej.

[...]

68) Varia⁶ [...]

Akcja pacyfikacyjna wydaje dodatni wynik, przyczyniając się do zmiany nastrojów na wsi. W powiecie tarnopolskim w całym szeregu gmin odbyły się ruskie zebrania protestacyjne przeciw akcji sabotażowej, na których zapadły uchwały wyrażające całkowitą lojalność dla Państwa i Rządu. Zebrania takie odbyły się w okresie sprawozdawczym w następujących gminach: Ditkowce, Dyczków, Dołżanka, Chodaczków Mały, Grabowiec, Iwaczów Górny, Konopkówka, Krzywki, Dubowce, Łuczka, Ludwikówka, Łuka Wielka, Myszkowice, Nastasów, Ples[z]kowce, Proniatyn, Smykowce, Zarudzie i Wola Mazowiecka.

Niezależnie od tego po powiatach, w których miała miejsce pacyfikacja przybywają do Starostów delegacje gmin z uchwałami rad gminnych, w których wyrażona bywa wdzięczność za zlikwidowanie akcji sabotażowej oraz wyrazy lojalności dla Państwa i Rządu. Przy tej sposobności delegaci zapewniają, że dołożą usilnych starań w celu zgodnego współżycia z narodem polskim i przeciwstawiają się wszelkiej robocie wywrotowej godzącej w interesy Państwa.

[...]

AAN, Urząd Wojewódzki w Tarnopolu, sygn. 14, s. 42–43, 49–51, 54. Kopia. Машинопис.

№ 28
[6 жовтня 1930]. Звіт посла Великої Британії у Варшаві
Вільяма Ерскіна
міністрові закордонних справ Артурові Гендерсону
про смерть крайового коменданта УВО
Юліана Головінського та розпуск «Пласту»

[...]

^бOctober 6, 1930^б

^{б-а}Confidential^{-а-б} [...]

^{г-и}[N 6841/274/55]^{-и-г}

No. 1

^аSir W. Erskine to Mr. A. Henderson. – (Received October 6)^{-а}

(No. 473)

Sir,

^аWarsaw, September^а 30, 1930

^аWith^а reference to my despatch No. 459 of the 16th instant, I have the honour to report that on the 22nd September Julian Holowinski, said to be the local commander of the Ukrainian Military Organisation, was arrested at Lwów, and that it is stated in the press this morning that he was shot and killed yesterday by the police in an attempt to escape. Almost every day now brings fresh reports of acts of sabotage, followed by arrests, and it looks as though these disorders will not be so easily suppressed as the authorities had originally hoped. As the “Czas”¹ has pointed out, it is not likely that a humble worker in a co-operative society like Holowinski would be the director of the whole movement, however useful he may have been as a local organiser.

2. Meanwhile police expeditions are continually discovering fresh hoards of arms, ammunition and explosives, and recently two Ukrainian secondary schools, a State school at Tarnopol and a private school at Rohatyn were closed by the Minister of Religion and Education on the ground that their teaching staff was deliberately poisoning the minds of the pupils, several of whom had been taking part in acts of sabotage in the neighbourhood. In fact, since 1928, 145 pupils of the Tarnopol school had been punished for acts directed against the State. The Ukrainian boy scout association known as “Plast” has also been liquidated.

3. The number of schoolchildren arrested is perhaps the most distressing feature of the whole affair, for it shows how much trouble the Nationalist organisation has been able to cause by merely controlling the intelligentsia, who provide most of the teachers. On several occasions – at least, so it is reported in the press – the local peasant population have welcomed the police, and gone out of their way to show their loyalty to the State and their disgust

¹ «Час» («Czas») – щоденник польських консерваторів, виходив у Кракові (1848–1934) та Варшаві (1935–1939).

with the wreckers. It is possible, therefore, that, by patiently following out their present policy, the authorities will succeed in disarming the revolutionaries; clearly this will have to be done, but, as "Czas" points out, it will not be a solution of the Ukrainian problem. There are, in its opinion, only two possible solutions, polonisation or a qualified autonomy in the sense of the application of the law passed in 1922, which has remained a dead letter. The Poles, of all nations, should appreciate the fact that denationalisation is not a practical policy. The "Czas" hopes – and it is difficult not to agree – that after the elections are over the Pilsudski Government will include Polish-Ukrainian relations in its plans for the rebuilding of the State.

I have, &c².

^aWilliam Erskine^a

[...]

NA, FO 317/14827. Машинопис.

² Скорочення, значення якого залежало від соціальної приналежності адресата. У цьому випадку: *I have the honour to be, Sir, your most humble and obedient servant.*

№ 29
[7 жовтня 1930]. Запитання секретаря УНДО
до Михайла Сеника щодо вірності інформації
про випадок підпалу польським колоністом
свого майна в селі Глиняни

Львів, дня 7 жовтня 1930

r-2087/30-r

Високоповажаному Панові
Михайлові ^aСеникові ^{a1}

^bв Перемишлянах ^b

До Народньої Канцелярії наспіла звісточка, що в Глинянах селяне мали зловити кольоніста, який підпалював власну стирту. Зловлений кольоніст оправдувався, що попав у великі борги і хотів спалити свою стирту, щоби дістати асекураційну премію і таким чином рятувати себе з тяжкого господарського становища.

Просимо перевірити цю справу і коли вона є правдивою, то прислати нам якнайдокладніші інформації про неї.

З пошаною²

BN, ATSz, mf. 95011, s. 378. Копія. Машинопис.

¹ Михайло Сеник (1896–1941) – український громадський і політичний діяч, поручник УГА, у 1920-х рр. член УВО, після припинення підпільної діяльності став членом УНДО, арештований (не вперше) польською владою під час паціфікації Галичини в 1930 р.

² Підпис відсутній.

№ 30
[10 жовтня 1930]. Звіт посла Великої Британії
у Варшаві Вільяма Ерскіна про військове питання
у Польщі та участь 14-го полку уланів
у пацифікації галицьких сіл

^aBritish Embassy
Warsaw^a
10th October, 1930

D. 13.

Sir,

I have the honour to submit, herewith, a report on events of military interest during the month of September, 1930.

[...]

9. Ukrainian Unrest in South-Eastern Poland.

Acts of sabotage continued during the month in the South-Eastern districts of ^aPoland^a. The ^aPolish^a internal security authorities and civil police are reported to have arrested many members of the ^aUkrainian^a Secret Military Organisation and of ^aUkrainian^a political fighting groups. On 27th September, a squadron of the 14th Ulan Regiment, stationed at ^aLwow^a, was sniped at when marching into a village in the district of ^aGrodek Jagiellonski^a. This apparently has been only case of any overt action against the Polish military forces. It has not been possible to confirm reports of anti-^aPolish^a propaganda among ^aUkrainian^a conscripts serving in the ^aPolish^a Army. The number of ^aUkrainian^a serving in the annual contingents does not probably exceed 30.000. The majority of these (probably about 60%) carry out their military service in Western ^aPoland (Pomerania, Poznan^a and ^aUpper Silesia^a). All are distributed among various units, that is to say, there are no definitely ^aUkrainian^a units in the ^aPolish^a Army. ^aUkrainians^a are not enlisted in the Corps of Frontier Defence (KOP) and are seldom enlisted in the civil police.

[...]

^aWilliam Erskine^a

NA, FO 371/14825, p. 460. Копія. Машинопис.

№ 31
[11 жовтня 1930]. Тижневий звіт відділу безпеки
Львівського воєводського управління за період
від 4 до 10 жовтня 1930 року

Urząd Wojewódzki Lwowski Wydział Bezpieczeństwa
Sprawozdanie tygodniowe za czas od 4.10. do 10 X 1930 [r.]

We Lwowie, dnia 11 października 1930 [r.]

[...]

⁶Sytuacja ogólna⁶

[...]

Konsekwentne kontynuowanie akcji pacyfikacyjnej przez czynniki rządowe i widoczna skuteczność tej akcji podniosły autorytet władzy w bardzo wysokim stopniu. Niepowodzenia ks. Metropolity Szeptyckiego na terenie Warszawy przyjęło tutaj społeczność polską z wyraźnym zadowoleniem. W Stronnictwie Narodowym również wypowiadają się niedwuznacznie z uznaniem o akcji pacyfikacyjnej Rządu, jakkolwiek akcja ta wytrąciła Stronnictwu bardzo poważne i aktualne na tutaj terenie atuty w propagandzie przedwyborczej.

[...]

Rusini
Sytuacja ogólna

W społeczeństwie ukraińskim panuje w dalszym ciągu niespotykane już od dawna przygnębienie i konsternacja tak we Lwowie, jak i przede wszystkim na prowincji. Jednostki dotychczas bueskompromitowane¹ unikają starannie nawet towarzyskich kontaktów z osobnikami podejrzanymi o działalność antypaństwową. Unika się nawet rozmów na bardziej drażliwe tematy polityczne.

We Lwowie w obawie przed akcją odwetową ze strony społeczeństwa polskiego wprowadzono specjalne strażę przed budynkami ukraińskimi.

W kołach UOW i OUN oraz zbliżonych do tych organizacji panuje przekonanie, że o ile kontrakcja władz potrwa przez jeszcze pewien czas, miesiąc listopad, a specjalnie rocznica 1 listopada przeminie zupełnie spokojnie.

W związku z tego rodzaju sytuacją i nastrojami akcja wyborcza na odcinku ukraińskim jest bardzo słaba, akcji wiecowej niemalże nie ma, a przywódcy bloku ukr[aińskiego] wypowiadają zdanie, że w takiej sytuacji nie uda się blokowi na całym terytorium Państwa przeprowadzić mandatów [nie więcej] jak 15.

[...]

¹ Так у документі. Має бути: *nieskompromitowane*.

°Część szczegółowa°

[...]

°Życie kulturalno-oświatowe°

Wobec zniweczenia budynku szkoły T[owarzyst]wa „Ridna Szkoła” we Lwowie spowodowanego eksplozją materiałów wybuchowych w dniu 21 IX br. wydało T[owarzyst]wo „Ridna Szkoła” ulotkę, wzywającą społeczeństwo ukr[aińskie] do składania ofiar na budowę nowego budynku szkolnego, koszta budowy, jak podaje ulotka, będą wynosić około 100 000 złotych.

[...]

AAN, Urząd Wojewódzki we Lwowie, sygn. 8, s. 1-2, 20, 24, 25. Копія. Машинопис.

№ 32
[11 жовтня 1930]. Копія ухвали
Повітового суду в Підгайцях
про незаконне заснування «Пласту»

Odpis z odpisu

Sąd Powiatowy Oddział VIII
Podhajce, dnia 11.10.1930 [r.]
U.VIII.1356/29

W Imieniu Rzeczypospolitej Polskiej.

Sąd Powiatowy w Podhajcach przez sędziego powiatowego Aleksandra Rudnickiego w obecności oskarżyciela publicznego Sabatiuka i protokolant Mikołaja Toniego po przeprowadzeniu rozprawy głównej dnia 11.10.1930 [r.] w Podhajcach przeciw oskarżonym.

I. Antoniemu Hnydzie, lat 22, rel[igii] gr[ecko]kat[olickiej], przyn[ależący] i zam[ieszkały] w Zaturzynie, pow. Podhajce, wolnemu, synowi Hawryły i Anny, czytającemu i piszącemu, właścicielowi 2 m[órg] pola, niekaranemu.

II. Justynowi Pszenicznikowi, lat 42, rel[igii] gr[ecko]kat[olickiej], synowi Mykiety i Magdy, właścicielowi 4 m[órg] pola, żonatemu, 1 dziecko, ur[odzonemu], przyn[ależącemu] i zam[ieszkałemu] w Łysej, pow. Podhajce, analfabecie, niekaranemu.

III. Wasyłowi Pszenicznikowi, lat 14, rel[igii] gr[ecko]kat[olickiej], synowi Fedia i Parańki, wolnemu, przy rodzicach, ur[odzonemu], przyn[ależącemu] i zam[ieszkałemu] w Łysej, pow. Podhajce, czytającemu i piszącemu, bez majątku, niekaranemu.

IV. Michałowi Pszenicznikowi, lat 14, rel[igii] gr[ecko]kat[olickiej], rolnikowi, synowi Justyna i Ołeny, ur[odzonemu], przyn[ależącemu] i zam[ieszkałemu] w Łysej, pow. Podhajce, wolnemu, przy rodzicach, bez majątku, czytającemu i piszącemu, niekaranemu.

V. Iwanowi Werhunowi, lat 14, rel[igii] gr[ecko]kat[olickiej], ur[odzonemu], przyn[ależącemu] i zam[ieszkałemu] w Łysej, pow. Podhajce, synowi Piotra i Naści, wolnemu, przy rodzicach, bez majątku, czytającemu i piszącemu, rolnikowi, niekaranemu.

VI. Piotrowi Pszenicznikowi, lat 14, rel[igii] gr[ecko]kat[olickiej], s[ynowi] Tytusa i Katarzyny, rolnikowi, ur[odzonemu], przyn[ależącemu] i zam[ieszkałemu] w Łysej, pow. Podhajce, wolnemu, przy rodzicach, bez majątku, czytającemu i piszącemu, niekaranemu.

VII. Włodzimierzowi Hałuszczakowi, lat 14, rel[igii] gr[ecko]kat[olickiej], s[ynowi] Wasyla i Magdy, rolnikowi, ur[odzonemu], przyn[ależącemu] i zam[ieszkałemu] w Łysej, pow. Podhajce, wolnemu, przy rodzicach, bez majątku, czytającemu i piszącemu, niekaranemu na skutek oskarżenia Prokuratora przy Sądzie

Okręgowym w Brzeżanach z dnia 25 sierpnia 1929 [r.] St. 1663/29/2 o przekroczenie z § 4, 5, 7, 10, 12 ustawy o stowarzyszeniach z 15.11.1867 r. nr 134 Dz.p.p., popełnione w ten sposób: a) że wszyscy oskarżeni z końcem kwietnia 1929 r. w Łysej oraz z początkiem maja 1929 r. w Zastawczu ad Zawałów zorganizowali i utworzyli, a to oskarżony Antoni Hnyda w obu miejscowościach, reszta zaś oskarżonych w Łysej stowarzyszenia „Płast”, nie zawiadomiwszy o zamierzonym utworzeniu tych stowarzyszeń politycznej władzy (Województwa), a to pisemnie z przedłożeniem statutów w pięciu egzemplarzach i to zanim stowarzyszenie wejdzie w życie, b) że w tychże czasach i miejscowościach rozpoczęli czynność określonych wyżej stowarzyszeń przed przedłożeniem władzy politycznej (Województwu) statutów obu stowarzyszeń, jakkolwiek w myśl wyraźnego przepisu § 10 ustawy o stowarzyszeniach z 15 listopada 1867 r. nr 134 Dz.p.p. postanowienia §§ 4, 5 i 7 teje ustawy odnoszą się także do zakładania filii stowarzyszeń i do połączenia kilku stowarzyszeń między sobą, statut zaś Ukraińskiego Krajowego Towarzystwa Ochrony Dzieci i Opieki nad Młodzieżą¹ z siedzibą we Lwowie nie przewiduje możliwości zakładania sekcji wychowania fizycznego, względnie podobnych organizacji pod nazwą „Płast” oraz mimo, że powołany statut nie daje filii towarzystwa prawa zakładania organizacji dla opieki i wychowania dzieci i młodzieży, ponieważ § 27 statutu powołanego towarzystwa, określający zakres działania filii, postanawia wyraźnie, że filia spełnia w swoim terytorium zakresie zadania towarzystwa – przy pomocy sposobów oznaczonych w § 3 z wyjątkiem tych, które oznaczone są w § 3 statutu pod 2, 5, 9, 10, 11, 12, że w czasach i miejscowościach powyższych, jako założyciele i członkowie przełożęństwa² określonych wyżej stowarzyszeń filialnych, zaniedbali w przeciągu dni 3 od dnia ustanowienia podać powiatowej władzy politycznej przełożęństw wraz z miejscem ich zamieszkania i szczegółowym oznaczeniem tych, który stowarzyszenie na zewnątrz zastępuję wydał dnia 11.10.1930 [r.] następujący wyrok[:]

Osk. I. Antoniego Hnydę [...]

Osk. II. Justyna Pszenicznika [...]

Osk. V. Iwana Werhuna [...]

Osk. VI. Piotra Pszenicznika [...]

Osk. VII. Włodzimierza Hałuszczaka [...]

uznaje się winnymi:

a) że wszyscy oskarżeni z końcem kwietnia 1929 r. w Łysej z początkiem maja 1929 [r.] w Zastawczu ad Zawałów zorganizowali i utworzyli, a to: oskarżony Hnyda w obu miejscowościach, reszta zaś oskarżonych w Łysej stowarzyszenie „Płast”, nie zawiadomiwszy o zamierzonym utworzeniu tych stowarzyszeń po-

¹ Українське крайове товариство охорони дітей і опіки над молоддю (УКТОД) – організація, заснована у 1917 р. у Львові. Секції товариства опікувалися молоддю, видавничою діяльністю, утримували бібліотеки, Українську пораду матерів та амбулаторію.

² Застаріле. *Przełożęństwo* – це саме, що *władza*.

litycznej władzy (Województwa), a to pisemnie z przedłożeniem statutów w pięciu egzemplarzach i to zanim stowarzyszenie wejdzie w życie, b) że w tychże czasach i miejscowościach rozpoczęli czynności określonych wyżej stowarzyszeń przed przedłożeniem władzy politycznej (Województwu) statutów obu stowarzyszeń, jakkolwiek w myśl wyraźnego przepisu: § 10 ust. 3 [o] stowarzyszeniu z dnia 15.11.1867 [r.] nr 134 Dz.p.p. postanowienia § 4, 5 i 7 tejże ustawy odnoszące się do zakładania filii stowarzyszeń i do połączenia kilku stowarzyszeń między sobą, statut zaś Ukraińskiego Krajowego Towarzystwa Ochrony Dzieci i Opieki nad Młodzieżą z siedzibą we Lwowie nie przewiduje możności zakładania sekcji wychowania fizycznego, względnie podobnych organizacji p[od]n[azwą] „Płast” oraz mimo, że powołany statut nie daje filii towarzystwa prawa zakładania organizacji dla opieki [i] wychowania dzieci i młodzieży, ponieważ § 27 statutu powołanego towarzystwa, określający zakres działania filii postanawia wyraźnie, że filia pełni swoje w terytorialnym zakresie działania zadania towarzystwa przy pomocy sposobów oznaczonych w § 3 z wyjątkiem tych, które oznaczone są w 3 § statutu pod 2, 5, 9, 10, 11, 12, że w czasach i miejscowościach powyższych jako założyciele i członkowie przełożeństwa określonych wyżej stowarzyszeń filialnych zaniedbali w przeciągu 3 dni od dnia ustanowienia podać powiatowej władzy politycznej członków przełożeństw wraz z miejscem ich zamieszkania i szczegółowym oznaczeniem tych, których stowarzyszenia na zewnątrz zastępują, czym dopuścili się przekroczenia z § 4, 5, 7, 10, 12 i 36 ustawy o stowarzyszeniu z 15.11.1867 [r.] nr 134 Dz.p.p. i to skazuje się oskarżonego ad I. po myśli § 36 cytowanej ustawy na karę aresztu przez jeden miesiąc, zaś osk[arżonym] II, V, VI i VII po myśli § 36 cytowanej ustawy na karę aresztu przez dni 14, którą po myśli § 261 u.k. zamienia się im na grzywnę w kwocie po 42 zł, z tym, że na wypadek nieściągalności tejże, kara aresztu wykonana zostanie, zaś po myśli art. 558 k. pk. na zwrot kosztów postępowania karnego i na ponoszenie opłat sądowych, z tym, że odnośnie do osk[arżonych] V, VI i VII po myśli art. 575 k.pk. koszta postępowania karnego uznaje się za nieściągalne.

Powody

Opinia Wojewody Tarnopolskiego L.B. 5064/29 z daty Tarnopol, dnia 15 maja 1930 [r.] i pismem Urzędu Wojewódzkiego Lwowskiego Wydział Bezpieczeństwa BP 337/Stow/30 z daty Lwów dnia 23 maja 1930 [r.] stwierdzone zostało, że stowarzyszenie pod nazwą Ukraińskie Krajowe Towarzystwo Ochrony Dzieci i Opieki nad Młodzieżą ma siedzibę we Lwowie i rozwija swą działalność na podstawie statutu zatwierdzonego [przez] Lwowski Urząd Wojewódzki dnia 1 listopada 1923 [r.] za L.18844/23. Zakres statutowego działania tego towarzystwa rozciąga się na województwa lwowskie, tarnopolskie, stanisławowskie i krakowskie, drogą zakładania w okręgach Sądów powiatowych filii, zaś po miejscowościach kółek. Stowarzyszenie to posiada charakter charytatywnej organizacji, a jego zadanie i cele zostały taksatywnie wyłuszczone w §§ 2, 3 i 27 statutu. Statut nie przewiduje możności zakładania sekcji wychowania fizycznego, względnie podobnych organizacji pod nazwą „Płast”. Statut tego towarzystwa

nie zawiera zadań i celów, które są podstawą działalności „Płasta”. [...] Filia towarzystwa w Podhajcach została [za]legalizowana³ reskryptem Namiestnictwa we Lwowie L.XIII.37688/18. Towarzystwo to w roku 1929 wniosło o zatwierdzenie zmiany statutu w kierunku możliwości tworzenia drużyn „Płast”, jednakże Urząd Wojewódzki we Lwowie reskryptem z dnia 18 września 1929 [r.] L.BP 134/Stow zakazał, a odwołanie przedłożył dnia 11 marca 1930 [r.] Ministerstwu Spraw Wewnętrznych do powzięcia decyzji, co też wskazuje, że Ukraińskie Krajowe Towarzystwo Ochrony Dzieci i Opieki nad Młodzieżą nie jest upoważnione do zakładania sekcji wychowania fizycznego pod nazwą „Płast”. Zakres działania stowarzyszenia statutem jest bezwzględnie ograniczony i towarzystwo może rozwijać tylko cele i zadania statutem objęte, a więc cele i zadania charytatywne. Członkami sekcji towarzystwa mogą być jedynie członkowie towarzystwa, a sekcja musi być częścią ograniczoną, tj. posiadać w miniaturze cele i zadania towarzystwa. Działalność towarzystwa opierać się może tylko na statucie i towarzystwo ma tylko jedną swoją organizację, a nie różnorodną. Natomiast działalność „Płasta” opiera się nie na statucie cytowanego towarzystwa, lecz na instrukcji „Płastowi prypysy i rozporiadky” i ma za cel wychowanie fizyczne i przysposobienie wojskowe, oparte na dyscyplinie i hierarchii wojskowej. Ponadto działalność „Płasta” w przeciwieństwie do działalności towarzystwa rozciąga się poza granice Państwa, co wskazuje istnienie w „Płaście” „Zakordonowego Związku”. „Płast” posiada odrębną organizację, a naczelną władzą jest Werchowna Płastowa Komenda, której podlegają komendy okręgowe dzielące się na kurinie, a te ostatnie na hurtki. W „Płaście” towarzystwo nie gra żadnej roli, albowiem, wedle instrukcji, „Werchowna Płastowa Komenda je zakonodatnoju i administracyjnoju włastju dla ukraińskoho Płastowoho Uładu”. – Na rozbieżność władz towarzystwa i „Płasta” wskazuje nadto rozkaz mianowania oskarżonego Antoniego Hnydy kierownikiem hurtka, który nosi podpisy: „Szpunderiwna” „Skob Kurinnyj Paliskij”, więc nie towarzystwo, lecz kurin mianował go kierownikiem hurtka. Również instrukcja płastowa, która zastępuje płastom statut, wspomina o funduszach, nakładając na członków składkę kwartalną po 1 zł, zaś na członków Komend okręgowych i werchownej po 1 dolarze na rok. Odrębność „Płasta” i towarzystwa cytowanego wykazuje pieczęć okrągłą, pozbawiona emblematów towarzystwa z godłem przedstawiającym herb Ukrainy „Trójzab” na tle słabo zaznaczonej lilii skautowskiej. W końcu instrukcja płastowa poucza, w jaki sposób należy legalizować „Płasta”, a w jednej z nich, że ma stanowić podszycie się pod dozór sekcji cytowanego towarzystwa.

Powyższe dane przytoczone w obu cytowanych opiniach Sąd przyjmuje w zupełności za ustalone na podstawie zeznań świadka Antoniego Króla, jako też na podstawie przyznania faktów przez oskarżonych I, VI, VII ustala się, że oskarżony pierwszy założył hurtok płastowy w Łysej i w Zastawczu, a resz-

³ У документі: *legalizowaną*.

ta oskarżonych była jedynie członkami tego hurtka, zaś oskarżony II użyzył swego domu dla zebrań powyższego hurtka, oskarżeni nie zawiadomili władz politycznych o rozpoczęciu działalności, nie przedłożyli statutu i nie podali członków przełożenia wraz z ich adresami.

Wobec zawiadomienia, że oskarżony IV zmarł (na podstawie pisma Posterunku Policji Państwowej i zawiadomienia pocztowego), postanowiono odnośnie do tego oskarżonego postępowanie karne po myśli art. 3 k.p.k. umorzyć.

Natomiast wobec relacji P[olicji] P[aństwowej], że oskarżony trzeci wydał⁴ się ze stałego miejsca pobytu bez podania adresu, postanowiono odnośnie do niego postępowanie karne po myśli art. 5 k.p.k. zawiesić aż do czasu ujęcia.

Gdy z powyższych ustaleń wynika paralelnosc Towarzystwa Ukraińskiego Krajowego Ochrony Dzieci nad Młodzieżą z „Płastem”, oraz niezbity fakt, że są to dwa odrębne towarzystwa, legalne i nielegalne, zupełnie sobie różne, z których nielegalne, mianowicie „Płast” stara się swą nielegalność ukryć w powyższym legalnym towarzystwie w myśl swoich przepisów, wobec niezachowania przepisu ustawy o stowarzyszeniach trzech oskarżonych, co w świetle powyższych ustaleń nie ulega wątpliwości, – sąd nabrawszy bezwzględnie przekonania o winie oskarżonych, wymierzył im karę tejże odpowiednią, przyjmując odnośnie do wszystkich oskarżonych nienaganne życie, zaś odnośnie do oskarżonych V, VI i VII wiek młodociany, zaś jako obciążającą, że wielka szkoda rzeczywiście stąd wynikła, – nadto do oskarżonego I, że był przywódcą i głównym sprawcą czynu. Z wyniku przeprowadzonych dowodów, jako też całokształtu rozprawy Sąd nabrał przekonania, że oskarżony w przyszłości się nie poprawi i dlatego wobec niego nie zastosował zawieszenia kary.

Wobec wyczerpującego wyjaśnienia popełnionych przekroczeń przez oskarżonych, jako też wobec zupełnego obalenia ich błędnej i niedostatecznej obrony Sąd uznał za stosowne pominąć dowód tak, że świadków dowodowych Michała Worobca, jako też Jana Stula i odwodowego ks. Michała Błazowskiego, albowiem jedynie sprawa, jako wyjaśniona zupełnie uległaby przewleczeniu, zaś odnośnie do świadka odwodowego stanął Sąd przed dylematem, czy dać wiarę opinii urzędowej, czy świadkowi, jak Sądowi jest notoryjnym, zainteresowanemu osobiście z powodu pod[a]nych spraw, gdzie tenże świadek występuje jako oskarżony.

Orzeczenie o kosztach znajduje uzasadnienie w cytowanym powyżej przepisie ustawy.

Podpisał sędzia Rudnicki w[łasną] r[ęką]

Za zgodność: Melzer w[łasną] r[ęką]

AAN, Ambasada RP w Berlinie, sygn. 3676, s. 153–155. Копія. Машинопис.

⁴ Застаріле. Це саме, що *oddalił*.

№ 33
[11 жовтня 1930]. Тижневий ситуаційний звіт
Тернопільського воєводи № 41
за період від 4 до 11 жовтня 1930 року

^a-Тайне!^{-a}

Wojewoda Tarnopolski
L: 919/Taj.

Tarnopol, dnia 11 października 1930 [r.]

Tyg[odniowe] sprawozdanie sytuacyjne nr 41
za czas od 4 października do 11 października 1930 [r.]

[...]

⁶I. Sytuacja ogólna⁶

[...]

Pacyfikacja przeprowadzona na terenie powiatów odniosła pożądane skutki, ludność bowiem przekonawszy się, że Rząd potrafi energicznie zwalczać każde antypaństwowe wystąpienie, odnosi się do zarządzeń władz z większym szacunkiem.

Spółceństwo ruskie urządza też samorzutnie wiece, na których potępia akcje sabotażystów i zapewnia władze o swej lojalności.

[...]

⁶IV. Stan bezpieczeństwa⁶

W tygodniu sprawozdawczym stan bezpieczeństwa na terenie Województwa był w zupełności zadowalający.

W wyniku akcji pacyfikacyjnej ludność ruska urządza samorzutnie wiece, na których potępia akcję sabotażową i wyraża lojalność tak w stosunku do Państwa, jako też i w stosunku do zarządzeń miejscowych Władz, od których wprost domaga się rozwiązania stow[arzyszeń] „Łuh” i „Sokił” itp. Posiadaną ewentualnie broń oddaje dobrowolnie organom ^aP[olicji] P[aństwowej]^a.

Szczegółowe wyniki akcji pacyfikacyjnej w poszczególnych powiatach przedkładałam w specjalnych sprawozdaniach. Z popełnionych przestępstw na wzmiankę zasługuje następujące:

[...]

Dnia 21 września 1930 [r.] wieczorem członkowie czytelnicy „Proświty”, Kooperatywy i tow[arzystwa] gimnastyczno-pożarniczego „Sokił” w Kadłubiskach, pow. Brody, ukrywając się na podwórzu Katarzyny Tymoszek w Kadłubiskach, obrzucili z ukrycia kamieniami powracającą z ćwiczeń drużynę

PWiWF¹ składającą się z ośmiu członków z instruktorem Leopoldem Kędziorem, wskutek czego jeden z członków PW, tj. Marcin Rydz z Kadłubisk został ugodzony kamieniem w głowę. Następnie gdy wspomniana drużyna maszerowała w dwójkach przez wieś Kadłubisk[a] obok domu czytelnicy „Proświty”, gdzie również mieści się Kooperatywa i lokal Tow[arzystwa] „Sokił”, stojący na drodze również obok lokalu członkowie wspomnianych towarzystw w liczbie około 30, obrzucili drużynę PW kamieniami i obelgami, przy czym jeden z członków, a mianowicie Szczepan Fryc został ugodzony kamieniem w plecy.

W związku z powyższym oraz celem przywrócenia w gminie Kadłubisk[a] normalnych stosunków bezpieczeństwa, dnia 6 października br. przeprowadził Powiatowy komendant P[olicji] P[aństwowej] w porozumieniu ze starostą powiat[owym] rewizję u osób politycznie podejrzanych z następującym wynikiem:

- 1) U Piotra Kuryły znaleziono i zakwestinowano jedną odezwę o znamionach zbrodni zdrady stanu.
- 2) U Hilarego Kinala pomiędzy papierami [znaleziono] jedną odezwę antypaństwową o znamionach zbrodni zdrady stanu i jedną w spodniach wiszących w szafie.
- 3) U Ołeksy Kruszy, względnie u jego syna Iwana, [znaleziono] jedną odezwę antypaństwową i śpiewnik „Siczowych Strilciw”.
- 4) U Demczuka Eugeniusza [znaleziono] jedną odezwę antypaństwową, 3 notatki o treści podejrzanej i 3 fotografie [...]kolskie.
- 5) U Grzegorza Andrzeja [znaleziono] jeden karabin austriacki, 1 śpiewnik ukr[aińskich] „Siczowych Strelciw” i jedną odezwę antypaństwową o znamionach zbrodni zdrady stanu.
- 6) U Iwana Kuryły [znaleziono] jedną odezwę o znamionach zbr[odni] zdrady stanu.
- 7) U Iwana Berestkowa [znaleziono] jeden obraz o cechach zbrodni zdrady stanu, namalowany przez Demczuka Eugeniusza z Kadłubisk.
- 8) W czytelnicy „Proświty”, która mieści się w jednym lokalu z tow[arzystwem] „Sokił”, znaleziono również odezwę antypaństwową oraz jedną taśmę od karabinu maszynowego z 16 nabojami.

Na podstawie znalezionego przy tej rewizji materiału dokonano aresztowania Piotra Kuryły, Iwana Kuryły i Andrzeja Gogosza, którzy pod zarzutem zbr[odni] zdrady stanu zostali oddani Sądowi Powiatowemu w Brodach.

¹ Правильно: *Przysposobienie Wojskowe (PW)* – «Військова підготовка», організація, заснована 1927 р., для військового вишколу молоді. Підпорядковувалася Державному управлінню фізкультури та військової підготовки (пол. *Państwowy Urząd Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego, PUWFiPW*), прямо пов'язаному з військовими структурами. *PUWFiPW* мав власні організаційні структури (комітети) на рівні воєводств і повітів. Цій установі підпорядковувалися й інші парамілітарні організації (напр., *Związek Strzelecki*).

Kinal Hilary, syn gr[eco]kat[olickiego] proboszcza, Eugeniusz Demczuk i Iwan Hrusza w chwili wkroczenia do wsi policji zbiegli w niewiadomym kierunku, przy czym Kinal uniósł ze sobą pod pachą pakunek papierów.

Dnia 2 bm. przeprowadził Pow[iatowy] Komendant P[olicji] P[rochownej] rewizję w mieszkaniu Włodzimierza Murskiego, nauczyciela z Gajów Starobrodzkich i Jerzego Hermana, studenta filozofii i na podstawie znalezionej przy tej rewizji materiału dokonał aresztowania wymienionych, którzy wraz z doniesieniem oddani zostali Sądowi Powiatowemu w Brodach. Doniesienie opiewa na pociągnięcie ich do odpowiedzialności sędowo-karnej za zorganizowanie po raz trzeci tajnego stowarzyszenia „Płasta”, czym dopuścili się czynu karygodnego o znamionach zbr[odni] zakłócenia spokoju publicznego § 65 U.K. przez nawoływanie i nakłanianie do nieposłuszeństwa przeciw ustawom i zarządzeniom władz publicznych.

Dnia 5 października Helena Nakoneczna, Polka z kolonii Krzywe, pow. Brzeżany, targnęła się na przeprowadzającego tam dochodzenia pracownika służby śledczej Władysława Wróbla zadając mu laską lekką ranę na głowie. Czynu tego dokonała z zemsty za aresztowanie jej męża Rusina, podejrzanego o należenie do UWO. Nakoneczną aresztowano.

Dnia 29 września został przecięty drut telefoniczny w lesie na drodze Busk-Toporów, pow. Kamionka Str[umiłowa]. Przeprowadzone dochodzenia wykazały, że drut przeciął ze swawoli małoletni pastuch Szabat Jan z przysiółka Niwy ad Busk.

Sabotaż w danym wypadku wykluczony.

°Pożary°

Dnia 4 bm. dokonano sabotażowego podpalenia stożka zboża należącego do Jana Trębacza w Petlikowcach Starych, pow. Buczac. Wskutek wiatru spłonęło 7 gospodarstw polskich. Szkoda wyrządzona pożarem wynosi 55 tysięcy złotych. W wyniku przeprowadzonych dochodzeń aresztowano sprawców podpalenia w osobach Iwana Dżydzowa i Hrynia Maksymiszyna z Hołhoc, pow. Podhajce, aresztowano. Do podpalenia obaj nazwani się przyznali i zeznali, że czynu tego dopuścili się jako członkowie bojówki UWO.

Poza tym w okresie sprawozdawczym zanotowano: 4 wypadki pożarów wskutek nieostrożnego obchodzenia się z ogniem. Szkoda wyrządzona tymi pożarami wynosi 16 781 zł, 3 wypadki pożarów spowodowane przez dzieci, przy czym szkoda wynosi 368 zł i 3 pożary z nieustalonej przyczyny na ogólną szkodę 4600 zł.

[...]

AAN, Urząd Wojewódzki w Tarnopolu, sygn. 12, k. 311, 312, 314–314v. Kopia. Машинопис.

№ 34
[11 жовтня 1930]. Тижневий ситуаційний звіт
Тернопільського воєводи № 13
за період від 5 до 11 жовтня 1930 року

a-б-Tajne!^{a-б}

Wojewoda Tarnopolski
L:922/Taj.

Tarnopol, dnia 4 października 1930 [r.]

^бТыgodniowe sprawozdanie nr 13^б
z ruchu polityczno-społeczного oraz narodowościowego
za czas od 5 do 11 października 1930 [r.]

[...]

^бI. Część ogólna^б

W dalszym ciągu na czołowym miejscu zagadnień była sprawa likwidacji sabotaży oraz pacyfikacji powiatów najbardziej zagrożonych pożarami sabotażowymi. Akcja pacyfikacyjna przeprowadzona ze znaczną sprężystością w tu-tejszym Województwie powitana została z wielkim zadowoleniem nie tylko przez społeczeństwo polskie, ale i włościąństwo ruskie z wyjątkiem inteligencji, na którą akcja ta podziałała konsternująco. Ludność ruska z bardzo wielu gmin tych powiatów, gdzie akcję pacyfikacyjną przeprowadzono, dała swój wyraz zadowolenia i akceptowała energiczne pociągnięcia obecnego Rządu, w samorzutnie urządzanych przez nią wiecach publicznych, tudzież złożonych na ręce Starostów pisemnych deklaracjach lojalności, a wreszcie w wyraźnych żądaniach rozwiązania różnych stowarzyszeń społecznych ukraińskich, jak: Łuhów, Proświt, a nawet niektórych kooperatyw, uważając je za źródła zgnilizny i kuźnie antypaństwowych aktów.

[...]

^бII. Część szczegółowa^б

[...]

^бB. Polskie związki i organizacje społeczne^б

[...]

^бKasa Stefczyka^{a1}

Zarząd Kasy Stefczyka w Głęboczku pow. Borszczów uchwalił na posiedzeniu odbytym dnia 2 października br. udzielić miejscowym gospodarzom

¹ Каса Стефчика (*Kasa Stefczyka*) – форма неприбуткової ощадно-кредитної спілки, сформована на зразок спілок, заснованих Фрідріхом Райффайzenом. Ідею пере-ніс на польський ґрунт Францішек Стефчик, прізвищем якого назвали інституцію. Перший заснований ним кооператив постав у 1890 р. в с. Черніхові біля Кракова.

narodowości polskiej pożyczki w sumie łącznej 5000 zł – natomiast odmówił pożyczek Rusinom, motywując odmowę tym, że uprawiają robotę antypaństwową.
[...]

⁶Wiece protestacyjne⁶

W Podwołoczyskach dnia 5 października br. z inicjatywy Zarządu miejscowego Oddziału Strzeleckiego urządzony został wiec protestacyjny przeciwniemiecki i przeciwsabotażowy. Obecnych wiecowników – 300.

Sprawozdanie obejmujące całokształt akcji protestacyjnej z tutaj[szego] terenu przedłożę w najbliższym czasie.

[...]

⁶C. Sprawy wyznaniowe⁶

W czasie od 8 do 10 października br. biskup sufragan gr[recko]kat[olicki] ks. Buczko ze Lwowa jeździł po powiatach, w których przeprowadzana była akcja pacyfikacyjna i tam odwiedzał księży gr[recko]kat[olickich], u których były przeprowadzane rewizje i od nich zasięgał informacji, które jak się spodziewać tego można, stanowią podstawę do ewentualnej skargi tak na władze adm[inistracji] ogólnej, jak i organy P[olicji] P[aństwowej], względnie wojskowe, jako też do ewentualnej skargi do Ligi Narodów².

[...]

² Згадку про це знаходимо в щоденниках Євгена Онацького, який писав: «17 жовтня 1930 [року]. Дістав листа від Преосвящен[н]ого Ів[ана] Бучка з 12 жовтня:

Вельмиповажаний і Дорогий Пане Онацький!

Сердечно дякую Вам за ласкаву пам'ять. Також В[ельмишановній] Пані Добродійці, Пані Тещі і Насті щиро дякую за привіт. Митрополит теж дякує і поздоровляє. Ми дуже вдячні за Вашу статтю. Коли це можливо, прошу ще раз в імені Митрополита назвати невірним інтерв'ю польських газет.

У нас чисте пекло. Якраз вернув з об'їздки сел, знищених вандалами ХХ століття. Треба б Гомера, що б то все описати. Впрост не хочеться вірити, що це на яві, а не в сні. Деякі села так сплюндровані поліцією, а відтак військом, що, здається, ідеш по побоевищі. У селах Вербів, Голгочі, Мозолівка, Зарваниця пов[іту] Підгаєцького, Купчинці, Денисів (пов[іт] Тернопіль), майже немає хати з дахом. Дахи солом'яні порозшивані, дахи череп'яні порозбивані, дахи бляшані – потяті багнетами і сокирами. Ні одного вікна, ані навіть рам до вікон. У тих дірах, де вікна були, сторчать мішки, випхані соломою, бо вже досить холодно в нас. Люди ще досі криються в лісах, бояться вертати. Деякі втікають за Збруч. Священики, скатовані, борються зі смертю. Звичайно діставали по 200 бучків або кольб (прикладів крісових). Тяжко побитий о. Блозовський, катехит у Підгайцях, о. Содомора, парох у Вербові, о. Костюк, парох у Голгочах, о. Головинський, парох Зарваниці, о. Мандзій, парох у Богатівцях – усі пов[іт] Підгайці. Так само побиті селяни – найневинніші, а тільки тому, що свідомі українці. Очевидно, що при тім нищено добро. Образи, фортепіяни, столи, крісла порубано, начиння побите, харчі (мука, сир, масло, огірки, капуста) змішані до купи і поляті нафтою. Стіжки збіжжя розкидано. Підлоги позриваві. До того всього моральні знущання, яких може й Нерон, чи Діоклеціян не придумав би. Читальні, кооперативи, Нар[одні] Доми сплюндровані. Не знаю, чи дістанеться до Вас це моє письмо, тож пишу на разі

⁶Мniejszość narodowa⁶

Акція передвыборча в okresie sprawozdawczym stała u mniejszości narodowych prawie w zastoju. U Rusinów zastój ten tłumaczyć należy dwoma względami, a mianowicie: 1) o ile chodzi o blok ukraiński, to stosownie do instrukcji C[entralnego] K[omitetu] UNDO akcja wiecowa w obecnym okresie nie jest przewidziana i jak widać Pow[iatowej] Komitety do tego się stosują. Również akcja przygotowawcza, która miała być prowadzona poufnie, toczy się ospale. 2) psychoza, jaka powstała po akcji pacyfikacyjnej prz[y]tłumiła w ogóle działalność polityczną. Wybitniejsze jednostki ogarnęła panika przed spodziewanymi przez nich represjami i aresztowaniem, zaś na wsi wytwarza się taki nastrój, który po prostu wyklucza możliwość podjęcia szerszej akcji politycznej ze strony dotychczasowych partii politycznych. W wielu bowiem miejscowościach ludność ruska urządza wiece protestacyjne przeciw aktom sabotażo[wy]m i daje się u niej zauważyć wrogi nastrój do dotychczasowych przywódców. Ten stan rozumieją dobrze również koła ukraińskie, wśród których podnoszą się głosy, że wobec takich warunków ciężar akcji wyborczej złożyć trzeba będzie na barki duchowieństwa ruskiego.

[...]

⁶A. Rusini⁶

[...]

8) ⁶Varia⁶

Odruch ludności ruskiej przeciw aktom sabotażu zatacza coraz większe kręgi. Protesty przeciw tym aktom składają również gminy powiatów, które nie były objęte akcją pacyfikacyjną.

W okresie sprawozdawczym ludność ruska urządziła wiece protestacyjne w gminach Durdiakowce i Gusztyn w powiecie borszczowskim, w Słobodzie

загально, а відтак подам подрібні матеріяли. Варто б це подати до відома Римлян, що вважають ще й досі наших сусідів католиками. Я маю фотографії побитих і подертих образів святих. Очевидно, що священників побитих, чи арештованих далеко більше, як тих, що я їх назвав, бо я назвав тільки тих, що бачив на власні очі.

Свящ[еника] Мандзія били так: вперед по спині кольбами і нагаями. Коли він зімлів, водою його привели до пам'яті і перевернули горлиць. Один поліціант став ногами на груди, а інші били по животі і ногах, а по руках пробивали багнетом. Коли зімлів удруте, знову поляли зимною водою, а відтак виляли кип'яче молоко, яке варили для себе (поліціанти) і один баняк (казан) з бараболею гарячою. Відтак кинули на нього два столи і з тим відійшли. Подушки потяли, а пір'я пустили на вітер. Жінки священників битих мусіли лізти на стіжок і розкидати снопи.

Про о. Мандзія Ви певно читали в „Ділі“, що він помер. Це покищо неправда. Він ще жив. „Діло“ впало жертвою провокації – на те тільки, аби відтак „ПАТ“ міг проголосити світові, що всі вісті „Діла“ мають таку саму вартість.

Напишу більше. Сердечно здоровлю Вас і всіх домашніх.

Відданий Вам в Христі брат...». Див.: Є. Онацький, *У вічному місті. Записки українського журналіста рік 1930* (Буенос-Айрес 1954): 402–403.

Złotej w powiecie brzeżańskim, w Zaścianeczu w powiecie trembowelskim oraz w gminach Kupczyńce, Szlachcińce, Czartorja i Józefówka w powiecie tarnopolskim.

Oprócz tego gminy wysyłają delegacje do Starostów z wyrazami lojalności i zapewnieniem, że pragnieniem ludności jest chęć współpracy i zgodnego pożycia z narodem polskim.

[...]

AAN, Urząd Wojewódzki w Tarnopolu, sygn. 14, s. 56–58, 64–66, 68, 70. Kopia. Машинопис.

№ 35
[13 жовтня 1930]. Звіт посла Великої Британії
у Варшаві Вільяма Ерскіна
про військове питання у Польщі та збори
Польського стрілецького союзу у Львові

^aBritish Embassy
Warsaw^a
1st November, 1930

D. 15.

[...]

⁶8. Ukrainian Sabotage and the Rifle League⁶

The following has been published in the semi-official ^a“Polska Zbrojna”^a of October 26th, evidently largely for propaganda purposes:

A meeting of over 100 Regional Commandants of the ^aLwow^a Branch of the Rifle League was hold at ^aLwow^a on October 25th. The meeting was attended by General ^aPopowicz^a, G[eneral] O[fficer] C[ommanding] ^aLwow^a Corps District; Major ^aRusin^a, Deputy-Commander of the Rifle League; and Regimental Commanders from local garrisons.

During the meeting it was brought out that no acts of sabotage by the UWO (^aUkrainian^a Secret Military Organisation) were carried out in localities where there was a section of the Rifle League. Members of the League actively defended ^aPolish^a centres against attack and controlled the guards supplied by the villages. The League forms a strong defensive organisation in the Eastern districts, and the ^aPolish^a population, whatever may be their political views, are greatly interested in its development.

[...]

^aWilliam Erskine^a

NA, FO 371/14825. Копія. Машинопис.

№ 36
[13 жовтня 1930]. Звіт посла Великої Британії у Варшаві
Вільяма Ерскіна
міністрові закордонних справ Артурові Гендерсону
про перебіг розмови
з польським міністром закордонних справ
Августом Залеським

[...]

^бOctober 13, 1930^б

^{а-б}Confidential^{-б-а} [...]

^{г-и-г}[N 7003/274/55]^{-и-г}

No. 1.

^аSir W. Erskine to Mr. A. Henderson. – (Received October 13.)^{-а}

(No. 483.)

Sir,

^аWarsaw, October^{-а} 7, 1930.

^аWith^{-а} reference to my despatch No. 473 of the 30th ultimo, I have the honour to report that I called on M. Zaleski¹ to-day on his return from Geneva, and in the course of the conversation asked him how things were going in Eastern Galicia.

2. He replied that he thought the authorities were rapidly getting the better of the subversive forces at work and felt confident that the situation would soon become normal. The most satisfactory feature of recent incidents had been the helpful attitude of the Ukrainian peasants, who obviously disapproved of these acts of sabotage and had in many cases indicated the culprits and even assisted in their capture. He mentioned one instance in which they had closed the local co-operative institution which was run by a nationalist organisation and had gone so far as to throw down a statue of a Ukrainian poet. Their surprise had been great when they had been ordered by the Polish local authorities to reopen the co-operative and replace the statue. He practically admitted to me that this attitude was not due to any love for their Polish neighbours or for the Polish authorities, but to a sensible desire not to expose themselves to the danger of reprisals. These are probably isolated cases and no doubt M. Zaleski exaggerates the amount of help received from the peasants, but information which has reached me from independent sources confirms the statement that in general the peasants owning their land disapprove of such methods and that the acts of sabotage are mainly the work of young boys and secondary school students, egged on by their teachers. Priests of the Uniate Church

¹ Август Залеський (August Zaleski, 1883–1972) – польський політик, дипломат, міністр закордонних справ Польщі (1926–1932, 1939–1941), президент Польщі в еміграції (1947–1972).

do not appear to have had any part in it, though they may from cowardice have refrained from denouncing such action.

3. M. Zaleski went on to say that the Government had abundant proof that the subversive movement was being generously financed from Germany through Konowalec, who was the principal organiser of the campaign. Money was also coming from Russia. I have no reason to doubt these statements, but I think that a good deal of money is also received from Ukrainians in the United States and Canada.

4. It is not easy to understand why this campaign of arson and outrage should have broken out at the present time after years of comparative quiet in these districts, as so far as I am aware there has been no marked increase of inefficiency or oppressiveness on the part of the Administration. M. Zaleski, to whom I put this point, could only suggest that it took some time to organise action of this kind – an explanation which is not very convincing. Possibly subscribers in America are getting tired of contributing money for nationalist propaganda and are demanding visible results. Another explanation – and I think a more likely one – is that Poland's enemies abroad have become alarmed at the marked success which the Polish Government have lately had in dealing with the Ukrainians in Volhynia and with the White Russians and that they have therefore redoubled their activities in Eastern Galicia. There may also be a considerable amount of exaggeration in the accounts published. In view of the imminence of the election it is not unnatural that the Government should make as much as possible both of the campaign of terrorism and of the measures taken to repress it in the hope of influencing in their favour the Poles of Eastern Galicia, who have always said that Marshal Pilsudski's regime neglected their interests. There is in fact reason to believe that by no means all the cases of arson are to be attributed to Ukrainian nationalists, but that many of them are the work of Poles who wish to get the insurance money on crops which in present conditions are unsaleable. None the less it would seem that severe action by the authorities was absolutely necessary if only to prevent the Polish inhabitants from taking the law into their own hands with results infinitely more unpleasant for the Ukrainian population. How far the repressive action of the police – or the work of pacification as it is called by the Government – may have exceeded the necessary limits is another matter. It would not surprise me to learn that in many cases they have been unnecessarily heavy-handed and that their action may occasionally have been preventive rather than punitive. I have not at present sufficient information on which to form an opinion, but Mr. Savery, who is proceeding shortly to Eastern Galicia, will devote special attention to this point.

I have, &c.

^aWilliam Erskine^a

№ 37
[13 жовтня 1930]. Пастирський лист
українського греко-католицького Єпископату
в Галичині

^aПастирський лист¹ українського грецько-католицького Єпископату
в Галичині

Божою милостю і благословенням Св. Апостольського Престола^a
† ^aАндрей^a Митрополит Галицький,
† ^aГригорій^a Єпископ Станиславівський,
† ^aЙосафат^a Єпископ Перемиський,
† ^aНикита^a Єпископ Патарський,
† ^aГригорій^a Єпископ Пом[ічник] Перемиський,
† ^aІван^a Єпископ Пом[ічник] Львівський,
† ^aІван^a Єпископ Пом[ічник] Станиславівський.

^aДуховенству і вірним Галицької Провінції

Божий Мир і наше Архієрейське Благословення^a

Христова Церква що стоїть на сторожі Божої Правди і Божого Закону, все явно осуджує як морально злі всі поступки, що цьому законові противляться. Вона учить цього людей і в катихизмі і в проповідях і сповідальниці і всюди, де лише сягає її вплив і не залишає ніякої нагоди, щоби голосити правду та відводити людей від зла, а вести їх до добра.

Одначе, коли це конкретні злочини, яких допустився хто-небудь у даному місці і часі, за які горожанською властю потягнений до відповідальности, Церква тоді не забирає голосу, щоби всіми признаний вчинок злий, ще виразно осуджувати та щоби заявляти що ані церковна Власть ані вірні не солідаризуються з цим злочином. А не робить цього тому, бо це очевидна річ, сама собою зрозуміла, пливуча з основних засад християнства, що моральне зло є злом, і Церква із Своєї природи не може цього, що зле, вважати за добре і з ним солідаризуватися. Такі заяви понизили би Боже достоїнство Церкви.

На випадок конкретних злочинів Церква не потребує промовляти, але навіть промовляти й не може тоді, коли вислідження й укарання винних є в руках поліційної й судової власти, а заява духовної влади могла би й невинним причинитись до підозріння й обвинувачення, а може і незаслуженої кари.

¹ Конфіскований варіант надрукувала галицька преса. Див.: «Пастирський Лист Сімьох Галицьких Гр.-Кат. Владик», *Нова Зоря*, № 82 (26.X.1930): 1. Переклад *Пастирського листа* польською мовою з позначенням конфіскованих абзаців. Див.: AAN, MWRiOP, sygn. 928, s. 608–611.

³Тому до цього часу Ми мовчали, а якщо промовляємо нині, то робимо це тому щоби оминути більше лихо. Ті що мають в руках владу, явно твердять і підозрівають нас, що ми мовчанням солідаризуємося з підпольною акцією підпалів і так зв. саботажів, вони накидають нам відповідальність за все що діється в краю, та за злочини одиниць, яких ще не висліджено, – масово карають наш нарід.⁻³

В надії що наше слово причиниться до цього, щоби вернулись нормальні відносини в нашому краю, в надії, що тим стримаємо несправедливе карання невинних, відзиваємось до Вас – дорогі у Христі Браття, – цим пастирським посланням.

І Ми, Ваші Єпископи, і наше духовенство і Ви всі, що слухаєте голосу Христової Церкви і за ним ідете, ми всі від самого початку вважали й уважаємо роботу підпалів за морально злу, противну Божому Законові, а через це і нашому народові у високій степені шкідливу, тим більше шкідливу, що промощує дорогу комунізму.

Ми всі, що по християнськи думаємо і хочемо християнського життя, ми всі признаємо що так, як у випадках іншого беззаконня, таксамо й тут повинна рука справедливости досягнути винуватих. Одначе ми не можемо брати на себе відповідальности за одиниці чи революційні групи. Підпалачі й усякого роду заговірники, це люди, що слухають не голосу Христової Церкви, а тайних приказів якоїсь тайної влади. За їх діла (навіть у цих випадках, де винуватим мав би бути якраз український націоналіст, а не комуніст, реванжист, спекулант, чи провокатор) ми не можемо відповідати; вини за них не поносимо і за них ми не повинні бути карані.

³⁻¹Одначе з глибоким жалем і болем переживаємо події, з якими з точки справедливости ніяк не можемо погодитися. За винуватих, ще невисліджених, розтягається вину на весь нарід, на клир, на інтелігенцію, на селянство. Строго карається ціле населення побоями, контрибуціями, реквізиціями, навіть не питаючись про його вину. Карні експедиції ідуть до ряду сіл, де ані не було ніяких саботажів⁻¹, ані непослуху для влади – де навпаки люди зовсім спокійно і лояльно заховувалися. З глибоким сумом і жахом за будучність бачимо багато випадків де на превеликий жаль⁻¹ безправно уживається фізичної сили на нищення культурного й господарського дорібку людей або на знущання над безборонними і невинними людьми; навіть священників немилосерно в багатьох випадках били, не вагаючись перед народом так до краю понижати і топтати їх духовне достоїнство й авторитет.⁻¹

Ми вставлялися і у Воєвідствах і в Міністерствах, представляли і просили та маємо надію, що державна влада стримає та покарає безправства й надужиття. Маємо надію, що заверне з дороги масових репресій. Одначе не можемо поминути й нагоди цього Пастирського Листа, щоби не пригадати кому належить, слова св. Писма «правда і мир облобизастанься» (Пс. 84) – що там запанує мир і згода, де царитиме справедливість.⁻³

А тепер звертаємось, яко пастирі Христового стада, до Тебе, дорогий і многотрадальний наш Народе! Ми хотіли би передати Вам слова потіхи, які відповіли би Вашому горю. В тому горю, нам спільному «возведох очи мої в гори, отнюдуже прийде допомога моя; допомога моя од Господа Сотворшаго небо й землю». В Бозі і Його Христі, в Покрові Пречистої Діви наша надія. До молитви треба нам більше як колинебудь горнутися. З молитви черпати нам сили, щоби витривати в терпеливості, в спокою, розв'язі і християнському поведенні. Хай ніяка сила не зможе відірвати нас від св. Віри, під послуху для Божих заповідий і для св. Католицької Церкви, – а дні бурі перейдуть та не пошкодять нам.

На закінчення ще пару слів до Вас, наша молоде! Ви молоді літами, а почуваннями горячі. У Вас могутне почування любови до Вітчизни. Вона домагається діл, до діл взиває. Витривайте у службі цієї любови й не жалуйте жертв, але жертв таких яких вимагає народня справа у теперішній хвилі – жертв згідних з наукою Христа, з добром Народу.

Ми до краю обезсилені. Щоби прийти до себе, вернутись до здоровля і сили, нарід наш потребує щоденної, тихої, муравлиної, будуючої, продуктивної праці на всіх ділянках життя; потребує праці господарської, суспільної, культурно-просвітної, наукової; потребує католицької організації. Якже багато тут облогом лежить! У тій праці витривайте; до тієї праці приготуйтеся, беріться до неї всі молоді. Правда, теперішні обставини виїмково непригожі, але тим більше та праця так для нас конечно як саме життя.

В підпольну роботу не давайте нікому ввести. Злочину на Вас і на Вітчизні допускається той що відводить Вас від позитивної праці, а наклонює до конспірації. Працюйте явно для народу, підпорядковуючи усе цю Вашу працю Божому Законові. Родичів і старших не легковажте; навпаки, хай їх життєвий досвід та відповідальність перед суспільністю все доповнює і кермує в розвазі молоду й буйну Вашу ідейність.

Для упрощення Божого милосердя в тих тяжких обставинах, які переживаємо, запорядковуємо щоби кожний священик при кожній відправі св. Літургії додавав при ектенії мирній і сугубій по три прошення із служби «во время всенародня скорби», яку на осібній картці до цього послання залучається.

Благодать Господа Нашого Ісуса Христа і любов Бога Отця і причастіє Святого Духа най буде зі всіми вами. Амінь.

[†] Дано у Львові, в навечеріє Покрова Пречистої Діви Марії, дня 13 жовтня, 1930.[†]

† ^а Андрей^а Митрополит,
† ^а Григорій^а Єпископ Станіславівський,
† ^а Йосафат^а Єпископ Перемиський,

† ^аНикита^а Єпископ Патарський,
† ^аГригорій^а Єпископ Пом[ічник] Перемиський,
† ^аІван^а Єпископ Пом[ічник] Львівський,
† ^аІван^а Єпископ Пом[ічник] Станиславівський.
^аЗамітка редакції^а

Як відомо, польський суд у Львові сконфіскував цей Пастирський Лист.
Ми його подаємо в цілості, несконфіскований.

Америка, № 127 (1 листопада 1930): 2. Друк.

№ 38
[14 жовтня 1930]. Звіт старости
Грубешівського повіту
про ліквідацію Товариства «Рідна хата»

^aHrubieszowski Starosta Powiatowy^a
L:329/B.P.

Hrubieszów, dnia [14] października 1930 r.
Przedmiot: „Ridna Chata” – sprawozdanie z likwidacji

°Tajne°

Do L:539/B.P. z 6 X 1930 r.

Do
^aPana Wojewody^a
w
^bLublinie^b

W wykonaniu powyższego przedkładam następujące sprawozdanie:

Likwidację zgodnie z zarządzeniem Pana Wojewody [z dnia 6 X 1930 r. L.3231/B.P.] przeprowadziłem dnia 9 X 1930 r., rozpoczynając rewizję w filiach I kategorii, tj. wybitnie zaangażowanych w ruchu wywrotowym – już o godzinie 1-szej w nocy. Rewizję w filiach II kategorii, tj. ze względu na mniejszą żywotność, mniej ujawniających działalność wywrotową – przeprowadziłem w ciągu dnia 9 X br.

[...] Ogółem przeprowadzono szczegółowe rewizje w 15 miejscowościach na terenie powiatu u 65 osób łącznie z czterema kooperatywami, z których 54 osoby zatrzymano. [...] Ogółem więc przeprowadzono – 91 rewizji¹ na terenie powiatu w związku z likwidacją „Ridnej Chaty”.

Spośród 54 zatrzymanych w związku z likwidacją – po szczegółowym przejściu zakwestionowanego materiału i korespondencji – dnia 11 X br. – 52 osoby zwolniono, przekazując dwie osoby, u których ujawniono materiał kompromitujący – Sędziemu Śledczemu [...].

Stwierdzono charakterystyczny fakt, że we wszystkich filiach „Ridnej Chaty” znaleziona korespondencja i czasopisma były przeważnie z lat ubiegłych, tj. do końca roku 1929. Natomiast korespondencji [...] i czasopism z wyjątkiem kilku wypadków za rok 1930 nie odnaleziono. Również w książkach protokołu posiedzeń „Ridnej Chaty” stwierdzono, że protokoły te prowadzone były tyl-

¹ У звіті повітового коменданга поліції згадано 81 обшук. Див.: APL, Starostwo Powiatowe Hrubieszowskie, sygn. 84, k. 228.

² Слово викреслене.

ko do końca 1929 r., a w pojedynczych tylko wypadkach w początkach roku bieżącego, jakkolwiek „Ridne Chaty” funkcjonowały i odbywały się zebrania i posiedzenia członków do ostatniej chwili, także stale były prenumerowane czasopisma zbliżone ideologicznie do Sel-Rob „Jedności”.

O ile rozchodzi się o poprzednią działalność wywrotową filii „Ridnej Chaty” [...] stwierdzono następujące fakty:

- 1) Dnia 20 I 1930 r. z polecenia sekr[etarza] Pow[iatowego] Kom[itetu] Sel-Rob. „Jedność” i męża zaufania „Ridnej Chaty” w Czerniczynie – przeprowadzono zbiórkę na więźniów politycznych [...].
- 2) Na terenie „Ridnej Chaty” w Horyszowie-Ruskim [w] gm. Miączyn znajdującej się całkowicie pod wpływami KPZU były przeprowadzane periodycznie zbiórki na więźniów politycznych. [...].
- 3) Dnia 14 V 1929 r. na cmentarzu prawosławnym w Masłomęczu podczas tzw. „Prowody” (zaduszki) odbyła się zbiórka produktów, z których sumę uzyskaną po sprzedaży przeznaczono na więźniów politycznych. [...].
- 4) Dnia 24 VI 1929 r. pod adresem filii „Ridnej Chaty” w Modryńcu nadesłana została korespondencja, która zawierała pismo – odezwę nawołującą, by w gronie stowarzyszenia i między zaufanymi członkami przeprowadzono w sposób tajny zbiórkę na cele poparcia „Ukraińskiego Krajowego T[owarzystwa] Opieki nad Inwalidami” we Lwowie z nadmienieniem, że składki te przez władze administracyjne są zabronione.

Analiza ujawnionego materiału przy likwidacji, jak również analiza całej uprzedniej działalności 38 filii „Ridnej Chaty” na terenie powiatu – wskazuje, że „Ridna Chata” była tylko ekspozyturą Sel-Rob „Jedność”, a przez Sel-Rob „Jedność” ekspozyturą KPZU.

[...]

Jeżeli rozchodzi się o wrażenie obecne co do likwidacji „Ridnej Chaty”, to należy odróżnić społeczeństwo polskie i ludność ruską. Jeżeli rozchodzi się o społeczeństwo polskie, to jest ono całe z likwidacji zadowolone, uważa nawet, że likwidacja nastąpiła zbyt późno i że należało już ją przeprowadzić dawno. Jeżeli rozchodzi się o ludność ruską, to należy odróżnić młodzież pracującą czyn[n]ie w „Ridnej Chacie”, kooperatywach i Sel-Rob „Jedności” oraz ludność starszą. Młodzież ruska, pomimo że – jak ujawni[o]no podczas likwidacji – spodziewała się likwidacji, to jednak fakt likwidacji wywarł na nią przygnębiające wrażenie, wywołał niepokój i dość duży postrach. Młodzież ta według posiadanych danych spodziewa się jeszcze dalszych represji. Młodzież lojalniejsza uważa, że należało zlikwidować tylko te filie, w których podczas rewizji ujawniono materiał kompromitujący. – Jeżeli rozchodzi się o ludność starszą ruską – to ta z wyjątkiem poszkodowanych rewizją wyraża zadowolenie z likwidacji „Ridnej Chaty”, przypisując likwidację temu, że pracą „Ridnych Chat” kierowali Szczerbak i Makówka, którzy na tutejszym terenie są znani ze swoich wystąpień, a którzy wyrokiem Sądu Okr[ęgowego] w Lublinie zostali surowo

ukarani. – Na ogół można powiedzieć, że likwidacja wywarła wrażenie dobre i wywarła pewien wstrząs psychiczny wśród ludności ruskiej – dość korzystny dla państwowości polskiej.

Załączników 38³.

^aStarosta Powiatowy^a

[...]

[parafa podpisu] r-14 X-r [1930 r.]

APL, Starostwo Powiatowe Hrubieszowskie, sygn. 84, k. 223–227. Оригінал. Машинопис.

³ Додатків немає у справі.

№ 39
[16 жовтня 1930]. Копія листа
Міністерства закордонних справ у Варшаві
про виїзд консула Франка Савері
та кореспондента «Таймса» Баркера до Галичини

Odpis¹

^a-Ministerstwo
Spraw Zagranicznych^a
P.II.41.701/30

^{a-b}-Tajne^{b-a}

Консул англійський у Варшаві, п. Франк Савері, уїдає сіє 19 бм. на обїзд територіум Галіції Вшчодней в обрєбі воєвоўдztw Івовського, станіславовського і тарнопольського. Подрўж п. Савері ма очывісьце на целу запознаніє сіє вшчехстронне з мїєєсцовымі стосункамі. По поврочіє сівоім злўжы он офіцїалны рапорт Рїадовї англїєськїму. Вїоснї п. Савері одбїлї подобны обїзд кресў. В подрўжї обечней, як і в попередней товарышчї бєдзїє п. Савері, п. Баркер, кореспондент лондїньського «Times'a»².

¹ Копія листа, вїєєланого 16 жовтня 1930 р. з Міністерства закордонних справ у Варшаві до Посольства Республіки Польща в Лондоні.

² Згадуєчї про прїбуття до Галічїні консула Великої Британїї та кореспондента «Таймса», польськї преса писала:

«Przed kilku dniami bawił we Lwowie generalny konsul angielski w Warszawie p. Savery wraz z korespondentem „Timesa” sir Barkerem. Obydwaj goście angielscy interesowali się żywo sprawami naszego miasta i Małopolski Wschodniej w ogólności.

Dnia 21 b.m. na cześć gości wydali obiad pp. Wojewodowie Nakoniecznikow-Klukowscy, w którym oprócz Gospodarzy i gości uczestniczyli: wojewoda stanisławowski p. Jagodziński z żoną i dr Löwenherz.

Dnia 22 b.m. odbyła się w salonach dr. Löwenherzów herbata, na której byli obecni goście angielscy tudzież p. Wojewoda Nakoniecznikow z żoną, wojew[oda] Jagodziński, dow. O[kręgu] K[orpusu] VI gen. Popowicz z żoną, prezes Potworowski z żoną, starosta p. Eckhardt z żoną, starosta p. Wilamowski z żoną, pułk[ownik] Koc, prezydent Sądu Apel[acyjnego] dr Wójcicki, prezes Izby Skarbowej Polak, prez[es] Prachtel-Morawiański, prez[es] dr Hamerski, prez[es] Moszoro, ks. prof. Szydelski, redaktor Mejbaum, mecenas Nowak-Przygodzki, prezes Zw[iązku] Kupców p. Litwinowicz, dr Z. Stroński, dyr. Weintraub, dr Ruff, dyr. Süßer, dr Brzeski, prof. Mendys, Kirschner i in.

W czasie przyjęcia panował miły i swobodny nastrój towarzyski, tak że goście angielscy ze szczerym żalem opuszczali gościnne salony pp. Löwenherzów, zapewniając iż wywożą ze Lwowa miłe dla siebie wspomnienie». Див.: «Mili goście angielscy we Lwowie», *Słowo Polskie*, nr 294 (26 października 1930): 5. Наступного дня на шпальтах того самого часопису повідомлялося:

«Stanisławów, 25 październik] (PAT) Dnia 25 b.m. udał się poseł angielski Savery i red. Barker do Jaremcza i Tatarowa, w towarzystwie wojewody stanisławowskiego, Jagodzińskiego. Na terenie powiatu nadworniańskiego towarzyszył im również starosta Sokół.

Obaj ci panowie są bardzo dobrze i od dłuższego czasu obznajmieni³ z wewnętrznymi stosunkami Polski, które studiują od kilku już lat. Obaj władają dobrze językiem polskim. Z dotychczasowego ich zachowania się doszliśmy do przekonania o ich bezstronnej życzliwości dla spraw polskich. Obserwacje ich i spostrzeżenia z tej podróży, które będą stanowiły podstawę dla jednego do urzędowego raportu, a dla drugiego do szeregu korespondencji w jednym z najpoważniejszych pism traktujących sprawy międzynarodowe, mają dla nas oczywiście duże znaczenie i dlatego pragnąłbym, ażeby w podróży swojej doznali ułatwień i uprzejmości. Obaj są ludźmi poważnymi, a zwłaszcza p. Savery jest wyrobionym, wysokiej klasy urzędnikiem politycznym, pełnym taktu i umiaru. Będąc od szeregu lat w Polsce, zna on oczywiście wiele osób i w objeździe swym będzie niewątpliwie z nimi nawiązywał i utrzymywał bezpośredni kontakt.

Ponieważ p. Savery zawiadomił mnie pisemnie o swym wyjeździe, który odbywa w porozumieniu i z upoważnienia Ambasadora angielskiego, korzystam z tego, ażeby o tym zawiadomić Pana Wojewodę i prosić Go o łaskawe zajęcie się pp. Savery i Barkerem i udzielenie im pomocy, o jaką mogliby się do Pana Wojewody zwrócić. Wołę ten otwarty wyjazd i szczerą chęć poznania stosunków na miejscu przez ludzi inteligentnych i życzliwych, niż pisanie przez nich raportów przy biurkach w Warszawie, opartych na pokątnych, z nieznanym nam źródłem otrzymanych materiałach.

Wyjazd do Wsch[odniej] Galicji właśnie obecnie jest tylko zbiegiem okoliczności i nie należy go łączyć bezpośrednio z ostatnimi wypadkami, gdyż planowany był on od dłuższego czasu i jest drugą częścią podróży odbytej wiosną na kresy.

Odpis niniejszego pisma przesyłam do wiadomości Ministerstwa Spraw Wewnętrznych.

^a-Minister^a

Otrzymują:

w z[astępstwie] [-] Wysocki⁴

P[anowie] Wojewodowie Lwowski, Stanisławowski i Tarnopolski. W odpisie

Min[ister] Spraw Wewnętrznych i Poselstwo RP w Londynie

[...]

PISM, A.12 P23/1, s. 24–25. Копія. Машинопис.

Szczególną uwagę zwrócili goście na sprawy gospodarcze i podziwiali piękną okolicę. Po powrocie do Stanisławowa udali się goście do p. wojewody, a następnie odbyli konferencję z gr[eco]kat[olickim] biskupem Latyszewskim oraz prezesem Okręg[owego] Urzędu Ziemskiego, p. Chamcem. Jutro rano pp. Savery i Barker wyjeżdżają na teren województwa tarnopolskiego». Див.: «Konsul angielski i redaktor „Times’a” w Stanisławowie», *Słowo Polskie*, nr 294 (27 października 1930): 4.

³ Так у документі. Має бути: *obeznani*.

⁴ Альфред Висоцький (Alfred Wysocki, 1873–1959) – польський юрист і дипломат, заступник міністра закордонних справ Республіки Польща (1928–1930).

№ 40
[16 жовтня 1930]. Інформаційно-пропагандивна
інструкція МЗС у Варшаві
для працівників польських дипломатичних установ
про ліквідацію саботажної акції

Ministerstwo Spraw Zagranicznych
Departament Polityczny
Wydział Prasowy
P.VI. 314/I/930

Warszawa, dnia 16 października 1930 [r.]

Ministerstwo Spraw Zagranicznych przesyła w załączeniu materiały informacyjne w sprawie likwidacji akcji sabotażowej w Małopolsce Wschodniej.

e-[...]^e

(-) Z. ^aHładki^a

w z[astępstwie] Naczelnika Wydziału Prasowego

[...]

Odrodzenie Polski w granicach, uznanych traktatami międzynarodowymi, wywołało u jej sąsiadów z Zachodu i Wschodu tendencje oddziaływania w kierunku negatywnym, a więc utrudniania Polsce konsolidacji wewnętrznej. Stosunkowo najłatwiej podatną dla tego rodzaju oddziaływań była ze zrozumiałych względów Małopolska Wschodnia, jako niedawno jeszcze teren walk polsko-ukraińskich, wywołanych zbrojną akcją ukraińską we Lwowie w listopadzie 1918 r. Rany, zadane wówczas społeczeństwom obu narodowości: polskiej i ukraińskiej, wymagały dla zupełnego ich zabliznienia dłuższego okresu spokoju, harmonijnego współzycia i wytworzenia warunków dla wspólnej pozytywnej pracy, tym bardziej, iż jest rzeczą jasną, że walka zbrojna ukraińsko-polska musiała doprowadzić do pewnego zaognienia stosunków narodowościowych na omawianym terenie. Tymczasem od zewnątrz są podejmowane stale próby podsycania antagonizmów narodowościowych polsko-ukraińskich. Elementy ukraińskie, niezadowolone z nowego układu stosunków powojennych, znalazły przyjazne schronienie w państwach ościennych i utworzyły tam oficjalne ośrodki organizacji rewolucyjnej pod nazwą: „Ukraińska Wojskowa Organizacja”, której działalność, nie znajdując w terenie warunków do wytworzenia szerszych ram pracy rewolucyjnej, idzie w kierunku utrzymywania stosunków narodowościowych w Małopolsce Wschodniej w stanie ciągłego podniecenia i w tym celu posługuje się akcją dywersyjno-terrorystyczną.

UWO pracuje i na innym jeszcze odcinku. Szereg wykrytych i zlikwidowanych w ostatnich latach olbrzymich afer szpiegowskich na rzecz jednego z państw ościennych, uwypukla dostatecznie rolę i właściwy charakter tej organizacji. Że UWO nie przebiera [...] w metodach zdobywania środków

materialnych dla swej działalności „rewolucyjnej”, świadczy również ten fakt, (iż szef organizacji – Eugeniusz Konowalec) w akcji zbiórkowej na rzecz UWO wśród emigracji ukraińskiej w Ameryce ukryto właściwy jej cel – a wysunięto jako pretekst pomoc dla Ukraińskiego Domu Inwalidów we Lwowie¹.

Jest charakterystycznym, że w nikłej na ogół działalności UWO znaczne natężenie akcji następuje dopiero od sierpnia 1930 r., kiedy zaczynają się mnożyć wypadki podpażeń prywatnego majątku i dobytku polskiego, a nie państwowego. Gdy w ciągu całego roku miało miejsce ogółem 29 wypadków sabotażowych (w tym 6 wypadków przecięcia drutów telefonicznych) – to w sierpniu zanotowano takich wypadków już 55, a we wrześniu – 90. Cyfry powyższe mówią same za siebie. Komuś w okresie tych dwóch miesięcy zależało na niszczeniu prywatnego dobytku ludności polskiej, ażeby wywołać wstrząs wśród obu narodowości, tj. polskiej i ukraińskiej.

Rozpatrując materiał dochodzeń policyjnych należy stwierdzić, że materiału ludzkiego do wykrywania tych aktów sabotażowych dostarcza odpowiednio urobiona młodzież, przeważnie z różnych organizacji sportowych.

Stwierdzić należy, iż do takiego stanu rzeczy przyczyni[ły] [...] się [...] się poza czynnikami wywrotowymi i inne jeszcze momenty, a więc z jednej strony okoliczność, iż pewna grupa posłów i senatorów Ukraińców, korzystając z prawa nietykalności poselskiej rozwinęła w okresie piastowania swych mandatów niezdrową działalność wiecowo-propagandystyczną o tendencjach antypaństwowych, ugruntowanych na rozbudzeniu nienawiści narodowościowej, z drugiej zaś strony – prasa ukraińska, będąca wyrazem opinii ukraińskich sfer politycznych, zupełnie nie reagowała od samego początku na mnożące się w sposób zastraszający pożary, co mogło być przyjęte jako milcząca aprobata rozwoju wydarzeń. Dopiero w dn. 11 IX br., a więc już po oświadczeniu czynników oficjalnych, iż są one zdecydowane użyć surowych środków dla zlikwidowania akcji UWO, wypowiedziało się „Diło” krytycznie pod adresem UWO, a i to biorąc równocześnie w obronę „ideową” stronę sprawców podpażeń.

Czynniki rządowe wyczekiwały wyraźnego stanowiska w tej sprawie ukraińskich autorytatywnych sfer politycznych, kiedy to nie nastąpiło, przystąpiły do likwidacji omawianej akcji UWO przy równoczesnym unieszkodliwieniu tych elementów, które, korzystając z pewnych przywilejów i z[e] swego stanowiska, wprowadzały ferment w stosunkach narodowościowych na terenie Małopolski. Obok b[yłych] posłów i senatorów, oskarżonych o działalność antypaństwową, aresztowano szereg osób z inteligencji ukraińskiej, co do których

¹ 1 вересня 1920 р. Самаритянська секція Українського горожанського комітету у Львові започаткувала створення Українського дому інвалідів. Приміщення для закладу на 25 ліжок надало товариство «Дністер». Згодом зродилася ідея побудови для Українського дому інвалідів окремого будинку. Для цього у 1920-х рр. почали збирати пожертви. На межі 1920-1930-х рр. збирання коштів надалі тривало серед української еміграції. Див.: «Як на прощу», *Свобода*, № 197 (24 серпня 1928): 2.

na podstawie znalezionych materiałów wybuchowych i propagandowych można stwierdzić kontakt i współdziałanie z akcją UWŃ.

Przeprowadzona akcja pacyfikacyjna wykazała, że szerokie masy ludności ukraińskiej nie miały i nie chciały mieć nic wspólnego z działalnością UWŃ, a nieliczne wypadki biernego ustosunkowania się do podpałów były wynikiem dezorientacji i małego wyrobienia społeczno-politycznego. Szereg faktów dowodzi (uchwały w gminie), iż ludność ta samorzutnie likwiduje organizacje i instytucje, które pod pokrywką pracy społecznej usiłowały rozszerzać w terenie wpływy UWŃ i hasła antypolskie, oraz wynosi rezolucje całkowitej lojalności względem Rzeczypospolitej, potępiając wszelkie poczynania ukraińskich elementów rewolucyjnych.

Sama akcja pacyfikacyjna trwała ogółem 2 tygodnie i została uwieńczona całkowicie dodatnim wynikiem. Sztab UWŃ został rozbity, akcja sabotażowa zlikwidowana, ujawnieni, w czasie wielu rewizji, współpracownicy UWŃ – aresztowani.

Alarmy idące od strony szowinistycznych kół ukraińskich operujące kłamliwymi i zgoła fałszywymi informacjami, mają swe istotne źródło w nowo-wytworzonej dla nich sytuacji, w której zaznacza się gwałtowne kurczenie się ich stanu posiadania i wpływów w masach. Należy przy tym stwierdzić, iż to ostatnie zjawisko jest raczej wynikiem reakcji samej ludności ukraińskiej, która w akcji pacyfikacyjnej znalazła moralny punkt oparcia.

Jakieś nadużycia, o których głośzą pewne czynniki zagraniczne nie miały miejsca, a kłamliwe te insynuacje są obliczone wyłącznie na zainteresowanie w sensie negatywnym dla Polski tych polityków zagranicznych, którzy nie są zorientowani w istotnym stanie rzeczy.

Należy zauważyć, iż w rozwoju działalności sabotażowej na terenie Małopolski nie były bezczynne i elementy komunistyczne, co dowodzi, iż sytuację wykorzystano i na rzecz naszych sąsiadów ze Wschodu, którzy znajdując się sami w bardzo trudnych warunkach natury wewnętrznej na Ukrainie, pragnęli odwrócić uwagę od siebie i przenieść ją na pobliski teren Małopolski Wschodniej.

W końcu należy jeszcze kilka słów powiedzieć o niejakim dr. Wasylu Panejko², który do poszczególnych przedstawicieli państw zagranicznych rozesłał alarmujące telegramy i w czasie obrad tegorocznego kongresu mniejszościowego rozdawał broszurę pod tytułem: „Le Calvaire d'un Pexple”, wydaną rzekomo przez parlamentarny klub ukraiński w Warszawie. Zarówno telegramy, jak i broszura są zbyt przejryste. Autorem nie tyle idzie o sytuację w Małopolsce, jak starają [się] dowiedzieć, że Polska nie wykonuje traktatów, a nieudolna Liga Narodów toleruje gwałty polskie nad ludnością ukraińską.

² Василь Панейко (1883–1956) – український дипломат і журналіст; головний редактор щоденної газети «Діло» (1912–1918), у 1918 р. – державний секретар зовнішніх справ ЗУНР.

Pod względem politycznym Panejko przedstawia typ człowieka, który w swych orientacjach przechodził wręcz sprzeczne ze sobą skrajności. Jako redaktor polityczny „Diła” w okresie wojny był zwolennikiem kierunku monarchistycznego. Po wyjeździe do Wiednia wszedł w bliski kontakt z dr. Petruszewiczem³ i został przezeń wysłany jako delegat⁶ ZUNR⁶ na konferencję pokojową w Paryżu, gdzie występował jako nieprzejednany wróg Rosji. Wkrótce potem zmienił on swą orientację tak radykalnie, iż nawiązuje ścisły kontakt z oficjalnym przedstawicielem Denikina⁴ i pod jego wpływem dr Petruszewicz⁵ wydaje rozkaz ukraińskiej armii galicyjskiej, znajdującej się wówczas na Ukrainie, przyłączenia się do armii Denikina (fakt ten ogólnie znany pod nazwą „zdrady UHA”). W r[oku] 1924 staje się znów Panejko zwolennikiem ukraińskiego programu autonomicznego w Polsce i na zaproszenie p. Włodzimierza Baczyńskiego obejmuje redakcję „Diła”, którą jednak wskutek swych moskalofilskich tendencji musi wkrótce porzucić i wyjeżdża do Paryża. W r[oku] 1927 wchodzi Panejko w porozumienie z UNDO. Jest stałym korespondentem „Diła” w Paryżu, lecz jako skompromitowany w społeczeństwie ukraińskim podpisuje swe artykuły pseudonimem W. Lewicki. Niemal równocześnie współpracuje Panejko z redakcją filozoficznego wydawnictwa „Nowi Szlachy”⁶ we Lwowie i „Ukraińskij Wistnyk” w Paryżu⁷. Dalszym etapom działalności Panejki jest jego żywy udział w kongresach mniejszościowych. Z polecenia Prezydium UNDO przystępuje Panejko do Związku Dziennikarzy Mniejszościowych i zostaje prezesem tego Związku, jak również kierownikiem biura prasowego kongresów mniejszościowych. W ostatnim czasie nawiązał Panejko kontakt z b[yłym] hetmanem Skoropadskim, który należy do mało wpływowej loży masonskiej „Narcyz”⁸. Panejko posiada szerokie stosunki w[e] francuskich kołach dziennikarskich oraz w kołach zbliżonych do paryskiego Ministerstwa Spraw Zagranicznych. Ma on również dostęp do „Toms”⁹.

AAN, Delegacja RP przy Lidze Narodów, sygn. 264, s. 201–207. Kopія. Машинопис.

³ У документі помилка: *Petruszowiczem*.

⁴ Антон Денікін (1872–1947) – російський військовий діяч, генерал-лейтенант, один із лідерів Білого руху та головнокомандувач Збройних сил Півдня Росії (1918–1920).

⁵ У документі помилка: *Patruszewicz*.

⁶ «Нові шляхи» – літературно-науковий, мистецький і громадський місячник, виходив у Львові в 1929–1932 рр. за редакцією Антона Крушельницького.

⁷ Інформація неточна. Насправді йдеться про «Українські вісти» – двотижневик, орган Союзу українських громадян у Франції, який виходив у 1926–1929 рр. у Парижі.

⁸ Верховний і Правлячий капітул «Нарцис» – ложа з’явилася в Україні в 1912 р., призначена для масонських робіт 4–6 ступенів. Під її керівництвом діяли масонські ложі у Полтаві («Кирило і Мефодій») і Києві («Північне сяйво»).

⁹ Помилка в назві. Йдеться про «Le Temps» – один із найважливіших французьких щоденників, який виходив у Парижі в 1861–1942 рр.

№ 41
[18 жовтня 1930]. Тижневий ситуаційний звіт
Тернопільського воєводи № 42
за період від 11 до 18 жовтня 1930 року

Wojewoda Tarnopolski
L: 942/Taj.

Tarnopol, dnia 18 października 1930 [r.]
a-б-Тайне!^{б-а}

^бТыgodniowe sprawozdanie sytuacyjne nr 42^б
za czas od 11 do 18 października 1930 [r.]

[...]

^бIV. Stan bezpieczeństwa^б

W okresie sprawozdawczym stan bezpieczeństwa na terenie Województwa był w zupełności zadowalający.

Z popełnionych przestępstw na wzmiankę zasługują następujące:

Dnia 6 bm. Zofia Szklarska, żona Dmytra, zamieszkała w Kadłubiskach, pow. Brody, w czasie przeprowadzenia u niej przez P[olicję] P[aiństwową] rewizji domu i zabudowań, dopuściła się występku zbiegowiska publicznego, w ten sposób, że wybiegłszy na ulicę, poczęła¹ krzyczeć: „Gwałt, ludy ratujcie, rabiwnyky napały na mij dim i rabujut”. Gdy będący w służbie posterunkowy Mielnicki usiłował zaprowadzić ją do mieszkania, wymieniona w czasie szamotania się z nim, wybiła mu cztery zęby i w dalszym ciągu krzyczała: „Czekajcie, szcze tak ne bude, tiszte sia worożenki, my wże ne jednych perebuły, to i was pereżyjem”. Szklarska za wywołanie zbiegowiska publicznego, ciężkie uszkodzenie ciała i za opór władzy została doniesiona² do Sądu Powiatowego w Brodach.

[...]

Dnia 8 bm. w Borkowie, pow. Podhajce, aresztowany został niejaki Furdej Euzebiusz, jako jeden ze sprawców podpalenia zabudowań kolonisty Rudna w Bokowie, sterty pszenicy na szkodę Józefa Bauma w Rudnikach, pow. Podhajce i trzech stert siana również na szkodę Bauma w Łysej, pow. Podhajce. W czasie przesłuchania Furdej zeznał, że podpaień dokonał jako członek bojówki UWО, przy czym zeznał, że bojówka ma w lesie ukrytą broń. Gdy Furdeja zaprowadzono do lasu celem wskazania, gdzie ukryta jest broń, tamten rzucił się do ucieczki. Ponieważ na wezwanie eskortującego go szeregowego 9 pułku ułanów nie zatrzymał się, tenże użył broni i Furdeja zastrzelił.

Naczelnik gminy w Korszyłówce, pow. Skałat, Maksym Lubianecki [otrzymać] miał przed kilkoma dniami list anonimowy z pogrózkami. Ponieważ

¹ Так у документі. Має бути: *zaczęła*.

² Так у документі. Має бути: *doprowadzona*.

Lubianecki jest Rusinem, przeto zachodzi podejrzenie, że autorem listu był również jakiś działacz ruski, by tym sposobem wykazać, że Polacy wywierają na nich presję w kierunku wyborczym. Dochodzenia celem wykrycia autora tego listu są w toku.

Treść listu jest następująca:

„Zapowiadam Wam Panie naczelniku Lubianecki, jeżeli nie przejdzie jedynka we wsi Korszyłówka, to spodziewajcie się zapłaty z ramienia stowarzyszenia legionów polskich, ale nie tylko my sami, lecz cała komisja składająca się z członków wsi Korszyłówka, bo my wiemy każdego po imieniu, to dostanie każdy taką samą porcję, jak i Wy. Po otrzymaniu tego zapowiedzi zwołajcie całą komisję i przedłużcie im nasze zagrożenie niech wszystkich sił dokładają aby to wypełnić. Za niewykonanie tego kara następuje w czerwonych języczkach. Kreślimy się”.

W nocy z 11 na 12 bm. w Stryjówce, pow. Zbaraż, niewyśledzeni dotychczas sprawcy posmarowali błotem pomnik wystawiony ku czci poległych tam żołnierzy polskich. Dochodzenia za sprawcami w toku.

⁶Pożary:⁶

W okresie sprawozdawczym zanotowano pożarów przypadkowych 2 na szkodę 3510 zł, pożarów wskutek podpalenia z zemsty 2 na szkodę 3194 zł, pożarów spowodowanych przez dzieci 1 na szkodę 900 zł.

Ponadto zanotowano jeden pożar wskutek podpalenia celem uzyskania premii asekuracyjnej. Szkoda wyrządzona tym pożarem wynosi 800 zł.

[...]

AAN, Urząd Wojewódzki w Tarnopolu, sygn. 12, k. 317, 320–321v. Kopія. Машинопис.

№ 42
[18 жовтня 1930]. Тиждневий ситуаційний звіт
Тернопільського воєводи № 14
за період від 12 до 18 жовтня 1930 року

Wojewoda Tarnopolski
L:939/Taj.

Tarnopol, dnia 18 października 1930 [r.]
a-б-Tajne!^{б-а}

^бТыgodniowe sprawozdanie nr 14^б
z ruchu polityczno-społecznego oraz narodowościowego
za czas od 12 do 18 października 1930 [r.]

[...]

^бII. Część szczegółowa^б

[...]

^бC. Sprawy wyznaniowe

Greckokatol^б[icyzm]

W dniach 9 i 10 października 1930 [r.] przebywał w powiecie tarnopolskim ks. biskup Buczko ze Lwowa, który pod pozorem kanonicznej wizytacji przeprowadzał wywiad w sprawie rzekomego pokrzywdzenia ludności ruskiej przez ekspedycje karne. W Tarnopolu bawił on u księdza Gromnickiego.

Agitację wyborczą na rzecz UNDO uprawia z ambony ks. Piotr Iwachów, gr[ecker]kat[olicki] proboszcz w Zarudziu. Przemawia[jąc] on do swych parafian w tym duchu, by Rusini nie straszili się ekspedycji karnych i niezłomnie trwali w swych „ukraińskich organizacja[ch]”, a przy wyborach oddali głos na listę „Ukraińskiego Białoruskiego Bloku Wyborczego”.

[...]

^аMniejszość narodowa^а

[...]

^бA. Rusini^б

[...]

^б3) Życie kulturalno-oświatowe^б

Na polu oświatowym panował w dalszym ciągu zastój. Miejscami wśród ludności ruskiej objawia się niechęć do Proświty, którą członkowie sami likwidują.

W powiecie podhajeckim rozwiąza[ni]li członkowie Czytelnię Proświty w Sławie[n]tynie, w powiecie zaś zbaraskim w miejscowościach Pieńkowce, Medyń, Skoryki i Klebanówka.

Ludność zaś gminy Leśniki w powiecie brzeżańskim wycofała dzieci z „Ridnej Szkoły” w Brzeżanach i zapisała do miejscowej szkoły państwowej, do której wpisano 90 dzieci.

^б4) Życie gospodarcze^б

Działalność instytucji gospodarczych była bardzo słaba, a to na skutek wytworzonej psychozy wśród chłopów ruskiego, który zaczyna się odnosić biernie

do kooperacji. W niektórych powiatach Rusini zapowiadają zniesienie kooperatyw. W powiecie zbaraskim przeprowadzono likwidację kooperatyw w Skorykach, Klebanówce i Medynie.

[...]

6) ⁶Życie sportowe⁶

Działalność ruskich stowarzyszeń sportowych jak Łuh i Sokił był[a] niemal kompletnie w zastoju. Niektóre Towarzystwa przeprowadzają samorzutnie swą likwidację. I tak w okresie sprawozdawczym zlikwidowały się same towarzystwa Sokił w Ubiniu, pow. Kamionka Strum[ilowa,] w Sławentyńce i Hnilczu, pow. Podhajce, w Korszyłówce, pow. Skałat, w Lubiankach Niższych i Roznoszyńcach w powiecie zbaraskim, a ponadto w tym samym powiecie rozwiązały się towarzystwa Łuh w Koszlakach, Nowemsiele i Krasnosielcach. Również tow[arzystwo] Łuh rozwiązało się w Żukowie i Poruczynie, pow. Brzeżany.

7) ⁶Sprawy wyznaniowe⁶

Gr[ecko]kat[olicki] proboszcz w Zarudziu, pow. Tarnopol, ks. Piotr Iwachów wygłosił ostatnie kazanie o treści politycznej, wzywając ludność, by nie dała się przerazić „ekspedycjami karnymi”, lecz by pozostała wierna swym organizacjom i oddała głosy przy nadchodzących wyborach na listę bloku ukraińskiego.

Aczkolwiek z jednej strony koła ukraińskie polityczne podnoszą, że ciężar akcji wyborczej będzie musiał spaść na barki kleru ruskiego, to jednak zauważa się wśród kleru ruskiego pewnego rodzaju powolne wycofywanie się z życia politycznego, względnie bierność polityczną. Gdyby kler ruski rzeczywiście wycofywał się z życia politycznego, to wpływy UNDO na wsi doznałyby bardzo silnego osłabienia, uspokojenie natomiast wsi mogłoby przybrać charakter trwały.

8) ⁶Varia⁶

Odruch ludności ruskiej przeciw aktom sabotażowym oraz przeciw ukraińskiej polityce podburzania przeciw Państwu – trwa w dalszym ciągu i obejmuje coraz to nowe gminy oraz powiaty, które znalazły się poza sferą akcji pacyfikacyjnej. Niemal we wszystkich powiatach ludność ruska wysłała delegacje do Starostów z deklaracjami lojalności. Pod wpływem stanowiska ludności ruskiej rozwiązują się same ruskie stowarzyszenia oświatowe, sportowe i gospodarcze, co szczegółowo uwidocznilem pod właściwymi nagłówkami. Niezależnie od tego ludność ruska urządza zebrania protestacyjne, na których uchwała rezolucje potępiające akty sabotażu i głoszące lojalność oraz hołd dla Najwyższych Dostojników Państwa. W okresie sprawozdawczym takie wiecze odbyły się w Łosiaczu i Cyganach w powiecie borszczowskim, w Stupkach, Stechnikowcach, Szlachcińcach, Ihrowicy i Ostrowie w pow. tarnopolskim, w Zubowie i Dołhem w powiecie trembowelskim oraz w Zborowie pod przewodnictwem miejscowego gr[ecko]kat[olickiego] proboszcza.

[...]

№ 43
[20 жовтня 1930]. Звіт посла Великої Британії у Варшаві
Вільяма Ерскіна
міністрові закордонних справ Артурові Гендерсону
про різницю у ставленні
до пацифікації польського міністра
Августа Залеського
та митрополита Андрея Шептицького

[...]

^бOctober 20, 1930^б

^{а-б}Confidential^{б-а}

^аSection^а 4

^{г-и}[N 7191/274/55]^{г-г}

No. 1.

^аSir W. Erskine to Mr. A. Henderson. – (Received October 20)^а

(No. 494)

^аSir,

Warsaw, October^а 15, 1930.

^аWith^а reference to my despatch No. 483 of the 7th instant, I have the honour to report that the Ministry of the Interior has issued an official statement with regard to the situation in Eastern Galicia. This statement is declared to be intended to put a stop once and for all to rumours, hostile to Poland, which are being spread in other countries and have reached both London and New York.

2. Statistics are quoted to show that the Ukrainians take a large part in autonomous administrations; that a large number of new dwellings for the local population have been constructed; that much land which was recently fallow is now all under cultivation; and that not only have a very large number of co-operatives been started, but also that large credits have been afforded to them. Figures are also given to prove that education is allowed in both Ukrainian and Polish, and that Ukrainian fêtes, concerts and plays are permitted to take place.

3. With regard to the acts of sabotage, stress is laid on the part played by so-called sporting associations, including the local boy scouts, who are not recognised by the International Union of Scouts, as they refuse to take an oath of loyalty to the State to which they belong. Emphasis is also laid on the youth of the persons indulging in acts of sabotage.

4. It is declared that the action of pacification has now been finished and that the police have been withdrawn.

5. The statement also adds that, as the leaders of the Ukrainian groups have found their popularity waning amongst the local population, they have tried to gain favours from abroad. In this connexion attention is drawn to the recent minorities congress at Geneva and to the activities of Panejko (see your despatch No. 415 of the 22nd July), who is described as being an old officer of General

Denikin's army who fought against the Ukrainian army of Petlura, and who is said to have sent to the leading statesmen and journalists of Europe a telegram containing absolutely fantastic statements concerning the alleged oppression of Ukrainians in Poland.

6. A few nights ago, at a reception given by M. Zaleski in honour of the delegates attending the International Congress for the Suppression of the White Slave Trade, he introduced me to Mgr. Szeptycki, the Uniate Archbishop of Lwow, with whom I had some conversation. He described the situation as deplorable, and said that the work of "pacification," far from being completed, was only beginning. He had just learnt of the death of one of his priests as the result of his treatment by the Polish police, and the heavy-handed repression which was being carried out must inevitably embitter still further relations between the two races. Shortly afterwards, M. Zaleski, who had no doubt guessed the nature of our conversation, came up to me and began to speak of Mgr. Szeptycki. He said that he had found him very vague in his statements. He had recounted a number of alleged atrocities by the police, including the beating of a Uniate priest referred to above, but had been unable in a single instance to give him the details as to names, dates and places, which his Excellency had asked for in order to have the cases enquired into. He gave him the impression of merely repeating reports spread by Ukrainian propagandists without having made any attempt at verification. Mgr. Szeptycki, who is a member of a well-known Polish family, is generally regarded as a high-minded, if not particularly intelligent, prelate, who is genuinely anxious to promote harmony between the two races, though by some of the more narrow-minded Poles he is, of course, looked upon as a traitor to the Polish cause. He is an enthusiastic believer in the mission of the Uniate Church to bring the Russian Orthodox Church into communion with Rome, and I believe that this rather than any special sympathy for the Ukrainian cause was his reason for joining the former Church. It might thus be thought that he would be unlikely to exaggerate the misdeeds of the Polish authorities. On the other hand, it may well be that as a Pole he I regarded with certain amount of suspicion by the majority of his Ukrainian priests and their flocks, and that in order to retain his influence he is tempted to espouse the Ukrainian cause more strongly than would otherwise be the case.

I have, &c.

^aWilliam Erskine^a

NA, FO 317/14827; NA, FO 417/27. Машинопис.

№ 44
[20 жовтня 1930]. Інструкції
Міністерства закордонних справ у Варшаві
щодо протидії акції у пресі, яка засуджує пацифікацію

Warszawa, dn. 20^r października [19]30 r.

Ministerstwo
Spraw Zagranicznych
Departament Polityczny
Wydział P.I/13339
[...]

W związku z akcją prasową¹ w sprawie Małopolski Wschodniej rozwija-
ną ostatnio przeciw Polsce na terenie międzynarodowym głównie przez prasę
niemiecką oraz korespondentów pism amerykańskich i angielskich w Berlinie,
Ministerstwo Spraw Zagranicznych prosi o podjęcie energicznej kontrakcji,
opierającej się na następujących zasadniczych punktach:

- 1) Akcja władz polskich na terenie trzech wschodnich województw
Małopolski wywołana została zastraszającym wzrostem w ostatnich mie-
siącach liczby zbrodniczych czynów, których ofiarą padały tak obiekty
państwowe, jak przede wszystkim dobro prywatne¹ (ilość podpalań, ak-
tów sabotażu itd. w sierpniu – 55¹, z tego 4 obiekty¹ państwowe, we
wrześniu 90, z tego 9 państwowych). Obowiązkiem zaś Rządu jest ochro-
na mienia publicznego i prywatnego.
- 2) Sprawcami zbrodni byli członkowie nielegalnych organizacji, elemen-
ty wywrotowe, co ze względu na bliskość granicy sowieckiej mogło być
szczególnie niebezpieczne na tych terenach i musiało spotkać się z rady-
kalnymi sankcjami¹.
- 3) Ludność najczęściej wspomagała władze w wyszukiwaniu winnych.
Liczne uchwały gmin zamieszkałych przez ludność ukraińską wyrażają
zadowolenie i wdzięczność dla władz za przeprowadzenie uspokojenia
terenu.
- 4) Informacje o katowaniu i ciemieniu ludności przez organy państwowe
powołane do akcji przeciwko zbrodniczym elementom są zmyślane. Jeżeli
zdarzyły się niewłaściwe wystąpienia, co w podobnej akcji jest możliwe,
to sprawcy ich bądź spotkali się, bądź spotkają z odpowiednimi sankcjami
ze strony władz przełożonych.

¹ На полях документа олівцем від руки дописано зауваження: «według najnowszych
danych 54 [...]».

W załączeniu przesyła Ministerstwo notatkę, z której zaczerpnięte być mogą dalsze argumenty¹ dla akcji prasowej.¹

^aPodsekretarz Stanu^a:

-Wysocki-

(Dr Alfred Wysocki)

^aNotatka informacyjna o wypadkach
w Małopolsce Wschodniej^a

Małopolska Wschodnia, która w r[oku] 1918–[19]19 przeszła okres walk polsko-ukraińskich, wywołanych zbrojną akcją ukraińską, stała się podatnym terenem, na którym Sowiety i Niemcy starają się podniecać antagonizmy narodowościowe i utrudniać konsolidację państwowości polskiej.

Elementy ukraińskie niezadowolone z nowego układu stosunków powojennych, znalazły przyjazne schronienie w państwach ościennych i przy ich poparciu utworzyły ośrodki organizacji rewolucyjnych. Najczynniej występuje „Ukraińska Wojskowa Organizacja” (UWO), która na drodze konspiracyjnie działającego systemu „Jacejek”, prowadzi w Małopolsce Wschodniej akcję dyw[e]rsyjno-terrorystyczną, podtrzymując w ten sposób stan ciągłego podniecenia. Sztab tej organizacji z Eugeniuszem ^aKonowalcem^a na czele, przebywa stale za granicą, utrzymując łączność z terenem przez swych emisariuszów. Rolę i charakter UWO charakteryzuje szereg wykrytych i zlikwidowanych w ostatnich czasach afer szpiegowskich na rzecz jednego z państw ościennych.

W wywiadzie udzielonym przedstawicielowi ATE², prezes emigracyjnego Rządu Ukraińskiej Republiki Ludowej p. Andrzej ^aLewicki^a, wyraźnie wskazał na Sowiety jako inspiratorów akcji dywersyjnej w Małopolsce. „Aby odwrócić uwagę rozjątrzonych umysłów na Ukrainie Sowieckiej od rozpaczliwej sytuacji wewnątrz kraju – oświadczył Lewicki – Rząd sowiecki ucieka się do wypróbowanego sposobu wywoływania zamętu wśród ludności ukraińskiej w państwach sąsiednich, a przede wszystkim w Polsce”.

Akcja terrorystyczna prowadzona na terenie Małopolski Wschodniej przez nielegalne organizacje ukraińskie, zwrócona była przede wszystkim przeciwko ludności polskiej, zamieszkałej na tym terenie. Akty terroru polegały przeważnie na podpaleniach własności prywatnej obywateli i włościan Polaków. Na 55 wypadków wystąpień sabotażowych w sierpniu br., tylko 4 wypadki dotyczyły obiektów państwowych, na 90 wypadków we wrześniu 9 wypadków dotyczyło mienia państwowego.

² Телеграфне агентство «Експрес» (Agencja Telegraficzna «Express», ATE) – польське інформаційне агентство, пов’язане з прометеїстським рухом (започаткований середовищем Юзефа Пілсудського у Польщі рух емігрантських організацій народів колишньої Російської імперії задля боротьби проти СРСР).

Akcja pacyfistyczna przeprowadzona przez Rząd, przy pomocy policji i wojska, zdecydowaną została dopiero wówczas, gdy władze przekonały się, iż czynniki wpływowe i kierownicze wśród społeczeństwa ukraińskiego nie przeciwstawiają się tej antypaństwowej i zbrodniczej działalności jednostek, będących na usługach UWO. Ani przywódcy stronnictw, ani kler ruski do chwili rozpoczęcia akcji pacyfikacyjnej nie wystąpili z potępieniem terroru. Dopiero wówczas gdy Rząd wystąpił energicznie przeciwko podpalaczom, a szerokie masy ludności ruskiej na terenie trzech województw przyjęły przychylnie tę akcję i odseparowały się zdecydowanie od działalności UWO, niejednokrotnie współdziałając z władzami przy wykrywaniu winnych – przywódcy Ukraińców małopolskich oświadczyli, iż nie mają nic z akcją terrorystyczną wspólnego i zasadniczo ją potępiają. Wystąpienia te są jednak nieszczerze i wykrętne. To stanowisko sfer politycznych ukraińskich obrazuje dość jaskrawo ostatni list pasterski Metropolity Szeptyckiego, datowany z 13 bm., który władze zmuszone były skonfiskować, gdyż żądanie usunięcia pewnych ustępów tego listu nie zostało przez Metropolitę uwzględnione. Między innymi, wbrew konkordatowi Metropolita Szeptycki podpisał swój list pasterski „Szeptyckij Andryj, Metropolita Halicki, prowincji Halickiej”, nie zaś oficjalnym swym tytułem „Metropolita prowincji kościelnej lwowskiej, obrządku grecko-rusińskiego”.

Całkiem inna była postawa samej zainteresowanej ludności. W setkach uchwał powziętych przez poszczególne gminy, zamieszkałe przez ludność ukraińską odseparowuje się ona dobitnie od akcji UWO i wyraża lojalność wobec Państwa Polskiego oraz podziękowania pod adresem władz za przeprowadzenie oczyszczenia i uspokojenia terenu.

Tą postawą ludności tłumaczy się fakt, że przywódcy ukraińscy w Małopolsce Wschodniej widząc utratę swych wpływów wśród mas chłopskich, podnoszą fałszywe alarmy, oczerniając Państwo Polskie. Bez żadnej przesady stwierdzić można, że dziś przywódcy ci pozostali izolowani i stracili swych stronników.

Dla wytłumaczenia zwrotu, jaki nastąpił w stosunkach między prowodyrami ukraińskimi a masami spokojnej ludności, zaznaczyć należy, że na terenie Małopolski Wschodniej istniał zawsze i istnieje problem rusiński. „Ukraiinizm” jest momentem wyłącznie politycznym, powstałym dzięki sprzeczności interesów Rosji i Austrii przed wojną. Austria popierała mianowicie ruch ukraiński, by przeciwstawić się Rosji, która w społeczeństwie ruskim znajdowała przychylny oddźwięk.

Państwo Polskie od zarania swego wskrzeszenia nie tylko nie prześladowało ruchu ukraińskiego, ale go popierało. Ludność ruska zaś, widząc to pozytywne stanowisko władz, wyrażające się przede wszystkim w przychylnym ustosunkowaniu się do poszczególnych instytucji ukraińskich, odnosiła się do tych instytucji również przychylnie tym bardziej, że uzyskiwała od nich pomoc w tej czy innej formie i deklarowała się wskutek tego jako ukraińska.

Z chwilą gdy Rząd Polski zmuszony został do zajęcia negatywnego stanowiska wobec wywrotowych organizacji ukraińskich, spokojna ludność zaczyna masowo oddalać się od „ukrainizmu” i deklaruje się jako ruska. Przywódcy więc ukraińscy widząc szybką i masową utratę swych wpływów, chcą się ratować intensywną akcją na terenie międzynarodowym, operując zmyślonymi faktami i oczerniając Państwo Polskie.

Wroga nam prasa, inspirowana przez czynniki ukraińskie, podaje kłamliwe szczegóły o akcji pacyfikacyjnej na terenie Małopolski³. Szczegóły o rzekomych bestialstwach, wielotysięcznych aresztowaniach itp., są nieprawdziwe. Dotychczas w związku z akcją pacyfikacyjną zatrzymanych zostało na terenie Małopolski Wschodniej około 400 osób, z których część następnie została zwolniona. Na wniosek prokuratora aresztowanych zostało 16-tu byłych posłów ukraińskich za czyny o charakterze antypaństwowym. Nic wspólnego z akcją w Małopolsce nie miało aresztowanie i osadzenie w Brześciu 5-ciu innych posłów ukraińskich. Wiadomość, jaka ukazała się w prasie o rzekomej śmierci księdza ruskiego na skutek plag otrzymanych po aresztowaniu, jest wymysłem i została kategorycznie zdementowana przez prasę ukraińską („Nowa Zoria”, z dn. 16 bm.).

Rząd Polski, zwłaszcza w ostatnich 3-ach latach, prowadzi w stosunku do ziem zamieszkałych przez ludność ruską politykę wyraźnie umiarkowaną, otaczając województwa Małopolski Wschodniej specjalną opieką, zwłaszcza w dziedzinie ekonomicznej. Przyczynia się to do szybkiego zabliznienia ran zadanych przez wojnę, posunęło to znacznie proces odbudowy kraju i wzrostu rolnictwa. Tę akcję Rządu charakteryzować może parę cyfr z dziedziny kredytowej. Jak wiadomo, na terenie Małopolski Wschodniej rozwinięty jest znacznie ruch spółdzielczy, który jest przez Rząd obecny bardzo silnie popierany finansowo. Zadłużenie spółdzielni w lwowskim oddziale Banku Rolnego⁴, wynosiło w dn. 1 kwietnia br. zł 15 415 000 (z czego przypada na spółdzielnie kredytowe 9 445 000 [zł], na rolniczo-handlowe 4 785 000 zł). Po żniwach w innych częściach kraju daje się zwykle zauważyć zwrot pożyczek.

Na omawianym terenie widzimy zjawisko przeciwne. Zadłużenie spółdzielni w dn. 1 września br., wynosi zł 22 297 000, w tym spółdzielnie kredytowe zł 16 607 000, rolniczo-handlowe zł 4 839 000.

Następujące cyfry obrazują udział ludności ruskiej w samorządach. Na terenie Małopolski Wschodniej ogólna liczba mandatów do rad gminnych wiejskich

³ У документі помилка: *Połopolski*.

⁴ Банк заснований 1919 р. спершу як Польський сільськогосподарський банк (Polski Bank Rolny), в 1921–1948 рр. називався Державний сільськогосподарський банк (Państwowy Bank Rolny). Мета його діяльності полягала в надаванні кредитів малим і середнім господарствам на селі; значною мірою сприяв реалізації аграрної реформи в міжвоєнній Польщі.

wynosi 87 110, z czego Ukraińców – 49 501. Ogólna liczba mandatów w radach miejskich wynosi 5161, w tym Ukraińców 973, Żydów 1909.

Akcja pacyfikacyjna na terenie Małopolski Wschodniej została już całkowicie zakończona i dała wyniki dodatnie. Sztab UWO został rozbity, akcja sabotażowa zlikwidowana, główni sprawcy aktów terrorystycznych aresztowani. Nie ulega wątpliwości, iż przy tego rodzaju akcji organów policyjnych i wojska, mogły się zdarzyć wypadki niewłaściwych wystąpień. Niemniej jednak, całokształt akcji przeprowadzony został w sposób niebudzący żadnych zastrzeżeń.

AAN, Delegacja RP przy Lidze Narodów, sygn. 264, s. 270–276. Оригінал (лист), копія (додаток). Машинопис.

№ 45
[24 жовтня 1930].
Лист митрополита Андрея Шептицького
до Яна Станіслава Лося¹

Lwów 24 X [19]30 [r.]²

In pace³

Czcigodny Panie

Do grozą przejmujących barbarzyństw popełnionych na niewinnej ludności w związku z t[ak] z[wana] pacyfikacją kraju, już sam fakt w[y]stąpienia obecnego wojewody lwowskiego, odpowiedzialnego za te barbarzyństwa, musi w społeczeństwie ukraińskim wywołać uczucie ulgi, które niewątpliwie ułatwi następcy jego zadanie. Czynne jednak poparcie usiłowań nowego wojewody przez społeczeństwo ukraińskie, względnie przez pewne jego grupy byłoby możliwe tylko w razie odpowiednich pociągnięć ze strony Rządu, do czego w pierwszym rzędzie należałoby zaliczyć bezzwłoczne zaniechanie policyjnych i wojskowych ekspedycji karnych, które pomimo zapewnień P[ana] Suchenka na konferencji reprezentantów prasy zagranicznej w Warszawie przeprowadza się nadal z dotychczasową brutalnością, bezwzględnością, a nadto przykładowe ukaranie dokonanych gwałtów oraz wynagrodzenia szkód wyrządzonych [przeciwko] zdrowiu i mieniu ludności.

Proszę przyjąć wyrazy czci

J[ego] Wiel[możność] hr. Stanisław Łoś

† Andrzej Szeptycki
Arcybiskup

APL, Archiwum Łosiów, sygn. 451, s. 12. Оригінал. Руконис.

¹ Ян Станіслав Лося (Jan Stanisław Łoś; 1890–1974) – польський політик, дипломат, публіцист, історик, якого вважали речником польсько-українського порозуміння; у 1919–1931 рр. працював у Міністерстві закордонних справ, від 1926 р. – радник у польському посольстві в Лондоні.

² На звороті аркуша Ян Станіслав Лося від руки написав: «List ten doręczono mi dopiero 14 XI 1930 r., gdyż jak świadczy załączona koperta wysłany był p[od] a[dres] MSZ Warszawa, skąd odesłano go do Londynu, tam zaś odesłano go do mnie 10 bm. Odpisałem dziś X[iędzu] Sz[eptyckiemu] usprawiedliwiając zwłokę w odpowiedzi jak powyżej, poczym następujące zdanie: „In merito doszedłem po przemyśleniu listu Waszej Arcybiskupiej Mości do wniosku, że nastrój jego i ton” zbyt odbiega od naszej rozmowy w d[niu] 8[-]go z [minionego] m[iesiąca], bym mógł przedsiębrać jakiegokolwiek kroki na jego podstawie. [...] Ł[oś] 14 XI 1930 [r.]». Див.: APL, Archiwum Łosiów, sygn. 451, s. 12v.

³ *In pace* (лат.) – мирно, в мирі.

№ 46
[25 жовтня 1930]. Інструкція щодо нагляду
над іноземними журналістами,
які прямуватимуть до Галичини на територію,
де проводилася пацифікація

No 116

Warszawa, 25.10.[19]30 [r.]

Dziennikarzom, udającym się do Małopolski Wschodniej, proszę kategorycznie zalecać meldowanie się w MSZ, względnie urzędzie wojewódz[k]im we Lwowie. Celem uniknięcia tendencyjnych informacji wszyscy cudzoziemcy na terenie Małopolski Wschodniej nieposiadający specjalnych pozwoleń będą przymusowo odstawieni do Lwowa; jest to zarządzenie chwilowe. Proszę podkreślać, iż stan wyjątkowy nie istnieje i polecić Konsułatom informować wyjeżdżających przy wydawaniu wiz.

Wysocki

AAN, Delegacja RP przy Lidze Narodów, sygn. 264, s. 245. Копія. Машинопис.

№ 47
[25 жовтня 1930]. Тижневий ситуаційний звіт
Тернопільського воєводи № 43
за період від 18 до 25 жовтня 1930 року

Urząd Wojewódzki w Tarnopolu
L:966/Taj.

Tarnopol, dnia 25 października 1930 r.
Tygodniowe sprawozdanie sytuacyjne nr 43
za czas od 18 do 25 października 1930 r.

[...]

⁶IV. Stan bezpieczeństwa⁶

W okresie sprawozdawczym stan bezpieczeństwa na terenie Województwa był w zupełności zadowalający.

[...]

Dnia 16 X 1930 [r.] niewykryci do tej pory sprawcy obrzucili błotem godło państwowe na Urzędzie gminnym w Petlikowcach Starych, pow. Buczacz. Dochodzenia w toku. W tejże samej gminie krążą od kilku dni wersje, że miejscowi Ukraińcy chcąc zemścić się za ekspedycję karną, zamierzają zdemolować lokal Posterunku P[olicji] P[aństwowej] w Bielawińcach i mieszkania Polaków w Petlikowcach Starych. Dochodzenia w powyższej sprawie prowadzi się.

[...]

Dnia 18 października br. podrzuciono na podwórzu kierownika szkoły Mariana Cieplika w Zarwanicy, pow. Podhajce, list następującej treści: „Bracia Polaczky, Buky ktori my distaly budut widpłaczeni. W korotkim czasi nałożat hołowoju Tausz, Mocny, Czaczka i kilka mniejszych sobak”.

Za autorem listu prowadzi dochodzenia Posterunek Policji Państwowej w Wiśniowczyku.

Dnia 17 bm. niewyśledzeni dotychczas sprawcy wybili w mieszkaniu Aleksandra Piseckiego¹ w Grzymałowie, pow. Skalał, b[yłego] Ministra Poczty i Telegrafów w Rządzie Petruszewicza 8 szyb. Przeprowadzone dochodzenia wskazują na to, że czynu tego dokonano na tle porachunków osobistych.

Dnia 18 bm. aresztowany został przez organa P[olicji] P[aństwowej] ks. Piotr Iwachów, gr[ecker]ka[olicki] proboszcz w Zarudziu, pow. Tarnopol, za zbrodnię zaburzenia spokoju publicznego, której dopuścił się w ten sposób, że na ka-

¹ Олександр Писецький (1869–1948) – український громадський діяч і політик; до Першої світової війни – активний діяч Української національно-демократичної партії, організатор українських професійних організацій поштових службовців; у 1918 р. – призначений на пост державного секретаря пошти ЗУНР; брат священика Івана Писецького, батька вбитого під Бібркою 30 липня 1930 р. члена «Пласту» та боїв-каря УВО Григорія Писецького.

zaniu wzywał do nienawiści i pogardy przeciw Państwu, mówiąc, że to Polacy popełniają sabotáže, ażeby w ten sposób łatwiej móc przeprowadzić wybory.
[...]

AAN, Urząd Wojewódzki w Tarnopolu, sygn. 12, k. 323, 326. Копія. Машинопис.

№ 48
[25 жовтня 1930]. Ситуаційний звіт
Тернопільського воєводи № 42
за період від 19 до 25 жовтня 1930 року

Wojewoda Tarnopolski
L: 967/Taj.

Tarnopol, dnia 25 października 1930 r.

Sprawozdanie sytuacyjne nr 15
z ruchu polityczno-społecznego oraz narodowościowego
za czas od 19 do 25 października 1930 r.

[...]

6C) Sprawy wyznaniowe⁶

Według zapodania Starosty czortkowskiego, dnia 6 października odbył się odpust w kościele OO. Dominikanów w Czortkowie, na który zjechało się duchowieństwo rzym[sko]kat[olickie] z powiatu. W czasie obiadu wygłosił przemówienie ksiądz Władysław Malik, katecheta szkół średnich w Czortkowie, wiceprezes Komitetu budowy bursy w Czortkowie i jej prefekt, członek Stronnictwa Narodowego, wzywając zebranych do poparcia listy BBWR jako jedynej polskiej listy na tut[ejszym] terenie skupiającej całą aktywną część społeczeństwa polskiego na kresach wschodnich, mogącej z tego powodu skutecznie przeciwstawiać się napierającej grozie fali wywrotowych elementów. Mówca wyraźnie podkreślił, że opozycyjne listy polskie na kresach wschodnich w walce z Rządem skazane są bezwzględnie na klęskę i spowodują tylko utratę głosów polskich osłabiając akcję listy prorządowej prz[e]ciw liście zespolonego bloku ukraińskiego. Przemówienie księdza Malika zaskoczyło obecnych i wywołało wśród nich dezorientację.

Ksiądz Piotr Iwachów, gr[ecko]kat[olicki] proboszcz w Zarudziu powiatu tarnopolskiego został aresztowany dnia 18 X 1930 r. pod zarzutem zbrodni zaburzenia spokoju publicznego i odstawiony do Prokuratora Okręgowego w Tarnopolu. Czynu tego dopuścił się w czasie kazań z ambony.

[...]

6Mniejszość narodowa⁶

[...]

6-a) Rusini⁶

W okresie sprawozdawczym panował u Rusinów względny zastój, albowiem poza akcją agitacyjną, która była prowadzona w sposób poufny, szerszej działalności przedwyborczej nie rozwijano. Ten stan należy tłumaczyć przeobrażeniem kół ukraińskich, które z obawy przed represjami unikają zewnętrznych wystąpień – oraz biernością masy chłopskiej, dla której problem wyborów nie budzi żywszego zainteresowania. Masa ruska była dotychczas niemal prowa-

dzona za rękę i tak czyniła, jak jej dyktowali przywódcy, względnie agitatorzy, a gdy dziś przywódcy i agitatorzy zerwali kontakt ze wsią, życie polityczne na wsi niemal zamarło. [...]

⁶1) Starorusini:⁶

Zwolennicy RAP wy[k]azują miejscami żywszą działalność, którą pod kątem poparcia listy prorządowej prowadzą.

⁶Czortków:⁶ Dnia 19 października staraniem Zarządu Czytelni im. Kaczkowskiego wygłosił w lokalu Czytelni Niedźwiecki Mikołaj, absolwent filozofii w Białej referat pt. „Talerhof a kwestia Polska i problem ruski w odrodzonej Polsce”. Omówiwszy zachowanie się Ukraińców w stosunku do starorusinów w okresie wojny światowej oraz stosunek do Państwa polskiego do lojalnej ludności ruskiej mówca wezwał zebranych do potępienia sabotaży i wyrażenia hołdu oraz wdzięczności Rządowi Polskiemu za jego opiekę nad ludnością ruską. Po referacie zabrał głos w języku ruskim Sorokowski Jan, włościanin, Polak z Białej, wywołując swym przemówieniem żywy oddźwięk wśród słuchaczy twierdzeniem, że lud ruski jest w gruncie rzeczy spokojny i burzy go przeciw Państwu tylko inteligencja ruska, która po grzbietach chłopskich chce się piąć do władzy i mandatów poselskich oraz robić w ten sposób majątek. Na zakończenie odczytał rezolucję Taras Iwan, rolnik, następującej treści: Ponieważ zbrodniczą działalność UWO przebrała wielkie rozmiary, którą to działalność stara się ona przedstawić pałac mienie niewinnych ludzi jako żywiołowy odruch całej ludności [my], mieszkańcy Białej stanowczo potępiamy sabotaże UWO i domagamy się zamknięcia Łuhów, Sokiłów i prywatnych szkół ukraińskich jako źródła niepokoju. Równocześnie oświadczamy, że żyjemy w zgodzie z zamieszkałymi z nami od wieków Polakami, że jesteśmy wiernymi obywatelami Rzeczypospolitej Polskiej, gotowymi stać na jej obronę w każdej potrzebie. Najjaśniejsza Rzeczpospolita Polska niech żyje. Pan Prezydent Rzeczypospolitej i Marszałek Józef Piłsudski niech żyje!!!

[...]

⁶6) Życie sportowe: Łuh i Sokił⁶

Prawie od okresu przeprowadzonej akcji pacyfikacyjnej stow[arzyszenia] Łuh i Sokił nie ujawniają żadnej działalności.

⁶Buczacz:⁶ Z powodu przekroczenia statutowego zakresu działania Starosta buczacki zawiesił działalność stow[arzyszenia] Łuh w Porohowej, Kościelnikach, Kośmierzynie oraz stow[arzyszenia] Sokił w Zielonej. Natomiast dobrowolną likwidację przeprowadziły stow[arzyszenia] Sokił w Osowacach oraz Łuh w Kor^ro^rpcu i Trybuchowcach.

⁶Podhajce:⁶ Dobrowolną likwidację przeprowadziły stow[arzyszenia] Sokił w Białokiernicy, Wołoszczyźnie, Wiśniowczyku i Zarwanicy.

⁶Zbaraż:⁶ W powiecie zbaraskim dobrowolną likwidację przeprowadziły stow[arzyszenia] Łuh w Romanowym Siole i Worobijówce.

[...]

6-8) Varia:6

Dodatnie skutki przeprowadzonej pacyfikacji obserwuje się w dalszym ciągu. Ludność ruska nie utrzymuje obecnie kontaktu ze swymi przywódcami, zmienia swoje nastroje i daje dowody chęci lojalnego i zgodnego współżycia.

W okresie sprawozdawczym złożyły na ręce Starosty buczackiego delegacje gmin Skomorochy, Trybuchowce, Przedmieście i Żyżnomierz deklaracje wyrażające wyrazy lojalności państwowej oraz potępiające akty sabotażu.

Podobne deklaracje złożyły w powiecie Kamionka Strumiłowa gminy Derewlany, Wierzblany, Streptów, Nieznanów, Batiatycze, Kędzierzawce i Spas.

W powiecie zaś czortkowskim ludność ruska gmin Skorodyńce i Byczkowce pousuwała z domów [obrazy] Tarasa Szewczenki oraz dekoracje o motywach narodowych.

Zebrania protestacyjne przeciw akcji sabotażowej oraz przeciw antypaństwowej działalności ugrupowań ukraińskich odbyły się w okresie sprawozdawczym w Samołuskowcach, powiat Kopyczyńc^е, oraz w Koszlakach, powiat Zbaraż. Zebranie w Koszlakach było bardzo liczne. Frekwencja obecnych wynosiła około 600 osób, zaś przemówienie wygłosił miejscowy proboszcz gr[ecko]-kat[olicki] ks. Łucyk, który w ostrych słowach potępił wywrotową działalność ugrupowań ukraińskich.

[...]

AAN, *Urząd Wojewódzki w Tarnopolu*, sygn. 14, s. 88, 95, 97, 99. Оригінал. Машинопис.

№ 49
[27 жовтня 1930]. Лист Гораса Рамболда
з Берліна міністрові закордонних справ
у Лондоні Артуруві Гендерсону про німецьку
підтримку для українців

British Embassy,
Berlin
27th October, 1930

No. 863
153/26/30

Sir,

Amongst the subjects mentioned during the interview which I had with Dr Curtius¹ to-day was the question of the relations between Germany and Poland.

[...]

3. In order to get his reaction and bearing in mind Warsaw despatch No. 483 of the 7th October, which was transmitted to me under cover your despatch No. 999 of the 15th instant, I enquired whether Dr Curtius had any information about the anti-Polish movement in the Ukraine.

His Excellency replied at once that the Polish papers attributed the agitation in the Ukraine to German instigation. There was not a word of truth in this allegation.

4. I am forwarding a copy of this despatch to His Majesty's Ambassador at Warsaw.

[...]

^BSigned: ^a-Horace Rumbold^{-a-B2}

NA, FO 317/14827. Копія. Машинопис.

¹ Юліус Куртіус (Julius Curtius; 1877–1948) – німецький політик, міністр економіки (1926–1929) і закордонних справ Німеччини (1929–1931).

² Горас Рамболд (Horace George Montagu Rumbold; 1869–1941) – британський дипломат; у 1919 р. – посол Великої Британії у Польщі, у 1920–1924 рр. – комісар в окупованому Константинополі, згодом посол Великої Британії в Іспанії (1924–1928) та Німеччині (1928–1933).

№ 50
[29 жовтня 1930]. Телеграма Василя Панейка
до редакції «Журнал де Женев»

ⁱTélégrammeⁱ [...]
29 X ⁱ19ⁱ30 [...]

Journal Genève¹,
Genève

Milliers paysans ukrainiens massacrés par dragonna^rd^res pu^rn^ritives quotidiennes en Galicie orientale sont privés soins médicaux. Stop Plusieurs cas tétanos gangrène. Stop Hôpitaux so^rus^r terreur refusent admission stop Médecins ukrauniens et docteur canadien Day arrêtés. Stop Population implore secours immédiant Croix Rouge. Stop Adresser archevêque Szeptychi Lwow pour confirmation renseignements stop Docteur Paneyko 65 l'Université, Paris.

AAN, Delegacja RP przy Lidze Narodów, sygn. 264, s. 235. Копія. Машинопис.

¹ «Журнал де Женев» («Journal de Genève») – щоденна газета, яку видавали в Женеві в 1826–1998 рр.

№ 51
[31 жовтня 1930]. Звіт Слідчого управління
у Тернополі про хід пацифікації
на території Тернопільського воєводства

⁶Оdpis⁶

L: 970/Taj.

Tarnopol, dnia 31 października 1930 r.

Akcja sabotażowa i kontrakcja władz

⁶Tajne⁶

Do
Ministerstwa Spraw Wewnętrznych
⁶w Warszawie⁶

Przedkładam przy niniejszym [piśmie] zestawienie akcji sabotażowej za czas od 1 lipca 1930 r. sporządzony przez Urząd Śledczy w Tarnopolu wedle wytycznych otrzymanych w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych, o których na odprawie poinformował ustnie Naczelnika tutajszego] Urzędu Śledczego Naczelnik Wydziału B[ezpieczeństwa] P[ublicznego] Lwowskiego Urzędu Wojewódzkiego Rogowski.

Za Wojewodę:
wz. Naczelnika Wydziału
(-) Bieniawski
Radca Wojewódzki

⁶Оdpis⁶

⁶I. Zestawienie akcji sabotażowej⁶

1) W miesiącu lipcu 1930 r. na terenie województwa tarnopolskiego stwierdzono 6 podpażeń sabotażowych, z tego 5 budynków gospodarczych i 1 sterty koniczyny. W czterech wypadkach sprawców ujęto. Wypadków przecięcia drutów telefonicznych był 1 – wykryty.

W miesiącu sierpniu br. sabotażowych podpażeń było 17, z tego 4 zabudowań gospodarczych i 13 stert ze zbożem, w 9-ciu wypadkach sprawcy zostali wykryci. Usiłowanemu podpaleniu zaszedł tylko 1 wypadek – niewykryty.

P[rzecięć drutów telefonicznych był 1 wypadek – wykryty.

W miesiącu wrześniu br. sabotażowych podpażeń było 52, z tego 15 budynków gospodarczych, 30 stert ze zbożem i 7 stert słomy. Z tego wykryto 22 wypadki. Usiłowanych podpażeń stert było 9, z tego wykryte 3. Przecięć drutów telefonicznych były 2 wypadki, z tego 1 wykryty. Zaszedł również jeden wypadek podrzucenia granatu ręcznego pod budynek „Sokoła” w Tarnopolu. Sprawca ujęty.

2) Największe nasilenie wypadków sabotażowych było na terenie powiatów tarnopolskiego, podhajeckiego i brzeżańskiego.

Przyczyn tego należy szukać w tym, że powiaty te leżały w sferze działania dwóch ważnych ognisk antypaństwowej roboty, którymi były IV gimn[azjum] państwowe z językiem wykładowym ruskim w Tarnopolu i prywatne gimnazjum ruskie w Rohatynie. Uczniowie tych gimnazjów od 4 klasy począwszy w górę w znakomitej większości byli czynnie zaangażowani w działalności UWO, a pochodząc przeważnie z wymienionych trzech powiatów, szerzyli przy każdej sposobności, szczególnie w czasie ferii, antypaństwową orientację w swych rodzinnych miejscowościach i okolicy, oraz organizowali jacejki UWO i odegrali następnie w akcji sabotażowej dominującą rolę.

Drugą przyczyną wielkiego nasilenia sabotaży w tych powiatach była ta okoliczność, że w powiatach tych najsilniejsze liczebnie i najlepiej zorganizowane są Towarzystwa ukr[aińskie], a przede wszystkim „Łuh”, „Sokił” i „Płast”, które okazały się po prostu hodowlą UWO-wców i sabotażystów, a rozkwit tych Towarzystw przypisać należy przyczynie pierwszej, tj. wychowankom wspomnianych 2 gimnazjów.

3) Inicjatywa do akcji sabotażowej bez wątpienia wyszła od kierownictwa UWO, które swe podrzędne organa systematycznie wychowało i przygotowało do tej akcji przy pomocy odpowiednich artykułów „Surmy”.

W wielu wypadkach stwierdzono, że wykonawcy sabotażu, członkowie UWO otrzymali rozkaz wykonania sabotażu od swych przełożonych władz, już to ustnie, już to pisemnie, choć ten ostatni wypadek bardzo rzadko miał miejsce. Prócz tego bez wątpienia w wielu wypadkach sabotażu inicjatywa wyszła od samych członków bojówek UWO, którzy chcieli ze swej strony na własną rękę przyczynić się do ogólnej akcji sabotażowej. Wielką rolę w akcji sabotażowej odegrały ruskie Towarzystwa [, takie] jak „Proświty” i kooperatywy, w których UWO-wcy zbierali się i z których czerpali częściowo środki pieniężne dla organizacji, a przede wszystkim „Łuhy, „Sokiły” i „Płasty”, spośród których głównie rekrutowali się członkowie UWO wykonujący sabotaże.

4) Sprawcy wykrytych sabotaży rekrutowali się głównie spośród uczni[ów], względnie byłych uczni[ów] wspomni[a]nych 2-ch gimnazjów ruskich, następnie spośród ruskiej młodzieży wiejskiej.

5) Jak w dochodzeniach stwierdzono, sprawcy podpaień do swych czynów zbrodniczych w większości wypadków używali prymitywnych środków, jak nafty lub benzyny, w kilkunastu wypadkach użyto lontów z bawełny nasyczonej benzyną; w jednym wypadku usiłowanego podpalenia użyto petardy, w dwóch wypadkach nieznanego płynu łatwopalnego, w dwóch wypadkach rakiet typu wojskowego i w jednym spirytusu denaturowanego.

⁶II. Kontrakcje władz⁶

1) Pierwsze środki, jakie zastosowano w początkach silniejszej akcji sabotaż[owej], tj. na tutejszym terenie w połowie sierpnia br. – było zwrócenie przez

tut[ejszy] Urząd Śledczy uwagi wszystkim Posterunkom P[olicji] P[aństwowej] na fakt, że pożary tegoroczne wykazują wybitny charakter planowej akcji sabotażowej, wobec tego zachodzi konieczność skoncentrowania uwagi przez organa P[olicji] P[aństwowej] na ten objaw, szybkiego informowania władz o zaszłych tego rodzaju wypadkach i o wynikach przeprowadzanych w związku z tym dochodzeń, nakazano pogłębienie wywiadu i utrzymywanie ścisłego kontaktu z ludnością polską. Wojewódzka Komenda P[olicji] P[aństwowej] wydała rozkaz o konieczności odpowiedniego podziału służby w związku z sabotażami, zarządzenie specjalnej służby prewencyjnej, szczególnie celem ochrony obiektów rządowych i samorządowych, a także i mienia prywatnego mającego paść pastwą pożarów, konieczność wejścia w kontakt z właścicielami zagrożonych obiektów i skłonienie ich do ustanowienia wart nocnych, względnie stróżów, którzy muszą być ściśle kontrolowani przez organa P[olicji] P[aństwowej] – zarządzenie to obejmowało też polecenie ścisłej kontroli wart gminnych, obserwacji żywiołów podejrzanych o antypaństwową działalność lub usposobienie, energicznego prowadzenia dochodzeń przy użyciu stojących¹ do dyspozycji środków technicznych w wypadkach dokonanych sabotaży.

Urząd Wojewódzki wydał zarządzenie w sprawie przymusowego prowadzenia wzmocnionych wart gminnych, legitymowania porą nocną osób napotykaných i odpowiedzialności materialnej gmin na podstawie par[agrafu] 34 ustawy gminnej.

Rozkaz Komendy Wojewódzkiej P[olicji] P[aństwowej] z dnia 5 września br. L:73/Tj/30 ujął sprawę legitymowania aut przejeżdżających nocą i rowerzystów.

Okólnik Urzędu Wojewódzkiego z dnia 15 września br. L:745/Tj. wydany w związku z aresztowaniem b[yłych] posłów ukr[aińskich] i spodziewanym wzmożeniem akcji sabotażowej dotyczy sprawy użycia Związku Strzeleckiego do współpracy w ochronie własności polskiej zagrożonej akcją sabotażową UWO i zawiera wezwanie do wszystkich władz lokalnych do energicznego i skutecznego przeciwdziałania akcji sabotażowej.

Urząd Śledczy wydał zarządzenia prewencyjne i represyjne co do uczniów rozwiązanego gimnazjum ruskiego w Tarnopolu, zmierzające do uniemożliwienia dokonywania przez nich aktów sabotażowych po opuszczeniu Tarnopola i przybyciu do okolic rodzin[n]ych, względnie zamieszkania.

Ostatecznie do zarządzeń początkowych zaliczyć należy ogłoszenie publiczne tutejszego Urzędu Śledczego o wypłaceniu nagród pieniężnych w wysokości 500 zł i 2000 zł za wskazanie, względnie schwytywanie sprawców sabotaży na gorącym uczynku.

2) Gdy mimo powyższych zarządzeń akcja sabotażowa dalej się wzmagala przystąpiono do energicznej akcji pacyfikacyjnej, do której użyto następujących oddziałów policyjnych i wojskowych.

W powiecie podhajeckim: 2 kompanie policji w sile 120 ludzi z woj. lwowskiego i 2-gą kompanię Policji w sile 120 ludzi z województwa tarnopolskiego,

¹ Так у документі. Має бути: *pozostających*.

które w czasie od 21 do 26 września operowały w gminach: Rosochowaciec, Holendry, Uwsie, Zastawcze [...] ad Zawałów, Zawałów, Nosów, Seredne, Podhajce, Siółko ad Podhajce, Stare Miasto, Bohatkowce i Uhrynów. Po odejściu oddziałów policyjnych 28 września br. przybył do powiatu podhajeckiego szwadron ułanów 9 p.uł., który przeprowadzał akcję pacyfikacyjną do dnia 13 października br. w gminach: Kotuzów, Hajworonka, Siółko ad Podhajce, Hołhocze, Zastawcze ad Zawałów, Boków, Nosów, Seredne i Mużyłów.

Na terenie powiatu tarnopolskiego użyto w Tarnopolu w dniu 20 września br., 2 kompanie policyjne ze szkoły policyjnej w Mostach Wielkich w liczbie 120 żołnierzy i 6 oficerów, oraz 150 żołnierzy i 6 oficerów – z województwa tarnopolskiego. Następnie użyto w powiecie tarnopolskim w czasie od 21 do 30 września br. oddziału policyjnego złożonego z 135 żołnierzy i 6 oficerów z województwa tarnopolskiego w następujących gminach: Tarnopol, Kupczyńce, Denysów, Kozłów, Domamorycz, Pokropiwna, Dołżanka, Kutkowce, Proniatyn, Petryków, Proszowa, Suszczyn, Myszkowice, Łuka Wielka, Czartorja, Gaje Wielkie, Chodaczków Mały, Konstantynówka, Dyczków, Krasówka, Mikulińce i Ładyczyn. Oddziały wojskowe brały udział w akcji pacyfikacyjnej w 9-ciu gminach powiatu tarnopolskiego, a to: Oddział 9 p.uł. – w Kurowcach, Kupczyńcach, Chodackowie Małym, Dyczkowie i Kipiaccze, Oddział 22 p.uł. przemaszerował przez gminy – Kupczyńce, Łuka Wielka, Berezowica Wielka i Szlachcińce, w których to gminach zatrzymał się na 1 lub 2 dni.

Na terenie powiatu zbaraskiego w czasie od 26 do 28 września b[ieżącego] r[oku] operował oddział policji w ilości 150 szeregowych i jeden oficer z województwa tarnopolskiego w następujących miejscowościach: Nowe Sióło, Suchowce, Szelpaki, Szyły, Lisieczyńce, Dobromirka, Koszlaki, Skoryki i Podwołoczyska. – Od dnia 26 do 28 września br. w Roznoszyńcach przebywał szwadron 9 pułku ułanów w ilości 80 ludzi. Dnia 4 października br. I i III pluton szwadronu, 22 p. uł. z Brodów kwaterował w Lubiankach Wyższych, zaś II i IV pluton tegoż pułku w Lubiankach Niższych. Dnia 5 października br. cały szwadron wyjechał do Szył, Szelpak, Hniliczek, Terpiłówki, Dobromirki, Huszczanki, Bazarzyniec i Iwanczan.

W powiecie zborowskim w Podhajczykach w przejeździe z manewrów kwaterował przez dwa dni u antypaństwowych działaczy szwadron 22 pułku ułanów.

Na terenie powiatu brzeżańskiego użyto: Oddział pacyfikacyjny P[olicji] P[aństwowej] w sile 180 ludzi (3 kompanie) z województwa lwowskiego w miejscowościach: Brzeżany, Leśniki, Kozowa, Kozówka, Olesin, Krzywe, Słoboda Żłota, Ceniów, Wierzbów, Koniuchy, Łapszyn i Hinowice. Szwadron ćwiczebny 9 p.uł. interweniował w gminach: Koniuchy, Byszki, Augustówka, Narajów Wieś, Wierzbów, Urmań, Rekszyn, Stryhańce, Leśniki, Płaucza Wielka, Płaucza Mała i Glinna.

W powiecie trembowelskim w czasie rozszerzającej [się] w innych powiatach akcji sabotażowej, Dowództwo 9 p.uł. wysyłało od czasu do czasu patrole woj-

skowe w sile 10 do 12 ludzi do poszczególnych miejscowości w powiecie, które to patrole po opatroowaniu oznaczonych miejscowości wracały z powrotem do Trembowli, – później już, to jest dnia 1 października br. wysłany był jeden szwadron 9 p.uł. do gminy Hleszczawy, a to z powodu rzucania przez miejscową młodzież ruską kamieni do maszerującego oddziału strzeleckiego.

3) Przy zwalczaniu akcji sabotażowej posługiwano się autami służbowymi, motocyklami, nadto podwodami dostarczonymi przez gminy, oraz używano przy kontroli wart koni, dostarczanych przez gminy i folwarki. Psów policyjnych użyto zaledwie w kilku wypadkach, gdzie ślady spodziewano się zastać niezatarte. Nadto używano telefonów.

4) Celem przeciwdziałania akcji sabotażowej przeprowadzono skrupulatnie rewizję u wszystkich osób politycznie zaangażowanych oraz we wszystkich instytucjach ruskich, w czasie których znaleziono i zakwestionowano:

Odezwy UWOW, „Surmę”, broszury o treści antypaństwowej, różne zapiski o treści podejrzaney, 51 klisz zdjęć z terenu, 4 karabiny ucięte, kilkaset nabojów karabinowych, 1667 łusek armatnich, 17 rewolwerów, 1 raketę typu wojskowego do podpaleń, 17 sztuk map Ukrainy, fotografie: Lubowycza, Besarabowej, Jefremowa² i Witowskiego³, 31 egzempl[arzy] „Rozbudowa Nacji”, kilka metrów lontu, 4 lufy karabinowe, 37 karabinów, 17 bagnetów, 10 nożyc do cięcia drutu, 4 pociski armatnie, proch strzelniczy, 2 worki łusek karabinowych, 1 aparat mierniczy artyleryjski, 7 sztuk broni myśliwskiej, 5 granatów ręcznych oraz przeszło 7 fur różnego sprzętu pochodzenia wojskowego.

8) W wyniku akcji represyjnej aresztowano:

W miesiącu lipcu 1930 r. 24 osoby, z tego: 1 czeladnika krawieckiego, członka „Łuhu”, 1 studenta filozofii U[niwersytetu] J[ana] K[azimierza] we Lwowie, członka „Studenckiej Hromady”, „Łuhu” i „Proświty”, 1 b[yłego] nauczyciela, członka UNDO, 4 uczni[ów] ukr[aińskiego] gimn[azjum] w Rohatynie, członków „Płasta”, 1 studenta politechniki we Lwowie, 1 studenta teologii we Lwowie, 5 rolników, 10 akademików, członków „Płasta”, zwolenników „Płasta”, zwolenników UNDO. Z tego 10 osób po przesłuchaniu zwolniono, pozostałych zaś przekazano władzom sądowym. – Wszyscy osadzeni zostali w aresztach i prawdopodobnie otrzymają akt oskarżenia.

W miesiącu sierpniu ogółem aresztowano 54 osoby, z tego 19 rolników, 1 kupca, 8 różnych akademików, 3 studentów Politechniki Lwowskiej, 2 studentów filozofii, 1 studenta akademii handlowej, 1 stud[e]nta medycyny uniwersytetu w Poznaniu, 1 studenta praw U[niwersytetu] J[agiellońskiego] w Krakowie,

² Сергій Єфремов (1876–1939) – український громадський і політичний діяч, літературний критик, історик літератури, академік Української Академії Наук; член української партії соціалістів-федералістів, репресований радянською владою у 1930 р. в результаті сфабрикованого процесу Спідки визволення України.

³ Дмитро Вітовський (1887–1919) – український політик, військовик і літератор, полковник, начальний комендант УГА, державний секретар військових справ ЗУНР.

6 absolwentów IV gimn[azjum] w Tarnopolu, 3 b[yłych] uczniów IV gimn[azjum] w Tarnopolu, 1 ucznia gimn[azjum] w Zbarażu, 1 ucznia gimn[azjum] rusk[iego] we Lwowie, 4 uczni[ów] IV gimn[azjum] w Tarnopolu, 1 ucznia II gimn[azjum] w Tarnopolu, 1 ucznia 7 kl[asy] gimn[azjum] w Rohatynie, 1 ucznia 8 kl[asy] gimn[azjum] w Brzeżanach. Z tego 3 osoby zwolniono po przesłuchaniu, 6 osób zwolnił Sąd, pozostali zaś prawdopodobnie otrzymają akt oskarżenia. Z 54 aresztowanych było 14 członków „Sokił”, 23 członków „Płasta”, wszyscy zwolennicy UNDO.

W miesiącu wrześniu ogółem aresztowano 283 osoby, z tego: 126 rolników, 15 akademików, 1 nauczyciela, członka „Płasta” i UNDO, 3 robotników, 3 rzemieślników, 3 sekretarzy gminy, 1 naczelnika gminy, 2 księży gr[eckoj]kat[olickich], 1 artystę teatralnego, 9 subiektów handlowych, 1 diaka, 1 kooperatystę, 1 kancelistę, 5 urzędników prywatnych, 1 naczelnika straży pożarnej, 40 uczni[ów] IV gimn[azjum] w Tarnopolu, 15 b[yłych] uczni[ów] IV gimn[azjum] w Tarnopolu, 1 b[yłego] studenta filozofii, członka „Płasta”, 1 ucznia gimn[azjum] UPT⁴ w Rohatynie, 1 absolwenta gimn[azjum] w Brzeżanach, 1 ucznia 5 kl[asy] gimn[azjum] państw[owego] w Zbarażu, 3 uczni[ów] gimn[azjum] UPT w Złoczowie, 14 absolwentów gimn[azjum], z tego 1 kobietę, 1 b[yłego] ucznia 2 kursu seminarium w Tarnopolu, 1 studenta filozofii, 2 studentów praw, 1 uczennicę gimn[azjum] UPT w Tarnopolu, 2 b[yłych] uczni[ów] gimn[azjum] UPT w Tarnopolu. Z tego przekazano władzom administracyjnym 33 osoby, po przesłuchaniu zwolniono 72 osoby, 178 osób przekazano władzom sądowym, z czego 2 zwolnił Sąd za kaucją. Prawdopodobnie wszyscy otrzymają akt oskarżenia. Z ogólnej ilości 283-ch osób aresztowanych w miesiącu wrześniu – 44 osoby należały do „Płasta”, 47 do „Łuhu” lub „Sokiła”, 26 osób przyznało się do należenia do UWО.

W okresie sprawozdawczym rozwiązano, względnie zawieszono w działalności następujące instytucje ruskie za antypaństwową, niezgodną z[e] statutami, działalność:

Orzeczeniem Starostwa Powiatowego w Borszczowie z dnia 22 IX b[ieżącego] r[oku] L:1958 zawieszono w działalności Filię Ukr[aińskiego] Krajowego Tow[arzystwa] Ochrony Dzieci i Opieki nad Młodzieżą.

Starostwo Powiatowe w Brodach zawiesiło działalność Tow[arzystwa] „Łuh” w Kadłubiska, a równocześnie wystąpiło z wnioskiem do Urzędu Wojewódzkiego na rozwiązanie tego towarzystwa.

Decyzją Starostwa w Brzeżanach rozwiązano: „Łuh” w Ceniowie, Koniuchach i Kozowej, Filię Ukr[aińskiego] Krajow[ego] Tow[arzystwa] Ochrony Dzieci i Opieki nad Młodzieżą w Brzeżanach i także koło w Krzywym. Ponadto zgłosiły dobrowolnie rozwiązanie Czytelnie „Proświty” i „Łuh[a]” w Żukowie i Hinowicach.

⁴ UPT – абрєвіатура української назви Українське педагогічне товариство «Рідна школа».

Starostwo w Kopyczyńcach zawiesiło w czynnościach Stow[arzyszenia] „Sokił” w Kociubińcach, „Łuh” i Czytelnię „Proświty” w Krzyweńkiem.

Starostwo w Podhajcach rozwiązało Stow[arzyszenie] „Sokił” w Łysej i Nosowie. Ponadto po akcji pacyfikacyjnej samorzutnie rozwiązały się „Sokił” w Złotnikach, Szczepanowie i Telaczym, „Łuh” w Uwsiu, czytelnie „Proświty” w Zuzanówce, „Sokił” i czytelnie „Proświty” w Sławentynie. „Sokił” w Hnilczu, Wołoszczyźnie, Białokiernicy i Rudnikach, czytelnie „Proświty” w Mondzelówce i Rudnikach.

Starostwo w Radziechowie rozwiązało Stow[arzyszenie] „Sokił” w Chmielnie. Na wniosek władz administracyjnych II instancji Ministerstwo Oświaty i Wyznań Religijnych rozwiązało z dniem 26 IX br. IV gimn[azjum] państwowe z ruskim językiem wykładowym w Tarnopolu. Starostwo Powiatowe w Tarnopolu zawiesiło w działalności następujące stowarzyszenia: „Łuh” w Czernichowie, Denysowie, Dołżance, Kupczyńcach, Kurowcach, Worobijówce, Iwaczowie Dolnym, Cebrowie, Smykowcach, Bajkowcach, Berezowicy, Borkach Wielkich, Domamoryczy, Czystylowie, Ostrowie, Małaszowcach, Proszowej, Proniatynie, Nastasowie, Łuce Wielkiej, Bucniowie, Czernielowie Ruskim, Ditkowcach, Dyczkowie, Hłuboczku Wielkim, Horodyszczach, Gajach Wielkich, Ładyczynie, Nosowcach, Kutkowcach, Krasówce, Jankowcach, Iwaczowie Górnym, Kurnikach Szlachcinieckich, Szlachcińcach, Zarudziu, Stechnikowcach i Ostalcu-Suszczyn[ie], oraz stow[arzyszenie] [...] „Sokił” w Chodackowie Małym, Toustoługach, Berezowicy Wielkiej, Mikulińcach, Proszowej, Ostrowie, Borowie, Iwaczowie Górnym, Ludwikówce, Suszczynie, Szlachcińcach, Kozówce i Grabowcu.

W powiecie zborowskim w toku rozwiązania [sa] następujące stowarzyszenia: „Łuh” w Wołosówce i Rozhadowie, czytelnia „Prośw[i]ty” w Rozhadowie i ukr[aińska] księgarnia w Zborowie.

Ponadto w myśl zarządzenia Urzędu Wojewódzkiego na całym terenie tut[ejszego] Województwa zlikwidowano wszystkie nielegalnie istniejące stow[arzyszenia] „Płast”.

6) W czasie akcji pacyfikacyjnej dał się dotkliwie odczuć brak dostatecznej ilości funkcjonariuszy mundurowych P[olicji] P[aństwowej], a wprost katastrofalnie brak funkcjonariuszy śledczych. Do etatu policji mundurowej w tut[ejszym] Województwie brak około 140 szeregowych. Jeżeli się do tego doda kilkudziesięciu obłożnie chorych, a znacznie większą ilość przejściowo niezdolnych do służby wskutek mniejszych zasłabnięć, lecz częstych w tut[ejszym] nader ciężkim klimacie, to jasne się staje, że w okresie akcji sabotażowej wymagającej maximum wysiłku ze strony organów P[olicji] P[aństwowej] funkcjonariusze mundurowi nawet pracując ponad siły i to przeważnie w nocy, która wymagała największej czujności, nie byli w stanie stuprocentowo⁵ odpowiedzieć wymaganiom chwili.

Jeszcze gorzej przedstawiał się stan policji śledczej, która w okresie pacyfikacji wynosiła na całe Województwo łącznie z Urzędem Śledczym 3 oficerów

⁵ У документі було: 100 procentowo.

służby śledczej i 44 szeregowych s[ł]u[ż]by ś[ł]edczej]. Jakkolwiek wszyscy pracowali ponad siły, dochodziło do tego, że nie mówiąc już o przestępstwach kryminalnych, ale nawet o sprawach popełnianych sabotaży, często nie można było wysłać nawet jednego wywiadowcy, a wys[y]łano ich tylko tam, gdzie ujęto lub natrafiono na ślad sprawców i trzeba było koniecznie specjalisty, by nie popsuć dochodzeń.

Dotkliwie dał się odczuć brak mechanicznych środków lokomocji. Urząd Śledczy w miarę potrzeby i możliwości używał auta Komendy Wojewódzkiej P[olicji] P[ro]wincyjnej, a nadto dyspon[owa]ł Wydział Śledczy w Tarnopolu 1 motocyklem. Pozostałe Wydziały Śledcze nie posiadają mechanicznych środków lokomocji.

Stwierdzono, że w miejscowych warunkach komunikacyjnych dla celów służbowych, szczególnie dla służby śledczej niezbędne są lekkie, a[le] silne auta, np. marki „Ford”, osobowe i półciężarowe. W osobowe auta Forda powinien być zaopatrzony każdy Wydział Śledczy, w przeciwnym razie wobec braku dogodnych połączeń kolejowych i fatalnych dróg, nie może w porę dostarczyć wywiadowców na miejsce, szczególnie o ile chodzi o powiaty sąsiednie. Motocykle do tu[tejszego] Województwa nie nadają się zupełnie, gdyż wskutek fatalnych dróg rozmakających przy najmniejszym deszczu i posiadających wyboje, na których rozbija się karter motocykla, staje się motocykl niemożliwy do użycia w większości dni roku i po kilku wyjazdach wymaga gruntownego remontu, co czyni go wprost nieużytecznym.

W toku akcji pacyfikacyjnej dał się szczególnie dotkliwie odczuć brak funduszy na koszty podniesienia i na diety służbowe, a fundusz na wywiad konfidenancyjny okazał się zupełnie niewystarczający.

Jakkolwiek wszystkie prawie Posterunki posiadają obecnie aparaty telefoniczne, gdyż na 220 brak tylko 20 Posterunkom telefonów, jednak i brak tych 20 telefonicznych połączeń dał się dotkliwie odczuć, szczególnie w powiatach silniej dotkniętych sabotażami, a to w brzeżańskim, gdzie brak telefonów na 4 Posterunkach, oraz w tarnopolskim i podhajeckim, gdzie brak połączeń telefonicznych z 3 Posterunkami w każdym z tych powiatów.

W toku akcji pacyfikacyjnej stwierdzono, że wywiad w sprawie UWO w tu[tejszym] Województwie był na ogół zupełnie dobrze postawiony, gdyż jak się okazuje osobnicy podejrzani o należenie do UWO, a rekrutujący się przeważnie spośród wychowanków wspomnianych gimnazjów ruskich oraz członków Tow[arzystw] „Łuh”, „Sokił” i „Płast”, rzeczywiście w akcji sabotażowej brali najżywszy udział.

W toku akcji represyjnej zauważono, że z powodu przedwczesnego pojawienia się w dziennikach („Gazeta Poranna”) notatki o akcji pacyfikacyjnej i sprowadzenia większych oddziałów policyjnych, główni działacze, szczególnie w Tarnopolu, zorientowawszy się w sytuacji, zdołali ukryć materiały kompromitujące. Ponadto z powodu nieznamomości języka ruskiego u szeregowych

P[olicji] P[aństwowej] z oddziałów pacyfikacyjnych w niektórych wypadkach szczególnie na prowincji kwestionowano w większej ilości książki, zapiski i czasopisma niepodlegające konfiskacie. Również dostrzeżono, że w czasie przeprowadzonych rewizji szczególnie na prowincji, szeregowi P[olicji] P[aństwowej] nie sporządzali protokółów rewizji mimo znalezienia nielegalnych czasopism, jak „Surmy” itp. tak, że obecnie w niektórych wypadkach oskarżeni w Sądzie przeczą, jakoby u nich zakwestionowano wspomniane czasopisma, wobec czego sędziowie śledczy zwracają się do organów P[olicji] P[aństwowej] o nadesłanie im protokółów rewizji, a których w ogóle nie otrzymano i nie będzie można w niektórych wypadkach podtrzymać wniesionych doniesień, co tym samym wpłynie ujemnie na inne sprawy sądowe.

⁶III. Zarządzenia przeciwsabotażowe⁶

W załączeniu przesyłam odpisy 10 posiadanych przez tutejszy Urząd zarządzeń w sprawie akcji przeciwsabotażowej, wydanych przez Urząd Wojewódzki, Wojewódzką Komendę P[olicji] P[aństwowej] i tutejszy Urząd.

⁶IV. Moralne znaczenie akcji sabotażowej i kontakcji władz⁶

1) a) Wpływ akcji sabotażowej na społeczeństwo polskie był deprymujący, gdyż nie widząc z początku akcji sabotażowej odpowiednich represji ze strony władz, posądzało je o brak zainteresowania ew[en]tualnie słabość, tym bardziej, że w tym kierunku oddziaływała na społeczeństwo prasa wyolbrzymiająca sytuację. Ludność polska i lojalny odłam ludności ruskiej były do tego stopnia terroryzowane, szczególnie na wsi, że niejednokrotnie nawet poszkodowani z obawy przed zemstą obawiali się energiczniejszych wystąpień Policji przeciw winnym.

Do konsolidacji społeczeństwa polskiego przyczyniły się sabotaże o tyle, że bez względu na orientację polityczną brali Polacy udział w wiecach potępiających sabotażystów i wstępowali do komitetu samoobrony.

Komitety samoobrony potworzyły się⁶ w następujących miejscowościach: Brzeżany, Czortków, Podhajce, Złotniki, Trembowla, Tarnopol, Zborów, Jezierna, Pomorzany i Założce, oraz w miejscowościach tych odbyły się wiece protestacyjne. Ponadto studenci miejscowych gimnazjów polskich w Tarnopolu urządzili pod pomnikiem Mickiewicza demonstrację, w czasie której podnoszono okrzyki potępiające działalność sabotażystów.

Działalność komitetów samoobrony ograniczyła się właściwie do drobnych chęci, gdyż pomyślny wynik akcji pacyfikacyjnej rządowej uczynił je zbędnymi.

b) Wśród społeczeństwa ruskiego trzeba rozróżnić tzw. inteligencję i rozagittowaną młodzież wiejską od starszego pokolenia ludności wiejskiej. Na pierwszych, spośród których wychodziła organizacja i wykonawca sabotaży,

⁶ Має бути: powstały.

sabotażowa akcja i jej początkowa bezkarność wywarły wpływ demoralizujący, dając im złudzenie, że zdołają sterroryzować do reszty i to bezkarnie ludność polską i lojalnych Rusinów.

Na lojalny odłam społeczeństwa ruskiego sabotaże wywarły wpływ w kierunku zaniechania wszelkiego przeciwdziałania akcji sabotażowej i biernego przypatrywania się jej, względnie nawet udzielania pomocy sabotażystom, gdyż z jednej strony sabotażyści zagrażali opornym terrorem, z drugiej strony zaś nie spodziewali się skutecznej represji ze strony władz, wobec czego szli po linii najmniejszego oporu, kryjąc sabotażystów, nawet bez przekonania do ich roboty, a tylko ustępując przed stroną agresywniejszą.

2) Z gruntu zmieniła się sytuacja po energicznym wystąpieniu władz państwowych. Ludność polska nabrała otuchy i pewności siebie poczuwszy nad sobą opiekę silnej ręki. Ruska inteligencja i młodzież wiejska ogłuszona niespodziewanymi represjami przycichła i spokorniała, dusząc w sobie jad nienawiści, który przedtem demonstracyjnie afiszowały przy każdej sposobności, ludność zaś starsza na wsi, zobaczywszy zdecydowaną postawę władz, nabrała respektu dla nich i w konsekwencji zwróciła się przeciw pajdokracji i tzw. inteligencji, którym słusznie przypisuje spowodowanie zastosowanych represji. Odżegnując się więc od wszystkich agitatorów potępia ich działalność, deklaruje lojalność wobec Państwa i Rządu, rozwiązuje towarzystwa będące kuźnią antypaństwowej roboty, która przyniosła takie fatalne skutki.

Prasa polska w Tarnopolu i Czortkowie jednomyślnie potępiała akcję sabotażową i nawoływała do samoobrony. Prasa ruska zajęła stanowisko wyczekujące i z wyjątkiem podawania suchych faktów sabotaży, żadnych artykułów w tej sprawie nie umieszczała.

Prób akcji rewanzowej na tut[ejszym] terenie nie było, z wyjątkiem wybicia kilkunastu szyb w lokalu żeńskiego gimnazjum UPT w Tarnopolu.

⁶V. Obecny stan nastrojów wśród społeczeństwa ruskiego⁶

Na skutek akcji pacyfikacyjnej społeczeństwo ruskie pod obuchem karzącej silnej ręki chwilowo przycichło. Butne i wprost prowokacyjne zachowanie się inteligencji ruskiej ustało na razie zupełnie, co daje się zauważyć na każdym kroku. Jest to bez wątpienia wynikiem tego, że cios ten spotkał ich niespodziewanie po raz pierwszy. Gdy dotychczas represją władze dotykały przeważnie tylko niższe klasy społeczne, obecnie po raz pierwszy uderzono także i głównie w inteligencję jako w[e] właściwych prowodyrów i inicjatorów państwowych wystąpień i to z całą surowością prawa i przepisów. Widząc to ludność wiejska ruska po raz pierwszy nabrała respektu i poszanowania dla silnej władzy państwowej, a widząc ją silniejszą od wichrzycieli, którzy dotychczas ich terroryzowali, zwraca się przeciw nim na każdym kroku i rozwiązuje masowo samorzutnie organizacje i towarzystwa ruskie, będące nawet w przekonaniu ludności ogniskami antypaństwowej roboty wywrotowców ruskich.

Akcja pacyfikacyjna, jak okazuje się, nastąpiła w samą porę, gdyż masowo zakładane od wiosny roku 1929 bojówki UWO rozzuchwalały się [...] coraz bardziej oraz moralnie, a po części i materialnie, w znacznym stopniu przygotowane były do orężnego wystąpienia w odpowiednim momencie. Nie przesądzam kwestii zamiaru wywołania rozruchów zbrojnych przez organa kierownicze UWO, gdyż twierdzę, że zająć to mogłoby tylko w razie osłabienia Państwa poważnym konfliktem zewnętrznym lub wewnętrznym, jednak stwierdziłem w większości wypadków, że członkowie licznych bojówek UWO [...] poważnie liczyli się z prawdopodobieństwem zbrojnego wystąpienia przeciw Państwu w bliskim terminie, a akcję sabotażową uważali za przygotowanie akcji zbrojnej przez wyniszczenie społeczeństwa i Państwa oraz sterroryzowanie władz i ludności polskiej.

Tendencje odwetowe zauważyć można w nielicznych wypadkach anonimowych pogroźek pod adresem władz państwowych i organów P[olicji] P[aństwowej]. Pochodzą one niewątpliwie od jednostek poszczególnych, mniej poważnych, jakkolwiek należących do UWO.

Dodatnie skutki akcji pacyfikacyjnej przetrwają na dłuższą metę tylko w tym wypadku, gdy ludność ruska przekona się, że silna ręka Rządu w dalszym ciągu ukrócać będzie bezwzględnie i systematycznie każdy objaw antypaństwowej roboty. Najlepszym objawem zapatrywań ludności i wprost wskazówką, gdzie należy szukać przyczyny zła, która musi być usunięta, są masowe wypadki rozwiązywania przez ludność „Proświt”, Kooperatyw, „Łuhów” i „Sokiłów” (gdyż „Płast” już został zlikwidowany przez Rząd). Dopuszczenie do swobodnego rozwoju tych organizacji, bezwzględnie podważyłoby autorytet władzy i świeżo wzbudzony do niej respekt.

Podobnie restytucja rozwiązanych gimnazjów miałaby tylko ten skutek, że podniosłaby zachwiany autorytet ruskiej inteligencji, który przypisałaby sobie zasługę restytucji. Przeciętny chłop ruski przeważnie woli posyłać dziecko do gimnazjum polskiego, gdzie wie, że syn jego będzie mógł uczyć się bez przeszkód bezstronnych i spokojnie będzie mógł ukończyć studia, niż do gimnazjum ruskiego, gdzie w atmosferze antypaństwowych knoń przedziej czy później musi uczeń popaść w konflikt z prawem i złamać sobie przez to karierę. Jeżeli ruskie gimnazja były wypełnione, to tłumaczyć sobie to należy głównie agitacją inteligencji ruskiej i naciskiem samych uczniów gimnazjalnych rozagitowanych przez wywrotowców, względnie obawiających się bojkotu ze strony swych kolegów.

AAN, Urząd Wojewódzki w Tarnopolu, sygn. 42, k. 44–52. Копія. Машинопис.

№ 52
[1 листопада 1930]. Тижневий ситуаційний звіт
Тернопільського воєводи
про політичну та громадську діяльність і життя
національних меншин № 16
за період від 12 до 18 жовтня 1930 року

a-б-Tajne!-б-a

Wojewoda Tarnopolski
L:997/Taj.

Tarnopol, dnia 1 listopada 1930 [r.]

^бSprawozdanie sytuacyjne nr 16^б
z ruchu polityczno-społeczного oraz narodowościowego
za czas od 26 października do 1 listopada 1930 r.

[...]

^бI. Część ogólna^б

Sytuacja ogólna pod każdym względem w porównaniu z okresem poprzednim nie uległa zasadniczym zmianom. [...]

Rusini sprawami wyborczymi interesowali się mniej niż Żydzi. Ogromną konsternację w kołach rusińskich wywarły ostatnio dokonane aresztowania dra Dmytra Lewickiego, dra Makaruszki i dra Maritzaka pod zarzutem współdziałania z UW¹. Tutejsi działacze UNDO i USRP obawiają się przykrych konsekwencji,

¹ Василь Мудрий, згадуючи про цей період, писав: «Вернувся я до Львова 1-го вересня 1930-го року. Тут було невесело. Вже горіли панські стирти по польських фільварках. Цю акцію проводили „юні” націоналісти. Реакцією на те була пацифікація, що її провадив польський уряд при допомозі своїх уланів по українських селах. Бито всіх активних у громадському житті селян, бито сільських інтелігентів, нищено українські „Просвіти”, кооперативи. Словом, страхіття! Українські політичні партії, як УНДО, Українська Радикальна Партія, УСДП та інші, осудили акцію підпалів і від неї відмежувались. [...]

У розгарі пацифікації приїхав до Галичини п. Я. Макогін в товаристві англійського лікаря і почав їздити по спаціфікованих селах та стверджувати ступені побоїв. Польська влада доручила п. Макогоні та його лікареві виїхати впродовж 24-ох годин із Польщі. Пок. Макогін вертався через Львів. У Львові зайшов до мене і забрав кількадесять кліш із фотографіяма кривавих побоїв наших невинних селян.

В міжчасі польська влада арештува[ла] президію УНДО: д-ра Дмитра Левицького, як голову, і д-ра Любомира Макарушку, як головного секретаря. По візиті п. Макогона на другий день прийшла черга й на мене. Ранком зробила поліція у мене вдома ревізію і забрала мою переписку з Липинським. Просидів я в тюрмі три місяці. Коли вийшов і почав шукати за тією перепискою, то її вже не отримав ніколи – ні в поліції, ні в прокуратурі її не було.

Тут мій ровесник, американський щоденник „Свобода”, став в обороні всіх арештованих, а в тому числі й мене, як редактора „Діла”. Тодішнє Об’єднання Українських Організацій Америки збирало матеріали про пацифікацію і видало згодом в англійській

na jakie mogą się narazić, oraz będąc tego pewni, że obecnie po przeprowadzonej akcji pacyfikacyjnej, stracili zaufanie ludności wiejskiej – w akcji wyborczej postępują nieśmiało, a ich poczynania nie są uwieńczone wynikami pozytywnymi.

[...]

⁶Мniejszość narodowa⁶

Wielkie wrażenie w szeregach ruskich wywołała wiadomość o aresztowaniu prezesa UNDO oraz gen[eralnego] sekretarza. Można uważać, że Rusini zostali tym faktem zaskoczeni oraz ulegli silnej depresji.

Co się tyczy akcji wyborczej, to podobnie jak w poprzednich tygodniach panował u Rusinów duży zastój. Akcja agitacyjno-wieczowa nie była przeprowadzana, zaś propaganda poufna toczyła się w sposób bardzo oględny. Na ogół pozycja bloku ukraińskiego jest ciężka, bo jeśli się zważy, że całe życie społeczne, które tworzyło najsilniejsze placówki oparcia dla stronnictw tworzących blok ukraiński – stoi w zastoju, zaś akcja wieczowa nie ruszyła do tej pory z miejsca, oraz biorąc pod uwagę panujące ostatnio w masach ruskich nastroje, to w takich warunkach wybory dla bloku mogą się skończyć pewną porażką o tyle, że nadzieje na zdobycie większej liczby mandatów mogą się okazać zupełnie fałszywymi.

Również inne ugrupowania ruskie nie wykazują aktywności.

[...]

⁶a) Rusini⁶

⁶3) Życie kulturalno-oświatowe⁶

Wszystkie stowarzyszenia kulturalno-oświatowe pozostają w dalszym ciągu pod znakiem zastoju, jak również notuje się dalsze wypadki samorządnego rozwiązywania stowarzyszeń przez członków.

⁶„Proświta”⁶

⁶Brzeżany. ⁶W okresie sprawozdawczym samorządnie rozwiązały się Czytelnie „Proświty” w Dryszczowie, Hinowicach, Poruczynie, Rohaczynie mieście, Szybalinie, Urmaniu i Żukowie.

⁶Skałat. ⁶Dnia 28 października br. przewodniczący czytelnicy „Proświty” ks. Kołodziej z Krzywego złożył na ręce Starosty pisemną deklarację w imieniu członków czytelnicy, a to że:

- 1) praca wydziału tejże czytelnicy nigdy nie przekraczała ram statutu zatwierdzonego przez władze administracyjne,
- 2) wydział tejże czytelnicy jako też jej członkowie nigdy nie mieli najmniejszej koneksji z czynnikami wywrotowymi,
- 3) na przyszłość praca wydziału tejże czytelnicy będzie szła po linii, która prowadzi do szczęścia samo Państwo Polskie i zgodnego współżycia obu narodów polskiego i ukraińskiego. [...]

мові прегарну публікацію. Редактори „Свободи” вклали багато праці в цю публікацію». Див.: В. Мудрий, «Ровесники», в Альманах на рік 1963 (Джерсі Ситі: В-во Українського Народного Союзу, 1962): 26–27.

⁶Złoczów. ⁶ Czytelnia „Proświty” w Ostrowczyku na walnym zebraniu członków dnia 28 października postanowiła rozwiązać stowarzyszenie.

[...]

⁶6) Życie sportowe⁶

Organizacje sportowe [, takie] jak „Łuh” i „Sokił” w dalszym ciągu nie okazują żadnej działalności.

⁶Brzeżany. ⁶ W okresie sprawozdawczym samorzutnie rozwiązały się stow[arzyszenia] „Łuh” w Dryszczowie, Hinowiczach, Poruczynie, Rohaczynie mieście, Urmaniu, Żukowie i Wólce. Z powodu zaś przekroczenia statutowego zakresu działania Starosta brzeżański zawiesił działalność „Łuhów” w Ceniowie, Koniuchach, Kozowej, Potoczanach i Płotycy.

⁶Czortków. ⁶ Stow[arzyszenie] „Łuh” w Dżurynie uchwalił[o] dobrowolną likwidację.

⁶Radziechów. ⁶ Z powodu przekroczenia statutowego zakresu działania Starosta radziechowski zawiesił działalność stow[arzyszenia] „Sokił” w Radziechowie, Ohladowie, Ordowie, Krzywym, Kulikowie, Strzemilczu i Śródopolcach.

⁶Skałat. ⁶ Z powodu przekroczenia statutowego zakresu działania zawieszona została działalność stow[arzyszenia] „Łuh” w Skałacie Starym i w Nowosiółce Skałackiej.

⁶Zborów. ⁶ Stow[arzyszenie] „Łuh” w Pomorzanach zostało zawieszona z powodu przekroczenia statutowego zakresu działania.

⁶Złoczów. ⁶ Stow[arzyszenie] „Sokił” w Ostrowczyku uchwaliło dobrowolną likwidację.

⁶7. Sprawy wyznaniowe

Tarnopol. ⁶ Ksiądz Michał Osadca, gr[ecko]kat[olicki] proboszcz w Chodackowie Małym, przeciw któremu Sąd [...] Okręgowy w Tarnopolu prowadzi śledztwo o zbrodnię zaburzania spokoju publicznego, wzywał na kazaniu w dniu 26.10.1930 [r.] ludność wsi, by przybyła w dniu 1 listopada 1930 r. do cerkwi, na panachydę za poległych ukr[aińskich] żołnierzy. Ludność apel ten przyjęła obojętnie, a nawet zaczęła szemrać, że ksiądz znów zaczyna politykować.

⁶Złoczów. ⁶ [Proboszcz] gr[ecko]kat[olicki] ze Sassowa, ks. Łysko odczytał dnia 26 października na kazaniu list pasterski biskupów, po czym wygłosił kazanie o treści politycznej, podburzającej. W tej sprawie wdrożono doniesienie celem pociągnięcia go do odpowiedzialności karno-sądowej.

[...]

AAN, *Urząd Wojewódzki w Tarnopolu, sygn. 14, s. 101–102, 109–110, 112–113. Kopia. Машинопис.*

№ 53

[1 листопада 1930]. Тижневий ситуаційний звіт Тернопільського воєводи № 44 за період від 26 жовтня до 1 листопада 1930 року

Urząd Wojewódzki w Tarnopolu
L:996/Taj/30

Tarnopol, dnia 1 listopada 1930 r.

⁶Tygodniowe sprawozdanie sytuacyjne nr 44⁶
za czas od 26 października do 1 listopada 1930 r.

[...]

⁶IV. Stan bezpieczeństwa⁶

W okresie sprawozdawczym stan bezpieczeństwa na terenie Województwa był w zupełności zadowalający.

Z popełnionych przestępstw na wzmiankę zasługują następujące:

Dnia 23 października podczas bójki powstałej na weselu między parobkami polskimi a ruskimi w Szwałkowcach, pow. Czortków, na tle nieporozumień osobistych zabity został Antoni Chabeniuk, lat 21, rolnik, Rusin ze Szwałkowiec.

W związku z powyższym aresztowani zostali Winiarski Franciszek, Ogielski Franciszek, Tabisze Antoni i Stanisław, mieszkańcy Sz[w]ajkowiec, członkowie Związku Strzeleckiego.

[...]

W nocy z 23 na 24 października br. nieznani sprawcy zasmarowali wszystkie napisy na szyldach w języku ruskim na ulicy Chrzankowskiej w Trembowli i na placu Mickiewicza w ilości 20 sztuk. Na sprawców tego czynu, których było 5-ciu, natknął się wartownik nocny Mikołaj Kisiel, któremu sprawcy zasmarowali torem twarz i oblali głowę.

W nocy z 24 na 25 października 1930 [r.] nieznany sprawca zmienił napis na figurze ruskiej w Leszniowie, pow. Trembowla. Dotychczas na figurze tej był napis w języku ruskim „Na pamiątkę zniesienia pańszczyzny w roku 1843”. Obecnie napis ten został usunięty, a umieszczono czerwonymi literami napis „Bogu na chwałę”.

Dnia 22 października podciętych zostało 7 słupów telefonicznych na linii Poczapy–Białykamiń, pow. Złoczów. Słupy, mimo podcięcia, nie zwały się, wobec czego przerwy w komunikacji telefonicznej nie było. W wyniku przeprowadzonych dochodzeń sprawców tego czynu w osobach Smolińskiego Michała, Poczapskiego Włodzimierza, Oseńczuka Teodora i Marynowicza Jana aresztowano i Prokuraturze oddano.

O powyższym doniosłem specjalnym sprawozdaniem.

Dnia 24 października posterunkowy Czuryk Kazimierz w czasie służby patrolowej w Złoczowie około godziny 21-ej zauważył na cmentarzu w Złoczowie

obok mauzoleum pomordowanych w czasie inwazji ukr[aińskiej] Polaków, trzech nieznanych osobników, którzy na widok posterunkowego zaczęli¹ uciekać. Gdy osobnicy ci na wezwanie posterunkowego, nie zatrzymali się, ten oddał za nimi trzy strzały, które jednak chybiły.

⁶Różne⁶

Dnia 26 października aresztowany został pod zarzutem przynależności do UWO ks. Teodor Iwachniuk², proboszcz gr[ecko]kat[olicki] z Dżurna, pow. Czortków, i odstawiony do dyspozycji Prokuratora S[ądu] O[kręgowego] w Czortkowie, który zawiesił nad nim areszt śledczy. Podczas rewizji u ks. Iwachniuka znaleziono kilka ulotek UWO z listopada 1928 r. Przesłuchany w tej sprawie ks. Iwachniuk przyznał się do ich posiadania oświadczając, że otrzymał większą ilość tych ulotek, jednakowoż nie rozdawał ich, lecz spalił.
[...]

⁶Pożary⁶

W tygodniu sprawozdawczym zanotowano następujące wypadki pożarów:
Z powodu niestrożnego obchodzenia się z ogniem – 4 wypadki [...].
Wskutek wadliwej budowy kominów 4 pożary [...].
Podpaleń w celu uzyskania premii asekuracyjnej był jeden wypadek.
Ponadto zanotowano w okresie sprawozdawczym 2 wypadki pożarów, w których zachodzi podejrzenie podpalenia sabotażowego ze strony UWO [...].
Wszystkie wyżej wykazane pożary przypadają na drugą połowę października 1930 r.
[...]

AAN, Urząd Wojewódzki w Tarnopolu, sygn. 12, k. 329, 332. Копія. Машинопис.

¹ Застаріле. Так у документі. Має бути: *zaczęli*.

² Інформація неточна. На той час настоятелем парафії в селі Джурин був Микола Івахнюк, який у 1940-х рр. загинув у Боркуті.

№ 54

[4 листопада 1930]. Довідка Посольства Великої Британії
у Варшаві про арешт канадського доктора Вільяма
Фредеріка Дея під час його візиту до Галичини

British Embassy,
^a-Warsaw^a
November 4th, 1930

No. 518
(211/9/30)

Sir,

With reference to my telegram No. 56 of the 1st November I have the honour to transmit here with a copy of the letter which I received from Dr. Dey in regard to his arrest and deportation from Poland.

2. As it was clear from Dr. Dey's letter that the United States Embassy might be able to throw some further light on the incident I sent a member of my staff to discuss the matter with them. Mr. Broadmead was shown the full report which the Embassy is sending to Washington and from it the following rather important fact emerges. Mr. Makohin, with whom Dr. Dey was making the tour through Poland etc., was expelled from Roumania a few years ago for political activities in connection with Ukrainians in that country. The Roumanian and Polish General Staffs had exchanged information about him. Mr. Makohin was not arrested but a warrant was issued for the search of his rooms and he was expelled from the country simultaneously with Dr. Dey.

3. On the 30th October M. Lewicki, a former deputy and President of the UNDO, was arrested at Lemberg on the ground that the authorities had definite proof of the existence of cooperation between the UNDO and the illegal Ukrainian Military organisation, both of which were in contact with organisations abroad i. e. in Germany. The general secretary of the UNDO, M. Makaruszek¹, who, as reported by Mr. Taylor² in his despatch of 23rd October, accompanied Dr. Dey on his drives in the neighbourhood of Lemberg was also arrested. On the 31st October the arrest took place of Dr. Maritzak who also accompanied Dr. Dey.

4. From what I have said above it is evident that from the Polish point of view the authorities could not fail to have the gravest suspicions of Dr. Dey and I find it hard to see on what grounds objection could be taken to his arrest and interrogation. Further, on the assumption that a State can deport an undesirable alien, I presume that the authorities were justified in expelling him. Nor does it seem

¹ Помилка у записі. У звіті йдеться про Любомира Макарушку.

² Берті Тейлор (Bertie Taylor) – англійський віце-консул у Львові (1929–1939).

to me that the time allowed him for his departure from the country, seeing that he was only a tourist, was really too short. He was given from 2 p.m. on Thursday until midnight on Friday in which to leave the country and the journey from Lemberg to the Roumanian frontier occupies four hours: in fact with the existing train service he had from 2 p.m. on Thursday until 7.20 p.m. on Friday in which to make arrangements to leave Lemberg, and not only fifteen hours as he states.

5. On the assumption that Dr. Dey was as innocent as his version of the incident leads one to suppose, and I have no proof to the contrary, it seems to me that the only ground on which a complaint could be made to the Polish Government would be the fact that he was not allowed to communicate with the British Consul. Whether communication with a Consular officer of one's country is a right generally recognised in international law I do not know, but in view of the possible gravity of the charges in this particular case it appears to me to be a request that should not have been refused. At the same time I am reluctant to make representations on this particular point without definite instructions from you.

6. Lastly I wish to state that in my opinion the Polish authorities acted very foolishly from their own point of view in expelling Dr. Dey, unless of course they had definite proof that he was indulging in subversive political activities. Once outside of Polish jurisdiction he was in a position, of which he has so far not availed himself, to give to the world an account of what he had seen, which would almost inevitably be tinged by the treatment he had received. That he has so far apparently not done so is no credit to the intelligence of the Poles but "is due" rather to good fortune.

[...]

Your most obedient,
humble Servant,
William Erskine

[Додаток]

Copy

His Excellency
The British Ambassador
Warsaw, Poland

Cernauti, Roumania,
October 28th, 1930

Dear Sir:

This report should have gone to you sooner, but under the circumstances and in view of the possibility of further interference it seemed wiser to wait until my host and hostess and I had crossed the Polish frontier.

As to identification, my name is William Frederick Dey, doctor of medicine, born September 14th, 1882 at Spencerville, Ontario, Canada. My passport is Canadian, No. 39072, issued at Ottawa May 29th, 1923 and renewed at Ottawa March 29th, 1927, valid until May 29th, 1932, endorsed for travelling in the United Kingdom, France, Switzerland, Italy, Czechoslovakia, Germany, Austria, Hungary, Belgium, Albania, Jugoslavia, Poland, Roumania, Bulgaria, Greece, Turkey, Egypt, Spain, Portugal, Holland, Denmark, Norway, Sweden, Danzig, Lithuania, Latvia, China and Japan. Since the spring of 1927 I have been in Europe except for about three months in the United States last winter. During six months of the year (April to September inclusive) I practise in Carlsbad, Czechoslovakia, then take a few weeks for travel and then do medical work in whatever centre seems best for what I want. My medical qualifications and record can be seen in the register of the British Medical Council.

This year my work in Carlsbad kept me until early in October and amongst my last patients were Mr. and Mrs. Jacob Makohin of Boston, Massachusetts, particulars about whom are on record at the United States Embassy in Warsaw and can be obtained if desired. They invited me to accompany them on a motor tour through Czechoslovakia, Poland, Roumania, Hungary, Austria, northern Italy, Switzerland and on to Paris, all of us intending to sail for New York about the middle of November. I had made part of the same trip with them last October. They have their American car over with them.

I left Carlsbad for Prague, where I wished to spend a day or two, on Wednesday, October 8th and was joined on Friday the tenth by Mr. and Mrs. Makohin and we left Prague that afternoon.

We arrived in Lemberg late in the afternoon of Sunday the twelfth and stayed at the Hotel Georgea.

Somewhere along the way I picked up some sort of intestinal poisoning which I at first took to be influenza, but by Monday I was rather ill and spent practically the whole week in bed with chills and a temperature up to 103 degrees and by Thursday the sixteenth it seemed unwise not to call in a physician. Dr. Panczyszyn³ came to see me that day. He is a wellknown physician outside Lemberg as well as locally. He did what was necessary and came to see me again on Saturday the eighteenth, when I was practically over my illness, but very much washed out.

I had read and heard before coming to Poland stories of severe treatment by the Poles of the Ukrainians in Eastern Galicia, but much of what I had heard and read seemed to me incredible. On Saturday I spoke of this to Dr. Panczyszyn, who without discussing the rights and wrongs of it told me that many peasants

³ Мар'ян Панчишин (1882–1943) – український лікар і громадський діяч, співзасновник Українського лікарського товариства, особистий лікар греко-католицького митрополита Андрея Шептицького.

living in villages had been severely beaten by the military and that Ukrainian physicians were going out daily and giving their services to those who were in need of dressings. I told him that I should like to go out with one or two of the physicians and, if there was need of it, help with dressings.

On Monday morning, October 20th, I went out with a physician whose name I did not catch, (as I speak no Slavic languages most of the names escape me) to a village about eighteen kilometres from Lemberg, where I watched the physician caring for over a dozen people who had been badly beaten a few days before, three of them in bed and in poor condition. While passing through the village on foot with the parish priest we were shown the wrecked co-operative store and library and the place where the beating was done, but I asked no questions of a political nature and kept my attention largely on the medical side of things, though I did of course hear when the punitive raid had been made and some details of it.

On Tuesday morning in my room I wrote some notes for my personal journal on what I had seen the day before and then motored with Mr. and Mrs. Makohin to a small town a few miles away where there was a big market day. It was a very picturesque sight and we all spoke of how careless we had been in leaving the camera at the hotel and I said that I was not going to move any more without having it along. At the hotel were two cameras, an ordinary folding kodak and a very elaborate and modern moving picture camera, neither of which had (or has) been used since the trip began.

That afternoon, Tuesday October 21st, I went out in Dr. Panczyszyn's car to two other villages that had been visited by the Uhlans. The party consisted of a physician whose name I did not catch, two young men who I understand are medical students, Dr. Alexander Maritzak (a lawyer, who gave me his card) and myself. Dr. Maritzak came because he speaks French, which I also speak, and his coming was a courtesy to me as my German is elementary.

In the two villages we saw a good many beaten people, one of them in quite a serious condition, but most of them able to be up and about. While waiting for the walking cases to be assembled we looked about the village and saw the ruined co-operative shop, but I asked no questions that could be construed as political. At about five p.m. while we were in a cottage and I was watching the physician putting on a dressing a policeman appeared and asked for our papers. Four of us handed over our papers at once, but the doctor very properly finished the dressing on which he was engaged and then gave up his. We then were taken in our car to the nearest police post, some four or five miles away, where we were taken into the office and asked if we had any firearms but we were not searched. The policeman got his rifle and we went on to a police station on the outskirts of Lemberg. There we were kept in a room (the doctor, the lawyer and I, while the two others remained in the car) while the policeman tried to get Lemberg on the telephone; but in about half an hour he gave up the at-

tempt and put us in the car again and took us to police headquarters in Lemberg where we arrived at about seven p.m.

We were assembled in a room with an armed soldier to guard us and were called out one by one. I was the last to be called, at 8.10 p.m. Some of the others had been brought back from questioning before that but were forbidden by the soldier to speak.

When I was taken for examination before a man who I was told is an inspector in the political branch of the police, I demanded at once to be put in touch with the British Vice-Consul. This demand at first was evaded, but when I insisted and forced a direct answer I was told that they would not communicate with him except on the order of the "Chef", who was not there and who, they said, could not be reached. I do not know whether any effort was made to reach the "Chef", who was supposed to be at some meeting, but those questioning me refused to telephone to the Consul or allow me to do so.

There usually were four in the room with me, beside the guard, one of them a young man who speaks fairly good English and acted as interpreter. I was questioned until one a.m. During the whole time I repeated my demand to see the Consul and gave very little information since there was little to give. I told them how it happened that I was in the village, that I was a physician, disclaimed any political motives and when asked if I ever had written for a newspaper said that many years ago a few letters I had written to friends had been published, but that I was not a journalist and never had been.

I was asked to empty out my pockets, which I did, and the contents were examined and returned to me.

I was asked to give up my keys so they could make a search of my luggage at the hotel, but this I refused to have done except in the presence of the Vice-Consul and myself. The reason for this is that I knew nothing of the integrity of the person who would make the search and there also was the danger that something might be found which was "planted".

The kodak was spoken of and I immediately said it was mine. I had left it in the car, because I fully expected that I would be detained ten or fifteen minutes and then driven back to the hotel. I explained that the kodak had not been out of its case in Poland and that if there were any exposed films on the roll the exposures had been made in Carlsbad.

At 1 a.m. I was taken to the office of an inspector, which was provided with a couch and blanket. What with the light and the noise and the police telephoning in the next room with the door open I got less than an hour and a half's sleep and at 8 a.m. was taken upstairs again, for further questioning I was told. I was moved from one room to another and finally left in the hall until 11.00 a.m. Meanwhile I had not been able to see anyone who seemed to me an officer of any sort.

At 11.00 a.m. the interpreter and one of the questioners of the night before appeared and said that we were going to the Hotel Georges.

My room there communicated with that of Mr. and Mrs. Makohin and when we entered my room they heard us and came at once.

They were much upset and all night had thought that the car I was in had broken down, but did not know how to reach me as they did not know where I had gone except that I was out with a doctor. However Dr. Panczyszyn had telephoned earlier in the morning and told them that his car had been seized and held by the police and that I probably was at police headquarters. On receipt of this information Mrs. Makohin had gone at once to Mr. Taylor, the British Vice-Consul to tell him of my predicament and Mr. Makohin had gone to police headquarters, where he had stayed nearly all the morning. The police persisted in demying to Mr. Makohin any knowledge of me, but finally said that someone had been taken the night before, but had not yet been examined. Mr. Makohin had returned to the hotel only a few minutes before my arrival. Meanwhile Mr. Taylor had been in touch with the authorities, and doubtless he has informed you by now of the result of his efforts.

From my room we got in touch with Mr. Taylor and he came over. Up to the time of his arrival I positively refused to have anything in my room touched except by force and when Mr. Taylor came a thorough search of my room was made in the presence of both of us. They took away my diary (the last entry in which was made on September 14th), my address book and the notes I had written the previous morning.

At about 1.00 p.m. I was taken back to police headquarters and kept there until about 3.30, when I was told that I was at liberty. I wish to make clear the following points about my detention:

1. From the beginning I demanded to see the British Vice-Consul and this was refused.
2. I was detained, but the police insisted that I was not under arrest, though I was refused my liberty and was held incommunicado.
3. No warrant or written authority was shown me for searching my room.
4. During the period of my detention I was subjected to no abuse or discourtesy.

When I returned to my hotel free on Wednesday afternoon I learned that Mr. Makohin had been sent for by the passport division of the police and had been asked to leave his papers with them.

At 2.00 p.m. of Thursday the twenty-third Mr. Makohin and I received written notice from the passport division instructing us to appear at their office before three o'clock, under pain of being sent for and taken. We went and were given back our passports with the Polish visas cancelled and a notice stamped and signed to the effect that we were allowed to remain in Poland until midnight of the following day.

My Polish visa was obtained from the Polish consul in Prague on October 9th, good for passage through Poland, for the purpose of visiting, for one month.

On Thursday morning four police officers appeared with a warrant and searched the effects of Mr. and Mrs. Makohin. (The warrant was for Mr. Makohin only) but found nothing that interested them. The only reason I can think of for this is the perfectly natural interest they showed in me. When they came they brought back to me my address book and diary and the camera with the film removed, but kept the notes I had written about my visit on Monday.

Mr. Makohin received assurance from the United States Embassy in Warsaw that someone with diplomatic authority would accompany Mrs Makohin and the chauffeur and the car to Czernowitz, so he and I left by train on Friday morning, reaching Czernowitz that evening. Mr. Makohin was detained for two hours at the Roumanian frontier by the Roumanian police and every effort was made to induce him to go back to Poland. There is no doubt in my mind that this was done at the instigation of the Polish police, as he was allowed to pass as soon as the frontier police learned from me by telephone that I already had got in touch with the United States authorities in Bucharest. Full details of Mr. Makohin's experience can be had, I am sure, from the United States Embassy in Warsaw. Our experience in this connection are so intertwined that one is not complete without the other.

Mrs Makohin arrived here in her car with Mr. Franklin of the United States Consulate in Warsaw on Saturday evening.

When I first reached police headquarters at Lemberg I asked why I had been arrested and was told that it was because I was in the company of suspicious characters. I know nothing whatever of the antecedents of the people in whose company I was, but while I was with them nothing was done to which anyone could possibly take exception, except perhaps my making notes. They all were Ukrainians, which seems to be enough to make anyone suspect in Eastern Galicia. It is significant however that the others were liberated at ten o'clock Wednesday morning while I was held until after three in the afternoon.

The police made no other definite statement to me about the cause of my arrest, but they were very anxious to know why I had visited the particular villages I had and I told them. The Polish press, however, was very full of the affair and all their information must have been obtained from the Police. It would be too much to try to keep up with all their missatements, but since they are more or less official some of the most glaring should be referred to.

1. I did not at any time represent myself as a journalist and denied being one. I never have heard of the "Canadian Times"⁴ so frequently mentioned⁵.
2. I did not claim to be an agent of the League of Nations. That body was not mentioned by me, nor in my hearing by them as far as I know.

⁴ «The Canadian Times» – канадська газета, заснована 1904 р. у Шербруку.

⁵ На лівому полі аркуша при цьому пункті олівцем від руки дописано: «Then may be a confusion with W. Day, a US citizen correspondent of the D. Mail v Chicago Tribune in E. Europe».

3. I left my passport with the porter of the Hotel Georges on my arrival on October 12th, and it is stamped by the Lemberg police on the 13th. It is therefore absurd for them to say that I came from Berlin and joined Mr. Makohin after his arrival.
4. The claim that I am a "Berlin agent" is too absurd to dwell on. I was in Berlin this year from the evening of September 25th until the morning of the 27th, going there from Carlsbad by invitation to read a paper at the International Congress of Individual Psychology, which is innocent enough in all conscience and before that had not stopped off in Germany even for a day in two years.
5. I did not and do not know of the existence of the organisation that is said to have brought me as a worker for one hundred Zloty (not a flattering fee) a day.
6. I learn from Mrs. Makohin that the film in the camera I had was a new one, with no exposures made, when I borrowed it on Tuesday. I made no photographs and if any have been produced from that film they have been taken during the forty-eight hours that the camera was in the hands of the police.
7. I came ⁶with⁶ Mr. and Mrs. Makohin, not after them.
8. My interest in the people I saw was humanitarian, not political.
9. My visits were quite uninspired and made entirely on my own initiative.

I think it only fair to say, however, quite apart from my experiences with the police, that in view of the evidence of punishment without trial and of wanton and sordid brutality which I have seen I have not now a friendly disposition toward the existing Polish régime and my sympathies are with its victims. I am satisfied moreover that fear of outside opinion is the real reason for my arrest and virtual expulsion.

In this connection I should like to call your attention to the despatch of October 19th from New York, consisting of a statement by M. Filipowicz, the Polish Ambassador in the United States⁶, refuting an article by Mr. Elliott⁷ of the New York Herald Tribune, this despatch appearing fairly generally, and to be found amongst other places in the "Lwowski Kurjer"⁸ of the morning of Tuesday October 21st. I did nothing which is not covered by his invitation and my treatment does not seem to be quite the reception that invitation would warrant one in expecting.

So far I have refused to see newspaper people and have not made any statement except to my own authorities, the United States Consul from Warsaw and a short written statement to the United States Ambassador at Warsaw

⁶ Титус Філіпович (Tytus Filipowicz, 1873–1953) – польський політичний діяч, публіцист, дипломат, посол Республіки Польща у Фінляндії (1922–1927), Бельгії (1927–1929), США (1929–1932).

⁷ Джон Еліот (John Elliot, 1897–1992) – американський журналіст, один із перших, хто критично писав в американській пресі про політичні наміри Адольфа Гітлера.

⁸ Має бути: *Kurjer Lwowowski*.

at the request of Mr. Makohin, who is taking up his affair through the United States Ambassador and the State Department in Washington.

The things to which I personally take exception are:

1. My arrest in the first place.
2. Being held incommunicado for sixteen hours, particularly, to being refused access to the British Vice-Consul.
3. Being searched and having private property removed without a warrant.
4. Having some of my papers confiscated.
5. Being given fifteen hours to catch the last train that would get me across the frontier in the time allowed me.
6. The mass of misinformation given by the Polish police to the Polish press, which doubtless has caused many friends and relatives a good deal of concern and which besides putting me in a false light is definitely libellous.

Their confiscating my memoranda does not exactly surprise me, though it is not in keeping with Mr. Filipowicz's pronouncement, and I cannot question the right of the government to refuse me harbour without giving reason. The other objections however, are valid and it seems to me that I am entitled to an explanation from the Polish authorities of their conduct.

My health I may say was not disturbed to any serious degree by my experience.

In view of the fact that I have given no interview to the press and since a good many friends doubtless are anxious, would it be possible for you to make a statement to the Associated Press and to the Canadian Press to the effect that I am out of Poland and am well and have made representations to the Foreign Office?

We leave here to-morrow morning, if some necessary tyres arrive in the meantime, for Budapest and my permanent winter address is care Messrs. Munroe & Co., 4, Rue Ventadour, Paris 1., I expect to be in London in about ten days, before sailing and shall call at the Foreign Office.

I am enclosing a duplicate of this letter as you may wish to send a copy to the Foreign Office. I also am sending a copy personally to Mr. Harry Lee Franklin, United States Consul at Warsaw, for reference in connection with his handling of Mr. Makohin's case.

I wish to thank you for your kindness in getting in touch by telephone with Mr. Taylor so promptly and for your assistance in getting me free of the police.

Yours very truly,

(Signed) W. Frederick Dey.

We have read the letter above and it is correct in every detail as far as we know.

(Signed) Susan F. Makohin

(Signed) Jacob Makohin

[6 листопада 1930]. Лист посла Польщі у Лондоні
 Константія Скірмунта
 до Міністерства закордонних справ у Варшаві
 про справу подорожі Франка Савері
 та кореспондента газети «Таймс» до Галичини

JW/НК

P.2585

dnia 6 listopada, 1930 roku

W sp[r]awie podróży
 pp. Savery'ego i Barkera
 do Małopolski Wschodniej

°Ścisłe tajne°

Jak Panu Ministrowi wiadomo, pp. Savery i Barker byli przed niedawnym czasem w Małopolsce Wschodniej. „Times” poza jedną depeszą, raczej przychylną dla nas treści, o aresztowaniu p. posła Dmytra Lewickiego, nie podał jeszcze artykułów p. Barkera, ani nawet ich nie otrzymał. Tymczasem na około ¹tej podróży powstała tutaj nieoczekiwana komplikacja o charakterze intrygi.

Oto w przeciągu paru dni editor² „Timesa” otrzymał dwa poufne listy p. Wickhama Steeda³, w których tenże przestrzega przed dawaniem wiary relacjom p. Barkera. Jak się okazuje z listów, p. Steeda odwiedził wybitny Ukrainiec, który przedstawił mu niedawne zajścia w Małopolsce w niezwykle wyolbrzymionym świetle i przekonał go, że tak było istotnie. Pierwszy list do „Timesa” zawierał pytanie, dlaczego gazeta nic nie pisze o tak wielkiej wagi wydarzeniach. Otrzymaawszy odpowiedź, że właśnie Barker jest na miejscu, p. Steed szczegółowo doniósł „Timesowi”, że Barker jest biernym narzędziem w ręku p. Savery'ego, który z kolei jest w zupełnej niewoli u Polaków. Panowie ci mieli w Małopolsce unikać wszelkiego kontaktu z Ukraińcami; byli w jednej tylko poszkodowanej wiosce, skąd uprzednio „policja wywiozła rannych”. Mało tego, miało dojść do ostrego zajścia z metropolitą Szeptyckim, któremu p. Savery miał powiedzieć, że mówi nieprawdę o zajściach. Wobec powyższego p. Steed z góry dyskredytuje ew[en]tualne artykuły Barkera, a zarazem przestrzega redakcję „Timesa” przed Saverym.

Redakcja „Timesa” zawiadomiła telegraficznie Barkera o zarzutach i oczykuje odeń odpowiedzi. Są dane do przypuszczenia, że zarzuty p. Steeda nie są w redakcji brane zbyt serio, gdyż Barker korzysta tam z doskonałej opinii,

¹ Так у документі. Має бути: *wokół*.

² Так у тексті.

³ Вікем Стід (Wickham Steed; 1871–1956) – британський журналіст, історик. Редактор газети «Таймс» («The Times») у 1919–1922 рр., викладач історії Центральної Європи у Лондонському королівському коледжі (King's College) у 1925–1938 рр.

Savery uchodzi za wybitnego znawcę Polski, a Steed jest niechętnie widziany przez swych byłych współpracowników.

Zarazem dowiaduję się, że p. Steed bądź był w tej sprawie w Foreign Office, bądź przesłał tam odpisy swych listów, gdyż rzecz jest w F[oreign] O[ffice] znana w departamentach północnym i prasowym. Trudno mi przesądzać, czy może to mieć jakieś ujemne skutki dla p. Savery'ego⁴.

Wystąpienie p. Steeda jest dla mnie w pewnym stopniu niespodzianką. Wprawdzie trudno go było uważać za niezmiennie nam przychylnego, zwłaszcza w miarę zbliżania się go do obozu liberalnego angielskiego, ale niemniej dał nam wiele dowodów życzliwości, a nadto uważałem go zawsze za dżentelmena. Odwiedziłem go osobiście na parę dni przed pierwszym listem, ale nie poruszył ze mną zająć małopolskich, już podówczas zakończonych. Wydaje mi

⁴ Ставлення консула Франка Савері до подій у Галичині викликало невдоволення в багатьох середовищах. Його переважно звинувачували в необ'єктивності підходу до польської політики, виправдовуванні польської влади та небажанні з'ясувати обставини саботажних і пацифікаційних акцій. Про роль Савері членові британського парламенту Джозефові Кенверті (Joseph Kenworthy) 29 листопада 1930 р. писав берлінський кореспондент «Манчестер Гардіан» Фрідріх Форт (Frederick Augustus Voigt): «You may have seen my report on the Polish atrocities in the Ukraine in the Guardian of the 17th. I enclose some of the photographs mentioned in that report. I have had experience of war, famine, and insurrection, but these atrocities in the Ukraine are the most horrible thing I ever experienced and also the most senseless and inexcusable.

I'm glad you have put a question in the House. I see that you asked whether we had a Consul in Eastern Galicia. There is a British Vice-Consul, but he saw nothing at all of what happened, nor could he have done unless he were determined to see. The British Consul at Warsaw, Mr. Savery, toured Eastern Galicia seen after the atrocities had been committed. But he too saw nothing of the things that had happened. For him there is no excuse, seeing that he speaks Polish fluently, has some knowledge of the general situation, and could easily have talked with those of the Ukrainian leaders who are not in prison. But he is a Roman Catholic and in love with Poland. A Pole once told me that Savory is "a wonderful man and so marvellously objective" and sees "everything from the point of view of the Polish State". He is as a matter of fact the real representative of the Foreign Office in Warsaw. He is a very nice man and very very kind and hospitable, but I hold him partly responsible for the atrocities. British representations made in time would, I am convinced, have averted them. But before the world at large heard of them they were almost over. Even now they are hardly mentioned in any paper except the Guardian, yet, besides being the last word in horror and infamy, they are an event of far reaching importance. The failure of the Times to deal with them is particularly disgraceful, for Barker, the Warsaw correspondent also visited Eastern Galicia (with Savery) soon after they were committed.

Savery has been in Poland much too long and has identified himself too much with the Polish cause. If the F.O. had a real observer in Warsaw and if representations were made promptly and on the basis of complete, objective evidence, the Poles would behave very differently. But whatever they do they can always get away with it, for Savery will always be on their side and the correspondents of the British and American newspapers and agencies in Warsaw are quite in their hands [...]. Див.: NA, FO 317/14828.

się dziwnym, że zamiast zwrócić się do mnie o kontrinformację, jakby się tego należało spodziewać, obrał on drogę tajnych denuncjacji do „Timesa” i F[oreign] O[ffice].

Jest bardzo możliwe, że informatorem p. Steeda był Wasyl Wyshiwany⁵, tym bardziej, że za swych wiedeńskich czasów p. Steed dobrze znał arcyksięcia Karola Stefana⁶. Dowiedzenie tego przypuszczenia jest delikatne i trudne, być może jednak, że się uda. Nie omieszkać donieść tego Panu Ministrowi. Wiadomość o rozmowie z metropolitą Szeptyckim musi pochodzić pośrednio od niego samego.

P. Savery został uprzedzony o intrydze przez swych przyjaciół z „Timesa”. Wydaje mi się wszakże, że o ile sam on nie poruszy tej sprawy, lepiej byłoby z nim o tym nie mówić.

^a-Ambasador Rzeczypospolitej
Konstanty Skirmunt^a

PISM, A.12 P23/1, k. 26–27. Копія. Машинопис.

⁵ Василь Вишиваний, властиво Вільгельм Франц фон Габсбург-Лотаринзький (Wilhelm Franz von Habsburg-Lothringen, 1895–1948) – український військовий діяч, політик, дипломат, поет, австрійський архікнязь (ерцгерцог) з династії Габсбургів, полковник Легіону Українських Січових Стрільців; під час Першої світової війни його вважали одним із претендентів на український престол.

⁶ Карл Стефан Австрійський (Карл Стефан Габсбург-Лотаринзький; Karl Stephan von Österreich, 1860–1933) – австрійський архікнязь (ерцгерцог) з династії Габсбургів Лотаринзьких, батько Василя Вишиваного; після проголошення незалежності Польщі, прийняв польське громадянство, його вважали одним із основних кандидатів на польський престол.

№ 56
[7 листопада 1930]. Звіт відділу безпеки Львівського
воєводського управління про проведення
пацифікаційної акції на території Львівського,
Станіславівського та Тернопільського воєводств

⁶Urząd Wojewódzki Lwowski Wydział Bezpieczeństwa⁶
L. BB 172/tajn/30

We Lwowie, dnia 7 listopada 1930 [r.]

Sprawozdanie z akcji sabotażowej
i kontrakcji władz w III kwartale 1930 [r.]

Do
^aMinisterstwa Spraw Wewnętrznych^a
Departament Polityczny Wydział Bezpieczeństwa

Na ręce W[ielmożnego] Pana naczelnika Kaweckiego¹
⁶w Warszawie⁶

W ślad tut[ejszego] sprawozdania z dn. 21 X br. L.172/tjn/30 – przedkładam poniżej do wiadomości w 3 egzemplarzach ogólne zestawienie akcji sabotażowej i kontrakcji władz na terenie województw lwowskiego, stanisławowskiego i tarnopolskiego w III kwartale 1930 [...] r. przy dołączeniu po 1 egzemplarzu² wydanych na terenie 3 wschodniomałopolskich Województw zarządzeń w związku z akcją sabotażową.

^{a-6}I. Geneza akcji sabotażowej^{6-a}

Rok bieżący zaznaczył się w III kwartale (w miesiącu lipcu, sierpniu i wrześniu) niespotykanym od r[oku] 1922 wzrostem akcji sabotażowej, rozwijanej przez członków UWO, wzgl[ędnie] OUN na terenie Wschodniej Małopolski. Zjawisko to łączyła prasa polska – zresztą nie bez pewnej racji – z wystąpieniem niemieckiego ministra obszarów okupowanych Treviranusa, żądającego rewizji granic Rzeszy niemieckiej, ustalonych traktatem Wersalskim. Faktem jest, że echa wystąpienia owego męża stanu niemal zbiegły się ze wzmożoną akcją terrorystyczną UWO, wzgl[ędnie] OUN.

Celem wzniecanej akcji sabotażowej – jak o tym świadczą znajdujące się w rękach władz dokumenty – było w ⁶zasadniczym założeniu:⁶ 1) zahamowanie

¹ Генрик Кавецький (Henryk Kawecki, 1886–1942) – польський юрист і політик; у 1921 р. – шеф служби безпеки т.зв. Республіки Середньої Литви, згодом підінспектор державної поліції; працівник Міністерства внутрішніх справ Польщі в 1926–1939 рр.

² Згадані додатки подано в матеріалах справи.

rosnących w społeczeństwie ruskim nastrojów ugodowych w stosunku do Państwa Polskiego i zarysowujących się zaczątków współżycia polsko-ruskiego, 2) podniesienie w oczach społeczeństwa ruskiego autorytetu UWO, wzgl[ędnie] OUN – przez wykazanie ich żywotności i aktywności.

Jeśli zaś chodzi o samą formę wystąpienia, te akty [w] stosunku do folwarków zmierzały do niszczenia ich jako (zdaniem kierowniczych kół UWO, wzgl[ędnie] OUN) ognisk polskości na terenie Małopolski Wschodniej, jeśli natomiast chodzi o akty względem polskich osadników – to miały one na celu zmuszenie osadników do likwidacji osad polskich w Małopolsce Wschodniej i odstraszenie wszystkich narodowości nieruskiej przed ewent[ualnym] nabywaniem ziemi na tym terytorium.

Na wybór tej formy akcji wpłynęła z jednej strony łatwość samego wykonania i prymitywność potrzebnych do tego środków, a z drugiej strony chęć oddział[ywania] na emigrację ukraińską w Ameryce składającą się przeważnie z elementu chłopskiego, w celu umożliwienia i ułatwienia specjalnym wysłannikom UOW i OUN wśród tej emigracji akcji zbiorkowej na cele obu tych organizacji, która to akcja z nowym rokiem ma być na gruncie amerykańskim specjalnie silnie podjęta, wreszcie chęcią rozszerzenia, wzgl[ędnie] pogłębienia swych wpływów organizacyjnych w elemencie włościańskim w Małopolsce Wschodniej.

Niewątpliwie w tym i owym wypadku, w każdym razie nie w sposób masowy, przyłączyły się do akcji elementy komunistyczne, wzgl[ędnie] komunizujące, na co wskazywałyby ulotki KPZU oraz nr 203 i 207 czasopisma Sel-Robu.

Podnoszone ze strony ukraińskiej zarzuty, jakoby znaczna część podpałek wynikała z chęci spekulacji samych właścicieli na premii asekuracyjnej, są niczym nieoparte, w każdym razie w żadnym wypadku podpalenia obiektów i stert folwarcznych nie stwierdzono takiego motywu działania.

^aII. Przebieg akcji sabotażowej^a

a) Województwo lwowskie

Akcja sabotażowa objęła w III kwartale br. na terenie województwa lwowskiego 12 powiatów, a to: Bóbrkę, Drohobycz, Gródek Jag[iełłoński], Jaworów, Lwów-miasto, Lwów-powiat, Przemyśl, Rawę Ruską, Rudki, Sokal, Stary Sambor i Żółkiew. Największe jej nasilenie zaznaczyło się na terenie powiatów lwowskiego, bóbreckiego, sokalskiego i miasta Lwowa. Punkt kulminacyjny osiągnęła akcja ta w miesiącu wrześniu br. Cyfrowy wykaz sabotaży z terenu Województwa, ułożony wedle poszczególnych miesięcy III kwartału br. i wedle powiatów, przylega w załączeniu ad 1). Z zestawienia tego wynika, że w lipcu br. dokonano 2 sabotaży (obydwa wykryte), w sierpniu br. 19 sabotaży, z których 14 wykryto, a 5 niewykryto, zaś we wrześniu br. dokonano 21 sabotaży (10 wykryto), a usiłowano w 9 wypadkach (w tym 1 wykryty).

Tak znaczny procent usiłowanych jedynie sabotaży we wrześniu br. tłumaczy się zaostrzoną czujnością aparatu policyjnego i dotkniętych akcją sabotażową właściciele nieruchomości.

Sumaryczny bilans wypadków sabotażowych przedstawia się w poszczególnych powiatach następująco:

Powiat	Ogólna ilość	Z ogólnej ilości		Dokonane		Usiłowane	
		wykryte	niewykryte	wykryte	niewykryte	wykryte	niewykryte
Lwów-miasto	5	1	4	1	1	–	3
Bóbrka	11	8	3	8	1	–	2
Drohobycz	1	–	1	–	1	–	–
Gródek Jagiell[oński]	3	1	2	1	–	–	2
Jaworów	3	2	1	2	1	–	–
Lwów-powiat	16	12	4	11	3	1	1
Przemyśl	1	–	1	–	1	–	–
Rawa Ruska	1	1	–	1	–	–	–
Rudki	1	–	1	–	1	–	–
Sokal	5	2	3	2	3	–	–
Stary Sambor	2	–	2	–	2	–	–
Żółkiew	2	–	2	–	2	–	–
Razem	51	27	24	26	16	1	8

Z powyższego zestawienia wynika, że na ogólną cyfrę 51 wypadków sabotażowych było 42 dokonane (26 wykryto), a 9 usiłowanych (1 wykryto), przy czym wykryto ogółem sprawców w 27 wypadkach, zaś w 24 wypadkach dochodzenia na razie dały wynik negatywny. Niewykryte wypadki są w dalszym ciągu przedmiotem intensywnych dochodzeń policyjnych, uwieńczonych w międzyczasie w wielu wypadkach pozytywnymi rezultatami. Techniczna strona akcji sabotażowej przedstawia się na ogół jednostajnie. Poza napadem ekspropriacyjnym na ambulans pocztowy pod Bóbrką, przecięciem drutów telefonicznych i kolejowo-sygnałowych pod Lwowem w 2 wypadkach, ścięciem słupa telegraficznego w powiecie Stary Sambor, przecięciem przewodów telefonicznych w powiecie żółkiewskim, zamachami podpalaczy, nieudanymi zresztą, na magazyny kolejowe we Lwowie w 4-ch wypadkach, spalaniem trybuny na boisku sportowym „Czarnych”³ i próbami podpalenia trybun sportowych Towarzystwa Zabaw Ruchowych⁴ i „Pogoni”⁵ we Lwowie – akcja sabotażowa ograniczyła się

³ «Чарні Львув» («Czarni Lwów») – польський футбольний клуб, заснований в 1903 р. у Львові як «І Львівський футбольний клуб “Слава”», одна з найвідоміших польських команд.

⁴ Товариство спортивних розваг (Towarzystwo Zabaw Ruchowych) – громадська організація, заснована у Львові в 1905 р. задля популяризації серед молоді фізичної культури та спорту; її співзасновником був, зокрема, Євген П’ясецький.

⁵ «Погонь Львув» («Pogoń Lwów») – спортивний клуб зі Львова, що існував до 1939 р.; у 2009 р. «Погонь» відновлено як футбольну команду.

do niszczenia zebranych płodów rolnych, w pierwszym rzędzie zboża, oraz budynków gospodarczych będących własnością większych właścicieli ziemskich i rolników narodowości polskiej. Tu i ówdzie (np. w pow. Przemyśl) akcja sabotażowa zwracała się przeciw osiadłym na roli Żydom, prowadzącym ponadto interes⁶ handlowe. W tym ostatnim wypadku właściwym celem akcji sabotażowej był zamiar ze strony sabotażystów sterroryzowania handlarza żydowskiego i usunięcia go ze wsi, aby uwolnić w ten sposób interesy miejscowych kooperatyw ruskich od niepożądanego konkurencji.

Materiałów wybuchowych nie używano. Stosowano w szerokiej mierze podpalenia, które wywoływano przeważnie przy pomocy nafty lub benzyny. W pow. Bóbrka, Jaworów i Żółkiew używano do podpału mieszaniny chloranu potasu i cukru mialkiego (2/3:1/3), która w połączeniu z kwasem siarkowym, doprowadzonym zazwyczaj automatycznie ze szklanych probówek, wybuchala i wywoływała pożar. Stosowanie tego środka świadczy o inteligencji sprawców, którymi byli w przeważnej części wychowankowie gimnazjów ruskich. Środek ten stał się popularny w sferach studenckich przypuszczalnie dzięki drukowanemu w br. fejtetonowi „Nowego Czasu” zawierającemu wspomnienia Borysa Sawinkowa o zamachu na ministra Plehwego, gdzie autor wymienia ową mieszaninę jako środek detonujący w bombach materiał wybuchowy. Poza tym wspomnienia te wyszły w języku polskim nakładem Bibl[ioteczki] Hist[oryczno-]Geogr[aficznej] w tomiku 93 pt. „Jak zabiliśmy ministra Plehwego”, gdzie na stronie 28 znajduje się dokładny przepis na wzmiankowany środek detonujący. Broszurkę tę znajdowała policja w posiadaniu osobników, podejrzanych o przynależność do UWO. Użycie prochu strzelniczego przez podpalaczy stwierdzono w pow. Rawa Ruska i Sokal.

W miarę trwania akcji sabotażowej wzrastała zuchwałość zamachowców. Uzbrojeni niejednokrotnie w broń palną, ostrzeliwali niekiedy warty pilnujące dobytku.

Okoliczność rzekomego posługiwania się przez zamachowców mechanicznymi środkami lokomacji⁷ (samochodami) nie została w toku wywiadów i dochodzeń policyjnych wysświetlona.

b) Województwo stanisławowskie

Na terenie województwa stanisławo[w]skiego ogółem miało miejsce 31 wypadków sabotażowych, mianowicie: w lipcu 3 wypadki – w tym dwa dokonane, a 1 wypadek sabotażu usiłowanego, w sierpniu 11 wypadków, w tym 9 dokonanych, 2 usiłowane, we wrześniu 17 wypadków – w tym 16 dokonanych, a 1 usiłowany. W liczbie tych zamachów było 25 podpalen, 3 wypadki uszkodzeń linii telegraf[icznej] wzgl[ędnie] telef[onicznej,] oraz 3 zamachy na urządzenia komunikacyjne.

⁶ Застаріле: *interesy*.

⁷ Так у документі. Застаріле. Має бути: *lokomocij*.

Podpalenia zanotowano w powiatach:

Horodenka – ogółem 4, a to: 3 dokonane, 1 usiłowane, z tego 1 wykryty, zaś 3 niewykryte.

Kołomyja – 2 doko[n]ane niewykryte.

Rohatyn – ogółem 11 dokonanych, z czego 7 wykrytych, 3 nie wykryto.

Skole – 1 usiłowany niewykryty.

Stanisławów – ogółem 6, a to 4 dokonane, 2 usiłowane, z tego zaś 4 wykryte, 2 niewykryte.

Żydaczów – 1 dokonany wykryty.

Uszkodzenia linii telef[onicznych] i telegraf[icznych] zanotowano w powiatach:

Kosów – 2 dokonane, z tego 1 wykryty i 1 niewykryty.

Rohatyn – 1 dokonany wykryty.

Zamachy na środki komunikacyjne zanotowano w powiatach:

Horodenka – 1 wykryty.

Skole – 1 niewykryty.

Żydaczów – 1 niewykryty.

Ogółem na terenie powiatu rohatyńskiego miało miejsce 12 aktów sabotażu, powiatu stanisławowskiego – 6, powiatu horodeńskiego – 5, zaś powiatów: kołomyjskiego, skolskiego, żydaczowskiego i kosowskiego – po 2.

Podpalenia dokonane były przeważnie przy pomocy środków chemicznych (chloranu potasu i kwasu siarkowego) lub materiałów wybuchowych (prochu strzelniczego i lontu), w kilku zaś wypadkach w sposób prymitywny użyto zapalek. Uszkodzenia linii telefon[icznej] i telegraf[icznej] dokonane były przy pomocy nożyc do cięcia drutów. Zamachy na środki komunikacyjne dokonane były: przez ułożenie kamieni większych (1 wypadek), kadzi na wodę (1 wypadek) oraz granatu ręcznego (1 wypadek) na torze kolejowym.

Charakterystycznym jest, że najwięcej aktów sabotażowych przypada na powiaty, [w] których istnieją, wzgl[ędnie] istniały, ruskie gimnazja państwowe lub prywatne, mianowicie w Rohatynie, Horodence i Stanisławowie. O ile chodzi o poszczególne miejscowości, to po 3 akty sabotażowe przypadają na Horodenkę, na Potok w powiecie rohatyńskim, oraz na Pawełcze w pow. stanisławowskim, po 2 – na Hregorów w pow. rohatyńskim na Gwoździec w pow. kołomyjskim, oraz na Pistryń w pow. kosowskim. W innych miejscowościach miały miejsce jednorazowe akty sabotażowe. Większa liczba zamachów dokonanych w niektórych wyżej wymienionych miejscowościach wskazuje, że bądź w pobliżu tych miejscowości, bądź w nich samych istnieje organizacja UOW, wzgl[ędnie] przebywają tam bardziej czynni członkowie tej organizacji, którzy te zamachy uplanowali⁸ i wykonanie tychże nadzorowali, wzgl[ędnie] sami je wykonywali.

⁸ Так у документі. Застаріле. Має бути: *zapanowali*.

W kwestii środowiska, z którego wychodziła inicjatywa do wykonywania sabotaży, uzyskano w toku czynności likwidującej tę akcję liczne dane [potwierdzające], że w ukr[aińskiej] akcji wywrot[owej] zaangażowani byli członkowie różnych ukr[aińskich] stowarzyszeń, jak „Ridna Szkoła”, „Proświta”, „Płast”, „Sokił”, „Łuh” i kooperatywy. Tych danych dostarczyły rewizje przeprowadzone, podczas których znaleziono w wielu wypadkach materiały stwierdzające, że członkowie tych stowarzyszeń bądź brali bezpośredni udział w tym ruchu wywrotowym, bądź byli jego zwolennikami.

Była to różnego rodzaju broń wojskowa i niewojskowa, amunicja, materiały wybuchowe, nielegalna literatura dotycząca ukr[aińskiego] ruchu nacjonalno-rewolucyjnego, a zwłaszcza UWO i OUN, także rewizje, przeprowadzone w niektórych instytucjach, jak w budynkach szkolnych, dostarczyły w kilku wypadkach takiego materiału. Z tego wynika, że stowarzyszenia te, wzgl[ędnie] instytucje były środowiskami, z których może najczęściej wychodziła inicjatywa do wykonywania akcji sabotażowej. W powiecie horodeńskim głównym środowiskiem tej akcji było ukraińskie pryw[atne] gimnazjum im. Szewczenki w Horodence, a prawdopodobnie także istniejąca tam czytelnia „Proświty”. W powiecie rohatyńskim środowiskiem, z którego rozeszła się ta akcja, było ukr[aińskie] pryw[atne] gimnazjum w Rohatynie oraz istniejący przy tym zakładzie „Płast”. W poszczególnych miejscowościach tego powiatu, w których zdarzyły się akty sabotażowe, ośrodkami tego ruchu były miejscowe „Proświta” i kooperatywy. Podobnie w pow. skolskim ogniskami ruchu były miejscowe czytelnie „Proświty”, „Sokił”, „Łuh” i kooperatywy. Odnośnie do powiatu stanisławowskiego stwierdzono, że osoby aresztowane pod zarzutem sabotażu dokonanego w Haliczu były członkami „Płasta” oraz miejscowej „Proświty”. W innych wypadkach sabotażowych inicjatywa była rzekomo indywidualna.

W toku dochodzeń aresztowano ogółem 32 sprawców sabotaży, z czego – 2 osoby posiadają pełne wykształcenie akademickie, 2 osoby są studentami politechniki, 2 – absolw[entami] ruskiego pryw[atnego] gimn[azjum] w Rohatynie; 2 – należą do inteligencji, 8 osób – to studenci szkół średnich (mianowicie: 5 studentów ruskiego pryw[atnego] gimnazjum w Horodence, 1 uczeń seminarium nauczycielskiego w Stanisławowie, 1 uczeń VI kl[asy] gimn[azjum] we Lwowie oraz 1 były uczeń ruskiego gimnazjum w Kołomyi, wreszcie 1 był pomocnikiem handl[owym], 1 kooperatystą, a 14 robotnikami.

c) Województwo tarnopolskie

W lipcu br. na terenie województwa tarnopolskiego zanotowano 6 podpażeń sabotażowych, z tego 5 budynków gospodarczych, 1 sterty koniczyny. W 4 wypadkach sprawców ujęto. Poza tym był 1 wypadek przecięcia drutów telefonicznych – wykryty.

W sierpniu br. było 17 sabotażowych podpażeń, z tego 4 zabudowań gospodarczych i 13 stert ze zbożem. W 9 wypadkach sprawcy zostali wykryci.

Usiłowanego podpalenia zaszedł 1 wypadek – niewykryty, ponadto był 1 wypadek przecięcia drutów telef[onicznych] – wykryty.

W wrześniu br. było 50 sabotażowych podpaień, z tego 15 budynków gospodarczych, 30 stert ze zboże[m], i 7 stert słomy. Z tego wykryto 22 wypadki. Usiłowanych podpaień stert zanotowano 9, z tego 3 zostały wykryte. Przecięć drutów telefonicznych były 2 wypadki, z tego 1 wykryty. Zaszedł również 1 wypadek podrzucenia granatu ręcznego pod budynek „Sokoła” w Tarnopolu (sprawca ujęty). Największe nasilenie wypadków sabotażowych było na terenie powiatów tarnopolskiego, podhajeckiego i brzeżańskiego. Przyczyny tego należy szukać w tym, że powiaty te leżały w sferze działania 2 ważnych ognisk antypaństwowej roboty, którymi były IV gimnazjum państwowe z jęz[ykiem] wykł[adowym] ruskim w Tarnopolu i pryw[atne] gimn[azjum] ruskie w Rohatynie. Uczniowie tych gimnazjów, od 4 kl[asy] począwszy w górę w większości byli czynnie zaangażowani w działalność UOW, a pochodząc przeważnie z wymienionych 3 powiatów szerzyli przy każdej sposobności, szczególnie w czasie ferii, antypaństwową agitację w swych rodzinnych miejscowościach i okolicy oraz organizowali komórki UWO i odegrali następnie w akcji sabot[ażowej] dominującą rolę. Drugą przyczyną nasilenia sabotaży była ta okoliczność, że w danych powiatach najsilniejsze liczebnie i najlepiej zorganizowane są towarzystwa ukraińskie, a przede wszystkim „Łuh”, „Sokił” i „Płast”, które okazały się zakonspirowaną siedzibą UWO-owców i sabotażystów, zaś sam rozkwit tych towarzystw przypisać należy właśnie wychowankom wspomnianych 2 gimnazjów. Inicjatywa do akcji sabotażowej bez wątpienia wyszła od kierownictwa UWO, która swe podrzędne organa systematycznie przygotowała do tej akcji przy pomocy lektury odpowiednich artykułów „Surmy”. W wielu wypadkach stwierdzono, że wykonawcy sabotaży, członkowie UOW, otrzymali rozkaz wykonania sabotaży od swych przełożonych władz już to ustnie, już to pisemnie, choć ten ostatni wypadek bardzo rzadko miał miejsce. Prócz tego bez wątpienia w wielu wypadkach sabotaży inicjatywa wyszła od samych członków bojówek UWO, którzy chcieli na własną rękę przyczynić się do ogólnej akcji sabotażowej. Wielką rolę w akcji sabotażowej odegrały ruskie towarzystwa, [takie] jak „Proświty” i kooperatywy, [w] których UWO-wcy zbierali się i z których czerpali środki pieniężne dla organizacji, a przede wszystkim „Łuhy”, „Sokiły” i „Płasty”, spośród których głównie rekrutowali się członkowie UWO wykonujący sabotaże.

Sprawcy wykrytych sabotaży rekrutowali się głównie spośród⁹ uczniów, wzgl[ędnie] b[łytych] uczniów wspomn[ianych] gimnazjów ruskich, następnie spośród ruskiej młodzieży wiejskiej. Jak w dochodzeniach stwierdzono, sprawcy podpaień do swych czynów zbrodniczych w większości wypadków używali prymitywnych środków, jak nafty lub benzyny, [w] kilkunastu wypadkach

⁹ Так у документі. Має бути: *spośród*.

użyto lontów z bawełny nasyconej benzyną, w 1 wypadku usiłowanego podpalenia użyto petardy, [w] 2 wypadkach nieznanego płynu łatwopalnego, w 2 wypadkach rakiet typu wojskowego, zaś w 1 wypadku spirytusu denaturowanego.

⁶-3. ^a-Nastroje^{-a-6}

Wśród lud-
ności pol-
skiej

I. Województwo lwowskie

Rozmach, z¹⁰ jakim UWO przystąpiła w br. do akcji sabotażowej wywołał w sferach społeczeństwa polskiego wyrozumiały¹¹ odruch, który w rezultacie uzewnętrznił się w szeregu wieców protestacyjnych w miejscowościach dotkniętych akcją bojowców ukraińskich. Rezolucje wiecowe kończono we wszystkich wypadkach apelem pod adresem władz państwowych z żądaniem stosowania skutecznych środków represyjnych. Na terenie województwa lwowskiego odbyły się 3 wiece we Lwowie, 2 wiece w Bóbrce, 5 wieców w powiecie Drohobycz, 1 wiec w Gródku Jagiell[ońskim], kilka wieców w pow. lwowskim, 4 wiece w pow. przemyskim, 4 wiece w pow. rawskim, 1 wiec w Rudkach, 1 wiec w Sokalu, 1 wiec w Żółkwi. Tu i ówdzie założono powiatowe komitety Związk[oku] Obrony Kresów Wsch[odnich], wzgl[ędnie] Komitety Samoobrony. Inicjatywę w tym kierunku dał związek oficerów rezerwy okręg ziem południowo-wschodnich. Komitety te mające na celu wspieranie władz państwowych w walce z wybujałą akcją UWO zorganizowaną na terenie województwa lwowskiego we Lwowie, Drohobyczu, Gródku Jagiell[ońskim], Niemirowie, pow. Rawa Ruska, Rudkach i Sokalu. W momencie największego nasilenia akcji sabotażowej zaczęły krążyć nagminnie, zwł[aszcz]a w miejscowościach nawiedzonych akcją sabotażową uporczywe pogłoski o zbliżaniu się powstania ukr[aińskiego]. Pogłoski te wywoływały wszędzie przygnębienie, obawę o życie, a nawet panikę. Wynikiem przedstawionego stanu rzeczy były alarmujące artykuły polskiej prasy miejscowej, a nawet zamiejscowe, nawołujące do jak najenergiczniejszego przeciwstawienia się akcji ukraińskich terrorystów oraz samoobrony.

II. Województwo stanisławowskie

W społeczeństwie polskim oczekiwano najpierw ze spokojem, że zgubna ta akcja zlikwidowana zostanie przez czynniki państwowe, a kiedy sprawa przewlekła¹² się, dawało ono wyraz swemu niezaspokojeniu [w] prasie miejscowej i podjęło kroki zmierzające do samoobrony i udzielenia pomocy władzom w zwalczaniu ruchu.

¹⁰ У документі: *w*.

¹¹ Так у документі. Застаріле. Має бути: *rozumiały*.

¹² Так у документі. Має бути: *odwlekła*.

III. Województwo tarnopolskie

Wpływ akcji sabotażowej na społeczeństwo polskie był deprymujący, gdyż nie widząc na początku akcji sabotażowej odpowiednich represji ze strony władz, posądzało je o brak zainteresowania, ewent[ualnie] słabość, tym bardziej, że w tym kierunku oddziaływała na społeczeństwo prasa, wyolbrzymiająca sytuację. Ludność polska i lojalny odłam ludności ruskiej były do tego stopnia sterroryzowane, szczególnie na wsi, że niejednokrotnie nawet poszkodowani z obawy przed zemstą obawiali się energiczniejszych wystąpień policji przeciw winnym. Do konsolidacji społeczeństwa polskiego przyczyniły się sabotaże o tyle, że bez względu na orientację polityczną brali Polacy udział w wiecach potępiających sabotażystów i wstępowali do komitetów samoobrony.

Komitety samoobrony potworzyły się w następujących miejscowościach: Brzeżany, Czortków, Podhajce, Złotniki, Trembowla, Tarnopol, Żółkiew, Jezierna, Pomorzany i Założce oraz w miejscowościach tych odbyły się wiece protestacyjne. Ponadto studenci miejscowych gimnazjów polskich w Tarnopolu urządzili pod pomnikiem Mickiewicza demonstrację, w czasie której podnoszono okrzyki potępiające działalność sabotaż[ową]. Działalność komitetów samoobrony ograniczyła się właściwie do dobrych chęci, gdyż pomyślny wynik akcji pacyfikacyjnej rządowej uczynił je zbędnymi.

I. Województwo lwowskie

Wśród
ludności
ruskiej

Spółeczeństwo ruskie (inteligencja) zajęło na ogół wobec akcji sabotażowej UWÓ stanowisko życzliwej neutralności. Młodzież ruska, zwłaszcza grupująca się w „Sokiłach”, „Płastach”, „Łuhach”, „Sokiłach” it[d.], o ile sama nie brała bezpośredniego udziału w akcji sabotażowej, zdradzała jawnie swoje sympatie dla zamachowców. Masy chłopskie zaś widząc bezkarne szerzenie się w sposób gwałtowny akcji sabotażowej z jednej strony, a łagodność władz w traktowaniu antypaństwowych wystąpień z drugiej strony, stały się butne i zuchwałe. Wynikiem tego były stwierdzone objawy lekceważenia i sprzeciwiania się zarządzeniom władz państwowych i jej organów oraz próby rewoltowania mas przez konspiracyjne oddziaływanie podżegaczy. W rezultacie dochodziło do tego, że rozzuchwalone masy chłopskie z trudnością dawały się poskramiać przez organy bezpieczeństwa i w wielu wypadkach policja dla przeprowadzenia zarządze[ń] władz użyć musiała siły fizycznej względem opornych, do użycia broni jednak nie doszło. Prasa ruska w sposób perfidny ograniczyła się jedynie do roli rejestratora w wypadku niszczenia mienia polskiego, co miało niezawodnie na celu podniecenie jeszcze bardziej aktywności elementów zgrupowanych [w] UWÓ.

II. Województwo stanisławowskie

Wśród
ludności
ruskiej

Akcja sabotażowa wśród ruskiego elementu wrogiemu Państwu wzbudziła nadzieję zaistnienia stanu, w którym Państwo znajdzie się w trudnym położeniu z powodu tej akcji, element lojalny Państwu widział w tej akcji poczynania, które utrudniały i tak niezharmonizowane dotąd współżycie obu narodów.

III. Województwo tarnopolskie

Wśród społeczeństwa ruskiego trzeba rozróżnić inteligencję i rozagitowaną młodzież wiejską od starszego pokolenia ludności wiejskiej. Na pierwszych, spośród których wychodziła organizacja i wykonawcy sabotaży, sabotażowa akcja i jej początkowa bezkarność wywarły wpływ demoralizującym, dając im złudzenie, że zdołają sterroryzować bezkarnie ludność polską i lojalnych Rusinów.

Na lojalny odłam społeczeństwa ruskiego sabotaże wywarły wpływ w kierunku zaniechania wszelkiego przeciwdziałania akcji sabotażowej i biernego przypatrywania się jej, względnie nawet udzielania pomocy sabotażystom, gdyż z jednej strony sabotażyści zagrażali opornym terrorem, z drugiej strony zaś osobnicy lojalni nie spodziewali się skutecznej represji ze strony władz, wobec czego szli po linii najmniejszego oporu, kryjąc sabotażystów, nawet bez przekonania do ich roboty, a tylko przed stroną agresywniejszą ustępując.

⁶4. ^aKontrakcja władz^{a-6}

Stanowisko władz wobec zaszytych faktów sabotażu polegało w okresie początkowym na zarządzeniach natury prewencyjnej, jak i represyjnej – ze strony władz administracyjnych jako też policyjnych (z wynikiem poniżej opisanym), gdy zaś te normalne środki okazały się niewystarczające, a akcja sabotażowa nie tylko nie ustawała, lecz przeciwnie, coraz bardziej wzrastała – okazała się konieczność zastosowania silniejszego środka represyjnego, którego użyto w formie szeroko zakrojonej akcji pacyfikacyjnej przy użyciu silnie zwartych oddziałów policyjnych, następnie wojskowych.

a) Województwo lwowskie

[I.] Zarządzenia
prewencyjne

Zarządzenia prewencyjne streszczają się w omawianym okresie sprawozdawczym do zaostrzenia czujności aparatu policyjnego, pogłębienia wywiadu środowiska bojowców ukraińskich, wzmożenia obserwacji podejrzanych osobników, wydania rygorystycznych zarządzeń meldunkowych, zakazów

wałęsania się w porze nocnej w miejscowościach zagrożonych akcją sabotażową, zarządzenia wart i nałożenia na niektóre gminy odpowiedzialności majątkowej za dokonane w ich obrębie sabotaże. Wydane zarządzenia były osobiście kontrolowane przez Starostów i pow[iatowych] Kom[endantów] P[olicji] P[aństwa]. Władze policyjne wydały kilka ramowych zarządzeń prewencyjnych, których odpisy załączam ad 2) 7), a mianowicie: Rozkaz z dn. 17.08. br. nr 104/tajn/30, w sprawie nocnych patroli na liniach telegr[aficznych,] rozkaz z dn. 14.09. b[ieżącego] r[oku] nr 2501/II/30 w sprawie usprawnienia służby informac[yjnej] pow[szechnej], rozkaz z dn. 20.09. br. nr 129/tj/30 w sprawie zwalczania akcji sabotażowej, rozkaz z dn. 8 X br. nr 145/tjn/30 w sprawie sposobu dokonywania rewizji, rozkaz z tego samego dnia nr 85013/15/30 w sprawie postępowania P[olicji] P[aństwa] w wypadkach znalezienia planów i rozkaz z dn. 11 X br. nr 143/tjn/30 w sprawie agitacji wśród ludności wrogich Państwu czynników.

Ponadto Urząd Śledczy czuwał ustawicznie i intensywnie nad techniczną stroną poszczególnych dochodzeń w drodze bezpośredniego nadzoru oraz rozkazów pisemnych, telef[onicznych] i ustnych, przy czym udzielał stale poszczególnym powiatowym Komendantom P[olicji] P[aństwa] fachowych dyrektyw i wskazówek oraz koordynował zasiłki [...] śledcze z poszczególnych powiatów w kierunku ujęcia całokształtu odnośnych spraw karnych.

Ze strony tut[ejszego] Urzędu Wojew[ódzkiego] wydano zarządzenia:

1) w sprawie organizacji wart gminnych – okólnikiem z 11.09 br. L.132/tj/30 (załącznik 8, 8a), 2) w sprawie przeprowadzenia ćwiczeń wojskowych w związku z akcją pacyfikacyjną okólnikiem z 25.09. br. L.BB-1653/30 (załącznik 9, oraz 3) w sprawie sprzedaży broni – okólnikiem z 23 X br. L.BB[-]2282/30 (załącznik 10).

II. Zarządzenia represyjne

Akcję represyjną od przeprowadzenia rewizji u podejrzanych o przynależność do UWO osobników [...] w poszukiwaniu za bronią, materiałami wybuchowymi, palnymi, nielegalną literaturą itp.

Wyniki rewizji w poszczególnych powiat[ach] przedstawiają się następująco:

⁶Lwów-miasto:⁶ przeprowadzono znaczną ilość rewizji, podczas których zakwestionowano broń, materiały wybuchowe i palne, literaturę nielegalną m.i[n.] „Surmę”, zapiski itp.

⁶Powiat Bóbrka:⁶ z uwagi na akcję pacyfikacyjną, przeprowadzoną w tym powiecie przez specjalne oddziały policyjne o rewizjach tam przeprowadzonych podają poniżej w związku z akcją pacyfikacyjną.

⁶Powiat Drohobycz:⁶ Przeprowadzono wiele rewizji, podczas których znaleziono 10 rewolwerów, 2 karabiny, 1 strzelbę, 1 flobert, 2 szable, 2 sztylety,

1 petardę i wiele obciążającego materiału pisemnego. Ponadto znaleziono w lesie tustanowickim 35 kg dynamitu pochodzenia zagranicznego.

⁶Powiat Gródek Jag[iełłoński].⁶ Dokonano licznych rewizji, podczas których znaleziono broń palną, granaty, wiele materiału pisemnego.

⁶Powiat Jaworów.⁶ Podczas rewizji zakwestionowano nielegalne pisma UWО, proch strzelniczy, pewne ilości chloranu potasu, naboje rewolwerowe itp.

⁶Powiat Lwów.⁶ W czasie akcji represyjnej dokonano całego szeregu rewizji w mieszkaniach osób podejrzanych, w lokalach „Łuhu”, „Sokiłów”, „Proświt” i kooperatyw ruskich. Podczas rewizji zakwestionowano „Surmę”, organ UWО i inne ukr[aińskie] ulotki antypaństwowe, ponadto karabiny, rewolwery, granaty ręczne, amunicję, szable, bagnety, przedmioty ekwipunku wojskowego, pewne ilości chloranu potasu itp.

⁶Powiat Przemyśl.⁶ Przeprowadzono masowe i gruntowne rewizje, zwłaszcza u osób wybitniejszych i w instytucjach społecznych oraz w redakcji ukr[aińskiego] „Hołosu”¹³. Podczas rewizji zakwestionowano czasopismo „Surmę” i broń krótką.

⁶Powiat Rawa Ruska.⁶ Przeprowadzono kilka rewizji, podczas których znaleziono flaszkę prochu strzelniczego i 22 naboje karabinowe rosyjskie.

⁶Powiat Rudki.⁶ Przeprowadzono szereg rewizji za bronią bardziej rozagitowanych w gm[inach] powiatu. Znaleziono ogółem 44 karabiny różnego systemu, najczęściej ucięte i 40 różnych rewolwerów oraz kilkadziesiąt nabojów.

⁶Powiat St[ary] Sambor.⁶ Przeprowadzono wiele rewizji, w czasie których zakwestionowano podejrzane pisma i notatki.

⁶Powiat Sokal.⁶ Przeprowadzone rewizje nie dały dodatniego wyniku.

W ślad za rewizjami nastąpiły aresztowania aktywne i wybitnych członków UWО oraz osób podejrzanych o aranżowanie i dokonywanie sabotaży. W załączeniu przedkładam ad 11) wykaz zawierający cyfrowe zestawienie przytrzymanych wedle poszczególnych miesięcy III kwartału br. i wedle powiatów, na których terenie miały miejsce wypadki sabotaży. Z zestawienia tego wynika, że w lipcu br. przytrzymane ogółem 14 osób, z których 9 oddano do dyspozycji władz sądowych, 5 zaś zwolniono, w sierpniu br. przytrzymano 57 osób i wszystkie przekazane [były] władzom sądowym, zaś we wrześniu br. przytrzymano 234 osoby, z których 133 oddano do dyspozycji władz sądowych.

[...] ¹⁴ 101 zwolniono. Sumarycznie za cały okres sprawozdawczy przedstawia się ilość przytrzymanych wedle poszczególnych powiatów następująco:

¹³ Йдеться про «Український голос» – тижневик, який виходив у Перемишлі у 1919–1932 рр.; у 1929 р. тижневик перейняла ОУН, відтоді він став її неофіційним органом; у 1932 р. – заборонений польською адміністрацією.

¹⁴ Слово не вдалося розібрати.

Powiat	Aresztowano osób	Przekazane Sądowi	Zwolnione przez policję
Lwów-miasto	127	44	83
Bóbrka	36	34	2
Drohobycz	35	33	2
Gródek Jag[ielloński]	23	20	3
Jaworów	8	8	–
Lwów-powiat	29	29	–
Przemyśl	29	13	16
Rawa Ruska	4	4	–
Sokal	14	14	–
Razem	305	199	106

W liczbie przytrzymanych znajduje się około 100 studentów z wyższych uczelni lwowskich, około 60 studentów szkół śred[nich], przeważnie gimn[azjów] rus[kich] we Lwowie, w Przemyślu, Drohobyczu, Jaworowie i Rohatynie, około 45 rolników, około 40 rzemieślników i robotników, około 35 urzędników pryw[atnych], przeważnie funkcjonariuszy ruskich kooperatyw, 6 nauczycieli, 4 bez zawodu, 3 dziennikarzy, 2 księży gr[recko]kat[olickiego] obrz[ądu], 2 inżynierów, 2 kand[ydatów] adwokack[ich], 1 b[yły] poseł na Sejm, i 1 kleryk (sem[inarium] duch[ownego] w Przemyślu). Prawie wszyscy dorośli są członkami UNDO. Spośród przytrzymanej młodzieży większa część należy do organizacji ukraińskich nacjonalistów (OUN), będącej odpowiednikiem politycznym terrorystycznej UWG. Prawie wszyscy spośród przytrzymanych (z małymi wyjątkami) byli członkami „Sokółów”, „Płastów” lub „Proświt”. Mniejsza część rekrutowała się spośród członków „Łuhu”.

III. Akcja pacyfikacyjna

Akcję pacyfikacyjną przeprowadzono na terenie powiatów: Bóbrka, (wojew[ództwo] lwowskie), Brzeżany i Podhajce (wojew[ództwo] tarnopolskie), oraz Rohatyn (wojew[ództwo] stanisławowskie) – ze względu na największe nasilenie akcji sabotażowej w tych powiatach, przy czym użyto 17 kompanii policyjnych, każda [w] sile 60 szeregowych oraz oficerowie.

Na siły te składają się:

9 kompanii ze szkoły polic[yjnej] w Mostach Wielk[ich]

3 || z komendy Wojew[ódzkiej] Lwów,

2 i ½ || || || Stanisławów

2 i ½ || || || Tarnopol.

W powiecie bóbreckim fungowało 5 i ½ kompanii ze szkoły polic[yjnej] w Mostach Wielk[ich], 5 i ½ komp[aniii] ze Lwowa, w powiecie brzeżańskim 3 kompanie (2 i ½ ze Stanisławowa i ½ ze Lwowa), w powiecie rohatyńskim 4 kompanie ze szkoły polic[yjnej] w Mostach Wielk[ich], a w powiecie podhaj[ec]kim 2 kompanie ze Lwowa, zaś na terenie wojew[ództwa] tarnopol[skiego]

2 i ½ komp[anii] z Wojew[ódzkiej] Kom[en]dy P[olicji] P[ra]ństwowej w Tarnopolu. Razem ludzi 1041, łącznie z oficerami.

Z uwagi na potrzebę koordynowania wysiłków pacyfikacyjnych pomimo należenia powyżej wym[ienionych] powiat[ów] do 3 wojew[ództw], kierownictwo całej akcji objął K[o]m[en]d[an]t Wojew[ódzki] P[olicji] P[ra]ństwowej we Lwowie, insp. [G]rabowski, mając do pomocy 4 oficerów, z których 1 podinsp. Łoziński przez cały czas prowadzonej akcji pozostawał we Lwowie w sztabie grupy operacyjnej, gdzie się koncentrowały wszelkie wiadomości, meldunki poszczególnych oddziałów polic[yjnych] i powiatów, otrzymał¹⁵ łączność między oddziałami i sztabem i dawał potrzebne zarządzenia działając przez cały czas w ścisłym porozumieniu z insp. Grabowskim.

Na terenie powiatu bóbreckiego i rohatyńskiego kontrolę nad oddziałami pełnił podinsp. Gottas – na terenie zaś wszystkich 4 powiatów podkomendnymi insp. Grabowskiego byli podkom. Fuchs i podkom. Giżejowski. Oddziały kwaterowane były bezpłatnie w gminach, w których rewizje były dokonywane. W tych samych gminach prowiantowano oddziały. [Za] żywność płacono według cennika, ustalonego przez Starostę (produktów żądano od wójta gminy i jemu płacono).

Oddziały operowały zasadniczo w składzie 1 kompanii w każdej gminie (wsi). Były natomiast miejscowości, w których koncentrowano nawet po 3 kompanie, a to w celu jak najszybszego i dokładnego, a zarazem efektywnego przeszukania w danej miejscowości. Kompanie P[olicji] P[ra]ństwowej operowały wyłącznie w tych miejscowościach, które zostały [w]skazane przez miejscowych starostów i komendantów powiatowych, przy czym polegano na wiadomościach i informacjach, jakimi dysponowały lokalne władze administracyjne i policyjne.

Założenie akcji było następujące: miejscowe władze administracyjne i policyjne (tj. Starosta, Komendant Pow[iatowy]) przedkładały plan sytuacyjny, a kampanie do tej akcji im przydzielone służyły wyłącznie jako organ wykonawczy. Technika i rodzaj pracy oraz kontrola należały do inspektora Grabowskiego. Taki sposób i system współpracy został ustalony i uzgodniony na posiedzeniu, które zostało zwołane z polecenia p. Wojewody Lwowskiego w Rohatynie w dn. 18.09. br., a w którym wzięli udział Starostowie i komendanci powiatowi wyszczególnionych powyżej 4 powiatów.

Przed przystąpieniem do wykonania czynności i wyładowaniem na stacjach kolej[owych] oddziałów polic[yjnych], Starostowie i Kom[en]d[an]ci powiatowi powiadomieni o czasie przybycia kompanii policyjnej, przydzielali do tych oddziałów szeregowych z miejsc[owej] policji, którzy pełnili funkcje przewodników i informatorów. Zostali oni zaopatrzeni w wykazy miejscowości, w których miały być dokonywane rewizje, ponadto mieli spisy osób bardziej podejrzanych

¹⁵ Так у документі. Має бути: *utrzymywał*.

i znanych ze swej dotychczasowej działalności antypaństwowej oraz wskazówki odnośnie istniejących instytucji ruskich działających na szkodę Państwa.

Techniczne wykonanie rewizji przedstawiało się następująco:

Oddział po przybyciu do wskazanej miejscowości otaczał wieś (gminę) posterunkami, wzywał wójta i radę gminną, wyjaśniał im cel przybycia, żądał wydania broni, materiałów wybuchowych i łatwopalnych oraz wskazania osób podejrzanych, tj. takich, które przechowują te przedmioty. Ze wsi nikogo nie wypuszczano. Wszyscy mieszkańcy musieli być w swych zagrodach, po czym przystępowano do rewizji, które były bardzo dokładne. Przeszukiwano domy mieszkalne, obory, stajnie, stodoły, piwnice, nawet stogi i sterty, przy czym przerzucano zmagazynowane zbiory. Przy rewizjach w instytucjach i u osób b[ardzo] podejrzanych przystępowano nawet do zrywania podłóg i poszycia dachów. W wypadkach, gdy właściciele w przeszukiwaniu budynków nie chcieli wydać kluczy lub ukrywali się, aby utrudnić wykonanie rewizji musiano wyłamywać drzwi i zamki. W niektórych wypadkach rozbierano nawet częściowo piece, gdyż i w nich znajdowano poszukiwane przedmioty. Rewizje wykazywały sporą ilość broni różnego sprzętu wojskowego, materiałów łatwopalnych, jak lontów, którymi posługują się sabotażyści przy podpalaniu stert i budynków, prochu strzelniczego oraz proszków i płynów o nieznanym bliżej składzie chemicznym wywołujący[ch] przy spalaniu wysoką temperaturę, a służących do podpalania stert i budynków.

W szczególności w pow. bóbreckim: a) efekt materialny: akcję pacyfikacyjną rozpoczęto dnia 21.09. br., a zakończono dnia 28.09. br. na terenie powiatu; w akcji wzięło udział 5 kompanii Policji P[aństwowej], a to: 1, 2, 3, 6 i 7 kompanie. Akcja pacyfikacyjna objęła wiele gmin powiatu, gdzie przeprowadzono rewizję domów i zabudowań gospod[arczych] u osób polit[yczni]e podejrzanych i pozostających w kontakcie z terrorystami, oraz u osób podejrzanych nieprawne posiadanie materiałów wybuchowych, broni palnej, zakazanych czasopism i literatury.

Przeprowadzono rewizję w następujących gminach, a to: Berteszów, 14 domów, Bryńce Cerkiew[ne] 63 domy, Borynicze 22 domy, Drohowyże 21 domów, Kołohury 8 domów, Chlebowice Wielk[ie] 16 domów, Wołoszczyzna 6 domów, Olchowiec 9 domów, Stańkowce 6 domów, Turzanowce 4 domy, Łany 8 domów, Sarniki 8 domów, Wołczatycze 10 domów, Ottyniowice 6 domów, Zagóreczko 8 domów, Dobrowlany 6 domów, Ostrów 25 domów, Kniesioło 15 domów, Strzeliska 12 domów, Dziewiętniki 20 domów, Sokołówka 12 domów, Budków 1 dom, Stare Sioło 6 domów, Wodniki 25 domów, Dzwinoogród 24 domy, Strzeliska Stare 10 domów, Bakowce 10 domów, Pietniczany 39 domów, Horodysławice 16 domów, Brzezdowce 26 domów, Demidów 20 domów, Łanki Małe 1 dom, Stoki 6 domów, Strzałki 4 domy, Horodyszczce Król[ewskie] 17 domów, Laszki Górne 19 domów, Repechów 11 domów, Duliby 37 domów, Podhorodyszczce 25 domów, Roman[ów] 33 domy, Podsosnów 14 domów,

Podjarków 33 domy, Hranki-Kuty 13 domów, Chodorów 35 domów, Bóbrka 45 domów, Kocurów 46 domów, Mikołajów 10 domów, Lubieszka 9 domów, Olchowiec ponownie 10 domów, Łopuszna 8 domów. Ogółem przeprowadzono rewizje w 54 gminach wzgl[ędnie] 956 domach. Zatrzymano 46 osób, z których 34 po przesłuchaniu zupełnie zwolniono dla braku dowodów winy bądź też sporządzono na nich doniesienia do właściwych władz za różne przestępstwa, zaś 12 osób przyaresztowano [i] oddano do dyspozycji władz sądowych, a to za zdradę stanu i należenie do Ukraińskiej Wojskowej Organizacji. Rewizja domów i zagród domowych dała następujący wynik: 22 karabiny, 23 bagnety, 131 nabojów karabinowych, 2 naboje armatnie, 4 lupy karabin[owe], 14 zamków karabin[owych,] 171 łusek karabin[owych], 55 łusek armatnich, 28 rewolwerów, 31 nabojów rewolwerowych, 19 łusek rewolw[erowych], 2 strzelby, 1 flobert, 3 lufy do strzelb, 3 sztylety, 8 nożyc do cięcia drutów, 12 bokserów, 6 i ½ m lontu, 2 kg 13 d[e]k[agramy] prochu strzeln[icznego], 23 kg siarki, 2 flaszki stężonego kwasu siarkowego używanego przez sabotażystów do podpalania stert oraz liczny sprzęt wojskowy, jak sorty mundurowe, łopatki wojskowe, plecaki, ładownice, chełmy, drut[y] telef[oniczne] oraz 15 map typu wojskowego.

Wśród pism znaleziono 5 egzemplarzy „Surm[y]”, org[anu] Ukr[aińskiej] Wojsk[owej] Org[anizacji], 9 odez w antypaństwowych, 45 książek zakazanych i 5 fotografii podejrzanych, b) efekt moralny. Wśród ludności ruskiej, a w szczególności tego elementu, który solidaryzuje się z akcją sabotażową, zauważyć się dały popłoch [i] depresja moralna. Wśród ludności polskiej i pewnego odłamu ludności ruskiej przyjęto akcję policyjną z uznaniem dla władz. W powiecie po akcji dało się zauważyć wśród ludności ruskiej większy posłuch w wykonywaniu zarządzeń władz i należyte wykonywanie przepisów ustawowych. Ludność polska oczekuje dalszych zarządzeń od wyższych czynników celem zupełnego uśmierzenia elementu wrogiego Państwu i społeczeństwu polskiemu.

Ze środków użytych podczas akcji represyjnej należy wymienić auta, powozy, motocykle, telefony i psy.

[IV.] Wojskowe organizacje manewrowe

Celem uzyskania lepszego efektu moralnego na terenach o wybujałej akcji antypaństwowej zarządzono tam operacje manewrowe oddziałów kawalerijskich 14 pułku ułanów i 6 pułku strzelców konnych. Operacje te trwające w pierwszej połowie października br. odbyły się w wojew[ództwie] lwowskim na terenach niektórych gmin w powie[cie] bóbreckim, gródeckim, jaworskim, lwowskim i rudeckim.

[V.] Rozwiązanie
ukr[aińskich]
instytu[cji]

Mimo niezwykłego nasilenia akcji sabotażowej w omawianym okresie sprawozdawczym rozwiązano niewielką ilość instytucji ukraińskich. „Płast” został rozwiązany we Lwowie, w powiatach bóbreckim, drohobyckim, jaworowskim, przemyskim, starosamborskim i żółkiewskim. „Łuh” rozwiązano w Podhorodyszczu, Kocurowie, Dzwynogrodzie i Mikołajowie pow. Bóbrka (w Romanowie i Podsosnowie tegoż powiatu został samorzutnie przez ludność zlikwidowany), w Malczycach, pow. Gródek Jag[ielloński] i Buszkowicach, p[ow]. Przemysł.

„Sokił” zlikwidowano w Powitnie, p[ow]. Gróde[k] Jag[ielloński] „Proświta” została samorzutnie przez ludność rozwiązana w Horodyszczu Cetnarows[kim]¹⁶ i Pietniczanach, p[ow]. Bóbrka. Ten sam los spotkał ruską kooperatywę w Wielkopolu i Artysz[cz]owie, p[ow]. Gródek Jag[ielloński]. Na uwagę zasługuje też fakt opieczętowania „Ukraińskiego Hołosu” w Przemyśle, który był nieoficjalnym organem UWO. Na cały szereg instytucji ukr[aińskich] w poszczególnych powiatach przygotowano¹⁷ w okresie sprawozdawczym doniesienia władz administracyjnych z wnioskiem na rozwiązanie. Doniesienia są obecnie rozpatrywane.

⁶b) Województwo stanisławowskie⁶

[I.] Zarządzenia
prewencyjne

W początkach akcji sabotażowej wzmocniono służbę prewencyjną, pogłębiono wywiad odnośnie czynników zaangażowanych w robocie wywrotowej, zaostrzono obserwację lokali i osób podejrzanych (rozjazdy i kontakty takich osób, wycieczki młodzieży, obozy „Płasta” itp.), często i pilnie opatrolowywano obiekty mogące stać się przedmiotem zamachów sabotażowych. Przypomniano naczelnikom gmin przepisy dotyczące policji ogniowej oraz pouczono ich o odpowiedzialności gmin wynikłej z zaniedbania obowiązku czuwania nad bezpieczeństwem życia i mienia na własnym terenie. Na wypadek zaistnienia zamachu sabotażowego zarządzono dokładne badanie przyczyn wypadku z jednej strony celem ustalenia, czy rzeczywiście ma miejsce akt sabotażu, a z drugiej strony celem zapoznania się z metodami tej akcji, a tym samym ułatwienie wykrycia sprawców.

Z chwilą kiedy akcja sabotażowa przybrała charakter epidemiczny, wzmocniono kontrolę osób obcych i nieznanych (przez legitymowanie, rewizje i przytrzymywanie podejrzanych). Wzmocniono także patrole nocne przez częste kontrolowanie tychże ze strony komendantów posterunków oraz przez komendantów powiat[owych] P[olicji] P[aiństwowej]. Zarządzono nadto kontrolę wart nocnych

¹⁶ Так у документі Має бути: Horodyszczu Cetnarским.

¹⁷ Так у документі. Застаріле. Має бути: *sporządzono*.

wystawianych przez gminy oraz wart ochronnych wystawianych przez właścicieli większych obiektów gospodarczych. Na wypadek zaistnienia sabotażu w danej miejscowości zaostrożono odpowiedzialność gmin na przyszłość. Na całym terenie województwa wydały poszczególne P[owiatowe] K[omendy] P[olicji] P[aństwowej] instrukcje alarmowe z uwzględnieniem lokalnych warunków celem racjonalnej współpracy ze strony najbardziej zainteresowanych jednostek policyjnych w wypadku zaistnienia aktu sabotażowego, podwładnych funkcjonariuszy pouczeni Pow[iatowi] Kom[en]d[an]ci o doniosłości ich służby w zwalczaniu tej akcji i o szczególnej ich odpowiedzialności za sprawne wykonanie tej służby, a z drugiej strony na pow[iatowych] Komendantów P[olicji] P[aństwowej] nałożono osobistą odpowiedzialność za sprawność wymienionej służby w powiecie. Kiedy mimo tych zarządzeń zapobiegawczych zamachy sabotażowe sporadycznie były dalej dokonywane w terenie, a sprawcy uchodzili często bezkarnie, wydał Urząd Śledczy nr 4389/30 z dn. 23.09 br. (załącznik 12) instrukcję co do zorganizowania wart nocnych na podobieństwo czat wojskowych. Odnośne wskazówki zostały w niektórych powiatach celowo wykorzystane, w międzyczasie jednak podjęta została ogólna akcja pacyfikacyjna, która ruch sabotażowy niemal zupełnie zlikwidowała.

Poza wspomnianym zarządzeniem w sprawie organizacji wart gminnych na wzór wojskowych wydane zostały ponadto zarządzenia prewencyjne: rozkazem Urzędu Śledczego P[olicji] P[aństwowej] z 9 IX br. nr 4389/30 w sprawie współdziałania jednostek P[olicji] P[aństwowej] i sposobu meldowania o sabotażach (załącznik 13) rozkazem Urzędu Śledczego z 21.08 br. nr 4231/30 w sprawie ustalenia motywów przy podpaleniach itp. czynach, gdzie zachodzi możliwość sabotażu (załącznik 14) rozkazem U[rzędu] Ś[ledczego] z 20.08. br. nr 4231/30 w sprawie sposobu wykonywania służby prewencyjnej (załącznik 15) zarządzenie Wojewody stanisławowskiego z 20.08. br. nr BB. 383/Bc/taj/30 w sprawie akcji prewencyjnej i represyjnej w związku z sabotażami (załącznik 16) oraz zarządzeniem Wojewody stanisławowskiego z 26.08. br. nr BB. 392/bc/taj/30 w sprawie zaostrożenia akcji prewencyjnej (załącznik 17).

II. Zarządzenia represyjne

Polegały one na:

a) kontroli osób obcych i nieznanymi przez legitymowanie tychże, b) rewizjach podejrzanych osób w mieszkaniach i lokalach, a w powiatach rohatyńskim i horodeńskim także takie rewizje zbiorowe, c) przytrzymaniu osób podejrzanych o działalność wywrotową, d) aresztowaniu takich osób i przekazywaniu tychże władzom sądowym, prokuratorskim, administracyjnym, e) nadto na terenie powiatu rohatyńskiego wywieraniu nacisku przy pomocy 2 ćwiczebnych szwadronów 6 pułku ułanów na mieszkańców gmin, w których ruch antypaństwowy przejawiał się epidemicznie.

Wyniki akcji represyjnej były następujące:

a) Rewizje: Na terenie powiatu Horodenka znaleziono: 33 kg materiału wybuchowego (amonit, saetra wybuchowa), lonty do zapalania materiałów wybuchowych, broń palną (1 karabin, 3 strzelby, 6 rewolwerów, broń białą, 2 szable, 6 bagnetów), amunicję, różne przedmioty sprzętu wojskowego, pisma, druki dotyczące działalności różnych grup politycznych i stowarzyszeń, w tym materiały dotyczące ruchu wywrotowego, jak druki OUN (znalezione u¹⁸ księdza Bazylego Komaryńskiego) oraz bloczki UWO na BO.

W powiecie Kołomyja podczas rewizji przeprowadzonej w związku z likwidacją „Płasta” znaleziono u członków tej organizacji egzemplarz czasop[isma] „Ukraiński Rewolucjoner”¹⁹ (Nadij]a Koczi]ówna), bloczek ze zbiórki dla katorżanych w polskich kazamatach borciw – kamieniariw (Nadija Koczi]ówna), wycinki z gazet opisujące aresztowania członków UWO za akcję sabotażową (Stefan Orzechowski).

W powiecie rohatyńskim wynikiem rewizji było zakwestionowanie dowodów rzeczowych w postaci: broni palnej (5 karabin[ów], 4 rewolwery) broni białej (4 szable, 38 bagnetów), 1 granatu ręcznego i 2 sztyletów w ruskim gimnazjum w Rohatynie, 3 rakiet przydatnych do podpalania stert, 34 nożyc do cięcia drutu, kwasu siarkowego i chloranu potasu, przedmiotów sprzętu wojskowego, różnych druków nielegalnych treści antypaństwowej (3 egz. „Surmy”, 6 egz. „Rozbudowy Nacji” i 80 egz. innych broszur i druków).

W powiecie kosowskim znaleziono broń palną (4 strzelby, 3 rewolwery, 4 pistolety, 2 szable, 1 nożyce do cięcia drutu, amunicję, 10 rakiet z lontami użytymi do podpalania przez ukr[aińskich] sabotażystów) (ks. Włodzimierz Stefanowicz), proch strzelniczy, zakazane mapy i druki.

W powiecie Skole znaleziono kilka rewolwerów, naboje do tychże, w 2 wypadkach listy (ks. Mikołaj Prytulak i Iw[an] Wynnyk) omawiające sprawy ukr[aińskiego] ruchu wywrotowego. Listy te stały się podstawą do kilku aresztowań. W powiecie stanisławowskim 1 pistolet, 2 sztylety, 27 egz. „Rozbudowy Nacji” i 1 biuletyn junactwa OUN, nielegalne mapy, wiele podejrzanego korespondencji i takich zapisków.

Prócz tego na terenie pozostałych powiatów, w których nie przejawiała się akcja sabotażowa znaleziono wiele podobnego materiału, który stał się podstawą wielu aresztowań i doniesień.

b) aresztowania: W powiecie Horodenka przytrzymano w toku dochodzeń policyjnych 32 osoby, w tym 3 księży gr[recko]kat[olickich] i 6 uczniów ruskiego pryw[atnego] gimn[azjum] w Horodence, kilka osób należących do inteligencji,

¹⁸ У документі: *w*.

¹⁹ «Український революціонер» – друкований орган Західно-Української національної революційної організації; виходив у Берліні у 1926–1929 рр.

a resztę rolników. Wszystkie te osoby należą przeważnie do UNDO i są działaczami ruskich stowarzyszeń jak „Proświt” i kooperatyw.

Zostały one oddane do dyspozycji Sądów. Ilość osób zwolnionych dotąd przez Sądy nieznana.

W powiecie Kołomyja przytrzymano 47 osób, w tym jednego księdza gr[eco]kat[olickiego], 2 profesorów, 1 akademika technika, 7 uczniów państw[owego] gimn[azjum] z ruskim językiem wykł[adowym] w Kołomyi, 3 uczennice ruskiego pryw[atnego] semin[arium] naucz[ycielskiego] w Kołomyi, reszta to absolwenci ruskich szkół państwowych i prywatnych. Spośród ty[ch] osób 28 przyznało się do przynależności do UWO (Marta Kuźmówna). Nadto odnośnie 2 osób stwierdzono ich przynależność do UWO. Oddano Sądowi 10 osób, spośród których Sądy 4 osoby zwolniły, a 6 otrzyma przypuszczalnie akt oskarżenia.

W pow. Kosów przytrzymano 3 osoby, w tym 1 urzędnika prywatnego, 1 studenta państw[owego] gimn[azjum] z ruskim językiem wykł[adowym] w Kołomyi i 1 kilimkarza, 2 z tych osób są członkami UNDO, a 1 USRP. Wszystkie czynne są w ukr[aińskim] ruchu społecznym. Osoby te oddano Sądowi i wszystkie przypuszczalnie otrzymają akt oskarżenia.

W pow. Rohatyn przytrzymano 52 osób, z których aresztowano 28 osób, w tym 2 studentów polit[techniki], 1 ukończony teolog, 6 student[ów] ukr[aińskiego] gimn[azjum] w Rohatynie (3 po maturze), 1 ksiądz gr[eco]kat[olicki], 1 lekarz dependent i b[były] poseł, 1 fryzjer, 1 szklarz, 1 monter, 1 mleczarz, 12 rolników. Wszystkie te osoby są zwolennikami UNDO. 1 z nich przyznała się do przecięcia linii telef[onicznej] pod Rohatynem w r[oku] 1929 (Włodzimierz Bojkiewicz). Można przypuszczać, że około 16 osób otrzymało akt oskarżenia.

W pow. Skole przytrzymano i aresztowano 4 osoby, w tym 1 słuch[acza] praw, 1 absolw[enta] gimn[azjum], 1 ucznia 7 kl[asy] gimn[azjum] w Stryju, ostatnio wydalonego za antypaństwową działalność i 1 urzędnika pryw[atnego]. Przypuszczalnie wszystkie te osoby otrzymają akt oskarżenia.

W pow. stanisławowskim przytrzymano 34 osoby, z których 27 aresztowano Sądem. Wśród tych osób było 13 uczniów ruskiego gimnazjum w Stanisławowie, 3 rolników, 1 redaktor, 1 praktykant handl[owy], 2 stolarzy, 1 mag[ister] praw, 1 słuch[acz] praw, 1 absolw[ent] praw, 1 absolw[ent] sem[inarium] naucz[ycielskiego], 1 student filoz[ofii], 1 właśc[iciel] folwarku, 1 inteligent z akad[emickim] wykształceniem. Wszystkie te osoby są zwolennikami UNDO i działaczami społecznymi. Sąd zwolnił 8 osób, a 12 otrzyma prawdopodobnie akt oskarżenia.

W powiecie Żydaczów przytrzymano 13 osób, w tym 1 z akad[emickim] wykształceniem, 2 inteligentów i 10 rolników. Wszystkie te osoby zostały aresztowane i oddane Sądowi, z których 6 otrzyma przypuszczalnie akt oskarżenia. Prócz tego na terenie powiatów, na których nie przejawiała się akcja sabotażowa aresztowano:

W powiecie bohorodczańskim 2 księży gr[eco]kat[olickich], 1 prakt[ykanta] lasow[ego].

W powiecie doliniańskim²⁰ 3 rolników.

W powiecie kałuskim 13 osób, w tym 2 sędziów i 11 inteligentów.

W powiecie stryjskim 2 osoby, w tym 1 absolw[enta] Szkoły Wydz[iałowej] i 1 rolnika, wreszcie w powiecie tłumackim, w tym 1 akademika, 6 inteligentów i 1 rolnika. Wszystkie te osoby są członkami, wzgl[ędnie] zwolennikami UNDO i czynnymi członkami różnych ukr[aińskich] stow[arzyszeń] społ[ecznych]. Wszystkie oddane zostały Sądom, nie ma jednak danych, ile z tych osób otrzyma akt oskarżenia.

III. Akcja pacyfikacyjna

Wstępem do tej akcji było zlikwidowanie „Płasta”. Przeprowadzone w związku z tym dnia 26.09. br. rewizje i aresztowania przyczyniły się znacznie do wyeliminowania z ruchu wywrotowego jednostek najbardziej niebezpiecznych, bo inicjatorów, kierowników i nadzorców tego ruchu. Równocześnie zastosowano w powiatach rohatyńskim i horodeńskim specjalne środki celem radykalnego i zupełnego sparaliżowania ruchu.

Przy pomocy tych sił przeprowadzono zbiorowe rewizje u wszystkich wybitniejszych działaczy ukraińskich w miejscowościach, w których szczególnie przejawiał się ruch antypaństwowy.

Celem przeprowadzenia akcji pacyfikacyjnej w powiecie horodeńskim utworzono specjalny oddział policyjny w sile 37 szeregowych ściągniętych do tego oddziału częściowo z całego terenu wojew[ództwa], a częściowo z poszczególnych posterunków horodeńskiego powiatu. Oddział ten operował w tym powiecie w czasie 2–7 X br. i przy pomocy tegoż przywrócono normalny stan bezpieczeństwa w powiecie.

Podczas akcji pacyfikacyjnej użyte zostały nast[ępujące] środki techn[iczne]: radio, przez Urz[ąd] Śl[edczy] w Stanisławowie, telefony, przez wszystkie jednostki polic[yjne] w województwie, psy polic[yjne] na terenie wszystkich powiatów, na których miały miejsce sabotaże, z wyjątkiem Żydaczowa, motocykle w powiatach stanisław[owskim] i rohatyń[skim], autodorożki w pow. kosowskim i skolskim, auto pryw[atne] w powiecie żydacz[owskim], podwozy w powiatach rohatyńsk[im], kosowskim, kołomyjskim i żydaczowskim.

Szczegóły akcji pacyfikacyjnej w powiecie rohatyńskim

a) Efekt materialny. Akcję rozpoczęto dn. 22.09. br. o godz. 5-tej, a ukończono dnia 29.09. o godz. 17-tej. Odjazd oddziałów polic[yjnych] nastąpi dnia 27.09. br. pociągiem o godz. 9-tej.

W akcji brały udział kompanie 1 i 7 ściągnięte z powiatu Bóbrka w związku ze strzelaniem do policji z lasów w Wasiuczynie. Ponadto operowała 1 kompania w sile po 50 ludzi pod komendą p[od]kom. Jana Derenia, utworzona ze stanu poszczególnych powiatowych Komend P[olicji] P[aństwowej] woje[wództwa] stanisławow[skiego].

²⁰ Так у документі. Має бути: *dolińskim*.

Przeszukano ogółem 31 gmin, a to: Czercze 52 domy, Potok 11 domów, Rohatyn 30 domów, Załuże, Lipica Górna 23 domy, Lipica Dolna 22 domy, Świstelniki 12, Podmichałowce 43, Żurów 38, Hrehorów 53 domy, Herbutów 6 domów, Kunaszów 3 domy, Słobódka Bołszowiecka 11 domów, Bołszów 32, Ruzdwiany 12 domów, Puków 26 domów, Cześniki 12 domów, Danilice 7 domów, Jawc[z]e 3, Wasiuczyn 60 domów, Psary 13, Czahrów 24, Martynów St[ary] 18, Matynów N[owy] 20, Podkamień 38, Wyspa 18, Lubsza 17, Fraga 14, Babuchów 16, Łuczyńce 16 i Zagórze [Kni]hynick[ie] 12. Przytrzymano ogółem 58 osób, z tego zwolniono 47, a aresztowano 11 osób. W tym 8 jako podejrzanych o strzelanie do policji i zabójstwo pastucha M. Połczana²¹ w czasie strzelaniny, 2 osoby jako podejrzane o sabotaż, zaś 1 osobę za agitację komunistyczną. Przy rewizji znaleziono 38 bagnetów, 3 karabiny Ma[n]lichera, 5 dubeltówek, 1 granat ręczny polskiego typu wojsk[owego] wraz z zapalnikiem (tzw. granat ofensywny), 3 rakiety zdatne do użytku, 2 boksery, 8 łusek rewolwer[owych], 4 szable, 320 łusek karabin[owych], 71 nabojów karabin[owych], 107 łusek armatn[ich], 4 pociski artyleryjskie niewypalone, 34 nożyc[e] do drutu, 22 m lontu, 4 kg 25 d[e]k[a]gr[amów] prochu strzelnicz[ego], 21 łopatek wojsk[owych], 30 manierek wojsk[owych], 3 pasy główne wojsk[owe], 12 spłonek konusowych, 4 palniki do granatów artyleryjskich, 7 haków od telefonów, 30 m drutu miedzianego telefonicznego, 30 m drutu telef[onicznego] zwykłego, 15 l benzyny, 30 sztuk różnych broszur i druków ukr[aińskich] o treści antypaństwowej, 3 chorągwie ukr[aińskie], 3 egz. „Surmy”, 1 list anonimowy do pośła Kuzyka ze sprawozdaniem o sabotażach, w Hrehorowie, 9 nabojów rewolwerowych, 3 rewolwery, 3 lufy karabinowe, 10 prętów zasiekowych, 2 kilofy wojskowe, 1 siodło, 1 klucz do szyn kolejowych, 3 siekiery saperskie, 9 łopat saperskich, 2 ładownice, 2 prześcieradła wojsk[owe], szyny kolei wąskotorowej, 1 skrzynię zapalek niemonopolowych i 2 pary uprzęży wojsk[owej].

b) efekt moralny akcji jest wielki, gdyż ludność ruska i znaczna część agitatorów ukraińskich spotkawszy się ze zdecydowanym zbiorowym wystąpieniem oddz[iałów] policji przy tłumieniu ruchu antypaństwowego odczuła zdecydowane stanowisko władzy. We wsiach ruskich stanowiących ośrodki ruchu nacjonalistycznego, a uwzględnianych szczególnie podczas akcji pacyfikacyjnej zapanowała konsternacja i rozżalenie do agitatorów, którzy uważani są za winnych nieszczęścia sprowadzonego na wieś. W związku z tym nastroje wśród ludności uległy zupełnej zmianie i ruch antypaństwowy, jak i separatystyczny zamarł zupełnie. Przeważna część ludności nieangażującej się w ruch antypaństwowym ukr[aińskim] wyraża zadowolenie ze zdecydowanego działania władz, a dopatrując się w działalności czyteln i kooperatyw ruskich wycofując się z tych stowarzyszeń. Przeważna część prowodyrów ruskich zmienia dla pozorów swoje postępowanie, okazuje wyszukaną grzeczność i stara się uniewinniać przed władzami, a miały nawet miejsce takie wypadki, że zamierzano

²¹ Помилка в тексті. Йдеться про Михайла Мовчана.

zorganizować specjalne przyjęcie dla operujących oddziałów celem zamanifestowania rzekomej lojalności. Od czasu rozpoczęcia akcji nie było ani jednego wypadku sabotażu na terenie powiatu, a z zachowania się pewnych osobników wynika, że ruch sabotażowy został stłumiony. Wszyscy najniebezpieczniejsi działacze ukr[aińscy] zostali aresztowani. Planowa akcja silniejszych oddziałów policyjnych w ośrodkach ruchu ukraińskiego załamała od razu i stłumiła cały ruch antypaństwowy. W powiecie nastał spokój. Zbiorowe wystąpienie policji przekonało ludność polską, że władze państwowe posiadają dostateczne środki dla opanowania sytuacji i zabezpieczenia pokoju w kraju. Ponadto poczyniono następujące spostrzeżenia.

1) W powiat[owym] Sojusie Kooperatyw w Rohatynie u b[yłego] pośła Kuzyka znaleziono projekt autonomii Małop[olski] Wsch[odniej] zaadresowany do Ligi Narodów w języku francusk[im]. 2) W Brzeżanach w chwili wkraczania policji do domu 2-piętrowego, w którym się mieści szereg instytucji ruskich stwierdzono istnienie instalacji alarmowej dzwonekowej (wszystkie dzwonki dzwoniły w chwili wejścia policji). Urzędniczka miejsc[owa] w tym domu spaliła plik korespondencji, do tego zresztą się przyznała, mówiąc, że to były papiery o treści obojętnej [...] ²². Została ona aresztowana. 3) Kompania 5, która dn. 25.09. br. w gm. Wasiuczyn i Podmichałowce, pow. Rohatyn, w czasie przystępowania do akcji rew[izji] była ostrzeliwana. Po nadejściu pomocy w sile 3 kompanii las, do którego wbiegła uzbr[ożona] banda został otoczony. Pod kierownictwem podinsp. Gottasa i miejsc[owego] Kom[en]d[an]ta Pow[iatowej] Kom[andy] Gleica przystąpiono do likwidacji bandy. Akcja ta zakończyła się aresztowaniem w lesie 3 osobników, których przytrzymano, jednakże bez broni. 4) W gm. Hołhocze, pow. Podhajce, ludność ostrzeżona o przybyciu kompanii polic[ji] uciekła w popłochu zabierając ze sobą inwentarz.

IV. Wojskowe operacje manewrowe

W czasie od 28 IX do 15 X br. na terenie pow. rohatyńskiego pomocne były w akcji pacyfikacyjnej 2 ćwiczebne szwadrony 6 pułku ułanów ze Stanisławowa ²³.

V. Rozwiązanie ukr[aińskich] instytucji

Na terenie wojew[ództwa] stanisławow[skiego] w związku z akcją sabotażową rozwiązane zostały wszystkie jednostki organizacyjne „Płasta” szkolnego

²² Повторення частини речення.

²³ 6-й полк Канівських уланів (6. Pułk Ułanów Kaniowskich) – підрозділ кавалерії, що базувався у Станіславові (тепер Івано-Франківськ); під час пацифікацій його командиром був полковник Стефан Лішко (Stefan Liszko).

i pozaszkolnego. Nadto rozwiązane zostało w Rohatynie prywatne ruskie gimnazjum w Stanisławowie, prywatna 7-klasowa szkoła powszechna „Ridnej Szkoły”. Przedłożone zostały poza tym wnioski o²⁴ rozwiązanie Stowarzyszenia Opieki nad Młodzieżą 4-kl[asowej] szkoły pryw[atnej] „Ridnej Szkoły” w Kolołomyi, kilka czytelń „Proświty” w powiecie rohatyńskim, wszystkich stowarzyszeń „Sokił” i „Łuh”, a nadto kilku czytelń „Proświty” w pow. żydaczowskim.

c) Województwo tarnopolskie

I. Zarządzenia

prewencyjne

I) Pierwszym środkiem, jaki zastosowano w początkach silniejszej akcji sabotażowej, tj. na terenie w połowie sierpnia br. było zwrócenie przez Urząd Śledczy – rozkazem z 16.08. br. L III74/ks./3e (załącznik 18) z uwagi wszystkim posterunkom P[olicji] P[aństwowej] na fakt, że pożary tegoroczne wykazują wybitny charakter planowanej akcji sabotażowej, wobec czego zachodzi konieczność skoncentrowania uwagi przez organa P[olicji] P[aństwowej] na ten objaw szybkiego informowania władz o zaszytych tego rodzaju wypadkach i o wynikach przeprowadzonych w związku z tym dochodzeń (Rozkazy z 3.09. br. L. 12127/Ks./30 załącznik 20, z 10.09. L. 1243e/ks/30 załącznik 21 i z 15.09. br. L. 12614/ks/30 załącznik 22) nakazano pogłębienie wywiadu i utrzymywanie ścisłego kontaktu z ludnością polską. Wojewódzka Komenda P[olicji] P[aństwowej] wydała rozkaz z 25.08. br. L73/tj./30 (załącznik 19) o konieczności odpowiedniego podziału służby w związku z sabotażami zarządzenia specjalnego służby prewencyjne, szczególnie celem ochrony obiektów rządowych i samorządowych, a także i mienia prywatnego mogącego paść pastwą pożarów, konieczność wejścia w kontakt z właścicielami zagrożonych obiektów i skłonienie ich do ustanowienia wart nocnych, wzgl[ędnie] stróżów, którzy muszą być ściśle kontrolowani przez organa P[olicji] P[aństwowej]. Zarządzenie to obejmowało też polecenie ścisłej kontroli wart gminnych, obserwacji żywiołów podejrzanych o antypaństwową działalność lub usposobienie energicznego prowadzenia dochodzeń przy użyciu stojących do dyspozycji środków technicznych w wypadkach dokonanych sabotaży.

Urząd Wojewódzki – reskr[ypt] z 30.06. br. L 745/30/tajn (załącznik 23) – wydał zarządzenie w sprawie przymusowego prowadzenia wzmocnionych wart gminnych, legitymowania porą nocną osób napotykaných i odpowiedzialności materialnej gmin na podstawie §§ 34 ustawy gmin[nej].

Rozkaz Kom[en]dy Woje[wódzkiej] P[olicji] P[aństwowej] z dn. 5 X br. L73/tj/30 (załącznik 24) ujął sprawę legitymowania aut przejeżdżających nocą i rowerzystów. Okólnik Urzędu Wojewódzkiego z dn. 15.09. br. L.745/tajn

²⁴ У документи: *na.*

(załącznik 25) wydany w związku z aresztowaniem b[yłych] posłów ukr[aińskich] i spodziewanym wzmożeniem akcji sabotażowej dotyczy sprawy użycia Związku Strzel[eckiego] do współpracy w ochronie własności polskiej zagrożonej akcją sabotażową UWO i zawiera wezwanie do wszystkich władz lokalnych do energicznego i skutecznego przeciwdziałania akcji sabotażowej. Urząd Śled[czy] rozkazem z 27.09. br. L.13529/ks/30 (załącznik 26) wydał zarządzenia prewencyjne i represyjne co do uczniów rozwiązanego gimn[azjum] ruskiego w Tarnopolu, zmierzające do uniemożliwienia dokonywania przez nich aktów sabot[ażowych] po opuszczeniu Tarnopola i przybyciu do okolic rodzinnych, wzgl[ędnie] zamieszkania. Ostatecznie do zarządzeń początkowych zaliczyć należy ogłoszenie publiczne Urzędu Śledczego z 17.09. br. L. 12854/Ks/30 (załącznik 27) o wypłacaniu nagród pieniężnych w wysokości 500 zł i 2000 zł za wskazanie, wzgl[ędnie] schwytanie sprawców sabotażu na gorącym uczynku.

[II.] Zarządzenia represyjne

Polegały na rewizjach i aresztowaniach. Rewizje przeprowadzono u wszystkich osób politycznie podejrzanych oraz [w] instytucjach ruskich, przy czym zakwestionowano ogółem odezwę UWO „Surmę”, broszury o treści antypaństwowej, różne zapiski treści podejrzanej, 51 klisz, zdjęcia z terenu, 4 karabiny ucięte, kilkaset naboju karabinowych, 1667 łusek armat[nich], 17 rewolwer[ów], 1 raketę typu wojskowego, do podpaleń, 17 map Ukrainy, fotografie Lubowycza, Basarabowej, Jefremowa i Witowskiego, 31 egzemplarzy „Rozbudowa Nacji”, kilka metrów lontu, 4 lufy karabinowe, 37 karabinów, 17 bagnietów, 15 nożyc do cięcia drutu, 4 pociski armatnie, proch strzelniczy, 2 worki łusek karabin[owych], 1 aparat mierniczy artyleryjski, 7 sztuk broni myśliw[skiej], 5 granatów ręczn[ych] oraz przeszło 7 fur różnego rodzaju sprzętu pochodzenia wojskowego. W wyniku akcji represyjnej aresztowano w lipcu br. 24 osoby: 1 czeladnik kraw[iecki], czł[onek] „Łuhu”, 1 student filoz[ofii] lub nauczyciel (członek UNDO), 4 uczni[ów] ukr[aińskiego] gimn[azjum] w Rohatynie, człon[ka] „Płasta”, 1 student politechniki we Lwowie, 1 student teolog[ii] we Lwowie, 5 rolników, 10 akademików, członków „Płasta” (zwol[enników] UNDO). Z tego 10 osób po przesłuchaniu zwolniono, pozostałych zaś przekazano władzom sądowym. Wszyscy osadzeni zostali w aresztach i prawdopodobnie otrzymają akty oskarżenia. W sierpniu ogółem aresztowano 54 osoby, z tego 19 rolników, 1 kupiec, 8 różnych akad[emików], 3 stud[entów] polit[ekniki], 2 stud[entów] filoz[ofii], 1 stud[enta] akad[emii] handl[owej], 1 stud[enta] med[ycyny] uniwers[ytetu] w Poznaniu, 1 stud[enta] praw[a] U[niwersytetu] J[agiellońskiego] w Krakowie, 6 absolwentów IV gimn[azjum] w Tarnopolu, 3 b[yłych] uczniów IV gimn[azjum] w Tarnopolu, 1 uczeń gimn[azjum]

w Zbarażu, 1 uczeń gimn[azjum] rusk[iego] we Lwowie, 14 uczniów IV gimn[azjum] w Tarnopolu, 1 uczeń II gimn[azjum] w Tarnopolu i uczeń 7 kl[asy] gimn[azjum] w Rohatynie i uczeń 8 kl[asy] gimn[azjum] w Brzeżanach. Z tego 3 osoby zwolnione po przesłuchaniu, 6 os[ób] zwolnił Sąd, pozostali zaś prawdopodobnie otrzymają akt oskarżenia, z 54 aresztowanych było 14 członków „Sokiła”, 23 członków „Płasta”, wszyscy – zwolennicy UNDO. We wrześniu ogółem aresztowano 283 osoby, a to 126 rolników, 15 akademików, 1 nauczyciela, członka „Płasta” i UNDO, 3 robotników, 30 rzemieślników, 3 sekretarzy gminnych, 1 naczelnika gminy, 2 księży gr[eco]kat[olickich], 1 artystę teatral[nego], 9 sub[iektów] handl[owych], 1 diaka, 1 kooperatystę i kancelistę, 5 urzędników pryw[atnych], 1 naczelnika straży poż[arnej], 40 uczniów 4 gimn[azjów] w Tarnopolu, 15 b[yłych] uczniów IV gimn[azjum] w Tarnopolu, 1 b[yłego] student[a] filozofii, członka „Płasta”, 1 ucznia gimn[azjum] UPT w Rohatynie, 1 absolwenta gimn[azjum] w Brzeżanach, 1 ucznia 6 kl[asy] gimn[azjum] państw[owego] w Zbarażu, 3 uczniów gimn[azjum] UPT w Złoczowie, 14 absolwentów gimn[azjalnych], z tego 1 kobietę, 1 b[yłego] ucznia 2 kursu semin[arium] w Tarnopolu, studenta w Tarnopolu, 2 studentów praw[a], 1 uczen[nicę] gimn[azjum] UPT w Tarnopolu, 2 b[yłe] uczen[nicę] UPT w Tarnopolu. Z tego przekazano władzom administ[racyjnym] 33 osoby, po przesłuchaniu zwolniono 72 osoby, 178 osób przekazano władzom sądowym, z czego 2 zwolnił Sąd za kaucją. Prawdopodobnie wszyscy otrzymają akt oskarżenia. Z ogólnej ilości 283 osób aresztowanych we wrześniu, 44 osoby należało do „Płasta”, 47 do „Łuhu” lub „Sokiła”, zaś 26 przyznało się do należenia do UWO.

[III.] Akcja pacyfikacyjna

W powiatach Brzeżany i Podhajce była akcja ta przeprowadzana w ścisłej łączności podobną akcją w obu innych województwach, o czym wyżej wspominałem, pod kierownictwem insp. Grabowskiego. W pozostałych powiatach akcja ta była samodzielnie przeprowadzana przez jednostki lokalne, wzmocnione kompaniami szkolnymi.

W powiecie brzeżańskim:

Efekt materialny: Akcja pacyfikacyjna w tym powiecie rozpoczęła się dnia 21.09. br. rano i trwała do dnia 25.09. br. włącznie. Na terenie tego powiatu działały 3 kompanie, a to: 12, 13 i 14. Akcję przeprowadzono w nast[ępujących] gminach, w Krzywym przeszukano 150, w Słobodzie Złot[ej] 170, w Kozubce 60, w Olesinie 70, Wybudowie 130, w Seni²⁵ 100, w Koniucha[ch] 10, w Brzeżanach 64, w Leśnikach 56, w Wierzbowie 80, w Sinowicach 30, w Żukowie 1, Łapszynie 5. Na podstawie wyniku rewizji przyaresztowano w Kozubce sekr[etarza] gm[i-

²⁵ Помилка у назві. Йдеться про Ценів (пол. *Ceniów*), нині село Козівського району Тернопільської області.

ny] za niedoręczenie i niszczenie od kilku miesięcy korespondencji nadsyłanej do miejsc[owego] Oddz[iału] Związku Strzel[eckiego], 1 osobę za posiadanie większej ilości prochu strzel[niczego], 1 osobę za należenie do tajnej organizacji „Płasta”. Osoby te oddano władzom sądowym. Oprócz tego przytrzymano 36 osób za posiadanie nielegalnej literatury, które po przesłuchaniu wypuszczono. W czasie rewizji skonfiskowano 4 karab[iny], 3 strzelby, kilka granat[ów] ręczn[y]ch w „Proświcie”, w Kozowej i Leśnikach, 1 puszkę bliżej nieokreślonego materiału wybuch[owego] w „Proświcie” [w] Kozowej, 1 przyrząd artyleryjski w dobrym stanie służący do badania skutków ognia artyleryj[skiego] u ks. Kuzniera w Wierzbowie, pokazną ilość prochu artyleryj[skiego], 1 rewolwer „Parabellum” w piecu w „Nadiji” w Brzeżanach. Bawełnę strzelniczą w kooperatywie i w Brzeżanach, i Leśnikach, 1 łańcuch z sygnału kolejowego, liczny, lecz nieobliczony jeszcze sprzęt wojskowy, jak łopatk, bagnety, pasy do karabinów itp. Z nielegalnej literatury znaleziono i skonfiskowano większą ilość „Surmy”, a to w „Nadiji” w Brzeżanach w kominie paczkę zawierającą identyczne egzemplarze przeznaczone do kolportażu, podobną paczkę znaleziono w czyteln, „Proświty” w Kozowej [i] Leśnika[ch,] w ukr[aińskiej] grupie gimn[azjalnej] w Brzeżanach u poszczególnych osób zaś znaleziono pojedyncze egzemplarze, dalej znaleziono i stwierdzono kolportaż „Rozbudowy Nacji” oraz zakwestionowaną u b[yłego] posła dra Zachidnego broszurę o znamionach zdrady stanu. Oprócz powyższego zakwestionowano b[ardzo] wielką ilość różnych pism, które są przedmiotem tych badań. Przeglądanie tych pism prowadzi się systematycznie. Dopiero zdołano zbadać pisma zakwestionowane u adw[okata] dra Bemki. Wynikiem tego było aresztowanie wymienionego, którego przekazano następnie władzom sądowym za należenie do UW. Efekt moralny. Inteligencja ruska akcją zaskoczona straciła orientację, jednak nie widać u niej otrzeźwienia. Ruska ludność wiejska porzuca dotychczasową politykę separatystyczną i składa na ręce władz oświadczenia i deklaracje o lojalności i wierności dla Państwa i Rządu Polskiego i zaczyna nienawidzić swej inteligencji.

Spółeczeństwo polskie akcją pacyfikacyjną przyjęło z radością i odetchnęło swobodnie. Akcja ta ma także ten skutek, że przeciagnęła na stronę Rządu ze Stron[nictwa] Narod[owego] i partii zgrupowanych obecnie w Centrolewie, co nie pozostanie bez skutku przy zbliżających się wyborach. Ze strony społeczeństwa polskiego są dezyderaty w kierunku prowadzenia dalszej pacyfikacji, a w szczególności zmierzającej do zgnębienia²⁶ inteligencji rusk[iej].

[...] w pow. podhajeckim

Efekt materialny. Przydzielone do pow[iatu] 2 komp[anie] przybyły w liczbie 120 ludzi i dn. 21.09. br. o godzinie 23.15 działalność swą rozpoczęły 1. 25.09. br. 2. 25.09. br. Z tych komp[anij] 10 odjechała do Lwowa dn. 26.09. br.

²⁶ Так у документі. Має бути: *погнєбienia*.

o godz. 15:28. Na terenie powiatu oddziały komp[anii] 10 i 11 po 60 ludzi w każdej. Akcję przeprowadzono w następujących gminach: w Uwsiu, gdzie przeszukano 48 domów wraz z zabudowaniami gosp[odarczymi], w Roso[cho]wańcu przeszukano 32 domy, w Bohatkowcach 64 domy, w Siemikowcach 6 domów, w Sosnowie 28 domów, w Zawałowie 5, w Nosowie 66, w Zasadczu 18 domów, Markowa 4 domy, w Wierzbowie 150, w Hołnoczach²⁷ 310, w Szwejkowie 1, Zastawcach 9, M[a]dzielówce 60, w Wiśniowczyku 15, w Za[r]wanicy 32, Podhajcach 32, Starym Mieście 12, w Siółku 15, Uhrynowie 15. Aresztowano w czasie przeprowadzenia akcji 9 osób podejrzanych o podpalenia sterty oraz o utrzymywanie kontaktu z sabotażystami. Skonfiskowano 4 karabin[y], 5 rewolwer[ów], 17 bagnet[ów,] nabojów karab[inowych] 31, nożyc do cięcia drutów 15, proch strzelniczy 75 dkg, 6 m lontów sporządzonych, już gotowych do podpalenia stert, 2 m lontu służącego do rozsądzenia tward[y]ch przedm[iotów], 2 egz. „Surmy”, 13 egz. zakazanego pisma pt. „Syn Ukrainy”, 1 krzyż Ukrainskiej Hałyckiej Armii, 1 miniaturkę, 4 paciorki armat[nie] niewystrzel[one], pozostałe z czasów wojny światowej, 1555 kg łusek artyl[eryjskich], 2 worki łusek karabin[owych] oraz 6 furmanek sprzętu poch[odzenia] wojsk[owego]: łopaty saper[skie], łopatkę piech[otną], drut telefon[iczny], tarcze od karabinów maszynowych itp. Ponadto zakwestionowano różną korespondencję podejrzanej treści, którą obecnie segreguje się celem wykorzystania.

Efekt moralny. Ludność ruska objęta powyższą akcją stała się potulna i posłuszna zarządzeniom władz. W niektórych gminach 2 dnia prócz kobiet i dzieci nie zastano żadnego mężczyzny. Dają się słyszeć [głosy] na b[yłego] posła Ołeksę²⁸ i jego agitatorów, że ci przez swoją działalność sprowadzili – jak ludność się wyraża – na nią nieszczęścia, chłopci twierdzą, że w przyszłości nie dopuszczą, by przedstawiciele inteligencji pojawili się w gminach. Niektóre gminy, jak Szczepanów, samorzutnie wezwały stow[arzyszenie] „Łuh” do rozwiązania się, co też nastąpiło. Sikawkę oddano do dyspozycji gm[iny] dla ochotn[iczej] straży poż[arnej].

Szyld na kooperatywie „Borotba” zmieniono na „Zhoda”. W gminie Nowosiółka, w której nie było ekspedycji karnej, ks. Osadca i nauczyciel Łotocki prosili w Starostwie o wyjednanie, by nie posyłano do tej gminy ekspedycji polic[yjnej]. W zamian za to Rusini będą dążyć do zgodnego współ-ży-

²⁷ Має бути: *Hołhoczach*.

²⁸ Ймовірно йдеться про Олексу Яворського (1896–1987) – посла від УНДО до польського сейму; відомий український громадсько-політичний діяч і правник родом з Підгаєччини; у 1922–1939 рр. був головою філії товариства «Сокіл» у Підгаєцькому повіті; в минулому – поручник УГА, діяч УВО, у другій половині 1930-х рр. – в'язень табору адміністративного відособлення у Березі Картузькій.

cia z ludnością polską. Ten sam objaw daje się zauważyć w innych gminach tego powiatu, a ludność ruska samorzutnie strzeże mienia obywateli polskich. W gm. Złotniki, gdzie również nie było ekspedycji policyjnej, rozwiązano stow[arzyszenie] „Łuh”, a nawet chciano rozwiązać i czytelnię „Proświty”, i kooperatywę. Znamiennym jest fakt, że na wieść o pojawieniu się jakiegoś osobnika w lesie burkanowskim około 200 chłopów natychmiast urządziło z miejsc[owym] posterunkiem obławę, z czego można wnioskować, że faktycznie zależy ludności ruskiej na wykryciu podpalaczy. Ks. Kociubyński w Zawałowie z ambony w cerkwi w dn. 29.09. br. nawoływał ludność ruską do zgody z Polakami piętnując w ostrych słowach szkodliwą robotę ukraińskich sabotażystów. Naczelnik gm. Mużyłów Soler Hnat, dn. 25.09. br. na posterunku w Podhajcach prosił, by przyjąć od niego w imieniu całej ludności gm[iny] oświadczenie, że wszyscy Rusini tej gminy nie chcą znać inteligencji ruskiej i chcą być lojalnymi obywat[elami] polskimi. Tak samo w Rudnikach rodziny członków nielegaln[ego] stow[arzyszenia] „Płast” przyniosły do nacz[elnika] gm[iny] mundury skautowe i prosiły go jako lojalnego obywatela, by udał się do Starostwa i oświadczył, że gm. Rudniki zrywa kontakty z prowodyrami ukr[aińskimi].

Dn. 29.09. br. mieszkańcy gm. Siółko usunęli usypany kurhan ukr[aiński], a delegacja zgłosiła się na posterunek P[olicji] P[raństwowej] oświadczając, że mieszkańcom gm. Siółka nie potrzeba kurhanów ukr[aińskich].

Po ustąpieniu ekspedycji poli[cyjnych] dał się zauważyć wśród ludn[ości] polskiej niepokój, gdyż dochodziły słuchy, iż niektórzy działacze ukr[aińscy], którzy zbiegli i ukrywają się, rozpoczną akcję odwetową. Niepokój z chwilą wkroczenia wojska (szwadronu kawalerii) ustąpił. Na terenie pow. tarnopolskiego użyto w Tarnopolu dnia 20.09. br. 2 kompanie polic[yjnej] ze Szkoły Polic[yjnej] w Mostach Wielk[ich] w liczbie 120 żołnierzy i 6 oficerów oraz 150 żołnierzy i 6 oficerów z wojew[ództwa] tarnop[olskiego]. Następnie użyto w powiecie tarnop[olskim] w czasie od 21.[09.] do 30.09. br. oddziału policyjnego złożonego ze 135 żołnierzy i 5 oficerów z wojew[ództwa] tarnopol[skiego] w następujących gminach: Tarnopol, Kupczyńce, Denys[ów], Kozłów, Domamorycz, Pokropiwna, Do[ł]żanka, Kutkowce, Kroniaty, Petryków, Proszowa, Suszczyn, Myszkowice, Łuka Wielka, Czartorja, Gaje Wiel[kie], Chodaczków Mały, Konstantynówka, Dyczków, Krasówka, Mikulińce i Ładyczyn.

Na terenie powiatu zbaraskiego w czasie od 26 do 28 [września] br. operował oddział policji w ilości 150 szeregowych [i] 1 oficer[a] z wojew[ództwa] tarnop[olskiego] w nast[ępujących] miejscowościach: Nowe Sióło, Suchowce, Szelpaki, Szyły, Lisieńczyce, Dobromirka, Poszlaki, Skoryki i Podwołoczyska. Przy zwalczaniu akcji sabotażowej posługiwano się autami służbowymi, motocyklami, podwodami dostarczonymi przez gminy i folwarki. Psów policyjnych użyto zaledwie w kilku wypadkach. Wreszcie używano telefonów.

IV. Wojskowe
operacje
manewrowe

W powiecie Podhajce po odejściu oddziałów policyjnych przybył szwadron 9 pułku ułanów²⁹, który do dnia 13 X br. przeprowadzał akcję pacyfikacyjną w gm. Kotuzów, Hajworonka, Siółko, Hełkocze, Zastawcze ad Zawałów, Boków, Nosów, Seredne i Mużyłów.

W powiecie Tarnopol użyto oddziału 9 pułku ułanów, który przeprowadzał akcję pacyfikacyjną w gm. Kurowce, Kupczyńce, Hodaczków Mały, Dyczków i Ki[piacz]ka oraz oddziałów 22 pułku ułanów z Brodów³⁰, który przemaszerował przez gminy Kupczyńce, Łuka Wielka, Berezowica Wielka i Szlachcińce – trzymając się w nich po 1 do 2 dni. W powiecie zbaraskim szwadron 9 pułku ułanów [w sile] 80 ludzi przebywał w Roznoszyńcach od 26 [...] br. Dnia 2 X br. I i III pluton szwadronu 22 pułku ułanów kwaterował w Lubiankach Wyższych, zaś 2 i IV pluton tego pułku w Lubiankach Niższych. Dnia 5 X br. cały szwadron podjechał do Szył, Szelpak, Hniliczek, Terpiłówki, Dobromirki, Huszczanki, Bazarzyniec i Iwanczan. W powiecie zborowskim szwadron 22 pułku ułanów w przejeździe z manewrów kwaterował w domach antypaństw[owych] działaczy w Podhajczykach. W powiecie brzeżańskim szwadron 9 pułku interweniował w gminach Koniuchy, Byszki, Augustówka, Narajów wieś, Wierzbów, Urmań, Rekszyn, Stryhańce, Leśniki, Płaucza Wielka, Płaucza Mała i Glinna. W powiecie trembowel[skim] w czasie rozszerzającej się w innych powiatach akcji sabotaż[owej] dowództwo 9 p[ułku] ułan[ów] w Trembowli wysyłało patrole wojsk[owe] [w sile] 10–12 ludzi do poszczególnych miejsc[owości] w powiecie, które po opatrolowaniu oznaczonej miejscowości wracały z powrotem do Trembowli. Dnia 1 X br. wysłany był 1 szwadr[on] 9 p[ułku] ułanów do gm. Hleszczawy, a to z powodu rzucania przez miejscową młodzież ruską kamieniami do maszerującego oddziału strzel[ców].

[V.] Rozwiązanie
nast[ępujących]
ukr[aińskich]
instytucji

W okresie sprawozd[awczym] rozwiązano, wzgl[ędnie] z[a]wieszono w działalności instytucje ruskie za antypaństw[ową], niezgodną ze statutami działa-

²⁹ Йдеться про 9-й полк Малопольських уланів (9 Pułk Ułanów Małopolskich). У міжвоєнний період полк стаціонував у Терєбовлі, а його запасна частина перебувала у Станіславові (Івано-Франківську).

³⁰ 22-й полк Підкарпатських уланів (22. Pułk Ułanów Podkarpackich) – підрозділ кінноти, що базувався на той час у Бродах. Під час пацифікації полком командував підполк. Станіслав Ростворовський (Stanisław Rostworowski), його заступником був майор Мечислав Гружевський (Mieczysław Gruzewski).

ność. Orzeczeniem Star[osty] Pow[iatowego] w Borszczowie z 22.09. br. L. 1958 zawieszono w działalności Filię Ukr[aińskiego] Kraj[owego] Tow[arzystwa] Ochr[ony] Dzieci i Opieki nad Młodzieżą. Starostwo pow[iatowe] w Brodach zawiesiło działalność T[owarzystwa] „Łuh” w Kadłubiskach, a równocześnie wystąpiło z wnioskiem do Urzędu Wojew[ódzkiego] o³¹ rozwiązanie tego T[o]wa[rzystwa]. Decyzją Starostwa w Brzeżanach rozwiązano „Łuh” w Seniowie, Koniuchach i Kozowej. [F]ilię Ukr[aińskiego] Kraj[owego] Tow[arzystwa] Ochr[ony] Dzieci i Op[ieki] nad Młodzieżą w Brzeżanach i w Krzywym. Zgłosiły dobrowolne rozwiązanie: Czytelnie „Proświty” i „Łuh” w Żukowie i Hinowicach. Starostwo w Kopyczyńcach zawiesiło w czynności stow[arzyszenie] „Sokił” w Kociubińcach, „Łuh” i czytelnię „Proświty” w Krzyweńkiem. Starostwo w Podhajcach rozwiązał Tow[arzystwo] „Sokił” w Łysej i Nosowie, ponadto po akcji pacyfikacyjnej samorzutnie rozwiązało się „Sokił” w Złotnikach, Szczepanowie i Telatem, „Łuh” w Uwsiu, czyt[elnią] „Proświty” w Zuzanówce, „Sokił” i czytelnia „Proświty” w Sławentynie, „Sokił” w Hniliczu, Wołoszczyźnie, Białokrynicy i Rudnikach, czyt[elnią] „Proświty” w Mądzelówce i Rudnikach. Starostwo w Radziechowie rozwiązało stow[arzyszenie] „Sokił” w Chmielnie. Na wniosek władz admin[istracyjnych] II inst[ancji] Min[isterstwo] Oświ[ecenia Publicznego i] W[yznań] Rel[igijnych] rozwiązało z dniem 26 IX br. IV gimn[azjum] państw[owe] z ruskim jęz[ykiem] wykł[adowym] w Tarnopolu. Starostwo w Tarnopolu zawiesiło w działalności następujące stow[arzyszenia] „Łuh” w Czernichowie, Decysowie, Dołżance, Kupczyńcach, Kurowcach, Worobjówce i Iwaczowie Dolnym, w Cebrowie, w Smykowcach, Bajkowcach, Berezowicy, Borkach Wielk[ich], Domamorycz[u], Czysztówie, Ostwie, Małaszowcach, Proszowej, Proniatynie, Nastasowie, Łuce Wielk[iej], Bucniowie, Czerni[e]lowie Rusk[im], Ditkowcach, Dyczkowie, Hłuboczku Wielk[im], Horodyszczach, Gajach Wielk[ich], Ładyczynie, Nosowcach, Huczkwcach, Krasówce, Jankowca[ch] i Iwaczowie Górnym, Kurnikach Szlach[eckich], Szlachcińcach, Zarudziu, Stechnikowcach i Ostalcu – Suszczyn oraz Stow[arzyszenie] w Hodaczkowie Małym, Toustoługach, Berezowicy Wielk[iej], Mikulińcach, Proszowej, Ostrowie, Baworowie i Iwaczowie Górnym, Ludwikówce, Suszczynie, Szlachcińca[ch], Kozubce i Grabowcu. W powiecie zborowskim w toku rozwiązania są następujące stowarzyszenia „Łuh” w Wołosówce i Rozhadowie, Czyt[elnią] „Proświty” w Rozhadowie i ukr[aińska] księgarnia w Zborowie. Ponadto w myśl zarządzenia Urzędu woj[ewódzkiego] na całym terenie Wojew[ództwa] tarnopolskiego zlikwidowano wszystkie nielegalnie istniejące stowarzyszenia „Płast”.

- 5) Braki aparatu policyjnego spostrzeżone podczas akcji represyjnej, kontrakcji
 a) Województwo lwowskie
 Braki apa[ratu] policyjnego przedstawiają się dość różnorodnie zależnie od te-

³¹ У документі: *na*.

renu [, dla]tego też przedstawię je w skali terytorialnej, wedle poszczególnych powiatów streszczają się one przeważnie³² do słabej obsady terytorialnej posterunków braku odpowiedniej łączności telefonicznej i należytych środków lokomocji.

Lwów-miasto. Mimo pełnej obsady etatów personalnych dał się dotkliwie odczuwać brak funkcjonariuszy służby śledczej, skutek dużego procentu chorych i delegowanych (2 stale chorych, 13 delegowanych, w tym 2 oficerów). Pozostała część wywiadowców niewystarczająca, nawet w moralnych stosunkach okazała się stanowczo za szczupła wobec ogromu zadań, które wyłoniły się przed policją śledczą w omawianym okresie sprawozdawczym w związku z nadmiernym wzrostem akcji ukr[aińskich] bojowców.

Powiat Bóbrka. Wskutek niedostatecznej pierwotnie obsady personalnej posterunków propaganda ukr[aińskich] czynników wywrotowych rewoltująca miejsc[ową] ludność nie natrafiała na należyty odpór ze strony organów bezpieczeństwa. Stan ten wytworzył niezmiernie podatny grunt dla późniejszej, nagminnie szerzącej się na tym terenie akcji sabotażowej, która wykazała tam jedno z największych nasileń. Do przeprowadzenia należytego wywiadu brak kredytów w wystarczającej wysokości.

Powiat Drohobycz. W tej kontrakcji stwarzały poważne trudności następujące braki:

a) Do 5-ciu posterunków P[olicji] P[raństwowej] (Uniatycze, Rychcice, Gassendorf, Gaje Niżne i Rybnik) brak połączeń telefonicznych, jest to teren należący do eksploatacji Pasty³³.

[b)] Brak jakie[go]kolwiek środka lokomocji mimo, że po zlikwidowaniu zaprzęgu konnego miało tam być w krótkim czasie przydzielone 1 auto osobowe. Brak ten daje się tam dotkliwie odczuwać na każdym kroku ze względu na uprzymysłowienie powiatu i częste, a pilne wyjazdy doraźne.

c) Braki personalne w stanie etatowym odbijają się b[ardzo] ujemnie podczas jednoczesnego przeprowadzania większej ilości r[e]wizji i aresztowań.

Powiat Gródek Jag[ielloński]. Na pograniczu pow[iatu] słaba łączność pomiędzy sąsiednimi posterunkami niewchodzącymi w rejon tej samej pow[iatowej] k[om]and[y]. Zauważono słabe obsady posterunków, skąd przemęczenie służbą nocną zwłaszcza, że stany faktyczne obsady są poniżej] stanu etatow[ego], w nocy nie ma możliwości uzyskania połączeń telef[onicznych] z posterunkami, których aparaty telef[oniczne] są włączane do agencji pocztowych o ograniczonym urzędowaniu dziennym. Brak bezpośredniego połączenia między Gródkiem Jag[iellońskim] a Janowem. Ponadto nie ma połączeń telef[onicznych] między 2 posterunkami. W powiat[owej] k[om]andzie zredukowano parę koni

³² У документі помилка: *przeważnej*.

³³ Тобто: Польське телефонне акціонерне товариство (Polska Akcyjna Spółka Telefoniczna, PAST).

tabor[u] do 1 sztuki, wskutek czego podróż służbowa b[ardzo] powolna.

Powiat Jaworów. Dała tu się odczuć w znacznej [...] mierze niedost[ateczna] ilość [funkcjonariuszy] policji, gdyż braki w stanie etat[owym] istnieją prawie na wszystkich posterunkach.

Pow. Lwów: kontrakcję utrudniała zbyt mała ilość [funkcjonariuszy] policji mundurowej i śledczej. Stosunek bowiem [funkcjonariuszy] policji do ludności w powiecie przedstawia się jak 1:2000. W organizowaniu pościgów i bardziej skomplikowanych czynności represyjnych dał się dotkliwie odczuwać brak własnej rezerwy i środków lokomocji.

Powiat Przemyśl: odczuto brak odpowiedniej ilości policjantów, a to z powodu braków etatowych tak w policji mundurowej, jak śledczej. Przyczyniło się to do wyczerpania i przemęczenia pełniących do 16 godzin na dobę służbę policjantów. W wielu wypadkach policjanci nie mogli być z powodu przemęczenia użyci do dalszej służby. Brak bezpośredniego połączenia telef[onicznego] 8 posterunków z Pow[iatową] K[o]m[en]dą, a połączenie za pośrednictwem agencji pocztowej funkcjonującej w ograniczonych godzinach dziennych było powodem wielu trudności w szybkim komunikowaniu się z odnośnymi posterunkami. Poza tym zachodzi niebezpieczeństwo podsłuchu.

Powiat Rawa Ruska. Stwierdzono następujące braki:

a) zupełny brak środków na uruchomienie odpowiedniej sieci konfiden-
cjonalnej; b) etaty osobowe poszczególnych jednostek P[olicji] P[a]ństwowej
nie są wystarczające.

Powiat Rudki. Dała się dotkliwie odczuć słaba obsada powiatu z szeregowymi P[olicji] P[a]ństwowej. Poza tym dotkliwie dał się również odczuć brak połączeń telef[onicznych], zwł[aszcza] podczas koncentracji sił polic[yjnych] w jednym miejscu, gdyż w powiecie na 11 posterunków P[olicji] P[a]ństwowej tylko 4 posiada[ją] aparaty telefoniczne.

Powiat St[ary] Sambor. Brak jest połączenia telef[onicznego] z P[osterunkiem] P[olicji] P[a]ństwowej w Mszańcu oddalonego od najbliższego telefonu P[olicji] P[a]ństwowej o 14 km. Poza tym daje się odczuwać brak służbowego środka lokomocji. Poza St[arym] Samborem, gdzie niekiedy tylko można wynająć doróżkę, w innych miejscowościach, zwł[aszcza] w okresie robót polnych, opadów atmosf[erycznych] lub mrozów, uzyskanie podwoju jest niemożliwe. W etacie braki personalne.

Powiat Żółkiew. Zauważono niedostateczną ilość szeregowych P[olicji] P[a]ństwowej oraz brak połączeń telef[onicznych] Pow[iatowej] K[o]m[en]dy z poszczególnymi posterunkami w porze nocnej, jako też obiadowej.

Województwo stanisławowskie

W toku akcji represyjnej skonstatowano trudności w nabywaniu poufnych informacji o działacz[ach] wywrotowych i ich zamierzeniach (Kołomyja, Kosów, Żydaczów). Trudności z powodu braku odpowiednich w należyтым

czasie środków lokomocji (Kołomyja, Skole). Trudności w sprawie połączeń telef[onicznych] (Horodenka) oraz z powodu szczupłości sił policyjnych (Skole). To ostatnie skonstatowano także na terenie powiatu rohatyńskiego. Zdaniem pow[iatowego] K[o]m[en]d[ant]a P[olicji] P[ra]ństwowej w Rohatynie akcja kompanii pomocniczych była nieco spóźniona, a siły poszczególnych kompanii za szczupłe. Stwierdza on jednak przy tym, że kompanie te pracowały b[ardzo] dobrze, tak, że wywiązały się bez zarzutu z nałożonego na nie zadania, wykazując wielką sprawność w akcji zbiorowej, zwł[aszcza] w obławie.

Województwo tarnopolskie

W czasie akcji pacyfikacyjnej dał się dotkliwie odczuć brak dostatecznej ilości funkcjonariuszy mundurowych, a wprost katastrofalnie brak funkcjonariuszy śledczych. Do etatu policji mundurowej brak około 140 szeregowych. Jeżeli się do tego doda kilkudziesięciu obłożnie chorych, a znacznie większą ilość częściowo niezdolnych do służby wskutek mniejszych zasłabnięć, częstych w miejsc[owym] ciężkim klimacie, to jasne się staje, że w okresie akcji sabotażowej, wymagającej maksimum wysiłku ze strony organów P[olicji] P[ra]ństwowej funkcjonariusze mundurowi nawet pracując ponad siły i to przeważnie w nocy (która wymagała największej czujności) nie byli w stanie 100% odpowiedzieć wymaganiom chwili. Jeszcze gorzej przedstawiał się stan policji śledczej, która w okresie pacyfikacji wynosiła na całe wojew[ództwo] łącznie z Urz[ędem] Śled[czym] 3 oficerów s[łużby] ś[ledczej] i 44 szeregowych s[łużby] ś[ledczej]. Jakkolwiek wszyscy pracowali ponad siły, dochodziło do tego, że nie mówiąc już o przestępstwach kryminalnych, ale nawet w sprawach popełnianych sabotaży często nie można było wysłać nawet 1 wywiadowcy, a wys[y]łano ich tylko tam, gdzie ujęto lub natrafiono na ślad sprawców. Trzeba było koniecznie specjalisty, by nie popsuć dochodzenia. Dotkliwie dał się odczuć brak mechanicznych środków lokomocji. Urząd Śledczy w miarę potrzeby i możliwości używał auta K[o]m[en]dy Wojew[ódzkiej] P[olicji] P[ra]ństwowej. Ponadto dysponował Wydział Śledczy w Tarnopolu dysponował 1 motocyklem. Pozostałe Wydz[iały] Śled[cze] nie posiadają mech[anicznych] środków lokomocji. Stwierdzono, że w miejscowych warunkach komunikacyjnych dla celów służbowych, szczególnie dla służby śledczej niezbędne są lekkie, a silne auta, np. „Ford”, osobowe i półciężarowe. [W] osobowe auta „Forda” powinien być zaopatrzone każdy Wydz[iał] Śled[czy]. W przeciwnym razie wobec braku dogodnych połączeń kolejowych i fatalnych dróg nie może on w porę dostarczyć wywiadowców na miejsce, szczególnie o ile chodzi o powiaty sąsiednie. Motocykle na terenie województwa nie nadają się zupełnie, gdyż wskutek fatalnych dróg rozmakających przy najmniejszym deszczu i posiadających wyboje, na których rozbija się karter motocykla, staje się motocykl niemożliwym do użycia w większości dni roku i po kilku wyjazdach wymaga gruntownego remontu, co czyni go wprost nieużytecznym. W toku akcji pacyfikacyjnej dał się szczególnie dotkliwie odczuć

brak funduszu na koszt przeniesienia i na diety służb[owe], a fundusz na wywiad konfidencjonalny] okazał się zupełnie niewystarcz[ający]. Jakkolwiek wszystkie prawie posterunki posiadają obecnie aparaty telef[oniczne], gdyż na 220 brak tylko 20 posterunkom telefonów, jednak i brak tych 20 telef[onicznych] połączeń dał się dotkliwie odczuć, szczególnie w pow[iatach] najsilniej dotkniętych sabotaż[ami], a to w brzeżań[skim], gdzie brak telef[onów] na 4 posterunkach oraz w tarnopolskim i podhajeckim, gdzie brak połączeń telef[onicznych] z 3 posterunkami w każdym z tych powiatów.

W toku akcji pacyfikacyjnej stwierdzono, że wywiad w sprawie UWO w województwie był na ogół zupełnie dobrze postawiony, gdyż jak się okazuje³⁴, osobnicy podejrzani o należenie do UWO, a rekrutujący się przeważnie spośród wych[owanków] wspomn[ianych] gimnazjów ruskich oraz członków T[owarzystwa] „Łuh”, „Sokił” i „Płast” rzeczywiście w akcji sabotażowej brali najżywszy udział.

W toku akcji represyjnej zauważono, że z powodu przedwczesnego pojawienia się w dziennikach „Gazeta Poranna” notatki o akcji pacyfikacyjnej i wprowadzenia większych oddziałów policyjnych główni działacze, szczególnie w Tarnopolu, zorientowawszy się w sytuacji zdołali ukryć materiały kompromitujące. Ponadto z powodu nieznamośc[ci] języka ruskiego u szeregowych P[olicji] P[aństwowej] z oddziałów pacyfikacyjnych w niektórych wypadkach, szczególnie na prow[incji], kwestionowano [w] większe[j] ilości książki i czasopisma, i zapiski niepodlegające konfiskacie. Również dostrzeżono, że w czasie przeprowadzonych rewizji, szczególnie na prowincji, szeregowi P[olicji] P[aństwowej] nie sporządzali protokołów rewizji, mimo znalezienia nielegalnych czasopism, jak „Surmy” itp. tak, że obecnie w niektórych wypadkach oskarżeni w Sądzie przeczą jakoby u nich zakwestionowano wspomniane czasopisma, wobec czego sędziowie śledczy zwracają się do organów P[olicji] P[aństwowej] o nadesłanie im protokołów rewizji. Ponieważ nie będzie można w niektórych wypadkach protokołami tymi podtrzymać wniesionych doniesień, wpłynie to ujemnie na dane sprawy sądowe.

6. Ogólne wnioski i spostrzeżenia kierownika r-oddziałów P[olicji] P[aństwowej]

w^r akcji pacyfikacyjnej r-insp.^r Grabowskiego^r:

1) W wypadku powtórzenia się akcji oddziałów polic[yjnych] stosunek do rewidowanych wsi i gmin winien być bardziej stanowczy i bezwzględny, gdyż jedynie taki system przynosi dodatnie i jak najlepsze rezultaty.

³⁴ У документі: *pokazuje*.

2) Akcję należy prowadzić większymi oddziałami i na mniejszym terenie. Obecnie siły były zbyt szczupłe na 4 powiaty. Biorąc pod uwagę ilość ludności w powiatach, obszary i oddalenia przeszukiwanych miejscowości.

3) Informacje otrzymane od Starostów i K[om]en[d]an[tów] Pow[iatowych] były niedostateczne i nienależycie opracowane.

4) Stanowisko miejsc[owych] władz administr[acyjnych] i Kom[en]d[an]tów Powiat[owych] często niezdecydowane, chwiejne i bojaźliwe. W wielu wypadkach odniósł insp. Grabowski wyraźne wrażenie, że akcja obecna wzbudzała u tych jakby pewne niezadowolenie. Wyczuwało się jak gdyby rezerwę. W jednym tylko powiecie brzeżańskim, zarówno Starosta, jak i K[om]en[d]an[t] Powiatowy zajęli stanowisko wyraźnie zdecydowane i od chwili [rozpo]częcia akcji starali się osiągnąć jak najlepsze wyniki, co im się w rezultacie w zupełności udało.

5) Brak odpowiednich środków lokomocji na przewożenie oddziałów z miejsca na miejsce utrudniał poważnie samą akcję, rekwirowanie zaś podwód u ludności zajmuje dużo czasu i przysparza wiele kłopotu. Nadto nie jest to stosowny środek lokomocji, którym by można było dysponować w oznaczonym ściśle czasie.

6) Brak telefonów polowych poważnie utrudniał pracę w czasie akcji.

7) Akcja tego rodzaju wymaga bezwzględnie dłuższego czasu na zmobilizowanie oddziałów i przygotowanie i pouczenie o sposobie operacji i należywym wykonaniu poruczonego zadania.

8) Skoncentrowanie zadań i kierownictwa w jednym ręku ma stanowczo dodatni wpływ, daje możliwość szybkiej decyzji, łatwość kontroli przerwania sił w razie potrzeby na bardziej zagrożone punkty i nieliczenia się z kompetencjami terytorialnymi danego powiatu czy województwa, co w niejednym wypadku mogłoby paraliżować akcję.

7) Refleksje polikwidacyjne i nastroje wśród ludności ruskiej

a) Województwo lwowskie

Akcja pacyfikacyjna wprowadziła widoczny przewrót w nastrojach ludności ruskiej, zwł[aszcza] włościańskiej, która manifestuje na każdym niemal kroku lojalność względem Państwa i Rządu. Typowym przykładem tego jest zachowanie się ludności z pow. bóbreckiego, jednego z najbardziej dotkniętych akcją sabotażową na terenie województwa w powiecie tym gm. Bakowce, Berteszów, Bortniki, Borusów, Borynicze, Bryńce Cerkiewne, Bryńce Zag[ó]r[ne], Brzozdowcy, Budków, Bukawina, Czartorja, Czeremchów, Czyżyce, Demidów, Mołotów, Drohowycze, Duliby, Horodyszcze Cetnarskie, Horodyszcze Królewskie, Hranki-Kuty, Hucisko, Kocurów, Laszki Dol[ne] i Laszki Górne,

Leszczyn, Łany, Łopuszna, Mołodyńcze, Nowosi[e]lce, Olchowiec, Ostrów, Pietniczany, Podhorce, Podliski, Podmanasterz, Poddniestrzany, Podsosnow, Ruda, Sarniki, Sokołówka, Stańkowce, Stoki, Strzałki, Turzanowce, Wodniki, Wołczatycze, Wołoszczyzna, Wybranówka, Zalesce, Żabokruki, Żyrawa i Bóbrka złożyły po akcji represyjnej na ręce miejsc[owego] Starosty deklaracje, [w] których stwierdzają lojalność swą dla Rządu, przyrzekając ściśle wykonywanie zarządzeń władz, zobowiązując się do ujawnienia osób podejrzanych i przytrzymania obcych, którzy by usiłowali dokonać aktu sabotażowego, a nawet niektóre gminy na dowód lojalności przyrzekły, że solidarnie oddadzą głosy w czasie wyborów na listę rządową.

Powyższe ilustruje obecnie nastroje panujące także i w innych powiatach. Zanotować należy odosobniony zresztą wypadek groźby odwetowej ze strony nauczyciela Aleksandra Łotockiego z Remenowa, pow. Lwów, który został aresztowany i przekazany do dyspozycji władz sądowych.

b) Województwo stanisławowskie

Elementy antypaństwowe nie spodziewając się tak silnej kontrakcji momentalnie straciły właściwą sobie wartość i z obawy przed konsekwencjami zaprzestały prawie zupełnie dalszej wywrotowej działalności. Po sparaliżowaniu ruchu sabotażowego dało się widzieć przygnębienie wśród ruskiej inteligencji; w stosunku do czynników państwowych objawia ona wyszukaną grzeczność. Odnośnie nastrojów panujących wśród ludności wiejskiej właściwy obraz daje ustosunkowanie się tej ludności do władz w powiecie rohatyńskim. W tym powiecie reprezentacje gminne przedkładają na ręce Starosty deklaracje swej lojalności względem Państwa, władz i zarządzeń, deklaracje swej lojalności względem Państwa, władz i zarządzeń ze strony tychże, oświadczają swą gotowość współdziałania z władzami w zwalczaniu ruchu antypaństwowego oraz dają gwarancję materialną za ewent[ualne] szkody z powodu tego ruchu wyrządzone. Wszyscy wskazują ukr[aińskie] stowarzyszenia jako ogniska tego ruchu i potępiają działalność tych stowarzyszeń, a niektóre gminy zakazały nawet urządzenie w ciągu³⁵ 1 roku wszelkich zgromadzeń polit[ycznych], przedstawień i obchodów. Wobec powyższych nastrojów ukraiński ruch polityczny i społeczny prawie zupełnie zamarł, a osłabiona została także w znacznym stopniu kampania przedwyb[orcza] na wsi.

c) Województwo tarnopolskie

Na skutek akcji pacyfikacyjnej społeczeństwo ruskie chwilowo przycichło, butne i wprost prowokacyjne zachowanie się inteligencji ruskiej ustało zupełnie na razie, co daje się zauważyć na każdym kroku. Jest to bez wątpienia wynikiem

³⁵ У документі: *przez przeciąg*.

faktu, że cios ten spotkał ich niespodziewanie i po raz pierwszy. Gdy dotychczas represje władz dotyczyły przeważnie tylko niższe klasy społeczne, obecnie uderzono także i to głównie w inteligencję jako w[e] właściwych prowodyrów i inicjatorów antypaństwowych wystąpień z całą surowością prawa i przepisów. Widząc to ludność wiejska ruska nabrała respektu i poszanowania dla silnej władzy państwowej, a widząc ją silniejszą od wichrzycieli, którzy dotychczas ją terroryzowali, zwraca się przeciw nim na każdym kroku, rozwiązując masowo i samorzutnie organizacje i t[owarzyst]wa ruskie, będące nawet w przekonaniu ludności ogniskami antypaństwowej roboty wywrotowców ruskich. Akcja pacyfikacyjna, jak okazuje się, nastąpiła w samą porę, gdyż masowo zakładane od wiosny r[oku] 1929 bojówki UWO rozzuchwalały się coraz bardziej oraz moralnie, a po cz[ę]ści i materialnie, w znacznym stopniu przygotowane były do orężnego wystąpienia w odpowiednim momencie, nie przesądzając kwestii zamiaru wywołania rozruchów zbrojnych przez organa i kierownictwo UWO, co zająć mogłoby tylko w razie osłabienia Państwa poważnym konfliktem zewnętrznym lub wewnętrznym, stwierdzono w większości wypadków, że członkowie licznych bojówek UWO poważnie liczyli się z prawdopodobieństwem zbrojnego wystąpienia przeciw Państwu w bliskim terminie, a akcję sabotażową uważali za przygotowanie akcji zbrojnej przez wyniszczenie społeczeństwa i Państwa oraz terroryzowanie władz i ludności polskiej. Tendencje odwetowe zauważyć można w nielicznych wypadkach anonimowych pogróżek pod adresem władz państwowych i organów P[olicji] P[aństwowej]. Pochodzą one niewątpliwie od poszczególnych jednostek mniej poważnych, jakkolwiek należących do UWO. Dodatnie skutki akcji pacyfikacyjnej przetrwają na dłuższą metę tylko w tym wypadku, gdy ludność ruska przekona się, że silna ręka Rządu w da[lszy]m ciągu ukrócać będzie bezwzględnie i systematycznie każdy objaw antypaństwowej roboty. Najlepszym objawem zapatrywań ludności i wprost wskazówką, gdzie należy szukać przyczyny zła, która musi być usunięta, są masowe wypadki rozwiązywania przez samą ludność „Proświt”, „Kooperatyw”, „Łuhów” i „Sokiłów”, gdyż „Płast” już został zlikwidowany przez Rząd. Dopuszczenie do swobodnego rozwoju tych organizacji bezwzględnie podważyłoby autorytet władzy i świeżo wzbudzony do niej respekt.

Podobnie restytucja rozwiązanych gimnazjów miałyby tylko ten skutek, że podniosłaby zachwiany obecnie autorytet ruskiej inteligencji, która przypisałaby sobie zasługę restytucji. Przeciętny chłop ruski przeważnie woli posyłać dziecko do gimn[azjum] polskiego, gdzie wie, że syn jego będzie się mógł uczyć bez przeszkód postronnych i spokojnie będzie mógł kończyć studia, niż do gimn[azjum] ruskiego, gdzie w atmosferze antypaństw[owych] knozań prędzej czy później musi uczeń popaść w konflikt z prawem i złamać sobie przez to karierę. Jeżeli ruskie gimnazja były dotychczas wypełnione, było to głównie wynikiem agitacji inteligencji ruskiej i nacisku samych uczniów gimnazjalnych rozagitowanych przez wywrotowców, wzgl[ędnie] obawiających się bojkotu ze strony

swych kolegów w razie uczęszczania do szkół polskich.

Wiele spostrzeżeń poczynionych na terenie jednego województwa odnosi się także do pozostałych województw i ma znaczenie ogólne.

29 załączników³⁶

Za wojewodę:
B. Rogowski
B. Rogowski
Naczelnik Wydziału Bezpiecz[eństwa]

AAN, Urząd Wojewódzki we Lwowie, sygn. 65, k. 1–14v. Копія. Машинопис.

³⁶ У справі згадані додатки відсутні.

№ 57

[8 листопада 1930]. Копія листа міністра внутрішніх
справ Славоя Феліціана Складковського міністру
закордонних справ Августові Залеському
про затримання Вільяма Дeya та Якова Макогона в Галичині

б-й-Оdpis-й-б

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych

No. PN 3040/30

Warszawa, dn. 8 listopada 1930 [r.]

W sprawie zatrzymania obywatela

angielskiego Williama Deya i

amer[ykańskiego] obyw[atela] Jakuba Ohina

Do

Pana Ministra Spraw Zagranicznych

W związku z zatrzymaniem na terenie pow. Lwów dwóch obywateli obcych, komunikuję Panu Ministrowi, na podstawie przeprowadzonych dochodzeń, faktyczny stan sprawy:

Dnia 21 X br. o godz. 16 komendant posterunku Pol[icji] Państw[owej] w Gajach, pow. Lwów, dowiedział się, że w okolicznych wsiach chodzą jacyś osobnicy po domach i przesłuchują mieszkańców na temat przeprowadzonej w tych gminach akcji pacyfikacyjnej. Na skutek powyższego przodownik Dowczyk udał się do granicy Horodysławice, pow. Bóbrka, gdzie w pobliżu miejscowej czytelnicy spotkał tłum ludzi i 5 przybyłych ze Lwowa, których wylegitymował. Byli to:

1. William Frederic Dey, ur. 1892 [r.] w[e] Spencerville stanu Ontario, w Kana-dzie, zamieszkały czasowo we Lwowie, hotel Georga, pokój No. [numer] 2,
2. Dr Maritzak¹ – Ukrainiec, adwokat ze Lwowa,
3. Dr Makaruszka – Ukrainiec, lekarz ze Lwowa,
4. Krywokulski – Ukrainiec, student medycyny ze Lwowa,
5. Stadnyk – " " politechniki ze Lwowa.

Przodownik Dowczyk na skutek tego, że wymienieni prowadzili badania miejscowych Ukraińców i robili niezezwołone² zdjęcia fotograficzne, polecił im jechać ze sobą do Lwowa do wydziału śledczego, gdzie przeprowadzono osobistą rewizję i po przesłuchaniu oddano 4 Ukraińców do aresztu policyjnego, a Williama Deya umieszczono³ w pokoju dyżurnym Komendy P[olicji] P[aństwowej] do czasu wyjaśnienia sprawy.

¹ Олександр Марітчак (1887–1981) – адвокат, український політичний діяч, член УНДО, дійсний член Наукового товариства імені Тараса Шевченка.

² Має бути: *niedozwolone*.

³ У документі: *potieszczono*.

Dnia następnego, tj. 22 X odwieziono Deya autem do hotelu, gdzie przy asystencji aspiranta P[olicji] P[aństwowej] Lewickiego, władającego biegle językiem angielskim, oraz w obecności lwowskiego wicekonsula brytyjskiego Taylora przeprowadzono rewizję rzeczy Deya. W czasie rewizji do pokoju Deya wszedł jego przyjaciel, niejaki Mac Ohin Jakub⁴, obywatel amerykański (z pochodzenia Ukrainiec), zamieszkały również w hotelu Georga, pokój No. 1), który wobec wicekonsula Taylora i władz polskich zachowywał się prowokacyjnie.

Rewizja, poza zakwestionowaniem zapisek Deya, dała wyniki negatywne. Dnia 23 X na polecenie władz prokuratorskich przeprowadzona została przez organa Wydziału Śledczego rewizja rzeczy Jakuba Mac Ohina, który w czasie rewizji znów zachowywał się w sposób nietaktowny.

Wicekonsul Taylor zachował się wobec organów państwowych bez zarzutu, oświadczając przy tym Dey'owi i Mac Ohinowi, że mieszają się nie w swoje sprawy, że Dey winien był u niego (konsula) przedtem się zgłosić i, że gdyby się tak obcokrajowiec zachowywał w Stanach Zjednoczonych jak oni, to z pewnością dawno byłiby zamknięci.

Sprawa Deya i Mac Ohina została zakończona wydaniem przez lwowskiego starostę grodzkiego nakazu wyjazdu z granic Państwa. Dey i Mac Ohin w dniu 24 X wyjechali ze Lwowa i o godz. 15-tej przekroczyli granicę rumuńską. Żona Mac Ohina wyjechała ze Lwowa dn. 25 X w stronę granicy rumuńskiej.

Zaznaczam, że organa Pol[icji] Państw[owej] w stosunku do Deya, jak i Mac Ohina, pomimo ich zachowania, zachowały się zupełnie poprawnie i taktownie. Mac Ohin, opuszczając Lwów, złożył oficerom P[olicji] P[aństwowej] oświadczenie przeproszające w związku ze swym nietaktownym zachowaniem się wobec organów władz państwowych.

Wiadomym mi jest, że Ambasada amerykańska i angielska przebieg powyższego zajścia znają (może tendencyjnie) i chciałyby jednak przejść nad nim do porządku, nie interweniując u Pana ministra, sądzę jednak, że należyte poinformowanie, szczególnie w dobie obecnej, byłoby wskazane, tym bardziej, że Mac Ohin, jako Ukrainiec celowo wciągnął w tę sprawę Deya ze względów propagandowych dla Polski nieprzychylnych. Odnośnie Mac Ohina pozwalam sobie przesłać Panu ministrowi bliższe szczegóły w załączeniu.

(-) Sławoj Składkowski

Minister

2 załączniki

[...]

AAN, Delegacja RP przy Lidze Narodów, sygn. 265, s. 82–87. Копія. Машинопис.

⁴ У документі за старим правописом: *Jakóba. Mac Ohin* – один з варіантів прізвища, який використовував Яків Макогін.

№ 58
[8 листопада 1930]. Тижневий ситуаційний звіт
Тернопільського воєводи № 45
за період від 1 до 8 листопада 1930 року

Wojewoda Tarnopolski
L:1022/Taj.

Tarnopol, dnia 8 listopada 1930 [r.]

⁶Тыgodniowe Sprawozdanie Sytuacyjne nr 45⁶
za czas od 1 do 8 listopada 1930 [r.]

[...]

⁶IV. Stan bezpieczeństwa⁶

W okresie sprawozdawczym na terenie województwa stan bezpieczeństwa był w zupełności zadowalający.

Z popełnionych przestępstw na wzmiankę zasługują następujące:

Dnia 30 października na przysiółku Hewki w Białej ⁶pow. Czortków⁶ nieznani na razie parobcy pobili Jana Soleckiego ze Skorodynec dlatego, że wymieniony doniósł Posterunkowi Policji Państwowej w Białej o rozszerzaniu przez Antoniego Bałabucha, mieszkańca Skorodynec nieprawdziwych i mogących wzbudzać niepokój wieści, że w Ameryce na ewentualny wypadek zbrojnej walki Rusinów z Polską przygotowane są już liczne oddziały należycie zorganizowane T[owarzyst]wa Gimnastyczno[-]Wojskowego „Sicz”. Dalsze dochodzenie w tej sprawie w toku.

[...]

Członkowie Stowarzyszenia Związek Młodzieży Polskiej¹ w Wolicy, pow. Podhajce, napadli na dom Naczelnika gminy Przychodnego w dniu 27 października br. i pobili go dotkliwie, również pobili dosyć dotkliwie zastępcę Naczelnika gminy Sawickiego Wasyla. Pod adresem Naczelnika gminy można było słyszeć różne wyzwiska i pogrożki. Powodem napadu, jak stwierdzono, było to, że Zastępca Naczelnika gminy Wasyl Sawicki wezwał rodziców członków tegoż Stowarzyszenia na szarwark, wskutek czego wspomniani członkowie czuli się tym dotknięci, że Rusin Polakom daje polecenia i z tego właśnie powodu napadli na dom Naczelnika gminy.

Dochodzenie w tej sprawie prowadzi Posterunek Policji Państwowej w Hołhochach, a winni pobicia zostaną dostarczeni² władzom sądowym do ukarania.

Dnia 4 bm. skradziono na trasie telefonicznej Skałat–Podwołoczyska pomiędzy Podwołoczyskami a Kamionkami 150 metrów drutu telefonicznego.

¹ Йдеться про Товариство польської молоді (Stowarzyszenie Młodzieży Polskiej) – засноване 1919 р. з наявних уже товариств – католицьку організацію з центром у Познані.

² У документі: *doniesieni*.

W omawianym wypadku sabotaż wykluczony – zachodzi jedynie wypadek zwykłej kradzieży. Dochodzenia w toku.

W nocy z 30 X na 1 XI ścięty został w Tarnopolu na cmentarzu duży dębowy krzyż stojący na mogile żołnierzy Ukr[aińskich] Siczowych Strzelców.

W wyniku przeprowadzonych dochodzeń aresztowani zostali jako podejrzani o dokonanie tego czynu członkowie Związku Strzeleckiego bracia Adam i Wacław Zrubeccy.

W nocy na 1 listopada 1930 [r.] około godziny 2.45 podłożony został jakiś materiał wybuchowy pod pomnik ukraiński stojący na placu cerkiewnym w Trembowli, a wystawiony w roku 1929 na cześć poległych żołnierzy ukraińskich.

Eksplozja była silna, jednak pomnik został mało uszkodzony. Wskutek eksplozji wybite zostały prawie wszystkie szyby w cerkwi oraz w sąsiednich domach. Również odniosła lekkie uszkodzenie ciała Antonina Goć, żona diaka.

Dochodzenia za sprawami tego czynu w toku.

[...]

AAN, *Urząd Wojewódzki w Tarnopolu*, sygn. 12, k. 335, 338. Копія. Машинопис.

№ 59
[9 листопада 1930]. Тижневий ситуаційний звіт
Тернопільського воєводи
про політичну та громадську діяльність
і життя національних меншин № 17
за період від 2 до 9 листопада 1930 року

Wojewoda Tarnopolski
L:1033/Taj.

Tarnopol, dnia 8 listopada 1930 [r.]

⁶Sprawozdanie sytuacyjne nr 17⁶
z ruchu polityczno-społecznego oraz narodowościowego
za czas od 2 do 9 listopada 1930 [r.]

[...]

⁶Mniejszość narodowa⁶

Działalność mniejszości narodowych – o ile chodzi o Rusinów, była słaba, zaś u Żydów obserwowano dużą aktywność wyborczą.

Wskutek bierności ze strony ruskiej sytuacja przedwyborcza na odcinku ruskim nie uległa zmianie i o ile w ostatnim tygodniu nie ożywi się kampania wyborcza z ich strony, można się spodziewać, że znaczna część Rusinów pod wpływem propagandy BBWR odda głosy na listę nr 1. Taka ewentualność jest tam więcej prawdopodobna, że po pacyfikacji i zlikwidowaniu akcji sabotażowej wytworzyły się u ludności tendencje zamanifestowania uczuć lojalności drogą głosowania na listę nr 1. W takich warunkach lista nr 11 bloku ukraińsko-białoruskiego straciła dużo na sile i spadek u niej mandatów w porównaniu do r[oku] 1928 staje się rzeczą prawie nieuniknioną¹.

U Żydów zaznacza się natomiast znaczne rozdwojenie. Mimo wzmożonej aktywności obozu s[y]jonistycznego część Żydów, a mianowicie ortodoksi rozwijają żywą działalność w² poparciu listy nr 1. O ile ten stan nie ulegnie zmianie, obozowi s[y]jonistycznemu grozi utrata mandatu, tak w okręgu tarnopolskim, jak też złoczowskim.

¹ У цьому ж документі воєвода Казімеж Мошинський визнає, що тиск на українців у передвиборчій кампанії чинився в багатьох напрямках. Згадуючи про церковне питання, він опосередковано говорив про домовленість із єпископом Григорієм Хомишиним і писав: «Со się тyczy akcji przedwyborczej ukraińskiej, to ta była w dalszym ciągu prowadzona i to przeważnie konspiracyjnie, jednak bez najmniejszego natężenia. Zakaz głosowania na listę bloku ukraińsko-białoruskiego, wydany przez biskupa stansławowskiego Chomyszyna w znacznym stopniu osłabi szanse wyborcze [...]. Metropolita Szeptycki dotychczas swojego stanowiska odnośnie wyborów nie ogłosił». Див.: ААН, УWT, sygn. 14, s. 118.

² У документі: *па*.

Nieliczna garstka Niemców mieszkających na terenie województwa prawie w całości poprze listę nr 1. Odrębnej akcji wśród Niemców nie spotyka się.

[...]

^{a-б}A) Rusini^{б-а}

Dotychczasowa akcja wyborcza u Rusinów stoi w³ martwym punkcie, albowiem poza nieznaczną propagandą mężów zaufania, w gronie zresztą ogra[ni]czonym, akcja wiecowa prawie że nie istnieje. Są pewne oznaki, że cała kampania wyborcza rozegra się w ostatnim tygodniu przedwyborczym, a nawet w ostatnich dniach przed głosowaniem. Biorąc jednak pod uwagę, że urządzenie w jednym tygodniu masowej liczby wieców wymaga dużej organizacji oraz znacznej liczby wyrobionych prelegentów, należy się spodziewać, że w obecnej chwili taka impreza przerasta właściwe zdolności organizacyjne Rusinów. Toteż ostatni tydzień będzie pozostawał wprawdzie pod znakiem ożywienia, lecz na to złożą się najprawdopodobniej tylko wzmożona akcja propagandowa, rozdział kar[t]otek do głosowania oraz sporadyczne wiece publiczne. Aczkolwiek Rusini wykazywali pierwotnie duży stopień spoistości, to jednak wobec przemiany, jaka objęła wieś ruską po załamaniu się akcji sabotażowej i w wyniku unieszkodliwienia elementów antypaństwowo usposobionych, należy się spodziewać, że wobec braku żywszej kampanii wyborczej są Rusini skazani na niepowodzenie wyborcze, które wyrazi się zmniejszoną liczbą mandatów w stosunku do stanu posiadania z roku 1928. Ponadto należy się całkiem poważnie liczyć, że wieś ruska pod wpływem dezorientacji, o ile nie zastosuje większej absencji w wyborach, odda w znacznym odsetku głosy na listę rządową.

[...]

^бDeklaracje lojalności^б

Mimo że okres pacyfikacji minął, ze strony ludności ruskiej spotyka się dalsze objawy manifestowania uczuć i lojalności oraz potępienia akcji sabotażowej. Jako okoliczność charakterystyczną podnieść należy, że objawy w obecnym czasie notuje się na terenie powiatów, które pozostały poza sferą akcji pacyfikacyjnej.

I tak deklaracje lojalności złożyły czysto ruskie wsie w powiecie czortkowskim, a to Bazar, Pauszówka i Biała. Rada zaś gmin[n]a w Białej na wniosek gr[ecko]kat[olickiego] proboszcza ks. Czechowskiego i Kosza Ołeksy uchwaliła następującą rezolucję: „My niższe pidpysani radni seła Biłoho powitu czortkiwskoho stwerdzujemo, szczo dijalnist UWO i sabotaži je szkidywymi i kotra szkodyt interesam ciłoho nasełennia bez riżnyci religiji i nacjonalnocy, a takož ide w rozryw zahalno derżawnymi interesamy Riczypospołytoji i hodyt w jeji ciłist, zajawljajemo szcze my jako lojalny horožany Riczepospołytoji

³ У документі: *па*.

Polskoji wsi zakony i zariadzennia Włady budem toczno wykonywaty, interesa Riczpospołytoji Polskoji zaszczyszaty, uważajemo szczo «Bonum Rei Publicae Poloniae» je dla nas «suprema lex», dla kotroji potreby ne pożałujem swo-
ho żytia i do oborony ciłosty wsi razem stanem. Najjaśnjsza Riczypospołyta i jeji Prezydent Pan Mościcki, Marszałek Polszczi Josyf Piłsudskyj naj żyjut”. Rezolucję tę podpisało 32 radnych, członków UNDO.

W powiecie kamioneckim deklaracje lojalności złożyły gminy Połoniczna i Wol[ic]ja Derewłańska, zaś w powiecie zaleszczyckim wsie Worwolińce, Zazulińce, Słone, Anielówka, Korolówka, Latacz i miasteczko Tłuste.

[...]

AAN, Urząd Wojewódzki w Tarnopolu, sygn. 14, s. 117, 124, 126. Копія. Машинопис.

№ 60
[10 листопада 1930]. Звіт Станіславівського воєводи
Зигмунта Ягодзінського
про проведення та результати пацифікації
на території Станіславівського воєводства

⁂Оdpis⁂

⁂Wojewoda Stanisławowski⁂
Nr B.B.435/Sa/Taj.

Stanisławów, dnia 10 listopada 1930 [r.]

Sprawozdanie z akcji sabotażowej
oraz zarządzeń pacyfikacyjnych
na terenie województwa stanisławowskiego

Do
Pana Wojewody
⁂we Lwowie⁂

W związku z tamt[ejszym] pismem z dnia 21 października 1930 r. L:172 przesyła zestawienie całokształtu akcji sabotażowej i kontrakcji na terenie tutt[ejszego] województwa.

I.

⁂Akcja sabotażowa⁂

Ogółem miało miejsce na terenie województwa stanisławowskiego 39 wypadków sabotażowych, mianowicie w lipcu trzy wypadki, w tym dwa dokonane, a jeden wypadek sabotażu usiłowanego, w sierpniu 11 wypadków, w tym 9 dokonanych, a dwa usiłowane, we wrześniu 17 wypadków, w tym 16 dokonanych, a jeden usiłowany, [w] październiku zaś 8 wypadków, w tym 7 dokonanych, a jeden usiłowany.

W liczbie tych zamachów było 30 podpaień, 3 wypadki uszkodzeń linii telegraficznych, względnie telefonicznych, 3 zamachy na urządzenia komunikacyjne, 2 zamachy za pomocą materiałów wybuchowych oraz 1 wypadek znieważenia godła państwowego.

⁂a) Podpalenia⁂

Powiat Horodenka – dnia 16 VIII br. spłonęły w Horodence trzy sterty żyta, złożone na polu Kazimierza Lubomirskiego. Sabotaż pewny. Podpalenie dokonane zostało przy pomocy benzyny. Sprawca niewykryty.

Dnia 17 VIII br. spłonęła w Hodorence stodoła Polaka Jana Dika. Sabotaż niepewny. Sposób podpalenia nie stwierdzony. Sprawca niewykryty.

Dnia 11 IX br. usiłowano podpalić w Horodence stodołę Stefana Tutaka, ale ogień ugaszono. Na miejscu znaleziono proch strzelniczy w białym płótnie. Sabotaż niepewny. Obiekt ruski. Sprawca niewykryty.

Dnia 28 IX br. spłonęły w Serafińcach dwie sterty słomy, złożone na polu właściciela Maksa Offenbergera. Sabotaż prawie pewny. Na miejscu znaleziono w popiele lont, co świadczy, że podpalenie dokonane zostało za pomocą środka wybuchowego. Sprawcy zostali wykryci i oddani Sądowi.

⁶Powiat Kołomyja.⁶ Dnia 18 VIII br. spłonęły w Gwoźdźcu Starym dwie sterty pszenicy i jedna sterta owsa, własność Józefa Horocha. Sabotaż niezupełnie stwierdzony. Użyte środki zapalne także nie stwierdzone. Sprawca niewykryty.

Dnia 19 IX br. spłonęły w Słobódce Polnej ad Gwoździec sterta słomy, dom mieszkalny, stajnia, szopa i stodoła ze zbożem – Piotra Chamioły, Polaka-kolonisty. Sabotaż pewny. Do podpalenia użyto płynu łatwo zapalnego – sprawca niewykryty.

⁶Powiat Rohatyn.⁶ Dnia 22 VIII br. spłonęła na polu dworskim w Danilczu sterta pszenicy, własność Franciszka Biesiadeckiego. Sabotaż pewny. Do podpalenia użyto płynu łatwo zapalnego. Sprawca niewykryty.

Dnia 30 VIII br. spłonęły na polu w Hrehorowie dwie sterty koniczyny i jedna sterta żyta, własność Olgi Roztworowskiej. Sabotaż pewny. Do podpalenia użyto specjalnych palników w postaci tekturowych tubek wypełnionych chloranem potasu i kwasem siarkowym. Sprawcy wykryci i oddani Sądowi.

Dnia 30 VIII br. spłonęły na folwarku Andrzeja Rusockiego w Lipicy Dolnej dwie sterty słomy i jedna sterta żyta. Sabotaż pewny. Podpalenia dokonano przy pomocy szmaty nasyczonej benzyną. Sprawcy wykryci i oddani Sądowi.

Dnia 2 IX br. spłonęła w Hrehorowie złożona na polu jedna sterta koniczyny, własność Olgi Roztworowskiej. Sabotaż pewny. Dokonany przy pomocy palnika z kwasem siarkowym i chloranem potasu. Sprawcy wykryci i oddani Sądowi.

Dnia 9 IX br. spłonęła jedna sterta zboża, złożona w zagrodzie Marii Kowal w Czarnołożcach ad Potok. W tym samym czasie i w tej samej miejscowości spłonęły: dom mieszkalny, stodoła ze zbożem i inwentarzem żywym, własność Wawrzyńca Bajdy oraz dom wraz ze stajnią, własność Marii Skulskiej.

W tej samej wreszcie miejscowości i w tym samym dniu, ale godzinę później spłonęły: sterta pszenicy i sterta słomy złożone na podwórzu w zagrodzie Marii Czech. We wszystkich trzech wypadkach sabotaż pewny. Odnośnie pożaru stert własności Marii Kowal stwierdzono, że sprawca użył do podpalenia kwasu siarkowego z chloranem potasu w szklanej probówce. Sprawcy tych sabotaży zostali wykryci i oddani Sądowi.

Dnia 15 IX br. spłonęła stajnia i stodoła ze zbożem i narzędziami rolniczymi, własność ks. Mikołaja Łyśyka w Demianowie. Sabotaż niezupełnie pewny. Metoda podpalenia nie stwierdzona. Sprawca niewykryty. (Obiekt ruski).

Dnia 20 IX br. spłonęła sterta siana złożona na łące w Podkamieniu, własność Władysława Biernata. Sabotaż pewny. Metoda podpalenia nieznana. Sprawca niewykryty.

Dnia 21 IX br. spłonęła stajnia z zapasem paszy w Załużu, własność Brunona Daszewskiego. Sabotaż pewny. Ogień podłożono pod słomę złożoną na strychu stajni, po wyjęciu dachówki z dachu. Sprawca niewykryty.

Dnia 24 IX br. spłonęły dom, stajnia i stodoła w Dytiatynie, własność Leona Jakubowskiego. Sabotaż pewny. Do podpalenia użyto zapalek. Sprawcy wykryci i oddani Sądowi.

Dnia 6 X br. spłonęła stodoła ze zbożem, szopa ze zbożem i stajnia, własność Władysława Biernata w Nowej Grobli ad Zagórze Knihyńskie. Sabotaż pewny. Sposób podpalenia nieznany. Sprawca niewykryty.

⁶Powiat Skole.⁶ Dnia 22 VII br. usiłował nieznany sprawca podpalić baraki robotnicze w Synowódzku Wyżnym, własność firmy „Godulla”. Podpalenia dokonać zamierzał przez oblanie ściany baraków ciężką benzyną. Ogień w zarodku ugaszono i szkody nie było. Sabotaż prawie pewny. Sprawca niewykryty.

⁶Powiat Stanisławów.⁶ Dnia 18 VIII br. spłonęły dwie sterty siana, złożone na polu w Pawelczu, własność Stanisława Menzla. Nadto usiłował prawdopodobnie ten sam sprawca w tej samej miejscowości i w tym samym dniu spalić stojącą obok tamtych stertę owsa, jednak ogień zagaś. Przy wzniesieniu ognia sprawca posługiwał się zapalkami. Sabotaż pewny.

W tym samym dniu i w tej samej miejscowości usiłowano podpalić dom mieszkalny, własność Michała Postołowskiego, oblawszy ścianę domu naftą; przy czym sprawca posługiwał się przedziwem nasyconym tym płynem. Ogień nie powstał i szkody nie było. Sprawcy wszystkich trzech sabotaży zostali wykryci i oddani Sądowi.

Dnia 23 IX br. spłonęły w Rybnem cztery sterty siana, złożone w lesie – własność Jakuba Feintucha. Sabotaż pewny. Podpalenia dokonano przy pomocy nafty lub benzyny. Sprawca niewykryty.

Dnia 24 IX br. spłonęła w Rybnem sterta siana, złożona na polu, własność Tadeusza Burzyńskiego. Sabotaż pewny. Sprawca użył nafty lub benzyny. Nie został on dotychczas wykryty.

Dnia 26 IX br. spłonął w Haliczu barak, własność gr[ecko]kat[olickiej] Metropolii we Lwowie. Obiekt ruski. Był to czyn prowokacyjny ze strony ruskich sabotażystów, by opinia publiczna rzuciła podejrzenie, że podpalenia dokonali Polacy. Sprawcy zostali wykryci i oddani Sądowi.

⁶Powiat Żydaczów.⁶ Dnia 10 IX br. spłonęła sterta pszenicy w Zabłotowcach, własność rzym[sko]kat[olickiej] kapituły. Sabotaż niezupełnie stwierdzony. Podpalenia dokonano przy pomocy zapalek. Sprawcy zostali wykryci i oddani Sądowi.

⁶Powiat Śniatyn.⁶ Dnia 6 X br. usiłowano podpalić zapas plewy na folwarku Józefa Kohna w Stecowej, ale ogień w czas ugaszono. Sposób podpalenia nieznany. Sabotaż niezupełnie stwierdzony, sprawca niewykryty.

Dnia 9 X br. spalono zabudowania gospodarcze i 7 stert zboża na folwarku Jakuba Weicha oraz 43 zagrody wiejskie w Podwysokiej. Sabotaż pewny, sposób podpalenia nieznan. Sprawca niewykryty. Obiekt częściowo ruski.

Dnia 11 X br. usiłowano podpalić sterty słomy na folwarku Bronisława Teodorowicza w Rusowie. Sabotaż prawie pewny, miał być wykonany przy pomocy wiechy słomy. Sprawca niewykryty.

⁶Powiat Stryj.⁶ Dnia 12 X br. spalono obróg siana, własność Józefa Zabi[e]lskiego w Koniuchowie, powiat Stryj. Sabotaż pewny. Sposób podpalenia nieznan. Sprawca niewykryty.

⁶b. Uszkodzenie linii telegraficznych, względnie telefonicznych⁶

Dnia 11/12 VII br. przecięto nożycami w Pistyniu 7 przewodów telefonicznych na linii Kosów–Kołomyja. Sabotaż prawie pewny. Sprawcy niewykryci.

Dnia 6/7 IX br. przecięto nożycami w Pistyniu 2 druty telefoniczne łączące D[owódz]two IV Bryg[ady] saperów z Kutami. Sabotaż pewny. Sprawca wykryty i oddany Sądowi.

⁶Powiat Rohatyn.⁶ Dnia 30/31 VIII br. przecięto nożycami pod Rohatynem 3 druty telefoniczne na linii Rohatyn–Przemysły. Sabotaż pewny. Sprawca wykryty i oddany Sądowi.

⁶c. Zamachy na środki komunikacyjne⁶

⁶Powiat Horodenka.⁶ Dnia 23 VIII br. ułożono 2 kamienie wagą po 8–10 kg na szynach kolejowych w Jasienowie Polnym na linii Horodenka–Jasieniów Polny. Szkody nie było. Sabotaż niepewny. Sprawca wykryty i dostarczony¹ Sądowi (małoletni).

⁶Powiat Skole.⁶ Dnia 3/4 VII br. ustawiono w Tuchli na torze kolejowym na linii Stryj–Ławoczne kadź mostową przeznaczoną na wodę. Szkody poza rozbiciem kadzi przez pociąg nie było. Sabotaż niepewny. Sprawcy niewykryci.

⁶Powiat Żydaczów.⁶ Dnia 13 IX br. położono granat ręczny na torze kolejowym przed mostem na Dniestrze na linii Stryj–Rohatyn. Granat był zepsuty i szkody nie było. Sabotaż niepewny. Sprawca niewykryty.

⁶d. Zamachy za pomocą środków wybuchowych i inne

Powiat Rohatyn.⁶ Dnia 8 X br. powstała eksplozja materiału wybuchowego w lokalu czytelnicy „Proświty” we Fradze. Sprawca użył granatu ręcznego lub miny saperskiej. Sabotaż niepewny, sprawca niewykryty. Obiekt ruski.

⁶Powiat Stanisławów.⁶ Dnia 9 X br. powstała eksplozja materiału wybuchowego w lokalu czytelnicy „Proświty” w Haliczu. Sabotaż pewny. Obiekt ruski. Sprawcy aresztowani i oddani sądowi.

⁶Powiat Śniatyn.⁶ W nocy z 5 na 6 X br. wydarto głowę orła z godła państwowego w sali VIII kl[asy] gimnazjum państw[owego] w Śniatynie. Akt dywersyjny niepewny, sposób wykonania nieznan. Sprawca dotąd niewykryty.

Z powyższego wynika, że 14 aktów sabotażowych miało miejsce na terenie powiatu rohatyńskiego, 7 na terenie powiatu stanisławowskiego, 5 na tere-

¹ У документі: *doniesiony*.

nie powiatu horodeńskiego, 4 na terenie powiatu śniatyńskiego, po 2 sabotaże w powiatach: kołomyjskim, skolskim, żydaczowskim i kosowskim, a jeden w powiecie stryjskim.

Powiat	Lipiec				Sierpień			
	podpalenia	uszkodzeń linii tel[efonicznych] i telegraf[icznych]	zamach na urządz[enia] kom[unikacyjne]	inne	podpalenia	uszkodzeń linii tel[efonicznych] i telegraf[icznych]	zamach na urządz[enia] kom[unikacyjne]	inne
Horodenka					2		1	
Kołomyja					1			
Kosów		1						
Rohatyn					3	1		
Skole	1		1					
Śniatyn								
Stanisławów					3			
Stryj								
Żydaczów								
Razem:	1	1	1		9	1	1	

Powiat	Wrzesień				Październik			
	podpalenia	uszkodzeń linii tel[efonicznych] i telegraf[icznych]	zamach na urządz[enia] komunik[acyjne]	inne	podpalenia	uszkodzeń linii tel[efonicznych] i telegraf[icznych]	zamach na urządz[enia] komunik[acyjne]	inne
Horodenka	2						1	
Kołomyja	1							
Kosów		1						
Rohatyn	8				1			1
Skole								
Śniatyn					3			1
Stanisławów	3							1
Stryj					1			
Żydaczów	1		1					
Razem:	15	1	1		5			3

6d. Nasilenie⁶

Charakterystycznym jest, że najwięcej aktów sabotażowych przypada właśnie na te powiaty, w których istnieją, względnie istniały ruskie gimnazja państwowe, względnie prywatne, mianowicie w Rohatynie, w Horodence i Stanisławowie.

O ile chodzi o poszczególne miejscowości, po trzy akty sabotażowe przypadają na Horodenkę, na Potok w powiecie rohatyńskim oraz na Pawełcze w powiecie stanisławowskim, po dwa na Hrehorów w powiecie rohatyńskim, na Gwoździec w powiecie kołomyjskim oraz na Pistryń w powiecie kosowskim. W innych miejscowościach miały miejsce jednorazowe akty sabotażowe. Większa liczba zamachów dokonanych w niektórych wyżej wymienionych miejscowościach wskazuje, że bądź w pobliżu tych miejscowości, bądź w tych samych miejscowościach istnieje UWO, względnie przebywają tam bardziej czynni członkowie tej organizacji, którzy te zamachy uplanowali i wykonanie tychże nadzorowali, bądź też sami je wykonali.

⁶e. Środowisko⁶

Oдноśnie kwestii środowiska, z którego wychodziła inicjatywa do wykonania sabotaży, posiada tutaj [ejszy] Urząd liczne dane, uzyskane w toku czynności likwidującej tę akcję, że w ukraińskiej akcji wywrotowej zaangażowani byli członkowie różnych ukraińskich stowarzyszeń, jak „Ridna Szkoła”, „Proświta”, „Płast”, „Sokił”, „Łuh” i kooperatywy. Tych danych dostarczyły rewizje przeprowadzone na terenie województwa, podczas których znaleziono w wielu wypadkach materiały stwierdzające, że członkowie tych stowarzyszeń bądź brali bezpośrednio udział w tym ruchu rewolucyjnym, bądź byli zwolennikami tego ruchu. Była to różnego rodzaju broń wojskowa i niewojskowa, amunicja, materiały wybuchowe, nielegalna literatura dotycząca ukraińskiego ruchu nacjonalno-rewolucyjnego, a zwłaszcza UWO i OUN. Także rewizje, przeprowadzone w niektórych instytucjach, jak w budynkach szkolnych dostarczyły w kilku wypadkach takiego materiału. Z tego wynika, że stowarzyszenia te, względnie instytucje były środowiskami, z których może najczęściej wychodziła inicjatywa do wykonywania akcji sabotażowej.

O ile chodzi o poszczególne powiaty, rozporządza tutaj [ejszy] Urząd następującymi danymi:

W powiecie horodeńskim głównym środowiskiem tej akcji było ukr[aińskie] prywatne gimnazjum imienia Szewczenki w Horodence, a prawdopodobnie także istniejąca tam czytelnia „Proświty”.

W powiecie rohatyńskim środowiskiem, z którego rozeszła się ta akcja było ukraińskie prywatne gimnazjum w Rohatynie oraz istniejący przy tym zakładzie „Płast”. W poszczególnych miejscowościach tego powiatu, w których zdarzyły się akty sabotażowe, ośrodkami tego ruchu były miejscowe „Proświty” i kooperatywy.

Podobnie w powiecie skolskim, ogniskiem ruchu były miejscowe czytelnie „Proświty”, „Sokił”, „Łuh” i kooperatywy.

Oдноśnie powiatu stanisławowskiego stwierdzono, że osoby aresztowane pod zarzutem sabotażu dokonanego w Haliczu, były członkami „Płasta” oraz miejscowej „Proświty”. Oдноśnie innych wypadków sabotażowych inicjatywa była podobno indywidualna.

Z takiej inicjatywy wykonane zostały przypuszczalnie także akty sabotażowe w powiatach kołomyjskim, kosowskim i żydaczowskim.

⁶f. Sprawcy⁶

Oдноśnie kwestii, z jakich sfer rekrutowali się sprawcy aktów sabotażowych, posiada tutaj [ejszy] Urząd następujące dane:

Ogółem aresztowano 32 sprawców. Wśród² aresztowanych są: dwie osoby posiadające pełne wykształcenie akademickie, dwie osoby są studentami politechniki, dwie absolwentami ruskiego prywatnego gimnazjum w Rohatynie, dwie należą do inteligencji, osiem osób to studenci szkół średnich, mianowicie 5 studentów ruskiego prywatnego gimnazjum w Horodence, 1 uczeń seminarium nauczycielskiego w Stanisławow[i]e, jeden uczeń 6-tej klasy gimn[azjum] we Lwowie oraz jeden były uczeń ruskiego gimnazjum w Kołomyi, dalej jeden pomocnik handlowy, jeden kooperatysta i 14 rolników.

II.

⁶Kontrakcja władz⁶

1. Środki zaradcze w początkach akcji

W początkach akcji sabotażowej wzmocniono służbę prewencyjną; pogłębiono wywiad odnośnie czynników zaangażowanych w robocie wywrotowej, zaostorzono obserwację lokali i osób podejrzanych (rozjarzy³ i kontakty takich osób, wycieczki młodzieży, obozy „Płasta” itp.), często i pilnie opatrolowywano obiekty mogące stać się przedmiotem zamachów sabotażowych. Przypominano naczelnikom gmin przepisy dotyczące policji ogniowej oraz pouczono ich o odpowiedzialności gmin, wynikłej z zaniedbania obowiązku czuwania nad bezpieczeństwem życia i mienia na własnym terenie. Na wypadek zaistnienia zamachu sabotażowego zarządzono dokładne badanie przyczyn w wypadku z jednej strony celem ustalenia, czy rzeczywiście ma miejsce akt sabotażu, a z drugiej strony celem zapoznania się z metodami tej akcji, a tym samym ułatwienia wykrycia sprawców.

2. Środki później użyte

Z chwilą, kiedy akcja sabotażowa przybrała charakter epidemiczny, wzmocniono kontrolę osób obcych i nieznanich (przez legitymowanie, rewizje i przytrzymywanie podejrzanych). Wzmocniono także patrole nocne przez częste kontrolowanie tychże ze strony komendantów posterunków oraz przez Komendantów Powiatowych P[o]licji P[ro]wincyjnej, zarządzono [po] nadto kontrolę wart nocnych wystawianych przez gminy oraz wart ochronnych wystawianych przez właścicieli większych obiektów gospodarczych. Na wypadek zaistnienia sabotażu w danej miejscowości zaostorzono odpowiedzialność gmin na przyszłość.

² У документі: *Pośród*.

³ Слово незрозуміле. Мабуть, має бути: *rozjazdy* (подорожі).

Na całym terenie województwa wydały poszczególne P[owiatowe] K[omendy] P[olicji] P[aństwowej] instrukcje alarmowe z uwzględnieniem lokalnych warunków celem racjonalnej współpracy ze strony najbardziej zainteresowanych jednostek policyjnych w wypadku zaistnienia aktu sabotażowego. Podwładnych funkcjonariuszy pouczyli Pow[iatowi] Komendanci o doniosłości ich służby w zwalczaniu tej akcji i o szczególnej ich odpowiedzialności za sprawne wykonywanie tej służby, a z drugiej strony na Pow[iatowych] Komendantów P[olicji] P[aństwowej] nałożono osobistą odpowiedzialność za sprawność wymienionej służby w powiecie.

Kiedy mimo tych zarządzeń zapobiegawczych, zamachy sabotażowe sporadycznie były dalej dokonywane w terenie, a sprawcy uchodzili często bezkarnie, wydał Urząd Śledczy pismem nr 4380/30 z dnia 23 IX br. instrukcje odnośnie zorganizowania wart nocnych na podobieństwo czat wojskowych. Odnośne wskazówki zostały w niektórych powiatach celowo wykorzystane, ale w tym samym czasie podjęta już została ogólna akcja pacyfikacyjna, która ten ruch sabotażowy radykalnie niemal zupełnie zlikwidowała.

Wstępem do tej akcji było zlikwidowanie „Płasta”. Przeprowadzone w związku z tym dnia 26 IX br. rewizje i aresztowania przyczyniły się znacznie do wyeliminowania z ruchu wywrotowego jednostek najbardziej niebezpiecznych, bo inicjatorów, kierowników i nadzorców tego ruchu.

Równocześnie zastosowano w powiatach rohatyńskim i horodeńskim specjalne środki celem radykalnego i zupełnego sparaliżowania ruchu.

Na terenie powiatu rohatyńskiego delegowano specjalną ko[m]panię policyjną, utworzoną ze stanu poszczególnych Powiatowych Komend[antów] P[olicji] P[aństwowej] tut[ejszego] województwa w sile 150 szeregowych z podkomisarzem P[olicji] P[aństwowej] Janem Dereniem – jako komendantem oddziału.

Nadto operowały tam od 22 do 26 IX br. 4 kompanie szkolne P[olicji] P[aństwowej], a w dniu 26 IX br. 2 kompanie policyjne ściągnięte z powiatu bóbreckiego w związku z obławą przeprowadzoną w Wasiuczynie.

Przy pomocy tych sił przeprowadzono zbiorowe rewizje u wszystkich wybitniejszych działaczy ukraińskich w miejscowościach, w których szczególnie przejawiał się ruch antypaństwowy.

Wreszcie w czasie od 28 IX do 15 X br. pomocnymi policji miejscowej w akcji pacyfikacyjnej na terenie tego powiatu były 2 ćwiczebne szwadrony 6 pułku ułanów ze Stanisławowa.

Celem przeprowadzenia akcji pacyfikacyjnej w powiecie horodeńskim utworzono specjalny oddział policyjny w sile 37 szeregowych, ściągniętych do tego oddziału częściowo z całego terenu województwa, częściowo z poszczególnych posterunków horodeńskiego powiatu. Oddział ten operował w tym powiecie w czasie od 2 do 7 X br. i przy pomocy tegoż przywrócono normalny stan bezpieczeństwa w powiecie.

W czasie od 5 do 8 bm. przeprowadzono w związku z aferą „Sokiła” w Czernicy także koncentrację policji na terenie powiatu żydaczowskiego i utworzono specjalny oddział policyjny w sile 44 szeregowych, ściągniętych częściowo z poszczególnych jednostek policyjnych tego powiatu, a częściowo z powiatu stryjskiego. Oddział ten przeprowadził szereg rewizji u podejrzanych osób i w lokalach takich ukraińskich stowarzyszeń w kilkunastu miejscowościach, a rewizje te dały podstawę do przyaresztowania kilkunastu osób i oddania ich Sądowi pod zarzutem antypaństwowej działalności;

6-3. Środki techniczne⁶

Podczas zwalczania ruchu sabotażowego użyte zostały następujące środki techniczne:

- a) radio – przez Urząd Śledczy w Stanisławowie,
- b) telefony – przez wszystkie jednostki policyjne w województwie,
- c) psy policyjne – na terenie wszystkich powiatów, na których miały miejsce sabotaże, z wyjątkiem Żydaczowa,
- d) motocykle – w powiatach stanisławowskim i rohatyńskim,
- e) autodorożki – w powiatach kosowskim i skolskim,
- f) auto prywatne – w powiecie żydaczowskim,
- g) podwozy – w powiatach rohatyńskim, kosowskim, kołomyjskim i żydaczowskim.

Wydatki nadzwyczajne, poniesione przez organa P[olicji] P[aństwowej] w związku z akcją pacyfikacyjną na terenie województwa stanisławowskiego wynoszą 13 400 zł, na pokrycie kosztów delegacji – 2800 zł, tytułem strawnego – 500 zł, za zużycie telefonów – 500 zł, za zużycie środków lokomocji – 500 zł; razem ogólne koszta wynoszą – 17 200 zł.

4. Wyniki akcji represyjnej

A. Rewizje:

⁶Powiat Horodenka. ⁶Na terenie tego powiatu znaleziono:

1. 33 kg materiału wybuchowego (amonit, saetra wybuchowa),
2. lonty do zapalania materiału wybuchowego,
3. broń palną (karabin, 3 strzelby, 6 rewolwerów),
4. broń białą (2 szable, 6 bagnatów),
5. amunicję,
6. różne przedmioty sprzętu wojskowego,
7. pisma i druki dotyczące działalności różnych grup politycznych i stowarzyszeń, w tym materiały dotyczące ruchu wywrotowego, jak druki OUN (znalezione u ks. Bazylego Komarnickiego), oraz bloczki UWO na B[ojoy] F[undusz].

⁶Powiat Kołomyja. ⁶ Podczas rewizji przeprowadzonej w związku z likwidacją „Płasta” znaleziono u członków tej organizacji:

1. egzemplarz czasopisma „Ukraińskij rewolucjoner” (Nadija Korczijówna),
2. bloczek na zbiórkę dla „katowanych w polskich kazamatach borciw kamieniarów” (Nadija Korczijówna),
3. wycinki z gazet opisujące aresztowania członków UWÓ za akcję sabotażową (Stefan Orzechowski).

⁶Powiat Rohatyn. ⁶ Wynikiem rewizji było zakwestionowanie dowodów rzeczowych w postaci:

- a) broni palnej (5 karabinów, 4 rewolwery),
- b) broni białej (4 szable, 38 bagnatów),
- c) jednego granatu ręcznego i dwóch sztyletów w ruskim gimnazjum w Rohatynie,
- d) trzech rakiet przydatnych do podpalania stert,
- e) 34 nożyc do cięcia drutu,
- f) kwasu siarkowego i chloranu potasu,
- g) przedmiotów sprzętu wojskowego,
- h) różnych druków nielegalnych [o] treści antypaństwowej (3 egzemplarze „Surmy”, 6 egzemplarzy „Rozbudowy Nacji” i 80 egzemplarzy innych broszur i druków).

⁶Powiat Kosów. ⁶ a) broń palna (4 strzelby, 3 rewolwery, 4 pistolety),

- b) 2 szable,
- c) 1 nożyce do cięcia drutu,
- d) amunicja,
- e) 10 rakiet z lontami używanymi do podpalania przez ukr[aińskich] sabotażystów (ks. Włodzimierz Stefanowicz),
- f) proch strzelniczy,
- g) zakazane mapy i druki.

⁶Powiat Skole. ⁶ a) kilka rewolwerów,

- b) naboje do tychże,
- c) w dwu wypadkach 2 listy (ks. Mikołaj Prytulak i Iwan Wynnyk) omawiające sprawy ukr[aińskiego] ruchu wywrotowego, listy te stały się podstawą do kilku aresztowań).

⁶Powiat Stanisławów. ⁶ a) 1 pistolet,

- b) 2 sztylety,
- c) 2 szable,
- d) 27 egzempl[arzy] „Rozbudowy Nacji” i 1 „Biuletyn Junactwa OUN”.
- e) nielegalne mapy,
- f) wiele podejrzananej korespondencji i takich zapisków.

Prócz tego na terenie powiatów, na których nie przejawiała się akcja sabotażowa, znaleziono wiele podobnego materiału, który stał się podstawą wielu aresztowań i doniesień.

⁶B. Aresztowania

Powiat Horodenka.⁶ Przytrzymano w toku dochodzeń policyjnych 32 osoby, w tym 3 księży gr[eco]kat[olickich] i 6 uczniów ruskich pryw[atnego] gimn[azjum] w Horodence, kilka osób należących do inteligencji, a resztę rolników. Wszystkie te osoby należą przeważnie do UNDO i są działaczami ruskich stowarzyszeń, jak „Proświt” i kooperatyw. Zostały one oddane do dyspozycji Sądom. Ilość osób zwolnionych dotąd przez te Sądy nieznana.

⁶Powiat Kołomyja.⁶ Przytrzymano 47 osób, w tym 1 księdza gr[eco]kat[olickiego], 2 profesorów, 1 akademika technika, 7 uczniów państw[owego] gimnazjum z ruskim językiem wykładowym w Kołomyi, 3 uczennice ruskiego prywatnego seminarium naucz[ycielskiego] w Kołomyi; reszta to absolwenci ruskich szkół państwowych i prywatnych. Spośród tych osób 28 przyznało się do przynależności do „Płasta” nielegalnie, a 1 osoba do przynależności do UWO (Makta⁴ Kuźmówna); nadto odnośnie 2 osób stwierdzono ich przynależność do UWO. Oddano Sądom 10 osób, spośród których Sądy 4 osoby zwolniły, a 6 otrzyma przypuszczalnie akt oskarżenia.

⁶Powiat Kosów.⁶ Przytrzymano 3 osoby, w tym 1 urzędnika prywatnego, 1 studenta państwowego gimnazjum z ruskim językiem wykładowym w Kołomyi i 1 kilimkarza, 2 z tych osób są członkami UNDO, a 1 USRP. Wszystkie czynne są w ukr[aińskim] ruchu społecznym. Osoby te oddano Sądom i wszystkie przypuszczalnie otrzymają akt oskarżenia.

⁶Powiat Rohatyn.⁶ Przytrzymano 52 osoby, z których aresztowano 28, w tym 2 studentów politechniki, 1 ukończony teolog, 6 studentów ukraińskiego gimnazjum w Rohatynie (3 po maturze), 1 ksiądz gr[eco]kat[olicki], 1 lekarz, 1 deponent adwokacki i b[yl]y poseł, 1 fryzjer, 1 szklarz, 1 monter, 1 mleczarz i 12 rolników. Wszystkie te osoby są zwolennikami UNDO. 1 z nich przyznała się do przecięcia linii telef[onicznych] pod Rohatynem w roku [19]19 (Włodzimierz Bojkowicz). Można przypuszczać, że około 16 osób otrzyma akt oskarżenia.

⁶Powiat Skole.⁶ Przytrzymano i aresztowano 4 osoby, w tym 1 słuchacz[a] praw, 1 absolwenta gimn[azjum], 1 ucznia VII kl[asy] gimn[azjum] w Stryju, ostatnio wydalonego za antypaństwową działalność i 1 urzędnika prywatnego. Przypuszczalnie wszys[t]kie te osoby otrzymają akt oskarżenia.

⁴ Так у документі. Мабуть, має бути: *Marta*.

⁶ Powiat Stanisławów. ⁶ Przytrzymano 44 osoby, z których 27⁵ aresztowano i oddano Sądom. Wśród⁶ tych osób było 13 uczniów ruskiego gimnazjum w Stanisławowie, 3 rolników, 1 redaktor, 1 praktykant handlowy, 2 stolarzy, 1 magister praw, 1 słuchacz praw[a], 1 absolwent praw[a], 1 absolwent seminarium naucz[ycielskiego], 1 student filozofii, 1 właściciel folwarku i 1 inteligent z akademickim wykształceniem. Wszystkie te osoby są zwolennikami UNDO i działaczami społecznymi. Sąd zwolnił 8 osób, a z resztującej⁷ liczby 12 otrzyma prawdopodobnie akt oskarżenia.

⁶ Powiat Żydaczów. ⁶ Przytrzymano 12 osób, w tym 1 inteligenta z akademickim wykształceniem, 2 inteligentów i 10 rolników. Wszystkie te osoby zostały aresztowane i oddane Sądowi, z których 6 otrzyma przypuszczalnie akt oskarżenia.

Prócz tego na terenie powiatów, na których nie przejawiała się akcja sabotażowa aresztowano:

- 1) w powiecie bohorodczańskim 2 księży gr[recko]kat[olickich] i 1 praktykanta lasowego,
- 2) w powiecie dolińskim 3 rolników,
- 3) w powiecie kałuskim 13 osób, w tym 2 sędziów oraz 11 inteligentów,
- 4) w powiecie stryjskim 2 osoby, w tym 1 absolwenta szkoły wydziałowej i 1 rolnika, wreszcie
- 5) w powiecie tłumackim 8 osób, w tym 1 akademika, 6 inteligentów i 1 rolnika.

Wszystkie te osoby są członkami, względnie zwolennikami UNDO i czynnymi członkami różnych ukraińskich stowarzyszeń społecznych. Wszystkie oddane zostały Sądom, nie ma jednak danych, ile z tych osób otrzyma akt oskarżenia.

C. Ruskie stowarzyszenia i instytucje dotknięte kontrakcją władz

W toku akcji pacyfikacyjnej rewizje przeprowadzone zostały z reguły po porozumieniu z właściwym Starostą w następujących ukr[aińskich] stowarzyszeniach, względnie instytucjach:

W powiecie horodeńskim w trzech czytelnich „Proświty” i w „Domu Narodnym” w Horodence (materiał wybuchowy i bloczki na B[ojoy] F[undusz]), dalej w 2 czytelnich „Proświty” oraz w kooperatywie w Serafińcach (materiał wybuchowy i bloczki na B[ojoy] F[undusz]), w czytelnicy „Proświty” i w kooperatywach w Strzylczu, w czytelnicy „Proświty” i w kooperatywie w Wierzbowcach (bloczki na B[ojoy] F[undusz]), w 4 czytelnich „Proświty” w Tyszkowcach (bloczki na B[ojoy] F[undusz]), w czytelnicy „Proświty” w Niezwiskach, w kooperatywie w Żywaczowie (bloczki na B[ojoy] F[undusz]), oraz w kooperatywie w Kolankach.

⁵ Виправлено число 28.

⁶ У документі: *Pośród*.

⁷ Так у документі. Застаріле: *pozostałej*.

W powiecie kołomyjskim w stowarzyszeniu „Proświty” i w koperatywie „Huculska Spółka” w Kosmaczu w związku z zamachem na Józefa Marksa, komisarza gminnego, wynik dodatni.

W powiecie nadworniańskim w kilku „Proświtach” z wynikiem negatywnym.

W powiecie rohatyńskim w budynku ukraińskiego prywatnego gimn[azjum] UPT w Rohatynie (granat, 2 sztylety, 3 rakiety, bagnet), w Pow[iatowym] Sojusie Kooperatyw tamże, w kooperatywach w 29 gminach, przy czym w lokalu kooperatywy w Lipicy Górnej znaleziono 4 łuski art[yleryjskie], 2 zapalniki artyl[eryjskie] i lufę karabinową, dalej w „Proświtach” w 30 gminach, przy czym znaleziono w trzech wypadkach zakazane druki, broń i naboje, dalej w „Sokile” w 6-ciu gminach z wynikiem negatywnym oraz w mleczarni w Żurowie, gdzie znaleziono 15 litrów kwasu siarkowego, 40 dkg dwuchromianu potasu i 2 litry spirytusu anilowego.

W powiecie skolskim w kilku stowarzyszeniach „Sokił”, „Łuh”, „Proświta” i w kilku kooperatywach, które w kilku wypadkach dały wynik pozytywny.

W powiecie stanisławowskim w państw[owym] gimn[azjum] z ruskim językiem wykładowym, ukr[aińskim] przyw[atnym] gimnazjum żeńskim przy ul. Lipowej, w Sielańskiej Bursie, w Narodnym Bazarze, w księgarni przy ul. Sobieskiego oraz w czytelnicy „Proświty” w Stanisławowie, a nadto w czytelnicy „Proświty” w 6 innych gminach oraz w kooperatywach w 5 gminach, przy czym w wielu wypadkach znaleziono zakazaną lub podejrzaną literaturę, w kooperatywie w Zagwoździu karabin, a w kooperatywie w Pacykowie 1 szablę i odezwy komunistyczne.

W powiecie stryjskim przeprowadzono rewizję w Pow[iatowym] Sojusie Kooperatyw w Stryju, gdzie znaleziono czasopisma i druki komunistyczne, tamże w lokalu Masłosojuz⁸ znaleziono 6 map generalnych, a w kooperatywie w Do[ł]hem naboje karabinowe.

Wreszcie w powiecie żydaczowskim przeprowadzono w związku z akcją wywrotową „Sokiła” w Czernicy rewizje w „Proświtach” w 12 gminach, w 11 kooperatywach w 7 gminach oraz w „Sokiłach” w 17 gminach, przy czym znaleziono materiał świadczący o wywrotowej działalności kilku osób, które aresztowano i oddano Sądowi.

W innych powiatach nie przeprowadzono rewizji w ukr[aińskich] stowarzyszeniach, względnie instytucjach.

W toku tej akcji rozwiązane zostały na podstawie polecenia Urzędu Wojewódzkiego nr B.B. 452/Tu.Tajne z dnia 22 IX br. wszystkie istniejące

⁸ Крайовий молочарський союз «Маслосоюз» – союз молочарських кооперативів. Заснований у 1904 р. у Стрию при філії «Просвіти»; після Першої світової війни у 1924 р. відновив свою діяльність, у 1931 р. йому підпорядковувалися 1259 збірних пунктів молока та 224 молочарні; у 1938 р. мав 12 відділів з 26 оптовими і 57 звичайними крамницями, у яких працювало бл. 300 осіб.

na terenie województwa stanisławowskiego organizacje „Płasta” szkolnego i pozaszkolnego. Likwidację taką przeprowadzono na terenie wszystkich powiatów z wyjątkiem dolińskiego, śniatyńskiego, stryjskiego, turczańskiego i żydaczowskiego, a rewizje w związku z tą akcją przeprowadzone w lokal[a]ch „Płasta” i u wybitniejszych członków „Płasta” dały w wielu wypadkach obciążający materiał dowodowy, który stał się podstawą wielu aresztowań.

Nadto rozwiązane zostały następujące stowarzyszenia, względnie instytucje:

W Rohatynie ukr[aińskie] pryw[atne] gimn[azjum] UPT na podstawie decyzji władz po stwierdzeniu, że uczniowie tego zakładu w wysokim stopniu zaangażowani byli w ukraińskiej akcji sabotażowej i wywrotowej.

W Stanisławowie ukraińsk[a] prywatna 7-klasowa szkoła powszechna UPT na polecenie inspektora szkolnego.

W powiecie nadwórniańskim stow[arzyszenie] „Łuh” i „Proświta” w Worochnie oraz „Proświta” w Łuhu.

Nadto przedłożone zostały wnioski o⁹ rozwiązanie 4-klasowej ukraińskiej prywatnej szkoły UPT oraz stow[arzyszenia] [Towarzystwo Ochrony Dzieci i] Opieki nad Młodzieżą w Kołomyi, kilku czytelń „Proświty” w powiecie rohatyńskim, wszystkich stowarzyszeń „Sokił” i „Łuh” oraz kilku czytelń „Proświty” w powiecie żydaczowskim, wreszcie całego szeregu ruskich stowarzyszeń i instytucji w powiecie horodeńskim.

Oдноśnie braków i wad aparatu policyjnego, dostrzeżonych w toku akcji reperesyjnej, skonstatowano trudności w nabywaniu poufnych informacji o działaczach wywrotowych i ich zamierzeniach (Kołomyja, Kosów, Żydaczów), trudności z powodu braku odpowiednich w należyтым czasie środków lokomocji (Kołomyja, Skole), trudności w sp[r]awie połączeń telefonicznych (Horodenka) oraz z powodu szczupłości sił policyjnych (Skole).

To ostatnie skonstatowano także na terenie powiatu rohatyńskiego. Zdaniem Powiatowego Komendanta P[olicji] P[raństwowej] w Rohatynie akcja kompanii pomocniczych była nieco spóźniona, a siły poszczególnych kompanii za szczupłe, stwierdza on jednak przy tym, że kompanie te pracowały bardzo dobrze tak, że wywiązały się bez zarzutu z nałożonego na nie zadania, wskazując wielką sprawność w akcji zbiorowej, a zw[ł]aszczą w obławie.

⁶C. Wpływ akcji sabotażowej i kontrakcji władz⁶

1. Moralny wpływ

Akcja sabotażowa wśród ruskiego elementu wrogiemu Państwu wzbudziła nadzieję zaistnienia stanu, w którym Państwo znajdzie się w trudnym położeniu z powodu tej akcji; element lojalny Państwu widział w tej akcji poczynania, które utrudniały i tak niezharmonizowane dotąd współżycie obu narodów.

W społeczeństwie polskim oczekiwano najpierw ze spokojem, że zgubna ta akcja zlikwidowana zostanie przez czynniki państwowe, a kiedy sprawa

⁹ У документі: *na*.

przewlekła się, dawało ono wyraz swemu zaniepokojeniu w prasie miejscowej i podjęło kroki zmierzające do samoobrony i udzielenia pomocy władzom w zwalczaniu ruchu.

2. Realne skutki

Opinia wrogich ruskich czynników odzwierciedliła się w artykułach „Żinoczej Doli” wychodzącej w Kołomyi, a opinia społeczeństwa w czasopiśmie wychodzących w Stanisławowie i w Kołomyi („Gazeta Kołomyjska”)¹⁰. To ostatnie pismo zapowiedziało nawet odwet za poczynione szkody.

Czynnie wystąpiło społeczeństwo polskie w obronie interesów Państwa i własnych dóbr w powiatach rohatyńskim, stanisławowskim i horodeńskim. W Rohatynie, Horodence i Haliczu powstały z inicjatywy Federacji Polskich Stowarzyszeń tzw. Komitety Obrony Kresów Wschodnich z zadaniem przeprowadzenia konsolidacji społeczeństwa polskiego oraz nastawienia współpracy z władzami w zwalczaniu niebezpiecznej akcji. Także w Skolem był projekt utworzenia takiego komitetu.

Dnia 31 VIII br. odbyło się w Stanisławowie wielkie zebranie obywatelskie, na którym przy udziale około 1000 osób napiętnowano akcję sabotażową oraz wezwano do konsolidacji społeczeństwa i podjęcia energicznych kroków celem zwalczenia sabotażowej akcji, a nawet do samoobrony w razie potrzeby.

Dnia 12 X br. odbył się taki wiec w Haliczu, na którym zapadła analogiczna rezolucja.

Toteż z ulgą przyjęło do wiadomości to społeczeństwo, jak niemniej elementy lojalne spośród ruskiego społeczeństwa inicjatywa czynników państwowych w energicznym i radykalnym spa[r]alizowaniu wspomnianej akcji. Element natomiast wrogi nie spodziewając się takiej kontrakcji utracił momentalnie właściwą sobie zuchwałość i z obawy przed konsekwencjami zaprzestał prawie w zupełności dalszą wywrotową działalność.

D. Obecny stan nastrojów wśród społeczeństwa ruskiego

Po sparaliżowaniu ruchu sabotażowego daje się widzieć przygnębienie wśród ruskiej inteligencji. W stosunku do czynników państwowych objawia ona wyszukaną grzeczność. Odnośnie nastrojów panujących wśród ludności wiejskiej, właściwy obraz daje ustosunkowanie [...] ¹¹ tej ludności do władz w powiecie rohatyńskim. W tym powiecie reprezentacje gminne przedkładają na ręce Starosty deklaracje swej lojalności względem Państwa, władz i zarządzeń ze strony tychże, oświadczają swą gotowość współdziałania z władzami w zwalczaniu ruchu antypaństwowego oraz dają gwarancje materialne za ewentualne szkody

¹⁰ «Газета коломийська» («Gazeta Kołomyjska») – польський часопис, виходив у Коломиї з 1891 р.

¹¹ Помилкове повторення слова.

z powodu tego ruchu wyrządzone. Wszyscy wskazują na ukraińskie stowarzyszenia jako ogniska tego ruchu i potępiają działalność tych stowarzyszeń, a niektóre gminy zakazały nawet urządzania w ciągu¹² jednego roku wszelkich zgromadzeń politycznych, przedstawień, obchodów.

Wobec powyższych nastrojów ukraiński ruch polityczny i społeczny prawie zupełnie zamarł, a osłabiona została także w znacznym stopniu kampania przedwyborcza na wsi.

p.o. Wojewody
(-) Jagodziński¹³

AAN, *Urząd Wojewódzki w Stanisławowie, sygn. 27, k. 1–11. Kopія. Машинопис.*

¹² У документі: *przez przeciąg*.

¹³ Зигмунт-Стефан Ягодзінський (Zygmunt Stefan Jagodziński; 1891–1968) – учасник війни за незалежність Польщі, член революційної фракції Польської соціалістичної партії (*Polska Partia Socjalistyczna – Frakcja Rewolucyjna*); станіславівській воєвода у 1930–1936 рр., згодом – працівник Міністерства сільського господарства й аграрних реформ.

№ 61
[13 листопада 1930]. Копія листа посла Польщі
у Чехословаччині Вацлава Гжибовського
міністрові закордонних справ Августові Залеському
про протестні заходи української еміграції
у Чехословаччині

^бR. 5407^б

^вКопія^{в1}

^вPoselstwo Polskie
w Pradze^в

13 listopada [19]30 [r.]

5161/30

^аTajne^а

акція еміграції ^іukr[aińskiej] w związku
z wypadkami w Małopolsce Wsch[odniej]^і

Do
Pana Ministra Spraw Zagranicznych

^бw Warszawie^б

Акція пacyфікаcyjна в Małopolsce Wschodniej wywołała wśród еміграції української в Czechosłowacji silny antypolski ruch. Początkowo panowała zupełna dezorientacja. Zbiegiem czasu atoli – prawdopodobnie na skutek wskazówek otrzymanych tak z kraju, jak i może z państw zainteresowanych rozwojem kwestii української – zaczęły się tworzyć różne komitety, a w końcu акція nabrała charakteru zorganizowanej działalności, kierowanej przez jeden organ.

Poniżej przedstawiam rozwój tego ruchu:

Pierwotnie акcję prowadziły oddzielnie trzy grupy:

- 1) ^бtzw. Grupa Gałagana²,^б do której należały „Українська Hromada”³, część hetmańców, mały odłam tych eserów, którzy oderwali się od Szapowała⁴,

¹ Копія документа, котрий отримала делегація Польщі при Лізі Націй 24 листопада 1930 р.

² Микола Галаган (1882–1955) – український громадсько-політичний діяч, публіцист, член Революційної української партії, співзасновник Української соціал-демократичної «Спілки». Під час української революції – член Української Центральної Ради, згодом – посол УНР у Румунії й Угорщині. В еміграції мешкав у Відні, а від 1922 р. – у Празі. Очолював «Закордонну групу» УСДРП, голова «Української громади» в Чехословаччині (1929–1938).

³ «Українська громада» – громадська організація, заснована українською еміграцією у Празі (Чехословаччина) в 1927 р.

⁴ Микита Шаповал (1882–1932) – український політичний і громадський діяч, публіцист, соціолог, поет, за фахом лісник; член Центральної Ради, міністр земельних справ в Уряді УНР, один із організаторів і лідерів Української партії соціалістів-революціонерів; згодом емігрував у Чехословаччину.

tudzież nacjonałiści. Ci ostatni na zewnątrz nie występowali i na czoło wysunęli innych ludzi, byli jednak właściwymi kierownikami i inicjatorami działalności tego odłamu;

- 2) ⁶ukraińscy eserzy.⁶ O działalności tego stronnictwa, – które wypadki w Małopolsce Wschodniej pragnęło wyzyskać dla swych celów partyjnych i rozwinęło silną działalność, wydając biuletyny pt. „Ukraińska Korespondencja”⁵ – donosiłem w raporcie z dnia 12 bm. No. [nr] 0119/30;
- 3) ⁶komuniści⁶.

Z biegiem czasu obie pierwsze grupy weszły ze sobą w porozumienie i stworzyły wspólny „Wykonawczy Komitet”, w którym ześrodkowano całą antypolską działalność.

Od 23 października „Wykonawczy Komitet” występuje w roli reprezentanta całej ukraińskiej emigracji w Czechosłowacji (prócz komunistów pracujących oddzielnie i grupy UNR, zachowującej rezerwę) i kierownika akcji protekcyjnej.

Pierwsze kroki „Wykonawczego Komitetu” ograniczały się do wysyłania protestów do Ligi Narodów, rządów itp. Domagano się interwencji, uniemożliwienia „dalszych gwałtów” i zwolnienia aresztowanych. W miarę postępu organizacji i napływania funduszy, działalność zaczęła zataczać szersze kręgi. Komitet nawiązał stosunki z działaczami z Małopolski Wsch[odniej] i Wołynia, a do „Ukraińskiej Korespondencji” (wychodzącej w języku ukraińskim i czeskim) przyłączyło się wznowione przez nacjonalistów pismo „Ukraina” (w języku czeskim). Oba wydawnictwa umieszczają nieprawdopodobne wiadomości o sytuacji we Wschodniej Małopolsce, o „gwałtach i mordach” popełnianych przez „ekspedycje karne”.

Powodzenie tej akcji wśród emigracji (sukcesy w społeczeństwie i w prasie czeskiej są znikome) spowodowało, [że] „komitet” [zdecydował się] do [podjęcia] kroku, do ogłoszenia się ośrodkiem całej antypolskiej akcji za granicą. Rozesłano wezwania do emigracji w innych państwach, radykalizując przy tym jeszcze bardziej postulaty. Wysunięto żądania wysłania do Małopolski Wschodniej międzynarodowych komisji, usunięcia polskich urzędów, wojska i policji, a nawet stworzenia niepodległej „Zachodnio-Ukraińskiej Republiki”.

Bardzo ciekawym momentem jest poruszenie sprawy konieczności stworzenia w Pradze stałego „politycznego centrum” ukraińskiego (czegoś w rodzaju rządu za granicą, mającego bronić wszystkich spraw „zachodnio-ukraińskich”), a mianowicie ze względu na stwierdzenia, jakoby tego domagali się działacze krajowi, wobec oczekiwanych fatalnych dla Ukraińców wyników wyborów do sejmu i senatu.

⁵ «Укraiнська кореспонденція» – т.зв. Украiнкор, iнформацiйна газета, заснована з iнiцiатииви членiв празької групи Украiнської партii соцiалiстiв-революцiонерiв, що виходила в 1930–1931 рр. у Празi чеською й украiнською мовами.

Wielki wiec protestacyjny w Pradze, zwołany przez „wykonawczy komitet” na 22 X został przez czechosłowackie władze zakazany. Również i w Bratysławie, i w Brnie nie dopuszczono do urządzenia manifestacji, natomiast nie przeszkodono urządzeniu takiego zebrania w Podiebradach w dniu 1 listopada, o czym donoszą poniżej.

Wobec niemożności odbycia wiecu, Komitet wybrał inną drogę, a mianowicie uchwalił na posiedzeniu, w którym brali udział delegaci poszczególnych organizacji treść „protestu”. Protest podpisało cały szereg organizacji (o istnieniu których się często w ogóle nie wiedziało, niektóre liczą 3–5 członków, mimo to występują w imieniu mas) i rozesłano go w wielkich ilościach najrozmaitszym rządom, instytucjom itp., między innymi też Alicji Masaryk⁶, córce prezydenta, jako reprezentantce Czechosłowackiego Czerwonego Krzyża.

Wykonawczy Komitet zbiera wszystkie „protesty” i zamierza wydać drukiem ich zbiór.

Najpoważniejszą ukraińską antypolską demonstracją był dotychczas wspomniany wyżej wiec w Podiebradach w dniu 1 listopada, obchodzonym, jak wiadomo, jako rocznica niepodległości Ukrainy. Brały w nim udział 23 organizacje, studenci i profesorowie ukraińscy. Przebieg był podobno bardzo burzliwy, nastroj podniecony. Wiadomości o wiecu są żywo komentowane w kołach tutejszej emigracji ukraińskiej.

Wrogie nastroje wśród emigracji podtrzymują szczególnie nacjonałiści, członkowie strzeleckich i sportowych kółek oraz eserzy. Kierowniczą rolę odgrywają przy tym niezawodnie nacjonałiści, posiadając dobrze zorganizowane zrzeszenia w Czechosłowacji i innych państwach. Wielkie usługi oddaje Wykonawczemu Komitetowi organizacja studencka „Cesus”⁷, posiadająca kontakt z zagranicznym studentstwem. „Cesus” pracuje podobno nad wydaniem „oświecenia wypadków w Galicji” w językach francuskim, angielskim i niemieckim.

Dla podtrzymania „ducha” i wojowniczego nastroju Komitet rozpoczyna wiadomości o interwencjach posłów angielskiego i francuskiego u polskiego Rządu, donosi o silnym zainteresowaniu się sprawą ukraińską społeczeństwa czeskiego, Ligi Narodów itp.

⁶ Аліція Гарріґ-Масарик (Alice Garrigue Masaryková; 1879–1966) – активна учасниця чеського феміністичного руху, співзасновниця та голова Чеського Червоного Хреста (Český červený kříž) у 1919–1938 рр.; донька першого президента Чехословаччини Томаша Гарріґа-Масарика (Tomáš Garrigue Masaryk).

⁷ Центральний союз українського студентства (ЦЕСУС) – громадська організація українських студентів поза межами СРСР, заснована 1922 р. у Празі; діяла за принципом триступеневої структури студентських організацій (центральний орган, крайові організації, громади). В окремих країнах ЦЕСУС засновував свої представництва. У середині ЦЕСУС тривала ідеологічна боротьба, втім, від початку 1930-х рр. найсильнішою течією в центральному органі була націоналістична.

W rzeczywistości społeczeństwo czeskie mało objawia zainteresowania „sytuacją” w Małopolsce, zaś prasa czeska na ogół – poza krótkimi notatkami tu i ówdzie – nie zajmuje się tą sprawą.

Oceniając moralne walory obecnej akcji tutejszych Ukraińców, odnosi się wrażenie, że nie ma się – przeważnie – do czynienia z jakimś spontanicznym odruchem. Większość Ukraińców – zwłaszcza z początku – przyjmowała dość pasywnie wiadomości z Małopolski. Dopiero pod wpływem agitacji poszczególnych osób czy grup, którym często w pierwszym rzędzie chodzi o osobiste momenty (*vide* raport o eserach No. [nr] 5119/30 z 12 bm.) nastroje te ogarnęły szersze kręgi. Znamiennym jest, że niektóre organizacje bezpośrednio po „protestacyjnych zebraniach” miały urządzać „taneczne wieczorki”. Jak słychać już obecnie powstały tarcia osobiste w łonie „Wykonawczego Komitetu”. Według zdania niektórych poważniejszych Ukraińców „bojowe nastroje” nie potrują długo i wkrótce po 16 bm. cała akcja „wsiąknie w piasek”. Dojdzie do tego niezawodnie, chyba, że organizację i kierownictwo wezmą w swe ręce obce czynniki czy to z Polski, czy też z zagranicy. Z tutejszych ukraińskich ugrupowań poważniejsze korzyści mogą odnieść tylko nacjonałiści (Prowid ukraińskich nacjon[alistycznych] organizacji).

Co się tyczy stanowiska czechosłowackiego⁸ MSZ wobec tego ruchu, należy zaznaczyć, że jest ono jak zawsze dość niewyraźne. Na zewnątrz występuje się zupełnie lojalnie wobec Polski, władze zabroniły protestacyjnych zebrań w Pradze, Brnie i Bratysławie. Po upływie pewnego czasu dopuściły jednak do wiecu w Podiebradach. Jak zwykle tak i obecnie daje się zauważyć ten sam objaw: po początkowym twardym „nie”, jakimiś bocznymi ścieżkami udaje się Ukraińcom uzyskać pewne ustępstwa.

Wobec powyższej sytuacji i tonu panującego w „Ukr[aińskiej] Korespondencji” i rozpowszechnianiu kłamstw, zwróciłem uwagę min. Beneša⁹ i wiceministra Krofta¹⁰ na tę działalność ukraińskiej emigracji w Czechosłowacji, przy czym obydwaj zapewniali mnie, że będą w miarę możliwości przeciwdziałać wszelkim politycznym wystąpieniom emigracji ukraińskiej, skierowanym przeciw Polsce.

O akcji trzeciej grupy, tj. komunistycznej, nie można donieść niczego specjalnie ciekawego. Nosi ona cechy normalnej roboty komunistycznej, z góry dyktowanej. Dzięki organizacji i prasie posiadają komuniści lepszy aparat, oddziałujący jednak z natury rzeczy tylko na pewne koła.

⁸ У документі: *czechosłowackiego*.

⁹ Едвард Бенеш (Edvard Beneš; 1884–1948) – чеський політик, міністр закордонних справ (1918–1935) і президент (1935–1938) Чехословацької Республіки.

¹⁰ Каміль Крофта (Kamil Krofta; 1876–1945) – історик, чеський політик і дипломат, заступник міністра (1927–1935), згодом міністр закордонних справ (1936–1938) Чехословацької Республіки.

W załączeniu przesyłam odpisy informacji ze źródła poufnego, zawierające szczegółowe wiadomości o przebiegu całej akcji.

[...]

Poseł R.P.
^BW. Grzybowski^{B11}

[...]

Referował: Attaché Poselstwa Friedrich

AAN, Delegacja RP przy Lidze Narodów, sygn. 264, s. 169–173. Копія. Машинопис.

¹¹ Вацлав Гжибовський (Wacław Grzybowski; 1887–1959) – польський дипломат, посол Польщі в Чехословаччині (1927–1935) та СРСР (1936–1939); народився в Замахові на Поділлі, навчався в гімназії у Києві та декілька років студіював у Київському університеті; психолог за освітою.

№ 62
[17 листопада 1930]. Тижневий ситуаційний звіт
Тернопільського воєводи № 18
за період від 9 до 15 листопада 1930 року

Wojewoda Tarnopolski

Tarnopol, dnia 17 listopada 1930 [r.]

L:1057/Taj.

Tyg[odniowe] sprawozdanie sytuacyjne nr 18
za czas od 9 do 15 listopada 1930 [r.]

[...]

⁶Чęść ogólna⁶

Nasilenie akcji agitacyjnej na rzecz listy Nr 1¹ weszło w stadium największego napięcia. Z dotychczasowego poglądu na sytuację wyborczą dochodzi się do konkluzji, że rozgrywka o mandaty nastąpi jedynie pomiędzy listą Nr 1 a listą Nr 11². Szanse listy Nr 1 są bezsprzecznie pomyślniejsze niż listy Nr 11-tej. Inne listy nie wchodzą w rachubę.

[...]

Чęść szczegółowa

A) Działalność polskich partii politycznych

⁶1) BBWzRz⁶

[...]

b) wiece
przedwyborcze

[...] Na podkreślenie zasługuje udział na wiecach wszystkich narodowości, a w niektórych miejscowościach udział Rusinów dochodzi nieraz do 50%. Tłumaczy się to chęcią spokojnego współżycia z ludnością polską w miejscowościach, gdzie przeprowadzono akcję pacyfikacyjną, jak i utrudnieniem odbywania wieców ruskich. Niejednokrotnie na wiecach zabierają głos Rusini w duchu prorządowym. Tak zakrojona akcja wiecowa przysporzy liście Nr 1 wystarczającą ilość głosów do prowadzenia tej listy.

[...]

¹ У ході парламентських виборів 1930 р. список № 1 належав до Безпартійного блоку співпраці з урядом.

² У ході парламентських виборів 1930 р. список № 11 представляв український і білоруський виборчий блок.

^{a-6}C. Sprawy wyznaniowe^{-6-a}

[...]

Tarnopol: Ksiądz Klemens Ślusar i jego żona Stefania Ślusarowa z Suszczyna dopuścili się obrazy armii i rozpuszczania fałszywych wieści, tym, że opowiadali ludziom w Suszczynie, iż polscy ułani, będąc na ekspedycji karnej dopuszczali się zgwałcenia ruskich dziewcząt i to nawet w ten sposób, że ojcowie musieli pod przymusem ułanów przyt[rz]ymywać swe córki do aktu gwałcenia.

Ksiądz Ślusar tłumaczył się, że o tych wieściach słyszał we Lwowie.

[...]

⁶8) Varia:⁶

[...] W uzupełnieniu informacji o przebiegu 1 listopada, podanych w ostatnim sprawozdaniu sytuacyjnym nadmieniam, że nabożeństwa żałobne odprawili ks. Malicki, gr[ecko]kat[olicki] proboszcz w Borszczowie oraz ks. Aleksander Runiowski w Łanowcach, pow. Borszczów. W Łanowcach Rusini usypali przed cerkwią mogiłę i nad tą mogiłą odprawiono modły. Po nabożeństwie mogiła została rozkopana, a ziemię wyniesiono z placu cerkiewnego.

⁶Deklaracje lojalności.⁶ W okresie sprawozdawczym deklaracje lojalności złożyły gminy ruskie w powiecie czortkowskim, a to Białobożnica, M[u]chawkai Antonów. W Muchawce deklarację podpisał również miejscowy gr[ecko]kat[olicki] proboszcz ks. Drohomirecki Michał.

W powiecie zaleszczyckim deklaracje lojalności złożyły gminy Szturomińce, Hołowczyńce i Tłuste Wieś.

[...]

AAN, Urząd Wojewódzki w Tarnopolu, sygn. 14, s. 131–133, 137, 141. Копія. Машинопис.

№ 63

[19 листопада 1930]. Нотатка посла Константія Скірмунта
для міністра закордонних справ Августа Залеського
про розмову радника Яна Станіслава Лося
з Вікемом Стідом

SŁ/HK

P.2680

dnia 19 listopada, 1930 r.

⁶Ścisłe tajne⁶

W ślad za pismem No. P. 2585 z dn. 6 bm. donoszę, że w dniu 17 bm. zgłosił się u mnie, przybyły świeżo do Londynu, radca ministerialny Łoś i poinformował mnie o życzeniu Pana Ministra, by z okazji swego pobytu tutaj przeprowadził rozmowę z p. Steedem w sprawie stanowiska, jakie zajął odnośnie do ostatnich wypadków we Wschodniej Małopolsce, o którym donosiłem w wyżej cytowanym piśmie. Zachęciłem p. Łosia, by skomunikował się z p. Steedem. Rozmowa odbyła się w dn. 17 bm. i dała następujące wyniki.

P. Steed otrzymał z końcem października br. obszerny memoriał od znanego agitatora ukraińskiego, przebywającego w Genewie i Paryżu, p. Panejki. Ten ostatni donosił mu, że Polacy zamierzają urządzić we Lwowie w dn. 1 listopada z okazji obchodów na cześć poległych w obronie Lwowa masowy pogrom Ukraińców i prosił p. Steeda, by użył swego wpływu dla zapobieżenia pogromowi. (W świetle tego memoriału można zrozumieć powody wydanego przez metropolitę Szeptyckiego zakazu do duchowieństwa unickiego wstrzymania się od obchodów żałobnych za poległych w r[oku] 1918–[19]19 Ukraińców). P. Steed, jak poinformował radcę Łosia, skomunikował się z jednym z redaktorów „Timesa”, p. Kennedy, i wezwał go, by redakcja „Timesa” dała telefoniczne polecenie swemu korespondentowi w Warszawie, by w tej sprawie złożył szczegółowe sprawozdanie. Telefoniczne polecenie uzasadniał p. Steed tym, że rozmowa ulegnie podsłuchaniu i zostanie oczywiście zaraportowana odpowiednim czynnikom polskim, które w ten sposób będą mogły zapobiec pogromowi, gdyby ten istotnie groził, dokonując w razie potrzeby aresztowań wśród podejrzanych Ukraińców. Poza tym wyraził p. Steed niezadowolenie swe p. Kennedy z tego powodu, że korespondent warszawski „Timesa” p. Barker jeździł po Wschodniej Małopolsce w towarzystwie konsula brytyjskiego w Warszawie, p. Savery’ego. P. Steed motywuje swój krytyczny pogląd w tej dziedzinie tym, że p. Savery góruje nad swym młodym przyjacielem i wiekiem, i doświadczeniem politycznym, tak że, rzecz jasna, sprawozdania tego ostatniego odzwierciedlają poglądy li tylko p. Savery’ego. „Times” traci więc sposobność uzyskiwania własnych informacji, które zestawione z informacjami dostarczonymi przez p. Savery[’ego], mogłyby się przyczynić do lepszej oceny stanu rzeczy we Wschodniej Galicji.

Wobec czynników Foreign Office p. Steed, jak zapewnił radcę Łosia, tej sprawy wcale nie poruszał. Informacja o rzekomym starciu między p. Saverym a metropolitą Szeptyckim p. Steed otrzymał od metropolity Szeptyckiego, jednakowoż drogą pośrednią przez wspólnego znajomego, którym jednakowoż nie jest dr Panejko. Tego ostatniego widział p. Steed w czerwcu br. w Londynie, ostatnio we wrześniu w Genewie. Od tej pory, o ile p. Steed wiadomo, dr Panejko nie był w Londynie. Przysłała mu (p. Steedowi) natomiast dość często memoriały poświęcone smutnemu położeniu ludności ukraińskiej w Polsce. (*Mein armes geknechtes Volk* itd.).

Co się tyczy metropolity Szeptyckiego, nie wydaje się p. Steed żywić dla niego ani sympatii, ani szacunku. Wyraził się o nim mianowicie, że jest to człowiek, który postawił sam siebie w położenie fałszywe, a potem dla braku charakteru i inteligencji, nie potrafił zeń z honorem wyjść. Wybrał zatem linię najmniejszego oporu i odgrywa rolę męczennika, do której to roli tak się przyzwyczaił, że – zdaniem p. Steeda – niezdolny już jest zupełnie do jakiegokolwiek pracy pozytywnej, opartej o realne przesłanki. Byłego arcyksięcia Wilhelma nie widział już p. Steed od dawna.

Na prośbę p. Steeda, radca Łoś skreślił pokrótce na podstawie¹ materiałów otrzymanych z Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, historię ostatnich zajęć na terenie Wschodniej Małopolski, podkreślając nie rewolucyjny, lecz czysto bandycki charakter aktów sabotażowych, dokonywanych przez młodzież ukraińską, niszczącą mienie prywatne, i wykazał konieczność zastosowania surowych represji, choćby w formie tak dla angielskiego umysłu niemiłych dragonad.

Rozmowa zaszła następnie na związek, zachodzący pomiędzy propagandą czynników ukraińskich a rewizjonistyczną propagandą niemiecką. Radca Łoś poinformował p. Steeda o treści udzielonych przez UNDO p. Panejce instrukcji. P. Steed powiedział na to, że instrukcja ta bardzo wiele mu wyjaśnia. Zwróciło bowiem jego uwagę, że jeden z jego kanadyjskich przyjaciół, znany działacz protestancki, pastor Boyd w niedawnej z nim rozmowie podkreślał z naciskiem konieczność rewizji granic polsko-niemieckich, popierając tę konieczność szeregiem dowodów. P. Steed spytał go, skąd doszedł do tak licznych, a tak nieścisłych informacji i otrzymał wyjaśnienie, że dostał je od inteligentów ukraińskich zamieszkałych w Kanadzie, którzy ostatnimi czasy żywo propagują ideę rewizji granic polsko-niemieckich. P. Steed zdaje sobie doskonale sprawę z tego, że antypolska akcja ukraińska jest częścią szeroko zakreślonej i na daleką metę działającej akcji propagandowej niemieckiej, przygotowującej z wolna drogą dyskredytowania Polski teren dla postawienia kiedyś na porządku dziennym sprawy rewizji granic. P. Steed nie zamyśla w jakikolwiek sposób bezpośrednio Ukraińcom, a pośrednio Niemcom w tej działalności pomagać. Powtórzył

¹ У документі: *zasadzie*.

raz jeszcze, że zna zbyt dobrze narodowy charakter i procedury galicyjskich Rusinów, by mógł z nimi sympatyzować.

Reasumując sprawę, dochodzę do wniosku, że, choć są pewne odchylenia w przedstawieniu poczynań p. Steeda przez niego samego i przez naszych informatorów z redakcji „Timesa” (tamci mówią o dwóch listach, podczas gdy p. Steed mówi tylko o skomunikowaniu się) motywy stanowiska zajętego pierwotnie przez p. Steeda były następujące: 1) anglosaska niechęć do zbyt silnych metod postępowania i pewna sympatia dla fizycznie słabszego, 2) chęć wykazania redakcji „Timesa”, między którą a p. Steedem istnieje dawna niechęć, że nie umie należycie wyzyskiwać swoich korespondentów. W rezultacie jednak trudno jest posądzać p. Steeda o chęć pomagania w jakikolwiek sposób do rewizji traktatów, odnośnie do których, nie bez pewnej słuszności zresztą, uważa się za moralnie współodpowiedzialnego współtwórcę. Przypuszczać owszem należy, że zorientowawszy się lepiej w ścisłym związku zachodzącym między akcją ukraińską a akcją rewizjonistyczną niemiecką, będzie się starał uświadomić ten związek czynnikom, z którymi pozostaje w kontakcie.

^a(Konstanty Skirmunt)
Ambasador Rzeczypospolitej^a

PISM, A.12 P23/1/, s. 28–31. Копія. Машинопис.

№ 64
[22 листопада 1930]. Довідка
Міністерства внутрішніх справ про священників,
арештованих у ході пацифікаційної акції

ⁱMinisterstwo
Spraw Wewnętrznychⁱ

^{a-b}Tajne^{-b-a}

ⁱ№ⁱ PN.258/2/30/taj.

ⁱWarszawa

DN.ⁱ 22 listopada 1930 r.

Aresztowania księży obrz[ądu] gr[ecko]kat[olickiego]

^aDo

Ministerstwa Wyznań Religijnych

^bi Oświecenia Publicznego^{-b-a}

W odpowiedzi na pisma l.dz.VI.R.K.56 88/30 z 27 X [19]30 r. i 5 XI [19]30 r. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych komunikuje, iż podczas akcji pacyfikacyjnej w Małopolsce Wschodniej zostali aresztowani następujący księża obrządku greckokatolickiego, względnie słuchacze teologii teoż obrządku:

[1.] ^bWojewództwo lwowskie^b

1) W powiecie bóreckim został przytrzymany dnia 6 X 1930 [r.] ks. gr[ecko]kat[olicki] Melnyk Andrzej, proboszcz gm. Laszek Dol[nych] i Górn[y]ch pod zarzutem działalności antypaństwowej i posiadanie „Surmy”. Nazwanego odstawiono do Sądu Grodz[kiego] w Chodorowie, gdzie sędzia karny dnia następnego zwolnił go z aresztu śledczego i tenże odpowiada obecnie z wolnej stopy. Dalsze dochodzenia prowadzi prokuratura Sądu Okręg[owego] w Brzeżanach.

2) W pow. Gródek Jag[ielloński] aresztowany został w związku z akcją pacyfikacyjną i odstawiony do aresztu Sądu Grodz[kiego] w Gródku Jag[iellońskim] ks. Iwan Fedyński, gr[ecko]kat[olicki] proboszcz w Lubieniu Wielkim, u którego w czasie rewizji przeprowadzonej przez szwadron 14 p.u[ł]. znaleziono 2 granaty i „Surmę”. Wymieniony pozostawał w areszcie śledczym od 29 IX 1930 do 4 XI 1930 [r.], z którym to dniem na polecenie Prokuratora we Lwowie został zwolniony, a równocześnie tego samego dnia ks. Fedyński został ponownie aresztowany w Gródku Jag[iellońskim] pod zarzutem przynależności do UWO i dnia 5 XI odstawiony do dyspozycji Prokurat[ora] Okr[ęgowego] we Lwowie.

3) Na terenie pow. lwowskiego aresztowani zostali 2 księża gr[ecko]kat[olicki], a mianowicie: ks. gr[ecko]kat[olicki] Izydor Sochocki, proboszcz z paraf[i]i w Gajach – dnia 7 X 1930 [r.] w Gajach pow. lwowskiego pod zarzutem popierania działalności UWO, u którego w czasie rewizji znaleziono na strychu granat austr[iacki] zdatny do użytku. Ks. Sochocki został odstawiony do dyspozycji władz prokuratorskich przy S[ądzie] O[kręgowym] we Lwowie i obecnie przeciwko niemu toczy się śledztwo.

Dnia 9 X[I] 1930 [r.] został zwolniony z więzienia ks. gr[ecker]kat[olicki] Iwan Michajłow, proboszcz paraf[ii] w Dobrzanach pow. lwowskiego, aresztowany 23 X 1930 [r.] w Dobrzanach pod zarzutem popierania działalności UWO, u którego w czasie rewizji znaleziono ulotki treści antypaństwowej. Ks. Michajłow został przekazany do dyspozycji władz prokuratorskich przy Sądzie Okr[ęgowym] we Lwowie i obecnie przeciwko niemu toczy się śledztwo. Dnia 23 X 1930 [r.] został zwolniony z więzienia.

4) W pow. przemyskim aresztowani zostali: ks. Michał Huk, proboszcz gr[ecker]kat[olicki], zamieszkały w Iskanu, pow. Przemyśl, i Humaniak Paweł, słuchacz teol[ogii] gr[ecker]kat[olickiego] Sem[inarium] Duchownego w Przemyślu i tamże zamieszkały. Wymienieni zostali aresztowani dnia 14 X 1930 [r.] pod zarzutem przynależności do UWO oraz za podburzanie ludności w gm. Iskań do nienawiści przeciw Państwu Polskiemu, za który to czyn odstawieni zostali do dyspozycji Prok[uratury] w Przemyślu. Wymienieni pozostają nadal w więzieniu sądowym.

⁶⁻²) Województwo tarnopolskie⁶

Na terenie województwa tarnopolskiego w okresie akcji pacyfikacyjnej aresztowani zostali niżej wymienieni księża gr[ecker]kat[olicy].

1) Kowcz Emilian, proboszcz, aresztowany w Przemyślanach dnia 27.09.1930 [r.] za założenie nielegalnego stow[arzyszenia] „Płast”, dowody – zeznania świadków. Odstawiony do Prok[uratury] przy S[ądzie] Okr[ęgowym] w Brzeżanach, gdzie z aresztów śledczych został zwolniony 8.11.1930 [r.] i obecnie odpowiada z wolnej stopy.

2) Płakieda Grzegorz, proboszcz, aresztowany w Starym Skałacie 3 X 1930 [r.] za posiadanie broszur antypaństwowych, które znaleziono w czasie rewizji. Odstawiony do Prokuratury w Tarnopolu i przez sędziego śledczego z aresztów zwolniony. Dalsze dochodzenia są w toku.

3) Kunicki Leontyn, prałat kancelarii Kapituły Metropolitalnej we Lwowie, aresztowany w Tarnopolu dnia 24 IX 1930 [r.] za naruszenie spokoju publ[icznego] w czasie piastowania mandatu poselskiego. Odstawiony do Prokuratury w Czortkowie i osadzony w więzieniu śledczym. Dochodzenia sądowe w toku.

4) Osadca Michał, proboszcz, aresztowany w Hodaczkowie Małym, pow. Tarnopol, dnia 23 IX br. za należenie do UWO. W czasie rewizji znaleziono „Surmę”. Odstawiony do Prokuratury w Tarnopolu. Następnie z aresztów śledczych został zwolniony i oddany pod dozór policyjny. Dochodzenia sądowe w toku.

5) Iwachów Piotr, proboszcz, z Zarudzia aresztowany 18 IX br. w Zarudziu, pow. Tarnopol za zaburzenie spokoju publ[icznego]. Dowody – zeznania świadków, odstawiony do Prokuratury w Tarnopolu i z aresztów śledczych zwolniony. Dochodzenia sądowe w toku.

6) Urowycz Jarosław, proboszcz, aresztowany w Snowiczu, pow. Złoczów 21 X br. za przechow[yw]anie materiałów wybuchowych. Odstawiony do Sądu Okręgowego w Złoczowie, gdzie zostaje dotąd w aresztach śledczych.

7) Babiak Józef, proboszcz, aresztowany w Podkamieniu, pow. Brody 11 X br. za pochwalanie akcji sabotażowej. Dowody – zeznania świadków. Odstawiony do Prok[uratury] Sądu Okr[ęgowego] w Złoczowie i z aresztów śledczych zwolniony. Dochodzenia sądowe w toku.

8) Kleparczuk Stefan, proboszcz w Czernicy, pow. Brody został aresztowany dnia 16 X br. za podburzanie przeciw narodowości polskiej. Dowody – zeznania świadków. Odstawiony do Prokuratury przy Sądzie Okr[ęgowym] w Złoczowie i z aresztów śledczych zwolniony. Dochodzenia sądowe w toku.

9) Pellich Włodzimierz, proboszcz, aresztowany dnia 3 X br. w Radziechowie za zaburzenie spokoju publ[icznego] w czasie piastowania mandatu poselskiego. Dowody – zeznania świadków. Odstawiony do Sądu Okręgowego w Złoczowie, gdzie dotychczas pozostaje w aresztach śledczych.

10) Izdryk Andrzej, katecheta, aresztowany w Olesku, pow. Złoczów 20 X br. za rozpowszechnianie broszur o treści antypaństwowej. Dowody – zeznania świadków oraz znalezione u tegoż w czasie rewizji ulotki UWÓ. Odstawiony do Prokuratury w Złoczowie, gdzie z aresztów śledczych został zwolniony dnia 25 X 1930 [r.]. Dalsze dochodzenia sądowe w toku.

№3. Województwo stanisławowskie⁶

1) Baśladyński Stefan, ukończony teolog, aresztowany 14 IX br. w Czerczu, pow. Rohatyn za publiczne zachwalanie działalności UWÓ. Dowody – zeznania świadków. Odstawiony do Prokuratury Sądu Okr[ęgowego] w Brzeżanach.

2) Horodecki Pantalemon, proboszcz w Lachowcach, pow. Bohorodczany, aresztowany 3 X br. w Lachowcach za posiadanie broszur [i] odezw komunistycznych. Oddany Prokuraturze Sądu Okr[ęgowego] w Stanisławowie.

3) Hrymaluk Michał, wikary w Tyszkowcach, pow. Horodenka, aresztowany 4 X br. w Tyszkowcach za należenie do UWÓ. W czasie rewizji znaleziono 7 odcińków z bloczku na B[o]jowy F[undusz]; odstawiony do dyspozycji sędziego śledczego przy Sądzie Okr[ęgowym] w Kołomyi. Z więzienia śledczego został zwolniony, jednak odpowiada z wolnej stopy za zbrodnię z § 58 k.u.

4) Nimyj Wasyl, proboszcz w Skomorochach Starych, pow. Rohatyn, aresztowany 5 X br. w Skomorochach [Starych] za należenie do UWÓ i współudział w akcji sabotażowej. W wyniku rewizji znaleziono u niego 2 karabiny wojskowe, naboje karabinowe, ½ l [półlitrową] flaszkę z benzyną, a w komorze nabojujowej 1 [jednego z] karabin[ów] plan zagród osadników polskich. Odstawiony do Prokuratury Sądu Okręgowego w Brzeżanach. Dnia 10 X br. został zwolniony, lecz odpowiadać będzie z wolnej stopy.

5) Pisecki Iwan, proboszcz w Korniowie, pow. Horodenka, aresztowany 6 X br. w Korniowie za należenie do UWÓ. W czasie rewizji znaleziono bloczki

na Bojowy Fundusz. Odstawiony do Prokuratury S[ądu] O[kręgowego] w Kołomyi. Został zwolniony.

6) Rybicki Orest, proboszcz w Piotrowie, pow. Horodenka, aresztowany dnia 6 X 1930 [r.] w Piotrowie za kontakt z członkami UWO i posiadanie zakazanej broni. Dowody winy – wyniki obserwacji policyjnej i rewizji, w czasie której znaleziono krótką broń palną. Odstawiony do Prokuratury S[ądu] O[kręgowego] w Kołomyi. Został zwolniony.

7) Korsan Iwan, proboszcz w Staruni, pow. Bohorodzany, aresztowany 15 X br. w Staruni za należenie do UWO. W czasie rewizji znaleziono 2 egz. „Surmy” Odstawiony do dyspozycji Prokuratury przy Sądzie Okręgowym w Stanisławowie.

W żadnym wypadku nie stwierdzono aktu pobicia odnośnych księży, ani też ci w tym kierunku się nie uskarżali.

-[odręczny podpis]-
(H. Suchenek-Sucheki)
^aNaczelnik Wydziału^a

[...]

AAN, *Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego*, sygn. 928, s. 589–592.
Копія. Машинопис.

№ 65
[22 листопада 1930]. Тижневий ситуаційний звіт
Тернопільського воєводи № 47
за період від 15 до 22 листопада 1930 року

Tarnopol, dnia 22 listopada 1930 [r.]

Wojewoda Tarnopolski
L:1022/Taj.

a-б-Tajne!^{б-а}

^бТыgodniowe sprawozdanie sytuacyjne nr 47^б
za czas od 15 do 22 listopada 1930 [r.]

[...]

^бIV. Stan bezpieczeństwa^б

[...]

Dnia 11 bm. niewyśledzeni sprawcy obrzucili błotem płaskorzeźbę przedstawiającą Marszałka Piłsudskiego na pomniku w Dorofijówce¹, pow. Skałat.

W związku z tym wypadkiem mieszkańcy Dorofijówki złożyli na ręce Starosty w Skałacie oświadczenie, które w dosłownym odpisie poniżej zapodają:

„Mieszkańcy wsi Dorofijówki narodowości ruskiej samorzutnie zebrawszy się na ogólnym zebraniu, omówiwszy haniebnny czyn jednostki, która znievažyla w haniebnny sposób pomnik Najczcigodniejszego Marszałka Józefa Piłsudskiego, jako tego, który wywalczył nam wolność osobistą i naszego mienia wynosimy jednogłośnie następującą rezolucję:

Z ogromnym oburzeniem powszechnie potępiamy niepoczytalnego szaleńca czyn profanacji pomnika Budowniczego naszej wspólnej doli Marszałka Piłsudskiego. Jemu składamy należny hołd za Jego syzyfową pracę nad podniesieniem naszego dobrobytu i ojcowską opiekę nad nami.

Oświadczamy, że od roku 1918 byliśmy i jesteśmy wiernymi i lojalnymi obywatelami Najjaśniejszej Rzeczypospolitej Polskiej, w dowód czego świadczy utrzymywanie w przeciągu 6 tygodni samorzutnego bojowego frontu przeciwko armii ukraińskiej – wspólnej pracy i dobrowolnych datków na budowę pomnika. Nie słuchaliśmy i nie będziemy słuchać żadnych podszeptów ludzi mieniących siebie Ukraińcami, a pracujących jako najemnicy Berlina i Sowietów, to dobrze odczuwamy grozę położenia, w którym moglibyśmy się znaleźć w chwili, gdyby nas opuściła Rzeczpospolita Polska”.

Oświadczenie to podpisało 84 najpoważniejszych w gminie gospodarzy.

[...]

AAN, Urząd Wojewódzki w Tarnopolu, sygn. 12, k. 347, 350. Копія. Машинопис.

¹ У документі назва місцевості згадується, як *Derefijówce* або *Dorefijówki*.

№ 66
[22 листопада 1930]. Тижневий ситуаційний звіт
Тернопільського воєводи
про політичну та громадську діяльність і життя
національних меншин № 19
за період від 16 до 22 листопада 1930 року

Tarnopol, dnia 22 listopada 1930 [r.]

Wojewoda Tarnopolski

a-б-Tajne!^{б-а}

L:1070/Taj.

^бSprawozdanie sytuacyjne nr 19^б
z ruchu polityczno-społecznego oraz narodowościowego
za czas od 16 do 22 listopada 1930 [r.]

[...]

^бMniejszość narodowa^б

Najgłówniejszym wydarzeniem okresu sprawozdawczego były wybory do Sejmu, które przyniosły klęskę mniejszościom narodowy^{r-m-i}, względnie ugrupowaniom reprezentującym nacjonalizm narodowy. I tak s[y]ljoniści mimo ożywionej akcji wyborczej nie potrafili zdobyć mandatu tak w okręgu tarnopolskim, jak też złoczowskim, a trzeba przy tym zaznaczyć, że s[y]ljoniści wobec współpracy ortodoksów i BBWR, stawiali kwestię zdobycia mandatu za punkt ambicji, albowiem chodziło im o wykazanie, że żydostwo tutejsze reprezentują s[y]ljoniści, a nie kto inny.

Obóz zaś ukraiński uważał siebie za wyłącznego reprezentanta politycznego miejscowych Rusinów. Pozycja wyborcza obozu ukraińskiego była o tyle korzystna, że do wyborów połączyły się dwie najsilniejsze tut[ejsze] partie jak UNDO i USRP, mając w ten sposób bezwzględną przewagę. Aczkolwiek kampania wyborcza ze strony bloku ukraińskiego była tylko konspiracyjna, to jednak przywódcy bloku byli pewni, że wobec nastawienia chłopów ruskiego za nutę nacjonalizmu ukraińskiego, wszyscy wyborcy ruscy ławą pójdą głosować na listę Nr 11¹ i że rozwinięcie szerszej kampanii wyborczej może być zbędne. Tymczasem znaczny odsetek chłopów ruskich oddał głosy na listę Nr 1, wskutek czego blok ukraiński spotkała dotkliwa klęska. Biorąc za podstawę układ sił politycznych, blok ukraiński mógł liczyć na zdobycie 5–6 mandatów w okręgu tarnopolskim oraz na 4–5 mandatów w okręgu złoczowskim. Wynik

¹ Виборчий список українського та білоруського виборчого блоку.

zatem wyborów, który dostarczył blokowi ukraińskiemu po 3 mandaty w obu okręgach, należy uznać za poważne załamanie się partii ukraińskich oraz za objaw uspokojenia się społeczeństwa ruskiego.

Wynik też wyborów wywarł w szeregach przywódców partyjnych tak z obozu s[y]jonistycznego, jako też ze strony bloku ukraińskiego przygnębiające wrażenie. By nie dopuścić do depresji ogólnej, przywódcy rozpuszczają pogłoski, że ze względu na psychozę popacyfikacyjną wynik wyborów z ich punktu widzenia jest całkiem zadowalający.

W obecnym okresie sprawozdawczym mniejszości zachowały się na ogół biernie, podsycając jedynie wyborców za pośrednictwem mężów zaufania do oddania głosów na ich listy przy wyborach do Senatu.

[...]

AAN, Urząd Wojewódzki w Tarnopolu, sygn. 14, s. 145, 154. Копія. Машинопис.

№ 67

[24 листопада 1930]. Довідка посла Великої Британії
у Варшаві Вільяма Ерскіна
для міністра закордонних справ Артура Гендерсона
про подорож Френка Савері
до Галичини та звіт про неї

[...]

November 24, 1930.

^aConfidential^a

^aSection^a 2

^{r-r}[N 8099/4572/55]^{-r-r}

No. 1.

^aSir W. Erskine to Mr. A. Henderson^a. – (^aReceived November^a 24)

(No. 535. Confidential)

Sir,

^aWarsaw, November^a 19, 1930

^aWith^a reference to my despatch No. 335 of the 2nd July I have the honour to transmit herewith Mr. Savery's report on his recent journey in Eastern Galicia.

2. Mr. Savery had originally intended that this journey should follow closely on his tour in the north-eastern districts of Poland. As things have turned out it is fortunate that he was forced by circumstances to postpone his visit until the autumn as any report written by him in the spring would have been rendered out of date by the unfortunate events which occurred in Eastern Galicia during the summer. As it is his visit happened to take place just after the restoration of normal conditions and, therefore, at a very favourable moment for enquiring into the origin and extent of the recent troubles and the methods employed to suppress them and for forming an opinion as to the proper policy to be followed by the Polish Government in order to prevent their recurrence. On all these points Mr. Savery gives his considered judgment, and to their discussion he has naturally devoted the greater part of his very full and impartial report. At the same time he has not lost sight of the original object of his journey, and in section I has recorded his impressions in regard to the satisfactory economic and material progress achieved in the two years which have elapsed since his last visit.

3. Mr. Savery's main conclusions are that the campaign of arson was started by the militant Ukrainian leaders, with encouragement and assistance both from Berlin and Moscow, using as their agents teachers and pupils of some of the secondary schools, that the spread of the troubles and the subsequent participation to a small extent of the peasants was due to the inefficiency and demoralisation of the police, who failed to deal promptly with the first incidents – a state of things to be attributed in its turn to a certain weakness and apathy on the part of the local administration, and that the troubles were by no means widespread, being restricted to certain well defined districts.

4. As regards the methods adopted for their repression, while admitting that they were rough and in some cases brutal, he shows that the reports which have been circulated abroad are greatly exaggerated. It is, in fact, clear that there has been nothing in the shape of a general attack on Ukrainian nationality and Ukrainian culture such as would justify intervention by the League of Nations under the Minorities Treaty. I entirely concur in his view that the situation demanded vigorous handling. I do not, however, altogether share the opinion to which he inclines that the particular methods adopted were possibly those best adapted to the circumstances. It is, I think, the experience of most countries which have at any time had recourse to such methods – not, I fear, excluding our own – that in the long run they do not pay, except perhaps in the case of savage or semi-savage people, and this the Ukrainians of Eastern Galicia certainly are not, however primitive they may be in certain respects. The means employed by the authorities may have been the most effective in achieving their immediate object, but I fear that they may leave behind an aftermath of bitterness which is scarcely calculated to encourage an attitude of loyalty to the Polish Government on the part of the Ukrainians or to promote harmony between them and the Polish section of the population. This result seems the more likely inasmuch as for several generations past the Ukrainians were accustomed to the efficient and comparatively mild Austrian administration. Moreover, even if it be admitted that the beatings, which it is only fair to say were clearly not indiscriminate, were likely to cause less bad blood than long terms of detention in prison, I feel that any advantage gained thereby is far outweighed by the damage caused by such proceedings to Poland's reputation abroad.

5. As regards the policy to be followed in the future, I am in entire agreement with Mr. Savery's views. For the reason which he gives I think it will be a long time before the grant of full autonomy will be feasible, though this should be regarded as the ultimate goal. In the meantime the right line for the Polish Government to take is, while dealing firmly with any active disloyalty on the part of the Ukrainian intelligentsia, to concede a gradually increasing measure of local self-government, to give all reasonable satisfaction to the national aspirations in such matters as education and to do everything possible to improve the economic situation of both sections of the population. If this policy is pursued with patience and consistency I think there is some hope that, in spite of the set-back caused by recent events. Poles and Ukrainians will learn to live in comparative harmony, and that the Ukrainians will devote their energy to economic development rather than to political agitation.

6. The men who now direct Polish policy are, I believe, fully aware of the strength of Ukrainian national sentiment and of the inevitability of the loss of Eastern Galicia to Poland should an independent Ukrainian State eventually emerge beyond the present Polish frontier. They might in these circumstances be tempted to question the utility of devoting money and energy to the development

of a province which, at some future time, may sever its connexion with this country. I think, however, that they are sufficiently far-sighted to resist such a temptation and to realise the folly of merely pursuing a negative and supine policy in Eastern Galicia. In the first place no one can foresee the future of Russia. As likely as not an independent Ukraine may never materialise. In any case it may not do so for many years to come. In the meantime Eastern Galicia must remain a part of Poland – it would be too small to exist as an independent State even with the inclusion of the Bukowina – and a disaffected Ukrainian population would be a constant source of weakness and anxiety to the Polish State. Moreover, if the worst happened and the province joined a Ukrainian State, the relations between Poland and the new State would be far more cordial and the lot of its Polish inhabitants far more tolerable if a satisfactory understanding had meanwhile been established between the Ukrainians in Galicia and the Polish Government. Now that the elections are over and Marshal Pilsudski has been returned, with a large majority, I sincerely trust that the Government will give their serious attention to the problem of Eastern Galicia and produce a reasonable programme somewhat on the lines suggested by Mr. Savery.

I have, &c.

^aWilliam Erskine^a

[Додаток]

Enclosure in No. 1

^aReport on a Journey in Eastern Galicia by Consul Savery^a

Just under two years have elapsed since I paid my last visit to Eastern Galicia; the following report, which is based on a fortnight's travel in that part of Poland, should be read in connection with the report which I furnished on that occasion.

I.

In the matter of reconstruction and development the three voivodeships of Eastern Galicia were in the autumn of 1928 still lagging behind most other parts of Poland. I saw signs of improvement in Lemberg itself but in general progress had been very slow. In the last two years, however, there has been a marked improvement and the process of reconstruction has been both widened and accelerated. Although I did not, I think, come across any roads as good as the best in the Eastern Marches, the general level was respectable and some, at any rate, of the roads maintained by the local self-government bodies, for instance, in the voivodeship of Tarnopol, were quite good.

I came across one or two small towns which were still in a bad state with their streets deep in mud but most of those I passed through had changed very greatly for the better. If the stately castles round which so many of them have

grown up still show the devastations of the Great War, all ordinary buildings with the exception of a few whose ownership is uncertain, have been repaired and not a few new ones have been constructed – largely at the expense of or with the assistance of grants from the Government. Tarnopol and Stanislawów made a better impression than they did when I last saw them two years ago. In the case of Lemberg the change is very striking. It is now a clean, almost a smart-looking town with decently-paved streets and very well-stocked shops; moreover a good many houses, including some large blocks of residential flats, are being built on the outskirts of the city.

This improvement is all the remarkable in that it has mostly taken place since the general economic crisis began to make itself felt early in 1929. I am willing to give the Ukrainians a good deal of credit for the economic development of Eastern Galicia, but I think that the central Government has done more than the Poles themselves in that part of the country are disposed to admit for the encouragement of building, &c.

The number of signs in Ukrainian to be seen in the streets has greatly increased in the last two years. This is true not only of the smaller towns but also of the provincial capitals, Stanislawów, Tarnopol and even Lemberg. Outside the towns public notice recording, for instance, the boundaries of parishes or districts are sometimes put up in the two languages side by side. I did not notice any case in which in a town the name of the street was given in Cyrillian as well as in Latin characters. I am doubtful whether the lack of bilingual notice is a real hardship to the local Ukrainians most of whom are, I think, either entirely illiterate or more or less acquainted with both alphabets.

My journey was undertaken too late in the year to form an opinion of the state of cultivation, but all I saw went to confirm what I heard, namely that there is now very little uncultivated land. In some parts of Eastern Galicia, notably in the voivodeship of Tarnopol, the great severity of the winters, the frequent occurrence of late frosts and the violent winds greatly reduce the yield of naturally very fertile land. None the less the crops have been, on the whole, very satisfactory all over Eastern Galicia for several years past, and the peasants, even if their own purchasing power is crippled for the time being by the low world prices of agricultural products, have at any rate plenty of potatoes and cereals to eat, not to mention dairy products. I was sorry not to be able to visit the hilly regions of the Stanislawów voivodeship on the frontiers of Czechoslovakia and Roumania, where the Polish Government has done a good deal, with, apparently, satisfactory results, to encourage the breeding of cattle and mountain ponies. In my report two years ago I called attention to the wise action of the Government in strengthening the community of economic interests between the extreme southeast of Galicia and the rest of the country by encouraging the cultivation there of fruits, such as grapes and apricots, which find a ready sale on the rest of Poland. On the present occasion I was struck by the opening up

of the valley of the Pruth to the south of Stanisławów for tourist traffic. There was a railway there before the war, but when I went up to Worochta, which is almost on the frontier, in 1921 there were hardly any inns or boarding houses all the way up the valley. Now there are several small summer resorts besides Worochta, which is also open in the winter, and the steady stream of tourists from all parts of Poland has greatly increased the prosperity of the peasants.

For the first time since, I think, 1923 I paid a visit to the Boryslaw oil field. I am no expert in the oil industry, but I was in the company of men who live by it and have done so all their lives, and they were unanimous in declaring that the modest prosperity which the industry had enjoyed for two or three years past was entirely due to the wise policy of the present Minister of Commerce and Industry in encouraging the formation of a cartel and discouraging any great increase of the output. There could no longer, they admitted, be any return to the boom of 1910 and 1911, when the field was still almost untapped, but there was no reason why the industry should not continue indefinitely on a small scale but in a healthy state provided the present policy were maintained. I was a good deal struck by some of the young engineers employed in Boryslaw, who seemed to me very favourable specimens of the energetic new generation which I have seen growing up in Poland since the war. I was sorry that I had no time to visit the other field farther to the east at Bitków, not far from Stanisławów¹, where oil is produced of a better quality than that at Boryslaw. An interesting feature of the Galician oil-fields is the increasing use which is being made of the natural gas issuing from some of the wells to light towns even at a considerable distance.

The timber industry is important in some parts of Eastern Galicia, especially in the hilly regions to the south of Stanisławów. So far as export is concerned, it is at present suffering under Soviet dumping, but fortunately the local demand for reconstruction purposes is fairly large.

I dealt at length in my last report with the question of agrarian reform in Eastern Galicia: the information I received on the present occasion went to confirm the opinion I expressed two years ago, viz., that the reform is not being made use of by the Polish authorities to introduce extraneous elements or to prejudice the Ukrainian population. In this very important question the attitude of these authorities contrasts very favourably with that of Mgr. Szeptycki, who is doing his best to prevent any of the land, hitherto the property of the Greek-Catholic Church which has to be sold under the terms of the Concordat, from passing into non-Ukrainian hands; that is to say, he is trying to put even indigenous Polish peasants at a disadvantage as against Ukrainians. Private parcelation has not always been carried out on very rational lines in Eastern Galicia; that is to say, instead of deciding once for all to sell a certain part of their es-

¹ Так у документі.

tates landlords have in many cases sold bit by bit as they had need of money. As a matter of fact, this essentially uneconomic practice has favoured local peasants as against settlers from other parts of the country. Suppose a landowner is suddenly obliged to raise a few thousands of zloty; he knows that such and such well-to-do peasants in the neighbourhood would like to increase their holdings and he finds the money he requires by selling to them small strips of his estate. I imagine that the local representatives of the Ministry of Agrarian Reform are now doing their best to put a stop to all parcellation which is for any reason uneconomic, but a good deal of land had already changed hands before they got to work.

So far as I can ascertain, regrouping, which plays such an important part in the work of agrarian reform in all parts of former Russian Poland, is perhaps rather less necessary in Eastern Galicia where peasant holdings are not generally divided up into quite so many separate scraps of land. Further, in order to be effective, regrouping must be combined with parcellation; unfortunately, in Eastern Galicia the amount of land which remains for distribution under the terms of the Agrarian Reform Law is not large, whereas the population is, for an agricultural country, very dense. None the less I was pleased to see that since 1928 an – apparently increasing – amount of regrouping has been carried out by the Polish authorities – at any rate in part in villages with a predominantly Ukrainian majority. In the early days of the agrarian reform in Poland – in fact, up till about 1927 – it was not easy to convince the peasants, whatever their race, that regrouping was likely to prove advantageous to them. In Eastern Galicia this obstructive conservatism, inherent in all peasants, is complicated by a not unnatural distrust of the Polish administration.

In earlier reports I have more than once called attention to the rapid development of the co-operative movement among the Ukrainians, not only in Eastern Galicia, but also in Volhynia. That movement continues to grow. Up to 1928 the Ukrainian “Centro-Bank”² received large credits from the Polish Government through the State Agricultural Bank³; on its refusing to submit to the control of the latter Bank the credits were, however, withdrawn. The manager of the State Agricultural Bank in Lemberg told me that the Ukrainian “Centrosojuz”⁴

² Центральний кооперативний банк (скорочено «Центробанк») був головною фінансовою інституцією українських кооперативів; діяв у Львові від 1924 р., тобто з моменту його реорганізації.

³ Державний рільничий банк (заснований 1919) був однією з найбільших фінансових установ у Другій Речі Посполитій; кредитував малі та середні сільські господарства.

⁴ Союз кооперативних об'єднань (скорочено «Центросоюз») – торговельний центр українських кооперативів у Галичині; займався постачанням і продажем продуктів харчування, галантерейних виробів, машин та інструментів, будівельних матеріалів, міндобри, палива, насіння; заснований 1870 р. у Перемишлі; у 1924 р. обслуговував п'ять крайових, 25 районних та регіональних центрів і 1491 кооператив першого рівня.

and "Maslosojuz" no longer availed themselves of credits from his bank – the former because it had come to a direct arrangement with the State nitrate factory at Chorzów in Polish Silesia, from which it purchased artificial fertilizers, and the latter because it was doing a large export business, which did away with the necessity of obtaining credits in Poland. For the last year and a half the "Maslosojuz" has, none the less, been transacting ordinary banking business on a large scale through the State Agricultural Bank. The manager of the latter went on to say that he was giving credits to the extent of 300,000 and 250,000 zloté a year to two "Old Ruthene"⁵ co-operative unions, besides which Ukrainian co-operatives benefited largely by the credits which were granted through the branches of the "Kasa Stefczyka" and through communal credit institutions ("Kasy Komunalne"⁶). I have of late heard a good many complaints from Polish officials that the administration of the purely Ukrainian co-operatives is not above reproach, and that several bad cases of speculation have occurred; I cannot say for certain whether these complaints are well founded or not.

There can be no doubt whatever that the Ukrainian element in Eastern Galicia has become much stronger economically in the last few years. The change which greatly struck me in the autumn of 1928 is still proceeding with undiminished impetus in spite of the general economic crisis from which Poland as a whole is suffering. The Greek-Catholic bishops, who, under the terms of the Concordat, are, like their Latin brothers, having to sell a good deal of the arable land which has hitherto gone to maintain themselves and the parish priests, are investing much of the proceeds in house property in towns such as Stryj and Stanisławów – a policy which does not always commend itself to the lower clergy, but which certainly tends greatly to strengthen the Ukrainian element in the towns where the Poles and the Jews had hitherto been predominant. All foreign observers in Eastern Galicia with whom I have spoken share my view that the Ukrainians have advanced economically far more in the twelve years of Polish rule than they ever did in the Austrian days – a fact which must certainly be borne in mind when Ukrainian publicists and politicians wax eloquent, as they are only too disposed to do, over the woes of their unhappy race.

⁵ «Старорусини» – консервативне угруповання всередині української спільноти у Східній Галичині, витоки якого сягають середини XIX ст.

⁶ Комунальні (Муніципальні) ощадні каси – фінансово-ощадний заклад, організатором якого, згідно з юридичними положеннями 1927 р., мали бути муніципальні, гмінні (районні) та воєводські товариства; перші такі каси на теренах Польщі почали з'являтися в першій половині XIX ст.

II.

But if everything was going reasonably well for the Ukrainians, if they were as prosperous as anybody could hope to be in the present hard times and if they were steadily consolidating and strengthening their position in Eastern Galicia, what brought about the recent outbreak of arson and sabotage? I cannot answer that very obvious question without saying a few words about the administration in the former Austrian provinces of Poland, but it must be understood from the outset that I do not regard that administration as having been oppressive in its treatment of the Ukrainian population: its faults have been those of omission rather than of commission.

Before the war the administration in Galicia was, I think, fairly popular with most elements of the population. It was run on the usual Austrian lines, that is to say, innovations of all sorts were discouraged, but on the other hand it was impressed on officials that they must all costs avoid friction with the local population. It was in that tradition that the Polish officials in Galicia were trained and it must be admitted that the system worked quite well so long as the country was under the rule of a Government more or less alien to, even if friendly disposed towards, all the three races inhabiting that particular province of the dual Monarchy. But with the re-establishment of Polish independence, the situation was radically changed. There was no longer any distant Government in Vienna to serve as a lightning conductor for all complaints and good-natured ^Alaissez aller^A at once became a very inadequate principal on which to run the administration. New and constructive ideas and an entirely new type of official were called for. The old Austrian cadres could not furnish either and, if the new Polish administration which has been improvised in the last twelve years in the former Russian provinces is in many ways very good indeed, the merit lies in the main with the men, drawn from all parts of the country, who joined Pilsudski's legions in 1914 and have since 1918, brought into the administration a vital energy and a freshness of view worthy of high praise. But, whereas it was relatively easy to plant out these new officials in the former Russian provinces, it would have been very difficult in 1919 and 1920 to justify their introduction in large numbers into the administration in Galicia where there was already a considerable supply of men with at any rate some experience of such work. During the chaotic years before 1926 only too many of the voivodes all over the country were inefficient – certainly those whose acquaintance I made during my fairly frequent visits to Eastern Galicia between 1921 and 1924 were, almost without exception, futile. With Marshal Pilsudski's ^Acoup d'État^A, the situation changed. That very remarkable man, Count Dunin-Borkowski⁷, was appointed voivode

⁷ Пйотр Дунін-Борковський (Piotr Dunin-Borkowski, 1890–1949) – польський консерватор, публіцист, львівський (1927–1928), згодом познанський (1928–1929) воєвода; пов'язаний із часописами «Бунт молодих» («Bunt Młodych») і «Політика» («Polityka»); засновник Клубу державницької консервативної праці (Klub Zachowawczej Pracy Państwowej, 1934).

of Lemberg: two good men, M. Korsak⁸ and M. Kwasniewski⁹, were sent to Stanisławów and Tarnopol. In fact, as Ukrainians have repeatedly admitted in talking to me, most of the higher officials in Eastern Galicia have, since 1926, been conscientious men without any bias against the non-Polish elements in the population. Unfortunately, the changes have not gone deep enough. Whereas, in the Eastern marches, the starosts are, as a whole, very satisfactory, I am afraid that that the same cannot yet be said of Eastern Galicia, although, even in this respect, a great deal has been done in the last two years. It is easy to understand why Marshal Pilsudski in the first years after his return to power, devoted more of his attention to the marches than to Galicia. In the first place, he did not as yet dispose of a very large staff of well-trained assistants, and, in the second place, he knew that in Eastern Galicia, where the National Democrats have always been strong, the Polish element would be far more obstructive than in the marches, where he himself enjoys great personal popularity. If only the officials in Eastern Galicia had shown more firmness in their political allegiance, he might have been obliged to dismiss a good many of them, but, unfortunately, with an absence of principle which is extraordinarily typical of Habsburg Austria, most of them flocked to the Marshal's camp. But they had to adapt themselves to a changed and – for them – decidedly uncomfortable situation: on the one hand, they knew that the men who had come to the front in Warsaw stood for a liberal policy towards minorities, and, on the other, they had to reckon with the Polish National Democrats on the spot. The result was that in most cases they decided to do nothing. As early as November 1927, one of the most respectable Ukrainians in Galicia told a Polish friend of mine that the police in the Stanisławów voivodeship were in a very difficult position: if they arrested persons of Ukrainian race for small offences, poaching, theft, or the like, and if the case was taken up, as often happened, by an Ukrainian lawyer, they could not count on any backing from the local officials and their authority was in consequence being seriously impaired. This cowardly shirking of responsibility has had very bad results. The police in Eastern Galicia – not, of course in other parts of the country, – has been demoralised and proved quite incapable of coping with the terrorist action when it began – at first, on a small scale – towards the end of June of this year.

A very important question is why it should have started at precisely that moment. Now it cannot be denied that the relations between the Polish Government and the alien Slav population – both White Russian [Belo-

⁸ Владислав Корсак (Władysław Korsak, 1890–1949) – польський самостійницький і соціалістичний діяч, станіславівський (1926–1927), згодом келецький (1927–1930) воєвода, потім заступник міністра внутрішніх справ (1930–1939).

⁹ Миколай Квасневський (Mikołaj Kwaśniewski, 1871–1941) – соціалістичний діяч, солдат I Бригади Легіонів, був тернопільським (1927–1928), краківським (1929–1935) і познанським (1935) воєводою, сенатор і віце-маршалок сенату (1935–1938).

russian] and Ukrainian – from Vilna down to and including Volhynia – have greatly improved in the last two or three years. On the other hand, it is a “secret de polichinelle” that there are three Powers – Germany, Soviet Russia and Czechoslovakia – who have, at various times and for various reasons, encouraged those elements in Eastern Galicia which are hostile to the Polish State. Polish officials circles – in Warsaw certainly, and, I think, also in Galicia – acquit the Czechoslovak Government of having had any hand in fomenting the recent troubles. That the Soviet consul¹⁰ in Lemberg is hand-in-glove with the – to all intents and purposes – Communist “Selrob-Jednosc” is notorious, and would not, I think, be denied by the consul himself. Polish friends who do not speak lightly have told me within the last few weeks that they have definite proof that funds are furnished from Berlin, by the German General Staff, to M. Konowalec¹¹ at Geneva, who is the supreme head of the “UOW,” or Ukrainian Military Organisation. It is not for me to offer an opinion as to the source from which the militant Ukrainians in Eastern Galicia receive both money and arms, but I am convinced that it is to be sought outside Poland; I do not believe that the Ukrainian peasants are themselves at present disposed to provide funds for any such purpose. In any case, there cannot be the least doubt that Poland has enemies abroad who are better pleased the worse conditions are in this country. Those enemies must certainly have noticed the improvement in conditions in Eastern Poland to which I have alluded above, nor can they have failed to be informed of the action taken in the early days of June last by M. Józewski¹², now voivode of Volhynia, and at that time Minister of the Interior, in calling on Archbishop Szeptycki in his palace at Lemberg. For reasons which will be explained in due course, I do not myself believe that negotiations between the Polish Government and Mgr. Szeptycki will lead to any useful results, but I have no doubt that M. Józewski acted in perfect good faith. Nor do I suggest for a moment that the campaign of terrorism was the Metropolitan’s reply to the Polish overtures. It does, however, seem to me

¹⁰ Радянське консульство у Львові почало працювати в 1927 р. Воно підтримувало місцевий комуністичний рух, зокрема фінансувало комуністичну пресу. Першим консулом був Семен Кириченко, відтак у 1928 р. призначений Юрій (Георгій) Лапчинський, відкликаний у 1930 р. на тлі протестів у Львові проти сфабрикованого процесу СВУ. У 1930–1933 рр. консулом був Георгій Радченко. Напередодні Другої світової війни радянське консульство було одним із шістнадцяти закордонних представництв у Львові.

¹¹ Євген Коновалець (1891–1938) – український політичний і військовий діяч, командир Січових Стрільців; 1920 р. очолив Українську військову організацію (УВО), з 1929 – керував Організацією українських націоналістів (ОУН), убитий унаслідок замаху радянських спецслужб.

¹² Генрик Юзевський (Henryk Józewski, 1892–1981) – польський самостійницький діяч, політик, маляр; належав до кола найдовірених осіб Юзефа Пілсудського; віце-міністр в уряді Симона Петлюри (1920), голова кабінету Ради Міністрів (1927), двічі міністр внутрішніх справ (1929–1930), волинський (1928–1938), згодом лодзький (1938–1939) воєвода; на посаді волинського воєводи втілював програму т.зв. державної асиміляції українського населення.

extremely probable that that conversation, which only preceded the beginning of the terrorist campaign by a very few weeks, may have convinced Poland's foreign enemies that prompt action must be taken to prevent any improvement in Polish-Ukrainian relations.

If that is the case, events in Eastern Galicia played into the hands of Poland's enemies. In the spring of this year it became necessary to appoint a new head of the "UOW" in Galicia, M. Konowalec remaining, of course, the supreme head of the whole organisation, but residing at Geneva. The choice fell on a certain Holowinski. He was a man of great energy, with a genius for organising conspiracy, but most Ukrainians have now come to deplore his appointment. For my part, I am doubtful whether the appointment was popular even at the time, for Holowinski's character was generally known. I am myself convinced that the bulk of the Ukrainian peasants in Eastern Galicia would prefer to be the citizens of an Ukrainian rather than of a Polish State, and that, if a really independent Ukraine with a *bourgeois* Constitution were to come into existence beyond the Zbrucz, it would be very difficult for the Polish Government to resist the natural tendency towards union. At the same time, I believe that those peasants wish for the time being to concentrate their efforts on strengthening their economic position: They may wish to keep the "UOW" alive, but they do not, I consider, wish to increase its activity on terrorist lines. The position of the "UNDO" – at any rate, as it has more than once been defined by M. Dmytro Lewicki, – is different. According to M. Lewicki, the party of which he is the president is fundamentally and in all circumstances disloyal to Poland; it will, of course, accept any concessions which the Polish Government may grant, but it will, on principle, never show gratitude for them, and it will work consistently to keep hostility to everything Polish alive in the Ukrainian masses. As a matter of fact, the "UNDO" is an union of decidedly disparate groups; M. Lewicki, who is not by any means its most reputable member, was only elected president as a compromise after several candidates had been rejected by one group or another. There are among the leaders of the right wing of the "UNDO" several respectable men who, though in principle good Ukrainian nationalists, would, in practice, be prepared to behave with – at any rate conditional – loyalty towards the Polish Government if they were not, unfortunately, extremely afraid of the boys and young men who carry out the orders, or at any rate believe themselves to be fulfilling the intentions, of the "UOW". These lads – they are usually pupils in the upper forms of Ukrainian secondary schools, and are often the sons of peasants – receive their orders in most cases through the masters in the same schools. So long as they remain in the schoolboy or student stage, they are undoubtedly quite irreconcilable to Polish rule. Such of them as, later on, manage to get a fairly well paid position probably modify their methods if not their political aspirations, and drift into the position of passive disloyalty towards Poland, which seems to me to be characteristic of the Galician Ukrainians in general.

III.

Much has been written in the foreign press about the terrorist campaign in Eastern Galicia and its repression, but comparatively few figures have been given. According to the Polish authorities twenty-nine acts of sabotage took place between 1st August, 1929, and 31st July, 1930, of which a very considerable proportion must, I think, have occurred in July of this year. During last August there were fifty-five acts of sabotage; in four cases telegraph or telephone wires were cut, and in the others property belonging to private persons of Polish race was set on fire. In September there were ninety cases, eighty-one of which had to do with damage to the private property of Poles. There is no doubt that many of these acts were committed by boys in the upper classes of the Ukrainian secondary schools at Tarnopol, Rohatyn and Lemberg. There is good reason to think that the boys were advised to commit such acts at some little distance from their homes. The acts of sabotage were most numerous in the districts within easy reach of those towns, though not necessarily in their immediate neighbourhood. It is very important to remember that large areas with a strong Ukrainian population were hardly at all affected by the terrorist campaign. For instance, in the voivodeship of Stanislawów, where the proportion of Ukrainians is highest, there were very few acts of sabotage except in the district of Rohatyn.

There are believed to have been one or two cases in which Poles retaliated and set fires to Ukrainian property; further, peasants or landowners may have occasionally themselves set fire to their stacks, &c., in order to get the insurance money. These two categories do not, however, account for more than a very small percentage of the total. According to confidential information given by the Ministry of the Interior, 40 per cent. of the terrorist acts enumerated in the preceding paragraph were inspired by agents of the "UOW," and the remainder by Bolshevik agents, who, however, not infrequently acted under a nationalist cloak. There is not, I think, any doubt that, in its early stages, the campaign of terrorism was very unpopular with the Ukrainian peasants who, it is generally admitted, do not like to see property, especially in the forms, familiar to them, of corn, hay and the like, wantonly destroyed. If the police had succeeded in arresting at once the authors of the first acts of sabotage, I do not think that the campaign would ever have developed as it did. Unfortunately, the police – for reasons given above – proved extremely inefficient. Struck by this weakness of the Polish authorities in dealing with the trouble, and thinking that the moment had perhaps come for the creation of an independent Ukraine, some peasants – not a very large number in all probability – did, later on, come to take an active part in the campaign. As is well known the acts of terrorism mostly took the form of arson, but they also included the attack on a Polish mail van, in the course of which one Polish official lost his life and the driver of the van was severely wounded¹³. The acts of arson were usually directed

¹³ Йдеться про напад боївки УВО на поштовий віз 30 липня 1930 р. біля Бібрки.

against the property of large landowners, but Polish smallholders also suffered in some places, notably at Kozowa¹⁴, in the district of Brzezany (voivodeship of Tarnopol). In that small town, which I visited, fire had been set one day, when all the population was at church, to a cottage and farmyard belonging to a Polish peasant; a strong wind was blowing, and the fire, before it could be stopped, had run through sixty-two cottages, of which fifty-seven belonged to Poles, three to Ukrainians and two to Jews. The cottages were all thatched, with the result that not only the stacks of hay, &c., but also the roofs of the houses and most of the contents were burnt. I made enquiries on the spot, and learnt, firstly, that the Polish peasants were *not* colonists who had come into the district in recent years, and, secondly, that the military were not called in by the local authorities there until after the outrage had been committed.

A respectable Ukrainian of my acquaintance in Warsaw spoke to me very bitterly of what he described as the dereliction of duty on the part of the leaders of the "UNDO"; when the campaign of terrorism began, many of them were abroad or at watering-places in Poland. Why, he asked, did none of them hasten back to Galicia and do their duty, that is to say, exert all their influence to check a movement which was bound to do more harm than good to the Ukrainian cause? I am afraid there is no getting away from the fact that the Ukrainian political parties are as rotten as the Polish, and, just as I feel that parliamentary government in Poland will only be possible when new parties, corresponding to the changed stratification of the population, have emerged, so I feel that there is no existing Ukrainian political party with which it would be worth while for the Polish Government to treat. The "Undo" undoubtedly has some very respectable members – among whom I do not include, M. Dmytro Lewicki, its president – but the history of the past few months has shown that by enlarging their platform to include sundry more radical parties they have lost control of the organisation. I spent a good deal of time while I was in Eastern Galicia studying the geographical distribution of the Ukrainian parties, but I came to the conclusion that those parties are not yet very stable; that is to say, if a party has a good many followers in any one district, it is likely to be due to the personal merits of its local agents rather than to any real community of interests. At the present time, Mgr. Chomyszyn, the Greek-Catholic Bishop of Stanislawów, is laying the foundations of a new party, which is to be definitely "Catholic," and is to have as its maximal programme autonomy for Eastern Galicia and not independence.

IV.

About the middle of September the Polish Government at last decided to take energetic action. It was well for the Ukrainians that they did so, as, otherwise, the Poles in Eastern Galicia would undoubtedly have taken the law into their

¹⁴ Підпал, учинений 21 вересня 1930 р.

own hands. The “pacificatory action,” as it is usually called in the Polish press, did not cover [...] ¹⁵ the entire area in which acts of sabotage had occurred. As I have already pointed out, the terrorist campaign itself did not extend all over the parts of Eastern Galicia inhabited by Ukrainians. I must emphasise once more the local nature of both action and counter-action. In this respect, it seems to me that very misleading reports have found their way into the foreign press. The Ukrainians are very fond of indulging in lyrical and pathetic generalisations which they do not, I daresay, even expect the hearer or reader to take “au pied de la lettre”. I can quote from my own experience a very striking example of this mythopoeic faculty. A day or two ago, since my return from Galicia, I received the visit of a Ukrainian friend whom I had, as a matter of fact, seen in Lemberg. In the course of our conversation he used, speaking of Eastern Galicia, the phrase: “The whole country is in ruins.” I protested, saying that I had travelled some 800 or 900 kilom[eters] by motorcar through Eastern Galicia, following an itinerary of my own choice, and had seen no noticeable traces of destruction, except for the Polish cottages which had been burnt down at Kozowa (see above): I had passed through small towns and villages innumerable, and in practically all of them I had seen Ukrainian co-operatives which were certainly open and did not, externally, show any signs of having been damaged: while willing to admit that the pacificatory action must have caused damage to property in some places, I thought that sweeping generalisations on the subject could not be justified. My friend immediately replied: “Only three administrative districts (‘powiaty’) were entirely, and two or three more partially, affected by the Polish repression.” The three voivodeships of Eastern Galicia comprise, to the best of my knowledge, fifty-four such administrative districts, but my friend did not seem to see that there was any real discrepancy between his first and his second statements. Experiences, such as the one I have just described, are a useful corrective to the sweeping statements which have appeared in the press – for instance, to the assertion that on the present occasion the Poles have set out deliberately to destroy the Ukrainian cultural achievement of the past years, their co-operatives and the like. If the Polish authorities had had any such intention, they would certainly have planned their action on a larger scale and would have kept it up for a far longer period: nor would so many Ukrainian co-operatives be working to-day, as is, in fact, the case

If in the instance of the Ukrainian mythopoeic faculty which I have just quoted, there was no deliberate intention to deceive, the same cannot be said of the following story, which has appeared in the Polish press above the signature of a respectable journalist. In one of the small towns in the voivodeship of Tarnopol there are some buildings ruined by bombardment during the Great

¹⁵ Помилка у верстці тексту. Фрагмент зіставлено з іншими копіями документа. Див.: NA, FO 317/14832; AAN, MSZ, sygn. 5095, s. 22–56.

War which have not yet been restored. Not long ago a young man, with a camera in his hand, was seen wandering about in them. A few days later he was arrested on a charge of belonging to the "Uow": among his effects were found the photographs of the ruins, and on the back of the prints were inscribed in his own handwriting, the words "Polish outrages on the territory of Western Ukraine: building of the 'Proswita' (Ukrainian cultural society) at... blown up by the Poles".

The pacificatory action was carried out partly by troops and partly by the police. To western minds there is always something objectionable in the use of the military to put down civil disorder: in the present instance, however, I believe that the Polish Government was well advised to make use of the army. The 14th Uhlan Regiment, which has been most spoken of in this connection and may, very possibly, have been the only one employed, is recruited in Galicia and, though I have no certain information on the point, I think it most probable that a good many of the soldiers who took part in the "punitive expeditions" were of Ukrainian race. That the soldiers at times dealt roughly and even brutally with the local population – especially, if the latter showed itself recalcitrant or provocative and failed to provide the oats, &c., asked for – I have not the least doubt, but it must not be forgotten that Galician peasants, whether Poles or Ukrainians are a fairly primitive race. I feel more disposed to doubt the advisability of having such punitive raids carried out by policemen specially got together from other parts of the country – not so much because the raids were often carried out with a very heavy hand, as because it is, I think, demoralising to the police to make use of them for extraordinary work, in carrying out which they cannot observe the same rules of conduct as are binding on them in their regular functions. On the present occasion both police and soldiers are accused, firstly, of having treated many persons very roughly, and, secondly, of having spoiled or destroyed a great deal of property. As regards the first charge it would certainly seem to us in the United Kingdom, who are accustomed to a very prompt justice, better to arrest a man and let him be tried rather than to rough-handle and not to arrest him. But in the special conditions with which the Polish authorities have had to deal in Eastern Galicia it is, I think, possible that they chose the wiser course. In the eastern marches, I feel almost sure that less bad blood would have been created if the Polish authorities had dealt with the "Hromada" movement on such lines, instead of arresting a very large number of peasants and keeping them in prison for months awaiting trial. At the same time, the stories which are current as to the happenings at, for instance, Gaje, a village in the neighbourhood of Lemberg, are not only to lurid, but also so circumstantial, that the Polish Government ought, I think, to have prompt and thorough investigation made into some of them: further, the investigation ought, in the selected cases, to cover the activities of the soldiery as well as the police. The result may very possibly be to show that the accusations made against the Polish authorities are, even in these instances, based on gross exaggeration and misrepresentation. But, in any case, I think that the fact of such

an investigation having been carried out by the Polish Government would go some way to reassure the Ukrainian population.

Whatever may be thought of the morality, or even of the expediency, of punitive measures such as those which have been employed by the Polish Government, there is one misunderstanding which must certainly be set right. Neither the perquisitions in the villages nor the punishments meted out to Ukrainians were promiscuous. On the contrary, the information I have received from various persons – not by any means all of them Polish officials – all goes to show that, when they entered a village, the police and the officers in command of the troops knew very well in which cottages suspect persons were living and where they would be likely to find arms and ammunition or copies of the “Surma,” the illegal organ of the “UOW.”

It so happens that I succeeded in obtaining absolutely reliable information about a police raid in the district of Buczacz. There had been no acts of terrorism in the village in question, but a certain – not very large – minority of the Ukrainian inhabitants was notoriously ill-disposed towards the Polish authorities. One night a detachment of police appeared in the village; the constables immediately made their way to eight of the most suspect cottages and made a perquisition, in the course of which they struck certain men with their hands (not with sticks) and did some damage to the thatched roofs. They then carried off a few persons – not more than eight, I gathered – in a motor lorry, but shortly afterwards released them, with the result that they were back again in the village within a few hours. I asked whether the damage to the thatched roofs was serious, and received the reply that in no case could it have taken more than two hours to repair. In another village – in the district of Brzezany – the headman told me that the troops, which had been there had only made perquisitions in cottages, the inhabitants of which were deservedly suspect.

As regards the damage to property, I am extremely doubtful whether it has been very great. Some of it was an inevitable accompaniment of the perquisitions. The police or soldiers were looking for arms and ammunition, and among the places in which such things were most likely to be concealed were bins of flour and sacks of corn. A good deal of corn and flour was, no doubt, poured out on to the ground, and some of it may have been deliberately destroyed or spoiled by the police, but I believe that a careful investigation of these cases would show that in most of them such action was taken deliberately as a punitive measure against persons who were regarded as being ill-disposed towards the Polish State – perhaps as having been actively engaged in the terrorist campaign. Incidentally, the Ukrainians like to make it seem as though the troops had not paid for the corn, &c., which they requisitioned. General Popowicz¹⁶,

¹⁶ Болеслав Попович (Bolesław Popowicz, 1878–1937) – генерал бригади Польського війська; військову кар'єру розпочав у австрійській армії, від листопада 1918 р. – у Польському війську, в 1928–1935 рр. – командир округи VI Корпусу (Львів).

to whom I mentioned this accusation, told me that all the requisitioned stores were to be paid for at rates fixed by the local civil authorities; there had been three or four cases of alleged pilfering by soldiers who had been promptly arrested and were at that time awaiting trial.

A good deal has been written about the action of the Polish authorities towards Ukrainian societies, such as the "Plast" (boy scouts), the "Luh" and the "Sokil." Of these, the first-named had hitherto merely been tolerated by the Polish authorities; it had never been registered as a society and the International Boy Scouts' Union had refused to accept it on account of its refusal to include in its oath a promise of loyalty to the Polish State. The "Sokil" is an athletic society, and the "Luh" a union of volunteer fire brigades. In this connection it is worth noting that, of the 747 branches of the "Luh," not more than 100 were equipped with pumps and appliances for putting out fires. Up to now the Polish Government has not disbanded either the "Luh" or the "Sokil," but has merely closed a number of their branch offices. That all these three societies have had a political side to their activities is, of course, notorious.

To sum up, I am convinced, firstly, that by the middle of September – earlier, in fact – the situation in Eastern Galicia had become such as to call for very severe measures of repression; secondly, that measures of repression have not taken place outside the districts in which acts of terrorism had occurred on a considerable scale; thirdly, that in most cases in which punitive raids have taken place only those persons were affected against whom the Polish authorities had grave grounds of suspicion; fourthly, that there has been no deliberate attempt to destroy the property, material and cultural, of the Ukrainian race as a whole; fifthly, that the material damage done to Ukrainian property is not very great and will very soon be made good by the local Ukrainians themselves, even if they do not receive any help from the Polish Government.

V.

Many accusations have been made by the Poles against the Greek-Catholic clergy, some of which are certainly without foundation. None the less, there are a good many undesirable men among the Uniat clergy in Galicia – even, I am sorry to say, in the immediate entourage of Archbishop Szeptycki. The Metropolitan himself admitted to me that Greek-Catholic priests, though not in his diocese, had behaved very reprehensibly in holding solemn funeral services in commemoration of persons who had met their death during the perpetration of terrorist outrages. On the other hand, I myself met the other day an Uniat parish priest who confused me greatly for a while by his use of the pronoun "we" until I realised that by it he meant the Poles. In earlier reports I have ventured to express my admiration for the Bishop of Stanisławów. On the present occasion I made the acquaintance of Mgr. Latyszewski¹⁷, his suffragan bishop, who is clearly a man of mark, and is looked upon with respect

¹⁷ Іван Латишевський (1879–1947) – ієрарх Греко-Католицької церкви, єпископ-помічник у Станіславівській єпархії; в міжвоєнний період очолював рух «Католицька акція».

by the Polish authorities. I also met for the first time Mgr. Kocylowski, the Bishop of Przemyśl, who did not make a bad impression on me. As a matter of fact, both Mgr. Chomyszyn and Mgr. Kocylowski have – irrespective of any political activity on their part – contributed very materially to raise the level of the branch of the Catholic Church to which they belong by the introduction of celibacy among the secular clergy. Mgr. Szeptycki, on the contrary, has refused to carry out this reform, although it has the approvals of the Vatican, on the plea – it is said – that if he were to do so, half his diocese would go over to Orthodoxy; in which connection it may be pointed out that there have been no secessions to Orthodoxy in the diocese of Stanisławów and comparatively few in that of Przemyśl. Further, when the other two Uniat bishops proposed to introduce the Gregorian calendar for fixing church holidays Mgr. Szeptycki vetoed the reform. That I regard as a definitely culpable action on his part, as, even apart from all practical considerations, such as the waste of time entailed by duplication of holidays, the continued existence of the two calendars side by side, even if only for church holidays, tends to keep the two races apart and to accentuate the difference between them.

Mgr. Szeptycki has come to be regarded abroad as the embodiment of the Ukrainian movement, at any rate in Eastern Galicia. For my part, however, I believe that in the earlier stages of his career that movement was in his eyes merely a means to the great end which he had in view, namely, the reunion of the Russian Church with Rome. He is not, I think, a very intelligent man, but he saw clearly enough that there was no hope of effecting that reunion on the lines hitherto pursued by the so-called Moscovophiles, who held that the Ruthenian race was only a very slightly differentiated branch of the Russian race without a culture or even a language of its own. His policy was, I feel sure, to begin by developing the Ruthenian, or rather the Ukrainian, race in Galicia. Hence his lavish expenditure on Ukrainian national institutions of all kinds, hospitals, schools, museums and the like. When once he stood at the head of a flourishing and – with due regard to the supremacy of Rome – National Church, the members of which did not regard them themselves as poor relations of the Russians, he would, he thought, cut a better figure against the Russian Orthodox Church, which in those days – I am speaking now of the years from 1900 to the outbreak of the Great War – had all the might and wealth of the Tsarist Government behind it. At that time it did not look in the least as if Poland would ever regain her independence, and Mgr. Szeptycki with his strong ecclesiastical bias, may well have persuaded himself that the encouragement he was giving to the Ukrainian movement in Galicia was of no political importance. Mgr. Szeptycki has not been the sole begetter of the Ukrainian movement any more than has the unfortunate Count Badeni¹⁸, but he has, for, I am convinced, purely ecclesiastical reasons,

¹⁸ Казімеж Фелікс Бадені (Kazimierz Feliks Badeni, 1846–1909) – правник, політик, консерватор, намісник Галичини (1888–1895) та австрійський прем'єр-міністр (1895–1897); брав участь у досягненні польсько-української угоди в Галичині в 1890-х рр.

helped that movement more than any other single person. Hence it is not surprising that he enjoys a good deal of prestige among the Galician Ukrainians – prestige, I think, rather than popularity. The Ukrainians are willing to treat him with considerable respect so long as he pipes their tune, but he himself feels that that respect would disappear at once if he were not to be consistently more intransigent towards the Polish Government than they are themselves.

During my recent visit to Lemberg I had over an hour's conversation with Mgr. Szeptycki. It was not a pleasant interview. The Archbishop showed himself excitable, not to say irascible and was extremely annoyed because I declined to accept his word for things which he admitted he had not seen with his own eyes. As a matter of fact, I felt during the whole conversation, as I had on previous occasions, that he really knows very little at first hand of what happens in his diocese. He is now too decrepit to travel up and down his diocese, and he spends nearly all his time in his palace at Lemberg, where he is entirely dependent on what his entourage chooses to tell him. A respectable Ukrainian admitted to me the other day that that entourage was not satisfactory, and he added that it was almost impossible for laymen, such as himself, to penetrate to the archbishop.

Argument with Mgr. Szeptycki is rendered difficult by the fact that he changes his standpoint very frequently: at one moment he is the champion of the oppressed Ukrainian race, but, if it is suggested to him that he should, as such, take some step which does not appeal to him, he shifts his position and declares that he is only a humble bishop. When I suggested to him that, as arson and other forms of terrorism had undoubtedly been practiced by Ukrainians in Galicia during the past few months, he, as head of the Greek-Catholic Church there, might suitably issue a pastoral letter condemning such acts in general, he replied that the terrorists did not go to Church and did not belong to his flock. The burden of his conversation was that it was useless to talk to any Polish official whatever and that he had no suggestions to make for the future. When, however, I returned to Warsaw a fortnight later, I learnt that Mgr. Szeptycki's representative in the capital had within those very last days told a Polish journalist that the Archbishop was perfectly prepared to put his own influence and that of his clergy at the disposal of the Polish Government for dealing with the Ukrainian question, provided the Poles would help him to obtain from Rome either a cardinal's hat or a patriarchate.

VI.

Up to now, in this report, I have tried to give as objective a picture as possible of what I believe, on the strength of what I have seen, to be the real state of things in Eastern Galicia. I should now like to make a few general observations. In my opinion, the recent troubles will eventually be found to have had two good results. In the first place, they have convinced the Ukrainians of all classes that the Polish Government is one to be reckoned with and is by

no means so futile as the weakness of some branches of the administration in the last few years had lead them to believe. Secondly – and this is almost more important – the Poles in Eastern Galicia find themselves obliged to reconsider their position. The National Democrat party has always been strong in that part of Poland, not only among the landowners, but also among the middle classes in the towns. For years past, and especially since 1926, all too many of the local Poles – though there have, of course, been numerous exceptions – have clamoured for a more repressive policy towards the Ukrainians. They now find that the policy has been carried out by a Government which they have hitherto accused of weakness. Those of them who are politicians pure and simple tend to criticize that policy because it is the work of Marshal Pilsudski's Government but the better elements among these nationalist Poles – and those elements are numerous especially in the landowner class – are beginning to draw a more valuable lesson from the events of the last few months. The view that the Polish element in Eastern Galicia has always been sitting on a volcano which never bursts and that it will continue to do so for ever and ever is more and more giving place to a conviction that the time has come seriously to consider the problem of the joint existence, side by side, of the Poles and the Ukrainians in a country in which both races must be regarded as autochthonous. Two years ago I was favourably impressed by the sensible attitude towards this question of the leaders of the Catholic students' movement: on the present occasion I found a decided change for the better in this respect in wider circles

I am well aware that the Ukrainians themselves are inclined to complain that I saw too many Poles and too few Ukrainians while I was in Galicia. As a matter of fact, my action in this respect was deliberate. My visit to Eastern Galicia had been planned before the terrorist campaign began in June last and was only put off because I could not fit it in with my other engagements. I considered that it was my duty to investigate the general situation as it had developed since my last visit in the late autumn of 1928 and not to concentrate my attention on the events of the past months. I have had a good deal to do with the Galician Ukrainians in the last ten years and I have learnt to distrust the lyrical pathos with which they delight to invest the most commonplace events when it is a question of laying them before a foreign observer. I have already alluded to this national characteristic, but it may be worth while to quote another instance. Some six or seven years ago I called in Lemberg on M. Olesnicki, one of the really respectable members of the "UNDO", whom I had already met several times. I asked him how things went in his part of the country. "As bad as they possibly can" he promptly replied. I then put to him definite questions as regards the five points which were at that time most at issue between the Poles and the Ukrainians; under cross-examination he admitted without difficulty that, in all those respects, the situation had of late improved very considerably for his fellow countrymen. On the present occasion I felt that this tendency to lyrical vagueness would be

even stronger than usual and I was convinced that I should get a far truer picture of the real situation and even of the real feelings of the Ukrainians through Polish friends, such as Count Dunin-Borkowski and Count Los, who are and always have been on friendly terms with many of the Ukrainian leaders.

It is my firm belief that there are among the Ukrainians in Eastern Galicia a good many men of mark – ecclesiastics, such as Mgr. Chomyszyn and his suffragan bishop, politicians such as M. Haluszczynski and M. Oleśnicki – who are even now anxious to reach a *modus vivendi* with the Polish Government, not to mention the mass of the peasants who, even if they remain in their heart of hearts good Ukrainian nationalists, do not consider that the time has come for the emergence of an independent Ukrainian State. That there are plenty of Poles in high places who are most anxious to pursue a liberal policy towards the Ukrainians as towards other alien elements in the country is and has been ever since May, 1926, manifest to all foreigners in touch with Polish official circles. At the same time I do not consider that the present is a suitable moment to make any very sensational concessions to the Ukrainians in Galicia. For instance, I do not think that it would serve any useful purpose just now to raise the question of an Ukrainian university. In order to remedy a situation which has to a great extent arisen in consequence of the weakness of the administration in that part of the country, the Polish Government has found itself obliged to take very severe measures. Any reversion to the old policy of *laissez aller*, even the adoption of a policy which should use the same means to attain different ends would be fatal to the peace of Eastern Galicia.

In the matter of the recent troubles, the Polish Government has decided to take up the line that the mass of the population, that is to say, the peasants, have had very little share in them. As a generalisation that is, I think, true and I should like once more to emphasize the fact that large areas, notably in the thoroughly Ukrainian voivodeship of Stanislawów, have been almost entirely exempt from terrorist acts. At the same time the Polish authorities are certainly under a misapprehension if they think that the mass of the peasantry in Eastern Galicia is not interested in the idea of an independent Ukrainian State and can still be shepherded into the Old Ruthenian fold. I have reason to think that the higher officials in the Ministry of the Interior are not under such a misapprehension, which presumably means that the information they receive from their subordinates in Eastern Galicia is sound on that point. At the same time, I consider that some Polish officials on the spot do talk too much about the Old Ruthenian movement; personally, I am convinced that no such “movement” exists, and that both the fractions into which the former Old Ruthenian party has split since its decimation by the Austrians during the Great War are of very little practical importance.

Personally, I hope that in a few months’ time the Polish government will come out with a programme for Eastern Galicia. If it is not to stultify itself, that pro-

gramme must begin with a statement that, as the peasant mass has not been disloyal, everything possible will be done to meet its requirements: that assistance will be given to Ukrainian co-operatives, provided that they submit to the same control as is asked for in the case of Polish cooperatives which receive credits from public funds: that nothing will be done to interfere with the system of primary schools which come into being as the result of the so-called "Language Laws" in the summer of 1924.

Two years ago I was of opinion that the system of bilingual primary schools was working badly in Eastern Galicia. The present was not a good occasion to study educational questions in which, for the time being, no one seems to take much interest. In the light, however, of what I saw in Volhynia in the spring of this year, I am inclined to look with more favour on that type of school; it seems to me that a resolute official – such as the school curator in that voivodeship – can prevent the abuses, for instance, the undue favouring of the Polish as against the Ukrainian language, which certainly occurred in the early years after 1924. Further, I do not see how the Polish State could possibly find the money to run two sets of primary school side by side, in Eastern Galicia. The Ukrainian complaint, which has been colported through the foreign press, that the number of primary schools in Eastern Galicia has enormously diminished under Polish rule, falls to the ground when it is remembered that, whereas the Austrians favoured the system of having a large number of small one-class schools, the Poles are to reduce the number in order to create three or five-class schools, which they believe to be better from the educational point of view.

I also believe that local self-government ought to be an important plank in the programme of the Polish Government. When he was Minister of the Interior, M. Jozewski tried to get through the Diet a law which would have enabled him. To proceed to the election of district councils ("Rady Powiatowe") in Galicia – at present the very old fashioned Austrian law still holds good there – but his efforts broke down on the obstruction of the Opposition parties. That is a reform which must be carried through as soon as possible; another is the substitution of collective communes, such as exist in the former Russian provinces of Poland, for one-village communes which still survive in Galicia, and which entail a great deal of unnecessary expense for the ratepayers on account of the multiplication of petty employees, &c., I have reason to believe that the Polish officials in Eastern Galicia – especially those who have been brought there during the last two years – attach great importance to this question. They wish to enlarge the scope of the local self-government bodies so as to bring them into closer contact with the economic life of the population – a policy which is being pursued with good results in the Eastern Marches. My own belief is that Poles and Ukrainians would be able to sit side by side on parish and district councils without much friction, and that such collaboration would have a healthy influence on both races. I also think that it would be well to create advisory

councils attached to such of the three voivodes – the members to be nominated by the Government: this would enable the latter to bring forward Ukrainians who show a desire to collaborate. I am, however, convinced that there cannot for the time being be any talk of introducing local autonomy: to do so would only be to increase the possibilities – or rather the certainties – of friction between the two races and would probably lead to grave injustices being done to the Polish element.

Finally, I consider that the Polish Government ought to undertake that all the persons who have been arrested during the “pacificatory action” shall be brought to trial as speedily as possible – say, within three months. Personally I think that it would be a very good thing if the trials could take place somewhere else than in Eastern Galicia – perhaps at Cracow.

But if the Polish Government are not only morally but from considerations of policy called on to behave with generosity towards the peasant mass, I do not see how they can well do otherwise than continue for the time being to behave with severity towards the so-called ^aintelligentsia^a. It must be remembered that of the judicature in Eastern Galicia 35 per cent. is Ukrainian, and I am afraid that not a few of the Ukrainian judges cannot be relied on when they have to deal with an accused person of their own race. I heard the other day of a case in which an Ukrainian peasant was brought up before a judge and a public prosecutor, both of his own race; the judge, although unable to acquit him, merely inflicted on him a nominal fine instead of the term of imprisonment which he had richly deserved. Severity must be exercised against officials of Ukrainian race who have not done their duty, against professional politicians and journalists who have been notoriously disloyal, against the all too numerous priests against whom the same charge can justly be made, and, above all, against the teaching staff in the secondary schools who have undoubtedly acted as the intermediaries between the headquarters of the “UOW” and the schoolboys who committed the acts of terrorism. If those secondary schools are to be allowed to exist and to receive either monetary grants from, or even the recognition of, the Polish State, the teaching staff in them must be sternly dealt with. Many of the teachers will, I have no doubt, have to be summarily dismissed without any compensation.

NA, FO 317/14827. Друк.

№ 68

[25 листопада 1930]. Інструкція Львівського воєводи
Станіслава Наконечнікова-Клюковського
про засоби притягнення до відповідальності
осіб та громад на випадок відновлення саботажної акції

Urząd Wojewódzki Lwowski Wydział Bezpieczeństwa

L. BB. 2594/30

We Lwowie, dnia 25 listopada 1930 [r.]

W sprawie wznowienia akcji
sabotażowej przeciw osobom
angażującym się czynnie w cza-
sie akcji wyborczej do Sejmu
i Senatu po stronie BBWR

^{б-й}Okólnik^{-й-б}

wg rozdzielnika

^б(do rąk własnych)^б

W ostatnich kilku dniach zanotowano kilka aktów sabotażu w formie podpalenia majątku osób, które w czasie ostatniej akcji wyborczej angażowały się czynnie po stronie listy BBWR.

Ponieważ spodziewać się należy, że zbrodniczą tę akcję zechcą żywiwoły wywrotowo kontynuować, przy czym nie jest wykluczona możliwość łączenia akcji sabotażowej z aktami terroru indywidualnego w stosunku do osób, które pracowały na rzecz listy prorządowej i w ogóle znane są z tego, że czynnie angażują się w każdej akcji propaństwowej – zechcą Panowie Starostowie:

1) pogłębić wywiad w istniejących na Ich terenie organizacjach wywrotowych ukraińskich, tak nacjonalistycznych, jak i komunistycznych,

2) wydać bezzwłocznie odpowiednie, skuteczne zarządzenia, które by zabezpieczyły życie i majątek osób, o których wyżej wspomniałem przed aktami wszelkiego rodzaju terroru ze strony pod 1) wymienionych organizacji,

3) w każdym wypadku aktu terroru, o ile by taki zaszedł mimo wydanych zarządzeń wystąpili z najostrzejszemi represjami nie tylko przeciw konkretnym sprawcom, lecz także przeciw całej grupie czy też organizacji, z której sprawy się rekrutują,

4) donosić bezzwłocznie Urzędowi Wojewódzkiemu (Wydz[iał] Bezp[ieczeństwa]) o każdym akcie terroru i wydanych zarządzeniach.

^{а-й}Wojewoda:^{-й-а}

-Nakoniecznikow-Klukowski-

[...]

№ 69
[30 листопада 1930]. Звіти про пацифікацію
загонами польської поліції
сіл Денисів, Богатківці та Сенцева

“Non published documents about „Pacification””¹

[I. Свідчення про події в селі Денисів Тернопільського повіту]

Було це 23 вересня 1930. Текла осіння днина. Копали бараболю у повному розгарі.

Асесор ради громадської Гринь Макогін занятий в громадській канцелярії розділом зібраної пшениці проти мишачої язви о год. 6 рано дістав повідомлення з поштового уряду про депешу з постерунку поліції в Купчинцях, щоб на год. 7 рано зібралися в громадському уряді всі його члени з начальником громади. Не прочуваючи ніякого лиха зійшлися на означену годину вїт Варениця Іван і асесори Гринь Макогін, Олекса Коваль. Невдовзі прийшов до канцелярії постерунковий Лея і мовчки сперся на стіл. Негайно почалися по селу нечувані дикі крики і вигуки яким товаришувало гудіння близько десятки самоходів із зареквірованих владою спеціально для перевозу карних експедицій.

Самоходи заїхали на площу перед громадським урядом і ціла площа вмить зароїлася від поліції і дедективів по нашому «тайних». В сю хвилю зближався до громадської канцелярії заступник вїта Іван Рибак. Ішов спокійно, певним кроком, як громадянин котрого покликано сповнити громадянський обовязок себто виступити в характері заступника начальника громади. В тім прискочило до него трьох умундурованих поліцаїв з питанням: „Gdzie mieszka Hryć Kuszniр і Andrzej Mykietów pod jednym nakryciem?” – «Я таких не знаю!» відказує заступник вїта згідно з правдою, бо нема в селі господарів повисших назвиск, якіб мешкали разом. На цю відповідь двох поліцаїв кинулись на представника громади, мов на футболевий мяч копаючи його в нечуваний спосіб. Члени уряду громадського зібрані в канцелярії побачивши через вікно таку страшну зневагу людини повернулись до постерункового Леї по інтервенцію тимбільше, що бито це урядовця громадського. Але Лея стиснув плечима: „Dajcie mi spokój! Co mię to obchodzi!”

По хвилі увійшов до канцелярії Іван Рибак напів непритомний від болю, а ще гірше від несподіваної зневаги і поневірки, якої ніколи не зазнав, а то й не бачив, хоч пережив світову війну зі всіма її страхіттями. Але ось іде в сторожу громадського уряду трьох комісарів поліції, між ними оден з воєвідського уряду в Тернополі з числом 6. Вїт Іван Варениця і асесор

¹ Дата написання звітів невідома, не раніше кінця листопада 1930 р.

Гр. Макогін вийшли їм на стрічу в тій певности, що начальні урядовці поліції на місци потягнуть до відвічальности підчинених собі поліцаїв, як лиш довідаються про їх напад на заступника війта Івана Рибакка. Але до цього не прийшло. Бо доки війт вспів обізватися комісар ч. 6 вже розкричався: „Do kogo rękę wyciągasz? Ja wam dam rękę że was szlag trafi”.

Побачив на господарському будинку побіч польського український напис: „Co to? Czy tu ruski urząd? Natychmiast zdjąć tablicę!”.

Відтак казав на год. 11.30 мін[ут] скликати раду громадську. Сам пішов до поштового уряду.

Немов татарва найшла на село. Хмара поліцаїв ще висипалась з автобусів кинулась робити ревізії кермуючися списками одержаними в старостві, а зладженими постерунком поліції в Купчинцях. Де впали там моментально перевертали усе горі коренем не лише в хаті причім заглядали в кожний куток, але пороскидали стіжки приміром у Миколи Стесловича, Ів. Блажкевича, Михайла Шегідина, Мазепи Стефана, порозшивали криті соломою будинки як у Рибакка Петра і других, а в Петра Самиці то навіть дахівку скинули з курника. Зі скаженою лютістю кидались на портрети Франка і Шевченка, дерли і палили їх, приміром у Ст. Мазепи. Тяжко побили Богдана Блажкевича, Миколу Мазепу, Андрея Рибакка, Петра Самицю, Василя Михайловського, Теклю Самиця жінку Петра, Зофію Шебивлок жінку Миколи, 83-літнього старика Івана Шебивлока, Андрея Богача, Софію Мекитів жінку Стефана. Як виглядали ревізії свідчат слідуєчі картини: До Петра Самиці паламаря церковного приїхало на фірі Олекси Дядьова з Денисова 5 поліцеїв без номерів на шапках. „Ty Wasyl Samicia? (син Петра) – Ty! – Gdzie on?” – Батьки сказали, і оден з поліцаїв пішов з мамою Василя Теклею до Петра Бурина де Василь був на роботі. Тут однак його не застали, бо почувши що діється в селі Василь Самиця утік в поле. Вернули до Петра Самиці і почали робити ревізію. Перешукали в скрині, в постелі. Викинули всю одержу і біля зі скрині на це солону з постелі, подерли в кусні оправлений в рами портрет Івана Франка, викрикуючи: „Kurwa ci mać! Budujesz Ukrainę!”

Рівночасно розкинули усі стіжки виміщуючи гречку, ячмінь, пшеницю, жито і овес. Розкинули до спідного снопа. Розшили половину стодоли, хлівів і скинули з курників черепицю.

Свідки: Дусановський Володимир, Іван Бойко, Мирослав Стеслович, Іван Гаврилук, Гриць Перожак. Не знайшли нічого.

Скінчивши ревізію питають за сином. Батьки не знали де він. Зачали бити обоїх старих: Петро Самиця літ 67 і його жінку Теклю літ 58. ⁵Теклю Самиця били кольбами, тягали за волося і за вуха, так що підірвали уха, аж кров потекла. ⁶ Коли Петро Самиця впав від побоїв на землю копали його ногами. Цілі плечі і груди були вкриті синяками, а від ударів попід ребра коле Петра Самицю до нині в наслідок чого нездібний він до праці.

Страшний образ скатованого, як печінка старця П. Самиці бачив я. Семен Єсніль адміністратор Денисова:

Свідки побиття: Катерина Стецько літ 48, [...] ² К. Стецько прибігла щоб спам'ятати поліцаїв за що їх бете. При кожному ударі кричали „Kurwa ci mać! Masz za Ukrainę!” – Розбили трубу від дутої оркестри. Розвалили піч, шукаючи карабінів. На подвір'ю Петра Самиці побили також Федя Шарика літ 73. Казав йому оден поліцейський вичистити собі чоботи. Зігнувся старичок чистити чобіт, а поліцай так його кольбою по плечах потяг, що Федь Шарик аж впав зімлілий. Відлежав опісля більше як місяць у дочки Теклі Кушельовської. Збитого Петра Самицю піднесла його жінка, Текля з землі і поклала на постіль, себто на голі дошки, бо нічого не було.

Тепер приступив оден з поліцаїв і зажадав щоб Петро Самиця підписом своїм ствердив, що в часі ревізії нічого у нього неушкоджено. Петро Самиця відказувався від підпису, але під грозьбою: „Podpisz, bo zabiję cię jak psa”, мусів підписати, тож підписав. В міжчасі зажадали в Теклі Самиця 5 качок, які взяли з собою.

До хати ⁶Стефана Мекитового⁶ сина Павла прийшло 5 поліцаїв. Дома була лиш жінка Зофія Мекитів і діти. Спитали за Стефаном Мекитовим і зятем Кушнірем Грицем. Дістали відповідь, що їх нема дома. „A która gospodyni?”, «я», – каже Зоська Мекитів. „Idź do chaty kurwo! Otwieraj kurwo skrzynię!” – Перешукали скриню, побили вікна, портрети Шевченка і Франка побили і подерли. „Czemu kurwo nie mówisz po polsku? Już 10 lat Polska, był czas nauczyć się!!!” – Кричали до переляканої жінки, окладаючи її кольбами по плечах і по руках, так що аж руки пообтікали, також копали її чобітьми в живіт. Свідки: Рибак Андрей, Рожкіцький Йосиф, Коваль Микола, син Михайла, Микола Рибак син Андрея. Їм казали перекопати долівку в обох кімнатах хати. Викопали глибоко як стрілецькі рови. Усьо білля і одіння порозкидали і ходили по нім. Опісля перейшли до комори і шпіхляра. Всьо збіжжа висипали на землю. Відтак казали розшивати стріхи. Розшили прочолки і роги дахів в 2 стайнях, розкинули верхи, і середину хатної стріхи. Також розкинули усі стіжки, змішували снопи ріжного збіжжа. Около 80 кіп збіжжа скинено на одну безладну купу. 10 метрів каміння зложеного на будову, казали Рибаків Андрухові, Рохніцькому Йосифові, і другим розкидати. Це було понад сили Андрееві Рибаківі 60-літньому старикові. Та на це не зважали, але немилосердними ударами кольбами примусили розкидати великі навіть 200–300 кг каменюки.

Свідок Криськів Василь, який приїхав як фірман з поліцаями. Його теж били кольбами.

Потім розкинули стебник в насіні. Недалеко було зготовлено 6000 цегли сирівки на будову нової хати. Цеглу теж мусіли люде розкинути на приказ

² Викресене неправильно записане прізвище.

поліції. Шукали всюди за зброєю. Не знайшли нічого. Скінчивши ревізію, казали стати вище вимініним господарям і Зосьці Мекитів в ряд, дали їм поголовно по кілька кольб, тай порадили: „Усіекајсіе!“ Побили також палицями 12 літну Ольгу Мекитів палицями і маленьку Ольгу Кушні 3-літну дитину такок, щоб не плакали за мамою. Пороскидавши всьо триюмфували: „Teraz kaban nie będzie sterty palił, bo będzie miał co do roboty. Będzie pracował” – Зоська Мекитів через три тижні не могла правою рукою кивнути, бо була синя як печінка від побоїв, а Андрух Рибак відхорував побиття через місяць нездібний до праці. В міжчасі приказали жінці сусіди Івана Рибака ловити кури. „Łapaj kurwo, bo cię zastrzelę!” грозив поліцай, тож мусіла зарізати їм 6 курей і зварити 30 яець. Скінчивши ревізію у Стефана Мекитового перейшли на обід до Івана Рибака, опісля відіхали підводою Василя Михайловського до уряду громадського в Денисові. Тут збиралися також прочі поліцаї умундуровані і цивільні.

Для спрацюваних ревізіями і катованням спокійного безборонного населення поліцаїв приказав комісар ч. 6. зладити обід „żeby wszystkim mieli co jeść!” Громадяни мусіли вложити звиж 100 курей і качок десяток кільограмів масла і около 5 кіп яець на обід для напасників. По обіді мусіло стати на площі перед гр[омадським] урядом 30 підвод з сидженнями вистеленими біленькими верствами. Около 14 год. вирушили поліцаї тими підводами одні в сторону Димаморич, другі в сторону Покропивної, щоб там продовжати свою чортівську роботу.

Коли асесор Г. Макогін вернув зі села з мішком курей, приказали йому їх різати. Зарівав одну, а тут дістав буком по плечах „K... Ci mać. Idź do stajni ty kabanie!” Приходить шофер від авто і береться теж різати, спрямовуючи струю крови на одіння Гр. Макогона. Цей тоді лишив птицю і хотів йти домів. На площі перед гр[омадським] урядом здержав його бувший комендант поліції в Копичинцях з закритим числом: „Stój! Chodź tu! Jak się nazywasz?” – «Гринько». „Ty nie umiesz po polsku mówić? Jak ty stoisz przed panem?” – Підходить другий з гилякою і кричить: „Mów: w..... Ukraina!” – „Не буду!” – „Ja ci każe mów!” – „Не буду!” – Ale mów: w s..... Ukraina! Буде з вас, що ви [...]”³.

Оден за другим удар лягою по плечах, аж ляга зломалася на двоє. Свідок Василь Перожак [син] Івана. Підходить третій з біяком від ціпа і кричить: „Czy wiesz jak przed panem stoisz to masz czarkę zdjąć!” І тарахнув по голові аж шапка Гр. Макогонові злетіла. Пустився Макогін в дальшу дорогу, але по кількох кроках стрінув поліцая, який вже без ніяких слів тарахнув його що сили кольбою. Надійшов Йосиф Назарко і Прокіп Линка. Йшли на варту до панських стирт. Попались в руки нелюдським справцям. Обступили їх довколо гурмою і били до утоми, куди попало. Випустили ледви живих.

³ Незрозуміле слово.

При ревізії в читальняній бібліотеці забрали ноти, які подерли в куски на площі, де заїхали авта. Портрет Хмельницького в читальняній салі пошпигали штиками. Всюди питали за Сурмою.

О год. 11.30 зійшлися на раду 8 радних. До них комісар ч. 6 мав передмову. Наказував, що мають слухати поліції, сповняти її прикази, а не грати політики. Варту точно виповняти себто давати що дня день і ніч 48 вартівників до панських стирт, щоб зловити підпалачів і віддати в руки влади. Перестерігав, щоб не слухати української інтелігенції і взивав, щоб як приїде хто з Тернополя, як відпоручник якої партії, то «буком його у села!».

По скінченому засіданню вийшли на двір. Тоді комісар ч. 6. зажадав ще від начальника громади Івана Варениці книги громадських законів. Діставши її відчитав деякі місця і сказав до начальника громади і секретаря Кривенюка Михайла, щоб вони так заховувалися і так урядували, як цього вимагає закон.

Саме тоді, як комісар кінчив своє поучення про закон, приступило до начальника громади двох постерункових і сказали: „Chodź z nami, ty ci coś powiemu!”, – а комісар перервав свої поучення і приказав Кривонюкові йти на почту. Кривонюк х[о]тів вернутися до гром[адської] канцелярії по капелюх, але комісар не пустив його туди: примусив йти на почту простоволосим.

Постерункові потягнули начальника І. Вареницю до канцелярії. На порозі обізвся оден з них „Chodź skurwysynu, ty nam pokażesz kto palił sterty!” В канцелярії було кільканайцятьох постерункових. Начальник прочуваючи лихо оперся в одвірках входових дверей. Тоді почали постерункові бити Ів. Вареницю карабінами і зірнули його насильно до канцелярії. Тут звалили його на долівку і дальше били кольбами, місили чобітьми і копали обцасами. Тими нелюдськими побоями зломали Іванови Варениці праву руку повище ліктя і два ребра, про що свідчить лікарське свідоцтво лікаря в Козовій дра Олександра Менецького, який 25.09.1930 [р]. перевів операцію руки і двох ребер у тяжко побитого Івана Варениці. Це свідоцтво долучене в актах донесення до прокуратури при суді окружнім в Тернополі.

Вище згадані побої тревали кільканайцять мінут. Наслідком їх облила Івана Вареницю кров, яка пустилася йому також з уст.

Коли по масових побоях кільканайцять постерункових вийшло з канцелярії, вернувся ще оден з них і в скаженому озвірінню виліз на скатовану жертву з чобітьми, та бив кольбою від карабіна і місив її обцасами так що тяжко збитий Іван Варениця перестав вже кричати і видавши протяжний стон «ой-ой» обімлів. Тоді кат зліз з нього, кажучи до товаришів „Teraz z nim koniec!”.

Кати відіхали. Писар М. Криванюк злякався вернувся з почти: на долівці громадської канцелярії лежало тіло скатованого до нестями начальника громади Івана Варениці. Дали знати його жінці Анні. Прибігла і по довших

заходах дочутилася іскорки життя в тяжко скатованому. При допомозі писаря громадського перенесла його до дому і післала по лікаря.

Побитий перележав в постелі повних 2 місяці, а на ціле життя зостався нездібним до фізичної праці.

[II. Свідчення про події в селі Богатківці Підгаєцького повіту]

^бСело Богатківці Підгаєць[к]ого повіта^б

Заможність мешканців відповідала перед війною назві села.

Але евакуація в часі світової війни вигнала мешканців Богатківців з ріжних осель, а коли по кількох літах скитальники на чужині вернулися нещасні виселенці домів застали з села одну руїну.

З полишених статків не зосталося ані сліду. Хати поруйновані кулями, а в части порозбирані військом. Між іншим знищено також величаву церкву, а фільварок про який тепер пише польська преса, що його спалили Українці згорів ще в перших тижнях війни 1914 р. Страшне було положення повернувших домів мешканців Богатковець. Виходячи з села всіли хопити лиш дещо одежі тай постелі, хиба в кого залишилися були не забрані на воєнну підводу коні, то цей мав спромогу взяти дещо більше. Без ніякої помочі зі сторони держави взялися бездомні виселенці до відбудови рідних осель. Рискалем копали прадідну землю а засівали зерном випрошеним в селах, які були подальше воєнних ділань.

І лише завдяки муравлиній невтомимій праці і завзятости питьомій подільському селянству загосподарювалося село звільна, а по кількох літах наладналося господарське життя остільки, що сяк так оплачувалося веденим господарки. Завдяки н⁴ цінам збіжжа закуповували селяне різні господарські машини, які мали улекшити працю і спричинити розвій селянських господарств.

Аж ось зашуміла нова буря. Неменше несподівана від світової воєнної хуртовини, але о много страшнійша своєю безоглядністю і жорстокістю яка не пощадила не лиш майна, але і людської гідности. Осінню 1930 р. збиралося село до бараболиних жнив. Аж ось 25 вересня заїхало від сторони Соснова 50 фір з застеленими сніжно білими верстами сидженнями. Цікаво виглянули мешканці з хат приглядаючись, чи це не яка весільна дружина.

Серед села стримались фіри, а поліцейські, що приїхали на них розбіглись по селу. До кількох годин перемішався вигляд села. Кількалітна неструджена мозольна праця населення обернулася в руїну. Забілілося село випущеним з перин і подушок піррям, а хати здивовані дивилися пустими дірами вибитих вікон. Зойки катованого поліцією безборонного населення, плач перестрашених дітей, розкинені стіжки – добуток цілорічного

⁴ Так у документі. Мабуть, перша літера (н) пропущеного слова.

кервавого труду селянина... Понищена хатня обстановка, порізана обув та одіж, повалені печі й комини висипані і вимішані з землею збіжжа і мука, погаратані рільничі машини, і знаряди повиливані і зимові запаси консервованих овочів, потовчені образи... подерті книжки розшиті стріхи будинків... словом буквальна картина руїни людського дорібку, яку то руїну переведено систематично в 98 хатах. Побільшій часті управлень «штука для штуки», але часто мала ця «штука» і матеріальний підклад. Приміром у зарібника Костя Гуменюка попри цілковите знищення хатньої обстановки забрали поліції 60 дол[арів] амер[иканських] готівки а доньку Костя Гуменюка, що боронила зібрану з трудом ошадність цілої родини побили кольбою. Ніхто не знав ані не додумувався причини цього несподіваного грабункового нападу на село. Найбільше дивним видавалося усім що це насильство над спокійними громадянами конституційної держави переводила умундурована державна поліція під проводом коменданта постерунку в Соснові Висоцького і постерункового Коляски, яких доси бачило населення лише як сторожів права і закону, що строго переслідували кожний злочин. Прочі поліцейські були усі в білих шапках без ніяких номерів, так що колиб при нищенню майна мешканців Богатківців не були присутні постерункові з Соснова, спокійне населення булоб переконане, що це якісь звироднілі бандити поперебиралися в поліцейські однострої, щоби тим лекше доконати страшного діла знищення повоєнного кервавого дорібку селян.

Подрібну статистику шкід моглаб перевести хіба яка урядова Комісія, бо населення так страшно перелякане побоями і грабунками, під проводом постерункових зі Соснова, які дальше тамже повнять службу, що назагал люде зневірилися в яке небудь право і тому зовсім не роблять заходів щоб денебудь доходити своєї кривди. Кажуть: «або то що pomoже?»

Щоби дати слабкий начерк подій, що їх пережили Богатківці в пропаятну днину 25.09.1930 [р.] наводжу лише кілька примірів.

I. До хати Порфіра Левицького приходив через два рази комендант Висоцький а за третім разом спитав: „A tu jeszcze nikt nie był?”. Здивована жінка не знала що значить це питання, та за ким комендант питає. Аж ось увійшло в хату трьох поліцаїв в білих шапках і почали руйнувати хатну обстановку: вибили вікна разом з рамами, побили образи, зеркало, та скляні двері від шафи, поломали машинку до життя. Подерли 3 перини, 3 подушки і 2 подушинки, а пірря випустили на вітер. Розвалили огрівальну і пекарську піч; тепер прийшла черга на живностеві запаси. Збито 5 бутлі соку з рожі, викинено з бочки капусту, а бочку порубано. Відтак висипали з мішків розрізуючи міхи, 15 к[г] пшениці, 150 к[г] ячменю, 50 к[г] фасолі, 80 к[г] конопляного сімя, 30 к[г] гороху, 15 к[г] лену, 35 к[г] круп, 150 к[г] муки на це висипали приготований на луг попіл, кинули 10 бохонців хліба і полили нафтою. Подерли календарі і два молитвенники побили

лямпи, тарелі і горнята, 30 метровий звій полотна і нове суконо на сподні подерли, подіравили відтак зіяли чорнилом і збитими яйцями.

Довершили діла знищення в хаті на подвіря; тут знищили млинок до чищення збіжжа і розкинули стіжки, а радше мусіла розкинути збіжжа сама жінка Порфіра Левицького примушена до цього ударами кольб.

Свідки: Іван з Золотник, Стефан Данилюк, Євдоха Цілінська, Каська Петрик усі три з Богатківців.

знищили також усе, а бідний зарібник вернувся домів з роботи лиш руки заломав побачивши, побиті вікна, розпорену подушку і перину, вимішане збіжжа, порізані мішки, а навіть 12 мітків пряжі не минуло знищення.

II. У ⁶Миколи Войтова⁶ заломав побачивши, побиті вікна, розпорену подушку і перину, вимішане збіжжа, порізані мішки, а навіть 12 мітків пряжі не минуло знищення.

3. У хаті ⁶Федька Шереманди⁶ не застали руїнники нікого крім трьох малих дітей, з котрих найстарше мало 7 літ (сім літ). Не зважаючи на плач перепуджених дітей перевели знищення під проводом коменданта постерунку поліції в Соснові Якуба Висоцького. Хатна обстановка поломана, подушки і перини пішли з вітром. Порубали чоботи, подерли кожухи, 26 мішків, побили посуду. Около 50 к[г] ріжного збіжжа висипали до пивниці перемішавши раз з 5 к[г] муки і круп, гашеним вапном і пірям з перин. Вернулись господарі домів – побачили руїну майна, сплаканих до нестями дітей і вірити не хотіли щоб таке знищення перевела рука представників влади. Обчислили свою шкоду на 3227 зл. тай хиба до Бога підуть за нею впоминатися. Все одно що циклон перейшов понад обійстя.

4. Таке саме як Федько Шереманда застав у себе в хаті ⁶Іван Гарнек⁶ дяк в Богатківцях. Хата без вікон, стріха білілася піррям з постелі, здемольована вся хатна обстановка і кухонна посуду, одіння полите розчиною з діжі, побитий годинник, знищені книжки і ноти, перемішані запаси живности. Мимо цього, що коло хати Івана Гарнека є виходок побудований на розпорядок міністра Сладковського, оден з постерункових не пішов туди, але випорожнився в новий баняк від страви, а на це висипав слоїк варення і вишень і залляв вишняком.

5. У ⁶Катерини Чиж⁶ жінки Йосифа пішло діло руїни таким самим видко точно означеним трибом, який тут однак дещо удосконалено, бо на викинене зі скрині білля і одіння набили шкла полили соками з вишень і черниць на те висипали збіжжа, вилили квашений борщ, до того перемішали випущене пірря з постелі і квашені помідори. При нищенню домашньої бібліотеки кричали до Катерини Чиж: «Курва твоя маць! на ці Україне! Маш автономіен». Катерину Чиж били кольбами приговорюючи: „Masz Ukrai[ne]. Masz Autonomie!”

Свідки: Катерина Бортків, ж[інка] Гринька, Марія Миколів [жінка] Данила, Ганьк[а] Миколів [жінка] Ілька, Ольга Прошик дочка Миколи.

6. У ^бПанька Стоганського^б знищили усе в хаті з машинкою до митт[...] включно. Його самого не було на той час дома, але посвідчать Євдоха Ч[...] кита, і Анна Гулька з Богатківців.

7. Так само зарібниця ^бВівчар Євдоха^б вернувши домів з роботи, застала в своїх комірчині-хатині вибите вікно, тай лиш сплала над своєю вдовиною долею; бо весь свій дорібок поденний застала здемлований.

8. Жертвою пало також усе нужде майно зарібника ^бЯроша Онофрея^б.

9. До хати ^бАнни Антіщів^б прийшло 5 поліцаїв з комендантом постерунку Висоцьким і громадським поліцаєм Касяном Ластовецьким. Чужі поліцаї питали за господарем, але я сказала що я вдова. Тоді оден з поліцаїв викинув Анну Антіщів з хати. В моменті дався чути брентіт битої посуду і товченого шкла [...] Скриню разом з кожухами і іншим одінням порубали сокирою, полили нафтою, молоком і розбитими яйцями. Подушки і перину розпустили багнетами на вітер, а замість піря напхали в них побитого скла і землі. Розвалили печі огрівальні і пекарську. Оден з поліцаїв причепився до [...] ⁵ на подвірю пса і бив його немилосердно. Пробили багнетами новісенкі черевики, розбили січкарню, свіжо спечений хліб скинули 10 бохінців на землю і з любовістю розмісили ногами. А що при тім усім повалили собі обув, отож казали тепер господині щоб почистила їм черевики. В часі того викрикували радісно „No masz już Ukrainę, już ci się jej nie będzie chciało, już masz dość”. – Відтак розкинули стіжку, розпустили збіже, а що бідній вдові не було кому опять стіжків зложити, тож замокло і змарнувалося.

Свідки: Євдоха Мудер ж. Івана, Марина Мазур, Микола Якимець і Матрона Штенгрет.

10. Таке саме знищення перевели в хаті ^бІвана Якимця^б сина Василя. Свідки: Франко Рогальський с. М. і Юзко Рогальський.

11. ^бДанило Якимець^б списав свою шкоду при свідках: Франкові Клішові і Франкові Рогальському, які оцінили шкоду знищеного – одіння, постелі, хатньої обстанови і збіжжа.

12. У ^бПавла Дубчанського^б порубали вікна, двері, ліжко, повалили печі, комин, побили годинники. Постіль і збіжжа знищене таким же способом, як у попередніх, порізали пряжу, навіть черепицю на даху побили.

13. У ^бІвана Якимця^б сина Данила крім хатньої обстанови, вікон і печей розбили ще машину до шиття, січкарню, порізали нові чоботи, випустили подушки і перину. Мак, лен, просо, муку, гречку і 15 к[г] пшениці перемісили зілляли капустою і борщем, посипали саджею і скропили нафтою. Мішки зі збіжжа порізали.

14. До Йосифа Федика який мешкає на полі, приїхало аж 8 поліцаїв під проводом постерункового Коляски зі Соснова. Прочі постерункові були без нумерків. Командант зарядив: „Враć się do roboty”. І пішла робота.

⁵ Слово пропущене в документі.

Вибили вікна, повалили печі, побили шафу, знищили портрети Франка і Шевченка, стовкли зеркала, поломали ліжко, подушки і перини випустили на вітер, а пішви подерли і кинули в гноївку.

Вернувши з евакуації працював Федик з родиною звиж 10 літ над упорядкуванням свого господарства. Щадив, дбав. А тепер моментально увесь добуток довголітньої мозольної праці селянської родини розлетівся в тріски. Перини з подушками перебули війну, вернули з бараків завдяки дбайливості Федикової, а тепер піря покотилося як насіння особу. Розлетілась скриня з надбанням господині, в кусні роскочилась кухонна посуда.

Старанно зладжені по вказівках «Жіночої Долі»⁶ конфігури, соки, обригали стіни, в дразги розлетілась машина до шиття. Не минули знищення також господарські машини: Кіратова молотільня, млинок до чищення збіжжа, і січкарня. Посипались кленки з боднарщини, в штуки розбили бетони до керниці. З керниці зірвали поліцаї а під стягу мін. Складковського намірення, накидали усякого сміття і гною до керниці, словом занечистили воду, так, що через місяць була не до ужитку.

Поцюпали паси від молотільні, порубали колеса у возі, навіть точило розбили. Розшили будинки, розкинули стіжки, порізали плащ від дощу. На додаток побили сина Івана Федука так сильно, що кров потекла йому з уст і з голови, а бючи казали кричати: „Niech żyje Polska”. Скінчивши свою мозольну руйниницьку роботу відходили поліцаї викрикуючи: „Na macie Ukrainę!”

15. Вдова ⁶Марія Гуменюк⁶ [жінка] Івана, безземельна зарібниця. Двоє діточок сиріт. Кервавий піт заливав їй очі заки заробила у Міхала Якимця 8 кіп збіжжа за сніп. Користаючи з моторової молотилки змолотила свою кернавицю щоб мати що їсти. І ½ к[г] спитлювала тай думала, що відітхне, бо відігнала від сиріт марево голоду. І збіжжа і мука стояли в коморі в якій також є півниця. У цю півницю насипали безсердечні руйники усе збіжжа і всю муку – словом весь тяжко придбаний запас живности на цілий рік. Посипалося в яму жито, пшениця, гречка, сімя конопляне, а на те все пішла мука, а на муку попіл, призбираний на луг до прання. На те все ляли воду, щоб стало зовсім не до ужитку. Не зосталась в хаті цілою ані одна посудина, а пірря з постелі викинули на дах.

16. Така сама доля постигла також вдову ⁶Євдокію Книш⁶, яка в часі війни була ранена, а її чоловіка Панька – жовніра армії Галера убило в двірськiм каміноломі. Живе без ренти, а в наслідок знищення з 25.09.1930 [р]. зосталася без засобів живности.

17. У вдови ⁶Апольонії Фуршак⁶ рівнож все знищене – докотилась до жебрацької торби. Ось кілька образків як виглядала в Богатківцях славна пацифікація.

⁶ «Жіноча доля» – ілюстрований журнал для жінок, який виходив у Коломії у 1925–1939 рр. під редакцією Олени Кисілевської, спершу як щомісячник (1925–1926), відтак – як двотижневик.

Розуміється, що брутальна її рука не минула в першу чергу кооперативи і читальні. Кооперативу зруйновано цілковито, товарів знищено на кілька тисяч. Читальняну салю здемольовано: вікна, двері, сходи знищено цілковито, а в блясі на даху зроблено 42 діри.

[III. Свідчення про події в селі Стецева Снятинського повіту]⁷

Пережите дня 7 XI 1930 [р].⁸

Від довшого часу денервували людий вісти о пацифікації. Успокоїлися люди наколи вичитали в часописах, що на конференції в міністерстві справ внутрішних запевнено представників закордонної преси, що пацифікація скінчена. Однак се тривало коротко, бо показалося, що запевнення міністерства пацифікація відбувається далі, подавано старшні вісти яким ніхто не повірив – хиба що сам те пережив.

Пережити пацифікацію судилося Стецевій – повіт Снятин 7 листопада 1930 [р]. а відбулася вона як слідує:

Перед 6 годинию рано приїхало на 105 фірах около 150 поліції державної, сторожи граничної з Заваля – Кулачина – Потічка до них прилучилася поліція державна і сторож гранична зі Стецеви.

На толоці за селом коло Пінкаса станули пацифікатори в ряд. Тут комендант пацифікаторів оголосив, що село належить спаціфікувати – а хтоби противився «тего положиць». Групами впали в село. Одною групою провадив місцевий постерунковий Петро Атаманьчук (родом гуцул з Космача), другою Петро Леваңдовський теж поліціант зі Стецеви, третою Піхоцький стражник граничний зі станиці в Стецевій.

На приходство впало їх кільканайцять з криком бючи буками по дверях. Жена вже була встала, я еше ні, рівнож спали еше оба сини Мирон студент IV р[оку] прав і Роман уч[ень] 8 кл[асу] розвязаної гімн[азії] в Рогатині. На сей крик, не знаючи що діється зірвався з ліжка с[ин] Мирон, поховзнувся на підлозі і упав, ледви піднісся а вже дістав два буки по ногах. Зі словами «скурві сини» – тикаючи всім почали перекидати все рівночасно в 5 покоях. Перевертаючи казали що шукають за «Сурмою» і збруєю. Серед того сипалися ріжні культурні епітети. – «Тен поп цо глосі політике з амбони» – «хцеце скурві сини України ми вам дами», се викрикуючи грозили буками. Хотіли кувати і привязувати жену до дерева, коли та упоминалася за дітьми, коли хотіли їх бити.

В кухні побили пастуха Рудольфа Заболотного. Розкинено всі книжки і річи – розібрано часть кафлевої печі в однім покою.

⁷ Див. також: «Польські звірства в Галичині (Оригінальні матеріали з краю)», *Свобода*, № 287 (10 грудня 1930): 2; № 288 (11 грудня 1930): 1.

⁸ Автор звіту Антін Лушпинський (1882–1964), парох церкви у Стецеві.

Те все тревало до 8. год. В хаті найдено шапку стеденську (мазепинку) сино жовтий котіліон з балю. Один з пацифікаторів убрався в мазепинку причіпив собі котіліон і перед хатою почав показувати війну нападаючи на наших поліцаїв. Забрано: Дві мої проповіді – лист жени до бл. п. матери з 1929 р. в котрім просить, щоби куплено мяса і цукру, з дописею з другої сторони що мясо куплено – а цукру в місті нема – видане пласту «Гей га – гей гу», «Життя» видане в Празі «Договір з Денікіном» вид[ання] Червоної калини Др Ганс[а] Коха і більше дрібничок.

Коли те діялося в хаті, на подвірє знаняно людий і під буками мусіли розвидати старти пароха. Тут пописувався поліцай ч. 28/Х. Розкинено стирту жита не молоченого – стирту конічини, стирту соломи. Зі стодоли викинено на двір сіно, солому, я думав що то тільки фантазія у Ів[ана] Франка – де він описує в «Паньських жартах» старенького священика як сей битий помагав рубати ліс – і там гине. Аж коли я сам під загрозою буків розкидав сіно, солому і проче мені перед очима стала картина з «Панських жартів» і я упевнився, що Франко не писав з фантазії – але малював дійсність. Буком гнав мене до роботи поліцей ч. 49/10. Вечером того дня упав дощ зі снігом – перемочуючи все порозкидане по подвірю.

О 8. годині рано арештовано обох синів Мирона і Романа і відпроваджено на постерунок поліції. По дорозі з заду підбігли два поліцаї і з заду ударив один з них сина Романа 3 рази палицею по голові. Се бачив постерунковий зі Стецеви Дрия, свідок Сафат Фоктанський с[ин] Теодора. Коли сини були на поліції до кімнати де держано їх впало до кімнати 2 стражників граничних один з них ударив сина Мирона по голові буком. Коли син Мирон звертав увагу постер[унковому] Петрови Атаманьчукови що на постерунку б'ють его (се відносилося до удару через стражника граничного) Атаманьчук сміявся. Потому переведено синів до арештів громадських. Коли випроваджувано синів до арештів громадських знов з заду підбіг якийсь поліцай і ударив сина Мирона 3 рази, присутний комендант стецівського постерунку Левандовський (це Петро Левандовський).

В громадськім арешті сидів вже Дмитро Неченук студент Ш р[оку] прав. Його зловили на городі Івана Филипчука і дуже побили – бито його рівнож по дорозі – казали єму розкидати снопи у Годора Лечука, казали бючи кричати «серу мамі Україні» его бито рівнож в канцелярії громадській свідки війт Василь Сухолиткий с[ин] Івана і Віктор Лесняк.

На подвірю перед урядом громад[ським] бито Атаназія Веригу, Касіяна Томашевського, Парасківу і еще двох. Потому взято Веригу, Томашевського і других до канцелярії громад[ської] тут скидано одіне з них і бито. На Веризі поломано три палиці. Потому вбрано його в мазепинку забрану на проходстві і так серед наруг скованого відставлено до мійських арештів в Снятині. У Вериги плечі один синяк – Томашевський ходить о палиці ноги побиті. До канцелярії скликано раду громадську

і комендант пацифікаторів радив радним на другий день піти перепросити старосту Візера – бо сей дуже лихий на Стецеву і може прийти до другої пацифікації Стецеви.

А в селі зойк битих – плач дітей. В той спосіб як пароха пацифіковано 60 господарів. А відбувалося у господарів в слідуючий спосіб: висипувано збіжа, муку на купу а на те висипувано капусту, огірки, олій, нафту, кидано біле, одіне і ходили по тім ногами. Роздирано подушки, перини висипаючи піре. В кооперативі і двох філіях скинено всі товари і полято нафтою. В Читальні Просвіти подерто куртини і куліси. У Петра Сандуняка побито сервіс сот. У[Г]А. Ярослава Курилюка, Війта Василя Сухолиткого с[ина] Івана бито в хаті за те що не мав портрету Пилсудського – положили його на лаву і казано бити Василеві Сухолиткому с[инові] Івана Миронового, а коли сей не бив, бито його і прочих, котрим казали бити війта – крім того бито війта ще в канцелярії – віт дістав понад 100 (сто) буків.

Побито жену Василя Вериги с[ина] Онофрія так що зімліла, побито Тому Веригу с[ина] Василя. На другий день вожено їх до шпиталю але шпиталь не прийняв. Побито Михайла Чимборана поліціянта громад. Лічився в шпитали в Снятині. Побито дуже Сафата Басалигу с[ина] Михайла Ір. в Стецевій 2. р. в Стецівці – (на порученне) постер. Атаманьчука. Збито Івана Печенюка 74. літ, його сина Осипа – сей лежить хорий. Побито дуже Юліяна Казневича. Івана Веригу с[ина] Й. (на доруч[ення]) постер[ункового] Атаманьчука. Жену Михайла Сухолиткого (Яникового). Взагалі побито 600–700 людей. Підчас пацифікації у Евгена Лисняка зімліла його жена учителька – коли упала на землю (з пацифікаторів зі словами «нех здиха та гістеричка» (свідок: Дмитро Верига (Юрчиків). У Одинської на Стецівці зібрано печево-варево скинено на землю і потолочено. Всюди мішали збіже з мукою, капустою... і т.д.

Спацефіковано: 1. Михайло Гордей, 2. Сафат Печенюк, 3. Петро Сандуляк [син] Юрка, 4. Михайло Курилюк-Томків, 5. Іван Печенюк (Іванцьо), 6. Осип Печенюк, 7. Михайло Печенюк с. Дмитра, 8. Петро Печенюк, 9. Юлія Іванишин, 10. Никола Печенюк с[ин] Дмитра, 11. Дмитро Загарук с[ин] Івана, 12. Евген Лисняк, 13. Онофрій Васалига, 14. Іван Курилюк с. Теодора, 15. Василь Сухолиткий [син] Івана, 16. Віктор Лисняк, 17. Осип Куриляк, 18. Іван Лугук, с[ин] Теодора, 19. Василь Верига с[ин] Онофрія, 20. Михайло Сухолиткий [син] Івана 21. Петро Томашевський, 22. Теодор Лугук, 23. Іван Филипчук, 24. Осип Стефаник, 25. Михайло Стефаник, 26. Іван Верига, 27. Анна Верига, 28. Николай Легук, 29. Антін Лушпинський парох, 30. Стефан Верига с[ин] Михайла, 31. Петро Яцюрак, 32. Олекса Никифорук, 33. Николай Турянський, 34. Николай Верига с[ин] Стеф[ана], 35. Михайло Верига с[ин], Стеф[ана], 36. Кооператива, 37. Читальня Просвіти, 38. Василь Волошин, 39. Петро Курилюк с[ин] Н., 40. Іван Грицяк-Миронків, 41. Дмитро Легук с[ин] Димофія.

Стецівка.

42. Казневич Юліян, 43. Н. Ковецький, 44. Гошоваснюк Нестро, 45. Семотюк Петро, 46. Іван Харук, 47. Осип Вандзерук, 48. вдова по Василю Чемериз, 49. Іван Курилюк с[ин] Григор[ія], 50. Николай Калинчук, 51. Семотюк Юрий, 52. Гаврилюк Осип, 53. Данилюк Грицко, 54. Печенюк Дмитро, 55. Одинський Дмитро, 56. Одинська Марія, 57. Ткачук Ілія.

Ці булиби всі більше спацифіковані. Пацифікатори пацифікували тих, кого всказували місцеві постерункові. Петро Левандовський ходив отверто з книжкою і так вказував. Атаманьчук на память, Міхоцький хвалився що він до сего або до сего не заводив, але се зробить другим разом.

На трех стінах Читальні Просвіти великими 20 см. буквами виписано «серу мамі Україні».

По скінчений пацифікації в Читальні Просвіти відбувся спільний обід – який мусила дати громада. За зарізане теля на ту стипу заплатила громада, решту знесли господині самі. М'ясо їли, бараболю серед епітетів розкидали по підлозі. Жадано порцелянового начиння срібної обстановки – за тим посилала громада до посесора, але сей відмовив.

[Д]о Дмитра Печенюка їхали на храм гості 8 XI Дмитра – храм в Стецівці з Румунії, але побачивши те поутікали говорючи, що навіть в Румунії того не бачили.

На гостинни коло Пінкаса Айзенкраца сидів в авті староста Візер і приглядався всьому.

Форшпани стецівські відвезли пацифікаторів до Підвисокої⁹ – Красноставець – Беледуя. Коли позлазили з фір, кількох стануло по боках і били відіжджаючих зі словами, «то вам заплата».

В домі Евгена Лисняка знищено зовсім хату, обстановку. Ватоманюкової поломано шафи, побито величезне зеркало – побито сервіс, поломано ніжну машину до шиття.

Мирона Кушпинського, Романа Лушпинського, Дмитра Печенюка з арештів громадських переведено в друге на постерунок поліції в Стецевій звідки пописано протоколи, скутих відставлено до міських арештів в Снятині. На другий день 8 XI переслухав їх на поліції Веер і випущено на волю.

PISM, kol. 433/191, s. 1–16. Копія. Машинопис.

⁹ Підвисока – зараз Підвисоке, село Снятинського району Івано-Франківської області.

№ 70
[1 грудня 1930]. Розпорядження
про розпуск українських товариств
на території Тернопільського воєводства

Ogłoszenia
o rozwiązaniu stowarzyszeń na terenie województwa
tarnopolskiego

- 1) Stowarzyszenie Czytelnia „Proświty” w Dryszczowie, pow. Brzeżany, uchwałą Walnego Zgromadzenia członków z dnia 8 października 1930 [r.] rozwiązało się (L.B. 5941/30).
- 2) Stowarzyszenie Czytelnia „Proświty” w Narajowie Wsi, pow. Brzeżany, uchwałą Walnego Zgromadzenia członków z dnia 27 października 1930 [r.] rozwiązało się (L.B. 5584/30).
- 3) Stowarzyszenie Czytelnia „Proświty” w Poruczynie, pow. Brzeżany, uchwałą Walnego Zgromadzenia członków rozwiązało się (L.B. 5405/30).
- 4) Stowarzyszenie Czytelnia „Proświty” w Rohaczynie Wsi, pow. Brzeżany, uchwałą Walnego Zgromadzenia członków z dnia 10 października 1930 [r.] rozwiązało się (L.B. 5297/30).
- 5) Prawomocnym orzeczeniem Wojewody Tarnopolskiego z dnia 13 września 1930 r., L.B. 3269/30 zostało Stowarzyszenie Czytelnia „Proświty” w Słobodzie Żółtej, powiat Brzeżany, rozwiązane.
- 6) Stowarzyszenie Czytelnia „Proświty” w Szybalinie, pow. Brzeżany, uchwałą Walnego Zgromadzenia członków z dnia 17 października 1930 [r.] rozwiązało się (L.B. 5298/30).
- 7) Stowarzyszenie Czytelnia „Proświty” w Żukowie, powiat Brzeżany, uchwałą Walnego Zgromadzenia członków z dnia 10 października 1930 [r.] rozwiązało się (L.B. 5192/30).
- 8) Stowarzyszenie pożarniczo-gimnastyczne „Łuh” w Dryszczowie, pow. Brzeżany, uchwałą Walnego Zgromadzenia członków z dnia 8 października 1930 [r.] rozwiązało się (L.B. 5406/30).
- 9) Stowarzyszenie pożarniczo-gimnastyczne „Łuh” w Narajowie Wsi, powiat Brzeżany, uchwałą Walnego Zgromadzenia członków z dnia 27 października 1930 r. rozwiązało się (L.B. 5583/30).
- 10) Stowarzyszenie pożarniczo-gimnastyczne „Łuh” w Poruczynie, powiat Brzeżany, uchwałą Walnego Zgromadzenia członków rozwiązało się (L.B. 5405/30).
- 11) Stowarzyszenie Pożarniczo-Gimnastyczne „Łuh” w Rohaczynie Wsi, pow. Brzeżany, uchwałą Walnego Zgromadzenia członków z dnia 10 października 1930 [r.] rozwiązało się (L.B. 5939/30).

- 12) Stowarzyszenie pożarniczo-gimnastyczne „Łuh” w Szybalinie, pow. Brzeżany, uchwałą Walnego Zgromadzenia członków z dnia 12 października 1930 [r.] rozwiązało się (L.B. 5940/30).
- 13) Stowarzyszenie pożarniczo-gimnastyczne „Łuh” w Urmaniu, powiat Brzeżany, uchwałą Walnego Zgromadzenia członków z dnia 6 października 1930 r. rozwiązało się (L.B. 5215/30).
- 14) Stowarzyszenie pożarniczo-gimnastyczne „Sokił” w Nowosiółki Jazłowieckiej, pow. Buczacz, uchwałą Walnego Zgromadzenia członków z dnia 25 X 1930 [r.] rozwiązało się (L.B. 5691/30.)
- 15) Stowarzyszenie pożarniczo-gimnastyczne „Sokił” w Ossowcach, pow. Buczacz, uchwałą Walnego Zgromadzenia członków z dnia 19 października 1930 [r.] rozwiązało się (L.B. 5399/30).
- 16) Stowarzyszenie pożarniczo-gimnastyczne „Łuh” w Koropcu, pow. Buczacz, uchwałą Walnego Zgromadzenia członków z dnia 12 października 1930 [r.] rozwiązało się (L.B. 5408/30).
- 17) Stowarzyszenie „Czytelnia Żydowska” w Kamionce Strumiłowej, pow. Kamion[ka] Str[umiłowa], uchwałą Walnego Zgromadzenia członków z dnia 26 lipca 1930 r. rozwiązało się (L.B. 4014/30).
- 18) Stowarzyszenie Czytelnia „Proświty” w Białokrynicy, pow. Podhajce, uchwałą Walnego Zgromadzenia członków z dnia 3 listopada 1930 [r.] rozwiązało się (L.B. 5837/30).
- 19) Stowarzyszenie Czytelnia „Proświty” w Brongalówce ad Białokrynica, pow. Podhajce, uchwałą Walnego Zgromadzenia członków z dnia 2 listopada 1930 [r.] rozwiązało się (L.B. 5839/30).
- 20) Stowarzyszenie Czytelnia „Proświty” w Burkanowie-Podmurze, pow. Podhajce, uchwałą Walnego Zgromadzenia członków z dnia 14 października 1930 [r.] rozwiązało się (L.B. 5621/30).
- 21) Stowarzyszenie Czytelnia „Proświty” w Chatkach, pow. Podhajce, uchwałą Walnego Zgromadzenia członków z dnia 19 października 1930 r. rozwiązało się (L.B. 5501/30).
- 22) Stowarzyszenie Czytelnia „Proświty” w Mądzelówce, pow. Podhajce, uchwałą Walnego Zgromadzenia członków z dnia 12 października 1930 r. rozwiązało się (L.B. 5287/30).
- 23) Stowarzyszenie Czytelnia „Proświty” w Popławach ad Nowosiółka, pow. Podhajce, uchwałą na Walnym Zgromadzeniu rozwiązać się (L.B. 5267/30).
- 24) Stowarzyszenie Czytelnia „Proświty” w Rudnikach, pow. Podhajce, uchwałą Walnego Zgromadzenia członków z dnia 13 października 1930 r. rozwiązało się (L.B. 5288/30).

- 25) Stowarzyszenie Czytelnia „Proświty” w Szkindarówce ad Nowosiółka, pow. Podhajce, uchwałą Walnego Zgromadzenia członków z dnia 16 października 1930 [r.] rozwiązało się (L.B. 5272/30).
- 26) Stowarzyszenie Czytelnia „Proświty” w Wiśniowczyku, pow. Podhajce, uchwałą Walnego Zgromadzenia członków z dnia 10 października 1930 r. rozwiązało się (L.B. 5339/30).
- 27) Stowarzyszenie „Silskij Hospodar” w Hnilczu, pow. Podhajce, uchwałą Walnego Zgromadzenia członków z dnia 19 października 1930 r. rozwiązało się (L.B. 5615/30).
- 28) Stowarzyszenie „Silskij Hospodar” w Złotnikach, pow. Podhajce, uchwałą Walnego Zgromadzenia członków z dnia 29 października 1930 rozwiązało się (L.B. 5836/30).
- 29) Stowarzyszenie pożarniczo-gimnastyczne „Sokił” w Białokrynicy, pow. Podhajce, uchwałą Walnego Zgromadzenia członków z dnia 11 X 1930 [r.] rozwiązało się (L.B. 5385/30).
- 30) Stowarzyszenie pożarniczo-gimnastyczne „Sokił” w Burkanowie, pow. Podhajce, uchwałą Walnego Zgromadzenia członków z dnia 26 października 1930 r. rozwiązało się (L.B. 5620/30).
- 31) Stowarzyszenie pożarniczo-gimnastyczne „Sokił” w Rudnikach, pow. Podhajce, uchwałą Walnego Zgromadzenia członków z dnia 13 października 1930 r. rozwiązało się (L.B. 5288/30).
- 32) Stowarzyszenie pożarniczo-gimnastyczne „Sokił” w Siółku ad Podhajce, pow. Podhajce, uchwałą Walnego Zgromadzenia członków z dnia 13 X 1930 r. rozwiązało się (L.B. 5838/30).
- 33) Stowarzyszenie pożarniczo-gimnastyczne „Sokił” w Sławentynie, pow. Podhajce, uchwałą Walnego Zgromadzenia członków z dnia 5 października 1930 r. rozwiązało się (L.B. 5210/30).
- 34) Stowarzyszenie pożarniczo-gimnastyczne „Sokił” w Szczepanowie, pow. Podhajce, uchwałą Walnego Zgromadzenia członków z dnia 23 września 1930 r. rozwiązało się (L.B. 5025/30).
- 35) Stowarzyszenie pożarniczo-gimnastyczne „Sokił” w Złotnikach, pow. Podhajce, uchwałą Walnego Zgromadzenia członków z dnia 28 września 1930 r. rozwiązało się (L.B. 5024/30).
- 36) Stowarzyszenie pożarniczo-gimnastyczne „Sokił” w Laszkach Królewskich, pow. Przemyślany, uchwałą Walnego Zgromadzenia członków z dnia 15 X 1930 [r.] rozwiązało się (L.B. 5435/30).
- 37) Stowarzyszenie pożarniczo-gimnastyczne „Sokił” w Stanimirzu, pow. Przemyślany, uchwałą Walnego Zgromadzenia członków z dnia 9 października 1930 [r.] rozwiązało się (L.B. 5271/30).
- 38) Prawomocnym orzeczeniem Wojewody Tarnopolskiego z dnia 11 czerwca 1930 [r.] L.B. 5346/29 zostało Stowarzyszenie pożarniczo-gimnastyczne „Sokił” w Łopatynie, pow. Radziechów, rozwiązane.

- 39) Prawomocną decyzją Wojewody Tarnopolskiego z dnia 29 lipca 1930 r., L.B. 4308/30 zostało stowarzyszenie pożarniczo-gimnastyczne „Sokił” w Stołpinie, pow. Radziechów, rozwiązane.
- 40) Stowarzyszenie Czytelnia „Proświty” w Kokutkowcach, pow. Tarnopol, uchwałą Walnego Zgromadzenia członków z dnia 30 października 1930 [r.] rozwiązało się (L.B. 5675/30).
- 41) Stowarzyszenie pożarniczo-gimnastyczne „Łuh” w Dołżance, pow. Tarnopol, uchwałą Walnego Zgromadzenia członków z dnia 29 września 1930 r. rozwiązało się (L.B. 1445/30).
- 42) Stowarzyszenie pożarniczo-gimnastyczne „Sokił” w Ludwikówce, pow. Tarnopol, uchwałą Walnego Zgromadzenia członków z dnia 1 października 1930 r. rozwiązało się (L.B. 4973/30).
- 43) Stowarzyszenie Czytelnia „Proświty” w Klimkowcach, pow. Zbaraż, uchwałą Walnego Zgromadzenia członków z dnia 11 października 1930 r. rozwiązało się (L.B. 5380/30).
- 44) Stowarzyszenie Czytelnia „Proświty” w Kobyli, pow. Zbaraż, uchwałą Walnego Zgromadzenia członków z dnia 29 września 1930 r. rozwiązało się (L.B. 5623/30).
- 45) Stowarzyszenie Czytelnia „Proświty” w Medynie, pow. Zbaraż, uchwałą Walnego Zgromadzenia członków z dnia 11 października 1930 r. rozwiązało się (L.B. 5382/30).
- 46) Stowarzyszenie Czytelnia „Proświty” w Pieńkowcach, pow. Zbaraż, uchwałą Walnego Zgromadzenia członków z dnia 29 września 1930 r. rozwiązało się (L.B. 5391/39).
- 47) Stowarzyszenie Czytelnia „Proświty” w Prośowcach, pow. Zbaraż, uchwałą Walnego Zgromadzenia członków z dnia 19 września 1930 r. rozwiązało się (L.B. 5412/30).
- 48) Stowarzyszenie Czytelnia „Proświty” w Skorykach, pow. Zbaraż, uchwałą Walnego Zgromadzenia członków z dnia 7 X 1930 r. rozwiązało się (L.B. 5383/30).
- 49) Stowarzyszenie Czytelnia „Proświty” w Worobijówce, pow. Zbaraż, uchwałą Walnego Zgromadzenia członków z dnia 29 września 1930 r. rozwiązało się (L.B. 5410/30).
- 50) Stowarzyszenie pożarniczo-gimnastyczne „Łuh” w Koszlakach, pow. Zbaraż, uchwałą na Walnym Zgromadzeniu członków 1 października 1930 r. dobrowolne rozwiązanie stowarzyszenia (L.B. 5175/30).
- 51) Stowarzyszenie pożarniczo-gimnastyczne „Łuh” w Krasnosielcach, pow. Zbaraż, uchwałą Walnego Zgromadzenia członków z dnia 8 października 1930 r. rozwiązało się (L.B. 5233/30).
- 52) Stowarzyszenie pożarniczo-gimnastyczne „Łuh” w Lubiankach Wyższych, pow. Zbaraż, uchwałą Walnego Zgromadzenia członków z dnia 15 października 1930 r. rozwiązało się (L.B. 5379/30).

- 53) Stowarzyszenie pożarniczo-gimnastyczne „Łuh” w Nowym Siole, pow. Zbaraż, uchwałą Walnego Zgromadzenia członków z dnia 9 października 1930 r. rozwiązało się (L.B. 5624/30).
- 54) Stowarzyszenie pożarniczo-gimnastyczne „Łuh” w Romanowym Siole, pow. Zbaraż, uchwałą Walnego Zgromadzenia członków z dnia 14 października 1930 [r.] rozwiązało się (L.B. 5411/30).
- 55) Stowarzyszenie pożarniczo-gimnastyczne „Łuh” w Worobijówce, powiat Zbaraż, uchwałą Walnego Zgromadzenia członków z dnia 18 października 1930 r. rozwiązało się (L.B. 4837/30).
- 56) Stowarzyszenie Czytelnia „Proświty” w Neterpińcach, pow. Zborów, uchwałą Walnego Zgromadzenia członków z dnia 27 października 1930 [r.] rozwiązało się (L.B. 5674/30).
- 57) Stowarzyszenie pożarniczo-gimnastyczne „Łuh” w Żabinie, pow. Zborów, legalizowane reskryptem Urzędu Wojewódzkiego w Tarnopolu z dnia 30 sierpnia 1928 [r.] L.B.P. 7925/28, uchwałą członków założycieli z dnia 23 października 1930 r. zrezygnowało z ukonstytuowania się, a tym samym przestało istnieć (L.B. 5757/30).
- 58) Stowarzyszenie pożarniczo-gimnastyczne „Sokił” w Ostrowczyku Polnym, pow. Złoczów, uchwałą Walnego Zgromadzenia członków z dnia 22 października 1930 r. rozwiązało się (L.B. 5621/30).

Tarnopolski Dziennik Wojewódzki, nr 17 (1 grudnia 1930): 249–251.

№ 71
[8 грудня 1930]. Довідка консула Френка Савері
про розмову з начальником відділу
у справах національностей при міністерстві
внутрішніх справ Генриком Сухенком-Сухецьким
щодо перевищення службових повноважень
працівниками поліції в ході пацифікації

[...]

December 8, 1930

^aConfidential^a

^aSection^a 2

^r-и-[N 8556/274/55]-и-^r1

No. 1

^aSir W. Erskine to Mr. A. Henderson.^a – (^aReceived December^a 8)

(No. 551)

Sir,

^aWarsaw, December^a 3, 1930

^aWith^a reference to my despatch No. 535 of the 19th ultimo, I have the honour to transmit herewith the record of a conversation between Mr. Savery and the head of the Nationalities Section in the Ministry of the Interior in regard to the situation in Eastern Galicia. M. Suchenek's remarks lead one to hope that the authorities may shortly take strong disciplinary action against those persons who abused their official position in dealing with the inhabitants.

2. News from Galicia has been very scanty within the last fortnight, but it was reported in the press yesterday that there had been a number of cases in which railway signals had been destroyed. I am, however, inclined to think that these particular acts of sabotage are rather an isolated case, and that, for the moment at any rate, the general situation is quieter.

I have, &c.

^aWilliam Erskine^a

[Додаток]

Enclosure in No. 1

^aNote by Mr. Savery^a

A ^aDay^a or two ago I had a long talk with M. Suchenek, the head of the Nationalities Section in the Ministry of the Interior.

¹ Квадратні дужки в документі.

He asked me to give him my impressions of Eastern Galicia, which I did without reserve so far as the present political situation and my own forecast of the future are concerned. I did not touch on the question of "atrocities," except to say that, in my opinion, the "pacificatory action" had been an unfortunate necessity.

When I had finished, he said – a good deal to my surprise – that my views coincided almost entirely with those of the Polish administration on the spot. Later, on thinking matters over, I came to the conclusion that he was not, as I had at first suspected, paying me a rather left-handed compliment. In talking to him, the Voivodes would, of course, speak without reserve, and would not gloss over unpleasant facts, as they naturally often did in their conversations with me. I daresay that their analysis of the situation is not so very different from my own.ⁱ

M. Suchenek agreed very warmly with some of my suggestions, notably with what I said about the desirability of getting local self-government going in Eastern Galicia on the same lines as in the rest of the country. He then went on to say that he had intended a week or two ago to go down to Eastern Galicia himself and investigate the charges made against the police in connection with the pacificatory action. Unfortunately he had been unwell, but he hoped to be able to undertake the journey in the near future. He was, he said, convinced that some of the police had behaved with cruelty, in which connexion he used the word "sadism," and he was determined to make an example of them. "We owe it," he said, "to the Ukrainians in Eastern Galicia to investigate these charges and to punish if necessary." I was very pleased with this attitude in M. Suchenek's part, especially as it was entirely spontaneous, and not called forth by any remark of my own.

F.S.

^ADecember 2, 1930^A

NA, FO 688/27/5. Друк.

№ 72
[10 грудня 1930]. Заява членів Українського клубу
у зв'язку з ув'язненням парламентаріїв
української національності у в'язниці в Бересті

ⁱⁱ-Wniosek nr 2-ⁱⁱ
posłów z Klubu Ukraińskiego
w sprawie

uwięzienia byłych posłów ukraińskich w więzieniu wojskowym w Brześciu

We wrześniu br. uwięziono następujących posłów ukraińskich: Włodzimierza Celewicza, Dymitra Palijewa, Aleksandra Wisłockiego, Iwana Leszczyńskiego i dra Osypa Kohuta i osadzono ich w więzieniu wojskowym w Brześciu, pomimo to, że podlegają oni judykaturze sądów cywilnych. Traktowanie ich tamże w czasie ich uwięzienia nie odpowiadało zupełnie przepisom ustawowym o traktowaniu osób, nad którymi rozciągnięto areszt śledczy.

Wobec tego

Wysoki Sejm uchwalić raczy:

Sejm wzywa Rząd

Do zbadania w jak najkrótszym czasie powyższych faktów, do pociągnięcia winnych do odpowiedzialności oraz do złożenia Sejmowi sprawozdania.

Wnioskodawcy:

Warszawa, dnia 10 grudnia 1930 r.

BN, Towarzystwo Naukowe im. T. Szewczenki, mf 85781, s. 273. Копія. Машинопис.

№ 73
[13 grudnia 1930]. Opis sabotażnej
ta pacyfikacyjnej akcji, przygotowanej
Ministerstwem wewnętrznych spraw u Warszawy

^aMinisterstwo
Spraw Wewnętrznych^a

^{a-b-й-Poufne-й-b-a}

Nr PN 3021/6/30
Warszawa
Dnia 13 grudnia 1930 r.

Do
Ministerstwa Spraw Zagranicznych
w ⁱⁱmiejscuⁱⁱ

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych przesyła do wiadomości i ewentualnego wykorzystania poniższy opis akcji sabotażowej UWO i pacyfikacyjnej organów administracyjnych, policyjnych i wojskowych na terenie Małopolski Wschodniej.

I. ^oGeneza akcji sabotażowej^o. Rok bieżący zaznaczył się w ⁱm[iesiącu] lipcu, w sierpniu iⁱ wrześniu niespotykanym od r[oku] 1922 wzrostem akcji sabotażowej, rozwijanej na terenie Małopolski Wschodniej przez członków ⁱUkraińskiej Wojskowej Organizacji (UWO)ⁱ, względnie jej odpowiednik polityczny ⁱOrganizację Ukraińskich Nacjonalistów (OUN)ⁱ. Zjawisko to łączyła prasa polska – zresztą nie bez pewnej racji – z wystąpieniem niemieckiego ministra obszarów okupowanych ⁱTreviranusaⁱ, żądającego rewizji granic Rzeszy niemieckiej, ustalonych traktatem wersalskim. Faktem jest, że echa wystąpienia swego męża stanu niemal zbiegły się ze wzmożoną akcją terrorystyczną UWO, wzgl[ędnie] OUN.

Celem akcji sabotażowej – jak o tym świadczą znajdujące się w rękach władz śledczych dokumenty – było w zasadniczym założeniu: ^{k-1})^k zahamowanie wzmacniających się w społeczeństwie ukraińskim nastrojów ⁱugodowychⁱ w stosunku do państwa polskiego, ^{k-2})^k podniesienie w oczach własnego społeczeństwa ⁱautorytetu UWO, wzgl[ędnie] OUNⁱ – przez wykazanie ich żywotności i aktywności. Poza tym chodziło kierownictwu UWO o wykazanie się jakąś „robotą” wobec emigracji ukraińskiej w Ameryce, skąd czerpie organizacja znaczne stosunkowo środki materialne. Jeśli chodzi o samą formę wystąpień, to akty w stosunku do folwarków zmierzały do niszczenia ich, jako (zdaniem kierowniczych kół UWO, wzgl[ędnie] OUN) ognisk polskości na te-

renie Małopolski Wschodniej, zaś akty względem polskich osadników miały na celu zmuszenie tych ostatnich do likwidacji owych osad w Małopolsce Wschodniej i odstraszenie wszystkich osób narodowości nieukraińskiej przed ewent[ualnym] nabywaniem ziemi na tym terytorium. Na wybór takiej formy akcji wpłynęła łatwość samego wykonania i prymitywność potrzebnych do tego środków.

Tu i ówdzie akcja „podpalaczy” zwracała się również przeciw osiadłym na roli Żydom, prowadzącym ponadto interesy handlowe. W tym ostatnim wypadku właściwym celem podpażeń było sterroryzowanie handlarza żydowskiego i usunięcie go ze wsi, aby uwolnić w ten sposób interesy miejscowych kooperatyw ukraińskich od niepożądanego konkurencji.

Podnoszone ze strony pewnych sfer ukraińskich zarzuty, że znaczna część tych podpażeń wynikała z chęci spekulacji samych właścicieli na premii asekuracyjnej, są niczym nie poparte. Takiego motywu działania, pomimo ścisłych badań, nie stwierdzono. Natomiast niewątpliwym jest, że w tym i owym wypadku, w każdym razie nie w sposób masowy, przyłączyły się do akcji podpażeń elementy komunistyczne.

II. „Przebieg akcji sabotażowej”. Sumaryczne zestawienie wypadków w okresie lipiec–listopad r[oku] b[ieżącego] przedstawia się w poszczególnych województwach następująco:

Województwo	„Miesiące”					Razem	„Z tego”		Z tego na obiek[tach] pań[stwowych]		„Razem”
	VII	VIII	IX	X	XI		wykr[lyto]	niewykr[lyto]	wykr[lyto]	niewykr[lyto]	
Lwowskie	3	21	31	9	3	67	34	33	3	7	10
Tarnopolskie	1	25	56	8	–	90	21	69	–	4	4
Stanisławows[kie]	2	8	14	5	5	34	9	25	3	2	5
„Razem”	6	54	101	22	8	191	64	127	6	13	19

Jak widać z powyższego zestawienia, punktem kulminacyjnym akcji sabotażowej był wrzesień r[oku] b[ieżącego]. Po zarządzeniu akcji pacyfikacyjnej liczba dokonanych aktów sabotażowych spada już w październiku ze 101 na 22, a w listopadzie obniża się do 8 wypadków. Akcja sabotażowa objęła tylko niektóre powiaty, przy czym jako charakterystyczne należy podkreślić, iż najczęściej wypadków notowano w tych powiatach, w których istniały gimnazja ukraińskie bądź też silniejsze organizacyjnie organizacje sportowe i kulturalne jak „Proświty”, „Łuhy”, „Sokiły” i „Płasty”, co już samo wskazuje na ich rolę w akcji sabotażowej.

⁶Przebieg akcji w poszczególnych województwach⁶

a) Województwo lwowskie. Akcja sabotażowa objęła 10 powiatów, a to: Bóbrkę, Drohobycz, Gródek Jagielloński, Jaworów, Lwów-miasto i powiat, Przemyśl, Rawę Ruską, Sokal, Stary Sambor i Żółkiew. Największe jej nasilenie zaznaczyło się na terenie pow[iatów] lwowskiego, bóbreckiego, sokalskiego i m. Lwowa.

Sumaryczny bilans wypadków sabotażowych przedstawia się w poszczególnych powiatach województwa lwowskiego następująco:

Powiaty	Miesiące					Razem	Ilość		Z tego na obiekt państw[owy]		
	VII	VIII	IX	X	XI		wykr[yto]	niewykr[yto]	wykr[yto]	niewykr[yto]	razem
Bóbrka	1	8	3	1	1	14	9	5	1	–	1
Drohobycz	–	–	1	1	–	2	–	2	–	–	–
Gródek Jag[iełłoński]	–	–	2	–	–	2	2	–	–	–	–
Jaworów	–	2	1	–	1	4	2	2	–	–	–
Lwów	1	6	15	5	–	27	13	14	2	4	6
Przemyśl	–	1	3	1	–	5	2	3	–	–	–
Rawa Ruska	–	1	–	–	–	1	1	–	–	–	–
Sokal	1	1	4	1	1	8	5	3	–	1	1
Stary Sambor	–	1	1	–	–	2	–	2	–	1	1
Żółkiew	–	1	1	–	–	2	–	2	–	1	1
⁶ Razem ⁶	3	21	31	9	3	67	84	33	3	7	10

Na ogólną cyfrę 67 aktów sabotażowych w 33 wypadkach dochodzenia dały na razie wynik negatywny. Wypadki te jednak są w dalszym ciągu przedmiotem intensywnych dochodzeń policyjnych, uwieńczonych w międzyczasie w wielu wypadkach pozytywnymi rezultatami. Techniczna strona akcji sabotażowej przedstawia się na ogół jednostajnie. Poza napadem ekspropriacyjnym na ambulanś pocztowy pod Bóbrką, przecięciem drutów telefonicznych i kolejowo-sygnałowych pod Lwowem w dwóch wypadkach, ścięciem słupa telegraficznego w powiecie Stary Sambor, przecięciem przewodów telefonicznych w powiecie żółkiewskim, zamachami podpalaczy, nieudanymi zresztą, na magazyny kolejowe we Lwowie, w 4 wypadkach, spaleniem trybuny na boisku sportowym „Czarnych” i próbami podpalenia trybun sportowych T[owarzystwa Zabaw Ruchomych i „Pogoni” we Lwowie – akcja sabotażowa ograniczyła się do niszczenia zebranych płodów rolnych, w pierwszym rzędzie zboża oraz

budynków gospodarczych, będących własnością większych właścicieli ziemskich i rolników narodowości polskiej. Materiałów wybuchowych nie używano. Stosowano w szerokiej mierze "podpalenia", które wywoływano przeważnie przy pomocy nafty lub benzyny. W powiecie Bóbrka, Jaworów i Żółkiew używano na podpalenia mieszaniny chloranu potasu i cukru miążkiego (2/3:1/3), która w połączeniu z kwasem siarkowym doprowadzanym zazwyczaj automatycznie ze szklanych próbek, wybuchała i wywoływała pożar. Stosowanie tego środka świadczy o inteligencji sprawców, którymi byli w przeważnej części "wychowankowie gimnazjów ruskich". Użycie "prochu" strzelniczego przez podpalaczy stwierdzono w pow[iatach] Rawa Ruska i Sokal. W miarę trwania akcji sabotażowej wzrastała zuchwałość zamachowców. Uzbrojeni niejednokrotnie w "broń palną" ostrzeliwali niekiedy warty pilnujące dobytku.

b) Województwo stanisławowskie. Na terenie województwa stanisławowskiego ogółem miało miejsce 34 wypadków sabotażowych.

Zestawienie sumaryczne przedstawia się następująco:

Powiaty	"Miesiące"					Razem	"Z tego"		"Z tego na obiekt państwowy"		
	VII	VIII	IX	X	XI		wykr[tyto]	niewykr[tyto]	wykr[tyto]	niewykr[tyto]	razem
Horodenka	–	2	1	–	–	3	2	1	–	–	–
Kołomyja	–	–	2	1	–	3	2	1	–	–	–
Kosów	1	–	1	–	1	3	1	2	1	1	2
Nadwórna	–	–	–	–	3	–	–	3	1	1	2
Rohatyn	–	5	7	1	–	13	3	10	1	–	1
Skole	1	–	–	–	–	1	–	1	–	–	–
Śniatyn	–	–	–	1	–	1	–	1	–	–	–
Stanisławów	–	1	3	1	1	6	1	5	–	–	–
Stryj	–	–	–	1	–	1	–	1	–	–	–
"Razem"	2	8	14	5	5	34	9	25	3	2	5

Większa liczba zamachów dokonanych w niektórych z wyżej wymienionych powiatów wskazuje, że bądź w pobliżu tych miejscowości, bądź w nich samych istnieje organizacja UWG, wzgl[ędnie] przebywają tam bardziej czynni członkowie tej organizacji, którzy zamachy uplanowali i wykonanie tychże nadzorowali, wzgl[ędnie] sami je wykonywali. W kwestii środowiska, z którego wychodziła inicjatywa do wykonywania sabotaży, zyskano w toku czynności likwidującej tę akcję liczne dane, że w ukraińskiej akcji wywrotowej zaangażowani byli członkowie różnych "ukraińskich stowarzyszeń", jak „Ridna Szkoła” i „Proświta”, „Płast” i „Sokił”, „Łuh” i kooperatywy. Tych danych dostarczyły przeprowadzone rewidze, podczas których znaleziono w wielu wypadkach materiały stwierdzające,

że członkowie tych stowarzyszeń bądź brali bezpośredni udział w ruchu wywrotowym, bądź byli jego zwolennikami. Materiałami były przede wszystkim różnego rodzaju ⁱbroń wojskowa, niewojskowa, amunicja i materiałyⁱ wybuchowe oraz nielegalna literatura dotycząca ukraińskiego ruchu nacjonalno-rewolucyjnego, a zwłaszcza UWО i OUN. Dowodów tych dostarczyły także rewizje przeprowadzone w niektórych instytucjach, jak np. w budynkach szkolnych.

Z powyższego wynika, że stowarzyszenia te, wzgl[ędnie] instytucje, były środowiskami, z których najczęściej wychodziła inicjatywa akcji sabotażowej. W powiecie horodeńskim głównym środowiskiem tej akcji było ukraińskie ⁱprywatne gimnazjumⁱ im. Szewczenki w Horodence, a także istniejąca tam czytelnia „Proświty”. W powiecie rohatyńskim – prywatne gimnazjum w Rohatynie oraz istniejący przy tym zakładzie „Płast”. W poszczególnych miejscowościach nazwanego powiatu ośrodkami tego ruchu były miejscowe „Proświty” i kooperatywy. Podobnie w powiecie sokalskim ogniskami ruchu były miejscowe czytelnie „Proświty”, „Sokił”, „Łuh” i kooperatywy. Odnośnie do powiatu stanisławowskiego stwierdzono, że osoby aresztowane pod zarzutem sabotażu dokonanego w Haliczu były członkami „Płasta” oraz miejscowej „Proświty”. W innych wypadkach sabotażowych inicjatywa była rzekomo indywidualna.

c) Województwo tarnopolskie. Sumaryczne zestawienie wypadków sabotażowych przedstawia się następująco:

Powiaty	ⁱⁱ Miesiące ⁱⁱ					Razem	ⁱⁱ Z tego ⁱⁱ		ⁱⁱ Z tego na obiekt państw[owy] ⁱⁱ		
	VII	VIII	IX	X	XI		wykr[lyto]	niewykr[lyto]	wykr[lyto]	niewykr[lyto]	razem
Borszczów	–	–	1	–	–	1	–	1	–	–	–
Brody	–	–	1	–	–	1		1	–	–	–
Brzeżany	–	7	8	–	–	15	3	12	–	1	1
Buczacz	–	–	7	2	–	9	1	8	–	–	–
Kamionka Str[umiłowa]	–	2	1	1	–	4	–	4	–	–	–
Podhajce	–	2	14	1	–	16	5	11	–	–	–
Przemysłany	–	2	1	–	–	4	1	3	–	–	–
Skałat	–	–	1	–	–	1	–	1	–	–	–
Tarnopol	–	7	11	–	–	18	4	14	–	–	–
Trembowla	–	2	–	–	–	2	1	1	–	–	–
Zbaraż	–	2	5	–	–	7	4	3	–	–	–
Zborów	–	–	3	–	–	3	1	2	–	–	–
Złoczów	1	1	3	4	–	9	1	8	–	3	3
ⁱⁱ Razem ⁱⁱ	1	25	50	8	–	90	21	69	–	4	4

Największe nasilenie wypadków sabotażowych miało miejsce – jak widać z powyższego wykazu – na terenie powiatów tarnopolskiego, podhajeckiego i brzeżańskiego. Przyczyny tego należy szukać w tym, że powiaty te leżały w sferze działania dwóch ważnych ognisk antypaństwowej roboty, którymi były ¹czwarte gimnazjum państwowe¹ z jęz[ykiem] wykładowym ukraińskim w Tarnopolu i ¹prywatne gimnazjum¹ „Ridnej Szkoły” w Rohatynie. Uczniowie tych gimnazjów, od czwartej klasy począwszy w górę, w większości byli czynnie zaangażowani w działalności UOW, a pochodząc przeważnie z wymienionych trzech powiatów, szerzyli przy każdej sposobności, szczególnie w czasie ferii, antypaństwową agitację w swych rodzinnych miejscowościach i okolicy oraz organizowali komórki UWO i odegrali następnie w akcji sabotażowej dominującą rolę.

Drugą przyczyną nasilenia akcji sabotażowej była ta okoliczność, że w danych powiatach najsilniejsze liczebnie i najlepiej zorganizowane są towarzystwa ukraińskie, a przede wszystkim „Łuh”, „Sokił” i „Płast”, które okazały się zakonspirowaną siedzibą UOW-ców i sabotażystów, zaś sam rozkwit tych towarzystw przypisać należy właśnie wychowankom wspomnianych dwóch gimnazjów. Inicjatywa do akcji sabotażowej bez wątpienia wyszła od kierownictwa UWO, które swe podrzędne organa systematycznie przygotowywało do tej akcji przy pomocy lektury (odpowiednich artykułów „Surmy”). W wielu wypadkach stwierdzono, że wykonawcy sabotaży, członkowie UOW, otrzymali ¹rozkaz¹ wykonania sabotaży od swych władz ¹przełożonych¹ już ustnie, już to pisemnie, choć ten ostatni wypadek bardzo rzadko miał miejsce. Prócz tego bez wątpienia w wielu wypadkach sabotaży inicjatywa wyszła od samych członków bojówek ¹UWO¹, którzy chcieli na własną rękę przyczynić się do ogólnej akcji sabotażowej. Wielką rolę w akcji sabotażowej odegrały ruskie towarzystwa, jak „Proświty” i kooperatywy, w których OUW-cy zbierali się i z których czerpali środki pieniężne dla organizacji. Sprawcy wykrytych sabotaży rekrutowali się głównie z uczniów, wzgl[ędnie] b[yłych] uczniów wspomnianych gimnazjów ukraińskich, następnie spośród ukraińskiej młodzieży wiejskiej.

III. ⁶Nastroje wśród ludności.⁶ Rozmach, z jakim UWO przystąpiła w br. do akcji sabotażowej wywołał w sferach społeczeństwa polskiego zrozumiałe ¹odruch¹, który w rezultacie uzewnętrznił się w szeregu wieców protestacyjnych w miejscowościach dotkniętych akcją bojowców ukraińskich. Rezolucje wiecowe kończono we wszystkich wypadkach apelem pod adresem władz państwowych z żądaniem stosowania skutecznych środków ¹represyjnych¹. W momencie największego nasilenia akcji sabotażowej zaczęły krążyć nagminnie, zwłaszcza w miejscowościach nawiedzonych akcją sabotażową, uporczywe pogłoski o zbliżaniu się ¹powstania ukraińskiego¹. Pogłoski te wywoływały wszędzie przygnębienie, obawę o życie, a nawet ¹panikę¹. Wynikiem przedstawionego stanu rzeczy były alarmujące artykuły polskiej prasy miejscowej,

a nawet zamiejscowej, nawołujące do jak najenergiczniejszego przeciwstawienia się akcji ukraińskich terrorystów oraz ¹ „samoobrony”. Tu i ówdzie założono powiatowe komitety Zw[iązku] Obrony Kresów Wschodnich, wzgl[ędnie] komitety samoobrony. Inicjatywę w tym kierunku dał Związek Oficerów Rezerwy¹ (Okręg Ziemi Południowo-Wschodnich). Komitety te miały na celu wspieranie władz państwowych w walce z wybujałą akcją UWО, jednakże działalność ich ograniczyła się właściwie do dobrych chęci, gdyż pomyślny wynik akcji państwowej uczynił je zbędnymi.

Należy podkreślić, iż zdeprimowane sytuacją społeczeństwo polskie, nie widząc z początku akcji sabotażowej odpowiednich represji ze strony władz, posądzało je o brak zainteresowania, a nawet słabość, tym bardziej, że w tym kierunku oddziaływała na społeczeństwo część prasy. Ludność polska i lojalny odłam ludności ruskiej był do tego stopnia ¹ „sterroryzowany”, szczególnie ¹ „na wsi”, że niejednokrotnie nawet poszkodowani – z obawy przed zemstą – obawiali się energiczniejszych wystąpień policji przeciw winnym.

Spółcezeństwo ukraińskie (¹ „inteligencja”) zajęło na ogół wobec akcji sabotażowej UWО stanowisko życzliwej neutralności. Zwłaszcza młodzież grupująca się w „Sokiłach”, „Płastach”, „Łuhach”, „Proświtach” itd., o ile sama nie brała bezpośredniego udziału w akcji sabotażowej, zdradzała jawnie swoje sympatie dla zamachowców.

¹ „Masy” chłopskie zaś widząc bezkarne szerzenie się w sposób gwałtowny akcji sabotażowej z jednej strony, a łagodność władz w traktowaniu antypaństwowych wystąpień z drugiej strony, ¹ „stały się butne i zuchwałe”. Wynikiem tego były stwierdzone objawy lekceważenia i sprzeciwiania się zarządzeniom władz państwowych i jej organów oraz próby rewoltowania mas przez konspiracyjne oddziaływanie podżegaczy. W rezultacie dochodziło do tego, że rozzuchwalone masy chłopskie z trudnością dawały się poskramiać przez organy bezpieczeństwa i w wielu wypadkach policja dla przeprowadzenia zarządzeń władz użyć musiała siły fizycznej względem opornych, do użycia broni jednak nie doszło. Prasa ukraińska w sposób perfidny ograniczyła się jedynie do roli rejestratora wypadków niszczenia mienia polskiego, co miało niezawodnie na celu podniesienie jeszcze bardziej aktywności elementów zgrupowanych w UWО.

Na lojalny odłam społeczeństwa ruskiego sabotaże wywarły wpływ w kierunku zaniechania wszelkiego przeciwdziałania akcji sabotażowej i biernego przypatrywania się jej, względnie nawet udzielania pomocy sabotażystom, gdyż z jednej strony sabotażyści zagrażali opornym terrorem, z drugiej strony zaś osobnicy lojalni nie spodziewali się skutecznej represji ze strony władz,

¹ Правильно: Спілка офіцерів запасы Речі Посполитої Польщі (Związek Oficerów Rezerwy Rzeczypospolitej Polskiej) – організація колишніх вояків з офіцерів резерву, створена 1922 р., яка, зокрема, веда військове навчання; Спілку вважали близько до «пілсудчиків»; вона діяла під гаслом: «Усе для Держави – Держава понад усе». У Львівському воєводстві існувала одна з найпотужніших її структур.

wobec czego szli po linii najmniejszego oporu, kryjąc sabotażystów, nawet bez przekonania do ich roboty, a tylko ustępując przed stroną agresywniejszą.

IV. ⁶Kontrakcja władz.⁶ Gdy ze strony odpowiedzialnych czynników ukraińskich nie uczyniono nic w kierunku powstrzymania akcji UWO, a zarządzenia prewencyjne (streszczające się do zaostrzenia czynności aparatu policyjnego, wzmożenie obserwacji osób podejrzanych, wydania rygorystycznych zarządzeń meldunkowych, zakazów wałęsania się w porze nocnej w miejscowościach zagrożonych akcją sabotażową, wprowadzenia wart nocnych itp.) nie dały rezultatu, wydane zostały zarządzenia represyjne polegające na:

- ⁷a) kontroli osób obcych i nieznanych przez legitymowanie tychże,
- b) rewizjach u osób podejrzanych o działalność antypaństwową i współdziałanie w akcji UWO w mieszkaniach i lokalach,
- c) przytrzymaniu osób podejrzanych o działalność wywrotową,
- d) aresztowaniu takich osób i przekazywaniu tychże władzom sądowym, prokuratorskim i administracyjnym.⁷

W czterech powiatach, w których akcja sabotażowa rozwinęła się najsilniej, a to: Bóbrka (woj. lwowskie), Brzeżany i Podhajce (woj. tarnopolskie) oraz Rohatyn (woj. stanisławowskie) zarządzono akcję pacyfikacyjną przy użyciu zwartych oddziałów policyjnych oraz wykorzystaniu w tym celu oddziałów wojskowych, które po zakończeniu ćwiczeń wojskowych na tamtejszym terenie powracały właśnie do swych miejsc postoju.

Techniczne wykonanie tej akcji przedstawiało się następująco: oddział po przybyciu do wskazanej miejscowości ⁸otaczał wieś⁸ (gminę) posterunkami, wzywał wójta i radę gminną, wyjaśniał im cel przybycia, żądał wydania broni, materiałów wybuchowych i łatwopalnych oraz wskazania osób podejrzanych, tj. takich, które przechowują te przedmioty. Ze wsi [ni]kogo nie wypuszczano. Wszyscy mieszkańcy musieli być w swych zagrodach, po czym przystępowano do rewizji, które były bardzo dokładne. ⁹Przeszukiwano⁹ domy mieszkalne, obory, stajnie, stodoły, piwnice, nawet stogi i sterty, przy czym przerzucano również i zmagazynowane zbiory. Przy rewizjach w instytucjach i u osób bardziej podejrzanych podnoszono nawet podłogi i poszycia dachów. W kilku wypadkach, gdy właściciele nie chcieli wydać kluczy lub ukrywali się – [chcieli] utrudnić wykonanie rewizji – musiano wyłamać ¹⁰drzwi i zamki¹⁰. W niektórych wypadkach rozbierano nawet częściowo piece, gdyż i w nich znajdowano poszukiwane przedmioty. Rewizje wykazały ¹¹dużą ilość broni¹¹, różnego sprzętu wojskowego, materiałów łatwopalnych, jak lontów, którymi posługują się sabotażyści przy podpalaniu stert i budynków, prochu strzelniczego oraz innych materiałów służących do podpalania.

¹²Ogółem podczas rewizji znaleziono ¹²karabinów¹² – 144, innych strzelb – 27, rewolwerów – 156, petard – 20, rakiet z lontami do podpalania – 36, dynamitu – 40 kg, prochu strzelniczego – 39 kg, chloranu potasu – kilkadziesiąt kg, broni

białej – 162 szt[uki], naboju rewolwerowych – 359, karabinowych – 780, noży do cięcia drutów – 125, lontów do podpałen – 69 m[e]tr[ów],¹ różnego sprzętu wojskowego – 28 fur. Poza tym dużą ilość nielegalnych² druków³, odezw, bloczki na fundusz bojowy UWO i wiele innego materiału kompromitującego posiadaczy. Należy podkreślić, iż w niektórych zwłaszcza powiatach wyniki rewizji były bardzo wydatne, np. w powiecie bóbreckim znaleziono 53 szt[uki] broni palnej, w powiecie Rudki – 84 szt[uki] takiej broni, w powiecie tarnopolskim – 58 szt[uk]. Wiele materiału znaleziono nawet w instytucjach, takich jak spółdzielnie czy też organizacje i instytucje kulturalno-oświatowe. W budynku ukraińskiego prywatnego gimnazjum w Rohatynie znaleziono np. granat, 2 sztylety, 3 rakiety i bagnet, w piecu spółdzielni „Nadija” w Brzeżanach – rewolwer „Parabellum”, w mleczarni spółdzielczej w Żurowie [w] pow. Rohatyn – 15 litrów kwasu siarkowego, 40 d[e]k[a]g[ramów] dwuchromianu potasu i 2 l[i]tr[y] spirytusu anilinowego, w kooperatywie w Zagwoździu – karabin itd. Przykładów podobnych jak wyżej wymienione ujawniła akcja pacyfikacyjna bardzo wiele.

⁴Ogółem⁵ zatrzymano w czasie rewizji⁶ 970 osób⁷, z czego zwolniono po przesłuchaniu 539 osób, zaś przekazano sądom 432 osoby. Sądy zwolniły dotychczas około 330 osób (prawdopodobnie będą one miały rozprawy sądowe), 42 osoby przyznały się do należenia do UWO.

Aresztowani pochodzili ze sfer: studentów wyższych zakładów – 124, uczni[ów] gimnazjalnych – 136, urzędników prywatnych, przeważnie spółdzielców – 59, rzemieślników – 40, nauczycieli, inteligencji, adwokatów itd. – 16, księży – 13, pozostali, około 550 osób, pochodzą ze sfer włościańskich.

Specjalną uwagę zwraca⁸ rubryka księży⁹. Należy podkreślić, iż w wielu wypadkach podczas przeprowadzania rewizji w mieszkaniach księży znachodzono nie tylko nielegalną literaturę UWO i inne wydawnictwa antypaństwowe, lecz nawet broń i materiały wybuchowe. Tak np. u księdza Jana Fedyńskiego w Lubieniu Wielkim znaleziono w piwnicy w beczce z popiołem 2 granaty ręczne, u ks. Wasyla Niemyja w Jawc[z]u – 2 karabiny wojskowe, kilka naboju karabinowych i proch strzelniczy oraz ukrytą benzynę, u ks. Stefanowicza w Kutach znaleziono blaszaną puszkę zawierającą 10 naboju do podpalania, zaopatrzonych w lonty, u ks. Murowicza w Snowiczu – 2 granaty zapalne i około 10 metr[ów] lontu itd.

Jeśli chodzi¹⁰ o młodzież szkolną¹¹ stwierdzono, iż wzięła ona masowy udział w akcji sabotażowej. Dotyczy to zwłaszcza państwowego gimnazjum ukraińskiego w Tarnopolu oraz prywatnego gimnazjum „Ridnej Szkoły” w Rohatynie. Wobec takiego stanu rzeczy oba te zakłady zostały zamknięte. Rozwiązano również organizację „Płasta” (istniejącą zresztą dotąd bez dostatecznych podstaw prawnych), co do której stwierdzono, iż członkowie jej biorą w akcji UWO i w ogóle w działalności antypaństwowej wybitny udział.

¹²Akcja pacyfikacyjna¹³, będąca wyrazem zdecydowanej postawy czynników rządowych, dała w swych skutkach zasadniczą¹⁴ zmianę nastrojów ludności¹⁵ Małopolski Wschodniej. Oparcie w niej znalazł przede wszystkim element

ukraiński umiarkowany i lojalny względem Państwa, którego bierność w ustosunkowaniu się do zbrodniczej akcji UWO wpływała nie z takiego czy innego stosunku do Państwa, lecz wyłącznie z obawy przed możliwymi osobistymi represjami ze strony członków UWO. Toteż obecnie zaczynają się podnosić głosy protestu przeciwko akcji sabotażowej, akcentujące swą lojalność dla Rządu. Rezultatem tego jest cały szereg deklaracji i uchwał zebrań wiejskich potępiających sabotażystów. W uchwałach tych ludność miejscowa, idąc nawet dalej, odgranicza siebie do ukrainizmu w ogóle stwierdzając, iż należy do narodu ruskiego i z Ukraińcami nie ma i nie chce mieć nic wspólnego. Miał miejsce szereg wypadków, w których sama ludność żądała likwidacji lokalnych organizacji społecznych jak „Proświty”, „Łuhy” i „Sokiły”, co do których było wiadomym, iż „pod” pokrywką działalności kulturalno-oświatowej czy też sportowej prowadzą agitację antypaństwową. Zmieniły się również nastroje wśród inteligencji ukraińskiej i ten element zmienił zupełnie, przynajmniej na zewnątrz, swój stosunek do Państwa. W każdym razie jedno jest niewątpliwe – wzmocnił się niebywale szacunek dla władz państwowych i ich zarządzeń.

W związku z opisanymi wydarzeniami w Małopolsce Wschodniej wszczęta została na terenie zagranicznym szeroko zakrojonaⁱ kampania antypolskaⁱ, która operując kłamliwymi i zgoła fałszywymi informacjami przedstawia akcję pacyfikacyjną jako jakiś barbarzyński wprost pogrom ludności ukraińskiej w Polsce. Akcja ta wychodzi zasadniczo z dwóch źródeł. Pierwszym z nich – toⁱ szowinistyczne koła ukraińskieⁱ, które za pośrednictwem swych agentów za granicą starają się wzburzyć opinię przeciwko Polsce, drugim zaś – wrogie nam czynniki zarównoⁱ sowieckie, jak i niemieckie, a także i litewskieⁱ. Jeśli chodzi o pierwsze źródło, należy wymienić Wasyla Panejkę, płatnego agenta UNDO, który rozesłał szereg alarmujących depeesz do różnych instytucji międzynarodowych i oficjalnych przedstawicieli państw obcych. W depeeszach tych mówi się o tysiącach zmasakrowanych chłopów, o nieprzyjmowaniu ich do szpitali, o aresztowaniu ukraińskich lekarzy i kanadyjskiego doktora Deya itp. Jak już przytoczone poprzednio cyfry wskazują, w ogóle zatrzymanych osób było niecałe 1000. Rzekomy kanadyjski doktor Dey jest korespondentem gazety „Canadian Times” i jego pobyt w Małopolsce Wschodniej nie miał nic wspólnego z jakąkolwiek akcją niesienia pomocy lekarskiej, a tylko pewne czynniki ukraińskie chciały wykorzystać jego osobę dla antypolskiej kampanii prasowej. Sam autor wspomnianej depeeszyⁱ Wasyl Panejkoⁱ, przebywający stale w Paryżu jest człowiekiem zarówno politycznie, jak i moralnie skompromitowanym. W swoim czasie zwolennik kierunku monarchistycznego, był później delegatem Petruszewicza na konferencji pokojowej, gdzie występował jako nieprzejednany wróg Rosji. W niedługim czasie stał się rusofilem i pod jego właśnie wpływem dr Petruszewicz wydał rozkaz ukraińskiej armii galicyjskiej, znajdującej się wówczas na Ukrainie, przyłączenia się do armii Denikina. Ostatnio pełni Panejko już od dłuższego zresztą czasu, ⁱfunkcję płatnego agenta UNDOⁱ, którego zadaniem jest właśnie

prowadzenie propagandy antypolskiej na terenie zagranicznym. Zarówno więc charakterystyka osoby Panejki, jak i zupełnie wyraźna kłamliwość przytaczanych przezeń zarzutów, mówią same za siebie. Rozszerzane są w prasie zagranicznej liczne protesty rozmaitych komitetów. Otóż należy podkreślić, iż komitety te przeważnie powstały właśnie dla celów propagandystycznych. Akcja ta wychodzi od sfer kierowniczych OUN, której centrala znajduje się w Pradze. Na tamtejszym też gruncie akcja ta jest najsilniejszą. Zostały utworzone specjalne wydawnictwa (np. „Ukraińska Korespondencja”), której zadaniem jest tendencyjne i w[e] wrogim dla Polski duchu informowanie prasy zagranicznej o wydarzeniach w Małopolsce Wschodniej. W Pradze też powstał *ad hoc* zorganizowany „Komitet Wykonawczy” ukraińskich organizacji emigranckich, który zarzuca instytucje o charakterze międzynarodowym najróżniejszymi memoriałami, protestami i petycjami. Pojawiły się nawet ostatnio w prasie czeskiej (wydawnictwo wspomnianego wyżej komitetu) i niemieckiej odbitki fotograficzne trzech pobitych jakoby w czasie akcji pacyfikacyjnej Ukraińców. Jest rzeczą zrozumiałą, iż przy tego rodzaju nastrojach, jakie wówczas panowały – z drugiej zaś strony wobec użycia w akcji oddziałów wojskowych, mogły zaistnieć tu i ówdzie ¹wypadki pobicia¹. Pamiętać należy o tym, iż zachowanie się rozagitowanej ludności, a zwłaszcza młodzieży, było niemal zawsze prowokacyjnie zuchwałe. Taki charakterystyczny przykład stanowi fakt pobicia niejakiego Fedoryszyna Justyna, który korzystając z tego, iż jest ¹obywatelem amerykańskim¹ obrzucał oddział wojskowy obelgami, wymyślając od „polskich band” itd. Tego rodzaju zachowanie musiało, rzecz zrozumiała, wywołać reakcję wśród wojskowych. Zdarzały się zresztą i wypadki inne. Mianowicie część spokojnej ludności, ulegająca dotąd terrorowi rozagitowanych zwolenników UWÓ, po przybyciu na miejsce oddziału wojskowego, widząc przykre skutki akcji pacyfikacyjnej brała doraźny odwet na agitatorach, jako właściwej przyczynie nieszczęścia. Takich wypadków pobicia było dość dużo. Obecnie prowadzą się na skutek zarządzenia M[inisterstwa] S[praw] Wewn[ętrznych] ścisłe dochodzenia w każdym wypadku złożenia doniesienia czy też zażalenia o pobicie, a ¹winni zostaną przykładowie ukarani¹. Stwierdzić jednak należy, iż jeśli takie wypadki miały miejsce, to w każdym razie nie wpływało to z jakiegoś z góry idącego nakazu ani też nie miało charakteru systemu.

Należy jednak podkreślić, iż ocena sytuacji ze strony ukraińskich czynników umiarkowanych jest zupełnie odmienna. Jako przykład służyć może dołączony w odpisie komunikat Głównej Rady Emigracyjnej², jednej z najpoważniejszych na emigracji organizacji ukraińskich.

Jeśli chodzi o propagandę zagraniczną na tym tle, nie można pominąć i jej drugiego źródła, o którym wspomniano wyżej, a które tkwi we wrogich nam pań-

² Головна еміграційна рада – представницький орган різних установ і організацій української еміграції, заснований у 1929 р. в Чехословаччині.

stwach ościennych. Zwraca np. uwagę gwałtowna kampania prasowa ze strony Sowietów, które starają się wyolbrzymić wypadki małopolskie i postawić siebie w roli obrońcy ludności ukraińskiej. Zjawisko to jest zupełnie zrozumiałe. Sowiety znajdując się same w niezmiernie trudnych warunkach na Ukrainie, wskutek zarządzeń kolektywizacyjnych, starają się w ten sposób odwrócić uwagę od siebie i przenieść ją na pobliski grunt Małopolski Wschodniej, a równocześnie za jednym zamachem zdobyć sobie sympatię ukraińskich mas chłopskich. Nie mniej zainteresowani są w tej sprawie nasi sąsiedzi z Zachodu i Północy.

Równocześnie dołącza się 5 zestawień cyfrowych akcji sabotażowej oraz wspomniany wyżej odpis komunikatu.

Załączników 6.

^e[...]^e

(H. Suchenek-Suhecki³)

^aNaczelnik Wydziału^a

³ Генрик Сухенек-Сухецький (Henryk Suchenek-Suhecki, 1887–1941) – начальник відділу національностей політичного департаменту МВС.

[Додаток № 1]
Wykaz
sabotaży ukraińskich w lipcu 1930 r.

Nr kol.	1.	2.	3.
Data	11/12 VII [19]30	12.07.[19]30	15/16 VIII 1930
Miejscowość	między Rawą Ruską a Bełżcem	Wolica Komarowa	gm. Wiśłoboki
Powiat	Rawa Ruska	Sokal	Lwów
Województwo	Lwowskie	Lwowskie	Lwowskie
Opis sabotażu	<p>W nocy w kilom[etrze] 285 gościńca przeciętnie 6 par przewodów międzymiastowych na słupie nr 239. Przeciętego drutu nie skradziono. Władze pocztowe o powyższym wypadku nie powiadomiły policji, a dopiero dowiedziano się o nim przy dochodzeniu w spr[awie] następnego sabotażu. Starosta również nie zawiadomił o wypadku Urzędu Woj[ewódzkiego].</p>	<p>Sapieha, działacz polski, na którego Ukraińcy robili zamach 1/3 znalazł 30 latarek z nadpalonymi świecami i lnem, służących do podpaleń. Latarki ukryte były prawdopodobnie wskutek rewizji zarządzonych po zamachu 1 i 30 marca.</p>	<p>Podpalono na folwarku emer[ytowanego] gen[erała] Malczewskiego 4 stodoły ze zbożem i narzędziami wartości 150 000. Budynki oblane były naftą i znaleziono kilka kartek z napisem „Lachiw za San”.</p>
Czy sabotaż wykonała UWU	Agitacja czł[onków] KPZU.	Sprawców dotychczas nie wykryto.	Aresztowano 2 absolwentów i studenta ruskiego we Lwowie, u których znaleziono odcinki kartek ulotki i ręczną drukarnię do tych napisów.
Nr akt	9610/1/30	10268	10041

4.	5.	6.
19/20 VII [19]30	22/7/1930	30/7/ 1930
Złoczów Biały Kamień	Synowódzko Wyżne	koło Bóbrki
Złoczów	Skole	Bóbrka
Tarnopol	Stanisławów	Lwowskie
W nocy przecięto 12 drutów telefonicznych na dwóch liniach: Złoczów–Biały Kamień (4 druty) i Złoczów–Lwów (8 drutów).	Nieznani sprawcy podpalili baraki robotnicze zamieszkałe przez 40 rodzin polskich. Ogień został zlokalizowany, nie wyrządzając żadnej szkody.	Na drodze między Bóbrką a Chlebowicami pięciu członków UWO dokonało zbrojnego napadu na wóz pocztowy, rabując 26 000 zł, przy czym eskortujący wóz post[erunkowy] został ranny i zmarł. W pościgu zastrzelono i sprawcę Hrycia Piseckiego, akademika, czł[onka] „Płasta” i odebrano mu 5000 zł.
	Akt sabotażu prawdopodobnie ze strony ruskich szowinistów.	
10106/1/30	10110	10163

[Додаток № 2а]

6- Załącznik nr 1-64

6 Wykaz sabotaży ukraińskich⁶
za miesiąc sierpień 1930 r.

Nr kol.	1.	2.	3.	4.	5.
Data	1 VIII	2 VIII	3 VIII	3 VIII	4/5 VIII
Miejscowość	Bus[z]kowice	folw[ark] Gaje	Dobromirka	folw[ark] Wasyłów	Markowa
Powiat	Przemysł	Lwów	Zbaraż	Rawa Ruska	Podhajce
Województwo	Lwowskie	Lwowskie	Tarnopolskie	Lwowskie	Tarnopolskie
Opis sabotażu	W nocy podłożono ogień pod dom Soni Metzger, który spostrzeżono i ugaszono. Zrobili to członkowie „Sokiła” z pobudek politycznych, chcąc wyrugować Metzgerową z Buskowic.	Nad ranem dwaj uczniowie usiłovali podpalić sterty zboża na folwarku w Gajach. Zostali jednak spłoszeni przez stróża nocnego.	O godz. 22 i pół nieznanymi sprawcami podpalili w polu pszenicę na przestrzeni 1 morgi na szkodę Izaaka Landesa, właściciela folw[arku]. Wartość spalonego zboża wynosi 247 zł. Podpalenia dokonano za pomocą zwinionych szmat włożonych w snopy.	Podpalono na szkodę dzierżawcy Szczerbińskiego 7 stert zboża wart[ości] 27 000 zł. Pożar powstał jednocześnie w 3 stertach. Prawdopodobnie podpalenie z zemsty miejscowych chłopów.	W nocy spaliła się na szkodę rolnika Szymona Korpana, Polaka, sterta zboża stojąca w polu wartości 400 zł.
Czy sabotaż wykonała UOW	Aresztowano sprawcę Wł. Dufko, czł[onka] „Sokiła” i UOW, znaleziono przy nim 3 egz. „Surmy”.	Aresztowani Stefan Nycz i Wasyl Sachman, uczniowie, podejrzani o należenie do UOW. W czasie rewizji znaleziono sztylet, jeden egz. „Surmy” i rozmaite notatki.		Aresztowano: Zająca Nazara i Teodorowicza Hrycia, rolników, oraz Zająca Mikołaja, słuchacza teologii.	Jako podejrzanych o podpalenie przytrzymano Mikołaja Korohowicza z Markowej, czł[onka] „Sokiła”, i Mikołaja Sywanyka z Kamien[nej] Góry, którzy według wszelkiego prawdopodobieństwa przyjechali na miejsce czynu furą.

⁴ У цьому документі це другий додаток.

6.	7.	8.	9.	10.
5 VIII	6 VIII	8 VIII	8 VIII	10 VIII
folw[ark] w Czyszkach	folw[ark] Mikłaszów	folw[ark] Zofjówka	Szyły	Byszów
Lwów	Lwów	Trembowla	Zbaraż	Sokal
Lwowskie	Lwowskie	Tarnopolskie	Tarnopolskie	Lwowskie
Podpalono 3 sterty owsa i siana i stodołę. Szkoda wynosi 5000 zł. Folwark należy do oo. franciszkanów. Przed pożarem zauważono 3-ch kręcących się młodych ludzi.	Na szkodę J. Rozwadowskiego spalono półtorej sterty zboża wart[ości] 5000 zł. Pożar powstał z podpalenia.	Spłonęło na szkodę Marii Borkowskiej, hr[abiny] ze Strusowa 6 stert zboża wart[ości] 14 000 zł. Zachodzi podejrzenie podpalenia z zemsty.	W nocy o 2 spłonęła zagroda Stan[isława] Pyszkowskiego (dom, stodoła i zboże wartości 40 tys.).	Spaliła się szopa na folw[arku] Juliusza Tarnowskiego wartości 36 000 zł.
W toku dochodzeń dokonano szeregu rewizji u podejrzanych o należenie do UOW i aresztowano 3-ch uczniów: Domazera, Harapę i Łysego, u których znaleziono rewolwer, mapy, zapiski i większą ilość ⁶ strychniny ⁶ .		Stanisław Klur, b[y-ły] dozorca z zemsty za wydalenie.		Podpalenia dokonał ⁶ Sawczuk Włodzimierz ⁶ , lat 20, z Zelowa, pow. Radziechów. Sawczuk ujęty wydał dalszych sprawców: Maudiuka, Purę oraz Safiana, rodem z Suszna, pow. Radziechów, których ujęto i 19/8 oddano S[ądowi] O[kręgowemu] Lwów. Sprawą podpalenia kierował ⁶ Swistun ⁶ z Suszna (ar[tykuł] za kolportaż niel[e-galnej] bib[li] ukr[aińskiej] oddany S[ądowi] O[kręgowemu] Złoczów).

Nr kol.	11.	12.	13.	14.
Data	11/12 VIII	15 VIII	16 VIII	17 VIII
Miejscowość	Wiśniewczyk ¹	Suszczyn	Horodenka	dookoła Lwowa
Powiat	Podhajce	Tarnopol	Horodenka	Lwów
Województwo	Tarnopolskie	Tarnopolskie	Stanisławowskie	Lwowskie
Opis sabotażu	Na szkodę właściciela dóbr podpalono 15 i pół sterty pszenicy, przy czym na miejscu pożaru znaleziono szmaty i knot nasycony materiałem łatwopalnym.	Na szkodę Wł. hr[abiego] Bnińskiego spłonęło 5 stert zboża wart[ości] 30 000 zł. Prawdopodobnie podpalenie.	Na szkodę księcia Lubomirskiego spłonęły 3 sterty zboża wartości 12 000 zł.	Nieznani sprawcy wchodząc boso na słupy przecięli cęgami 64 druty przerywając połączenia Lwów–Stanisławów, Lwów–Stryj i Lwów–Kraków.
Czy sabotaż wykonała UOW	Aresztowano Furtaka Mikołaja, lat 28, zam. w Hajworonce, pow. Podhajce.		Zachodzi podejrzenie podpalenia ze strony UOW.	Aresztowano 10 osób. Sabotaż wykonała trójka UOW.

¹ Так у документі. Має бути: *Wyśniowczyk*.

15.	16.	17.	18.
17 VIII	18 VIII	19 VIII	19 VIII
Wierzbów	Pawelcze ^{II}	Strzałki	gm. Wołowe
Brzeżany	Stanisławów	Bóbrka	Bóbrka
Tarnopolskie	Stanisławowskie	Lwowskie	Lwowskie
Na szkodę hr[abiego] Potocznego spłonęły 2 stogi siana. Prawdopodobnie podpalenie.	Na szkodę właściciela dóbr Mentzla spłonęły 2 sterty siana wartości 2500 zł. Pożar powstał równocześnie w obu stertach.	O godz. 22-ej spłonęła sterta pszenicy, ok. 200 kóp, na szkodę właściciela Cyryla Czarkowskiego-Golejewskiego.	W nocy o [godz.] 11.15 podpalone zostały 3 sterty na polach dworskich Bruna Cieńczy.
	Zachodzi podejrzenie sabotażu ze strony UWŃ. Aresztowani Taczyński Stefan, Fedyszyn Piotr, P[a]stuszczyk Fed, Szczerbij Wasyl, Salij Wasyl.	Na podstawie przeprowadzonego dochodzenia ustalono zbrodnicze podpalenie ze strony organizacji wywrotowej. Podpalenie nastąpiło po strzale sygnałowym, oddanym przez jednego ze sprawców, stojącego na drodze Strzałki-Wołowe. Podpalacze w Wołowym oddali również po 2 strzały, przy czym policjant oddał do 2 uciekających 10 strzałów karabinowych bez wyniku. Aresztowano: Iwana i Włodzimierza Garbusiewiczów.	

^{II} Так у документі. Має бути: *Pawelcze*.

Nr kol.	19.	20.	21.
Data	22 VIII	22/23 VIII	22/23 VIII
Miejscowość	Danilcze	folw[ark] Rudziany	Wołków
Powiat	Rohatyn	Trembowla	Przemysłany
Województwo	Stanisławowskie	Tarnopolskie	Tarnopolskie
Opis sabotażu	O godz. 22 m[in.] 15 podpalono stertę owsa wartości 500 zł na szkodę Franciszka Biasiadowskiego. Podpalenie nosi znamiona sabotażu.	W nocy na folw[arku] należącym do Marii Borkowskiej ze Strusowa pożar strawił 2 sterty żyta i pszenicy wartości 8000 [zł]. Znajdujące się obok 6 stert przy pomocy ludności i służby dworskiej uratowano. Przyczyny pożaru na razie nieustalone. Jest to drugi w tym miesiącu pożar na szkodę Borkowskiej. Poprzedni miał miejsce 9/8 [19]30 r. w folw[arku] Zofjówka tegoż powiatu i miał go podpalić wydalony dozorca.	W nocy podpalono stertę pszenicy na folw[arku] Alfreda hr[abiego] Potockiego. Wskutek wiatru pożar rozszerzył się i strawił razem 3 sterty wartości 18 000 zł.
Czy sabotaż wykonała UOW			Aresztowani: Wasylkow Hryńko, l[at] 28, woźnica, Bazan Ilko, wyrobnik.

22.	23.	24.	25.	26.
23 VIII	23 VIII	24 VIII	24 VIII	25/26 VIII
	st[acja] kol[ejowa] Kwasilów	Dziewiętniki	gm. Romanów	Podhajcyce
Horodenka	Równe	Bóbrka	Bóbrka	Przemysłany
Stanisławowskie	Wołyńskie	Lwowskie	Lwowskie	Tarnopolskie
O godz. 16.30 położono na szynach kolejowych na przestrzeni Horodenka-Jasieniów Polny w odległości 2 km od Jaremcza, 2 kamienie wagi po 10 kg. Pociąg osobowy zdążający do Zaleszczyk najechał na kamienie. Maszynista zatrzymał pociąg bez wypadku. Zachodzi podejrzenie sabotażu.	O godz. 2 m[in.] 34 pociąg osobowy, idący ze Zdołbunowa do Łunińca najechał na podkład kolejowy długości 2 m 70 [cm], położony na szynach kolejowych w odległości 106 m od stacji Kwasilów. Katastrofy uniknięto przez zahamowanie pociągu, który nie był jeszcze w pełnym biegu. Zachodzi podejrzenie sabotażu.	Okolo godz. 22 podpalono 2 sterty koni-czyny wartości 2300 zł na szkodę Jana Szepetyckiego. Przed wieczorem widziano w pobliżu stert dwu podejrzanych. Sprawcy mieli możliwość łatwej ucieczki, gdyż sterty stały na łące wśród lasu.	O godz. 13-ej wybuchł pożar w gminie, przy czym spłonęło ogółem 10 budynków gospod[arczych] wartości 8000 zł i zboże wartości około 9000 zł. Budynki były ubezpieczone. Ludność ruska usposobiona szowinistycznie. Przyczyna pożaru na razie nieznaną.	W nocy wybuchł z nieustalonej przyczyny pożar, który strawił zabudowania gospod[arskie,] domy i zboże wartości 20 tys. zł na szkodę dwóch Rusinów.
Dochodzenia wykazały, że kamienie ułożył na szynach ⁶ ze swawoli ⁶ Mikołaj Portacki, chłopiec, lat 10, który w pobliżu pasł bydło. Prowadzi się dochodzenie za ewent[ualnymi] moralnymi sprawcami.	Z dotychczasowych dochodzeń wynika, że zamach był dziełem UOW.	Aresztowani: 1) Wowk Mikołaj, lat 19, uczeń. 2) Lalluk Mikołaj, członek UOW, podejrzany również o podpalenie w Bakowcach.		

Nr kol.	27.	28.	29.	30.	31.
Data	25/26 VIII	26 VIII	27/28 VIII	27/28 VIII	28/29 [VIII]
Miejscowość	Milatyn Stary	folw[ark] Czahary	Litiatyn	Krzyże	Pokropiwna
Powiat	Kamionka Str[umiłowa]	Tarnopol	Brzeżany	Brzeżany	Tarnopol
Województwo	Tarnopolskie	Tarnopolskie	Tarnopolskie	Tarnopolskie	Tarnopolskie
Opis sabotażu	Okolo godz. 22 na folwar-ku Hansa Gebauera dwóch sprawców podpałilo złożoną obok stert słomę. Posterun-kowy oddał za uciekają-cymi 5 bez-skutecznych strzałów karabino-wych. Pożar ugaszono.	W nocy podpalone zostały przez nieznanych sprawców dwie sterty pszenicy na folwarku należącym do „Landesa i S-ka”. Jedną stertę zdołano uratować. Szkoda wynosi około 9000 zł.	W nocy podpalono 2 sterty zbo-ża na polu Karola Wojciechow-skiego, przy czym jedną stertę uratowano.	W nocy spłone-nęła sterta pszenicy na szkodę dzierżawcy folwarku, Pawła Moli-na, Polaka. Zachodzi wypadek podpalenia.	W nocy nieznany sprawca usiłował podpałić 2 sterty zboża na szkodę dzierżawcy Józefa Wójcickiego. Przed stertami położył on gru-by sznur z waty, a na końcu sznura na gazecie nasypał prochu, w miej-scu, gdzie sterty polane były naftą. Palenie się sznura zauważył stróż nocny i ogień ugasił.
Czy sabotaż wykonała UOW			Aresztowa-no: Fedoro-wa Piotra.	Aresztowa-no Piotra Fedorowa, ucznia, podej-rzanego o podpalenie w Krzyżach i Litiatynie.	

32.	33.	34.	35.	36.	37.
28/29 [VIII]	28/29 [VIII]	29 VIII	29/30 VIII	29/30 VIII	29/30 VIII
Drohomyśl	Leśniki	Hermanów	Stara Sól	Hrusiatycze	maj[ątek] Bakowcach
Jaworów	Brzeżany	Lwów	Stary Sambor	Bóbrka	Bóbrka
Lwowskie	Tarnopolskie	Lwowskie	Lwowskie	Lwowskie	Lwowskie
O godz. 1 w nocy na folw[arku] dzierz[awcy] Stanisława Fultisa podpalono stertę ze zbożem. Ogień objął dalsze 5 stert i stodołę, niszcząc je doszczętnie. Straty wynoszą 103 000 zł.	W nocy wybuchł pożar na probostwie gr[ecker]-kat[olickiego] ks. Grzegorza Kaczały, który strawił stajnię i inwentarz wartości 200 zł.	Podpalono stertę koni-czyny. Zagrożony był cały folwark wartości 272 tys. zł.	W nocy przepiłowano słup telegraficzny.	O godz. 1-ej w nocy podpalono 2 sterty wartości 2077 zł na szkodę spadkobierców D. Koffera, stojące w pobliżu 14 stert uratowano.	O godz. 1.20 w nocy podpalono 4 sterty pszenicy wartości 29 600 zł na szkodę Henryka Górskiego, prof[esora] ak[ademicskiego] w Dublanach. Sterty podpalono przy pomocy benzyny, na co wskazują pozostałe kawałki papieru umoczone w benzynie.
Aresztowano Symko Stefana.		Aresztowano Stasiwa Teodora, ucznia.		Pod zarzutem współdziałania z podpalaczami aresztowano wartownika Fedysza Atanazego.	Pod zarzutem współdziałania z podpalaczami przytrzymano 2-ch wartowników.

Nr kol.	38.	39.	40.	41.
Data	29 VIII	30 VIII	30 VIII	30 VIII
Miejscowość	Derewlany	Jaryczów	Suchrów koło Chodorowa	Ostrów ad Hrehorów
Powiat	Kamionka Str[umiłowa]	Lwów	Bóbrka	Rohatyn
Województwo	Tarnopolskie	Lwowskie	Lwowskie	Stanisławowskie
Opis sabotażu	W nocy wybuchł pożar na probostwie gr[iecko]-katolickiego ks. Piotra Zadworniaka, który zniszczył dom, stajnię i stodołę ze bożem wartości 8500 zł. Zachodzi podejrzenie podpalenia.	O godz. 20.30 nieznani sprawcy podpalili 2 sterty siana wartości 600 zł na szkodę Stefani Bałtorowiczowej.	O godz. 22 podpalono 2 sterty pszenicy i owsa na szkodę cukierni w Chodorowie; straty wynoszą 9000 zł.	O godz. 21 m[inut] 30 nieznany sprawca podpalił 3 sterty zboża wartości 10 000 zł na szkodę Olgi Roztworowskiej z Hrebenowa. Zboże to nie było ubezpieczone.
Czy sabotaż wykonała UOW			Aresztowani: 1) Chruszcz Jozafat, rolnik, 2) Chruszcz Stefan, rolnik, 3) Onyśkow Dmytro, rolnik. Wszyscy są członkami „Sokiła” i „Proświty”.	Aresztowani: [...] ^{III} Jułka Jarosław, student, Warow Wasyl, mleczarz.

^{III} Нечітка перша літера прізвища.

42.	43.	44.	45.	46.
30/31 VIII	30/31 VIII	30/31 VIII	30/31 VIII	30/31 VIII
Świdnica	Uhnów	folw[ark] Lubsza	Lipica Dolna	Leśniki
Jaworów	Żółkiew	Rohatyn	Rohatyn	Brzeżany
Lwowskie	Lwowskie	Stanisławowskie	Stanisławowskie	Tarnopolskie
Podpalono u Sangora stertę zboża. Ogień rozszerzył się na dalsze 14 stert.	W nocy we dworze Uhnów podpalono 4 sterty zboża przy pomocy płynu.	O godz. 23 m[inut] 15 nieznany sprawca podpałił stertę siana na szkodę Leibla Berysza. Materiał palny założono na wysokości 1 i pół metra od ziemi. W pobliżu stały sterty ze zbożem. Pożar ugaszono. Szkoda wynosi 400 zł.	O godz. 23 m[inut] 30 w majątku Rusockiego podpalono stertę zboża; ogień rozszerzył się na 6 stert zboża i 2 słomy, stojące koło folwarku. Szkoda wynosi 40 000 zł. Na miejscu znaleziono ślady podpalenia.	W nocy spalono stodołę w leśniczówce Jakuba Potockiego z Raju. Szkoda wynosi 2500 zł.
Aresztowani: 1) Koropej Eustachy, student, 2) Seredowicz Dmytro, urzędnik, 3) Rodycz Dmytro, urzędnik, 4) Sowyk Teodor, nauczyciel.				

Nr kol.	47.	48.	49.	51.
Data	30/31 VIII	30/31 VIII	30/31 VIII	30/31 VIII
Miejscowość	Potok	Dożanka folw[ark]	folw[ark] Denysów	ii-Tarnopol-ii
Powiat	Brzeżany	Tarnopol	Tarnopol	
Województwo	Tarnopolskie	Tarnopolskie	Tarnopolskie	
Opis sabotażu	Spalono stertę jęczmienia na szkodę dzierżawcy Majdlama.	W nocy spalono na folw[arku] hr[abiego] Bor-kowskiego stertę słomy wartości 7500 zł na szkodę dzierżawcy Samuela Lipmana.	W nocy spalono na szkodę Feliksa Ujejskiego stertę pszenicy wartości 400 zł.	W mieście spłonęło wskutek podpalenia 53 kóp zboża na szkodę gosp[odarza] Piotra Brykowicza.
Czy sabotaż wykonała UOW		O podpalenie podejrzany jest Wasyl Sosnowski.		

51.	52.	53.	54.	55.
30/31 VIII	30/31 VIII	30/31 VIII	31 VIII	31 VIII
Тарнополь	Злочów	Wierzbów	Rohatyn	Łopuszna
	Злочów	Brzeżany	Rohatyn	Bóbrka
	Tarnopolskie	Tarnopolskie	Stanisławowskie	Lwowskie
W mieście spłonęło wskutek podpalenia 53 kóp zboża na szkodę gosp[odarza] Piotra Brykowicza.	Podpalono stodołę Jana Pachółka, podoficera rezerwy. Szkoła wynosi 1250 zł. Zachodzą specjalne oznaki sabotażu.	W nocy o 23-ej spaliły się stajnie na folwarku Filipa Mączyńskiego. Prawdopodobny sabotaż.	O godz. 5 rano za Rohatynem na drodze powiatowej Rohatyn-Przemysłyano stwierdzono przecięcie nożycami 3 drutów przy izolatorach na słupie telegraficznym] 269.	Podpalono stertę siana wartości 1500 zł na szkodę nadleśniczego.
			Aresztowano Bojkiewicza Włodzimierza, montera.	Aresztowano 4 podpalaczy.

[Додаток № 26]

Zestawienie sabotaży według województw
i powiatów oraz przypuszczalnych przyczyn
Sabotaże za sierpień 1930 r.

Województwo	Sabotaże wykonane przez UOW pozycje	Przypuszczalnie sabotaże ze str[ony] UOW pozycje	Dotychczas nie stwierdzono, czy sabotaż	Według powiatów	Razem
Tarnopolskie	52	3, 5, 11, 21, 27, 28, 29, 30, 31, 48, 53	8, 9, 12, 15, 20, 26, 33, 38, 46, 47, 49, 50, 51		25
ⁱⁱ Powiaty ⁱⁱ	złoczowski – 1	brzeżański – 3 tarnopolski – 3 podhajecki – 2 zbaraski, przemysłański i kamionecki – po jednym	brzeżański – 4 tarnopolski – 4 trembowelski – 2 zbaraski, przemysłański i kamionecki – po jednym	brzeżański – 7 tarnopolski – 7 podhajecki – 2 trembowelski – 2 zbaraski – 2 kamionecki – 2 złoczowski – 1	
Lwowskie	1, 2, 10, 14, 24	6, 7, 17, 18, 32, 34, 35, 37, 40, 42, 43, 55	4, 25, 36, 39		21
ⁱⁱ Powiaty ⁱⁱ	lwowski – 2 przemyski – 1 sokalski – 1 bóbrecki – 1	bóbrecki – 5 lwowski – 3 jaworowski – 2 samborski – 1 żółkiewski – 1	bóbrecki – 2 lwowski – 1 rawski – 1	bóbrecki – 8 lwowski – 6 jaworowski – 2 przemyski – 1 sokalski – 1 samborski – 1 rawski – 1	
Stanisławowskie		13, 16, 19, 44, 45, 54	22, 41		8
ⁱⁱ Powiaty ⁱⁱ		rohatyński – 4 horodeński – 1 stanisławowski] – 1	rohatyński – 1 horodeński – 1	rohatyński – 5 horodeński – 2 stanisławowski] – 1	
Wołyńskie					1
ⁱⁱ Razem ⁱⁱ	6	30	19		55

[Додаток № 3а]
 6-а Wykaz^a sabotaży ukraińskich^б
 we wrześniu 1930 r.

Nr kol.	1.	2.	3.	4.	5.
Data	1 IX	1 IX	1/2 IX	2 IX	2 IX
Miejscowość	Kurowce	Sołowa	Rusiłów	Wierzbica	Jezierna
Powiat	Tarnopol	Przemysłany	Kamionka Str[umiłowa]	Bóbrka	Zborów
Województwo	Tarnopolskie	Tarnopolskie	Tarnopolskie	Lwowskie	Tarnopolskie
Opis sabotażu	W nocy nieznani sprawcy podpalili stertę pszenicy, własność Jurystowskiego. W czasie wybuchu pożaru poster[unkowy] P[olicji] P[aństwowej] był oddalony o 300 m, sprawców jednak zauważyć nie zdołał.	O godz. 19-ej spłonęła sterta siana na łące Alfreda Potockiego.	Spaliły się trzy sterty zboża na szkodę Krzysztofa... ¹ . Zachodzi podejrzenie sabotażu.	O godz. 2-ej m[inut] 45 podpalono stertę siana wart[ości] 10 000 zł na szkodę Bilińskiego.	Nieznani sprawcy podpalili stertę owsa, od której następnie zajęła się druga sterta i stajnia. Obie sterty stały na podwórzu obok budynku P[olicji] P[aństwowej].
Czy sabotaż wykonała UOW	Aresztowano Wasyla Sosnowskiego.			Jako podejrzanych aresztowano: Wasyla Naiźmaka, lat 36, rolnika, i Pawła Prociowa, lat 43, diaka.	

¹ Так у документі.

Nr kol.	6.	7.	8.	9.
Data	2 IX	2 IX	3 IX	3 IX
Miejscowość	folw[ark] Berezewicze ^{II} Małe	folw[ark] Ostrów	Złoczów	Lwów
Powiat	Zbaraż	Rohatyn	Złoczów	
Województwo	Tarnopolskie	Stanisławowskie	Tarnopolskie	
Opis sabotażu	Z nieustalanej przyczyny spłonęła 1 sterta słomy i 1 sterta koniczyzny, własność Włodz[imierza] Konopackiego. Straty 6000 zł.	W nocy podpalono stertę koniczyzny wartości 5000 zł na szkodę Olgi Rostworowskiej ^{III} . Pod sąsiednią ster[t]ą znaleziono gilzy tekturowe, które nie zapaliły się wskutek wilgoci.	Podpalono stodołę i spichlerz na plebanii gr[ec]ko[kat[o]lickiej], zachodzi podejrzenie sabotażu.	W nocy podpalono trybunę na boisku „Czarnych”, sąsiadującym bezpośrednio z Targami Wschodn[imi].
Czy sabotaż wykonała UOW			Aresztowano 3 studentów Rusinów.	

^{II} Так у документі. Має бути: *Berezowica Mała*.

^{III} У документі помилка: *Roztworowskiej*.

10.	11.	12.	13.	14.	15.
4 IX	4 IX	4 IX	4 IX	6 IX	7 IX
Lubsza	Sierakoście	Kujdanów	Łużek Górny	Siemikowce	Pistyń
Rohatyn	Przemyśl	Buczacz	Stary Sambor	Podhajce	Kosów
Stanisławowskie	Lwowskie	Tarnopolskie	Lwowskie	Tarnopolskie	Stanisławowskie
Podpalono szopę ze zbożem wartości 25 000 zł na szkodę Lejby Berysza.	Podpalono w nocy 5 stert pszenicy wartości 16 000 zł, własność Akademii Umiejętności w Krakowie.	Podpalono 3 sterty żyta należące do właściciela majątku Ruperta.	O godz. 10-ej spłonęła doszczętnie zagroda Polaka Jana Baćmągi. Straty wynoszą 16 000 zł. Przyczyna nieustalona.	Podpalono 3 sterty zboża wartości 9500 zł na szkodę właściciela majątku Liłyńskiego.	W nocy przecięto druty telefoniczne na odcinku Pistyń-Kosów, łączące 4 bryg[ady] saperów z centralą. Sprawcy zauważeni przez wartownika gminnego – zbiegli.
	Aresztowano 11 osób.			Aresztowano Daniliszyzna Piotra i Mirona.	Aresztowano Horbowego Michała.

Nr kol.	16.	17.	18.	19.	20.
Data	8 IX	8 IX	9 IX	9 IX	10 IX
Miejscowość	Pokropiwna	Kozówka	Dworzec towarowy nr 1 we Lwowie	Lwów–Persenkówka	Zawidowice
Powiat	Tarnopol	Brzeżany			Gródek Jag[ielloński]
Województwo	Tarnopolskie	Tarnopolskie	Lwowskie		Lwowskie
Opis sabotażu	W nocy 2-ch osobników usiłowało podpalić stertę zboża. Jeden z nich został postrzelony przez stróża nocnego, jednak z pomocą towarzysza zdołał umknąć.	O godz. 20-ej podpalamo 1 stertę pszenicy, własność dzierżawcy M. Leszczyńskiego.	Około godz. 20-ej porzecinano w kilku miejscach drutociągi do zwrotnic. Zachodzi tu niewątpliwie akt sabotażu.	O godz. 18-ej m[inut] 30 około budki nr 1 zauważono poukładane na torze kolejowym kamienie i podkłady.	Podpalono stertę owsa wartości 1300 zł.
Czy sabotaż wykonała UOW			Aresztowano 9 Ukr[aińców], przeważnie studentów, którzy również przecięli druty dookoła Lwowa dn. 16/17.08. [19]30.		Aresztowani: 1) Jurko Hawryszkiewicz, student. 2) Jakim Czarny, absolw[ent] gimn[azjum]. 3) Iwan Łopaczak, absolw[ent] gimn[azjum]. Wszyscy podejrzani o należenie do UOW.

21.	22.	23.	24.	25.	26.
10 IX	10 IX	10 IX	11 IX	11 IX	11/12 IX
Bróchna	Czarnołoża	Potok	Hołhocze	folw[ark] Słoboda Żłota	Hranki
Jaworów	Rohatyn	Rohatyn	Podhajce	Brzeżany	Bóbrka
Lwowskie	Stanisławowskie	Stanisławowskie	Tarnopolskie	Tarnopolskie	Lwowskie
W nocy o godz. 2-ej nieznanym sprawcą widziany przez stróżów nocnych podpałił stertę pszenicy, własność L. Szeptyckiego.	W nocy o godz. 1-ej na kolonii polskiej wybuchł prawie równocześnie pożar w 3-ch zagrodach. Straty około 18 400 zł. Podpalenia te noszą cechy sabotażu.	W nocy o godz. 2-ej spłonęły sterty zboża, własność Polaków, ogólnej wartości 800 zł. Podczas gaszenia nastąpił wybuch ognia w sąsiedniej, trzeciej stercie. Ogień ten natychmiast ugaszono, a obecny przy akcji poster[unkowy] znalazł pod tą stertą podpałkę.	Spłonęły dwie sterty zboża wartości 9000 zł na szkodę dzierżawcy Wincentego Godlewskiego. Zachodzi podejrzenie podpalenia.	O godz. 2-ej m[inut] 15 spłonęło 11 stert zboża na szkodę dzierżawcy Izydora Frankowa. Zachodzi podejrzenie podpalenia.	Podpalono stertę koni-czynny.
			Aresztowani: 1) Mizerny Marcin, lat 20, b[yl] uczeń, 2) Łapczak Jarosław, lat 23, kowal.		Aresztowa-no: Teodora Kościelniuka

Nr kol.	27.	28.	29.	30.	31.
Data	13 IX	13 IX	13 IX	13 IX	13 IX
Miejscowość	Oparów	Humeniec	Bohatkowce	Kipiaczka	Olesko Podhorce
Powiat	Lwów	Lwów	Podhajce	Tarnopol	Złoczów
Województwo	Lwowskie	Lwowskie	Tarnopolskie	Tarnopolskie	Tarnopolskie
Opis sabotażu	O godz. 22 m[inut] 15 podpalono stertę owsa wartości 6000 zł na szkodę dzierżawcy Walentego Kotuli.	O godz. 23-ej m[inut] 45 podpalono 4 sterty i 2 szopy ze zbożem oraz jedną szopę z maszynami jednocześnie w 10 miejscach przy pomocy środków chemicznych.	O godz. 19-ej m[inut] 30 spłonęła jedna sterta żyta wartości 4000 zł na szkodę Józefa Wojciechowskiego, dzierżawcy folw[arku]. Przypuszczalnie sabotaż – Wojciechowski nie lubiany przez ludność z powodu różnych procesów.	O godz. 1-ej [minut] 45 spłonęło 18 stert zboża wartości 78 000 zł na szkodę Gedeona Gedroycia, Polaka, dzierżawcy folwarku. Przypuszczalnie podpalenie sabotażowe.	O godz. 16 m[inut] 15 stwierdzono, że nieznanymi sprawcami przepiłował druty telef[oniczne.] Przewody nieuszkodzone – przypuszczalnie sabotaż.
Czy sabotaż wykonała UOW	Aresztowano: 2 studentów i 1 rolnika.	Aresztowani: 1) Małgorzata Włodarczyk – uczeń, 2) Stasiw Teodor – uczeń, podejrzany o podpalenie w Hermanowie 29.08.[19]30 r.		Aresztowani: 1) Paweł Stadenko, b[yły] uczeń, 2) Jarosław Dupak, b[yły] uczeń.	

32.	33.	34.	35.	36.	37.
13 IX	13 IX	13 IX	13 IX	13/14 IX	14 IX
Hermanowice	Olesko Podhorce	Kościelniki	Rybne	Kopytkowce	Suszczyn
Przemyśl	Złoczów	Buczacz	Stanisławów	Tarnopol	Tarnopol
Lwowskie	Tarnopolskie	Tarnopolskie	Stanisławowskie	Tarnopolskie	Tarnopolskie
Spaliła się sterta słomy na szkodę prof. Halbana, możliwy sabotaż.	Przepiłowano dwa słupy telefoniczne, przypuszczalny sabotaż.	O godz. 21-ej usiłowano podpalić dwie sterty zboża na podwórzu folwarcznym. Wartownicy spłoszyli podpalaczy.	Podpalono stóg siana wartości 400 zł na szkodę Burzyńskiego.	W nocy spłonął stóg zboża Polaka, Błażeja Topury wartości 500 zł. Prawdopodobnie podpalenie sabotażowe ze strony UOW.	O godz. 14-ej spłonęły 2 sterty owsa na szkodę Wład. Pinińskiego, właściciela maj[ątku]. Straty 9000 zł. Przypuszczalnie podpalenie ze strony UOW.

Nr kol.	38.	39.	40.	41.	42.
Data	14 IX	14 IX	15 IX	15 IX	15 IX
Miejscowość	Tudorkowice	folw[ark] Kościelniki	Zubrzec	Lwów	Gaje
Powiat	Sokal	Buczacz	Buczacz		Lwów
Województwo	Lwowskie	Tarnopolskie	Tarnopolskie		Lwowskie
Opis sabotażu	O godz. 19-ej m[inut] 30 spaliła się stodoła ze zbiorami na szkodę Eustachego Ryłskiego. Straty około 8000 zł.	O godz. 20-ej spłonęło dwie stajnie, szopa, jeden dom mieszkalny oraz inwentarz żywy i martwy. Straty około 80 000 zł. Prawdopodobnie podpalenie sabotażowe ze strony UOW.	O godz. 4-ej dwaj osobnicy rzucili przez płot na stertę siana, należąca do Stefana Badeniego, zapalone szmaty oblane płynem łatwopalnym. Wartownik nocny pożar ugasił.	Okolo 23-ej nieznani sprawcy zamazali farbą godła państwowe na skrzynkach pocztowych na ul. Murarskiej i Listopada.	O godz. 20-ej spłonęła sterła owsa wartości 300 zł na szkodę Andrzeja Chomińskiego. Znaleziono trzy flaszki z płynem wybuchowym. Sabotaż.
Czy sabotaż wykonała UOW					Aresztowano Wasyla Kuzmiwa, lat 20, absolwent[a] gimn[azjum].

43.	44.	45.	46.	47.	48.
16 IX	16 IX	16 IX	16 IX	17 IX	17 IX
Ceniów	folw[ark] Kurowce	Grzymałów	Dworzec towarowy nr 4 we Lwowie	Podhajce	Horodyszcze
Brzeżany	Tarnopol	Skałat		Podhajce	Bóbrka
Tarnopolskie	Tarnopolskie	Tarnopolskie		Tarnopolskie	Lwowskie
Spłonęła stajnia i stodoła wraz ze zbiorami i narzędziami rolniczymi na szkodę kolonisty Józefa Bibka. Strata wynosi 20 600 zł. Prawdopodobnie podpalenie sabotażowe.	O godz. 20-ej spłonęło trzy sterty zboża na szkodę Wiktora Jurystowskiego. Straty 16 tys. zł. Prawdopodobnie podpalenie sabotażowe.	W nocy spłonęło 7 stert zboża na szkodę właściciela maj[ątku] Wład. Wołańskiego. Straty około 34 000 zł.	Ujawniono usiłowane podpalenie magazynu kolejowego, na miejscu znaleziono materiały łatwopalne.	Spaliła się stajnia i stodoła na szkodę Ludwika Woźnego. Prawdopodobnie podpalenie sabotażowe.	O godz. 7-ej rano usiłowano w celach sabotażowych podpalić stertę siana na łąkach dworskich. Zamiar udaremniono.
Aresztowano Atamanczuka Iwana, członka bojówki UOW w Ceniowie.	Aresztowano 4 uczniów.	Podpalenie sabotażowe ze strony UOW.			

Nr kol.	49.	50.	51.	52.	53.
Data	17 IX	17 IX	18 IX	18 IX	18 IX
Miejscowość	Byczkowce	Lewandówka	Komarówka	Tryhubowa	Byczków
Powiat	Brzeżany	Lwów	Brzeżany	Brzeżany	Tarnopol
Województwo	Tarnopolskie	Lwowskie	Tarnopolskie	Tarnopolskie	Tarnopolskie
Opis sabotażu	W nocy spłonęło trzy gospodarstwa. Szkoda wynosi 58 000 zł. Przyczyna nieustalona.	Podpalono dom ludowy PSL. Na miejscu znaleziono flaszkę z naftą i plik gazet ruskich.	O godz. 19-ej przecięto dwa druty telefoniczne.	W nocy spalił się dom, stajnia i stodoła ze zbiorami na szkodę kolonisty Józefa Steca. Przynajmniej podpalenie sabotażowe.	W nocy podpalono dwie sterty koniczyny na szkodę A. Ostrowskiego. Prawdopodobnie sabotaż.
Czy sabotaż wykonała UOW		Aresztowano Michała Pełcha, elektromech[anika].			

54.	55.	56.	57.	58.	59.
19 IX	19 IX	19 IX	19 IX	19 IX	19 IX
Grzybowice Małe	Dw[orzec] Lwów-Łyczaków	Jaryczów	Chodaczków Mały	Kupczyńce	Bilcz[e] Złoty
Lwów		Lwów	Tarnopol	Tarnopol	Borszczów
Lwowskie		Lwowskie	Tarnopolskie	Tarnopolskie	Tarnopolskie
O godz. 19-ej m[inut] 30 podpalono stertę koni- czyny warto- ści 10 000 zł. Prawdopo- dobnie sabo- taż.	Pod magazyn kolejowy podru- cono materiały palne i podpalono drzewi oblane naf- tą. Posterunkowy pożar ugasił.	Nieznany sprawca pod- palił trzy sto- sy drzewa w lesie należącym do Bałtarewi- czowej. Ga- jowy strze- lił kilka razy na postrach, na co odpow- iedziano mu trzema strzałami.	W nocy podpalono trzy ster- ty zboża na szkodę dzierżawcy Lindera. Prawdopo- dobnie sabo- taż.	W nocy pod- palono stertę pszenicy na szkodę K. Zawistow- skiego. Prawdopodobnie sabotaż.	W nocy podpalono 20 fur słomy na szkodę Pawła Sa- piehy. Prawdopodobnie sabotaż.
		Aresztowani: 1) Czmyk Władysław, 2) Zacharko Józef, 3) Ko- wal Bohdan.			

Nr kol.	60.	61.	62.	63.	64.
Data	19 IX	19/20 IX	19 IX	19/20 IX	20 IX
Miejscowość	Sosnów	Stanisłówka	Słobódka Leśna	folw[ark] Radomice	folw[ark] Cecówka
Powiat	Podhajce	Żółkiew	Kołomyja	Drohobycz	Zborów
Województwo	Tarnopolskie	Lwowskie	Stanisławowskie	Lwowskie	Tarnopolskie
Opis sabotażu	Spłonęła sverta słomy na podwórzu F. Czarnckiego. Prawdopodobnie podpalenie sabotażowe.	W nocy przecięto druty telefoniczne na linii Lwów-Mosty Wielkie.	Spłonęła sverta słomy, dom, stajnia i stodoła wartości 6000 zł na szkodę Piotra Szamioty. Sabotaż.	W nocy nieznanymi sprawcy podpalili trzy sverty zboża wartości 10 000 zł na szkodę dr. Kolisze- ra. Po podpaleniu sprawcy oddali jeden strzał na postrach.	W nocy spłonęło trzy sverty owsa, stajnia oraz narzędzia gospodarcze na szkodę Haskielsona i oo. dominikanów z Podkamienia. W czasie pożaru nastąpiły trzy silne detonacje. Zachodzi podejrzenie sabotażu.
Czy sabotaż wykonała UOW	Aresztowano Stecyka Włodzimierza.				

65.	66.	67.	68.	69.	70.
20 IX	20 IX	20 IX	20 IX	20 IX	20/21 IX
Podkamień	folw[ark] Uwsie	Jarczowce	Holendry	Uhrymówce	Lisieczynce
Rohatyn	Podhajce	Zborów	Podhajce	Podhajce	Zbaraż
Stanisławowskie	Tarnopolskie	Tarnopolskie	Tarnopolskie	Tarnopolskie	Tarnopolskie
Podpalono stertę siana wart[ości] 1000 zł na szkodę Władysława Biernata. Prawdopodobnie sabotaż.	O godz. 18 m[inut] 45 spłonęły 3 sterty pszenicy wart[ości] 15 tys. zł na szkodę Żyda Bidera. „Łuh” nie brał udziału w gaszeniu pożaru. Domniemany sabotaż.	O godz. 10-ej spłonął dom ze sklepem i zabudowania gospodarcze J. Turskiego, komendanta „Strzelca”. Straty 8000 zł.	Spłonęła stodoła ze zbiorami kol. Ryczaja – straty 12 000 zł. Domniemany sabotaż.	O godz. 23 spłonęła stajnia dra Krzysia, referendarza starostwa. Straty 7600 zł. Domniemany sabotaż.	W nocy podpalono jedną stertę zboża i 2 budynki gospodarcze na szkodę W. Konońskiego. Straty około 100 000 zł.
		Aresztowano Polowego Eliasza, Rusina, podejrzanego o sabotażowe podpalenie.			

Nr kol.	71.	72.	73.	74.	75.
Data	21 IX	21 IX	21 IX	21 IX	21 IX
Miejscowość	Rudniki	Zawałów	Kozowa	Kuhajów	Zielona
Powiat	Podhajce	Podhajce	Brzeżany	Lwów	Buczacz
Województwo	Tarnopolskie	Tarnopolskie	Tarnopolskie	Lwowskie	Tarnopolskie
Opis sabotażu	W nocy spłonęła sterta koniczyny na szkodę dzierżawcy folw[arku] J. Bauma, przypuszczalnie – sabotaż.	W nocy spaliło się 170 kóp owsa na szkodę d[okto]r[a] Raczyńskiego. Przypuszczalnie sabotaż.	O godz. 14 podpalono stożek słomy, ogień przeniósł się na sąsiednie budynki, wskutek czego spaliło się 57 gospodarstw (130 budynków) na szkodę 51 Polaków, 3 Rusinów i 3 Żydów.	O godz. 12-ej podpalono 2 sterty zboża, własność kapituły rzymskokatolickiej. Przypuszczalnie sabotaż.	W nocy spalił się dom i stajnia Arona Prajzera. Przypuszczalnie podpalenie sabotażowe.
Czy sabotaż wykonała UOW				Aresztowano Mikołaja Bajdę, Hryńka Bajdę i Maksymiwa Onufrego.	

76.	77.	78.	79.	80.	81.
21 IX	21 IX	21 IX	22 IX	22 IX	22 IX
Kośmierzyn ^{IV}	Zbaraż	Zaturzyn	Sacharyn	Szyły	Załuże
Buczacz	Zbaraż	Podhajce	Brody	Zbaraż	Rohatyn
Tarnopolskie	Tarnopolskie	Tarnopolskie	Tarnopolskie	Tarnopolskie	Stanisławowskie
W nocy podpalono stertę słomy wartości 2000 zł na szkodę Pinkasa Hirszhorna ^V . Przymuszczalny sabotaż.	W nocy spaliła się sterta zboża i stodoła na szkodę Oborskiego, inspektora PZUW, przyczyna nieustalona.	W nocy spłonęła sterta pszenicy i sterta owsa na szkodę Silbermana. Przymuszczalnie sabotaż.	Spłonął młyn wodny, 2 stodoły i 2 stajnie wartości 33 000 zł na szkodę Sawczuka, starorusina, i Fedorczyka. Przymuszczalnie – podpalenie.	Wybuchł pożar w zabudowaniach Chaima Wajsmiana, straty – 4200 zł. Podpalenie.	O godz. 2-jej wybuchł pożar w murowanej stajni na folwarku Daszewskiego. Spalił się dach i pasza wartości 18 000 zł. Okoliczności wskazują na sabotażowe podpalenie.
	Aresztowano 2-ch uczniów ukr[aińskich], Wasyla Proczyszyna i Bohdana Hewkę.				

^{IV} У документі помилка: *Kośsierzyna*.

^V У документі помилка: *Hitszhorna*.

Nr kol.	82.	83.	84.	85.	86.
Data	22 IX	23 IX	23 IX	23 IX	23 IX
Miejscowość	Lubień Wielki	Śniatyn	Rybne	Hajworonka	Żurawińce
Powiat	Gródek Jagielloński	Sokal	Stanisławów	Podhajce	Buczacz
Województwo	Lwowskie	Lwowskie	Stanisławowskie	Tarnopolskie	Tarnopolskie
Opis sabotażu	O godz. 18-ej m[inut] 30 podpalono stertę siana barona Brunickiego. Ogień stłumili stróże. Pod stertą znaleziono zbitą butelkę z nafty. Przepuszczalnie sabotaż.	O godz. 23-ej podpalono stertę żyta na szkodę J. Dobielewskiego.	Podpalono 4 sterty siana wartości 3000 zł na szkodę J. Fajntucha.	Spaliła się stodoła ze zbożem na szkodę Józefa Czarnego. Prawdopodobnie podpalenie sabotażowe.	Augustyn Wyspiański, dzierżawca młyna, znalazł na strychu nadpaloną szmatę umocowaną na kiju. Przepuszczalnie zamierzone podpalenie sabotażowe.
Czy sabotaż wykonała UOW	Aresztowani: 1) Hajduczek Józef, 2) Car Omelian, 3) Jurkówna Jadwiga, nauczycielka, 4) ks. Fe-dyński Iwan i syn jego Roman.	Aresztowa-no 3 spraw-ców.			

87.	88.	89.	90.	91.	92.
23 IX	23 IX	23 IX	23/24 IX	24 IX	24 IX
Sufraganka	Dw[orzec] tow[arowy] nr 1 we Lwowie	Uhrynów	Chłopiatyn	Suchowce	Słoboda Żłota
Lwów		Stanisławów	Sokal	Zbaraż	Brzeżany
Lwowskie		Stanisławowskie	Lwowskie	Tarnopolskie	Tarnopolskie
O godz. 17-ej m[inut] 30 podpalono stertę owsa wart[ości] 3800 zł na szkodę dzierżawcy Gotesmana. Sabotaż.	O godz. 1-ej m[inut] 45 nieznany sprawca oblał naftą magazyn drewniany zawierający materiał budowlany. Zauważony przez wartownika zbiegł. Przy-puszczalnie usiłowany sabotaż.	O godz. 20-ej spłonęła sterta siana wartości 500 zł na szkodę T. Burzyńskiego. Prawdopodobnie sabotaż.	Podpalono stertę żyta wartości 5000 zł na szkodę Dogilewicza.	W nocy spło-nęło 3 sterty pszenicy, własność dzierżawcy Skrzetuskie-go. Praw-dopodobnie sabotaż.	W nocy spło-nęło 2 sterty słomy, 1 sterta owsa na szko-dę dzierżawcy M. Lechowicza. Praw-dopodobnie sabotaż.
			Aresztowano 8 członków UOW.	Aresztowa-no Wasyla Hrycynę, szo-winistę, kon-taktu z UOW nie stwierdzo-no.	

Nr kol.	93.	94.	95.	96.
Data	25 IX	25 IX	25 IX	26 IX
Miejscowość	Krupówka	Sierakowce	Hołhocze	Ditiatyn
Powiat	Podhajce	Przemyśl	Podhajce	Rohatyn
Województwo	Tarnopolskie	Lwowskie	Tarnopolskie	Stanisławowskie
Opis sabotażu	W nocy podpalono stertę pszenicy wartości 7000 zł na szkodę d[okto]r[a] Kasprzyka. Prawdopodobnie sabotaż.	O godz. 21-ej m[inut] 30 spłonęła stodoła wartości 5000 zł na szkodę naczelnika gminy M. Kowalskiego. Przepuszczalnie sabotaż.	Podpalono stertę pszenicy wartości 7500 zł na szkodę d[okto]r[a] Karczyka.	Podpalono zagrodę Leona Jakubowskiego wartości 1300 zł.
Czy sabotaż wykonała UOW				Aresztowano Pawła Szajucha, syna Wasyla, i Pawła Szajucha, syna Dymitra z Hnilcza.

97.	98.	99.	100.	101.
26 IX	28 IX	28 IX	28 IX	28 IX
Marjanka	Byszów	Serafińce	Korolówka	Horodyszcze
Tarnopol	Sokal	Horodenka	Kołomyja	Tarnopol
Tarnopolskie	Lwowskie	Stanisławowskie	Stanisławowskie	Tarnopolskie
<p>O godz. 23 m[inut] 30 podpalono stertę słomy wartości 500 zł, wł[asność] Wszelacińskiego.</p>	<p>O godz. 22-ej podpalono stertę żyta i grochu wartości 18 500 zł na szkodę właściciela folw[arku] J. Tarnowskiego. Prawdopodobnie sabotaż.</p>	<p>O godz. 20-ej m[inut] 45 spłonęły 2 sterty słomy wart[ości] 700 zł na szkodę Offenberga. Prawdopodobnie sabotaż.</p>	<p>O godz. 21-ej spłonęła sterta słomy, własność Chrzanowskiego.</p>	<p>W nocy spłonęła na szkodę dzierżawcy d[okto]r[a] Zielińskiego jedna sterta bobi-ku, 128 kop nasienia buraków, stajnia i szopa. Straty 26 000 zł. Przymuszalnie sabotaż.</p>
	<p>Aresztowano Iwana Szepesa i Michała Tatarkę, czł[onka] „Sokila”.</p>	<p>Aresztowano Jura Zuchajewicza i 3 jego synów.</p>	<p>Aresztowano 5 wartowników.</p>	

[Додаток № 36]
Sabotaże za wrzesień 1930 r.

Województwo	Sabotaże wykonane przez UOW	Sabotaże przypuszczalnie ze str[ony] UOW	Podpalenia niewyjaśnione dotychczas		Ogółem
Lwowskie	18, 19, 42 lwowski – 3	4, 9, 11, 20, 21, 27, 28, 41, 46, 48, 50, 54, 55, 56, 62, 63, 74, 82, 83, 87, 88, 90, 94, 98	13, 26, 32, 38	lwowski – 15 sokalski – 4 bóbrecki – 3 przemyski – 3 gródecki – 2 jaworowski – 1 żółkiewski – 1 drohobycki – 1 samborski – 1	31
Tarnopolskie	43, 45 brzeżański – 1 skałacki – 1	1, 3, 8, 14, 16, 17, 24, 25, 29, 30, 31, 33, 34, 36, 37, 39, 40, 44, 47, 51, 52, 53, 57, 58, 59, 60, 64, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 75, 76, 77, 78, 85, 86, 91, 92, 93, 101	2, 5, 6, 12, 49, 79, 80, 95, 97	podhajecki – 14 tarnopolski – 11 brzeżański – 8 buczacki – 7 zbaraski – 5 złoczowski – 3 zborowski 3 skałacki – 1 kamionecki – 1 borszczowski – 1 przemysłański – 1 brodzki – 1	56
Stanisławowskie		7, 15, 22, 23, 61, 65, 81, 89, 99, 100	10, 84, 96, 35	rohatyński – 7 stanisławowski – 3 kołomyjski – 2 kosowski – 1 horodeński – 1	14
Wołyńskie					0
ⁱⁱ Razem: ⁱⁱ	5	79	17		101

[Додаток № 4а]

^{б-а}Wykaz^а sabotaży ukraińskich^б
za październik 1930 r.

Nr kol.	1.	2.	3.	4.	5.
Data	1 X	3 X	4 X	5/6 X	5/6 X
Miejscowość	Czerniejów	Skniłów	Patlikowce	Raniowice	Ulwówek[-] Rumosz ¹
Powiat	Stanisławów	Lwów	Buczacz	Drohobycz	Sokal
Województwo	Stanisławowskie	Lwowskie	Tarnopolskie	Lwowskie	Lwowskie
Opis sabotażu	Spłonęła sterta siana wartości 1000 zł na szkodę inż. Belcza. Prawdopodobnie sabotaż.	O godz. 22-ej m[inut] 30 podpalono stajnię i trzy stodoły ze zbożem wartości 5000 zł. Pożar powstał w czasie pełnienia warty przez poszkodowanych.	Spaliło się 7 gospodarstw polskich. Straty wynoszą 55 000 zł.	W nocy spłonęły cztery domy, trzy stajnie i cztery stodoły ze zbiorami, wartości 80 000 zł. Przypuszczalnie sabotaż lub podpalenie z zemsty.	W nocy na torze kolejowym podłożono pod pociąg osobowy szynę i kamień.
Czy sabotaż wykonała UOW			Aresztowano Iwana Dyzdora i Hrynia Maksymiszyna, rolnika, członków UOW. Dnia 10 X zgłosił się dobrowolnie 3-ci sprawca podpalenia Eustachy Huk, student prawa, czł[onek] UOW.		

¹ Так у документі. Ймовірно, йдеться про відтинок залізниці між селами Ульвівок (пол. *Ulwówek*) та Ромош (пол. *Rumosz*).

Nr kol.	6.	7.	8.	9.
Data	6 X	8 X	8 X	9 X
Miejscowość	Nowa Grobla	Sarniki	Wyszatyce	Podwysoka
Powiat	Rohatyn	Bóbrka	Przemyśl	Śniatyn
Województwo	Stanisławowskie	Lwowskie	Lwowskie	Stanisławowskie
Opis sabotażu	O godz. 2-ej spłonęła stodoła i szopa ze zbożem i narzędziami, stajnia i 4 sterty zboża wartości 45 000 zł na szkodę W. Biernata. Przepuszczalnie sabotaż.	O godz. 18-ej m[inut] 30 podpalono dwie sterty żyta wartości 4800 zł na szkodę dzierżawcy Wiąćka. Prawdopodobnie sabotaż.	O godz. 22-ej spaliła się stodoła ze zbiorami i dwie szopy wartości 18 340 zł na szkodę kolonisty Łyszczaka. Prawdopodobnie sabotaż.	O godz. 13 m[inut] 30 spłonęły na folwarku budynki gospodarcze i siedem stert zboża. Z powodu wiatru ogień rozszerzył się i strawił 43 gospodarstwa. Ogólne straty wynoszą 300 050 zł. Przepuszczalny sabotaż.
Czy sabotaż wykonała UOW				

10.	11.	12.	13.	14.	15.
10 X	10 X	10 X	12 X	17 X	12 X
Koniuchów	Sielec Bieńkowy	Wólka [-] Wierzchów	Lesienice	Sroki Lwowskie	Słobódka Leśna
Stryj	Kamionka Strumiłowa		Lwów	Lwów	Kołomyja
Stanisławowskie	Tarnopolskie	Wołyńskie	Lwowskie	Lwowskie	Stanisławowskie
O godz. 19-ej spłonęła sverta siana na szkodę Zabielskiego. Przymuszczalny sabotaż.	Spłonęła sverta żyta wartości 2000 zł na szkodę K. Bartumińskiego. Zachodzi podejrzenie sabotażowego podpalenia przez UOW.	W nocy na drodze Ostrów-Dubno obcięto i pozostawiono na miejscu sześć przewodów telefonicznych.	O godz. 5 rano spłonęła stodoła z sianem, własność SS. Benedyktynek. Szkodę wynosi 10 000 zł.	O godz. 3 m[inut] 30 spłonął dach nad piwnicą wartości 100 zł na folwarku J. Stojowskiego. Na miejscu i na kilku budynkach sąsiednich znaleziono ulotki komunistyczne.	Spłonęła sverta koniczyny, własność Majera Koniga. Szkodę wynosi około 100 zł. Zachodzi podejrzenie sabotażu.
			Sabotaż ze strony UOW. Aresztowano Izzydora Ciciałę.		

Nr kol.	16.	17.	18.	19.
Data	19 X	20 X	21 X	21/22 X
Miejscowość	Trybuchowce	Złoczów	Złoczów	Poczapy[-]Biały Kamień ¹¹
Powiat	Buczacz	Złoczów	Złoczów	Złoczów
Województwo	Tarnopolskie	Tarnopolskie	Tarnopolskie	Tarnopolskie
Opis sabotażu	O godz. 3-ej usiłowano podpalić zagrodę Antoniego Linera, Polaka. Sprawcy puścili do zagrody Linera kota, którego przywiązali do ogona płonąca szmatę. Przypuszczalny sabotaż.	Podpalono stodołę, w której było trzy wagony desek na szkodę st[arszego] sierżanta żandarm[erii] I. Szymkowskiego. Straty 18 000 zł. Przypuszczalnie sabotaż ze strony UOW.	Podpalono zabudowania gospodarcze A. Bucznego, Polaka. Następnie pożar rozszerzył się i strawił jeszcze dwa gospodarstwa. Straty nie ustalono. Przypuszczalny sabotaż ze strony UOW.	W nocy podcięto 7 słupów telegraficznych w odległości 1 k[i][o]m[etra] od Poczap. Przypuszczalny sabotaż ze strony UOW.
Czy sabotaż wykonała UOW				Aresztowano 3 członków „Sokiła”, którzy działali z ramienia UOW, i moralnego sprawcę nauczyciela z Poczap.

¹¹ Так у документі. Ймовірно, йдеться про відтинки телефонної лінії між селами Почапи (пол. *Poczapy*) та Білий Камінь (пол. *Biały Kamień*).

20.	21.	22.	23.	24.
22 X	22 X	23 X	23 X	28 X
Czyżyków	Polochów Mały	Fundum	Mikłaszów	Lackie Wielkie
Lwów	Przemysłyany	Włodzimierz	Lwów	Złoczów
Lwowskie	Tarnopolskie	Wołyńskie	Lwowskie	Tarnopolskie
O godz. 4 m[inut] 30 na folwarku Bogdanowicz podpalono stajnię wartości 15 000 zł.	O godz. 18-ej m[inut] 30 podpalono stertę zboża wartości 2300 zł na szkodę Żyda Cwingera. W 10 minut później podpalono stóg koniczyny wart[ości] 680 zł na szkodę Polaka, M. Machnera.	Podpalono zagrodę osadnika wojskowego Torunia. Straty 15 650 zł.	O godz. 6-ej rano podłożono ogień w sześciu miejscach pod budynki folwarczne J. Rozwadowskiego. Ogień został stłumiony w zarodku – właściciel nie poniósł żadnej szkody.	Podpalono stodołę ze zbożem wartości 2500 zł na szkodę Wasyla Bojki, starorusina. Zachodzi podejrzenie sabotażu ze strony przeciwników politycznych.
			Aresztowano Ostapa Konowalca, syna Tarasa, lat 20, pochodzącego rzekomo z Wołynia, który jest również podejrzany o podpalenie w Czyżkach dnia 21 X.	

[Додаток № 46]
Sabotaże za październik 1930 r.

Województwo	Sabotaże wykonane przez UOW (pozycje)	Przypuszczalnie sabotaże ze str[ony] UOW (poz.)	Dotychczas nie wyjaśniono, czy to sabotaże (poz.)	Według powiatów	Razem
Lwowskie	14	2, 8, 9, 24	4, 5, 15, 21		9
ⁱⁱ Powiaty ⁱⁱ	lwowski – 1	lwowski – 2 bóbrecki – 1 przemyski – 1	lwowski – 3 drohobycki – 1 sokalski – 1	lwowski – 5 bóbrecki – 1 przemyski – 1 drohobycki – 1 sokalski – 1	
Tarnopolskie	3, 20	12, 17, 18, 19, 25	22		8
ⁱⁱ Powiaty ⁱⁱ	buczacki – 1 złoczowskie – 1	złoczowski – 3 buczacki – 1 kamionecki – 1	przemysłański – 1	złoczowski – 4 buczacki – 2 kamionecki – 1 przemysłański – 1	
Stanisławowskie		1, 6, 10, 11, 16			5
ⁱⁱ Powiaty ⁱⁱ				stanisławowski – 1 rohatyński – 1 śniatyński – 1 stryjski – 1 kołomyjski – 1	
Wołyńskie		13, 23		bóbrecki – 1 włodzimierski – 1	2
ⁱⁱ Razem: ⁱⁱ	3	16	5		24

[Додаток № 5]

Sabotaże za sierpień, wrzesień i październik 1930 r. według miejscowości

Województwo	Sabotaże napewno wykonane przez UOW	Sabotaże przypuszczalnie ze strony UOW	Dotychczas nie stwierdzono, czy to sabotażowe podpalenie	Ilość wypadków według powiatów				Razem	
				VIII	IX	X			
Tarnopolskie	(1÷2÷2) 5	(11÷45÷5) 61	(13÷9÷1) 23	tarnopolski	7	11	–	18	(25÷56÷8) 89
				brzeżański	7	8	–	15	
				podhajecki	2	14	–	16	
				buczacki	–	7	2	9	
				złoczowski	1	3	4	8	
				zbaraski	2	5	–	7	
				przemysłański	2	1	1	4	
				kamionecki	2	1	1	4	
				zborowski	–	3	–	3	
				trembowelski	2	–	–	2	
				skałański	–	1	–	1	
				borszczowski	–	1	–	1	
brodecki ¹	–	1	–	1					
Lwowskie	(5÷3÷1) 9	(12÷24÷4) 40	(4÷4÷4) 12	lwowski	6	15	5	26	(21÷31÷9) 61
				bóbrecki	8	3	1	12	
				sokalski	1	4	1	6	
				przemyski	1	3	1	5	
				jaworowski	2	1	–	3	
				samborski	1	1	–	2	
				żółkiewski	1	1	–	2	
				gródecki	–	2	–	2	
				drohobycki	–	1	1	2	
				rawski	1	–	–	1	
Stanisławowskie	–	(6÷10÷5) 21	(2÷4÷0) 6	rohatyński	5	7	1	13	(8÷14÷5) 27
				stanisławowski	1	3	1	5	
				horodeński	2	1	–	3	
				kołomyjski	–	2	1	3	
				kosowski	–	1	–	1	
				śniatyński	–	–	1	1	
stryjski	–	–	1	1					
Wołyńskie	–	(1÷2) 3	–	rówieński	1	–	–	1	3
				dubieński	–	–	1	1	
				włodzimierski	–	–	1	1	
«Ogółem» ¹	14	125	41					(55÷10÷24) 180	

¹ Так у документі. Має бути: brodzki.

[Додаток № 6]
Wykaz
sabotaży ukraińskich za listopad 1930 r.

Nr kol.	1.	2.	3.	4.
Data	1 XI	9 XI	12 XI	17 XI
Miejscowość	Wolica Komarowa	Paryszcze	Jamnica	folw[ark] Jaworów
Powiat	Sokal	Nadwórna	Stanisławów	Jaworów
Województwo	Lwowskie	Stanisławowskie	Stanisławowskie	Lwowskie
Opis sabotażu	O godz. 20 m[inut] 30 podpalono za pomocą latarek papierowych 6 stert zboża na polach dworskich wartości 16 000 zł na szkodę Kuczyńskiego.	Nad ranem przecięto policyjną linię telefoniczną.	O godz. 17 m[inut] 30 przecięto na stacji 4 druty sygnałowe.	O godz. 9 rano podpalono stertę siana na szkodę S. Jachowicza. Na miejscu znaleziono butelkę kwasu siarczanego.
Czy sabotaż wykonała UWO	Aresztowani: 1) Iwanyszyn Jan 2) Szmerka Wasyl 3) Czop Stefan 4) Garazon Jan 5) Pokotyła Wasyl		Aresztowani: 1) Iwanoczka Dmytro 2) Szpilczak Semen 3) Kalandruk Michał 4) Katalnaj Ołeksa 5) Zubiak Jurko 6) Dejczakowski Wasyl, moralny sprawca	
Nr akt	11208/1/30	11343/1/30		11180/1/30

5.	6.	7.	8.
23 XI	23 XI	26 XI	30 XI
Siedliska	Uścierki	Potok Czarny	Ostrów
Nadwórna	Kosów	Nadwórna	Bóbrka
Stanisławowskie	Stanisławowskie	Stanisławowskie	Lwowskie
O godz. 17 m[inut] 30 podpalono zagrodę Józefa Hyjka. Straty 58 146 [zł]. Tło polityczne.	Podpalono stajnię i dwie sterty zboża na szkodę Żykalika i Garycza za agitację na rzecz BBWR.	Podpalono stertę siana na szkodę Dmytra Szowgeniuka za agitację na rzecz BBWR.	O godz. 6 rano podpalono zagrodę [C]homyna za agitację na rzecz BBWR. Straty 50 zł.
11480/1/30	11535/1/30	11535/1/30	11548/1/30

AAN, Ambasada RP w Moskwie, sygn. 204. Копія. Машинопис.

№ 74
[16 грудня 1930]. Стенографічний звіт
з 3-го засідання сейму Речі Посполитої
від 16 грудня 1930 року

Sprawozdanie stenograficzne
z 3 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej dn. 16 grudnia 1930 r.

[...]

P. Niedziałkowski¹:

[...]

W tej chwili uważam jednak za swój obowiązek, jako pierwszego w tym czwartym Sejmie Rzeczypospolitej mówcy politycznego z ramienia PPS, podnieść jedną rzecz, również w kilku tylko słowach. To jest sprawa tzw. pacyfikacji województw b[yłej] Galicji Wschodniej.

Niektórzy spośród Panów, którzy siedzą dzisiaj na tych ławach [^](wskazuje na ławy B[ezpartyjnego] B[loku Współpracy z Rządem])[^], należeli dawniej do tego obozu, który upatrywał rozwiązanie problemu narodowościowego w Polsce w tzw. doktrynie federalistycznej, w szukaniu takiej formy współżycia między społeczeństwem polskim a społeczeństwem ukraińskim i białoruskim, która by te trzy społeczeństwa połączyła w ramach jednej państwowości jako Rzeczypospolitej, opartej o współgospodarstwo Polaków i tych narodów, które Polska ogarnęła zakresem swoich granic, daleko na wschód wysuniętych.

Nie wchodzę w tej chwili w ocenę słuszności czy niesłuszności dziejowej tej doktryny, ale stwierdzam, że to, co zostało dokonane w ciągu miesięcy jesiennych na terenie trzech województw wschodniej Małopolski, było nie tylko jaskrawym zaprzeczeniem samym podstawom tej idei, idei sięgającej do 1863 r. i jeszcze dalej wstecz, ale było też, jak sądzę, nieomal śmiertelnym ciosem, zadany w samo serce tej idei. ([^]Głos[^]: Pruska ręka tam była.) I znowuż, nie wchodząc w szczegóły, bo sądzę, że posłowie Ukraińcy są przede wszystkim uprawnieni do ujawnienia tych szczegółów i żądania co do nich śledztwa, sądu i kary, chcę powiedzieć tylko, że dwie zasady, na których się oparła cała akcja tzw. pacyfikacyjna, zasada odpowiedzialności zbiorowej, a nie szukanie konkretnych winowajców podpaleń, i zasada masowych egzekucji i masowych kar, połączona nieuchronnie z zasadą faktycznego wyjęcia spod prawa olbrzymiej masy ludności, – to są rzeczy, za które ani polski socjalizm, wierny swoim tradycjom, ani, jak wierzę, cała polska demokracja wobec historii, wobec społeczeństwa pol-

¹ Мечислав Недзялковський (Mieczysław Niedziałkowski, 1893–1940) – польський політик, член Польської соціалістичної партії, довголітній посол польського сейму; розстріляний нацистами під час операції з винищення польської інтелігенції (т.зв. *Außerordentliche Befriedungsaktion*) у Пальмірах біля Варшави.

skiego i społeczeństwa ukraińskiego nie przyjmuje na siebie odpowiedzialności i tej odpowiedzialności nie przyjmie. Wszystkie wysiłki, wszystkie starania, jakie będą kiedykolwiek podjęte, żeby winni tych rzeczy byli ujawnieni i ukarani, te wszystkie starania znajdą z naszej strony jak największą pomoc. (^AGłos^A: Na czyj rozkaz Pan to mówi?) Słyszę tu głos: na czyj rozkaz Pan to mówi. Proszę Panów, ja należę do znacznie młodszego pokolenia niż wielu moich towarzyszy i wielu tych spośród Panów, którzy brali udział w początkach i przygotowaniach akcji niepodległościowej, ale przypomnę Panom, że pytanie: na czyj rozkaz Pan to mówi, rozlegało się dawniej bardzo często w stosunku do tych, którzy wtedy tę akcję przygotowywali, i że między innymi to pytanie: na czyj rozkaz Pan to robi, rzucano przed wojną często tym, którzy usiłowali w ówczesnym stadium położyć kres walce polsko-ukraińskiej.

[...]

P. Hałaszczyński:

Wysoka Izbo! Utartym zwyczajem parlamentarnym i jednocześnie z najgłębszego poczucia obowiązku jako posłowie i jako członkowie narodu ukraińskiego, zabieramy głos z tej wysokiej trybuny w debacie budżetowej. Kiedy zwyczaj parlamentarny nakazuje uważać tę trybunę do pewnego stopnia za miejsce do składania oświadczeń i oświetlania nastrojów, my chcemy być prawdziwymi i sprawiedliwymi rzecznikami mas wyborców ukraińskich i przynieść naszemu narodowi silną wiarę i ufność w siebie, dodać potrzebnej otuchy w codziennej walce nie tylko o osobiste istnienie, lecz głównie o istnienie całości narodu naszego.

[...]

Kiedy 11, względnie 9 lat temu zwalczono nasze dążenia wolnościowe i siłą oręża, wbrew zasadzie samooznaczenia narodów, przyłączono do Państwa Polskiego połacie kraju o bezwzględnej większości ludności ukraińskiej, przedstawiały ziemie owe obraz ruiny powojennej, jaki trudno było znaleźć gdziekolwiek na innym odcinku świata. Stwierdzamy, że dźwignięcie się z ruiny tej, odbudowanie zniszczonych domostw, zaoranie pól, pokrytych żelazem i trupami, odbudowa wszelkich form kulturalnego, oświatowego i gospodarczego bytowania naszego nastąpiły własnymi siłami, dzięki historycznemu przywiązaniu ukraińskiej ludności do ziemi ojczystej, dzięki niezłomnej sile i energii ukraińskiego narodu. Własnymi siłami, pozbawieni wszelkiej pomocy Państwa odbudowaliśmy i rozbudowaliśmy ukraińskie życie gospodarcze, pogłębiając pracę oświatową i kulturalną rozgałęzioną siecią ukraińskich szkół prywatnych, „Proświt” i innych oświatowo-kulturalnych i gospodarczych stowarzyszeń, utrzymywanych własnymi wyłącznie siłami ukraińskiej ludności przy równoczesnym wykonywaniu wszystkich obowiązków obywateli.

Za cały czas istnienia wskrzeszonego Państwa Polskiego nie było ani jednego okresu, w którym by Państwo szło na rękę owym zdrowym i twórczym dążeniom ukraińskiej ludności, a to cośmy zbudowali, osiągnęliśmy własną jedynie pracą i własnymi siłami.

Nie będę się wdawał w szczegóły określenia stosunku pozytywnego lub negatywnego rządzących Państwem do rządzonych, ale muszę zasadniczo stwierdzić, że jest obowiązkiem odpowiedzialnych kół zrobić wszystko, aby w ustosunkowaniu się wzajemnym zaspokoić potrzeby ludności danego obszaru. W każdym razie Rząd, przedkładając budżet, odwołuje się do bardzo wysokiego obowiązku obywateli, ale odwołując się do niego, musi mieć na uwadze równocześnie zaspokojenie praw tej ludności i jej potrzeb. W innym wypadku wykonywanie pewnych obowiązków będzie przeważnie przymusem, prawie nigdy wyrazem obowiązku, który wypływa z twórczości własnej dla siebie i dla drugich. Ta skala ujmowania obowiązku zależeć będzie od tego, jak rzecznik idei państwowej ułoży swój stosunek do obywateli, których nie łączy z Państwem uczucie wspólnej narodowości.

I oto w okresie pomiędzy trzecim a obecnym, czwartym sejmem polskim zaszły wypadki, które głęboko wstrząsnęły całym narodem ukraińskim, odbijając się głośnym echem w całym świecie, wywołując oddźwięk w każdym sercu ukraińskim, gdziekolwiek ono bije.

Pod pretekstem walki z aktami sabotaży, prowadzonych przez zakonspirowane jednostki czy organizacje, mimo odseparowania się 3 kierowniczych stronnictw ukraińskich od tej akcji, i rozszerzając bardzo wiele takich wypadków na autorstwo ukraińskich rąk, chociaż prawie natychmiast było wielokrotnie jasnym i niewątpliwym, że zgoła inne czynniki i motywy działania tam były czynne, Rząd rzucił na wsie ukraińskie wojskowe i policyjne karne ekspedycje, które w niesłychany i w dziejach nowoczesnych niebywały sposób znęcały się nad niewinną bezbronną ludnością ukraińską, niszcząc ją fizycznie i psychicznie, rujnując w sposób, jaki mianem najostrzejszym piętnować się zwykło, jej ludzką godność oraz materialny i duchowy dorobek całych pokoleń ukraińskich. Padło słowo „pacyfikacja”, wyciskając swą treścią i formą przeprowadzenia niezmyte na całej akcji piętno niesłychanego gwałtu, dodając do tragicznych dziejów martyrologii naszego narodu nową krwawą kartę.

Jesteśmy przygotowani na to, że obrońcy pacyfikacji i stosowanych metod będą szukali motywów, usprawiedliwiających potrzebę i pacyfikacji, i jej metod. Z pewnością będzie mowa o przejaskrawieniu szczegółów, będziemy słyszeć z pewnością głosy zaprzeczające faktom, które zaistniały w czasie pacyfikacji. Kiedy jednak spojrzymy na pacyfikację jako na jedno ogniwo w całym szeregu zarządzeń w przeciągu lat od r[oku] 1919 począwszy, możemy tylko rozumieć, że mamy do czynienia z pewną przewodnią myślą, której treść uwidocznia się w tendencji zamknięcia całemu narodowi dróg do życia, zatamowania prawidłowego krążenia krwi, zaparcia tchu, a zatem potrzeb tak nieodzownych dla rozwoju życia organizmu.

Przez cały szereg lat, głównie w ostatnich kadencjach wskazywał Klub Ukraiński na ciężkie położenie narodu ukraińskiego, stawiał odpowiednie wnioski, wypowiadał swoje żądania i domagał się uwzględnienia sprawiedli-

wych jego politycznych, kulturalnych i gospodarczych potrzeb. Ale wszystko to było tylko głosem wołającego na puszczy. I dlatego musimy jak najbardziej stanowczo podnieść nasz głos przeciw temu wszystkiemu, co się dzieje z ukraińskim narodem w Polsce. Naród ukraiński nie jest traktowany jako równorzędny obywatel w stosunku do Państwa. Żądania, stawiane do narodu, nie znajdowały nigdy odpowiedniego wyrazu w jego prawach i uprawnieniach. Ukraiński naród w Państwie Polskim jest tylko przedmiotem, przeznaczonym do słuchania, do służenia, może nawet do wyzysku, do tworzenia gleby, na której ma rozwijać się siła Państwa, rozumianego jak[o] państwo narodowe, a nie państwo, w którym żyją obok siebie różne narodowości.

Nie możemy również pominąć milczeniem sprawy prześladowań politycznych, wyrażających się w setkach i setkach politycznych aresztowań, w przytrzymywaniu w więzieniach policyjnych i sądowych uwięzionych bez rzeczowej ku temu podstawy, a wśród niewypowiedzianych udręczeń. W szczególności nie możemy przejść do porządku dziennego nad aresztowaniem umandатованого przedstawicielstwa ukraińskiego narodu, zamieszkałego w granicach Polski.

Nawiązując do stanowiska ukraińskiego przedstawicielstwa w poprzednich Sejmach, będziemy i na tej trybunie stać na straży praw i godności naszego narodu.

Mimo niebywalej represji w czasie wyborów, mimo zastosowania wszelkich możliwych środków, utrudniających nam pracę wyborczą i mających na celu sterroryzowanie naszej ludności, i mimo zmniejszonej liczby naszego przedstawicielstwa w obu ustawodawczych ciałach, wyszliśmy z tych wyborów obronną ręką. Liczba głosów, oddanych na naszą listę wyborczą, dała nam, ukraińskim posłom, przejrzysty wyraz zaufania i wiary w niespożyte siły narodu. Dlatego nie rozpacz i zwątpienie będą naszymi doradcami, lecz ugruntowana na świadomości, niezłomności i niespożytej sile ukraińskiego narodu twórcza i budująca nasza praca. Ona będzie przewodnią naszą myślą. ⁴(Oklaski na ławach ukraińskich.)⁴

[...]

P. Niedziałkowski

[...]

Po drugie: p[an] poseł Hołówko był łaskaw zauważyć, jakobyśmy byli przeciwnikami Ukraińców i nie interesowali się losami uwięzionych posłów ukraińskich². Stwierdzam, że podpisaliśmy w sprawie ich zwolnienia osobny wniosek

² У ході дискусії над долею послів, ув'язнених у Бересті, Тадеуш Голувко закинув своїм опонентам, що ті, захищаючи права членів парламенту, чомусь домагаються лише звільнення послів польської національності, а про ув'язнених українців Дмитра Левицького, Любомира Макарушку та Володимира Кохана забувають. Див.: «Sprawozdanie Stenograficzne z 3 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej dn. 16 grudnia 1930 r.», *Sejm Rzeczypospolitej Polskiej. Okres III, łam III/113*.

wspólnie z kolegami Ukraińcami, a dlaczego ten wniosek nie znalazł się dziś na porządku dziennym. O tym zdecydować nie możemy, to zależy od Prezydium Sejmu³.

[...]

Sprawozdanie Stenograficzne z 3 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej dn. 16 grudnia 1930 r. [y:] Sejm Rzeczypospolitej Polskiej. Okres III, tom III/79–III/80, III/90–III/92, III/112. Друк.

³ Дещо пізніше під час цього засідання сейму згаданий внесок, був скерований на розгляд юридичної комісії. Див.: «Sprawozdanie Stenograficzne z 3 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej dn. 16 grudnia 1930 r.», *Sejm Rzeczypospolitej Polskiej. Okres III, tom III/113.*

№ 75

[17 grudnia 1930]. Обґрунтування першої заяви українських сенаторів щодо пацифікації Галичини, представленої у польському сенаті III скликання

^{a-b}Uzasadnienie^{-b-a}

do wniosku nagłego Senatorów ukraińskich w sprawie tzw. „pacyfikacji” Galicji Wschodniej, zgłoszonego w Senacie w dniu 17 grudnia 1930 [r.]

Od miesiąca sierpnia r[oku] b[ieżącego] województwa lwowskie, tarnopolskie i pewna część stanisławowskiego są widownią wypadków, które nabrały dużego rozgłosu nie tylko w całym Państwie Polskim, lecz i poza jego granicami. Są to masowe pożary majątków polskich z jednej strony oraz rządowe policyjnie-wojskowe ekspedycje karne z[e] strony drugiej.

Ukraińskie czynniki polityczne zdawały sobie sprawę, że przeprowadzona przez ukraińską terrorystyczną i konspiracyjną organizację wojskową akcja sabotaży może wywołać masowe represje ze strony władz polskich, identyfikujących sprawców zamachów z całym społeczeństwem ukraińskim, tym bardziej, że w takim kierunku rozpoczęła szaloną nagonkę prasa polska. Dlatego UNDO starało się zająć stanowisko do masowych pożarów i do aktów tzw. sabotażu. Z całą stanowczością UNDO stwierdziło, że w podpaleniach tych i aktach nie bierze udziału zorganizowane społeczeństwo ukraińskie i odseparowało się zupełnie od owej akcji. A rozglądając się za sprawcami przekonało się, że tylko pewien procent wypadków można by zapisać na rachunek bądź UW[O] (Ukraińskiej Wojskowej Organizacji), bądź zanarchizowanych jednostek spośród Ukraińców, a w reszcie wypadków wszelkie poszlaki wskazywały bądź na komunistyczną agitację, bądź na prowokacyjną robotę, mającą na celu usprawiedliwienie akcji odwetowej na ludności ukraińskiej i instytucjach ukraińskich, bądź też w końcu na spekulacyjną praktyk[ę] właścicieli zboża, aby premią asekuracyjną odbić sobie straty spowodowane niskimi cenami na zboże.

Ponieważ atmosfera stawała się coraz gorętszą, władze naczelne UNDO postanowiły wyjść ze stanowiska wyczekującego i wypowiedzieć swe zdanie o podpaleniach i związanych z nimi nastrojach, aby tym sposobem ostrzec społeczeństwo obu narodów przed groźącymi następstwami.

To stanowisko UNDO podało do wiadomości p. Wojewodzie Lwowskiemu delegacja, w skład której wchodził: ówczesny wicemarszałek Senatu Michał Hałaszczyński i były poseł Włodzimierz Celewicz. Wynikiem audiencji było to, że stronnictwo postara się w odpowiedni sposób zająć negatywne stanowisko do pożarów i podać je do ogólnej wiadomości. Chodziło również o to, aby opamiętać niektóre jednostki, które może działały w akcji podpaleniowej z pobudek ideowych, z wiarą, że jest to praca r[e]wolucyjna; pragnięto wyjaśnić

wszystkim, że podpalenia owe mogą wyjść jedynie na korzyść czynnikom wrogim narodowi ukraińskiemu.

Już w najbliższych artykułach dziennika ukraińskiego „Diło”, półoficjalnym organie UNDO, rozpoczęła się planowa kampania, która oświetlała powyższe pytania ze wszystkich stron, nie mogąc brać odpowiedzialności za to, co się działo, nie można było też stronnictwu i prasie brać wszystkiego na rachunek tylko Ukraińców.

Ponieważ podpalenia nie ustawały, a nawet zaczęły przybierać większe rozmiary, ponieważ akcja odwetowa polska zaczęła poważnie zagrażać mienu i życiu niewinnych ludzi i niszczyć ukraiński dorobek kulturalny, zupełnie zrozumiałe stało się, że Rząd musiał jąć się¹ sposobów dla wyszukania winnych, aby położyć kres dalszemu anarchizmowi kraju. Zamiast jednak szukania podpalaczy, władze stanęły na stanowisku, że za winę nieznanych i niewykrytych sprawców ma odpowiadać cały naród, mają ponosić ofiarę ludzie niewinni i bezbronni, mają całe wsie zamieniać się w pustynie, tak, aby przestraszona i sterroryzowana niewinna ludność musiała chronić się przed organami bezpieczeństwa po polach, do lasów itp.

Od drugiej połowy września władze rozpoczęły tzw. akcję pacyfikacyjną, polegającą na wysyłaniu formalnych ekspedycji karnych. Wypadki, związane z tymi karnymi ekspedycjami wojskowymi i policyjnymi, przechodzą nie tylko prawne pojęcia odpowiedzialności, ale przewyższają obrazy, znane nam z czasów wojny światowej i przypominają z[a]mierzchłe dzieje ubiegłych wieków. Już w samych początkach akcji pacyfikacyjnej można było zauważyć następujące szczegóły:

1) że akcja pacyfikacyjna była wyraźnym oddźwiękiem tego, czego domagały się i pomagają² się najbardziej szowinistyczne narodowo-demokratyczne koła społeczeństwa polskiego na wiecach i zgromadzeniach, od masowej poręki całego ukraińskiego narodu za czyny nieodpowiedzialnych jednostek, po największej części nie mających nic wspólnego z organizowanym ukraińskim społeczeństwem aż do urzędowej likwidacji ukraińskich instytucji kulturalnych;

2) że dotyczyła całych wsi i okręgów, które nie tylko nie wykazały podpażeń, ale gdzie ludność na pierwsze wezwanie władzy sama stawiała warty i dopomagała w zwalczaniu zła, a dotyczyła dlatego, ponieważ te wsie i okręgi wykazują wyższy poziom kulturalny;

3) że w poszukiwaniu za winnymi miała pacyfikacja urzędowa na uwadze tylko stronę ukraińską, a zbrodnicza akcja odwetowa nie była przedmiotem nigdy żadnych dochodzeń;

4) że urzędowe k[o]ła sugerowały odwetową akcję polską prowokacji ukraińskiej;

5) że w całym postępowaniu organów bezpieczeństwa i karnych ekspedycji przebijała się elementarna nienawiść do wszystkiego, co ukraińskie, a która po-

¹ Застапіле: *wziąć, chwycić*.

² Має бути: *domagają*.

suwał[a] się aż do nanoszenia najdotkliwszych obelg w najczulszym i najświęt-
szym miejscu uczuć narodowych i patriotycznych.

Na ogół sposób przeprowadzania pacyfikacji i związanych z nią wszystkich
czynności organów policyjnych, począwszy od rewizji domowych, miała cha-
rakter niesłychanych represji, a nie dochodzeń celem wykrycia przestępców.

Zebrane wiadomości o akcji pacyfikacyjnej pozwalają nie tylko na odtwo-
rzenie szczegółowego jej przebiegu w szeregu poszczególnych miejscowości,
lecz również na stwierdzenie pewnych cech charakterystycznych dla całej akcji
owej, jej charakteru oraz następstw. Do stałych zjawisk, występujących prawie
we wszystkich kilkuset wypadkach, z których czynniki ukraińskie posiadają
mniej lub bardziej szczegółowe sprawozdania i protokoły, spisane z naocznymi
świadkami, zaliczyć należy:

1) zdzieranie szyldów i demolowanie urządzenia wewnętrznego ukraińskich
instytucji kulturalnych i miejscowych w „pacyfikowanych” wioskach (niekiedy
również w miastach), jak to czytelnie „Proświty”, sklepy spółdzielcze, mleczar-
nie spółdzielcze itd.;

2) prześladowanie jednostek biorących udział lub nawet zatrudnionych
w charakterze funkcjonariuszy w miejscowych ukraińskich instytucjach kul-
turalnych i gospodarczych, bez względu na przekonania polityczne jednostek
tych, a nawet na zupełną ich apolityczność;

3) prześladowanie wieśniaków za przyznawanie się ich do narodowości
ukraińskiej i narzucanie im miana „Rusinów”;

4) darcie i rozbijanie portretów i popiersi gipsowych Szewczenki oraz wszel-
kich obrazów patriotycznych i rodzajowych, przy czym naigrywanie się z ukra-
ińskich uczuć narodowych;

5) niszczenie dorobku materialnego osób, u których przeprowadzono rewiz-
ję domową, przez demolowanie sprzętu domowego, bicie szyb, zmieszanie
różnych rodzajów zboża, rozszywanie strzech słomianych itd. oraz niszczenie
całych wsi przez ściąganie dotkliwych kontrybucji zbiorowych w postaci ozna-
czonej ilości zboża, siana, produktów spożywczych i sum pieniężnych w go-
tówce;

6) fizyczne bicie ludzi – w bardzo licznych, chociaż nie wszystkich miejsco-
wościach – według przywiezionego wykazu osób, przy czym w wielu wypad-
kach bicie przyjmowało formy prawdziwej masakry i odznaczało się zaiste nie-
słychanym okrucieństwem;

7) w bardzo licznych, lecz nie wszystkich wypadkach, przedkładano ra-
dzie gminnej danej wsi pod grozą powtórnego przybycia ekspedycji, w formie
ultymatywnej, do uchwalania spisanych na kartce rezolucji, w których gmina
„samorzutnie” likwiduje wszelkie istniejące na jej terenie ukraińskie instytucje
i stowarzyszenia, a zapewniając władze o swej lojalności, na dowód oświadcza
gotowość głosowania na listę B[ezpartyjnego] B[loku Współpracy z Rządem],
wzgl[ędnie] wstrzymania się od głosowania;

8) podczas gdy oddziały policyjne w niektórych miejscowościach okazywały wobec ludności wiejskiej względne wyrozumienie, oddziały wojskowe obchodziły się z ludnością niezwykle brutalnie;

9) w bardzo wielu wypadkach akcję pacyfikacyjną przeprowadzoną w gminach, w obrębie których nie było nigdy żadnych aktów sabotażowych, niektóre zaś miejscowości były nawiedzane przez oddziały bądź wojskowe, bądź policyjne kilkakrotnie w krótkim przeciągu czasu.

Na dowód załączamy pewną ilość szczegółowych opisów akcji pacyfikacyjnej, nadmieniając równocześnie, że jest tu tylko drobna część tego, co rzeczywiście działo się w czasie pacyfikacji pojedynczych powiatów wschodniogalicyjskich.

⁶Powiat Lwów⁶

I.

Dnia 16 września r[oku] b[ieżącego] o godz. 8 rano wjechał do wsi Gaje obok Lwowa szwadron 14-go pułku ułanów. Już przed wsią pobili ułani nahajkami wieśniaków, którzy jechali w pole. Bili rzekomo dlatego, iż nie zdejmują czapek przed sztandarem. Po wjeździe do wsi wezwał do siebie dowódca szwadronu naczelnika gminy, a ponieważ ten był nieobecny, przybył zastępca wójta i temu zakomunikował dowódca, że nakłada na wieś kontrybucję, którą należy złożyć do 2 godzin. Jeżeli gmina tej kontrybucji nie dopełni, ułani sami pójdą po wsi zbierać kontrybucję. I tak zażądał: 35 korców owsa, po 700 jaj[...] dla dwóch kuchni wojskowych, 2 wieprze wagi po 200 kg, jedną roczną jałówkę, 500 l mleka, 100 kg ryżu, 25 kg cukru. Gmina – wiedząc, co to znaczy, gdy ułani pójdą po wsi szukać, złożyła żadaną kontrybucję. Ryż, krupy jaglane, tytoń itp. dostarczyła miejscowa spółdzielnia, resztę wieśniacy.

Ułani rozkwaterowawszy się we wsi, rozkazali mężczyznom i kobietom czyścić konie i uprząż. A ze spisu, który przywieźli ze sobą, wywoływali poszczególnych wieśniaków do stodoły Andruscha Melnyka, kładli ich na ławkę, jeden ułan trzymał za głowę, drugi za nogi, a inni bili tak długo, dopóki bity nie zemdlał, następnie odlewali go i bili dalej. Najbardziej pobito Romanyszyna Iwana, bibliotekarza czytelnicy „Proświty”, którego kilka razy odlewano³ wodą, sklepowego spółdzielni Łukasza Dmytryka, Michała Tiutka, s. Hryńka, który zmarł od pobicia dnia 18 października br. (dostał 500 buków). Nadto ucierpieli od cięższego albo lżejszego pobicia: Mikołaj Mandzewicz, syn Romanyszyna Iwana Wasyl, i córka Zofia za to, że stanęli w obronie ojca, Iwan Jawnyj, Petro Wowk, Petro Kundyra, Eufrozyna i Włodzimierz Wowk, dzieci naczelnika gminy, Jurko Gierla, Cyryl i Stefan Dmytryki, Pańkiw Tymko, Łysy Jarosław, Iwan Szupłat i Damian Prus.

W spółdzielni miejscowej „Buduczniś” zniszczono urządzenie i towar (towary spożywcze posypano jakimś proszkiem).

³ Так у документі. Має бути: *polewali*.

Drugi raz przybyła karna ekspedycja do tej wsi dnia 5 października br. Kiedy wieśniacy już z dala zobaczyli oddział, uciekli do pobliskich miejscowości lub chronili się do lasu i kryli się po polach. U miejscowego proboszcza ks. Sochockiego znaleziono w czasie rewizji bombę, która była bezwarunkowo podrzucona, o ile była prawdziwą bombą. Księdza aresztowano. Po rewizjach przeprowadzonych ekspedycją wieś jakby wymarła, przedstawiając obraz zupełnego zniszczenia. O szkodach materialnych pojedynczych osób nie potrzebujemy się rozpisywać, gdyż one były wszędzie nieodłącznym następstwem rewizji.

2.

15 IX 1930 [r.]. przybył do wsi „Hermanów” oddział ułanów 14-go pułku ze Lwowa. Przeprowadzono rewizję w miejscowej spółdzielni „Zhoda” i pobito kierownika spółdzielni Semena Sikorę (bito na⁴ oczach żony i dzieci). Zabrano w spółdzielni towarów na kwotę 100 zł. Ludność dała wojsku żadaną kontrybucję.

3.

16 IX 1930 [r.]. ekspedycja karna (oddział ułanów) przybyła do wsi „Podbereżce”. Przeprowadzono rewizję w spółdzielni miejscowej. Zbito kierownika spółdzielni Stefana Moskwę i byłego sklepowego Iw. Wesnę. U księgowego spółdzielni Michała Kiernogi ekspedycja karna zrobiła wiele szkody, mieszając w czasie rewizji zboże, mąkę itp. Ludność dała wojsku 100 korców owsa, gęsi, kur[ę] itp.

13 X 1930 [r.]. przybyła do tejże wsi ekspedycja karna (oddział policyjny) po raz drugi. Zdemolowano mieszkanie księgowego spółdzielni M. Kiernogi. Ludność uciekła do lasu.

4.

„Czyżyków”, dnia 15 X 1930 [r.]. II-gi szwadron 14-go pułku ułanów pod dowództwem rotmistrza Tadeusza „Walkowskiego” zdemolował dom czytelnicy „Proświty” i kooperatywy. Wszystkie towary jak: ryż, mąka, cukier, ocet i inne zmieszano do kupy i zlano naftą. Ciężko pobito 15 włościan, z tych bardzo ciężko 9, a mianowicie: 1) Ilka Fedyne, 2) Piotra Prusa, 3) Piotra Łuczyńskiego, 4) Iwana Pawłowskiego, 5) Dmytra Łysaja, 6) Ołeksę Iwachowa, 7) Michała Łuczyńskiego, 8) Michała Ratuszyńskiego, 9) Stefana Parańkę. Ten ostatni został w dodatku postrzelony przez porucznika Dawida Krula, skutkiem czego zmarł w szpitalu we Lwowie dnia 17 X 1930 [r.]. Na wieś Czyżyków nałożono kontrybucję i zabrano 100 q owsa, 10 fur siana, 10 fur słomy, 20 q kartofli, 5 wieprzków hodowanych.

Powyższe szczegóły mogą przysięgą stwierdzić: 1) ks. Tomasz Tymiak, administrator parafii w Czyżykowie, 2) p. Korostil, włościanin tamże, 3) p. Biłan, włościanin tamże.

Dnia 17 X 1930 [r.] był na miejscu ks. dr Iwan Buczko, biskup sufragana lwowski z drem Tytusem Buraczyńskim, który za[o]patrzył ciężko chorych wyżej wymienionych.

⁴ У документі помилково: w.

5.

Dnia 14 października 11930 [r.] przysłała karna ekspedycja do wsi Brodki. Składała się [o]na z policji miejscowej i sąsiednich posterunków. Miała ze sobą wykaz tych włościan, u których należało przeprowadzić rewizję. Rewizja rozpoczęła się rankiem, za czym szukano nie wiadomo, ale w każdym razie w domach niektórych włościan nawet zrywano podłogę. Ołeksie Chomickiemu podrzucono „Surmę” (świadcami podrzucenia są: Hr. Dydyk i Katarzyna Chomicka). Chomickiego aresztowano i odstawiono do sądu we Lwowie. Należy zaznaczyć, że ani w Brodkach, ani w okolicy nie było żadnych sabotaży, jako też nikt nie słyszał o pożarach. Tego samego dnia policja spędziła włościan i nakazała im rozkopać kopiec, wysypyany w cześć T. Szewczenki. Rewizje odbywały się u miejscowego proboszcza ks. M. Kowerki, nauczycielki A. Chomickiej, Iw. Hordostupa, Hr. Cymbały, S. Woźnego, w spółdzielni i w cerkwi. W spółdzielni zniszczono towary, zlano je naftą, a akta podarto. Wielkie materialne straty.

6.

W nocy 14 września 1930 [r.], byli ułani w ⁱⁱStarym i Nowym Jaryczowieⁱⁱ, zakwaterowawszy konie, budzili włościan i bili ich w nieludzki sposób.

4 X 1930 [r.], przeprowadzono rewizję w spółdzielni we wsi ⁱⁱRudnoⁱⁱ. Spółdzielnia ucierpiała materialnie. Niczego nie znaleziono, aresztowano kilka osób. Lokal czytelnicy zapieczętowano, a jej działalność zawieszono.

6 X 1930 [r.], przeprowadzono rewizję w spółdzielni i w Tow. „Proświta” na ⁱⁱZniesieniuⁱⁱ. Niczego nie znaleziono, aresztowano kilka osób. Lokal Czytelnicy zapieczętowano, jej działalność zawieszono.

10 X 1930 [r.], przeprowadzono rewizję w czytelnicy w spółdzielni w ⁱⁱZaszkowieⁱⁱ. Niczego nie znaleziono.

11 X 1930 [r.] przybyła policja do wsi ⁱⁱMikłaszówⁱⁱ. Przeprowadzono rewizję w miejscowej spółdzielni, gdzie zniszczono towary.

12 X 1930 [r.], rewizja policyjna we wsi ⁱⁱGłuchowicachⁱⁱ. Rozgromiono miejscową spółdzielnię „Zhoda”, towary zniszczono (zlano naftą). Sklepowego Dułyka ciężko zbito i zlano naftą. Zdemolowano czytelnicy „Proświty”, księgi i dekoracje porwano. Wszczęto pogromy u następujących osób: księgowego spółdzielni Fedia Oracza, Iwana Hołoda, Pyłyta Oracza, Petra Hołoda i innych.

13 X 1930 [r.], przybyła ekspedycja karna do ⁱⁱWinnikⁱⁱ. Spółdzielnię zniszczono, włościan, którzy nie mogli uciec, niemiłosiernie zbito. W miejscowej Czytelnicy zniszczono bibliotekę. W domach prywatnych zniszczono całe urządzenia, rozbijano i walono piece.

14 X 1930 [r.] oddział ułanów przybył do wsi ⁱⁱDmytrowiceⁱⁱ. Ludność opuściła wieś. Zabrano ze wsi: 80 cetn[arów] zboża, 15 cetn[arów] siana, 2 świnie i drób. Ułanów było 40.

⁶Powiat Bóbrka⁶

Przez wsie powiatu bobreckiego przeszły karne ekspedycje 3 razy. Rozpoczęły się one z dniem 14 września 1930 [r.], a prowadzone były oddziałami wojsko-

wymi pułku ułanów jazłowieckich, stacjonowanych we Lwowie. Według zebranych wiadomości przeszły te pierwsze ekspedycje w dniach od 9 [do] 27 września 1930 [r.]. przez następujące wsi[e]: ⁱⁱZagóreczko, Dobrowlany, Horodyszcze Królewskie, Sucharów, M[o]łotów, Mołodyńcze, Dziewiętnikiⁱⁱ i inne. Prawie wszędzie pobierano kontrybucję w zbożu i w środkach żywności, oprócz tego bito ludzi i znęcano się nad nimi. Oddziały przywoziły ze sobą wykazy, przygotowane już z góry policją. Dokładniej zatrzymamy się nad szczegółami karnej ekspedycji we wsi ⁱⁱHrusiatyczeⁱⁱ.

Dnia 14 września 1930 r. przybył do tej wsi oddział pułku ułanów jazłowieckich. Dowódca oddziału, prawdopodobnie nazwiskiem Neumann, kazał dostarczyć oddziałowi do 2 godzin 25 q owsa, 3 świnie wagi po 100 kg, 35 kg jarzyn, 1½ q kartofli, 100 bochenków chleba, 100 l[i]tr[ów] mleka, 1200 sztuk jaj, 5 m płótna itd. Gdy naczelnik uczynił żądaniu zadość i wszystko to dostarczył, przemówił dowódca do zebranych w szkole członków rady gminnej: „muszę wam podziękować za to, żeście na czas dostawili dla ludzi i koni żywność, a zapłaci wam za to wasz przyjaciel Niemiec”.

O godz. 7 wieczorem nakazano wójtowi, by na 8 godzinę wiecz[orem] zjawili się w szkole członkowie Rady Gminnej, a gdy ci zebrali się, ustawiono ich w pozycji „baczość” i trzymano ich w tej pozycji długi czas.

Następnie o godz. 12 w nocy wezwano wójta, aby wskazał tych mieszkańców gminy, którzy posiadają broń, a gdy ten nie miał wiadomości o takich i nikogo nie umiał nazwać, wówczas z polecenia wyżej nazwanego porucznika Neumanna wyprowadziło go 5 żołnierzy kijami [i] zadali mu około 50 uderzeń.

W ten sam sposób pobili żołnierze kijami mieszkańców wsi: Michała Basaraba, Michała Weresa, Aleksandra Basaraba, Piotra Wysoczańskiego, Aleksandra Turczyńca, Mikołaja Burbęłę, Wasyla Wojtowicza, Michała Olejnika. Następnego dnia, 15 IX r[oku] b[iejącego] o godz. 5 rano spędzono ludność wsi, kazano jej ustawić się wzdłuż drogi w odświętanych ubraniach i żegnać odchodzący oddział.

Gdy pobici ranni z wójtem na czele następnego dnia udali się do starostwa w Bóbrce z zażaleniem i pisemną rezygnacją z członków Rady Gminnej, p. starosta ich nie przyjął, a tylko za pośrednictwem komisarza p. Bilińskiego oświadczył im, że jest zajęty wyborami, że z wojskiem nie ma nic wspólnego, a w sprawie pobicia mogą się odnieść do władz wojskowych. We wsi ⁱⁱHorodysławiceⁱⁱ, zdemolowali ułani czytelnię „Proświty”, zniszczyli całe urządzenie, książki, obrazy i wybili okna. Sposób, w jaki torturowano włościan w tej i innych miejscowościach, przypomina czasy średniowieczne. Oprócz bicia w twarz i uderzeń kolbami, bito włościan nahajkami po gołym ciele, a nawet po gołym brzuchu i nadto zmuszano włościan, ażeby siebie nawzajem bili w twarz.

Zdawało się, że na tych karnych ekspedycjach oddziałów wojskowych zakończyła się pacyfikacja powiatu. Tymczasem już około 25 września br. przybyły wielkie oddziały policji państwowej celem przeprowadzenia rewizji i dalszej pacyfikacji powiatu. Ten drugi okres pacyfikacji trwał mniej więcej

do 9 października 1930 [r.]. W tym czasie przeszły ekspedycje przez miejscowości: ⁿⁱLaszki Dolne, Laszki Górne, Bornicze, Drohowycze, Ostrów Czarny, Ruda, Ottyniowice, Dulibyⁿⁱ i inne. W każdej miejscowości przeprowadzono rewizję wszystkich instytucji ukraińskich i u pojedynczych osób, niszczone dorobek ludzi w ten sposób, że zboże różnego rodzaju zsypanyo na jedną kupę albo rozrzucano je po ziemi. Do tak zsypanego zboża wlewano kiszone ogórki i kapustę, a potem razem mieszano to z ziemią. Snopy w stertach i w stogach rozrzucano, kazano snopy rozwiązywać. Następstwem tego są wielkie materialne szkody, jakie poniosła niewinna ludność. Przy każdej rewizji bito ludzi.

Dnia 25 września br. odbyła się taka rewizja u 30 obywateli ukraińskich w ⁿⁱBóbrceⁿⁱ, m.in. w Powiatowym Związku Spółdzielni, miejscowej Spółdzielni, w Czytelnii, u adwokatów dra Dudykiewicza, Kulczyckiego i Węglowskiego, u magistra Szachnowicza, u dyrektora Kułynycza, u wszystkich funkcjonariuszy Pow[iatowego] Związku, u ks. Michura i u wielu mieszczan. Ciężko pobito Marię, Olgę, Jarosławę i Michała Kociumbas[ów], były pobicia w rodzinie Ochrymowiczów, Bojków, pobito Józefa Halibeja i wielu innych. Wszystkie rewizje dały wynik negatywny, mimo to aresztowano dużo osób.

Od 5 września 1930 r. przybyły znowu oddziały wojskowe do powiatu bóbreckiego. Karne ekspedycje nawiedzają niektóre wsie powiatu po raz drugi, a nawet i po raz trzeci. Sposób przeprowadzania rewizji włącznie z biciem ludzi taki sam, jak wyżej opisano. I wbrew nawet oficjalnemu oświadczeniu, że pacyfikację ukończono do 10 października, przeprowadzano ją w okrutny sposób jeszcze w dniach późniejszych. Otóż od dnia 15 października br. policja i wojsko (konnica ułanów jazłowieckich) przeprowadzały pacyfikację w następujących gminach powiatu Bóbrka: ⁿⁱDziewiętniki, Jatwigi, Sokołówka, Repechów, Kołohury, Olchowiec, Łopuszna, Żabokruki, Sarniki, Podhorodyszczce, Romanów, Siedliska, Horodysławice, Dźwinogród, Podsosnów, Wodniki, Kocurów, Hryniów, Strzyłki, Chlebowice i Bóbrkaⁿⁱ-miasto (sama policja) i w innych.

Wieś ⁿⁱDziewiętnikiⁿⁱ była kilka razy nawiedzana karną ekspedycją. Już dnia 15 IX 1930 r. przyjechały do wsi 2 eskadrony⁵ 14-go pułku ułanów jazłowieckich. Dowódca wydał rozkaz, aby wieśniacy do 2 godziny znieśli 24 q owsa, co też wieśniacy z konieczności uczynili. Dalej zabrano u Wasyla Łałaka dwie sztuki świń wagi 150 kg, a w miejscowej spółdzielni tytoń, papierosy, zapalki, ryż, cukier (wartości 180 zł), przy czym wojskowi rekwiranci oświadczyli, że zabierają to wszystko na koszt i rachunek gminy.

Następnie była karna ekspedycja policyjna, a dnia 9 października 1930 [r.] ponownie wojskowa. Początkowo nałożono na spółdzielnię wielką kontrybucj[ę], ale później zabrano tylko kilkaset papierosów, herbatę, cukier i kawę, a samą kontrybucję odwołano, ale za to pobito Mychajła Mełymuka, dyrektora spółdzielni, że opierał się kontrybucji. Bito go kolbami i nahajami, najpierw w szko-

⁵ Так у документі. Те ж, що: *szwadron*.

le, a następnie w jakimś zabudowaniu gospodarczym [należącym do] wieśniaka Iwana Kuczery. Przy biciu w szkole była świadkiem służąca kierownika szkoły Anna Kozaczok. Również widziała wszystkie te znęcania się żona pobitego Maria Mełymuk[a]. Bili żołnierze, a⁶ porucznik tego oddziału bił w głowę i twarz. Ciężko pobity Michał Mełymuka leżał w łóżku kilka dni i dopiero dnia 14 października zgłosił się do lekarza, dra M. Pańczyszyna we Lwowie, który wystawił mu odpowiednie lekarskie świadectwo. Świadectw[o] stwierdza ciężkie pobicie, bóle w całym ciele, brak apetytu, zupełne osłabienie, zdeenerwowanie i zawroty głowy, oprócz tego cały szereg ran ciężkich na głowie, na twarzy i na całym ciele. Wszystkie objawy chorobowe i uszkodzenia cielesne, konstatuje lekarz, jako następstwa pobicia sprzed pięciu dni.

W spółdzielni w [»]Łanach[»] zabrano około 200 kg masła, a beczkę śmietany wylano do rowu. Wszystkie maszyny do robienia masła połamano, a zajętych w spółdzielni Manastyrskiego, Paływodę, Czornego i innych pobito.

Do wsi [»]Sarniki[»] eskadron 14-go pułku ułanów jazłowieckich przybył wieczorem. Wszystkich ludzi spędzono z pola do wsi. Według spisu, już przywiezionego ze sobą, zebrano 15 osób, członków miejscowej Czytelni i spółdzielni i zamknęto ich w jednej piwnicy. Następnie wywoływano po jednym, rozbiierano do naga, kładziono na beczkę, zatykano usta specjalnie przygotowaną szmatą, przy czym wpychano ją do ust kijem, a głowę związywano pod beczką z nogami. Następnie siadał na głowę jeden z podoficerów ułanów, zaś oficer asystował z zegarkiem w ręku. Egzekucję przeprowadzali podoficerowie, którzy każdego delikwenta bili bijakami od cepów bez przerwy, przynajmniej 15 minut. Kto we wspomnianym wykazie był podkreślony, tego bito w ciągu 2–3 dni kilkakrotnie. Jeden ze zmasakrowanych Michał Żukiewicz otrzymał dosłownie 800 (os[ie]mset) pałek. Po egzekucji każdy na wpół żywy delikwent musiał podpisać deklarację, że prosi władze o rozwiązanie w jego gminie wszystkich instytucji ukraińskich, obiecuje głosować na listwę rządow[a] i że nikt go nie bił i żadnej krzywdy nie uczynił. Takie deklaracje podpisano w gminach: [»]Sokolówka, Kołohury, Pietniczany, Podmanasterz i Łany[»]. Podpisywano pod przymusem deklarację, że wojsko nie pobierało żadnej kontrybucji.

W [»]Chlebowicach Wielkich[»] pobito ciężko 11-cie osób dnia 11 października 1930 r. w obecności porucznika, dowódcy oddziału i wojskowego lekarza. M.in. pobito 70-letniego starca Karola Ołeksę. Biło go bijakami od cepów 5 żołnierzy, trzy razy odlewano go zimną wodą, ażeby przyprowadzić go do przytomności; na ciele jedna wielka rana, a także wewnętrzne krwawienie. Dowódca oddziału zwoławszy Radę Gminną powiedział tak: „Rząd przysłał nas do was jako karzącą rękę – jako kułak, aby was pokarać, że źle odnosiliście się do Państwa i do Rządu. Jak nie poprawicie się, to za kilka dni znowu powrócimy na parę dni, a o ile i to nie pomoże, to przyjdziemy po raz trzeci na kilka tygodni”.

⁶ У документі: і.

W ⁱⁱPodhorodyszcz[z]uⁱⁱ zabrano jako kontrybucję 5000 kg zboża, 100 kg chleba, 150 kg miodu i dużo innych środków żywności. Miejscowa polska inteligencja ochroniła ludność przed pobicie.

W ⁱⁱPodjarkowieⁱⁱ nałożono kontrybucję i ciężko pobito 90 osób. Wieś otoczono ze wszech stron, a pracujących na polu spędzano do wsi. Ci, którzy mieli być pobici, byli zamknięci w stodole i w piwnicy. Bito ich po kolei, przywiązując sznurami do ławek, nieprzytomnych cucono wodą. Na ciałach pobitych jedna rana. Od pobicia odpada nawet ciało.

We wsi ⁱⁱSiedliskaⁱⁱ kapral 14-go pułku ułanów Władysław Rodziński ubił wystrzałem z karabinu Dmytra Pidhirnego z ⁱⁱSiedliskⁱⁱ, który uciekał wraz z innymi przed pogromem karnej ekspedycji. Polskie gazety doniosły, że ubito sabotażystę, czego dotychczas nie stwierdzono.

We wsi ⁱⁱDźwinogródⁱⁱ przebywał oddział 14-go pułku ułanów przez 2 dni, zabrano kontrybucję i pobito kilka osób, m.in. Dziubaka Stefana, który z drugim mieszkańcem tejże wsi Zakałykiem Wasylem uciekał przed ekspedycją.

W tejże samej wsi już 27.[0]9.1930 r. oddział policji przeprowadził rewizję. W spółdzielni nie zrobiono szkody. Ucierpiał materialnie przewodniczący Rady Nadzorczej Spółdzielni M. Mirosz. Od ludności żądano na obiad i na wieczerzę po 100 kur.

13.10.1930 [r.]. po raz drugi przybył do wsi ⁱⁱDźwingródⁱⁱ oddział ułanów 14 pułku. Wieś strasznie ucierpiała. Wieśniak Czytajło dostał 180 kijów. Są wiadomości niestwierdzone⁷, że od tego pobicia umarł.

Pobity Artymów Hryć ze wsi ⁱⁱBoryniczeⁱⁱ tak opowiada o swoim przeżyciu w czasie pobytu ekspedycji karnej w powyższej miejscowości. Oddział 14-go pułku ułanów ze Lwowa w liczbie około 100 żołnierzy przybył dnia 3 października. On sam osobiście nie zna nikogo z tego oddziału, słyszał tylko, jak jednego wołano „Stasieczek”, ale w samym pułku jest jeden jego znajomy, który może powiedzieć, kto z karnej ekspedycji najbardziej znęcał się nad ludźmi. Kiedy przywołano go przed dowódcę oddziału, postawiono do niego pytanie⁸, kto podpalał sterty, odpowiedział, że we wsi nie było żadnych podpaień. Mimo to nakazano mu rozebrać się, nogi związano, ktoś usiadł mu na plecy, usta zatkano mu rękami i polewano go czas od czasu wodą. Biło go 4 żołnierzy, jeden jakimś stalowym drutem, dwóch bijakami od cepów, a 4-ty jakimś ciężkim przedmiotem. Po wykonaniu egzekucji zamknięto go do piwnicy razem z 6-ma innymi osobami. Siedzieli tam przez 2 dni bez żadnej pomocy i ani ich nie wypuszczano z piwnicy, ani też nikogo do nich nie wpuszczano. Lekarz stwierdził bardzo ciężką ranę na ciele od pobicia.

Dnia 14 października mieli mieszkańcy Bóbrki ciekawe widowisko. Oto na 20-tu furach przywieziono pobitych, obandażowanych, czarnych

⁷ Має бути: *niepotwierdzone*.

⁸ Має бути: *zadano mu pytanie*.

jak ziemia, okrwawionych. Kiedy ktoś z przechodzących chciał z bliska przyrzeć się pobitym, policja rozpędzała widzów, grożąc także pobiciem każdemu, kto zbliży się do fury. Pobitych przewieziono do Sądu dla uzyskania sądowego orzeczenia, ale sędzia śledczy Bittner i naczelnik Sądu odmówili się od przeprowadzania sądowych oględzin podając, że na podstawie naku Prokuratora Okręgowego we Lwowie nie można przeprowadzać oględzin, bo Sąd w Bóbrce jak[o] cywilny nie ma kompetencji stwierdzania pobicia przez wojsko. W tym wypadku kompetentnym jest tylko wojskowy Sąd. Po takim orzeczeniu pobici musieli odjechać do domu. Nawet lekarze są tak zastraszeni karnymi ekspedycjami, że odmawiają pomocy lekarskiej pobitym.

⁶Powiat Jaworów⁶

W jaworowskim powiecie wykonywał ekspedycję karną wspomniany już 14-ty pułk ułanów. Dwa eskadrony tego pułku były w różnych miejscowościach powiatu.

Dnia 7 października br. przyjechało do ⁱⁱŚwidnicyⁱⁱ około 120 ułanów z porucznikiem Potockim na czele. Otoczyli wieś, zebrali mężczyzn do Czytelni i tam pobili koło 150 osób. Zniszczono okręgową mleczarnię i spółdzielnię, zabrano blisko 400 kg masła i 80 c[e]tn[arów] owsa.

Część oddziału pojechała dnia 8 października br. do ⁱⁱMoraniecⁱⁱ. Pobito ludzi, niszczone urządzenia domowe, urządzenia stowarzyszeń, mówiąc, że to jest kara za przeprowadzenie „spółdzielczego święta”. Zabrano 18 c[e]tn[arów] zboża oświadczając, że przyjadą jeszcze po resztę. Ci, którzy odwozili to zboże twierdzą, że ułani sprzedawali zboże Żydom już za rogatką.

Do ⁱⁱDrohomyśla-ⁱⁱ przyszła karna ekspedycja dnia 9 października br. Na wiadomość o tym, że ekspedycja przychodzi do wsi, dużo ludzi uciekło w lasy. We wsi bito każdego, kto popadł pod rękę. W spółdzielni zniszczono wszystkie towary, a w nocy z czwartku na piątek zdemolowano cały budynek.

Dnia 10 października br. małe oddziały ekspedycyjne udały się do gmin: ⁱⁱMorańce, Czaplaki, Wola Gnojnicka, Bonów i Nahaczówⁱⁱ. Wszędzie bito ludzi.

Oprócz tego nawiedziła ekspedycja następujące miejscowości: ⁱⁱCzołhynie, Przyłbice, Nakoneczneⁱⁱ (w tej miejscowości znęcano się bardzo nad ludźmi), ⁱⁱPorudenko, Świdnica, Czernilawa, Mołozkowiceⁱⁱ, gdzie pobito p. M. Herasyma, członka Dyrekcji Spółki Mleczarskiej (150 kijów). Również przeprowadzono rewizję w ⁱⁱOlszaniczy, Rogoźnie, Tucz[a]pach, Jazowie, Kobylnicy, Młynach i Chotyńcuⁱⁱ. Rewizje wszędzie przyniosły ludności wielkie szkody materialne, Ludność bito masowo. W ostatnich czasach ludność z końmi i majątkiem nocuje po lasach.

Dnia 10 października br. wieczorem wezwał komendant posterunku policji w ⁱⁱKrakowcuⁱⁱ naczelników gmin z ⁱⁱBudzynia, Gnojnic i Woli Gnojnickiejⁱⁱ i zażądał od nich, ażeby wpłynęli na Gminne Rady w tym kierunku, aby one złożyły

oświadczenie, że ręczą za spokój i że w sprawach wyborów pójdą Rządowi na rękę.

W Nakonecznem (taka jest nazwa przedmieścia w ⁿⁱJaworowieⁿⁱ) karny oddział 14 pułku ułanów jazłowieckich przybył w niedzielę dnia 5-go października br. o godz. pół do piątej i kiedy ułanów rozkwaterowano, przystąpiono do wykonywania czynności. Oddział miał przygotowany wykaz tych ludzi, którzy mieli być bici. Zwołano ich do Czytelni. Tutaj po odpowiednim przemówieniu wywoływano każdego pojedynczo, kazano mu się rozebrać i bito nahajkami. Mają być dane, że egzekucję wykonywali studenci, przebrani w ułańskie mundury wojskowe. Egzekucja trwała od godziny 10-tej wieczorem do godz. 4 rano. Między ciężko pobitymi są: 50-letni Iwan Pańczyszyn, Seńko Laluk, sklep[ik]arz spółdzielni Stefan Linda, jego syn Michał Linda, uczeń 8 kl[asy] gimn[azjum] w Jaworowie. Bitych pytano, czy czytali „Surmę”, czy podpalali sterty. Zabrano 20 fur owsa (1 wagon) jako kontrybucję i przewieziono do wojskowych magazynów na Łyczakowie we Lwowie.

⁶Powiat Gródek Jagielloński⁶

W gródeckim powiecie poczęły się ekspedycje karne dnia 27 września br. Do ekspedycji użyto oddziałów 14-go pułku ułanów. Przybyli do wsi ⁿⁱStawczany, Obroszyn, Bartatów, Kiernica, Lubień Wielki, Malkowice, Zaszkwiceⁿⁱ i innych. We wszystkich gminach zarządzono wysokie kontrybucje i bito ludzi na podstawie już przywiezionych wykazów. M.in. pobito następujące osoby: Ołeksę Mercała z Bartatowa, Mikołaja Moroza i Stefana Fiktasza ze Stawczan, Antoniego Szandrę z Kiernicy i Hryńka Szmagalę z Lubienia Wielkiego.

Na podstawie opowiadania naocznych świadków tak przedstawiała się działalność ekspedycji karnej w ⁿⁱStawczanachⁿⁱ. Dnia 27 września br. przyjechał oddział 14 pułku ułanów. Dyrektor miejscowej spółdzielni Stefan Fiktasz, usłyszawszy o przybyciu oddziału do wsi usunął się z niej na czas „urzędowania” ułanów. Kiedy otrzymał wiadomość, że ułani odjechali do sąsiedniej wsi, powrócił do domu i położył się spać. W nocy wpadli ułani do jego domu, ściągnęli go z łóżka, związali w tył ręce i wyprowadziwszy go na podwórze przywiązali do wozu i tak jeździli z nim, jako też i z drugim mieszkańcem tejże wsi Michałem Kułykiem, kasjerem spółdzielni, aby zebrać tych wszystkich, którzy mieli być bici. Taka jazda po wsi trwała prawie 2 godziny. Następnie przystąpiono do egzekucji. We wszystkich wsiach pobierano kontrybucje, bito włościan na podstawie przygotowanych wykazów. Każdy z bitych otrzymał 50–100 kijów na gołe ciało, nakryte mokrym płótnem. Kiedy oddziały karne opuszczały miejscowości, zmuszano naczelników gmin do wydania urzędowych zaświadczeń, że oddział wojskowy zachowywał się w czasie swego pobytu we wsi spokojnie i wzorowo oraz zapłacił pełną należność za pobrane we wsi środki żywności.

Dnia 15 października br. miała miejsce karna ekspedycja we wsi ⁿⁱMszanaⁿⁱ. Ułani zerwali ukraiński szyld ze spółdzielni, porąbali go i rzucili w błoto. Potem

zebrano ludzi do Czytelni, a kto był w polu, tego przywiązywano do koni i galopem pędzono do Czytelni. Dowódca przemawiał do nich w sprawie wyborów i nakazał głosować na listę Bezpartyjnego Bloku [Współpracy z Rządem]. Po przemówieniu dowódca rozpoczęła się egzekucja. Piotr Masiak otrzymał 200 kijów, Stefan Syweński – 100, Mikołaj Modła, Piotr Duda i Iwan Demków tą samą ilość kijów. Pobity Masiak liczy 60 lat. Oprócz nich pobito jeszcze i innych. Oddział wojskowy zdemolował sklep Czytelni, zniszczył towary [i] pozostawił po sobie jedną ruinę. U pojedynczych włościan (np. u Kapustiaka) zabierano świnie, gęsi, kury, płótno, u Piotra Syweńskiego zniszczono 70 pni w pasiece.

Pobity Mikołaj Modła, b[yły] zastępca przewodniczącego Czytelni, stwierdza wszystkie szczegóły powyższe w czasie swego pobytu we Lwowie. Do powyższego zestawienia⁹ dodaje taki szczegół przemówienia dowódcy oddziału wojskowego, że włościanie są bici za swoich przywódców, których tutaj nie ma, bo są uwięzieni. Na podstawie lekarskiego badania stwierdzono u niego rany i podskórny wylew krwi w tylnej części ciała wskutek pobicia.

Drugi pobity Stefan Syweński opowiada, jak to spędzano ludzi do Czytelni. Na podstawie przywiezionego wykazu zatrzymano przeznaczonych do bicia. Pojedynczo wywoływano ich do drugiego pokoju, pytano, czy jest członkiem „Proświty” i to im wystarczało. Skazanych na pobicie kładziono na ławę, żołnierze trzymali za nogi i ręce, a usta zatykano barankową czapką.

⁶Powiat Przemyśl⁶

W październiku 1930 r. ekspedycje karne przeszły następujące wsie: ⁿⁱWilcza, Grochowce, Jaksmanice, Siedliska, Waława, Drohojów, Małkowice, Sierakośce, Iskańⁿⁱ i inne. Przeprowadzono rewizje w spółdzielniach, mleczarniach, mieszkaniach prywatnych. Niszczono wszędzie towary spółdzielni. O aresztowaniach nie [w]spominamy.

⁶Powiat Rudki⁶

Dnia 7 października 1930 r. przybyła karna ekspedycja 14-go pułku ułanów do wsi ⁿⁱChiszewiceⁿⁱ. Mieli przygotowany wykaz włościan i na podstawie tego wykazu zwoływano ich do Czytelni, tam bito w ten sam sposób, jak to przedstawiono powyżej. Pobici musieli kwaterować u siebie konie i ludzi. Odchodząc zabrał oddział ze sobą 60 c[e]tn[arów] owsa. Nocą przychodzili żołnierze do domów, tutaj niszczone urządzenia i zabierano cenniejsze rzeczy. Pobito około 50 ludzi. Miejskowa Czytelnia i spółdzielnia [zostały] zniszczone.

⁶Powiat Sokal⁶

Do sokalskiego powiatu przybyły karne ekspedycje dnia 27 września 1930 r. i rozpoczęły rewizje w mieście ⁿⁱSokaluⁿⁱ. Rewizję przeprowadzono głównie

⁹ У документі: *przedstawienia*.

u uczniów i nauczycieli Ukraińców. Wiele osób aresztowano. Wypuszczono z aresztów pobitych uczniów (Kowałyka, Mańkuta, Majbuka, Sosnkowskiego, Bliźniaka, Bednarczuka, Kruka i Zdrila). Bito ich kolbami i pałkami po piętach. Prócz tego przeprowadzono rewizję u ks. Łukasza Sałuka, Aleksandra Hrucyka, Werhuna, Iwana Czabana i w bursie dla uczniów.

Po wsiach użyto do karnych ekspedycji II eskadronu 6 pułku konnych strzelców z Żółkwi. W dniach 27 i 28 września były ekspedycje w ⁱⁱParchaczu, Sielcu i w Horodyszczu Bazylińskimⁱⁱ. W dn. 29 września w ⁱⁱKomarowie i Zubkowieⁱⁱ. W dniach 3 września do 3 października w ⁱⁱByszowieⁱⁱ, a z Byszowa pojedyncze oddziały odchodziły do ⁱⁱTartakowaⁱⁱ Miasta i ⁱⁱTartakowaⁱⁱ Wsi. W dniach od 1 do 4 października br. był osobny oddział wojska w ⁱⁱHorbkowieⁱⁱ, a dnia 4 października odeszły oddziały do ⁱⁱŚwitarzowa, Kopytowa i Bobiatynaⁱⁱ. W dniach 5 do 9 października oddziały konnych strzelców stacjonowały w ⁱⁱUhrynowieⁱⁱ, a pojedyncze jego oddziały odchodziły do ⁱⁱUlwówka, Tudorkowic, Starogrodu i Wojsławicⁱⁱ.

Już po ogłoszeniu, że pacyfikacja skończona, były oddziały wojskowe w dniach od 8 do 12 października w ⁱⁱSzmitkowie, Sawczynie, Siebieczowie, Ni[e]nowicachⁱⁱ, a następnie 12.10. w ⁱⁱPoździmierzuⁱⁱ, a w dniach 13, 14 i 15 października w ⁱⁱJastrzębicy, Hohołowie i Wołświnieⁱⁱ.

Stwierdzono ciężkie pobicie i zniszczenie dobytku instytucji i pojedynczych ludzi w następujących miejscowościach:

W ⁱⁱSielcuⁱⁱ pobito ciężko studenta praw Iwana Klimowa, którego najsamprzód¹⁰ [z]masakrowano w gminnej kancelarii, a następnie w areszcie. Jeden z żołnierzy przeciął mu bagnietem czoło nad samym okiem. Ciężko pobito przewodniczącego Czytelni Piotra Ulickiego i członka Wydziału Mikołaja Łucyka. W nocy zdemolowano urządzenie Czytelni i zniszczono zupełnie bibliotekę. Lżejsze pobicia otrzymało bardzo dużo ludzi. Wyrządzono pojedynczym gospodarzom wielką materialną szkodę.

W ⁱⁱParchaczuⁱⁱ pobito ciężko b[yłego] przewodniczącego „Łuhu”, skarbniczego¹¹ Czytelni i innych, których nazwisk nie udało się stwierdzić. Przy rewizji niszczone dobytek tych, u których przeprowadzono rewizję.

To samo w ⁱⁱHorodyszczu Baz[yliańskim]ⁱⁱ.

W ⁱⁱKomarowieⁱⁱ urządził oddział konnych strzelców prawdziwy pogrom. Ciężko pobito Michała Antoniuka, Stefana Antoniuka, Pawła Waszczuka, Wasyla Kostiuka, Włodzimierza Didycza, Stefana Kuptyńczuka, Wasyla Wrone, Wasyla Kostiuka, syna Hawryła, Stefana Kostiuka, Mirosława Szurmiaka, Michała Kondratiuka, Piotra Rebryna, Omelana Neczaja. Najbardziej pobito prowadzącego sklep spółdzielni Mirosława Szurmiaka. Bito go deską wyrwaną z parkanu. Zdemolowano urządzenie Czyt[e]lni i zupełnie zniszczono jej biblio-

¹⁰ Має бути: *wprzód, najpierw*.

¹¹ Має бути: *skarbnika*.

tekę, jedną z większych bibliotek w powiecie, liczącą około 1000 książek wartości 900 zł.

W ⁱⁱ-Byszowieⁱⁱ ciężko pobito Matwija Demczuka, Andrija Maksymcia, Filipa Demczuka i Romana Łucyka, a lżej pobito Iwana Powodę, Romana Bojka i kilkunastu ludzi, których nazwiska nie ustalono.

W ⁱⁱ-Tartakowieⁱⁱ wsi i mieście ciężko pobito: Semena Pyłypczuka, Stefana Kaluhę, Stefana Kurija, Wasyla Grabińskiego i Włodzimierza Kaluhę, a w mieście Tartakowie studenta uniwersytetu Piotra Sanockiego, Tomasza Wirę, stud[enta] Josyfa Jakimowycza i diaka Baształyka i innych, których nazwisk dotychczas nie stwierdzono. U Iwana Wiry zabrano w czasie rewizji złoty łańcuszek i gotówkę 80 zł. Domowe urzędnictwo niszczone, darto obrazy, m.in. i portret Szewczenki, w parafialnym urzędzie zniszczono i podarto księgi metrykalne.

W ⁱⁱ-Horbkowieⁱⁱ stało wojsko przez 3 dni. Ciężko pobito Marię Wasilewską, Piotra Wasilewskiego, Włodzimierza Wasilewskiego, Helenę Wasilewską i Piotra Wasilewskiego, syna. Żołnierze starali się zgwałcić Marię Wasilewską, a kiedy ona objęła słup i jego kurczowo trzymała się, nie chcąc siebie dać zaciągnąć do stoły, zbili ją tak ciężko, że leżała obłożnie chora. Piotra Wasilewskiego, który biegł na obronę Marii, tak ciężko pobito, że leżał chory z 3-ma ranami na głowie.

Dalej pobito ciężko Jacka Ciurę, Hnata Kochańczuka, Marię Olesko, jej córkę Katarzynę, a lżej pobito więcej ludzi. Jak świadków można podać Jakuba Hanitkiewicza, Wasyla Mikołajczuka, Hrycia Pospicha, Matwija Wareńczuka, Natałkę Kochańczuk, Katarzynę Sałyha i Annę Kowal.

W spółdzielni „Lubow” wojsko zabrało towarów wartości 360 zł; zapłacono za nie tylko 60 zł. Do Czytelni „Proświty” zwołano ludzi, kazano im śpiewać „Jeszcze Polska nie zginęła” i zażądano od nich, ażeby wydali tych, którzy skryli się.

Dotychczas stwierdzono materialne szkody następujące: u Mykoły Oleska zabrano świnie wartości 200 zł, a zapłacono wszystkiego 15 zł. U Pawła Mykołajczuka zabrano świnie wartości 450 zł, a zapłacono 60 zł, zabrano buhaja wartości 25 am[erykańskich] dol[arów], a zapłacono 25 zł. Wszystko odstawiono do pułku w Żółkwi. Zażądano 18 c[e]tn[arów] owsa, płacąc za cetnar po 4 zł i nakazano odwieźć do Żółkwi. We wsi rozmieszczono 180 koni i żołnierzy i każdy z gospodarzy musiał karmić konie własną paszą i owsem; żołnierze zmuszali ludzi czyścić konie, a sobie dawać za darmo¹² jedzenie.

W ⁱⁱ-Świtarzowieⁱⁱ zniszczono bibliotekę Czytelni i pobito kilkanaście osób, między nimi Wasyla Hawryluka i Włodzimierza Martyniuka.

W ⁱⁱ-Kopytowiuⁱⁱ ciężko pobito Iwana Masnyka, Włodzimierza Demczuka, Kornela Krawca, Jurka Orbaja, Antoniego Masenyka, Wasyla Kowalczuka, Matwija Kostiuca, Jacka Barana i Mikołaja Iwanczuka. Zniszczono urzędnictwo Czytelni i bibliotekę, podarto portrety Szewczenki i Franki. Po skończeniu zniszczenia Czytelni ustawiono zebranych przed Czytelnią i nakazano im wznosić okrzyk „niech żyje Marszałek Piłsudski”.

¹² У тексті було: *daremnie*.

W ⁱⁱ-Uhrynowieⁱⁱ ciężko pobito dyrektora Spółdzielni S. Holara i wielu gospodarzy, których nazwisk nie podano. Holar leży w szpitalu w Sokalu, jest on wójennym inwalidą, któremu już w czasie wojny wycięto jedną nerkę. Przywiązano [go] do stołu i bito 4 razy kolbami. We wsi znajduje się piękny jednopiętrowy budynek czytelniany. Zniszczono urządzenie Czytelni, kurtynę, drogie dekoracje teatralne, radioaparat, bibliotekę. Ucierpiała także Spółdzielnia wielkie materialne straty.

W ⁱⁱ-Moszkowieⁱⁱ wojsko było 1 [i] ½ dnia, z 9 na 10 października. Wybito cały szereg ludzi, między nimi i wójta Onufrija Gładkiego. Zniszczono bibliotekę czytelnianą, ze wsi zabrano jako kontrybucję 80 c[e]tn[arów] owsa i około 50 kur.

W ⁱⁱ-Ulwówkuⁱⁱ pobito bardzo ciężko Józefa Sagańskiego, Wasyla Farynę, Stefana Kosmynę, Teodora Szupę i N. Sliczuka, 15-letniego chłopca. Zdemolowano urządzenie czytelni i spółdzielni, przy czym bibliotekę podarto i zniszczono.

W ⁱⁱ-Tudorkowicachⁱⁱ pobito ciężko większą ilość ludzi.

W ⁱⁱ-Siebieczowieⁱⁱ pobito ciężko Pawła Lewoczka, Wasyla Senyszyna, Wasyla Kalisza, Mychajła Haracha, członka wojewódzkiej i powiatowej rady. Zniszczono Czytelnię, dekoracje, obrazy i urządzenie, a ponieważ członkowie biblioteki [ją] ukryli, żołnierze wodzili ks. Harasowskiego po wsi, ażeby wskazał, gdzie jest biblioteka. Gdzie podejrzewali, że biblioteka może być zachowana, tam przeprowadzano rewizję i niszczone domowe urządzenia i dobytek gospodarczy. U ks. Harasowskiego w poszukiwaniu za biblioteką zniszczono domowe urządzenie, jego prywatną bibliotekę, a w dalszym poszukiwaniu zerwano podłogę w pomieszkaniu.

W ⁱⁱ-Jastrzębicyⁱⁱ pobito ciężko Dańka Zdrila, wójta Iwana Kuryłę, Romana Mysaka i innych. W Czytelni zniszczono urządzenie i bibliotekę, z mleczarni zabrano masło. Przy rewizjach, które przeprowadzano, niszczone domowe urządzenia.

Oprócz nazwanych powyżej miejscowości zjawily się jeszcze karne ekspedycje w następujących miejscowościach: ⁱⁱ-Torki, Bobiatyn, Zubków, Wolica Komarowa, Perwiatycze, Bojanice, Szmitków, Piwowszczyzna, Wierzbiał, Poturzyca, Wołswinⁱⁱ itd. Wszędzie włościan bito, instytucje ukraińskie (spółdzielnie, Czytelnie, Mleczarnie) zniszczono. Niszczono także majątek większej ilości włościan.

Na dowód tego, jak policja państwowa prowadzi przesłuchania aresztowanych, niechaj posłuży protokół, złożony osobiście i podpisany własnoręcznie Włodzimierzem Marcukiem, uczniem III kursu sem[inarium] naucz[ycielskiego] w Sokalu. Staje on dnia 31 października 1930 r. i oświadcza:

„Dnia 28 października br. we wtorek przyszedł do mego pomieszkania w Niestanicach, gdzie przebywam od dłuższego czasu, komendant posterunku i jeszcze jeden posterunkowy, którzy oświadczyli, że jestem aresztowany. Jako aresztowanego odwieziono mię na posterunek do Sokala. Przed spisaniem ze mną protokołu, pobił mnie dotkliwie post[erunkowy] Puch. Ta operacja we-

dług słów Pucha miała mi przypomnieć, że moim obowiązkiem jest mówić prawdę. Nasamprzód bił mnie pięściami w skronie, następnie otrzymałem 5 silnych uderzeń pod szczękę. Potem powalił mnie na ziemię i rozkazał w tym położeniu pisać to, co on podyktuje. Zależało mu na tym, abym napisał, że mam wiadomość o tzw. „czarnej ręce” oraz że ja umówiłem się ze Stefanowskim w nocy co do napisania anonimu do prof. Starzyckiego. Sprzeciwiłem się napisaniu takiego oświadczenia. Wtenczas Puch zażądał ode mnie, abym przyznał się, że czytam «Surmę» i «Junaka», że szerzę te czasopisma. A kiedy i temu zaprzeczyłem, wtedy począł Puch bić mnie leżącego na ziemi gumową pałką po całym ciele. Otrzymałem mniej więcej 70 uderzeń. Po tym pobiciu kazał mi podpisać protokół, który Puch sam napisał, przekreślając i wycierając pojedyncze słowa. Teraz nakazał mi Puch usiąść na krześle. Trzymając gumową pałkę nade mną, krzychał: «pisz to, co ci powiem; zmylisz jedno słowo, wtedy za każdą pomyłkę otrzymasz 10 buków». Zbity i zmasakrowany nie przypominam sobie, co pisałem pod przymusem. Prawdopodobnie napisałem wszystko to, co mi Puch dyktował. Przypominam sobie, że dyktował coś o Ćwikule, Stefaniwskim, Niskieńcu, od Ćwikuły otrzymałem «Surmę» itd. Coś dyktował o Płascie (harcerstwo – skauting). Przypominam sobie, że Puch domagał się, abym napisał, że na Zwiastowanie byłem z kolegami w lesie Horbkowskim na zgromadzeniu Płastu – co też prawdopodobnie napisałem. Pytał mnie też coś o książce «Makówka».

Te wszystkie zaznania podpisałem, potem odprowadzono mnie do pokoju dyżurnego. Do protokołu zawezwano Kozaka z Chorobrowa, ucz[nia] sem[inarium] naucz[ycielskiego], Kochana Mirona, ucz[nia] sem[inarium] naucz[ycielskiego], Zahorodę Ostapa, ucz[nia] VII kl[asy] gimn[azjum]. Gdy ich przesłuchiowano, słyszałem, jak Kochan głośno krzychał. Dodaję, że i ja krzychałem z bólu w czasie składania zeznań.

Następnie puszczono mnie do domu.

Byłem na policji od godz. 11-tej przed południem do godz. 4-tej po południu.

Odczuwam silne bóle w głowie i w lewym uchu. Znaki po ciele i za lewym uchem.

Jak[o] dowód prawdy mój własnoręczny podpis. W[łasno]r[ęcznie] Marczuk Włodzimierz”.

⁶Powiat Brody⁶

26.[0]9.1930 [r.] przeprowadziła policja rewizję w „Ukraińskim Kooperatywnym Banku” w ⁱⁱBrodachⁱⁱ, nie znaleziono niczego. 29.[0]9. powtórzono rewizję z tym samym wynikiem.

6.10.1930 r. przeprowadziła policja rewizję we wsi Kadłubiskaⁱⁱ. W spółdzielni zniszczono towary, polano je naftą, zniszczono portrety Szewczenki i Franki, szyld spółdzielni, zerwano podłogę, pobito sprzedawcę.

W spółdzielniach wsi ⁱⁱCzernica i Nakwaszaⁱⁱ za darmo pozabierano towary. Materialne szkody poważne.

⁶Powiat Brzeżany⁶

Jakie było postępowanie ekspedycji karnej w Brzeżanach, świadczy o tym opis ks. biskupa dra Buczki, który zwiedził niektóre miejscowości, nawiedzone karnymi ekspedycjami. A było to już po upływie pewnego czasu, to znaczy, że pewne ślady zniszczenia mogły być już zatarte.

W domu parafialnym w mieszkaniu proboszcza i dziekana E. Baczyńskiego w czasie rewizji zniszczyła policja portret ks. metropolity Szeptyckiego wraz z innymi obrazami, ramy połamała. Ściany w jednym pokoju oblane konfiturami. Poduszki podarto, ubrania zniszczono. Jedenaście c[e]tn[arów] zboża wszelkiego rodzaju zmieszano razem.

W towarzystwie „Ukraińska Besida” zniszczono fortepian, w którym powyrywano struny i klawiaturę. Podłoga w jednym pokoju zerwana na przestrzeni 2 m², w drugim pokoju na przestrzeni 1 m². Z pieców powyrywano drzwiczki. Stoły i krzesła porąbano tak, że przedstawiają tylko materiał drewniany. Gipsowe popiersia Szewczenki i Franki rozbite. Obrazy złośliwie podarte. [...] ¹³ Szafa rozbita. Książki podarte i oblane oliwą do zapuszczania podłogi.

W szkole powszechnej towarzystwa „Ridna Szkoła” ściany obdarte z tapety. Piece rozwalone, tablica, stół i ławki połamane. Obrazy przyrodnicze (do nauki zoologii i botaniki) podarte.

W Ukraińskiej Bursie przeprowadzała policja rewizję w nieobecności dyrektora i chłopców. Piece powalone¹⁴. Lamy pobite. Biblioteka zniszczona. Obrazy podarte, sienniki podarte, tak samo nakrycie otamany dyrektora. Poduszki podarte. Garderoba chłopców po większej części zniszczona. Chłopców razem z dyrektorem trzymano w areszcie 24 godzin[y]. Przy przesłuchaniu bito chłopców w twarz. Niektórym chłopcom skradziono podczas rewizji garderobę (koszule, ręczniki itp. rzeczy).

Tak samo niszczone domowe urządzenie i garderobę w innych prywatnych domach, gdzie przeprowadzano rewizję, a więc u adwokatów dra Bemki i Zachidnego, u radcy sądowego Włodzimierza Korduby i innych.

29 września 1930 r. przy rewizji w spółdzielni „Narodnyj Dim” w ⁱⁱBrzeżanachⁱⁱ zniszczono zapasy towarów, księgi i faktury podarto.

24.[0]9.1930 [r.]. przeprowadzono rewizję w filii „Narodnego Domu” na przedmieściu Brzeżan w ⁱⁱAdamówceⁱⁱ. Rozbito kłódkę i zniszczono urządzenie i zapasy towarów w spółdzielni.

26 i 27.[0]9.1930 r. przybyła do wsi ⁱⁱKoniuchyⁱⁱ policja, a później oddział ułanów. Przeprowadzono rewizję. Ludność ucierpiała fizycznie i materialnie.

Dnia 1 października 1930 r. przybyła ekspedycja karna 9-go pułku ułanów do wsi ⁱⁱPłaucza Wielkaⁱⁱ. Ściągnięto z łóżka chorego ks. dziekana Prestaszewskiego, zażądano od niego 1300 kg owsa, a równocześnie umieszczono w zabudowaniach gospodarczych 20 koni i ludzi, wyrzucając z tych zabu-

¹³ У документі: (4).

¹⁴ Має бути: *rozwalone*.

dowań było właściciela i wszystkie narzędzia gospodarcze. Następnego dnia otoczono całą wieś wartą i na podstawie przywiezionego już wykazu wzywano niewinnych ludzi i ich bito. Taką samą egzekucję wykonywały mniejsze oddziały tej samej eskadrony ułanów we wsiach ⁱⁱGlinna i ⁱⁱPłaucza Małaⁱⁱ. U ludności zabierano owies, koniczynę, mleko, chleb, kaszę, a także i świnię. W Płauczy Wielkiej przeprowadzono rewizję w spółdzielni „Torhowelna Kooperatywa”, gdzie zniszczono urządzenie i zapas towarów. Przy rewizji nie znaleziono niczego. We wsi nie było żadnych sabotaży. Ciężko pobici: Wasyl Poszywajło, Petro Kaczan, W. Czornyj, St. Kasperśkyj, St. Basarab, St. Babiak i inni.

W czasie od 21 IX do 25 IX 1930 [r.] przeprowadziła policja rewizję w następujących spółdzielniach powiatu: „Wola” w ⁱⁱWybudowieⁱⁱ, „Samopomicz” w ⁱⁱKozówceⁱⁱ, „Jednist” w ⁱⁱCeniowie, „Wira” w ⁱⁱKrzywym, „Dnipro” w ⁱⁱSłobodzie Żółtejⁱⁱ, „Wola” w ⁱⁱKozowej, OSK „Składnica” w ⁱⁱKozowej, „OSK” ⁱⁱBrzeżanyⁱⁱ, „Jednist” w ⁱⁱLeśnikachⁱⁱ, „Chliborob” w ⁱⁱWierzbowieⁱⁱ, „Zhoda” w ⁱⁱHinowicachⁱⁱ, „Łucz” w ⁱⁱŁapszynieⁱⁱ, „Postup”, „Obnowa” i „Wyhoda” w ⁱⁱKoniuchach. Drugi raz przeprowadzono rewizje w spółdzielniach „Dnipro” w ⁱⁱSłobodzie Żółtej, „Wira” w ⁱⁱKrzywymⁱⁱ. Zapas towarów w wyżej podanych spółdzielniach zniszczono, ludzi bito w sposób nieludzki. Głównie bito członków dyrekcji spółdzielni. Najbardziej zostały zniszczone następujące spółdzielnie: „Postup”, „Obnowa” i „Wyhoda” w ⁱⁱKoniuchachⁱⁱ, „Jednist” w ⁱⁱLeśnikachⁱⁱ, „Chliborob” w ⁱⁱWierzbowie, „Swoja Chata” w ⁱⁱNarajowieⁱⁱ, „Iskra” w ⁱⁱByszkachⁱⁱ i „Nadija” w ⁱⁱTeofipólceⁱⁱ.

⁶Powiat Kamionka Strumiłowa⁶

Chociaż w powiecie nie było ani jednego wypadku sabotażu, a tylko pożar jednej sterty w Sielcu ⁱⁱBieńkowieⁱⁱ przez nieostrożność, przeprowadzono rewizję u adwokata dra Horbaczewskiego dnia 3 października 1930 r., a dnia 13 października we wszystkich ukraińskich instytucjach kulturalnych i ekonomicznych, a ponadto u niektórych mieszczan w Kamionce Strumiłowej. Przy rewizjach postępowały organy bezpieczeństwa zupełnie korektnie.

Wprawdzie mówiono, że do niektórych wsi ma przyjść wojsko, ale do ostatniej chwili bez tego obeszło się. Tylko we wsi ⁱⁱStryhankaⁱⁱ w czasie święta Pokrowy wpadło wojsko z sąsiedniej miejscowości ⁱⁱTyszyceⁱⁱ (powiat Sokal), gdzie przeprowadzało pacyfikację tej miejscowości. Żołnierze wpadli w czasie nabożeństwa do cerkwi, wypędzili ludzi i kazali im przejść wplaw przez rzekę Bug.

Niektóre gminy otrzymały ze starostwa okólniki, aby Rady Gminne przeprowadziły uchwałę, domagającą się od starostwa rozwiązania miejscowych Czytelni i drugich stowarzyszeń. Niektóre Rady Gminne z obawy przed karną ekspedycją przeprowadziły taką uchwałę.

⁶Powiat Podhajce⁶

Opis wypadków, związanych z ekspedycjami karnymi, podajemy na podstawie tego, co widział osobiście ks. biskup dr Buczko, odbywając kanoniczną wizytację w miejscowościach, w których były karne ekspedycje.

ⁱⁱPodhajceⁱⁱ. Ciężko pobito ponad 30 Ukraińców, w tym ks. katechetę M. Błozowskiego i posła Jaworskiego. Poseł Jaworski tak opisuje postępowanie pacyfikacyjne: „Dnia 23 IX 1930 r. przyszedł do Podhajec oddział policji państwowej celem przeprowadzenia pacyfikacji. Pacyfikacja polegała na tym, że posterunkowi udawali się do domów obywateli narodowości ukraińskiej, tam przeprowadzano rewizje, a następnie pod pozorem spisania protokołów rewizji zabierali tych obywateli do budynku magistratu, tam ich bito i katowano, przy czym bito ich po 2 lub 3 razy, a następnie wieczorem wszystkich zwolniono. W Podhajcach pobito w taki sposób ponad 30 ludzi, przeważnie z inteligencji. Między innymi pobito także i mnie. Bito mnie dwukrotnie, przy czym założono mi na ręce kajdanki i oświadczono, że obecnie nie jestem już nietykalnym i mogę być bity. Pierwszy raz bito mnie w szopie Magistratu, dokąd mnie ściągnięto, jak mi oświadczono, celem spisania protokołu. Biło mnie 6 posterunkowych po głowie, rękach, plecach, pośladku, nogach, a następnie wrzucono do piwnicy Magistratu. W czasie przeprowadzania do piwnicy poszczególni posterunkowi kopali mnie i bili kolbami. Następnie wieczorem bito powtórnie w piwnicy Magistratu, przy czym posterunkowi byli podpici i oświadczyli mi, że muszę z ich rąk zginąć. Bito mnie aż do omdlenia. Wieczorem zwolniono mnie do domu. W domu leża[em] przez cały miesiąc chory od tego pobicia, po czym aresztowano mnie i odstawiono do Sądu Okręgowego w Brzeżanach, gdzie trzymano mnie przez 6 tygodni. Prowadzone przeciw mnie śledztwo zostało umorzone. Zauważam, że w czasie bicia ludzi w Podhajcach przez posterunkowych padały słowa «zmiana», gdyż posterunkowych, którzy się zmęczyli biciem zmieniali inni. Bito nawet szczykami od sikawki magistrackiej”.

ⁱⁱWierzbówⁱⁱ. Karna ekspedycja ciężko pobiła ks. proboszcza Antoniego Sodomorę, jego żonę i córkę, kierownika szkoły ludowej Romankowa i kilkadziesiąt włościan. W domu parafialnym i w mieszkaniu wybito okna i połamano ramy. To samo zrobiono z obrazami. Dom Czytelni „Proświty” i kooperatywy całkowicie zdemolowany, wszystkie sprzęty oraz towary spółdzielni zniszczone.

ⁱⁱHołhoczeⁱⁱ. Ciężko pobito ks. Kosciuka Wasyla i kilkadziesiąt włościan. Księżda Kosciuka zakuto w kajdany, powalono na ziemię i bito aż do utraty przytomności, potem oblano go wodą i kazano śpiewać narodowy hymn polski, a gdy tenże ledwo przytomny nie mógł śpiewać, bito go drugi raz i nieprzytomnego odwieziono furą do domu parafialnego. Żonę księżda Kosciuka leżącą w łóżku trzeci dzień po porodzie maltretowano tak, że ona dostała jakieś komplikacje porodowe, a wezwany lekarz, Polak z Podhajec, który był przy porodzie, nie chciał przyjechać. W domu parafialnym wybito okna, porozbijano obrazy i uszkodzono księgi metrykalne. Dom Czytelni i spółdzielni zdemolowano. Należy nadmienić, że cała ludność wsi Hołhocze, prócz starców i małych dzieci, na wieść o zbliżaniu się policji państw[owej] uciekła w lasy, a wielka liczba młodszych wieśniaków długi czas ukrywała się w lasach.

«Мądzelówka». Wielkie spustoszenie, prawie nie ma chaty z nienaruszonym dachem. Słomiane dachy rozszywano (robili to sami włościanie pod kijami policjantów), dachówki rozbijano na kawałki, a blachę cięto bagnetami. Prawie w każdej chałupie powybijane okna, powalone piece. Sprzęty gospodarskie, jak młoc[k]arnie, sieczkarnie zniszczone. Poduszki i pierzyny podarto, a pierze wrzucano do studni. Domy Czytelni i Spółdzielni zdemolowane. Towary niszczone i wrzucano do studni, polewając je naftą. W trzech wypadkach chciano gwałcić kobiety, a może nawet zgwałcono, ale nazwisk nie wyjawiają ze strachu przed policją. Właściciela większej posiadłości, p. Kalbę zniszczono doszczętnie. Dom mieszkalny zdemolowany, maszyny rolnicze i 8 wozów przedstawiają nieużyteczny materiał. Ciężko pobitych 56 włościan, między nimi 16 bardzo ciężko.

«Zarwanica». Obraz ten sam, co w Mądzelówce. W domu kapitulnym, świeżo zbudowanym, okna powybijano. Ciężko pobito kilkadziesiąt włościan. Najbardziej pobity ks. W. Hołowiński, administrator parafii, który, jak naliczył obecny przy egzekucji dr Szklarski, dostał 200 uderzeń. Przy egzekucji zarzucono mu na głowę sutannę, rzucono go na ziemię, jeden policjant siedział na głowie, a drugi na nogach. Dwa razy przyprowadzano go do przytomności zimną wodą na to tylko, żeby móc dalej go chłostać. Przy tym znęcano się moralnie operując wyzwiskami, niedającymi się w piśmie powtórzyć. Taką samą chłostę dostał dr Szklarski, lekarz w Wiśniowczyku.

«Wiśniowczyk». W domu parafialnym wybito okna i zniszczono sprzęty domowe, jak również środki żywnościowe. Ciężko pobito leżącą w łóżku chorą żonę proboszcza Filipa Czolija oraz córkę tegoż, ucze[n]nicę gimn[azjum]. U niektórych włościan zniszczono dachy budynków.

«Bohatkowce». Ten sam obraz, co w Mądzelówce. W domu parafialnym wybito wszystkie okna, połamano ramy okien i obrazów. Nie zostawiono ani jednego sprzętu w stanie użytecznym. Ciężko pobito chorego proboszcza Eugeniusza Mandzija, który walczy ze śmiercią. Wymienionego powalono w kuchni na ziemię, bito kolbami, kłuto bagnetami, kopano nogami. Jeden z policjantów stał nogami na piersiach. Gdy ks. Mandzij stracił przytomność, w[y]lano na niego zimną wodę, a policjant, zobaczywszy, że już otworzył oczy, wylał na niego gorące mleko i rzucił naczynie z gotowanymi w gorącej wodzie kartoflami, skutkiem czego ks. Mandzij doznał ciężkich poparzeń. Bito także siostrę i małą córeczkę ks. Mandzija. Środki żywności, jak zboże, mąka, kasza, konfitury, jaja, wino mieszano razem i oblewano naftą. Piece rozwalono, stogi zboża porozrzucano. Dom Czytelni i spółdzielni zdemolowano. Nadmienić należy, że przy rewizji skradziono także niektóre rzeczy wartościowe: np. u ks. Mandzija złoty zegarek z łańcuszkiem złotym. Pobito także kierownika szkoły miejscowej Ryżewskiego.

Tyle na podstawie materiałów, dostarczonych ks. Biskupem.

Dnia 24.[0]9.1930 [r.]. ekspedycja karna przeszła do wsi «Szwejków». Zniszczono całe urządzenie i zapas towarów w miejscowej spółdzielni.

Zrujnowano Czytelnię i zdemolowano domy kilku wieśniaków. Ludność uciekła do lasu. We wsi nie było wypadków sabotażu. Na zakończenie podajemy jeszcze opis pacyfikacji nazwanego powiatu, dostarczony nam przez posła Jaworskiego: Powiat ucierpiał najwięcej od karnych ekspedycji, policji i wojska. Masowo bito ludzi w Podhajcach, ⁱⁱWierzbowie, Hołhoczach, Zastawcach, Szwejkowie, Mądzelówce, Wiśniowczyku, Zarwanicy, Hajworonce, Sosnowie, Bohatkowcach, Siemikowcach, Rosochow[ac]cu, Uwsiu, Mużyłowie, Zastawczu, Nosowie, Łysej, Bokowieⁱⁱ itp. Przede wszystkim zniszczono spółdzielnie i Czytelnie używając do tego bardzo często materiałów wybuchowych.

We wsiach rozszywano dachy, wybijano i łamano okna i drzwi, mąkę i zboże zlewano naftą i mieszano z ogórkami, łamano rolnicze maszyny itp. Wsie ucierpiały straszniej jak w czasie wojny światowej. Ludność kryła się po lasach, porzucając swój dorobek na pastwę wojska i policji.

W powiecie są setki ludzi pobitych, między nimi dużo inteligencji, jak ks. Hołowiński, Błozowski, Sodomora z żoną i córką, p. Czolijowie z córką, Mandzj, nauczyciel Romanków z żoną itp. Naprowadzimy tu cyniczne odezwania się policjanta po pobiciu ks. Błozowskiego, który porównał to pobicie ze święceniami kapłańskimi mówiąc, że to policyjne święcenie ma tą samą ważność, co i kościelne.

Wojsko nakładało prawie kontrybucję żądając zboża i zabierając je. Ludność ponosiła koszty utrzymania wojska, na rachunek ludności brało wojsko w szynkach piwo i wódkę (np. u Józefa Jaworskiego zabrano 9 q pszenicy, którą częściowo przepito, a częściowo wywieziono do Trembowli).

Szkody wielkie, ludzie mieszkają w domach bez okien, drzwi, nie mając na czym spać i czym się nakrywać, bo wszystko zniszczone.

We wsi ⁱⁱBokowieⁱⁱ wojsko znęcało się przez 3 dni nad bezbronną ludnością. Przy czym niewinnie aresztowanych wraz z ks. Kabłakiem oprowadzano z muzyką po ulicach wsi, kazano im śpiewać różne piosenki, siadać w błoto, po czym ich bito. Ułani z Trembowli zastrzelili w tej wsi chłopca umyślowo chorego imieniem Euzebiusza Furdeja.

Jeszcze dzisiaj stosuje się terror wobec obywateli, którzy nie chcą podpisywać deklaracji, iż godzą się na rozwiązanie Czytelni i kooperatywy (jak w ⁱⁱŁysej, Markowejⁱⁱ) itd.

⁶Powiat Buczac⁶

Dla charakterystyki, jak odbyła się rewizja, podajemy odpis listu p. Iwana Terpelaka, zarządcy majątku w ⁱⁱDobropoluⁱⁱ koło Zarwanicy.

„25 września r[oku] b[iejącego] o godz. 4. po poł[udniu] zajęła na moje podwórze fura z 6 policjantami, zupełnie mi nieznanymi. Kiedy usłyszeli, że jestem tym, którego szukają, weszli na moje zaproszenie do pokoju. W pokoju zobaczyli strzelbę i zapytali, czy mam kartę na noszenie broni. Kartę pokazałem, a wtedy st[arszy] posterunkowy nr 813 ze słowami: «Ty skurwy synie, chcesz

Ukrainę», zaczął mnie bić po twarzy, potem chwycił mnie oburącz, a policjanci bili mnie ze wszech stron. W końcu powalili mnie na podłogę i jak długo bili, nie wiem. Kiedy przyszedłem do siebie, byłem cały zlany wodą. Teraz rozpoczęli niszczyć wszystko w pokojach. Wybili wszystkie okna, porozbijali piece, poniszczyli wszystkie sprzęty, bieliznę, ubranie, futro porznęli bagnetami”.

Lekarz, dr Murlewicz z Halicza, oglądając pobitego stwierdził, że jeszcze nie widział podobnego pobicia.

15.10.1930 [r.]. przybyła wojskowa ekspedycja karna do miasta Buczacza. Przeprowadziła rewizję w miejscowym Związku Spółdzielni i prawie całkowicie zniszczyła magazyn towarowy. Również towary uległy zniszczeniu.

Ekspedycje karne przeszły następujące wsie powiatu: ⁱⁱBobulińce, Osowce, Petlikowce Stare, Przewłokaⁱⁱ i inne. Spółdzielnie prawie nieczynne. W powiecie panował nerwowy nastrój. Ludność ze swoim majątkiem chowała się w lasach.

⁶Powiat Tarnopol⁶

Wojskowa ekspedycja karna była we wsi ⁱⁱKurowceⁱⁱ. Był tam oddział kawalerii z Trembowli. Nałożono wielką kontrybucję na mieszkańców wsi. Sprowadzono na podstawie już naprzód złożonego wykazu włościan i bito ich. Najbardziej pobito Ołeksę Politacza. Kiedy ukończono egzekucję nad nim, kazano mu biec przez wieś i wołać głośno: „niech żyje Marszałek Piłsudski”. Wyznaczono kilku ułanów, którzy mieli śledzić, czy pobity wznosi odpowiedni okrzyk. Jeżeli im wydawało się, że on zniżył głos, bito go znowu. Politacz poddał się oględzinom lekarskim. Równocześnie oddano sprawę do sądu.

Do najbardziej jaskrawych wypadków należą ekspedycje karne, wysyłane do wsi ⁱⁱKupczyńceⁱⁱ. A było tych ekspedycji aż 4. Pierwsza miała miejsce dnia 11 września. Wtedy przybył do wsi 6-ty pułk artylerii konnej ze Stanisławowa. We wsi zrobiono dużo szkody, ale nie było masowych pogromów. Pobito kilku włościan, jak Wasyla Kosara, Procia Warenycię i Wasyla Olijnyka. Druga karna ekspedycja, złożona z oddziałów policji w liczbie 150 ludzi, przybyła do wsi 22 września i przeprowadziła masowe rewizje we wsi. Wtedy pobito Michała Martynowicza, Ilka Błażkiewicza, Michała Kosara, Tymka Dumkę, Andrzeja Litniańskiego, Andrzeja Malickiego, Stacha Cielińskiego, Dmytra Markowa i jego brata, Stefana Martynowicza, Dmytra Kostiwa, Mykołaja Kosara, s. Hrynia, Mikołaja Kosara, s. Ołeksy, Piotra Hryczanika, Iwana Rosolaka i wielu innych. Przy przeprowadzaniu rewizji naniesiono dużo materialnej szkody, mieszało zboże różnego rodzaju razem, rozrzucano stogi zboża, niszczone domowe urzędnictwo, wszystkie ukraińskie książki, portrety Franki, Szewczenki i tp.

Niektórzy policjanci licytowali siebie do różnych sposobów znęcania się. Asesora gminnego Ołeksę Rosolaka przywiązano sznurem do wozu i tak musiał biec za wozem aż do wsi Denysowa.

Przeprowadzając rewizję w Czytelni „Proświty”, rozkazali policjanci przewodniczącemu Czytelni Mykołajowi Szkolnemu i członkom Zarządu Tymkowi

Biłemu, Mirosławowi Kowalowi drzeć i niszczyć własnymi rękoma garderobę teatralną. Potem urządzili coś w rodzaju teatralnego widowiska, nakazując członkom Zarządu wdziawać na siebie teatralne stroje i improwizować przedstawienie. Zachowanie się policjantów na kwaterach w prywatnych domach było ponad wszelki wyraz oburzające.

Najwięcej szkody zrobiono w Czytelni, gdzie zniszczono całe urządzenie, obrazy, garderobę, kulisy wartości kilku tysięcy złotych, zniszczono wszystkie instrumenty muzyczne wartości ponad 600 dol[arów] am[erykańskich], we spółdzielni „Nadija” zniszczono oddział księgowości. Nazwana spółdzielnia jest największą w kraju i miała w r[oku] 1929 obrotu 5 633 426 zł.

Dnia 29 września 1930 r. przyszedł do wsi eskadron 9-go pułku ułanów z Trembowli. Zniszczono sklep spółdzielni „Nadija”, magazyny, 2 filie sklepu, wszystkie zapasy rzucono na ziemię, zlewano naftą, oliwą, miodem, tratowano nogami.

Tego samego dnia wybrano członków towarzystwa „Łuh”, ustawiono ich przed cerkwią i przeprowadzono egzekucję bicia po gołym ciele.

W końcu nakazano dostarczyć pewną ilość zboża i innych środków żywności, ściągnięto ponad 1500 zł kontrybucji.

Po raz czwarty przyszedł do tej wsi oddział ułanów ze Złoczowa.

Podobne wypadki działy się we wsi ⁱⁱDenysowieⁱⁱ. Dnia 23 września 1930 r. była karna ekspedycja policji państwowej. Przeprowadzono rewizję spółdzielni i czytelnii, i u kilku włościan. Ciężko pobito naczelnika gminy Iwana Warenicę, Mikołaja Mazepę i innych.

Dnia 29 września 1930 r. przyjechała do wsi jedna eskadra 9-go pułku ułanów. Rewizje rozpoczęły się dnia następnego. Zabrano wielką kontrybucję.

Dnia 1 października 1930 r. jeszcze raz przeprowadzono dokładną rewizję w miejscowej spółdzielni.

We wsi ⁱⁱPokropiwnaⁱⁱ miała miejsce ekspedycja karna policji państwowej dnia 23 września r[oku] b[ieżącego]. Ciężko pobito stud[entów] praw Pawła Szugana i Iwana Szugana. Bili w gminnej kancelarii, kazali całować ziemię polską i mówić równocześnie obelżywe słowa: „Ukraini nas... matery” (na tę okoliczność są świadkowie). Ciężko pobito Włodzimierza Krila za to, że w jego domu mieści się czytelnia „Proświty”. Urządzenie czytelnii zniszczono. Oto wykaz ciężko pobitych: Wasyl Guźda, Zachar Poworoznyj, Mikołaj Góral, Stefan Góral, Ołeksza Szkolnyj, Anton i Josyf Konarski, Michał Goliński, Wiktor Wereta, Anton Poworoznyk, naczelnik gminy, Mikołaj Antoniak, kierownik szkoły i jego żona Anna. Bili Katarzynę Szkolną, żonę Michała, i równocześnie kazali jej śpiewać „jeszcze Polska”, a na zmianę piosence wypowiadać słowa: „nas... matery Ukraini”. Zniszczono spółdzielnię, z której wyrzucono towary na ziemię, a potem oblano je naftą. W tejże miejscowości zniszczono mleczarnię i bibliotekę czytelnii.

We wsi ⁱⁱŁuka Wielkaⁱⁱ pobito Semka Lacha. Bito go kolbami po całym ciele. Jeden posterunkowy siedział na głowie bitego, a drugi na nogach. Bito i przy

tym mówiono: „będziesz pamiętał Ukrainę”. Nadto są pobici: Brykajło Iwan, Iwan Poliszczuk, Michalina Lach, Sabina Brykajło i wielu innych. Zniszczono spółdzielnię i czytelnię „Proświty”.

We wsi Myszkowice pobiła karna ekspedycja w dniu 24 września aż do utraty przytomności Emilię Dudar. Nadto pobici: Włodzimierz Dudar kolbami i nahajkami, przy czym mówiono do niego: „masz Ukrainę, ty hajdamaku!”, Anna Łazuta, żona Ołeksy.

We wsi ⁱⁱ“Ostalce” pobici Iwan Mniuch i Stefan Mniuch. W domu Stefana Mniucha wszystko zniszczono, podarto poduszki i pierzyny, pierze wypuszczono. Nawet obrazy święte zdzierano ze ścian, rzucano na podłogę i deptano nogami. A w stodole wymłócone zboże różnego rodzaju zmieszano razem w jedną kupę.

We wsi ⁱⁱ“Petryków” pod samym bokiem wojewódzkiego miasta pobito Matwija Mityrngę, pracownika spółdzielni, poważnego obywatela, który za czasów austriackich był powiatowym komendantem żandarmerii. Obecnie liczący 57 lat. W czasie audiencji u p. Wojewody Tarnopolskiego był on osobiście z delegacją i pokazywał rany, jakie pozostały po pobiciu. Oprócz pobicia na ciele, egzekucja miała jeszcze następujący przebieg: policjant postawił p. Mityrngę przed obraz Szewczenki i uderzając w twarz pytał, kogo przedstawia obraz. Następnie bił dotkliwie, żądając od p. Mityrngi powtórzenia obelżywych słów, które policjant podpowiadał. Pobity p. Mityrngę ma świadectwo sądowego lekarza.

Do wsi ⁱⁱ“Proszowej” przysła pierwsza ekspedycja karna dnia 23 września br. Między pobitymi był i naczelnik gminy Fedko Wesetyk. Drugi raz ekspedycja karna przysła 29 września br. Rewizję rozpoczęto u miejscowego proboszcza Łopatyńskiego, rozszyto dach na stodole i w stajniach, porzucano dwie sterty zboża, połamano narzędzia gospodarcze, w mieszkalnym domu zerwano i porąbano podłogę, pobito i połamano fortepian, biurka i meble. W Czytelni zerwano podłogę, porąbano całe urządzenie, zniszczono bibliotekę i scenę, w spółdzielni zniszczono wszystkie księgi i towary. Na budynku Czytelni znajdował się wykuty w kamieniu napis w ukraińskim języku i to nie podobało się policjantom, którzy odpowiednimi narzędziami zniszczyli ten napis. U włościan rozszywano strzechy na domach mieszkalnych i budynkach gospodarczych. Zniszczono dużo inwentarza, wymłócone zboże. Bito każdego, kogo tylko napotkano.

Dnia 30 września 1930 r. ekspedycja odjechała do ⁱⁱ“Ładyczyna”, gdzie wykonała taką samą robotę, jak w Proszowej. Później przeszła ekspedycja do Mikuliniec i ⁱⁱ“Krzywek”.

Dnia 3 października była policyjna karna ekspedycja w ⁱⁱ“Szlachcińcach”. Postępowano, jak gdzie indziej. Trzeba nadmienić, że we wszystkich wymienionych wsiach nie było żadnych podpaleń, ^oa miejscowa ludność stawiała warty i wykonywała wszystkie zarządzenia władzy ^o.

Dnia 21 września 1930 r. przeprowadziła policja rewizję w Powiatowym Związku Spółdzielni w Tarnopolu. Zniszczono wszystkie towary, urządzenie i wszystkie akty i księgi handlowe. Materialne szkody znaczne. Tego samego dnia przeprowadzała policja rewizję w filii T[owarzyst]wa „Proświta” w Tarnopolu. Filia posiada bardzo wielką publiczną bibliotekę liczącą około 4000 tomów. Bibliotekę z całym urządzeniem policja przemieniła w jedną kupę nieużytecznego śmiecia.

Oprócz tego przeszły ekspedycje karne jeszcze przez następujące wsie i przeprowadziły rewizje w spółdzielniach i Czytelniach: 1) „Jednist”ⁱⁱ „Suszczyn”ⁱⁱ, 2) „Nadija”ⁱⁱ „Czartoryja”ⁱⁱ, 3) „Buducznist”ⁱⁱ „Borki Wielkie”ⁱⁱ, 4) „Selańska Spółka”ⁱⁱ „Berezowica”ⁱⁱ, 5) „Jednist”ⁱⁱ „Gaje”ⁱⁱ, 6) „Nadija”ⁱⁱ „Dołżanka”ⁱⁱ, 7) „Nadija”ⁱⁱ „Smykowiec”ⁱⁱ, 8) „Narodnyj Dim”ⁱⁱ „Chodaczków Mały”ⁱⁱ, 9) „Samopomicz”ⁱⁱ „Czernielów Ruski”ⁱⁱ itd. Spółdzielnie i Czytelnie silnie ucierpiały. Wiele osób pobito.

Policja pod zagrożą¹⁵ przysyłki ekspedycji karnej wymaga, by kierujące organy spółdzielni podpisywały deklaracje za likwidacją swoich spółdzielni.

⁶Powiat Trembowla⁶

26.[0]9.1930 r. ekspedycja karna przeprowadziła rewizję wⁱⁱ „Trembowli”ⁱⁱ i we wsiach powiatu: „Ostrowczyku, Słobódce”ⁱⁱ „Strusowskiej i „Darachowie”ⁱⁱ. Nie znaleziono niczego. Dużo aresztowanych.

2.10.1930 r. ekspedycja karna (oddział ułanów) przybyła do wsi „Hleszczawy”ⁱⁱ. Przeprowadzono rewizję w miejscowej spółdzielni, mleczarni i Czytelni. Zniszczono towary. Szkody znaczne. Należy zaznaczyć, że w Hleszczawie i w całym powiecie trembowelskim nie było w ogóle podpałek ani też innych sabotaży.

⁶Powiat Zbaraż⁶

W miasteczku „Nowe Siolo”ⁱⁱ ad Podwołoczyska karna ekspedycja P[olicji] P[ra]ns[awowej] wpadła do mieszkań prywatnych ludzi o godz. 1 w nocy z 25 na 26 września. Przeprowadzono rewizję, przy czym naniesiono dużo szkody. Rewizja odbyła się u adw[okata] dra Danyła Senyka, lekarza dra Andrzeja Kokodyńskiego, kand[ata] notarialnego Lwa Holinatego, inż. agron[omii] Andrzeja Turiańskiego i kand[ydata] adw[okackiego] Wasyla Hrycyny. Wszystkich nazwanych pobito. Zniszczono spółdzielnię i Czytelnię „Proświty”.

W dniach 25–28 IX 1930 [r.]. przeszła policyjna ekspedycja przez wsie: „Kraśnosielce, Suchowce, Szelpaki, Medyn, Szyły, Hołoszyńce, Dobromirka (27/IX), Huszczanki, Łozówka, Skoryki, Roznoszyńce”ⁱⁱ.

Rewizje przeprowadzone przez policję przypominały czasy najazdów tatarskich: chaty demolowano, niszczone narzędzia gospodarskie. Rąbano kilimy, portrety Franki i Szewczenki, bito ludzi do nieżywego, niszczone spółdzielnie, czytelnie „Proświty”, towary mieszano i zlewano naftą itd.

¹⁵ Має бути: грошбq.

W ⁱⁱŁozówceⁱⁱ włościanie pod udarem nahajek własnymi rękami zniszczyli pamiętnik¹⁶ Szewczenki.

Ludność masowo uciekała z pacyfikowanych wsi. Kto nie był w stanie uciec, tego bito do nieżywego, nie patrząc na to, czy bito dzieci, starszych, czy chorych. Policjanci, robiąc rewizje, byli w większości piłjani. M.in. najbardziej pobito w ⁱⁱHuszczankachⁱⁱ – Kozaka Pawła, księgowego spółdzielni (absolwent filozofii) i innych; w ⁱⁱDobromirceⁱⁱ – wójta Hrycia Berezę, Mychajła Marciniuka, Babija i drugih. Gospodarstwa pobitych – doszczętnie zniszczone.

⁶Powiat Stanisławów⁶

We czwartek 16 października 1930 r. przejechała karna ekspedycja przez ⁱⁱCieżówⁱⁱ. Bawiła krótko. Zniszczono szyld na spółdzielni, rozbito biust¹⁷ Szewczenki w Czytelni. Wybito kilku przechodzących włościan i aresztowano wójta Michajła Łytwyncia. Wójta prowadzono z Cieżowa do Jamnicy, po drodze bito go, w Jamnicy przetrzymano do wieczora, a następnie wypuszczono na wolność. Na drugi dzień, 17 października przyjechało do wsi 30 policjantów ze Stanisławowa i Jamnicy wraz z komisarzem Czapskim i 20-ma ułanami 6-go pułku. Przeprowadzono 18 rewizji, najgorzej odbyła się rewizja w Spółdzielni „Jednist”. Wszystkie towary rozrzucono, mąkę mieszano z ryżem, szukano dynamitu, nawet w paczkach, cykorii itd. Paczki rwano, a zawartość wysypywano na ziemię. W magazynie zerwano siekierami część podłogi i kopano na pół metra w głąb. W Kasie Stefczyka pozrywano wszystko, co tylko było na ścianie. U nauczyciela Hirniaka zabrano wszystkie książki wydawnictwa „Czerwona Kałyna” i IV tom historii Hruszewskiego. U Iwana Kwasnija rozwalono kuchnię, połamano stół, pobito wszystkie obrazy, popruto poduszki, mieszano ogórki ze śmietaną i w tę mieszaninę powrzucono ubrania. U Michała Kwasnija rozszyto strzechę, u Fedia Bodnarczuka mieszano zboże z mąką, wybito wszystkie garnuszki, 100 jaj, zniszczono chleb. Ciężko pobito Ołeksę Doroszenko, Dmytra Czajkowskiego, Dmytra Łytwyncia itd. Wszystkich pobitych 20 ludzi. Na wieś nałożono obowiązek dostarczyć do pułku 111 kur, 10 gęsi, 6 indyków, 13 kaczek, 100 kg mąki, 50 kg masła, 3 świnie wagi około 200 kg, 1100 jaj, 3 cetnary zboża, za to wszystko z pułku zapłacono 350 zł 25 gr, a że nie można było wszystkiego tego zebrać ze wsi, dlatego pszenną mąkę, jaja i masło zakupiono w Stanisławowie i zapłacono za to 450 zł.

W ostatniej chwili przyszły wiadomości, że podobne ekspedycje karne urzędowały w ⁱⁱJamnicy i Wiktorowieⁱⁱ, ale bliższych szczegółów nie posiadamy.

⁶Powiat Horodenka⁶

Rewizje wśród ukraińskiej inteligencji i włościanstwa odbywały się w całym powiecie w ciągu miesiąca września. Bezpośrednim powodem do wysłania karnych

¹⁶ Так у документі. Має бути: *pomnik*.

¹⁷ Так у документі. Має бути: *popiersie*.

ekspedycji był pożar stert słomy u Offenbergera w Serafińcach. Nie ma najmniejszych danych, aby to podpalenie było aktem sabotażu. Mimo to rozpoczęło się urzędowanie karnej ekspedycji. Ekspedycja składała się z 40 policjantów, których ściągnięto z różnych powiatów województwa stanisławowskiego. Na czele ekspedycji stał Józef Zbozeń, b. komendant w Horodence, teraz w Stanisławowie. Dla wzmocnienia ekspedycji powołał Zbozeń Straż Graniczną i miejscowych posterunkowych, z osobna znanego w powiecie Jankowiaka. Ekspedycja rozpoczęła swoją działalność z dniem 2 października 1930 r. we wsi Serafińcach. Przebieg działalności ekspedycji karnej prawie wszędzie był następujący:

Oddział złożony z 20–30 policjantów otacza Czytelnię „Proświty”. Zaczyna się ściąganie przemocą ludzi, grożąc i bijąc ich, aby przyszli z siekierami i łopatami do budynku Czytelni. Tutaj wyłamują wszystkie drzwi, wybijają okna i łamią je, wybijają futryny od okien, następnie każą rąbać całą podłogę w ten sposób, aby deski podłogi nie można już było więcej użyć do ponownego naprawienia podłogi. Rozbijają powałę, dach, rozrzucają piece, łamią krzesła, ławki, tną wszelkie płótno, a wszystko to pod pretekstem poszukiwań za „Surmą”, karabinami, rewolwerami, palnymi lontami itp.

Następnie odchodzą do spółdzielni i postępują w ten sam sposób. Oprócz tego niszczą księgi, rozrzucają i niszczą zapasy towarowe, zabierając często ze sobą środki żywnościowe.

Kiedy już oddział uporał się z Czytelnią i spółdzielnią, komendant dziełi go na mniejsze półoddziały po 4–6 policjantów i rozsyła je do przewodniczących ukraińskich stowarzyszeń i wybitniejszych włościian i tam w prywatnych mieszkaniach powtarza się znowu to samo, jak w spółdzielni i Czytelni. Rozszywają strzechy, rozrzucają stogi zboża, rozbijają kuchenne naczynia i domowe urządzenia, a wszelkie zboże różnego rodzaju mieszają z mąką, a następnie złośliwie polewają wodą albo jakąś inną cieczą. Bardzo często zmuszają samych właścicieli, aby niszczyli własny dobytek. Oprócz tego ciężko ich pobijają i ich rodziny, wśród powodzi obelżywych słów i czynów, dodając bardzo często podobne wyrażenia, jak: „chciecie Ukrainy kabany”, „ja nasram na Ukrainę” itp.

Po przeprowadzeniu takiej egzekucji w jednej miejscowości udają się do sąsiednich wsi i tam powtarza się ten sam proceder.

Prośby i interwencje w Horodence nie miały najmniejszego skutku. Jako cel ekspedycji podaje się represje na rzekome sabotaże, których w rzeczywistości nie było w horodeńskim powiecie. Na ukraińską ludność robią te represje wrażenie, że one są zwrócone przeciwko wszystkiemu, co ukraińskie. Ponadto represje te [sa]związane także z wyborami, a można wnioskować z tego, że policja zabiera ze sobą wszystko, co pozostaje w związku z akcją wyborczą i bardzo starannie dowiadyuje się o komitetach wyborczych i kto do nich należy.

Tutaj podajemy kilka szczegółowych opisów z pojedynczych miejscowości.

ⁱⁱSerafińce.ⁱⁱ Ekspedycja karna policji państwowej zdemolowała dwie Czytelnie i dwie spółdzielnie w tej miejscowości. Połamano wszystkie drzwi, krze-

śla, ławki, szafy. Porąbano zupełnie podłogę, powałę i dach. Rozbito wszystkie obrazy, okna, połamano dekoracje i urządzenie scenki amatorskiej, podarto, poniszczono i porozrzucano książki z biblioteki i zniszczono zapasy towarowe w spółdzielniach, wyrzucając prawie wszystko na ulicę. Szkoda wynosi około 1000 dol[arów] am[erykańskich]. Przy rewizji u Mikołaja Szłemkiewicza zniszczono nazwanemu wszystkie ruchomości (szkoda ponad 200 dol[arów] am[erykańskich]). Jego samego i jego syna Wasyla pobito do utraty przytomności. W ten sam sposób postąpiono u Iwana Alimana, syna Iwana, Michała Alimana, Wasyla Kurhaniewicza, Teodora Buradza, Iwana Bojuka, s. Iwana, Łesia Matijczyka, s. Wasyla, Teodora Otamaniuka i u innych, wyrządzając szkodę na sumę wielu tysięcy złotych.

ⁱⁱТышкowieⁱⁱ. Ta sama ekspedycja karna Policji Państwowej zdemolowała w powyżej opisany sposób wszystkie cztery Czytelnie i dwie Spółdzielnie. W ten sam sposób przeprowadzała rewizje u pojedynczych osób, bijąc ludzi i niszcząc ruchomości. Miało to miejsce u Jurka Bandurki, syna Hnata (pobito go bardzo ciężko), Mychajła Dmyterka, s. Hrycia, Dmytra Hrymaluka, Fedka Haliszczuka, Semena Hłuchaniuka, Michała Didycza, s. Onufr[i]lja, Wasyla Hłuchaniuka, Wasyla Paraszczuka, Dmytra Tryszkaluka, s. Teodora, Andrija Pronycza, s. Onufr[i]lja i ks. Michała Hrymaluka. Wiele osób przyaresztowano, następnie wypuszczono ich na wolność z braku dowodów. Tylko ks. Hrymaluka odprowadzono do Kołomyi do sądowego więzienia, ale stamtąd natychmiast wypuszczono na wolność. Szkody wynoszą ponad 8000 złotych.

ⁱⁱOknoⁱⁱ. W ten sposób przeprowadzono i tutaj rewizję u Iwana Kobyłańskiego, s. Hrycia, diaka Żuka, Józefa Semeniuka i Piotra Hewiuka, s. Stefana. Tego ostatniego zniszczono w dotkliwy sposób, przy czym policja znęcała się nad nim zmuszając go nie tylko do tego, ażeby kłaniał się i robił znak Krzyża Świętego przed godłem państwowym, ale także i do tego, aby całował konia rządowego w tyłek.

ⁱⁱWierzbowceⁱⁱ. Ekspedycja policyjna zdemolowała w powyższy sposób prawie zupełnie Czytelnię i spółdzielnię. Szkoda wynosi setki dolarów. Wśród bicia i niszczenia domowego urządzenia przeprowadzono rewizję u kierownika szkoły Małaniuka, Ilka Sereży, Stefana Perehińczuka, Mikołaja Jewczuka, Mikołaja Korkozy, Mikołaja Fucia, Fedora Sereży, Maksyma Ostafijczuka i wielu innych. Przyaresztowano i skutych kajdankami przywieziono do Horodenki kierownika szkoły Małaniuka, Ilka Sereżę, Maksyma Ostafijczuka. W Horodence włościan puszczono na wolność, tylko Małaniuka odstawiono w kajdankach do więzienia w Kołomyi, skąd natychmiast wypuszczono go na wolność.

ⁱⁱStrzylczeⁱⁱ. Policyjna ekspedycja zdemolowała w powyższy sposób Czytelnię i spółdzielnię. Szkody bardzo wysokie. I tutaj bito ludzi i niszczone ruchomości i nieruchomości. Przy rewizji u ks. dziekana Strilczyka zdemolowano całe urządzenie domowe. Tak samo postąpiono u Fedora Rudyka, Iwana Marjasza, Iwana Hryniuka, Mikołaja Iwańczuka i Pawła Mirenowa.

ⁱⁱHorodenkaⁱⁱ-miasto. Policyjna ekspedycja, biorąc sobie do pomocy robotników z miasta, zdemolowała spółdzielnię „Narodnyj Dim” w Horodence. Nadzwyczaj ucierpiała wielka sala, przeznaczona na przedstawienia i koncerty. Wyrąbano podłogę, wybito okna, połamano krzesła, zniszczono scenę i piec. Tak samo zniszczono zupełnie lokal kasynowego towarzystwa „Ukraińska Besida”: połamano krzesła, popruto fotele, pobito szyby i obrazy, wybito zupełnie okna wraz z futrynami i uszkodzono bibliotekę. Pod kierownictwem wyżej wspomnianego Józefa Zbożenia zdemolowała ekspedycja pomieszczenie towarzystwa „Mieszczńska Rodyna” w Horodence. Tutaj połamano szafę, krzesła, bilard, obrazy, zniszczono podłogę, wybito okna, wyłamano wszystkie drzwi. Szkada wynosi około 1000 dol[arów] am[erykańskich].

Ta sama ekspedycja zdemolowała Czytelnię w Horodence-Kotykówce, dom towarzystwa „Selańska Spiłka” w tejże miejscowości, dwie sale w Czytelni na Folwarkowym Kącie. Szkada wynosi około 400 dol[arów] am[erykańskich].

Ta sama ekspedycja przeprowadziła także po raz drugi kilkadziesiąt rewizji [w]śród Ukraińców Horodenki. Rewizje były połączone z zniszczeniem domowego urzędu, szkoda znaczna, z osobna bardzo znaczna u p. Eustachego Dorożyńskiego.

Należy nadmienić, że w ten sam sposób postępowała ta sama karna ekspedycja i w innych wsiach powiatu, jak w ⁱⁱTargowicy Polnej, Kolankach, Korniowie, Piotrowie, Siekierczynie, Isakowie, Żywaczowieⁱⁱ i innych.

We wsi ⁱⁱTyszkowcachⁱⁱ pobito ciężko urzędującego tam rewizora Rewizyjnego Związku Ukraińskich Spółdzielni p. Wasyliwa, który wykonywał tam rewizję z polecenia Związku.

⁶Powiat Kałusz⁶

26.[0]9.1930 r. ekspedycja karna przeprowadziła rewizję w ukraińskich kulturalnych i ekonomicznych instytucjach i w Związku Powiatowym Spółdzielni w ⁱⁱKałuszuⁱⁱ. Nie znaleziono niczego. Dużo osób aresztowanych. Należy zauważyć, że w powiecie nie było żadnych wypadków sabotaży.

⁶Powiat Kosów⁶

10.[0]9.1930 r. przeprowadziła policja rewizję w Powiatowym Związku Spółdzielni Kosów. 26.[0]9 br. w miejscowej spółdzielni „Huculskie Mystectwo”. 3.10.1930 [r.]. policja przeprowadziła rewizję w spółdzielniach we wsi Żabie: „Widrodżennia Huculszczyny”, „Ukraińskij Narodnyj Dim” i w spółdzielni „Czornohora”. Nie znaleziono niczego. Towary zostały zniszczone.

10.10.1930 [r.]. przeprowadzono rewizję w spółdzielni „Huculszczyna” w ⁱⁱKosowieⁱⁱ. Nie znaleziono niczego.

⁶Powiat Rohatyn⁶

Rohatyński powiat należy do tych, w których osobiście srożyły się karne ekspedycje i rewizje policyjne.

W mieście Rohatynie ucierpiały nie tylko prywatne domy, ale także i instytucje, jak ukraińskie prywatne gimnazjum „Ridnej Szkoły” i Powiatowy Związek Spółdzielni. W gimnazjum odbyły się 2 rewizje. Pierwsza 14 września 1930 r., druga pod koniec tegoż miesiąca. Podczas gdy pierwsza rewizja nie dała żadnych wyników i była prowadzona z możliwym poszanowaniem i ustaw, i ludzi, to druga miała podobny obraz, jaki przedstawiony [został] w powyższych sprawozdaniach.

Gimnazjum otoczyła karna ekspedycja już wczesnym rankiem, bo o godz 5-tej rano. W budynku gimnazjalnym mieściła się także bursa dla młodzieży szkolnej. Młodzież jeszcze spała, kiedy policyjna ekspedycja wyważyła drzwi wchodowe do budynku i od razu rzuciła się do wszystkich pokoi bursy, gdzie była umieszczona młodzież. Przestraszoną młodzież wyciągnięto z łóżek, okładając pojedynczych chłopaków kolbami karabinów. Wyprowadzono wszystkich na korytarz i tutaj wśród obelżywych wyzwisk i wśród częstych uderzeń to kolbami, to ręką w twarz, przeprowadzano z młodzieżą ćwiczenia gimnastyczne. Kiedy kierownik bursy chciał interweniować i prosił o zaprzestanie znęcania się nad młodzieżą, aresztowano go pod zarzutem przeszkadzania w urzędowaniu.

Równocześnie odbywała się rewizja w całym budynku. Dziwnie tak złożyło się, że kiedy rewizja na strychu budynku miała się ku końcowi, jeden z policjantów, „znalazł” w żelaznym piecyku, umieszczonym na strychu bombę amerykańskiego pochodzenia. Zupełnie jasne było dla wszystkich, że bomba ta była umyślnie podrzuciona.

W Powiatowym Związku Spółdzielni i w magazynach tegoż Związku przeprowadzano rewizję tak, jak w innych spółdzielniach kraju.

Nadzwyczaj znęcała się ekspedycja nie tylko nad martwym inwentarzem domowym, ale i nad żywymi osobami w domu byłego pośła Kuzyka. Tam prowadził sprawę sam komisarz P[olicji] P[aństwowej]. Wpadając do mieszkania z krzykiem, że tutaj jest gniazdo buntownicze UNDO, z którego wychodzi wszystko zło na powiat, zwrócił się do policyjnych żołnierzy: „Tutaj macie postępować po wojennemu. Żadnych względów”. Rozumie się, że po takiej zachęce nastąpiło odpowiednie postępowanie karnego oddziału.

Chronologiczny przebieg ekspedycji i rewizji w spółdzielniach jest następujący:

Od 21.[0].1930 [r.], oddziały policji przeprowadzały rewizje w następujących spółdzielniach: 1) Powiatowy Sojuz Kooperatyw w Rohatynie (w magazynie i biurach), 2) Czercze – „Narodnyj Dim”, 3) Puków „Zhoda”, 4) Cześniki „Własna Pomicz”, 5) Lipica Górna „Postup”, 6) Lipica Dolna „Dobrobot”, 7) Świstelniki „Nasza Buducznist”, 8) Fraga „Jednist”, 9) Lubsza „Pracia”, 10) Mełna „Zhoda”, 11) Psary „Selańska Spiłka”, 12) Danylcze „Nadija”, 13) Łuczyńce „Nadija”, 14) Koniuszki „Zhoda”; 15) Babuchów „Zhoda”, 16) Wierbołowce „Postup”, 17) Załuże „Samopomicz”, 18) Demianów „Samopomicz”, 19) Czahrów „Jednist”, 20) Żurów „Pracia” i „Rajonowa

Mołoczarnia", 21) ⁱⁱPodmichałowceⁱⁱ „Syła", 22) ⁱⁱHrehorówⁱⁱ „Jednist", 23) ⁱⁱWasiuczynⁱⁱ „Silskij Hospodar", 24) ⁱⁱPotokⁱⁱ i inne. W nazwanych spółdzielniach zniszczono towary i urządzenia, a także zbito członków zarządu i sklepowych.

29.[0]9.1930 ⁱⁱdo nazwanych wyżej spółdzielniⁱⁱ przysła ekspedycja karna wojskowa (ułani) i powtórnie przeprowadziła rewizję w tych spółdzielniach. Ludność ucierpiała materialnie i fizycznie.

24.[0]9.1930 [r.]. powtórnie przeprowadzono rewizje w instytucjach ukraińskich i domach inteligencji ukraińskiej w Rohatynie. Niczego nie znaleziono. Wielu aresztowano.

26.[0]9.1930 [r.]. ekspedycja karna (policja) przybyła do ⁱⁱMartynowa Nowegoⁱⁱ. Przeprowadzono rewizję w spółdzielni miejscowej i prywatnych mieszkaniach. 29 i 30.[0]9.1930 [r.]. przybyło tu także 3 eskadrony 6-go pułku ułanów ze Stanisławowa. Szkody materialne olbrzymie. Wielu ucierpiało fizycznie. We wsi nie było żadnego aktu sabotażu.

4.10.1930 [r.]. przeprowadziła policja rewizje w spółdzielniach: „Nasza Jednist" w ⁱⁱSkomorochachⁱⁱ St[arych] i „Nadija" w ⁱⁱPodszumlańcachⁱⁱ. Szkody w każdej spółdzielni. Rewizję przeprowadzano jak wszędzie (towary zrzucano na ziemię, deptano nogami, zlewano naftą itp.).

Od 6.10.1930 [r.]. karna ekspedycja 6 pułku ułanów przeprowadziła rewizję w następujących spółdzielniach: ⁱⁱKnihyniczeⁱⁱ (9.10. br.), ⁱⁱZagórzeⁱⁱ (9.10. br.), ⁱⁱLubszaⁱⁱ (13.10.), ⁱⁱPodbórzeⁱⁱ (15.10.), ⁱⁱKoniuszki (15 X), ⁱⁱSkomorochyⁱⁱ Nowe, ⁱⁱBybło, Dytiatyn, Sarnikiⁱⁱ Średnie (15 X), ⁱⁱKorostowiceⁱⁱ (15 X), ⁱⁱŻółczów, Jawczeⁱⁱ itd.

W czasie rewizji zniszczono cały zapas towarów i domy tychże spółdzielni.

W jednych ⁱⁱKoniuszkachⁱⁱ szkody materialne wynoszą wielkie sumy.

Dla uzupełnienia obrazu podajemy jeszcze zeznania p. Berkija Iwana z Żurowa:

W ⁱⁱPodmichałowcach, Żurowie, Wasiuczyni[e]ⁱⁱ i w ⁱⁱHrehorowieⁱⁱ przeprowadzała policja państwowa rewizje, szukając za „sabotażystami". W czasie rewizji zniszczono zupełnie we wspomnianych miejscowościach spółdzielnie, czytelnie, mleczarnie i Kasy Stefczyka. W Podmichajłowcach zerwano w spółdzielni podłogę, powałę, towary wymieszano i oblano naftą. W Żurowie zniszczono zupełnie mleczarnię, a szkoda wynosi ponad 1500 zł. Przy rewizji u ks. Dywydaniaka połamano krzesła, fotele, rozpruto poduszki, ze stodoły powyrzucano zboże, jednym słowem dokonano zupełnej ruiny gospodarstwa. W podobny sposób przeprowadzono 2 razy rewizję u p. Berkija. Bardzo charakterystyczną była rewizja w mleczarni, w której pobito wszystkie szklane przedmioty, zabrano kwasy, oliwę i chemikalia, potrzebne dla wyrobu masła, „jako niebezpieczne". Pobito mleczarza Wasyla Wakowa i służącą Nastię Bobyk. Nawet sonda, potrzebna przy wzdęciu krów uznana została przez policję za przedmiot podejrzany, bo potrzebny przy podpalaniu. W czasie rewizji bito ludzi, między innymi w Żurowie Cyryla Berkija, Bohdana Berkija, Piotra Daniłowa i Tarasa

Jaroszaka. Mleczarza Wakowa Wasyla bito w ten sposób, że jego ręce związane popod¹⁸ kolana, nakryto głowę kocem i bito żelaznymi narzędziami w stopy.

¹⁸Wasiuczyn¹⁸. Dnia 25.[0]9. o godz. 6 rano przybyła ekspedycja, otoczyła wieś i kiedy ludzie poczęli ze strachu uciekać do lasu, poczęto strzelaninę. Podczas strzelaniny ubito pastucha Michała Mowczana, który pasł wtedy bydło na pastwisku. Stwierdzono lekarskimi oględzinami komisji z Rohatyna i świadkami: Fedko Melnyk i Michał Andrusiw.

Rozpoczęły się tzw. rewizje.

Najpierw w spółdzielni i u miejscowego proboszcza. Spółdzielnię zniszczono. Oddział [złożony z] 16 ludzi napadł na probostwo i do ks. Sajkiewicza: „Ty herszcie bandytów, skurwysynu”, Kazano w domu podnieść wszystkim ręce do góry, przeprowadzono osobistą rewizję u księdza i członków rodziny, następnie księdzu nakazano stać na „bacność” i trzymać ręce do góry. Po zniszczeniu całego domowego urządzenia, kazano służącej, żeby pierze z poduszek wysypała księdzu na głowę. Potem kazano księdzu rozrzucać snopy ze sterty. Do tego rozrzucania zmuszono także matkę księdza, 67-letnią osobę, i jego żonę. O obelżywych odezwaniach się nie mówimy. Zarekwirowano parę koni, które ledwo żywe wróciły po 2 dniach.

Ażeby zrzucić z siebie odpowiedzialność za zabójstwo Mowczana, wprowadzono po południu dwa nowe oddziały policyjne, które rozpoczęły przeszukiwanie lasu pod pretekstem, że Mowczana zabił ktoś z tych, którzy uciekli do lasu. Kogo schwytano, katowano niemiłosiernie. Ciężko pobici: Hryć Postoluk, mleczarz, sprawnik¹⁹ spółdzielni Stefan Iwanków, Michał Lewickij, Ołeksa Mowczan, Anna Mowczan, Anna Lewicka, Iwan Zastawny, Fed Nosyk, Wasyl Baran i wielu innych.

Następnego dnia 26.[0]9.1930 [r.] poczęły się rewizje we wsi, których przeprowadzono 40. Rozrzucano stogi zboża, strzechy, burzono piece, niszczone domowe urządzenia, a wieczorem zwołano Radę Gminną i której oświadczone, że „to wszystko jest zapłatą za politykę”. Wieczorem oddziały odjechały.

Dodać należy, że ani w Wasiuczynie, ani też w najbliższej okolicy sabotażu ani podpalenia nie było.

Robiono to chyba z tego powodu, że nazwana wieś stoi na wyższym poziomie kulturalnym.

⁶Powiat Skole⁶

Pacyfikacja skolskiego powiatu, co do którego stwierdzić należy, że w nim żadnych sabotaży nie było, poczuła się już dnia 30 września 1930 [r.]. Rozpoczęto rewizjami w prywatnych pomieszkaniach. Przeszukiwano z największą drobiazgowością, przerzucano wszystkie ruchomości, nawet rozklejano obrazy, aresztowano

¹⁸ Застарізе. Ця саме що: *pod*.

¹⁹ Застарізе. Ця саме що: *urządник*.

pojedynczych ludzi, których, jeżeli nie tego samego dnia, to już następnego wypuszczano na wolność. Nie obchodziło się bez obelżywych słów i wyzwisk.

Przy rewizjach w Czytelni „Proświty” i w towarzystwie „Łuh” na „Górcie w Skolem”¹⁹, poniszczono księgi, darto je, rzucano na podłogę, podarto portrety Szewczenki i Franki, w ogóle pozostawiono lokal w opłakanym stanie.

W spółdzielni „Narodnyj Dim” wysypano złośliwie na podłogę krupy, cebulę, fasolę, mąkę, cykor[i]ę, bułki, deserowe masło i wszystko to deptano zabłoconymi butami. W piwnicy wylano z beczki kilkanaście litrów nafty. To niszczenie spółdzielni trwało niespełna pół godziny. Przy rewizji było 5 posterunkowych.

Tak samo z gmin powiatu przychodziły codziennie wiadomości o niszczeniu spółdzielni między innymi w „Synewódku Wyżnym, w Korczynie (3.10.), Kruszelnicy, Kamionce²⁰ itd. W Korczynie Rustykalnym¹⁹ zniszczono zapasy towarów w spółdzielni „Dubrowa”.

⁶Powiat Stryj⁶

Dnia 1.10.1930 r. policja z posterunku w Lubieńcach aresztowała studenta praw Henryka Barabasza, syna Iwana, z Koniuchowa. Sprowadzono go do gminnego aresztu w Skolem i tutaj w nocy pobili go tak dwaj posterunkowi Piotrowicz i Szczepański, że trzeba było powołać sądowego lekarza, dra Probsta. Lekarz stwierdził rany na rękach, na nodze i plecach. Już 3 października wypuszczono pobitego na wolność.

⁶Powiat Żydaczów⁶

Dnia 7 października 1930 [r.]. przeprowadziła policja rewizję w spółdzielniach: „Żurawno, Włodzimirce, Lachowice Podrózne, Monasterzec, Nowe Sioło, Protesy, Sulatycze i Jajkowce”¹⁹. W spółdzielniach szkody znaczne.

⁶Powiat Brzeżany⁶

Dnia 30 września 1930 [r.]. przybyło do wsi „Wierzbowa”¹⁹ ponad 100 policjantów. Otoczono wieś i poczęto prowadzić rewizję i niszczyć mienie ludzi. U Stefana Muzyczki wybito okna, zniszczono i wyrzucono futryny. Jego samego i syna (32 lat[a]) pobito kijami. U Wasyla Kucyja porąbano okna i drzwi, zburzono piec, a jego samego pobito. U Dmytra Semczyszyna, s. Iwana, wybito okna, drzwi oraz rozszyto dach, rozrzucono stogi zboża. U Mikołaja Hewki rozszyto strzechę, rozrzucono stogi, pobito jego żonę Anastazję. U Hryńka Turczyzna zdarto część strzechy i pobito aż do utraty przytomności jego syna Mikołaja. Bito go w miejscowej spółdzielni, w której był sklep[ik]arzem. U Stefana Turczyzna wszystko zniszczono, przede wszystkim domowe urządzenie, rozrzucono stogi, rozszyto dachy na budynkach gospodarskich, jego samego i żonę pobito. Bito włościan: Mikołaja Turczyzna, s. Fedka i jeszcze 6-ciu innych.

Policjanci zabrali ze sobą pobitych włościan, aby pomagali im „prowadzić rewizję” w spółdzielni. W spółdzielni wyrzucono i porąbano okna i drzwi, zburzo-

²⁰ Так у документі. Ймовірно йдеться про *Kamionki*

no piece, pozrywano i porąbano podłogę, urządzenie sklepu i szafy. Zniszczono urządzenie mleczarni. Z narzędzi gospod[arczych] zniszczono trijer²¹.

Przy prowadzeniu rewizji u pojedynczych włościan zsypanyo razem różne rodzaje zboża i mąkę, zlewano ogórkowym kwasem i mieszano ze ziemią (np. u Wasyla Kucyja, Dmytra Semczyszyna, Hryńka Biłorusa i innych). U miejscowego proboszcza Wasyla Kusznira rozrzucono jeden stóg zboża i rozszyto strzechę na dwu gospodarczych budynkach.

Komendant oddziału (zeznający do protokołu nazywa go komisarzem) nakazał wójtowi, aby ludzie przygotowali obiad dla oddziału, w każdym razie obowiązkowo po jednym kurczęciu na 2 osoby.

W kancelarii gminnej wyjaśniano zebrany, że ekspedycja karna przybyła do wsi z powodu podpaień i sabotaży oraz dlatego, że ludzie nie chcą żyć w zgodzie z Rządem. Wtedy jeden z radnych (m.in. Iwan Turczyn) oświadczył, że ludność jest lojalną, spełnia wszystkie obowiązki, a chce korzystać tylko z przysługującego jej prawa. Czy korzystanie z prawa jest dowodem nielojalności? Ekspedycje niszczą Czytelnie, spółdzielnie, a przecież te instytucje istnieją za zgodą i zezwoleniem władzy. Na to jeden z komisarzy (mówił po ukraińsku) odezwał się do zebranych w ten sposób: „Wy kažete, szczo wy je lojalni i słuchajete władzy. A chotiwby ja znaty, kudy wy pidete do wyboriw. Czy pidete razem z uriadom, czy posłuchajete siakych takych, szczo pryjduť do was i nahoworiat ciu kupu durnyć, a wy pidete za nymy.” – Kiedy radni milczeli, wtedy powiedział komisarz: „Ja ne choczcu was muczyty, bo że znaju, szczo wy na lystu uriadu ne pidete, tilky zrobyte, jak schoczete, ale tym samym ne majete prawa kazaty, szczo wy je posłuszni uriadowi i szczo wse spowniajete.” Ekspedycja była we wsi 3 godziny.

W tym samym powiecie we wsi „Krzywe” karna ekspedycja, złożona z 12 policjantów „urzędowała” od 2 października 1930 r. po dzień spisania protokołu (a było to dn. 25 października) bez przerwy i, jak mówi zeznający, nie wiadomo, jak długo będzie ta ekspedycja prowadzić swe służbowe czynności.

Policjanci bili ludzi w niemiłosierny sposób. I tak pobito wójta Dmytra Martynowa, Michała Genyka, Iwana Karnickiego, Osypa Szanajdę, s. Pawła (ma lekarskie świadectwo), Piotra Fjałkowskiego, Iwana Orłyka i innych. Wielu ludzi, pobitych bez przyczyny, zamyka policja w wiejskich aresztach tj. w piwnicach, szpichlerzach, w których ludzie niewinni, jak n[a] prz[ykład] student uniwersytetu Staruch Jarosław, Łeszczak i inni, siedzą po kilka tygodni w głodzie i chłodzie. Równocześnie dzieją się nigdzie w świecie niepraktykowane rzeczy.

Na zarządzenie tejże policji aresztowano w Krakowie dwóch studentów Ukraińców Sozona Kaczałę i Osypa Stawniczego, których dla ukarania odstawiono nasamprzód do Brzeżan, a z Brzeżan do Kr[z]ywego, jako miejsca pobytu karnej ekspedycji. I tutaj dopiero na miejscu karna ekspedycja zmasakrowała tych nieszczęśliwych studentów Kaczałę i Stawniczego.

²¹ Прим. Так у документі. Має бути *триjer*.

Przez cały czas karna ekspedycja utrzymywała się z rekwizycji, przeprowadzanych albo u włościan, albo w miejscowej spółdzielni. Urzędują stale w Czytelni „Proświty”, w której to instytucji wykonuje swoje straszne egzekucje nad niewinnymi ofiarami. Wśród nich są też i kobiety, na prz[ykład] żona N. Nakonecznego i inne. Ekspedycja musi mieć nie tylko każdego dnia jak najlepsze środki żywności i różne napoje, ale ludność jest zmuszoną utrzymywać koło Czytelni „Proświty” kilka fur, ażeby wozić policjantów wszędzie, którądy im zechce się.

⁶Powiat Śniatyn⁶

Ze wsi ⁱⁱKarłowaⁱⁱ donoszą, że dnia 6 listopada 1930 r. przybyło do wsi około 60 ludzi, między nimi 10 policjantów, a inni to członkowie „Strzelca”. Pierwsze zarządzenie, jakie wydała ta karna ekspedycja naczelnikowi gminy było, aby na godz. 11-tą przygotowano 40 kurcząt na obiad. Następnie przystąpili do przeprowadzenia rewizji. Podczas rewizji rozbijali szafy, bili okna, burzyli piece kuchenne, wysypywali na podłogę mąkę, grys, zboże i inne artykuły, wszystko to wymieszali razem, rzucając rozbite szkło w tę mieszaninę, a wszystko razem zalewali naftą.

W czytelni „Proświty” wybili okna, połamali szafy i drzwi, porznęli kurtynę, która była z wielkim nakładem pieniędzy ślicznie rozmalowaną²², w końcu znęcali się nad portretem Szewczenki. Kogo napotkali, tego bili. Najbardziej bili członków Czytelni i „Łuhu”. Pobili: Dmytra Kejwana, Federa Annę, Mikołaja Iwasiuka, Michała Antoniuka, a we wsi ⁱⁱStecowaⁱⁱ pobili naczelnika gminy, odwieziony do szpitala w Śniatynie, zmarł po kilku dniach.

O ile napotkali chłopaka albo dziewczynę w wyszywanej koszuli, wznosili okrzyki: „bić kabana, bo śmierdzi Ukrainą”, i następnie bili.

Kiedy o godz. 11-tej przyniosły kobiety 30 gotowanych kurcząt, członkowie tej „ekspedycji” wyzywali je w najohydniejszy sposób. Po obiedzie musiał naczelnik gminy dostarczyć 20 fur, które odwozły ekspedycję do sąsiedniej wsi.

⁶Powiat Sokal⁶

Dla uzupełnienia jeszcze jedna wiadomość o karnej ekspedycji 6-go pułku strzelców konnych, stacjonowanych w Żółkwi. Eskadron tego pułku przybył do ⁱⁱByszowaⁱⁱ. O północy ściągnięto z łóżek 10 najbardziej uświadomionych włościan i zbito ich w nieludzki sposób kijami i nahajkami. Zniszczono miejscową Czytelnię i Spółdzielnię. Ludność musi codziennie dostarczać nie tylko środki żywności, ale także i gotowe obiady, kolacje i śniadania. Jako przyczynę wysłania ekspedycji podano, że dniem przed przyjściem ekspedycji spłonęła jedna sterta dworskiego zboża. Po skończeniu egzekucji miał komendant oddziału oświadczyć pobitym, iż on wie, że bił niewinnych, ale musiał ich bić.

⁶Powiat Radziechów⁶

Ten sam karny oddział przeszedł dnia 1 października do ⁱⁱOrdowaⁱⁱ. Zniszczono doszczętnie urządzenie Czytelni, amatorską scenkę, gramofon z płytami i całą bibliotekę. Pobito 7 niewinnych ludzi.

²² Має бути: *potalowana*.

Z ⁱⁱOrdowaⁱⁱ ekspedycja wyruszyła do ⁱⁱSusznaⁱⁱ. Tutaj zniszczono też Czytelnię i bibliotekę. Członków bito i kazano im samym drzeć książki. Niektóre fakty pobicia stwierdzono sądowymi protokołami. Przyczyna wysłania ekspedycji niewiadoma, gdyż w całym radziechowskim powiecie nie było żadnego wypadku tzw. sabotaży. Nie aresztowano nikogo.

W ⁱⁱSusznieⁱⁱ przeprowadzono rewizję w domu miejscowego proboszcza i zniszczono domowe urządzenie.

⁶I. Zniszczenie towarów i lokali spółdzielni przez oddziały pacyfikacyjne⁶

Ekspedycje karne zniszczyły we Wschodniej Galicji lokale i towary w następujących spółdzielni[ach] (dane, którymi rozporządza Rewizyjny Związek Ukraińskich Spółdzielni, nie wyczerpują tych wszystkich licznych i smutnych wypadków miesięcy pacyfikacyjnych, które dotknęły życie kooperacji ukraińskiej, bo z jednej strony nie wszystkie spółdzielnie, które ucierpiały, zdołały nadać do Związku Rewizyjnego zawiadomienia o tych wypadkach, z drugiej zaś strony rewizorowie Związku Rewizyjnego nie mieli możliwości, z przyczyny przeszkód ze strony władz administracyjnych, ustalić szkody materialne, które poniosły spółdzielnie ukraińskie wskutek tzw. akcji pacyfikacyjnej).

⁶1. Hosp[odarcza] spoż[ywczą] s[pół]ka „Chliborob” we Wierzbowie,⁶ (pismo spółdzielni z dnia 15.11.1930 [r.]. L.20.349.

24 września 1930 [r.]. o godz. 7 rano odwiedził spółdzielnię oddział policji z zamiarem przeprowadzenia rewizji. Oddział policji składał się z[e] 180 osób. Rewizję przeprowadzili w ten sposób, że towary, jak sukna, płótna, papier, galanterię itp. darli, potem polewali tłuszczem, oliwą, przemieszywali ze szmirem i pobitymi jajami. Towary, które niepodobnym było w ten sposób zniszczyć, jak np. naczynie i inne, rozbijali siekierami.

Zniszczono wówczas: a) jednopiętrowy budynek spółdzielni razem z całym inwentarzem (zerwano podłogi we wszystkich 4 pokojach, połamano wszystkie drzwi i okna, wyrąbano wszystkie futryny z muru, powalono wszystkie piece), oraz porąbano siekierami wszystkie stoły, szafy, ławy, i podarto wszystkie księgi, akty i bibliotekę spółdzielni; b) mleczarnię spółdzielni z całym urządzeniem; c) oprócz tego oddział maszyn rolniczych (wszystkie maszyny, centryfugę, wygniatacz masła, aparat Gerebera, trier²³ do zboża i inne zostały pobite siekierami).

Według obliczeń dyrekcji spółdzielni szkody takiej rewizji wynosiły:

a) Zniszczenie towarów (i zabrane bezpłatnie) w oddziale spożywcym..... zł	3325,67
b) zniszczenie towarów w mleczarni.....”	396,30
c) ” nieruchomości..... ”	1499,49
d) ” kancelarii i biblioteki”	300,--
ⁱⁱ Razem ⁱⁱ :.....	⁶ zł 5521,46 ⁶

²³ Так у документі. Має бути: *tryjer*.

⁶2. Kooperatywa „Dowirja” w Wolicy Komarowej⁶ (protokół spisany przez rewizora Związku Rewizyjnego Ukraińskich Spółdzielni dnia 13 XI 1930 [r.]. L.20.261).

Oddział policji przeprowadził dnia 2 XI 1930 [r.]. rewizję w spółdzielni. Rewizję przeprowadzono w ten sposób, że rozrzucono towary z półek na podłogę, przemieszano ze szkłem z rozbitych flaszek, wysypano zboże z worków i wszystko razem polano atramentem. Rezultatem tej rewizji były szkody, które wynosiły zł 376,02.

⁶3. Kooperatywa „Trud” w Perespie⁶ (protokół spisany przez rewizora Związku Rewizyjnego Spółdzielni Ukraińskich dnia 14 XI 1930 [r.]. L.20.258).

2 X 1930 [r.]. przeprowadził oddział ułanów rewizję w spółdzielni; rozbili kłódkę, na którą zamknięte były drzwi spółdzielni i bez obecności członków Zarządu i Rady Nadzorczej przeprowadzali rewizję, zniszczyli część towarów (jak galanterię), a część zabrali bezpłatnie do swego prywatnego użytku.

W następstwie takiego postępowania poniosła spółdzielnia stratę, która wynosi zł 594,11.

⁶4. „Własna Pomicz” w Cześnikach⁶ (pismo spółdzielni z dnia 29 XI 1930 [r.]. L.10.343).

Pułk ułanów stanisławowskich przeprowadzał rewizję w spółdzielni, w następstwie czego poniosła spółdzielnia szkodę materialną w kwocie zł 72,65.

⁶5. „Chliborob” w Kotuzowie (pismo spółdzielni z 13 XI 1930 [r.]. L.19.552).

11 X przeprowadził 9-ty pułk ułanów rewizję w spółdzielni. Zostały zniszczone towary, szafy, okna itp. Szkada wynosi zł 693,45.

⁶6. „Nadija” w Teofilówce⁶ (pismo z dnia 14 XI 1930 [r.]. L.19.535).

9-ty pułk ułanów z Trembowli przeprowadził rewizję w spółdzielni dnia 14 października 1930 [r.]. W czasie rewizji zniszczyli towary, oblewając naftą, drąc, na zł 2500,00 zniszczyli wagę stołową i kocioł od nafty na zł 51.-, wszystkie księgi spółdzielni na zł 40,00, okna, piec, podłogę w lokalu spółdzielni na zł 75,00. Szkada wynosi razem zł 1856,00.

⁶7) „Jednist” w Dunajowie⁶ (pismo z dnia 12 XI 1930 [r.]. L.19.450).

Dnia 7 XI przeprowadziła policja rewizję w spółdzielni. Zniszczono towarów na zł 11,29, rozrzucając po podłodze i polewając wodą.

⁶8) „Jednist” w Koszlakach⁶ (pismo z 14 XI 1930 [r.]. L.19.643).

Oddział karny policji państwowej przeprowadził dnia 28 XI 1930 [r.]. w spółdzielni rewizję. Zniszczono znaczną ilość towarów, szkody nie zdołali jeszcze ustalić.

69. „Jednist” w Widynowie⁶ (pismo spółdzielni z 7 XI 1930 [r.]. L.19.344).

Spółdzielnia zawiadamia, że dnia 6 XI 1930 [r.]. przeprowadzono pacyfikację spółdzielni. Wszystkie towary zostały zniszczone, polane naftą. Spółdzielnia nie będzie mogła przez cały rok rozpocząć swej działalności. Szkody nie są jeszcze na razie ustalone.

610. „Jednist” w Krzywicach⁶ (pismo spółdzielni z 3 XI 1930 [r.]. L.19.408).

29 X 1930 [r.]. przeprowadziła policja rewizję w spółdzielni. Rewizja trwała od godz. 4 do 7-mej wieczorem. Towary porozrzucali po podłodze, pszenicę, żyto, hreczkę i fasolę wysypali razem z worków na jedną kupę. Poza tym nie było innych szkód.

611. „Jednist” w Stynawie Niżnej⁶ (pismo spółdzielni z 5.10.1930 [r.]. L.19.456).

Dnia 4 X przeprowadziła policja rewizję w spółdzielni. Szkody powstałe skutkiem tej rewizji wynoszą zł 3,88.

612. „Jednist” w Trybuchowcach⁶ (pismo spółdzielni z dnia 4.11.1930 [r.]. L.19.247).

Dnia 14 X 1930 [r.]. przeprowadził oddział 9-go pułku ułanów rewizję w spółdzielni. Zniszczywszy towary (zniszczone i polane naftą) i ruchomości (szafy itp.) spółdzielni na kwotę zł 880,88.

Spółdzielnia była zamknięta, dlatego w celu przeprowadzenia rewizji wyłamano drzwi spółdzielni. Rewizję przeprowadzano w nieobecności członków Zarządu i Rady Nadzorczej. Towary zniszczone zakopano w ziemię na rozkaz policji ze względów sanitarnych.

613. „Nadija” w Podszumlańcach⁶ (pismo spółdzielni z dnia 5 X 1930 [r.]. L.17.621),

4 X 1930 [r.]. przeprowadziła policja rewizję w spółdzielni. Towary rozrzucono po podłodze, wymieszano sól z cukrem i tp. Szkody ogólne wynoszą zł 40,00.

614. „Zhoda” w Bohatkowcach⁶ (pismo spółdzielni z 11 X 1930 [r.]. L.17.913).

Spółdzielnia zawiadamia, że dnia 25.[0]9.1930 [r.]. przybył do wsi oddział policji i zniszczył doszczętnie spółdzielnię. Nie podano jeszcze, jakie są szkody materialne, które poniosła spółdzielnia wskutek rewizji.

615. „Wyzwołennia” – Wiązowa koło Żółkwi⁶ (pismo spółdzielni z dnia 27 X 1930 [r.]. L.18718).

16 X 1930 [r.]. przysłała do wsi ekspedycja karna złożona z ułanów 6-tego pułku z Żółkwi. Ułani przeprowadzili rewizję w spółdzielni, zniszczyli sztyld

spółdzielni i stacji śmietankowej, rozkazując wywiesić szyld w języku polskim. Zniszczyli również portret Szewczenki i zaświadczenie członkostwa Tow[arzystwa] „Proświty”.

⁶16. „Okružnyj Sojuz Kooperatyw” Brzeżany⁶ (pismo spółdzielni z dnia 20 X 1930 [r.]. L.18.284).

„Okružnyj Sojuz Kooperatyw” podaje, że w powiecie brzeżańskim zniszczyły ekspedycje karne złożone z policji państwowej następujące spółdzielnie:

1. „Wola” w Kozowej (rewizja była dnia 22 XI 1930 [r.]. o g[odzinie] 7 rano)
2. Składnica Okružnego Sojuzu w Kozowej (rewizja była dnia 20 IX 1930 [r.]. o godz. 8 rano)
3. Okružnyj Sojuz Kooperatyw w Brzeżanach (rewizja była dnia 22 IX 1930 [r.]. o godz. 11 przed południem)
4. „Narodnyj Dim” w Brzeżanach (rewizja odbyła się dnia 22 IX 1930 [r.]. o godz. przed południem. Szkoda wynosi zł 4069)
5. „Jednist” w Leśnikach (przeprowadzono rewizję dnia 23 IX 1930 [r.]. o godz. 10 rano. Spółdzielnia zniszczona doszczętnie)
6. „Chliborob” w Wierzbowie (rewizja odbyła się dnia 24 września o godz. 7 rano)
7. „Zhoda” w Hinowicach (rewizja odbyła się 25 IX 1930 [r.].)
8. „Łucz” w Łapszynie (rewizja odbyła się 25 IX 1930 [r.]. g[odzinie] 9 rano)
9. „Postup” w Koniuchach Miasteczku²⁴ (rewizja 25 IX 1930 [r.].)
10. „Obnowa” Koniuchy Średnie²⁵ (rewizja była 25 IX 1930 [r.].)
11. „Wyhoda” Koniuchy Kut²⁶ (rewizja była 25 IX 1930 [r.].)

Następnie przeprowadziła policja państwowa rewizje w następujących spółdzielniach powiatu brzeżańskiego, które zniszczyli zupełnie, a mianowicie:

- a) „Dnipro” w Słobodce Złotej (dnia 21 IX 1930 [r.]. i 25 IX 1930 [r.].)
- b) „Wira” w Krzywej (dnia 31 IX i 25 IX 1930 [r.].)

We wspomnianych spółdzielniach nie znaleziono materiału kompromitującego.

Po rewizjach, które przeprowadziła policja państwowa we wspomnianych wsiach, niektóre z tych wsi odwiedzała Ekspedycja Karna złożona z ułanów z 9 pułku z Trembowli. Ekspedycja Karna (ułani) zachowywali się w sposób nieludzki bijąc ludzi (od 25 do 75 kijów) itp. Przede wszystkim bili członków Zarządu spółdzielni.

Ekspedycja karna wojskowa 9-go pułku ułanów przeszła prawie wszystkie te wsie, w których przedtem przeprowadzała policja państwowa rewizję i zniszczyła doszczętnie majątek następujących spółdzielni:

²⁴ Неофіційна на той час назва частини села Конюхи, яке місцеві мешканці ділили на Містечко, Середина та Кут. Проте офіційно виокремлені з них тільки с. Конюхи та Конюхи-Кут.

²⁵ Неофіційна назва частини села Конюхи.

²⁶ Так у документі. Офіційна тодішня польська назва села: *Koniuchy Kut*.

1. „Postup” w Koniuchach Miasteczku
2. „Obnowa” w Koniuchach Średnich
3. „Wyhoda” w Koniuchach Kut
4. „Jednist” w Leśnikach
5. „Chliborob” we Wierzbowie
6. „Swoja Chata” w Narajowie Wsi
7. „Iskra” w Byszkowie
8. „Nadija” w Teofilówce.

№17. Związek Powiatowy Spółdzielni Rohatyn⁶ (pismo z 6 X i 16 X 1930 [r.]. L.17.694 i 18.147).

Związek Powiatowy zawiadamia, że dnia 25 września 1930 r. przeprowadzały oddziały policyjne ze szkoły policyjnej w Mostach Wielkich rewizję w następujących spółdzielniach, w których starali się sporządzić jak największe szkody, niszcząc cały zapas towarów, a mianowicie:

1. W Związku Powiatowym Spółdzielni w Rohatynie w magazynach i biurach,
2. „Narodnyj Dim” – Czercze,
3. „Zhoda” – Puków,
4. Cześniki – „Własna Pomicz”,
5. Lipica Górna „Postup”,
6. Lipica Dolna „Dobrobut”,
7. Świstelniki – „Nasza Buduczniś”,
8. Fraga – „Jednist”,
9. Dubsza – „Pracia”,
10. Mełna – „Zgoda”,
11. Psary – „Selanśka Spiłka”,
12. Danilcze – „Nadija”,
13. Łuczyńce – „Nadija”,
14. Koniuszki – „Zhoda”,
15. Babuchów – „Zhoda”,
16. Wierzbołowce – „Postup”,
17. Załuże – „Samopomicz”,
18. Demianów – „Samopomicz”,
19. Czahrów „Jednist”,
20. Żurów – „Pracia”,
21. Żurów – Rajonowa Mołoczarnia,
22. Podmichałowce – „Syła”,
23. Hrehorów – „Jednist”,
24. Wasiuczyn – „Silśkyj Hospodar”.

Cały zapas towarów zniszczyli w następujących spółdzielniach:

1. Wasiuczyn – „Silśkyj Hospodar”,
2. Hrehorów – „Jednist”,

3. Podmichałowce – „Syła”,
4. Żurów – „Pracia”,
5. Żurów – „Rajonowa Mołoczarnia” (zniszczyli maszyny),
6. Czahrów – „Jednist”.

Oprócz tego został zniszczony cały towar i lokale spółdzielni w następujących wsiach:

Knihynice (9 X), Zagórze 9.10. Lubsza 13.10., Podgrodzie 15.10., Koniuszki (15.10.1930 [r.]. strata 10 000 zł, zniszczono nowo wybudowany dom), Skomorochy Nowe, Skomorochy Stare, Bybło, Dytiatyn, Serniki Średnie²⁷ i Korościwice.

Powtórnie przeprowadzała ekspedycja karna z 6-go pułku ułanów rewizję w tych samych wsiach, począwszy od dnia 29 września. Przy rewizjach bili ułani członków Zarządu spółdzielni i sklepowych, niszczyli szyldy spółdzielni, pisane w języku ukraińskim.

^{6-18.} „Rajonnyj Sojuz Kooperatyw w Brodach”⁻⁶ (pismo spółdzielni z dnia 7 X 1930 [r.]. L.17.688)

Związek Kooperatyw w Brodach zawiadamia, że 6 X 1930 [r.]. przybyła policja do wsi Kadłubiska i przeprowadziła w miejscowej spółdzielni rewizję. Przede wszystkim zrzucili i zniszczyli szyld spółdzielni, następnie wyrzucili z półek wszystkie towary na podłogę, wylali na to oliwę i posypali wszystko to pieprzem. Oprócz tego pobili w skrzyniach jaja, zniszczyli piec, zerwali podłogę, zniszczyli portrety Szewczenki i Franki, zniszczyli hasła spółdzielcze, wypisane i wywieszane w spółdzielni itp. Szkody materialne jeszcze nie zostały ustalone.

^{6-19.} „Związek Powiatowych Spółdzielni” w Tarnopolu⁻⁶ (pismo z dnia 20.[0]9.1930 [r.]. L.17.319 i protokół spisany przez rewizora Związku Rewizyjnego Ukraińskich Spółdzielni z dnia 27 i 29 IX 1930 [r.]. L.17.209).

W nocy z dnia 20 na 21 września 1930 [r.]. przeprowadziła komenda policji (40 ludzi) rewizję w biurach i magazynach Związku w obecności urzędnika Dmytra Chara.

W biurach Związku połamali zamki od stołów i szaf, dokumenty i książki zniszczyli lub też porozrzucali po podłodze, przemieszali i deptali nogami.

W magazynie towarowym te towary, które były oryginalnie opakowane, rozpakowali, porzucali z półek wszystko na podłogę, przemieszali czekoladę, herbatę, kawę, cukierki itp. z mydłem, świecami, farbami i innymi chemikaliami.

W magazynie jajczarskim były przygotowane jaja dla eksportu; opakowane jaja pokłuli bagnietami, a te, które jeszcze nie były opakowane, wysypali na podłogę, porozrzucali i potłukli.

²⁷ Так у документі. Має бути: *Sarniki Średnie*.

Na żądanie Zarządu Związku, ażeby ktoś przyszedł skonstatować następstwa tego rodzaju rewizji, nie zjawił się nikt.

Szkody, które poniosła spółdzielnia, obliczone zaraz po rewizji bardzo ogólnie, wynoszą około 254,53 zł.

⁶20. Związek Powiatowy Spółdzielni w Tarnopolu⁶ (pismo z dnia 3 X 1930 [r.]. L.17.627).

Związek Powiatowy zawiadamia Związek Rewizyjny Spółdzielni Ukraińskich, że w następstwie akcji „pacyfikacyjnej” ucierpiały znaczne szkody materialne następujące spółdzielnie w powiecie tarnopolskim:

1. „Buduczniś” w Borkach Wielkich,
2. „Selańska Spiłka” w Berezowicy Wielkiej,
3. „Zhoda” w Bohatkowcach” ucierpiała silnie,
4. „Jedniś” w Gajach Wielkich,
5. „Nadija” w Dołżance ucierpiała bardzo,
6. „Nadija” w Kupczyńcach ucierpiała silnie,
7. „Własna Pomicz” w Petrykowie,
8. „Wira” w Pokropiwnej ucierpiała bardzo,
9. „Jedniś” w Proniatynie,
10. „Nadija” w Smykowcach,
11. „Narodnyj Dim” w Chodaczkowie Małym (spółdzielnia bardzo zniszczona,
12. „Samopomicz” w Czernielowie Ruskim.

⁶21. Związek Powiatowy Spółdzielni w Tarnopolu, Składnica w Mikulińcach⁶ (pismo spółdzielni z dn. 7 X 1930 [r.]. L.17.777).

30 września 1930 [r.]. przeprowadziła policja państwowa rewizję w składnicy Związku Powiatowego Spółdzielni Tarnopol w Mikulińcach. Porozrzuciała towary z półek po podłodze, przemieszała, podeptała nogami. Szyldy składnicy zniszczyli zupełnie. Na razie szkód nie ustalono.

⁶22. Związek Powiatowy Spółdzielni w Drohobyczu⁶ (pismo spółdzielni z dnia 29 IX 1930 r. L.17.418).

26 września 1930 r. przeprowadziła policja państwowa rewizję w lokalu spółdzielni. Zabrała czapki członkowskie „Łuhu”, które dostał Związek od zlikwidowanej spółdzielni „Torhowla Nowa” w Bani Kotowskiej.

⁶23. Związek Powiatowy Spółdzielni w Zborowie⁶ (pismo z dnia 3 X 1930 [r.]. L.17.531).

Związek Powiatowy Zborów zawiadamia, że dnia 1 X 1930 [r.]. przybyła wojskowa ekspedycja karna do wsi P[ł]aucza Wielka powiatu Brzeżany. Pod zarzutem, że niby w spółdzielni miejscowej był skład karabinów, wyrąbali żołnierze

drzwi i zniszczyli całe urządzenie i towary spółdzielni. Przy rewizji, rozumie się żadnych karabinów nie znaleźli.

⁶24. „Dubrowa” w Korczynie Rustykalnym⁶ (pismo z dnia 10 X 1930 [r.]. L.17.850).

Dnia 3 października oddział policji państwowej ze Skolego przeprowadził rewizję w spółdzielni miejscowej „Dubrowa”. Rewizja trwała całych trzy godziny, a przeprowadzali ją w ten sposób, że porozrzucali z półek wszystkie towary po podłodze, mieszczyli je i podeptali nogami. Szkoda ogólna wynosi zł 100.

⁶25. „Rajonowa Mołoczarnia” w Zielonej⁶ (pismo Spółdzielni z dnia 25 X 1930 [r.]. L.18.762).

Spółdzielnia „Rajonowa Mołoczarnia” w Zielonej, pow. Buczacz, zawiadamia, że III eskadron ułanów z Trembowli przy rewizji stacji śmietankowej w Petlikowcach Starych i Ossowcach, jak również przy rewizji w spółdzielni „Rajonowa Mołoczarnia” w Zielonej, zniszczył całe urządzenie śmietankowych stacji (2 centryfugi „Alfa”, 2 sita do centryfugi, 2 mierniki 10-litrowe, 2 transportówki 30-litrowe, transportówka 40-litrowa, wiadra, 60 kg śmietany itp.) i zabrał z mleczarni w Zielonej 20 kg masła.

Ogólna strata w Rejonowej Mleczarni w Zielonej i śmietankowych stacjach wynosi 359.- dol[arów] amer[ykańskich].

⁶26. „Nadija” w Kupczyńcach⁶ (pismo spółdzielni z 25.9.1930 [r.]. 29.[0]9. 7 X i 10 X 1930 [r.]. L.17.345, 17.920., 17.245, 17.920).-

Dnia 22 września 1930 [r.]. przeprowadził oddział policji państwowej rewizję w kancelarii spółdzielni miejscowej „Nadija”. Wszystkie akta spółdzielni porozrzucali po podłodze, księgi uszkodzili, urządzenie zniszczyli. Po rewizji przedstawiała kancelaria spółdzielni bardzo smutny widok. Dnia 29 września 1930 [r.]. przeprowadziła ekspedycja karna z 9 pułku ułanów rewizję w 3 sklepach miejscowej spółdzielni „Nadija”. We wszystkich 3 sklepach wszystkie towary spożywcze, galanterię, manufakturę porozrzucali ułani po podłodze, przemieszczyli, zdeptali nogami, polali farbą, atramentem, oliwą do maszyn, pobitymi jajami itp.

Inwentarz sklepowy, jak miary, wagi, puszki blaszane itp. porozrzucali po sklepie i zniszczyli częściowo, a niektóre zupełnie.

W jednym ze sklepów spółdzielni, który był zamknięty, rozbili ułani siekierą kłódki i otworzyli żelaznym drągiem drzwi.

Świadcami tych zdarzeń byli członkowie Zarządu spółdzielni Iwan Krakowski, Mychajło Kosar, sprzedawcy Mychajło Krakowski i Polikarp Paciorkiewicz, kasjer Tekla Marciniwska, Iwan Kuszniir, Iwan Mak[s]ymyszyn, Myrosław Kowal, s. Mykoły, Masarz Mychajło Martynowycz, Dmytro

Czornij, Jawdocha Czornij, Mychajło Łucyszyn, za Prezesa Rady Nadzorczej Iwan Martynowycz.

⁶27. „Buducznist” w Rakowie⁶ (pismo spółdzielni z dnia 21 X 1930 [r.]. L.18.6190).

21 października 1930 r. policja państwowa przeprowadziła rewizję w spółdzielni „Buducznist”. Szkody spowodowane rewizją, to rozbite siekierą zamknięte biurko, które należało do kierownika spółdzielni.

⁶28. Związek Powiatowy Spółdzielni w Zbarażu⁶ (pismo z 30.[0]9.1930 [r.]. L.17.323).

Związek Powiatowy Spółdzielni w Zbarażu zawiadamia, że:

1) dnia 20 i 21 września przybyli do wsi ⁶Roznoszyńce⁶ ułani z Trembowli. Odwiedzili miejscową spółdzielnię, wszystkie towary porozrzucali po podłodze, lecz z braku nafty czy oliwy, której poszukiwali, wysypali na towary pierze z poduszek gospodarza domu, w którym mieści się spółdzielnia.

2) Dnia 25 września 1930 r. oddział policji poznańskiej przybył do ⁶Nowego Sioła⁶ i zniszczył zupełnie miejscową spółdzielnię (towary polane naftą i księgi spółdzielni podarte).

3) Dnia 26 września przybył ten sam oddział policji poznańskiej do wsi ⁶Suchołce⁶, tam zniszczył spółdzielnię miejscową (w lokalu spółdzielni zerwali podłogę, wykopali jamę, w którą wsypali wszystkie zmieszane razem towary, które jeszcze ponadto polali oliwą i naftą). Od tego czasu spółdzielnia nieczynna [po]zostaje.

4) Dnia 26 września ten sam oddział policji zniszczył w ten sam sposób towary w spółdzielni w ⁶Szelpakach⁶. Zniszczyli we wsi również pomnik Szewczenki. Spółdzielnia od dnia rewizji nieczynna.

5) Dnia 27 września 1930 [r.]. przybył ten sam oddział policji do wsi ⁶Dobromirka⁶. Tutaj ucierpiała najwięcej miejscowa spółdzielnia. Zniszczył doszczętnie towary i całe umeblowanie spółdzielni, porąbał drzwi i okna, zniszczył maszyny mleczarskie. Od dnia rewizji spółdzielnia jest nieczynna.

6) Dnia 28 września 1930 [r.]. przybył oddział policji poznańskiej do wsi ⁶Skoryki⁶ i zniszczył dwa sklepy miejscowej spółdzielni (w głównym sklepie polali towary naftą, we filii atramentem).

7) Dnia 29 września 1930 [r.]. przybył ten sam oddział policji a) do wsi ⁶Medyn⁶, tutaj zniszczył spółdzielnię, b) do wsi ⁶Szyły⁶ (towary polał naftą i oliwą), spółdzielnie pozostają nieczynne. c) ⁶Koszlaki⁶, w której całkowicie zrujnował miejscową spółdzielnię „Jednist” i zniszczył maszyny mleczarskie.

8) W tydzień potem przybył do powiatu eskadron ułanów z Brodów, przejechał kilka wsi już „spacyfikowanych” przez policję poznańską i dokończył pracę policji.

⁶II.) Bezpłatne (lub po bardzo niskich cenach)
zabieranie towarów ze sklepów spółdzielni⁶

W czasie rewizji spółdzielni, przeprowadzanych przez ekspedycje karne wojskowe i oddziały policji państwowej, miały miejsce fakty, kiedy to oddziały pacyfikacyjne brały sobie zupełnie bezpłatnie (albo też płacąc śmiesznie małe kwoty) towary ze spółdzielni, np. czekoladki, cukierki, masło, słoninę, perfumy itp.

W ten sposób przeprowadzono rewizje w następujących spółdzielniach (podajemy fakty, o których zawiadamiają nas pisma naszych ucierpiących spółdzielni; jasnym jest, że pisma te nie obejmują tych wszystkich wypadków, które zdarzyły się w naszych spółdzielniach):

⁶1. Hosp[odarcza] sp[ółzywca] s[pół]ka „Chliborob” w Wierzbowie (pismo spółdzielni z dnia 15.9.1930 [r.]. L.20.349).⁶

Spółdzielnia podaje, że w czasie rewizji, która odbyła się w spółdzielni dnia 28 września 1930 [r.], zabrał oddział policji państwowej część towarów jak: chleb, masło, słoninę, cukierki, czekoladę, rozmaite pieczywo i inne towary spożywcze zupełnie bezpłatnie. Pozostałe towary zniszczył. Szkody materialnej nie zdołali członkowie Zarządu ustalić.

⁶2. Kooperatywa „Dowirja” w Wolicy Komarowej⁶ (protokół spisany przez rewizora Związku Rewizyjnego Spółdzielni Ukraińskich dnia 12 XI 1930 [r.] L.20.261).

2 XI 1930 [r.]. w czasie rewizji w spółdzielni zabrał oddział policji państwowej część towarów ze sobą (kilkadziesiąt jaj, kilka kilogramów cukru itp.) i nie zapłacił za to.

⁶3. Kooperatywa „Trud” w Perespie⁶ (protokół spisany przez rewizora Związku Rewizyjnego Spółdzielni Ukraińskich dnia 14 XI 1930 [r.]. L.20.258).

Oddział ułanów, przeprowadzając rewizję dnia 2 X 1930 [r.]. zabrał ze spółdzielni do swego użytku następujące towary: jaja, pastę, zapalki, lampki elektryczne, czekoladę, cukierki, andruty, cukier, sól, papier listowy, ołówki, itp. Za towar nie zapłacili. Przy rewizji nie był nikt z Zarządu spółdzielni ani z Rady Nadzorczej obecnym. Nie ustalono dokładnie ilości zabranych towarów. Ogólna suma zniszczonych i zabranych bezpłatnie w czasie rewizji towarów na podstawie księgi towarowej wynosi 594,11 zł

⁶4. „Jednist” w Dunajowie⁶ (pismo spółdzielni z dnia 12 XI 1930 [r.]. L.19.450).

W czasie przeprowadzenia rewizji w spółdzielni skonfiskowała policja 350 korków do strzelania na zł 7,00, jedną talię kart do gry za zł 4,00, 15 sztuk odznak „Proświty” [za] zł 9,00, 9 m niebiesko-żółtej wstążki [za] zł 9,00, 13 „Tryzubów” [za] zł 13,30. Razem na sumę 42,30 zł. Prócz tego zabrali puszkę „Ridnej Szkoły” razem z nazbieranymi pieniędzmi.

⁶5. „Selańska Torhiwla” w Hajworonce⁶ (protokół z dnia 9 XI 1930 [r.]. L.19.369).

Дня 11 X 1930 [r.]. oddział 9 pułku ułanów rozgabił wszystkie towary spółdzielni, część z nich (kosztowniejsze) zabrał do swego użytku, a część odsprzedał sąsiednim sklepom. Do piwnicy z naftą rzucili granat, to sprzycało²⁸ pożar, który zgaszono. Ogólna szkoda spółdzielni (towary, inwentarz, drzwi, okna itp.) wynosi zł 3353,48.

⁶6. „Jednist” Bobiatyn⁶ (wyciąg z protokołu Okrężnego Związku w Sokalu z dnia 15 XI 1930 [r.]. L.19.854).

Ekspedycja karna 4.10.1930 [r.]. zabrała towary ze spółdzielni na zł 350. Spółdzielnię otworzyli w obecności wójta Ilka Marciniuka. Towarów nie niszczyli, natomiast za zabrane towary nie zapłacili.

⁶7. „Solidarnist” Poturzycy⁶ (wyciąg z protokołu Okrężnego [Okręgowego] Związku w Sokalu z 15 XI 1930 [r.]. L 19.854).

Ekspedycja karna dnia 5 X 1930 [r.]. zabrała ze spółdzielni towary na sumę zł 54,43. Za towary nie zapłacono. Sklep otworzył oficer [w] obecności policjanta gminnego Wasyla [...]. W spółdzielni nie było zniszczeń.

⁶8). „Narodnyj Dim” Siebieczów⁶ (wyciąg z protokołu Związku Okrężnego [Okręgowego] w Sokalu z 15 XI 1930 [r.]. L.19.854).

Дня 10 X 1930 [r.]. odwiedziła ekspedycja karna spółdzielnię. Rozbili kłódki, zabrali towary, wielką ilość towarów rozdali ludności. Po odjeździe wojska niektórzy wieśniacy oddali towary z powrotem spółdzielni. Ogólna strata, którą poniosła spółdzielnia wskutek „rewizji” wynosi zł 1172,55.

⁶9. „Pobida” w Sernikach²⁹⁻⁶ (protokół, spisany przez rewizora Związku Rewizyjnego Spółdzielni Ukraińskich dnia 1 XI 1930 [r.]. L.19.717).

Karny oddział 14 Pułku Ułanów Jazłowieckich zabrał bez żadnego wynagrodzenia ze spółdzielni dnia 10 października 1930 [r.]. towarów na sumę zł 348,97 (papierosy, tytoń, czekoladę, cukier, kawę itp.). Towary te zabrali ze spółdzielni w obecności sklepikarza Stefana Wasyłyka, Mychajła Serkiesa, s. Iwana, Hawryły Wasyłyka i Julii Wasyłyk.

⁶10. „Borotba” w Leszczynie⁶ (protokół spisany przez rewizora Rewizyjnego Związku Spółdzielni Ukraińskich 6 X 1930 [r.]. L.19.723).

Дня 8 października 1930 [r.]. do wsi przybyli ułani jazłowieccy 14-go pułku, rozkazali rozbić [kłódki?] miejscowej spółdzielni wójtowi Andrzejowi Składanowskiemu i zabrali ze spółdzielni towarów na kwotę zł 431,20. Za towary nie zapłacili i nie wydali poświadczenia. Komendant oddziału ułanów nazywał się kpt. Poznański, jeden ze sierżantów Polaczek i kapral Sikora.

⁶11. „Zoria” w Byszowie⁶ (odpis protokołu Okrężnego [Okręgowego] Związku w Sokalu z dnia 15 XI 1930 [r.]³⁰).

Ekspedycja karna odwiedziła spółdzielnię dnia 1 X 1930 [r.]. Zabrali w obecności sklepowego towarów na zł 17. Zniszczeń nie było, za towary nie zapłacili.

²⁸ Так у документі. Має бути: *spowodowało*.

²⁹ Так у документі. Має бути: *Sarnikach*.

³⁰ У документі відсутні інформації про номер документа.

⁶-12. „Silskij Hospodar” w Repechowiu (protokół spisany dni[a] 7 XI 1930 [r.]. L.19.322).

Dnia 10 października 1930 [r.], zażądali trzej ułani 14-go pułku ze sierżantem na czele od kierownika spółdzielni Iwana Borniaka towarów na kwotę zł 48,55 (słoninę, bułki, cukierki itp.). Za otrzymane towary nie zapłacili zupełnie. Świadcami tych zdarzeń byli: naczelnik gminy Stefan Czmyr i przewodniczący Nadzorczej Rady spółdzielni Petro Wowk.

⁶-13. „Nadija” w Korostowicach (pismo spółdzielni z dnia 28 X 1930 [r.]. L.19.95).

Spółdzielnia zawiadamia, że dnia 13 i 14 X 1930 [r.], zabrali ułani ze Stanisławowa ze sklepu spółdzielni towary, za które nie zapłacili (kilka ułanów zapłaciło za towary, lecz tylko 25% ich wartości). Szkoda ogólna spółdzielni wynosi zł 190,87.

⁶-14. „Jednist” w Medynie⁶ (pismo spółdzielni z dnia 3 XI 1930 [r.]. L.19.101).

28 września 1930 [r.], policyjna ekspedycja karna przeprowadziła rewizję w spółdzielni. Ze sklepu zabrali bezpłatnie towarów na zł 8,67.

⁶-15. „Pracia” w Serechnikach Średnich³¹⁻⁶ (pismo spółdzielni z dnia 28.10.1930 [r.]. L.18.738).

Dnia 15.10.1930 [r.], przybyli do spółdzielni ułani z 6 pułku stanisławowskiego i zabrali ze sklepu spółdzielni 30 kop jaj, 46,5 kg masła, tytoń, pastę, mydło i inne towary, na ogólną sumę zł 598,83.

Tylko za zabrane jaja zapłacili wójtowi licząc po 7 groszy za jedno jajo, razem zł 107. Resztę towarów zabrali bezpłatnie. Spółdzielnia poniosła szkodę w wysokości zł 491,83.

⁶-16. „Wyzwołennia” we Wiązowej koło Żółkwi⁶ (pismo spółdzielni z dnia 27 X 1930 [r.]. L.18.718).

W czasie rewizji, którą przeprowadził dnia 16 X 1930 [r.], oddział 6-go pułku ułanów z Żółkwi, zabrali ułani ze sklepu spółdzielni: a) na rachunek urzędu gminnego 150 jaj i kilkadziesiąt worków od soli i b) 170 jaj, za które zapłacili po 3 grosze od sztuki wtenczas, jak spółdzielnia sprzedawała jaja po 16 groszy.

⁶-17. „Rajonnyj Sojuz Kooperatyw” w Brodach⁶ (pismo spółdzielni z dnia 7.10.1930 [r.]. L.17.698).

Związek podaje, że przy pacyfikacji we wsiach Czernica i Nakwasza zabrał oddział ułanów bezpłatnie albo za nieznaczną opłatą rozmaite towary. Szkody w tych spółdzielniach według zdania komendanta tych ułanów muszą pokryć gminy dotyczących wsi –

⁶-18. Związek Powiatowy Spółdzielni w Zborowie⁶ (pismo spółdzielni z dnia 1 X 1930 [r.]. L.17.462).

Związek Powiatowy zawiadamia, że:

Dnia 28 IX 1930 [r.], przybyła wojskowa ekspedycja karna do wsi Milna i Jarosławiec³². W miejscowych spółdzielniach brali żołnierze towary, za które

³¹ Назва неточна. Ймовірно йдеться про *Sarniki Średnie*, нині с. Діброва у Рогатинському районі Івано-Франківської обл.

³² Так у документі. Має бути: *Jarosławic*.

платили ceny „maksymalne”, np. za 1 kg soli 16 gr, za 1 baterię 5 gr itp. Szkody, które poniosły Zarządy spółdzielni, zostały przez Zarządy spisane.

Dnia 29 IX 1930 [r.]. przeprowadziła policja rewizję w spółdzielni „Ukraińska Knyharnia i Antykwarnia” w Zborowie. Przy rewizji zabrała policja: „Spomyny” Szuchewycza, Litopys „Czerwonoji Kałyny” i „Płastowyj Szlach”. Na książki zabrane wydali poświadczenie. Żadnej szkody nie zrobili.

⁶19. „Buduczniŝt” w Jarosławicach⁶ (pismem z dnia 5 X 1930 [r.]. L.17.796 zawiadamiają, że:)

Dnia 29 września 1930 [r.]. przybyła ekspedycja karna do Jarosławic, przeprowadziła rewizję w spółdzielni „Buduczniŝt” i zabrała ze sklepu spółdzielni towarów na zł 20,70 nie zapłaciwszy za nie.

⁶20. „Dubrowa” w Korczyńie Rustykałnym⁶ (pismo z dnia 10 X 1930 [r.]. L.17.850).

W czasie rewizji w spółdzielni miejscowej „Dubrowa” dnia 3 października 1930 [r.]. przeprowadzanej policją państwową ze Skolego zabrali policjanci ze spółdzielni 23 sztuk[i] odznak sokilskich i podarli prapor nacjonalny³³.

⁶21. „Nadija” w Kupczyńcach⁶ (pismo z dnia 29 września 1930 [r.]. L.17.245). 22 września 1930 [r.]. przeprowadzał oddział policji rewizję w spółdzielni „Nadija”. Zabrali policjanci ze spółdzielczej masarni towarów na zł 2. Za towar nie zapłacili.

⁶22. „Zhoda” w Laszkach Dolnych⁶ (pismo z dnia 15 X 1930 [r.] L.18.148).

Spółdzielnia zawiadamia, że dnia 4 października 1930 [r.]. przeprowadzała ekspedycja karna rewizję w miejscowej spółdzielni „Zhoda”. W czasie rewizji zabrali: a) ze sklepu spółdzielni towarów na zł 79,40, za które zapłacili tylko zł 12, b) z mleczarni 8 kg masła na kwotę zł 48, zapłacili tylko zł 12.

⁶23. „Borotba” w Leszczyńie⁶ (pismo spółdzielni z dnia 4 XI 1930 [r.]. L.19.079).

Dnia 8 i 9 października 1930 [r.]. przybyła do wsi ekspedycja karna 14 pułku ułanów, która zmusiła miejscowego wójta do rozbicia zamku w spółdz[iel]ni, przeprowadziła rewizję w sklepie i zabrała ze spółdzielni towarów na zł 431,20. Za towary nie zapłaciła.

⁶24. „Prawda” w H[r]usiatyczach⁶ (protokół, spisany przez rewizora Związku Rewizyjnego dnia 9 XI 1930 [r.]. L.19.722).

14 września 1930 [r.]. zabrali ułani 14 pułku z lokalu miejscowej spółdzielni towarów na sumę zł 225,65. Świadcami tego zdarzenia byli: Ołeksa Besarab, Petro Wysoczanskij. Towary ze spółdzielni zabrali z rozkazu porucznika Neumanna.

⁶III. Pobicia pracowników spółdzielni.

1. „Własna Pomocz” w Cześnikach⁶ (pismo spółdzielni z dnia 29 XI 19[30 r.] L.20.343).

³³ Так у документі.

W czasie rewizji, którą przeprowadzał oddział 6 pułku ułanów stanisławowskich, w spółdzielni pobito sklepikarza Stefana Łucyszyna.

⁶⁻² „Pobida” w Sernikach³⁴⁻⁶ (protokół spisany przez rewizora Związku Rewizyjnego Spółdzielni Ukraińskich dnia 1 XI 1930 [r.]. L.19.717).

W czasie przeprowadzania rewizji w spółdzielni przez 14-ty pułk ułanów jazłowieckich ucierpiał fizycznie dnia 10 X 1930:

a) Prezes Rady Nadzorczej spółdzielni Mychajło Żukiewicz, którego stan zdrowia jest beznadziejny (leży w gorączce i od 4 tygodni nie opuszcza łóżka),

b) sekretarz Rady Nadzorczej Jupek Maksym (przez 4 tygodnie leży chory w łóżku),

c) kierownik spółdzielni Dmytro Cymbał (przeleżał 20 dni w łóżku. Niezdolny jest do pracy),

d) sklepowy spółdzielni Stefan Wasyłyk (leży, leczy się i nie jest zdolny do pracy),

e) kasjer spółdzielni Kyryło Myhal (leczy się, niezdolny do pracy),

f) członkowie spółdzielni: Maksym Demenczuk (przeleżał 20 dni w łóżku), Teodozj Serkies (niezdolny do pracy), Anastazyj Chmyz (leczy się), Kost Serkies (ciężko chory leży 4 tygodnie w łóżku), Mykołaj Dobrjański (leczy się).

⁶⁻³ „Prawda” w Husiatynie⁶ (protokół spisany przez rewizora Związku Rewizyjnego Ukraińskich Spółdzielni, dnia 9 XI 1930 [r.]. L.19.722).

W czasie przeprowadzania rewizji przez ułanów 14 pułku dnia 14 września 1930 [r.]. w spółdzielni ucierpieli na zdrowiu:

a) zastępca Prezesa Rady Nadzorczej Spółdzielni Mychajła Basaraba (leczy się obecnie),

b) kierownik spółdzielni Ołeksa Basarab (leczy się),

c) sklepowy Petro Wysoczański (leczy się),

d) członkowie spółdzielni: Mychajło Olijnyk, Mychajło Werys, Mychajło Basarab, Danyło Lutyj.

⁶⁻⁴ „Borotba” w Leszczynie⁶ (protokół spisany przez rewizora Związku Rewizyjnego Ukraińskich Spółdzielni dnia 6 XI 1930 [r.]. L.19.723).

W czasie rewizji, przeprowadzanej przez ułanów 14 pułku w spółdzielni dnia 8 października 1930 [r.], ucierpieli na zdrowiu:

a) sekretarz Rady Nadzorczej spółdzielni Wasyl Myć, który jest ciężko chory,

b) członek Rady Nadzorczej spółdzielni Mychajło Mackuła (leczy się obecnie),

c) członkowie Rady Nadzorczej: Mychajło Zaliznyj (ciężko chory, leży w łóżku),

d) członek Rady Nadzorczej Seń Burbeła (lat 50, ciężko chory),

e) członek Rady Nadzorczej Andrij Dosiak (chory),

f) członkowie spółdzielni Iwan Wyczta, Andrij Olinśkyj, Wasyl Burbeła, Iwan Łabiak, Iwan Boryk, Andrij Łema, Ołeksa Szłyjan, Nykoła Zajać, Pańko Zajać, Mykoła Kowalskyj, Atanas Zeliznyj, Mykoła Krywyj, Pyłyp Mackuła.

⁶⁻⁵ „Nadija” w Korostowicach⁶ (pismo spółdzielni z dnia 28.10.1930 [r.]. L.19.095).

³⁴ Так у документі. Має бути: *Sarnikach*.

Spółdzielnia zawiadamia, że w czasie rewizji dnia 13 i 14 października 1930 [r.] ucierpiało 8 członków miejscowej spółdzielni wskutek pobicia.

⁶6. „Jednist” w Krzywicach⁶ (pismo spółdzielni z dnia 3 XI 1930 [r.]. L.19.408).

W czasie rewizji w spółdzielni, przeprowadzonej 29 X 1930 [r.] przez oddział policji państwowej pobito sklepowego spółdzielni Stefana Bezruczko.

⁶7. Jednict w Medynie⁶ (pismo z 3 XI 1930 [r.]. L.19.101).

W czasie pacyfikacji spółdzielni dnia 28.[0]9.1930 [r.]. pobili ciężko miejscowego kierownika szkoły i zastępcę prezesa Rady Nadzorczej Petra Smolija i kasjera Mykołaja Rezyk.

⁶8. „Związek Powiatowy Spółdzielni” w Rohatynie⁶ (pismo z dnia 6 X i 16 X 1930 [r.]. L.17.694 i 18.147).

Wojskowe ekspedycje karne 6 pułku ułanów przeprowadzały rewizje od dnia 28 września 1930 [r.] we wsiach powiatu rohatyńskiego i ciężko pobiły

a) Czornija i Korytka, członków Zarządu spółdzielni „Jednist” w Fradze,
b) wszystkich członków Zarządu i Rady Nadzorczej spółdzielni w Podmi-chałowcach,

c) Kosmynę, kierownika spółdzielni w Czerczu,

d) sklepiarza spółdzielni w Dolinianach.

⁶9. „Rajonnyj Sojuz Kooperatyw” w Brodach⁶ (pismo z dnia 7.10.1930 [r.]. L.17.688).

Związek Rejonowy w Brodach zawiadamia, że w czasie przeprowadzania rewizji przez oddział policji w Kadłubiskach w spółdzielni „Spilna Pracia” dnia 6 X 1930 [r.] został ciężko pobity sklepowy spółdzielni.

⁶10. „Własna Pomicz” w Petrykowie⁶ (zeznania sklepowego spółdzielni L. protokołu 17.319).

W czasie rewizji z dnia 24 IX 1930 [r.]. którą oddział policji przeprowadzał w spółdzielni, pobito ciężko sklepowego spółdzielni Matwija Mitrinę, lat 57.

⁶11. „Związek Powiatowy Spółdzielni” w Zborowie⁶ (pismo spółdzielni z dnia 3 X 1930 [r.]. L. 17.531.)

Związek Powiatowy Spółdzielni podaje ze Zborowa, że wojskowa ekspedycja karna przeprowadzając rewizję we wsi Płaucza Wielka, powiat Brzeżany, dnia 1 X 1930 [r.]. pobiła ciężko następujących wieśniaków: Wasyla Poszywajła, Petra Kaczana, s. Petra, Wasyla Czornego, Stefana Kasparskiego, Stefana Basaraba, Stefana Babiaka, s. Dmytra, Wasyla Babiaka, Mychajła Turczyzna, s. Nestora, Wasyla Harandzuka i innych.

Jednym pobitym zarzucali żołnierze, że biją ich za to, że przechowują karabiny, innym, żeby wiedzieli na przyszłość, jak wybierać ukraińskich posłów. Wieśniacy uciekali masowo w pole, a przez ten czas czynili żołnierze formalny pogrom ich mieszkań, rozszywali strzechy na budynkach, rozrzucali zboże itp. Specjalnie prześladowali członków Zarządu spółdzielni oraz członków Rady Nadzorczej.

⁶12. „Nadija” w Kupczyńcach⁶ (pisma z 29 IX i 7 X 1930 [r.]. L.17.245 i 17.920).

W czasie przeprowadzania rewizji przez oddział 9 pułku ułanów w miejscowej spółdzielni „Nadija” dnia 29 IX 1930 [r.]. pobito: sprzedawcę Tymka Biłoho, masarza Mychajła Martynowicza, i członka Zarządu spółdzielni Mychajła Kosara.

⁶13. „Zhoda” w Laszkach Dolnych⁶ (pismo spółdzielni z dnia 15 X 1930 [r.]. L.18.148).

W czasie rewizji w miejscowej spółdzielni „Zhoda” pobito sklepowego spółdzielni dnia 4 X 1930 [r.].

⁶14. „Związek Powiatowy Spółdzielni” w Zbarażu⁶ (pismo spółdzielni z dnia 30 IX 1930 [r.]. L.17.323).

W czasie pacyfikacji przeprowadzanej przez oddziały policji poznańskiej i szwadronu ułanów we wsiach powiatu zbarskiego pobito ciężko następujące osoby:

1. kierownika spółdzielni w ⁶Roznoszyńcach⁶ (dostał 25 kijów), kasjera, księgowego i kilku członków Zarządu spółdzielni;

2. w ⁶Nowym Siole⁶ zastępcę przewodniczącego Rady Nadzorczej spółdzielni adwokata dra Senyka, dra L. Holinatego, lekarza dra Kokodyńskiego, dra Hrycynę, substytuta dra Kałyna. Sklepowego spółdzielni zbili do nieprzytomności;

3. we wsi ⁶Suchowcach⁶ zbili najwięcej sklepowego miejscowej spółdzielni Rodzickiego i księgowego Bryłę;

4. w ⁶Dobromirce⁶ zbili do nieprzytomności członka Zarządu miejscowej spółdzielni i wójta Hrycia Berezę i członka Zarządu mleczarni Mychajła Marciniuka, który przez czas dłuższy przeleżał chory w łóżku;

5. we wsi ⁶Medyn⁶ pobito nauczyciela i członka Rady Nadzorczej spółdzielni miejscowej p. Smolija i członka Zarządu spółdzielni M. Reźnika;

6. we wsi ⁶Szyły⁶ księgowy spółdzielni miejscowej Pastuszenko dostał więcej jak 100 kijów;

7. we wsi ⁶Kozłaki⁶ pobito kierownika spółdzielni Domańskiego, księgowego, nauczyciela Kamińskiego (bardzo dotkliwie pobity) i b[yłego] księgowego A. Szewczuka;

8. we wsi ⁶Teofilówka⁶ pobili ułani sklepowego i członków Zarządu miejscowej spółdzielni;

9. we wsi ⁶Łubianki⁶ pobito członka Zarządu spółdzielni Melnykiwskiego;

10. we wsi ⁶Bazarzyńce⁶ pobito ciężko wójta;

11. we wsi ⁶Łozówka⁶ uderzono miejscowego proboszcza kolbą i tylko interwencja miejscowej dziedziczki zbawiła go od dalszego pobicia;

12.³⁵

³⁵ У документі після числа 12. починається 15.

⁶15. „Jednist” w Tyszkowcach⁶ (pismo rewizora Związku Rewizyjnego Spółdzielni Ukraińskich z dnia 8.10.1930 [r.]. L.17.693).

Dnia 4 X 1930 [r.]. przybył do wsi Tyszkowce rewizor Związku Rewizyjnego Spółdzielni Ukraińskich w celu przeprowadzenia ustawowej rewizji w miejscowej spółdzielni. Rewizora nie dopuszczono do przeprowadzenia rewizji w spółdzielni, aresztowano go, zaprowadzono do miejscowego aresztu gminnego i tutaj pobito go ciężko (pięściami i laską do krwi). Pobitego rewizora Związku Rewizyjnego Spółdzielni Ukraińskich zbadano w Narodnej Lecznicy we Lwowie, przy ul. Piotra Skargi L. 4 i wydano odpowiednie zaświadczenie.

⁶IV. Przymusowe podpisywania deklaracji o likwidacji spółdzielni.

1. „Jednist” w Koszlakach⁶ (pismo spółdzielni z dnia 14.11.1930 [r.]. L.19.643).

Spółdzielnia donosi, że miejscowy wójt Jan Krzywonos przekazał członkom Zarządu i Rady Nadzorczej Spółdzielni, że Starostwo rozkazało zlikwidować spółdzielnię i dlatego od dzisiejszego dnia zakazany jest dostawiać towary³⁶ do spółdzielni. Następnie zażądał wójt, ażeby przewodniczący Rady Nadzorczej i sekretarz podpisali likwidację spółdzielni, dając im termin do namysłu do dnia 23 XI 1930 [r.].

⁶2. „Pobida” w Sernikach³⁷⁻⁶ (protokół spisany przez rewizora Związku Rewizyjnego Spółdzielni Ukraińskich dnia 1 XI 1930 [r.]. L.19.717).

Oddział karny 14 pułku ułanów jazłowieckich wymuszał dnia 10 X br. na obywatelach gminy pisemne deklaracje o wystąpieniu ok. XX spółdzielni z członków Związków Powiatowych spółdzielni oraz ze Związku Rewizyjnego Spółdzielni Ukraińskich pod zagrożą³⁸ dalszych represji.

⁶3. „Jednist” w Medynie⁶ (pismo spółdzielni z dn. 3 XI 1930 [r.]. L.19.101).

Dnia 10 X 1930 [r.]. posterunkowi Becker i Sypniewicz wymagali pod zagrożą nowej ekspedycji karnej od członków Zarządu i Rady Nadzorczej spółdzielni podpisywania deklaracji o likwidacji spółdzielni. Członkowie spółdzielni ze strachu przed nową ekspedycją karną, która jeszcze odbywała się we wsi sąsiedniej podpisali taką deklarację.

Dnia 16 X 1930 [r.]. posterunkowy Jan Bilko i kierownik szkoły Jan Podgórski rozkazali za pośrednictwem wójta zebrać się ludziom w Czytelni, ażeby zadecydować przemianę spółdzielni na „kółko”. Ludność nie zeszła się.

Dnia 23 X 1930 [r.]. posterunkowy Becker zabronił pod zagrożą „zmieszania towarów i domu spółdzielni z ziemią”, zakupowywać³⁹ ze spółdzielni nowe towary. Od tego czasu nie funkcjonuje spółdzielnia.

⁶4. „Nadija” w Kluwińcach pow. Kopyczyńce⁶ (pismo spółdzielni z dnia 25 X 1930 [r.]. L.18.700).

³⁶ Так у документі. Має бути: *dostarczania towarów*.

³⁷ Так у документі. Має бути: *Sarnikach*.

³⁸ Так у документі. Має бути: *groźbą*.

³⁹ Так у документі. Має бути: *kupować*.

Spółdzielnia zawiadamia, że wójt miejscowy, Polak, Michał Kozłowski zmuszał dnia 21.10.1930 [r.]. wieśniaków pod zagrożą wojskowej ekspedycji karnej, ażeby pojechali do starostwa w celu podpisania deklaracji, że wieś nie życzy sobie ani spółdzielni ukraińskich, ani ukraińskich Czytelni i że od dnia dzisiejszego będą wieśniacy nazywać siebie „nie Ukraińcami”, tylko „Rusinami”. Wieś świadoma narodowo takiej deklaracji o likwidacji spółdzielni nie podpisała.

⁶5. „Związek Powiatowy Spółdzielni” w Zbarażu⁶ (pismo z dnia 30.[0]9.1930 [r.]. L.17.323).

W czasie „pacyfikacji” wsi powiatu zbarskiego oddziały pacyfikacyjne (ułani z Brodów) i oddział policji poznańskiej pod zagrożą nowej pacyfikacji zmuszali członków Zarządów i Rad Nadzorczych spółdzielni do podpisywania deklaracji o likwidacji spółdzielni. Wypadki takie zdarzyły się:

a) w Łozówce, gdzie pod zagrożą nowych zdarzeń pacyfikacyjnych organy, zarządzające spółdzielni miejscowej podpisały deklarację o dobrowolnej likwidacji swoich spółdzielni,

b) we wsi Medyn, gdzie również podpisali analogiczną deklarację,

c) we wsi Koszlaki zdarzyło się to samo,

d) we wsi Lisieczyńce i Bazarzyńce zagroził komendant ułanów, że o ile Rada gminna nie zadecyduje o likwidacji miejscowej spółdzielni, wróci wojsko do wsi i zmusi do podpisania deklaracji o likwidacji spółdzielni.

⁶V. Zamknięcie sklepów spółdzielni pod pretekstem nieodpowiedniego lokalu i przeszkadzanie rewizorom Związku Rewizyjnego Spółdzielni Ukraińskich w przeprowadzaniu ustawowej rewizji w spółdzielniach.

1. „Zhoda” w Terce⁶ (pismo spółdzielni z 12 XI 1930 [r.]. L.19.644).

12. XI.1930 [r.]. r. opieczętował miejscowy posterunkowy lokal spółdzielni nie podając powodu i nie pokazując zarządzenia pisemnego. Spółdzielnia nie dała powodów do pieczętowania swego lokalu. W sklepie spółdzielni znajdowały się dopiero co przywiezione chleb, bułki, kiełbasa, słonina, masło, smalec, jaja, mąka, drożdże, które za czas opieczętowania zepsują się, albo zostaną poniszczone przez szczury i myszy.

⁶2. „Swoboda” w Podhorodyszczu⁶ (pismo rewizora Związku Rewizyjnego Spółdzielni Ukraińskich z dnia 15 XI 1930 [r.]. L.19.724).

Dnia 14 XI 1930 [r.]. przybył rewizor Związku Rewizyjnego Spółdzielni Ukraińskich w celu przeprowadzenia rewizji ustawowej w spółdzielni. Posterunkowy L.2162 przeprowadził osobistą rewizję rewizora Związku Rewizyjnego Spółdzielni Ukraińskich, po czym komendant posterunku zażądał pod groźbą aresztu, ażeby rewizor odjechał natychmiast do Lwowa.

Z tego powodu rewizor Związku Rewizyjnego Spółdzielni Ukraińskich nie miał możliwości przeprowadzenia ustawowej rewizji spółdzielni.

⁶3. „Spółdzielnia Płast” we Lwowie⁶ (pismo spółdzielni z dnia 24 X 1930 [r.]. L.18.545).

Dnia 26 września 1930 [r.]. przeprowadził oddział policji państwowej rewizję w sklepie spółdzielni „Płast” we Lwowie przy ul. Szaszkiewicza L. 5 i w pracowni spółdzielni przy ul. Boczna Janowska L. 12. Chociaż nie znaleziono nic karygodnego, opieczętowano lokale spółdzielni, a w nich wszystkie towary i księgi. Przyczyn opieczętowania nie podano.

Spółdzielnia „Płast” we Lwowie, to zupełnie odrębne przedsiębiorstwo spółdzielczo-handlowe, które nie ma nic wspólnego z rozwiązaną sekcją Towarzystwa „Ochory Ditej i Opiky nad Mołod[d]iu” we Lwowie o tej samej nazwie.

⁶4. „Rajonowa Mołoczarnia” w Mołoszkowicach⁶ (pismo rewizora Związku Rewizyjnego Spółdzielni Ukraińskich z dnia 14 X 1930 [r.]. L.18.695).

Dnia 13 października 1930 [r.] przybył rewizor Związku Rewizyjnego Spółdzielni Ukraińskich do Mołoszkowic w celu przeprowadzenia rewizji w miejscowej spółdzielni. Nie udało się przeprowadzić ustawowej rewizji, gdyż cały Zarząd spółdzielni, zabrawszy ze sobą księgi spółdzielni ukrył się, spodziewając się przybycia do wsi ekspedycji karnej, która wtenczas „pacyfikowała” sąsiednie wsie, bijąc niemiłosiernie tamtejszych wieśniaków. Z tych samych powodów nie przeprowadzono ustawowej rewizji w Mleczarni w Jaworowie.

⁶5. Z protokołu rewizora Związku Rewizyjnego Spółdzielni Ukraińskich z dnia 15 X 1930 [r.]. L.18.123.⁶

Dnia 9 X 1930 [r.]. przybył do Halicza rewizor Związku Rewizyjnego Spółdzielni Ukraińskich w celu przeprowadzenia 6-ciu rewizji ustawowych w halickim rejonie. Dowiedziawszy się w mieście o pacyfikacji tego rejonu, rewizor, nie chcąc ucierpieć na zdrowiu, wrócił z powrotem do Lwowa nie wykonawszy swojej powinności.

⁶6. „Jednist” w Tyszkowcach⁶ (pismo rewizora Związku Rewizyjnego Spółdzielni Ukraińskich z dnia 8 X 1930 [r.]. L.17.693).

Przybyłego dnia 4 X 1930 [r.]. do Tyszkowiec rewizora Związku Rewizyjnego Spółdzielni Ukraińskich nie dopuszczono do przeprowadzenia rewizji ustawowej w miejscowej spółdzielni „Jednist”.

⁶7. Z życia spółdzielczości związkowej w powiecie Gródek Jagiell[oński]⁶ (pismo rewizora Związku Rewizyjnego Spółdzielni Ukraińskich z dnia 2.12.1930 [r.]. L.20.376).

W przeciągu krótkiego czasu zabroniono prowadzić i opieczętowano przedsiębiorstwa w następujących 6-ciu spółdzielni[ach] powiatu Gródek Jagielloński:

1. „W jednosty syła” w Zuszycach,
2. „Nadija” w Zbadyniu[-Kuttenbergu],
3. „Jednist” w Powitnie,
4. „Jednist” w Dobrostanach,
5. „Zhoda” w Obroszynie i
6. „Samopomicz” w Zaszkowicach.

Przy końcu zaznaczamy, że wielką ilość materiału „pacyfikacyjnego”, o którym posiada Związek Rewizyjny Ukraińskich Spółdzielni tylko informacje ustne, nieoparte na oficjalnych zawiadomieniach spółdzielni związkowych, nie można było umieścić w tym sprawozdaniu, które opiera się tylko na oficjalnych danych.

Dlatego też powyżej wymienione zdarzenia, jak już poprzednio zaznaczyliśmy, nie obejmują w całości wszystkiego, co miało miejsce podczas tzw. „akcji pacyfikacyjnej” na terenie Galicji Wschodniej i dlatego nie odzwierciedlają one w całości tych licznych i smutnych wypadków „miesiący pacyfikacyjnych”.

^{-a-6}Zeznania pobitych ^{-a} Czyżyków, pow. Lwów. ⁻⁶

Ilko ⁱⁱFedynaⁱⁱ, lat 40, służył swego czasu w 9-tym baonie UHA, obecnie przewodniczący czytelnicy „Proświty” i spółdzielni w Czyżykowie. Zajęcie – kowal.:

Dnia 12 października 1930 r. 4 posterunki policyjne z Winnik, Gajów i Borszczowa i miejscowe poczęły prowadzić rewizję. Zniszczono Czytelnię i spółdzielnię. U Fedyny rozbito dachówkę na dachu, rozwalono piec i porznięto kowalski miech.

W spółdzielni wysypano towary na ziemię, słońinę polano naftą. W Czytelni wybito wszystkie okna.

Dnia 15 października br. przyjechał do wsi oddział 14 pułku ułanów, liczący około 140 ludzi. Była godzina 7 rano; ułani otoczyli wieś i poczęli strzelać. Wszyscy uciekało⁴⁰, a wtedy poczęła się strzelanina do ludzi. Postrzelono chłopca, Matwija Parańkę (lat 15) w rękę i brzuch.

Schwytano około 24 ludzi, oprowadzono po wsi i zamknięto do chlewu. Następnie po jednym wywoływano do drugiego chlewu, a tam po „przesłuchaniu” bito każdego z osobna. Przesłuchanie zeznającego odbyło się w ten sposób: pierwsze pytanie dotyczyło tego, czy Fedyna jest przewodniczącym Czytelni i co robi się w „Proświcie”? Czy to prawda, że co dzień zbierają się dzieci na jedną godzinę i pobierają naukę o Ukrainie? Kto je uczy? Kto sporządza niebiesko-żółte chorągiewki i uczy zabawy w kozaków? Kto prowadzi „Łuh”? Gdzie odbywają się zebrania parobków i dziewcząt? Na te pytania Fedyna odpowiedział, że w Czytelni czytają książki i gazety, a więc to, co jest pozwolonem⁴¹. Dzieci znowu pobierają naukę, jak mają uczciwie żyć, a tę naukę nikt inny nie podaje, tylko on. Chorągiewki były przygotowane na spółdzielcze święto i od tego czasu znajdują się w Czytelni. W Czyżykowie nie ma „Łuhu”, a o zebraniach parobków i dziewcząt nic nie wie. – „A więc będziesz znać” – i po tych słowach związano mu nogi, 2 ułanów trzymało go za ręce, czapką zatkano usta, a 6 ułanów bili go kijami około 200 razy, po tej egzekucji kazano Fedynie wstać i podziękować za udzieloną naukę. Kiedy Fedyna zwrócił się do porucznika, ten nakazał zwrócić się do żołnierzy. Wtedy ułani jeszcze raz rzucili go na ziemię i dalej bili. Po tej drugiej egzekucji kazano mu wstać i uciekać. I wtedy zapędzono go do jeszcze innego chlewu, gdzie na przestrzeni 4 m kw[adrato-

⁴⁰ Так у документі. Має бути: *Wszyscy uciekali*.

⁴¹ Так у документі. Має бути: *dozwolone*.

wych] na gnoju leżało już 17 pobitych bez przytomności do 8 godziny wieczorem. Dopiero wtedy jakaś dziewczynka odważyła się przynieść trochę herbaty pobitym i w ten sposób ulżyła ich cierpieniom.

Wszystkich pobitych było 28, bo bito jeszcze i następnego dnia. Ze wsi wydano 100 korców owsa, kilka fur siana, słomy, kilkadziesiąt wor[k]ów kartofli, 5 świń, a kur i jaj w wielkiej ilości. Były wypadki nocnej grabieży, a wtedy zabierano pieniądze. Mówiono, że biją za to, ponieważ „uciekali ze swego wojska”, oraz za to, że „robią niespokój w państwie”.

Dnia 22 października 1930 [r.]. przyszła znowu policja, która nakazała w spółdzielni i wszędzie tam, gdzie cokolwiek bądź zniszczono wszystko uporządkować, aby tym sposobem zatrzeć ślady pacyfikacji. Ale i przy tej sposobności pobito jeszcze 5 ludzi. Powiedzieli, że przyjdą jeszcze na wybory.

ⁱⁱIwan Pawłowskyjⁱⁱ, lat 44, rolnik, członek spółdzielni i Czytelni. Nad nim znęcali się jeszcze bardziej, aniżeli nad innymi, a to dlatego, że Pawłowskyj jest synem Polaka.

^{б-ii}Podjarkówⁱⁱ, pow. Bóbrka^б

ⁱⁱKyryło Szpyraⁱⁱ – lat 46 – dostał 150 uderzeń, bito bijakami od cepów; było 3-ech, mówiąc za każdym uderzeniem „oddaj broń”. Kiedy po egzekucji wracał do domu, zemdlał 3 razy. Pobito około 100 ludzi. Wszyscy albo chorzy, albo ledwie trzymają się na nogach.

^{б-ii}Czernilawaⁱⁱ, pow. Jaworów^б

Dnia 12 października 1930 [r.]. przybyło do wsi 150 ułanów 14-go pułku. Otoczyli wieś jedni z Jaworowa, drudzy z Nakonecznego. Schwytano około 60 wieśniaków. Umieszczono ich w budynku straży pożarnej, a następnie po jednym wywoływano do Czytelni.

ⁱⁱWasył Romangⁱⁱ – 30 lat – robotnik – ma 3 dzieci, należał do UHA. Otrzymał 120 kijów. Biło 4-ch, a 4-ch trzymało. Oprócz sińców głęboka rana na jednej nodze. Bito po całym ciele, a jak uderzono po głowie, to od razu zalała go krew. „Teraz na pewno będziesz budował Ukrainę”, powiedziano mu. Kiedy pobito, kopnięto jeszcze nogami wyzywając⁴² go kabanem.

Z Czytelni powyrzucano książki, ze spółdzielni towary. Oddział ściągnął wielką kontrybucję. Oprócz zboża, prosiąt, świń i płótna, brano od każdego numeru po 3 zł.

Pierwszą pomoc otrzymał w Jaworowie, a do Jaworowa włókł się piechotą od godz. 9 rano do 3 po południu. Jeszcze 26 października (w dniu składania zeznań) chodzi o kiju.

ⁱⁱPysak Iwanⁱⁱ – lat 62 – otrzymał 150 kijów – , 3 razy mdlał. Kiedy żołnierze bili, cały czas krzyczeli: „oddaj gwer⁴³”. Kiedy go wyrzucono za drzwi, doszedł tylko do wrót i tam upadł bezprzytomny⁴⁴.

⁴² Так у документі. Має бути: *nazywając*.

⁴³ Діалектизм. Це саме, що: *karabin*.

⁴⁴ Так у документі. Застаріле: *nieprzytomny*.

^{6-й}Podjarków^{-й}: – powiat Bóbrka⁶

^йHryńkiw Iwan^{-й} – lat 18. Dnia 13 października 1930 [r.] r. w nocy otrzymał około 200 kijów. 4-ch żołnierzy biło bijakami mówiąc, aby oddał broń. Potem wyrzucono go na podwórze, zanim przyjechała fura i zabrała go do domu. W domu leżał do 26 października. Z rany wytworzyła się ropa. Sama rana wymaga operacji.

Wspomniany na stronie 41 Kyryło Szpyra ma zakażenie skóry w okolicy lewego pośladka. Część objęta gangreną wielkości pięści.

^йRoman Szpyra^{-й} – brat Kyryła Szpyry – lat 35. Pobity, lecz nie widać już większych znaków, wyleczył się w domu.

^{6-й}Hryniów^{-й}, powiat Bóbrka⁶

^йJózef Czemerys^{-й}, lat 30 – radny gminny.

Dnia 11 października 1930 [r.] przybyła karna ekspedycja do wsi w chwili, kiedy on był na posiedzeniu Rady. Aresztowano go i zaprowadzono do Czytelni, gdzie już znajdowało się 13-tu ludzi. Wszystkich zaprowadzono do piwnicy, a potem wywoływano do stodoły i tam bito. Kiedy bili Czemerysa, mówili do niego: „Będziesz chodził na zebrania, a oddaj broń”. Za pierwszym razem otrzymał 50 kijów, a kiedy przyprowadzono go do przytomności, otrzymał jeszcze 60 kijów. Zbitego wrzucono do stajni między świnie. Tam leżał kilka godzin, a ze stajni przyniesiono go do piwnicy. W piwnicy leżał do rana. Rano ułani przewieźli go na furze do domu. Z domu odwieziono go do szpitala w Bóbrce i tam przeleżał 4 dni. Teraz leży w domu i przyjeżdża do Lwowa dla zmiany opatrunku. Ma podskórny krwotok na wewnętrznym lewym boku uda. Jest domniemane złamanie kości, odesłano go do prześwietlenia.

^{6-й}Mszana^{-й}, powiat Gródek Jagielloński⁶

^йStefan Syweńkyj^{-й} – lat 30 – członek czytelni „Proświty”.

W dniu przybycia karnej ekspedycji był z ojcem na polu i siał pszenicę. Ułani zabrali ich z pola do Czytelni, gdzie już było więcej ludzi. Ojca wkrótce puszczono, a jego zatrzymano. Ułani przygotowali ławkę do bicia, pokładli⁴⁵ go na ławce, usta zatkali barankową czapką, jedni trzymali go, aby zachowywał się spokojnie, jeden usiadł na głowę, aby nie mógł krzyczeć, a drudzy bili go aż do utraty przytomności. Następnie odlewali⁴⁶ wodą i gdy powrócił do przytomności, znowu bili. Zupełnie bezprzytomnego wyrzucono na podwórze. Tutaj czekała na niego żona i odwiodła⁴⁷ go do domu. Lekarze stwierdzili u niego gangrenę skóry w okolicy prawego pośladka, wielkości dłoni.

^{6-й}Podjarków^{-й}, powiat Bóbrka⁶

^йIwan Kozak^{-й} – lat 33 – członek Czytelni i spółdzielni.

Dnia 12 października 1930 [r.] bito go w stodole bijakami. Nie pamięta, ile kijów dostał. Następnie wrzucono go do piwnicy wilgotnej, pełnej kartofli. Na tej kartofli leżał od 10 w nocy do 1-szej w południe następnego dnia. Do dnia 28 października

⁴⁵ Так у документі. Має бути: *położyli*.

⁴⁶ Так у документі. Має бути: *polewali*.

⁴⁷ Так у документі. Має бути: *odprowadziła*.

leżał chory w domu. Dnia 28 X przeprowadzono operację i wypuszczono ropę. Chodzić nie może i gorączkuje. Kiedy żołnierze bili, mówili: „Tu macie kolację, a jeszcze dostaniecie obiad i potem pójdziecie do Pana Boga na skargę”.

ⁱⁱМаксим Матвиїшинⁱⁱ – rolnik – członek Czytelni i spółdzielni.

Przesłuchanie odbywało się w ten sposób: „Czy chodzisz do kooperatywy?” – „Tak” – „A do Czytelni?” – „Tak” – „Dlaczego?” – „Lude idut to i ja. Czytajemo gazety” – „Jakie?” – „«Nowyj Czas» i druhi” – „A karabin masz?” – „Ni” – „A «Surmę» masz?” – „Ne znaju, szczo to takie” – „On nie wie. Jazda z nim”.

Na środku były przygotowane 2 wory kartofli, związane razem. Czapką zatykano usta, wiązano nogi, 2 ułanów trzymało za ręce, 2-ch za nogi, a jeden za głowę. Na rozkaz sierżanta biło 4-ch po 100 kijów. Utracił przytomność. Odlewali wodą. Stawiali na nogi i pytali znowu:

„Masz karabin?”. A kiedy bity zaprzeczył, znowu bili, a następnie odlewali⁴⁸ wodą. W końcu wyrzucono na podwórze, a potem przeniesiono do piwnicy, gdzie byli także i inni pobici. Tam przeleżeli całą noc. W południe rodzina mogła odwieść do domu.

⁶⁻ⁱⁱЧыżykówⁱⁱ, powiat Lwów⁶

Onufryj Hnatyszyn – urodzony 1885 r. Dnia 22 października 1930 [r.] przybyli do Czyżykowa policjanci z Gajów i Winnik. Ponieważ ta wieś znajduje się w bliskości Lwowa, zachodziła obawa, iż ktoś z korespondentów odwiedzi tę miejscowość i przekona się o szkodach i zniszczeniach zrobionych karną ekspedycją wojskową. A ponieważ w miejscowej spółdzielni wojskowy oddział zniszczył towary i urządzenie – policjanci, przekonawszy się, że spółdzielnię nie przyprowadzono do porządku, pobili Hnatyszyna.

Tego samego dnia, w tejsze miejscowości pobito Ratuszyńskiego Stefana – urodz[onego]. w 1885 r. Przyczyna pobicia ta sama. Bili go tak długo, dopóki nie zalała go krew. Wtedy dopiero jeden z policjantów powiedział do niego: „Idź do domu i umyj się”.

⁶⁻ⁱⁱPorudenkoⁱⁱ, powiat Jaworów⁶

ⁱⁱStefan Nyczkałoⁱⁱ – lat 50. W Porudunku nie było karnej ekspedycji i dlatego też nic nie zniszczono we wsi. A mimo to w niedzielę dn. 5 października 1930 r. przyjechało do Porudenka 4-ch ułanów 14-go pułku i zabrali Stefana Nyczkała i Michała Nyczkała (pisarza gminnego) do Nakonecznego, gdzie 14 pułk ułanów przeprowadzał karną ekspedycję. Stefan Nyczkało zeznaje, że w Czytelni byli: kapral Pohorecki, Łuków, Olijarnyk, a nawet nazywa majora Czajkowskiego. Nyczkałę położono na ławkę, mokrą szmatą zakneblowano usta; 4-ch ułanów trzymało za ręce i nogi, a 2-ch biło. Bili trzciniowymi kijami. O nic go nie pytali, nic do niego nie mówili, a tylko bili. Dostał 150 kijów, mimo to, że mówił, iż jest chory na serce. W czasie egzekucji odlewali go dwa razy wodą. Następnie wyrzucono go na podwórze. Tutaj bili żołnierze dalej, ile tylko chcieli. W końcu

⁴⁸ Так у документі. Має бути: *polewali*.

nadjechała jakaś fura, która odwiozła go do Porudenka. Pobity Nyczkało leżał 2 tygodnie w domu. Na plecach była początkowo ciemno-niebieska rana, potem tkanki obumarły i ciało poczęło odpadać. Obecnie to miejsce przedstawia się szeroką na 3 dłonie, długą na 5 a głęboką 2–3 cm. raną. Dno rany ma szaroczerwony wygląd o nekrotycznym charakterze. Poniżej na lewym boku znajduje się rana, która ma wygląd zagłębienia wielkości małej pięści.

ⁱⁱMichał Nyczkałoⁱⁱ otrzymał równocześnie 100 kijów.

⁶⁻ⁱⁱKocurówⁱⁱ, powiat Bóbrka⁶

ⁱⁱKazimierz Wieniarskiⁱⁱ – lat 36 – rolnik, członek Zarządu Czytelni „Proświty”.

Dnia 11 października 1930 [r.], oddział 14 pułku ułanów przewiózł Winiarskiego wraz z 16-ma współobywatelami z Kocurowa do Podhorodyszcz. Przygotowania do egzekucji takie same jak wyżej. Dostał 300 kijów. Zemdłał i już nieprzytomnego odwieziono go i innych do Kocurowa. Początkowo leżał i leczył się sam okładami z kwaśnej wody, ale kiedy wzrosła gorączka, musiał udać się do szpitala w Bóbrce. W szpitalu rana otworzyła się i ropa ciekła przez kilka dni. Po dwu tygodniach dyrektor szpitala odesłał go do domu, mówiąc: „Nie wolno mi trzymać was dłużej w szpitalu”. Rana wielkości męskiej dłoni.

⁶⁻ⁱⁱMszana – powiat Gródek Jagielloński⁶

Pawło ⁱⁱDudaⁱⁱ – członek Czytelni, radny gminny, lat 36 – rolnik.

Zebrano 20 ludzi w Czytelni i następnie wywoływano po jednym, kładziono na ławkę i bito kijami. W czasie bicia Duda zemdłał. Odlano go wodą i dalej go bito. Po drugim omdleniu znowu odlewano wodą. Jeden z obecnych żołnierzy powiedział: „Teraz będziesz budował Ukrainę”. Kiedy go z Czytelni wypuszczono, po kilkudziesięciu krokach padł na ulicy bez przytomności.

⁶⁻ⁱⁱDrohowszczeⁱⁱ, powiat Bóbrka⁶

Kowalczuk Andrijⁱⁱ – rolnik – lat 25, członek Czytelni i spółdzielni.

Dnia 2 X 1930 [r.], przyszedł oddział policyjny. Kowalczuk wychodził z obory, a wtedy obok przechodzący policjant zapytał go, dlaczego mu nie kłania się. „Jak ja idę, to masz mi powiedzieć dzień dobry”, i uderzył Kowalczuka 3 razy w twarz. Po krótkim czasie rozpoczęła się w domu Kowalczuka rewizja. Wszystko przewrócono, a co tylko dało się zniszczyć, zniszczono. Nie znaleziono niczego. Wtedy jeden z policjantów powiedział: „Jak my tak wszędzie poniszczymy, to odechce się Wam sabotaży”. Tutaj dodać należy, że we wsi nie było żadnych sabotaży.

Dnia 4 października 1930 r. przyszło wojsko do wsi. Zabrano ze sobą 9 ludzi do Borynicz, zapędzono do jakiegoś chlewa, a stamtąd wywoływano do stodoły. Każdy wywołany musiał biec do komendanta i u niego meldować się. Komendant pytał: „Gdzie jest broń?” – „Ne maju” – „Kładź się”. – W stodole rozpoczęła się egzekucja. Za pierwszym razem otrzymał 105 kijów. „Czy wiesz za coś dostał?” – „Nie” – „Znowu kładź się” – i wtedy Kowalczuk dostał nowych 90 kijów. – „A teraz wiesz za coś dostał?” A kiedy Kowalczuk padł na ziemię, usłyszał tylko słowa: „Za politykę” i za „Łuh”.

^{б-й}Rekliniec^{-й}, powiat Żółkiew^б

^йFilip Tanczyn^{-й} – lat 30. – rolnik i kooperator.

Na jednej części pośladka wielka rana na 2 dm², pełna ropy, reszta pośladka i drugi pośladek cały w sińcach. Pobicie odbyło się przed 2-ma tygodniami. Sam nie jest w stanie mówić. Wygląda bia[ły] jak papier. Opowiada jego żona i kolega.

Dnia 11 października 1930 r. przybył do wsi oddział 6-go pułku strzelców konnych z Żółkwi. Już o godz. 4 rano pewna część oddziału otoczyła całą wieś, aby nikt nie opuścił wsi. Zapomniano jednakowoż o jednej drożynie, która prowadziła w las.

We wsi zapanował wielki niepokój i to z tego powodu, że ludzie słyszeli już o karnej ekspedycji i jej działalności w sąsiedniej wsi Strzemieniu. Zawołano wójta i wydano rozkaz, ażeby wszyscy ludzie zeszli się do gminnego budynku. Tam odczytano listę Polaków i Żydów i tych zwolniono, resztę w liczbie 120 osób spędzono na podwórze koło szkoły, postawiono wartę, a następnie po 2 pod eskortą prowadzono do szkoły. Kiedy wójt i radni oświadczyli, że takie postępowanie sprzeciwia się obowiązującym ustawom, wtedy wójta wyrzucono. Nie pomogło nawet to, kiedy on powiedział, aby jego pierwszego bito, jeżeli w ogóle mają kogoś bić. Pytano przede wszystkim o broń, a następnie po przesłuchaniu robiono nawet ze starszymi ludźmi wszelkiego rodzaju „ćwiczenia”, aby tylko starszych ludzi ośmieszyć. Bardzo ciężko pobito Filipa Tanczyna, Antoniego Bakę – lat 68 i Iwana Bokatę – lat 30. –

We wsi ^йStrzemieniu^{-й} musiały dziewczęta wiejskie pleść druciane nahajki i obwijać je płótnem. Egzekucja bicia odbywała się tak, jak wszędzie. Całe ciało po egzekucji było czarne. Następnie ustawiono pobitych nad rzeką i na komendę: „wpadnij w wodę” musieli ludzie skakać do rzeki i tam wykonywać jak mówiono, „łuhowe ćwiczenia”. A ponieważ wszyscy musieli wejść do wody w ubraniu, kto tylko miał papierowe pieniądze, kwity albo inne dokumenty, wszystko to padło zniszczeniu⁴⁹. A kiedy wzywano do zupełnego zanurzenia się w wodę, strzelcy na koniach tylko baczyli na to, ażeby nikt nie wynurzał za prędko głowy z wody, gdyż w takim wypadku bito nahajkami po głowie. Tego rodzaju ćwiczenia powtarzano kilka razy, pozostawiając 5 minut na wytchnienie pomiędzy jednym a drugim ćwiczeniem.

Kiedy strzelcy mieli odjeżdżać, rozkazano włościanom na klęczkach kłaniać się odjeżdżającym i dziękować za udzieloną naukę.

Przedłożony w uzasadnieniu materiał jest tylko drobną częścią tego, co rzeczywiście działo się w czasie tzw. pacyfikacji pojedynczych powiatów wschodnio-galicyskich w obszarze trzech wschodnich województw lwowskiego, tarnopolskiego i stanisławowskiego. To zastrzeżenie wypływa ze stworzonej sytuacji tak w czasie akcji pacyfikacyjnej, jako też w czasie, kiedy akcja pacyfikacyjna dobiegała ku końcowi, względnie była już ukończoną. Zbieranie materiałów natrafiało nie tylko na wielkie trudności, lecz także było udaremniane policyjnymi

⁴⁹ Так у документі. Має бути: *uległo*.

i administracyjnym organami. Wiadome są liczne wypadki aresztowań adwokatów-Ukraińców pod zarzutem szpiegostwa gospodarczego i wojskowego, tylko dlatego, że poszkodowani zgłaszali się do ich kancelarii za poradą prawną i prosili o wniesienie skargi sądowej na tych, którzy dopuszczali się nadużyć w czasie pacyfikacji. Nawet lekarze, którzy opiekowali się chorymi, byli aresztowani, podpadali rewizjom albo też ich mieszkania osobiste były przedmiotem napałów zbrodniczych osobników (dr M. Pańczyszyn i dr Cymbalistyj we Lwowie).

Ta sama okoliczność udaremniała także sprawdzenie pojedynczych szczegółów i faktów, które może w jednym albo drugim miejscu doznały pewnego przejawienia. Takie sprawdzenie leżało poza naszą możebnością. Ale jeżeli tylko pewna część przedłożonego materiału jest prawdziwą i wtedy cała akcja pacyfikacyjna jest nie tylko wielkim nadużyciem, ale jeszcze większą krzywdą i moralnym podeptaniem ludzkiej godności jednostek społeczeństwa całego narodu. To nie jest tylko poglądem ukraińskiego społeczeństwa. Jednostki sprawiedliwe i baczne na dobro Państwa spośród społeczeństwa polskiego dawały i dają jak najostrzejszy wyraz swemu oburzeniu na postępowanie pacyfikacyjne.

W naszym wniosku i uzasadnieniu do niego dotknęliśmy tylko jednej strony położenia. Do opisanych wypadków przyłączają się akty popełnione przez nieznaną osobników na szkodę instytucji ukraińskich i poszczególnych obywateli, jak wysadzenie w powietrze szkoły ukraińskiej im. Lwa we Lwowie, gmachu „Centrosojuzu” we Lwowie, zamach bombowy na klasztor Studytów, palenie czytelni „Proświty” itd. Te akty „rewanżu” są następstwem nieodpowiedzialnej agitacji pewnych politycznych ugrupowań społeczeństwa polskiego. Oczywiście, że aktami tymi stworzona atmosfera przynosi wielką szkodę nie tylko narodowi ukraińskiemu, ale też nieobliczalne skutki dla Państwa. Taka atmosfera anarchizuje całość życia społecznego i trudno będzie ująć rozszałale instynkty w karby przy innej sposobności.

Ostatnie wypadki odkryły znowu w straszny sposób dawniejsze rany przedwojennej i powojennej przeszłości stosunków polsko-ukraińskich. Znowu wykopano przepaść, która musi napawać wszystkich lękiem o dalszą przyszłość obydwu narodów. W wyniku wyżej przedstawionej akcji wojskowo-policyjnej, stosunki w województwach z ludnością ukraińską zaogniły się do niebywałego dotychczas stopnia.

Równocześnie musimy stanowczo oświadczyć, że w czasie akcji pacyfikacyjnej nie zostawaliśmy nieczynnymi, lecz robiliśmy, ile sił i wpływu starczyło, wszystko, aby rzeczowo informować rządowe koła o prawdziwym i rzeczywistym przebiegu akcji i prosić o wycofanie karnych oddziałów policyjnych i wojskowych oraz zaprzestanie dalszego znęcania się nad niewinną ludnością. Już we wstępie naszego uzasadnienia wspominamy o naszym stanowisku do sabotaży i podpaleń, które w końcu nabrało najwyższego wyrazu w komunikacie, wydanym na podstawie wspólnego porozumienia stronnictw narodowo-demokratycznego, socjalistyczno-radykalnego i socjalistyczno-demokratycznego.

Oprócz tego staraliśmy się osobiście zetknąć z kołami rządowymi w formie interwencji bądź u poszczególnych PP. [Panów] Wojewodów i w odpowiednich oddziałach bezpieczeństwa bądź w różnych Ministerstwach. Takie interwencje miały miejsce, we Lwowie, w Tarnopolu i w Warszawie w Prezydium Rady Ministrów, w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych, Sprawiedliwości, Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. W interwencjach brali udział posłowie, działacze społeczni i polityczni, a także i ks. metropolita Szeptycki, który dwukrotnie udawał się do Warszawy, aby osobistym przedstawieniem wpłynąć na zmianę stanowiska władz w sprawie pacyfikacyjnej. Wspominamy tutaj także o interwencji ukraińskich kół spółdzielczych w Prezydium Rady Ministrów i u P[ana] Prezesa Państwowej Rady Spółdzielczej przy Ministerstwie Skarbu dnia 5 listopada 1930 r.

Te wszystkie interwencje nie odnosiły żadnego skutku. Mimo zapewnie[ń] pacyfikacja nie ustawała. O ile pilnie wysłuchiowano osądzania podpaień i sabotaży, o tyle nie było ochoty wysłuchiwać słusznych i sprawiedliwych skarg i osądzeń postępowania władz. A najlepszym tego dowodem jest konfiskata listu pasterskiego greckokatolickiego Episkopatu w sprawie podpaień i sabotaży. O ile w pierwszym okresie akcji pacyfikacyjnej rozchodziło się może o to, aby takim gwałtownym pociągnięciem tłumić podpalanie i sabotaże, tak w dalszym jej przebiegu oddziały karne występowały z dokładnie określonymi domaganiami⁵⁰ do pacyfikowanej ludności. W całym szeregu miejscowości przedkładały oddziały Radom Gminnym i pojedynczym osobom do uchwalenia, wzgl[ędnie] podpisania oświadczenia, w których gmina, wzgl[ędnie] poszczególne osoby „proszą” o likwidację istniejących instytucji i stowarzyszeń ukraińskich. Bardzo często była mowa w rezolucjach o wyborach. Pod grozą powtórnego przybycia ekspedycji trzeba było oświadczyć gotowość głosowania na listę Bezpartyjnego Bloku [Współpracy z Rządem], wzgl[ędnie] wstrzymania się od głosowania. A nawet podsuwano rezolucje tego brzmienia, że ludność wyrzeka się nazwy „Ukraina”, „ukraiński”, a przyjmuje nazwę „ruski” i „Rusini”.

Na zakończenie naszego uzasadnienia do wniosku musimy dodać, że cała akcja pacyfikacyjna nie tylko nie przyniosła żadnej korzyści, ale bezwarunkowo minęła się ze swym celem, a więc w wytworzonych warunkach stała się zupełnie iluzoryczną i przyniosła nieobliczalne skutki dla Państwa i dla przyszłości obu narodów.

Zwracając uwagę na owe następstwa akcji oddziałów policyjno-wojskowych i dalsze ewentualne ich konsekwencje sądzymy, że tylko stwierdzenie faktycznego stanu rzeczy, pociągnięcie winnych do odpowiedzialności, powetowanie wyrządzonych niewinnemu ludowi strat materialnych i moralnych oraz odbudowanie zniszczonych wartości materialnych, kulturalnych i gospodarczych ludności ukraińskiej, dopomogłoby do usunięcia obecnej atmosfery wysokiego napięcia stosunków polsko-ukraińskich w Państwie.

BN, Towarzystwo Naukowe im. T. Szewczenki, mf. 85781, k. 348–371v. Kopія. Машинопис.

⁵⁰ Так у документі. Має бути: *žadaniami*.

№ 76
[17 грудня 1930]. Довідка посла Великої Британії
у Варшаві Вільяма Ерскіна
для міністра закордонних справ
Артура Гендерсона про зацікавлення
папи римського Пія XI подіями в Галичині

[...]

^{r-и}[N 9023/9023/55]^{-и-т}

No. 94

^АSir W. Erskine to Mr. A. Henderson. ^{-А} (^АReceived December^А 22)

(No. 580. Confidential)

Sir,

^АWarsaw, December^А 17, 1930

I ^АHave^А the honour to report that various Opposition newspapers have recently stated that the Holy See was about to send an Apostolic delegate to Poland in order to enquire into the questions of the treatment of the Brzesc prisoners, of the repressive action in Eastern Galicia and of the treatment of the minority in Upper Silesia during the elections. It was also reported that Count Skrzyński¹, the Polish Ambassador to the Vatican, was resigning or had been recalled in consequence of his failure to prevent such intervention. In publishing a denial of these reports, the "Dzien Polski," the organ of the Conservative party of the Governmental bloc, admits that the Vatican is taking a considerable and natural interest in the matter of a conflict which has arisen between the Government and the Ukrainian Episcopate in connexion with the suppression of a pastoral letter issued by the Archbishop of Lwów in regard to the recent campaign of sabotage in Eastern Galicia. It also admits that Cardinal Hlond² intervened at one time with the President of the Republic with regard to an amelioration of the fate of the Brzesc prisoners. The newspaper in its denial does not, it is true, specifically refer to Upper Silesia, but the report of the intervention of the Vatican in that question seems to me highly improbable.

2. In the course of a friendly conversation which Mr. Savery had with M. Zaleski a few days ago on the subject of Eastern Galicia, he asked him whether it was a fact that the Polish Government were having trouble with the Vatican over the "pacificatory action." His Excellency said that he did not think that the Vatican were much interested in Eastern Galicia. He knew for a fact that the Nuncio here had

¹ Владислав Скшинський (Władysław Skrzyński, 1873–1937) – польський дипломат, посол Польщі у Ватикані в 1921–1937 рр.

² Август Гльонд (August Hlond, 1881–1948) – єпископ і кардинал Римо-Католицької церкви, архієпископ гнєзненський і познанський митрополит, згодом архієпископ гнєзненський і варшавський митрополит, примас Польщі (1926–1948).

a bad opinion of Mgr. Szeptycki and believed him to be quite capable of joining the Orthodox Church if by so doing he could obtain the title of Patriarch. Mgr. Marmaggi³ returned from Rome not very long ago, and in the conversation which he had since had with M. Zaleski he did not refer to Eastern Galicia.

3. With regard to the trouble over the suppression of Mgr. Szeptycki's pastoral letter, M. Zaleski informed Mr. Savery in strict confidence that the Latin archbishops and bishops in this country had let the Pope know that they considered the action of the Polish Government to have been justified.

4. M. Zaleski then went on to say that there is at present a difference of opinion between the Polish Government and the Holy See on another and very important question. The Vatican wishes to create one or more Uniate dioceses in the Kresy. Marshal Pilsudski has categorically refused to accede to this request on the ground that he will not have the orthodox population in those provinces harried over religious questions. His Excellency anticipates that, failing the creation of new dioceses, which is impossible without the consent of the Polish Government, the Vatican will appoint special suffragan bishops in the already existing Latin dioceses to look after the converts from orthodoxy to catholicism who do not accept the Latin rite.

5. In article 2 of the concordat the Pope agrees not to appoint diocesan archbishops and bishops or coadjutors ^acum juris successionis^a without first ascertaining that the Polish Government have no objections to the proposed candidate on political grounds, but apparently His Holiness is not under any obligation to consult the Government when it is a question of appointing a suffragan bishop. According to M. Zaleski, the marshal has said that he cannot prevent the Pope from appointing suffragans if he wishes, but that he himself will take good care to make their life a burden to them.

6. It is difficult not to sympathise with Marshal Pilsudski in this matter. In his recent report on the Eastern Marches, Mr. Savery stated very fully his reasons for believing that the Uniate Church in the Kresy has no future, and I am convinced that the creation of Uniate bishoprics, and even the appointment of special suffragan bishops to deal with the Uniates, will be immediately interpreted by the orthodox, both clergy and laymen, in Eastern Poland as an act of persecution directed against their Church. Moreover, they will certainly make the Polish Government responsible for that act, just as a year ago they believed them to have been behind the Latin bishops in their ill-advised attempt to regain possession of the churches and other property confiscated by the Russian Government in the 18th and 19th century.

I have, &c.

^aWilliam Erskine^a

NA, FO 417/27. Друк.

³ Франческо Мармаджі (Francesco Marmaggi, 1870–1949) – кардинал, ватиканський дипломат, апостольський нунцій (посол держави Ватикан) у Польщі в 1928–1936 рр.

№ 77
**[17 грудня 1930]. Виступ представника
української громади Івана Макуха
у польському сенаті 17 грудня 1930 року
під час дискусії про зміну регламенту**

Sprawozdanie stenograficzne z 3 posiedzenia Senatu Rzeczypospolitej
w dniu 17 grudnia 1930 roku

[...]

(Początek posiedzenia o godz. 16 min. 15)

Obecny przedstawiciel Rządu:

Minister Rolnictwa, dr Leon Janta-Połczyński¹

[...]

Marszałek:

[...]

S. Perzyński².

Wysoka Izbo! Od razu na początku naszych prac, klub, do którego mam zaszczyt należeć, zgłosił jako wniosek nagły projekt zmiany niektórych ustępów obowiązującego dotychczas regulaminu. [...]

S. Makuch:

Wysoki Senacie! W tej dyskusji muszę pierwsze pytanie sobie postawić, czy była potrzebna zmiana regulaminu, czy nie? Już szanowny przedmówca wykazał zupełnie jasno, że taka zmiana obecnie nie była potrzebna, że obecny regulamin, bardzo rygorystyczny, już bardzo ścieśniał ruch i swobodę działania senatorów, a sprawność tego regulaminu w obradach okazała się bardzo wielka. Zachodzi pytanie, dlaczego obecna większość tak bardzo spieszy się z tym regulaminem? Uważam, że jedynym celem zmiany regulaminu jest po pierwsze, uniemożliwienie opozycji, a w szczególności przedstawicielom tzw. mniejszości narodowych, stawiania wniosków i interpelacji przez to, że podwyższa się liczbę podpisów na wnioskach i interpelacjach. Powyższe to robi się w tej chwili, kiedy te mniejszości zostały przy wyborach – przy znanych już sposobach przeprowadzania wyborów – zmasakrowane, a nawet niektóre mniejszości narodowe, jak białoruska i żydowska, zupełnie znikły z tej Wysokiej Izby. [...]. Celem tych poprawek regulaminu jest, aby fakty nadużyć, popełnionych przez Rząd i przez różne organa rządowe, nie doszły do wiadomości publicznej. Specjalnie

¹ Леон Янта Полчинський (Leon Janta Połczyński, 1867–1961) – польський політичний і громадський діяч, юрист, у 1930–1932 рр. міністр сільського господарства та державних маєтків Польщі, двічі сенатор польського сенату.

² Стефан Болеслав Пежинський (Stefan Bolesław Perzyński, 1881–1941) – польський політичний і громадський діяч, член ББСУ, сенатор польського сенату (1928–1935).

obecnie po przeprowadzeniu pacyfikacji w trzech województwach wschodniopółnocnych, zamieszkałych w przeważnej części przez ludność ukraińską, po znanych wypadkach w Brześciu, po znanych wypadkach wyborczych, leży w interesie Rządu i tej większości rządowej zatuszowanie tego wszystkiego, by się to nie dostało do wiadomości publicznej. Czy Panowie osiągną ten cel, jeżeli nam tu usta zakneblują? Ja twierdzę stanowczo, że tego Panowie nie osiągną. Jeżeli konfiskowano wszystkie czasopisma ukraińskie za podawanie prawdziwych faktów z pacyfikacji, jeżeli wszystkie wzmianki o Brześciu były konfiskowane, jeżeli konfiskowało się wszystko o nadużyciach wyborczych, to mimo tego społeczeństwo miało możliwość dowiedzieć się, a przede wszystkim dowiedziało się zagranicą, a społeczeństwo dopiero z opóźnieniem z zagranicznych czasopism. Z broszur, z ulotek, z ustnych opowiadań, to wszystko wiedziało. [...]

Chcę tylko uzasadnić, Panie Marszałku, że takie kneblowanie nam ust i unie możliwianie nam mówienia w Wysokim Senacie o takich faktach nie przyczyni się do tego, aby nastąpiło uspokojenie pewne. Maltretowanie naszej ludności, bezprawia, rujnowania naszych instytucji, to wszystko notuje prasa zagraniczna dlatego, bo tutaj nie można było ani słowa puścić. Prasa zagraniczna nie tylko w dziennikach o tym pisze, ale całe broszury o tym wydaje. (Głos: Sprowadzaliście nawet specjalistów.) Nikogo nie sprowadzaliśmy, sami tu przyjeżdżali, bo my cały czas mieliśmy usta zamurwane.

[...] Stoimy na stanowisku swobody, aż[e]by ci, którzy są reprezentantami nie mniejszości w znaczeniu europejskim, tylko siedmiomilionowej ludności, mieli prawo tutaj mówić. Prawda, Panowie, nie pozwolicie nam pisać, ani mówić o tych faktach, które działy się we wschodnich województwach i cała sprawa przeniosła się za granicę. My nie mamy nic przeciw temu, aby to przesunęło się za granicę, ale my nie wiemy, czy w Waszym interesie leży, Panowie, ażeby właśnie to wszystko tam się tylko mogło dyskutować, ażeby nie można było tych spraw tutaj w Wysokiej Izbie poruszać. (^AGłos: ^AA podpalenia w Małopolsce Wschodniej?) Proszę Panów, nie macie ani jednego wyroku sądowego, który by stwierdzał, że zostało coś podpalone, i sprawa ta nie jest jeszcze wyjaśniona, dlatego wypraszam sobie, żeby takie oskarżenia rzucać na naród ukraiński.

My sami byliśmy w tym położeniu, że trzy najważniejsze stronnictwa: UNDO, Ukraińscy Socjaliści Radykali i Socjalistyczno-Demokratyczna Partia złożyły w tym czasie oświadczenie publiczne drukowane, jednak p. prokurator uważał za stosowne znaczną część tego oświadczenia skonfiskować.

[...]

Marszałek:

[...]

Do łaski marszałkowskiej wpłynął wniosek, który Pan Sekretarz zechce odczytać.

Sekretarz s. Wańkowicz ^A(czyta)^A:

Wniosek senatorów z Klubu Ukraińskiego w sprawie wypadków w związku z przeprowadzoną pacyfikacją na obszarach województw lwowskiego, stanisławowskiego i tarnopolskiego w miesiącach wrześniu, październiku i listopadzie 1930 r.

Marszałek:

Wniosek ten zostanie przesłany do komisji.

Porządek dzienny dzisiejszego posiedzenia wyczerpany.

[...]

Senat Rzeczypospolitej Polskiej. Okres III. Sprawozdanie stenograficzne z 3 posiedzenia Senatu Rzeczypospolitej w dniu 17 grudnia 1930 roku, łamy 24–26.

№ 78
[19 грудня 1930]. Меморандум Мері Шіпшенкс¹
про терор у Галичині

^{a-b}The dictatorship in Poland & the terror in Eastern Galicia

Personal Experiences^{-b-a}

An urgent request was sent to some international bodies by the Ukrainians in Eastern Galicia, and especially by the women, to send an independent commission of enquiry to investigate the methods used by the Polish soldiery and police in the 'pacification' carried out during October and up to the Elections on November 15th. In response to this request, two woman, an Austrian and an Englishwoman recently visited the districts concerned, and in spite of all the difficulties by the authorities in the way of obtaining the information, it was found possible to collect first hand evidence as to the sufferings inflicted on hundreds of villagers in the districts concerned.

The Ukrainians, or as the Poles prefer to call them, Ruthenians number about five million in Eastern Galicia, and differ in race and language from the Poles. They have a distinctive culture of their own and although by religion Roman Catholics acknowledging and acknowledged by the Papacy, they have a church of their own, the Uniat which has a liturgy akin to that of the Greek Orthodox. Their Metropolitan Archbishop, Count Szeptychi, a man of great culture and learning, is one of the leading spokesmen of their racial ideals and champion of their civil rights. The Pastoral letter in which in the month of October he protested against the Polish 'pacification' was suppressed by the authorities. The events which led up to the severe repressive measures ordered by the Polish Government were rick burnings carried out, it is stated, by school boys going through the country on bicycles. Instead of punishing the culprits it was decided to terrorise the whole population. The Ukrainians themselves believe that the repressive measures were ordered, not in consequence of the firing of crops, but in order to terrorise the population into voting for the Government List in the Elections.

The investigation of all these events is very difficult owing to the following ordinances:

"Paragraph 1 : Article 1. Whoever intentionally gives such information or documents, or puts other objects at the disposal of strangers, which in the interest

¹ Мері Шіпшенкс (Mary Sheepshanks, 1872–1960) – активна учасниця міжнародного феміністичного та пацифістського рухів, британська журналістка; репрезентуючи міжнародний жіночий рух, у 1930 р. разом з Гелен Опенгаймер (Helen Oppenheimer) навідалася до Галичини, щоб з'ясувати наслідки пацифікації.

of the Polish State should be kept secret from the Governments of foreign States, is liable to a punishment of five years' imprisonment.

Paragraph 1: Article 5: Whoever intentionally or without authorisation, collects information and documents or other material which are mentioned in Article 1, or whoever attempts to obtain possession or to get information of such things is liable to a punishment of three years' imprisonment."

Many persons are now in prison for more possession of information with regard to damage done to persons and property. Houses are frequently searched by police, and the population is so thoroughly terrorised and in such actual danger of further reprisals that few will venture to make a statement that may lead to further floggings and imprisonment. Nevertheless it was found possible to interview a number of peasants and workmen from different villages, who were still suffering from the frightful beatings inflicted on them two months ago. In each case the general plan followed was similar, and showed clearly that it was ordered from headquarters. In some cases the attack on the village was made by cavalry, in others by police squads; the time chosen was generally night: the village was surrounded, machine guns set up. Some soldiers were detailed to levy contributions in live stock, grain and sometimes cash from each household. Others forced the villagers to wreck their reading room, library and co-operative store, and for these operations they were not allowed tools but had to use their hands which were often torn and bleeding, in fact used to the bone, they were then made to sign a declaration that they had carried out the demolition of their own free will. A third detachment rounded up the leading men of the village, especially the keeper of the co-operative store, the custodian of the reading room and others including the schoolmaster and the priest. These men were then driven into a barn, stripped, held down and beaten with the thick sticks used for threshing. The beating was continued till the men lost consciousness; they then had cold water poured over them and the beating was resumed. Very often 200 or 300 blows were inflicted so that the flesh was horribly torn, and in the case of the man we saw the wounds were still unhealed and raw after two months. In many cases bones were broken, in some cases death ensued. A woman from one of the villages told us how she had seen the beatings carried out, and how one young man was being pressed to acknowledge that he had arms hidden, at last in frantic pain, said, in order to stop the flogging that he had a gun hidden in his roof. The soldiers then went to look for it, and not finding it (it had never existed) they beat him to death.

This woman also told us how she saw a man dragged after beating, along the roads tied to the motor car of the officers. Women of the village were forced by the soldiers to dress in their festal clothes, to provide wine and wait on the troops and then to accompany them to the next village. Meanwhile the beaten men; bleeding and fainting were thrown into a cellar where they were left for 24 hours without attention to their wounds and even without a drink of water.

In some cases, women, children and very old men were flogged. We saw a boy of 13 whose leg was broken by the soldiers, and the bone was so injured and inflamed that it will not heal. We saw also a man of 63 who has now been ill for ten weeks as a result of his beating.

One terrible feature of the whole procedure was the refusal of medical treatment to the victims. Doctors were forbidden to go out of the towns to the villages, and peasants attempting to come into the towns for treatment were turned back by the police. In many cases the wounds have gangrened, and either death or life-long injury has resulted. As is inevitable when a helpless peasantry is handed over to the armed soldiers and police to do as they like, numerous excesses of all kinds have occurred. A priest, Mandziy, after receiving 200 blows on the back, and having water thrown over him, was then turned over and the police stamped on his chest, and beat him on the belly and legs; in his agony he begged to be shot. The police were at the time cooking their meal nearby, they took the boiling food and threw it over his wounds. Shortly after this his death was announced by the Polish Press, but unfortunately for himself, he still lingers on in torture. His sister who lived with him was then beaten and his house broken up.

In another village there was a Jewish doctor who wished to dress the wounds, but was forbidden to do so. The Polish hospitals have refused to take in the victims and in many cases the local doctor has fled for fear of arrest as several doctors found dressing wounds of the victims were imprisoned.

Evidence in support of this statement was given to us by doctors, and a list is in our possession of cases of wounds with names, age and village of the victims. These include cases of Necrosis, hemorrhage, broken car-drums, caused by blows on the head, and gangrene.

In order to prevent medical reports being drawn up, the houses of Ukrainian doctors in the towns were searched by the police; even the jam-pots and children's toy-cupboards being searched for documents or photographs. Lawyers too were forbidden to take any action in defence of their clients. A number of persons injured and whose property had been pillaged and looted by soldiers and police addressed themselves to lawyers in Tarnopol. For merely taking down statements of their clients' cases, they were seized by the police who searched their houses. Five lawyers were imprisoned. In one case the wife who acted as her husband's secretary, had helped in drawing up a statement, she was taken to the police station, stripped in front of the police and imprisoned in various prisons for two months, then in despair and misery she refused all food, and was finally released.

In another case, the wife of a priest who was severely ill, was told by the police to get up and on being unable to do so was dragged from her bed and beaten until insensible. Her two daughters, aged 13 and 17 were similarly beaten.

Besides damage to persons, immense damage has been done to property. The priest's house in many cases has been wrecked, the furniture and books

destroyed. The village reading rooms, libraries and co-operative stores have been systematically destroyed.

The priests were special objects of enmity. On one occasion a bishop who personally visited sixteen villages immediately after, and in some cases during the ^m-raid^{-m2}, was threatened, and only released on showing his episcopal Cross. On another occasion when the Bishop of Stanislavov hearing the cavalry approaching a neighbouring village, drove to the Presbytery, sent the priest away in his carriage, and himself occupied the priest's place. When the soldiers came to search for the priest, the Bishop declared "I am now the priest here" and they were afraid to touch him. In many cases the victims were forced, under threats and mistreatment to sign the Polish National hymn and to cry "Vive Pilsudski".

After these ^m-raids^{-m3} had continued for some time, the inhabitants on hearing that that troops were approaching their village fled into the wood and remained in hiding for many days, in some cases for weeks. In some villages the troops took the roofs from their houses, or forced the peasants to destroy their roofs: the windows were broken wholesale, stoves damaged, agricultural machines, sewing machines and other apparatus broken up. In some cases wells were befouled and the drinking water supply destroyed.

Naturally, as in all such cases, there were attacks on women. We possess the names of persons and of villages who were mistreated in various ways and we possess signed statements as to the damage done.

Evidence was also confirmed, by other eye witnesses of the events, women belonging to various women's organizations, by lawyers, deputies, doctors and clergy, in particular by bishop, who have so far been immune from personal violence, and who are in close touch with their clergy and with the inhabitants.

Several points must be emphasised, that this so-called pacification has been carried out with a ferocity which can only be compared to the previous atrocities carried out in the early 19th century by the Bashi-bazouks in the old Turkish territories, and secondly these atrocities were not punishments inflicted for crime but were inflicted without trial and wholesale on an entire population.

Thirdly that they were done by command of the Government and were carried out strictly according to plan and were not merely the excesses of subordinates. Fourthly that the victims were denied all medical assistance. Fifthly, that every effort has been made to prevent the drawing up of any reports or statistics showing the extent of the repression. The number of villages thus treated was between 500 and 800, it cannot be stated with exactitude how many peasants and workmen were flogged, but it certainly runs into hundreds perhaps several thousands. Imprisonments have also been carried out on a great scale, and when the prisons were full, the bariacks and other buildings were requisitioned.

² У першому варіанті машинопису було: *execution*.

³ У першому варіанті машинопису було: *executions*.

If as is stated by the Polish apologists, this whole affair has been much exaggerated, it is a matter for surprise that they resist the attempts to ascertain the exact facts.

^{a-b}Brest-Litovsk^{b-a}

The imprisonment of leading Polish politicians belonging to the Parliamentary Opposition in the Fortress of Brest-Litovsk and the treatment to which they were subjected, shows that the ferocities in East Galicia do not stand alone.

After the closing of the Parliamentary Session in September, about 90 leading members of the Opposition were arrested and sent to distant prisons. 21 of the were sent to the distant Fortress of Brest-Litovsk. There the ordinary garrison was removed and the fortress put under Kotesk Biernacki⁴, notorious for his violence and brutality. During the war of 1920 he was guilty of such cruel and criminal acts that he was subsequently put under restraint in order to safeguard him. A number of officers were hurried from various parts of Poland to take charge of the political prisoners under Biernacki. On hearing these arrangements many loyal Poles were horror-struck believing that torture and death of the prisoners must inevitably result. They were kept in this fortress not being allowed any contact with the outside world for 10 weeks; no letters or visitors were allowed. The only person having access to the gaol was the Procurator General Michalowski. On his visit the prisoners complained of the tortures to which they were subjected, but he replied that it was no affair of his and he reported to the outside world that all was well. As reward for his complacency he has now been made Minister of Justice.

Included among those imprisoned at Brest-Litovsk were:

⁶Barlicki⁵:⁶ Chief of the Socialist Party.

⁶Liberman⁶:⁶ Procurator of State Tribunal.

⁶Witos⁷:⁶ Who has twice been Prime Minister and Chief of the Council of Public Defence.

⁴ Вацлав Костек-Бернацький (Wacław Kostek-Biernacki, 1884–1957) – польський військовий, політик, письменник; у серпні 1930 р. став начальником в'язниці у Бересті, його завданням був нагляд над арештованими депутатами польського парламенту; згодом на посаді поліського воєводи (1932–1939) наглядав за організацією т.зв. табору інтернування в Березі-Картузькій.

⁵ Зигмунт Баліцький (Zygmunt Balicki, 1888–1959) – польський соціалістичний і комуністичний діяч, після Другої світової війни заступник міністра транспорту в Польщі.

⁶ Герман Ліберман (Herman Lieberman, 1870–1941) – польський юрист, публіцист, політичний діяч, член Польської соціалістичної партії, посол до польського сейму; після ув'язнення в 1930 р. у Бересті та виходу на волю, діяв в еміграції; у роки Другої світової війни – член польського еміграційного уряду в Лондоні.

⁷ Вінценти Вітос (Wincenty Witos, 1874–1945) – польський політик, один з найвизначніших діячів польського селянського руху, тричі прем'єр Польської Республіки; останній його уряд повалений Ю. Пілсудським у травні 1926 р.

⁶Popiel⁸:⁶ Chief of the Christian Party.

^aBaginski⁹:^a One of the most celebrated of them who ^mtought^{m10} for Polish liberty.

⁶Dubois¹¹:⁶ Editor of the Socialist paper, and ^asix^a Ukrainian Deputies.

They number 21 in all, in this fortress, and all except three have been subject to savage flogging. In one case, that of an elderly man he remained unconscious for 4 days. They were treated as the lowest military criminals, shut up in dark damp cells, with no bedding but a plank with straw and no coverlets; fed on the meagerest diet, thin gruel and a few potatoes twice a day, so that they were reduced to eating the straw of their beds. They had been arrested and transported early in September and only had their thinnest clothes, and their relations were not allowed to send them any warm clothing or additional comforts.

For several weeks they were not allowed even a tooth brush or a blanket; they were allowed no books or papers for relaxation. After some time the Marshall did give permission to them to play chess. They were subject to every indignity and moral torture, and they were made to clean the latrines of the prison, and to do all the most menial work in spite of their physical weakness and the beatings to which they were subjected. The officers would strike them in the face with their fists, so that they would have their teeth broken and swollen faces. One prisoner lost 36 pounds in weight and others lost 15 to 25 pounds. Little wonder that they are now aged and broken men. At the end of November and early December they were released four and five at a time, but only provisionally, at any moment they are subject to re-arrest.

Amongst other sufferings inflicted on them was the following: They were summoned as if to be executed; told they would need nothing more again, they were then led separately to empty casemates, told to strip and stand face to the wall; they were thus kept standing for hours and revolver shots were fired in the neighbouring cells, so that each believed that mass execution was going on and that he would be the next victim. When finally led back to their cells they were crazed almost to madness with the suspense and terror.

All this brutality was inflicted by direct order of Marshall Pilsudski. Report was made to him by the Commandant every day as to who had been flogged and what other punishment inflicted.

⁸ Кароль Попель (Karol Popiel, 1887–1977) – польський політичний діяч т.зв. християнської демократії, член Національного робітничого союзу, у 1937–1939 рр. – голова Партії праці (Stronnictwo Pracy).

⁹ Казімеж Багінський (Kazimierz Bagiński, 1890–1966) – польський політичний діяч, спершу член Польської соціалістичної партії, згодом активний учасник польського селянського політичного руху, посол до польського сейму (1919–1930).

¹⁰ У першому варіанті: *voted*.

¹¹ Станіслав Дюбуа (Stanisław Dubois, 1901–1942) – активний соціалістичний діяч, член Польської соціалістичної партії, посол до польського сейму (1928–1933), співредагував орган партії щоденник «Робітник» («Robotnik»).

As the reports of these horrors began to filter by word of mouth through Warsaw society general fear and horror were expressed. It was generally said, other countries may have a Dictator, but we have one who is mad and sadist and his entourage consists of men who are entirely subservient and willing to carry out his sadist caprices.

It was generally stated to us that there was now no law of justice or civil security.

Poland has just been celebrating the centenary of the Polish rising for liberty in 1830, and numerous distinctions and decorations have been conferred. The veteran Patriot Limanowski an old man over 90 who fought in the Polish rebellion in 1863, after which he was exiled in France, has returned his decoration as protest against the horrors of Brest-Litovsk.

Having visited Poland during the Russian regime in 1913, I am convinced that the present condition is worse than it was then, and this impression was confirmed by many Poles to whom I spoke. They said the Russians at any rate, did give a trial to accused persons, but now the people were punished without trial. Still more after having visited Galicia before the war, and having seen the peace and prosperity of the Ruthenian population there can be no question of the tragic change for the worse in their condition.

In the true interests of the Polish people, western opinion should express its horror at the methods of the present Dictatorship. The Poles themselves are now at the mercy of a military Dictatorship

^mOpponents^{m12} of the Pilsudski bloc declare that only western public opinion and the remonstrance of the western Governments could save them from being bound hand and foot to a brutal military despotism, which unless checked will, establish itself and drive those who do not submit to it, either to emigrate or to revolutionary methods. There is, however, a danger for Eastern Europe of playing into the hands of the revolutionaries or so exasperating the neighbours of the various minorities over the Frontier that armed raids or intervention may ensue and thus either civil revolution, or war with Germany or Russia may once more plunge Eastern Europe into war.

(Signed) ^aMary Sheepshanks^a

NA, FO 317/15572. Копія. Машинопис.

¹² У першому варіанті: *Adherents*.

№ 79

**[22 грудня 1930]. Лист польського Міністерства
закордонних справ до польської делегації у Лізі Націй
в Женеві щодо лікарської допомоги потерпілим
під час пацифікації**

ⁱMinisterstwo
Spraw Zagranicznychⁱ

Warszawa, dnia ^r22^r grudnia 1930 r.

ⁱ№ⁱ ⁶P.I.14171⁶

⁶B[ardzo] pilne⁶

^aTajne^a

W odpowiedzi na raport szyfrowy Delegacji z dnia 8 bm. nr 18, Ministerstwo Spraw Zagranicznych komunikuje, że według wiadomości otrzymanych od kół miarodajnych, fakt[y] rzekomego nieudzielenia pomocy rannym Ukraińcom – w ogóle nie miały miejsca.

Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża [(МКСК)]¹ zwrócił się do Polskiego K[omitetu] C[zerwonego] K[rzyża] na podstawie wiadomości uzyskanych od dra Paneyki z Paryża w telegramie z dnia 29 października r[oku] b[ieżącego]. Wyczerpujące i szczegółowe informacje o osobie dra Paneyki i o jego działalności, znanej zresztą dobrze Delegacji, zawarte są w memoriale Ministerstwa Spraw Wewnętrznych z dnia 13 grudnia nr P.N. 3021/6/D, podającym opis akcji sabotażowej ukraińskiej wojskowej organizacji i akcji pacyfikacyjnej organów administracyjnych, policyjnych i wojskowych na terenie Małopolski Wschodniej.

W telegramie powyższym Paneyko powołuje się na autorytet Metropolity Szeptyckiego. Ministerstwo załącza przy niniejszym oryginał (z prośbą o zwrot) i tłumaczenie listu Metropolity do profesora Smal-Stockiego², w którym stwierdza, że nie ma nic wspólnego z działalnością i osobą Paneyki. List ten stanowić może ważki argument świadczący o kłamliwości podanych przez Paneykę informacji.

Starania prowadzone przez Ukraińców w celu zwrócenia uwagi organizacji międzynarodowych na rzekome niehumanitarne traktowanie przez władze polskie ludności ukraińskiej są częścią niesłabnącej akcji propagandowej pro-

¹ Міжнародний комітет Червоного Хреста (МКЧХ, англ. *International Committee of the Red Cross*, ICRC) – гуманітарна установа, яку заснував Анрі Дюнан у 1863 р. в Женеві.

² Роман Смал-Стоцький (1893–1969) – український мовознавець і політичний діяч, дипломат; Надзвичайний посол і повноважний міністр УНР в Берліні (1921–1923), згодом неофіційний посол УНР у Лондоні (1924–1925) та Варшаві (1926–1939); у міжвоєнний час тісно співпрацював з польською владою.

wadzonej przez wrogie Państwu Polskiemu czynniki, starające się wyzyskać każdy teren dla swej działalności.

Ministerstwo prosi, aby Delegacja udzielając informacji MKCK powołała się na powyższe momenta, opierając się na memoriale M[inister]stwa Spraw Wewnętrznych oraz na liście Metropolity Szeptyckiego.

Do poufnej wiadomości Delegacji Ministerstwo donosi, że osobna Komisja wyłoniona z władz krajowych zająć się ma sprawą owych rzekomych „niehumanitarnych” wystąpień na terenie Małopolski Wschodniej. O wyniku tych badań Ministerstwo natychmiast Delegację zawiadomi.

^aZa dyrektora Departamentu Pol[ityczno]-Ekon[omicznego]^a:
*JLipski*³
(J. Lipski)

^b2 załączniki⁶⁴

AAN, Delegacja RP przy Lidze Narodów, sygn. 264, s. 14–15. Оригінал. Машинопис.

³ Юзеф Ліпський (Józef Lipski, 1894–1958) – польський дипломат, працівник польського Міністерства закордонних справ, посол Польської Республіки у Берліні (1933–1939).

⁴ Додатки до листа відсутні в матеріалах справи.

№ 80

[29 грудня 1930]. Довідка посла Великої Британії
у Варшаві Вільяма Ерскіна
для міністра закордонних справ Артура Гендерсона
про розмову з польським міністром закордонних справ
Августом Залеським щодо скарг
проти Польщі в Лізі Націй

[...]

^{r-r}[N 76/74/65]^{-r-r}

No. 1

^aSir W. Erskine to Mr. A. Henderson. –^a (^aReceived January^a 5, 1931)
(No. 600. Confidential)

Sir,

^aWarsaw, December^a 29, 1930.

^aWith^a reference to your despatch No. 762 of the 23rd instant, I have the honour to report that I asked M. Zaleski this morning whether he had received copies of the various petitions which I understood had been addressed to the League of Nations on behalf of the Ukrainian minority in Eastern Galicia.

2. His Excellency replied that copies of three petitions had been received from Geneva a few days ago and were now being examined by his Department. So far as he remembered – it was evident that he had not yet read them himself with much attention, if at all – one was from M. Paneyko, one from Ukrainians in America or Canada, and the third from the Union of Democratic Control¹. The rules in force allowed him a fortnight from the date of their receipt within which to inform the Secretariat whether he objected to any of them being accepted. No decision had yet been come to, but he thought that probably the Polish Government would make no objection to the acceptance of the two petitions from Ukrainians abroad, but that they would object in the case of that from the Union of Democratic Control, as, for the Council to accept a petition from a private association which had no connexion with the minority in question, would form a most inconvenient precedent not only for Poland, but all countries having national minorities.

3. I then spoke to him in the sense of paragraph 2 of your despatch. His reply was not very assuring. He pointed out that, as he had already stated, the question of the Polish attitude in regard to the “receivability” of the petitions had not yet been decided. It would be some days before his legal advisers could give their

¹ Союз демократичного контролю (*Union of Democratic Control*) – британська організація, заснована 1914 р. для слідкування за міжнародною політикою; не був пацифістською організацією, однак різко виступав проти використання збройних сил в управлінні державою.

opinion, which would then have to be considered by the Polish Government. Moreover, M. Veniselos², who was arriving tomorrow, would take up a great deal of his time during the next few days. It was clear, therefore, that very little time before the meeting of the Council would be left for the preparation of their observations. Much depended, of course, on the nature of the petitions. If the charges they contained were confined to generalities they could be dealt with quickly, but if they were of a detailed nature, a considerable time might be required for their examination and verification. In point of fact, the Polish Government were entitled to two months for the purpose from the date of acceptance by the Council.

4. I suggested that there was no reason why the Polish Government should not get on at once with the preparation of their observations pending their decision regarding the question of receivability of the petitions, and I once morw strongly urged that every effort should be made to submit them in time to be dealt with at the forthcoming session, pointing out that it was to the obvious advantage of Poland that the matter should be dealt with at the earliest possible moment in order to put an end to the exaggerated reports which were being circulated abroad.

I have, &c.

^aWilliam Erskine^a

NA, FO 417/28. Друк.

² Елефтеріос Венізелос (Ελευθέριος Βενιζέλος; 1864–1936) – грецький політик; у 1910–1933 рр. вісім разів (з перервами) займав посаду прем'єр-міністра Греції.

№ 81
[29 грудня 1930]. Довідка радника
Тадеуша Гвяздовського¹ про запит
до Міжнародного комітету Червоного Хреста
в справі пацифікаційної акції в Галичині

W sprawie akcji ^mпацифікаcyjnej^{m2}
we Wschodniej Małopolsce
Interwencja M.K.C.K.

a-б-Тайне^{б-а}

W wykonaniu instrukcji Ministerstwa z dn. 22-go grudnia, P.I. 14171 odwiedziłem dziś wiceprezesa Komitetu Międzynarodowego Czerwonego Krzyża, p. Kramera i poinformowałem go, że według wiadomości otrzymanych przez Ministerstwo Spraw Zagranicznych z kół miarodajnych, fakty rzekomego nieudzielenia pomocy lekarskiej rannym Ukraińcom, nie miały miejsca, oraz stwierdziłem, że w tych warunkach zgodzi się on zapewne ze mną, iż interwencja Międzynarodowego Czerwonego Krzyża nie miałaby żadnej podstawy.

Następnie przedstawiłem p. Kramerowi bardzo szczegółowo, zaznaczając, że czynię to prywatnie, całe tło polityczne ostatnich wypadków we Wschodniej Małopolsce, posiłkując się w tym celu, zgodnie z Instrukcją Ministerstwa, głównie argumentami i danymi zaczerpniętymi z memoriału Ministerstwa Spraw Wewnętrznych z dn. 13 grudnia. Udzieliłem wreszcie p. Kramerowi po-
ufnie dokładnych informacji o p. Paneyce, na podstawie poprzednio już nadesłanych Delegacji materiałów i wyzyskałem w należyty sposób list Metropolity Szeptyckiego do Profesora Smal-Stockiego.

P. Kramer zawezwwał referenta sprawy p. Clouzot i polecił mu zanotować moje oświadczenie zawierające zaprzeczenie rzekomo [odręczne skreślenia, poprawione] niehumanitarnego traktowania rannych Ukraińców oraz informacje co do p. Paneyki, przy czym stwierdził, że list Metropolity jest istotnie dowodem, że p. Paneyko starał się nadużyć dobrej wiary różnych instytucji społeczno-humanitarnych i poszczególnych jednostek do których się zwrócił z powołaniem na osobę Metropolity. Zastrzegł się jednakże p. Kramer, że M.K.C.K. nie przywiązywał dużej wagi do telegraficznych i listownych ^rapelów^r p. Paneyki, a był istotnie

¹ Тадеуш Гвяздовський (Tadeusz Gwiazdowski, 1889–1950) – польський дипломат, працівник Міністерства закордонних справ у Варшаві; у 1922–1933 рр. працював у польській делегації при Лізі Націй.

² Перед виправленням документа було: *пацифістycznej*.

poruszony wiadomościami, jakie otrzymywał od różnych narodowych Komitetów Czerwonych Krzyży w Polsce i pismem Metropolity Szeptyckiego.

Przyпускаjąc, że p. Kramer miał na myśli pismo Metropolity wystosowane do kilku humanitarnych organizacji międzynarodowych w Genewie w sprawie rzekomo rozpaczliwego stanu, w jakim miały znaleźć się po ostatnich wypadkach we Wschodniej Małopolsce dzieci ukraińskie – *vide* mój raport No. [nr] 3983 z dn. 28-go listopada). Uzupełniając wywody p. Kramera, p. Clouzot dodał, że niedawno temu otrzymał MKCK od jednego, jak się wyraził, „całkiem neutralnego” narodowego Komitetu Czerwonego Krzyża w Polsce (wobec zastrzeżenia poufności ze strony tego Komitetu, nie chciał p. Clouzot wymienić narodowości, mam wrażenie jednak, że chodzi o Czerwony Krzyż Szwajcarski), z którego to pisma wynikałoby, że niezależnie od tendencyjnych i przesadnych wieści rozsiewanych za granicą przez nieprzychylną Polsce propagandę, nie jest wykluczonym, że były wypadki pobicia i poranienia Ukraińców i pozostawienia ich bez należytej lekarskiej opieki.

Odpowiedziałem p. Clouzot, że nie ma nic dziwnego w tym, że mogły mieć miejsce w nastrojach, jakie panowały wówczas we Wschodniej Małopolsce wypadki pobicia. Nie należy jednak zapominać, że w bardzo wielu wypadkach rozagitowana ludność ukraińska zachowywała się prowokacyjnie wobec władz i ludności polskiej, co ^mniejednokrotnie^{m3} mogło spowodować silną reakcję. Dodałem, że na skutek zarządzeń Ministerstwa Spraw Wewnętrznych prowadzone są obecnie dochodzenia w każdym poszczególnym wypadku pobicia i niewątpliwie winni zostaną ukarani i z całym naciskiem podkreśliłem, że jest to sprawa czysto wewnętrzna Państwa polskiego, do której czynniki międzynarodowe ingerować nie mogą. ^rZwróciłem ponadto uwagę pp. [panów] Kremera i Clouzot na fakt, że stłumienie akcji terrorystycznej odbyło się przy pomocy normalnych zarządzeń administracyjnych bez uciekania się do środków wyjątkowych, które niewątpliwie w podanej sytuacji i one podstawą byłyby zastosowały. Nadmieniałem, że n[a] p[rzykład] na Litwie zaprowadzono stan wyjątkowy.^r

P. Kramer oświadczył, że bardzo dobrze rozumie, iż sprawa jest niezmiernie delikatna i że MKCK nie może ingerować w sprawy należące wyłącznie do wewnętrznej kompetencji władz Państwa polskiego. ^mDodał^{m4}, iż [wprawdzie] wydawało mu się w pewnym momencie, iż nawet dla Rządu polskiego byłoby wskazanym, by delegat MKCK mógł na miejscu zorientować się w sytuacji, jednakże widzi, iż obecnie sprawa nie jest już aktualną i sądzi, że MKCK ograniczy się do opublikowania w swym biuletynie korespondencji z polskim Czerwonym Krzyżem zaznaczając, iż zaprzeczenie zawarte w liście Polskiego Czerwonego Krzyża co do rzekomego nieudzielenia pomocy rannym Ukraińcom, zostało

³ Викреслені слова: *w wielu wypadkach*.

⁴ Викреслені слова: *Mimoходом wspomniat*.

potwierdzone oświadczeniami ze strony kół rządowych polskich. P. Kramer zaznaczył jednak, iż nie jest jeszcze pewien, czy tego rodzaju publikacja nastąpi, gdyż zależy to będzie od samego Komitetu i że w każdym razie porozumie się z delegacją co do treści ewentualnego Komunikatu, który byłby ogłoszony w Biuletynie MKCK⁵.

M-Chargé d'Affaires a.i.^{-M6}

AAN, Delegacja RP przy Lidze Narodów, sygn. 264, s. 1–4. Kopia. Машинопис.

⁵ Нерозбірлива приписка внизу аркуша: *Stwierdzenie [...] zwracam się [...] oryginał listu Metropolity Szeptyckiego do prof. Smal-Stockiego.*

⁶ Перед виправленням: *Za Delegata RP do LN Chargé d'Affaires a.i. Radca Leg[islacyjny].*

№ 82
[31 грудня 1930] Польськомовний варіант
проекту петиції українських членів польських сейму
і сенату до Ліги Націй

^aDo Rady
Ligi Narodów w Genewie
Posłowie ukraińscy członkowie Sejmu Polskiego
i
senatorowie ukraińscy członkowie Senatu Polskiego¹
w Warszawie^a

mają zaszczyt przedłożyć Radzie Ligi Narodów w imieniu ukraińskiego narodu petycję zawierającą nadużycia przeciw międzynarodowemu prawu.
Warszawa, dnia 31 grudnia 1930 r.

Stosownie do Traktatu Wersalskiego zawartego 28 czerwca 1919 [r.] między Mocarstwami Sprzymierzonymi i Zaprzyjaźnionymi przyjęła Polska w art. 1 do 12 zobowiązania odnoszące się do praw mniejszości narodowych i poddała je pod kontrolę Ligi Narodów.

W szczególności zobowiązał się Rząd Polski udzielić wszystkim mieszkańcom pełnego i zupełnego zabezpieczenia ich życia i wolności bez różnicy pochodzenia, narodowości, języka, rasy i religii.

W tym czasie Wschodnia Galicja nie była jeszcze uznana jako część integralna Państwa Polskiego, które na podstawie postanowienia Najwyższej Rady Konferencji Pokojowej z 25 czerwca 1919 [r.] było jedynie upoważnione do zajęcia wojskowymi siłami Wsch[odniej] Galicji aż po rzekę Zbrucz i do ustanowienia tamże zarządu cywilnego, a to na podstawie zawartej umowy z Mocarstwami Sprzymierzonymi i Zaprzyjaźnionymi warunki, które miały, o ile możliwe, gwarantować tak autonomię terytorialną, jako też wolności polityczne, religijne i osobiste odnośnych mieszkańców. Decyzja Rady Ambasadorów z 14 marca 1923 r. w przedmiocie granic Polski przyznała Polsce prawa suwerenne co do Galicji Wsch[odniej], a to opierając się, między innymi, na fakcie, że Rząd Polski już poprzednio zagwarantował wszystkie prawa narodowości ukraińskiej i biorąc na uwagę, co zostało uznane ze strony Polski odnośnie do Galicji Wschodniej, że warunki etnograficzne uzasadniają konieczność autonomii.

Ta decyzja odnosiła się do ustawy polskiej z 26 września 1922 r., która zapewniała dla Galicji Wschodniej autonomię „województwą”, tj. rodzaj „samorządu” departamentalnego. Zaznaczyć jednak należy, że Rząd Polski nie dotrzymuje ani swych obietnic odnośnie autonomii, ani zobowiązań zagwarantowanych międzynarodowymi traktatami na rzecz wszystkich mniejszości narodowych.

¹ На документі відсутні будь-які підписи та нотатки.

Narodowość ukraińska nie korzysta dotychczas z żadnej autonomii i traktuje się ją jakby nieistniejącą. Nadużycia popełnione przez władze krajowe, które naprowadzamy w niniejszym memoriale wykazują, że samo tylko przyznanie się obywatela polskiego, że należy do narodowości ukraińskiej i jest członkiem jakiejś ukraińskiej instytucji wystarcza, ażeby został karany i maltretowany.

Pewne niespokoję, które miały miejsce we wsiach Wschodniej Galicji we wrześniu 1930 r. skutkiem kryzysu rolniczego (głównie pożary) posłużyły rządowi polskiemu jako pretekst do zaprowadzenia w Galicji Wschodniej jak najostrzejszego *regimu*.

Zamiast wysledzić i ukarać prawdziwych sprawców pewnych aktów sabotaży, Rząd Polski skorzystał ze sposobności, ażeby dać wolną drogę nienawiści policji i armii: zastosowano terror po wsiach ukraińskich, ażeby przygotować wybory do nowego Sejmu, które według planu naprzód powziętego nie miały liczyć więcej jak jedną trzecią opozycyjnych partii. Wsie galicyjskie wydano w ręce oddziałów wojska i żandarmerii, którzy przechodząc w grupach po 100 do 200 ludzi dopuszczali się pod pretekstem robienia śledztwa gwałtów. Niczego, co nosiło ukraiński charakter nie oszczędzono, ani instytucji kulturalnych, ani księży, ani nawet klasztorów.

Pomimo środków przedsięwziętych przez Rząd Polski, ażeby ukryć te fakty przed zagranicą, pewne organa niezależnej prasy, które miały sposobność posłać swych zastępców do Polski, podały do wiadomości powyższe nadużycia. Niektórzy z tych obcokrajowców zostali wydalenii lub nawet przytrzymani, inni zaś zostali mylnie poinformowani przez organa rządowe, że chodzi tylko o ukaranie winowajców w sposób prawny.

Było dla nas niemożliwym zarejestrować wszystkie fakty i sprawdzić je na miejscu, ponieważ rewizje, które przeprowadzano w ciągu dwóch miesięcy miały także na celu skonfiskowanie wszystkich notatek, które odnosiły się do powyższych nadużyć. Nawet lekarze, [którzy] odfotografowali pobitych ludzi, byli pociągani do odpowiedzialności przez organa policyjne.

Ażeby przedstawić położenie narodowości ukraińskiej, mamy zaszczyt przedłożyć dołączone tu załączniki, odnoszące się do zachowania przez Rząd Polski zobowiązań powyżej powołanych wobec narodowości ukraińskiej z prośbą o sprawdzenie faktów naprowadzonych i wdrożenie odpowiedniego postępowania, tudzież wydania odpowiednich instrukcji, które by położyły kres powyższym nadużyciom, względnie wnosi na postępowanie po myśli art. 12 Traktatu Wersalskiego.

(Ciąg dalszy identyczny z wnioskiem o pacyfikacji)².

BN, Towarzystwo Naukowe im. T. Szewczenki, mf. 85781, k. 372–375. Копія. Машинопис.

² Наступна частина документа тотожна з Документом № 75.

[Грудень 1930]. Проект відозви КПЗУ про пацифікацію
 "projekt"

⁶Wniosek

w sprawie ekspedycji karnych na Ukrainie Zachodniej⁶

Na Ukrainie Zachodniej od paru miesięcy toczy się jawna wojna domowa między okupacją polską a rewolucyjnymi chłopami i robotnikami ukraińskimi. Wielkie oddziały kawalerii, piechoty, policji wespół ze Strzelcami, Przystosowaniem Wojskowym, z uzbrojonymi bandami osadników i synów obszarników i kułaków – wszystko to pacyfikuje Ukrainę, popełniając tysięczne okrucieństwa zabijając, raniąc, siekając różgami, rabując dobytek chłopski, nakładając kontrybucję na gromady, paląc i niszcząc ukraińskie szkoły, stowarzyszenia kulturalne, sportowe, domy ludowe, spółdzielnie itp., więżąc¹ tysiące robotników, chłopów, studentów i in. To faszy[z]m polski karze chłopów ukraińskich za to, że doprowadzeni do ostatecznej nędzy przez wyzysk obszarników i ucisk okupacyjny przeszli do rewolucyjnej walki z obsz[a]rnictwem i okupacją i rozpoczęli palić dwory obszarnicze. Faszyzm zdaje sobie sprawę, że palenie dworów to wyraz walki rewolucyjnej chłopów ukraińskich o ich wyzwolenie klaso[w]e i narodowe, faszyzm wie, że ruch rewolucyjny robotników i chłopów narasta w całej Polsce i dlatego śpieszy się ogniem i mieczem, pałką i kontrybucją, kulą i więzieniem stłumić ruch rewolucyjny chłopów ukraińskich, póki nie przyjdą z czynną pomocą robotnicy i chłopci polscy, białoruscy, żydowscy, niemieccy i in.

Palenie dworów obszarniczych to dowód, że chłopci ukraińscy nie dają wiary oszustom i dobrze rozumieją, że tam, za kordonem, w Federacji Socjalistycznych Republik Radzieckich buduje się wolna Ukraina Radziecka, wolna od burżuazji, od obszarników i od obcej okupacji. Faszyzm, który coraz bardziej gorączkowo zbroi się, coraz bardziej szykuje nową zbrodniczą wojnę przeciw Związkowi Sowieckiemu, z tym większą zwierzęcością tłumi ruch rewolucyjny chłopów ukraińskich.

Wreszcie chodziło faszyzmowi o sterroryzowanie mas chl[o]pskich w związku z nadchodzącymi wyborami. Sama groźba powtórzenia ekspedycji karnej wystarczyła, aby całe wsie „wypowiadały się” za sanacją.

W tych ekspedycjach karnych, będących drobną próbą tego, co czeka chłopów Ukrainy Radzieckiej, gdyby ich Polska „wyzwoliła spod jarzma bolszewików”, w tej wojnie przeciw podstawowym masom chłopstwa zachodnioukraińskiego faszyzm działał w jednolitym froncie ze wszystkim[i] partiami burżuazyjno-socjalnie ugodowymi, niezależnie od tego, czy wodzowie

¹ Має бути: *więzić*.

ich siedzieli w Brześciu, czy nie. Od B[ezpartyjnego] B[loku Współpracy z Rządem] i N[arodowej] D[emokracji] do PPS, [Polskie Stronnictwo Ludowe] „Wyzwolenia” i Stronnictwa Chłopskiego, od biskupów i popów do pastorów i rabinów – wszystko to w jednolitym froncie poparło rząd faszystowski w tłumieniu ruchu rewolucyjnego. N[arodowa] D[emokracja] tworzyła uzbrojone oddziały obszarniczko-kułackie, PPS, której rząd „ludowy” w 1918–[19]19 r. rozpoczął ujarzmianie Ukrainy Zachodniej, obecnie – pod obłudnym pretekstem walki z sabotażem – z całą siłą popiera walkę przeciw ruchowi rewolucyjnemu chłopów ukraińskich. PPS pochwała „konieczność natychmiastowej i ⁶bezwzględnej⁶ reakcji ze strony władz. Dalsze tolerowanie sabotaży przyczyniłoby się do zupełnego rozprężenia stosunków w Małopo[l]sce Wschodniej – do anarchii („Robotnik” z 12 X 1930 r.). PPS ma żal do rządu, że zbyt surowym[i] ekspedycjami przeszkadza jej werbować na Ukrainie Zachodniej do wojny przeciw ZSRR. „Droga do niepodległej Ukrainy prowadzi nie przez Małopolskę Wschodnią, lecz Ukrainę ⁶rosyjską⁶...” („Robotnik” z 29 VIII [19]30 r.).

Stosując najstraszliwszy terror wobec mas robotniczych i chłopskich Ukrainy Zachodniej, obóz faszystowski występuje jako pacyfikator, jako oprawca i kat ruchu rewolucyjnego [...] burżuazji polskiej, lecz również [...] burżuazji i kułactwa ukraińskiego. Ukraińskie klasy posiadające rozumieją, że palenie dworów obszarniczych to wyraz ruchu rewolucyjnego, w rozwoju swoim grożącego nie tylko panowaniu okupacji i obcych obszarników, ale panowaniu kapitału w ogóle. UWO stara się wypaczyć ruch rewolucyjny i wyzyskać go dla celów nacjonalistycznych oraz odciąć go od wspólnej z masami pracującymi całej Polski walki rewolucyjnej o obalenie panowania kapitału. Pozostały ukraiński obóz burżuazyjno-socjal ugodowy², od Szeptyckiego, poprzez UNDO do Hankiewicz z całą siłą odgradza się i potępia ruch rewolucyjny, dając faszy[z]mowskiemu i bandom endeckim moralne i polityczne prawo do zduszenia we krwi tego ruchu, do wysłania ekspedycji karnych, bicia, więzienia itd. Na wspólnej nienawiści do Związku Sowieckiego, do potężniejszego ruchu rewolucyjnego, na trupach zabitych, na krwi tysięcy rannych, pobitych, skatowanych i więzionych robotników i chłopów ukraińskich, na ekspedycjach karnych, na gruzach zburzonych szkół i stowarzyszeń – faszy[z]m polski buduje na nowo platformę ugody z burżuazją [i] socjalugodą³ ukraińską. Kilkanaście mandatów sejmowych, rzuconych przez rząd P[i]łsudskiego burżuazji ukraińskiej – to zapłata za dotychczasową wierną służbę i zadatek za dalszą służbę w przygotowaniu wojny pr[z]eciw znieprawidzonemu Związkowi Sowieckiemu.

W imieniu prolet[ar]iatu Warszawy, Łodzi, Zagłębia Dąbrowskiego, Ś[ł]ąska Górnego i całej Polski robotniczej, w imieniu uciskanych i wyzyskiwanych^h chłopów Polski, wyciągamy bratnie dłonie do skatowanych i zamęczo-

² Так у документі.

³ Так у документі.

nych, do wtrąconych do lochów więziennych tysięcy robotników i chłopów ukraińskich, walczących o swe wyzwolenie klasowe i narodowe. Wzywamy Was do wytrwania w walce. Walka Wasza musi być przykładem dla mas robotniczo-chłopskich całej Polski, musi je zachęcić i popchnąć do walki o obalenie wspólnego wroga – burżuazji i obszarnikó[w] – o ziemię bez wykupu, o prawo samookreślenia aż do oderwania i przyłączenia się do Republik Radzieckich.

Przeświadczeni, że jedynie wspólna okupacja Ukrainy i Białorusi Zachodniej [...] da tym krajom możliwość całkowitego samookreślenia, składam[y] jako protest przeciw zbrodniom dokonanyom na masach ukraińskich oraz w celu zdarcia obłudnej maski z twarzy opozycyjnych wodzów Centrolewu i burżuazyjnych i socjalistycznych stronnictw ukraińskich – następujący wniosek:

Wzywa się rząd

do natychmiastowego zwolnienia wszystkich więźniów, aresztowanych za walkę z okupacją i o umorzenie spraw,

do natychmiastowego otwarcia wszystkich szkół, stowarzyszeń, spółdzielń itd.

do wypłacenia całkowitego odszkodowania wszystkim poszkodowanym osobom i instytucjom, odbudowania zrujnowanych szkół i in. na podstawie orzeczeń komisji śledczej, wyłonionej przez masy pracujące Ukrainy Zachodniej.

Wreszcie sejm wzywa rząd

do niezwłocznego wycofania z Ukrainy i Białorusi Zac[h]odniej wojsk, policji, szpiclów i wszystkich urzędów okupacyjnych.

AAN, KPZU, sygn. 165/V-5, s. 59–60. Фотоконія.

[грудень 1930]. Резолюція КПЗУ від грудня 1930 р.

^aRezolucja KC KPZU o sytuacji na U[krainie] Z[achodniej] i o zadaniach partii^a
[...]

Ukraińskie masy pracujące miast i wsi zostały doprowadzone do zupełnej ruiny. Setki tysięcy robotników stoją w obliczu śmierci głodowej. Nies[ły]chany ucisk socjalny i narodowościowy jeszcze bardziej z[a]ostrzył przeciwieństwa klasowe, walka klasowa mas pracujących miast i wsi rozwija się coraz szerzej. Ostatnie strajki i akcje przeciw redukcjom i obcinaniu pracy zarobkowej w Sanoku, Polnej, Kałuszu i Stebniku, coraz ostrzejsze formy wystąpień, starcia z policją itd. – wszystko to świadczy o szybkim tempie rewolucjonizowania się mas robotniczych.

Wzburzenie pracujących mas chłopskich ujawniło się w masowym podpalaniu majątków obszarniczych i kułackich oraz w całym szeregu aktów sabotażu przeciw instytucjom państwowym: we wrześniu roku bieżącego liczba podpałek dochodziła do 18 dziennie.

Szeroka fala tego ruchu chłopskiego o jaskrawo wyrażonym charakterze klasowym pochłonęła również warstwy drobnej burżuazji miejskiej, zwłaszcza zaś młodzieży. Walka ta to szeroki ruch narodowo-wyzwolenczy ukraińskich mas ludowych przeciw okupacji polskiej. Ruch ten z całą siłą uderzył w okupację polską, w polskich obszarników, osadników i kułaków. Chłopi palili również majątki obszarników i kułaków ukraińskich.

Podpały, będąc zjawiskiem masowym i przejawem nastrojów szerokich mas chłopskich, nie były jeszcze w danym stadium bezpośrednim wystąpieniem szerokich mas. W samych podpałach brały bezpośredni udział najaktywniejsze żywioły wiejskie, które miały za sobą całkowite poparcie wielomilionowych mas uciskanego chł[ol]pstwa. Podpały dawały bodźca do wystąpień masowych, rozrastały się w szeroki ruch mas chłopskich przeciwko dyktaturze faszystowskiej i okupacji, w toku walki zaś coraz jaskrawiej uwydatniały się elementy wojny domowej.

Zadanie KPZU polegało na tym, aby ogarnąć ten ruch, stanąć na czele narodowo-wyzwolenczej walki szerokich mas chłopskich, podnieść ten ruch na wyższy poziom walki zorganizowanej, powiązać go z walką rewolucyjną w mieście oraz z walką mas pracujących w całej Polsce, poprowadzić masy do szturmów przeciw dyktaturze faszystowskiej.

Zadanie KPZU i KPP polegało na tym, aby podnieść do walki przeciw bestialskiemu dławieniu bohaterskiej walki zachodnio-ukraińskich mas chłopskich, proletariat i chłopstwo całej Polski, w pierwszym zaś rzędzie robotników Ukrainy Zachodniej. Polegało na zorganizowaniu kampanii solidarności i poparcia ze strony szerokich mas pracujących, organizowaniu demonstracji, masowych strajków politycznych, masowych protestów przeciw ekspedycjom

karnym i przeciw odpowiedzialności zbiorowej, zorganizowanie niepłacenia podatków, organizowania mas przeciw faszystowskiej polityce agrarnej, organizowaniu samoobrony i oporu mas chłopskich. Aktywna propaganda w wojsku prz[e]ciw oficerstwu, w obronie walczących chłopów powinna być stać się jednym z najważniejszych zadań partii. Z[a]daniem partii było poruszyć masy robotnicze, zorganizować ich aktywność tak, by klasa robotnicza jako awangarda stanęła na czele walki narodowo-wyzwoleńczej.

KC KPZU stwierdza, że organizacje KPZU i K[omunistyczny] Z[wiązek] M[łodzieży] Z[achodniej] U[krainy (KZMZU)]¹ w całości nie wywiązały się ze swego zadania, nie potrafiły stanąć na czele tego ruchu masowego, znalazły się w jego ogonie. Szybkie narastanie sytuacji rewolucyjnej, szeroka fala ruchu narodowo-wyzwoleńczego zastały naszą partię nieprzygotowaną, nie przystosowaną do nowych warunków, do rozstrzygających walk przeciw dyktaturze faszystowskiej. Ostatnie wypadki w jaskrawy sposób ujawniły dysproporcję pomiędzy wzrostem ruchu rewolucyjnego a aktywnością partii, wykazały niedostateczny związek partii z masami. W mieście i na wsi na tę dysproporcję i niedostateczny związek z masami zwróciło szczególną uwagę IV Plenum KC KPZU charakteryzując braki te jako podstawowe niebezpieczeństwo.

Krytyczny stosunek partii do podpałów i sabotaży, tych naturalnych form żywołowego rewolucyjnego ruchu chłopskiego – co znalazł[o] wyraz w okólniku KC KPZU, w literaturze partyjnej, w nastawieniu masowych organizacji rewolucyjnych i ich prasy, był w warunkach narastania sytuacji rewolucyjnej i wzmożonych przygotowań faszyzmu do wojny przeciw Związkowi Sowieckiemu – niedocenianiem roli rewolucyjnej ruchu chłopskiego i narodowo-wyzwoleńczego oraz jego sił napędowych. Było to niedocenianiem etapu żywołowej walki chłopskiej – zamiast tego, żeby zorganizować i podnieść walkę na wyższy poziom zorganizowanej walki rewolucyjnej – odrywała partię od mas zmagających się z faszyzmem, osłabiała bojową energię partii, utrudniała organizacyjne ogarnięcie ruchu.

W nie mniej ostrej formie ujawniło się niedocenianie sytuacji i zadań partii w okresie „pacyfikacji”, kiedy partia nie potrafiła rozwinąć szerokiego ruchu protestu i poparcia wa[l]czącego chłopstwa w miastach i wśród armii, nie potrafiła zorganizować czynnego oporu przeciw ekspedycjom karnym na wsi, zwłaszcza zaś w okręgach, w których wpływ partii i obozu rewolucyjnego są znaczne. Bierność partii w momencie, kiedy jawne przejście burżuazji ukraińskiej do obozu okupacji stworzyło dla partii sytuację korzystną, kiedy partia i cały obóz rewolucyjny silniej niż kiedykolwiek powinny były wykazać wobec

¹ Комуністична спілка молоді Західної України (КСМЗУ, Комуністичны Зwiązek Мłodzieży Zachodniej Ukrainy, KZMZU) – нелегальна політична комуністична молодіжна організація, що працювала під керівництвом Комуністичної партії Західної України і водночас перебувала на правах автономної організації в складі Комуністичної спілки молоді Польщі (Комуністичны Зwiązek Мłodzieży Polski, KZMP).

mas swe kierownictwo ruchem narodowo-wyzwoleńczym – ta bierność jest w[s]kaźnikiem głębokiego niezrozumienia roli walk narodowo-wyzwoleńczych jako jednego z podstawowych czynników rewolucji w Polsce, jednego z najważniejszych odcinków walki przeciwko imperializmowi polskiemu i [i]nterwencji antysowieckiej. Niedoceniając w[a]lki narodowo-wyzwoleńczej i kierowniczej roli proletariatu w tej walce to jednocześnie niedoceniając rewolucyjnego sojuszu między proletariatem a chłopstwem, sojuszu, bez którego niemożliwe jest zwycięstwo rewolucji w Polsce.

Niezrozumienie roli ruchu narodowo-wyzwoleńczego ujawniło się szczególnie jaskrawo w stanowisku Stanisławowskiego O[kręgowego] K[omitetu], który twierdził, że mamy tu do czynienia nie z ruchem rewolucyjnym, lecz z walką dwóch nacjonalizmów i że do tej walki partia nie powinna się wtrącać. W tym też kierunku idą wystąpienia przeciw akcji 1-go listopada. Ten nihilizm narodowy oraz wielkomocarstwowy szowinizm polski jest w praktyce całkowitym wyrzeczeniem się hegemonii proletariatu w walce narodowo-wyzwoleńczej.

Nacisk nacjonalizmu ukraińskiego na szeregi partyjne znalazł wyraz w poglądach, jakoby ekspedycje karne wymierzone były przeciwko wszystkiemu, co jest ukraińskie, jakoby oznaczały one likwidację sojuszu pomiędzy burżuazją ukraińską a burżuazją polską. Odchylenie nacjonalistyczne neguje tym samym klasowy charakter walki narodowo-wyzwoleńczej, uznaje rewolucyjną rolę burżuazji ukraińskiej i prowadzi do wyrzeczenia się hegemonii proletariatu w ruchu narodowo-wyzwoleńczym, do jednolitego frontu narodowego.

Również pogląd jakoby rewolucyjny ruch chłopski był zapoczątkowany przez UWO, jest pomniejszaniem dwóch różnych procesów – i przy tym różnych zarówno pod względem treści, jak i pod względem kierunku – rewolucyjnej walki chłopskiej i kontrrewolucyjnej dywersji UWO, która usiłowała prz[e]-chwycić ten ruch i zdeorganizować go – pogląd ten przypisuje obiektywnie rewolucyjną rolę UWO i jest zastosowaniem prawicowej teorii „obusieczności” w warunkach ukraińskich.

Błędy te noszą jawnie oportunistyczny charakter, wiążą się z koncepcjami prawicowej grupy Kostrzewy, z koncepcją „obusieczności”, tarć w obozie burżuazyjnym jako czynnika rewolucyjnego².

[...]

Dla organizowania samoobrony i pracy wśród wojska ogromnego znaczenia nabiera robota komunistyczna wśród młodzieży. Należy podkreślić jak najbardziej stanowczo, że pomimo szeregu uchwał III i IV Plenum KC KPZU i KC KZM brak u nas masowej roboty wśród młodzieży pracującej, zwłaszcza zaś – wśród młodzieży ukraińskiej. Faszystowska UWO pasożytuje na bojowych nastrojach młodzieży ukraińskiej, polski faszyzm zaś wciąga młodzież polską do wszelkich organizacji powojennych i na wpół wojskowych.

² AAN, KPZU, sygn. 165/V-5, s. 9.

Dla usunięcia tego wielkiego naszego braku partia musi zmobilizować swe siły i poprawić wzmożoną pracę wśród młodzieży, poprawić walkę o wyrwanie młodzieży pracującej spod wpływów organizacji faszystowskich, w pierwszym rzędzie spod wpływów UWO, która przechwytyje bojowe nastroje ukraińskiej młodzieży pracującej, wszelkich Płastów, Sokołów, spod wpływów Strzelca itp. KZMZU spełni swą rolę wówczas jedynie, kiedy przewyżczy sekciarski stosunek do młodzieży, kiedy stanie na czele walki młodzieży przeciw wyzyskiwaniu jej w fabrykach, na folwarkach, w najmie, kiedy będzie walczyć o jej potrzeby kulturalne, o szkołę ukraińską itp.

AAN, KPZU, sygn. 165/V-5, s. 8–12. Фотокопія.

№ 85
[Грудень 1930/січень 1931]¹. Комюніке № 5
щодо діяльності Української військової організації
від 1 вересня до 31 грудня 1930 року

а-б-й-Комунікат-й-а nr 5-б

o przejawach działalności Ukr[aińskiej] Org[anizacji] Woj[skowej] za czas
od 1-go września do 31 grudnia 1930 r.

б-й-Ча́сть I-й-б

„Częściowe wystąpienie” UOW (12 lipca – 29 września) i przeciwakcja władz
bezpieczeństwa (20 września – 15 października)

б-й-Комунікат-й nr 5-б

o przejawach działalności Ukr[aińskiej] Org[anizacji] Woj[skowej]
za czas od 1-go
б-й-września do 31 grudnia 1930 r.-б

Wrzesień przyniósł jeszcze większy wzrost akcji sabotażowej ze strony UOW i OUN. Cyfra sabotaży (101) jest dwukrotnie prawie większa niż w sierpniu (55) i kapitalnie spada dopiero w październiku (24). Ogólna ilość sabotaży 180 w ciągu tych trzech miesięcy – jest ilością niebywałą w Małopolsce Wschodniej od czasu znanej akcji sabotażowej w 1922 roku.

Ograniczyła się ona przeważnie do podpalania zboża i zabudowań gospodarczych, należących do większych właścicieli ziemskich i rolników oraz osadników narodowości polskiej. Właściwych sabotaży, tj. niszczenia obiektów państwowych było mało (przerwanie linii telefonicznej) i poza napadem rabunkowym pod Bóbrką (30 lipca) nie było wypadków „ekspropriacji”. Była to więc walka skierowana głównie przeciw polskiej części ludności, ale godząca pośrednio w państwo, gdyż podniecała i bez tego silny szowinizm narodowy, jeszcze więcej utrudniając współzycie polsko-ukraińskie oraz zmierzała [...] do osłabienia spoistości i siły państwa.

Jeżeli chodzi o kwestię, komu należy przypisać inicjatywę wywołania tej akcji, to obecnie istnieje cały szereg dokumentów, wystarczających do wyrobienia sobie całkowitej pewności, że akcja ta wywołana została przez kierownictwo UOW

¹ Згаданий документ охоплює період подій станом на 31 грудня 1930 р. Саме тому його вирішено додати до збірника. Однак кінцевий варіант чистопису документа виготовлено у перших днях січня 1931 р., про що й згадується в його змісті.

i OUN. Wprawdzie w późniejszych sabotażach zwłaszcza są i akty wykonane przez organizacje komunistyczne (selrobowskie), ale mimo artykułu [z] czasopisma „Selrob” (załącznik [nr] 10) rozróżniają[go] robotę zaczęłą przez UOW i robioną przez nią w pierwszym stadium, oraz „ruch sabotażowy, który nie był wywołany przez UOW”, a który m[i]a[ł] być „przejawem masowej walki przeciw faszyzmowi” i mimo mnożąc[ej] się literatury bolszewick[iej], przypisując[ej] sobie kierownictwo akcji od pewnej chwili – mimo tej autoreklamy – odsetek podpaleń wykonanych przez organizacje komunistyczne jest znikomo mały.

Dokumentami tymi, poza wynikiem dochodzenia w kilku sprawach, przy których ujawniono wystąpienie trójek organizacyjnych UOW i znaleziono materiały chemiczne służące do wzniecania pożarów, są:

1) Artykuł w ruskiej gazecie „Ukraina”, organie OUN, wychodzącym w Chicago, oznaczony przez redakcję jako nadesłany z kół UOW. Artykuł ten, który ukazał się (patrz załącznik [nr] 11) 17-go października 1930 roku, otwarcie przyznaje, że sabotaże na majątki polskich obszarników i kolonistów i obiekty państwowe są zamierzonym „częściowym wystąpieniem UOW”, wskazuje cele tego wystąpienia, twierdzi, że one zostały już osiągnięte przez bojowców i że dlatego akcje sabotażu UOW obecnie wstrzymuje.

2) Przechwycony przez władze bezpieczeństwa list UOW z Pragi datowany 20 października 1930 roku, a nadesłany do Lwowa do: Jarosława Raka, redakcji „Diła” i do redakcji „Hromadzkiego Hołosu” (załącznik nr 8) zawierający artykuł pt. „Permanentna rewolucja” (według ostatnich wiadomości wydrukowany został w numerze 10 (37) październikowej „Surmy”).

W artykule tym pisze UOW, że akcja sabotażowa była reakcją na „ciągły i systematyczny ucisk narodu ukraińskiego”. „Gdy idą z dymem ^oośrodki polskości^o, ziemiańskie ^odwory^o, gdy ogień niszczy ^omajątek^o ^ozajdów^o-^okolonistów^o i wystrasza innych od osiedlania się”, to ma to być – zdaniem autorów artykułu – robotą potrzebną dla narodu ukraińskiego, który „tylko masowymi wystąpieniami, które będą się stale powtarzać, może podtrzymać i pielęgnować ciągły duch protestu przeciw okupantom, podtrzymać nienawiść do wroga i pragnienie ostatecznej z nim rozprawy”.

„Nie pozwala narodowi przywyknąć do kajdanów”. Artykuł zapowiada: „I dlatego my nie pozwolimy, by pokój zapanował na ukraińskich ziemiach niewoli...”. „Pięści wroga w pokorze lizać nie będziemy. A śmierć i zniszczenie będziemy siać między jego szeregami. Nie tylko przez pojedyncze zamachy, ale i przez masowe wystąpienia, organizowane od czasu do czasu...”.

3) Przechwycony list ks. Nehrebeckiego z Karlsbadu, datowany 29 września 1930 r. w Pradze do nieznanego na razie odbiorcy w „Maryjskim Towarzystwie Młodzieży” we Lwowie (załącznik [nr] 9), w którym autor podpisany literą „S” duże, używając pseudonimów najwybitniejszych działaczy UOW nakazuje dosłownie: „^oDotychczasową gorącą zabawę^o (co niewątpliwie oznacza podpaleń sabotażowe) ostatecznie powstrzymać”.

Że to stanowisko UOW w Pradze było nakazem dla członków tej organizacji w Polsce dowodzą

4) dwukrotne rozmowy radcy Iwachowa z krajowym komendantem UOW Hołowińskim, zaraz po jego aresztowaniu (aresztowany 20 września i zastrzelony podczas ucieczki 30 września), który stwierdził, że akcję podpalania stert wszczęli „junacy” z OUN, którzy przed samymi wakacjami zgłosili się do jego kolegi z zapytaniem, co należałoby im robić w czasie ferii szkolnych, poddali myśl podpalania stert i uzyskali na to jego aprobatę.

Dowodzą tego także dotychczasowe wyniki dochodzeń w sprawie podpałek, ponieważ wykryci sprawcy rekrutują się przeważnie spośród osób, na których ciążyło podejrzenie, że pozostają w kontakcie z UOW. Najwięcej podpałek przypada na te powiaty, w których istnieją lub istniały ruskie gimnazja państwowe lub prywatne. W toku czynności likwidujących akcję sabotażową uzyskano sporo dowodów na to, że w niej najczęściej zaangażowani byli członkowie różnych stowarzyszeń, jak: „Ridna Szkoła”, „Proswita”, „Płast” (organizacja „Płast” w toku akcji została rozwiązana przez władze), „Sokił”, „Łuh” i „Kooperatywy”. Wyniki rewizji w tych właśnie stowarzyszeniach wykazały, że przeważnie one były środowiskami, z których rozeszła się akcja sabotażowa.

Zresztą nakazy o akcji sabotażowej docierały do dołów UOW i wcześniej w rozmaitych wydawnictwach i artykułach „Surmy”².

^aUżycie oddziałów policyjnych i pomoc oddziałów wojskowych^a

Gdy akcja sabotażowa, początkowo zwalczana przy pomocy lokalnych ⁶zarządzeń prewencyjno-represyjnych⁶ (pogłębienie wywiadu, warty nocne, kontrola wart gminnych, legitymowanie osób napotkanych przez policję, zwłaszcza w nocy, kontrola obcych i cudzoziemców, wzmożone rewizje u osób podejrzanych, meldowanie o wypadkach sabotażu i natychmiastowe dochodzenia, specjalne warty gminne, odpowiedzialność materialna gmin itp.), nie ustawała, przeciwnie wzrastała liczbowo (gdy w sierpniu ogółem było 55 sabotaży, to we wrześniu zanotowano 101), nadto wzmagąca się przy tym zuchwałość zamachowców, którzy ostrzeliwali niejednokrotnie warty pilnujące dobytku, a przy bierności zastraszonego terrorem bojowców społeczeństwa ruskiego sze-

² Примітка в документі: так нр. podczas rewizji 26 września 1930 r. znaleziono u Ilka Peczeki, przewodniczącego „Płasta” w gminie Prusy pow. samborskiego, odpis okólnika UOW, w którym między innymi nakazuje się: „Nyszczennia zabudowań jak żydowskich, polskich i polskich kolonistów”. Według zeznania Iwana Dańkowskiego otrzymał on ten okólnik razem z „Surmą” już wiosną 1930 r.

W znalezionej u jednego z członków OUN we Lwowie broszurze pt. „Polskie powstanie 1863 roku” M. Budzaka (najprawdopodobniej Kołodziński) wydanej we Lwowie [w] 1929 r. pisze się na str[onie] 13-ej: „Nie wstydamo sia mordiw, hrabiezi i pidpaluwanja. U borotby nema etyki...” i nakazuje się niedbanie o opinię świata, gdyż „Choćby nawet walka była jak najbardziej ideowa, wszyscy nazywać nas będą bandytami...”.

rzyły się wypadki nieposłuszeństwa względem ochronnych zarządzeń władz administracyjnych oraz wzmagaly się niebezpieczne tendencje odwetowe wśród ludności polskiej, władze zmuszone były, po wyczerpaniu wszystkich środków dotychczasowych, podjąć specjalną⁵ akcję pacyfikacyjną⁶ z użyciem oddziałów policyjnych i wojskowych. Użycie szkoły policyjnej w Mostach Wielkich i szwadronów kawalerii do rozlokowania w tych wsiach, które nie chciały pełnić wart gminnych zostało zdecydowane na konferencjach odbytych w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych i Prezydium Rady Ministrów z udziałem panów wojewodów lwowskiego i tarnopolskiego w dniu 23 września, ale była to już tylko aprobata rozpoczętej na miejscach praktyki, gdy kompanie policyjne użyte zostały do akcji pacyfikacyjnej w najbardziej zagrożonych powiatach (bóbrceki, brzeżański, podhajecki) już 21 września, a w powiecie tarnopolskim nawet 20 września. Oddziały te wycofane zostały najwcześniej 26 września (podhajecki powiat), średnio 28 IX ostatni zaś oddział opuścił powiat tarnopolski w dn. 30 września. Jedynie tylko w powiecie horodeńskim operował jeszcze od 2 do 6 X specjalny oddział policji, złożony z 37 szeregowych ściągniętych z terenu województwa. Operacje manewrowe wojskowych oddziałów miały miejsce w pierwszej połowie października i najdłużej trwały na terenie powiatu rohatyńskiego (dwa ćwiczebne szwadrony 6 p[ułku] ułanów w czasie od 28 września do 15 października). (W Tarnopolskiem i wcześniej, bo 26.09. użyto oddziałów wojsk.)

Przechodząc do refleksji polikwidacyjnych należy podkreślić, że zdecydowane i silne uderzenie głównie⁷ należy podkreślić, że zdecydowane i silne uderzenie głównie⁸ w zaangażowane stowarzyszenia („Płast”, „Łuh”, „Sokił” „Proświty” i „Kooperatywy”) i inteligencję ruską jako właściwą inicjatorkę i kierowniczkę akcji sabotażowej, mającej być przygotowaniem do akcji zbrojnej, od razu sparaliżowała sabotaże, co przejawia się w gwałtownym spadku ilości podpaień (ze 101 na 24 w październiku). To jest wynik główny, dla osiągnięcia którego pomyślana była cała akcja. Ale obok tego zysku zamierzonego należy odnotować jeszcze korelaty akcji pacyfikacyjnej, które również po stronie zysków zapisać należy. Po pierwsze będzie to przełamanie psychozy społeczeństwa polskiego, trapionego i przygnębionego widmem wyniszczenia ekonomicznego i niewiarą w skuteczność zarządzeń władz, a nawet obawą o życie. Przejście władz do skutecznego przeciwnatarcia od razu przecięło te nastroje panikarskie, podnosząc ogromnie znaczenie obronności własnej społeczności polskiego przed natarciem elementu ukraińskiego. Przy końcu nastrój podniósł się do tego stopnia, że zaczęły się tu i ówdzie niepożądane wystąpienia odwetowe, które jednak utrzymane zostały w korbach.

Po drugie silna akcja pacyfikacyjna. Zwłaszcza ciężary związane⁹ z utrzymaniem¹⁰ wart¹¹ gminnych¹² i zakwaterowaniem wojska, miała znamienne

³ Слово перекреслене і виправлене від руки: з *władz* на *wart*.

wpływ psychiczny na ludność ruską w dotkniętych akcją miejscowościach. Lojalna państwowo oraz umiarkowana, lecz zastraszona terrorem bojowców i szowinistycznych kół inteligencji, znajdując oparcie "w" zdecydowanej postawie organów władzy poczęła w całym szeregu gmin – zresztą od końca września dopiero – manifestować na każdym niemal kroku lojalność względem władz państwowych, potępiać działalność stowarzyszeń ruskich, uważanych powszechnie przez siebie za ogniska ruchu sabotażowego, a nawet zwracać się przeciwko nim i samorzutnie rozwiązywać „Proświty”, „Łuhy”, „Sokiły” i „Kooperatywy”, albo nawet stwierdzając swą przynależność do narodu ruskiego, odgradzać się od ukrainizmu w ogóle. Inteligencja i szowinistyczna część społeczeństwa ruskiego przestała nagle zachowywać się butnie i prowokacyjnie, nabierając poszanowania dla organów władzy państwowej i zmieniając zewnętrznie swój stosunek do państwa. W obydwóch społeczeństwach aurytet władzy państwowej wzrósł zatem i to znacznie.

Po trzecie, sami inicjatorzy akcji, bojowcy UOW, którzy poważnie liczyli się z możliwością zbrojnego wystąpienia przeciwko państwu, prawdopodobnie rachując na większe znacznie, niż to się okazało potem, powodzenie rozległych knoń (akcji rozgrywkowej) stronnictw opozycyjnych i wywołanie niebezpiecznych zamieszek wewnętrznych, ci członkowie UOW, widząc paraliżowanie ich akcji sabotażowej nastawionej na wyniszczenie społeczeństwa, sterroryzowanie ludności i zmęczenie organów władzy oraz coraz bardziej skuteczną ofensywę władz, stali się mniej zuchwali, a po ujęciu najbardziej czynnych kierowników organizacji i ciągle utrzymującym się dzięki dalszym aresztowaniom przeświadczeniu, że może nastąpić zupełne rozgromienie organizacji, ulegli sami panice i w obawie przed aresztowaniami pozrywali wszelkie kontakty.

Te trzy momenty, które zmusiły UOW do odwołania „częściowego wystąpienia” niewątpliwie uniemożliwią tej organizacji jakąkolwiek akcję na dłuższą metę, utrudnią odbudowanie organizacyjne, ale nie należy się łudzić, że z czasem, gdy osłabnie nacisk represyjny i przeminie obawa o dalsze aresztowania, gdy wyczerpie się wielki zapas materiału dla celów antypolskiej propagandy zagranicznej (nad którą pracuje już główny Referat Propagandowy OUN, rozsyłając komunikaty do wszystkich wydziałów OUN w Europie i ośmiu czasopism w Ameryce, pracują nacjonalistyczne biura prasowe w Szwajcarii, Berlinie, Belgii i na Litwie) – członkowie OUW [UOW] znów zajmą się robotą organizacyjną. Być może, że lekcja, którą otrzymała inteligencja i społeczeństwo ruskie wpłynie też w pewnym stopniu na zmianę metod UOW i jej praktykę awangardystyczną.

W każdym razie pamiętać musimy, że są i ujemne skutki tego „częściowego wystąpienia” UOW.

Na dość liczne elementy nielojalne lub tylko niezdecydowane nawet na wsi masowa akcja podpaleniowa prowadzona przez UOW psychicznie oddziaływała bardziej przekonująco, aniżeli dotychczas stosowane niepopularne

wyczyny bojowców, które w pojęciu niektórych ludzi z trudem dają się odgraniczyć od bandytyzmu. Tą akcją zwłaszcza podniecona została młodzież, bardziej zachwycająca się propagandą czynem niż słowem. I skutki tej propagandy czynem, prędzej czy później, mogą się znów dać we znaki.

Jeżeli mowa o tych elementach społeczeństwa ruskiego, nie ludzimy się, że akcja likwidacyjna w jakiegokolwiek mierze je spacyfikowała, czy jak to określają sprawozdania urzędów wojewódzkich, dokonała przewrotu w ich nastroju. „Częściowe wystąpienie”, a jeszcze bardziej powstająca akcja protestacyjna niewątpliwie wpłyną psychicznie na te masy ludności ruskiej w kierunku skrajnie wrogim do państwa polskiego i narodu, choć może te nastroje nie będą długi czas z obawy ponowienia represji manifestowane.

Wreszcie odnotować należy požądania moskiewskie, które przejawiały się już silnie w literaturze komunistycznej. Zupełnie podporządkowani dziś wskazówkom władzy bolszewickiej komuniści u nas, chcą wygrać na zaognionych stosunkach i walce prowadzonej między społeczeństwem polskim i ukraińskim, władze moskiewskie bowiem oceniają każde zaostrenie tych stosunków jako fakt dla nich bardzo korzystny i spekulując na doprowadzanie ludności ruskiej do ostatecznego zwątpienia sądzą, że zdobędą dla ZSRR jej sympatie.

Z jednej strony potępiają oni (od V Zjazdu KPP coraz miękczej zresztą) hurra-szowinizm i awanturniczą taktykę UOW, z drugiej zaś ukazują niezdecydowanym jeszcze nacjon[alistycznym] żywiołom chłopskim swój kramik polityczny, dążący również do realizacji państwowości ukraińskiej pod opieką „Ojczyzny proletariatu” i szermując nienawiścią do całości państwa polskiego, starają się przechowywać rewolucyjne nastroje wrogie państwu. Partia wydała w sprawie akcji masowego podpalania cały szereg okólników i odezw. W szczególności w akcji wykorzystania wypadków do propagandy zagranicznej odbywa się ciekawa symbioza komunistów i nacjonalistów, które przejawiały się [w] rozsyłanych pocztą z Berlina razem z wydawnictwami komunistycznymi ilustracji pt. „Na Ukrainie Zachodniej hula terror faszystowski” i przedstawiających policję i wojsko w roli gnębieli bezbronnej ludności ruskiej, broszurze „Kriwawij pochid polskowo faszyzmu na okupowanych ziemiach Zachidnoi Ukraini”, wydanej w 1930 r. przez CK MODR’u ZU oraz artykułach zamieszczanych w prasie zagranicznej (np. art. „Z terenu karnych ekspedycji UZ” w nr. 121 amerykańskiej „Trybuny” z 9 XI 1930 r.).

⁶Analiza wystąpień sabotażowych⁶

W załączniku nr 1 podany jest wykaz sabotaży za pięć miesięcy, przy czym uwzględniono lipiec, sierpień, wrzesień, październik i listopad 1930 roku.

Całość wykonanej roboty już nazwaliśmy „częściowym wystąpieniem UOW, którego najprawdopodobniejszy okres ciągnie się od 12 lipca do 24 września r[oku] b[ieżącego].

Przechodząc do charakterystyki poszczególnych miesięcy, należy przypomnieć, że w lipcu zanotowano tylko 6 sabotaży. Zaczęło się we Lwowskiem (między Rawą Ruską a Bełżcem) od przecięcia drutów w nocy na 12 lipca. Tegoż dnia znaleziono ukryte w polu 30 prymitywnych latarek z nadpalonymi świecami, służącymi do podpaień. Wkrótce, bo w nocy na 16 lipca oblano naftą i podpalono 4 stodoły ze zbożem i narzędziami na folwarku emer[ytowanego] gen. Malczewskiego. Ponieważ we wspomnianym wyżej artykule „Ukrainy” (patrz załącznik [nr] 11) mówi się: „Zaczęło się od oderwanych sabotaży na majątki znanych polskich osób: generałów, b[yłych] wojewodów, b[yłych] ministrów itp., więc przypuszczalnie od tej daty należy liczyć początek „częściowego wystąpienia”, a nawet od nocy na 12 lipca, to jest od daty, kiedy znów, po dłuższej przerwie, wykonano poważniejszy sabotaż. W rzeczywistości za 11 miesięcy do dnia 1 lipca 1930 [r.] zanotowano ze strony UOW 22 sabotaże, w tym 10 wykonano w listopadzie 1929 [r.], to znaczy średnio, poza obfitym zwykle w sabotaże listopadem, miesięcznie notowano 1, najwyżej 2 wypadki. Teraz – w lipcu 1930 [r.] i to począwszy od dnia 12-go – notujemy już 5 wykonanych i 1 usiłowany sabotaż. Jest to więc wzrost poważniejszy. Zresztą i charakter sabotaży staje się bardziej niebezpieczny. Tak w nocy na 20 lipca przecięto 12 drutów telefonicznych, 22 lipca podpalono baraki zamieszkałe przez 40 rodzin polskich, a 30 lipca miał miejsce słynny „eks” pod Bóbrką. W następnym miesiącu tempo wzrasta. Ogółem w sierpniu zanotowano 55 sabotaży, wśród których mamy: 2 zamachy na bezpieczeństwo kolei (jeden na Wołyniu), 3 przecięcia drutów telefonicznych bądź przepiłowania słupów i 48 podpaień, w tym jedno na szkodę Rusina, jedno na szkodę księdza gr[ecko]kat[olickiego], 7 na szkodę Żydów, reszta, tj. 40 na szkodę Polaków (w tym wybitnych osób 10). Poza tym mamy 2 usiłowane podpalenia.

Największe nasilenie akcji sabotażowej ma miejsce we wrześniu. Zanotowano w tym miesiącu 101 wypadków, w tym 2 zamachy na tor kolejowy i 2 na obiekty kolejowe (magazyny), 5 wypadków przecięcia drutów bądź podpiłowania słupów telefonicznych, 1 – przecięcia drutociągów do zwrotnic, 2 demonstracyjne wystąpienia (zamazanie godeł na skrzynkach pocztowych we Lwowie i podpalenie trybuny boiska na Targach Wschodnich), poza tym – 86 podpaień zboża i zabudowań na szkodę: w jednym wypadku księdza gr[ecko]kat[olickiego], w 1 – Starorusina, w 10 – Żydów; reszta poszkodowanych 74, to Polacy, wśród których znajduje się kilku kolonistów polskich, komendant „Strzelca”, urzędnik starościński, inspektor PZUW, naczelnik gminy i 9 wybitniejszych osób. W niektórych wypadkach rozmiary szkód są bardzo dotkliwe, np. przy jednym podpaleniu spłonęło 57 gospodarstw, przeważnie polskich.

We wrześniu co dnia płonie 3–4 krescencje, a w czasie od 19 do 23 notujemy po 8–10 wypadków dziennie. Najgorsze dni to 13 września (10 wypadków) i 19 września (10 wypadków). Od dnia 24-ego akcja sabotażowa traci na sile i zniża się do dwóch wypadków dziennie, a są dni (29 i 30), kiedy nie ma ich wcale.

Mniemać więc należy, że to, co drukuje UOW w artykule „Ukrainy” o wstrzymaniu akcji, dotyczy końca września (24-ego)⁴, na co wskazuje także list ks. Nehrebeckiego z 29 września (załącznik nr] 9).

Znamiennym jest, że data decyzji UOW następuje w parę dni po decyzji władz administracyjnych i faktycznym rozpoczęciu zdecydowanej akcji pacyfikacyjnej.

W październiku notujemy jeszcze przeważnie po jednym wypadku i to nie każdego dnia. Ogółem mamy 24 sabotaży, w tym dwa zamachy na bezpieczeństwo toru kolejowego (jeden na Wołyniu) i jedno podpalenie 7 słupów telefonicznych, a poza tym 19 pożarów zboża i zabudowań, przy czym poszkodowani są: 1 Starorusin, 1 Żyd i 17 Polaków, wśród których jest dwóch kolonistów, 1 starszy sierżant, żandarm i osadnik wojskowy. Usiłowanych podpałek jest dwa, przy czym jedno jest barbarzyńskim puszczeniem kota z płonąca szmatą do ogona przywiązana.

Więc to już koniec akcji wstrzymanej decyzją kierownictwa UOW, jak o tym pisze artykuł „Ukrainy” z 17 października. Gdyby ta decyzja zapadła nie 24 września, a później, to w każdym razie listopada już do „częściowego wystąpienia” UOW zaliczyć w żadnym razie nie można. Zanotowano za cały ten miesiąc tylko 8 wypadków, z tego 2 sabotaże linii telefonicznych i 6 podpałek, z których 4 ma charakter terroru – zemsty za działalność wyborczą na rzecz listy rządowej.

Bilans całej akcji sabotażowej za lipiec–październik (częściowego wystąpienia) wykazuje po stronie strat ogółem 186 aktów sabotażowych, a mianowicie:

1 napad rabunkowy na ambulans pocztowy („eks”);

8 zamachów na bezpieczeństwo toru kolejowego (w tym 2 usiłowane i 2 na Wołyniu);

14 zamachów na linie telefoniczne;

155 podpałek zboża i zabudowań gospodarczych;

i 8 usiłowanych podpałek.

Przechodząc do rozpatrzenia akcji sabotażowej za (sierpień–październik)⁶ pod względem terytorialnym⁶, należy zaznaczyć, że akcją tą, jeżeli chodzi o Małopolskę Wschodnią, objęta została tylko połowa powiatów, a mianowicie na 60 powiatów tylko 30. Najgorzej pod tym względem przedstawia się województwo tarnopolskie, gdzie na 17 istniejących powiatów w 13 zanotowano wypadki sabotażu. Drugie miejsce zajmuje stanisławowskie: na 16 powiatów zanotowano sabotaże w 7-miu. Lwowskie na ogólną ilość 27 powiatów i miasto Lwów ma zagrożonych sabotażami tylko 10.

⁴ Примітка в документі: 5 січня 1931 р. зі Львова надійшли вістки про появу № 10 (37) «Сурми», в якій на 10-ій сторінці «Хроніка. Саботажі» було: «Останніми днями вересня прийшов наказ про закінчення саботажної акції». Тут указують нові жовтневі саботажні атаки як акцію, що ведеться сама собою супроти наказові.

Pod względem ilości wypadków pierwsze miejsce zajmuje również Tarnopolskie, gdzie notujemy 89 wypadków (patrz załącznik nr 1); na drugim miejscu kroczy Lwowskie z 61 wypadkami, a w najlepszej sytuacji znajduje się Stanisławowskie, gdzie było ich tylko 27.

Najbardziej zagrożonymi akcją sabotażową były powiaty, gdzie ilość wypadków wynosi powyżej 10-ciu, a mianowicie lwowski (26 w ciągu 3-ch miesięcy), tarnopolski (18), podhajecki (16), brzeżański (15), rohatyński (13) i bóbrecki (12). Jest 6 takich powiatów, gdzie za całe trzy miesiące zanotowano tylko jeden wypadek sabotażu (skałacki, borszczowski, brodecki⁵, rawski, śniatyński, stryjski), a jeżeli chodzi o Wołyń, to takimi są: dubieński, rówieński i włodzimierski.

Wszystkie prawie wypadki podpażeń miały miejsce w diecezji arcybiskupa Szeptyckiego (147); ilość podpażeń w diecezji biskupa Chomyszyna (20) i Kocyłowskiego (19) jest w stosunku do ilości pierwszych minimalna. Najwięcej podpażeń obserwujemy w tych powiatach, na które promieniuje wpływy szkół ukraińskich. We lwowskim powiecie i sąsiednim bóbreckim dotyczy to ukraińskiego gimnazjum we Lwowie (VI klasę rozwiązano w październiku), w tarnopolskim – IV gimnazjum z językiem wykładowym ruskim (rozwiązano 27 IX [19]30) w sąsiadujących powiatach podhajeckim, brzeżańskim i rohatyńskim – gimnazjów w Rohatynie i Brzeżanach oraz Stanisławowie. W równej mierze dotyczy to skupienia w tych powiatach organizacji pseudosportowych i kulturalnych jak: „Proświty”, „Łuhy”, „Sokiły” i „Płasty” (lwowski powiat – 16, bóbrecki – 11, rohatyński – 11), z łona których najczęściej wychodziła inicjatywa sabotażowa.

Zastanawiając się nad ⁶techniczną stroną⁶ wykonania zadania nakazanego przez UOW, należy zaznaczyć, że przeważnie używano do podpażeń zupełnie prymitywnych środków, o czym świadczą znalezione latarki, stosowanie nafty, benzyny, zapalek, niekiedy prochu strzelniczego. Rzadko stosowano mieszaninę chloranu potasowego z cukrem trzcinowym, zapalającą się gwałtownie żywym płomieniem przy polaniu stężonym kwasem siarkowym i użycie[m] tego środka należy tłumaczyć udział studentów politechniki oraz wydaniem przez UOW broszurki, podającej dokładny przepis tego środka zapalającego, a w stanie wysuszonym gwałtownie eksplodującego. Broszurkę tę policja znalazła w czasie rewizji w kilku wypadkach. Przy rewizjach znajdowano też kwas siarkowy i chloran potasowy. W kilkunastu wypadkach użyto też lontu, rakiet z lontami oraz kilkakrotnie granatów ręcznych i petard. Do sabotażu drutów telefonicznych używano nożyc do cięcia drutu, które też w pokaźnej ilości znajdowano w czasie rewizji.

⁶Przyczyny i cele akcji sabotażowej⁶

Zdaje się, że najlepiej określiła swoje cele UOW w przygotowanym do „Surmy” artykule pt. „Permanentna rewolucja” (załącznik nr 8). Organizacji najbardziej chodziło o przerwanie układającego się zgodnego współżycia oby-

⁵ Так у документі. Має бути: brodzki.

dwu narodów na tle względnej lojalności pewnych sfer społeczeństwa ruskiego, wyłanianie i podtrzymywanie rewolucyjnego wrzenia w kraju, aby, jak mówi artykuł „Nie dać naszemu narodowi przywyknąć do kajdanów, nie pozwolić, by pokój zapanował na ukraińskich ziemiach niewoli”, rozżarzenie tego pożaru aż do rozmiarów niemożliwych do ugaszenia przez władze polskie, a wtedy zmuszenie innych państw do wmieszania się do wydarzeń w Polsce.

Dlaczego jednak kierownictwo UOW wywołało tę akcję akurat w tym czasie? Na to pytanie nasuwa się przede wszystkim wątpliwość, czy kierownictwo UOW powzięło ten plan samodzielnie. Z rozmów z Hołowińskim wynikałoby, że inicjatywa wyszła od „Junaków”, akcję rozpoczęło, a dopiero dowiedziało się o tym właściwe kierownictwo UOW czy OUN i tę taktykę zaaprobowano. Tymczasem wytworzyła się wśród junactwa głównie psychoza podpalania, niemająca często podłoża ściśle organizacyjnego.

Ale Hołowiński nie był jeszcze – jak sam zaznaczał – stuprocentowym komendantem i o pewnych decyzjach mógł jeszcze nie wiedzieć, zresztą mógł je rozmyślnie konspirować. W każdym razie należy tu odnotować głosy prasy o reżyserii niemieckiej, z racji prowadzenia przez pewne sfery niemieckie polityki rewizji granic, – głosy wyraźnie wskazujące na źródła akcji dywersyjnej, mieszczące się poza granicami kraju w Berlinie, Kownie i Genewie, miejscu przebywania Konowalca, przygotowującego dokładne plany dywersyjne. Koncepcja planowego działania, ale wprowadzanego w życie w sposób skryty i zakonspirowany nawet wewnątrz samej organizacji, wydaje się prawdopodobniejszą z dwóch powodów. Rozwój konfliktu wewnętrznego między rządem i sejmem, trudna sytuacja ekonomiczna i przesadzone wiadomości pewnych sfer niemieckich o widokach powodzenia zakrojonych na szeroką skalę knowań tak zw[anej] opozycji w Polsce, mógł zawrócić głowy kierownikom UOW (OUN) za granicą, rodząc wśród nich przeświadczenie, że Polska wkracza w okres zamętu wewnętrznego i że nadchodzi chwila, kiedy najłatwiej będzie wywołać upragnione zbrojne powstanie, ponieważ władza państwowa, zaabsorbowana trudnościami natury ogólnej, nie będzie miała możliwości poświęcić większej uwagi wypadkom, rozgrywającym się w Małopolsce, ani pozwolić sobie na odkomenderowanie liczn[ie]jszych oddziałów policji dla akcji pacyfikacyjnej, która w ten sposób – mówiąc słowami cytowanego artykułu – „nie trwałaby trzy miesiące, ale ciągnęłaby się całymi latami i zmusiłaby świat do interwencji”.

Z drugiej strony na stanowisko kierowników UOW (OUN) wpłynęły zapewne nieobliczalne wystąpienia Trewiranusa⁶ w sprawie rewizji granic Rzeczypospolitej, którą to sprawę traktowano dość poważnie i liczono się z tym, że przy sposobności poruszenia sprawy granic Polski na arenie międzynarodowej może się stać również aktualną sprawa Małopolski Wschodniej. Słowem nadzieje na osłabienie siły i spoiwości wewnętrznej Polski przez zamieszki wewnętrzne, możliwości wznowienia sprawy ukraińskiej na forum międzynarodowym oraz

⁶ Так у документі. Має бути: *Treviranusa*.

obawa przed wzmagającymi się w społeczeństwie ruskim tendencjami lojalnego ustosunkowania się do państwa polskiego, wywołało wśród kierowników UOW decyzję – wszystko jedno, czy pod wpływem reżyserii niemieckiej, czy pod wpływem już zaistniałych faktów – podjęcia, względnie kontynuowania rozpoczętej akcji sabotażowej i kierowania nią w myśl wytkniętego celu. Decyzja ta była dla UOW tym łatwiejsza, że w każdym razie podnosiła w oczach własnego miejscowego społeczeństwa autorytet UOW przez wykazanie jej żywotności, aktywności i podkreślanie supremacji w życiu politycznym narodu, a na terenie emigracji ukraińskiej w Ameryce ułatwiała znakomicie z pewnym trudem kuszoną z miejsca specjalną akcją zbierania funduszków na cele UOW. I „ukraińskie tajne wojsko wystąpiło do boju”, a akcja sabotażowa potoczyła się po linii najmniejszego oporu: podpalania mienia, przeważnie prywatnego, głównie ze względu na łatwość samego wykonania, prymitywność potrzebnych do tego środków i trudność pochwycenia sprawców – bojowców UOW i rozagitowanych przez b[ły]tych] posłów ukraińskich, kler greckokatolicki i nauczycielstwo „junaków” OUN. Osiągała ona cel najbliższy, to jest zniszczenia ośrodków polskości, ziemiańskich dworów i majątków kolonistów polskich, wnosząc panikę w dotkniętych nią sferach polskich.

⁶Rozmiary kontrakcji władz⁶

Mówiliśmy już o trzech fazach przeciwakcji władz, a mianowicie: zarządzaniach prewencyjno-represyjnych, policyjnej akcji pacyfikacyjnej i operacjach manewrowych oddziałów wojskowych.

Do policyjnej akcji pacyfikacyjnej użyto w czasokresie od 20 do 29 września 17 kompanii policyjnych, po 60 szeregowych każda. Na siły te złożyły się:

- 9 kompanii ze szkoły policyjnej w Mostach Wielkich,
- 3 kompanie wojew[ództwa] lwowskiego,
- 2 i pół kompanii wojew[ództwa] stanisławowskiego,
- 2 i pół kompanii wojew[ództwa] tarnopolskiego.

Razem 1041 ludzi, licząc z oficerami. Po tym czasie działał jeszcze zwarty oddział policji, złożony z 37 ludzi w powiecie horodeńskim w czasie od 2 do 7 października.

Policyjna akcja zwartymi oddziałami objęła we Lwowskiem 206 miejscowości w 9 powiatach; wojskowe oddziały działały tylko w 8 powiatach i dotknęły 78 miejscowości. W tarnopolskim wojew[ództwie] użyto policji w 63 miejscowościach 4-ch powiatów, a wojskowych oddziałów [w] 57 miejscowościach 5 powiatów. Wreszcie w Stanisławowskim policyjna akcja objęła tylko 2 powiaty, dotykając 56 miejscowości, natomiast wojsko użyto tylko w 33 miejscowościach jednego powiatu. Ogółem więc policję w zwartych oddziałach użyto do akcji pacyfikacyjnej w 325 miejscowościach 15 powiatów w Małopolsce Wschodniej, przy czym przeprowadziła ona ogółem 519 rewizji w domach prywatnych i lokalach stowarzyszeń. O rozmiarach policyjnej akcji pacyfikacyjnej popartej w niektórych gminach przez użycie wojska mówi cyfra

5195 przeprowadzonych rewizji oraz wzrost liczby aresztowanych. Gdy w lipcu aresztowano w trzech wojew[ództwach] 130, a w sierpniu tylko 126 osób, to październik daje cyfrę 397, a w listopadzie notujemy jeszcze 356. Ogółem aresztowano od 1 lipca do 1 grudnia 1739 osób, spośród których 1143 przekazano władzom sądowym, pozostałe 596 zwolniły po przesłuchaniu organa policyjne (patrz załącznik nr] 5).

Spółród tych 1739 aresztowanych – jeżeli weźmiemy zaokrąglone cyfry zbliżone do dokładnych, jakie jedynie można było wyprowadzić z otrzymanych sprawozdań – pierwsze miejsce pod względem liczebności zajmują rolnicy (510), co jest zresztą uwarunkowane olbrzymią przewagą ludności rolniczej wśród innych warstw społeczeństwa polskiego. Znamienną jest cyfra 360 uczniów, 220 studentów i 30 księży gr[recko]kat[olickich] oraz tylko 45 robotników. Przybliżony podział aresztowanych podaje poniższa tabelka:

Rolników	510
Uczniów	360
Studentów	220
Rzemieślników	120
Urzędników pryw[atnych]	90
Robotników	45
Księży	30
Nauczycieli	20
Urzędników państw[owych]	8
Handlowców	6
Adwokatów	6
Kandydatów adw[okackich]	6
Dziennikarzy	5
Diaków	3
Inżynierów	3
Kleryków	2
Lekarzy	2
Innych zawodów	60
Bez zawodu	33
Nie podano zawodu	210
ⁱⁱ Razem: -ii	1739

Przechodząc do efektu materialnego tej kontrakcji (efekt moralny podano wyżej), to jest do podsumowania wyników rewizji, należy zaznaczyć, że największa ilość zakwestionowanych podczas rewizji przedmiotów przypada na okres właściwej akcji pacyfikacyjnej, tj. od 20 września do 15 października (załącznik nr] 15).

Zestawienie ogólne najcharakterystyczniejszych grup przedmiotów za czas od 1 lipca do 30 listopada daje dotychczas najprawdopodobniejsze cyfry następujące:

Przedmiot	Lwowskie	Stanisławowskie	Tarnopolskie	Razem
Karabinów	737	145	405	1287
Strzelb	115	106	71	292
Rewolwerów	269	176	121	566
Bagnetów	127	97	174	398
Sztyletów	12	27	7	46
Szabel	22	11	14	47
Bokserów	16	5	6	27
Materiałów wybuchowych i prochu strzelniczego	47,30 kg	47,95	4,55	99,88 kg
Granatów ręcznych, pocisków artyleryjskich i petard	11	7	13	31
Nabojów karabinowych, rewolwerowych i myśliwskich	744	1821	292	2857
Lontu	10 m	104 m	23,40 m	137,40 m
Nożyc do cięcia drutu	5	34	17	56

Ponadto zakwestionowano pewne ilości spletek, części składowych broni palnej, przedmiotów ekwipunku wojskowego, nielegalnych broszur, czasopism, ulotek itp.

Że ten wynik materialny osiągnięto tylko dzięki tej formie przeciwalkcji, jaką zastosowano w końcu września i [w] pierwszej połowie października, niech świadczą wyniki rewizji tylko za październik w porównaniu do powyższej tabeli za 4 miesiące. Sam październik przynosi.

Karabinów	1100	na	ogólną	ilość	1287	tj.	86%
Strzelb	223				292		
Rewolwerów	372				566	tj.	66%
Bagnetów	293				398		
Sztyletów	30				46		
Szabel	38				47		
Bokserów	12				27		

Z nielegalnej literatury w samym tylko październiku skonfiskowano.

⁶Województwo lwowskie:⁶

Lwów-miasto	4 egz.	„Surmy”
pow. Bóbrka	2	„Surmy”, 2 ulotki UWO
pow. Drohobycz	23	„Watry”, 173 egz. „Promienia”, 5 egz. „Rozbudowy Nacji”
pow. lwowski	31	ulotek i odezwo, 18 broszurek nielegalnych i ulotka „Selrob-Jedność”
pow. Przemyśl	7 egz.	„Surmy” i 30 egz. czasopisma „Rozbudowa Nacji”

⁶Województwo stanisławowskie:⁶

17 egz. „Surmy”, 2 odezwy UWO, bloczki na „B[ojowyj] F[ond]” i odcinki z tych bloczków, 8 egz. „Rozbudowy Nacji”, 2 egz. książki Babija pt. „Huculski

Kurin", 3 egz. książki Doncowa pt. „Nacjonalizm” i po 1 egz. książek tego autora pt. „Pidstawy Naszoji Polityki”, „Polityka Pryncypalna i Oportunistyczna”, „Szczu takie internacjonalizm”, „Mołoda Ukraina” i „Bestja bez hołowy”, 2 egz. książki Łopuszańskiego pt. „Peremoha”, 1 egz. pt. „Pered Nawołoju” tegoż autora, 2 egz. książki Bezhrisznoho pt. „Narys Historski⁷ USS” oraz egzemplarz książki Rupczyńskiego pt. „Kuryła sia dorożeńka”, 8 egz. „Czerwona Kałyna”, 3 egz. „Tryzub”, 1 egz. „Studentski Wisty”, 1 egz. „Lisowi Czorty” i inne czasopisma płastowskie, 250 różnych map oraz 7 map Ukrainy, wydania Freitaga i Beruta w Wiedniu, 1 krzyż pamiątkowy UH za udział w wojnie w latach 1918–[19]19, medal 10-ciolecia ogłoszenia niezależnej Ukrainy, wreszcie kilka druków komunistycznych.

⁶Województwo tarnopolskie:⁶

20 egz. „Surmy”, 42 egz. „Rozbudowa Nacji”, 16 śpiewników „Surma”, 13 ulotek, 20 broszurek UWO, 8 map Ukrainy Freitaga, 1 program OUN, zarys nacjonalizmu OUN, 1 broszurkę pt. „Promowy dra Zahidnoho w Polskim Sojmi”, broszurkę „Huculskij Kurin”, 50 ulotek komunistycznych, 2 broszury komunistyczne oraz 102 egz. różnych broszur o treści antypaństwowej.

W październiku też następują główne ⁶represje w stosunku do stowarzyszeń⁶: Władze na terenie trzech województw rozwiązują 28 stowarzyszeń pseudopozarowych „Łuh”, 21 stowarzyszeń gimnastycznych „Sokił”, 21 „Proświt”, 1 kooperatywę i 2 inne stowarzyszenia. W listopadzie dochodzi do tego już tylko niewielka liczba (np. we Lwowskim 1 stow[arzyszenie] „Łuh” i trzy „Proświty”).

Równocześnie ludność oburzona udziałem w akcji sabotażowej samorzutnie zlikwidowała następujące stowarzyszenia: 17 stowarzyszeń „Łuh”, 19 „Sokił”, 25 stow[arzyszeń] „Proświty”, 7 kooperatyw i 2 inne stowarzyszenia.

W toku całej akcji ze względu na masowy udział w sabotażach uczniów szkół ruskich bądź z językiem wykładowym ruskim władze zamknęły kilka szkół:

1) 26 września 1930 [r.] zamknięto osławione IV gimnazjum państwowe z ruskim językiem wykładowym w Tarnopolu, gdzie już 10 listopada 1928 [r.] [z]likwidowano nielegalną organizację płastową „Mohikany” i którego 3 uczniowie 19.09.[19]30 [r.] schwytani zostali z nożycami do przecinania drutów na dworcu w Tarnopolu jako sprawcy dokonanego sabotażu.

2) W październiku zamknięto prywatne gimnazjum ruskie w Rohatynie „Ridnej Szkoły”, której cały szereg uczniów zajmował się kolportażem nielegalnej bibuły UOW. Równocześnie rozwiązano istniejące przy gimn[azjum] stow[arzyszenie] „Płast”.

3) W październiku rozwiązano prywatną 7-klasową szkołę powszechną „Ridnej Szkoły” w Stanisławowie.

⁷ Так у документі. Має бути: *istorii*.

4) W październiku rozwiązano gimnazjum z językiem wykładowym ruskim w Stanisławowie, znane z rewizji domowych przeprowadzonych 25 marca 1930 [r.] u jego wychowanków, którzy tworzyli nielegalną organizację „Junactwo”.

5) W październiku rozwiązano VI klasę gimnazjum z ruskim językiem wykładowym we Lwowie i aresztowano 2-ch uczniów za wyrzucenie przez okno w dniu 10 X portretu Pana Prezydenta.

6) W listopadzie rozwiązano ruskie prywatne gimnazjum im. Iwana Franki w Drohobyczu.

Gdy mówi się o efektach moralnych i materialnych wypada też zaznaczyć i ⁶ujemne skutki przeprowadzonej kontrakcji⁶ i towarzyszących jej zjawisk. ⁶Będzie to, po pierwsze⁶ – niewątpliwie szykujący się krzyk na terenie zagranicznym. O już zaistniałym zainteresowaniu się pewnych sfer za granicą świadczy nasyłanie do Małopolski Wschodniej dziennikarzy, najczęściej do nas wrogo usposobionych (Dey, Macohin false Makucha i inni) i jednostronnie informowanych przez Rusinów.

List z Pragi zakwestionowany w aktach redakcji „Diła” w czasie rewizji w dniu 31 października świadczy o rozległych przygotowaniach OUN do wykorzystania akcji pacyfikacyjnej do akcji protestacyjno-propagandowej, skierowanej przeciw Polsce (załącznik nr 12).

Wiadomości z Gdańska mówią o zwracaniu się działaczy UOW do przedstawicieli Ligi Przyjaciół Pokoju z przedstawieniem o rzekomym ciemieniu Rusinów w Polsce, o rozesłaniu przez studentów ruskich 180 egz. biuletynu nr 3 („Pressestelle Der Ukrainischen Studenten – Schaft zu Danzig”) do różnych placówek zagranicznych i konsulatów państw, na których sympatię mogą oni rachować.

W Pradze wydano ilustrowaną broszurę „Ausrottung Der Ukrainer in Polen” zohydzającą akcję represyjną. Zresztą wydawnictw propagandowych i artykułów w prasie europejskiej, a szczególnie amerykańskiej ukazało się już dość dużo.

⁶Drugim⁶ niepożądanym korrelatem akcji represyjnej była niepożądana, nieskoordynowana ⁶akcja odwetowa⁶ ze strony pewnych sfer społeczeństwa polskiego, przynosząca niekiedy przy śmiesznych rezultatach nieobliczalne szkody moralne, jak np. ścięcie krzyża na cmentarzu ruskim w Tarnopolskiem. Władze walczyły bardzo energicznie z takimi objawami niepożądanymi i dającymi pewnym czynnikom broń do ręki w akcji propagandy zagranicznej.

Objawy te wystąpiły na terenie trzech województw, a mianowicie:

Dnia 2 X 1930 r. zostały zniszczone we Lwowie 3 ubikacje „Centrosojuzu” wskutek eksplozji nagromadzonego tam materiału wybuchowego.

W pow[iecie] bóbreckim zdemolowano czytelnię „Proświty” za pomocą materiału wybuchowego.

W wojew[ództwie] stanisławowskim miały miejsce 4 wypadki zniszczenia obiektów ukraińskich za pomocą materiałów wybuchowych, a mianowicie:

1) dnia 8 X br. zniszczono przez podłożenie granatu ręcznego lub miny saperskiej lokal czytelnicy „Proświty” we Fradze, pow. Rohatyn, przez co powstała szkoda w wysokości około 500 zł. Wyniki dochodzeń wykazały, że w dniu tym złożone były prawdopodobnie materiały wybuchowe, które samoczynnie eksplodowały albo zniszczenie to było dziełem niektórych tamtejszych mieszkańców, którzy tym sposobem usiłowali pozbyć się „Proświty” dla uniknięcia ekspedycji pacyfikacyjnej. Sprawców nie wykryto.

2) Dnia 9 X br. w Haliczu, pow. Stanisławów, wskutek podłożenia materiałów wybuchowych w piwnicy domu, w którym mieści się lokal czytelnicy „Proświty”, nastąpiła eksplozja, która częściowo zniszczyła klatkę schodową, 4 drzwi i kilkadziesiąt szyb. Jako podejrzanych o spowodowanie tego zniszczenia aresztowano i oddano sądowi Mikołaja Segina i Jarosława Drozda, obu z Halicza.

3) Dnia 16 X br. podłożyli nieznani sprawcy materiał wybuchowy pod mogiłę ukraińskich siczowych strzelców na górze Sieleckiej w Księżowie⁸, pow. stanisławowski; wskutek eksplozji połowa tej mogiły została uszkodzona. Sprawców nie wykryto.

4) Dnia 16 X br. w Jamnicy, pow. Stanisławów, zniszczono ramy i szyby w lokalu czytelnicy „Proświty”, a nadto rozbito tam figurę Szewczenki i zniszczono kurtynę i kulisy, wskutek czego wyrządzono szkodę w wysokości około 400 zł. Sprawców nie wykryto.

W wojew[ództwie] tarnopolskim miało miejsce 9 wypadków sabotażowych obiektów ukraińskich, a mianowicie:

1) Dnia 2 X br. o godz[inie] 12 m[inut] 15 podpalono zagrodę Hrycia Stecyszyna, rolnika, zam. w Hleszczawie, pow. Trembowla.

2) Dnia 3 X br. o godz[inie] 9 m[inut] 45 podpalono stożek ze zbożem na podwórzu Ilka Michaluka, rolnika z Hleszczawy.

3) Dnia 3 X br. o godz[inie] 12 m[inut] 30 podpalono zagrodę Stefana Podwórnego, rolnika z Hleszczawy.

4) Dnia 3 X br. o godz[inie] 17 m[inut] 30 podpalono zagrodę Mikołaja Podwórnego, rolnika z Hleszczawy.

5) Dnia 4 X br. o godz[inie] 17 m[inut] 30 podpalono zagrodę Stefana Podwórnego (wykazanego wyżej po[d] poz. 3).

6) Dnia 5 X br. podpalono stodołę Wasyla Nakurosza, rolnika z Hleszczawy.

7) W nocy na 24 X br. zasmarowane zostały terem napisy w języku ruskim na szyldach na ulicy Zofii Chrzanowskiej w Trembowli, w ilości około 20 napisów.

8) Dnia 22 X br. o godz[inie] 21 m[inut] 15 podpalono przy pomocy benzyny księgarnię ukraińską w Złoczowie „Czerwona Kałyna”. Ogień ugaszono; nadpaliły się tylko drzwi wejściowe.

9) W nocy na 22 X br. zrzucono krzyż z mogiły rzekomego nieznanego żołnierza ukraińskiego w Dołżonce, pow. Tarnopol, mogiłę częściowo rozkopano.

⁸ Так у документі. Інформація неточна. Ймовірно, йдеться про с. Княже (пол. Książę) у тодішньому Снятинському повіті.

Ponadto w tymże dniu rozkopano mogiłę ukraińskiego żołnierza na cmentarzu w Proszowej, pow. Tarnopol.

Wyliczone wyżej od 1 do 6 i 8 podpalenia były dziełem samych Ukraińców. Podpalenia te miały miejsce bezpośrednio po odjeździe z Hleszczawy szwadronu ułanów, który tam był przez jedną noc – z 1 na 2 X br. na ekspedycji. Celem wzniesienia tych pożarów było wykazanie, że ognie te zostały podłożone przez kwaterujących ułanów, tym samym chcieli oni wykazać, że nie tylko Ukraińcy palą polskie mienie, ale także i Polacy palą mienie Ukraińców. Sprawcy tych podpałów, narodowości ruskiej, zostali wykryci i oddani władzom sądowym.

⁶Trzecim⁶ niepożądanym objawem były, na szczęście nieliczne, nadużycia poszczególnych funkcjonariuszy policji i wojska, które stały się nawet w jednym wypadku przedmiotem interwencji zagranicznej (sprawa pobicia Federyszyna we Lwowskiem). Echa tych nadużyć niewątpliwie odbiją się ujemnie na opinii naszej za granicą.

Wreszcie ^aczwartym^a towarzyszącym akcji represyjnej objawem jest wygrywanie niezadowolenia z ciężarów pacyfikacji wśród pewnych warstw chłopstwa ruskiego przez organizacje komunistyczne, przechwytyjące nastroje rewolucyjne. Organizacje te kierowane są przez moskiewskie sfery kominternowskie, które wygrywają ujemne skutki represji w myśl pożądań władz radzieckich dla łagodzenia i odwrócenia uwagi od własnej kwestii ukraińskiej.

O wartości i sile pozyskanych przez komunistów w ten sposób sympatii żywiołów chwiejnych wśród chłopstwa ruskiego nie posiadamy na razie żadnych danych, ale niewątpliwie zjawisko to istnieje. Świadczy o tym żywe zainteresowanie się tymi nastrojami ze strony bolszewizmu i liczne wydawnictwa.

⁶Wiadomości o przyszłym zachowaniu się UOW⁶

Ze wspomnianego artykułu „Permanentna rewolucja” (z daty 20 X [19]30) widzimy, że członkowie UOW „dyszą nienawiścią” do Polaków i zapowiadają, że będą siać śmierć i zniszczenie nie tylko przez ⁶pojedyncze zamachy⁶, ale i przez masowe wystąpienia, organizowane od czasu do czasu, gdyż te ostatnie „wciągają do rewolucyjnych szeregów idei wyzwolenia szerokie koła ludności”. UWO jest pewna, że tzw. akcja pacyfikacyjna zniszczyła wśród tej ludności ruskiej „coraz bardziej podatny grunt dla ugodowości, legalności i lojalności i usprawiedliwiła rewolucyjną robotę UOW”.

Takie jest stanowisko UOW po przeprowadzeniu represji, zwanych akcją pacyfikacyjną. Tragiczna śmierć Hołowińskiego (30 września) daje okazję Komendzie UWO do wydania w październiku odezwy do bojowców (opublikowana [w] ameryk[zańskim] czasopiśmie „Narodne Słowo” nr 44 z 6 października pt. „Słowa z Ukrainy”), w której wzywa każdego z nich do przysięgi na krwawą zemstę i drogą zapłatę Polakom za śmierć Komendanta, przypominając, że nie ma ofiary za wielkiej, gdy idzie o wolność Ukrainy. Poza tymi dokumentami mamy jeszcze wcześniejsze wiadomości o wypowiedzeniu się

kierowników roboty UOW w Gdańsku na temat pepe[е]sowskiego zamachu na życie Pierwszego Marszałka Polski.

Są to przechwałki na temat, że nasi (bojowcy UOW) zrobiliby to lepiej, ale i szukanie możliwości wykonania zamachu w przeświadczeniu, że tego samego dnia nastąpiłby w Polsce przewrót, od którego Ukraińcy oczekują bardzo wiele korzyści. Wreszcie najprawdopodobniej ktoś z działaczy UOW nadesłał do Ministerstwa list anonimowy, grożący wykonaniu pojedynczych zamachów na terenach etnograficznie polskich, aby tym sposobem nie dać powodu do represji na terenie zamieszkałym przez Rusinów.

Więc chęci i pożądanja z tej strony są pewne. A możliwości? Już samo to, że od rzucenia gróźb upłynęło już z górą trzy miesiące, a o żadnym zamachu nie słyhać, wskazuje, że organizacja UOW nie jest w stanie wykonać swych planów i zapowiedzi. W rzeczywistości akcja represyjna wywołała w szeregach UOW nie tylko panikę, ale i organizacyjne rozbitcie i sparaliżowanie wszelkiej roboty w kraju. Po śmierci Hołowińskiego nie było dłuższego czasu nawet personifikującego robotę UOW Komendanta krajowego. Dopiero w drugiej połowie grudnia (17) udało się pewnym sferom wywrotowców ochłonać i narażać, wynikiem czego prawdopodobnie jest wyznaczenie na to odpowiedzialne stanowisko w charakterze tymczasowym ⁶Bogdana [Bohdana] Hnatewicza⁶, człowieka nie cieszącego się opinią zbyt bojową, lecz posiadającego poparcie Fedaka. Mieszka on we Lwowie i jest referentem do spraw rybołówstwa w „Silskim Gospodarze”. Hnatewicz był aresztowany w 1921 roku w związku z zamachem na Naczelnika Państwa⁹ i od tego czasu roboty woj[sk]owej nie robi tak, że przez miejscowych bojowców uważany jest za oportunistę. Wyznaczenie Hnatewicza jest prawdopodobnie wynikiem kompromisu, zauważyć bowiem należy, że między kierownictwem krajowym a „Prowodem” są tarcia na tle opozycji do nakazu ze strony „Prowodu” o wstrzymanie akcji bojowej.

Możliwości więc poważniejszej roboty ze strony UOW obecni[e] nie ma. Jednakże możliwymi są pewne akty ekspriopriacji¹⁰ na tle rozpętanej akcji propagandowej. I tu należy podać najśwież[sze] (z 01.1931) wiadomości z pewnego źródła o zgłoszeniu się do „Prowodu” w Pradze trzech zamachowców z kraju z propozycją wykonania w dniu otwarcia sesji Ligi Narodów w Genewie (19 stycznia) ⁶zamachu na Ministra Zaleskiego⁶ jako demonstracyjnego czynu od[w]jetowego za represje władz polskich w akcji pacyfikacyjnej. Ta oferta rozważana jest obecnie przez członków „Prowodu” w Genewie, lecz wydaje się wątpliwym, aby „Prowid” tę inicjatywę z dołu wychodzącą zatwierdził, gdyż wykonanie jej mogłoby przynieść sprawie ukraińskiej tylko szkodę w opinii świata.

⁹ Невдала спроба замаху на Юзефа Пілсудського, тодішнього глави держави (Начелник Паїства), вчинена Степаном Федаком, членом УВО, 25 вересня 1921 р. у Львові на пл. Ринок; унаслідок замаху був поранений воєвода Казімеж Грабовський, який супроводжував Пілсудського.

¹⁰ У документі помилка: *egzasperacji*.

[Додатки]

[...]¹¹^r-Załącznik n[r] 4^r

⁶Wykaz terroru organizacji ukraińskich
za sierpień, wrzesień, październik 1930 roku⁶

1.	3.08.	Wola Mazowiecka	Tarnopol	Tarnopol	Powracający z uroczystości strzelcy zostali zaatakowani i pobici przed domem „Proświty” przez Ukraińców. Aresztowano 10 głównych sprawców.
2.	22.08.		Tarnopol		O godz. 17-ej znaleziono na boisku „Sokoła” granat ręczny z zapalnikiem. Jako podejrzanego o podrzucenie granatu przytrzymano Piotra Dżusa, b[yłego] ucznia ruskiego gimnazjum. Prawdopodobnie granat przygotowano w celu wywołania paniki na wiecu zwołanym przez dra Świrskiego w celu ustosunkowania się ludności polskiej do ruchu ukraińskiego.
3.	wrzesień		Tarnopol		Wydział Śledczy w Tarnopolu otrzymał poufną wiadomość, że ze strony UWO jest planowany zamach na b[yłego] ministra Stanisława Grabskiego ¹ , który rzekomo miał przybyć na teren Małopolski Wsch[odniej] w celu zbadania akcji sabotażowej.

¹¹ Додатки до цього документа від ч. 1 до ч. 3 ідентичні додаткам чч. 1–6, які приєднані до публікованого документа «Опис саботажної та пацифікаційної акцій, виготовлений Міністерством внутрішніх справ у Варшаві», № 73 від 13 грудня 1930 р.

¹ Станіслав Грабський (Stanisław Grabski, 1871–1949) – польський політик і державний діяч, економіст, міністр освіти та віровизнаний, один з ініціаторів польської державної програми колонізації, у тому числі українців; унаслідок чинності запропонованого ним закону (т.зв. «Lex Grabski») українські школи були перетворені на двомовні (утраквістичні), відтак кількість українських шкіл у Польській Республіці у міжвоєнний час різко скоротилася.

4.	2.09.	Bobulińce	Buczacz	Tarnopol	O północy na powracających z zasadzki przy stertach przodownika Baczyńskiego, post[erunkowego] Kryljego i sekretarza gminy Drozda, napadło 8 parobków. Policjanci (ubrani po cywilnemu) zostali poturbowani, a Drozd postrzelony. Aresztowano 18 Rusinów, przeważnie członków „Sokiła” i głównego podżegacza ks. grekokatolickiego, Włodzimierza Hnata.
5.	4.10.	Hleszczawa	Trembowla	Tarnopol	Podpalono zagrodę Rusina Steff[ana] Pozadwórnego po raz 6-ty (straty 70 zł) w celach prowokacyjnych, chcąc skierować podejrzenia na zakwaterowanych żołnierzy. W toku dochodzenia ustalono, że podpaleń dokonali członkowie „Łuhu”, podejrzani również o należenie do UWÓ, za to, że Pozadwórny ugaszcział żołnierzy polskich.
6.	5.10.	Remenów	Lwów	Lwów	O godz. 20 m[inut] 30 strzelono z pistoletu przez okno do naczelnika gminy, nie raniąc nikogo. Aresztowano Michała Romańczuka.
7.	8.10. 16.10.	Zarubińce	Zbaraż	Tarnopol	Podrzucano na podwórzu nauczyciela Wojcieszczuka, Polaka, anonimowy list z pogroźkami.
8.	18.10.	Wierzbica	Bóbrka	Lwów	O godz. 24-ej rzucono granat w kierunku okna domu naczelnika gminy Drania. Granat odbił się od ściany i eksplodował na podwórzu. Zamachu dokonano za to, że Drań eksmitował z domu gminnego kooperatywę i „Proświtę”.
9.	19.10.	Medenice	Drohobycz	Lwów	O godz. 15-ej m[inut] 30 został poster[unkowy] Trembacki zraniony kulą w piersi i sztyletem w rękę w czasie legitymowania dwóch rzekomych żebraków. Są to: Ileczek Jerzy i Zydek Włodzimierz.
10.	21.10.	Olesko	Złoczów	Tarnopol	Michał Pokutycki znalazł przed swoim domem kartkę z pogroźkami.
11.	24.10.	Majdan Stary	Radziechów	Tarnopol	O godz. 23-ej został postrzelony M. Jasiński w czasie pełnienia nocnej warty przy linii telegraficznej. O postrelenie podejrzewa się sabotażystów.
12.	październik	Złoczów		Tarnopol	Posterunek Policji otrzymał list z pogroźkami od UWÓ.

6-Załącznik nr 5⁶

Wykaz ilości aresztowanych za czas od 1 lipca do 30 listopada 1930 r.
w związku z akcją represyjną

Województwo		Lwowskie	Stanisławowskie	Tarnopolskie	Ogółem
Lipiec	aresztowano	14	92	24	130
	oddano sądom	9	48	14	71
	zwolniono przez policję	5	44	10	59
Sierpień	ar[esztowano]	57	44	54	155
	odd[ano] sąd[om]	57	10	51	126
	zw[olniono]	–	26	3	29
Wrzesień	ar[esztowano]	234	103	223	701
	odd[ano] sąd[om]	133	129	170	460
	zw[olniono]	101	55	105	261
Październik	ar[esztowano]	71	153	173	397
	odd[ano] sąd[om]	66	94	143	303
	zw[olniono]	5	59	38	93
Listopad	ar[esztowano]	29	268	59	356
	odd[ano] sąd[om]	24	122	55	203
	zw[olniono]	5	144	4	153
Ogółem	areszt[owano]	405	741	593	1739
	oddano sądom	289	413	441	1143
	zwol[niono]	116	328	152	596

a⁶-Wykaz^{6-a}

⁶księży gr[recko]kat[olickich] aresztowanych w okresie akcji pacyfikacyjnej
na terenie Małopolski Wschodniej⁶

1. Halibej Giergacz, ks., aresztowany 18.09. w Skomorochach, pow. Buczacz, woj. tarnopolskie, podejrzany o współudział w podpaleniu folwarku w Kościelnikach.
2. Iwachów Piotr, proboszcz, aresztowany dn. 18.09. w Zarudziu, pow. Tarnopol, woj. tarnopolskie, aresztowany za zaburzenie spokoju publicznego; zwolniony.
3. Osadca Michał, proboszcz, aresztowany dn. 23.09. w [C]hodaczkowie Mał[ym], pow. Tarnopol, woj. tarnopolskie, za należenie do UOW; zwolniony.
4. Kunicki Leontyn, b[ły] poseł, prałat, aresztowany dn. 24.09. w Tarnopolu, pow. Tarnopol, woj. tarnopolskie, osadzony w Czortkowie za naruszenie spokoju publ[icznego] w czasie piastowania mandatu.
5. Kowcz Emilian, proboszcz, aresztowany dn. 27.09. w Przemyślanach, pow. Przemyślany, woj. tarnopolskie, osadzony w Brzeżanach za założenie nielegalnego stowarzyszenia „Płast”, został zwolniony.
6. Fedyński Iwan, proboszcz, aresztowany dn. 29.09. w Lubieniu Wielkim, pow. Gródek Jagiel[łoński], woj. lwowskie, osadzony we Lwowie, podejrzany o należenie do UOW, w czasie rewizji znaleziono dwa granaty.
7. Możejko Jan, wikariusz, aresztowany dn. 29.09. w Lubieniu Wielkim, pow. Gródek Jagiel[łoński], woj. lwowskie, podejrzany o współudział w akcji sabotażowej i należenie do UOW, dn. 30.09. został zwolniony.
8. Płakieda Grzegorz, proboszcz, aresztowany dn. 3 X w Starym Skałacie, pow. Skałat, woj. tarnopolskie, osadzony w Tarnopolu za posiadanie broszur antypaństwowych, został zwolniony.
9. Pellich Włodzimierz, b[ły] poseł, proboszcz, aresztowany dn. 3 X w Radziechowie, pow. Radziechów, woj. tarnopolskie, osadzony w Złoczowie za zaburzenie spokoju publicznego.
10. Hrymaluk Michał, wikary, aresztowany dn. 4 X w Tyszkowcach, pow. Horodenka, woj. stanisławowskie, osadzony w Kołomyi za należenie do UOW, został zwolniony.
11. Horodecki Stefan, proboszcz, aresztowany dn. 4 X w Lachowcach, pow. Bohorodczany, woj. stanisławowskie, osadzony w Stanisławowie za posiadanie broszur i odezw komunistycznych.
12. Nimyj Wasyl, proboszcz, aresztowany dn. 5 X w Skomorochach Starych, pow. Rohatyn, woj. stanisławowskie, osadzony w Brzeżanach za należenie do UOW i współdziałanie w akcji sabotażowej, dn. 10 X został zwolniony.
13. Pisecki Iwan, proboszcz, aresztowany dn. 6 X w Korniowie, pow. Horodenka, woj. stanisławowskie, osadzony w Kołomyi za należenie do UOW, został zwolniony.

14. Rybicki Orest, proboszcz, aresztowany dn. 6 X w Piotrowie, pow. Horodenka, woj. stanisławowskie, osadzony w Kołomyi za kontakt z członkami UOW i posiadanie zakazanych broszur, został zwolniony.
15. Melnyk Andrzej, proboszcz, aresztowany dn. 6 X w Laszkach Dolnych, pow. Bóbrka, woj. lwowskie, osadzony w Chodorowie za działalność antypaństwową i posiadanie „Surmy”, został zwolniony.
16. Sochocki Izydor, proboszcz, aresztowany dn. 7 X w Gajach, pow. Lwów, woj. lwowskie, osadzony we Lwowie za popieranie UOW, został zwolniony.
17. Babiak Józef, proboszcz, aresztowany dn. 11 X w Podkamieniu, pow. Brody, woj. lwowskie, osadzony w Złoczowie za pochwalanie akcji sabotażowej, został zwolniony.
18. Huk Michał, proboszcz, aresztowany dn. 14 X w Iskaniu, pow. Przemyśl, woj. lwowskie, osadzony w Przemyślu za należenie do UOW i podburzanie ludności przeciw Państwu Polskiemu.
19. Humaniuk Paweł, s[ł]uchacz teologii, aresztowany dn. 14 X w Iskaniu, pow. Przemyśl, woj. lwowskie, osadzony w Przemyślu za należenie do UOW i podburzanie ludności przeciw Państwu Polskiemu.
20. Baśladyński Stefan, ukończony teolog, aresztowany dn. 14 X w Czerczu, pow. Rohatyn, woj. stanisławowskie, osadzony w Brzeżanach za publiczne zachwalanie działalności UOW.
21. Korsan Iwan, proboszcz, aresztowany dn. 15 X w Staruni, pow. Bohorodczany, woj. stanisławowskie, osadzony w Stanisławowie za należenie do UOW.
22. Kleparczuk Stefan, proboszcz, aresztowany dn. 16 X w Czernicy, pow. Brody, woj. tarnopolskie, osadzony w Złoczowie za podburzanie przeciw narodowości polskiej, został zwolniony.
23. Tatomir Julian, proboszcz, aresztowany dnia 17 X, b[ył] senator, osadzony w Samborze za zdradę stanu.
24. Izdryk Andrzej, prefekt, aresztowany dn. 20 X w Olesku, pow. Złoczów, woj. tarnopolskie, osadzony w Złoczowie za rozpowszechnianie broszur antypaństwowych, dn. 25 X został zwolniony.
25. Urowycz Jarosław, proboszcz, aresztowany dn. 21 X w Snowiczu, pow. Złoczów, woj. tarnopolskie, osadzony w Złoczowie za przechowywanie materiałów wybuchowych.
26. Huniowski, proboszcz, aresztowany dn. 23 X w Machnowcach, pow. Zborów, woj. tarnopolskie, podejrzany o współudział w akcji sabotażowej.
27. Michajków Iwan, proboszcz, aresztowany dn. 23 X w Dobrzanach, pow. Lwów, woj. lwowskie, osadzony we Lwowie za popieranie UOW, został zwolniony.

6-Załącznik nr 7

Wojew[ództwo] lwowskie

Wykaz⁶

miejsowości w wojew[ództwie] lwowskim, objętych policyjną
akcją pacyfikacyjną za okres od 1 VII do 30 XI 1930 r.

Powiat	Nazwa miejscowości	Ilość przeprowadzonych rewizji	Wyniki rewizji	Uwagi
1	2	3	4	5
Drohobycz	Borysław	61	34 kg dynamitu	W związku z rewizjami aresztowano na terenie wojew[ództwa] lwowskiego w powyższym czasokresie 289 osób, które odstawiono do dyspozycji władz sądowych.
	Hubicze	10	6 szt. pism nieleg[alnych]	
	Drohobycz	27	dot[yczy] (dział[alności] UWO)	
	Truskowiec ^I	9	47 rewolw[erów]	
	Madenice ^{II}	6	1 szablę	
	Gaje Niżne	5	2 sztylety	
	Bronicze ^{III}	4	5 szt. spraw[ozdań], koresp[onden- cji] i broszur UWO (588 i 367)	
	Łóżek Dolny ^{IV}	2	6 sztandarów „Płasta”	
	Lisznia	4	2 cyklostyle	
	Schodnica	4	2 strzelb	
	Dobrowlany	3	10 karabinów	
	Rychcice	1	2 flowery	
	Gassendorf	5	82 szt. zapisków dot[yczących] org[anizacji] „Płasta” (54 s 28)	
	Kropiwnik Nowy	1	43 naboje	
	Łastorki ^V	1	plik zapisów dot[yczących]	
	Opoka ^{VI}	2	„Płasta” i Zw[iązku] Ukr[aińskich]	
	Hruszów	5	Inwalidów Wojen[nych] (zakw[ate- rowanych] w Huliczach)	
	Kropiwnik St[ary]	2	1 mapa Ukrainy	
	Śniatynka	2		
	Robow ^{VII}	1		
	Uroź	3		
		1		
		1		

^I Так у документі. Має бути: *Truskawiec*.

^{II} Так у документі. Має бути: *Medenice*.

^{III} Так у документі. Має бути: *Bronica*.

^{IV} Так у документі. Має бути: *Łużek Dolny*.

^V Так у документі. Має бути: *Łastówki*.

^{VI} Так у документі. Має бути: *Opaka*.

^{VII} Так у документі. Має бути: *Rolów*.

1	2	3	4	5
Gródek Jagielloński	Gródek	50	44 rewolwery	
	Jagielloński		10 bagnetów	
	Kiernica	15	6 strzelb	
	Bartatów	10	55 karabinów	
	Obroszyn	9	103 broszury ukr[aińskie] zagr[aniczne]	
	Stawczany	26		
	Dawidowice ^{VII}	3	2 granaty ręczne	
	Zaszkowice	4	broszury UOW	
	Lubień Wielki	9	wykaz „Płasta”	
	Lubień Mały	3	broszury komunist[yczne] i ukr[aińskie] i odezwy	
	Małkowice	1		
	Mszana	14	57 szt. nabojów	
	Janów	3	ekrazyt	
	Strat ^{IX}	1	3 m[e]tr[ny] lontu	
	Lesmienice ^X	5	1 sztylet	
	Wroców	5	15 m[e]tr[ów] kabla telegr[aficznego]	
	Kamieniobród	1	łuski karabinowe	
	Haliczanów	3		
	Wiszenka	7		
	Wiel[k]opole	25		
Wereszyca	1			
Tuczapy	3			
Jaworów	Czołhynie	9	21 rewolwery	
	Berdychów	14	32 karabiny	
	Bruchnal	6	10 nabojów karab[inowych]	
	Przyłbice	7	proszek calichlorium	
	Morańce	28	proch strzeln[iczny] w laskach	
	Jaworów	48	25 nabojów karabin[owych]	
	Olszanica	8	4 egz. „Surmy”	
	Drohomyśl	20	2 egz. „Życie abo Smert”	
	Hruszów	15	4 flowery	
	Mostberg ^{XI}	1	1 sztylet	
	Czerni Lewa ^{XII}	44	1 hełm stalowy	
	Nakoneczno ^{XIII}	59	2 bagnety	
	Kochanówka	5	1 bokser	
	Porudenia ^{XIV}	3	2 egz. „Wola abo Smert”	
	Gnojnice	3	5 strzelb	
	Nahaczów	8	8 broszur „Płasta”	
	Budomierz	6	1 pistolet	
	Szkło	10	1 szabla	
	Starżyska ^{XV}	8		
	Jasów Nowy ^{XVI}	1		

^{VII} Так у документі. Ймовірно має бути: *Zawidowice*.

^{IX} Так у документі. Має бути: *Stradcz*.

^X Так у документі. Має бути: *Lesienice*.

^{XI} Так у документі. Має бути: *Moosberg*.

^{XII} Так у документі. Має бути: *Czernilawa*.

^{XIII} Так у документі. Має бути: *Nakoneczne*.

^{XIV} Так у документі. Має бути: *Porudenko*.

^{XV} Так у документі. Має бути: *Starzyska*.

^{XVI} Так у документі. Має бути: *Jaźów Nowy*.

1	2	3	4	5
	Podłuby Małaszkwice ^{xvii} Czerczyk Huki Świdnica Cetula	7 5 16 5 10 2		
Lwów powiat	Podliski Małe Stroniatyn Sieciechów Wiśłoboki Remenów Winniki Podbereźce Czyżyków Hermanów Mikłaszów Gaje Juchorzycze ^{xviii} Czarnuszowice Sygniówka W[ieś] Lesienice Humieniec Kahujów Zboiska Grzęda Zaszków Kozice Porszno ^{xix} Podborce Brodki Zapytów Ostrów	6 3 3 4 10 6 4 3 3 5 11 1 3 4 8 4 3 1 5 6 7 7 5 8 6 7	3 łuski 5 gilz szrapnelowych 8 rewolwerów 77 nabojów rewolwerowych 2 pud[y] strychniny (50 gr) 2 lornetki wojsk[owe] 7 egz. „Surmy” zapiski i koresp[ondencja] dot[y- cz ące] S[icizowych] Strzelców 1 sztylet 2 granaty ręczne 1 zamek do karab[inu] austr[iackiego] pół kg rtęci proch strzelniczy 2 pud[y] śrutu 1 łuskę mosiężną z granatu 1 pieczęć parafialną gr[ecko]kat[o- licką] 3 karabiny 95 nabojów karab[inowych] 1 instrukcja dla człon[ków] UWO 1 ulotka UWO 1 pas wojskowy 9 nabojów do strzelby 1 dubeltówka 2 pary nożyc wojsk[owych] do drutu 2 szable 1 maszynka do rob[ienia] nab[o]jów myśliwskich 1 płaszcz wojskowy 1 bluza wojskowa pismo o treści antyp[aaństwowej] 2 odezwy antyp[aaństwowe] 1 bagnet lont proszek calichloricum 20 m[e]tr[ów] drutu telegr[aficznego] 18 książek nieocenzurow[anych] wydanych za granicą	

^{xvii} Так у документі. Має бути: *Mołaszkwice*.

^{xviii} Так у документі.

^{xix} Так у документі. Має бути: *Porszna*.

1	2	3	4	5
Przemysł	Przemysł	30	18 egz. „Surmy”	
	Buszkowice	86	27 szt. broni siecznej	
	Buszkowiczki	5	39 egz. materi[alów]	
	Łątownia ^{xx}	2	pism[ie]n[niczych]	
	Wapowce	3	34 szt. broni palnej	
	Pikulice	1	materi[ały] org[anizacji] „Płasta”	
	Krowniki ^{xxi}	2		
	Sielec	8		
	Niżankowice	13		
	Sierakowce ^{xxii}	5		
	Bołczońce ^{xxiii}	5		
	Bybło	5		
	Kormanice	5		
	Medyka	5		
	Szekinie ^{xxiv}	2		
	Byków	6		
	Jakmanice ^{xxv}	9		
	Wilcze	9		
	Przekopane ^{xxvi}	4		
	Mackowice ^{xxvii}	4		
	Ujkowice	2		
	Żurawica	2		
	Mołkowice ^{xxviii}	8		
	Wyszatyce	5		
	Walawa	4		
	Kuńkowce	5		
	Ostrów	5		
	Grochowce	4		
	Nehrybka	4		
	Hurków ^{xxix}	2		
	Ruska Wieś	5		
	Olszany	5		
	Siedliska	8		
	Iskon ^{xxx}	16		
	Koszenice ^{xxxi}	1		

^{xx} Так у документі. Має бути: *Łątownia*.

^{xxi} Так у документі. Має бути: *Krowniki*.

^{xxii} Так у документі. Має бути: *Sierakońce*.

^{xxiii} Так у документі.

^{xxiv} Так у документі. Має бути: *Szechynie*.

^{xxv} Так у документі. Має бути: *Jakmanice*.

^{xxvi} Так у документі. Має бути: *Przekopana*.

^{xxvii} Так у документі. Має бути: *Maćkowice*.

^{xxviii} Так у документі. Має бути: *Małkowice*.

^{xxix} Так у документі. Має бути: *Hurko*.

^{xxx} Так у документі. Має бути: *Iskań*.

^{xxxi} Так у документі. Має бути: *Kosienice*.

1	2	3	4	5
	Drohojów Trojewyce ^{xxxii} Betuin ^{xxxiii} Cisowa Bakończyce	3 2 2 1		
Rudki	C[h]iszewice Koropusz ^{xxxiv} Czajkowice Powerchowice ^{xxxv} Terszaków Koniuszki Pohorce Klicko Jakimczyce	18 10 14 9 5 9 7 8 11	41 karabinów 3 strzelby 4 pistolety autom[atyczne] 4 rewolwery 96 nabojów karab[inowych] 1 bagnet	
Sokal	Sokal Komarów Byszów Chłopiatyn Myców	45 1 12 12 6	4 rewolwery 30 ark[uszy] pisma antyp[აწთვოვე]g 9 ulotek antyp[აწთვოვე]g 21 broszur, instr[ukcje] ukr[aińskie] 40 szt. kokardek ukr[aińskich] 2 bagnety 4 karabiny 27 nabojów karab[inowych] 1 „Surma” 1 pud[elko] prochu strzeln[icznego] 6 odez w z podob[izną] Besarab	
Żółkiew	Strzemień Kupidwora ^{xxxvi} Reklińce ^{xxxii} Wiązowa	10 5 4 3	463 karabiny 56 rewolwerów 76 strzelb 76 bagnetów 6 szabel 202 naboje 1 granat 1 flower	

xxxii Так у документі. Має бути: *Trójczyce*.xxxiii Так у документі. Має бути: *Betwin*.xxxiv Так у документі. Має бути: *Koropuzh*.xxxv Так у документі. Має бути: *Powerchowów*.xxxvi Так у документі. Має бути: *Kupiczwola*.xxxvii Так у документі. Має бути: *Rekliniec*.

6 Wojew[ództwo] lwowskie

Wykaz⁶

miejsowości w wojew[ództwie] lwowskim, objętych akcją pacyfikacyjną przez oddziały wojskowe za okres od 1 VII do 30 XI 1930 roku

Powiat	Nazwa miejscowości	Uwagi
Bóbrka	Hrusiatyczne Dziewiętniki Romanów Borynicze Laszki Dolne Laszki Górne Drohowycze Ostrów Czerny ^I Ruda Duliby Leszczyn Sarniki Łany Stoki Repechów Bakowce Żabokruki Chlebowice Wielkie Kocurów Hryniów Siedliska Podjarków Horodystawice Podsosnów Dźwinogród	We wszystkich tych, obok wyszczególnionych, miejscowościach brał udział oddział wojsk[owy] 14 p.uł. szwadron „A”.
Gródek Jag[iełłoński]	Kiernica Bartatów Lubień Wielki Stawczany Małkowice Zaszkowice Dawidowice ^{II} Dobrzany Tuczapy Mszana	We wszystkich, obok wyszczególnionych, miejscowościach, prócz Stawczan, brał udział 3 szwadron 14 p.uł., zaś w Stawczanach 4 szwadron 14 p.uł.
Jaworów	Nakoneczne Czernikowce Drohomyśl Nahaczów Przyłbice Mołozkowice	We wszystkich, obok wyszczególnionych, miejscowościach brał udział w akcji pacyfikacyjnej oddział wojsk[owy] 14 p.uł.

^I Так у документі. Має бути: *Ostrów Czarny*.

^{II} Так у документі. Має бути: *Zawidowce*.

	Świdnica Morane ^{III} Jasów Stary ^{IV}	
Lwów powiat	Mostki Humieniec Jeryczew St. ^V Kohujów ^{VI} Czerkasy Horbacze Dmytrze Honiatycze Podbereżce ^{VII} Gaje Czyżyków Dmytrowice	We wszystkich miejscowościach brał udział oddział 14 p.uł.
Przemysł	Sierkowice ^{VIII}	4 bateria 10 p[ułk] a[rtylerii] c[iężkiej], jednak udziału w rewizjach nie brali.
Rudki	C[h]iszewice	1 szwadron 14 p.uł. (150 ludzi)
Sokal	Sielec Parsacz ^{IX} Perespa Buszów ^X Jastrzębice ^{XI} Chochółów Po[ź]dzimierz Waświnice ^{XII} Starogród Tuturkowice ^{XIII} Uhrynów Bojanice Moszków Siebieczew ^{XIV} Poturzyca Tartaków Pobiatyn ^{XV} Kopytowce ^{XVI} Hartków ^{XVII}	6 p. strzelców konnych z Żółkwi, w czasie rewizji znalazł 6 karabinów.
Żółkiew	Strzemień	Szwadron karabinów maszynowych 6 p. strzelców konnych w Żółkwi.

III Так у документі. Має бути: *Morańce*.

IV Так у документі. Має бути: *Jasów Stary*.

V Так у документі. Має бути: *Jaryczów St[ary]*.

VI Так у документі. Має бути: *Kuhajów*.

VII Так у документі. Має бути: *Podbereżce*.

VIII Так у документі. Ймовірно має бути: *Sierakośce*.

IX Так у документі. Має бути: *Parchacz*.

X Так у документі. Має бути: *Byszów*.

XI Так у документі. Має бути: *Jastrzębica*.

XII Так у документі. Має бути: *Woświn*.

XIII Так у документі. Має бути: *Tudorkowice*.

XIV Так у документі. Має бути: *Siebieczów*.

XV Так у документі. Має бути: *Bobiatyn*.

XVI Так у документі. Ймовірно має бути: *Kopytów*.

XVII Так у документі. Ймовірно має бути: *Horbków*.

a-б- Wykaz^{б-а}
 miejscowości województwa stanisławowskiego
 objętych policyjną akcją pacyfikacyjną

Powiat	Miejscowość	Ilość rewizji	Wynik rewizji	Uwaga
Rohatyn	Czercze	52	38 bagnatów	Akcję przeprowadzono za pomocą sił policyjnych.
	Potok	11	3 karabiny Manlichera	
	Rohatyn	30	5 strzelb	
	Zaluże ^I	16	1 granat ręczny z zapalnikiem	
	Lipnica Górna	23	3 rakiety	
	Lipnica Dolna	22	2 boksery	
	Świstelniki	12	8 łusek rewolwerowych	
	Podmichałowce	43	4 pochwy do bagnatów	
	Żurów	38	4 szable	
	Hrehorów	53	320 łusek karabinowych	
	Herbusów ^{II}	6	71 nabojów karabinowych	
	Kunaszów	3	107 łusek armatnich	
	Słobódka	11	4 pociski artyler[yjskie]	
	Bolsz[owiecka]		34 nożyce do przecin[ania] drutu	
	Bouszów	32	22 m lontu	
	Ruzdwiany	12	4 kg 25 dg prochu strzeln[icznego]	
	Puków	26	21 łopatek wojskowych	
	Cześniki	12	30 manierek wojskowych	
	Danilcze	7	3 pasy główne wojsk[owe]	
	Jawcze	3	12 spłonek konusowych	
	Wasiuczyn	60	4 palniki do granatu art[yleryjского]	
	Psary	13	7 haków do telefonów	
	Czahrów	24	30 m drutu telef[onicznego]	
	Martynów	18	(miedz[ianego])	
	Stary		80 m drutu telef[onicznego] (zwyk[łego])	
	Martynów	20	3 rewolwery	
	Nowy		3 lufy karabin[owe]	
	Podkamień	38	10 prętów zasiekowych	
	Wyspa	18	2 kilofy wojskowe	
	Lubsza	17	1 siodło wojsk[owe]	
	Fraga	14	1 klucz od szyn kolejow[ych]	
	Babuchów	16	3 siekiery saperskie	
	Łuczyńce	15	9 łopat saperskich	
	Zagórze	12	2 ładownice	
	Knihynieckie		2 prześcieradła wojsk[owe] 3 szyny kolei wąskotor[owej] 2 pary upręży wojsk[owej] 1 skrzynia zapatek niemonopol[owych] 15 litrów benzyny 80 druków treści antypaństw[owej] 3 chorągwie ukr[aińskie] 2 egz. „Surmy” list anonim[owy] do pośta Kuzyka 1 traktujący o sabotażach w Hrehorowie	

^I Так у документі. Має бути: *Zaluże*.

^{II} Так у документі. Має бути: *Herbutów*.

Powiat	Miejscowość	Ilość rewizji	Wynik rewizji	Uwaga
Horodenka	Horodenka	razem	1 karabin	Akcję przeprowadzono za pomocą sił policyjnych] 2-6 X [19]30 r.
	Serafińce	67	3 strzelb[y]	
	Strzylcze		6 rewolwerów	
	Wierzbowce		2 szable	
	Okno		6 bagnetów	
	Tyszkowce		Znaczna ilość amunicji i sprzętu	
	Isaków		wojskowego. Materiał wybuchowy	
	Niezwiska		(amonit, saletra wybuchowa), lont do	
	Korniów		zapalania	
	Kolanki		materiałów wybuchowych.	
	Semenówka		druki dotyczące ruchu wywrotowego	
	Piotrów		(OUN), bloczki na B[ojoyj] F[ond] (UWO)	

a-6-Wykaz -6-a
 miejscowości województwa stanisławowskiego
 objętych policyjną akcją pacyfikacyjną

Powiat	Miejscowość	Ilość rewizji	Wynik rewizji	Uwaga
Rohatyn	Rohatyn	4	2 sztylety	Obiektami tych rewizji były tylko ruskie stowarzyszenia (względnie instytucje).
	Załuże	2	1 bagnet	
	Czercze	2	3 rakiety	
	Potok	2	papiery i korespon[dencja]	
	Ruda	1	tajnego „Płasta”	
	Koniuszki	2	zakazane druki	
	Babuchów	2	2½ k[i][o]gr[ama] nabojów	
	Bursztyn	1	karabinowych	
	Demianów	1	4 łuski art[yleryjskie]	
	Bołszowce	1	2 zapalniki artyleryjskie	
	Ruzdwiany	1	15 litrów kwasu	
	Skomorochy	2	siarkowego	
	St[are]		40 dkg	
	Poszumlańce	1	dwuchromianu	
	Podkamień	1	potasu	
	Żołczów	3	2 l spirytusu	
	Puków	3	anilowego	
	Cześniki	3		
	Danilcze	2		
	Knihy[ni]cze	2		
	Zagórze	2		
	Knihyn[ickie]			
	Wasiuczyn	2		
	Psary	2		
	Martynów Nowy	2		
	Czahrów	1		
	Hrehorów	2		
	Podmichałowce	2		
	Świstelniki	2		
	Lipnica Dolna	2		
	Lipnica Górna	2		
	Bouszów	1		
	Fraga	2		
	Lubsza	2		
	Wyspa	2		
	Martynów St[ary]	1		
	Podgrodzie	1		
	Łuczyńce	1		
	Sarnki Średnie	1		
	Żurów	2		

Powiat	Miejscowość	Ilość rewizji	Wynik rewizji	Uwaga
Horodenka	Horodenka	4	proch strzelniczy	
	Serafince	4	w paczkach 200[-]gr[amowych]	
	Strzylcze	2	dynamit	
	Wierzbowce	2	saletra wybuchowa	
	Tyszkowce	2	3 odcinki bloczku na B[ojowyj]	
	Niezwiska	1	F[ond]	
	Żywaczów	1	1 szabla	
	Kolanki	1	paczka z nieznanym materiałem wybuchowym	

a-6-Wykaz^{6-a}

miejsowości na terenie województwa stanisławowskiego objętych akcją pacyfikacyjną w czasie od 26 IX do 15 X przez oddziały wojskowe

I. szwadron 6 pułku ułanów

Lp.	Powiat	Miejscowość	Wyniki akcji, względnie uwagi:
1.	Rohatyn	Bouszów	Chwilowy postój, względnie kwaterunek, rewizji nie [p]rzedsiębrano żadnych.
2.		Ruzdwiany	dtto
3.		Martynów Nowy	Przeprowadzono 8 rewizji za bronią i znaleziono 3 dubeltówki i 2 karabiny wojsk[owe]
4.		Żurów	Jak pod poz. 1.
5.		Podmichałowce	Rewizji nie przeprowadzono żadnych.
6.		Hrehorów	dtto
7.		Wasiuczyn	dtto
8.		Zagórze Knihynickie	Przeprowadzono 6 rewizji z wynikiem negatywnym.
9.		Knihynicze	dtto
10.		Pomonięta	Jak pod poz. 5.
11.		Psary	Przeprowadzono rewizję w „Proświcie” z wynikiem negatywnym.
12.		Dehowa	Prześciowy kwaterunek. Rewizji nie przedsiębrano.

⁶II. szwadron 6 pułku ułanów⁶

13.		Kunaszów	Krótki postój, względnie kwaterunek, rewizji nie przedsiębrano.
14.		Świstelniki - Lip[nica Dolna]	Przeprowadzono przy współudziale P[olicji] P[aaństwowej] Lipnica Dolna 17 rewizji. Znaleziono 12 bagnatów, 30 panczerzy od pocisków armatnich, 3 łuski art[yleryjskie], 2 lufy karabin[owe,] 1 nożyce do cięcia drutu, nadto pewną ilość drobniejszego sprzętu wojennego.
15.		Lipnica Dolna	Przeprowadzono 15 rewizji, przy czym znaleziono 1 rewolwer Nagan, 11 bagnatów, 1 szablę, 5 panczerzy pocisków armatn[ich], 2 kg łusek karabin[owych], 5 łusek armat[nich] i pewną ilość drobniejszego sprzętu wojennego.
16.		Lipnica Górna	Przeprowadzono 20 rewizji i znaleziono 1 kompletny pocisk art[yleryjski], 8 nabojów rewolwerowych, 3 zapalniki od granatu, 6 bagnatów, 3 łuski art[yleryjne], 2 lufy karabinowe i pewną ilość drobniejszego sprzętu wojennego.
17.		Cześniaki	Przeprowadzono 12 rewizji u osób podejrzanych o udział w akcji sabotażowej. Wynik rewizji negatywny.
18.		Puków	Przeprowadzono rewizję, wynik negatywny.
19.		Żółczów	Przeprowadzono 2 rewizje z wynikiem negatywnym.
20.	Rohatyn	Danilcze	Przeprowadzono 3 rewizje z wynikiem negatywnym.

21.		Łuczyńce	Przeprowadzono rewizję w „Proświcie” z wynikiem negatywnym.
22.		Załuże	Przeprowadzono 11 rewizji u osób podejrzanych o udział w akcji sabotażowej. Wynik rewizji negatywny.
23.		Potok	Przeprowadzono ogółem 6 rewizji z wynikiem negatywnym.
24.		Czercze	Przeprowadzono 38 rewizji z wynikiem negatywnym.
25.		Lubsza	Krótki postój, względnie kwaterunek, rewizji nie przeprowadzono.
26.		Wyspa	dtto
27.		Podgrodzie	Przeprowadzono ogółem 10 rewizji. Ustalono w jednym wypadku kontakt z UWO i znaleziono zapiski o „Surmie” u Andrzeja Lisowego.
28.		Podkamień	Krótki postój, względnie kwaterunek, rewizji nie przeprowadzono.
29.		Koniuszki	Przeprowadzono ogółem 10 rewizji, w tym również rewizje w „Proświcie” i kooperatywie, jednak z wynikiem ujemnym.
30.		Bursztyn	Przeprowadzono ogółem 13 rewizji, znaleziono 1 browning i 28 nabojów pistoletowych, a nadto 92 nabojów kulowych do sztućca myśliwskiego, względnie tarczowego.
31.		Korostowice	Przeprowadzono ogółem 17 rewizji z wynikiem negatywnym.
32.		Sarnki Średnie	Przeprowadzono rewizję w Czyt[elni] „Proświta” i u 30 innych osób, w czasie której zakwestionowano pewną ilość drobnego sprzętu wojennego.
^a Pluton 14 pułku ułanów ^a			
33.		Fraga	Akcję pacyfikacyjną przeprowadził pluton 14 p. ułanów, który operował w sąsiednim powiecie Bóbrka i wkroczył bez porozumienia się ze Starostwem w Rohatynie. Akcja przeprowadzona była bezplanowo i zbyt rygorystycznie. W tej sprawie prowadzą dochodzenia władze wojskowe.

^B-Wykaz^B
 miejscowości objętych policyjną akcją pacyfikacyjną
 na terenie województwa tarnopolskiego

Powiat	Nazwa miejscowości	Ilość przeprowadzonych rewizji	Wyniki rewizji
Brzeżany	Krzywe	150	W czasie rewizji znaleziono i skonfiskowano 4 karabiny, 3 strzelby, kilka granatów ręcznych, 1 puszkę bliżej nieokreślonego materiału wybuchowego, 1 przyrząd artyleryjski służący do badania skutków ognia, 1 rewolwer, bawełnę strzelniczą i sprzęt wojskowy, jak łopatki, bagnety, pasy do karabinów itp. Z nielegalnej literatury znaleziono większą ilość „Surmy”, „Rozbudowy Nacji” oraz wielką ilość różnych pism i ulotek o treści wybitnie antypaństwowej.
	Słoboda Żłota	160	
	Kozówka	60	
	Olesin	70	
	Wybudów	130	
	Ceniów	100	
	Koniuchy	10	
	Brzeżany	64	
	Leśniki	56	
	Wierzbów	80	
	Hinowice	30	
	Żuków	1	
Łapszyn	5		
Podhajce	Uwsie	48	W czasie rewizji znaleziono 4 karabiny, 5 rewolwerów, 17 bagnety, 31 naboju karabinowych, 15 nożyc do przecinania drutów, 6 lontów sporządzonych do podpalania stert, 2 metry lontu służącego do rozsadzania twardych przedmiotów, większą ilość prochu strzelniczego, 25 egzemplarzy „Surmy”. Ponadto znaleziono i zakwestionowano około 6 furmanek sprzętu pochodzenia wojskowego, jak łopaty, łopatki, drut telefoniczny, tarcze ochronne do karabinów maszynowych itp.
	Rosochowaciec	32	
	Bohatkowce	64	
	Siemikowce	6	
	Sosnow	28	
	Zawałów	5	
	Nosów	66	
	Zastawcze ad	18	
	Zawałów		
	Seredne	12	
	Markowa	33	
	Zawadówka	4	
	Wierzbowce ¹	9	
	Mądzelówka	60	
	Wiśniowczyk	15	
	Zarwanica	22	
	Podhajce	32	
	Stare Miasto	12	
	Siółko ad	15	
	Podh[ajce]		
U[h]rynów	7		

¹ Так у документі. Ймовірно має бути: *Wierzbów*.

Powiat	Nazwa miejscowości	Ilość przeprowadzonych rewizji	Wyniki rewizji
Tarnopol	Kupczyńce	47	W wyniku rewizji znaleziono i zakwestionowano 5 karabinów, 8 rewolwerów, 4 granaty, 11 bagnetów, 25 kg prochu, 4 nożyce do cięcia drutów. Ponadto znaleziono kilkadziesiąt egzemplarzy „Surmy” i „Rozbudowy Nacji”, pisma szyfrowe, pół kg chloranu potasowego, kilkanaście metrów sznura Bick Fordta, lonty sporządzone z waty, a służące bezsprzecznie do podpaień, ulotki pod tytułem „Desiat zapowidej OUW” oraz wiele sprzętu wojskowego, jak amunicja, łopatki, plecaki, pasy do karabinów itp.
	Denysów	14	
	Kozłów	6	
	Pokropiwna	6	
	Domamorycz	9	
	Dożanka	9	
	Petryków	25	
	Kutkowce	30	
	Proniatyn	25	
	Proszowa	27	
	Suszczyń	17	
	Myszkowice	48	
	Łuka Wielka	14	
	Czartorya	8	
	Gaje Wielkie	29	
	Chodaczków Mały	32	
	Konstantynówka	1	
	Dyczków	4	
Krasówka	2		
Mikulińce	29		
Ładyczyn	26		
Tarnopol	77		
Toustoług	1		
Zbaraż	Nowe Sioło	30	W wyniku rewizji znaleziono 6 rewolwerów, 3 karabiny, 1 strzelbę, 2 karabiny ucięte, większą ilość prochu strzelniczego. Znaleziono również kilkanaście egzemplarzy „Surmy” oraz wiele sprzętu wojskowego, jak np. naboje do karabinów, łopatki, pasy do karabinów, bagnety oraz wiele części składowych karabinów.
	Szelpaki	18	
	Suchowce	21	
	Szyły	50	
	Lisieczyńce	9	
	Dobromirka	24	
	Skoryki	23	
	Koszłaki	28	

ⁱⁱ-Wykazⁱⁱ
 miejscowości objętych akcją pacyfikacyjną przez oddziały wojskowe

Powiat	Nazwa miejscowości	Uwagi
	⁶ 1-szy szwadron 9 pułku ułanów Małopolskich ⁶	
Tarnopol	Kurowce Cebrów Borki Wielkie Chodaczów Mały Smykowce Dyczków Czernelów Ruski Romanówka Denysów-Kupczyńce	W wyniku akcji pacyfikacyjnej skonfiskowano 25 karabinów uciętych, 2 strzelby, 3 rewolwery oraz wiele sprzętu wojskowego, jak naboje, bagnety, proch strzelniczy, łuski karabinowe itp.
Zbaraż	Kipiaczka Roznoszyńce Szyły Sieniawa Krasnosielce Kapuścińce	
Brzeżany	Płaucza Wielka Koniuchy Urmań Wierzbów Narajów Wieś Rohaczyn Kozowa Leśniki Potutory Byszki Augustówka	
	⁶ 4-ty szwadron 9 pułku ułanów ⁶	
Podhajce	Sosnów Siółko Hołhocze Zastawcze Nosów Boków Mużyłów Hajworonka	W wyniku rewizji znaleziono i zakwestionowano sprzęt wojskowy, kilka egzemplarzy „Surmy” i różne ulotki i druki treści antypaństwowej.

Buczacz	Petlikowce Stare Bobulińce Osowce Zielona Pyszkowce Ćwitowa Skomorochy Trybuchowce Medwedowce	W czasie akcji skonfiskowano 3 rewolwery, kilkadziesiąt nabojów do karabinów, 2 granaty ręczne oraz wiele sprzętu pochodzenia wojskowego.
Zbaraż	Szwadron 22 pułku ułanów Dobromirka Huszczanki Łubianki Niższe ^I Łubianki Wyższe ^{II} Szyły Terpiłówka Hnilice Małe Dobrowody Kobyła Czernica ^{III} Koszlaki Lisieczynce Szelpaki Suchowce	W czasie akcji znaleziono i skonfiskowano 4 strzelby, 2 karabiny, 2 pary nożyc do drutu kolczastego, 7 karabinów, 1 rewolwer oraz wiele sprzętu pochodzenia wojskowego. Ponadto po przeprowadzeniu akcji w gminie Łubianki Niższe podrzucano po odejściu szwadronu 7 karabinów i 1 rewolwer.

^I Так у документі. Має бути: *Lubianki Niższe*.

^{II} Так у документі. Має бути: *Lubianki Wyższe*.

^{III} Так у документі.

W kopercie datowanej w Pradze
20 X [19]30 [r.] i adresowanej
Do

- 1) Jarosław ⁱⁱRakⁱⁱ, Lwów, Listopada 31/P
- 2) Redakcja „Diło” Lwów
- ⁶3) Redakcja „Hromadski Hołos” Lwów⁶

Tłumaczenie artykułu – odezwy

⁶Powielić na cyklostylu i rozrzucić po kraju

Permanentna rewolucja⁶

(Poświęcony krajowemu komendantowi UWO śp. sotnikowi J. Hołowińskiemu)¹²

Gdy niedawna zbrojna walka ukraińskiego narodu za wolne życie we własnym państwie skończyła się niepowodzeniem, stanęły przed nim dwie drogi: albo zdać się na łaskę i niełaskę wroga, albo pracować dalej nad wyzwoleniem z niewoli.

I rzeczywiście jedni, zwątpiwszy w siły własnego narodu, rzucili go z zadowoleniem i przeszli do wroga, pomagając mu niszczyć swoich braci, to ta[k] zwani „Chrunie”, „zdrajcy” i inni sprzedawczycy. Drudzy, którzy także nie wierzyli, że ukraiński naród może własnymi siłami zdobyć sobie wolność, ale wierzyli, że przy pomocy jednego wroga można pobić drugiego i tym sposobem stworzyć Państwo Ukraińskie. Wierzyli, że naród ukraiński nie stworzy sobie państwa sam, ale wrogowie mu go tworzą. I dlatego związali się oni każdy z innym wrogiem i to równocześnie tak, że wszyscy nasi wrogowie mieli swoich ukraińskich „sprzymierzeńców”. Ale wrogowie, zabrawszy ukraińskie ziemie, pogodzili się między sobą, rozdzielili sferę wpływów i ani im w głowie nie było tworzyć Ukrainę. Przeciwnie swoich ukraińskich sprzymierzeńców zamienili w naj[e]m[n]ików, którzy pomagali im niszczyć Ukraińców u siebie w domu.

Trzeci – nie sprzedali się wrogom i nie mieli nadziei, że wrogowie stworzą im państwo, ale umyślili tak: gdy nie udało nam się orężem w wojnie zdobyć państwa, to trzeba użyć pokojowych sposobów i po kolei zdobywać sobie prawa, uzyskując od wroga ciągle ustępstwa. A po jakimś czasie nabędziemy tyle praw, że stworzenie państwa będzie czystą formalnością, nastąpi ono, można powiedzieć, automatycznie, a gdy się to stanie, przy okazji jakiegoś wstrząsu wrogiego państwa albo międzynarodowego konfliktu, to osiągnie się to przy

¹² Переклад статті польською мовою. Див.: «Перманентна революція. (Присвячено Краєвому Командантові УВО бл. п. Ю. Головінському)», *Сурма*, № 10 (жовтень 1930): 4–7.

minimalnych ofiarach. Ci, co tak myśleli, stanęli na drodze „legalności”, „organizacyjnej pracy”, „autonomii”, „realnej polityki”, „parlamentaryzmu”, „lojalności” albo np. „ukrainizacji” we Wschodniej Ukrainie.

Ale wrogowie nasi nie [są] głupi, ich mądrość przejawia się choćby w tym, że nad nami panują. Oni nie kwapią się iść nam na ustępstwa i wzmacniać nas po to, żebyśmy kiedyś chwycili ich za gardło. Przeciwnie – dążą oni do odebrania nam i tych praw, jakie mieliśmy wtedy, gdy zabierali nam nasze ziemie, starając się zniszczyć nas jako naród, zrobić nas fizycznymi i moralnymi niewolnikami.

I byli między nami tacy, którzy zdawali sobie z tego sprawę. Wiedzieli oni, że jeszcze żadnemu narodowi na świecie nikt, a tym bardziej wrogowie, nie podarowali ani państwa, ani wolności, a że każdy naród sam je sobie zdobywał. I to zdobywał nie „realną polityką”, sejmowymi interpelacjami i skargami przed srogimi ministrami, ale w krwawej walce, w wojnie czy rewolucji. Tak zdobyli sobie wolność Serbowie, Bułgarzy, Polacy, Finowie, Irlandczycy, Litwini, Czesi i inni, i tylko w wojnach stworzyły się mocarstwa niemieckie, włoskie, amerykańskie, angielskie i inne państwa. ⁶W krwawej walce zdobędziemy i my więc państwo. ⁶ Jeśli przegraliśmy jedną wojnę wyzwolenczą, przygotowujemy drugą, jak przegramy drugą – może wygramy trzecią... W końcu musimy wygrać. Polacy przegrali dwa powstania. Finowie przegrali rewolucję w 1905 r., narody trzymane w niewoli przez Austrię – rewolucję w 1848 r., Irlandczycy kilkadziesiąt lat ciągle się burzyli i przegrywali. A jednak wszyscy oni koniec końców zwyciężyli. Wygramy i my. Połała się przecież krew dziesiątków tysięcy ludzi za wolność Ukrainy. Na marne to nie pójdzie.

I ci ostatni, co podczas wyzwolenczych zmagania z bronią w rękę walczyli w szeregach Ukraińskiej Armii za Ukr[a]ińskie Państwo, zeszli w podziemia i stworzyli jedni – rewolucyjne organizacje we Wschodniej Ukrainie, drudzy – ukraińską organizację wojskową w Zachodniej Ukrainie. Zrobili to w tym celu, ażeby wywołać przeciw okupantom narodową rewolucję na wszystkich ukraińskich ziemiach.

Gdy ktoś chce postawić dom, musi dbać o grunt, materiał, ludzi i doglądać, ażeby codziennie szła praca nad budową od podwalin aż po dach. Kto chce zebrać zboże z pola, musi mieć ziemię, nasienie i wykonywać wszystkie potrzebne prace od orki aż do żniwa. Kto chce mieć rewolucję, to nie może siedzieć z założonymi rękami. Jak dom pewnego dnia sam się nie postawi, jak rola sama nie urodzi, tak i rewolucja sama nie wybuchnie. Rewolucję trzeba przygotowywać, codziennie nad nią pracować i to pracować w odpowiedni sposób. ⁶ Narodowe powstanie ⁶, nie pałacową rewolucję, ⁶ale rewolucję całego narodu trzeba przygotowywać między szerokimi masami ⁶rewolucyjnymi, a nie „lojalnością”, „realną polityką”, „ugodowością”, „legalnością” i w ogóle pokojem. Wszystko to z rewolucją nie ma nic wspólnego; to tak, jak gdybyśmy do postawienia domu

używali nie cegły, kamienia, piasku, ale pszenicznego ziarna albo rolę zasiewali cegłą zamiast ziarnem. I tak, jak z cegły nie wyrosnie zboże, a z ziarna nie powstanie dom, tak i lojalność, legalność, ugodowość, polityka kompromisowa nie wywoła rewolucji. Przeciwnie – uniemożliwi ją. Kto chce żyć w spokoju, w zgodzie i lojalności, ten nie będzie pracował dla rewolucji, niezgody i wojny. Tak samo ten, kto chce wojny, nie może dążyć do zgody, spokoju i lojalności.

A dalej: kto skąpi dać kamienia pod fundamenty domu, temu dom się zawali i ten będzie miał wielką stratę, kto skąpi ziarna pod zasiew roli, temu pole nie urodzi. Tak samo, kto skąpi ponieść ofiarę „w ludziach, majątku i pracy” dla sprawy rewolucji, temu rewolucja nie uda się, a przeciwnie przyniesie tysiąc razy większe straty.

To takie jasne. Ale mało jest takich, którzy zdają sobie z tego sprawę. I nie wszyscy z tych, co uznają potrzebę rewolucyjnej organizacji, rozumieją ją – nawet i ci, którzy cieszą się z tajnej działalności mówiąc, że złość Polaków i napędza im strachu. Bo oni myślą, że jak niegrzeczne dzieci straszy się „bobakiem”, tak właśnie miałyby być tajna organizacja straszakiem dla „niegrzecznych” Polaków mówiąc, że jeśli nie pójdziecie na ustępstwa, to zaraz rozpoczną się zamachy. Tajna organizacja powinna być ich zdaniem tylko dodatkiem do „realnej polityki”, pomocniczym środkiem tej polityki i to drugorzędny, gdy inne zawiodą. Nie o rewolucję i powstanie im chodzi, nie o niepokój, a o ⁶ustępstwa⁶ Polaków, o okruchy z pańskiego stołu dla spokojnego i lojalnego niewolnika, który w przeciwnym razie może się zbuntować. Nie biorą oni przykładu z Włochów zam[ieszkałych] w Istrii i Tyrolu, którzy pod Austrią mieli w zupełności zabezpieczone wszystkie kulturalne i ekonomiczne potrzeby, a ciągle oddawali ten raj za możliwość przynależenia do swojego ital[ij]skiego¹³ państwa i za co podczas wojny przelały krew setki tysięcy ludzi. Nasi lojaliści uważają, że ⁶rewolucyjna⁶ organizacja powinna być w rękach narzędziem pokojowym „realnej polityki”. Najlepiej ich zdaniem byłoby, żeby tajna organizacja była silna, ale żeby niczego nie robiła, tak jak wojsko, które stoi na pogotowiu, które może strzelać, ale lepiej, żeby nie strzelało. I z tym oni nawet się godzą, żeby tajna organizacja od czasu do czasu przejawiała jakiś swój czyn i przypominała Polakom, że ona istnieje. Naturalnie czynem takim, za który „realni politycy” nie ponosiliby odpowiedzialności, który by im w niczym nie zaszkodził, ale który by zrobił dużo hałasu. Po prostu o huczne fajerwerki im chodzi, które straszłyby zaskoczonych Polaków i sprawiały radość realnym politykom.

I dlatego, gdy jeśli się nie uda wystąpienie rewolucyjnej organizacji, powstają narzekania mówiąc, że cały efekt zepsuty przez tych „niezdarów”, zapominając, ile niepowodzeń mieli rewolucjoniści innych narodów, ileż to choćby nieudanych zamachów wykonano na jednego cara Aleksandra II. I to najbardziej narzekają sami ci, którzy nie przyłożyli rąk do wystąpienia, którzy prędeż

¹³ Так у документі. Те ж, що: *włoskiego*.

umarliby ze strachu, niż przechowywali u siebie bojowca, którzy nawet setki nie daliby na cele tajnej organizacji, ażeby miała ona zapewnione powodzenie.

A gdy wpadną bojowcy do lackich rąk i zasądzą ich na długotrwałe więzienie albo zginie ktoś z nich w boju, to choć nie „lojalni” obywatele ucierpieli, wszystko ich zdaniem jest złe i daje im powód do ostrej krytyki tajnej organizacji i rewolucyjnych metod. Oni chcieliby, żeby wszystko u nas obeszło się bez ofiary, choć doskonale wiedzą, że cała Syberia była zaludniona ofiarami rewolucji, że we wszystkich syberyjskich kopalniach pracowali rewolucjoniści – katorżnicy.

Ale jeszcze gorzej, gdy za wystąpienia UWO wpadną niewinni spokojni ludzie i przesiedzą kilka tygodni czy miesięcy w więzieniu – narzekają wtedy nie na Polaków, którzy męczą niewinnych ludzi, a na organizację, bo gdyby nie ona, to tego by nie było. Bo to, według nich, straszne, gdy poniesie choćby najmniejszą ofiarę ten, kto zaprzysiągł sobie do końca swego życia być „lojalnym” i żadnych ofiar nie ponosić. A już całkiem jest złe, gdy zaczynają się masowe aresztowania.

A gdy „nieodpowiedzialne” wystąpienia UWO wciągną do akcji szerokie masy, gdy rozruszają one cały kraj, wywołując w nim rewolucyjne wrzenia, gdy wyprowadzą wroga z równowagi i on pokazuje prawdziwe niszczycielskie „drapieżne” oblicze, gdy zaczną się karne ekspedycje i wprowadza się wojenny stan, gdy zacznie lać się krew, w której toną ugodowe mrzonki i plany „realnych polityków”, wtedy oni śmiertelnie wystraszeni biegną na wyścigi pokłonić się wrogowi, oznajmić mu swoją lojalność i nie tylko wyrzekają się rewolucyjnej organizacji i jej akcji, ale i osądzają ją jako szkodliwą dla ukraińskiego narodu i wreszcie ogłaszają, że to zupełnie nie rewolucyjna robota.

Historia powtarza się. Gdy polscy „lojaliści” nazywali swoich rewolucjonistów, którzy zdobywali im wolność – bandytami teraz ukraińscy „lojaliści” nazywają ukr[aińskich] rewolucjonistów „nieodpowiedzialnymi ludźmi”, „anarchicznymi jednostkami”, „lekkoduchami”, „narodowymi szkodnikami”, i „pseudorewolucjonistami”.

A tymczasem wróg drwi sobie, d[r]wi sobie z niewolników, a na ich oznajmienia o lojalności patrzy z prawdziwą pogardą.

Nie było spokojniejszego i lojalniejszego dla swojego gnębiela narodu, jak Ukraińcy pod Austro-Węgrami. Ze swojej krwawicy płacili oni pokornie podatki, co szły na rozkwit nieukraińskich prowincji, dawali rekruta, który miał bronić więzienia, w jakim przebywali i modlili się rzewnie za „cesarza pana”. A podczas światowej wojny ich ziemię zorano granatami, setki ich wiosek zrównano z ziemią, tysiące cywilnej ludności zginęło od kul wojsk nieprzyjacielskich, a dziesiątki i setki tysięcy ukraińskich żołnierzy ginęło na serbskim i włoskim froncie za „cesarza pana”. A w tym samym czasie ich bracia zza Zbruczka kładli pokornie swoje głowy za „caria batiuszkę”. I jeszcze się modlili o przewagę w wojnie dla swoich gnębieli. A gdy dzięki ⁶działaniu innych zbuntowanych

narodów⁶ Austro-Węgry rozpadły się, żal zdusił gardło ukraińskich przewodników narodu. Inne narody dawno zamierzały tworzyć swoje państwa, a nasi przewodnicy do ostatniej chwili siedzieli w Wiedniu i bili pokłony „cesarzowi panu”.

I co Ukraińcy mieli za swoją lojalność? Mimo wiecznych pokłonów nawet uniwersytetu nie dostali, a szkolnictwo narodowe, nawiasem mówiąc, bardzo miżerne, dostali po prostu dlatego, że ^awszystkie inne narody^a już dawno je sobie wywalczyły: jednak [na] Podkarpaciu i tego nie mieli; tam tak ludność wyniszczona moralnie i materialnie, że po rozpadnięciu się wrogiego państwa został naród żebrakiem, który nie wie nawet, kim on jest. Za swoją lojalność dziesiątki tysięcy Ukraińców podczas wojny było karanych w więzieniach, Talerhofach i zawieszono na szubienicach jako zdrajcy. Żaden naród tak niewinnie nie był karany i nie ginął. A Ukraińcy nawet umierając byli wierni i lojalni dla swego wroga. Jeszcze zaprosili gnębiiciela na swoje ziemie za Zbrucz. A wróg obdzierał naród do ostatka i za zaprosiny dziękował w ten sposób, że „buntownicze” wście równał z ziemią, obalił ukraińską władzę, zaprowadził swoje porządki i swoje więzienia zapełniał tymi, którzy go zaprosili na swoją ziemię.

A jak powodziło się innym narodom? Madziarzy prowadzili krwawą wojnę o rewolucję przeciw Austrii, choć niczego im w porównaniu z nami nie brakowało i dlatego zdobyli państwo równouprawnione. Co Czechom brakowało pod Austrią? Wszystko mieli tak, że po przewrocie tylko przemałowywali państwowe emblematy i wszystko zostało po dawnemu. Ale oni nie mieli swego państwa i dlatego się buntowali, na każdym kroku szkodzili Austrii w kraju i za granicą, zrobili rewolucję w 1848 r., łączyli się z wrogami Austrii, a podczas światowej wojny całymi pułkami porzucali front i organizowali się we Włoszech i w Rosji, i we Francji, i w Ameryce, organizowali tam swoje legiony do walki z gnębiicielem, ażeby przelewać krew za czeską sprawę, a nie za sprawę swego wroga. A Włosi pod Austrią? Chyba ptasiego mleka im brakowało. A setki tysięcy ich ginęło, setki tysięcy zostało kalekami po to tylko, żeby wyrwać kawałek włoskiej ziemi spod austriackiej władzy. A Polacy? Szkoły swoje mieli i uniwersytety, i wszystkie urzędy były w ich rękach, policję swoją mieli, namiestnika swojego i ministrów. A mimo to podczas wojny ich legiony z Piłsudskim na czele zbuntowały się, bo chcieli mieć własne państwo, a pozbyć się austriackiej władzy. A Słoweńcy, Rumuni, Chorwaci? Wszyscy oni w porównaniu z nami mieli raj. Wszyscy jednak byli niezadowoleni, wszyscy byli nielojalni i wszyscy się buntowali.

I właśnie dlatego, że wszyscy oni stawiali opór wrogowi i pluli na jego wraźką łaskę, mieli te dobrodziejstwa, a teraz mają swoje państwa. A najbardziej lojalni Ukraińcy, właśnie przez swoje niewolnictwo, najgorzej na tym wyszli, a dostali się do rąk jeszcze gorszego wroga i teraz niczego nie mają.

Nie lojalnością zdobędziemy wolność. Nie oportunistem, kompromisem, ugodowością, realną polityką stworzymy własne państwo. ⁶Ale największym oporem wrogowi, protestem, walką rewolucyjną i wojną.⁶

Oto co pisze polski ideolog Dmowski, duchowy wódz polskiego pochodzenia do zniszczenia Ukraińców. „W stosunkach między narodami nie ma słuszności i krzywdy, a tylko siła i słabość. Waleczne i zdadne do życia narody tylko z walki wyrastają. Naród uległy i pokorny prędzej czy później będzie zniszczony, a uległością swoją sam temu zniszczeniu dopomoże”.

Przejrzymy całą naszą historię i zobaczymy, że wszystkie jasne światła, chwile i momenty naszego narodu, momenty jego rozkwitu – wszystkie one były tragiczne, okrutne, pełne niebezpieczeństw i niepokoju. Czas kniaziów? Ciągłe wojny, Kozactwo, niepokoje, śmiałe wyprawy, bohaterskie wojny. Chmielnicyzna? Ciągłe boje w przeciągu całych lat, tysiące zabitych, krew. Narodowy prorok Szewczenko? Bunt, spisek, areszt, katorgia. Ostatnie państwo ukraińskie? Okrutna walka na wszystkie fronty, „trikutnik” śmierci, dziesiątki tysięcy zabitych, mogiły. Rewolucyjna walka? Areszty, więzienie, szubienice i rozstrzelania.

Ale wszystko to nie poszło na marne. Wszystko to żyje w świadomości narodu, wszystko to tworzy jego historyczną tradycję, wszystko to tworzy z nas, etnicznej masy – naród, który coraz głośniej domaga się swoich praw i prawa te w końcu zdobędzie. Ani jedna kropla krwi przelana za Ukrainę, ani jedna ofiara poniesiona dla ukraińskiej sprawy nie poszła i nie pójdzie na marne.

I gdy ginie bojowiec UWO, którego sława będzie żyć w pokoleniach, które na niej będą wychowywać się i poświęceniu dla ojczyzny, gdy ginie on za ukraińską sprawę, to jakim prawem „lojaliści” podnoszą krzyk, że ofiara jest niepotrzebna? Czemu nie krzyczeli oni na cały świat, gdy dziesiątki tysięcy naszych ludzi ginęło niepotrzebnie na szubienicach od madziarskich rąk podczas światowej wojny? Jakim prawem lojaliści ubolewają teraz, że więzienia są pełne, gdzie cierpią ludzie za ukraińską sprawę, a czemu oni nie krzyczeli, gdy austriackie i rosyjskie więzienia były pełne? Czemu oni teraz narzekają, że ludzie tracą majątki za ukraińską sprawę, a nie korzystali, gdy za obcą sprawę równano nasze wsie z ziemią i cały naród zamieniono w żebraków? Czemu krzyczą teraz, gdy ukraińskie tajne wojsko występuje do boju z wrogiem za ukraińską sprawę i czemu nie przerwali sobie krtani od krzyku, gdy setki tysięcy Ukraińców ginęło w wojsku rosyjskim i austriackim za obcą sprawę? Wszystkie to były niepotrzebne ofiary. Wszystkie te ofiary naszej lojalności i niewolnictwa, ofiary poniesione dla obcych poszły na marne. Ofiary te były i są nieobliczalne. Na naszych ziemiach, na naszej krwawicy stały przez długie stulecia państwa – polskie, rosyjskie, austriackie. Gdybyśmy w tysięcznej części ofiarowali to dla swojej sprawy, dawno bylibyśmy państwem i mocarstwowym narodem.

Te czasy naszej historii, kiedy byliśmy lojalni, pokojowi i żyliśmy w zgodzie z wrogami, były naszym upadkiem, upadkiem narodu, niewolą ducha i ciała. Co zyskaliśmy pod Polską, gdy nasi „realni politycy” powiedli naród na drogę lojalnych, częściowych zdobyczy, na drogę legalności, parlamentaryzmu, ugodowości, na drogę pokojowego współżycia z Polską? Wróg zamknął nam

3000 ukraińskich szkół, 500 cerkwi, skolonizował dziesiątki tysięcy hektarów naszej ziemi między Polaków, zamknął przed nami urzędy państwowe, setki ukraińskich nauczycieli poprzemienił do rdzennie polskich ziem, a na ich miejsce sprowadził Lachów, zamknął albo ograniczył wstęp do wyższych szkół, zaprowadził przymusową polonizację całego kraju, zdusił kulturalny, ekonomiczny i polityczny rozwój narodu, ożebrał ludność materialnie, usunął nawet nazwę „ukraiński” i w ogóle zaprowadził kurs „wytępić”. Co zrobili nasi „realni politycy” przeciwko temu? Wygłaszali w laskim sejmie przemówienia, których nikt nie słuchał. Pisali interpelacje, których nikt nie czytał. Czemu oni wtedy nie krzyczeli na cały świat? Czemu teraz usprawiedliwiają przed światem akcję sabotażową, która była reakcją na ciągły i systematyczny ucisk ukraińskiego narodu? Czemu oni teraz przed całym światem usprawiedliwiają akcję UWO, gdy idą z dymem ośrodki polskości, ziemiańskie dwory, gdy ogień niszczy majątek zajądów-kolonistów i wystrasza innych od osiedlenia się? Oni to nazywają robotą szkodliwą dla narodu. Czemu oni nie krzyczeli, gdy wróg zamykał nam 3000 szkół, o czym świat nie wie, a ubolewają nad szkodliwą działalnością UWO, bo mówią, że ona doprowadziła do zamknięcia w czasie pacyfikacyjnej akcji tych szkół telegramy prasowych agencji krzyczały na cały świat, że Ukraińcy na całym świecie będą podnosić ten fakt w swoich protestach? Co zrobili oni, żeby zabezpieczyć naród przed całkowitym zniszczeniem? Składają zapewnienia lojalności.

Czemu ukraińscy „lojaliści” zamiast tracić siły na nikomu niepotrzebne sejmowe przemówienia, interpelacje, zasiadania w komisjach, wybory – nie tracili ich na zmilitaryzowanie ukraińskich mas, ażeby je zrobić zdolnymi do odparcia wszystkich zamierzeń wroga? Wtedy podczas pacyfikacyjnej akcji ludzie nie pozwoliliby się mordować spokojnie, wtedy pożoga powstania objęłaby cały kraj, wtedy pacyfikacyjna akcja nie trwałaby 3 miesiące, ale ciągnęłaby się całymi latami, wtedy zmusilibyśmy świat do wydarzeń w Polsce, wtedy moglibyśmy i światu dyktować swoją wolę.

UWO zmierza do narodowej rewolucji nie przez zgodę, lojalność i współzycie z wrogami, ale przez ciągłe rewolucyjne wrzenie w kraju. Organiczną pracę postawimy na pierwszym miejscu po osiągnięciu wolności. Inaczej wróg zniszczy nam wszystko to, co mamy. Jeśli będziemy pokornymi niewolnikami, wróg jednym rozporządzeniem skasuje i te resztki, które nam zostały. Skasuje je tak, jak już dotąd skasował tysiące szkół, cerkwi, „Proświt”, kooperatyw; skasuje, bo oporu żadnego nie widzi. I gdy go dalej nie będzie, to niezadługo zabroni nam mówić po ukraińsku, jak już przekreślił nazwę „ukraiński”, i wiarę nam odbierze, jak już odebrał nam 500 cerkwi. I usunie nas zupełnie z naszej ziemi, jak już 10 000 hektarów ziemi odebrał nam na kolonizację i zmusi dziesiątki tysięcy ludzi wyemigrować z rodzinnej ziemi w świat. On to robi na pewno, jeśli będziemy pokorni.

Dlatego my rąk nie opuszczamy. Pięści wroga w pokorze lizać nie będziemy. A śmierć i zniszczenie będziemy siać między jego szeregami. Nie tylko przez pojedyncze zamachy, ale i przez masowe wystąpienia organizowane od czasu do czasu, przyciągniemy do idei wyzwolenia i wciągniemy do rewolucyjnych szeregów, ⁶„szerokie koła ludności⁶”. Szerokie masy trzeba zainteresować sprawą rewolucji i wolności. Kto chce żyć nie jako niewolnik, musi nie tylko coś kochać, ale i nienawidzić. Tylko masowymi wystąpieniami, które będą się stale powtarzać, można podtrzymywać i pielęgnować ciągły duch protestu przeciw okupantom, podtrzymywać nienawiść do wroga i pragnienie ostatek z nim rozprawy. ⁶„Naród nie może przywyknąć do kajdanów, nie może poczuć się dobrze we wrogim państwie.⁶

Czy to wywoła reakcję wroga? Tak. Tym gorzej dla niego. On władnymi rękami będzie pogłębiał nienawiść do siebie, gdy będzie zwiększał wrzenie, będzie rozszerzał rewolucyjny ruch i przybliżał ostateczną z nim rozprawę. Kogo wróg ostatnimi karnymi ekspedycjami podrażnił przeciw wszystkiemu co polskie? Członków UWO? Ci bez karnych ekspedycji dyszą nienawiścią do Lachów. Tylko spokojnemu narodowi ⁶„pokazał on swoje prawdziwe⁶ oblicze i odkrył swoje prawdziwe zamiary tym z nas, którzy myśleli w pokoju, w pokorze ponosić codzienne ofiary na budowę swego więzienia. On zniszczył coraz bardziej podatny na grunt dla ugodowości, legalności, lojalności, zabił wszystkie nadzieje na łaskę wroga. On usprawiedliwił rewolucyjną robotę, ⁶„usprawiedliwił UWO⁶”. Teraz każdy na własne oczy zobaczył, że gdyby UWO była sto razy silniejsza niż jest, to nie tak stalibyśmy jak stoimy. Teraz każdy przekonał się, że UWO to jedyna siła ukraińska, której wróg się boi.

Będą ofiary z naszej strony? A teraz nie ponosimy ofiar? Wróg żyje z naszej krwawicy, naród zamienia w żebraków, zapełnia więzienia, bezczęści miejsca święte – cerkwie i mogiły poległych za wolność, znęca się nad kobietami, nad starcami, osieroca dzieci. W imię czego dzieje się to wszystko? Czy nie lepiej ponieść sto razy więcej ofiar w walce z nim o swoją przyszłość i dla jego zniszczenia?

Żadne ofiary nie są za wielkie, gdy idzie o życie i cześć narodu. Takie ofiary nie pójdą na marne. Wszystkie nasze zdobycze zniszczone przez wroga odbudujemy na wolności jednego dnia. Ale wolność musimy najpierw zdobyć. Oto co piszą Polacy o historii tajnych zmagania: „Ważnym jest, żeby był naród, a nie stado, żeby żyła w nim świadomość, duma, wola, chęć życia i rozrostu. Powstańcy z [18]63 roku nie mieli żadnej nadziei, żeby ich szalony krok opłacił się, nawet nie im, a Ojczyźnie, ale rzucili się z motyką na słońce, bo odczuwali to dobrze, że moralna korzyść ich czynu wynagrodzi im straty”.

Gdybyśmy wywołali materialną ruinę, duch narodu zostanie wolny, ochronimy przyszłość, życie narodu. Zniszczymy moralną niewolę, która jest przyczyną i podstawą każdej niewoli. „Niewolnik ducha nigdy się nie podniesie, aby zerwać kajdany”. I dlatego my je zerwiemy. My zdemoralizujemy wroga

jego bezprawiami i naszym uporem, naszym zwartym frontem, naszym oporem, naszą bezwzględnością. Ściągniemy go do przepaści, którą mu wykopujemy.

Kto chce spokoju, zgody, pokoju, niech wyrzecz się wiary ojców i niech przenieś się na rdzennie polskie ziemie. My rewolucjoniści mamy odwagę głosić, że nie damy naszemu narodowi przywyknąć do kajdanów, nie damy zginąć narodowości. My nie możemy pozwolić, żeby naród, gdy przyjdzie odpowiedni moment do ostatecznej rozprawy z wrogiem, był niezdatny do walki. Tak już było. Tak było w 1918 r. – 1920 r. i dlatego przegraliśmy naszą wojnę. Bo tylko nieliczni spośród nas poszli bić się za Ukrainę. ^oI dlatego my nie pozwolimy, by pokój zapanował na ukraińskich ziemiach w niewoli^o. Bo spokój to dla nas niewola. Dlatego:

„Gdzie niewola, niech pokój zginie,
Niech nie ma mąż żony,
Niech na polu gnije płód.
Gdzie tyrani i kajdany,
Niech małe dziecko nie spojrzy
Wesoło na czarny świat.
Niech owionie nasze sioła
Troska i smutek niewesoły,
Aż zbudujemy wolność znowu,
Aż ty, Dnieprze, bystry
I ty, Dniestrze, serdeczny
Zaniesiesz do morza wrażą krew.
Za naszą hańbę, krew i rany.
Pomsta, pomsta na tyranów.
Nasze piekło niech was spali”.

Tłumaczenie listu
po uwzględnieniu znaczenia użytych w nim pseudonimów

Ks. Nehrebecki pisze z Karlsbadu, hotel „Astoria” do „Maryjskiego Towarzystwa Młodzi” we Lwowie, skrzynka pocztowa 108

Treść listu:

Praga, dnia 29 września 1930 r.

Dostojny

W uzupełnieniu do poprzedniego listu: trzeba lansować Ruryka (= Hołowińskiego) i na razie nie wysyłać Hipolita, jak długo nie będzie jasnym, iż Ruryka (= Hołowińskiego) nie można przelansować. Potem porządek taki: Rawicz (= Iwan Rudnicki) (może z areopagu), Grubego, Lisowyka, Paks (= Zenon Peleński) albo Bohdan (= Bohdan Krawciw).

Gdyby Dorysenkowi było gorąco, dawać dęba, pozostawiając wszystko Dibrowi.

ᶜDotychczasową gorącą zabawęᶜ (= sabotażowe podpalenia) ᶜostatecznie wstrzymaćᶜ. Naprawcie warsztat Paks (,,Ukr[aiński] Hołos” w Przemyślu) oraz przysyłajcie gazety.

[1.] „Sel-Rob” z dnia 1 X 1930 [r.] (nr 207) w artykule „UWO – sabotaże oraz karne ekspedycje”

⁶pisze:⁶

„Ruch sabotażowy ⁶wyszedł poza ramy UWO⁶ i stał się masowym” ... „⁶Zaczęła robić sabotaże UWO⁶” UOW nie jest organizacją rewolucyjną”. „UWO to burżuazyjna, terrorystyczna i kontr[r]ewolucyjna organizacja”. „Ubierając się w maskę rewolucjonisty, UOW chce pociągnąć za sobą masy do obozu kontr[r]ewolucji z obozu robotniczo-chłopskiego, przedstawiając się przy pomocy frazesu rewolucyjnego i występów terrorystycznych za bojownika wyzwolenia narodowego” ...

„⁶Z drugiej strony⁶ swoimi sabotażami UOW jeszcze próbuje terroryzować „stan posiadania” polskich burżujów i dziedziców na naszych ziemiach i ułatwić w ten sposób warunki konkurencji dla ukraińskiej burżuazji i na odcinku ⁶ekonomicznym⁶”.

„⁶Dopóki robiła sabotaże sama UWO,⁶ to żadna siła nie mogła zmusić faszystów ukr[aińskich] do oświadczenia, jak oni odnoszą się, względnie, że oni wrogo odnoszą się do UOW. A to dlatego, że ⁶robotą UWO⁶ podług planu ⁶szła po linii burżuazji ukraińskiej. Ale kiedy UWO swoimi sabotażami wywołała⁶ („wyklikano”) ⁶masowy ruch⁶, kiedy sabotaże wyszły poza ramki¹⁴ UWO, kiedy zaczęły się palić i ⁶ukraińskie⁶ sterty oraz domy (w miejscowościach, gdzie Polaków w ogóle nie ma), ⁶wtedy faszyci ukr[aińscy] od razu wystąpili przeciw sabotażom⁶. Złękli się ruchu masowego, który już grozi i „ukraińskiemu stanowi posiadania”. Oni ogłosili „że już ⁶teraz za te sabotaże nie biorą odpowiedzialności⁶”.

Dziś polski „terror idzie po linii klasowej” ... My domagamy się odwołania ze wsi wojska i policji, protestujemy przeciw faszystowskiej prowokacji UWO ukr[aińskich] faszystów, którzy dla klasowych interesów burżuazji wykorzystują terrorystyczny ruch sabotażowy na wsiach do tego, żeby pod formą walki z bandytami rozgromić swego wroga klasowego” ...

Jakież jest ⁶nasze stanowisko⁶ do tych masowych sabotaży, które ⁶bezw warunkowo nie są zorganizowaną robotą UWO⁶, ale dawno wyszły poza ramki jej akcji ⁶terrorystycznych⁶?

„Po pierwsze z zadowoleniem podkreślamy, że w przeciwstawieniu do 1923–[19]25 r. nasz ⁶obóz klasowy nie dał się tego roku zdezorientować⁶ ideologią sabotażową ani sabotażowymi wystąpieniami. Klasa pracująca rozumie już, że ⁶sabotaże to nie nasza metoda walki⁶, że akcja sabotażowa ⁶nie jest⁶ w naszych warunkach żadną robotą rewolucyjną”.

¹⁴ Так у документі. Має бути: *ramy*. Подібно далі.

„Nie ma wątpliwości, że masowe sabotaże wykonują nieświadomione klasowo jednostki i grupy pracujących, które stoją poza klasowymi organizacjami. Ci chłopcy rozumieją potrzebę walki. Ale oni nie wiedzą, jak trzeba walczyć. Ci ludzie mają dobrą wolę, ale złe („pogani”) metody walki. My ich musimy uświadomić, że tylko nasza klasowa walka zorganizowana do celu prowadzi”.

„Sabotaże wyładowują rewolucyjną energię mas, stwarzają nastroje anarchistyczne, nie zagrażają panowaniu burżuazji i w końcu prowadzą tylko do rozgromu, bo faszyci mają jeszcze na tyle siły, żeby taki ruch zdławić. Im to nawet wygodnie”.

Otóż nasi członkowie nie tylko nie staną w szeregi sabotażystów, ale za dbają o to, żeby żywiłowy ruch sabotażowy skierować w koryto walki klasowej, organizowanej przez obóz selrobowski”.

[2.] „Sel-Rob” z 30 X 1930 [r.] (nr 207)

w art[ykule] „Reklama dla UOW”

zmienia stanowisko z 1 X i pisze:

„W naszym organie swego czasu nie dosyć wyraźnie podkreślono, że UWO nie jest tym czynnikiem, który wywołał sabotaże. Wskazaniem na to, że UWO zaczęło sabotaże mogło wywołać takie mylne zrozumienie. W rzeczywistości sabotaże są przejawem masowej walki przeciw faszyzmowi, przeciw burżuazji i są tylko nową formą tej walki, która odpowiada obecnemu stanowi radykalizacji mas i ma w sobie zarodki dalszej zorganizowanej walki przeciw kapitalizmowi”.

„Dlatego nie można potępiać formy, nie potępiając i treści, i o ile ktokolwiek tak mógł zrozumieć nasz stosunek dotychczasowy (potępienie sabotaży jako metody walki), to dziś my wyjaśniamy, że taki pogląd na sprawę jest bardzo jednostronny i szkodliwy”.

„Należy wyjaśniać masom, że nasz stosunek do ruchu sabotażowego nie może mieć nic wspólnego z neutralnością”.

A do ekspedycji karnych nasz stosunek jest skrajnie wrogi i powinien jako taki przejawiać się w praktycznej naszej działalności”.

Z zagmatwanej treści artykułu wynika też, że autor rozróżnia sabotaże robione przez UOW i „ruch sabotażowy, który nie był wywołany przez UOW i UWO jego nie robi”.

[3.] „Sel-Rob” z 15 listopada 1930 r. nr 209 w artykule

„Nasze pomyłki pod ogień samokrytyki”

Niewątpliwie pod wpływem ogłoszonych uchwał V Zjazdu KPP, odbytego w drugiej połowie września 1930 [r.] i rezolucji KC KPP o sytuacji na Ukrainie Zachodniej z października – „Sel-Rob” jeszcze raz zmienia stanowisko, nazywając swoją ocenę wypadków w pierwszym artykule fałszywą i nieprawidłową. „My daliśmy się oszukać i zapisaliśmy całą masową walkę, która przejawiała

się w podpalaniach na rachunek UOW". Teraz omyłkę prostujemy. W podpalaniach, sabotażach, masowych wystąpieniach przeciw ekspedycjom karnym, kolonistom, strzelcom itp. nie widzimy więcej „złych metod walki”, a uznajemy ten żywiołowy poryw mas do walki za nową chwilę¹⁵ rewolucyjnego ruchu, który wyrasta z walki klasowej”. „Teraz, aby nie oderwać się od żywiołowej walki mas musimy wziąć całe kierownictwo w ręce obozu klasowego”.

Zupełnie tak samo mówi październikowa rezolucja KPP (patrz „Nowy Przegląd” nr 5 (35), str[ona] 94): „Bojowym zadaniem KPZU jest ⁶ujęcie kierownictwa⁶ nad obecnym żywiołowym ruchem mas chłopskich. KPP wraz z KPZU jest jedyną partią, która obecną walkę mas ukraińskich przeciw obszarnikom, polskim kułakom-osadnikom i przeciw okupacyjnej administracji polskiej ⁶uznaje za swoją⁶”.

¹⁵ Так у документі. Має бути: *fałę*.

Тлумаченіе артыкулу з газеты в Чикаго пт. „Україна” nr 19
з дн. 17 паўдзiernіка 1930 р.

6-Чэ́ściowe wystąpienia UWO⁶
(артыкул надесланы з кoл UWO)

Od kilku miesięcy panuje na ziemiach ukraińskich niepokój. W tym czasie, kiedy na Ukrainie Wschodniej mają miejsce na wsiach akty masowe, ofiarą których padają agenci bolszewicy, na Ukrainie Zachodniej jesteśmy świadkami sabotaży masowych, skierowanych przeciwko państwu polskiemu, polskim obszarnikom i kolonistom.

Pierwsza akcja UWO na Ukrainie Zachodniej, zakreślona na szerszą skalę, miała miejsce w 1922 r., kiedy to masowo palono folwarki i majątek polskich obszarników, robiono zamachy na organa państwowe, karano prowokatorów i zdrajców oraz niszczone majątek państwowy. Wtedy to zrewolucjonizowano kraj cały i przeciw państwu polskiemu postawiono jednolity front ludności ukraińskiej, która odmówiła brania udziału w wyborach do polskiego sejmu. Pomimo wielkich represji ze strony władzy polskiej, a także pomimo wielkich strat w szeregach UWO, dopięto celu i ten okres usilnej działalności UWO pozostawił niezatarte ślady w pamięci ukraińskiego społeczeństwa jako przejaw siły, toteż wspominają go Lachy z nienawiścią dla przestrogi przed przyszłymi wypadkami.

A oto po raz drugi ma miejsce tzw. częściowe wystąpienie UWO. Takie częściowe wystąpienie ma na celu w sposób zorganizowany szerzyć w kraju niepokój, panikę wśród polskiej ludności, łamać ducha ekspansywnego w elemencie polskim, pościć w nim niewiarę w powodzenie ochrony władz państwowych przed atakiem elementu ukraińskiego tak teraz, jak i w przyszłości, oraz wyrzucić wpływ psychiczny na masy ludności ukraińskiej w skrajnie wrogim kierunku do państwa polskiego i narodu, wreszcie przez wywoływanie niepokoju i anarchii pogłębić za granicą przekonanie o niepewności granic państwa polskiego oraz braku jego wewnętrznej konsolidacji, a także zmanifestować przeciwpolskie nastroje ludności ukraińskiej.

Zaczęło się od oderwanych sabotaży na majątki znanych polskich osób – generałów, b[yłych] wojewodów, b[yłych] ministrów itp. Akcja ta wkrótce rozszerzyła się na wszystkich obszarników bez wyjątku i na kolonistów oraz na obiekty państwowe. Dlaczego zwrócono główną uwagę na niszczenie majątków obszarników i kolonistów? Przede wszystkim dlatego, że kolonizacja ziem naszych przez polskich przybyszów (zajdów), podtrzymywana przez państwo polskie, przedstawia dla nas największe niebezpieczeństwo i dlatego trzeba odstraszyć kolonistów polskich od osiedlania się na ziemiach ukraińskich, a po drugie, że przy akcji masowej jest to najlepszy sposób psychicznego oddziaływania na masy ukraińskiej ludności włościańskiej; pożary, które naocznie

widziane są przez kilka albo kilkanaście wsi, pożogi majątku bezpośrednich wrogów naszego włościanina, którzy zabierają mu ziemię, więcej przekonywują chłopa i mają na niego większy wpływ aniżeli np. zamachy (atentaty) na organa władzy państwowej, na nieznanym mu ludzi.

Cel zamierzony ostatnie sabotaże w zupełności osiągnęły. Zaczęły się wprawdzie areszty masowe, ale one nie tylko, że nie powstrzymały ich, lecz wpłynęły jeszcze na większy rozrost akcji. Co dnia z różnych stron kraju szły telegramy o coraz to nowych aktach sabotażu, niepokoiły polskie organa władzy i społeczeństwo, zwracały uwagę zagranicą na stosunki na ziemiach ukraińskich. Niepokój Lachów wzrastał z dniem każdym, przemieniał się w skrajną nienawiść do Ukraińców, brak zaufania do akcji państwa rozpałił na tyle namiętności, że zaczęły się nawoływania do ślepego rewanzu ze strony ludności polskiej. Ale przez to tylko utrudniało się państwową akcją pacyfikacji, bo zwiększało się chaos i zamieszanie w kraju, a każdy wypadek odwetu kompromitowałby ze swej strony państwo polskie. Żeby nie dopuścić do tego, władza polska przedsięwzięła środki nadzwyczajne: z polecenia Piłsudskiego przyjechał do Lwowa wiceminister Pieracki ze sztabem urzędników, aby kierować akcją pacyfikacji w kraju drogą likwidacji UWO.

Ale następne areszty masowe nie tylko nie dały Polakom zamierzonego powodzenia, lecz akurat przeciwnie, akcja sabotażowa przybrała wyraźny charakter masowy. Władza polska w żaden sposób nie mogła opanować sytuacji i to nie tylko w rozumieniu zduszenia akcji sabotażowej, ale i trzymania w cuglach elementów polskich; ostatnie, mimo wszystko, zaczęły dopuszczać się pojedynczych aktów odwetu na spokojnej ludności ukraińskiej, zaogniając jeszcze więcej namiętności i powiększając chaos. Do tego jeszcze wszystko to miało miejsce w czasie bardzo naprężonego wewnętrznego położenia polskiego, spowodowanego walką Piłsudskiego z sejmem oraz akcją przedwyborczą. Władza staje się bezradną; cały jej aparat zajęty masowymi rewizjami, aresztami i śledztwem, areszty przepełnione, a sabotaże trwają dalej.

Nie powstrzymały ich i ekspedycje karne, wojskowe, ani policyjne, które zostały wysłane na wieś ukraińską. I oto w dobie ogólnego pokoju władza polska myśli zaprowadzić na ziemiach ukraińskich wyjątkowy wojenny stan oraz sądy doraźne.

Takim jest stan obecny. My doszliśmy do punktu kulminacyjnego, cel nasz jest osiągnięty: wywołano potrzebne wrażenie moralne, tak w ogóle ukraińskim, jak i między Lachami i cudzoziemcami; zadano wrogowi wielkie moralne i materialne straty, a w końcu bojownicy wykazali sprawność techniczną, o czym świadczy okoliczność, że za cały czas trwania akcji ani jednego z nich nie złapano na gorącym uczynku.

Dlatego akcję sabotaży masowych teraz wstrzymujemy.

M.

Tłumaczenie odpisu listu, którego oryginał zakwestionowano w aktach redakcji „Diła” w czasie przeprowadzonej w dn. 31 października 1930 r. rewizji

Stempel pocztowy Praga 25–23 X [19]30 [r.] – b. 1

„Podajemy do Waszej wiadomości krótko:

1) Dnia 18 X 1930 r. odbyła się w Pradze Panachida za Hołowińskiego, Bodnara i innych ofiar terroru polskiego w cerkwi greckokatolickiej na Przykopach. Śpiewał chór. Cerkiew była pełna. Obecni byli także Czesi i inni nacjonaliści.

2) 19 X odbyła się podobna Panachida w Berlinie. Zeszli się wszyscy Ukraińcy bez różnicy przekonań (wyjątkiem był prez[ydent] Petruszewicz). Śpiewał chór. Wzmianki o Panachidzie były w prasie niemieckiej.

3) W Pradze już na początku października przystąpiono do szerszej akcji protestacyjnej, w której biorą udział wszystkie ukraińskie społeczne i polityczne organizacje za wyjątkiem uenerowców.

4) Wszystkie wydziały OUN otrzymały polecenie postarać się o założenie komitetów protestacyjnych w miejscach swojej siedziby z przedstawicieli różnych grup i stowarzyszeń. Wydziały te wniosły pierwsze telegramy do Ligi Narodów u rządów różnych państw. Oprócz tego przygotowały obszerne memorandum do tychże instytucji. Dalej wszędzie przygotowują się wiece. Oprócz tego, wszystkie wydziały mają śledzić za prasą i dawać do prasy artykuły i komunikaty o wypadkach krajowych. Wszyscy ci, którzy przyjechali z kraju spisują swoje wrażenia z obwodów, gdzie były ekspedycje karne.

5) Analogiczne poruczenia wydano do wszystkich wydziałów OUN we wszystkich krajach. Pracują nacjonalistyczne biura prasowe w Szwajcarii, w Berlinie (dwa organa), Litwie, Belgii. Oprócz tego pojedynczy wykonawcy w innych krajach dbają o cudzą pracę (Włochy itd.). Główny referat propagandowy OUN wysła bezpośrednio materiały o wypadkach krajowych do wszystkich wydziałów OUN w Europie, dalej do takich czasopism amerykańskich: 1) „Swoboda”, „Ukraina” – Chicago 3) „Ameryka” – Filadelfia, 4) „Narodne Słowo” – Pitsburg, 5) „Ukr[aiński] Hołos” – Winnipeg, 6) „Ukr[aińska] Str[zelecka] Hrom[ada]” – Winnipeg, 7) „Ukraina” – Argentyna, 8) „Ukr[aiński] Chliborob” – Brazylia. Tam też wysyłają zdjęcia. Pożądana wysyłka materiałów dalszych z kraju.

6) Na Litwę [...] sprawozdania z wypadków krajowych [wysyłane są] przez radio. W Pradze wychodzi przy współpracy nacjonalistów ukraińskich także biuletyn czeski. Dalej stworzono komitet protestacyjny, do którego wchodzi różne ukraińskie organizacje. Ten komitet przystępuje do wydania książki w cudzych językach o wypadkach krajowych. Obecnie mają się odbyć wiece protestacyjne w Pradze. Różne nienacjonalistyczne towarzystwa już pownosiły protesty

telegraficzne do Ligi Narodów, II Międzynarodówki, Międzynarodowej Studenckiej Konfederacji, a także przygotowują się memoriały.

7) Wydziały Prop[agandowe] OUN są w stałym związku z amerykańskimi Ukraińcami. Tam pojechał jeden człowiek z OUN dla prowadzenia akcji protestacyjnej, jaka zapowiada się na szerszą skalę. Instrukcje są takie: każde najmniejsze stowarzyszenie ma wysłać przede wszystkim telegram domagający się wysłania międzynarodowej komisji do Galicji. Następnie memoriały, potem wiece protestacyjne i manifestacje pod konsulatami polskimi.

8) W czeskiej prasie dają dobre oświetlenie wypadków. Szersza prasa klerykałna, s[ocjal]-dem[okratyczna], także komuniści wiele rozpisują się. Prasa innego kierunku ze względu na konwencję polsko-czeską jest ciężko przystępna na szersze oświetlenie wypadków i ogranicza się do krótkich powiadomień o sytuacji w Polsce.

9) Sposób akcji protestacyjnej jest następujący: od sabotaży nie wymawiać się (partie krajowe swoimi głupimi enuncjacjami nadzwyczajnie zaszkodziły propagandzie zagranicznej, w niczym sobie nie pomogły). Potępienie akcji sabotażowej przez Szeptyckiego, które przedrukowała prasa całego świata jest po prostu zło czynne), a tylko wskazuje się, że: [a] były one reakcją ludności na długi systematyczny ucisk narodu ukraińskiego i b) że obecnie akcja terroru wcale nie jest akcją pacyfikacyjną, przeciwnie, ona skierowana jest przeciwko spokojnej ludności, ma na celu sterroryzować ją i to ze względu na wybory. Takie stanowisko jest godne, prawdziwe i daleko więcej skuteczne niż niewolnicze plucie na to, co ma moralną aprobatę szerokich mas.

10) W Paryżu wykonano zamach na Sciborskiego, który nie udał się. W nocy mianowicie napadło na niego, dwóch osobników na rowerach i jeden z nich z nożem rzucił się na niego uderzając go w brzuch, jednakże natrafił przy tym na srebrną papierośnicę w kieszeni.

Koperta z firmą: „Parfumerie Izida Eau de Cologne Gardenia” Eau Cologne Nikolaj Vasiljev Praha XLV Palackeha. Stempel pocztowy: Praha 25–23 X [19]30. – d. 1. P.T. Redakce: Diła – Lwów – Polsko – Rynek 10/II.

6-Załącznik nr 13⁶

Powiat	Ilość rewizji pol[icyjnych]	Ilość miejscowości objętych pacyfikacją policyjną	Zwarte oddziały policyjne		Oddziały wojskowe działały		Ilość miejscowości objętych pacyfikacją woj[skową]
			od	do	od	do	
Drohobycz	157	21	–	–	–	–	–
Gródek Jagiel[łoński]	198	21	–	–	27 IX i 15 X	5 IX i 17 X	10
Jaworów	358	25	–	–	4 X	15 X	9
Lwowski	133	26	5 X i 9 X	5 X i 11 X	15 IX i 15 X	2 X i 17 X	12
Przemyśl	296	40	–	–	10 X	11 X	1
Rudki	91	9	–	–	30 IX	3 X	1
Sokal	76	5	–	–	28 IX	16 X	19
Żółkiew	22	4	20 X	5 XI	7 X	16 X	1
Bóbrka	956	54	21 IX	28 IX	3 X	14 X	25
Rohatyn	745	43	22 IX	29 IX	28 IX	15 X	33
Horodenka	87	13	2 X	7 X	?		–
Brzeżany	916	13	21 IX	28 IX	?		11
Podhajce	488	19	21 IX	26 IX	28 IX	13 X	8
Tarnopol	469	23	20 IX	30 IX	?		9
Zbaraż	203	8	26 IX	28 IX	26 IX	15 X	20
Buczacz	–	–	–	–	?		9
16 powiatów	5195	325					168

Wykaz⁶
broni skonfiskowanej podczas pacyfikacji⁶ w październiku⁶ 1930 r.
na terenie 3 wojew[ództw] Wsch[odniej] Małopolski

	Woj[ewództwo] lwowskie	Woj[ewództwo] stanisławowskie	Woj[ewództwo] tarnopolskie	Razem: ⁱⁱ
Karabiny	654	76	370	1100
Sztylety	7	16	7	30
Flowery	6	8	5	19
Rewolwery	174	92	106	372
Bagnety	103	48	142	293
Strzelby	108	58	57	223
Szable	20	4	14	38
Boksery	3	3	6	12

^aКомунікат Гłównей Радy Еміґрацyjnей
в справі випадкóв в Галіцї Вschодней^a

Галіця Вschодня була тереном траґічных випадкóв, кóтре не могоу не зоставіть śладу в серцах Українцóв, гдзє бы онї не перебували.

Гłównа Радa Еміґрацyjnа не уважала і не уважа сє за uprawнїонá до втрáчання сє в справу українських мнєйшоці, кóтре жыю в паїствах положоньх на захóд од України.

Гłównа Радa Еміґрацyjnа уважала і уважа, же мнєйшоці те, маюч своих парламентарных репрезентантóв і опіраюч сє на podstawach, якє дажє ім Лїґа Народóв і мїєдзынародове трактаты – маю дощ сїлы і мóжлївоці до провядення валькї о своє права.

Гłównа Радa Еміґрацyjnа уважала і уважа, же не ма она жадного мандату до репрезентованя мнєйшоці українських і забєра глос в заґаднєнях полїтычных тылко втєды, гдѣ хóдзї о нашу луднощ на Україні Совїєкїєй. Там бовїем спóлєчєнство, закутє прєз GPU, не ма зупєлнє мóжлївоці до выжавїеня свых мьшлї. Праґнáч вїєч показáч спóлєчєнству Европѣ, їз за ржáдєм UNR¹⁶ і жєго вáлкá прєцївкó москїєвскїм окупантам стої цаля українська спóлєчна опїнїа, Гłównа Радa забєрала часам свóй глос, лєч тылко в найбардзїєй вáжньх справх.

Длэтого і дзїс Гłównа Радa [нїє] мóжє помїнáч тых випадкóв, кóтре мїаły мїєксє на терєнах Вschодней Галїцї, а то з тєго взглєду, же вzbурзыły one надзвчяжнїє цаля тє еміґрацє, кóтрá репрезєнтує Гłównа Радa, цо мóжє жлє сє одбїч на огóлнopolїтычных настрójах жєї і втруднїч тє засаднїчá вáлкє, кóтрá провядзїмѣ за нашу паїстwowoщ.

Гłównа Радa прєдє вшыткїм становчó выкрєсла террор якó спосóб вáлкї о здобычє прав длá мнєйшоці, бо спосóб тєн прызносі тылко жло луднощї, втруднїа вжáємнє стосункї паїства длá мнєйшоці, ослáбїаюч длá тых ослáтнїх мóжлївоці выкорыстания длá сїбє лєґалньх podstaw, кóтрє дажє мїєдзынародове трактаты і Лїґа Народóв. Тым бардзїє потєпя Гłównа Радa тє формє террору, якá почєły стосовач українскїє чыннїкї. Чыннїкї тє, свхвчїєвшы сє сїстєму подпáлання прыватного збожá і мајáтку, тым самым попровадзыły вáлкє навєт нє прєцїв Ржáдóвї, а прєцїв полскїєй чєщї луднощї Галїцї, поднїєчáюч і бєз тєго сїлнь шовїнїзм народowy, жєщє бардзїєй втруднїаюч вspóлжчїє вїєкшоці і мнєйшоці паїства.

Настєпнїє – розпочáвшы подпáлання – українскїє террорысцї нє застановлїлї сє над тым, же тєн сам спосóб очочó выкорыстajú з жєднєй стронѣ комунїсцї, з другїєй жá прєрóжнє елємєнты збрóднїчє, тзв. „самоподпáлачє”, кóтрѣ подпáлajúч своє влáснє збожє, лїчá на премїє асєкुरацyjnє. Збрóднїаржє цї знáчнїє повїєкшылы лїчбє посчєжєгóлньх фактычных áктóв

¹⁶ UNR – тут їдєтьсѣ про Українську Народну Рєспублїку.

terrorystycznych, uczynili pożary zjawiskiem masowym, rozbudzili nacjonalną nienawiść ze strony Polski, bo wszystkie te podpalenia zostały umieszczone na rachunku ukraińskich terrorystów. Wszystko to doprowadziło do ciężkich represji, których świadkami staliśmy się i które objawiły się w bardzo niebezpiecznej formie, z kolei ciężko obrażając uczucia ukraińskiej części ludności, sprawiając mu często materialną krzywdę, rujnując te oświatowe i ekonomiczne instytucje, które były mu tak potrzebne. Rada Główna nie ma wątpliwości, że Rząd polski sam zareaguje w należyty sposób na te wypadki, przeprowadzi śledztwo i winnych ukarze. Jesteśmy pewni, iż wład[z]e polskie zrobią wszystko to tak w imię sprawiedliwości, jak i w imię przyszłego współżycia obu narodów w Galicji oraz w imię tych wspólnych interesów, które wiążą Polskę i Ukrainę.

Główna Rada Emigracyjna rozumie, w jakim nerwowym napięciu znajduje się ludność Galicji, ale spodziewa się, że ludność ta nie dojdzie do rozpacz, nie straci przytomności i będzie szukała realnych wyjść z ciężkiego położenia, omijając wszelkie niebezpieczne iluzje. Rada spodziewa się, że czołowi ludzie Galicji usłuchają głosu najbardziej przychylnych ukraińskiej ludności własnych i obcych czynników, które radzą wejść na drogę porozumienia. Tylko tą drogą można uzyskać zmianę położenia ukraińskiej mniejszości w Polsce, odzyskać prawdziwe sympatie w kołach Ligi Narodów, przenieść walkę o prawo naszych mniejszości na szlak całkiem realny i pewny.

Wypadki, które przeszły nad Galicją jasno pokazują, jaka chorobliwa atmosfera zapanowała w tym kraju. Wszelkie zaostżenia polsko-ukraińskich stosunków na terenach Galicji oceniane jest przez władze moskiewskie jako fakt bardzo dla nich korzystny. Siejąc nieład na całym świecie, stwarzając wszędzie chaos, wywołując sztucznymi sposobami i propagandą niezadowolenie poddanych względem swych rządów, władza sowiecka ze specjalną natarczywością dąży do wewnętrznych zaburzeń i niezadowolenia w sąsiadujących z nią państwach. Spodziewa się ona, że wypadki z czasów ostatnich doprowadzą ludność ukraińską, która żyje w Polsce, do ostatecznego zwątpienia i przywróci Sowietom jej sympatie.

Ale czynniki sowieckie mylą się: ludność Galicji dobrze wie o cierpieniach Ukrainy pod sowieckim moskiewskim butem. Trzeźwy rozum ukraińskiego włościanina z Galicji wskaże własnym swoim przywódcom tę drogę, na którą trzeba dziś wejść. Trzeźwa myśl państwowa Polski – wierzymy – zrozumie tak samo, że nadszedł czas na radykalne rozwiązanie stosunków wzajemnych ludności ukraińskiej i polskiej w Polsce, na danie jej szerokiego prawnego zadowolenia i położenie końca mrzonkom i nadziejom bolszewickim, że międzynarodowa walka w Polsce doprowadzi do tego, tak pożądanego im, osłabienia państwowej siły tej krainy.

Zwracając się w tym smutnym czasie do ukraińskiej emigracji musimy przypomnieć, że na terenach Wielkiej Ukrainy jest i musi być prowadzona bezwzględna walka o naszą państwowość i o nasze nacjonalne prawa. I na tym

zasadniczym zadaniu naszego pokolenia musi cała polityczna emigracja ześrodkować swą uwagę. Ustosunkowując się z całym współczuciem do ofiar każdej krzywdy, jaka gdziekolwiek będzie się działa Ukraińcowi, i dbając o to, żeby krzywdy te były usunięte, musimy spokojnie i trzeźwo oceniać wszystkie te wypadki, jakby przykre one nie były, i nie zbaczać z wielkiego szlaku, jaki wytknęła¹⁷ przed nami historia – ze szlaku walki o swoją państwowość i całkowitą niezależność.

Tylko pokój i porozumienie ze wszystkimi naszymi zachodnimi sąsiadami i tylko mając za sobą sympatię Zachodu, potrafimy przeprowadzić swą walkę i zmusić do szacunku i rachowania się z nami naszych północnych sąsiadów. Tylko odbudowanie Ukraińskiej Narodnej Republiki zabezpieczy ostatecznie prawa Ukraińca, w jakim by państwie on nie żył, i wysoko podniesie w górę *prestige* ukraińskiego mienia.

Prezydium Głównej Ukraińskiej
Rady Emigracyjnej

8 listopada 1930 r.

AAN, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, sygn. 1250, s. 104–191. Копія. Машинопис.

¹⁷ Так у документі. Має бути: *вытцзыла*.

Показчики

ГЕОГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК

Перелік скорочень

воєвод. — воєводство

обл. — область

пов. — повіт

distr. — district

pow. — powiat

rz. — rzeka

voivod. — voivodeship

woj. — województwo

- Австрія, 118, 123, 140, 259, 289, 379, 384–386, 398–399, 553, 617–618, 620
- Австро-Угорщина, 118, 123, 140, 259, 289, 379, 384–386, 398–399, 553, 617–620
- Белелуя, 415
- Белиці, *див.* Белелуя
- Бережани, 122–123, 224, 253, 274, 276, 279, 307, 321, 324–325, 329, 371–373, 390, 432, 502–504, 513, 518, 584, 597–598, 612
- Бережанський пов., 122–123, 157, 170, 178, 183, 196, 202, 212, 230, 234, 253–254, 272, 274, 278, 284, 305, 311, 324, 328, 333–334, 390, 393, 416–417, 428–429, 431, 441, 444–445, 447–450, 454–455, 459–460, 464, 467, 470, 477, 502, 518, 524, 527, 535, 579, 584, 612, 614, 633
- Берестя, 260, 423, 548, 551, 557, 559, 570
- Бібрка, 118, 128, 139, 264, 301, 306, 314, 335, 389, 426, 437, 491–492, 494–495, 542, 544, 576, 582
- Бібрський пов., 120, 128, 130, 135–136, 139, 192, 194, 300–302, 309, 311–315, 319, 330, 334, 338, 352, 371, 426–427, 431–432, 437, 441, 443, 445–446, 449–451, 455, 459, 470, 472, 476–477, 479, 490, 492, 541–542, 544, 579, 584, 588, 590, 595, 598, 604, 611, 633
- Богатківці, 185, 198, 274, 326, 402, 407–411, 456, 505–506, 523, 527, 612
- Бразилія, 117
- Броди, 128, 139–140, 174, 201, 215, 229–230, 251, 274, 276, 328–329, 501, 526, 529, 532, 535, 538
- Бродівський пов., 128, 157, 201–202, 228, 251, 373, 428, 465, 470, 477, 501, 584, 598
- Бучацький пов., 168, 177–178, 183–184, 202–203, 230, 264, 267, 393, 417, 428, 453, 457–458, 464–466, 470–471, 474, 476–477, 506, 528, 595, 597, 615, 633
- Варшава, 117–118, 151, 155, 161, 170, 175, 186–187, 191, 195, 213–214, 217, 220–221, 235–236, 245, 247, 249, 255, 257, 262–263, 269, 271, 287–289, 293–299, 338, 361, 368, 371, 378, 386–387, 390, 396, 421, 423–424, 480, 547–548, 559–560, 562, 564, 567, 570, 594
- Ватикан, 395, 548–549
- Вашингтон, 117
- Велика Британія, 117, 151, 155, 161, 191, 217, 220, 235–236, 245, 255, 269, 287, 289, 378, 392, 548, 562
- Вербів, 197, 326, 504, 506, 612, 614

- Відень, 385
Володимирський пов., 475–477, 584
Волинське воєвод., 131, 133–134, 443, 450, 470, 473, 475–477
Волинь, 131, 140, 161, 237, 362, 383, 387, 399, 475, 582–584
Гаї, 338, 371, 392, 438, 458, 488, 510, 540, 543, 598, 601, 605
Галичина, 117, 135, 137, 148, 151, 155, 161, 168, 171, 184, 191, 195–196, 219, 236–238, 245–246, 255, 263, 270, 282, 287, 289, 293, 296–297, 338, 363, 368, 378–392, 394–400, 421–422, 480, 485, 521, 540, 548–549, 553–564, 567, 568, 632, 635–636
Глещава, 275, 328, 510, 591–592
Глиняни, 219
Голгоча, 197, 232
Городенка, 113, 138–139, 303–304, 317, 345–346, 348, 350–351, 355–356, 358–359, 428, 440, 443, 512–514, 607, 609
Городенківський пов., 303–304, 316–317, 319, 332, 345, 348–350, 352–353, 355–356, 358–359, 373–374, 427–428, 440, 443, 450, 469–470, 477, 511–512, 579, 586, 597–598, 607, 609, 633
Городок, 208–209, 306, 330, 600
Городоцький пов., 192, 194, 209, 220, 300–301, 310–311, 315, 330, 371, 426, 454, 466, 496, 539, 542, 544, 597, 600, 604, 633
Денисів, 158, 198–199, 232, 274, 277, 402–405, 448, 507–508, 613–614
Димаморич, 274, 277, 327, 329, 405, 613
Довжанка, 159, 207, 216, 274, 277, 329, 419, 448, 510, 527, 613
Дрогобич, 300, 306, 311, 426, 527, 590, 595, 599
Дубляни, 116
Дубненський пов., 477, 584
Женева, 143, 236, 255, 270, 368–369, 387–388, 562, 565, 567, 585, 593
Жовква, 58, 301, 307, 498–499, 520, 523, 532, 545, 605
Жовківський пов., 192, 194, 300–302, 306, 315, 331, 426–427, 447, 450, 462, 470, 477, 545, 603, 605, 633
Заваля, 412
Західна Україна, 196, 569–572, 581, 617, 627, 629
Зарваниця, 198, 264, 267, 505–506, 612
Збаразький пов., 136, 139, 179, 182, 204, 252–254, 267–268, 274, 327–328, 419–420, 428, 438–439, 450, 452, 463, 465, 467, 470, 477, 510, 536, 538, 595, 613–615, 633
Зборів, 254, 277, 279, 329, 527, 532–533, 535
Зборівський повіт, 79, 179–180, 274, 277, 284, 328–329, 420, 428, 451, 462–463, 470, 477, 598
Збруч, 232, 388, 567, 619–620
Золочев, 127, 159–160, 168, 178, 216, 276, 284–285, 324, 373, 437, 439, 449, 452, 474, 508, 591, 595, 597–598
Іспанія, 269, 289
Італія, 289, 618, 631
Канада, 147, 338, 369
Китай, 117
Княжів, 591
Козова, 178, 202, 274, 276, 284, 325, 329, 390–391, 406, 454, 464, 503, 524, 612, 614
Коломийський пов., 113, 127–128, 303, 317–319, 331, 346, 349–351, 353–355, 357–358, 427, 462, 469–470, 473, 476–477
Колумбія, 117
Константинополь, 269
Краків, 185–186, 275, 323, 440, 453, 519
Красноставці, 415
Кулачин, 412
Купчинці, 198, 204, 232, 234, 274, 277, 327–329, 402–403, 461, 507, 527–528, 533, 536, 613–614

- Литва, 138, 289, 565, 580, 631
 Лодз, 116
 Лондон, 255, 262, 295, 368–369
 Львів, 121–125, 127, 129, 132, 134–138, 140–142, 144, 146–152, 155, 159, 163, 167, 170, 174, 190, 192, 209, 217, 219–222, 224–226, 232, 235, 240–241, 243, 245, 247–248, 250, 253, 256, 262–263, 270, 275–276, 282, 287–291, 293–294, 299–301, 304, 306, 311–312, 315, 323–325, 338–339, 345, 347, 351, 367–368, 371–372, 380–381, 383, 386–387, 389, 391–393, 396–397, 401, 426, 436–437, 439–440, 452, 454, 458–459, 461–462, 467, 488–491, 493–497, 537–539, 542–543, 546–548, 577–578, 582–584, 590, 593, 597–598, 616, 625, 630, 632
 Львівське воєвод., 118, 120, 123–131, 134–135, 139, 220, 225, 245, 270, 273–274, 299–300, 306–308, 311, 314, 329, 334, 371, 425–426, 431, 436–441, 443, 445–447, 449–451, 453–462, 464, 466–473, 475–479, 485, 488, 540, 543, 545, 552, 579, 582, 586, 588–589, 592, 595–599, 601, 604–605, 634
 Львівський пов., 123, 125, 127, 132, 190, 194, 300–301, 306, 310–311, 331, 335, 371–372, 426, 436, 438–440, 445–446, 450, 454, 456, 459–461, 464, 467, 477, 584, 586, 588, 633
 Мозолівка, 197–198, 232, 277, 329, 417, 505–506, 612
 Німеччина, 143, 237, 269, 287, 289, 294, 387, 559
 Норвегія, 289
 Нью-Йорк, 255, 289, 294
 Осташків, 116
 Павелче, 113, 303, 347, 350, 441
 Перемишльський пов., 176, 230, 300–302, 306, 310–311, 315, 331, 372, 426, 438, 450, 453, 457, 468, 470, 472, 476–477, 497, 588, 598, 602, 605, 633
 Перемишль, 144, 147, 155, 171, 311, 315, 372, 383, 395, 598, 602, 625
 Перемишляни, 122, 219, 348, 372, 449, 597
 Підвисока, *див.* Підвисоке
 Підвисоке, 348, 415, 472
 Підгайці, 171–172, 196–197, 223, 226, 232, 274, 277, 279, 307, 326–327, 329, 459, 504, 506, 612
 Підгаєцький пов., 168, 171, 179, 184–185, 196, 212, 223, 230, 232, 251, 253–254, 264, 267, 272–274, 278, 305, 311, 321, 324–325, 328, 333, 340, 407, 417–418, 428–429, 431, 438, 440, 450, 453, 455–456, 459, 462–466, 468, 470, 477, 503–504, 579, 584, 612, 614, 633
 Покропивна, 274, 327, 405, 444, 454, 508, 527, 613
 Польща, 138, 146, 148–149, 164, 166–168, 172, 174–175, 189, 205, 220, 235–236, 246–247, 249–250, 257–258, 260, 267, 269, 282, 296–299, 339–340, 344, 360–361, 364–365, 369, 384, 404, 411, 433–434, 480, 483, 548–550, 557, 562, 565, 567, 569–574, 578, 585, 590, 593, 621–622, 632, 636
 Потічок, 412
 Прага, 141–142, 146–147, 289, 292, 320, 577, 590, 625, 631–632, 635
 Рава-Руська, 127, 436, 582
 Равський пов., 127, 133, 139, 300–302, 306, 310–311, 331, 426–427, 436, 438, 450, 477, 584
 Радянська Росія, 45, 172, 237, 250, 259, 380, 387, 433, 559, 620
 Радянська Україна, 54, 172, 258, 569, 635
 Рівненський пов., 133, 140, 443, 477, 584
 Рогатин, 122, 140, 145, 217, 272, 275–276, 303–305, 311–312, 317–318, 320–324, 332, 348–351, 354–355, 357–359, 389, 412, 428–429, 431–432, 449, 515–517, 525, 535, 584, 589, 606, 608–611

- Рогатинський пов., 122, 138–139, 303–304, 311–312, 316–319, 321–322, 332, 335, 346, 348, 350, 352–353, 357–359, 373, 389, 427–428, 432, 442, 446–447, 449–452, 455, 465, 468, 463, 470, 472, 476–477, 514, 535, 579, 584, 591, 597–598, 606, 608, 610, 633
- Ромош, 471
- Рудківський пов., 192, 194, 300–301, 306, 310, 314, 331, 432, 497, 603, 605, 633
- Румунія, 361, 287–289, 375, 415
- Скалатський пов., 158, 186, 188, 201, 203, 251, 254, 264, 282, 284, 375, 428, 459, 470, 477, 584, 597
- Снятин, 348, 413–415, 427, 466, 472, 520
- Снятин пов., *див.* Снятинський пов.
- Снятинський пов., 347–349, 358, 412, 476–477, 520, 584, 591
- Сокаль, 132, 192, 300, 306, 497, 500, 531, 603
- Сокальський пов., 123–124, 129–130, 132, 192, 194, 300–302, 310–311, 426–428, 436, 439, 450, 458, 466–467, 469–471, 476–478, 497, 503, 520, 603, 605, 633
- Соснів, 326, 407–410, 462, 506, 612, 614
- Станіславів, 113, 116, 122, 128, 134, 138, 141, 144, 194, 245–246, 303–304, 311, 318–319, 321–322, 345, 349, 351–353, 356–359, 373–374, 381–382, 440, 507, 511–512, 516, 532, 584, 589–590, 597–598
- Станіславівське воєвод., 113, 122, 126–131, 138–139, 141–142, 152, 155, 225, 245, 299, 302, 306, 308, 311, 315, 319, 321, 331, 335, 345, 353, 358, 373, 381, 386, 389, 425, 427, 431, 437, 440–443, 446–447, 449–450, 452–453, 455, 457, 462–463, 465–473, 476–479, 485–486, 512, 545, 552, 583–584, 586, 588, 590, 596–598, 606, 608, 610, 634
- Станіславівський пов., 113, 138, 303–304, 317–319, 347–350, 353–354, 356–357, 359, 428, 441, 457, 466–467, 470–471, 476–478, 511, 591
- Стецева, 347, 412–415
- Стецівка, 414–415
- Стрийський пов., 138, 141, 319, 348–349, 353, 356–358, 427, 473, 476–477, 518, 584
- Східна Галичина, *див.* Галичина
- Східна Малопольща, 113, 119, 130, 132, 140, 153, 166, 187, 189–190, 205–206, 213, 245, 247, 249, 257–261, 263, 296, 299–300, 361–362, 369, 371, 424–425, 432–435, 480, 551, 560–561, 564–565, 570, 576, 583, 585–586, 590, 594, 597, 634
- США, 147, 237, 287, 289, 293–295, 339
- Твер, 116
- Теребовельський пов., 159, 234, 254, 274, 285, 328, 428, 439, 442, 450, 477, 510, 591
- Теребовля, 159, 173, 179, 182, 275, 279, 285, 307, 328, 341, 506–508, 510, 522, 524, 528–529, 591, 595
- Тернопіль, 122, 124, 136, 141–142, 156, 159, 166–169, 177, 179, 181–182, 185–188, 194, 200–205, 207, 212–213, 217, 225, 228, 231, 251, 253, 264, 266, 271–274, 276–280, 282, 284–285, 305, 307, 311–312, 323–324, 327, 329, 332–333, 340–342, 366–367, 372, 375–376, 381, 386, 389, 402, 406, 420, 429, 432, 448–449, 510, 526–527, 547, 555, 589, 594–595, 597, 613
- Тернопіль пов., *див.* Тернопільський пов.
- Тернопільська обл., 197–198, 324
- Тернопільське воєвод., 118, 121–131, 134, 136, 139, 152, 196, 225, 245–246, 271–274, 299, 304, 307–308, 311, 322, 327, 329, 332, 335, 342, 372, 376,

- 380–381, 390–391, 416, 425, 428, 431,
437–471, 473–477, 485, 545, 552, 579,
583–584, 586, 588–591, 594–598, 612,
634
- Тернопільський пов., 124, 158–159,
186–188, 196, 198, 203–204, 207, 212,
216, 232, 234, 253–254, 264, 266, 272,
274, 278, 284, 305, 327–328, 333, 367,
372, 402, 419, 428–429, 432, 440, 444,
448, 450–451, 454, 456–457, 459–461,
469–470, 477, 507, 527, 579, 584, 591–
592, 594, 597, 613–614, 633
- Трускавець, 599
- Угорщина, 189, 289, 361
- Україна, 117, 123, 137, 139, 145, 151,
170, 172, 218, 226, 249–250, 255, 269,
275, 297, 323, 362–363, 380, 388–389,
392, 403–405, 409–413, 415, 433, 435,
507–509, 512, 520, 540–541, 544, 547,
569–571, 577, 582–583, 589, 592, 599,
616–617, 621, 624, 635–636
- Ульвівок, 471, 498, 500
- Франція, 289, 559, 620
- Харків, 134
- Чехословаччина, 117, 138, 146, 289,
361–365, 381, 387, 434
- Швейцарія, 289, 580, 631
- Adamówka, 502
- Albania, 289
- Ameryka, 146, 248, 300, 340, 424, 580,
586, 620
- Anielówka, 344
- Antonów, 367
- Argentyna, 631
- Artyszców, 315
- Augustówka, 274, 328, 614
- Austria, *див.* Австрія
- Austro-Węgry, *див.* Австро-Угорщина
- Babina Góra ad Leśniki, 178
- Babuchów, 320, 515, 525, 606, 608
- Bajkowce, 277, 329
- Bakończyce, 603
- Bakowce, 313, 334, 443, 445, 604
- Bakowowce, *див.* Bakowce
- Bania Kotowska, 527
- Bartatów, 496, 600, 604
- Bartniki, 129
- Basarzyńce, *див.* Bazarzyńce
- Batiatycze, 268
- Baworów, 158, 329
- Bazar, 343, 357
- Bazarzyńce, 274, 328, 536, 538
- Belgia, 289, 580, 631
- Belgium, *див.* Belgia
- Bełwin, 603
- Bełżec, 127, 436, 582
- Berdychów, 600
- Berezewicze Małe, *див.* Berezowica Mała
- Berezowica, 277, 329, 510
- Berezowica Mała, 179, 452
- Berezowica Wielka, 274, 277, 328–329, 527
- Berlin, 143, 189, 227, 257, 269, 294, 375,
378, 387, 580–581, 585, 631
- Berlin, pow. brodzki, 157
- Berteszków, 313, 334
- Betuin, *див.* Bełwin
- Biała, 184, 267, 340, 343
- Białobożnica, 171, 367
- Białokiernica, 267, 277, 329
- Białokrynicy, 417–418
- Białoruś Zachodnia, *див.* Zachodnia
Białoruś
- Biały Kamień, 127, 285, 437, 474
- Białykamień, *див.* Biały Kamień
- Bielawiniec, 177, 264
- Bieńków, 473, 503
- Bilcze Złoty, 461
- Biłe, *див.* Biała
- Bitków, 382
- Bobiatyn, 498, 500, 531, 605
- Bobulińce, 177, 507, 595, 615
- Bogatkowce, *див.* Богатківці
- Bohatkowce, *див.* Богатківці

- Bohatkowice, *див.* Богатківці
 Bohorodczany pow., *див.* bohorodczański pow.
 bohorodczański pow., 318, 356, 373–374, 597–598
 Bojanice, 500, 605
 Boków, 251, 274, 328, 506, 614
 Bolanowice, 135
 Bolestraszyce, 147
 Bołczońce, 602
 Bołszów, 320
 Bołszowce, 608
 Bomanków, 197
 Bonów, 495
 Borki Wielkie, 277, 329, 510, 527, 614
 Borków, 251
 Bornicze, 492
 Borszczowa, 540
 borszczowski pow., 156, 168, 189, 200, 231, 233, 254, 367, 428, 461, 470, 477, 584
 Borszczów, 121, 170, 215, 276, 328, 367
 Borszczów pow., *див.* borszczowski pow.
 Bortków, 165
 Borynicze, 313, 334, 494, 544, 604
 Borysław, *див.* Borysław
 Borysław, 120, 133, 382, 599
 Borysów, 127
 Boston, 289
 Bouszów, 606, 608, 610
 Bożyków, 172
 bóbrecki pow., *див.* Бібрський пов.
 Bóbrka, *див.* Бібрка
 Bóbrka pow., *див.* Бібрський пов.
 Bratysława, 363–364
 Brazylia, 631
 Brest-Litovsk, *див.* Берестя
 Brno, 363–364
 brodecki pow., *див.* Бродівський пов.
 Brodki, 490, 601
 Brody pow., *див.* Бродівський пов.
 Brody, *див.* Броди
 brodzki pow., *див.* Бродівський пов.
 brodecki pow., *див.* Бродівський пов.
 Brongalówka ad Białokrynica, 417
 Bronicze, 599
 Broniszyn, 159
 Bróchna, 455
 Bruchnal, 600
 Bryńce Cerkiewne, 313, 334
 Bryńce Zagórne, 334
 Brześć, *див.* Берестя
 Brzezany distr., *див.* Бережанський пов.
 Brzezdownce, 313
 Brzeżany, *див.* Бережани
 Brzeżany pow., *див.* Бережанський пов.
 brzeżański pow., *див.* Бережанський пов.
 Brzozdownce, 334
 Brzuzany, 196
 Bucharest, 293
 Bucniów, 277, 329
 buczacki pow., *див.* Бучацький пов.
 Buczacz, 139, 177, 184, 202, 507
 Buczacz distr., *див.* Бучацький пов.
 Buczacz pow., *див.* Бучацький пов.
 Buczniów, *див.* Bucniów
 Budapest, 295
 Budków, 120, 313, 334
 Budomierz, 600
 Budzyń, 495
 Bug, rz., 503
 Bukawina, 334
 Bukowina, 380
 Bulgaria, 289
 Burdiakowice, 170
 Burkanów, 418
 Burkanów-Podmurze, 417
 Bursztyn, 608, 611
 Busk, 230
 Buszkowice, 315, 438, 602
 Byczkowce, 184, 268, 460
 Buszkowiczki, 602
 Buszów, 605

- Bybło, 516, 526, 602
 Byczków, 460
 Byków, 602
 Byszki, 274, 328, 503, 525, 614
 Byszów, 439, 469, 498–499, 520, 531, 603, 605
 Canada, 237, 289, 562
 Carlsbad, 289, 291, 294
 Cebrów, 277, 329, 614
 Cecówka, 462
 Ceniów Osada, *див.* Ceniów Osada
 Ceniów, 183, 274, 276, 284, 324, 459, 503, 612
 Ceniów Osada, 202
 Cernauti, 288
 Cetula, 601
 Charków, *див.* Харків
 Chatki, 417
 Chicago, 293, 577, 629, 631
 China, 289
 Chiszewice, 497
 Chlebowice, 128, 437, 492
 Chlebowice Wielkie, 313, 493, 604
 Chłopiatyn, 467, 603
 Chmielnie, 277, 329
 Chodorów, 314, 371, 446, 598
 Chodorów pow., *див.* Бібрський пов.
 Chodacków Mały, 204, 207, 216, 274, 277, 284, 327, 461, 510, 527, 613
 Chomiakówka, 201
 Chorzów, 384
 Chotyniec, 495
 Ciężów, 511
 Cisowa, 603
 Cuków, *див.* Puków
 Cygany, 254
 Czachary, *див.* Czahary
 Czahary, 444
 Czahor, 201
 Czahrów, 320, 515, 525–526, 606, 608
 Czajkowice, 603
 Czaplaki, 495
 Czarnołożce ad Potok, 346
 Czarnołoża, 455
 Czarnuszowice, 601
 Czartorja, pow. bóbrecki, 334,
 Czartorja, pow. tarnopolski, 234, 274, 327, 510, 613
 Czechoslovakia, *див.* Чехословаччина
 Czechosłowacja, *див.* Чехословаччина
 Czercze, 320, 373, 515, 525, 535, 598, 606, 608, 611
 Czerczyk, 601
 Czeremchów, 334
 Czerkasy, 605
 Czerni Lewa, *див.* Czernilawa
 Czernica, 353, 357, 373, 501, 532, 598, 615
 Czernichów, 277, 329
 Czerniczyn, 243
 Czerniejów, 471
 Czernielów Ruski, 277, 329, 510, 527, 614
 Czernikowce, 604
 Czernilawa, 495, 541, 600
 Czernowitz, 293
 Cześniki, 320, 506, 515, 522, 525, 533, 606, 608, 610
 Czołhynie, 495, 600
 czortkiwskyj pow., *див.* czortkowski pow.
 czortkowski pow., 129, 157–158, 182, 184, 268, 285–286, 340, 343, 367
 Czortków, 171, 206, 216, 266–267, 279–280, 284, 286, 307, 372, 597
 Czortków pow., *див.* czortkowski pow.
 Czuczmany ad Toporów, 158
 Czystylów, 277, 329
 Czyżyce, 334
 Czyżyków, 475, 489, 540, 543, 601, 605
 Ćwitowa, 615
 Danilcze, 346, 442, 525, 606, 608, 610
 Danilice, 320
 Danylcze, 515
 Danzig, 289, 590
 Darachów, 510

- Dawidowice, 600, 604
Deczysów, 124
Dehowa, 610
Demianów, 346, 515, 525, 608
Demidów, 313, 334
Denmark, 289
Denysów, *див.* Денисів
Derefijówce, 375
Derewlany, 158, 268, 446
Ditkowce, 216, 329
Dmytrowice, 490, 605
Dmytrów, 185, 490, 605
Dmytrze, 605
Dniepr, rz., 172, 624
Dniestr, rz., 348, 624
Dobromirka, 274, 327–328, 438, 510–511, 529, 536, 613, 615
Dobropol, 506
Dobrostany, 209, 539
Dobrowlany, 313, 491, 599
Dobrowody, 615
Dobrzany, 209, 372, 598, 604
Dolina pow., *див.* doliński pow.
Doliniany, 535
doliniański pow., *див.* doliński pow.
doliński pow., 138, 148, 319, 356, 358
Dołhe, 254
Dołżanka, *див.* Довжанка
Domamorycza, *див.* Димаморич
Domażyr, 209
Donysow, *див.* Денисів
Dorefijówka, 375
Dożanka, 327
drohobycki pow., 121, 301, 306, 309, 311, 315, 330, 426, 470–471, 476–477, 588, 599, 633
Drohobycz, *див.* Дрогобич
Drohobycz pow., *див.* drohobycki pow.
Drohojów, 497, 603
Drohomyśl, *див.* Drohomyśl
Drohomyśl, 445, 495, 600, 604
Drohowycze, 334, 492, 544, 604
Drohowyże, 313
Dryszczów, 282–284, 416
dubieński pow., *див.* Дубненський пов.
Dubno, 473
Dubowce, 216
Dubsza, 525
Duliby, 313, 334, 492, 604
Dunajów, 203, 522, 530
Durdiakowce, 233
Dyczków, 203, 216, 274, 277, 327–329, 613–614
Dyszatyce, 602
Dytiatyn, 347, 516, 526
Dziewiętniki, 313, 443, 491–492, 604
Dźwiniacz, 140, 200
Dźwiniaczka, 200
Dzwinogród, 203, 313, 315, 492, 494, 604
Dżuryn, 284
East Galicia, *див.* Галичина
Eastern Galicia, *див.* Галичина
Egipt, 289
Eleonorówka, 158, 186
Filadelfia, 631
Filipkowce, 189
Firlejówka, 179
Folwarkowy Kał, 514
Fraga, 525, 606, 608, 611
France, *див.* Франція
Francja, *див.* Франція
Fundum, 475
Gaje, *див.* Гаї
Gaje Niżne, 330, 599
Gaje Starobrodzkie, 230
Gaje Wielkie, 274, 277, 327, 329, 527, 613
Galicia, *див.* Галичина
Galicja Wschodnia, *див.* Галичина
Galicja, *див.* Галичина
Gassendorf, 330, 599
Gdańsk, 590, 593
Geneva, *див.* Женева

- Genève, *див.* Женева
 Genewa, *див.* Женева
 Germany, *див.* Німеччина
 Glinna, 183, 274, 328, 503
 Głęboczek, 231
 Głuchowice, 490
 Gnojnice, 495, 600
 Gorochowce, *див.* Grochowce
 Górny Śląsk, 570
 Grabowiec, 216, 277, 329
 Greece, 289
 Grochowce, 497, 602
 gródecki pow., *див.* Городоцький пов.
 Gródek Jagielloński, *див.* Городок
 Gródek Jagielloński pow., *див.* Горо-
 доцький пов.
 Grzęda, 601
 Grzybowice Małe, 461
 Grzymałów, 186, 201, 264, 459
 Gusztyn, 233
 Gwoździec, 113, 303, 346, 350
 Gwoździec Stary, 346
 Hajwaronka, *див.* Hajworonka
 Hajworonka, 274, 328, 440, 466, 506,
 530, 614
 Halicz, 304, 347–348, 350, 359, 382, 428,
 507, 539, 591
 Haliczanów, 600
 Hanaczów, 185
 Hartfeld, 209
 Hartków, 605
 Hełkocze, 328
 Herbusów, *див.* Herbutów
 Herbutów, 320, 606
 Hermanowice, 457
 Hermanów, 445, 456, 489, 601
 Hewki, 340
 Hiniowce, *див.* Hinowice
 Hinowice, 274, 276, 282–284, 329, 503,
 524, 612
 Hleszczawa, *див.* Глещава
 Hleszczowa, *див.* Глещава
 Hluboczek Wielki, 204, 277, 329
 Hnilcze, 254, 277, 418, 468
 Hnilice Małe, 615
 Hniliczek, 274, 328
 Hodaczków Mały, 204, 207, 216, 274,
 277, 284, 327–329, 372, 461, 510, 527,
 597, 613
 Hodorenka, 345
 Hohołów, 124, 498
 Holendry, 274, 463
 Holland, 289
 Hołhacze, *див.* Hołhocze
 Hołhocz, 185, 230, 340, 506
 Hołhocze, 197, 274, 321, 326, 455, 468,
 504, 614
 Hołnocze, *див.* Hołhocze
 Hołoszyńce, 510
 Hołowczyńce, 373
 Honiatycze, 126, 605
 Horbacze, 605
 Horbków, 498–499, 605
 Horobków, *див.* Horbków
 Horodenka, *див.* Городенка
 Horodenka pow., *див.* Городенківсь-
 кий пов.
 Horodenka-Kotykówka, 514
 horodeński pow., *див.* Городенківсь-
 кий пов.
 Horodysławice, 313, 338, 491–492, 604
 Horodyszczce, 207, 212, 277, 329, 459, 469
 Horodyszczce Bazyljańskie, 498
 Horodyszczce Cetnarowskie, *див.* Ho-
 rodyszczce Cetnarskie
 Horodyszczce Cetnarskie, 315, 334
 Horodyszczce Królewskie, 313, 334, 491
 Horyszów-Ruski, 243
 Hranki, 455
 Hranki-Kute, *див.* Hranki-Kuty
 Hranki-Kuty, 314, 334
 Hregorów, *див.* Hrehorów
 Hrehorów, 139, 303, 320, 346, 350, 446,
 516, 525, 606, 608, 610

- hrubieszowski pow., 153
Hrubieszów, 153, 242
Hrusiatycze, 445, 491, 604
Hruszów, 599–600
Hryhorów, *див.* Hrehorów
Hryniów, 492, 542, 604
Hubicze, 599
Hucisko, 334
Huczkwce, 329
Huki, 601
Humieniec, 456, 601, 605
Hungary, *див.* Угорщина
Hurków, 602
Husiatyn, 189, 534
Huszczanki, 274, 328, 510–511, 615
Huszczunki, *див.* Huszczanki
Ithrowica, 254
Isaków, 514, 607
Iskań, 372, 497, 598, 602
Iskon, *див.* Iskań
Istria, 618
Italy, *див.* Італія
Iwaczów Dolny, 277, 329
Iwaczów Górny, 216, 277, 329
Iwanczany, 274, 328
Jabłonowo, 126
Jagielnica Stara, 157
Jajkowce, 518
Jakimczyce, 603
Jakmanice, *див.* Jaksmanice
Jaksmanice, 497, 602
Jamnica, 478, 511, 591
Jankowce, 277, 329
Janów, 135, 209, 330, 600
Japan, 289
Jarosław, 147
Jarczowce, 463
Jarosławice, 532–533
Jaryczów, 446, 461, 490
Jaryczów Stary, 605
Jasieniów Polny, 348, 443
Jasów Nowy, *див.* Jażów Nowy
Jasów Stary, *див.* Jażów Stary
Jastrzębica, 123–124, 498, 500, 605
Jastrzębice, *див.* Jastrzębica
Jaśkowice, *див.* Juśkowice
Jatwīgi, 492
Jawcze, 320, 432, 516, 606
jaworowski pow., 138, 315, 450, 470, 477, 495
Jaworów, 311, 426, 478, 496, 539, 541, 600
Jaworów pow., 192, 194, 300–302, 310–311, 331, 426–427, 444, 447, 455, 478, 495, 541, 543, 600, 604, 633
Jazów, 495
Jażów Nowy, 600
Jażów Stary, 605
Jeryczew Stary, *див.* Jaryczów Stary
Jezierna, 234, 279, 451
Jezierzany, 121
Jeziorna, *див.* Jezierna
Józefówka, 234
Juchorzycze, 601
Jugoslavia, 289
Julianówka ad Mielnica, 200
Juśkowice, 136
Kaczanówka, 203
Kadłubiska, 228–229, 251, 276, 329, 501, 526, 535
Kadłubiszka, *див.* Kadłubiska
Kahujów, 601
kałuski pow., 113, 148, 319, 356, 514
Kałusz, 148, 514, 572
Kałusz pow., *див.* kałuski pow.
Kamieniobród, 600
kamionecki pow., 158, 179, 230, 254, 268, 344, 428, 444, 446, 450–451, 470, 473, 476–477, 503
Kamionka Strumiłowa, 417, 503
Kamionka Strumiłowa pow., *див.* kamionecki pow.
Kamionki, 203, 340
Kanada, *див.* Канада
Kapuścińce, 614

- Karlsbad, 577, 625
 Karłów, 520
 Kędzierzawce, 268
 Kiernica, 496, 600, 604
 Kipiaczka, 192, 195, 207, 274, 456, 614
 Klebanówka, 253–254
 Klicko, 603
 Klimkowce, 419
 Kluwińce, 184, 537
 Kniesioło, 313
 Knihynicze, 516, 610
 Kobyla, 419, 615
 Kobylnica, 495
 Kochanówka, 600
 Kociubińce, 277, 329
 Kociubińczyki, 121, 189
 Kocurów, 314–315, 334, 492, 544, 604
 Kohujów, *див.* Kuhajów
 Kokutkowce, 186, 419
 Kolanki, 356, 514, 607, 609
 Kołohury, 313, 492–493
 Kołomyja, 139, 348
 Kołomyja pow., *див.* Коломийський пов.
 kołomyjski pow., *див.* Коломийський пов.
 Komarów, 132, 498, 603
 Komarówka, 460
 Koniuchów, 348, 473, 518
 Koniuchy, 274, 276, 284, 324, 328–329, 502–503, 524–525, 612, 614
 Koniuchy Kąt, 524–525
 Koniuchy Kut, *див.* Koniuchy Kąt
 Koniuchy Miasteczko, 524–525
 Koniuchy Średnie, 524–525
 Koniuszki, 515–516, 525–526, 603, 608, 611
 Konopkówka, 216
 Konopówka ad Wierzbów, 212
 Konstantynówka, 274, 327, 613
 Kopyczyńce, 121, 189, 277, 329
 Kopyczyńce pow., 121, 178, 189, 268, 537
 Kopytkowce, 457
 Kopytowce, *див.* Kopytów
 Kopytów, 605
 Korczyn, 518
 Korczyn Rustykalny, 518, 528, 533
 Kormanice, 602
 Korniów, 373, 514, 597, 607
 Korolówka, 344, 469
 Koropiec, 417
 Koropusz, *див.* Koropuż
 Koropuż, 603
 Korostowice, 516, 526, 532, 534, 611
 Korówka, *див.* Козова
 Korszyłowce, *див.* Koszyłówka
 Korszyłówka, 251–252, 254
 Kosienice, 602
 Kosmacz, 357
 kosowski pow., 113, 126–127, 303, 317–319, 349–351, 353–355, 427, 453, 470, 477, 479, 514
 Kosów, 331, 348, 358, 453, 514
 Kosów pow., *див.* kosowski pow.
 Koszenice, *див.* Kosienice
 Koszlaki, 204, 254, 268, 274, 419, 522, 529, 536–538, 613, 615
 Kościelniki, 183–184, 267, 457–458, 597
 Kośmierzyn, 202, 267, 465
 Koturów, *див.* Kocurów
 Kotuzów, 274, 328, 522
 Kowno, 138, 147, 466, 585
 Kozice, 601
 Kozłów, 188, 274, 327, 538, 613
 Kozowa, *див.* Козова
 Kozówka, 274, 276–277, 503, 612
 Kozubce, 324, 329
 Krakowiec, 495
 krakowskie woj., 142, 148, 225
 Kraków, *див.* Краків
 Krasne, 179, 204
 Krasnosielce, 254, 419, 510, 614
 Krasówka, 274, 277, 327, 329, 613
 Kresy, 549
 Kroniaty, 327

- Kropiwnik Nowy, 599
 Kropiwnik Stary, 599
 Krowniki, *див.* Krówniki
 Krówniki, 602
 Krupówka, 468
 Kruszelnica, 518
 Krzywce Górne, 170
 Krzywe, 157, 230, 274, 276, 282, 284, 324, 329, 503, 509, 519, 524, 612
 Krzyweńki, 277, 329
 Krzywice, 523, 535
 Krzywki, 216
 Krzyże, 444
 Księżów, *див.* Княжів
 Kudrowce, *див.* Kurowce
 Kuhajów, 464, 605
 Kujdanów, 178, 453
 Kulików, 284
 Kunaszów, 320, 606, 610
 Kuńkowce, 602
 Kurczyna, *див.* Купчинці
 Kurczynce, *див.* Купчинці
 Kurczyńce, *див.* Купчинці
 Kupiczwola, 603
 Kupidwora, *див.* Kupiczwola
 Kurniki Szlachcinieckie, 277
 Kurowce, 159, 187, 189, 274, 277, 328–329, 451, 459, 507, 613
 Kurów, 133
 Kutkowce, 186, 274, 277, 327, 419, 612–613
 Kutkowice, *див.* Kutkowce
 Kuty, 348, 478
 Kwasilów, 443
 Lachowce, 373, 597
 Lachowice Podrózne, 518
 Lackie Wielkie, 159, 475
 Laszki Dolne, 334, 492, 533, 536, 598, 604
 Laszki Górne, 313, 334, 492, 604
 Laszki Królewski, 418
 Latacz, 344
 Latvia, 289
 Lemberg voivod., *див.* Львів
 Lemberg, *див.* Львів
 Lesienice, 473, 600–601
 Lesmienice, *див.* Lesienice
 Leszczyn, 334, 531, 533–534, 604
 Łeszniów, 285
 Leszniów, 215
 Leśniki, 122–123, 157, 178, 253, 274, 324–325, 328, 444, 447, 503, 524–525, 612, 614
 Lewandówka, 121, 460
 Lezówka, 136
 Lipca Dolna, 320
 Lipca Górna, 320
 Lisieczyńce, 182–183, 204, 274, 463, 538, 613, 615
 Lisznia, 599
 Lithuania, *див.* Литва
 Litiatyn, 157, 444
 Litwa, *див.* Литва
 London, *див.* Лондон
 Londyn, *див.* Лондон
 Lubeszka, 314
 Lubianki Niższe, 254, 274, 328
 Lubianki Wyższe, 274, 328, 419
 Lubień Mały, 600
 Lubień Wielki, 209, 371, 432, 466, 496, 597, 600, 604
 Lubieńce, 518
 Lublin, 242–243
 Lubsza, 320, 447, 453, 515–516, 526, 606, 608, 611
 Ludwikówka, 216, 277, 329, 419
 Lwow, *див.* Львів
 lwowski pow., *див.* Львівський пов.
 lwowskie woj., *див.* Львівське воєвод.
 Lwowskie, *див.* Львівське воєвод.
 Lwów pow., *див.* Львівський пов.
 Lwów woj., *див.* Львівське воєвод.
 Lwów, *див.* Львів
 Lwów-miasto pow., 300–301, 306, 309, 311, 330, 426, 588

- Ładyczyn, 274, 277, 327, 509, 613
 Łanki Małe, 313
 Łanowce, 373
 Łanów ad Narajów, 157
 Łany, 313, 334, 493, 604
 Łapczyn, *див.* Łapszyn
 Łapszyn, 274, 324, 503, 524, 612
 Łastorki, *див.* Łastówki
 Łastówki, 599
 Ławoczne, 348
 Łątownia, *див.* Łętownia
 Łętownia, 602
 Łopatyn, 418, 509
 Łopuszcza, *див.* Łopuszna
 Łopuszna, 314, 334, 449, 492
 Łosiacz, 254
 Łóżek Dolny, *див.* Łużek Dolny
 Łozina, 209, 312
 Łozówka, 510–511, 536, 538
 Łódź, 570
 Łubianki, 536
 Łubianki Niższe, 615
 Łubianki Wyższe, 615
 Łuczka, 216
 Łuczyńce, 320, 515, 606, 608, 611
 Łuka Wielka, 216, 274, 277, 327–329,
 508, 613
 Łuków, 543
 Łużek Dolny, 599
 Łużek Górny, 453
 Łysa, 223–224, 226, 251, 277, 329, 506
 Machnowce, 598
 Mackowice, *див.* Maćkowice
 Maćkowice, 602
 Madenice, *див.* Medenice
 Majdan Stary, 595
 Majków, 133
 Makówka, 243
 Malczyce, 315
 Małaszkwice, *див.* Mołoszkwice
 Małkowice, 497, 600, 602, 604
 Małopolska, 248–249, 257, 260, 364, 614
 Małopolska Wschodnia, *див.* Східна
 Малопольща
 Manajów, 179–180
 Marjanka, 469
 Markowa, 326, 438, 506, 612
 Markuwek, *див.* Markowa
 Martynów Nowy, 516, 606, 608, 610
 Martynów Stary, 320, 606, 608
 Maryłówka, 201
 Masłomęcz, 243
 Massachusetts, 289
 Matynów Nowy, 320
 Mądzelówka, *див.* Мозолівка
 Medenice, 595, 599
 Medwedowce, 615
 Medyka, 602
 Medyń, 253–254, 419, 510, 529, 532, 535–538
 Melhozo, *див.* Голгоча
 Mełna, 515, 525
 Miączyn, 243
 Mikłaszów, 439, 475, 490, 601
 Mikołajów, 314–315
 Mikulińce, 274, 277, 327, 329, 527, 613
 Milatyn Stary, 444
 Milno, 532
 Miłowanie, 113
 Mitulin, 204
 Młyny, 495
 Modrynec, 243
 Mody, *див.* Medyń
 Modynie, *див.* Medyń
 Mogielnica, 159
 Mołkowice, *див.* Małkowice
 Mołodów, *див.* Mołotów
 Mołodyńcze, 334
 Mołoszkwice, 495, 539, 601, 604
 Mołotów, 334
 Monasterzec, 518
 Mondzelovka, *див.* Мозолівка
 Mondzelówka, *див.* Мозолівка
 Moosberg, 600
 Moraneć, *див.* Morańce

- Morańce, 495, 600, 605
Morszyn, 141
Mostberg, *див.* Moosberg
Mostki, 605
Mosty Wielkie, 274, 311, 327, 330, 371, 377, 462, 525, 579, 586
Moszczyn, *див.* Morszyn
Moszków, 500, 605
Mołskowice, 277, 329
Mościska pow., 135
Mszana, 209, 331, 496, 542, 544, 600, 604
Mszaniec, 331
Muchawka, 158, 373
Mużyłew, *див.* Mużyłów
Mużyłów, 184, 327–328, 506, 614
Murzyłów, 274
Myców, 603
Myszkowice, 216, 274, 327, 509, 613
Nadworna pow., *див.* nadworniański pow.
nadworniański pow., 357, 427, 458, 478–479
Nagórzanka, 201
Nahaczów, 495, 600, 604
Nakoneczne, 138, 495–496, 541, 543, 600, 604
Nakoneczno, *див.* Nakoneczne
Nakwasza, 501, 532
Narajow, 503
Narajów Wieś, 274, 328, 416, 525, 614
Nastanów, *див.* Nastasów
Nastasów, 216, 277, 329
Nehrybka, 602
Neterpińce, 420
New York, *див.* Нью-Йорк
Niemcy, *див.* Німеччина
Niemirów, 306
Nienowice, 498
Niestanice, 123
Nieśmice, *див.* Niestanice
Nieznanów, 268
Nieżwiska, 356, 607, 609
Niwy ad Busk, 230
Niżankowice, 602
Norway, *див.* Норвегія
Nosowce, 277, 329
Nosów, 274, 277, 326, 328–329, 506, 612, 614
Nowa Grobla, 347, 472
Nowa Grobla ad Zagórze Knihynieckie, *див.* Nowa Grobla
Nowe Siolo, 529
Nowe Siolo ad Podwołoczyska, *див.* Nowe Siolo, pow. zbaraski
Nowe Siolo, pow. żydaczowski, 518
Nowe Siolo, pow. zbaraski, 274, 327, 420, 510, 529, 536, 613
Nowosielce, 334
Nowosiółka, pow. podhajecki, 185, 326, 417
Nowosiółka, pow. zaleszczycki, 187
Nowosiółka Jazłowiecka, 426
Nowosiółka Skałacka, 284
Nowosiółki, *див.* Nowosiółka, pow. podhajecki
Nowy Jaryczów, 446, 461, 490
Obroszyn, 209, 496, 539, 600
Ohładów, 284
Okno, 513, 607
Olchowiec, 313–314, 334, 492
Olechowiec, *див.* Olchowiec
Olejów, 179
Olesin, 274, 324, 613
Olesko Podhorce, 456–457
Olszanica, 159, 495, 600
Olszany, 602
Ontario, 289, 338
Opaka, 599
Oparów, 456
Opoka, *див.* Opaka
Oporzec, 138
Ordów, 284, 520–521
Osowce, 177, 267, 417, 507, 528, 615
Ossowce, *див.* Osowce

- Ostalec, *див.* Ostalec-Suszczyn
 Ostalec-Suszczyn, 277, 329
 Ostapie, 184, 201
 Ostrowczyk, 284, 418, 510
 Ostrowczyk Polny, 420
 Ostrów, bóbrecki pow., 135, 313, 334, 479
 Ostrów, dubieński pow., 473
 Ostrów, lwowski pow., 601
 Ostrów, przemyski pow., 602
 Ostrów, rohatyński pow., 452
 Ostrów, tarnopolski pow., 254, 277, 329
 Ostrów ad Hrehorów, 446
 Ostrów Czarny, 139, 492, 604
 Ostrów Czerny, *див.* Ostrów Czarny
 Ottawa, 289
 Ottyniowice, 313, 492
 Pacyków, 357
 Parchacz, 498, 605
 Paris, 270, 289, 295
 Parsacz, *див.* Parchacz
 Paryszcze, 478
 Paryż, 250, 368, 433, 560, 632
 Patlikowce, 471
 Pauszówka, 343
 Pawelcze, *див.* Павелче
 Pawełcze, *див.* Павелче
 Perespa, 522, 530, 605
 Perwiatycze, 500
 Petlikowce Stare, 230, 264, 507, 615
 Petryków, 274, 327, 509, 527, 535, 613
 Pieńkowce, 253, 419
 Pietniczany, 313, 315, 335, 493
 Pikulice, 602
 Piotrów, 374, 514, 598, 607
 Pistyń, 303, 349–350, 453
 Piszczelniki, *див.* Świstelniki
 Pitsburg, 631
 Piwowszczyzna, 500
 Pleszkowce, 216
 Płaucza Mała, 196, 274, 328, 503
 Płaucza Wielka, 178, 274, 328, 502–503,
 535, 614
 Pobiatyn, *див.* Bobiatyn
 Poczapy, 285, 474
 Podbereźce, 489, 601, 605
 Podbereźce, *див.* Podbereźce
 Podborce, 601
 Podbórze, 516
 Poddniestrzany, 335
 Podgrodzie, 526, 608, 611
 Podhajca dist., *див.* Підгаєцький пов.
 Podhajce, *див.* Підгайці
 Podhajce pow., *див.* Підгаєцький пов.
 Podhajczyce, 443
 Podhajczyki, 274, 328, 443
 podhajecki pow., *див.* Підгаєцький пов.
 Podhorce, 335
 Podhorodyszczce, 135–136, 313, 315, 492,
 538, 544
 Podiebrady, 363–364
 Podjarków, 314, 494, 541–542, 604
 Podkamień, brodzki pow., 201–202, 373,
 462, 598
 Podkamień, rohatyński pow., 320, 347,
 463, 606, 608, 611
 Podliski, 335
 Podliski Małe, 601
 Podłuby, 601
 Podmanasterz, 121, 335, 493
 Podmichajłowce, *див.* Podmichałowce
 Podmichałowce, 320–321, 516, 525–526,
 535, 606, 608, 610
 Podmonasterz, *див.* Podmanasterz
 Podsosnów, 136, 313, 315, 335, 492, 604
 Podszumlańce, 516, 523
 Podwołoczyska, 232, 274, 327, 340, 510
 Podwysoka, *див.* Підвисоке
 Pohatkowco, *див.* Богатківці
 Pohorce, 603
 Pokropiwna, *див.* Покропивна
 Poland, 117, 162, 220, 237, 255–256, 269,
 287–289, 291–293, 295, 297, 378–385,
 387–388, 390, 395, 397, 399, 548–549,
 553, 557, 559, 562–563

- Polna, 572
 Polochów Mały, 475
 Polska, *див.* Польща
 Polsko, *див.* Польща
 Połoniczna, 344
 Pomerania, 220
 Pomonięta, 610
 Pomorzany, 279, 284, 307
 Popławy ad Nowosiółka, 417
 Porchowa, 203
 Porszna, *див.* Porszno
 Porszno, 601
 Portugal, 289
 Poruczyn, 254, 282, 284, 416
 Porudenko, 495, 543–544, 600
 Potok, brzeżański pow., 157, 202, 448
 Potok, rohatyński pow., 303, 320, 350, 455, 516, 606, 608, 611
 Potok Czarny, 479
 Potok Złoty, 184, 203
 Poturzyca, 136, 500, 531, 605
 Potutory, 614
 Powerchowice, *див.* Powerchów
 Powerchów, 603
 Powitno, 315, 539
 Poznań, 220, 275, 323
 Poździejewice, 498
 Praga, *див.* Прага
 Prague, *див.* Прага
 Praha, *див.* Прага
 Proniatyn, 216, 274, 277, 329, 527, 613
 Prosońce, 419
 Proszowa, 274, 277, 327, 329, 509, 592, 613
 Protosy, 518
 Przedmieście, 268
 Przekopana, 602
 Przekopane, *див.* Przekopana
 przemyski pow., *див.* Перемиський пов.
 Przemyśl, *див.* Перемишль
 Przemyśl, *див.* Перемишль
 Przemyśl pow., *див.* Перемиський пов.
 Przemyślany, *див.* Перемишляни
 Przemyślany pow., *див.* przemysłański pow.
 przemysłański pow., 126, 158, 185, 203, 372, 418, 428, 442–443, 450–451, 470, 475–477, 597
 Przewłoka, 507
 Przyłbice, 495, 600, 604
 Psachrów, *див.* Psary
 Psary, 320, 515, 525, 606, 608, 610
 Puków, 320, 515, 525, 606, 608, 610
 Pyszkowce, 615
 Radom, 168, 547
 Radomice, 462
 Radziechów, 141, 185, 215, 277, 284, 329, 373, 597
 Radziechów pow., *див.* radziechowski pow.
 radziechowski pow., 123, 125, 142, 158, 185–186, 418–419, 439, 520–521, 595
 Raje, 178, 447
 Raków, 529
 Raniowice, 471
 Rawa Ruska, *див.* Рава-Руська
 Rawa Ruska pow., *див.* Равський пов.
 rawski pow., *див.* Равський пов.
 Rekliniec, 545, 603
 Reklińce, *див.* Rekliniec
 Rekszyn, 274, 328
 Remenow, 335, 595, 601
 Repechów, 313, 492, 532, 604
 Robow, *див.* Rolów
 Rodatycze, 209
 Rogoźnie, 495
 Rohaczyn, 282, 284
 Rohaczyn Wieś, 416
 Rohatyn distr., *див.* Рогатинський пов.
 Rohatyn pow., *див.* Рогатинський пов.
 Rohatyn, *див.* Рогатин
 rohatyński pow., *див.* Рогатинський пов.
 Rolów, 599
 Romanowe Sioło, 267, 420
 Romanów, 128, 135–136, 315, 443, 492, 604

- Romanówka, 614
 Rome, 256, 395–396, 549
 Rosja Sowiecka, *див.* Радянська Росія
 Rosja, *див.* Радянська Росія
 Rosochowaciec, 274, 506, 612
 Roumania, *див.* Румунія
 Rozhadów, 277, 329
 Roznoszyńce, 254, 274, 328, 510, 529, 536, 614
 rówieński pow., *див.* Рівненський пов.
 Równne pow., *див.* Рівненський пов.
 Ruda, 335, 492, 604
 rudecki pow., 314
 Rudki, 306, 608
 Rudki pow., *див.* Рудківський пов.
 Rudniki, 251, 277, 327, 329, 417–418, 464
 Rudno, 251, 490
 Rudziany, 442
 Rumosz, *див.* Помош
 Rusiłów, 158, 179, 451
 Ruska Wieś, 602
 Rusów, 348
 Russia, *див.* Радянська Росія
 Rustwiany, *див.* Ruzdwiany
 Rustwiany, 320, 606, 608, 610
 Rybne, 347, 457, 466
 Rybnik, 330
 Rychcice, 330, 599
 Sacharyn, 465
 Sambor, 135, 155, 300, 598
 samborski pow., 450, 470, 477, 578
 Samołuskowce, 268
 Sanok, 572
 Sarniki, 313, 335, 472, 492–493, 335, 391, 531, 534, 537, 604
 Sarniki Średnie, 516, 526, 532
 Sawaryn ad Podkamień, 202
 Sawczyn, 498
 Schodnica, 121
 Semenówka, 607
 Serafińce, 346, 356, 469, 512, 607, 609
 Seredne, 274, 328, 612
 Seredniki Średnie, *див.* Sarniki Średnie
 Serniki, *див.* Sarniki
 Serniki Średnie, *див.* Sarniki Średnie
 Siebieczew, *див.* Siebieczów
 Siebieczów, 498, 500, 531, 605
 Sieciechów, 601
 Siedliska, 479, 492, 494, 497, 602, 604
 Siekierczyn, 514
 Sielec, przemyski pow., 602
 Sielec, sokalski pow., 498, 605
 Sielec Bienkowy, 473, 503
 Siemikowce, 179, 326, 453, 506, 612
 Sieniawa, 614
 Sierakośce, 602, 605, 453, 497
 Sierakowce, *див.* Sierakośce
 Sierkowice, *див.* Sierakośce
 Silesia, 384
 Sinowice, 324
 Siółko, 325–328, 614
 Siółko ad Podhajce, 274, 418, 612
 skałacki pow., *див.* Скалатський пов.
 Skałat, 340, 375
 Skałat pow., *див.* Скалатський пов.
 Skałat Stary, 186, 284, 372, 597
 Skniłów, 471
 Skole, 138, 148, 331–332, 358–359, 518, 528, 533
 Skole pow., *див.* skolski pow.
 skolski pow., 129, 135, 138, 148, 303–304, 317–319, 347–350, 353–355, 357, 427, 437, 517
 Skomorochy, 184, 268, 597, 615
 Skomorochy Nowe, 516, 526
 Skomorochy Stare, 373, 516, 526, 597, 608
 Skorodyńce, 268, 340
 Skoryki, 253–254, 274, 327, 419, 510, 529, 613
 Sławentyn, 253–254, 277, 329, 418
 Słoboda Złota, 183, 212, 233–234, 274, 324, 416, 455, 467, 503, 524, 612
 Słobódka Bołszowiecka, 320, 606
 Słobódka Dżuryńska, 184

- Słobódka Leśna, 462, 473
 Słobódka Polna ad Gwoździec, 346
 Słobódka Strusowska, 510
 Słone, 344
 Smykowce, 187, 216, 277, 329, 510, 527, 614
 Sokal, *див.* Сокаль
 Sokal pow., *див.* Сокальський пов.
 sokalski pow., *див.* Сокальський пов.
 Sokołówka, 313, 335, 492–493
 Sołowa, 158
 Sosnow, *див.* Соснів
 Spain, *див.* Іспанія
 Spas, 268
 Spencerville, 289, 338
 Staje, 133
 Stanimirz, 418
 Stanislawow, *див.* Станіславів
 Stanislawów voivod. *див.* Станіславівське воєвод.
 Stanislawów, *див.* Станіславів
 stanisławowski pow., *див.* Станіславівський пов.
 stanisławowskie woj., *див.* Станіславівське воєвод.
 Stanisławów, *див.* Станіславів
 Stanisławów pow., *див.* Станіславівський пов.
 Stanisławów woj., *див.* Станіславівське воєвод.
 Stanisłówka, 462
 Stany Zjednoczone, *див.* США
 Stańkowce, 313, 335
 Stara Sól, 445
 Stare Miasto, 274, 326, 612
 Stare Sioło, 313
 Starogród, 605
 starosamborski pow., 186, 300–301, 310, 315, 331, 426, 445, 453, 578
 Starunia, 598
 Stary Jaryczow, 490
 Stary Sambor pow., *див.* starosamborski pow.
 Stary Skałat, *див.* Skałat Stary
 Starzyska, 600
 Starzyska, *див.* Starzyska
 Stawczany, 496, 600, 604
 Stebnik, 572
 Stechnikowce, 254, 277, 329
 Stecowa, *див.* Стецева
 Stoki, 313, 335, 604
 Stołpin, 419
 Streptów, 268
 Stroniatyn, 601
 Stryhanka, 274, 503
 Stryhańce, 328
 Stryj, 145, 147, 149, 318, 348, 355, 357, 384, 440
 Stryj pow., *див.* Стрийський пов.
 Stryjówka, 252
 stryjcki pow., *див.* Стрийський пов.
 Strzałki, 313, 335, 441
 Strzałkowce, 156–157
 Strzeliska, 313
 Strzeliska Stare, 313
 Strzemień, 545, 603, 605
 Strzemilcze, 284
 Strzylcze, 356, 513, 607, 609
 Strzyłki, 492
 Stupki, 254
 Stynawa Niżna, 523
 Sucharów, 491
 Suchowce, 274, 327, 467, 510, 529, 536, 613, 615
 Suchrów, 446
 Sufraganka, 467
 Sulatycze, 518
 Suszczyn, 186, 274, 277, 327, 329, 373, 440, 457, 510, 613
 Suszno, 125, 439, 521
 Sweden, 289
 Switzerland, *див.* Швейцарія
 Sygniówka Wieś, 601
 Synowodzk Wyżny, *див.* Synowódzko Wyżne

- Synowódzk Wyżny, *див.* Synowódzko Wyżne
- Synowódzko Wyżne, 129, 347, 437
- Szczepanów, 277, 326, 329, 418
- Szechynie, 602
- Szekinie, *див.* Szechynie
- Szelpaki, 274, 327–328, 510, 529, 613, 615
- Szkiniderówka ad Nowosiółka, 418
- Szkło, 600
- Szlachcińce, 234, 254, 274, 277, 328–329, 509
- Szmitków, 498–500
- Szutromińce, 367
- Szwajcaria, *див.* Швейцарія
- Szwajkowce, 285
- Szwejków, 326, 505–506
- Szybalin, 282, 416–417
- Szyły, 274, 327–328, 439, 465, 510, 521, 529, 536, 613–615
- Szyszkowce, 189
- Śniatyn pow., *див.* Снятинський пов.
- Śniatyn, *див.* Снятин
- Śniatynka, 599
- śniatyński pow., *див.* Снятинський пов.
- Śródopole, 158, 284
- Świdnica, 447, 495, 601, 605
- Świstelniki, 320, 515, 606, 608, 610
- Świtarzów, 498–499
- Targowica Polna, 514
- Tarnopol dist., *див.* Тернопільський пов.
- Tarnopol pow., *див.* Тернопільський пов.
- Tarnopol voivod., *див.* Тернопільське воєвод.
- Tarnopol Wojewodschaft, *див.* Тернопільське воєвод.
- Tarnopol woj., *див.* Тернопільське воєвод.
- Tarnopol, *див.* Тернопіль
- tarnopolski pow., *див.* Тернопільський пов.
- tarnopolskie woj., *див.* Тернопільське воєвод.
- Tarnopolskie, *див.* Тернопільське воєвод.
- Tartaków Miasto, 498–499, 605
- Tartaków Wieś, 498–499
- Taurów, 178
- Telacze, 377
- Teofilówka, 522, 525, 536
- Teofipólka, 503
- Terka, 538
- Terpiłówka, 274, 328, 615
- Terszaków, 603
- Tłuste, 187, 344
- Tłusta Wieś, 373
- Tłusteńkie, 121
- Tobołów, 125
- Toporów, 158, 230
- Torki, 500
- Torskie, 193
- Toustoług, 189, 277, 329, 613
- trembowelski pow., *див.* Теремовельський пов.
- Trembowla, *див.* Теремовля
- Trembowla pow., *див.* Теремовельський пов.
- Trojewyce, *див.* Трійчыце
- Trójczyce, 603
- Truskawiec, *див.* Трускавець
- Truszkowiec, *див.* Трускавець
- Trybuchowce, 267–268, 474, 592, 615
- Trybułów, *див.* Трыбулова
- Trybuhowa ad Kozowa, 202
- Tryhubowa, 460
- Tuchla, 348
- Tuczapy, 600, 604
- Tudorkowice, 458, 498, 500, 605
- turczański pow., 358
- Turkey, 289
- Turzanowce, 313, 335
- Tuturkowice, *див.* Tudorkowice
- Tyrol, 618

- Tyszkowce, 356, 373, 513–514, 537, 539, 597, 607, 609
 Tyszyce, 503
 Ubinie, 254
 Uhere Niezabitowskie, 209
 Uhnów, 133, 447
 Uhrymówce, 463
 Uhrynów, 274, 326, 467, 498, 500, 605
 Ujkowice, 602
 Ukraina Radziecka, *див.* Радянська Україна
 Ukraina Sowiecka, *див.* Радянська Україна
 Ukraina Wschodnia, *див.* Wschodnia Ukraina
 Ukraina Zachodna, *див.* Західна Україна
 Ukraina, *див.* Україна
 Ukraine, *див.* Україна
 Ulwówek, *див.* Ульвівок
 Uniatycze, 330
 United Kingdom, *див.* Велика Британія
 United States of America, *див.* США
 Upper Silesia, 220, 548
 Urmań, 274, 282–284, 328, 417, 614
 Uroź, 599
 Uścierzyki, 479
 Uwsie, 274, 277, 326, 329, 463, 506, 613
 Vatican, *див.* Ватикан
 Vienna, *див.* Відень
 Volhynia, *див.* Волинь
 Waców Dolny, *див.* Iwaczów Dolny
 Waców Górny, *див.* Iwaczów Górny
 Walawa, 497, 602
 Warowce, 602
 Warsaw, *див.* Варшава
 Warszawa, *див.* Варшава
 Wasiuczyn, 319–321, 352, 516–517, 525, 607–608, 610
 Waświnice, *див.* Wołswin
 Wereszyca, 600
 West Ukraine, *див.* Західна Україна
 Wiązowa, 523, 532, 603
 Widynów, 523
 Wielka Ukraina, 143, 636
 Wielopole, 315, 600
 Wierzbiaź, 500
 Wierzbica, 451, 595
 Wierzblany, 268
 Wierzbołowce, 525
 Wierzbow, *див.* Вербів
 Wierzbowce, pow. horodeński, 356, 513, 607, 609,
 Wierzbowce, pow. podhajecki, *див.* Вербів
 Wierzbów, pow. podhajecki, *див.* Вербів
 Wierzbów, pow. brzeżański, 157, 274, 324–325, 328, 441, 449, 503, 518, 521, 524–525, 530, 612
 Wierzchów, 473
 Wiktorów, 511
 Wilcza, 497, 602
 Wilcze, *див.* Wilcza
 Winniki, 123, 149, 490, 540, 543, 601
 Winnipeg, 631
 Wisłoboki, 129, 436, 598
 Wiszenka, 209, 600
 Wiśniewczyk, *див.* Wiśniowczyk
 Wiśniowczyk, 179, 185, 199, 264, 267, 326, 418, 440, 505–506, 612
 Witkowce, *див.* Ditkowce
 Włochy, *див.* Італія
 włodzimierski pow., *див.* Володимирський пов.
 Włodzimirz pow., *див.* Володимирський пов.
 Włodzimirce, 518
 Wodniki, 313, 335, 492
 Wojsławice, 498
 Wola Gnojnicka, 495
 Wola Mazowiecka, 216, 594
 Wolica, 340
 Wolica Derewlańska, 344

- Wolica Komarowa, 129, 136, 436, 478, 500, 522, 530
 Wołczatycze, 313, 335
 Wołków, 442
 Wołosówka, 277, 329
 Wołoszczyzna, 267, 277, 313, 329, 335
 Wołowe, 441
 Wołswin, 605
 Wołyń, *див.* Волинь
 wołyńskie woj., *див.* Волинське воєвод.
 Worobijówka, 267, 277, 329, 419–420
 Worochta, 382
 Worwolińce, 344
 Wólka, 284
 Wroców, 600
 Wschodnia Galicja, *див.* Галичина
 Wschodnia Małopolska, *див.* Східна Малополюща
 Wschodnia Ukraina, 617, 629
 Wybranówka, 335
 Wybudów, 170, 324, 503, 612
 Wyspa, 320, 606, 608, 611
 Wysztyce, 472
 Zabłotowce, 347
 Zachodnia Białoruś, 571
 Zachodnia Ukraina, *див.* Західна Україна
 Zadwórze, 126
 Zagłębie Dąbrowskie, 570
 Zagóreczko, 313, 491
 Zagórze, 516, 526, 606, 608, 610
 Zagórze Knihynickie, 320, 347
 Zagrobela ad Tarnopol, 187
 Zagwózdź, 357, 432
 Zalesie, 182
 Zaleszczyki, 139, 443
 zaleszczycki pow., 168, 187, 201, 344, 373
 Zaleszczyki pow., *див.* zaleszczycki pow.
 Zalesce, 335
 Zaluże, *див.* Załuże
 Załuże, 465, 606
 Założce, 279, 307
 Załuszyn, *див.* Zaturzyn
 Załuże, 320, 347, 515, 525, 608, 611
 Zapytów, 601
 Zarubińce, 595
 Zarudzie, 207, 216, 253–254, 264, 266, 277, 329, 372, 597
 Zarwanica, *див.* Зарваниця
 Zasadcze, 326
 Zastawce, 326, 506
 Zastawcze ad Zawałów, 224, 274, 328, 612
 Zastawcze, 226, 506, 614
 Zaszkowice, 496, 539, 600, 604
 Zaszków, 490, 601
 Zaturzyn, 223, 465
 Zawadówka, 612
 Zawałów, 274, 326–327, 464, 612
 Zawidowice, 454, 600
 Zazulińce, 344
 Zbadyń, 539
 zbaraski pow., *див.* Збараський пов.
 Zbaraż, 276, 324, 465, 529, 536, 538
 Zbaraż pow., *див.* Збараський пов.
 Zboiska, 601
 zborowski pow., *див.* Зборівський пов.
 Zborów, *див.* Зборів
 Zborów pow., *див.* Зборівський пов.
 Zbrucz, *див.* Збруч
 Zebrzydowice, 138
 Zielona, 202, 267, 464, 528, 615
 złotowski pow., 136, 159, 168, 179, 204, 285, 342, 373, 376, 420, 428, 437, 449–450, 452, 456–457, 470, 474–477, 598
 Złoczów, *див.* Золочев
 Złoczów pow., *див.* złotowski pow.
 Złotniki, 277, 279, 307, 327, 329, 418
 Zofjówka, 439, 442
 ZSRR, 134, 136, 570, 581
 Zubków, 498, 500
 Zubów, 254
 Zubrza, 125
 Zubrzec, 458

- Zuszyce, 539
Zuzanówka, 277, 329
Związek Sowiecki, 569, 570, 573
Żabie, 514
Żabin, 420
Żabokruki, 492, 604
Żołączów, 516, 608, 610
Żółkiew, *див.* Жовква
Żółkiew pow., *див.* Жовківський пов.
żółkiewski pow., *див.* Жовківський пов.
Żuków, 254, 276, 282, 284, 324, 329, 416, 612
- Żurawce, 145
Żurawica, 602
Żurawińce, 466
Żurawno, 518
Żurów, 320, 357, 432, 515–516, 525–526, 606, 608, 610
żydaczowski pow., 303, 318–319, 322, 347–349, 351, 353, 357–359, 518
Żydaczów, 319, 331, 353, 358
Żydaczów pow., *див.* żydaczowski pow.
Żyrawa, 335
Żywaczów, 356, 514, 609
Żyżnomierz, 268

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

Список скорочень

гр. — граф
еп. — єпископ
еп.-пом. — єпископ-помічник
кн. — князь
митр. — митрополит
пом. — помічник
псевд. — псевдонім
радн. — радник
br. — bracia
dz. — dziekan
kpr. — kapral
kom. — komisarz
ks. — ksiądz
maj. — major
naucz. — nauczyciel
o. — ojciec
przod. — przodownik
por. — porucznik
s. — syn

Австрійський Карл Стефан, 298	Баран С., 11
Андрей, митр., <i>див.</i> Шептицький Андрей	Баркер, 245
Андрієвський Дмитро, 32, 35–37, 84	Бартель Казімеж, 47
Антіців Анна, 410	Бек, 195
Асник Адам, 80	Бек Юзеф, 71
Атаманьчук Петро, 412–415	Бемко Володимир, 122, 170, 325, 502
Багінський Казімеж, 558	Бенеш Едвард, 364
Бадені Казімеж Фелікс, 395	Бергер Ян, 95
Бадені Станіслав-Марцін, 184	Бергстрем Міллі, 16
Бадені Стефан, 184, 458	Біда Роман-Осип, 150
Бакович Петро, 144	Білевич Казімеж, 47, 52
Баліцький Зигмунт, 557	Блажкевич Богдан, 403
Бандера Степан 137, 141	Блажкевич Ів., 403
Басалига Сафат, 414	Блозовський Михайло, 227, 232, 504, 506
Басараб Ольга, 138, 140–142, 275, 323, 603	Богач Андрей, 403
Бачинський Євсей, 196, 502	Богданович Ян, 167, 475
	Боднар Михайло, 63, 631

- Бойдуник Осип, 32
Бойко Іван, 403
Борковська Марія, 24, 439, 442
Бортків Катерина, 409
Бродмід Філіп Менерінг, 117, 119, 151–152, 161–162, 191, 287
Буджак М., *див.* Колодзінський Михайло
Будзінська Вікторія, 14
Бурин Петро де Василь, 403
Бучацький, *див.* Бучовський Алойзи Юзеф
Бучко Іван, 232, 253, 489, 502–503, 505
Бучовський Алойзи Юзеф, 48
Вандзерук Осип, 415
Варениця Анна, 406
Варениця Іван, 402, 406
Васалига Онофрій, 414
Вацик Іван, 150
Веер, 415
Венізелос Елефтеріос, 563
Верещицький Генрик, 70
Верига Анна, 414
Верига Атаназія, 413
Верига Василь, 414
Верига Дмитро, 414
Верига Іван, 414
Верига Михайло, 414
Верига Николай, 414
Верига Стефан, 414
Верига Тома, 414
Вествалевич Маріан, 150
Виздрик Віталій, 14
Вислоцький Олександр, 51, 170, 174, 423
Вислоцький Якуб, 408–410
Висоцький Альфред, 246, 258, 263
Витвицький С., 11
Вишиваний Василь, 298, 369
Вівчар Євдоха, 410
Візер, 414–415
Вільсон Вудро, 7
Вітовський Дмитро, 275
Вітос Вінцентій, 557
Войтів Микола, 406
Волошин Василь, 414
Габсбург-Лотарингський Карл Стефан, *див.* Австрійський Карл Стефан
Габсбург-Лотаринзький Вільгельм Франц фон, *див.* Вишиваний Василь
Габсбург-Лотрінген Вільгельм Франц фон, *див.* Вишиваний Василь
Гаврилюк Іван, 403
Гаврилюк Осип, 415
Гавришко Марта, 14
Галаган Микола, 361
Галібей Іван, 184
Галущинський Михайло, 72–73, 89–90
Ганкевич Лев, 211
Ганкевич Микола, 70
Гарнек Іван, 409
Гарріг-Масарик Аліція, 363
Гарріг-Масарик Томаш, 363
Гауке-Новак Александер, 91
Гендерсон Артур, 93, 151, 161, 191, 217, 236, 255, 269, 378, 421, 548, 562
Гентош Ліліана, 14
Гітлер Адольф, 294
Гльонд Август, 548
Гнатевич Богдан, 144
Головінський Юліан, 17, 26, 32–33, 52–54, 144, 146–147, 217, 232, 506, 578, 585, 592–593, 616, 625, 631
Головінський Юліан, *див.* Головінський Юліан
Голувко Тадеуш, 68, 89–90, 483
Гордей Михайло, 414
Гостовець Павел, 67
Гошоваснюк Нестро, 415
Гребелька, *див.* Габрусевич Іван
Греголинський Дмитро, 144

- Грибівський, *див.* Сенік Омелян
 Григорій, еп.-пом. перемиський, 238, 241
 Григорій, еп. станіславівський, *див.* Хомишин Григорій
 Грицьк Іван Миронків, 414
 Грушевський Михайло, 84, 511
 Гулька Анна, 410
 Гуменюк Кость, 408
 Гуменюк Марія, 411
 Габрусевич Іван, 31–32, 40
 Гвядзовський Тадеуш, 564
 Гжибовський Вацлав, 361, 365
 Гліксман Ігнацій, 44
 Голіят, *див.* Книш Зиновій
 Грабовський Казімеж, 593
 Грабовський Чеслав, 54, 79, 312, 324, 333–334
 Грабський Станіслав, 594
 Грузевський Мечислав, 328
 Данилюк Грицько, 415
 Данилюк Стефан, 406
 Дварчанін Ігнат, 174
 Девіс Ріс Дж., 95
 Дей Вільям Фредерік, 287–289, 295, 338–339, 433, 590
 Денікін Антон, 250
 Джон, *див.* Габрусевич Іван
 Дзедушицький, гр., 24
 Діроф Штефан, 16
 Дмовський Роман, 84, 621
 Драммонд Джеймс Ерік, 93
 Дрия постерунковий зі Стецеви, 413
 Дроздовський Ігнацій, 58
 Дубик, *див.* Головінський Юліан
 Дубчанський Павло, 410
 Дувій Чарлз, 149
 Дунін-Борковський Пйотр, 159, 200, 382, 385, 398, 448
 Дусановський Володимир, 403
 Дюбуа Станіслав, 558
 Дюнан Анрі, 560
 Дядьов Олекса, 403
 Еліот Джон, 294
 Ерскін Вільям, 191, 217, 220, 235–236, 255, 378, 548, 562
 Єнджеєвич Януш, 89–90
 Єсніль Семен, 404
 Єфремов Сергій, 275
 Желенський Владислав, 55
 Жонголлович Броніслав, 27, 71
 Заболотний Рудольф, 412
 Заваликут Іван, 120, 170
 Загайкевич Володимир, 90
 Загарук Дмитро, 414
 Залеський Август, 236–237, 255–256, 338, 361, 368, 548–549, 562, 593
 Залеський Єжи, 54
 Заморський Кордіан Юзеф, 55
 Заплітний Антін, 173
 Захарчин Наталія Г., 14
 Західний Михайло, 122, 502
 Заяць (Золотники), 409
 Земба Анджей А., 15, 24, 26
 Зінгер Бернард, 67
 Зубр, *див.* Габрусевич Іван
 Іван, еп.-пом. львівський, 238, 241
 Іван, еп.-пом. станіславівський, *див.* Латишевський Іван
 Іванишин Юлія, 414
 Івахув Казімеж, 26, 33–34, 123
 Івахнюк Микола, 286
 Іртен, *див.* Габрусевич Іван
 Йосафат, еп. перемиський, *див.* Коциловський Йосафат
 Йошпізава Кенкічі, 93
 Кавецький Генрик, 55, 299
 Казневич Юліан, 414–415
 Кайдан, 53
 Калинчук Николай, 415
 Кальбарчик Славомір, 47
 Канцлер, *див.* Сенік Омелян
 Квасневський Миколай, 382
 Квасниця Іван, 211

- Кедрин І., *див.* Кедрин-Рудницький Іван
Кедрин-Рудницький Іван, 68, 163, 174
Кенверті Джозеф, 297
Кириченко Семен, 387
Кисілевська Олена, 411
Кисілевський Володимир, 92
Кіндрат, *див.* Сушко Роман
Клішів Франк, 410
Клюковський Зигмунт, 74
Книш Євдокія, 411
Книш Зиновій, 32
Книш Панько, 411
Коваль Микола, 404
Коваль Олекса, 402
Ковецький Н., 415
Когут, 174
Когут Осип, 52
Коляска, 408, 410
Колодзінський Михайло, 25, 142, 578
Коновалець Євген, 6, 12, 17, 31–32, 34–37, 39, 52–53, 143–144, 146–148, 237, 248, 258, 387–388, 585
Корсак Владислав, 382, 386
Косоноцький Володимир, 195
Костек-Бернацький Вацлав, 557
Костюк Василь, 197, 232, 498, 504
Коц Адам, 89
Коциловський Йосафат, 22, 238, 240, 395, 584
Кохан Володимир, 483
Кох Ганс, 413
Кравців Богдан, 137, 147, 625
Кривенюк Михайло, 406
Криськів Василь, 404
Крофта Каміль, 364
Крушельницький Антін, 250
Кузик Степан, 170, 174, 320–321, 515, 606
Купчанко Корній (Корнель), 144
Курилюк Іван, с. Григорія, 414–415
Курилюк Іван, с. Теодора, 414
Курилюк Михайло, 414
Курилюк Петро, 414
Курилюк Ярослав, 414
Куриляк Осип, 414
Куртіус Юліус, 269
Кушельовська Текля, 404
Кушнір Гриць, 404
Кушнір Ольга, 405
Кушпинський Мирон, 415
Кшижановський Адам, 47
Лапчинський Юрій (Георгій), 134
Ластовецький Касян, 410
Латишевський Іван, 238, 241, 394
Левицький Дмитро, 52, 72, 89, 211, 282, 296, 388, 390, 483
Левицький Порфір, 406
Легук Дмитро, 414
Легук Николай, 414
Ленкавський Степан, 137
Лесняк Віктор, 413
Лечук Тодор, 413
Левандовський Петро, 412–413, 415
Леся, 402
Линка Прокіп, 405
Липинський, 282
Лисняк Віктор, 414
Лисняк Євген, 414–415
Ліберман Герман, 557
Ліпський Юзеф, 561
Лішко Стефан, 321
Ліщинський, 174, 176
Ліщинський Іван, 51
Лось Ян-Станіслав, 262, 368–369
Лутк Теодор, 414
Лугук Іван, 414
Луцький Остап, 86, 90
Лушпинський Антін, 412, 414
Лушпинський Роман, 412–413, 415
Любович Ярослав, 141, 275
Любомірський, кн., 25
Мазепа Микола, 403
Мазепа Стефан, 403

- Мазур Гжегож, 15, 24
Мазур Марина, 410
Макар Василь, 19
Макар Володимир, 24
Макарушка Любомир, 52, 89, 211, 282, 287, 338, 483
Макогін Гринь, 402–403, 405
Макогін Яків, 92, 282, 287, 289–290, 292–295, 338–339, 590
Макух Іван, 211, 550
Мандзій Євген, 198, 232–233, 505–506, 555
Марітчак Олександр, 282, 287, 290, 338
Мармаджі Франческо, 548–549
Мартинець Володимир, 34, 90
Маршал, *див.* Пілсудський Юзеф
Матчак Михайло, 86
Мекитів Зоська, *див.* Мекитів Софія
Мекитів Зофія, *див.* Мекитів Софія
Мекитів Ольга, 404
Мекитів Софія, 403, 405
Мекитів Стефан, 404
Мельник Андрій, 32
Менецький Олександр, 406
Миколів Ганька, 409
Миколів Марія, 409
Митрополит, *див.* Шептицький Ан-
дрей
Михайловський Василь, 403
Михайлюк Богдан, *див.* Книш Зиновій
Міхаловський Чеслав, 89
Міхоцький, 415
Мовінкель Йоган Людвіг, 93
Мовчан Михайло, 517
Мортик, *див.* Рак Ярослав
Мосціцький Ігнацій, 49, 64, 189, 344
Мохнацький Ю., *див.* Книш Зиновій
Мошинський Казімеж, 89, 181, 342
Мощицький Ігнацій, *див.* Мосціць-
кий Ігнацій
Мудер Євдоха, 410
Мудрий Василь, 52, 68, 171
Назарко Йосиф, 405
Назарук Осип, 56
Наконечніков-Клюковський Броні-
слав, 48, 68, 78–79, 89, 152, 190, 193,
208, 245
Недзялковський Мечислав, 480, 483
Неченук Дмитро, 413
Никита, еп. патарський, 238, 241
Никифорук Олекса, 414
Одинська Марія, 414–415
Одинський Дмитро, 415
Онацький Євген, 232
Онофрей Ярош, 410
Опенгаймер Гелен, 553
Останек Адам Адріан, 15
Охримович Степан, 137
П'ясецький Григорій, *див.* Пісецький
Григорій
П'ясецький Євген, 301
Паліїв Дмитро, 48–49, 51, 89, 144, 174,
423
Панейко Василь, 90, 249–250, 255, 270,
368–369, 433–434, 560, 562, 564
Панчишин Мар'ян, 289–290, 292, 493,
546
Папроцький Станіслав Ю., 92
Парасківа, 413
Пежинський Стефан Болеслав, 550
Пелліх Володимир, 215, 373, 597
Перацький Броніслав, 50–51, 68, 89,
94, 630
Перожак Василь, 405
Перожак Гриць, 403
Петлюра Симон, 45, 387
Петрик Каська, 406, 409
Петрі Ян, 116
Петрушевич Євген, 11, 135, 137, 148,
250, 433, 631
Печенюк Дмитро, 414–415
Печенюк Іван, 414
Печенюк Михайло, 414
Печенюк Никола, 414

- Печенюк Осип, 414
Печенюк Петро, 414
Печенюк Сафат, 414
Пиріг Маріанна, 14
Питлевський Єжи, 58
Пілотті Массімо, 93
Пілсудський Юзеф, 9–10, 18, 21, 34–35, 45, 47, 49–52, 55, 71–72, 89, 132, 141, 162, 174–175, 189, 205, 207, 218, 237, 267, 344, 375, 380, 385–386, 397, 414, 499, 507, 549, 551–552, 556–559, 593, 620, 630
Пінкас Айзенкрац, 415
Пісецький Григорій, 6, 25, 65, 128, 139, 264, 437
Пісецький Гриць, *див.* Пісецький Григорій
Пісецький Іван, 264, 373, 597
Пісецький Олександр, 188, 264
Пісулінський Ян, 15
Пісуньо, *див.* Пісецький Григорій
Піхоцький, 412
Побуг-Маліновський Владислав, 9
Полчинський Леон Янта, 550
Попель Кароль, 558
Попович Болеслав, 235, 245, 393
Потоцький Станіслав, 27
Прошик Ольга, 409
Процанецький Василь, 79
Райффайзен Фрідріх, 231
Рак Ярослав, 26
Рамболд Горас, 269
Ренс, *див.* Книш Зиновій
Рибак Андрей, 403–405
Рибак Андрух, *див.* Рибак Андрей
Рибак Іван, 402–403, 405
Рибак Микола, 404
Рибак Петро, 403
Римар Станіслав, 84
Рогальський Франек, 410
Рогальський Юзко, 410
Роговський Базилій, 79, 271, 337
Рожкіцький Йосиф, 404
Ростворовський Станіслав, 328
Рохніцький Йосиф, 404
Ружицький Раймунд, 95
Ружнецький Юзеф Болеслав, 94
Савері Френк, 237, 245–246, 296–298, 368, 378–380, 421, 548–549
Савіцький Томаш, 44
Саківський Ігор, 14
Самиця Василь, 403
Самиця Петро, 403–404
Самиця Текля, 403
Сандуляк Петро, 414
Сато Наотаке, 93
Северко, *див.* Габрусевич Іван
Селезінка Ярослав, 215
Семотюк Петро, 415
Семотюк Юрій, 415
Сеник Михайло, 219
Сеник Омелян, 118, 146–148
Сич, *див.* Сушко Роман
Скакун Роман, 14
Скірмунт Константій, 296, 368
Складковський Славою Феліціян, 9–10, 55, 71, 86, 89, 338–339, 409
Скшинський Владислав, 548
Славек Валерій, 47, 89–90
Смаль-Стоцький Роман, 560, 564, 566
Содомора Антін, 197, 232, 504, 506
Стаміровський Казімеж, 72, 89
Стахів Матвій, 211
Стемповський Єжи, *див.* Гостовець Павел
Стеслович Микола, 403
Стеслович Мирослав, 403
Стефанік Михайло, 414
Стефанік Осип, 414
Стефчик Францішек, 231
Стецько Катерина, 404
Стід Вікем, 296–298, 368–370
Стоганський Панько, 410
Стронський Здзіслав, 84

- Сухенек-Сухецький Генрик, 50–51, 262, 374, 421–422, 435–436
 Сухолиткий Василь, 413–414
 Сухолиткий Михайло, 414
 Сушко Роман, 118, 147
 Тарнава-Мальчевський Юліуш, 20, 26, 129, 436, 582
 Тейлор Берті, 287, 292, 295, 339
 Терещук Михайло, 150
 Тиктор Іван, 50
 Тилько, радн., 33
 Ткачук Ілія, 415
 Томашевський Касіян, 413
 Томашевський Петро, 414
 Тревіранус Готфрід, 88, 166–167, 424
 Турянський Николай, 414
 Урбан, *див.* Сенік Омелян
 Федак Степан, 593
 Федик Йосиф, 410–411
 Федоришин Теодор, *див.* Федоришин Юстин
 Федоришин Юстин, 62–63, 434
 Федук Іван, 411
 Фелінський М., *див.* Ружицький Раймунд
 Филипчук Іван, 413–414
 Філіпович Титус, 294–295
 Фогт Фрідріх, 297
 Фоктанський Сафат, 413
 Франко Іван, 499, 501–502, 507, 511, 518, 526, 590
 Фуршак Апольонія, 411
 Харук Іван, 415
 Хмельницький, 406
 Хомишин Григорій, 22, 95, 238, 240, 342, 390, 395, 398, 584
 Цар Станіслав, 72
 Целевич Володимир, 51, 73, 170, 174, 176, 216, 423, 485
 Цілінська Євдоха, 406
 Цуньо, *див.* Пісецький Григорій
 Чемериз Василь, 414
 Червінський Славомір, 72, 89
 Чиж Катерина, 409
 Чимборан Михайло, 414
 Чубінський Антоній, 49
Шаповал Микита, 361
 Шарик Федь, 404
 Шашкевич Маркіян, 168, 178
 Швагуляк Михайло, 13
 Швірський Казімеж, 166–168, 594
 Швітальський Казімеж, 89–90
 Шевченко Тарас, 268, 403–404, 411, 487, 490, 499, 501–502, 507, 509–511, 518, 520, 524, 526, 529, 591, 621
 Шегідина Михайло, 403
 Шептицька Любов, 14
 Шептицький Андрей, 11, 22, 27, 36, 64, 70–73, 213–214, 221, 238, 240, 255–256, 259, 262, 270, 289, 296, 298, 342, 368–369, 382, 387, 394–396, 502, 547, 549–561, 564–565, 570, 584, 632
 Шептицький Роман Марія Александер, *див.* Шептицький Андрей
 Шеременда Федько, 406
 Шиллінг Микола, 123
 Шіпшенкс Мері, 553, 559
 Шкандрій Мирослав, 16
 Штаба Роман, 79
 Штенгрет Матрона, 410
 Шуміло Мирослав, 52
 Шухевич Степан, 75
 Шушкевич Антоній, 54
Щебивлок Зофія, 403
 Щебивлок Іван, 403
 Щербінський Юзеф, 24
 Юзевський Герик, 23, 387, 399
 Юрик Степан, 160
Яворський Олекса, 168, 196, 326, 504, 506
 Ягодзінський Зигмунт-Стефан, 89, 345, 360
 Якимець Данило, 410
 Якимець Іван, 410
 Якимець Микола, 410

- Якимець Міхал, 411
Ярий Ріхард (Ріко), 141, 143
Ярош Онофрей, 410
Яцюрак Петро, 414
- Aleksander II, 618
Aliman Iwan, 513
Aliman Michał, 513
Andrusiw Michał, 517
Antoniak Anna, 508
Antoniak Mikołaj, 508
Antoniuk Andrzej, 141
Antoniuk Michał, 498, 520
Antoniuk Stefan, 498
Artymów Hryć, 494
Atamanczuk Iwan, 459
Atamańczuk Justyn, 158
Babiak Józef, 373, 598
Babiak Stefan, 503, 535
Babiak Wasyl, 535
Babij, 511
Babij [Oleś], 588
Васзу́нський Е., *див.* Бачинський Євсевій
Васзу́нський, *przod.*, 177, 595
Васзу́нський Włodzimierz, 250
Ва́тмага Jan, 453
Badeni Kazimierz Feliks, *див.* Бадені
Казімеж Фелікс
Badeni Stefan, *див.* Бадені Стефан
Bagiński Kazimierz, *див.* Багінський
Казімеж
Bajda Hryńko, 464
Bajda Mikołaj, 464
Bajda Wawrzyniec, 346
Baka Antoni, 545
Bakowicz Piotr, *див.* Бакович Петро
Balicki Zygmunt, *див.* Баліцький Зиг-
мунт
Bałabuch Antoni, 340
Bałtarewiczowa, 446
Bałuszko Jan, 159
Bandurko Jurko, 513
Barabasz Henryk, 518
Baran Jacko [Kopytów], 184, 499
Baran Jacko [Kościelniki], 125
Baran Wasyl, 517
Barker, 245–246, 296–297, 368
Barlicki, 557
Bartel Kazimierz, *див.* Бартель Казімеж
Bartkow Antoni, 158
Bartumiński K., 473
Basarab Aleksander, 491
Basarab Michał, *див.* Basarab Mychajło
Basarab Mychajło, 491, 534
Basarab Ołeksa, 534
Basarab S., 505, 535
Basarabowa, *див.* Басараб Ольга
Baształyk, 499
Baśladyński Stefan, 373, 598
Baum Józef, 251, 464
Bazan Ilko, 442
Bąkowski Iwan, 183
Beck Józef, *див.* Бек Юзеф
Becker, 537
Belcz, 471
Beldy, 151
Bełzecki Kość, 185
Bemko, *див.* Бемко Володимир
Bendarczuk, 498
Beneš Edvard, *див.* Бенеш Едвард
Berestkow Iwan, 229
Bereza Hryć, 511, 536
Berkij Bohdan, 517
Berkij Cyryl, 517
Berkij Iwan, 516
Berut, 589
Berysz Lejba, 447, 453
Besarab Ołeksa, *див.* Basarab Ołeksa
Besarabowa, *див.* Басараб Ольга
Bessarab Olga, *див.* Басараб Ольга
Bessarabowa, *див.* Басараб Ольга
Bezruczko Stefan, 535
Bezhriszyj, 589
Bibko Józef, 459

- Bida, *див.* Біда Роман-Осип
 Bider, 463
 Bieniawski, 271
 Biernacki Kotesk, *див.* Костек-Бернаць-
 кий Вацлав
 Biernat Władysław, 347, 463, 472
 Biesiadecki Franciszek, 346, 442
 Biliński [Wierzbica], 451
 Biliński, *ком.*, 491
 Biliński Ostap, 171
 Bilko Jan, 537
 Biłan, 489
 Biłorus Hryńko, 519
 Biłyj Tymko, 508, 536
 Bliźniak, 498
 Błazowski Michał, *див.* Блозовський
 Михайло
 Błazkiewicz Ilko, 507
 Błozowski Mychajło, *див.* Блозовський
 Михайло
 Bniński Wł., 440
 Bobyk Nastia, 516
 Bodnar, *див.* Боднар Михайло
 Bodnarczuk Fed, 511
 Bogdanowicz Jan, *див.* Богданович Ян
 Bohdan, *див.* Кравців Богдан
 Wojko Iwan, 157
 Wojko Roman, 499
 Wojko Wasyl, 475
 Wojkowicz Włodzimierz, 138, 355
 Wojuk Iwan, 513
 Wokat Iwan, 545
 Womankow, 197
 Workowska Maria, *див.* Борковська Ма-
 рія
 Workowski, 448
 Workowski Piotr, *див.* Дунін-Борков-
 ський Пйотр
 Worniak Iwan, 532
 Woryk Iwan, 534
 Worys Włodzimierz, 138
 Boyd, 369
 Bójkiewicz, 318, 449
 Bratiwnik, 128
 Broadmead Philip Mainwaring, *див.*
 Бродмід Філіп Менерінг
 Brunicki, 466
 Brykajło Iwan, 509
 Brykajło Sabina, 509
 Brykowicz Piotr, 159, 448–449
 Bryła, 536
 Brzeski, 245
 Buczko Iwan, *див.* Бучко Іван
 Buczny A., 474
 Buczowski Alojzy Józef, *див.* Бучов-
 ський Алойзи Юзеф
 Budzak M., *див.* Колодзінський Ми-
 хайло
 Budzak M., *див.* Колодзінський Ми-
 хайло
 Bukalo Semen, 147
 Buraczyński Tytus, 489
 Buradz Teodor, 513
 Burbeła Mikołaj, 491
 Burbeła Seń, 534
 Burbeła Wasyl, 534
 Burzyński Tadeusz, 347, 457, 467
 Byk Julian, 138
 Car Omelian, 466
 Car Stanisław, *див.* Цар Станіслав
 Cebrowski Tadeusz, 157
 Celewicz Włodzimierz, *див.* Целевич
 Володимир
 Chabeniuk Antoni, 285
 Chamec, 246
 Chamioła Piotr, 346
 Chara Dmytro, 526
 Chmyz Anastazyj, 534
 Chomicka A., 490
 Chomicka Katarzyna, 490
 Chomicki Ołeksza, 490
 Chomiński Andrzej, 458
 Chomyszyn, *див.* Хомишин Григорій
 Chruszcz Jozafat, 446

- Chruszcz Jurko, 126
Chruszcz Stefan, 446
Chrzanowska Zofia, 591
Chrzanowski, 469
Ciciała Izidor, 473
Cieliński Stach, 507
Cieńciała Bruno, 441
Cieplicka Barbara, 183
Cieplik Marian, 264
Ciura Jacek, 499
Clouzot, 564–565
Curtius Julius, *див.* Куртіус Юліус
Cwinger, 475
Cymbalistyj, 546
Cymbał Dmytro, 534
Cymbała Hr., 490
Czaban Iwan, 498
Czaczka, 264
Czajkowski Dmytro, 511
Czajkowski, maj., 543
Czapski, 511
Czarkowski-Golejewski Cyryl, 200, 441
Czarnecki F., 462
Czarny Jakim, 454
Czarny Józef, 466
Czech Maria, 346
Czechowski, 343
Czemerys Józef, 542
Czepil Jan, 204
Czerkowski Ołeks, 171
Czerski Jan, 201
Czerwiński Sławomir, *див.* Червінський Славомір
Czmyłyk Władysław, 461
Czmyr Stefan, 532
Czoli Filip, 505
Czołowski Włodzimierz, 148
Czop Stefan, 478
Czornij [z Fragi], 535
Czornij Dmytro, 529
Czornij Jawdocha, 529
Czornyj [z Łan], 493
Czornyj Wasyl, 503
Czubiński Antoni, *див.* Чубінський Антоній
Czuryk Kazimierz, 285
Czytajło, 494
Ćwikula, 501
Dacyszyn Jurko, 148
Daniliszyn Miron, 453
Daniliszyn Piotr, 453
Daniłow Piotr, 517
Dańkowski Iwan, 578
Daszewski Brunon, 347, 465
Davies Rhys J., *див.* Девіс Ріс Дж.
Day W., *див.* Дей Вільям Фредерік
Dejczakowski Wasyl, 478
Demczuk Eugeniusz, 229–230
Demczuk Filip, 499
Demczuk Matwój, 499
Demczuk Włodzimierz, 499
Demenczuk Maksym, 534
Demków Iwan, 497
Denikin, 250, 256, 433
Dereń Jan, 319, 352
Devey, *див.* Дувій Чарлз
Dewey Charles, *див.* Дувій Чарлз
Dey William Frederic, *див.* Дей Вільям Фредерік
Didycz Michał, 513
Didycz Włodzimierz, 498
Dik Jan, 345
Dmowski, *див.* Дмовський Роман
Dmyterko Mychajło, 513
Dmytryk Cyryl, 488
Dmytryk Łukasz, 488
Dmytryk Stefan, 488
Dobielewski J., 466
Dobrzański Mykołaj, 534
Dogilewicz, 467
Dołyński Kość, 179
Domański, 536
Domazer, 439
Doncow, 589

- Doroszenko Ołeksza, 511
 Dorożyński Eustachy, 514
 Dorysenko, 625
 Dosiak Andrij, 534
 Dowczyk, 338
 Drań, 601
 Drohomyrecki Michał, 367
 Drozd [Osowce], 177, 595
 Drozd Jarosław, 591
 Drozdowski Ignacy, *див.* Дроздовський Ігнацій
 Drummond James Eric, *див.* Драммонд Джеймс Ерік
 Dubois Stanisław, 558
 Duda Pawło, 544
 Duda Piotr, 497
 Dudar Emilia, 509
 Dudar Włodzimierz, 509
 Dudczak Józef, 158
 Dudykiewicz, 492
 Dułyk, 490
 Dumka Tymko, 507
 Dumny Julian, 140
 Dunin-Borkowski Piotr, *див.* Дунін-Борковський Пйотр
 Dupak Jarosław, 456
 Dupak Ołeksza, 204
 Dutczak Włodzimierz, 201
 Dutko Wł., 438
 Dydyk Hr., 490
 Dywydaniak, 516
 Dziadowicz Marcin, 184
 Dzeduszycki, 136
 Dziubak Stefan, 494
 Dzydzor Iwan, 471
 Dżus Piotr, 594
 Dżdżow Iwan, 230
 Eckhardt, 245
 Elektrowicz Włodzimierz, 171
 Elliot John, *див.* Еліот Джон
 Erskine William, 191, 217–218, 220, 235–237, 255–256, 288, 378, 380, 421, 548–549, 562–563
 Esczynskij Eusebius, *див.* Бачинський Євсевій
 Fajntucha J., 466
 Faryna Wasyl, 500
 Fedak, 593
 Fedczyszyn Mikołaj, 207
 Federa Anna, 520
 Federyszyn, 592
 Fedorczyk, 465
 Fedorow Piotr, 444
 Fedoryszyn Justyn, *див.* Федоришин Юстин
 Fedusiewicz Maria, 148
 Fedyna Ilko, 489, 540
 Fedyński Iwan, 371, 432, 466, 597
 Fedyński Jan, *див.* Fedyński Iwan
 Fedyński Roman, 466
 Fedysz Atanazy, 445
 Fedyszyn Piotr, 441
 Feintuch Jakub, 347
 Fiktasz Stefan, 496
 Filipowicz Tytus, *див.* Філіпович Титус
 Fjałkowski Piotr, 519
 Francoz Izydor, 183
 Franklin Harry Lee, 293, 295
 Franko Iwan, *див.* Франко Іван
 Frankow Izydor, 455
 Freitag, 589
 Friedrich, 365
 Fryc Szczepan, 229
 Fuchs, 312
 Fuć Mikołaj, 513
 Fultis Stanisław, 444
 Furdej Euzebjusz, 251, 506
 Furtak Mikołaj, 440
 Futel Mikołaj, 184
 Galatowska Zofia, 204
 Garazon Jan, 478
 Garbusiewicz Iwan, 441
 Garbusiewicz Włodzimierz, 441
 Garycz, 479
 Gebauer Hans, 444
 Gedroyć Gedeon, *див.* Giedrojć Gedeon

- Genyk Michał, 519
Giedrojć Gedeon, 186, 456
Giedrojć Gideon, *див.* Giedrojć Gedeon
Gierla Jurko, 488
Gingało Semen, 146
Giza, 144
Giżejowski, 312
Gleica, 321
Gładki Onufrij, 500
Głowacki Karol, 178
Goć Antonina, 341
Godlewski Wincenty, 455
Gojnicz Teodor, 183
Goliński Michał, 508
Gotesman, 467
Gottas, 312, 321
Góral Mikoła, 508
Góral Piotr, 215
Góral Stefan, 508
Górski Henryk, 445
Grabiński Piotr, 185
Grabiński Wasyl, 499
Grabowski Czesław, *див.* Грабовський Чеслав
Grabski Stanisław, *див.* Грабський Станіслав
Gromnicki, 253
Grużewski Mieczysław, *див.* Гружевський Мечислав
Gruby, 625
Grzegorz Andrzej, 229
Grzybowski Waclaw, *див.* Гжибовський Вацлав
Guźda Wasyl, 508
Gwiazdowski Tadeusz, *див.* Гвиздовський Тадеуш
Habsburg-Lothringen Wilhelm Franz von, *див.* Вишиваний Василь
Hajduczek Józef, 466
Halban, 457
Halibej Giergacz, *див.* Halibej Iwan
Halibej Iwan, 597
Halibej Józef, 492
Halibej Piotr, 147, 184
Haliszczuk Fedko, 513
Hałuszczak Włodzimierz, 223–224
Hałuszczynski Michał, 398, 481, 485
Hamerski, 245
Hanitkiewicz Jakub, 499
Hankiewicz, 570
Harach Mychajło, 500
Harandzuk Wasyl, 535
Harapa, 439
Harasowski, 500
Haskielson, 462
Hawryluk Wasyl, 499
Hawryszkiewicz Jurko, 454
Henderson Arthur, *див.* Гендерсон Артур
Herasyma M., 495
Herasymów Paweł, 189
Herman Jerzy, 230
Hewiuk Piotr, 513
Hewko Anastazja, 518
Hewko Bohdan, 465
Hewko Mikołaj, 518
Hipolit, псевд., 625
Hirniak, 511
Hirschhorn Pinkas, *див.* Hirschhorn Pinkas
Hirschhorn Pinkas, 202, 465
Hlond August, *див.* Гльонд Август
Hładki Jarosław, 138
Hładki Zygmunt, 247
Hłuchaniuk Semen, 513
Hłuchaniuk Wasyl, 513
Hnat Włodzimierz, 595
Hnatewicz Bogdan, *див.* Hnatewicz Bohdan
Hnatewicz Bohdan, 144, 593
Hnatyszyn Onufrij, 543
Hnyda Anna, 223
Hnyda Antoni, 223–224, 226
Hnyda Hawryło, 223

- Holar S., 503
 Holinaty Lew, 510, 536
 Holowinski Julian, *див.* Головінський Юліан
 Holowinski Wasyl, 198, 504
 Hołod Iwan, 490
 Hołod Petro, 490
 Hołowiński Julian, *див.* Головінський Юліан
 Hołówko, *див.* Голувко Тадеуш
 Homyn, 479
 Horbaczewski, 171, 503
 Horbowy Michał, 453
 Hordostupa Iw., 490
 Horoch Józef, 113, 346
 Horodecki Pantalemon, 373
 Horodecki Stefan, 597
 Horyn Tomasz, 171
 Hoszowski Julian, 141, 145
 Hrucyk Aleksander, 498
 Hrusza Iwan, 230
 Hruszewski, *див.* Грушевський Михайло
 Hrycyna Wasyl, 467, 510, 536
 Hryczanik Piotr, 507
 Hrymaluk Dmytro, 513
 Hrymaluk Michał, 373, 513, 597
 Hryniuk Iwan, 513
 Hryńkiewicz Bohdan, 124
 Hryńkiw Iwan, 542
 Huculak Tomasz, 179
 Huk Eustachy, 471
 Huk Michał, 372, 598
 Humaniak Paweł, *див.* Humaniuk Paweł
 Humaniuk Paweł, 372, 598
 Huniowski, 598
 Hujko Józef, 479
 Peczek Ilko, 595
 Iwachniuk Teodor, 286
 Iwachow Ołeksza, 489
 Iwachow, *див.* Івахув Казімеж
 Iwachów Kazimierz, *див.* Івахув Казімеж
 Iwachów Piotr, 253–254, 264, 266, 372, 597
 Iwan Taras, 267
 Iwanczuk Mikołaj, 499, 513
 Iwanków Stefan, 517
 Iwanoczka Dmytro, 478
 Iwanyszyn Jan, 478
 Iwasiuk Mikołaj, 520
 Iwaszkita, 124
 Izbiński, 129
 Izdryk Andrzej, 373, 598
 Jachowicz S., 478
 Jacków Wasyl, 203
 Jadzyn Michał, 184
 Jagodziński Zygmunt Stefan, *див.* Ягодзінський Зигмунт-Стефан
 Jakimowycz Josyf, 499
 Jakubowski Leon, 347, 468
 Janowski Stefan, 200
 Janta-Połczyński Leon, *див.* Полчинський Леон Янта
 Jarmoluk Iwan, 132
 Jaroszak Taras, 517
 Jaroszczuk Józef, 203
 Jaryj Ryszard, *див.* Ярий Ріхард
 Jasiński M., 595
 Javoraki, *див.* Яворський Олекса
 Jawnyj Iwan, 488
 Jaworski Józef, 506
 Jaworski Ołeksza, *див.* Яворський Олекса
 Jeciw Nestor, 147
 Jefremow, 134, 275, 323
 Jewczuk Mikołaj, 513
 Jędrzejewicz Janusz, *див.* Єнджеєвич Януш
 Jozewski, *див.* Юзевський Герик
 Józewski Henryk, *див.* Юзевський Герик
 Jupek Maksym, 534
 Jurczyński Ostap, 171
 Jurkówna Jadwiga, 466
 Juryk, 160

- Jurystowski Wiktor, 159, 186, 451, 459
Kabłak, 506
Kaczała Grzegorz, 157, 445
Kaczała Sozon, 519
Kaczan Petro, 503, 535
Kalandruk Michał, 478
Kalba, 197
Kalisz Wasyl, 500
Kaluha Stefan, 499
Kaluha Włodzimierz, 499
Kałyna, 536
Kamiński, 536
Kapustiak, 497
Karczyk, 468
Karmański P., 142
Karnicki Iwan, 519
Karol Stefan, *див. Австрійський Карл Стефан*
Kasparski Stefan, 535
Kasperський St., 503
Kasprzek, *див. Kasprzyk Antoni*
Kasprzyk Antoni, 197, 212, 468
Katalnaj Ołeksa, 478
Kawecki Henryk, *див. Кавецький Генрик*
Kejwan Dmytro, 520
Kelberch Stanisław, 179
Kenkichi Yoshizawa, *див. Йошізава Кенкічі*
Kennedy, 368
Kenworthy Joseph, *див. Кенверті Джо-зеф*
Kędzior Leopold, 229
Kiernogi Michał, 489
Kinal Hilary, 229–230
Kirschner, 245
Kisiel Mikołaj, 285
Kleparczuk Stefan, 373, 598
Klimow Iwan, 498
Klur Stanisław, 439
Kłapouszczak Stanisław, 132
Kmetyk Mikołaj, 201
Knitt Ferdynand, 183
Knysz Zenon, 148
Kobryński Leon, 138
Kobylański Iwan, 513
Koc, 245
Koc Adam, *див. Коц Адам*
Kochan Miron, 501
Kochańczuk Hnat, 499
Kochańczuk Natałka, 499
Kociubyński, 327
Kociumbas Jarosława, 492
Kociumbas Maria, 492
Kociumbas Michał, 492
Kociumbas Olga, 492
Kocyłowski, *див. Коциловський Йо-сафат*
Kocyłowski, *див. Коциловський Йо-сафат*
Koczijówna Nadia, 317
Koffer D., 445
Kohn Józef, 347
Kohut Osyp, 423
Kokodyński Andrzej, 510, 536
Koliszer, 462
Kołodij, 283
Kołodziński, *див. Колодзінський Ми-хайло*
Komar Anna, 186
Komarnicki Bazyli, *див. Комаруński Bazyli*
Komaryński Bazyli, 317, 353
Konarski Anton, 508
Konarski Josyf, 508
Kondratiuk Michał, 498
Konig Majer, 473
Kononowicz, 154
Konopacki Kazimierz, 179, 182
Konopacki Włodzimierz, 182, 204, 452, 463
Konowalec Eugeniusz, *див. Конова-лець Євген*
Konowalec Ostap, 475

- Korcziejówna Nadija, 354
Kordiuł Bohdan, 148
Korduba Myron, 207
Korduba Włodzimierz, 502
Korkoza Mikołaj, 513
Korohowicz Mikołaj, 438
Koropecj Eustachy, 447
Korostil, 489
Korpan Szymon, 438
Korsak M., 386
Korsak Władysław, *див.* Корсак Владислав
Korsan Iwan, 374, 598
Korytko, 535
Kosar Michał, *див.* Kosar Mychajło
Kosar Mikołaj, s. Hrynja, 507
Kosar Mikołaj, s. Ołeksy, 507
Kosar Mychajło, 528, 536
Kosar Wasyl, 507
Kosciuk Wasyl, *див.* Костюк Василь
Kosmyna Stefan, 500
Kostek-Biernacki Waclaw, *див.* Костек-Бернацький Вацлав
Kostiuk Matwuj, 499
Kostiuk Stefan, 498
Kostiuk Wasyl, *див.* Костюк Василь
Kostiuk Wasyl, s. Hawryła, 498
Kostiw Dmytro, 507
Kosturowski Stanisław, 178
Kosz Ołeksy, 343
Koszyk Fedia, 203
Koszyk Semań, 203
Kościelniuk Teodor, 455
Kotula Walenty, 456
Kotur Stefan, 204
Kowal Anna, 499
Kowal Bohdan, 461
Kowal Maria, 346
Kowal Mirosław, *див.* Kowal Myrosław
Kowal Myrosław, 508, 528
Kowalczuk Andrij, 544
Kowalczuk Wasyl, 499
Kowalski M., 468
Kowalskyj Mykoła, 534
Kowałyk, 498
Kowałyśko Mikołaj, 147
Kowarek Franciszek, 178
Kowcz Emilian, 372, 597
Kowerki M., ks., 490
Kozaczok Anna, 493
Kozak [Chorobrów], 501
Kozak Iwan, 542
Kozak Paweł, 511
Koziuk Grzegorz, 184
Kozłowski Michał, 538
Krakowski Iwan, 528
Krakowski Mychajło, 528
Krakowski Piotr, 142
Kramer, 564–566
Krawciw Bohdan, *див.* Кравців Богдан
Krawec Kornel, 499
Kril Włodzimierz, 508
Krofta Kamil, *див.* Крофта Каміль
Król [Staje], 133
Król Antoni, 226
Kruk, 498
Krul Dawid, 489
Krusza Iwan, 229
Krusza Ołeksy, 229
Kruszelnicka Aniela, 178
Kruszelnicki, 123, 149
Krylje, 177, 595
Krywokulski, 338
Krywyj Mykoła, 534
Krzasztofowicz Zofia, 179
Krzyś, 463
Krzywonos Jan, 537
Kuchar Michał, 147
Kucyj Wasyl, 518–519
Kuczera Iwan, 493
Kuczyński, 136, 478
Kulczycki, 492
Kulicz, 140
Kułyk Michał, 496

- Kułynycz, 492
Kundyra Petro, 488
Kunicki Leontyn, 372, 597
Kunicki Włodzimierz, 203, 216
Kupczanko Kornel, *див.* Купчанко Корній (Корнель)
Kurtyńczuk Stefan, 498
Kurhaniewicz Wasyl, 513
Kurij Stefan, 499
Kuryło Iwan, 229, 500
Kuryło Piotr, 229
Kuseń Feśka, 183
Kuseń Kseńka, 183
Kuseń Wasyl, 183
Kusij Wasyl, 184
Kusznier, *див.* Kuszniir Wasyl
Kusznir Hryć, 402
Kusznir Iwan, 189, 325, 528
Kusznir Wasyl, 519
Kuziewicz Mikołaj, 184
Kuzmiw Wasyl, 458
Kuzyk, *див.* Кузик Степан
Kuź Wasyl, 184
Kuźmówna Marta, 318, 355
Kwasniewski, *див.* Квасневський Міколай
Kwasnij Iwan, 511
Kwasnij Michał, 511
Kwaśniewski Mikołaj, *див.* Квасневський Миколай
Lach Michalina, 509
Lach Semko, 508
Lachowicz Maurycy, 212
Laluk Mikołaj, 443
Laluk Seńko, 496
Landes Izaak, 438
Latyszewski, *див.* Латишевський Іван
Lechowicz M., 467
Lesiowa Zofia, 187
Leszczyński Iwan, 423
Leszczyński Marian, 178, 454
Lewicka Anna, 517
Lewicki [posterunkowy], 215, 287
Lewicki Andrzej, 258
Lewicki Dmytro, *див.* Левицький Дмитро
Lewicki W., *див.* Панейко Василь
Lewickij Michał, 517
Lewoczko Paweł, 500
Liberman, 557
Lieberman Herman, *див.* Ліберман Герман
Limanowski, 559
Linda Michał, 496
Linda Stefan, 496
Linder Herman, 204, 461
Liner Antoni, 474
Lipman Samuel, 159, 448
Lipski Józef, *див.* Ліпський Юзеф
Lisowy Andrzej, 611
Lisowyk, псевд., 625
Liszko Stefan, *див.* Лішко Стефан
Litniański Andrzej, 507
Litwinowicz, 245
Lityński Zygmunt, 179, 453
Lolińska Tekla, 157
Löwenherz, 245
Lubianecki Maksym, 251, 252
Lubomirski Kazimierz, 113, 138, 345, 440
Lubowicz, *див.* Любович Ярослав
Lubowycz, *див.* Любович Ярослав
Lupuł Włodzimierz, 148
Lutyj Danyło, 534
Łaba Jan, 191
Łabiak Iwan, 534
Łałak Wasyl, 492
Łapczak Jarosław, 455
Łarczyński, *див.* Лапчинський Юрій (Георгій)
Łasejczuk Mikołaj, 134
Łazuta Anna, 509
Łema Andrij, 534
Łeszczak, 519
Łękowski Stefan, 137, 139

- Łopaczak Iwan, 454
 Łopatyński, 509
 Łopuszański, 589
 Łoś Jan Stanisław, *див. Лось Ян-Станіслав*
 Łotocki Aleksander, 335
 Łotocki, naucz., 326
 Łucyk, ks., 268
 Łucyk Mikołaj, 498
 Łucyk Roman, 499
 Łucyszyn Mychajło, 529
 Łucyszyn Stefan, 534
 Łuczyński Michał, 489
 Łuczyński Piotr, 489
 Łuków, 543
 Łysaj Dmytro, 489
 Łysko, 284
 Łysy, 439
 Łysy Jarosław, 488
 Łysyk Mikołaj, 346
 Łyszczak, 472
 Łytwyneć Dmytro, 511
 Łytwyneć Michajło, 511
 Mac Ohin Jakub, *див. Макогін Яків*
 Machner M., 475
 Mackuła Mychajło, 534
 Mackuła Pyłyp, 534
 Macohin false Makucha, *див. Макогін Яків*
 Macuła Hawryło, 138
 Maczkur Jerzy, 138
 Majblum, 157
 Majbuk, 498
 Majdlam, 448
 Majewski Stanisław, 209
 Makaruszek, *див. Макарушка Любомир*
 Makaruszka, *див. Макарушка Любомир*
 Makohin Jacob, *див. Макогін Яків*
 Makohin Susan F., 289–290, 292–295
 Makówka, 243
 Maksymeć Andrij, 499
 Maksymiszyn Hryń, 230, 471
 Maksymiw Onufry, 464
 Makuch S., 550
 Makumyszyn Iwan, 528
 Malczewski, *див. Тарнава-Мальчевський Юліуш*
 Malicki Andrzej, 507
 Malicki, ks., 367
 Malik Władysław, 266
 Małaniuk, 513
 Manastyrski, 493
 Mandzewicz Mikołaj, 488
 Mandzij Eugen, *див. Мандзій Євген*
 Mandzij Eugeniusz, *див. Мандзій Євген*
 Mandziy, *див. Мандзій Євген*
 Maniła Włodzimierz, 456
 Mańkut, 498
 Mar Iwan, 123
 Marciniuk Ilko, 531
 Marciniuk Mychajło, 511, 536
 Marciniwska Tekla, 528
 Marcinow Michał, 184
 Marczuk Włodzimierz, 500–501
 Maritzak Alexander, *див. Марітчак Олександр*
 Marjasz Iwan, 513
 Markow Dmytro, 507
 Marks Józef, 357
 Marmaggi Francesco, *див. Мармаджі Франческо*
 Marta Kuźma, 138
 Martini Heleny, 185
 Martyneć Włodzimierz, 138
 Martyniuk Włodzimierz, 499
 Martynow Dmytro, 519
 Martynowicz Michałjo, *див. Martynowycz Mychajło*
 Martynowicz Stefan, 507
 Martynowych Iwan, 529
 Martynowycz Mychajło, 507, 529, 536

- Marynowicz Jan, 285
Masaryk Alicja, 363
Masaryk Tomáš Garrigue, *див.* Garrig-
Масарик Томаш
Masaryková Alice Garrigue, *див.* Гар-
ріг-Масарик Аліція
Masenyk Antoni, 499
Masiak Piotr, 497
Masnyk Iwan, 499
Matijciow Nykoła, 138
Matijczuk Prokop, 148
Matijczyk Łeś, 513
Matwijiszyn Maksym, 543
Maudiuk, 439
Mazepa Mikołaj, 508
Medwid Antoni, 148
Mejbaum, 245
Melnyk Andrucha, 488
Melnyk Andrzej, 371, 598
Melnyk Bohdan, 187
Melnyk Fedko, 517
Melnyk Piotr, 157
Melnykiwski, 536
Melzer, 227
Mełymuk Maria, 493
Mełymuk Michał, *див.* Mełymuk My-
chajło
Mełymuk Mychajło, 492–493
Mendys, 245
Mentzel, *див.* Menzel Stanisław
Menzel Stanisław, 347, 441
Mercało Ołeksa, 496
Metzgerowa, *див.* Metzger Sonia
Metzger Sonia, 438
Michajłow Iwan, *див.* Michajłow Iwan
Michajłow Iwan, 372, 598
Michalowski, 557
Michalowski Czesław, *див.* Міхалов-
ський Чеслав
Michaluk [Jastrzębica], 124
Michaluk Ilko, 591
Michura, 492
Mickiewicz, 279, 285, 307
Mielnicki, 251
Mikołajczuk Wasyl, 499
Minciński Włodzimierz, 147
Mirenow Paweł, 513
Mirosz M., 494
Misterko Albin, 126
Mitringa Matwij, *див.* Mitrynga Mat-
wij
Mitrynga Matwij, 509, 535
Mizerny Marcin, 455
Mniuch Iwan, 509
Mniuch Stefan, 509
Мочны, 264
Modła Mikołaj, 497
Molin Paweł, 157, 444
Monkes, 187
Moroz Mikołaj, 496
Moskaluk Hryhorko, 182
Moskwa Stefan, 489
Moszoro, 245
Moszyński Kazimierz, *див.* Мошинсь-
кий Казімеж
Mościcki Ignacy, *див.* Мосціцький
Ігнацій
Moszyński Kazimierz, *див.* Мошинсь-
кий Казімеж
Mowczan Anna, 517
Mowczan Michał, *див.* Мовчан Ми-
хайло
Mowczan Ołeksa, 517
Mowinckel Johan Ludwig, *див.* Мовін-
кель Йоган Людвіг
Możejko Jan, 597
Mudryj Wasyl, *див.* Мудрий Василь
Mulkiewicz Włodzimierz, 147
Murlewicz, 507
Murowicz, 432
Murski Włodzimierz, 230
Muzyczko Stefan, 518
Mycielski L., 135
Myć Wasyl, 534

- Myhal Kyryło, 534
 Mykietów Andrzej, 402
 Mykołajczuk Paweł, 499
 Mykyta Zofia, 158
 Mysak Roman, 500
 Mączyński Filip, 157, 449
 Nagórny Franciszek, 133
 Naiżmaka Wasyla, 451
 Nakoneczna Helena, 230
 Nakoneczny N., 519
 Nakoniecznikoff-Klukowski, *див.* Наконечніков-Клюковський Броніслав
 Nakoniecznikow-Klukowski Bronisław, *див.* Наконечніков-Клюковський Броніслав
 Nakurosz Wasyl, 591
 Nawrocki Józef, 144
 Neczaj Omelan, 498
 Nehrebecki, 577, 625
 Neumann, 491, 533
 Nieckarz Marek, 185
 Niedziałkowski, 480, 483
 Niedziałkowski Mieczysław, *див.* Недзялковський Мечислав
 Niedźwiecki Mikołaj, 267
 Niemyj Wasyl, 432
 Nimyj Wasyl, 373, 597
 Niskieńcz, 501
 Niźborski Michał, 178
 Nosyk Fed, 517
 Nowak-Przygodzki, 245
 Nycz Stefan, 438
 Nyczkało Michał, 543–544
 Nyczkało Stefan, 543
 Obertas, 133
 Oborska Maria, 158
 Oborski, 465
 Ochrymowicz Stefan, 137, 141, 145, 148
 Oczko Karol, 157
 Offenber, *див.* Offenberger Maks
 Offenberger Maks, 346, 469, 512
 Ogielski Franciszek, 285
 Ohina Jakub, *див.* Макогін Яків
 Olejnik Michał, 491
 Olesnicki, 397–398
 Oleśnicki M., 397–398
 Olijarnyk, 543
 Olijczyk Teodozy, 125
 Olijnyk Mychajło, 534
 Olijnyk Wasyl, 507
 Olinśkyj Andrij, 534
 Ołekska Karol, 493
 Ołenycz Iwan, 127
 Olesko Katarzyna, 499
 Olesko Maria, 499
 Olesko Mykoła, 499
 Onufryk, 122
 Onyśkow Dmytro, 446
 Oppenheimer Helen, *див.* Опенгаймер Гелен
 Oracz Fedia, 490
 Oracz Pyłyp, 490
 Orbaj Jurko, 499
 Orłyk Iwan, 519
 Orzechowski Stefan, 317, 354
 Osadca Michał, 284, 372, 597
 Oseńczuk Teodor, 285
 Ostafijczuk Maksym, 513
 Ostapow Mikołaj, 184
 Ostapow Roman, 184
 Ostasiuk, 133
 Österreich Karl Stephan von, *див.* Австрійський Карл Стефан
 Ostrowski Antoni, 203, 460
 Ośmak Maria, 184
 Otamaniuk Teodor, 513
 Ozarkow Włodzimierz, 145
 Pachołek Jan, 159, 449
 Paciorkiewicz Polikarp, 528
 Paks, *див.* Peleński Zenon
 Palijew Dymitr, *див.* Паліїв Дмитро
 Palijiw Dymitr, *див.* Паліїв Дмитро
 Paływoda, 493
 Panasiuk, 215–216

- Ranczyszyn, *див.* Панчишин Мар'ян
 Ranejko Wasyl, *див.* Панейко Василь
 Ranejko, *див.* Панейко Василь
 Rańczyszyn Iwan, 496
 Rańczyszyn M., *див.* Панчишин Мар'ян
 Rańkiw Tymko, 488
 Raprocki Stanisław J., *див.* Папроць-
 кий Станіслав Ю.
 Parańka Matwuj, 540
 Parańka Stefan, 489
 Paraszczuk Wasyl, 513
 Pastuszenko, 536
 Patruszewicz, *див.* Петрушевич Євген
 Pawłowski Iwan, *див.* Pawłowskyj Iwan
 Pawłowskyj Iwan, 489, 541
 Pawłyszyn Osyp, 189
 Pelczarski Wojciech, 182
 Pellich Włodzimierz, *див.* Пелліх Во-
 лодимир
 Pellich, solycytator adwokacki, 215–216
 Pełech Michał, 460
 Pełeński Zenon, 144, 147, 625
 Perehińczuk Stefan, 513
 Perzyński Stefan Bolesław, *див.* Пе-
 жинський Стефан Болеслав
 Petri Jan, *див.* Петрі Ян
 Petruszewicz, *див.* Петрушевич Євген
 Petruszowicz, *див.* Петрушевич Євген
 Petrynko Prokop, 158
 Pidhirny Dmytro, 494
 Pieracki Bronisław, *див.* Перацький
 Броніслав
 Pilsudski, *див.* Пілсудський Юзеф
 Pilotti Massimo, *див.* Пілотті Массімо
 Piłsudskyj Josyf, *див.* Пілсудський
 Юзеф
 Piłsudzki, *див.* Пілсудський Юзеф
 Piniński Władysław, 186, 457
 Piotrowicz, 518
 Pisecki Aleksander, *див.* Пісецький
 Олександр
 Pisecki Hryć, *див.* Пісецький Григорій
 Pisecki Iwan, *див.* Пісецький Іван
 Plehwe, 302
 Płakieda Grzegorz, 372, 597
 Pobóg-Malinowski Władysław, *див.*
 Побуг-Маліновський Владислав
 Poczapski Włodzimierz, 285
 Podgórski Jan, 537
 Podlewski Wincenty, 185
 Podwórny Mikołaj, 591
 Podwórny Stefan, 591
 Pohorecki, 543
 Pokotyła Wasyl, 478
 Pokutycki Michał, 595
 Polaczek, 531
 Polak, 129, 267, 504, 541
 Polański Jurko, 149
 Poliszczuk Iwan, 509
 Politacz Ołeksza, 507
 Polowy Elias, 463
 Połczan M., 320
 Połczyński Leon Janta, *див.* Полчинсь-
 кий Леон Янта
 Połopolski, 260
 Połotniuk Platon, 138
 Popadiak, 149
 Popiel Karol, *див.* Попель Кароль
 Popowicz Bolesław, *див.* Попович Бо-
 леслав
 Portacki Mikołaj, 443
 Pospich Hryć, 499
 Postoluk Hryć, 517
 Postołowski Michał, 347
 Poszywajło Wasyl, 503, 535
 Potocki Albert, *див.* Potocki Alfred
 Potocki Alfred, 120, 128, 135, 158, 441–
 442, 451
 Potocki Jakub, 157, 178, 447
 Potocki, por., 495
 Potworowski, 245
 Powoda Iwan, 499
 Poworoznyj Zachar, 508
 Poworoznyk Anton, 508

- Pozadwórny Stefan, 595
 Poznański, 531
 Prachtel-Morawiański, 245
 Prajzer Aron, *див.* Preiser Aron
 Preiser Aron, 202, 464
 Prestaszewski, 502
 Probst, 518
 Prociow Paweł, 451
 Procyszyn Wasyl, 465
 Pronycz Andrij, 513
 Prowalniuk Łukian, 183
 Prus Damian, 488
 Prus Piotr, 489
 Prytulak Mikołaj, 317, 354
 Przychodny, 340
 Pastuszczak Fed, 441
 Pszenicznik Fedia, 223
 Pszenicznik Justyn, 223–224
 Pszenicznik Katarzyna, 223
 Pszenicznik Magda, 223
 Pszenicznik Michał, 223
 Pszenicznik Mykieta, 223
 Pszenicznik Ołena, 223
 Pszenicznik Parańka, 223
 Pszenicznik Piotr, 223–224
 Pszenicznik Tytus, 223
 Pszenicznik Wasyl, 223
 Puch, 500–501
 Pyłypczuk Semen, 499
 Pyłypow, 122
 Pysak Iwan, 541
 Pytlar Orest, 148
 Pytlewski Jerzy, *див.* Питлевський Єжи
 Raczyński, 464
 Rak Jarosław, 577, 616
 Ratuszyński Michał, 489
 Ratuszyński Stefan, 543
 Rawicz, *див.* Rudnicki Iwan
 Rebryn Piotr, 498
 Rewiuk Józef, 147
 Rezynek Mykołaj, 535–536
 Reźnik M., *див.* Rezynek Mykołaj
 Rodycz Dmytro, 447
 Rodzicki, 536
 Rodziński Władysław, 494
 Rogowski Bazyli, *див.* Роговський Ба-
 зилій
 Romang Wasyl, 541
 Romankow, *див.* Romanków
 Romanków, 506
 Romanyszyn Iwan, 488
 Romanyszyn Wasyl, 488
 Romanyszyn Zofia, 488
 Romańczuk Michał, 595
 Rosochowacki, 274
 Rosolak Iwan, 507
 Rosolak Ołeksza, 507
 Rostworowska Olga, 346, 446, 452
 Rostworowski Stanisław, *див.* Роство-
 ровський Станіслав
 Roztworowska Olga, *див.* Rostworow-
 ska Olga
 Roztworowski Jan, 125
 Rozwadowski J., 439, 475
 Różniecki Józef Bolesław, *див.* Руж-
 нецький Юзеф Болеслав
 Rudna, 251
 Rudnicki Aleksander, 223
 Rudnicki Iwan, 148, 625
 Rudnicki Aleksander, 223, 227
 Rudrof, 178
 Rudyk Fedor, 513
 Ruff, 245
 Rumbold Horace George Montagu,
див. Рамболд Горас
 Runiowski Aleksander, 367
 Rupczyński, 589
 Rupert, 453
 Ruryk, *див.* Головінський Юліан
 Rusocki Andrzej, 346, 447
 Rybicki Orest, 374, 598
 Ryczaj, 463
 Rydz Marcin, 229
 Rylski Eustachy, 458

- Rymar Stanisław, *див.* Римар Станіслав
Ryzowski, *див.* Ryzewski
Ryzewski, 198, 505
Sabatiuk, 223
Sachman Wasyl, 438
Sagański Józef, 500
Sajkiewicz, 517
Salij Wasyl, 441
Sałatbuba, 125
Sałuk Łukasz, 498
Sałyha Katarzyna, 499
Samić Wasyl, 403
Sanocki Piotr, 499
Sapieha Jan, 129, 132, 436
Sapieha Pawel, 461
Sapieha Piotr, 132
Sass Aron, 159
Satō Naotake, *див.* Сато Наотаке
Savery, *див.* Савері Френк
Sawczuk Bogdan, 145
Sawczuk Gabriel, 202, 465
Sawczuk Włodzimierz, 439
Sawicki Stefan, 184
Sawicki Wasyl, 340
Sawinkow Borys, 302
Sciborski, 632
Szczebywick Ivan, 199
Segin Mikołaj, 591
Seidmanowa Celina, 183
Sełezinka, 215
Semczyszyn Dmytro, 518–519
Semczyszyn Semko, 183
Semeniuk Józef, 513
Semkowicz Michał, 171
Senyk Danyło, 510, 536
Senyk Emil, *див.* Сенік Омелян
Senyszyn Wasyl, 500
Sereda Fedor, 513
Sereda Ilko, 513
Serednicka Włodzimiera, 147
Seredowicz Dmytro, 447
Serkies Kost, 534
Serkies Mychajło, 531
Serkies Teodozjy, 534
Sheepshanks Mary, *див.* Шіпшенкс Мери
Sielski Konstanty, 138
Sikora, kpr., 531
Sikora Semen, 489
Silberman, 465
Skaśkow Hryńko, 172–173
Skirmunt Konstanty, 298, 370
Składanowski Andrzej, 531
Składkowski Sławoj Feliks, *див.* Складковський Славој Феліціян
Skoropadski, 250
Skorupski Piotr, 204
Skrentowicz Bohdan, 148
Skropa Onufry, 202
Skrzetuski, 467
Skrzynski, *див.* Скшинський Владислав
Skrzyński Władysław, *див.* Скшинський Владислав
Skulska Maria, 346
Sliczuk N., 500
Slozowski Michael, 196–197
Sławek Walery, *див.* Славек Валерій
Sławoj-Składkowski Felicjan, *див.* Складковський Славој Феліціян
Smal-Stocki, *див.* Смаль-Стоцький Роман
Smolij Petro, 535–536
Smoliński Michał, 285
Snowidowicz, br., 135
Sochacki, *див.* Sochocki Izydor
Sochocki Izydor, 371, 489, 598
Sodomora Anton, *див.* Содомора Антін
Sokół, 245
Solecki Jan, 340
Soler Hnat, 327
Sołonynka Wasyl, 187
Soroka Roman, 204

- Sorokowski Jan, 267
 Sosnkowski, 498
 Sosnowski Wasyl, 187, 448, 451
 Sowyk Teodor, 447
 Spiwak, 125
 Stachnicki Mateusz, 178
 Stadnyk, 338
 Stadnyk Paweł, 456
 Stamirowski Kazimierz, *див.* Стамі-
 ровський Казімеж
 Stanisławski Jan, 203
 Starosolski, 148
 Staroszczuk, 124
 Staruch Jarosław, 519
 Starzycki, 501
 Stasiw Teodor, 445, 456
 Stawniczy Osyp, 519
 Stecko Iwan, 157
 Stecko Mikołaj, 157
 Stecyk Włodzimierz, 462
 Stecyszyn B., 142
 Stecyszyn Hryć, 591
 Steć Józef, 202, 460
 Steed Wickham, *див.* Стід Вікем
 Stefaniwski, 501
 Stefanowicz Włodzimierz, 354
 Stefanowski, *див.* Stefaniwski
 Stefanyk Semen, 148
 Stefanyszyn Antoni, 147
 Stobiecki Stanisław, 184
 Stojowski J., 473
 Straus Dawid, 179
 Streitówna Maria, 150
 Strilczyk, dz., 513
 Stroński Z., 245
 Stul Jan, 227
 Struś Łukasz, 185
 Strutyński M., 171
 Suchenek, *див.* Сухенек-Сухецький
 Генрик
 Suchenek-Sucheki Henryk, *див.* Сухе-
 нек-Сухецький Генрик
 Sudan Marcin, 201
 Süsser, 245
 Suszko, 118, 147
 Swerhun Teodor, 189
 Swirski, 594
 Swistun, 125, 439
 Symko Stefan, 445
 Sypniewicz, 537
 Syrba Demko, 179
 Sywanyk Mikołaj, 438
 Syweński Piotr, 497
 Syweński Stefan, *див.* Syweńkyj Stefan
 Syweńkyj Stefan, 497, 542
 Szabat Jan, 230
 Szachnowicz, 492
 Szajucha Paweł, s. Dymitra, 468
 Szajucha Paweł, s. Wasyla, 468
 Szamiota Piotr, 462
 Szanajda Osyp, 519
 Szandra Antoni, 496
 Szapował, 361
 Szaskiewicz, *див.* Шашкевич Маркіян
 Szczepański, 518
 Szczerbak, 243
 Szczerbij Wasyl, 441
 Szczerbiński, 438
 Szepes Iwan, 469
 Szeptychi, *див.* Шептицький Андрій
 Szeptycki Andrzej, *див.* Шептицький
 Андрей
 Szeptyckij Andryj, *див.* Шептицький
 Андрей
 Szeptycki Jan, 443
 Szeptycki L., 455
 Szeptyckis, *див.* Шептицький Андрей
 Szewczenko T., *див.* Шевченко Тарас
 Szewczuk A., 536
 Szklarska Zofia, 251
 Szklarski, 198, 505
 Szklerski, *див.* Szklarski
 Szkolna Katarzyna, 508
 Szkolny Mykołaj, 507

- Szkolnyj Ołeksy, 508
Szłemkiewicz Mikołaj, 513
Szłemkiewicz Wasyl, 513
Szłyjan Ołeksy, 534
Szmagała Hryńko, 496
Szmerka Wasyl, 478
Szowgeniuk Dmytro, 479
Szpilczak Semen, 478
Szpyra Kyryło, 541–542
Szpyra Roman, 542
Sztabaluk Iwan, 170
Sztoper Błażej, 186
Szugan Iwan, 508
Szugan Paweł, 508
Szulc Gustaw, 121
Szupa Teodor, 500
Szupłat Iwan, 488
Szurmiak Mirosław, 498
Szuszkiewicz Antoni, *див.* Шушкевич
Антоній
Szydelski, 245
Szymański Iwan, 147
Szymkowski I., 474
Ślusar Klemens, 367
Śluzarowa Stefania, 367
Świrski Kazimierz, *див.* Швірський
Казімеж
Świtalski Kazimierz, *див.* Швітальський
Казімеж
Tabisz Antoni, 285
Tabisz Stanisław, 285
Taczyński Stefan, 441
Tanczyn Filip, 545
Tarnawa-Malczewski Juliusz, *див.* Тар-
нава-Мальчевський Юліуш
Tarnowski J., 439, 469
Tatarka Michał, 469
Tatomir Juljan, 598
Tatuchówna Włodzimiera, 201
Tausz, 264
Taylor Bertie, *див.* Тейлор Берті
Teodorowicz Bronisław, 348
Teodorowicz Hryć, 438
Tereszczuk, 150
Terpelak Iwan, 506
Tiuń Hryń, 138
Tiutko Michał, 478
Toni Mikołaj, 223
Topura Błażej, 457
Toruń, 475
Travinas, *див.* Тревіранус Готфрід
Treviranus, *див.* Тревіранус Готфрід
Treviranus Gottfried, *див.* Тревіранус
Готфрід
Trębacz Jan, 230
Trościaniecki Wasyl, 180
Tryszkaluk Dmytro, 513
Tuka Osip, 123
Turczyn Aleksander, 491
Turczyn Hryńko, 518
Turczyn Iwan, 519
Turczyn Mikołaj, 518
Turczyn Mychajło, 535
Turczyn Stefan, 518
Turiański Andrzej, 510
Turski J., 463
Tutak Stefan, 346
Tymiak Tomasz, ks., 489
Tymoszek Katarzyna, 228
Uchmanowicz Franciszek, 202
Ufryga Wojciech, 185
Ujejski Feliks, 124, 158, 448
Ulicki Piotr, 498
Urban, *див.* Сенік Омелян
Urowycz Jarosław, 373, 598
Usaczuk Piotr, 133
Vasiljev Nikolaj, 632
Veniselos M., 563
Voigt Frederick Augustus, *див.* Фогт
Фрідріх
Wacyk, *див.* Вацік Іван
Wajsman Chaim, 465
Wakow Wasyl, 516–517
Walkowski Tadeusz, 489

- Waluch Anatol, 148
 Wańkowicz, 552
 Warenica Iwan, 508
 Warenycia Proć, 507
 Wareńczuk Matwij, 499
 Warow Wasyl, 446
 Wasilewska Helena, 499
 Wasilewska Maria, 499
 Wasilewski Piotr, s., 499
 Wasilewski Piotr, o., 499
 Wasilewski Włodzimierz, 499
 Wasyliw, 514
 Wasylkow Hryńko, 442
 Wasyłaszczuk Jurko, 126
 Wasyłyk Hawryło, 531
 Wasyłyk Julia, 531
 Wasyłyk Stefan, 531, 534
 Wasyłynka, 127
 Wasyłyshyn Dmytro, 158
 Waszczuk Paweł, 498
 Weich Jakub, 348
 Weinstein Feibisch, 187
 Weintraub, 245
 Wełyczko Piotr, 189
 Weres Michał, 491
 Weret Wiktor, 508
 Werhun [Sokal], 498
 Werhun Iwan, 223–224
 Werhun Naścia, 223
 Werhun Piotr, 223
 Werys Mychajło, 534
 Weselyk Fedko, 509
 Wesna Iwan, 489
 Westwalewicz Marian, *див.* Вествалевич Маріан
 Węglowski, 492
 Wiącek, 472
 Wieniarski Kazimierz, 544
 Wilamowski, 245
 Wilhelm, *див.* Вишиваний Василь
 Wilk Bernard, 185
 Winiarski Franciszek, 285
 Winnicki Mikołaj, 204
 Wira Iwan, 499
 Wira Tomasz, 499
 Wirsman Jan, 203
 Wisłocki Aleksander, *див.* Вислоцький Олександр
 Wisłoski, *див.* Вислоцький Олександр
 Witek Józef, o., 202
 Witek Józef, s., 202
 Witos Wincenty, *див.* Вітос Вінцентій
 Witowski, 275, 323
 Wojciechowski Józef, 444
 Wojciechowski Karol, 157, 444
 Wojciechowski Włodzimierz, 139
 Wojciechowskie Józef, 185, 456
 Wojcieszczuk, 595
 Wojtowicz Iwan, 215
 Wojtwicz Wasyl, 491
 Wolańska Julia, 186
 Wolański Władysław, 186, 459
 Wolski Tadeusz, 178
 Worobec Michał, 227
 Worobkiewicz, 171
 Wowk Eufrozyna, 488
 Wowk Hryńko, 159
 Wowk Mikołaj, 443
 Wowk Petro, 488, 532
 Wowk Włodzimierz, 488
 Woyciechowski Karol, *див.* Wojciechowski Karol
 Woźny Ludwik, 459
 Woźny S., 490
 Wójcicki, 245, 444
 Wójtowicz Mikołaj, 133
 Wrona Wasyl, 498
 Wróbel Władysław, 230
 Wszelaciński, 469
 Wyczta Iwan, 534
 Wynnyk Iwan, 317, 354
 Wysocki Alfred, *див.* Висоцький Альфред
 Wysoczanskyj Petro, 491, 533–534

- Wysoczański Piotr, *див.* Wysoczański
Petro
Wyspiański Augustyn, 466
Wyszywany Wasyl, 298
Zabilski Józef, 348, 473
Zacharko Józef, 461
Zachidny, *див.* Західний Михайло
Zadworniak Piotr, 158, 446
Zahoroda Ostap, 501
Zajać Nykoła, 438, 534
Zajać Pańko, 534
Zajac Maria, 157
Zajac Mikołaj, *див.* Zajać Nykoła
Zajac Nazar, 438
Zakałyk Wasyl, 494
Zaleski Aleksander, 201
Zaleski August, *див.* Залеський Август
Zaleski Jerzy, *див.* Залеський Єжи
Zaliznyj Mychajło, 534
Zamorski Kordian Józef, *див.* Замор-
ський Кордіан Юзеф
Zaplitny, *див.* Заплітний Антін
Zarubiecki Adam, 341
Zarubiecki Waclaw, 341
Zastawny Iwan, 517
Zawałykut, *див.* Заваликут Іван
Zawistowski Kazimierz, 204, 461
Zbozeń Józef, 512, 514
Zdril Dańko, 498
Zeliznyj Atanas, 534
Zgłobicki Kazimierz, 157
Zieliński Marian, 212, 469
Zmora Piotr, 203
Zubiak Jurko, 478
Zuchajewicz Jur, 469
Zybliekiewicz Bohdan, 146
Zyborski Witold, 179
Zydek Włodzimierz, 595
Zeleński Władysław, *див.* Желенський
Владислав
Żongołowicz Bronisław, *див.* Жонгол-
лович Броніслав
Żuk, 513
Żukiewicz Michał, *див.* Żukiewicz My-
chajło
Żukiewicz Mychajło, 493, 534
Żykalik, 479
Βενιζέλος Ελευθέριος, *див.* Венізелос
Елефтеріос
佐藤 尚武, *див.* Сато Наотаке
芳沢 謙吉, *див.* Йошізава Кенкічі

ЗМІСТ

«Частинний виступ» і «пацифікація» Галичини в 1930 році

I. Війна легенд	5
II. «Саботажна акція» та «пацифікація Східної Галичини» в історіографії	8
III. Підпали чи «саботажна акція»?	18
IV. «Пацифікація Східної Галичини»	44
V. «Саботажна акція» та «пацифікація» в оцінці українського «легального сектора»	68
VI. «Відплатна акція»	78
VII. У тіні «пацифікації».	84
Бібліографія	101

Документи

1. [20 серпня 1930]. Інструкція воєводського коменданта поліції у Станіславі щодо протидії саботажам	113
2. [31 серпня 1930]. Шифрограма Посольства Великої Британії у Варшаві про початок репресій у Галичині	117
3. [1 вересня 1930]. Комюніке № 4 про діяльність УВО за період від 1 жовтня 1929 до 1 вересня 1930 року	118
4. [2 вересня 1930]. Супровідний опис справи та звіт Філіпа Бродміда з Посольства Великої Британії у Варшаві міністрові закордонних справ Артурові Гендерсону в Лондоні про терористичну діяльність українців у Галичині	151
5. [2 вересня 1930]. Наказ повітового коменданта державної поліції у м. Грубешів щодо посилення контролю в терені	153
6. [3 вересня 1930]. Звіт Посольства Великої Британії у Варшаві до Міністерства закордонних справ у Лондоні про саботажі УВО в Галичині	155
7. [6 вересня 1930]. Тижневий ситуаційний звіт Тернопільського воєводи за період від 30 серпня до 6 вересня 1930 року	156
8. [10 вересня 1930]. Звіт Філіпа Бродміда з Посольства Великої Британії у Варшаві міністрові Артурові Гендерсону про саботажі у Галичині.	161
9. [11 вересня 1930]. Стаття «Підпали», опублікована Іваном Кедрином-Рудницьким на шпальтах газети «Діло» напередодні пацифікації.	163

10. [11 вересня 1930]. Місячний ситуаційний звіт Тернопільського воєводи про політичну і громадську діяльність та життя національних меншин № 8 за серпень 1930 року	166
11. [12 вересня 1930]. Ситуаційний звіт Тернопільського воєводи № 9 за період від 1 до 13 вересня 1930 року	169
12. [13 вересня 1930]. Стаття, опублікована Іваном Кедрином-Рудницьким на шпальтах газети «Діло» напередодні паціфікації.	174
13. [13 вересня 1930]. Тижневий звіт Тернопільського воєводи № 37 за період від 6 до 13 вересня 1930 року	177
14. [15 вересня 1930]. Розпорядження Тернопільського воєводи про запровадження обов'язкових сільських варт по селах.	181
15. [20 вересня 1930]. Тижневий ситуаційний звіт Тернопільського воєводи № 38 за період від 13 до 20 вересня 1930 року	182
16. [20 вересня 1930]. Тижневий ситуаційний звіт Тернопільського воєводи № 10 за період від 14 до 20 вересня 1930 року	188
17. [20 вересня 1930]. Відозва Львівського воєводи про нагороди для тих, що співпрацюють у викритті організаторів саботажних підпалів.	190
18. [22 вересня 1930]. Звіт посла Великої Британії у Варшаві Вільяма Ерскіна міністрові закордонних справ Артурові Гендерсону про арешт українських послів до польського сейму	191
19. [25 вересня 1930]. Розпорядження Львівського воєводи про підготовку військових підрозділів до участі в паціфікації.	192
20. [26 вересня 1930]. Лист секретаря УНДО до Володимира Косоноцького з проханням про підготовку зустрічі сенатора Галуцинського з міністром Юзефом Беком	195
21. [27 вересня 1930]. Свідчення очевидця каральних експедицій на території Бережанського, Підгаєцького та Тернопільського повітів за період від 20 до 27 вересня 1930 року	196
22. [27 вересня 1930]. Тижневий ситуаційний звіт Тернопільського воєводи № 39 за період від 20 до 27 вересня 1930 року	200
23. [27 вересня 1930]. Тижневий ситуаційний звіт Тернопільського воєводи № 11 за період від 21 до 27 вересня 1930 року	205

24. [26 вересня 1930]. Інструкція повітового коменданта державної поліції в Городку про порядок залучення військових підрозділів до пацифікаційної акції	208
25. [1 жовтня 1930]. Комюніке українських політичних партій з приводу пацифікації	210
26. [4 жовтня 1930]. Тижневий ситуаційний звіт Тернопільського воєводи № 40 за період від 27 вересня до 4 жовтня 1930 року	212
27. [27 вересня 1930]. Тижневий ситуаційний звіт Тернопільського воєводи № 12 за період від 28 вересня до 4 жовтня 1930 року	213
28. [6 жовтня 1930]. Звіт посла Великої Британії у Варшаві Вільяма Ерскіна міністрові закордонних справ Артурові Гендерсону про смерть крайового коменданта УВО Юліана Головінського та розпуск «Пласту»	217
29. [7 жовтня 1930]. Запитання секретаря УНДО до Михайла Сеніка щодо вірності інформації про випадок підпалу польським колоністом свого майна в селі Глиняни	219
30. [10 жовтня 1930]. Звіт посла Великої Британії у Варшаві Вільяма Ерскіна про військове питання у Польщі та участь 14-го полку уланіву пацифікації галицьких сіл	220
31. [11 жовтня 1930]. Тижневий звіт відділу безпеки Львівського воєводського управління за період від 4 до 10 жовтня 1930 року.	221
32. [11 жовтня 1930]. Копія ухвали Повітового суду в Підгайцях про незаконне заснування «Пласту»	223
33. [11 жовтня 1930]. Тижневий ситуаційний звіт Тернопільського воєводи № 41 за період від 4 до 11 жовтня 1930 року	228
34. [11 жовтня 1930]. Тижневий ситуаційний звіт Тернопільського воєводи № 13 за період від 5 до 11 жовтня 1930 року	231
35. [13 жовтня 1930]. Звіт посла Великої Британії у Варшаві Вільяма Ерскіна про військове питання у Польщі та збори Польського стрілецького союзу у Львові.	235
36. [13 жовтня 1930]. Звіт посла Великої Британії у Варшаві Вільяма Ерскіна міністрові закордонних справ Артурові Гендерсону	

про перебіг розмови з польським міністром закордонних справ Августом Залеським	236
37. [13 жовтня 1930]. Пастирський лист українського греко-католицького Єпископату в Галичині.	238
38. [14 жовтня 1930]. Звіт старости Грубешівського повіту про ліквідацію Товариства «Рідна хата».	242
39. [16 жовтня 1930]. Копія листа Міністерства закордонних справ у Варшаві про виїзд консула Франка Савері та кореспондента «Таймса» Баркера до Галичини	245
40. [16 жовтня 1930]. Інформаційно-пропагандивна інструкція МЗС у Варшаві для працівників польських дипломатичних установ про ліквідацію саботажної акції.	247
41. [18 жовтня 1930]. Тижневий ситуаційний звіт Тернопільського воєводи № 42 за період від 11 до 18 жовтня 1930 року.	251
42. [18 жовтня 1930]. Тижневий ситуаційний звіт Тернопільського воєводи № 14 за період від 12 до 18 жовтня 1930 року.	253
43. [20 жовтня 1930]. Звіт посла Великої Британії у Варшаві Вільяма Ерскіна міністрові закордонних справ Артурові Гендерсону про різницю у ставленні до пацифікації польського міністра Августа Залеського та митрополита Андрея Шептицького	255
44. [20 жовтня 1930]. Інструкції Міністерства закордонних справ у Варшаві щодо протидії акції у пресі, яка засуджує пацифікацію.	257
45. [24 жовтня 1930]. Лист митрополита Андрея Шептицького до Яна Станіслава Лося.	262
46. [25 жовтня 1930]. Інструкція щодо нагляду над іноземними журналістами, які прямуватимуть до Галичини на територію, де проводилася пацифікація	263
47. [25 жовтня 1930]. Тижневий ситуаційний звіт Тернопільського воєводи № 43 за період від 18 до 25 жовтня 1930 року.	264
48. [25 жовтня 1930]. Ситуаційний звіт Тернопільського воєводи № 42 за період від 19 до 25 жовтня 1930 року.	266
49. [27 жовтня 1930]. Лист Гораса Рамболда з Берліна міністрові закордонних справ у Лондоні Артурові Гендерсону про німецьку підтримку для українців	269

50. [29 жовтня 1930]. Телеграма Василя Панейка до редакції «Журнал де Женев»	270
51. [31 жовтня 1930]. Звіт Слідчого управління у Тернополі про хід пацифікації на території Тернопільського воєводства	271
52. [1 листопада 1930]. Тижневий ситуаційний звіт Тернопільського воєводи про політичну та громадську діяльність і життя національних меншин № 16 за період від 12 до 18 жовтня 1930 року.	282
53. [1 листопада 1930]. Тижневий ситуаційний звіт Тернопільського воєводи № 44 за період від 26 жовтня до 1 листопада 1930 року	285
54. [4 листопада 1930]. Довідка Посольства Великої Британії у Варшаві про арешт канадського доктора Вільяма Фредеріка Дея під час його візиту до Галичини	287
55. [6 листопада 1930]. Лист посла Польщі у Лондоні Константія Скірмунта до Міністерства закордонних справ у Варшаві про справу подорожі Франка Савері та кореспондента газети «Таймс» до Галичини	296
56. [7 листопада 1930]. Звіт відділу безпеки Львівського воєводського управління про проведення пацифікаційної акції на території Львівського, Станіславівського та Тернопільського воєводств	299
57. [8 листопада 1930]. Копія листа міністра внутрішніх справ Славоя Феліціяна Складковського міністру закордонних справ Августові Залеському про затримання Вільяма Дея та Якова Макогона в Галичині	338
58. [8 листопада 1930]. Тижневий ситуаційний звіт Тернопільського воєводи № 45 за період від 1 до 8 листопада 1930 року	340
59. [9 листопада 1930]. Тижневий ситуаційний звіт Тернопільського воєводи про політичну та громадську діяльність і життя національних меншин № 17 за період від 2 до 9 листопада 1930 року	342
60. [10 листопада 1930]. Звіт Станіславівського воєводи Зигмунта Ягодзінського про проведення та результати пацифікації на території Станіславівського воєводства	345
61. [13 листопада 1930]. Копія листа посла Польщі у Чехословаччині Вацлава Гжибовського	

міністрові закордонних справ Августові Залеському про протестні заходи української еміграції у Чехословаччині	361
62. [17 листопада 1930]. Тижневий ситуаційний звіт Тернопільського воєводи № 18 за період від 9 до 15 листопада 1930 року	366
63. [19 листопада 1930]. Нотатка посла Константія Скірмунта для міністра закордонних справ Августа Залеського про розмову радника Яна Станіслава Лося з Вікемом Стідом	368
64. [22 листопада 1930]. Довідка Міністерства внутрішніх справ про священиків, арештованих у ході пацифікаційної акції	371
65. [22 листопада 1930]. Тижневий ситуаційний звіт Тернопільського воєводи № 47 за період від 15 до 22 листопада 1930 року.	375
66. [22 листопада 1930]. Тижневий ситуаційний звіт Тернопільського воєводи про політичну та громадську діяльність і життя національних меншин № 19 за період від 16 до 22 листопада 1930 року.	376
67. [24 листопада 1930]. Довідка посла Великої Британії у Варшаві Вільяма Ерскіна для міністра закордонних справ Артура Гендерсона про подорож Френка Савері до Галичини та звіт про неї	378
68. [25 листопада 1930]. Інструкція Львівського воєводи Станіслава Наконечнікова-Клюковського про засоби притягнення до відповідальності осіб та громад на випадок відновлення саботажної акції.	401
69. [30 листопада 1930]. Звіти про пацифікацію загонами польської поліції сіл Денисів, Богатківці та Сенцева	402
70. [1 грудня 1930]. Розпорядження про розпуск українських товариств на території Тернопільського воєводства	416
71. [8 грудня 1930]. Довідка консула Френка Савері про розмову з начальником відділу у справах національностей при міністерстві внутрішніх справ Генриком Сухенком-Сухецьким щодо перевищення службових повноважень працівниками поліції в ході пацифікації	421
72. [10 грудня 1930]. Заява членів Українського клубу у зв'язку з ув'язненням парламентаріїв української національності у в'язниці в Бересті	423
73. [13 грудня 1930]. Опис саботажної та пацифікаційної акцій, підготовлений Міністерством внутрішніх справ у Варшаві	424

74. [16 грудня 1930]. Стенографічний звіт з 3-го засідання сейму Речі Посполитої від 16 грудня 1930 року . . .	480
75. [17 грудня 1930]. Обґрунтування першої заяви українських сенаторів щодо пацифікації Галичини, представленої у польському сенаті III скликання	485
76. [17 грудня 1930]. Довідка посла Великої Британії у Варшаві Вільяма Ерскіна для міністра закордонних справ Артура Гендерсона про зацікавлення папи римського Пія XI подіями в Галичині	548
77. [17 грудня 1930]. Виступ представника української громади Івана Макуха у польському сенаті 17 грудня 1930 року під час дискусії про зміну регламенту.	550
78. [19 грудня 1930]. Меморандум Мері Шіпшенкс про терор у Галичині	553
79. [22 грудня 1930]. Лист польського Міністерства закордонних справ до польської делегації у Лізі Націй в Женеві щодо лікарської допомоги потерпілим під час пацифікації	560
80. [29 грудня 1930]. Довідка посла Великої Британії у Варшаві Вільяма Ерскіна для міністра закордонних справ Артура Гендерсона про розмову з польським міністром закордонних справ Августом Залеським щодо скарг проти Польщі в Лізі Націй	562
81. [29 грудня 1930]. Довідка радника Тадеуша Гвиздовського про запит до Міжнародного комітету Червоного Хреста в справі пацифікаційної акції в Галичині.	564
82. [31 грудня 1930] Польськомовний варіант проекту петиції українських членів польських сейму і сенату до Ліги Націй.	567
83. [грудень 1930]. Проект відозви КПЗУ про пацифікацію.	569
84. [грудень 1930]. Резолюція КПЗУ від грудня 1930 р.	572
85. [грудень 1930/січень 1931]. Комюніке № 5 щодо діяльності Української військової організації від 1 вересня до 31 грудня 1930 року	576

Показчики

Географічний показчик.	639
Іменний показчик	661

Наукове видання

Видавничка серія: «Україна. Європа – 1921–1939»

Серію засновано 2017 р.

Роман Висоцький

**Пацифікація Галичини 1930 року
Документи**

Том I

Наукова редакція	<i>Оля Гнатюк</i>
Літературна редакція	<i>Оля Музичка</i>
Переклад вступної статті	<i>Андрій Павлишин</i>
Набір документів	<i>Катерина Сень</i>
Коректура	<i>Людмила Кулакевич Катерина Сень</i>
Дизайн обкладинки	<i>Ростислав Рибчанський</i>
Макет	<i>Марія Ткач</i>
Технічна редакція	<i>Ростислав Рибчанський</i>

Підписано до друку 26.06.2019. Формат 70x100/16.

Папір офс. Офс. друк. Гарнітура Palatino Linotype.

Ум.-друк. арк. 56,55. Обл.-вид. арк. 47,12.

Видавництво Українського католицького університету
вул. І. Свенціцького, 17, 79011 Львів, факс: (032) 240 94 96
e-mail: ucupress@ucu.edu.ua
www.press.ucu.edu.ua

Свідоцтво про реєстрацію ДК 1657 від 20.01.2004

Друк: Приватне підприємство «Коло».

82100 Львівська обл., м. Дрогобич, вул. Бориславська, 8.

Свідоцтво про реєстрацію ДК 498 від 20.06.2001